

# Rosa Luxemburg

## Her Şeye Rağmen, Tutkuyla Yaşamak

**Annelies Laschitza**

Almancadan Çeviren: Levent Bakaç

Yordam Kitap

*Annelies Laschitza*

Annelies Laschitza (1934), Leipzig'de tarih öğrenimi gördükten sonra, ağırlıklı olarak 19. yüzyıl sonu ila 1918 arası Alman işçi hareketi ve Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht araştırmaları üzerine yoğunlaştı. 1971 yılında profesörlük unvanı alan Laschitza, 1991/92 yıllarında Bremen Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Margaret von Trotta'nın Rosa Luxemburg filmlerine de danışmanlık yapmış olan yazar, özellikle Rosa Luxemburg'un toplu eserlerini ve mektuplarını kitaplaştırmasıyla tanınmaktadır. Yazar ayrıca 1982 yılında bir Karl Liebknecht biyografisi de kaleme almıştır.

Eserin Özgün Adı:
*Rosa Luxemburg*
*Im Lebensrausch, trotz alledem*
Aufbau Taschenbuch Verlag, Berlin, 2002

# ROSA LUXEMBURG
## Her Şeye İnat, Tutkuyla Yaşamak

Annelies Laschitza

*Almancadan Çeviren*
Levent Bakaç

Yordam Kitap: 111 • **Rosa Luxemburg** • Annelies Laschitza • ISBN-978-605-5541-16-3
*Çeviri*: Levent Bakaç • *Kitap Editörü*: Selin Dingiloğlu
*Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
*Birinci Basım*: Ekim 2010 • *Yayın Yönetmeni*: Hayri Erdoğan
© Aufbau Verlag, 1996; © Yordam Kitap, 2008

**Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.**
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 Fax: 0212 528 19 09
www.yordamkitap.com info@yordamkitap.com

Baskı: Pasifik Ofset
Baha İş Merkezi
Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

# ROSA LUXEMBURG
## Her Şeye İnat, Tutkuyla Yaşamak

# İÇİNDEKİLER


Önsöz ... 9

Köken 1871–1888 ... 13
Bütün dertleri... tokların vicdanına yüklemek istiyorum ... 21

Yola Koyuluş 1889–1897 ... 28
Artık gerçekten büyüdüm ... 28
Acele et pırlantam, mümkün olduğunca çabuk ol ... 31
Ülkemizden yine çok iyi haberler aldık ... 37
İnsan susunca, arkadaş haklı olduğunu sanıyor ... 39
Paris'te görüşmek üzere! ... 42
Zaman zaman böyle bir duş iyi gelir ... 47
Bu arada doktorluk unvanımı tebrik edebilirsiniz ... 52

Karar 1898/1899 ... 62
Lanet olsun, ortalıkta biraz boy göstermek istiyorum ... 62
Kaygan zemine çıkmak zorundaydım ... 67
Siyaset sahnesinde başına buyruk hareket etmek ... 72
Ben ise konuşabiliyorum ... 78
Hiçbir şeyden korkmuyorum ... 83
Bugünlerde tüm işlerin üzerime yığılması ne korkunç ... 87
Anlaşılan büyük bir eser yazması gereken biri gibi gözüküyorum ... 93
Olumlu etkide bulunma arzusu ve gayretindeyim ... 99
Benim de inatçı olduğumu bilirsin ... 106
Nihayet Polonya'yla ilgili bir şey! ... 110

Meydan Okuma 1900–1904 ... 117
Her birkaç haftada bir kendimi kötü durumlara düşmekten korumak ne tatsız bir fikir! ... 117
Biraz daha yükseklerde gözükmemizi istiyorum ... 120
Demek ki ona da haddini bildirmek gerekiyor ... 125
Parmağını kapı aralığına sokma! ... 132
Şimdiye kadar hiçbir dayak yeme fırsatını kaçırmadım ... 135
Bu oyuna gelmem! ... 142
Düşündüğümü söylemekten kaçınmaya alışkın değilim ... 148
Gerçeği görmek ve dile getirmekten daha devrimci bir şey yoktur ... 157
Ruhsal dünyamın "Polonyalı yanını" düzene koyuyorum ... 160

Gelişme 1905-1909 ... 167
Her şeyimle Rus devrimiyim ... 167
On kez daha dinç geri döndüm ... 173
Öfkeliyim ... 176
Fırtınalarda çok neşeliyim ... 181
Moralinizi yüksek tutun ve gerisini boş verin ... 186
Çalışma, yani yazma arzusuyla yanıp tutuşuyorum ... 191
Öylesine yollara düşmek istiyorum ... 198
Burası bambaşka bir dünya ... 203
Bana belki bir kadın hareketi delegeliği ayarlayabilirsin? ... 211
İnsan sürünmeyip yaşadığını hissediyor ... 213
Okuldan büyük bir zevk alıyorum ... 217
Kendimi rüzgârda savrulan bir yaprak gibi hissediyorum ... 226
Sevinçten çıldırmış gibiydim ve hemen resim yapmaya başladım ... 231
Enerjimi yitirdiğimi düşünme ... 233
Güneşe ve sıcağa öyle hasretim ki! ... 237
Herkes kendi "ben"ine göre davranıyor ... 241
Tutkuyla çalışıyorum... Mükemmel gidiyor ... 244

HİDDET 1910-1913 ... 254
Bize taarruz yakışır! ... 254
Nisan boyunca Almanya'da dolanıp durdum ... 258
Şimdi basının içinde boğuşup duruyorum ... 262
Sinirimi, kalbimi ve tüm depresyonları unuttum ... 271
Oysa kendimi buraya sürüklemeye bile gücüm yoktu ... 273
Magdeburg'a şimdiden seviniyorum, orada [...] ortalığı adamakıllı kızıştıracağım ... 277
Polemik yapmak için insanın gününde olması lazım ... 280
Çok şey öğrendim ve gördüm ... 284
Kendime hareket alanı açmam gerekiyor ... 287
Sen yolunda yürü, bırak insanlar konuşsun ... 290
Politik meseleleri, kişisel-duygusal meselelere önüştürmemek lazım ... 298
Biraz soğukkanlılıktan zarar gelmez ... 301
Yüreklendirilmem gerekmiyor ... 308
Gerçekten coşku içindeydim ... 312
Hep beni esir alan bir şeylere ihtiyacım var ... 319
Önce tartmalı, ama sonra cesaret etmeli! ... 321
Alçaklıklara boşverin ... 325

SAVUNMA 1914 ... 334
Beni yok etmek istiyorlar ... 334
Bir sosyal demokrat kaçmaz! ... 337
Sevgilim, bir düşünsene, ne harika! ... 342
Bu herifler aklını kaçırmış olmalı ... 344
Sıcak ve nemli Berlin'de kalmam gerekiyor ... 349
Şimdi yeni bir cesarete ve serin bir kafaya ihtiyacımız var ... 351
Paramparça oldum ... 355
Mümkün olan her şey denenmeli ... 358
Aklımı biraz olsun topladım ... 362

BAŞKALDIRI 1915-1918 ... 369
Telaşa gerek yok ... 369
Kendimi genel olarak iyi hissediyorum ve umutluyum ... 375
Çalışkanım ve tüm "boş zamanımı" değerlendiriyorum ... 378
Geleceğe ve tüm iyi ruhlara inanmak ... 384
Pekâlâ! ... 389
Eve sağ salim vardım ... 393
Delikten çıkıp curcunanın içine dalıverdim ... 396
Öğrenmeyi unutmamışsak, kazanacağız ... 399
Koşturmaktan ve toplantılardan rahat yok ... 403
Postalar bana New York'tan daha geç ulaşıyor ... 406
Yine bolca "mecburi boş zaman"ım var ... 409
Wronke kalesine koyuldum ... 412
Ah, siz sefil zevzekler! ... 416
Bana sık sık yazmalısınız ... 421
Olaylar orada muazzam bir gelişme gösterecektir ... 425
Göklerden birdenbire çukura düşüp duruyorum ... 429
Ruslar için seviniyor musun? ... 433

AYAKLANMA KASIM 1918 – OCAK 1919 ... 445
Artık çok sürmez ... 445
C'est la révolution ... 448
İnsanın dişlerini gıcırdatası geliyor ... 454
Cadı kazanı gibi ... 460
Devrimlerin açık görüş alanına ihtiyacı olur ... 464
Size yardım etmek istiyorum ... 471

İSİM DİZİNİ ... 477

# Önsöz

Rosa Luxemburg, 20. yüzyılın en ilginç karakterlerinden biridir. Kısa boyu, koyu renk saçları ve fazla göze çarpmayan dış görünüşüne karşın, konuşan gözleriyle, doğal cazibesiyle, sürükleyici coşkusuyla ve ilham verici kaleminin yanında kitleleri etkileyen hitap gücüyle göz kamaştırıyordu. Fikirlerle dolup taşıyordu, olağanüstü eğitimliydi, çok yönlü ve tutkuluydu. Bu sayede, özgürlükçü bir kadın olarak yılgınlık anlarında ve kişisel mağlubiyetlerde yıkılmadan ayakta kalabildi. Bir aile kurma arzusu gerçekleşmedi.

Rosa Luxemburg'un hayatı yorucuydu ve çatışmalarla doluydu. Daha iyi bir dünya için savaştı. İdeali, halk tarafından biçimlendirilen, mutlak özgürlük ve demokrasi temeline dayanan ve kalıcı bir barışı güvence altına alan bir sosyalizmdi. Özgüven sahibi bir Marksist olarak, kapsamlı tarih bilgisi ve derin toplumsal analizleri etkileyiciydi. Uluslararası sosyalist hareket içerisinde kuruluşuna katıldığı veya etkilediği partilerde dogmatizme ve biçimciliğe tavizsizce karşı çıktı. Taraftarlarının gücüne güvenerek, sosyal adaletsizliklerin ve politik gericiliğin, ulusal düşmanlıkların ve savaşın kaynağı olan kapitalizme karşı yılmadan mücadele etti. Keskin polemikleri, itiraz ve öfke uyandırdı. Ancak olağandışı gerçeklik duygusu ve yaratıcı eleştirisi, Rosa Luxemburg'a sonraları doğrulanan öngörülerinde yardımcı oldu. Buna karşın, bazı temel konularda hataları ve hararetle savunduğu yanılgıları oldu.

Rosa Luxemburg mutluluk ve başarı arayışında pek çok dost ve sempatizan kazandığı gibi, bazen de kaybetti; sempati, hüsran ve kendi çevresi de dâhil olmak üzere hor görmeyle karşılaştı. Özel ve politik yaşamında hem kendisinden, hem de başkalarından beklentisini hep yüksek tuttu. Başkalarıyla birlikte vakit geçirmeyi sevmesine rağmen, çoğu zaman yalnızlığa sığındı. Nazik ve kaba, anlayışlı ve öfkeli, neşeli ve durgun, alçakgönüllü ve kendini beğenmiş, uyumlu ve kavgacı, soğukkanlı ve heyecanlı olabiliyordu. Edebiyat, resim ve müzik onun için, uzak ülkelere yapılan seyahatler gibi vazgeçilmezdi. Yabancı kültürlerde derinleştiği kadar yerli bitki ve hayvanlar dünyasında da derinleşti. Acımasız bir açıklıkla yaz-

dığı birçok şairane mektubunda günlük baskılardan kaçış yolu aradı; arkadaşları ve karşıtlarıyla diyaloğunu sürdürdü. Bunlarda şu ilkeyi temel aldı: "İç dünyası gerçekten zengin ve özgür olan bir kişi her zaman doğal davranabilir ve kendisine ihanet etmeksizin tutkularının onu yönlendirmesine izin verebilir."[1]

* * *

Birçok yaşam öykücü Rosa Luxemburg'un kişiliği ve mirasının büyüsüne kapıldı.[2] Bazıları Elzbieta Ettinger gibi "bir kadın, bir Yahudi ve bir sakat olarak üç damgayla lekelenmiş, genelde pek tanınmayan bir insanın"[3] portresini çizmek istedi. Peter Nettl, Gilbert Badia veya Georg W. Strobel gibileri içinse Rosa Luxemburg bir bütün olarak her şeyiyle merak ve heyecan uyandırıcıydı; ama buna rağmen araştırmalarına tarihsel ağırlık noktaları koydular. Örneğin 1968 yılında Doğu ve Batı Avrupa'nın muhalif hareketlerinde gözlemlediği "Lenin, Mao, Castro, Sartre, Marcuse ve Rosa Luxemburg'un fikirlerinin çorbamsı bir karışım"ına şaşıran Peter Nettl "kurumsallaşmamış devrimin *eşsiz* Peygamberi"ni[4] araştırdı. Lelio Basso, Ossip K. Flechtheim, Iring Fetscher, Georges Haupt, Oskar Negt, Ernest Mandel ve Christel Neusüß gibi başkaları ise Rosa Luxemburg'un teorilerine ve bazı varsayımlarına yoğunlaşıp, bunları Marx ve diğer düşünürlerle ilişkilendirdi. Luise Kautsky ve Henriette Roland Holst-van der Schalk, Rosa Luxemburg ile yaşadıkları kişisel anılar temelinde, ona dair birbirine benzer portreler çizdiler. Paul Frölich, Feliks Tych, Helmut Hirsch, Alexander Kochański, Narihiko Ito ve Frederik Hetmann onu geniş bir okuyucu kitlesine tanıttı, Max Gallo "bir ütopya uğruna şehit düşmüş"[5] bu kadının anısı önünde eğildi. Onu ideolojik bir çerçeveden komünist veya sosyal demokrat parti geleneğiyle özdeşleştirenler ise, genelde kendi tercihlerine dayalı seçmeci bir okuma yaptı.[6]

Günter Radczun ve benim gibi, Rosa Luxemburg'u 100. doğum yıldönümünde Stalin'in "Lüksemburgizm"i lanetleyen yargılarından kurtarmak isteyenler birtakım çelişkilere düştü; çünkü Rosa Luxemburg'un düşünce ve eylemi daha çok Lenin'le ölçülmüş ve kahramanlara tapınmaya yeterince karşı çıkılmamıştı.

Burada sunulan yeni yaşam öyküsü, Luxemburg biyografisindeki tek yönlülükleri aşmayı amaçlıyor. Başlıca hedefim, kapsamlı arşiv çalışmaları, yayınlanmış kaynaklar ve yeni araştırma sonuçları temelinde, Rosa Luxemburg'un gelişimini gerçeğe uygun şekilde ve geniş açıdan göstermek. Elinizdeki biyografi, Rosa Luxemburg'un hayatındaki çeşitli durakları takip ediyor ve kişiliğinin, teorik çalışmalarının ve politik ve pedagojik faaliyetlerinin birliğini gözler önüne sermek istiyor. Girdiği çatışmaların ve ba-

şarı ve yenilgilerinin nedenlerini açıklamak üzere, arkadaşları ve karşıtlarının kişisel ve politik zihin dünyasına da ışık tutuluyor.

* * *

Çağının sorunlarına eşsiz bir sorumlulukla yaklaşan ve yeni sorulara tahrik edici cevaplar bulan Rosa Luxemburg geriye çok yönlü bir eser bıraktı. Özellikle, reform ve devrim, demokrasi ve diktatörlük, ulusların kaderlerini tayin hakkı ve enternasyonalizm ile kapitalizm ve sosyalizm hakkındaki görüşleri tartışmalara yol açtı. Yazılarında milliyetçilik, politik despotizm ve sosyal adaletsizliğe karşı mücadele, sendikal faaliyet, yerel temsil ve burjuva demokrasisinde parlamentarizm üzerine hâlâ güncel olan görüşler keşfetmek mümkün. Yığınların, partilerin ve politik otoritelerin gücüne duyduğu ve defalarca hayal kırıklığıyla sonuçlanan güveni kadar, sosyal ve ulusal kurtuluş savaşlarının yozlaşma tehlikesi ile ilgili kâhince uyarıları da dikkate değer. Militarizm, şovenizm ve savaşa karşı, insan haklarının korunmasından yana kararlı tutumu kayıtsız şartsız sahiplenilmelidir. Rosa Luxemburg, "Birleşik Avrupa Devletleri", süper güçlerin "dünya politikası", kapitalist büyümenin kaynakları ve sınırları, haklıların her türlü yenilgiye rağmen sosyalist kalma ve fikirlerini savunma cesareti de dâhil olmak üzere politika ve ekonominin tüm önemli konularında görüşlerini belirtti.

* * *

Bu yeni biyografiye, Rosa Luxemburg'a ve eserine duyulan eksilmeyen ilgi ve Paris (1983), Tokyo (1991) ve Pekin (1994) toplantılarına katıldığım Uluslararası Rosa Luxemburg Derneği çatısı altında toplanmış olan bilim adamları arasındaki tartışmalar nedeniyle gerek gördüm. 31 Mart 1992 tarihinde kapanan İşçi Hareketleri Tarihi Berlin Enstitüsü'ndeki meslektaşlarımın araştırmaları, Leipzig Rosa-Luxemburg Derneği, Brandenburg-Potsdam Rosa Luxemburg Politik Eğitim Derneği, ailem ve arkadaşlarım da bana yardımcı oldular. 1991-92 ve 1994 yıllarında Bremen ve Hannover üniversitelerinde "Rosa Luxemburg ve 20. Yüzyıl" konulu ders ve tebliğlerime gelen tepki özellikle teşvik ediciydi.

* * *

Henüz yayınlanmamış mektup ve belgeler ile bu konuya özel literatürü incelememe olanak sağlayan arşiv ve kütüphane çalışanlarına, Lehçeden yapılmış çevirileri kullanımıma sunan meslektaşlarıma teşekkür ederim. Her türlü destekleri için Aufbau Yayınevi'nin çalışanlarına özel bir teşekkür borçluyum.

Bu kitabı 125. yaş gününde Rosa Luxemburg'a, kişiliğine yetenek, karakter, bireysellik ve sağlam bir dünya görüşü işlemiş etkileyici bir kadına ithaf ediyorum. Rosa Luxemburg, "yalnızca kendisi de etkilenen ve sarsılan kişilerin etkileyici ve sarsıcı olabileceğini"[7] biliyordu.

*Annelies Laschitza*
Berlin, Kasım 1995

## Notlar

1 Hans Diefenbach'a, 30 Mart 1917. GB 5.
2 Eklerde bulunan kaynakçaya bakınız.
3 Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 11.
4 Nettl, Peter, Rosa Luxemburg. Yazar tarafından kısaltılmış baskısı. Köln/Berlin 1969, s. 15.
5 Gallo, Max, Rosa Luxemburg, s. 376.
6 Bkz. Rosa Luxemburg im Widerstreit. Hattinger Forum, Marburg 1990; Luxemburg-Bild im Meinungsstreit. 5/6 Mart 1991 Berlin Rosa Luxemburg Sempozyumu belgeleri. BZG, 33 – Berlin – 1991, 4.
7 Luxemburg, Rosa, "Önsöz," Wladimir Korolenko: Die Geschichte meines Zeitgenossen içinde, GW 4, s. 308.

# KÖKEN
# 1871–1888



Rosa Luxemburg çocukluk ve gençliğini Varşova'da, üniversite yıllarını ise Zürih, Cenevre ve Paris'te geçirdi. En uzun süre Berlin'de olmak üzere, Almanya'da yirmi yıldan fazla yaşadı. Yolu onu Amsterdam, Basel, Brüksel, Kopenhag ve Londra'ya götürdü; defalarca Paris ve Zürih'te bulundu, illegal olarak Varşova, Petersburg ve Kuokkala'da kaldı; İsviçre ve İtalya'da dinlendi. Afrika yerlilerinin yaşamına ilgi duydu ve Kafkasya, Buhara ve Semerkand'a seyahat etmeyi hayal etti. Sanki oralarda bulunmuş gibi, kitaplarında ve makalelerinde Mısır, Hindistan, Küçük Asya, Amerika, Asya ve Avustralya'nın değişik bölgeleri üzerine yazılar yazdı. Rosa Luxemburg kendisini dünyanın her yerinde evindeymiş gibi hissetti ve dünyayı değiştirmek istedi.

Bu sıcakkanlı kadın 5 Mart 1871 tarihinde, Çarlık Rusya tarafından işgal edilmiş olan Polonya'nın Lublin eyaletinde, Zamość isimli küçük şehirde dünyaya geldi. En azından kendisi Şubat-Mart 1897'de Zürih üniversitesinde doktora sınavı başvurusunda bulunurken özgeçmişine doğum tarihi olarak bu tarihi yazdı;[1] ama başka belgelerde başka tarihler, örneğin doğum yılı olarak 1870 veya doğum günü olarak 25 Aralık belirtilmişse[2] buna itiraz etmedi, bunu önemsemiyordu. Bu nedenle yaşam öykücülerin farklı doğum tarihleri vermesi üzerine tartışmaya değmez. Rosa doğum gününü hep 5 Mart'ta kutlardı; babası da 1900 yılında 5 Mart'ı kızının doğum günü olarak kutlamıştı, fakat bundan üç yıl önce kızının 25 Aralık 1870'ta doğduğunu söylemişti.[3]

Rosa Luxemburg her tebrike seviniyor ve sürprizler karşısında, özellikle çiçek ve kitap olursa minnettar kalıyordu. Ancak konu çok fazla abartılırsa, böylesi "tarihsel günleri" hafife almaktan da kaçınmazdı. 1907 yılında Hollandalı arkadaşı Henriette Roland Holst'a yazdığı bir mektupta eğlencesini şöyle dile getirdi: "Doğum günü kartı için sana ve Rik'e candan teşekkür ederim. Karta biraz güldüm, çünkü 'resmi' doğum tarihim yanlış (henüz o kadar yaşlı değilim!). Dürüst bir insan olarak, yalnızca 'edinilmiş'

ve 'düzeltilmiş' bir doğum belgem var, gerçek bir doğum belgem yok Ama elbette ilettiğin iyi dilekler gerçek..."[4]

Rosa (Rosalie, Rosalia, Róża) Luxemburg, Avrupa'da Paris Komünü'nün ışığının parladığı ve Almanya ile Fransa arasında son savaşın yapıldığı esnada dünyaya geldi. Bismarck'ın kurduğu İmparatorluk, Büyük Britanya Krallığı, Kayser I. Franz Josef'in çok uluslu Avusturya-Macaristan devleti ve Çar II. Aleksander'in Rusya İmparatorluğu'nun yanında yeni bir süper güç olmaya başlamıştı. Bu yeni güç, yalnızca gerici Prusya militarizminin etkisi ve diğer Avrupalı süper güçlerle giriştiği silahlanma yarışı nedeniyle değil, aynı zamanda güçlenen sanayi ve finans sermayesinin Avrupa sınırlarını fazlasıyla aşan hâkimiyet talepleri nedeniyle de yeni savaş tehlikelerini artıracaktı. Buna karşılık birçok Avrupa ülkesinde, anti-militarizmi savunan, sosyal ve politik haklar için savaşan ve gelecekte kurmayı planladıkları özgürlükçü, demokratik, barışçı ve sosyalist bir devleti hayal eden işçi örgütleri gelişti.

Polonya yüz yıldır bölünmüşlüğün ve Rusya, Avusturya-Macaristan ve Prusya'nın hâkimiyeti altında eziliyor, ülkede derin ekonomik ve sosyal dönüşümler gerçekleşiyordu. Rosa Luxemburg 1897 yılında yazdığı doktora tezinde "Ülkenin tüm görünümü son 25 yılda temelden değişti" saptamasında bulunuyordu. "Ülkenin ortasında bulunan küçük şehir *Lódź* kısa sürede, modern bir fabrika şehri görünümünde büyük bir tekstil sanayi merkezi, bir başka deyişle 'Polonya'nın Manchester'ı haline geldi [...] Burada, yıllık 15 milyon adet üretimi ve 7000 işçisiyle Scheibler fabrikası bir dizi dev işletme arasında ilk sırada bulunuyor. Ülkenin güneybatı köşesinde Prusya sınırında, orman ve otlakların ortasında ortaya çıkan fabrikalar, şehirlerin oluşmasına öncülük ederek ve daha baştan her şeyi etrafında kümelendirerek, sanki yerden biten bir sanayi bölgesi meydana getirdi. Tüm zanaatın merkezi olan eski başkent Varşova'da zanaat dev boyutlara ulaştı; ama aynı zamanda tüccar sermayesinin zanaat üzerindeki hâkimiyeti de göz ardı edilemez. Küçük ve orta ölçekli müstakil işletmeler ev imalatının içinde eridi ve küçük üretimin rezervuarı olarak hazır zanaat ürünlerinin toplandığı büyük depolar ön plana çıktı. Tüm ülkenin ticareti borsada ve sayısız banka ve komisyon işleminde yoğunlaşmış durumda. Varşova'nın banliyösü Praga büyük bir metal endüstrisinin merkezi oldu ve Varşova yakınlarındaki 8000 işçili dev kanaviçe fabrikası Zyrardów kendi başına bir şehre dönüştü [...] Sanayi artık maddi yaşamın tüm yan dallarını besleyen ana gövde haline geldi veya daha doğru bir deyişle sanayi, maddi yaşamın tüm kollarını dönüşüme uğratan ve ziraat, zanaat, ticaret ve trafik araçlarını kendisine tabi kılan başlıca etken oldu."[5]

19. yüzyılın ortalarında nüfusu 6000'i bulan Zamość, o dönemden iti-

baren ekonomik açıdan önem kaybetmeye başlamıştı. Lublin ve Lwów gibi iki büyük sanayi şehrinin ortasında bulunan "Zamość 16. yüzyılda çeşitli kültürlerin kesişme ve nakliye yolları üzerinde olması nedeniyle önemli bir ticaret merkeziydi. Ermeniler, Türkler, Yunanlılar, İranlılar ve Yahudiler, Almanlar, İskoçlar ve İngilizler... hepsi ticari imtiyazlardan faydalanıyordu; şehir onlar için bir cazibe merkeziydi. Yerel aristokrasi kendine has bir kültür ve şatafat anlayışı geliştirdi. 1595 yılında kurulan Zamoyski akademisi şehrin kültürel hayatını zenginleştirdi."[6] İsveç savaşında Zamość zarar görmedi ama salgın hastalıklara, yangınlara ve mülteci akınlarına maruz kaldı.

Polonya-Ukrayna sınırındaki şehrin değişken bir yazgısı oldu. Polonya'nın 1795 yılındaki üçüncü paylaşımında Zamość Avusturya'nın payına düştü. Kale 1809 yılında Napolyon'un talimatıyla Polonya birlikleri tarafından savunuldu, barış anlaşmasını takiben Büyük Varşova Dukalığı'na ve 1820-21'de Zamoyskiler şehir üzerindeki mülkiyet hakkından vazgeçince, 1815 yılında kurulmuş olan Polonya Krallığı'na bağlandı. Polonya Krallığı eski devlet topraklarının yüzde 82'sini elinde tutuyor ve Rusya ile mülki birlik içinde olduğu için, Kongre Polonya'sı veya Rus Polonya'sı olarak da adlandırılıyordu. Zamość'un merkezinde, Luxemburg'ların evinin karşısında bulunan görkemli bir belediye sarayı ile geç Rönesans stilinde kemerlerle süslenmiş bir meydan yer alıyordu. Zamość, Bernardo Morando'nun İtalyan tarzını andıran yerleşimi ve mimarisiyle ülke sınırlarının çok ötesinde bile "Kuzeyin Padua'sı" olarak tanınıyordu. Luxemburg ailesiyle dostça ilişkiler içerisinde olan Yahudi yazar İsaac Leib Peretz, şehri anılarında mizahi bir dille "Küçük Paris" diye adlandırmıştı.[7]

Rosa Luxemburg, Yahudi aydınlanmasına bağlılık duyan bir Yahudi ailesinden gelir. Kökleri baba tarafından Kont Zamoyski'nin şehre çağırdığı arazi mimarlarına, anne tarafından ise 17 nesil boyu hahamlara ve İbrani alimlerine dayanır. Tüccarlık yapan babasının adı Eliasch Luksenburg'du; Rosa Luxemburg ona Eduard derdi ve soyadını, kız kardeşinin 1897 yılında hâlâ garipsediği üzere "m" harfiyle yazardı.[8] Babası, 1830'dan 1900'e kadar yaşadı. Kızlık soyadı Löwenstein olan anne Lina, 1835'de Zamość'da doğdu ve 1897'de öldü.

Rosa beş çocuğun en küçüğüydü. Ablası Anna (1857–1934) uzun süre ev işlerinde yardımcı oldu ve kardeşi Maksymilian'ın firmasında çalıştı. 1909 yılında inşaat ustası Nikodem Bresler'le evlendi. En büyük ağabeyi Natan/Mikolaj (1855–192?) tüccar olarak aile geleneğini sürdürdü ve Londra'ya yerleşti. Ağabeyi Maksymilian/Munio (1860–1943) Varşova'daki bir Polonya-Fransız ilaç şirketinin ortağı oldu. En küçük ağabey Józef (1866–1934) tıp öğrenimi gördü[9] ve dâhiliyeci ve nöroloji patoloğu olarak Varşova'da çalı-

şıp bilimsel araştırmalar yayınladı. Aile içinde Rosa Luxemburg'un mirasına en fazla eğilen o oldu.

Rosa Luxemburg çocukluğu üzerine nadiren konuşurdu, bu konuda güvenilir pek az kaynak var. 1897 yılının öncesine ait hiçbir aile içi mektuplaşma günümüze kalmadı. Luise Kautsky *Anılar*'ında şunları söylüyor: "Rosa'nın ağabeyi Dr. Josef Luxemburg'un açıklamalarına borçlu olduğum ve onun sözleriyle aktardığım Rosa'nın ilk çocukluk yılları hakkındaki bilgiler beni çok mutlu etti; çünkü bu bilgiler sayesinde Rosa'nın bazı karakter özelliklerini çok daha açık bir şekilde görebildim. [...] Babası Eduard Luxemburg varlıklı bir tüccar aileden gelen, kendi evi olan, şehrin saygın tüccarlarından biriydi. Rosa'nın büyükbabası Almanya'yla sürekli ticari ilişkiler içinde bulunmuş ve Berlin'de ölmüştü. Yedi oğlu ve bir kızına güçlü bir eğitim olanağı sağlamış, onları Berlin ve Bromberg'deki okullara ve ticaret akademilerine göndermişti. Rosa'nın babası şehrin Yahudi entelektüel kesiminin bir mensubuydu; fakat kendini aynı zamanda bir Polonyalı olarak görüyordu. Bu nedenle sadece kendi dindaşlarının kültürel gayretlerinin ateşli bir destekçisi olmakla kalmayıp, o zamanlar düşük bir düzeyde olan Polonya eğitim sistemini daha yüksek bir düzeye çıkarmak için mücadele etti; ön ayak oldu. [...] Eğitim gayretlerini her vesileyle ve büyük bir şevkle destekledi, Polonya halk okulu öğretmenlerinin ve gezgin tiyatro gruplarının hamisiydi.

Kızlık soyadı Löwenstein olan Rosa'nın annesi Lina tüm bu faaliyetleri büyük bir anlayışla karşıladı, evdeki kültürel düzey oldukça yüksek sayılırdı. Rosa'nın annesi de çok aydın bir çevreden geliyordu. [...] İyi edebiyata hayrandı ve Schiller'in eserlerini olduğu gibi Mickiewicz'in eserlerini de iyi tanıyordu. Alışılmamış derecede sakin ve yumuşak bir karaktere sahipti; yeni düşüncelere açık küçük Rosa ilk masal ve fabllları sevgili annesinin ağzından dinledi. Rosa'nın çok seyrek anlatılarından annesinin, özellikle Yahudi ailelerinde sıkça rastlandığı gibi, tüm varlığını kocasına ve çocuklarına vakfeden kadınlardan olduğu izlenimi uyanıyor."[10]

Anne iyi kalpli, sessiz ve alçakgönüllüydü, aile dostlarından başka arkadaşı yoktu.[11] Rosa Luxemburg'un hatırladığı gibi "annenin dünyada olmasının tek amacı hepimizin (özellikle de aile reisinin!) her zaman açık olan ağzını ne olursa olsun doldurmaktı"[12] ve bu, ailenin karşı gelinemez doğa yasasıydı. Aynı yıl içinde kuşların dünyasına yoğunlaştığı zamanlar, düşünceleriyle geçmişe yöneldi: "Schiller'in yanı sıra İncil'i en yüksek bilginin kaynağı olarak gören annem, Kral Salomo'nun kuşların dilinden anladığına inanıyordu. O zamanlar on beş yaşımın ve modern fen eğitimimin tüm üstünlüğüyle annemin bu saflığına güldüm. Şimdi kendim Kral Salomo gibiyim, kuşların ve tüm hayvanların dilinden anlıyorum."[13]

Ailenin mali ya da maddi hayat koşullarıyla ilgili bir kaynak yok. "Zavallı babam maalesef istediği zaman tatil yapabilecek bir banker değil" diyordu Luxemburg 1899 yılında Leo Jogisches'e; "her şeyiyle üç kuruşluk işlerine bağımlı."[14] Babası, 1899-1900 yıllarında ağır bir hastalık geçirdiğinde, akrabalarından borç almak zorunda kaldı. Serzeniş içinde, çalışamadığı için başka bir çıkar yolu kalmadığını söylüyordu.[15] Anna'nın drahoması onu endişelendiriyor ve Jogisches ailesinin varlık durumu zihnini kurcalıyordu. Duruma bakılırsa, hane halkının eldeki imkânları çok tutumlu kullanması gerekiyordu. Rosa Luxemburg daha sonraları, okulda hiçbir zaman kendisine ait kitap, harita vs. sahibi olmadığını ve teneffüslerde ödünç aldığı kitaplarla çabucak hazırlanmak zorunda kaldığını yazmıştı.[16]

Rosa Luxemburg'un gençliğinden beri arkadaşı olan Julian Marchlewski "Aile sık sık yokluk çekiyordu" diyordu: "Ve yatak bile zaman zaman birkaç ruble için tefeciye rehin bırakılıyor, ama bu başkalarında olduğu gibi keder ve moral bozukluğu yaratmıyordu. Rosa'nın bana, bir kâğıt parçasıyla lambayı nasıl yaktığını ve sonradan bu kâğıt parçasının babası tarafından bin bir zorlukla kazanılmış evdeki son para olduğunun ortaya çıktığını anlattığını hatırlıyorum; babası kızını cezalandırmamış, ilk şoku atlattıktan sonra pahalıya mal olan kibritle ilgili şakalar yaparak teselli etmişti."[17]

1873 yılında Luxemburg ailesi Varşova'ya taşındı. Taşınmanın nedenleri tam olarak bilinmiyor. Baba Luxemburg, Varşova'nın ekonomik ve kültürel açıdan ülkenin merkezi haline gelmesinin işlerini olumlu yönde etkileyeceğini ve çocuklarına daha sağlam bir eğitim sağlayacağını düşünmüş olabilir. Rosa'nın bir yeğeni, babası Józef'in anılarına dayanarak, 1863-64 ayaklanmasına katılan Eliasch Luxemburg'un illegal silah ticareti yaptığına ilişkin şüpheler nedeniyle ailenin Zamość'u alelacele terk etmek zorunda kaldığını öne sürüyor.[18] Elżbieta Ettinger'in, Luxemburg'ların Zamość'taki Yahudiler arasında sağlam dostları olmadığı görüşüne[19] Jack Jacobs son araştırma bulgularına dayanarak karşı çıkıyor ve Eliasch Luxemburg'un Polonyalı Haskala yanlısı Maskilimlerle* yakınlığına dikkat çekiyor.

Yahudilerin göreli olarak nüfusun küçük bir bölümünü oluşturduğu Zamość, 1820'lerden itibaren, Polonya'da Haskala yandaşlığının en yoğun olduğu ikinci merkezdi. Luxemburg'lar da bu hareketin içinde yer alıyordu. Yahudi cemaatinin seçkin bir üyesi olan baba Eduard, büyük bir olasılıkla, bir süre eğitim gördüğü Varşova Haham Semineri'nde Yahudi tarihi dersi veren Abraham Paprocki'nin görüşlerine katılıyordu. Paprocki şu görüşü ileri sürmekteydi: "Yahudiler yalnızca Tanrıya karşı olan görevlerinde bir birlik oluşturmaktadır, ama toplumsal açıdan ne bir millet, ne de

* Maskilim: Yahudi aydınlanma hareketi Haskala yanlılarına verilen ad –*çev.*

ayrı bir sosyal gruptur."[20] Ancak 70'li yılların başında Yahudi cemaatindeki tüm tanınmış Maskilimlerin ölümü veya başka yerlere göçmesi nedeniyle Zamość'ta kontrol, sevilmeyen Ortodoks Yahudilerin eline geçti. I.L. Peretz de yaklaşık 1873 yılında şehri terk etti. Jacobs, muhtemelen Lublin eyaletindeki kolera salgını nedeniyle hızlanan Varşova göçünü "Zamość'taki eski ortama benzer, Maskilim ağırlıklı bir ortamı yeniden bulma"[21] denemesi olarak görüyor. Luxemburg ailesi yalnızca Yiddiş* konuşmak ve Doğu Avrupa Yahudilerinin göreneklerine uymak zorunda kalmayacağı bir ortamda yaşamak istiyordu. Böylece Leh kültürüne açık olmaları, Lehçeyi tercih etmeleri ve kozmopolit düşünceleri nedeniyle nispeten küçük bir cemaat içindeki Ortodoksların kuşkucu bakışlarına ve düşmanca tavırlarına maruz kalmadan, Leh toplumu içinde asimile olabileceklerdi.

Çarın Yahudiler için yerleşim sınırlamasını kaldıran 1862 yılındaki kararnamesinden sonra Yahudiler artık 1809'dan beri varlığını sürdüren gettoda yaşamak zorunda değildi ve Varşova Maskilimler için 70'li yılların Zamość'undan çok daha kolay ulaşılabilir bir yer olmuştu; bu ise asimilasyon yolunda bir aşama demekti.[22] Elżbieta Ettinger'in açıkça resmettiği gibi, Luxemburg'lar taşındıkları semti dikkatle seçtiler: "Semt kısa bir süre önce Yahudilere açılmıştı ve Lehler tarafından ancak kısmen kabul görmüştü. Leh entelektüellere de ev sahipliği yapıyor; fakir ve Ortodoks Yahudilerin yaşadığı semte çok uzak olmamakla birlikte, araya yeterince mesafe koyuyordu. Egzotik atmosferli, şakaklarından kıvırcık saçlar sarkan, takke ve uzun kaftanlarıyla büyük siyah kuşlara benzeyen adamların el kol hareketleri yaparak konuştuğu ve sokaklarında perukalı kadınların ve dilencilerin dolaştığı bu Yahudi mahallesi, Batılı bir başkentten ziyade bir Ortaçağ manzarasını andırıyor ve halklarının geri kalmışlığından utanan ve onunla özdeşleştirilmek istemeyen asimile edilmiş Yahudiler için sürekli bir utanç ve üzüntü kaynağı teşkil ediyordu. İnançlarında reformlar yapıyor, 'çocukların yanında' Yiddiş konuşmuyor ve Batı tarzı giyinerek Sami dış görüntülerini yumuşatıyorlardı. Ama tüm bunlara rağmen birkaç sokak ötede, toplum tarafından kabul edilmelerine başlıca engeli oluşturan öteki dünya orada öylece duruyordu: tuhaf kostümler içinde gürültü yapan insanlar, cumartesi günleri çalışmayı reddeden işçiler, zaddikim mucizeleri vaat eden Hasidik tarikatı vaizleri ve yasa koyan hahamlar. Çarlık kararnameleriyle sakallarını kesip giysilerini çıkarmaya zorlanan din adamları ikisini de korumanın yollarını buluyor, bir semtten kovulup başka bir semtte tekrar ortaya çıkıyor ve Lehçe öğrenme mecburiyetine karşı Yiddişi edebiyat lisanı ilan ediyordu."[23]

* Yiddiş/Yidce: Aşkenaz Yahudilerinin konuştuğu dil; Yahudi Almancası da denilir *-çev.*

Yedi kişilik Luxemburg ailesi Zlota sokağında bulunan kiralık bir daireye taşındı. Ön tarafa bakan üç odalı daire daha iyi ve pahalı dairelerden biriydi; avluya açılan ve arkaya bakan dairelerde insanlar daha dar alanda ve daha fakir koşullarda yaşıyordu. "Zlota sokağı 16 numaradaki ev, Bracka Sokağı ile büyük geçiş yolu olan Marszalkowska Sokağı'nı birbirine bağlayan bir bloğun tam ortasında bulunuyor ve batıya doğru fakirleşiyordu. Ama Luxemburg'ların oturduğu kısım, iyi bir yerleşim bölgesiydi. Bracka Sokağı on yıllar önce, Polonya ordusunun başkomutanı Rus Grandükü Konstantin'in günlük güzergâhı üzerindeydi. Konstantin at üzerinde her gün Belvedere köşkündeki ikametinden, emrindeki Polonyalıları o meşhur ve aşağılayıcı denetimlerine tabi tutmak üzere Saski Meydanı'na gelirdi. Grandükün Bracka Sokağı üzerinden yaptığı günlük at gezintilerinin tartışılmaz en önemli avantajı, sokağın zemininin sağlam parke taşlarla döşenmesiydi. Marszalkowska Sokağı'nda hareketli bir yaşam sürüyor, son Paris modasına göre giyinmiş kadınlar, zengin bir ithal ürün yelpazesi sunan dükkânlar, kahve, restoran ve kitapçılar başkente Avrupa şıklığından bir esinti veriyordu. Başkent çok uluslu, çok lisanlı, hayat dolu ve rengârenkti. Gösterişli at arabaları şık bayanları hayırseverlik görevlerine, bayları ise baş başa yenilen yemeklere götürüyor, parlak Rus üniformaları papaz cüppelerinin ve küçük kızların okul önlüklerinin arasına karışıyordu. Züppeler ve rahibeler, geniş kenarlı hasır şapkalar taşıyan Hasidimler, parlak kırmızı kasketli ayakçılar, koyu pelerinli dadılar ve sokak müzisyenleri, posbıyıklı Rus polislerin dikkatli bakışı altında sokağa parlak bir atmosfer katıyordu. Şehir merkezinin hemen dibinde, tamamen farklı bir görüntü hâkimdi."[24]

Rosa Luxemburg'un anne-babası ve kardeşleri asimilasyona olumlu yaklaşıyordu. Kültürel olarak Doğu Avrupalı Yahudilerin çoğundan daha fazla uyum sağlamışlardı.[25] Ancak Yahudi kimliklerini kesinlikle yadsımıyorlardı. Baba Luxemburg, Jack Jacobs'a göre Ezra Mendelssohn'un tanımına büyük ölçüde uyan Polonyalı bir Yahudi'ydi: "'Musevi inanca sahip Polonyalılar' asimilasyonlarının bir ideolojisini yaratmaya pek fazla meyilli değildi. Yahudi tarihinin sonuna gelindiğini ilan etmiyor ve kendilerini Polonya'nın kutsal savaşıyla da özdeşleştirmiyorlardı. Gettonun sınırlarını geride bırakmışlar; nasıl Alman dindaşları kendilerini Alman olarak görüyorsa, onlar da kendilerini Polonyalı olarak görüyorlardı. Yahudi milliyetçiliğine karşı çıkıyor ve Yiddişe düşmanca bir tavırla yaklaşıyorlardı. Yahudi halkının geleceğine yönelik net bir programları yoktu. 'Musevi inançlı Polonyalılar' buna rağmen Yahudilerin dünyasında önemli bir rol oynuyordu. Onlara hem Rus Polonya'sında, hem de Galiçya'daki resmi Yahudi cemaatlerinde önemli mevkilerde Ortodokslarla birlikte çalışır-

ken ve Yahudileri Yahudi olmayan makamlara karşı temsil ederken rastlamak mümkündü. On dokuzuncu yüzyılın altmışlı yıllarından beri Yahudi aydınlanması ve Polonyalı Yahudilerin Lehleştirilmesi için mücadele eden Yahudi-Polonya basınını destekliyorlardı."[26] Eduard Luxemburg'un çocuklarına "Polonyalılar ile Yahudiler arasındaki duvarların kaldırılması gerektiğini, Luksenburg ailesinin kültürünün Polonya kültürü olduğunu, Batı Avrupa göreneklerinin Doğu Avrupa Yahudiliğinin göreneklerinden daha fazla uygarlık taşıdığını [...] ve Yahudilerin bir millet değil, dini bir topluluk olduğunu" öğrettiği neredeyse kesin gibidir. "Polonya'nın bağımsızlığı konusunda kuşkularını dile getirmiş olması da mümkün."[27]

Anne Luxemburg da Maskilimlerin düşüncelerine sempati besliyordu. Erkek kardeşi 1862 yılından beri Lemberg'deki Ortodoks olmayan bir cemaatin vaiziydi. Ancak anne Luxemburg katı dindardı. Yahudi bayramlarını kutluyor, Yahudiliğin dini geleneklerinin korunmasına özen gösteriyor ve özel yemekleri hazırlıyordu. Örneğin yeni yıl gününde puf böreğinin eksik olması düşünülemezdi. Aile içinde yedi günlük ölü nöbeti, aynı yas sonunda Kadiş duasını söylemek gibi doğal sayılıyordu.

Annesinin Rosa'ya Yiddiş yazdığı söylenir, ancak bugüne kadar böyle bir mektup bulunamamıştır. Aynı zamanda hiçbir Luxemburg araştırmacısı da Rosa Luxemburg'a ait Yiddiş bir el yazısı bulamamıştır.[28] Rosa Luxemburg Yiddiş anlıyor, ama bu lisanı bir jargon olarak görüyor ve nadiren –küfretmek veya kendisiyle dalga geçmek üzere– kullanıyordu. Rosa'yı iyi tanıyan Józef-Szloma Mill (John Mill), Rosa'nın Yiddişten nefret ettiğini ileri sürüyordu.[29] Çok sevdiği Lehçeye ise güçlü duygularla bağlıydı.

Rosa Luxemburg ağırlıklı olarak Lehçe konuşulan ve başka dil, din ve kültürlere ilginin uyandırılıp desteklendiği huzurlu bir evde büyüdü. Aile üyeleri Almanca biliyor ve Alman edebiyatı okuyordu. Ailenin saygı duyulan kişiliği olan hür düşünceli baba Luxemburg, katı sansüre rağmen yabancı gazeteleri gizlice tedarik ediyor ve bunlar okunup tartışılıyordu.[30] Her çocuk kendi eğilimlerine yönelebiliyor ve bunları istediği gibi yaşayabiliyordu. Rosa Luxemburg bunu 1907 yılında şöyle dile getirdi: "Dün, çocukken bir seferinde evde bir gül tomurcuğunun nasıl açtığını görmek için tüm gün boyunca saksının önünde gözlerimi tomurcuktan ayırmadan nasıl baktığımı hatırladım. Tabii ki, tomurcuk hiç kıpırdamadı ve asık bir suratla yatağa gitmek zorunda kaldım. Ertesi sabah tomurcuğu açmış bir şekilde buldum. [...] Nereden aklıma geldiğini bilmediğim başka bir şeyi daha hatırladım, karın içinde kırdığım bir şemsiyeyi... Bu olay beni çok güldürdü."[31] Rosa Luxemburg hayata herhangi bir çocuk gibi mutlu ve neşeli başladı. Hatıralarında çocukluk anıları bazen şekil değiştiriyordu, hatta Luise Kautsky'ye yazdığı bir mektupta bu anıların içinden bir edebiyat

yükseliyordu: "O zamanlar evde sabahın erken saatlerinde, babamdan önce kalkmamız yasak olduğu için gizlice pencereye gidip açar ve büyük avluya bakardım. Seyredecek çok fazla bir şey olmazdı. Henüz her şey uyur, bir kedi yumuşak patileri üzerinde avluda gezinir, birkaç serçe yaramazca öterek dövüşür ve uzun boylu Antoni yaz kış üstünde olan kısa koyun kürküyle tulumbanın yanında, elleri ve çenesi süpürgenin sapına dayanmış ve uykulu yıkanmamış yüzünde düşünceli bir ifadeyle dururdu. Antoni yüksek eğilimlere sahip bir insandı. Her akşam kapılar kapandıktan sonra evin sahanlığında, üstünde uyuduğu banka oturur ve gaz lambasının etrafına yaydığı alacakaranlıkta 'Polis Haberleri'nin harflerini yüksek sesle okur, bu ise tüm evde bir duaymış gibi algılanırdı. Antoni'yi buna sevk eden, yalnızca edebiyata duyduğu ilgiydi, çünkü okuduğundan hiçbir şey anlamaz, sadece harfleri severdi. Buna rağmen kolay tatmin olmazdı. Bir seferinde, benden okuyacak bir şeyler istemesi üzerine ona, zorlukla bitirdiğim ilk 'ciddi' kitap olan Lubbock'un 'Medeniyetin Başlangıcı'nı verdiğimde, kitabı bana iki gün sonra 'bunda iş yok' diye iade etmişti. Antoni'nin ne denli haklı olduğunu ancak seneler sonra anlayabildim. Antoni hep bir süre için derin düşüncelere dalıyor ve çarpıcı, gürültülü ve uzaklardan gelen bir esnemeyle bu düşüncelerden sıyrılıyordu. Onu özgürlüğüne kavuşturan bu esneme her seferinde, artık işe başlama zamanı anlamına geliyordu. Antoni'nin ıslak ve eğri süpürgesinin parke taşların üzerinde estetik bir şekilde gezinip, kenarlarda Brüksel danteline benzeyen zarif ve düzgün daireler oluştururken çıkardığı sürtünme ve şaklama sesleri hâlâ kulağımda. Avluyu süpürmesi bir şiir gibiydi. En sevdiğim an, tüm binada sıkıcı, gürültülü, zonklayan ve çatırdayan hayat uyanmadan önceki bu andı. Sabahın kutsal sessizliği parke taşların sıradanlığı üzerine yayılır, yukarıdaki pencere camlarında genç güneşin altın ışıkları parlar ve en tepede, şehrin gri gökyüzünde, henüz erimemiş pembe kokulu bulutçuklar yüzerdi. O zamanlar 'hayatın', 'gerçek' hayatın çatıların üzerinde uzaklarda bir yerlerde olduğuna inanırdım. Hep onun peşinden gittim. Ama hayat hep başka çatıların arkasında saklanıyordu. Sonunda her şeyin benimle oynanan kötü bir oyun olduğunu anladım, gerçek hayat Antoni ile birlikte 'Medeniyetin Başlangıcı'nı ilk defa okuduğumuz o avluda kalmıştı."[32]

### Bütün dertleri... tokların vicdanına yüklemek istiyorum

Rosa evin en küçüğü olarak kardeşleri tarafından şımartıldı, özellikle de beş yaşındayken kalçasında bir sorun çıkıp alçıya alındığı zaman. Bir yıl boyunca zamanının çoğunu yatarak veya odasından çıkmadan geçirmek zorunda kaldı ve hayatının sonuna kadar aksayarak yürüdü. Hayat dolu ve zeki bir çocuk için neredeyse katlanılmaz olan bu durumu bir fırsata dö-

nüştürmeye çalıştı: Annesinin desteğiyle beş yaşında okuma ve yazmayı öğrendi. Annesi, daha sonra "Róża hepimizin toplamından daha akıllı"[33] diye dile getireceği bu durumu, herhalde daha o zamanlar hissetmişti. Kitap okumak ve mektup yazmak Rosa Luxemburg'un o zamanlardan kalan tutkularıydı, bu sayede yeni arkadaşlar kazandığı gibi, bazılarını da canından bezdirebiliyordu. Aile üyelerine mektup üstüne mektup yağdırıyor ve sabırsızca cevaplarını bekliyordu. "Okumayı öğrenir öğrenmez, o tarihlerde Rus Polonya'sında neredeyse hiçbirisi okur-yazar olmayan hizmetçilere okuma öğretmeye kalkıştı. [...] Dur durak tanımayan bir faaliyet güdüsünce yönlendiriliyordu ve ne yaparsa yapsın son derece becerikliydi, oyuncak bebekleri için elbise dikerken, başka el işleriyle uğraşırken veya okumak ve yazmak yanında çok severek yaptığı gibi resim çizerken. [...] Altı yaşına geldiğinde iyi derecede okuyup yazabiliyordu ve bir çocuk gazetesinin sürekli okuyucusu ve çalışkan bir çalışanıydı. Çok zaman geçmeden Rusçadan Lehçeye şiirler çevirmeye başladı, kendisi de Lehçe şiirler yazıyordu."[34] Adam Mickiewicz'in Polonya ulusal destanı Pan Tadeusz'u Rosa Luxemburg henüz çocukken okuyabiliyordu.

Rosa Luxemburg dokuz yaşına kadar evde eğitim gördü ve 1880 yılında Varşova II. Kız Lisesi'ne başladı. Devletin yüksek eğitim kurumlarına ağırlıklı olarak Rus memur ve subay çocuklarının alındığı düşünülürse, bu bir mükâfat olarak görülebilir. Leh ve Yahudi ailelerin çocuklarına özel ve katı bir sınırlama uygulanıyordu. Eğitim sistemine Leh ve Yahudiler aleyhine ve Ruslar lehine kurallar hâkimdi. Bu durum 1863-64 yılındaki Leh ayaklanmasının bastırılması sonrasında alınan yeni Ruslaştırma önlemleriyle daha da pekiştirildi. Eğitim dili ve resmi dil Rusçaydı. Öğrencilerin kendi aralarında Lehçe konuşmaları da yasaktı. Din dersi için beyan bazında Rum-Katolik, Rus-Ortodoks ve Yahudi gruplara ayrılıyorlar, böylece az sayıdaki Yahudi kız öğrenciler ek bir aşağılayıcı tecride tabi tutuluyordu.

Rosa Luxemburg tarafından Lehçe yazılan bir şiir buna rağmen okulda ve başka eğitim kurumlarında elden ele dolaştı ve hararetli tartışmalara yol açtı. Rosa'nın sınıf arkadaşı Jadwiga Sikorska ve onun kız kardeşi Helena bu şiiri muhafaza ederek kaybolmasını önledi.

Ceza talep ediyorum,
Bugün tok olanlara, sefa sürenlere,
Milyonların ekmeğini hangi acılarla kazandığını
Bilmeyenlere, hissetmeyenlere.
Neşeli bir yüz,
Neşeli bir gülüş görürsem
Acı çekiyorum

Zira yoksulluğa ve bilgisizliğe
Mahkûm olanlar
Gülmeyi ve neşeyi bilmezler.
Bütün dertleri,
Bütün gizli ve acı gözyaşlarını
Tokların vicdanına yüklemek istiyorum,
Ve yaptıkları her şeyin intikamını almak.[35]

Rosa Luxemburg 1884 yılında Alman İmparatoru 1. Wilhelm'in Varşova ziyareti öncesinde Lehçe bir alay şiiri kaleme aldı:

İmparator Wilhelm'in Gelişi.
Nihayet göreceğiz seni, Batı'nın heybetlisi,
Yani Saksonya'nın bahçesine gelirsen,
Çünkü ben sizin saraylarınıza gelmem,
Şatafatlı konuşmalarınız umurumda değil.
Ama orada ne gevezelikler ettiğinizi bilmek isterim.
"Bizimkine" hitabın "sen" şeklindeymiş.
Politikada henüz aptal bir koyun sayılırım,
Onun için seninle fazla konuşmam;
Ama sana bir şey söylemek isterim, sevgili Wilhelm:
Kurnaz hergelene, Bismarck'a ilet,
Avrupa için ilet, Batı'nın İmparatoru,
Emret ona, barış pantolonunu pisletmesin.[36]

Çok yönlü yeteneklere sahip olan Róża'ya öğrenmek kolay geliyordu. Tüm okul hayatı boyunca hep en iyi öğrenci oldu. "Ancak buna rağmen, muhalif ruhu, müdüriyetin ona karşı tavır takınmasına neden olduğu için mezuniyette hakkı olan altın madalyayı alamadı."[37] Rosa Luxemburg ile Rus dili ve edebiyatı öğretmeni Afanasyev arasında yaşanan "skandal"lardan birisini Jadwiga Sikorska anlatır: Rosa "çok iyi bir deneme yazmıştı, düşüncelerinin gerçekten olağanüstü bir tinsel kanatlanması. Önümüze koyulan taslak tüm bir defter sayfasını kaplarken, Rosa'nın denemesi üç mısradan, yalnızca üç mısradan ibaretti. Denemeyi sınıfın önünde sesli bir şekilde okumak suretiyle, özgür düşünmeye cesaret eden ve böylece arkadaşlarına kötü bir örnek oluşturduğu gibi, aynı zamanda öğretmenini hiçe sayan bu cüretkâr ve dikbaşlı öğrenciyi Afanasyev'in nasıl azarladığını görmek lazımdı. Kürsüden aşağıya bağırıyordu ve öfkeliydi. Alnı genelde olduğu gibi öfke kırışıklarıyla doluydu. Kelimenin tam anlamıyla itidalini kaybetmişti. Suçlunun soğukkanlılığını koruması bu durumu daha da pekiştiriyordu.

Rosa tezlerini çok sakin bir şekilde, hatta gülümseyerek savunuyor ve isabetli argümanlarla cevap veriyor, ancak bu argümanlar Afanasyev'in beynine ulaşmıyordu. Hiçbirimiz bu denemeye duyduğumuz hayranlığı saklayamadık."[38]

1887 yılının yazında Rosa Luxemburg mezuniyet karnesini elinde tutuyordu: "II. Kız Lisesinin Pedagoji Kurulu [...] adı geçen lisenin öğrencisi 17 yaşındaki Musevi mezhepli Rosalie Luxenburg'un, bu lisenin 1. sınıfından başlayarak okul döneminin sonu olan 14 Haziran 1887 tarihine kadar (7. sınıf) okula devam ettiğini onaylar. Kendisinin hal ve davranışları mükemmeldi ve final sınavlarında şu notları aldı: Din – 5; Rusça – 4; Pedagoji – 5; Lehçe – 5; Almanca – 4; Fransızca – 4; Aritmetik – 5; Cebir – 5; Geometri – 5; Genel Coğrafya – 4; Rusya Coğrafyası – 4; Fen Bilimleri – 5; Genel Tarih – 5; Rus Tarihi – 4; Fizik – 5; Kozmografya – 5; Kaligrafi – 5; Resim – 5; Kadın İşleri – 5. (5=mükemmel; 4=pekiyi).

Rosalie Luxenburg'un derslerin genelinden pekiyi alarak okulu bitirmesi nedeniyle Eğitim Kurulu kendisine gerekli damga ve imzalarla donatılmış bu belgeyi vermeyi kararlaştırmıştır."[39]

Julian Marchlewski'nin anılarına göre, Varşova Kız Lisesi müdürünün Rosa Luxemburg'un "politik güvenilirliği"nden kuşkulanması nedeniyle Rosa'ya altın madalya verilmedi. Rosa Luxemburg, "içinde Proletarya partisi tarafından yayınlanan broşürlerin okunduğu ve işçiler arasında faaliyeti hedefleyen"[40] lise ve üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bir çevreye dâhildi. "I. Proletarya" veya "Büyük Proletarya" olarak bilinen sosyal devrimci "Proletarya" partisi 1882 yılının sonbaharında Varşova'da Ludwik Waryński'nin yönetiminde kurulmuştu. Marksist meyilliydi, burjuvaziye ve Çarlığa karşı mücadeleye çağırıyor ve bu özgürlük mücadelesinin başka ülkelerin işçi sınıflarıyla, özellikle de Rusya işçi sınıfıyla birlikte verilmesi gerektiğinden yola çıkıyordu. Parti Polonya'da illegal *Proletarya* dergisini çıkartıyor, İsviçre'de yayınladığı *Przzedświt* (Tan Kızıllığı) ve *Walka Klas* (Sınıf Savaşı) dergilerini ülkeye gizlice sokup illegal yollardan dağıtıyordu. Parti, 1883-84 yıllarındaki bir tevkif dalgasıyla zayıflatıldı ve 1886 yılında Çarlık makamlarınca nihai olarak yok edildi. Partinin dört yöneticisi 1886 yılında Varşova kalesinin surları üzerinde asıldı, birçok tutuklu ağır hapse veya sürgüne mahkûm edildi, bunların çoğu hapiste veya sürgünde öldü. Ludwik Waryński de 1883 yılında tutuklandı ve 1889 yılında zindanda öldü.

1880'li yıllarda Varşova'nın neredeyse tüm büyük eğitim kurumlarında, eğitim sisteminin Ruslaştırılmasına ve Polonya halkına yapılan diğer baskılara karşı muhalefet eden illegal gruplar oluştu. Bu gruplarda ulusal tarih öğreniliyor, Polonyalı yazarların yasak eserleri ve aynı zamanda sosyalist

yazılar okunuyordu. Julian Marchlewski ile birlikte böyle bir gruba katılan ve sonradan yine onunla birlikte Rosa Luxemburg'un yoldaşları arasında yer alacak olan Adolf Warski'nin hatırladıklarına göre, "çok okunuyordu [...] ve her şeyden önemlisi de karman çorman ve sistemsiz okunuyordu; bu nedenle okunan her şeyin 'hazmedilmesi' mümkün olmuyordu."[41]

Julian Marchlewski ve Adolf Warski gibi Rosa Luxemburg da yasak yayınlar sayesinde, sistematik Yahudi kıyımlarının seksenli yıllarda yeniden korku ve dehşet saçmaya başladığı ülkesinde politik ve sosyal açıdan dayanılmaz koşullara karşı eleştirel düşüncelere yöneldi. İlk kez 1881 yılında, henüz on yaşındayken Varşova gettolarını kasıp kavuran ve birçok Yahudi'nin yaralandığı veya öldürüldüğü bir toplu kıyıma şahit olmuştu. Binlerce aile kurban vermiş ve aşağılanmış; Luxemburg'ların oturduğu Zlota Sokağı da bağırıp çağıran ve her yeri yağmalayan bir güruhun saldırısına uğramıştı.

Rosa Luxemburg bu korkunç çocukluk anısını içine gömdü ve henüz çocuk yaştayken yaşadığı şoku, böylesi insanlık dışı taşkınlıkların olmayacağı bir dünyayı gururla ve hırsla savunarak aştı. Bir okul arkadaşına ithafen, kendinden emin sözlerle şöyle yazıyordu: "Benim idealim, herkesi sevebileceğim bir toplumsal düzen. Bu ideale ulaşmak için ve bu ideal uğruna belki bir gün nefret etmem de gerekebilir. Sen bunu hiç yapamayacaksın, dünyaya boş yere bu kadar erken geldin."[42]

Rosa Luxemburg'un lise zamanında mı, yoksa okulu bitirdikten sonra mı illegal bir gruba katıldığı tam olarak bilinmiyor. Kronenberg Ticaret Okulu'nda Kazimierz Szczepański ve Ludwik Kulczycki tarafından kurulan ve liselilerin, üniversite öğrencilerinin ve işçilerin dâhil olduğu gruba yakın durduğu kesin.[43] Bu grup, I. Proletarya partisinin Cenevre'ye iltica eden bazı üyeleriyle bağlantı içindeydi ve oradan sosyalist makaleler getiriyordu.

1887/88 dönümünde Szczepański ve Kulczycki gibi genç Polonyalı sosyalistler Proletarya partisini yeniden kurmayı denedi. Kronenberg adlı aydın grubu, Ludwik Kulczycki'nin Ocak 1888'de Cenevre'den dönüşünden sonra, Ludwik Waryński'nin mücadele arkadaşı Adam Dabrowski tarafından yönetilen ve Julian Marchlewski'nin de dâhil olduğu bir işçi grubuyla birleşti. Böylece selefi gibi Proletarya adını alan ve tarihe II. Proletarya olarak geçen yeni bir sosyalist örgütün temeli atılmış oldu. Bu yeni partinin kurulmasına Poznanya hapishanesinden kaçıp gizlice Varşova'ya gelmiş olan çatı kaplamacısı Marcin Kasprzak'ın yönettiği bir işçi komitesi de katkıda bulundu.

Yeni partinin politikası üzerine tartışmalar meydana geldi. Kulczycki, Narodnaya Volya (Halkın İradesi *-çev.*) benzeri illegal bir terö-

rist mücadele örgütü hedeflerken, Kasprzak bireysel terörü reddediyor ve Poznanya'dayken etkilendiği Alman sosyal demokrasisini örnek alan bir kitle örgütü oluşturmak istiyordu. Ayrıca aşırı milliyetçilikle, Kasprzak'ın savunduğu proletarya enternasyonalizmi karşı karşıya gelmişti.

Rosa Luxemburg, aynı Adolf Warski ve Julian Marchlewski gibi, Marcin Kasprzak çevresindeki gruba meyilliydi. Parti büyüdü ve yoğun ajitasyon sayesinde etki kazandı. 1888 yılında Varşova'da bazı grevler örgütledi. Ancak Çarlık gizli polisi kısa bir süre sonra takibe başladı ve 1888 yılının sonbaharında, Ludwik Kulczycki ve Kazimierz Szczepański dâhil II. Proletarya partisinin 40 üyesi tevkif edildi. Rosa Luxemburg da tevkif ve takibat dalgasının tehdidi altındaydı ve bir süre için taşrada gizlenmek zorunda kaldı. "1889 ilkbaharında ağır bir zatürreeden sonra Kasprzak'ın yardımıyla oradan [...] illegal yollarla sınırı geçti."[44]

Politik iltica yolu Rosa için elbette kolay değildi, ama bir kadın olarak özgürlüğüne ulaşmasında belirleyici bir adımdı. O da, yüksek okullara giden ağabeyleri, özellikle de tıp okuyan Józef gibi akademik bir meslek edinmek ve kendisinin belirlediği bir hayat sürdürmek istiyordu. Ülkesinin üniversitelerine kadınlar alınmazken, Batı Avrupa'da bir yüksek öğrenime başlamak imkânı bulunuyordu. Bu imkândan faydalanabilmek için, henüz 15 Mart 1888 tarihinde kendisine bir Polonya pasaportu çıkartmıştı.

## Notlar

1 Bkz. Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxemburg an der Universität Zürich, s. 25.

2 25 Aralık 1870 tarihi, baba Eduard Luxemburg'un 11 (23) Kasım 1897'de verdiği bir belgede yazılı ve Zamość'da Berlin için evlenme ilanıyla ilgili olarak 29 Ocak 1898'de verilen resmi onaylı bir şahit ifadesinde duruyor. Daha sonraki sorgulama ve mahkeme dosyalarında Rosa Luxemburg'un onaylı kimliği ile ilgili olarak sürekli bir şekilde evlilik belgesindeki tarih görülüyor. Zürih şehrinin resmi nüfus kayıtlarında buna karşın 1871 tarihi veriliyor. Bkz. SAPMO., NY 4002/1, Bl. 2, 25, 36; NY 4002/61, 62, 76-80.

3 Bkz. Eduard Luxemburg'dan Rosa Luxemburg'a, 1 Mart 1900. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 348 (burada yanlışlıkla 7 Mart olarak verilmiş, Friedenau postanesinin damgasına göre mektup 4 Mart'ta ulaşmış); SAPMO-BArch., NY 4002/81, Bl. 6 ve NY 4002/1, Bl. 25.

4 30 Ocak 1907. GB 6, s. 143.

5 GW 1/1, s. 135 ve 152.

6 Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 17.

7 Alıntı: Hirsch, Helmut, Rosa Luxemburg mit Selbstzeugnissen, s. 9.

8 Bkz. Anna Luxemburg'dan Rosa Luxemburg'a, 9 Mayıs 1897. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 317.

9 Kardeşlerin kişisel bilgileri farklı kitaplarda farklı şekillerde veriliyor. Burada verilen bilgiler Wilnalı Kazimierz Luxemburg'un 12 Haziran 1989 tarihli soy ağacı verilerine dayanıyor. SAPMO-BArch., NY 4002/1.

10 Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch, s. 22-24.

11 Bkz. Anna Luxemburg'dan Rosa

Luxemburg'a, 30 Eylül 1897 ve devamı. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 327.

12 Hans Diefenbach'a, 20 Haziran 1917. GB 5, s. 259.

13 Sophie Liebknecht'e, 23 Mayıs 1917. GB 5, s. 243.

14 3 Haziran 1899. GB 1, s. 343.

15 Bkz. Eduard Luxemburg'dan Rosa Luxemburg'a, 11 Nisan 1900. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 349.

16 2 Ekim [1907]. GB 2, s. 312.

17 Marchlewski, Julian, Dem Gedanken Rosa Luxemburgs und Leo Jogiches. Die Kommunistische Internationale, 1 – Petrograd – (1919) – 3, 1 Temmuz 1919, s. 385.

18 Luxemburg, Kazimierz, Zur Biographie von Rosa Luxemburg. SAPMO-Barch., NY 4002/1.

19 Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. s. 20.

20 Alıntı: Jacobs, Jack, Vom Vater geprägt: Rosa Luxemburg, die polnischen Maskilim und die Ursprünge ihrer Ansichten. Sozialisten und die "jüdische Frage", Marx. Mainz 1994, s. 73.

21 Jacobs, Jack, Vom Vater geprägt..., s.75.

22 Bkz. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 23 ve Jacobs, Vom Vater geprägt, s. 75.

23 Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 23.

24 A.g.e. s. 24.

25 Bkz. Jacobs, Jack, Vom Vater geprägt..., s. 72.

26 Alıntı: A.g.e. s. 73.

27 A.g.e. s. 76.

28 Bkz. A.g.e. s. 75 ve 177.

29 Bkz. A.g.e. s. 76.

30 Bkz. Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch. s. 26 ve 52.

31 Kostja Zetkin'e, 14 [Temmuz 1907]. GB 2, s. 299.

32 [Eylül 1904]. GB 2, s. 68.

33 Anna Luxemburg'dan Rosa Luxemburg'a, 2 Kasım 1897. SAPMO-BArch., NY 4002/81, Bl. 54.; Bkz. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 332.

34 Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch, s. 24.

35 Alıntı: Kochański, Aleksander, Róża Luksemburg, s. 15.

36 Alıntı: A.g.e., s.26.

37 Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch, s. 26.

38 Alıntı: Kochański, Aleksander, Róża Luksemburg, s. 14.

39 SAPMO-BArch., NY 4002/1, Bl. 1.

40 Marchlewski, Julian, Dem Gedanken Rosa Luxemburgs und Leo Jogiches ..., Sp. 385.

41 Alıntı: Schumacher, Horst/Tych, Feliks, Julian Marchlewski-Karski. Eine Biographie. Berlin 1966, s. 20.

42 Alıntı: Kochański, Aleksander, Róża Luksemburg, S. 15-18.

43 Bkz. Schumacher, Horst/Tych, Feliks, Julian Marchlewski-Karski, s. 24.

44 Warski, Adolf, Julian Marchlewski. Erinnerungen. Moskova 1925, s. 121.

# Yola Koyuluş
# 1889–1897



## Artık gerçekten büyüdüm

Rosa Luxemburg iltica ülkesi olarak İsviçre'yi, düşünce ve din özgürlüğü olan federatif demokratik bir cumhuriyeti seçti. Oraya nasıl vardığı tam bilinmiyor. En yaygın rivayete, Paul Frölich tarafından yazılan biyografide rastlanıyor. Buna göre firarı, Marcin Kasprzak organize etti. Kasprzak, Katolik bir papazı, Yahudi kızın ailesinin bilgisi dışında yurtdışında Hıristiyan olmak istediğine ikna edip, Rosa Luxemburg'u bir arabada samanların altında Rus-Alman sınırından geçirdi.[1]

Rosa Luxemburg 18 Şubat 1899 tarihinde, 1893 yılında Zürih tarafından beldeleştirilen Oberstrass'a kaydoldu ve Nelken Sokağı 5 adresinde bir oda tuttu. Bundan sonraki yıllarda kaldığı yeri sıkça değiştirdi. 1892 yılından 1896 yılına kadar Hottingen beldesinde Platten Sokağı'nda oturdu, 1896'da tekrar Oberstrass'a, bu sefer Universität Sokağı 77'ye taşındı.[2]

Limmat nehrinin ve karaya derince giren gölün kıyısında olan, ormanlık tepeler ve gösterişli sıradağlarla çevrelenen Zürih'in 19. yüzyıl sonlarında nüfusu 115.000'di. 22.000'i Alman olmak üzere 30.000 yabancı uyruklunun yanı sıra, çeşitli ülkelerden gelen 500 profesör, öğrenci ve sanatçı bu burjuva rüyasına özel bir renk katıyordu. Conrad Ferdinand Meyer, Gottfried Keller, Ricarda Huch gibi şair ve yazarlar veya tanınmış tarihçi Jacob Burckhardt, hem İsviçre'ye has olması itibariyle dar, hem de kozmopolit olan bu kültür manzarasını canlandırıyordu. Tiyatro, müze, kütüphane, okuma salonları ve kulüpler coşku verici ve eleştirel bir sanat zevkine geniş imkânlar sunuyordu. Rosa Luxemburg daha sonraları burada yaşayan dostlarını yâd ederken, "tanrının kutsadığı neşeli Zürih"ten bahsedecekti.[3]

Gustav Vogt'un yazı işleri sorumluluğunu üstlendiği *Neue Zürcher Zeitung* (Yeni Zürih Gazetesi) "Alman İsviçre'sinin en seçkin yayın organıydı".[4] Karşısında ise İsviçre Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organı *Arbeiterstimme* (İşçinin Sesi) yer alıyordu. Birçok mülteci Alman sosyal demokrat, Zürihli yoldaşlarından dayanışma ve destek gördü. Neumarkt 5 adre-

sindeki *Eintracht* (Birlik) isimli dernek ve lokal, İşçi Eğitim Derneği tarafından yürütülen toplumsal, kültürel ve hayırseverlik faaliyetlerinin merkeziydi.

Bu sosyalist derneğin donanımlı bir kütüphanesi ile bir okuma ve konferans salonu vardı. Rosa Luxemburg burada Alman sosyal demokratlarla tanıştı. Robert Seidel ve Frau Mathilde, Carl ve Olympia Lübeck ve oğulları Gustav veya İsviçre Grütli Derneği'ne (tarihi bir işçi yardımlaşma derneği -*çev.*) ait kitapçı dükkânının müdürü Jakob Heusser kısa sürede tanıdık ve ahbapları arasına girdi. Robert Seidel 1870 yılında Saksonya'dan İsviçre'ye göçmüş ve 1890 yılında *İşçinin Sesi*'nin yazı işleri sorumlusu olmuştu.

Zürih politik mültecilerin toplanma yeriydi. 19. yüzyılın ikinci yarısında bu kentte birçok Rus devrimci yaşıyordu. Bunlar Rusya'da defalarca zindana kapatılmış veya sürgüne gönderilmişti ve şimdi Çarlık rejiminin alaşağı edilmesi için İsviçre'de hazırlık yapıyordu. Zürih'teki Rus topluluğunun önde gelen figürü, Pavel Akselrod'du. 1850 doğumlu Akselrod 70'li yıllarda Halkın İradesi (Narodnaya Volya) hareketine katılmış ve 1883 yılında, başında Georgi Plehanov'un bulunduğu Marksist "Emeğin Kurtuluşu" grubunun kurucuları arasında yer almıştı. Akselrod geçimini, daha sonra İsviçre Patent Kurumu tarafından "Akselrod Yoğurdu" olarak tescillenen kefir üretimiyle sağlıyordu. Rosa Luxemburg kısa süre içinde Pavel Akselrod ve Rus topluluğunun diğer isimleriyle bağlantı kurdu.

Rosa Luxemburg, Zürih yakınlarındaki Rapperswil'de, geniş bir Lehçe yayın koleksiyonuna sahip Polonya Müzesi kütüphanesinde hemşerileriyle karşılaştı. Örneğin Zofia Daszyńska ve Mieczyslaw Hartmann Zürih'e ondan önce sığınmışlardı. 1887 yılından beri burada bir Polonya Öğrenci Birliği vardı.

Zürih o zamanlar birbirinden keskin çizgilerle ayrılan iki bölgeye ayrılıyordu: "gölün kıyısındaki eski şehir ile dağın tepesindeki öğrenci ve profesörlerin oturduğu semt. İkisinin ortak noktası çok az. Aşağıda göl kıyısında büyük ve küçük ticaret erbabı yaşıyor ve İsviçre üst sınıfı kendisini çevresine kapatarak keyif sürüyor; yukarıda dağın üstünde ise farklı uluslara mensup rengârenk bir topluluk kiralık evlerde oturuyor ve üniversite profesörleri bile, eğer öteden beri yerleşik İsviçreli değillerse aşağıdaki Zürih'e inmiyor. [...] Zürih'in Oberstrass semtinin neredeyse her evinde bir erkek ya da kadın üniversite öğrencisi oturuyor, hatta bazı evler öğrenci kolonileriyle dolu ve kiracılar kirayı ödedikleri ve evi alt üst etmedikleri sürece ev sahipleri beş, yedi, hatta dokuzu bile çift sayı kabul etmekte sakınca görmüyor."[5]

Erkek ve kadınlara sosyal kökenlerinden, milliyetlerinden, geldikleri ülkeden veya politik bağlantılarından bağımsız olarak iyi bir eğitim imkânı

sağlaması nedeniyle üniversite ve politeknik okul birer çekim merkeziydi. Burada fen, mülkiye ve sosyal bilimler alanından uluslararası düzeyde profesörler, özgür bir ortam içerisinde kültür, ekonomi ve teknikteki yenilikleri öğretiyordu.

Rosa Luxemburg 19 Ekim 1899 tarihinde üniversitenin Fen Bilimleri Bölümüne kaydoldu. 1889/90 kış sömestrinde genel zooloji derslerine ve zoolojik-mikroskobik bir uygulama dersine devam etti. Küçük yaşlardan beri bitki ve hayvanlara özel bir düşkünlüğü vardı.

On sekiz yaşını henüz tamamlamış olan Rosa Luxemburg çok yönlü yeteneklere ve ilgi alanlarına sahipti ve öğrenme güdüsünü ateşli bir hırsla gideriyordu. Lisede almış olduğu kapsamlı genel bilginin yanı sıra, ailesinden ve illegal gruplardan Polonya halkının tarihi ve edebiyatı üzerine bilgiler edinmişti. Adam Mieckiewcz'in şiirlerini ve Fryderyk Chopin'in müziğini özellikle seviyor ve birkaç lisan biliyordu; ayrıca Rusça, Almanca, Fransızca ve İngilizce konuşulan ülkelerin tarih ve kültürleriyle içli dışlıydı. Günümüze kalan kaynaklara göre mükemmel derecede Lehçe, Rusça ve Fransızca yazabiliyordu, Almancası neredeyse kusursuzdu ve İngilizceye de hâkimdi.

Biraz orantısız vücudu ona bazı kederli anlar yaşatsa da, Rosa Luxemburg kendisini espri ve şakayla karışık, "küçük insanlar"dan sayıyordu. En yakın arkadaşları da onu kısa boylu olarak tarif ediyordu. Henriette Roland Holst, Rosa Luxemburg'un en fazla, toplum içinde var gücüyle belli etmemeye çalıştığı topallamasıyla dikkat çektiğini yazdı.[6] Luise Kautsky "güzel ve parlayan gözleri, yüzünün ince ovalliği, güzel teni, sık koyu saçları ve her şeyden önce zekâ dolu yüz ifadesi onu güzelleştirmeseydi"[7] hiç göze çarpmazdı demişti. Yahudi sosyalist lider John Mill, Rosa Luxemburg'un orantısızca büyük bir kafaya ve "kalın burunlu tipik bir Yahudi yüzüne" sahip olduğunu söylüyordu: "İlk bakışta olumlu bir izlenim bırakmıyordu ama bu kadının içinde nasıl bir yaşam enerjisi bulunduğunu, ne denli akıllı ve keskin zekâlı olduğunu ve ne kadar yüksek bir düşünce düzeyinde hareket ettiğini anlamak için onunla yalnızca kısa bir zaman geçirmek yeterliydi."[8] Zekâsı, cazibesi ve coşkusu sayesinde herkesi hemen kendisine bağlıyordu.

Zürih'in öğrenci ve mülteci çevresine uyum sağlamak Rosa Luxemburg için zor olmadı. 1899 yılının Ekim ayında Nelken Sokağı 5 numaradan 12 numaraya, kendisini evinde gibi hissettiği Lübeck ailesinin yanına taşındı. Carl Lübeck önce redaktör olarak Dr. Johann Jacoby'nin *Gelecek* dergisinde çalışmış, sonra sosyal demokrasiye geçmişti. Kötü sağlık durumu nedeniyle tutukluluk koşullarının üstesinden gelemeyeceği için, 1872 yılında Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin liderleri August Bebel ve Wilhelm Liebk-

necht ve *Halk Devleti*'nin yazı işleri sorumlusu Adolf Hepner'e karşı açılan Leipzig Vatana İhanet Davası sırasında Almanya'yı terk etmek zorunda kalmıştı. İsviçre'de çeşitli gazeteler için serbest yazar ve gazeteci olarak çalışıyordu. Felci onu tekerlekli sandalyeye mahkûm ettiği için, ailesinin geçimini sağlamakta giderek daha fazla zorlanıyordu. Evin perisi, karısı Olympia'ydı. Karl Kautsky, Olympia'nın "aynı Carl gibi çalışkan ve özenli olmasının yanı sıra, enerjik, hayat dolu ve esprili olduğunu" hatırlıyor: "Bayan Olympia, bu tutkulu ve devrimci Polonyalı kadın, evini İsviçre'deki Polonyalı ve bunun da ötesinde Slav mültecilerin cana yakın bir merkezi haline getirmeyi biliyordu. Bu topluluk ilgimi çekiyor ve beni cezbediyordu. Lübeck'lerin evinde, bir köşeye çekilmiş, sessiz ama bezgin değil, aksine halinden memnun ve dostça gülümseyen aile babasının bakışları altında canlı ve çoğu zaman gürültülü bir hayat sürdürülüyordu. Çünkü Carl evindeki neşeyi seviyor ve kendisinin bu neşeye kısıtlı katkısının başkaları tarafından tamamlanmasından daha da memnun oluyordu."[9] Bu atmosfer Rosa Luxemburg'un yabancı bir diyarda yolunu bulmasına yardımcı oldu. Kendisine Alman işçi hareketi hakkında bilgiler veren aile reisiyle severek sohbet ediyor, hasta adamın para kazanabilmesi için onun konuşmalarını kâğıda dökerek makaleleştiriyordu.

Rosa Luxemburg araştırmalarını üniversite kütüphanesinde, Birlik lokalinin kütüphanesinde, Rapperswil'deki Polonya kütüphanesinde, bir süre sonra da Cenevre ve İsviçre'nin başka yerlerinde sürdürdü. Prusya Devlet Kütüphanesi'nde araştırmalarda bulunmak üzere 1892 ilkbaharında Berlin'de de bulundu.

Luxemburg, Varşova'daki illegal ajitasyon ve hücre faaliyetleri sayesinde sosyalist II. Proletarya partisinin hedefleri ile ilgili ilk ipuçlarını edinmişti. Makale ve tartışmalar, sosyalist teorisyenlerle ve işçi hareketinin örgütlenme pratiğiyle daha yoğun ilgilenmesini sağladı. Rosa'nın ilk araştırma yıllarında Marx ve Engels'in eserlerine aşinalığı ve uluslararası işçi hareketinin gelişimiyle ilgili birikimi hakkında genelde abartılı tahminlerde bulunulur. Onun tüm hayatı boyunca belirleyici olan, yeniliklere açık durması, toplumdaki çelişkileri sezme yeteneği ve idealleri için savaşma kararlılığıydı.

### Acele et pırlantam, mümkün olduğunca çabuk ol

Rosa Luxemburg'un hayatına 1890 yılında, mavi gözlerinin delici bakışı, kızıl kıvırcık saçların altındaki ince ve keskin profilli yüzü, kendine güveni ve erkeksi cazibesiyle çekiciliğinden daha ilk karşılaşmada etkilendiği bir erkek, Leo Jogiches girdi. Leo Jogiches Aralık 1890'dan itibaren Zürih'te ikametgâh etmeye başladı ve kış sömestrinde Genel Botanik ve Genel Zooloji bölümlerine kaydoldu. Rosa Luxemburg kendisinden dört yaş büyük olan,

Rusça konuşan, kendisini çok incelikli ifade eden, konuşmalarda dinlemeyi ve karşısındakini gözlemlemeyi tercih eden ve nadiren coşku gösteren adamı dikkatle izliyordu. Jogiches çok coşkulu görünmemesine rağmen harekete geçmek için sabırsızlanıyor gibiydi ve özel tecrübelere sahip görünüyordu.

Leo Jogiches İsviçre'de Grosowski (Grozowski, Grosovski) takma adıyla yaşıyordu. Varlıklı bir Yahudi aileye mensuptu ve birkaç seneden beri Yahudi işçi ve aydınları Çarlığa karşı verilen mücadeleye kazanmak ve örgütlemek için çaba harcıyordu. Çarlık jandarmasının peşinde olması nedeniyle doğum şehri Wilna'dan kaçmak zorunda kalmıştı. Petersburg Emniyet Müdürlüğü'nün 11 (23) Haziran 1890 tarihli genelgesinde şöyle deniliyordu: "Devlete karşı işlenen bir suçtan sanık olarak yargılanan, 26 Nisan (8 Mayıs) 1889 tarihinde dört ay hapis cezasına çarptırılan ve daha sonra memleketinde bir yıl süreyle polis gözetimi altına koyulmuş olan Wilna'lı yurttaş Lew Samuilow Jogiches askere çağrılmış olup, Türkistan askeri bölgesi birliklerine katılma emri aldı. Ancak bu yılın 27 Mayıs (8 Haziran) tarihinde Wilna'daki toplanma noktasından kaçtı ve bugüne kadar başvurulan tedbirler yakalanmasını sağlamadı.

Emniyet Müdürlüğü yukarıda adı geçen kişinin yakalanmasına faydalı olabilecek şu bilgilere sahiptir: Jogiches, Lev Samuilov, 1867 Wilna doğumlu, Yahudi dininden, Wilna yurttaşı, I. Wilna Lisesine gitti, mezun olmadan 6.sınıftan terk etti; daha sonra kendisine, annesine ve iki erkek kardeşine ait bir ev ve değirmenin yönetimiyle ilgilendi; bekâr, annesi dul ve adı Sofia Pavlova, erkek kardeşleri: hastalığı nedeniyle işsiz olan Pavel ve eczane çırağı Ossip, kız kardeşinin adı Emilia, o da eczane çırağı; hepsi birlikte Wilna'da Popslavskaya Sokağı'nda Gordon'un evinde yaşıyor."[10]

Jogiches'in yanında hep genç ve çekici bir kadının bulunması, Rosa Luxemburg'u endişelendiriyordu. Bu kadın, sosyalist hareketin üyesi olarak aynı Jogisches gibi Wilna'dan Zürih'e kaçan ve burada üniversite öğrenimine başlayan Anna Gordon'du. Leo'yu, Rosa'nın kafasını karıştıran bir gizem sarıyordu. Karakter, yetenek ve kişisel eğilimlerinde birbirlerinden ayrılıyor; sosyal ve ulusal baskıya, ırkçı, dinsel ve düşünsel hoşgörüsüzlüğe karşı aldıkları tavırda birleşiyorlardı. Karşıtlıklar ve ortak noktalar birbirlerini gözden kaybetmemelerine neden oluyordu. Rosa Luxemburg'un bu gösterişli, özgüvenli ve zeki adama âşık olması fazla sürmedi. Çok geçmeden Leo Jogiches'te de ateş bacayı sardı. Çok daha iyi olan maddi durumuyla, evden desteklenmesi mümkün olmayan Rosa'nın öğrencilik hayatını kolaylaştırıyordu.

Jogiches, Rosa Luxemburg'a politik tecrübelerini en doğal şekilde, daha yaşlı mülteciler gibi yaşananları efsaneye dönüştürmeden veya öğreticiliği yüceltmeden aktaran ilk kişiydi. Örgütleme yeteneği sayesinde henüz genç

yaşlarda öğrendiği gizlilik içinde yaşama sanatını ve bunun tehlikeli yanlarını Rosa'nın erkenden algılamasını sağladı. Leo'nun gizli yazı ve görünmez mürekkeple çalışma, sahte pasaport yapma, grev örgütleme, ajitasyon malzemelerinin baskı ve dağıtımı, evrak ve insanların sınır ötesine geçirilişi, yeraltında çalışanların cesaretlendirilişi, ordu ve hapishaneden kaçış ve iş ciddiyete bindiğinde ifade vermekten kaçınıp susma hakkında anlattıkları Rosa'yı büyülüyordu. Daha ilk baştan beri aşk ilişkilerini de gizli tutmayı şart koşmuştu. Rosa Luxemburg bu isteği kabul etti ve 90'lı yılların sonuna kadar ailesine ve arkadaşlarına karşı hep tek başına ve bağımsız yaşadığını vurguladı. Belki başlangıçta anne ve babasına, tüm geleneklere aykırı olarak evlilik belgesi olmaksızın bir birliktelik yaşadığını anlatmak zorunda olmadığı için memnundu. Ama seneler geçtikçe gizlilik, bazı tatsızlık ve çatışmaları da beraberinde getirdi.

Hayatında ilk defa âşık olmak ve sevilmek Rosa'yı o denli mutlu etti ki, Nadina ve Boris Kriçevskiy'e Cenevre'den yazdığı bir mektuba taşkın duygularla "Küçük arkadaşlar" diye başlıyordu. Arkadaşları kendisinden büyük oldukları için muzip gülümsemelerini hayal edebiliyordu. "Artık gerçekten tam anlamıyla büyüdüğüne" yemin ediyor ve "bununla gurur duyuyorum"[11] diyordu. Bu coşku, 1891 yılının yazında Leo ile birlikte tüm tanıdıklardan uzakta Cenevre'de bulunmasının verdiği aşk sarhoşluğundan kaynaklanıyordu. O olağanüstü zamanı sonraları her hatırlayışında, Cenevre gölü ve göl kıyısını anlatmaya doyamadı. Hava, sükûnet ve neşe burada güzel bir ilaç gibi ruhunu sarıyordu.[12]

"Size Cenevre hakkında genel şeyler yazmayacağım" diyordu Rosa Luxemburg Kriçevskiy'lere yazdığı mektupta. "Cenevre'yi zaten siz de tanıyorsunuz. Cenevre'den ilkin Avrupai görünümlü bir şehir olduğu, ikinci olarak da *Oberstrass* tarzının bir yanı burada bulunmadığı için hoşlanıyorum. Genelde iyi sayılırım, yoğun bir şekilde çalışıyor ve ilginç insanlarla tanışıyorum. Yalnızca Pazar günleri düşüncelerim Oberstrass'a, sizin yanınıza doğru yola çıkıyor ve hep birlikte, sevgili arkadaşlarım, akşam üzeri Akselrod'lara kefir ve ringa balığına gidiyoruz. [...] Mornex'e gittim ama bir daha gitmeyeceğim, Plehanov benim için fazla gelişkin, daha doğrusu fazla kültürlü. Benimle yaptığı bir konuşma ona ne kazandırır ki? Her şeyi benden daha iyi biliyor ve birtakım spontane 'fikirler' ortaya atmak bana göre değil, dürüst olmak gerekirse bunu yapmayı da istemiyorum. Plehanov'u Akselrod'larda bir köşeden seyretmeyi seviyordum; nasıl konuştuğunu, nasıl hareket ettiğini ve yüzünü seyretmekten çok hoşlanıyordum. Ama Mornex'e gidip bir köşeye oturmak ve ona hayranlık duymak, hayır, bu olmuyor. Vera [Zasuliç] nedense konuşamıyor, ama muhteşem bir insan."[13]

Georgi Plehanov ve Vera Zalusiç Mart 1889'da Zürih yakınındaki dağlarda meydana gelen bir bomba patlamasından sonra, bu olayla ilgileri bulunmadığı halde istenmeyen kişi ilan edilip sınır dışı edilmişlerdi ve küçük Fransız sınır kasabası Mornex'de kalıyorlardı. Plehanov'un karısının Cenevre'de yaşamasına izin verilmişti. Evli çift 1880 yılında Rusya'dan Cenevre'ye iltica etmiş, Georgi Plehanov burada Pavel Akselrod, Vera Zasuliç, Lev Deutsch ve Vasiliy İgnatav ile birlikte Rus Marksistlerinin ilk örgütü olan Emeğin Kurtuluşu'nu kurmuştu. Plehanov bu arada uluslararası düzeyde saygın bir teorisyen olmuş; Marx, Engels ve diğer Alman ya da Fransız sosyalistlerinin yazılarını çevirerek takdir kazanmıştı. Ancak "Modern Sosyalizm Kütüphanesi" ve "İşçi Kütüphanesi" projeleri için sık sık para sıkıntısı çekiyordu.

Rosa Luxemburg tanıştığından beri Plehanov'a büyük bir saygı duyuyordu. Emeğin Kurtuluşu grubunda çalışmak ve Rusya'da bir işçi partisinin kuruluşuna katkıda bulunmak isteyen Leo Jogiches'in yolu 1891 yılında Plehanov'un yoluyla kesişti. Geçinmek için zaman zaman adres yazma işinde çalışmak zorunda kalan ve yayın çıkarmak için bağışlara muhtaç olan Plehanov'dan farklı olarak Jogiches'in 15.000 Ruble tutarında parası vardı. Ancak Jogiches yalnızca para koymak istemiyor, ayrıca eşit haklara sahip bir parti üyesi olarak dinlenmeyi ve içerikle ilgili konularda da söz sahibi olmayı talep ediyordu. Otoritesini kibirle koruyan on yaş büyük Plehanov, Jogiches'in taleplerini kesin bir dille geri çevirdi. Bu "sonradan görme" ve "mevki düşkünü"nün, politik taleplerini parayı baskı aracı olarak kullanarak kabul ettirmek istemesini küstahça ve iğrenç buluyordu.[14] Karşılıklı çekinceler hiçbir zaman azalmadı. Leo Jogiches "ihtiyar"la verimsiz geçen ilk karşılaşmasından sonra, 1892 yılından 1895 yılına kadar devam eden "Sosyal Demokrat Kitaplık"ı kurdu. Bu durum Plehanov'u daha da çileden çıkardı. Çünkü Jogiches, Boris Kriçevskiy tarafından çevrilen *Louis Bonapart'ın 18. Brümaire'i*'ni, Marx'ın başka makalelerini, Rusça olarak Karl Kautsky'nin *Erfurt Programı*'nı ve İngiltere ve Belçika'daki işçi mücadeleleri üzerine yazılan çeşitli çalışmaları yayınladı.

Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches 1892 yaz sömestrinden itibaren Zürih üniversitesindeki öğrenimine ağırlık verdi. Rosa 1891-92'de iki sömestr ara vermişti; gariptir ki, 7 Mayıs 1892 tarihinde Zürih üniversitesinin sicil defterine ikinci kez kaydını yaptırdı ve 1893 yaz sömestrinden itibaren Siyasal Bilimler öğrencisi olarak gözüküyordu.[15] Klasik ekonomi, felsefe, tarih, devletler ve idare hukuku derslerine girdi.

Adam Smith, David Ricardo ve diğerlerinin klasik ekonomi politik ve Karl Marx'ın *Kapital*'ine özel ilgi duyuyor; tarih, klasik iktisat teorisi, finans bilimi, klasik iktisat uygulamaları, ekonomi ve borsa krizleri konula-

rını ve ayrıca Marx'ın seçilmiş yazılarını ele alan Julius Wolf'un derslerini tercih ediyordu. 1892 yılında Wolf'un, kendi sözleriyle "Marx'ın ekonomik evrim teorisine karşı en sert reddiye" olan *Sosyalizm ve Kapitalist Toplum Düzeni* isimli kitabı yayınlandı ve sert eleştiriler aldı.[16]

Rosa Luxemburg profesöre saygı duyuyor, ancak Marx'ın teorisini daha doğru bulduğu için, eğitim ve araştırma metodunun kusurlu olduğunu düşünüyordu. Rosa'ya göre Wolf sosyal gerçekliği çok fazla parçalara ayırıyor ve bunları keyfi ve şematik bir şekilde düzenliyordu. Profesörü seminerlerde arkadaşı Julian Marchlewski ile birlikte tartışmalara sokmak onu eğlendiriyordu. Rosa gibi Wolf'un öğrencisi olan Anatoli Lunaçarski, Rosa'nın "dikenli ve ironik diliyle Wolf'un burjuva kurnazlıklarını nasıl yerle bir ettiğini, tartışma götürmez hazırcevaplığına ve olağanüstü bilgeliğine rağmen Wolf'un İsviçreli öğrencileri önünde düştüğü sıkıntıları, gevelemesini ve şaşkına dönüşünü" hatırlıyor. "Ben Rosa'ya o zamanlar saygı duyuyor, hatta bir nevi hayranlık besliyordum. Daha o sıralar sosyolojik bilgilerle donatılmıştı ve serinkanlı kusursuz aklını ateşli devrimci ruhuyla birleştiriyordu."[17]

Rosa Luxemburg yeteneklerini ve çekiciliğini muhtemelen o denli iyi ortaya koydu ki, Wolf takdirini ondan esirgeyemedi ve 1924 yılında şöyle yazdı: "Zürih'te tamamıyla derslere yoğunlaşmıştım ve Polonya ve Rusya'dan bir Marksist olarak gelen en yetenekli öğrencim Rosa Luxemburg'un akademik ilerlemesine vesile oldum; aynı Bayan Daszyńska ve daha sonra politikada başarılar yakalayan Bay Marchlewski gibi Luxemburg da siyasal bilimler doktorasını (Polonya'nın endüstriyel gelişimi üzerine mükemmel bir çalışma) benim yanımda yaptı."[18]

Rosa Luxemburg gibi fen bilimleri öğreniminden ekonomi ve hukuk-siyaset bilimlerine geçiş yapan Leo Jogiches de ciddiyeti, çalışkanlığı ve gayretiyle dikkat çekiyordu. Jogiches, Marchlewski ve Rosa Luxemburg en çok Julius Wolf ve *Yeni Zürih Gazetesi*'nin eski yazı işleri sorumlusu Gustav Vogt'un derslerine katılıyordu. Birlikte teorik ve uygulamalı klasik ekonomi, genel devletler hukuku, genel idare bilimi ve 1815 sonrası diplomasi tarihi dersleri aldılar.[19]

Biyokimya öğrencisi ve uluslararası bir öğrenci birliğinin yöneticisi Bronisława Gutman, parası ve geliri olmayan Rosa Luxemburg'a bir burs bağlanması için yoldaşların büyük bir istek ve içtenlikle kendisine başvurduklarından bahseder.[20]

Zürih Üniversitesi öğrencisi ve bir öğrenci kuruluşunun başkanı Ricarda Huch politik mülteciler arasındaki doğal yardımlaşmadan etkileniyor, kadın Rus öğrencilerin kendisine kuşkuyla baktıklarını hissediyordu: "Onlar, akabinde tartışmaların yapıldığı konferanslar verilmesini isterken,

ben gayri-resmi bir havada bir arada olmamızı tercih ediyordum. [...] Rus öğrencilerin çoğunun çok fakir olduğunu ama bunu umursamadığını ve okuyabilmek için her türlü rahatlıktan feragat ettiğini, daha fazla maddi imkâna sahip olanların veya varlıklıların ise imkânlarını sanki son derece doğalmışçasına diğerleriyle paylaştığını biliyorduk. Daha yakın ilişkiler kurmak gereği hissetmeden onlara hayranlık duyuyordum. O zamanlar Ruslar ve yaşadıkları zorluklarla ilgili herhangi bir duyarlılığa sahip değildim."[21]

Buna karşın Leo Jogiches Rosa Luxemburg'a karşı çok duyarlıydı. Onu maddi olarak destekliyor ve Polonya sosyalist hareketine katılma yönündeki ilgisi gün geçtikçe artıyordu, ayrıca Lehçeyi çabucak öğrenmişti. Aşklarının ilk yıllarında çoğu zaman Zürih'te ve başka yerlerde bir arada olmaları nedeniyle Rosa Luxemburg'un Jogiches'e yazdığı çok az mektup var, Jogiches ise Rosa'ya maalesef hiç mektup yazmamış. Günümüze kalan yazışmalar Rosa ve Jogiches'in tutkulu bir aşkla bağlı olduğunu ve geçici olarak ayrı düştüklerinde sabırsızca birbirlerinin yolunu gözlediklerini kanıtlıyor. Birlikte harikulade haftalar geçirdikleri Clarens'dan, 20 Mart 1893 Pazartesi günü "Çarşamba'ya kadar gelmemiş olursan, sabahın ilk treniyle uçarak Cenevre'ye geliyorum, bilesin!" diye yazıyordu Rosa. "Gecenin ortasında bir sesle uyandım. Sese kulak kabarttım ama kendi sesimdi bu. [...] Kendi sesimle uyandığımda bir rüya gördüğümü ve gerçekte Dyodyo'mun (Jogiches'e çocukluğunda takılan takma ad *-çev.*) çok uzaklarda olduğunu, yapayalnız kaldığımı fark ettim. Tam o anda merdivende bir ayak sesi duydum. Henüz rüyanın etkisinde, yukarıya çıkanın sen olduğunu, gece 1'deki son trenle geldiğini (rüyamda tarifeyi birazcık değiştirdim), beni uyandırmamak için yukarıya kendi odana uyumaya gittiğini ve sabah bana bir sürpriz yapacağını farz ettim. Gülümseyerek tekrar uyudum. Bu sabah uyandım, yukarıya yanına koştum ve geceki varsayımlarımın yalnızca bir rüyadan ibaret olduğunu anladım."[22]

Bu satırlardan önce tipik bir ruh halini ifade etmişti: "Bugün sabahtan beri ilk kez her yer gri. Hiçbir yağmur belirtisi yok. Tüm gökyüzü farklı büyüklük ve biçimde bulutlarla örtülü ve derin ve çalkantılı bir deniz gibi gözüküyor. Gölün çelik rengi pürüzsüz yüzeyi parıldıyor. Buğulu dağlar üzgün, Dent du Midi (Batı Alplerde bir sıradağ *-çev.*) sisli gibi. Hava yumuşak, taze ve elma ağaçlarının ve çimenlerin kokusuyla dolu. Etraf sakin, kuşlar rüyada gibi cıvıldıyor -sessiz ve düzenli. Evin yakınlarında, kuyunun yanından geçen yoldaki bir ağacın altında, çimenlerin içinde oturuyorum. Çim örtüsü yoğun, çok da çiçek var, özellikle o büyük sarı çiçeklerden. Çiçeklerin üzerinde o kadar çok arı uçuyor ki, etrafımda sürekli bir vızıldama var. Bal kokuyor. Kocaman bir arı vızıldayarak üzerimden ge-

çiyor. Biraz kederliyim ama aynı zamanda da kendimi iyi hissediyorum, çünkü böyle sessiz ve insanı düşünmeye sevk eden havaları severim. Yalnız ne yazık ki, bu hava beni çalışmaktan ziyade hayallere sevk ediyor. Dyodyo, acele et!"[23]

### Ülkemizden yine çok iyi haberler aldık

Rosa Luxemburg göçmenlerin içinde bulunduğu özel yaşam koşulları altında, politik mülteciler arasında çıkabilecek kişisel çatışmalardan uzak durmaya çalışıyordu. Bronisława Gutman "Marchlewski'nin nişanlısı ve Rosa'nın II. Varşova Lisesi'nden arkadaşı olarak bu grubun içerisinde üç yıl boyunca bulunmak benim için gerçek bir politik okuldu" diye yazıyordu. "Rosa beni kız öğrencilerden oluşan ve politik çalışma yapılan bir grubun içine soktu. Görevim, İsviçre fabrikalarında çalışan Polonyalı göçmen işçilere eğitim vermekti."[24] Polonyalı ve Rus öğrenci ve göçmenler arasında ülkelerindeki olaylar üzerine düzenli bilgi alışverişinin sürdürülmesi Rosa Luxemburg için çok önemliydi. Polonya'dan yeni haberler alınca, Paris'te yaşayan Boris Kriçevskiy'e de hararetle yazıyordu. Yeni haber oldukça fazlaydı, çünkü Polonya işçi hareketi 90'lı yılların başında yükselişe geçmişti. Bunun en görkemli örneği, birçok işçi merkezinde gösteri ve eylem düzenlenen 1892 yılının 1 Mayıs'ıydı. "Łódź ayaklanması" mücadele gününün izlerini taşıyordu. Yaklaşık 60.000 işçi 2 Mayıs'tan 6 Mayıs 1892'ye kadar sömürü ve ulusal baskıya karşı grev yaptı. Çarlık ordusu eylemleri gaddarca bastırdı. Altı insan öldü, 300 kişi yaralandı, 350 kişi tutuklandı. Rosa Luxemburg bu olay üzerine bir yazı yazdı ve yazısı 1893 yılında "Święto 1 Maja 1892 w Łódźi" başlığı altında yayınlandı. 1892 yılında da, Jogiches'in Paris'teki Sosyal Demokrat Kitaplık'ında "Święto pierwszego maja" başlıklı, 1 Mayıs 1892'de Varşova ve Wilna gösterilerinde yapılan konuşmaları içeren bir broşür yayınlamış ve Rosa Luxemburg bu broşüre R. Kruszyńska takma adıyla bir önsöz yazmıştı. Bu yazı hayatının ilk politik yazısıydı. Her iki broşür Leo'nun kurnazlığı ve yoldaşların cansiperane çabası sayesinde Polonya'ya sokuldu ve yeni sosyalist örgütlerin kuruluşuna ve başka eylemlerin hazırlanışına destek oldu.

Rosa Luxemburg'un Varşova'dan kaçışından sonra proleter örgütlerin kurulması yönünde çeşitli denemeler olmuştu. Marcin Kasprzak ve II. Proletarya partisinin zindana atılmayan üyeleri mücadeleyi sürdürdü. Kasprzak, 1889 yılında Polonya İşçi Birliği'ni (Związek Robotników Polskich, ZRP) kuran ama tutuklanan ve sonra iltica etmek zorunda kalan Julian Marchlewski'yle sıkı bağlar içinde çalışıyordu. Rosa Luxemburg bu örgütü sonraları özünde sosyal demokrat ve "Polonya'da sosyalizm için yeni ve geniş bir gelişme yolu açan, sağlıklı ve zengin perspektife sahip bir olu-

şum"[25] olarak nitelendirdi. Polonya sosyalistlerinin Rus ve Alman yoldaşlarla birleşme çabaları, Polonya halkının Rus halkından medeniyet açısından daha olgun olduğunu ve bu nedenle Doğu Avrupa'daki liderlik görevlerini daha iyi yerine getirebileceğini savunan Paris ve Londra'daki mülteci grupları tarafından engelleniyordu. "Rus İşgal Bölgesindeki Polonya Sosyalist İşçi Partisi Programının Temel İlkeleri"ni hazırlayan Edward Abramowski 1893 yılında Zürih'te yapılan bir toplantıda örneğin şunu diyordu: Ülke ne kadar büyükse, pazar da o kadar büyüktür; bunun için "Oder nehrinden Dinyeper nehrine, Doğu Denizinden Karadeniz'e uzanan bir Polonya"[26] gereklidir. Onun gibi mülteciler Rusya'daki devrimci güçlere olan inancını yitirmişti ve Polonya işçi sınıfının ilk önce bağımsız bir Polonya devleti kurması gerektiğini düşünüyordu. Ulusal egemenlik mücadelesinin böylesine abartılarak vurgulanması, sosyal devrimden ve işgal ülkelerinin işçi sınıflarıyla, özellikle de Rus işçi sınıfıyla ortak hareket etmekten vazgeçmek anlamına geliyordu. Kasım 1892'de Polonya'dan farklı grupların 18 temsilcisi Paris'te Yurtdışı Polonyalı Sosyalistler Birliği'ni (Związek Zagraniczny Socjalistów Polskich, ZZSP) kurdu. ZZSP, Kongre Polonya'sına Stanislaw Mendelşon gibi sözü geçen özel temsilciler gönderdi ve bu temsilcilerin etkisiyle, ağırlıklı olarak Varşova'daki II. Proletarya'nın kalıntıları ile ZRP birleşerek Polonya Sosyalist Partisi'ni (Polska Partia Socjalistyczna, PPS) kurdular. Bu yeni örgütün özellikle işçi kesiminden gelen birçok üyesi sosyal taleplerin de seslendirilmesinde ısrar ediyor, Yurtdışı Polonyalı Sosyalistler Birliği (ZZSP) özel görevlilerinin dağıtımını yaptığı bildiri ve 1 Mayıs broşürlerindeki milliyetçi sloganlara karşı çıkarken, bunların yerine Rosa Luxemburg'un 1 Mayıs broşürlerine göre yönünü belirliyordu. Sosyal sınıf savaşından ve Çarlık egemenliğine muhalefetten yana olanlar, işgal ülkelerinin işçileriyle bir mücadele birliği oluşturulmasını destekliyor, PPS'nin milliyetçiliğinden uzak duruyor ve kendilerini Polonya Sosyal Demokrasisi (Socjal-Demokracja Polska) olarak tanımlıyorlardı. Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi'nin (Socjaldemokracja Królestwa Polskiego, SDKP) çekirdeğini bunlar oluşturdu.

SDKP'nin kurucuları Rosa Luxemburg, Leo Jogiches, Julian Marchlewski ve Adolf Warski, Polonya'ya illegal yoldan sokulması gereken bir parti yayın organının çıkarılması konusunda fikir birliğine vardı. Bunun sorumluluğunu üstlenmeye en uygun kişi, Adolf Warski'ydi. Rosa Luxemburg onu Varşova'daki hücre faaliyetinden tanıyordu; karısı Jadwiga eski bir okul arkadaşıydı. Adolf Warski Varşova Zindanı'nın 10. kalesinden kefalet karşılığı serbest bırakıldığı 1892 yılının sonundan beri karısıyla birlikte Paris'te yaşıyordu. 1893 yılının Temmuz ayında Paris'te ilk Polonya sosyalist gazetesi olan *Sprawa Robotnicza*'nın (İşçi Davası) birinci sayısını

çıkarmayı başardı. Uluslararası alanda hemen itibar kazanan gazete PPS ve onun milliyetçi görüşleri ile arasına mesafe koydu. 30 Temmuz 1893 tarihinde, tarihe SDKP'nin kuruluş tarihi olarak geçen Varşova Toplantısı tarafından SDKP'nin yayın organı olarak kabul edildi.

Rosa Luxemburg *İşçi Davası* için R. Kruszyńska takma adıyla Polonya işçi hareketi üzerine ve programatik içerikli sayısız makale yazdı.

Zürih'teki Polonyalı göçmenler arasında, başka göçmen merkezlerinde ve Polonya'da olduğu gibi, çarlıktan kurtuluş için verilen mücadele kapsamında ulusal ve sosyal sorunların çözümü konusunda farklı görüşler mevcuttu. Burada da en çok ulusal sorun üzerine tartışılıyordu. 1893 yılında Eintracht dernek lokalinin toplantı salonunda, Rosa Luxemburg ile aşırı yurtsever görüşler savunan, Stanislaw Mendelson'un arkadaşı W. Jodko-Narkiewicz arasında sert bir tartışma meydana geldi. Anatoli Lunaçarski, Rosa'nın konuşmasının "bıçak gibi keskin ve gümüş gibi parlak" olduğunu aktarır. Plehanov "politik nedenlerle ara bir tavır" takındı.[27]

Politik konumunu formüle etmek Rosa Luxemburg için kolay değildi, ayrıca Polonya'daki işçilerin tecrübe ve eylemlerini hakkıyla göz önünde bulundurmak gerekiyordu. Rosa ayrıntılı bilgileri, yakın zamanda Zürih'e gelen, üye sayısı açısından güçlü Polonya İşçi Birliği'nin (ZRP) önde gelen temsilcisi Julian Marchlewski'den alıyordu.

### İnsan susunca, arkadaş haklı olduğunu sanıyor

6–12 Ağustos 1893 tarihleri arasında Zürih konser salonunda, Avrupa, Amerika ve Avustralya'nın 20 ülkesinden gelen 400'den fazla delegenin katıldığı Uluslararası Sosyalist İşçi Kongresi yapıldı. Kongrenin gündemi uluslararası işçi hareketi tarafından tartışılan konuların tümünü kapsıyordu: Sekiz saatlik işgününün uluslararası düzeyde kabul edilmesine yönelik önlemler (A. Fauquez), 1 Mayıs kutlamalarının ortak kuralları (V. Adler), sosyal demokratların politik taktiği, a) parlamentarizm ve seçim ajitasyonu b) halkın yasama sürecine doğrudan katılımı (E. Vandervelde, W. H. Vliegen, W. Liebknecht vd.), savaş durumunda sosyal demokrasinin tutumu (G. Plehanov, F. Nieuwenhuis, St. Mendelson, W. Liebknecht vd.), kadın işçilerin korunması (Luise Kautsky), sendikaların ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenmesi (A. v. Elm vd.), tarım sorunu (C. V. Jaclard).

Kongre günleri Rosa Luxemburg için Zürih'e geldiğinden beri politik olarak en heyecanlı günler oldu. Kongre delegeliğini *İşçi Davası* yazı kurulundan almıştı. Julian Marchlewski Polonya İşçi Birliği'nin (ZRP) ve *İşçi Davası*'nın delegesiydi. O güne kadar yapılan uluslararası kongrelerde Polonyalılar özellikle Stanislaw Mendelson ve İgnacy Daszyński tarafından temsil edilmişti. Daszyński 1892 yılında Samuel Haecker ile birlikte, Avus-

turya sosyal demokrasisine bağlı olan Galiçya Sosyal Demokrat Partisi'ni kurmuştu. Dokuz kişilik PPS delegasyonu SDKP'yi ve *İşçi Davası*'nı tanımak istemiyor ve Polonya sosyalistlerini yurtdışında temsil etme tekelini bu grup nedeniyle kaybetmekten endişe ediyorlardı. PPS delegeleri çeşitli iftiralarla, örneğin *İşçi Davası*'nın arkasında Çarlık gizli polisinin bulunduğu dedikodusunu yayarak Rosa Luxemburg ve Julian Marchlewski'nin katılımını önlemeye çabalıyordu. 10 Ağustos 1893 tarihli *Yeni Zürih Gazetesi*'ne göre "şık bir elbise içinde hoş ve genç bir kadın [...] oldukça iyi bir Almancayla kendisinin ve arkadaşının dışlanmasını" protesto etti. "Kendilerinin tüm diğer delegeler kadar iyi bir sosyalist olduğunu ve proletaryanın özgürlüğü için her gün mücadele ettiğini"[28] belirtti.

Yirmi iki yaşındaki bu öğrenci, 8 Ağustos 1893 tarihinde cesaretle ve kendinden emin bir üslupla ilk kez uluslararası bir kongrenin kürsüsüne çıkmıştı. Delegeler arasında işçi hareketi içinde saygı duyulan Friedrich Engels, Eleanor Marx-Aveling, August Bebel, Wilhelm Liebknecht, Karl Kautsky, Clara Zetkin gibi birçok kişi bulunuyordu. Rosa delegasyon sorunu ile ilgili tüm dar kafalı entrikaları bir yana iterek, politik tartışma konularını ön plana çıkardı ve PPS ile SDKP arasındaki farklı noktaları açıkladı.

Rosa Luxemburg şöyle dedi: "Sizi bizlere karşı kışkırtanlar, hareketimizi size olduğundan farklı bir şekilde göstermek için, sosyal demokratların katılımını engellemek istiyor! Bizi kabul etmek istemiyorlar, çünkü biz politik mücadelenin bugünkü hedefi olarak bağımsız bir Polonya devletini değil, politik özgürlüğü koyduk ve Rus yoldaşlara kardeşlik elimizi uzattık. Bu, aynı zamanda gazetemizin de programı. Gazetemizin imzasız olduğu belirtiliyorsa, bunun nedeni yazı işleri sorumlusunun legal bir kişi olması ve Krallığa dönüp mücadeleyi orada sürdürmek istemesidir. Biz işçilerimiz için yazıyoruz ve onlar bizi tanıyor. Sonuçta herkes bir gazeteyi içeriğine göre değerlendirir, yazı işleri sorumlusunun ismine göre değil. Sosyal demokrat hareketimiz için kardeşçe bir dayanışma göstermek istiyorsanız, sizi delegeliğimizin onaylanması yönünde oy vermeye davet ediyorum."[29] Rosa, "hiç kimse önünde eğilmeyen müthiş korkusuzluğu ve sahte saygıya prim tanımayan kişiliğiyle" Karl Kautsky gibi delegelerin sempatisini topladı. Kautsky'nin anılarına göre "daha ortaya ilk çıkışında dikkat uyandırdı ve coşkulu bir onay aldı, temsilciliğini yaptığı davanın taraftarlarının hayranlığını kazanırken, savaş açtığı kişilerin en keskin nefretini üstüne çekti."[30] Belçikalı sosyalist Émile Vandervelde de, çoğunluğun tanımadığı Rosa Luxemburg'un kongrede kendi pozisyonunu, etkisi hemen hissedilen "karşı koyulamaz bir bakış ve ateşli sözlerle" savunduğunu belirtti.[31]

Topladığı tüm sempatiye rağmen Rosa Luxemburg'un delegeliği oy çokluğuyla reddedildi. Bunun üzerine Rosa tarafından son dört yıl süresince

Rus Polonya'sındaki sosyal demokrat hareket üzerine *İşçi Davası* için hazırlanan rapor, Polonya işçi örgütlerinden kazandığı delegeliği iptal edilmeyen Julian Marchlewski tarafından okundu ve ilgiyi Polonya siyaset sahnesine yeni adım atmış olan SDKP'ye çekti.

Rosa Luxemburg raporun sonuçlar kısmında eski parti Proletarya'nın Blankist geleneklerini ve ZRP'de baş gösteren ekonomizm eğilimlerini eleştiriyor, işçi yığınlarının küçümsenmesinden kaynaklanan komplocu taktiklere ve bireysel terörizme karşı çıkıyordu. Narodnaya Volya'nın ve onun ideolojisini takip eden diğer örgütlerin faaliyetlerinden çıkarılan dersler temelinde, Doğu Avrupa'daki öncelikli görevin, sosyalist hareketi Batı Avrupa işçi hareketi eksenine yerleştirmek olduğunu, yani Marksist ve enternasyonalist bir sosyal demokrat kitle partisinin amaçlanması gerektiğini belirtti. Polonya sosyalistleri buna 1889 yılında başlamışlardı ve bu arada bağımsız bir sosyal demokrat hareket oluşmuştu. "Sosyal demokrat partinin rolünün, proletaryanın kapitalist toplum düzenine karşı henüz başlangıç düzeyindeki savaşını yönetmek olduğu; emekçi sınıfların ekonomik alandaki günlük çıkarları ve demokratik hükümet biçimleri için verdiği mücadelenin, proletaryanın bu düzeni yıkabilecek yetkinliğe erişmeden önce tamamlaması gereken bir okul vazifesi gördüğü nihayet idrak edildi. Yeni örgüt tüm faaliyetlerinde bu bakış açısını göz önünde bulundurdu."[32]

Rosa Luxemburg PPS'nin milliyetçi görüşlerini reddetti. Kapitalizmin gelişme eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu olan tek şey, Polonya bölgelerinin Polonya'yı bölüşen devletlerin ekonomik bünyesine "organik entegrasyon"nuydu. Küçük bir bağımsız devlet, nesnel ekonomik gelişmeyle çelişmekteydi ve üç işgal gücünün iradesine rağmen gerçekleştirilemezdi.

Bunun üzerine PPS yönetim kurulunun iftiralarına maruz kalan Rosa Luxemburg, bu iftiraları 10 Eylül 1893'te şöyle yanıtladı: "1. Biz tümüyle ve kesin olarak uluslararası sosyal demokrasi zeminine basıyoruz. Bunu saptamak için, Zürih Kongresi'ne sunduğumuz rapora veya gazetemizin herhangi bir sayısına bakmak yeterlidir. Bu arada *Vorwärts* gazetesinin (İleri, Alman sosyal demokrat partisinin yayın organı –*çev.*) buna değindiğini de belirtmek isterim.

2. Politik programımıza gelince, Rus proletaryasıyla el ele Çarlığın yıkılmasını ve demokratik bir anayasaya ulaşılmasını en acil ve önemli politik görevimiz, Polonya ve uluslararası proletaryanın çıkarları için en acil gereklilik olarak görüyoruz. Gazetemiz Rus Polonya'sındaki politik mücadeleyi güçlendirmek ve yönetmek üzere özellikle bu yönde çaba harcıyor."[33]

*İşçi Davası*'nın bu raporu, kongrenin ilgisini SDKP'nin üzerine çekti. Tüm baskılar tükendi. Başka ülkelerden gelen birçok delege daha fazla bil-

gi edinmek üzere Julian Marchlewski ve Rosa Luxemburg'a yöneldi. "Silezya bölgesinden gelen Alman yoldaşlar ajitasyon materyali sıkıntısı çektiklerini belirterek, gazetemizin Polonyalı işçiler arasında ajitasyona destek olup olamayacağını sordu."[34] "*İşçi Davası*, tüm dünyayı olan bitenler hakkında bilgilendirmek" onuruna erişti.[35] Rosa Luxemburg 1895 yılında Leo Jogiches'e yazdığı bir mektupta, "eğer SDKP tek parti olsaydı"[36], PPS ile kavgada karşılamak zorunda kaldığı darbelerin kendisini çok daha az yaralayacağını söylüyordu.

**Paris'te görüşmek üzere!**

Kendi konumunun doğruluğundan emin olan Rosa Luxemburg, Rus Polonya'sında sosyal demokrat hareketin güçlenmesi için çaba harcadı. Ona göre II. Proletarya geleneğini PPS değil, SDKP sürdürüyordu.

10 ve 11 Mart 1894 tarihinde Varşova'da SDKP'nin ilk kongresi illegal olarak toplandı. Kongrenin içeriksel hazırlığı *İşçi Davası* tarafından yapılmış ve yayın kurulu henüz Ocak 1894'te şu açıklamayı yapmıştı: "Parti yönetimimizin talebi üzerine 'Polonya Krallığı Sosyal Demokratlarının Yayın Organı' tanımlamasını 'Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisinin Yayın Organı' olarak değiştiriyoruz. Aynı zamanda yoldaşlarımıza, 3–4 nolu sayıya kadar üç kişiden oluşan bir komite tarafınca yönetilen dergimizin bundan böyle R. Kruszyńska yoldaşın sorumluluğu altında çalışacağını bildiririz."[37]

Parti kongresinin karar taslakları da Rosa Luxemburg'un yönetiminde hazırlanmıştı. Tutuklanma tehlikesi nedeniyle yayın kurulunun hiçbir üyesi Varşova'ya gidemediği için taslaklar gizli aracılarla iletildi. Tartışmaların merkezinde program ve örgütlenme prensipleri vardı. Çarlığın yıkılması ve demokratik bir cumhuriyetin kurulması talebi, kapitalist sömürü ve baskıya karşı verilen mücadeleye sıkı sıkıya bağlandı. Ulusal sorunla ilgili olarak da Rosa Luxemburg'un görüşü ağırlık kazandı. *İşçi Davası*'nın parti kongresinin tamamlanmasından sonraki en önemli görevi, bir kongre protokolünün ve programatik ilkeler üzerine makalelerin yayınlanması oldu.

Rosa Luxemburg hayatında ilk kez bir yayın organının sorumluluğunu üstleniyordu. Bundan sonraki yıllarda Leo Jogiches ile birlikte veya yalnız başına sık sık Paris'te bulundu. Boş zamanını Bibliothèque Nationale'de veya oradaki Polonya kütüphanesinde araştırma yaparak geçiriyordu.

11 Mart 1894'te Leo Jogiches'e "Bugün saat 10'da geldim" diye yazdı. "Yorgunum ama idare ediyorum. Şimdi Jadzio'lar [Warski'ler] gidecek ve ben de yatacağım. Bir odam bile var, hiç de kötü değil ve hemen yakınlarda, 4. katta, kirası 30 Frank (servis dâhil). Uykumu aldıktan sonra bugün işe girişeceğim. [...] Nihayet sana yazma imkânı bulabildim. Şu anda saat

gece 11. Adolf'lardan [Warski'ler] daha yeni geldim. [...] Aslında şimdi yalnızca sana ve senin hakkında yazmak istiyordum, ama yorgunluktan başım dönüyor. [...] Bugün ne mi yaptım? Hiçbir şey. Yaklaşık üç saat uyudum. Sonra Adolf'lara [Warski'ler] Morek [Warszawski] ve Polonyalı bir işçi geldi. Dolayısıyla hiçbir şey yapamadım. Ayrıca kafamın içinde öyle bir uğultu var ki, hiçbir şey yapacak durumda değilim. Ah, inci tanem, senin şu anda burada yanımda olmanı ne kadar isterdim! Daha sonra tramvayla Bois de Boulogne'ye gidip geldik. Trocadero, Arc de Triomphe, Eyfel Kulesi ve Grand Opéra'yı gördüm. Uğultudan baygın gibiyim."[38]

Paris metropolü Rosa Luxemburg'un başını döndürüyordu. Romantik yapısıyla doğanın garipliğini, İsviçre'nin dağlarının ve göllerinin tezadını ve kendi memleketinin uçsuz bucaksız tarla, çayır ve ormanlarının sakinleştirici gücünü çok daha fazla seviyordu. Faubourg St. Denis 7 adresindeki küçücük odasını Paris koşulları için kabul edilebilir buluyordu. Paris'te şaşılacak kadar çok sayıda güzel kadın vardı ve Leo Zürih'te kalmaya devam edebilirdi. Gece yarısı olsun, öğlen saatleri olsun, hiç fark etmiyordu, her zaman bağırış çağırış ve gürültü patırtı vardı. İki hafta geçtikten sonra bile hâlâ şikâyet ediyordu:"Bu korkunç gürültü ve itiş kakış beni aciz kılıyor ve migrene yol açıyor. Bon Marché'nin [büyük bir mağaza] içinde yarım saat kaldıktan sonra tekrar sokağa çıkamayacak bir durumdaydım."[39] Feci bir nezle ve baş ağrısı sebebiyle sürekli ıstırap çekiyordu. "Berbat ve gürültülü Paris'ten bakınca, uzaklardaki sakin, temiz ve güzel kokulu Zürih" ona dağlarıyla cennet gibi görünüyordu.[40]

Rosa Luxemburg Paris'te yalnızlık çekmiyordu. 1891'den beri mektuplaştığı ve duygu ve düşüncelerini açıkça paylaştığı Nadina-Boris Kriçevskiy çifti kızlarıyla birlikte açık fikirli ve kültürlü bir Rus ailesi olarak burada yaşıyordu. Rosa ayrıca Adolf Warski, karısı Jadwiga, erkek kardeşi Morek ve başka Polonyalılarla görüşüyor, Warski'lerde yemek yiyor ve kendisini huzurlu hissediyordu. Bunun haricinde şöyle diyordu: "Voynarovska ile dün tanıştım. Çok güzel, samimi ve zeki bir kadın. Sonrasına bakacağız. Maalesef Guesde burada olmadığı için, Fransızlarla tanışmak üzere onun komşuluğundan yararlanacağım. [...] Ayrıca hep birlikte Lavrov'u ziyaret etmek istiyoruz."[41] 1858 doğumlu Cezaryna Vojnarovska 70'li yıllardan beri Rusya ve Polonya'da devrimci hareketin içindeydi, defalarca tutuklanmıştı, 1883'ten beri göçmen olarak yaşıyordu ve 1893'te SDKP üyesi olmuştu. 1895'te Rosa Luxemburg'a kendi oturduğu evde bir oda verdi. Oda, Warski'lerin evine yakın ama buna karşılık matbaaya ve ulusal kütüphaneye çok uzaktı. Ancak masraflar nedeniyle bazı dezavantajların göze alınması gerekliydi.

PPS ve Yurtdışı Polonyalı Sosyalistler Birliği'nin bazı üyelerine Rosa

arada sırada ismen değiniyor ve bunları kendinden geçmiş yurtseverler olarak niteliyordu –konferanslar vererek içine çomak sokmak istediği bir "arı kovanı".[42] Böylesi değerlendirme ve niyetleri dile getirir getirmez, bunların sonuçları, üzerinde öylesine büyük bir baskı yarattı ki, içinden hemen Zürih-Paris arasında parti çalışmasını başarıyla sürdüren Leo Jogiches'in yanına gitmek geldi. Jogiches'e "henüz hiçbir şey hazırlamadım" diye yazdı. "*Dava* beni bütün gün meşgul ediyor, Reiff'a gidip gelmeler, postalama. Ama akşamları Adolf'la konuşuyorum. Herhalde ortak bir noktaya varabileceğiz. Konferansın bir Pazar günü olması gerekiyor. [...] Şimdi yeniden bir duyuru yazıp bastırmam lazım. Konferansa ne zaman hazırlanacağım? Sanırım sonsuza kadar burada kalacağım. Ah, altınım, 'yetişkin' ve 'sorumluluk sahibi' birisi olmayı hemen bırakıp (bunlar iyi hissetmemi zaten sağlamıyor) sana dönmek, hiçbir şeyden etkilenmemek ve bir saat sonra gelen bir telgrafın elde ettiğim her şeyi yerle bir edememesi için kollarına atlamak istiyorum."[43]

Rosa Luxemburg Paris'te henüz üç hafta geçirmeden bu kederli ruh halinin içine düştü. Daha dört gün önce Leo Jogiches'e yazdığı uzun bir mektupta içini dökmüş ve onu suçlamalara boğmuştu: Sevgisini ne kadar az hissettiriyor ve hep ne yapması ve neyi farklı veya daha iyi yapması gerektiğini yazıyordu. "Adolf ile şöyle yap, böyle yap, Lavrov'u ziyaret edersen davranışlarına dikkat et, şunu atlama, bunu atlama –tüm bunlar bir araya gelince düşünmeye vaktim olduğu zamanlar, bitmek bilmeyen bir hoşnutsuzluk, bitkinlik, yorgunluk ve huzursuzlukla doluyorum."[44] Duygularını anlatması gerekiyordu ve insan zaten yakın olduklarına ufak tefek şeyleri yazardı. Leo bu anlamda hiç anlayış göstermiyor, bu ise onu çok rahatsız ediyordu. "Senden veya başka birisinden gelen bir mektubu elime alır almaz çok öfkeleniyorum, hep aynı şeyler, gazetenin şu sayısı, şu broşür, şurada bu makale, orada öbürü. Eğer en azından şunların ve bunların yanında, dışında birazcık da insan, ruh, birey olsaydı, hepsini kabul edebilirdim. Şunlar ve bunlar dışında hiçbir şey yazmıyorsun. Geçen bu süre içerisinde hiçbir izlenimin olmadı mı, kafanda hiçbir düşünce oluşmadı mı, bana anlatmak istediğin hiçbir şey okumadın, hiçbir şey algılamadın mı?! Belki sen de bana aynı soruyu sormak istersin? Evet, bende durum tam tersine, *Dava*'ya rağmen birçok izlenim edindim ve düşündüm, ama bunları paylaşabileceğim hiç kimsem yok! Seninle mi paylaşayım? Yoo, hayır, bunu yapmaya gururum elvermiyor."[45] Eğer Leo bu şekilde birbirlerini motive ettiklerini düşünüyorsa, yanılıyordu. Tek mutluluğu onu yeniden görmekti ve hasretten ne yapacağını bilemiyordu.[46] Leo muhtemelen anlayışlı bir tepki gösterdi, çünkü Rosa Luxemburg çok geçmeden sevecen bir havaya büründü: "Meleğim, hazinem, şimdi ne ka-

dar sevgi dolu, içten ve tatlısın. Bunu nasıl yapıyorsun? Altınım, tümüyle senin olduğuma, yalnızca seninle ve senin için yaşadığıma ve senin için her şeyi yapacağıma inan, güven bana. 'Tüm bunlar yorgunluk ve dinlenme arzusu olmasın' diyorsun. Altınım, kollarımın içinde olsaydın, şimdi çalıştığımın iki katı çalışabilir ve sinirlenebilirdim. İş beni hiçbir zaman yormadı. Yalnızca senin yokluğun bana acı verdi ve veriyor. Ruhum çok sıcak bir günde kupkuru yerlerde dolaşıyormuşum gibi kurak ve hasretle dolu. Sensiz ruhumun solduğunu hissediyorum. Biricik sevgilim, seni görünce ne kadar mutlu olacağımı bilemezsin. Seni acaba ne zaman göreceğim?"[47]

Rosa Luxemburg sinirli ve huzursuzdu. Çok fazla yeni görevle karşı karşıyaydı. Uzaklarda ağır bir baskı altındaki ülkenin illegal partisi için hazırlanan ve çoğu zaman güvensiz yollardan taşınarak hedefe varabilen bir gazetenin sorumlusunun her gün baş başa kaldığı iniş çıkışları yaşıyordu. Bir kez bile çok yorulmaktan, ne yapacağını bilememekten ve sabrını yitirmekten şikâyette bulunmadı. Polis baskınından korktuğu için istemeyerek de olsa, Leo Jogiches'in mektuplarını imha etti.[48]

Rosa Luxemburg birçok makaleyi kendisi yazıyor veya başkalarının yazdığını elden geçiriyordu. Tecrübeli yazarların makalelerini kısaltırken ve tercüme ederken çok kaygılanıyordu. Sürekli yeni yazarlar kazanmaya çabalıyor, matbaacı Reiff ile kâğıt ve baskı masrafları için pazarlık yapıyor, baskının kaliteli ve sayfa düzeninin zarif olmasına dikkat ediyordu. *İşçi Davası*'nın Polonya işçi hareketinde uyandırdığı yankıyı ilgiyle takip ediyor, Polonya Krallığı'ndaki örgütlerle yakın bağları ve Polonyalı işçilerin yazdığı okur mektupları sayesinde, gazetenin okuyucular tarafından beğeniyle karşılandığını memnuniyetle görüyordu. Bu durumu PPS'deki karşıtları bile kabul etmek zorunda kaldı. Örneğin Kazimierz Kelles-Krauz 6 Nisan 1895 tarihinde Londra'ya yazdığı bir mektupta, SDKP'nin parti kongresi üzerine *İşçi Davası*'nda çıkan makalelerin mükemmel olduğunu ve Polonyalı işçiler tarafından yazıldığını özellikle vurguladı.[49]

Rosa Luxemburg broşür ve diğer ajitasyon materyalleriyle de ilgileniyordu. Malzemelerin ulaştırılmasında bazen kafa patlatılması gereken zorluklar çıkıyordu. Tüm faaliyetlerin finansmanı ve Leo Jogiches'in katkısına bağlı kendi geçimi, sıkıntılara neden oluyordu. Örneğin 25 Mart 1894'te Jogiches'e yazdığı uzun bir mektup "Sana Reiff'ın makbuzunu ve faturaları yolluyorum" diye başlıyordu. "Bugün alacağım 100 ile birlikte davamız için 118'imiz var. Broşür mutlaka 90 veya 100 tutacak (kâğıt pahalı, söylendiğine göre bin küçük tabakası 7 Frank). Kalan parayı kendim alacağım. Burada maalesef çok para harcıyorum, ne için harcadığımı ben de bilmiyorum."[50] Sonra ev kirasından başlayarak giyim, ekmek, süt ve Jadwiga

Warska'da öğlen ve akşam yemeği için ödediği 1,50 Frank'a kadar bütün harcamaları teker teker yazdı. Yani sonuçta şu anda tek bir kuruşu yoktu ve bundan böyle daha tutumlu olacaktı.

Leo özel harcamalarında oldukça tutumlu sayılırdı, buna karşın Rosa, arkadaşlarının da belirttiği üzere "kişisel ekonomisinde [...] ulusal ekonomide olduğu gibi bir usta değildi."[51] Yaşadıkları bir olay Leo'yu sonraki yıllarda da neşelendirdi: "Paris'te yaşarken uzakta oturan arkadaşları ziyaret etmiştik. Geri dönerken Rosa yoruldu ve bir faytoncuya eve kadar gitmenin ne tutacağını sordu. Faytoncunun istediği tutar çok fazlaydı, bunu ödeyemezdik. Rosa, ooo, Mösyö, nous sommes pauvres (biz fakiriz, Mösyö) diye seslendi. Bunun üzerine faytoncu cevap verdi: Ce n'est pas ma faute, Madam (bu benim suçum değil, Madam). Bu yanıt Rosa'yı o denli neşelendirdi ki, yere oturup güldü ve yürüyüşümüze devam ederken yorgunluk hissetmedi."[52]

Leo Jogiches'in Paris'te yalnızca geçici süreler bulunması nedeniyle birbirlerine neredeyse her gün yazıyorlardı. Gazeteyle ilgili konularla şahsi konular sürekli iç içeydi. Taze aşklarının kaygısızlığı, farklı karakterlerinden ve çalışma ve yaşam alışkanlıklarından kaynaklanan çekişmelere bulanmaktaydı. Rosa Luxemburg'un bağımsız olma ve itibar görme ihtiyacı arttı. Bu durum Leo Jogiches'in içine kapanıklığı ve kol kanat germe eğilimiyle çatıştı. Her ikisi de her zaman haklı olmak istediği için, zaman zaman tartışmalar meydana geldi. Rosa Leo'ya makale taslaklarını ve doktora çalışmasının bölümlerini gönderiyor, zeki tartışmalar karşısında seviniyor, ama mektuplar vasıtasıyla süren fikir alışverişi yalnızca politika ve bilimle sınırlı kalırsa huysuzlanıyor ve kontrolünü kaybediyordu. Huzur için, yeterince hareket özgürlüğünün bulunduğu, bireyselliğin doya doya yaşandığı ve tabiat, edebiyat ve sanatın tadının çıkartıldığı bir hayat biçimine özlem duyuyordu. İkisi de tam bir uyum beklentisi içinde değildi, ama Rosa bazen daha fazla sevgi ve özen hak ettiğini düşünüyordu.

Kendisi Leo'ya sürekli olarak ne yaptığını, ne hissettiğini, ne düşündüğünü, hangi soruların kendisini meşgul ettiğini, nasıl çalıştığını, ne giydiğini ve ona duyduğu özlemin kendisini nasıl heyecanlandırdığını anlatırken, Leo'nun mektuplarında şahsi konularda sergilediği soğuk çekingenliği eleştiriyordu. "Bazen senin gerçekten bir odun parçası olduğunu düşünüyorum."[53] Yaşadıklarını ve hissettiklerini, ona duyduğu aşkı, onu yeniden görme ve yeniden duyumsama arzusunu yazmaktan, nasıl daha çok görüşebileceklerine dair öneriler yapmaktan artık utanıyordu. Leo'nun nasıl güldüğünü bile artık gözlerinin önüne getiremiyordu. "Neden bu kadar nadiren gülüyorsun? Böyle yaparsan, çirkin, uzun ve kuru burunlu, gözlerinin altı çökmüş ve sakallı bir kadınla karşı karşıya kalacaksın. Böyle bir

kadın ister misin?"[54] Leo bunu elbette istemezdi. Dahası, Rosa da kendisini bu anlattığından çok daha fazla beğeniyordu ve kadınsı cazibesiyle cilve yapmaktan çekinmiyordu.

### Zaman zaman böyle bir duş iyi gelir

Rosa Luxemburg Temmuz 1896'da Paris'te bulunmasını fırsat bilerek, 27 Temmuz ile 1 Ağustos 1896 tarihleri arasında Londra'da toplanması kararlaştırılan Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne hazırlandı. Özellikle Cezaryna Voynarovska ve Adolf Warski ile anlaştı ve kongrede Fransız sosyalistlerinden SDKP'ye destek almak için harekete geçti.

Kongre öncesinde SDKP ile PPS arasında ulusal sorun üzerine dönen tartışmalar kızışmıştı. PPS'nin diğer liderlerinden daha zeki olan Paris'teki Yurtdışı Polonyalı Sosyalistler Birliği'nin baş teorisyeni Kazimierz Kelles-Krauz, yurtseverlik ve sosyalizmi birleştirmeye çalışıyordu. Luśnia takma adıyla 1894 yılında yayınladığı "Klasowość naszego programu" (Programımızın Sınıfsal Karakteri) başlıklı broşür Rosa Luxemburg'u etkiledi. Broşürün SDKP'nin Paris ve Zürih üyeleri arasında dolaştırılmasını sağladı ve broşür hakkında görüş istedi.[55] Kelles-Krauz, Rosa Luxemburg'un, Leh bölgelerinin işgal güçlerin ekonomisine tamamen ve kesin bir şekilde entegre olduğu şeklindeki temel argümanına karşı çıkıyordu. Bağımsız bir Polonya devletinin olmaması ona göre Polonya'nın kapitalist gelişmesini frenliyor, bir burjuva demokrasisinin oluşmasını ve buna bağlı olarak da sosyalist işçi hareketinin güçlenmesini engelliyordu.[56] Kelles-Krauz 1894 yılında şöyle yazdı: "Şunu bir an olsun unutmamak gerekir ki, Polonya'nın bağımsızlığı proletaryanın bir ihtiyacıdır ve bu noktanın programımızda yer almasının nedeni de, proletaryanın durumunun ve moralinin bağımsızlığı elde etmek için uygun olması değil, proletaryanın bağımsızlık olmaksızın gelişme gösteremeyecek olmasıdır. Her adımımızda, proletaryanın bağımsız Polonya için değil, bağımsız Polonya'nın proletarya için var olduğu prensibini takip etmeliyiz."[57] Ona göre kendi devletini kurma gayreti, her halkın ve bu arada elbette Leh halkının milli görüşünün taçlandırılmasıydı ve demokrasi ve sosyalizm talepleriyle birleştirilmeliydi.

Rosa Luxemburg kendi konumunu savunmak üzere, 1831 Polonya ayaklanmasının 50. yıldönümünde Ludwik Waryński'nin Cenevre'de organize edilen uluslararası toplantıdaki konuşmasından alıntı yaptı: "'Biz burada gelecekteki Polonya devleti için verilen mücadelenin savaşçıları olarak değil, Polonya proletaryasının savunucu ve temsilcileri olarak duruyoruz... Bizim için Polonya devletinin şu veya bu sınırları önemli değildir, bunu yurtseverlerimiz düşünsün. Bizim vatanımız tüm dünyadır. Biz Polonya ulusundan daha mutsuz olan büyük bir ulusun, proletarya ulusunun üyeleriyiz!'"[58]

Buna karşılık PPS'nin Mendelson ve Jodko-Narkiewicz etrafında toplanan sosyal yurtsever eğilimli lider kadrosu, uluslararası kongre için hazırladığı bir karar taslağında Polonya'nın ulusal dirilişini tek hedef olarak gösterdi ve II. Enternasyonal içinde anlayışla karşılandı. Rosa Luxemburg başka sapmaları önlemek üzere uluslararası platformda daha temel bir polemik yürütmek istedi ve bu nedenle Mart başında *Die Neue Zeit* (Yeni Zaman) isimli teorik derginin yazı işleri sorumlusu Karl Kautsky'ye "Almanya ve Avusturya'daki Polonya Sosyalist Hareketinde Yeni Akımlar" başlıklı yazısını gönderdi. Rosa Luxemburg Kautsky'ye ilk mektubunda bu tartışmanın öneminin "Polonya sınırlarını aştığını, çünkü Alman ve Avusturyalı yoldaşlar için doğrudan öneminin yanı sıra, Polonyalı sosyalistlerin içindeki milliyetçi akımın kendisine özellikle Alman sosyal demokrasisinin sempatisi vasıtasıyla Marksist bir görüntü vermeye çabaladığını ve öbür yandan Londra'da yayınlanan 'Bulletin officiel du parti socialiste polonais' isimli özel bir gazeteyle Batı Avrupalı sosyalistlerin sempatisini kazanmak istediğini"[59] öne sürdü.

Kautsky hem bu yazıyı, hem de "Polonya'da Sosyal Yurtseverlik" başlıklı ikinci bir yazıyı yayınladı.[60] *Critica Sociale* 16 Temmuz 1896'da Rosa Luxemburg'un "Polonya Sorunu ve Uluslararası Londra Kongresi" başlıklı polemiğini yayınladı. Bu yayınlar Enternasyonal'in teorik platformuna şaşırtıcı bir giriş anlamına geliyordu; nasıl yankı bulacağı ve Rosa Luxemburg'un bunun üstesinden gelip gelemeyeceği belli değildi. Polonya devletinin yeniden doğuşu talebiyle ilgili görüşlerini yeniden açıkça dile getirdi: "Eğer proletarya Polonya'nın bağımsızlığını bir hedef olarak programına alırsa, ekonomik gelişmeye karşı koymuş olur. Bu durum, diğer sınıfsal görevleriyle uyumlu olmadığı gibi, bu hedefin gerçekleştirilmesine katkıda da bulunmaz, aksine hedeflerinden giderek uzaklaşır. Sosyal gelişmenin sonucu olan sosyalizme arkasını dönmek zorunda kalır; sosyalizme yüzünü çevirdiği takdirdeyse, Polonya'nın yeniden kuruluşuna arkasını dönmek zorundadır. Ulusalcı çabaların Polonya'daki ekonomik gelişmeden medet umması mümkün değildir, yalnızca ekonomik durgunluk veya daha doğrusu gerileme bu çabaları besleyici bir ortam yaratabilir. Buradan da anlaşılabileceği gibi, böylesi bir program sosyal karakteri itibariyle proletaryanın değil, ancak gerici küçük burjuvazinin programı olabilir. Bu nedenle proletarya bu programı kabul ederse, bazılarının iddia ettiği gibi küçük burjuva öğeleri etrafında toplamaz, tam tersine bu öğeler sayısal olarak ne kadar az ve güçsüz olursa olsun, onların safına geçmiş olur.

Yukarıdaki tablonun tüm sonuçlarını gösterecek kadar yerimiz yok. Bunların en önemlileri şunlardır:

1. Polonya'daki ulusalcı çabalar –perspektifsizlikleri bir yana– ülkede kendi başlarına ciddi bir hareket oluşturamaz ve bu nedenle bunlara uluslararası proletaryanın politikasında belirleyici bir rol tanınamaz.

2. Polonya proletaryasının görevi tüm diğer ülkelerin sosyal demokrasisinin paralelinde biçimlenmekte ve mevcut devlet kurumlarının demokratikleştirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Polonya ve Rusya'nın tek bir kapitalist mekanizma haline gelmesiyle birlikte, Polonya ve Rus proletaryası tek bir işçi sınıfı oluşturacak ve en yakın ortak görevleri *Çarlığın yıkılması* olacaktır.

Rusya'daki politik özgürlükler mücadelesi Polonya proletaryasına yalnızca işçi olarak kendi çıkarlarını savunma imkânını vermekle kalmıyor, aynı zamanda Polonya'nın özerklik hakları için savaşarak, tehdit altındaki Polonya ulusunu korumanın olası tek etkili yolunu da gösteriyor. Rus Polonya'sının sosyal demokrasisi ilk ortaya çıktığı 1889 yılından beri yukarıda değinilen ilkeler üzerinde duruyor."[61] SDKP'nin ana hedefi özerklik değil, anayasaydı.[62] Rosa Luxemburg'un 14 Mayıs 1896 tarihli *Naprzód*'da (İleri) çıkan öfke dolu bir yanıtın tercümesini hemen Karl Kautsky'ye iletmesi, cesaretini gösteriyordu. Yazıda şöyle deniliyordu: "Histerik ve eli maşalı kadın bozuntusu Rosa Luxemburg *Yeni Zaman*'da, Polonyalı sosyalistleri korkunç bir suç işlemekle itham ettiği bir yazı yayınladı. Kendisi bizim ateşli yurtseverler olduğumuzu, hem de bunun 'şahsi(!) vatan sevgisi anlamında' olmadığını ... aksine Polonya'yı yeniden kurmak ihtirasına kapıldığımızı kanıtlamak istiyor! Belli ki yurtseverliğimiz, Polonya'da aklı ve kalbi doğru yerde olan herkesin yalnız bıraktığı Bayan Rosa Luxemburg'un hoşuna gitmiyor, ama elimizden bir şey gelmez... Esefle karşıladığımız tek konu, ciddi bir Alman dergisinin de, İsviçre'de insanları kendisinin Polonya'da bir şeyi veya birilerini temsil ettiği yönünde aldatan bu kişinin oyununa gelmesidir..."[63] Rosa Luxemburg'un daha önce 1893 yılında Zürih'teki Birlik derneği lokalinde tartıştığı Witold Jodko-Narkiewicz de, 15–17 Temmuz 1896 tarihli *İleri*'deki yazılarıyla bu tür karalamaları sürdürdü. Rosa Luxemburg bunları aynı gazetede 25 Haziran 1896'da "Polonya Sosyal Demokrasisinin Taktiği Üzerine" başlıklı bir polemikle yanıtladı.[64]

Rosa Luxemburg'a göre Polonya'da devlet birliğinin yeniden sağlanmasında çıkarı olan ve bu çıkara geçerlik kazandıracak güce sahip toplumsal bir sınıf yoktu. Bunu teorik olarak, toplumsal sistemlerin tarihsel sıralanışına ve gelecekteki devrimin nesnel taşıyıcılarına dayandırıyordu. Milliyetçilik, Çarlıktan ve sermayenin egemenliğinden kurtuluş için uluslararası zeminde verilen mücadelenin prensiplerine o denli ağır zararlar veriyordu ki, buna içinde ulusalcı ama'lar fakat'lar barındırmayan, kararlı ve kesin bir enternasyonalizmle karşı koyulmak zorundaydı.

Ancak milliyetçiliği, ulusal kimliğe kayıtsızlıkla alt etmek mümkün değildi. Çünkü milliyetçilik köklerini halkın yurtseverliğinde buluyor, tarihsel geleneklere dayanıyor, ulusal özellikleri öne çıkartıyor ve işgal güçlerinin büyük ülke şovenizmini teşhir ediyordu. Ulusların varlığı nesneldi ve bu nedenle kendi geleceklerini tayin etmeleri ve eşit haklara sahip olmaları için yollar aranmalı ve bulunmalıydı. Rosa Luxemburg hümanist dünya görüşü ve proleter enternasyonalizmine rağmen veya tam da bu nedenle, zihniyet ve kültür açısından hep gururlu bir Polonya Yahudi'si olarak kaldı. Varşova'daki çocukluk ve gençliğinde, asimile olmuş Yahudi bir aile içinde onu çevreleyen atmosfer, her türlü dinsel ve ulusal kibri ve farklı düşünen veya hisseden insanların baskıya uğramasını kesin bir şekilde reddetmesinde şüphesiz belirleyici bir rol oynadı. Ama sosyal kurtuluşa öncelik tanımasında, Polonya halkının tarihine ve Polonya sosyalist hareketinin başlangıcına eleştirel yaklaşımı etkili oldu. Dar kafalı sosyal yurtseverliğin sonuçları ve Polonya, Rusya ve dünya kapitalizminin gelişmesi üzerine yaptığı bilimsel çalışmalar, Rosa Luxemburg'un bu görüşünü güçlendirdi.

Rosa Luxemburg'un görüşünü başlangıçtan beri itiraz kabul etmez bir tarzda formüle etmesi ve Polonya halkının farklı sınıf ve tabakalarının tutumlarında olası değişimleri yadsıması, biraz da öğrenciliğin beraberinde getirdiği inkârcı ruhtan ve güçlü bir değer görme ihtiyacından kaynaklanıyordu. Zeki ve hırslı bir kadın olarak mutlaka haklı olma güdüsü, Rosa Luxemburg'un ulusal dirilişin önceliğine olan karşıtlığını gerçeklerden belli bir ölçüde uzaklaştırdı ve teorik inatçılığa yol açtı. Milliyetçilik ve şovenizmin bulunmadığı bir dünyada eşit haklara sahip sosyalist halklar topluluğu ideali, onu nesnel gelişmenin çok ilerisinde konumlandırdı ve yakın vadeli ulusal çıkarların temsiliyeti için ehliyetsiz kıldı. Halklar arasında yeni çatışmalara meydan vermesi nedeniyle milliyetçiliğe haklı olarak uzak duran Rosa Luxemburg, ulus devletlerin tarihsel geçiciliği ve ulusal özgürlük çabalarının sosyal haklar için verilen mücadeleye tabi olması gerekliliği görüşünü o denli mutlak bir şekilde ifade etti ki, Polonya halkının ulusal çıkarlarına ters düştü, II. Enternasyonal içindeki birçok sosyal demokrat tarafından hoşgörüsüzlükle suçlandı ve izole edilme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.

Avusturya sosyal demokrasisinin lideri Victor Adler, Rosa Luxemburg'un görüşlerini çağdışılıkla eleştirdi ve "bu doktriner kaz kafalı" yüzünden pek çok şeyin raydan çıkmasından ve Polonya sorunun çözümüne dair Londra Kongresi'nden çıkabilecek önemsiz fakat masum bir çözüm önerisinin olay haline getirilmesinden duyduğu endişeyi dile getirdi.[65] Rosa Luxemburg birçok kişinin gözünde politik ve taktik konularla ilgili olarak henüz çok tecrübesizdi. Kendisi de herhalde, 1892 yılında *Komünist Manifes-*

*to* için yazdığı bir önsözde "yakın zaman içinde patlak verecek ulusal dirilişin yeni kalesi olan Polonya halkının direngen yaşam gücü"nden bahseden Friedrich Engels'e ne denli zıt düştüğünün bilincindeydi. Friedrich Engels Avrupa uluslarının uyum içinde bir işbirliği için bağımsız ve güçlü bir Polonya'nın kesinlikle zorunlu olduğunu, fakat bu hedefe yalnızca genç Polonya proletaryası tarafından ulaşılabileceğini düşünüyordu.[66]

Karl Kautsky uluslararası kongreden önce "Finis Poloniae?" başlıklı iki bölümlük yazısıyla Rosa Luxemburg'un polemiklerinde sergilediği açık yürekliliği övdü[67] ve onun görüşlerini kısmen onayladı. Kautsky'ye göre Polonya'nın yeniden doğuşu sloganının uluslararası önemi azalmıştı ve eski klişelerin yeniden canlandırılması yanlıştı. Yeni Enternasyonal'in bu konuda, doğumunda 1863-64 ayaklanması nedeniyle Polonya sorununun bulunduğu I. Enternasyonal ile aynı konumda olması beklenemezdi.[68] Ne Polonya artık örnek bir devrim ülkesiydi, ne de Rusya yalnızca gericiliğin merkezi. Avrupa'nın başka hiçbir ülkesi Rusya kadar devrime yakın değildi. Bu devrim, ilkin küçük burjuva bir sınıf devleti olarak bile olsa, Polonya sorununun çözümünü kaçınılmaz bir şekilde kapsamalıydı.[69]

Ancak Kautsky, Rosa Luxemburg'un bağımsız bir Polonya'ya ulaşılamayacağı, Polonya burjuvazisi ve köylülüğünde ulusal ihtirasların bulunmadığı ve küçük burjuvazi ile aydınların Çarlık egemenliğine karşı muhalefet etme gücüne sahip olmadığı görüşlerine karşı çıktı. Bu nedenle Rosa Luxemburg'un "ulusal hareketin günümüzde temeli olmayan ve ekonomik gelişme eğilimlerine tam bir çelişki içinde bulunan geçmişe ait bir mesele"[70] olduğu şeklindeki iddiasını onaylayamazdı. Bir kitle hareketi olarak geliştirilmesi gereken sosyalist harekette ulusal farklılıkların sürekli hissedilmesi kaçınılmazdı ve Rosa Luxemburg ekonomik gelişme süreçlerine odaklanırken, sosyal demokrat partilerin bulundukları ülkeyi etkilemesi açısından da önemli olan, ortak anadile sahip olmanın rolünü küçümsüyordu. Kautsky tüm bu nedenlerle, "Bayan Rosa Luxemburg"un birçok görüşü, özellikle milliyetçilik ve şovenizme karşı uyarısı haklı olmasına rağmen, Polonya'nın bağımsızlığı talebinden vazgeçme görüşünü uygun göremezdi. Ancak uluslararası bir kongrenin ulusal tartışma konularında hakem rolü oynamaması gerektiğine, PPS tarafından sunulan önergenin tek yönlü olduğu da dikkate alınırsa, katılıyordu.

Kongrede ne PPS'nin ne de SDKP'nin önergesi görüşüldü ve karara bağlandı. İlk kez Uluslararası Sosyalist İşçi ve Sendika Kongresi adı altında toplanan ve Avrupa, Amerika ve Avustralya'nın 21 ülkesinden yaklaşık 700 delegeyi bir araya getiren Londra Kongresi özellikle anarşizmle araya mesafe koyma konusunu ele aldı, politik iktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi talebini vurguladı, sendikal mücadelenin somut sorularını tartıştı ve tekelleşme süreci ile tarım sorununu irdeledi. Her iki Polonya delegas-

yonunu ilgilendiren ulusal sorunla ilgili olarak kongrenin resmi açıklamasında şöyle deniliyordu: "Kongre tüm halkların kendi kaderini tayin hakkından yana olduğunu ve şu anda askeri, ulusal veya başka bir despotizmin boyunduruğu altında acı çeken her ülkenin işçileriyle dayanışma içinde bulunduğunu belirtir. Bu ülkelerin işçilerini, tüm dünyadaki sınıf bilincine sahip işçilerin saflarına katılmaya ve onlarla birlikte uluslararası kapitalizmin aşılması ve uluslararası sosyal demokrasinin hedeflerine ulaşılması için mücadele etmeye çağırır."[71]

PPS temsilcileri aynı 1893 yılında Zürih'te olduğu gibi, iftiralar atarak SDKP delegelerinin ve özellikle de Rosa Luxemburg'un delegeliğini iptal etmeye çalıştı. Ancak bu kez yalnızca Adolf Warski'yi dışlamayı başarabildiler. Rosa Luxemburg, Julian Marchlewski ve Stanislaw Vojevski müzakerelere katılabildi.

Londra Kongresi'nin düzenlendiği sene Polonya sorunu üzerine yapılan tartışma, Rosa Luxemburg'un 1905 yılında "Polonya sorunu ve sosyalist hareket" başlıklı derlemesinde belirttiği gibi "Batı Avrupa sosyalizminde hâkim olan görüşlerin üç açıdan köklü bir revizyona uğramasına yol açtı: uluslararası durumun, Rusya'da ve Polonya'daki koşullarının değerlendirilmesinde. Marksist okulun 'dogmatizmi' hakkında çok konuşuluyor. Polonya sorunu üzerine görüşlerin revizyonu böylesi suçlamaların ne denli yüzeysel olduğunun en açık kanıtı."[72] Ancak bu durum, Rosa Luxemburg'un konumunun genel onay gördüğü anlamına gelmiyordu.

Rosa'nın Londra'dan şehir olarak ne gibi izlenimler edindiği kaynaklarda belirtilmiyor. 1896 yılında Paris'ten kalıcı hatıralar ve yok olmayan bir özlemle ayrıldı, çünkü bu dünya metropolü onu büyülüyordu. Paris'in gürültü ve izdihamı, üstüne yüklenen alışılmadık çeşitli işler ve kalbini kuşatan Zürih özlemi onu bunaltmasına rağmen[73] Paris Londra'dan farklıydı ve yeniden görülmeye değerdi.

### Bu arada doktorluk unvanımı tebrik edebilirsiniz

Geçen zaman içinde öğrenimi biraz aksamış, ama Rosa Luxemburg bilimsel eğitimini buna rağmen ihmal etmemişti. 5 Mayıs 1897'de Boris Kriçevskiy'e şunları yazdı: "Bu arada iki hafta önce aldığım doktorluk unvanımı tebrik edebilirsiniz. Size kendimi *Doctor juris publici et rerum cameralium* olarak tanıtmaktan gurur duyar ve bu sıfatımla size ve sizinkilere en içten selamlarımı yollarım. [...] İşin ilginç tarafı, sosyalist bir tez hazırlamam ve tezimin Profesör Julius Wolf tarafından büyük bir övgüyle kabul edilmesi oldu! Büyük bir eğlence var!"[74] Bir kadının öğrenimini bir tez ve doktorluk sınavıyla bitirmesi, kadınların yüksek öğrenim görmesi artık normal kabul edilen Zürih üniversitesinde bile heyecan uyandırdı, hele

hele doktora sahibi, danışmanından ve diğer tez jürisi üyelerinden mükemmel bir sertifika almışsa.

Rosa Luxemburg 12 Mart 1897'de tezini vermiş ve Siyasal Bilimler Fakültesi Dekanına gerekli işlemlerin başlatılması için başvuruda bulunmuştu. Dilekçesi işleme koyuldu ve "Devlet Anlaşmaları" başlıklı yazılı çalışması Fritz Fleiner tarafından 21 Nisan 1897'de ve "Ücret Fonları ve Yedek Sanayi Ordusu Teorisi" başlıklı yazılı çalışması ise Julius Wolf tarafından 24 Nisan 1897'de onaylandı. Profesörler Rosa Luxemburg'un görüşlerine katılmamakla ve bazı konulara eleştiri getirmekle birlikte, onun çalışkanlığını, konuya tüm hatlarıyla hâkim olduğunu, bilgisini, kesinliğini, düşünce keskinliğini ve sağlam temellere dayalı bilimsel çalışmasını onayladı.

Öğrenimini tamamlaması ona bir kez daha ağır bir çalışma ve para yükü getirmiş; dersler, sınavlar ve diploma için, her birine 200-250 Frank olmak üzere ayrı bir ödeme yapmak zorunda kalmıştı. Bitirme sınavlarının nasıl yapıldığı, 1895 yılında Zürih'te doktora sınavını veren Latin dilleri uzmanı Danzigli Käthe Schirmacher'in sözlerinden anlaşılabilir. Tüzüğe göre "üç günlük bir ev ödevinden ve dört saatlik bir yazılıdan oluşan yazılı bir sınavdan geçmek gerekiyordu. [...] Sonra nihayet sözlü sınavın yapılacağı büyük gün gelirdi. 'Kurban'ın kendisine ait bir bekleme odası olmadığı için, hademenin odasında beklemeniz lazım [...] Sınavın yapılacağı senato odasında şimdilik dekan, kayıt tutucu ve baş profesör oturuyor. Sınav başlıyor [...] Bunlarla bir saat geçmiş durumda. Bu arada salon dolmuş. Adayın karneleri elden ele dolaşıyor. Tüm fakülte orada, masanın ortasını ve öbür yanını fısıltı, vızıltı ve konuşmalar kaplıyor. Birkaç kişi pencere girintisine çekilip özel meselelerini konuşuyor, ortalıkta kitap ve bakır gravürler dolaşıyor. Dekan adaya dinlenmek isteyip istemediğini sorduktan sonra ilk ek dersin sınavı başlıyor, yarım saat sonra ikinci ek dersin sınavına geçiliyor. Gıyabında oylama yapmak üzere, aday nihayet azat ediliyor. Zavallı aday bu arada dışarıda koridorda beklemek zorunda ve sınavlar hep Cumartesi günleri saat 4 ile 6 arasında yapıldığı için, temizlikçi kadınların süpürgelerinin kaldırdığı tüm tozu yutuyor. En sonunda içeriye çağrılıp dekanın 'geçtiniz' diye bildirmesinin yanı sıra Latince bir söylev dinliyor, doktora tezini kolunun altına alıyor ve profesörler kurulunun yarısı şen şakrak sohbet ederek ona sırtını dönerken çekip gidiyor."[75] Rosa Luxemburg mecburi olan Devletler Hukuku, Genel veya İsviçre İdari Hukuku, Teorik ve Uygulamalı Klasik Ekonomi derslerinden ve Finans Bilimi veya İstatistik, Devletler Hukuku, Hukuk Ansiklopedisi, Ulaşım ve Telif Hakkı Hukuku, Ticaret ve Senet Hukuku seçmeli derslerinin ikisinden imtihan edildi.

Rosa Luxemburg'un doktora tezi Almanca yazılmıştı ve çeşitli dillerden geniş bir kaynakçaya dayanıyordu. Başlığı "Polonya'nın Endüstri-

yel Gelişmesi"ydi, 1898 yılında Duncker & Humblot yayınevi tarafından Leipzig'te basıldı, Rusça çevirisi bir yıl sonra Petersburg'ta yayınlandı. Kapitalizmin Polonya'daki gelişimi üzerine yaptığı ayrıntılı araştırmalar Rosa Luxemburg'un, sosyal demokrat basında 1894 yılından beri ifade ettiği ve Leo Jogiches ve Julian Marchlewski ile paylaştığı ulusal sorun üzerine görüşünü pekiştirdi. Ekonomik ilişkiler açısından Polonya'nın Rusya'dan ayrışması gündemde değildi, aksine kitlesel kapitalist üretimin geliştiği her yıl Rusya'ya daha fazla bağlanıyordu. Son on yıllarda sanayi ve para ekonomisi iki ülkenin toplumsal hayatında belirleyici faktörler haline geldiğinden beri, Rusya ve Polonya arasındaki mal değişimi ve işbölümü binlerce ağ örmekteydi. Polonya burjuvazisi bu durumu iktidarının temeli ve zenginleşmesinin kaynağı olarak görüyordu. "Polonya toplumunun değişik milliyetçi öğeleri tüm sosyal olayları, bağımsız bir Polonya devletinin inşa edilmesi umutlarını acımasızca yerle bir eden büyük bir ulusal talihsizlik olarak görüyor. [...] Polonya ve Rusya'nın kapitalist kaynaşması, Rus hükümeti gibi Polonya burjuvazisi ve Polonya milliyetçileri tarafından da gözden kaçırılan bir sonuç doğuruyor: Polonya ve Rusya proletaryasının birleşmesinin önce Rus Çarlık iktidarının, sonra da Polonya-Rusya sermaye iktidarının iflasına yol açacak olması."[76]

Rosa Luxemburg yaptığı incelemelerin, hem Karl Marx'ın *Kapital*'inin üçüncü cildinde öne sürdüğü temel görüşleri, hem de Polonya'yı aralarında paylaşan güçlerin, özellikle de Rusya'nın yarattığı kapitalist ekonomiye ilişkin kendi görüşünü kanıtladığı kanısındaydı. *Komünist Manifesto*'nun devrim teorisinde gerekçelendirildiği gibi, ancak kapitalist düzeni yıkan ve sermayenin dünya iktidarını ortadan kaldıran genel bir devrim, Polonya halkı dâhil tüm halkların özgürlüğünü sağlayabilirdi.

Rosa Luxemburg uluslararası tartışmalara katılımını sürdürmek üzere, 1897 yılında *Sozialistische Monatshefte* (Aylık Sosyalizm Defterleri) dergisinin yazı işleri sorumlusu Joseph Bloch'a "Polonya'da Sosyalizm" başlıklı makalesini sundu ve makale hemen yayınlandı.[77] Karl Kautsky'ye *Yeni Zaman* için "Basamaktan Basamağa" başlıklı incelemesini gönderdi. Kautsky de yazıyı yayınladı, ancak bu sefer yazıya bir yayıncı notu ekledi ve yazarın görüşlerinin tümüne katılmadığını, örneğin Polonya ulusunun özgücüne daha yüksek bir değer biçtiğini belirtti. "Bayan Luxemburg'un görüşleri hakkında ne düşünülürse düşünülsün, çalışmaları bu sürecin dikkate alınmasına ve anlaşılmasına çok büyük bir katkı sağlayabilir."[78]

Julius Wolf doktora tezi üzerine hazırladığı raporda Rosa Luxemburg'u muazzam bir övgüye layık gördü: "Bayan Luxemburg'un çalışması Polonya'nın endüstriyel tarihini ve Polonya ile Rusya arasındaki ekonomik bağlantıların tarihini sunuyor; ama yalnızca veri sunumu olarak de-

ğil, aksine gelişmeleri belirleyen ekonomik, sosyal ve politik güçleri ortaya sererek. Çalışmada konuya tam hâkimiyet, büyük bir özen ve keskin bir zekâ öne çıkıyor. Bayan Luxemburg konuyu teferruata girmeden ele alırken, hem teorik yeteneğini, hem de pratik zekâsını kanıtlıyor. Üslubu biraz kusurlu ve bakış açısı tek taraflı. Yazar sosyalist ve materyalist tarih görüşü denilen görüşün taraftarı. Zaman zaman eleştirel sosyalist kaynaklara başvuruyor. Ancak bu durum, bir doktora tezinden beklenmesi gerekenin çok üzerinde olan başarıya gölge düşürmüyor."[79]

Gustav Vogt da ilginç bir malzemenin ustalıkla sunulduğu doktora tezini onaylamış; ama son bölümleri, başvurulan polemik dili nedeniyle bilimsel bir çalışmadan daha çok gazete ve dergilere uygun olacağı şeklinde eleştirerek, metnin Almancasının baskıya vermeden önce düzeltilmesini tavsiye etmişti.[80]

Rosa Luxemburg öğrenimini başarıyla bitirdiği için çok seviniyordu. Leo Jogiches onu gururla ve sımsıkı kucaklamıştı.

Ailenin en küçüğünün doktora sınavı, Varşova'daki Luxemburg ailesinde sansasyon yarattı. Baba ve anne Luxemburg, Rosa'ya "üstünde altı küçük inciden oluşan bir hüthüt gözü çiçeği ve ortasında bir ametist bulunan çok güzel bir altın yüzük" hediye etti. Yüzüğün içine 1.VI.1897 tarihi işlenmişti, ama Rosa yüzüğü kız kardeşi Anna'dan ancak Temmuz 1898'de alabildi.[81]

Anna 4 Mayıs 1897'de onu aileden tebrik eden ilk kişi olmuştu: "Biricik, sevgili Rózia! Bir saat önce mektubun geldi, şimdilik yalnızca annemle ikimiz mektubunu okuduk (diğerleri bildiğin gibi gündüzleri etrafa dağılır). Sana mektubunun bıraktığı izleri aktarabilir miyim bilmiyorum. Annem hem güldü, hem ağladı; mektubu elinden bırakmıyor, tüm dünyanın sevincini ve gururunu bilmesini istiyordu. Seni tüm kalbimle tebrik ediyorum, benim değerli ve güzel kardeşim ve başarın için sevindiğim gibi, hayatının bu önemli anında düşüncelerinle bizim yanımızda olduğun ve bizim sevincimizden güç aldığın için de seviniyorum. Senin yanında olmayı şu anda ne kadar çok isterdim!"[82] Erkek kardeşi Józef de Rosa'ya 8 Mayıs'ta yazdı ve düşüncelerinde onu kucaklayarak, hayatında istediği her şeyi başarabilmesini diledi.[83] Ertesi gün Anna, sanki bir nişan olmuş gibi, aileye her taraftan nasıl tebrikler yağdığını anlattı. "Her gün Tatko [babacığımız] şehre gitmeden önce aynı tartışma yaşanıyor: O açıklamayı yaptığın mektup evde mi kalacak, yoksa Tatko ile birlikte onun paltosunun cebinde gezmeye mi çıkacak. Yine birisi gelirse [bir şey] göstermek gerekebilir [...] veya Tatko [onu] şehirde bir tanıdığına okumak ihtiyacını hissedebilir. Bu tartışmaları kendi kulaklarınla dinlemeliydin."[84] Rosa'nın annesi bu mektubun yanına şekerlemeler için 5 Ruble iliştirmişti. Fransızca öğretmeni de

selamlarını iletti, ne de olsa bu "küçük Dr." ilk Fransızca kelimelerini kendisinden öğrenmişti.

Evden gelen her mektup Rosa Luxemburg'u sevince boğuyor, ama aynı zamanda anne ve babasıyla kardeşlerine duyduğu özlemi artırıyordu. Annesine İsviçre'de uzun bir dinlenme imkânı sağlamak istiyordu. Ancak ablası Anna 29 Temmuz 1897 tarihli bir mektupta, annelerinin ağır bir hastalık nedeniyle çok halsiz olduğu ve böyle zahmetli bir yolculuğa çıkamayacağı için Rosa'dan sabırlı olmasını istedi. Annesinin sağlık durumu Rosa'yı endişelendiriyor ve kendisine öncesinde daha fazla bilgi verilmediği için serzenişte bulunuyordu. Anna özür diledi: "Yalnızca endişelenir ve üzülürdün ve bunun hiç kimseye bir faydası olmazdı. Her şey sana uzaktan daha korkutucu görünür; kendi çaresizliğin seni umutsuzluğa sevk edebilirdi. Keşke 'dağların ardında' tek başına yaşadığın o yer bu kadar uzak olmasaydı! Sana böyle bir haberi verseydim, kendimi vicdansız biri gibi hissederdim. Kaldı ki, sen kendi dertlerinle ve çalışmanla [tez] ilgilenmek zorundaydın ve bunun için huzura ihtiyacın vardı. [...] Meraklanma, bir tanem, en kötüsü artık geride kaldı. Göreceksin her şey düzelecek ve annem Tanrının izniyle iyileşecek. Sana sık sık haber vereceğim. Sen kırlarda dinlenmene bak, bunu gerçekten hak ediyorsun. Birtakım kuruntularla huzurunu bozma, bunun gereği yok. Ayrıca sen kendini iyi hissettiğin zaman, bu bizi de sevindiriyor."[85]

Birkaç hafta sonra Rosa Luxemburg Weggis'te annesinin ölüm haberini aldı. Annesi 1897'de 29 Eylül'ü 30 Eylül'e bağlayan gece ölmüştü. Rosa, 22 Temmuz 1897'de Zürih'te Appenzell kantonundaki "Zur Tanne" pansiyonuna yerleştiğinden ve Weggis'te Leo ile birlikte baş başa güzel günler geçirmek istediğinden, haberi getiren Bayan Olympia Lübeck ona neredeyse ulaşamayacaktı. Varşova'da babası ve kardeşleri Rosa'nın yanıtının neden geciktiğini ve Bayan Lübeck'in Rosa'nın yanından neden hemen ayrıldığını haklı olarak merak ediyor, onun çalışmalarından bitkin düşmüş bir halde, çaresiz ve kederli bir yalnızlığın içinde olduğunu düşünüyordu. Sonradan bu karmaşık durum aklına geldiği bir anda Rosa Luxemburg, Leo'nun başına sardığı "tüm bu *kahrolası politikaya*" lanetler yağdırdı. Leo'nun yönlendirmesiyle Lübeck'in Weggis'e gelmesini "*çığır açacak bir makaleyi* Sosyalizm Defterleri'nin baskısına yetiştirirken beni rahatsız etmemesi için" engellemişti, "oysa Lübeck annemin ölüm haberini bana getiriyordu! [...] Keşke Tanrıya inansaydım, o zaman Tanrının bizi bu ıstırap için ağır bir şekilde cezalandıracağından emin olurdum."[86] 1898 yılında Leo annesinin ölümü nedeniyle derin bir kedere düştüğünde, Rosa ona yazarak teselli etmeye çalıştı: "Belki bunun benim için de ne kadar korkunç bir acı olduğuna ve bir gün bile geçmediğine şimdi inanırsın. Zürih'te bana inanma-

dığının farkına vardım ve bu nedenle sana bir şey söylemedim. Ama hem orada, hem de burada o korkunç his peşimi bırakmıyor. Özellikle yatağa yattığımda bu gerçek hemen gözlerimin önünde beliriyor ve acıdan inlemek zorunda kalıyorum. Sende nasıl olduğunu bilmiyorum, ama ben özellikle özlem nedeniyle veya kendim için acı çekmiyorum, bir düşünce beni her seferinde derinden sarsıyor: Onunki de hayat mıydı! Bu insan ne yaşadı, ne için yaşadı!"[87]

Rosa Luxemburg sekiz yıldan beri görmediği, kendisini en içten duygularla seven ve tapan annesine uzaktan, gözyaşları içinde veda etti. Muhtemelen bu acı nedeniyle, fıtratında "derin ve samimi bir vefakârlık" olmasına rağmen, ailesinden oldukça kesin bir şekilde ayrı düştüğünü anladı.[88]

Baba Luxemburg 30 Ekim 1897'de "Benim sevgili ve çok sevdiğim kızım, Ruziunia'm!" diye yazdı. "Dün 3, bugün 2, toplam 5 mektubunu aldık. Bu kadar derin hisleri dile getiren mektuplara cevap verebilmek ve büyük kaybımız nedeniyle duyduğumuz acıyı tarif edebilmek için senin yeteneklerine sahip olmak gerekir. Mamusia 17 Nisan'da hastalandığında durum yeterince tehlikeliydi, Józio hariç hiçbirimiz kanser olduğunu bilmiyorduk. Józio, yanında çoğu kez meslektaşları ve profesörler olmak üzere günde üç kez geliyor ve gece de kalıyordu. Bizim anneni daha iyi gördüğümüz günler de oluyor, ama Józio hiçbir şey söylemiyordu. Son günlerinde suni olarak hayatta tutuldu. Hastalık süresince tüm aile bizi ziyaret etti. Ailenin ve yakın dostların duygudaşlığı olağanüstüydü, bunca sevgiyi mümkün kılan, Mamunia'nın temiz kalbiydi. İyi günlerinde sakince konuşuyor ve hep senden bahsediyordu."[89]

Peki, şimdi ne olacaktı? İsviçre'deki hayat, öğrenim bittikten sonra hâlâ yeterince ilginç miydi? Asla. Rosa Luxemburg öğrenciliğin serseri yaşantısına son vermek istiyordu.[90] Babası ve kardeşleri onu daha kolay ve daha az masrafla ziyaret edebilmek için, Rosa'nın yakına gelmesini, belki Viyana, Berlin, hatta Krakov'a taşınmasını istiyordu.

Rosa Luxemburg'u cezbeden yer Almanya'ydı, çünkü hedefleri doğrultusunda kendisini geliştirebileceği bir yerde faaliyette bulunmak istiyor, bunun da uluslararası alanda takdir gören ve iyi organize olmuş kitlesel bir harekete sahip Alman sosyal demokrasisinin içinde mümkün olduğunu düşünüyordu. Her şeyden önce Karl Marx'ın özgürlük fikirleri bu ülkenin işçi partisinde yer etmiş ve Rosa Luxemburg'un Polonya sorunu üzerine hazırladığı bazı geniş kapsamlı çalışmaları Almanya'da yayınlanmıştı. *Sosyalizm Defterleri*'nden Joseph Bloch ve *Yeni Zaman*'dan Karl Kautsky ile 1896-97 yıllarında yazışıyordu. *Sosyalizm Defterleri*'nin Ekim sayısı eline geçtiğinde, Bloch'u muhtemel sonuçlar konusunda uyardı: "Sırası gelmişken, Londra'daki bazı Polonyalı milliyetçilerin benim makalem ile ilgili kopara-

cakları yaygaraya ve size yağacak cevaplara hazırlıklı olmalısınız. Ermenistan, Polonya veya hangi konu olursa olsun, aynı hikâye her makalemden sonra tekrarlanıyor. Doğruyu söylemek gerekirse, bir karşı polemikle o bayların ekmeğine yağ sürmek istemiyorum. [...] Hele milliyetçilerle girişilen polemiklerin [...] daima parti içi çatışmaların mikroskobik düzeyine çekildiği ve bunların da Alman okuyucular için hiç ilgi çekici olmadığı düşünülürse."[91]

Rosa Luxemburg pozisyonunu bir polemikle savunduğu zamanlar, kendisini iç sahada hissediyordu. Bunu daha geçen yılın sonuna doğru, Wilhelm Liebknecht ile Türkiye'deki ulusal savaşlar ve *İleri*'nin Ön Asya politikası üzerine yaptığı tartışmayla kanıtlamıştı. Wilhelm Liebknecht gibi bir otorite bile, onun yalnızca "Polonya mayın tarlasıyla"[92] sınırlı kalmayarak Ön Asya sorunu üzerine yapılan tartışmaya dâhil olmasını engelleyemedi. Wilhelm Liebknecht'i, Rusya ile Türkiye içi ve bu iki imparatorluk arası ilişkilerdeki değişimleri; Romanya, Sırbistan, Bulgaristan, Bosna ve Hersek'in Türkiye'den kopmasını görmezden gelmekle ve görüşlerinin tümüyle eskimiş olmasıyla suçladı.

Polemiklerinin yarattığı farklı yankılar ona, Alman sosyal demokrasisinde de politik doğrultu konusunda mücadelelerle ve fikir ayrılığı tartışmalarıyla karşılaşacağını gösteriyordu. Bu beklenti Rosa Luxemburg'u Almanya'ya gitmek üzere daha da tahrik etti, çünkü sözlü tartışmaları ve kalem savaşlarını seviyordu.

Ayrıca Almanya'da, politik ve sosyal özgürlük mücadelesi saflarına kazanmak istediği pek çok hemşerisi vardı. *İşçi Davası* 1896 yılında yayın hayatına son verdikten sonra, arkadaşları Adolf ve Jadwiga Warski Paris'ten Münih'e taşınmıştı. Julian Marchlewski ve karısı Bronislawa da 1896'dan beri Münih'te yaşıyordu. Alexander Helphand (Parvus) ise çok önceden, 1891 yılında Almanya'ya yerleşmişti. Rosa Luxemburg tüm bu kişilerden Almanya'daki yaşam koşulları hakkında bilgiler edindi ve izlenimlerini aldı; hepsi gerektiğinde ona yardımcı olma sözü vermişti.

"Tedirgin edici bir yabancı" olarak sürekli sınır dışı edilme veya hatta Rusya'ya iade tehdidiyle karşı karşıya kalmamak için, Rosa Luxemburg bir Alman eyaletinin vatandaşlığını almaksızın yaşadığı ülkeyi değiştirmek istemiyordu. Olympia Lübeck çözümü buldu ve 23 Kasım 1897'de şu satırları imzaladı: "1 Aralık 1873 Fluntern, St. Zürih doğumlu oğlum Gustav Lübeck'e, Zamost/Rusya asıllı Bayan Rosa Luxemburg ile evlenme izni veriyorum."[93] Rosa Luxemburg Gustav Lübeck ile 19 Nisan 1898'de evlendi. Bu sahte evlilik, resmi dairelerde verilen uzun uğraşlardan sonra 4 Nisan 1903'de sona erdi. Böylece Rosa Luxemburg Rusya vatandaşlığının yanı sıra Prusya vatandaşlığını elde etti. Ancak "Berlin'e varır varmaz Prusya polisiyle sorun yaşamamak için"[94] Basel nikâh dairesine, Prusya Hükümet

Başkanı'nın onayının nikâh defterinde özellikle belirtilmesi ricasında bulundu.

Rosa Luxemburg yaşamak için seçtiği yeni ülkesine, 1889 ile 1897-98 yılları arasında aldığı köklü eğitim ve katıldığı faaliyetler sayesinde kültürlü, eleştirel ve tartışmalarda tecrübeli 27 yaşında genç bir Marksist olarak gidiyordu. Daha şimdiden Polonya'da dağıtılan bir gazete yönetmiş ve hem Polonya, hem de uluslararası sosyal demokrat basında kendisini tanıtmıştı. Polonya Krallığı sosyal demokrasisinin kurucularından biri ve ileri gelen teorisyeni olarak iki kez uluslararası kongrelerde boy göstermiş ve İsviçre, Fransa, Almanya, İngiltere ve Rusya'dan birçok sosyal demokrat veya sosyalistle tanışmıştı. Politika ve bilimde ilgiyle izlenen ve saygı gören, rakiplerinin fesat ve nefretine karşı koymasını bilen bir kadındı.

Leo Jogiches ile birlikteliği Rosa Luxemburg'a büyük bir destek oluyordu. Rosa'yı önü alınamaz bir şekilde seven Leo, daha uzak görüşlü ve daha keskin bakabilen birisi olarak onun teorik ve pratik vicdanı gibiydi. Bu durum bazen Rosa için can sıkıcı oldu ve sürtüşmelere yol açtı, ama Leo Jogiches ile hayat ve çalışma birlikteliği Rosa Luxemburg'u sonuçta büyük başarılara sürükledi. Daha sonraları Rosa Luxemburg'un en yakın arkadaşı olacak olan Clara Zetkin, Leo Jogiches'i şöyle tanımlayacaktı: "sadakat ve mutluluk dolu bir yoldaşlık içinde, büyük bir kadın karakteri kendi yanında taşıyabilen, onun büyümesini ve varlığını kendi benliğinin esareti ve sınırlandırılması olarak görmeyen, nadir rastlanır büyük erkek karakterlerden biri, kelimenin en asil anlamıyla bir devrimci."[95] Aynı Rosa Luxemburg'un da inanç ve eylemleri arasında çelişkilere yer vermeyen cesur devrimci kişiliği gibi...

## Notlar

1 Bkz. Frölich, Paul, Rosa Luxemburg. Gedanke und Tat, s. 24.
2 Bkz. Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxemburg an der Universität Zürich, s. 7.
3 Mathilde ve Robert Seidel'e, 30 Aralık 1900. GB 1, s. 509.
4 Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxemburg an der Universität Zürich, s. 11.
5 Schirmacher, Käte, Züricher Studentinnen. Leipzig ve Zürih 1986, s. 5 ve 38.
6 Bkz. Roland Holst-van der Schalk, Henriette, Rosa Luxemburg, s. 10.
7 Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch, s. 70.
8 Alıntı: Nettl, Peter, Rosa Luxemburg, s. 92.
9 Kautsky, Karl, Erinnerungen und Erörterungen. Yayınlayan: Benedikt Kautsky. S' Gravenhage 1960, s. 446.
10 Źródła do dziejów klasy robotniczej na ziemiach polskich, tom I. Królestwo polskie i białostoczyzna 1864-1900, Bölüm I, Varşova 1962, s. 243.
11 17 Temmuz 1891. GB 6, s. 15.
12 Bkz. örneğin Hans Diefenbach'a mektubu, 8 Mart 1917. GB 5, s. 188.
13 Nadina ve Boris N. Kritschewski'ye, 17 Temmuz 1891. GB 6, s. 15.
14 Bkz. Unveröffentlichte Arbeit des Leitungsmitglieds der SDKPiL, Zdzisław Leder, Über Leo Jogiches-Tyszka. Yayınlayan: Feliks Tych. Archiwum Ruchu Robotniczego, Varşova 1976, s. 222-227; Plehanov Engels'e 16 Mayıs 1894'te yazdı.
15 Bkz. Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxem-

burg an der Universität Zürich, s. 36.
16 Wolf, Julius, Die Volkswirtschaftslehre der Gegenwart in Selbstdarstellungen. Yayınlayan: Felix Meiner. Leipzig 1924, s. 216.
17 Lunatscharski, Anatoli, Schlaglichter, Erlebnisse und Gestalten auf meinem Wege. Berlin 1986, s. 21.
18 Wolf, Julius, Die Volkswirtschaftslehre..., s. 220.
19 Bkz. Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxemburg an der Universität Zürich, s. 37.
20 Bkz. Jashborowskaja, I/Jewserow, J., Rosa Luxemburg, s. 26.
21 Huch, Ricarda, Frühling in der Schweiz. Jugenderinnerungen. Leipzig (1948), s. 44.
22 Leo Jogiches'e, [20 Mart 1893]. GB 1, s. 8.
23 Leo Jogiches'e, [20 Mart 1893]. GB 1, s. 7.
24 Alıntı: Schumacher, Horst/Tych, Feliks, Julian Marchlewski-Karski, s. 70.
25 Luxemburg, Rosa, Die polnische Frage und die sozialistische Bewegung. Alıntı: Schumacher, Horst/Tych, Feliks, Julian Marchlewski-Karski, s. 39.
26 Alıntı: Haustein, Ulrich, Sozialismus und nationale Frage in Polen. Köln/Viyana 1969, s. 152.
27 Lunatscharski, Anatoli, Schlaglichter, s. 62.
28 Alıntı: Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxemburg an der Universität Zürich, s. 16.
29 Alıntı: SDKPiL. Materiały i dokumenty, Cilt 1/1, Varşova 1957, s. 88.
30 Kautsky, Karl, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leo Jogiches. Ihre Bedeutung für die deutsche Sozialdemokratie. Basım yeri ve tarihi bilinmiyor, s. 14.
31 Alıntı: Frölich, Paul, Rosa Luxemburg. Gedanke und Tat, s. 53.
32 GW 1/1, s. 7.
33 Düzeltme. Vorwärts, 13 Ekim 1893, No. 241
34 Boris N. Kritschewski'ye, [Nisan 1894]. GB 6, s. 25.
35 Marchlewski, Julian, Offener Brief an meine Auftraggeber in Łódź und Warschau. Alıntı: Schumacher, Horst/Tych, Feliks, Julian Marchlewski-Karski, s. 66.
36 Leo Jogiches'e, [10 Nisan 1895]. GB 1, s. 78.
37 SDKPiL. Materiały i dokumenty, Cilt 1/1, s. 128.
38 GB 1, s. 14.
39 Leo Jogiches'e, [25 Mart 1894]. GB 1, s. 30.
40 Leo Jogiches'e, [1 Nisan 1894]. GB 1, s. 37.
41 Leo Jogiches'e, [18 Mart 1895]. GB 1, s. 50.
42 Leo Jogiches'e, [12 Mart 1894]. GB 1, s. 18.
43 GB 1, s. 36.
44 Leo Jogiches'e, [25 Mart 1894]. GB 1, s. 27.
45 Leo Jogiches'e, [25 Mart 1894]. GB 1, s. 26.
46 Bkz. Leo Jogiches'e, [1 Nisan 1894]. GB 1, s. 36.
47 [11 Nisan 1894]. GB 1, s. 45.
48 Bkz. Leo Jogiches'e, [5 Nisan 1894]. GB 1, s. 39.
49 Kelles-Krauz, Kazimierz, Listy. Cilt 1, 1984, s. 338.
50 Leo Jogiches'e. GB 1, s. 30.
51 Hans Diefenbach. Alıntı: Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch, s. 53.
52 Alıntı: Beradt, Charlotte, Rosa Luxemburg im Gefängnis. Frankfurt/M. 1973, s. 87.
53 Leo Jogiches'e, [21 Mart 1895]. GB 1, s. 54.
54 Leo Jogiches'e, [29 Mart 1894]. GB 1, s. 36.
55 Bkz. Leo Jogiches'e, [21 Mart 1895] ve 28 Mart [1895] GB 1, s. 54 ve 67.
56 Bkz. Waldenberg, Marek, Zum Problem des Nationalstaates im polnischen Sozialismus. Soziale Demokratie und sozialistische Theorie. Hans-Josef Steinberg'in 60. yaş gününü kutlama yazısı. Yayınlayan: Inge Marßolek/Till Schelz-Brandenburg. Bremen 1995, s. 158.
57 Alıntı: Waldenberg, Marek, Zum Problem des Nationalstaates im polnischen Sozialismus..., s. 159.
58 Die Gründer der polnischen Arbeiterbewegung. Eine Erinnerung. Arbeiterstimme, Zürih, 1 Şubat 1896 tarihli birinci sayı.
59 GB 1, s. 81/81.
60 Bkz. GW 1/1, s. 14-36 ve 37-51.
61 Der Sozialpatriotismus in Polen. GW 1/1, s. 50.
62 Leo Jogiches'e, [24 Mart 1894]. GB 1, s. 25.
63 Alıntı: Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxemburg an der Universität Zürich, s. 14.
64 Bkz. GW 1/1, s. 52-56.
65 Bkz. Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 207.
66 Marx, Karl/Engels, Friedrich, Werke. Cilt 22. Berlin 1982, s. 283.
67 Bkz. Die Neue Zeit, 14 – Stuttgart – 1895/96, Cilt 2, s. 484 ve 513.
68 Die Neue Zeit, 14 – Stuttgart – 1895/96, Cilt 2, s. 491.
69 Bkz. Die Neue Zeit, 14 – Stuttgart – 1895/96, Cilt 2, s. 519.
70 A.g.y.
71 Verhandlungen und Beschlüsse des Internationalen Sozialistischen Arbeiter- und Gewerkschaftskongresses zu London vom 27. Juli bis 1. August 1896. Berlin 1897, s. 18.
72 Internationalismus und Klassenkampf, s. 196.
73 Bkz. Cezaryna Wojnarowska'ya, 17 Ocak 1902. GB 6, s. 67.
74 GB 6, s. 35.
75 Schirmacher, Käte, Züricher Studentinnen, s. 49-51.
76 GW 1/1, s. 210.
77 Bkz. GW 1/1, s. 82-92.
78 GW 1/1, s. 94 (dipnot).

79 SAPMO-BArch., NY 4002/1, Bl. 20.
80 Bkz. Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxemburg an der Universität Zürich, s. 28.
81 Bkz. Leo Jogiches'e, 3 Ağustos 1898. GB 1, s. 180.
82 Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 314. SAPMO-BArch., NY 4002/81, Bl. 26.
83 Bkz. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 315. SAPMO-BArch., NY 4002/81, Bl. 14.
84 Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 317. SAPMO-BArch., NY 4002/81, Bl. 28.
85 4 Ağustos 1897. Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 320 ve 322; SAPMO-BArch., NY 4002/81, Bl. 30-33.
86 Leo Jogiches'e, [20 Ekim 1905]. GB 2, s. 209.
87 [24 Haziran 1898]. GB 1, s. 159.
88 Józef Luxemburg'dan Luise Kautsky'ye, 28 Nisan 1924. IISG, Amsterdam, Kautsky'nin aile arşivi, No. 1207.
89 Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 341 ve devamı. SAPMO-BArch., NY 4002/81, Bl. 2.
90 Bkz. Leo Jogiches'e, 31 Aralık [1898]. GB 1, s. 241.
91 [1897 Ekim sonu/Kasım başı]. GB 6, s. 218.
92 GW 1/1, s. 69.
93 Alıntı: Hirsch, Helmut, Rosa Luxemburg, s. 25.
94 SAPMO-BArch., NY 4002/1, Bl. 33.
95 Sosyal demokrasinin krizi (Junius broşürüne önsöz). Berlin 1919. Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Franz Mehring. Den Führern des Spartakusbundes und Gründern der KPD von Clara Zetkin. Yayınlayan: Wilhelm Pieck ve Fritz Heckert. Moskova-Leningrad 1934, s. 130.

# Karar
# 1898/1899



**Lanet olsun, ortalıkta biraz boy göstermek istiyorum**

Rosa Luxemburg 12 Mayıs 1898'de Winterthur'da Leo Jogiches'le vedalaştı. Leo onun peşinden gitmeden önce Zürih üniversitesindeki öğrenimini tamamlamak istiyordu. Tren kalkarken üzgün duruşu Rosa'ya acı verdi ve onu ilk kez kendi seyahat hazırlıklarının telaş ve curcunasından kurtulmuş olduğu ve sükûnet ve yalnızlığın tadını çıkarabileceği düşüncesiyle teselli etmeye çalıştı. Yeni hayatını, karşısına çıkacak şeyleri merakla bekliyordu ve heyecandan bitkin düşmüştü.

Rosa Luxemburg Münih'te Warski ailesinin yanındaki ilk günlerini, son olayların sıcağından biraz olsun uzaklaşma, Polonya partisi için bazı meseleleri yoluna sokma ve ağır bir soğuk algınlığını atlatma çabalarıyla geçirdi. Warski'ler onu samimi aile ortamlarının içine aldı, ona baktı ve değerli kitaplar (Mehring, Mickiewicz ve Webb) ile küçük bir yağlıboya manzara resmi hediye etti.

Rosa henüz Münih'ten, Leo'suna birazcık olsun onun eksikliğini hissedip hissetmediğini sordu. Aslında Zürih'ten ayrılmasının bir nedeni de, "bir kaya gibi sadık ve dayanıklı ama aynı zamanda sert ve erişilmez"[1] olan ve onun yaşam sevincini dizginler gibi gözüken sevgilisine uzun bir ayrılığın eksikliğini hissettirmekti. Onun tarafından özlenmek ve onu "taş gibi kalbi" ve aşk ilişkilerinin bazı kurumuş yanları üzerine düşünmeye teşvik etmek istiyordu.[2] İlişkilerindeki artan uyumsuzluk, defalarca vurguladığı gibi Rosa Luxemburg'un ruhunda yaralar açıyor, Berlin'deki "yaşam dalgası"nın bu yaraları kapayacağını umuyordu.[3] Bu dalganın, ayrılığın Leo'yu daha şefkatli yapmaktan ziyade, sevgiliye duyulan özlemin sürüklediği acı dolu ruhsal uçurumlara neden olacağı aklına gelmedi. Sonraki haftalarda yazdığı uzun mektuplar, bir ruh hali barometresi gibiydi; sevinç haykırışları ve acılı yakınmalar sürekli birbirinin yerini alıyor, neşeli keşifler ve üzgün anımsayışlar birbirini izliyordu. Rosa Luxemburg kendini de

daha ciddi bir şekilde gözlemlemeye ve en az tatlı dilli komplimanlara olan duyarlılığı kadar kendisini etkileyen yalnızlık eğilimi üzerine düşünmeye başladı. Yetenekleri ve kendine olan güveniyle her yerde öne çıkma hırsı, gücünü kemiriyordu. Mektupların birinde her şeyin ne kadar meşakkatli olduğunu belirttikten hemen sonra güvence verme ihtiyacı hissetti: "Korkma, bir tanem, azimli olacağım ve her şeyi başarmak için tüm gücümle çabalayacağım. Ne olursa olsun hedefe ulaşmak görevini üstlendim."[4]

Rosa Luxemburg 16 Mayıs 1898'de sabah saat 6.30'da hızlı trenle Berlin'e indi. On yıldan beri Almanya'da yaşayan Rus sosyal demokrat W. I. Schmuilow gara zamanında gelmediği için ilk önce ne yapacağını bilemeden kalakaldı, sonra çantalarını zor bela tramvay durağına taşıyıp, eşyalarını depolayan ve oda aramasına yardımcı olan Polonyalı arkadaşlarına gitti. Paris, Londra ve diğer büyük şehirler gibi 2,5 milyonluk nüfusuyla Berlin'de de, Baedeker şehir rehberinde belirtildiği gibi, üst sınıf ve soylular şehrin batı yakasında oturuyor, fabrika ve zanaat faaliyetleri ise şehrin diğer yakasında bulunuyordu. Rosa Luxemburg oda ararken şehrin batısına, kuzey batısına ve Charlottenburg bölgesine odaklandı.

Geldikten bir gün sonra Leo Jogiches'e ilk izlenimlerini yazdı: "Odalar genelde her yerde korkunç pahalı, burada Charlottenburg'da bile bana uygun en ucuz odanın kirası 28 Mark. Ayrı bir yatak odasını elbette rüyanda bile göremezsin. [...] Şimdilik günlüğü 1 Mark'a bir odam var. [...] 'Askerler' demişken, sahiden her yerdeler. Subaylar burada gerçekten egemen sınıf; möbleli odalarda oturuyorlar ve oda ararken her yerde bir subayla veya subay komşuyla karşılaşıyorum. Bunu kendine yönelik bir tehdit olarak görmeni engellemek ve karının 'bir subayla kaçması' korkunu bertaraf etmek için, subaylardan vebalı görmüşçesine uzak duruyorum. Ama biliyor musun, Thöny'nin çizimleri karikatür değil, gerçeğin fotoğrafları – bunlardan sokaklarda milyonlarcası var. [...] Kendimi yalnız başına bir yabancı olarak Berlin'i 'fethetmeye' gelmiş gibi hissediyorum ve bunu düşününce de bu şehrin soğuk ve umursamaz heybeti beni korkutuyor."[5]

Rosa Luxemburg'un kiracı olarak başkentine yerleştiği Almanya İmparatorluğu, burjuva ulus devleti niteliğiyle 18 Ocak 1871 tarihinden beri vardı ve bu federal devletin içinde dört krallık, altı grandükalık, beş dükalık, yedi prenslik ve üç serbest şehir barınıyordu. Alsas-Loren doğrudan imparatorluk tarafından yönetiliyordu. Bu federatif yapı aynı zamanda Prusya'nın imparatorluk içindeki üstünlüğünü de güvence altına alıyor ve gerici güç dengelerini muhafaza ederek, demokratik bir temelde ulusal kaynaşmayı önlüyordu. Devlet gücünü yönlendiren üç otoriter kurum vardı: Reichstag'ın yanı sıra yasama organı olarak her eyaletin temsilcilerinden oluşan Eyalet Meclisi, ordunun başkomutanı olarak savaş ve barış ka-

rarını verme ve tüm uluslararası anlaşmaları yapma yetkisine sahip Hohenzollern hanedanına mensup Kayser ve İmparatorluk Şansölyesi. Şansölye, Kayser tarafından atanıyor, tüm imparatorluk bürokrasisini yönetiyor ve Eyalet Meclisi'nin başkanlığını yapıyordu. 1918 yılına kadar aynı zamanda hep Prusya başbakanıydı. Şansölyenin, genel, eşit ve doğrudan seçimlerle 25 yaşının üstünde olan erkekler tarafından seçilen Reichstag'a karşı yalnızca biçimsel bir sorumluluğu vardı. Kadınlar oy kullanamıyordu. Bütçe hazırlama yetkisi ve bununla bağlantılı olarak hükümetin maddi kaynaklarını kısıtlama olanağı, Reichstag'a belli bir etkinlik sağlıyordu. Ancak Reichstag, yürütmeye doğrudan bir etkisi bulunmayıp imparatorluğun birliğini temsil ettiği için, öncelikle politik-ahlaki bir öneme sahipti. Reichstag'da seçme hakkı, halkın bir kazanımıydı. İmparatorluk anayasasına toplanma, konuşma ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel özgürlüklerin koyulması girişimi başarısızlıkla sonuçlandığı için, imparatorluk eyaletlerinin çoğunda ellili yılların gerici kanunları yürürlükteydi. Bunun da ötesinde eyaletlerde ve belediyelerde, aynı Prusya'daki üç sınıflı seçim sisteminde olduğu gibi, soylu toprak sahiplerine ve büyük burjuvaziye parlamentolarda hâkimiyet sağlayan ve alt tabaka ve sınıfların temsilcilerine seçilme şansı bile tanımayan gerici seçim sistemleri uygulanmaya devam ediyordu. Almanya, ekonomik ve askeri potansiyeli sayesinde militarizm, milliyetçilik ve şovenizme dayanan ve Avrupa dışında sömürgeler ve etki alanları elde etmek üzere acımasız taleplerde bulunan büyük bir güç haline gelmişti.

Rosa Luxemburg arkadaşları Nadina ve Boris Kriçevskiy'e, buraya geldikten hemen sonra iki saat içinde Berlin'den ve Almanlardan bıktığını itiraf etti. Ama kendisi gibi yersiz yurtsuz birisi ne yapabilirdi ki? "*Benim gibi yurtsuz bir Hans*, Alman vatanıyla da *yetinmeyi bilmeli.*"[6] Böyle durumlarda genelde yaptığı gibi edebiyattan güç almaya çalıştı. Fakat ne insana iyi gelen rahatlığı, kültürü ve temizliğiyle daha yeni ardında bıraktığı İsviçre'nin hayalini kurmak için Gottfried Keller'e, ne de yakınlaştığı anavatan Polonya'ya düşüncelerinde sığınmak için Adam Mickiewicz'e sarıldı. Rosa Luxemburg, Robert Seidel'e anlattığı gibi, Almanların artık okumadığı Ludwig Börne'yi önüne aldı. 1848-49 Mart devrimleri öncesinin yazarı Börne'nin kulağa başka bir dünyadanmış gibi geldiğini biliyordu; ama Börne onda yeni düşünceler ve coşkulu duygular uyandırıyor, *Briefe aus Paris* [Paris Mektupları], tanıdığı ve sevdiği insanlara kendisi ve Berlin'deki yeni çevresi hakkında mektuplar yazmak için ona ilham veriyordu.[7]

En sonunda içine sinen bir oda buldu. En az 75 oda baktıktan sonra 20 Mayıs'ta Cuxhavener Str.2, Arka Bina I, Tiergarten adresindeki odayı tutmaya karar verdi ve 26 Mayıs'ta yeni odasına taşındı. "Oda aşağı yukarı

tüm beklentilerimi karşılıyor: 1. katta, şık möbleli odada küçük bir piyano var, güneş alıyor, yeşilliklerin olduğu küçük bir balkonu var, yazı masası, sallanır sandalyesi var, bir duvar tümüyle ayna kaplı, balkon ve pencere bahçeye bakıyor, etraf yemyeşil, kadın sempatik ve güvenilir ama... ama yazmaya korkuyorum, kira 33 Mark! İnan bana, Dyodyo, başka bir oda tutmak için en küçük bir olasılık dahi olsaydı bunu tutmazdım..."[8]

Politik faaliyette bulunabilmek için artık yalnızca, polis tarafından Prusya vatandaşlığına ilişkin çıkarılması gereken yurt belgesi eksikti. 3 Mark rüşvet karşılığında ilgili polis memuru işlemi hızlandırdı ve arzu ettiği belge Rosa Luxemburg'a 31 Mayıs'ta verildi. Henüz bu prosedür bitmeden önce, Katzbachstraße 9 adresinde bulunan Alman sosyal demokrasisinin parti yönetimiyle bağlantı kurmuştu.

Alman sosyal demokrasisi August Bebel ve Paul Singer'in parti başkanlığıyla, Wilhelm Liebknecht'in sorumluluğundaki *İleri*'yle, Karl Kautsky'nin sorumluluğundaki *Yeni Zaman*'la ve 100.000'den fazla parti üyesiyle, 19. yüzyıl sonları uluslararası işçi hareketinde büyük bir itibar sahibiydi. 1891 yılında Erfurt'ta karara bağlanan programına göre kapitalizmin aşılmasını ve sosyalist bir toplum kurulmasını uzun vadeli hedefi olarak belirleyen devrimci bir işçi ve muhalefet partisiydi. Programda şöyle deniliyordu: "Bu toplumsal dönüşüm yalnızca proletaryanın değil, tüm insanlığın kurtuluşu anlamına gelir. [...] Ancak kurtuluşu yalnızca işçi sınıfı gerçekleştirebilir [...]. İşçi sınıfının kapitalist sömürüye karşı mücadelesi zorunlu olarak politik bir mücadeledir. [...] İşçi sınıfı politik iktidarı ele geçirmeksizin üretim araçlarının mülkiyetini topluma devredemez."[9] Programın yakın vadeli politik ve sosyal dönüşümleri kapsayan ikinci bölümünde, Alman sosyal demokrasisi şu talepleri öne sürüyordu: Cinsiyet ayırımı yapmaksızın, 20 yaşını doldurmuş tüm İmparatorluk vatandaşları için genel, eşit, dolaysız ve gizli seçme ve seçilme hakkı; iki yıllık yasama süresi ve politik hakların sınırlandırılmasına son verilmesi; İmparatorluk, eyalet, il ve mahalle düzeyinde halkın özyönetimi; resmi makamların hesap verebilirliği, örgütlenme ve toplantı özgürlüğü, mevcut ordunun yerini halk milisinin alması, kadınların mağduriyetine neden olan tüm kanunların kaldırılması, eğitimin laikleştirilmesi. Parti monarşizme karşı demokratik cumhuriyet mücadelesi veriyor, fakat sosyalistlere dönük yeni bir yasaklama kararından korunmak üzere bunu programda açık bir şekilde dile getirmiyordu. Bunların haricinde kapsamlı bir ulusal ve uluslararası işçi koruma yasası, sekiz saatlik işgünü, çocuk işçiliğinin yasaklanması, hizmetçi ve uşak nizamnamelerinin kaldırılması ve tarım işçileri ile hizmetçilerin sanayi işçileriyle aynı haklara sahip olması da talepler arasında yer alıyordu.

1893 yılındaki son seçimlerde 1.786.738 seçmen Sosyal Demokrat Parti'ye (SDP) oy vermişti. Parti, toplam tirajı 400.000'den fazla olan 70'in üzerinde gazete yayınlıyordu ve Stuttgart'daki Dietz Yayınevi ve Berlin'deki İleri Yayınevi sayesinde çok büyük yayın imkânlarına ve gelir kaynaklarına sahipti. Parti yönetimi 1898 yılında şu seçilmiş üyelerden oluşuyordu: Başkanlar August Bebel ve Paul Singer, sayman A. Gerisch, sekreterler İgnatz Auer ve Wilhelm Pfannkuch ve denetmenler E. Dubber, A. Kaden, H. Koenen, H. Meister, Th. Metzner, C. Oertel ve Clara Zetkin.

Rosa Luxemburg Almanya'ya taşındığında Alman sosyal demokrasisi seçim çalışmalarının tam ortasındaydı. August Bebel ve Wilhelm Liebknecht son aylarda Alman parlamentosunda Donanma Kanunu ve ek bütçe talebi üzerine dönen tartışmaları, Alman sosyal demokrasisinin militarizme, donanma silahlanmasına ve sömürge politikasına karşı olduğunu dile getirmek üzere kullanmıştı. August Bebel ve Wilhelm Liebknecht, ilhak edilen Kiautschou'nun istihkâmı için milyonlarca Mark ek kaynak talebi üzerine yapılan tartışmada egemenlerin ikiyüzlü yurtseverlik maskelerini düşürmeyi başarmıştı. Dışişleri Sekreteri Kont von Bülow parlamentodaki tartışmada, Kiautschou'nun ilhakındaki amacın, dünyanın yeniden paylaşımında Doğu Asya'da belirleyici bir nüfuz sağlayacak stratejik bir pozisyon olduğunu itiraf etti.[10] Wilhelm Liebknecht 27 Nisan 1898'de Reichstag'da "Asya'da ve dünyanın başka yerlerinde bunca gürültü neden çıkartılıyor?" diye sordu ve şöyle devam etti: "Cevap olarak bize yeni bir kelime veriliyor: *Weltpolitik* (dünya politikası –*çev.*). Evet, dünya politikası ne demek? Hep Almanya'nın gerçek bir dünya gücü olduğunu düşündüm ve bir dünya gücünün politikası da aslında dünya politikasıdır, ama modern dünya politikası başka bir şey. Modern dünya politikası, dünyada gelişen tüm olaylara karışan, dünyanın yazgısını çizmekle yükümlü olduğunu sanan, Almanya'nın dünyanın jandarması rolüne soyunmasını isteyen ve Alman nüfuzunun her yerde belirleyici olmasını ve sükûnet ve düzenin hüküm sürmesini kendisine görev bilen bir politika."[11] Ancak yurtdışı maceraları halkın dikkatini ülkedeki sefaletten kaçıramayacaktı. Bu despot hilesi yutturulamayacak, Alman sosyal demokrasisi seçim kampanyasında buna izin vermeyecekti.

Rosa Luxemburg politik durumdan haberdar olmak üzere her gün abone olduğu veya kütüphaneden ödünç aldığı birçok gazete okuyordu. Özellikle *İleri* ve *Vossische Zeitung* (liberal bir gazete –*çev.*) gazetelerinde çıkan önemli haberleri kesiyor, biriktirdiği malzemeyi yazı veya konuşmalarında kullanmak üzere, konulara göre tasnif ederek bir çekmecede saklıyordu. *Leipziger Volkszeitung* (Leipzig Halk Gazetesi) ve *Sächsische Arbeiter-Zeitung*'u (Saksonya İşçi Gazetesi) tümüyle arşivliyordu. Polonyalı tanıdık-

larına Almanya'da yaşayan Polonyalıların sosyal durumunu ve ruh halini sordu ve sosyal demokrat seçim ajitasyonunun özellikle Yukarı Silezya bölgesinde yolunda gitmediğini öğrendi.

Rosa Luxemburg, SDP'nin Reichstag seçimleri için çıkardığı el kitabı üzerinde bir ders kitabı gibi çalıştı. Birkaç gün sonra sabırsızlığını artık dizginleyemiyor, partide çalışmalara katılmak için kendisini yeterince hazır hissediyordu. "Daha en baştan, parti çalışmasında tecrübeye sahip ve tribünde kendisini evinde hisseden eski bir *yoldaş* gibi iddialı"[12] olmak istiyordu. Tartışmalardan korkmuyor, Bebel, Singer ve başkalarının bir dizi seçim toplantısına katıldıktan sonra "zaten kime nasıl cevap verileceğini"[13] biliyordu. Yalnızca köşesinde oturup toplantılar hakkında çıkan haberleri okumakla yetinemezdi. "Lanet olsun," artık "ortalıkta biraz boy göstermek"[14] zorundaydı.

Rosa Luxemburg aslında parti yönetimiyle ilk görüşmesini yapmak için, ajitasyon turu yapan August Bebel'in geri dönüşünü beklemek istiyordu. Fakat bu ona çok uzun geldi ve 24 Mayıs 1898'de Katzbachstraße 9'a gitti. Burada yönetim kurulu sekreterlerinden biri olan İgnatz Auer tarafından karşılandı. İgnatz Auer örgütlenme sekreteriydi, tecrübeli bir pratisyen ve Rosa'nın Leo Jogiches'e mektubunda bildirdiği gibi "uzun boylu ve sarışın, yaklaşık kırk yaşında, yakışıklı, tipi yüksek mevkili bir Rus memuruna veya çiftlik sahibine benziyor"du.[15] Rosa, Auer'in kendisine Almanya'daki Polonyalılar üzerine anlattıklarını gevezelik olarak nitelendirdi ve cüretkâr bir tavırla Polonyalılar hakkında açıklamalara gerek duymadığını belirterek karşı atağa geçti. "Bir eylem planım var ama *kendi başıma* başlamak istemiyorum." Auer şaşkınlıktan kurtulamadı, özellikle Rosa'nın Prusya vatandaşlığı onu hayrete düşürdü. "Parti adres defterine kaydetmek üzere adresimi istedi, ondan sonra nihayet açık konuşmaya başladık."[16]

Auer, Rosa Luxemburg'dan hoşlanmıştı. Polonyalıların yaşadığı koşulları bilen bir ajitatör kazandığı için seviniyordu. Genç yoldaş ne de olsa yıllardan beri SDKP'nin yönetim kadrosu içinde yer alıyordu. Parti adres defterine kaydıyla birlikte artık Alman sosyal demokrasisinin de üyesi olmuştu. Böylece 1898'den itibaren hem legal Alman partisinde, hem de illegal Polonya partisinde faaliyet gösteriyordu. Ancak Rosa Luxemburg'un Vestfalya'da görevlendirilme isteğine İgnatz Auer sıcak bakmadı ve Rosa'nın seçim ajitasyonu için Yukarı Silezya'ya gitmesini önerdi. Rosa bundan hoşlanmadı ama kabul etti.

### Kaygan zemine çıkmak zorundaydım

Yukarı Silezya'da sosyal demokrasiye seçmen kazandırmak için zahmetli bir çalışma yapılması gerekiyordu. Rosa Luxemburg 2 Haziran 1898'de

yola çıktı. Auer'in tavsiye ettiği gibi *Volkswacht* (Halkın Muhafızı) gazetesinin yazı işleri sorumlusu Julius Bruhns ile görüşmek üzere Breslau'da yoluna ara verdi. 5 Haziran'da oradaki Hallmann bira fabrikasında halka açık ilk seçim konuşmasını yaptı. Konuşmasında Reichstag'ın son yasama döneminin bilançosunu çıkardı ve burjuva partilerinin halk düşmanı politikasını eleştirdi. Kapitalist gelişme hakkındaki görüşlerini ortaya koydu ve emekçi halkı özgürlüğün tek sığınağı olarak tanımladı. Halkın önündeki seçim "ya sefalet içinde yok olmak, ya da tüm bunlara bir son vermektir. Bunun ne zaman olacağı, her cephede verilen mücadeleye bağlıdır."[17] Önlerinde duran ilk mücadele cephesi, Reichstag seçimleriydi ve sosyal demokrasinin başarısı için her şey seferber edilmeliydi.

Yukarı Silezya'da halka açık toplantılar yapılamıyordu, çünkü salonunu sosyal demokrasiye kiralamayı kabul eden her lokantacı veya otelci işletme iznini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Ajitasyon bu nedenle bildiri hazırlamak ve görüşmeler yapmakla sınırlı kalmak zorundaydı. Königshütte'de Yukarı Silezya Sosyal Demokrasi Derneği'nin sekreteri August Winter'in evi seçim bürosu olarak kullanılıyordu. Rosa Luxemburg bölgeyi seçim görevlileri arasında paylaştırdı, seçim görevlilerini argümanlarla donattı, bildiri ve seçim kartları dağıttı. Anton dökümhanesi için bir bildiriyi Lehçeye çevirdi. Görevlerini ciddiye alıyordu ve rahatlamıştı. Leo'ya şu itirafta bulundu: "En çok ve en yoğun olarak bu bölgeden etkilendim: Buğday tarlaları, çayırlar, ormanlar, geniş alanlar ve Lehçe, her tarafta Polonyalı köylüler... Tüm bunların beni nasıl mutlu ettiğini bilemezsin. Yeniden doğmuş ve ayaklarımı yeniden yere basmış gibiyim. Onları dinlemeye, etrafı koklamaya doyamıyorum. Dün Leschnitz'de treni bir saat beklemek zorunda kaldım. Buğday tarlalarında nasıl yuvarlandım bir bilsen. Peygamber çiçekleri ve gelincikler topladım. Mutluluğum için tek bir şey, aslında tek bir 'kişi' eksik."[18]

Leo'yu elbette sıkça düşünüyordu; ama şu anda yeni koşullar altında kendini kanıtlamak, yeni yoldaşları etkilemek daha önde geliyordu. Şimdi ne kendi sesine kulak vermek, ne de duygularına kapılmak istiyordu. Bundan hoşlanmayan Leo öfkeli bir tepki gösterdi. Rosa Luxemburg, yaşantısına böyle devam edemeyeceğini belirterek kendisini savundu: "Şu anda içgüdüsel olarak yalnızca birtakım gerçek eylemlere, sonuçlara vs. değer veriyorum ve -yanılıyor olabilirim ama- bana senin için de yalnızca şimdi değerliymiş gibi geliyor. Bunun ötesindeki her şeyin *cehenneme* kadar yolu var. Daha dün bilincine vardığım bu durum, sana şikâyet ettiğim içimdeki boşluğun nedeni olabilir. Belki de bu, tüm iç *kıpırtılara* karşı bir isteksizlik veya hor görme ve yaptıklarımın elle tutulabilir sonuçlarına yoğunlaşma olarak görülebilir. Aslında pek de şaşırtıcı olmaz. Son zamanlarda her-

hangi bir sonuç elde etmeye o denli arzu duyuyoruz ki, bu durum bana bu şekilde yansımış olabilir."[19]

Rosa Luxemburg, Liegnitz ve Goldberg'de de konuşmalar yaptı. 15 Haziran 1898'de Leo Jogiches'e yazdığı mektupta bunları anlatıyordu: "Dün Goldberg'de her şey harikaydı. O kadar çok insan gelmişti ki, giriş katındaki salonun etrafında duranlar ve pencerelerden bakanlar içerdekilerden daha fazlaydı. İnsanlar pencerelere birbirinin üzerinde yığılmıştı. Yoldaşlar bu kadar kalabalık bir toplantı yapılmadığını söylüyor. Sosyal demokrasi şerefine üç kez '*Yaşasın*' diye bağırıldı ve bu sabah giderken bana gül ve muhabbet çiçeklerinden oluşan çok güzel bir demet verdiler."[20] Seçimlerde Merkezcilerin (Merkez Partisi –*çev.*) ve polisin baskısı o denli yoğundu ki, işçilerin sosyal demokratlara oy verebilmesi için cesaret gerekiyordu. "İşten çıkarmalar, bazı bildiri dağıtıcılarımızın tutuklanması, ama her şeyden önce yoldaşlarımızı kovan ve bazı seçmenlerin ellerinden oylarını alıp yırtan veya açan polislerin ve Merkezcilerin son derece ataerkil metotları, işçilerin sosyal demokrat adaylara oy vermesini engellemeye yönelikti."[21]

Rosa Luxemburg 17 Haziran'da Berlin'e geri döndü. Halini anlatmak için "Bir ölü gibi gözüküyorum ve neredeyse sürünemiyorum bile"[22] diyordu. Alman sosyal demokrasisi 16 Haziran 1898 Reichstag seçimlerinde, Rosa Luxemburg'un August Winter ile birlikte seçim kampanyasını yürüttüğü Yukarı Silezya'nın Oppeln bölgesinde kayda değer bir başarı sağlamıştı. Sosyal demokrasinin 1893'te yalnızca 4728 oy toplayabildiği aşırı dincilerin bu kalesinde, sosyal demokrasi oylarını 25.353'e çıkardı. Rosa Luxemburg "*Merkezcilerin Yukarı Silezya'da kimseyle paylaşmadığı egemenliği sonsuza değin sona erdi*"[23] diye yazdı. Almanya İmparatorluğu'nda toplam 2,5 milyon seçmen, yani seçmenlerin yüzde 27,1'i sosyal demokrasiye oy verdi ve parti 56 milletvekiliyle Reichstag'a girdi. Başkan Paul Singer başkanlığındaki parlamento grubunun yönetiminde İgnatz Auer, August Bebel, Heinrich Meister ve Wilhelm Pfannkuch yer alıyordu.

Ajitasyon turunun Rosa Luxemburg'a şu yararları olmuştu: Birincisi, ona olumlu yaklaşan yayın sorumlusu Bruhns ve Schoenlank ile bağlantı kurmuştu; ikincisi, Almanya'nın bir köşesinde mükemmel bir hatip olarak tanınmıştı ve Breslau ve Leipzig'den konferans teklifleri fazla gecikmeyecekti; üçüncüsü, Yukarı Silezya'daki koşulları öğrenmişti ve bu bölge hakkında artık daha güvenle yazabilirdi; dördüncüsü, parti yönetimiyle pratik ilişkiler içerisindeydi ve son olarak beşincisi, Yukarı Silezya'nın önde gelen işçi ajitatörleriyle tanışmıştı.

Rosa Luxemburg halka açık toplantılarda edindiği deneyimlere de seviniyordu.[24] Jogisches'in, Rosa'nın Alman siyaset sahnesine dâhil olduğu konusundaki kuşkusunu açıkça dile getirmesine karşı şunları yazdı: "Büyük

bir coşku içinde olduğum doğru değil, aksine çok sakinim ve geleceğe güvenle bakıyorum. Toplantılara gitmenin bana ne kadar iyi geldiğini bilemezsin. Bu konuda kendimden hiç emin değildim ve kaygan zemine çıkmak zorundaydım."[25]

Rosa Luxemburg Berlin'e dönerken Reichstag milletvekili ve *Leipzig Halk Gazetesi* yazı işleri sorumlusu Bruno Schoenlank'la karşılaştı. Schoenlank ondan "Yukarı Silezya Seçimleri" konulu bir yazı istedi ve bu yazı 2 Temmuz 1898'de yayınlandı. Leo Jogiches Rosa'nın vaktini böyle şeylere harcamasından pek hoşnut değildi. Ama Rosa, sosyal demokrasinin içinde bulunduğu yüksek morali Yukarı Silezya'da yaymak ve ajitasyonun nasıl devam etmesi gerektiği ile ilgili önerilerde bulunmak istiyordu.

*Leipzig Halk Gazetesi*'ndeki ilk yazısında "İşler şimdiye kadar nispeten kolaydı" diyordu, "çünkü her şey somut ve yakın bir hedefe, seçimlere odaklanmıştı. Şimdi çok daha zor olan kısım başlıyor: hem yatayına hem de dikeyine örgütleyen ve göze çarpmayan bir aydınlatma çalışması. Seçimlerden önce birkaç ateşli bildiri kitleleri harekete geçirmeye yeterken, şimdi başka araçlara, çeşitli broşürlere ve her şeyden önce bir parti yayınının sürekli ve uzun süreli çalışmasına ihtiyaç var. Lehçe tek parti organını ['Gazeta Robotnicza'] bu iş için uygun hale getirme görevi, Berlin'deki Polonyalı yoldaşlara düşüyor."[26]

Seçim konuşmalarında Alman sosyal demokrasisinin tecrübeli ajitatörlerinin izinden gitmeye çalışan Rosa Luxemburg, basın çalışmalarında daha en baştan her şeyi daha iyi yapmak hedefiyle yola çıktı. Polonya gazetelerindeki çalışmaları nedeniyle bu alanda tecrübeliydi. Almanya'nın sosyal demokrat basını üzerine edindiği ilk izlenimler pek olumlu değildi. "Her şey ne kadar geleneksel, duygusuz ve basmakalıp." Bunun nedenleriyle ilgili düşünceleri şöyleydi: "İnsanlar yazarken kendi derinliklerine uzanmayı ve yazılanın önemini ve gerçekliğini hissetmeyi unutuyor. Her seferinde, her gün, her makalede davayı yeniden yaşamak ve hissetmek gerektiğini düşünüyorum; ancak o zaman eski ve aşina olunan bir dava için taze ve kalpten gelip kalbe giden kelimeler bulunabilir. [...] Yazarken, yazdıklarımdan coşkulanmayı ve kendi içime dönmeyi hiç unutmamaya çalışıyorum. Zaman zaman yaşlı Börne'yi bunun için okuyorum, bana yeminimi hatırlatıyor."[27]

Rosa Luxemburg başarılı ajitasyon turundan sonra Berlin'de de bir toplantıya çıkabilmeyi umuyordu ve bunun için özel bir konuşma hazırladı; ama parti yönetim kurulu umduğu görevlendirmeyi yapmadı. Leipzig Duncker & Humblot Yayınevi tarafından kitap olarak basılacak olan doktora tezinin son düzeltmelerini yaptığı için, Rosa Luxemburg'un çok işi vardı. Zürih'te Leo da son okumayı yapıyor, eksikler keşfediyor, cümle ha-

talarını düzeltiyor, üslubunu iyileştirmeye yardım ediyor ve bunları yaparken de muhtemelen daha büyük bir kusursuzluk ve tüm tezlerin yeniden gözden geçirilmesi talebinde bulunuyordu. Rosa sabırsızlandı, bu işin bir an önce bitmesini istiyordu ve Leo'nun önerilerine tepki gösterdi. Fikir ayrılıkları önlenemedi, Rosa alttan aldı ve özür diledi. Aynı zamanda önemsiz şeyler uğruna gücünü ve sağlığını harcadığı için, o ana kadarki çalışma yöntemini aptallık olarak nitelendirdi. "Dışarıdan bakan birisinin görmediği gayretler, övgü değil alay hak eder. İlke, en az gayretle en iyi sonuca ulaşmak olmalıdır."[28] Leo sıcak bakmasa da, Berlin'de artık bu ilkeyi uygulayacaktı. Leo'nun aşırı titizliği pireyi deve yapıyordu. "*Buna bir son verilecek. Zinde, neşeli, özgür* ve basit çalışılacak, her şey ciddi bir şekilde ama kısa bir süre düşünülecek; biten bir şey üzerine kafa yorulmayacak. Çabuk karar, çabuk uygulama ve yola devam."[29]

Ancak bu parolaya göre yaşamak Rosa için de pek kolay olmadı. Kendisini "soğuk ve sakin" hissediyor, ne korkuyu, ne acıyı, ne de yalnızlığı duyumsuyordu. Aslında hayatın yokluğunu çekiyordu.[30]

Bir kayıtsızlık ve depresyon her yanını sardı. Leo'ya "Eğer burada olsaydın, yani birlikte yaşasaydık, buradaki varlığım bir şekilde normal olurdu" diyordu; "ve belki o zaman Berlin'den hoşlanır ve Tiergarten'da gezmekten zevk alırdım. Şimdi ise hiçbir olumlu izlenim alamıyorum, yağmurun yağmasına veya güneşin yakmasına tamamen kayıtsızım. Sokakta giderken vitrinlere ve insanlara hiç bakmıyor, evde yalnızca hangi işlerin yapılması, hangi mektupların yazılması gerektiğini düşünüyorum. Yataktan kalktığım umursamazlıkla yeniden yatmaya gidiyorum. Bana bütün bunların basit sebebi, senin burada olmaman gibi geliyor. Ayaklarım yerden kesilmiş gibi, herkese ve her şeye yabancı."[31] Canı ne birisiyle konuşmak, ne de evden çıkmak istiyordu.

10 Temmuz 1898'de Leo Jogiches'e doktora tezinin basılı olarak önünde durduğunu haber verirken yine de çok mutluydu. "Çok güzel gözüküyor, öyle değil mi? Paketi açarken kalbimin bir hoş olduğunu ve kızardığımı itiraf etmeliyim. Buna güleceksin."[32] Tezin bir kopyasını üniversiteye gönderdikten sonra, 20 Temmuz 1898'de Latince hazırlanan ve "magna cum laude" notu verilen doktora diplomasını aldı. Berlin'e ziyaretine gelen ablası Anna ile birlikte, yaklaşık aynı sıralarda ağabeyi Józef'in Varşova Tıp Cemiyeti'nin bir yarışmasında 300 Ruble ile ödüllendirilmesini de kutlama fırsatı buldu.

Rosa Luxemburg kitabını Alman, Polonyalı ve başka ülkelerin sosyal demokratlarına, Zürih üniversitesi profesörlerine, tanıdık ve arkadaşlarına gururla yolladı. Birçok yerde tezinin eleştirileri çıktı. Erken davrananlardan biri de, 11 Ağustos 1898'de Zürih'te çıkan *Volksrecht* (Halkın Huku-

ku) dergisinde kitaba değinen Zürihli arkadaşı Robert Seidel oldu: "Yoldaşımızın kitabı yalnızca 95 sayfadan oluşan ince bir kitap, ama pek çok kalın kitaptan daha fazla malzeme ve içerik sunuyor. Lehçe, Rusça ve başka lisanlarda geniş bir literatür kitapta işlenmiş. İşlenmiş diyoruz, bunun anlamı sıkça yapıldığı gibi aynısı yazılmış ve tekrarlanmış değil, düşünce katılarak değerlendirilmiş olması. Kitap kendisini yeni yetiştiren birisinin ilk eseri değil, gelişmesini tamamlamış birisinin olgun meyvesi. Hiç şüphe yok ki Rosa Luxemburg, Polonya ve Rusya üzerine yapılan sosyal bilimsel çalışmaların en önemli isimlerinden birisi ve heyecanlandırmaya devam edecek." Seidel doktora tezini "bilimsel devrimci bir çalışma" olarak tanımlıyordu. Bu konuya ilişkin ilk temel çalışmanın hazırlanması bir kadına düşmüştü.[33] Rosa'ya göre, Seidel böyle bir övgü yazdığına göre delirmiş olmalıydı! Ona yazdığı mektupta, eleştirisini okuyunca yüzünün kızardığını ve bu kadar övgünün fazla olduğunu söyleyecekti.[34]

August Winter *Yeni Zaman*'da tezin sağlam kaynakçasını ve Rusya'nın ekonomik durumuyla ilgili çizdiği yeni tabloyu öne çıkardı; "Polonya sosyalistleri arasında garip konumuyla tanınan"[35] yazarın çalışması üzerine ayrıntılı bilgiler verdi. Zofia Daszyńska *Sosyalizm Defterleri*'nde Rosa Luxemburg'un araştırma sonuçlarına katılmadığını belirtti.[36]

Profesör Heinrich Herkner "Ulusal ekonominin kadınlar tarafından incelenmesi" başlıklı yazısında şöyle diyordu: "Ulusal ekonomi konusunda bilgili Polonyalı kadınlar arasında Dr. Zofia Daszyńska ve Dr. Rosa Luxemburg öne çıkıyor. [...] Ulusal ekonomik araştırmalar zincirinin bu önemli halkalarını yok saymadan ve bilgi düzeyimizi hissedilir düzeyde zaafa uğratmadan göz ardı edemeyeceğimiz çalışmaları nedeniyle, bu kadınlara bir teşekkür borçluyuz."[37]

### Siyaset sahnesinde başına buyruk hareket etmek

Leo Jogiches, Rosa Luxemburg'un gününü nasıl geçirdiğini tam olarak bilmek istiyordu. Rosa gününü dakikası dakikasına anlattı: "Sabahları 8'den önce uyanıyor ve hole fırlayıp gazete ve mektupları kapıyorum. Sonra, hop, tekrar kuş tüyü yorganın altına girip önemli şeyleri okuyorum. Sonra soğuk suyla vücudumu siliyorum (düzenli, her gün) ve giyinip balkonda bir bardak sıcak sütün yanında tereyağlı ekmek yiyorum (süt ve ekmek her sabah eve getiriliyor). Sonra sıkıca giyinip Tiergarten'da bir saat yürüyüş yapıyorum (düzenli, her gün, her havada). Sonra tekrar eve dönüp üstümü değiştiriyorum ve Parvus için notlarımı veya mektuplarımı yazıyorum. Öğlen 12.30'da evde odamda 60 Fenik'e öğle yemeğimi yiyorum. Yemek mükemmel ve son derece sağlıklı. Öğle yemeğinden sonra, hop, kanepenin üstüne uyumaya! Saat 3 gibi kalkıyorum, çay içiyorum ve mektup

ve notlar yazmak (öğleden önce ne yaptığıma göre) veya kitap okumak üzere masa başına oturuyorum. Kütüphaneden Bluntschli'nin *Devletler Hukuku Tarihi*'ni, Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'ni, Adler'in *Sosyo-politik Hareketlerin Tarihi*'ni ve *Kapital*'i aldım. Saat 5 veya 6'da kakao içiyor veya çalışmaya devam ediyor, ya da mektupları ve notları göndermek üzere postaneye gidiyorum (postaneye gitmeyi çok seviyorum). Saat 8'de akşam yemeği yiyorum: (dehşete kapılma) üç adet rafadan yumurta, tereyağlı, peynirli veya salamlı ekmek ve bir bardak sıcak süt. Sonra Bernstein'ın (piyano -*çev.*) başına oturuyorum (Aman tanrım!). Saat 10 civarında bir bardak daha sıcak süt içiyorum (günde bir litre). Akşamları çok severek çalışıyorum. Kendime kırmızı bir lamba şapkası yaptım ve kapısı açık balkonun önündeki masamda oturuyorum. Pembemsi bir yarı karanlıkta oda çok güzel gözüküyor ve balkondan bahçenin temiz havası içeri giriyor. Saat 12'ye doğru çalar saati ayarlayıp kendi kendime şarkılar söylerken leğenin içine sabah temizliği için su koyuyorum. Sonra soyunuyor ve hop, kuş tüyü yorganın altına giriyorum."[38] Leo şimdi tatmin olmuş muydu? Kendisi günlerini nasıl geçiriyordu? Doktora tezi ve okumaları ne durumdaydı? "Aptalın birisini koca olarak istemediğini" unutmamalıydı.[39]

Rosa Luxemburg'a son zamanlarda acı çektiren karanlık düşünceler zamanla uçup gitti. Çoğu zaman olduğu gibi, bunu yoğun çalışmasına borçluydu. Mektuplarında yazdığı gibi Temmuz başından beri "Bernstein sisi"nin içinde bulunuyor ve "ruhsal açıdan çok hareketli" günler geçiriyordu.[40] Bernstein tartışmasına katılmaya ve daha geniş bir sosyal demokrat çevrenin ilgisini çekmeye kararlıydı.

Sosyalistler Kanunu sonucu faaliyetleri nedeniyle Almanya'dan sürülen ve Londra'da yaşayan Marksist teorisyen ve Marx ve Engels'in mücadele arkadaşı Eduard Bernstein *Yeni Zaman*'da çıkan bazı yazılarıyla heyecan yaratmıştı. 1896-97'deki "Sosyalizmin problemleri. Yazılarım ve çevirilerim" başlıklı yazı dizisinde şöyle diyordu: "Kalın bir çizgi çekiliyor: Burada kapitalist toplum, orada sosyalist toplum. İlkinde sistematik bir çalışma söz konusu değil, kıt kanaat geçiniliyor ve her şey olayların akışına bırakılıyor. Son derece tek yönlü algılanan sınıf mücadelesine ve ekonomik gelişmeye gönderme yapmak, her türlü teorik sorunu çözmeye yetiyor. Bu tarihsel güçlerin temel önemini yadsımak söz konusu olmasa bile, yalnızca bunlara ve üstelik yetkinlikten uzak bir düzeyde gönderme yapmak, eğer sosyalizm gerçekten bir bilim olacaksa ve olan biteni açıklayıp ortaya çıkarmakla yükümlüyse, birçok şeyin muğlak kalması anlamına geliyor."[41] Bernstein, Marksizm propagandasını "devrimci lafazanlık" olarak tanımlıyor ve "tüm çözümlerin sosyalizmin zafer gününe ertelenmesini"[42] eleştiriyordu.

Bernstein Ocak 1898'de "Sosyal Demokrasinin Mücadelesi ve Toplum-

sal Devrim" başlıklı yazısında, kapitalizmin son yıllardaki gelişme sürecinden, kapitalizmin dönüşerek kendini yeni koşullara uyarlamaya yatkın olduğu ve yerini sosyalizme bırakacağına dair nesnel bir yasa bulunmadığı sonucunu çıkardı. Marksizm revize edilmeli, ütopik ve dogmatik karakterinden arındırılmalı ve geliştirilmeliydi. "Sosyalizmin nihai hedefiyle neyin kastedildiği sorusu bana anlamlı gelmiyor ve beni ilgilendirmiyor" diye yazdı. "Bu hedef her ne olursa olsun, benim için hiçbir şey değil, her şey hareket. Ve hareketten hem toplumun genel hareketini, yani sosyal ilerlemeyi, hem de bu ilerlemeyi sağlayacak olan politik ve ekonomik ajitasyon ve örgütlenmeyi anlıyorum."[43]

Dresden'de *Saksonya İşçi Gazetesi*'nde yazı işleri sorumlusu olarak görev yapan ve orada Julian Marchlewski ile birlikte çalışan Parvus, bir yazı dizisiyle Marksizm'i savundu ve proleter devrimin koşul ve görevlerini yeni gelişmelere dayanarak gerekçelendirmeye çalıştı. Parvus, Bernstein revizyonizmini yeterince ortaya serdiği kanaatine vardıktan sonra, *Yeni Zaman* yayın kuruluna yazdığı kamuoyuna açık bir mektupla Kautsky'nin görüş bildirmesini talep etti.[44] Karl Kautsky Temmuz 1898'de sosyal demokrasinin teorik dergisinde, Plehanov'un Clara Zetkin tarafından çevrilen "Bernstein ve materyalizm" başlıklı bir makalesiyle Bernstein tartışmasını resmen başlattı. Rosa Luxemburg Paris'te bulunan Boris Kriçevskiy'e "Plehanov'un makalesine herhalde siz de aynı ben ve insanlığın geri kalanı gibi şaşırdınız" diye yazdı. "*Adamcağız ne yapmak istiyordu*?" Rosa'ya göre Plehanov "zor durumda"ydı ve "beyni sulanmaya başlamış"tı.[45] Plehanov'un Friedrich Engels ile yaptığı felsefi bir konuşmayı hatırlamasını "Bu palavracının burnu ne kadar havalarda!"[46] sözleriyle yorumladı. Rosa Luxemburg felsefede ekonomiye göre daha az bilgiliydi ve felsefeyi Bernstein'a karşı polemiklerde en önemli unsur olarak görmüyordu. Başkalarının bu konudaki sözlerine yaptığı yorumlar da buna göre oldu. Franz Mehring'in *Leipzig Halk Gazetesi*'nde 10 Mart 1898'de çıkan yazısını "korkunç bir sefalet"[47] olarak nitelendirdi. *Sosyalizm Defterleri*'ndeki yazılar elbette eleştirilmeye bile değmezdi. Leo Jogiches'e, güven dolu bir üslupla "galiba tüm *Almanya* bizim son sözümüzü bekliyor"[48] diye yazdı.

Kim olduğunu ve ne yapabileceğini şimdi göstermek istiyordu. Daha Zürih'teyken Leo ve Rosa, Bernstein'la olası bir çatışma üzerine düşünmüş, bir polemiğin bazı pasajlarını yazmış ve malzeme toplamıştı. Bernstein tartışmasına doğrudan karışmak istediği şu anda ise tereddütlüydü: "insan önce nereden ısırması gerektiğini bilemiyor."[49] Leo Jogiches'ten ısrarla yardım istedi: "En zor olan iki konu var: 1. krizler, 2. kapitalizmin bu konu üzerine kaçınılmaz bir şekilde kafa patlatacağının kanıtı -ve bu da bilimsel sosyalizmin yeni biçiminin kısa bir gerekçelendirmesinden başka bir şey

değil. Tanrı aşkına, bu iki konuda yardım et! Çalışmanın çok çabuk yapılması gerekli, çünkü 1. birisi bizden önce davranırsa, tüm çalışma boşa gider, 2. en çok zaman, parlatma ve düzeltmeler için lazım olacak."[50] Rosa, özellikle Karl Marx'ın *Kapital*'i olmak üzere Leo'dan kitaplar istedi, krizler ve karteller üzerine bilgi topladı ve yeni gazetelere abone oldu. Leo'yu bazı konularda, örneğin sendikalarla ilgili olarak taslaklar hazırlamak üzere teşvik etti. Kendini Berlin'de bir saatte, Zürih'te bir yılda geliştirdiğinden daha fazla geliştiriyor, ama yine de yavaş ilerliyordu. Ablasının, ailesiyle birlikte ağabeyinin, kuzeninin ziyaretleri ve gerginlik nedenli mide şikâyetleri yoğun çalışmasına engel oluyor, öte yandan ablasıyla zaman geçirmek ona mutluluk veriyordu. Anna'yı seviyordu ve ablasının mükemmel bir insan olduğu kanısındaydı. Ayrıca Anna'ya birkaç yeni elbise için teşekkür borçluydu.

Rosa Luxemburg tüm gücünü toparladı, Bernstein'a karşı yapacağı açıklama bir yıldırım tesiri göstermek zorundaydı. Kendisini o kadar fazla yordu ki, halsiz düştü ve mide kramplarıyla uğraşmak zorunda kaldı. Sabırsızlık ve başarılı olamama korkusu, kanını beynine çıkartıyordu.

*Leipzig Halk Gazetesi* için yazdığı yazı dizisine Leo Jogiches'in büyük bir katkısı olmuştu. Leo'ya 22 Ağustos 1898'de ilk metni bitirdiğini bildirdi. "Metni bir an önce bir şeye benzer hale getirip, sana tamamını göndermek istiyorum. Düşünce çizgisini mutlaka hemen anlayıp geliştireceksin. Ne kadar kendi çabalarımla yetinmek zorunda kalırsam o kadar iyi, senin çalışmanı kendime mal etmem utanç verici olur. Sana gönderdiğim tamamlanmış bir yazıya yardımın kabul edilebilir sınırların dışında olmamalı."[51] Rosa, içeriğiyle ilgili fikir alışverişinde bulunmak üzere Leo'ya, örneğin Julius Bruhns veya Bruno Schoenlank'tan gelen mektupları da gönderiyordu.[52]

Rosa Luxemburg, ikisinin de özlem duyduğu birkaç günlük ortak bir tatil nedeniyle sevgilisine neredeyse eziyet çektiriyordu. Aynı onu Berlin'de ziyaret etmek isteyen ama acil işleri nedeniyle sürekli anlayış rica ettiği babasına çektirdiği gibi. Babasına işlerini hallettikten sonra bir tarih önerebileceğini söylüyor; ona veya kardeşlerine, gazetelerde ne kadar çok yazısı çıktığını göstermek üzere gönderdiği gazete kupürlerinin yanına yalnızca birkaç satır ekliyordu. Sevdiği insanlar onun keskin zekâsını ve dehasını takdir etmekle birlikte, yanıtları endişeli imalar da içeriyordu. Babası en azından bir kez yazıp nasıl olduğunu bildirmesi için yalvardı. Bu onun tek sevinç kaynağıydı; ağabeyi Józef'in yaş gününü kutlamayı ve kendisine bir kutu ilaç göndermeyi de unutmamalıydı. Fiziksel rahatsızlık ve para yokluğu nedeniyle ilacını kendisi alamıyordu.

Rosa Luxemburg, Bernstein tartışması sırasında başka her şeyi ihmal

etti ve sürekli nasıl mümkün olduğunca güçlü argümanlarla ve belirgin bir şekilde kendini gösterebileceğini düşündü. Haklı olarak verilmesi gereken mücadeleyi, parti içinde programatik açıklığı ve bunun taktik sonuçlarını ön planda tutuyor; fakat kendisine biçtiği rol neredeyse kaldıramayacağı bir yük getirdiği için, yorgun ve sinirli haliyle yakınlarını nasıl derinden yaraladığını fark etmiyordu. Kendisini kabul ettirme arzusu, egoist öğeler taşıyordu. Ayrıca Gustav Lübeck ile yaptığı göstermelik evlilik ve Leo Jogiches ile sürdürdüğü hayat ortaklığı konusunda doğruyu söylemeyerek, ailesinden çok ağır bir yükü taşımasını beklemiş oluyordu.

Bu sırada sosyal demokrat partinin kongresi giderek yaklaşıyordu. Rosa 3 Eylül 1898'de Leo Jogiches'e endişeyle "Parvus, Bernsteinci taktik tartışmasının gündeme alınmasını talep ediyor (aynı şeyi Zetkin'in *Gleichheit*'ı [Eşitlik] da istiyor), mutlaka biliyorsundur" diye yazdı, *İleri* tabii ki buna karşı. Kongreden önce bir yerde bir makale çıkartabilmek için herhalde amuda kalkmak gerekir, insanın bunu rüyasında bile görmesi mümkün değil, en azından *Yeni Zaman*'da. Neden dört gündür yazmıyorsun? Artık dayanamıyorum! Sevgilin R."[53] Kısa süre içinde olaylar birbiri üzerine gelmeye başladı. Yukarı Silezya sosyal demokratları Rosa'ya bir anda birkaç delegelik teklifinde bulundu, çünkü kongrede Almanya'daki Polonyalıların örgütlenme ve basın çalışmaları da ele alınacaktı ve bununla ilgili oldukça farklı görüşler vardı. Rosa Luxemburg'un seçim kampanyasına katılması ve *Gazeta Robotnicza* hakkında dile getirdiği eleştiriler, Prusya Polonya'sındaki PPS temsilcilerinin Berlin'deki parti yönetim kuruluna şikâyet etmesine neden olmuştu.

Rosa Luxemburg'un hırsı dizginlenemiyordu. Fırsat olursa kongrede taktiksel sorun ve oportünizm üzerine tartışma başlatmayı ve bir karar önerisinde bulunmayı düşünüyordu. Ama bundan önce basında öne çıkması gerekiyordu. *Yeni Zaman* için vakit artık geçmişti. Oturdu ve "iki günde *Leipzig Halk Gazetesi* için yüz yedi sayfalık bir makale dizisi" yazdı. "Zaman olmadığı için yazıyı temize çekmeden gönderdim. Schoenlank korkunç bir coşkuya kapıldı. Toplam yedi makale olacak. İlk üçünü sana ekte gönderiyorum. Schoenlank yazıyı '*usta vuruşu*' ve '*diyalektik ustalığı*' olarak tanımlıyor. Yazı heyecan uyandırdı, Leipzig'te kapışılıyormuş."[54]

Rosa Luxemburg'un derin analizi ve görüşlerinin keskinliği etki yarattı. Bernstein burjuva ekonomistleri gibi kapitalist ilişkilerdeki çelişkileri inkâr etmiyor, teorisinde aynı Marx gibi bu çelişkilerin varlığından yola çıkıyordu. Ama "Bernstein'ın teorisi iki aşırı ucun ortasında duruyor, çelişkilerin olgunlaşmasını ve tam zirvede devrimci bir hamleyle yok edilmesini istemiyor, onların ucunu kırmayı ve *köreltmeyi* amaçlıyor. Ona kalsa kriz olmaması ve işveren örgütleri, üretim ile değişim arasındaki çelişki-

yi; proletaryanın durumunun düzeltilmesi ve orta sınıfın varlığını sürdürmesi, sermaye ile işgücü arasındaki çelişkiyi; gelişen denetim mekanizması ve demokrasi ise sınıf devleti ile toplum arasındaki çelişkiyi köreltecek."[55] Rosa Luxemburg bunu sosyalist nihai hedef açısından ütopik ve kapitalizmin hızla süren gelişimi açısından gerici buluyordu.[56]

Birçok sosyal demokrat onu alkışladı. Rosa 25 Eylül'de Leo Jogiches'e "Parvus beni telgrafla kutlamak istedi" diye bildirdi, "Zetkin, Schoenlank'a *'un çuvalı Bernstein'ı silkeleyip pudrasının havaya uçmasını ve artık pudralanamadığı için Bernstein okulunun perukalarının kafalardan havalanmasını sağlayan cesur Rosa'ya'* övgülerle dolu bir mektup yazmış."[57] Franz Mehring de çok coşkuluydu.[58]

Rosa Luxemburg aniden bir telgraf aldı, hemen Dresden'e *Saksonya İşçi Gazetesi*'ne gelmesi rica ediliyordu. Orada Parvus ve Marchlewski Rosa'ya, kendilerinin istenmeyen yabancı ilan edilerek Saksonya'dan sınır dışı edildiğini aktardı. Rosa Luxemburg onların yerini alabilecek tek devrimci adaydı ve bunu yapması gerekiyordu. "*Karşı adaylar*: Schippel –bir oportünist, Gradnauer –*hiçbir şey* ve Ledebour –*bir rüzgâr fırıldağı*."[59] Leo Jogiches Zürih'ten "Açıkça reddet"[60] diye bir telgraf yollamış olmasına rağmen, Rosa Luxemburg teklifi kararlılıkla kabul etti. Rosa'yı yardımcı yazı işleri sorumlusu olarak Leipzig'e almak isteyen Bruno Schoenlank bu kararı destekledi, çünkü bu görevin Rosa'yı ve devrimci fikirlerini öne çıkaracağını düşünüyordu.[61]

Rosa öfkelenen Leo'yu, Parvus ve Marchlewski'nin ellerinden geldiğince çok sayıda yazı yazmaya söz verdiklerini söyleyerek yatıştırdı. "Ayrıca Parvus'un yanında, yazmak istemeyen başka yardımcılarım da olacak: örneğin Schoenlank'ın yardımıyla hemen tutup getireceğim Mehring gibi (ikisi çok iyi arkadaş). İş bitince, yazı işleri sorumluluğunu devralmak üzere hemen bugün Dresden'e gidiyorum. Şişko [Parvus] ve Julek'in bugün ayrılması gerekiyor."[62] Gazetenin yalnızca ilk iki sayfasını hazırlayacaktı, yani korkulacak bir şey yoktu! Ayrıca, bunun, kendisinin şahsi kararı olduğunu vurguladı. Rosa Luxemburg, *Breslauer Volkswacht*'tan (Breslau Halk Muhafızı) Bruhns, *Leipzig Halk Gazetesi*'nden Bruno Schoenlank ve *Pfälzische Post*'tan (Palatina Postası) Konrad Haenisch ile ilişkilerini kullanarak Mehring, Schippel ve Stadthagen'la makale pazarlığına girişti. "Ve aslında aynı Donna Klara gibi 'bugün tartıyor, yarın ise darbeyi indiriyoruz'"[63]

Günlük bir parti gazetesinin geçici de olsa yazı işleri sorumluluğunu yapmak Rosa Luxemburg'a çekici geliyordu. O zamanların Alman sosyal demokrasisinde yazı işleri sorumluları, parlamenterlerin yanı sıra en büyük etkiye sahip bulunan kesimdi. Mademki parlamenter olamıyordu, o

halde Rosa en azından gazetecilik yeteneklerini kanıtlamak ve partinin hizmetine sunmak istiyordu.

August Bebel görevin Rosa Luxemburg'a verilmesine seviniyordu. 29 Eylül 1898'de Victor Adler'e güvence verdi: "Kendisi çok akıllı bir kadın ve işin hakkını verecek."[64] Robert Seidel hayretini biraz alayla harmanlayarak ifade etti: "Büyük bir sahnenin nelere muktedir olduğunu işte böyle görüyorsunuz! Berlin'e gidiyor ve kısa bir süre sonra Avrupa çapında meşhur oluyorsunuz. Dahası da var! Genç bir kadın, hatta küçük hanım olarak büyük ve itibarlı bir günlük gazetenin yazı işleri sorumluluğuna getiriliyorsunuz. Rüya gibi. Sizden gerçekten korkulur. Ümit ederim ki yüksek rütbeniz, arkadaşlarınıza dil çıkarmanıza engel olur."[65]

### Ben ise konuşabiliyorum

Rosa Luxemburg 2 Ekim 1898'de Neustadt ve Beuthen-Tarnowitz bölgesinin delegesi olarak ilk kez Alman demokrasisinin bir parti kongresine katılmak üzere Berlin üzerinden Stuttgart'a gidiyordu. 3 Ekim tarihinde sabah saat 9'da Dinckelacker salonunda bir araya gelen 215 delegenin arasındaki yerini aldı. Yönetim kurulu ve parlamento grubunun sunmakla yükümlü olduğu raporların yanı sıra, sendikal örgütlenme hakkının savunulması, Prusya eyalet seçimlerine katılım ve gümrük ve ticaret politikasına yaklaşım konularının görüşüleceği parti kongresini Wilhelm Liebknecht açtı. Kongre başkanlığına Berlin'den Paul Singer ve Stuttgart'dan Carl Kloß seçildi.

Rosa Luxemburg *Saksonya İşçi Gazetesi*'nde çıkan "Stuttgart Parti Kongresi Üzerine" başlıklı yazısında Alman sosyal demokrasisinin "her an devrimin nefesinin kokusunu alan delifişek"lerden olmaması gerektiğini vurgulamıştı. Fakat buna rağmen ve tüm kuşkulara karşın, yalnızca gündemdeki özel taktik sorunlar üzerine değil, aynı zamanda -"ruhbanlar meclisi" gibi bir hava oluşmaması koşuluyla- genel taktiksel ilkeler üzerine tartışmanın da "zorunlu, olanaklı ve faydalı" olacağını belirtmişti. Son zamanlarda Conrad Schmidt, Max Schippel, Wolfgang Heine ve Eduard David gibi bazı seçkin yoldaşların beyanları şaşkınlığa neden olmuştu. Parti yaşamının tartışmaya açılan bu temel konuları hakkında "parti *bir bütün olarak* görüş bildirmeli ve doğru anlayışı *onaylamalı*. Bunun yapılabileceği tek yer parti kongresi."[66] Parti yönetim kurulu, özellikle de Bebel bu görüşü paylaşmadı. Bernstein ve taraftarlarınca ortaya atılan ilkesel konular Clara Zetkin'in ikinci bir önergesine rağmen gündeme alınmadı.

Daha yönetim kurulunun çalışma raporu üzerine kongrenin ilk gününde yapılan tartışmalar, halkın gündelik çıkarlarının politikalara yansıtılması, mevcut sisteme ilkesel karşıtlık ve geleceğe yönelik programatik konumlarla ilgili olarak delegeler arasında önemli görüş ayrılıkları bulunduğunu göster-

di. Rosa Luxemburg ilk konuşmacıları –Philipp Scheidemann, Julius Bruhns ve Arthur Stadthagen– dikkatle dinledi. İlk görüş ayrılıkları, Karl Ulrich ile başladı. Sonra Heinrich Peus meydan okuyan bir tavırla, temel ilkelerin sürekli ortaya atılmaması gerektiğini, nihai hedef kavramından artık gına geldiğini ve nihai bir hedefin olmadığını belirtti. Peus'a göre gündemde olan, gündelik yaşamda olumlu ve pratik çalışmalar yürütmek ve kitleleri kazanmaktı. "Nihai hedef, kanımca, kendiliğinden meydana gelir."[67]

Kürsüye Peus'dan sonra, Rosa Luxemburg'un *Saksonya İşçi Gazetesi*'nde daha birkaç gün önce bir polemik yazısıyla eleştirdiği Wolfgang Heine çıktı. Heine Berlin'deki bir seçim toplantısında, sosyal demokrasinin halka yeterli "haklar" tanınması karşılığında Prusya-Alman askeri devletinin askeri taleplerini onaylayabileceğini belirtmişti. Rosa Luxemburg bunu, sosyalizme barışçıl geçiş biçimli revizyonist görüşün "halkın haklarına karşılık top tüfek" politikası olarak ete kemiğe bürünmesi ve militarizme karşı verilen savaşta kendini kanıtlamış devrimci ilke ve geleneklerin terk edilmesi olarak eleştirdi. Sosyal demokrasi burjuva parlamentosunda böyle bir politikayla çifte kayıp yaşar, hem ilkelerini, hem de pratik başarı şansını yitirirdi. Rosa Luxemburg parti kongresinden kısa bir süre önce şu ikazda bulunmuştu: "Fakat ilkelerimizi umursamadan ve devlet adamlığı adına pazarlıklar yaparak, 'mümkün olanın' peşinde oportünistçe koşturursak, çok yakında avının yanı sıra tüfeğini de kaybeden avcının durumuna düşeriz. Bizi dehşete düşüren, Heine'nin öne sürdüğü gibi, oportünizm ve mümküncülük (*possibilizm*) gibi yabancı kelimeler değil, bunların parti pratiğimizde Almancalaştırılmasıdır. İyisi mi, bunlar bizim için yabancı kelimeler olarak kalsın ve yoldaşlar tercüman rolüne soyunmasın."[68]

Şimdi ise aynı Wolfgang Heine, hedeflerin üstünün örtüldüğü şeklindeki iddiaların iftira sınırına dayandığını ve nihai hedefin vurgulanması ile ilgili farklı görüşlerin farklı mizaçlardan kaynaklandığını ortaya atıyor; kendisinin Engels gibi ütopik eğlencelere ve kehanet benzeri boş laflara karşı polemik yaptığını öne sürüyordu. Somut güncel talepler hiçbir zaman bıkkınlık vermezdi ve "Bernstein ve Heine'nin tehlikeli beyanlarının seçmenleri kararsız kıldığı" şeklindeki iddia tek kelimeyle saçmaydı.[69]

Fritz Zubeil itiraz etti; August Bebel geleceğin devletiyle ilgili tartışmalarda somut olunması ikazında bulundu. Ajitasyon elbette programın bütünlüğü içerisinde ele alınmalıydı. Gelecekteki toplumun ayrıntılarına girmek gerekli değildi, fakat Peus'un önerisi biraz ileriye gidiyordu, çünkü "savaşan ve belli hedeflere ulaşmak isteyen bir partinin nihai bir hedefe ihtiyacı vardır. (Yoğun alkış) Peus'un görüşünü izlersek, gazetesinde kendisinin de vardığı sonuca varırız; bu ise, programın ilk bölümünü kaldırmak ve bunun yerine ikinci bölümü ayrıntılandırmanın daha kullanışlı olduğu-

dur. (Duyun! Duyun!) Fakat o zaman da sosyal demokrat olmamıza gerek kalmaz."[70] Stadthagen geleceğin devletinin ayrıntılı bir resminin çizilmesinin, nihai hedefi ve toplumun sosyalizasyonunu vurgulamakla bir ilgisi olmadığını, bunun toplumun gelişiminin doğal bir sonucu olarak meydana geldiğini ve gerçekten de daha ön planda yer alması gerektiğini belirtmek üzere yeniden söz aldı. "Aksi takdirde bize haklı olarak denilebilir ki: Sizler ulusal-sosyal, Hıristiyan-sosyal veya liberal-sosyal olabilirsiniz, fakat kesinlikle sosyal demokrat değilsiniz."[71]

Rosa Luxemburg konunun özüne işaret eden bu tür polemiklerden hoşlanıyordu. Özellikle Clara Zetkin'in, nihai hedefin vurgulanmasının bir mizaç konusu olmayıp, bilimsel anlayış ve politik kanaat ile ilgili bulunduğunun altını çizdiği konuşmasında bunu fazlasıyla buldu. Clara Zetkin, Heine'nin "halkın haklarına karşılık top tüfek" politikasını kapitalist devlete bezirgânlık yapmak olarak karakterize etti. Heine'nin anti-militarizm gibi önemli bir konuda Fransız *possibilist*lerini örnek göstermesi kabul edilemezdi. Bunların parolası bilindiği gibi, "sosyalist talepleri, herkesin kabul edebileceği düzeyde küçük dozlara bölmek"ti. Bu küçük dozlar Almanya'da Bay v. Stumm veya Kayser'e mi sunulacaktı? Partinin böylesi sapkın görüşler vasıtasıyla bir "bataklığa dönüştürülmesi" düşündürücüydü.[72]

Bruno Schoenlank, Clara Zetkin'in tüm söylediklerinin altına imzasını atabileceğini söyledi, fakat azınlığın çoğunluk tarafından baskı altına alınmaması ve terörize edilmemesi gerektiği konusunda ikazda bulundu.[73]

Rosa Luxemburg, taktik üzerine yapılan tartışmaların sonlandırılmasını isteyen bir önerge reddedildikten sonra, Alman sosyal demokrasisinin bir parti kongresinde ilk kez konuşma fırsatı buldu. Marie Geck bu anı daha sonraları şu sözlerle hatırlıyordu: "Kenardaki bir sütuna genç bir kadın, ufak ve kırılgan bir sima yaslanmış duruyor. Kısa kesilmiş siyah saçları dümdüz geriye doğru taranmış. Akıl dolu yüzünün içinden konuşan ve insanı esir alan o harikulade gözler olmasa, küçük kadının dış görünüşü silik sayılabilir. [...] Gözler giderek daha fazla parıldıyor ve kalem zaman zaman elinde tuttuğu kâğıda değiyor. Bu ufak tefek insan öne doğru eğiliyor ve insan Heine'nin konuşması sırasında neredeyse küçük kadının boyunun uzadığı hissine kapılıyor. Etrafımdaki kişiler uzaklardan gelen bu kızın kim olduğunu bilmiyor ama ona bakmaktan, onu seyretmekten kendimi alamıyorum. Tavandaki ışıklar çoktan yandı, nihayet hepimiz kızın kim olduğunu öğreniyoruz: 'Söz Rosa Luxemburg yoldaşın.' Demek bu, Parvus'un sivri dilli ve acımasız kalemli yol arkadaşı. Küçük yabancı hemen kürsüye çıkıyor ve içimi bir acıma duygusu kaplıyor; zavallı insancık sesini oradan nasıl duyuracak!? Fakat duyuruyor! Biraz kendini beğenmiş ses tonunda, salondaki kitlelere yukardan bakan bir fikir üstünlüğü gizli,

neredeyse tüm itirazlara meydan okuyor. Ama kongreyi nasıl da esir alıyor ve mantığı ne kadar ikna edici."[74]

Rosa Luxemburg, Clara Zetkin ve diğer konuşmacıların Wolfgang Heine'ye karşı başlattığı polemiği sürdürdü. "Devrimci bir proletarya partisi olarak önümüzde nihai hedeften daha güncel bir konu olmadığını iddia ediyorum. [...] Yalnızca nihai hedef sosyalist mücadelemizin içeriğini ve ruhunu belirleyebilir ve bu mücadeleyi sınıf savaşına dönüştürebilir. Nihai hedeften Heine'nin öne sürdüğü gibi, geleceğin devletinin şu veya bu tahayyülünü değil, gelecekteki her toplumun öncesinde yapılması gereken şeyi, yani politik iktidarın ele geçirilmesini anlamalıyız."[75] Sosyal demokrasi sosyalist bir parti olarak reformlar için verdiği mücadeleyi, işçi sınıfının politik iktidarı ele geçirmesine bağlayabildiği ölçüde ayakta kalabilirdi. "İhtiyar Cato'nun* söylediğini bugün de açık seçik söylemeliyiz: Esasen bu devletin yıkılması gerektiği kanısındayım. Politik iktidarın ele geçirilmesi nihai hedef olarak ve nihai hedef de mücadelenin ruhu olarak varlığını sürdürecek."[76] Rosa Luxemburg böylece Marx ve Engels'in 1871 Paris Komünü'nden çıkardığı sonucu hatırlatmış oluyordu.

Bernstein taraftarları ve reformistler kendilerini küçük düşürülmüş ve hakarete uğramış hissediyorlardı. Rosa Luxemburg'a "bulutların üzerinden seslenen bir tanrıça gibi [...] etrafına pırıltılı boş laflar"[77] savurduğu suçlamasını yönelttiler. Karl Frohme, Rosa Luxemburg ve Parvus'un yalnızca küçük bir "havai fişek gösterisi" yaptığını belirtti. "İkisi de masalarının arkasında kalıp bilimsel ilkeler üzerine tartışmaya devam etsin. Mücadeleyi sürdürmek zorunda olan ve bugüne ve yarına karşı sorumluluk taşıyan bizler ise taktiği belirleyeceğiz!"[78]

4 Ekim günü öğleden sonrasında basın-yayın çalışmalarının sorunları tartışılırken Rosa Luxemburg ikinci kez söz aldı: "Vollmar beni, hareketin içinde genç bir nefer olarak tecrübeli emektarlara ders vermeye kalkışmakla suçladı. Bu doğru değil. Kaldı ki, emektar üyelerle kesinlikle aynı temelde durduğumu düşünüyorum. Burada söz konusu olan, birilerine ders vermek değil, belli bir taktiği açıkça ve yanlış anlamalara fırsat vermeyecek bir şekilde dile getirmektir. Apoletlerimi Alman hareketi içerisinde kazanmam gerektiğini biliyorum; ama bunu düşmanla düşüncesizce ve el çabukluğuyla uzlaşan sağ kanatta değil, düşmanla savaşan sol kanatta gerçekleştirmek istiyorum. (İtirazlar.) Eğer Vollmar benim sözlerime karşı 'haylaz kız, ben senin deden yaşındayım' argümanını öne sürüyorsa, bu yalnızca, mantık durumunun yerlerde süründüğünü kanıtlar. (Gülüşmeler.) Gerçekten de konuşması sırasında, bir emektarın ağzından duyulunca en azından yadırganması ge-

* Marcus Porcius Cato: M.Ö. 200 yıllarında yaşamış bir tarihçi, yazar, devlet adamı ve komutan -*çev.*

reken sözler sarf etti [...] Benim açıklamalarımla ilgili olarak, bunların kendinden menkul, aşikâr şeyler olduğunu söylemekten daha büyük bir övgü olamazdı, [...] fakat görünen o ki, bunlar kongrede herkes için aşikâr değilmiş (Vay!)."[79]

Taktik konusu gündeme ayrı bir madde olarak alınmadığı için, bu konuda bir karar alınmadı. August Bebel Stuttgart parti kongresinin, Bernstein sorununun ele alınması açısından uygun bir yer olmadığı kanısındaydı.[80] Bernstein'ın 1896-97 yıllarında *Yeni Zaman*'da yayınlanan makale dizisiyle ilgili açıklamasını okumakla ve aynı görüşte olmadığını belirtmekle yetindi.

*Yeni Zaman*'a ve Bernstein'ın açıklamasına karşı saldırılar baş gösterince Karl Kautsky konum almak zorunda kaldı. Daha sonra Bernstein'a, konuşmak zorunda kaldığını yazacaktı. "Susmak korkaklık olurdu. Konuşmuş olmamın, senin dezavantajına olduğunu sanmıyorum. August'a, senin açıklamana cevap vermek istediğimi söylemeseydim, bunu kendisi üstlenirdi. Mizacını ve acımasızlığını düşünecek olursan, cevabının nasıl olacağını tahmin edebilirsin."[81] Rosa Luxemburg'dan farklı olarak Karl Kautsky, Bernstein'ın görüşlerinin İngiltere'deki hayat şartlarından kaynaklanan öznel bir sapmadan başka bir şey olmadığını düşünüyor ve Bernstein'ın göçmenliğin politik koşullarından kurtulup Zürih veya Viyana'ya yerleştikten ve Alman sosyal demokrasisiyle daha yakın bağlar kurduktan sonra konumunu revize edeceğini umuyordu.

August Bebel ve Karl Kautsky'nin Bernstein'dan görüşlerini kısa ve öz bir broşürde toparlamasını talep etmesi, daha ileri boyutlara varan bir tartışmayı şimdilik önlemiş oldu. Bebel 4 Kasım 1898'de Victor Adler'e gönderdiği bir mektupta, Bernstein'ın görüşlerini terk etmemesi durumunda "ne tanrı, ne de şeytan boşanmayı durdurabilir. İlkelerin sorgulanması, taktiğin de, sosyal demokratlar olarak konumumuzun da sorgulanmasına yol açar. Bu ise, parti açısından 'olmak ya da olmamak' meselesi haline gelir"[82] diye yazdı.

Burjuva basını sosyal demokrasi içinde gelişen olayları dikkatle izliyordu. Liberal gazeteler partinin "pullarını döküp" bir reform partisine dönüşmesini umuyordu. Buna karşın muhafazakâr *Neue Preußische Zeitung* (Yeni Prusya Gazetesi) alaylı bir dille şu yerinde saptamayı yaptı: "...içlerinden bazıları 'nihai hedefe kilitlenmiş' görünümündeydi ve sosyal demokrasinin esas programına sadık kalarak ve 'sınıf savaşının' partisi olarak bayrağı her yerde yükseltmeyi talep etti; diğerleri ise 'tedbirli sürüngenler' olarak bayrağı şimdilik cepte saklamanın ve güncel görevlerle uğraşmanın daha doğru olduğunu düşünüyordu. Birinciler arasında milletvekili Stadthagen ve Ulrich, ayrıca Bayan Klara Zetkin ve Küçükhanım

Rosa Luxemburg, ikinciler arasında da 'topçu' lakaplı Berlin milletvekili Heine en ön safta yer alıyordu. Bebel daha ziyade arabulucu bir konuma meyilliydi ve tartışmadan pek hoşlanmamışa benziyordu..."[83]

Rosa Luxemburg 12 Ekim 1898 tarihinde *Saksonya İşçi Gazetesi*'nde çıkan "Parti Kongresi Ardından" başlıklı yazısında şu saptamalarda bulundu: "Tartışmalardan sonra kongre atmosferi az sayıdaki oportünizm temsilcisi için o denli bunaltıcıydı ki, başlangıçta Vollmar'ın konuşmasında görüldüğü gibi morallerinin yüksek olduğunu ilan etmelerine rağmen, sonunda konumlarını savunmaktan bile vazgeçmek zorunda kaldılar. Bu açıdan bakıldığında tartışmaların sonucundan memnun olabiliriz. Ancak tartışmada 'yaşlılarımızın' takındığı tavırla ilgili eleştirel bir not düşmek istiyoruz. Parti emektarlarının tartışmanın hemen başında tartışmaya katılmasını beklerdik. [...] Tartışmanın başlatılması, parti liderleri sayesinde değil, onlara rağmen gerçekleşti."[84] Rosa'ya göre yaşlılar partideki havayı yanlış değerlendirmiş ve zararlı görüşe karşı çok gevşek davranmıştı.

### Hiçbir şeyden korkmuyorum

Rosa Luxemburg 25 Eylül'de *Saksonya İşçi Gazetesi*'nin yazı işleri sorumluluğunu kabul ettiğinden beri, bu iş hayatının merkezinde duruyor ve kendisini bu alanda da kanıtlamak istiyordu.

İsviçre'deki hayat arkadaşına yazdığı bir mektupta, Dresden'in muhteşem bir şehir olduğundan bahsetti. "Orada mutlaka her şey Berlin'den daha iyi olacak, fakat *ikimizin* (şahsi) planlarıyla ilgili bulamacın içinden çıkabiliyorsam, tanrı belamı versin."[85]

Franz Mehring, Rosa'ya gazeteyi çok iyi –Parvus'tan çok daha iyi– yönettiğini söylemesine rağmen, yayın kurulunda basın komisyonuyla Kautsky'nin de dolaylı olarak katıldığı bir çatışma meydana geldi. Rosa Luxemburg, Karl ve Luise Kautsky ile kongreden önce görüşmüştü. İkisi de Rosa'ya çok kibar davranmış, fakat Rosa görüşmeyi Jogiches'e "bunlarla birlikte bir şey yapılması mümkün değil" diye aktarmıştı. Boris Kriçevskiy'e ise, Kautsky'nin bir Bismarck olduğunu, en azından bunu hayal ettiğini ve uluslararası bir sosyalist diplomat rolü oynamak istediğini belirtti.[86] Kautsky gerçekten de Bernstein tartışmasında böyle davranmış ve arkadaşı Bernstein'a açıktan açığa şöyle yazmıştı: "Broşürünün çıkışına kadar yapılan ateşkes, Luxemburg denilen o aksi şeyin işine gelmiyor, her gün 'taktikle' ilgili bir iğneleme yayınlıyor. Saksonya İşçi Gazetesi eline geçiyor mu? Yarın Plehanov'un bana yönelik bir açık mektubu çıkacakmış. İçinde neler olacağını merak ediyorum."[87] Bernstein'ın eline bir süreden beri *Saksonya İşçi Gazetesi*'nin geçmediğini Kautsky'den öğrenen Rosa Luxemburg, Plehanov'un açık mektubunun yayınlandığı sayı tüken-

diği için, ona kendi nüshalarını ödünç verdi. Gazetenin gönderilmesindeki ihmalkârlığın yayın kuruluna yüklenmesini istemiyordu.

Rosa Luxemburg kendini, Dresden milletvekili Georg Gradnauer ile basında yürüyen bir tartışmanın içinde buldu. *İleri*'nin politik sorumlusu olarak Stuttgart parti kongresini *Saksonya İşçi Gazetesi*'nde çok farklı değerlendiren Gradnauer, Rosa Luxemburg'un devrimci sosyal demokratlara karşı saldırıları geri püskürtmesinden sonra bir cevap yazısı yollamış ve bu yazı Rosa Luxemburg tarafından yayınlanmıştı. Gradnauer'in ikinci cevap yazısı yayınlanmadı ve skandal patlak verdi. Gradnauer yanıtını *İleri*'de yayınladı ve Dresden parti örgütüne şikâyette bulundu. Parti örgütü, basın-yayın komisyonuyla duruma müdahale etti. Rosa Luxemburg 26 Ekim 1898'de *Saksonya İşçi Gazetesi*'nde, Gradnauer'in tavrının sistematik olduğunu ve politik bir nedene dayandığını belirtti. Bu politika herkese mavi boncuk dağıtan ve kimseden bir şey istemeyen, herkesi tatmin eden ve kimseyi kırmayan, tüm farklılıkları belirsizleştiren, çelişkileri yok sayan ve tüm zıtlıkları tatlımsı bir limonata içinde uyuşturarak boğmak isteyen bir politikaydı. "Bu politika parti için her zaman zararlıydı, fakat şu anda özellikle uygunsuz. Parti içinde açıkça ortaya koyulan fikir ayrılıklarını yadsıyarak ve partinin bu konuya ilişkin belirgin konumunu kararlarak, Stuttgart kongresinin sonuçlarını yeniden *tersine çevirmeyi* amaçlıyor. Kesinlikle buna karşı koymalıyız."[88]

Rosa Luxemburg August Bebel'e şöyle yazdı: "Açıklamalarını göz önünde bulundurduğumda, Bernstein'ın artık parti programımızı baz almadığını elbette anlamış durumdaydım, fakat onu yeniden kazanmak umudunun tamamıyla yok olduğunu görmek çok acı verici."[89] Bernstein ve Kautsky'nin tartışmayı sürüncemede bırakması bu nedenle özellikle şaşırtıcıydı ve Rosa Luxemburg Plehanov'un "Taktik üzerine görüşler: Ona neden teşekkür borçluyuz?" başlıklı açık mektubunu yayınlamakla Bebel'in doğrultusunda davrandığını düşünüyordu. "Eğer Bernstein gerçekten kaybedilmişse, ne kadar acı olursa olsun, parti onu bir küskün veya sosyal reformist olarak değerlendirmeye alışmalıdır."[90]

Rosa Luxemburg August Bebel'i ayrıca *Saksonya İşçi Gazetesi*'ndeki görevine artık devam edemeyeceği konusunda bilgilendirdi. Yayın kurulunun üç üyesi –Emil Eichhorn, Emil Nitzsche ve Heinrich Wetzker– Rosa Luxemburg'un Gradnauer'in yeni makalesini yayınlamayı reddetmesini 30 Ekim 1898 tarihli *İleri*'de protesto etmişti. Emil Eichhorn 9 Kasım 1898'de Wilhelm Liebknecht'e, Rosa Luxemburg'un muhtemelen Helphands'ın konumu nedeniyle kuruntulara kapıldığını yazdı. "İşçi gazetesini kaşla göz arasında 'Luxemburg yayın organı' yapıp, her şeye hükmedebileceğini sandı. Ama kadıncağızda Helphands'ın yetenekleri yok. Düzenli bir yayın ku-

rulu faaliyeti ve mantıklı bir işbölümünden bihaber, her şeye burnunu soktu ve bu durumu düzeltme çabalarına sırtını çevirdi. Gradnauer olayı da bunun üstüne tuz biber oldu. Bu konuda soyut düzeyde haklı olabilir, fakat meseleye bir de pratik ajitasyon açısından bakmak lazım."[91]

Rosa Luxemburg başıboş gördüğü gazetenin niteliğini artırmak üzere, yayın kurulundaki yoldaşlarının hoşnutsuzluğunu üstüne çekecek bir şekilde sütunları değiştirmiş, Ekonomik Panorama gibi yenilikler devreye sokmuş ve Gradnauer ile Mehring arasındaki tartışmaya karışmıştı. Mesai arkadaşlarının arka plana itildikleri hissine kapılmaları ve yayın kurulunu kendi ellerine almayı istemeleri nedeniyle çatışma kaçınılmaz oldu. Rosa Luxemburg geri çekildiği için Bebel'den ve başkalarından anlayış göstermelerini istedi. Hassas ve aynı zamanda kesin bir tavırla yazı işleri sorumluluğu görevini bıraktı, faaliyet özgürlüğünün sınırlandırılmasına katlanmak istemiyordu. Kararını 5 Kasım 1898 tarihli *Saksonya İşçi Gazetesi*'nde açıkladı. Ignatz Auer'in yorumu, açıklamanın "onun da bütün kadınlar gibi kibirli ve dikbaşlı" olduğunu kanıtladığı şeklindeydi. "Bağırıp çağırıyor, fakat cevap verilmesine dayanamıyor."[92] Mehring ve Kautsky, Rosa Luxemburg'un halefi Georg Ledebor'un uzun bir süre dayanabileceğini sanmıyordu. Rosa bu ikilinin kendisiyle ilgili, muhtemelen Dresden'e geri dönüp "*diktatörlüğünü kuracağı*" düşüncesine çok şaşırdı[93], hâlbuki yayın komisyonunun yayın kurulundaki mesai arkadaşlarından yana tavır koyduğu herkesçe biliniyordu. "Biçimsel olarak, tartışma 'üslubunun düzeltilmesi' söz konusuydu; fakat işin aslı, artık makalelerimi ve daha da önemlisi Parvus'un makalelerini yayınlayamayacaktım."[94]

Rosa Luxemburg, Wallfisch'in aile dediği bu kurulun içerisinde yerini alamazdı. Her şeyden önce revizyonizme karşı süren tartışmalarda bağımsız kalmak niyetindeydi. Yayın kurulundaki görevini devri sırasında, güven duygusunu sarsmak isteyen Gradnauer'in "bir parti gazetesini yönetme teşebbüsünü nasıl eline ayağına dolaştırdığını ve trajikomik bir neticeyle sonuçlandırdığını"[95] unutmaması gerektiği sözlerine iğneleyici bir yanıt verdi: "İki tür organik canlı vardır: Omurgalı olup, bu nedenle yürüyebilen, hatta bazen koşabilenler. Ve omurgaları olmadığı için yalnızca sürünebilen ve yapışıp kalanlar."[96]

Rosa Luxemburg, Berlin'e geri döndü. Varşova'daki ailesi yayın kurulu işini bıraktığına memnun olmuştu; sağlığından endişeleniyor ve Rosa'nın artık babasına daha fazla vakit ayırabileceğini düşünüyorlardı. Rosa yeniden Cuxhavener Str.2 adresindeki eve taşındı, bu sefer giriş katı dairesine. Kendisiyle birlikte birkaç hafta boyunca Stuttgart, Dresden ve Münih arasında mekik dokuduktan sonra Zürih'e dönmüş olan Leo Jogiches'i sakinleştirdi: "Odam çok güzel ve rahat, tamamıyla dayalı döşeli, fakat maale-

sef karanlık ve avluya bakıyor. Yapılacak bir şey yok, aramaya ve yeniden taşınmaya ne zamanım, ne de gücüm var. Bu arada kadın çok tatlı, bana bir anne şefkatiyle bakıyor, bu da benim için şu anda çok önemli."[97] Ayrıca böylece her gün temiz hava almak üzere dışarıya çıkmak zorundaydı.

Rosa Luxemburg geçimini o zamanlar makale telifleri ve hayat arkadaşının destekleriyle sağlıyordu ve bu nedenle yeni gazetecilik olanakları bulmak zorundaydı. Ledebour *Saksonya İşçi Gazetesi* için yeni makaleler yazmasını rica etti, fakat Rosa Luxemburg "Ekonomik Panorama" sütununda imzasız yazılar yazmakta karar kıldı. Bunlarda 1. güncel ekonomik panoramalara, 2. teknik alanda kapitalizmin genel gelişmesiyle ilgili önemli yeniliklere ve 3. sosyal reformların veya sınıf savaşının ilerlemesi hakkında bilgilendirici sosyal politikalara yoğunlaşıyordu. Ele aldığı konular çok çeşitliydi. Kuzey Amerika'daki kartel ekonomisi, ABD'nin Küba gümrük politikası ve İtalya'da açlığın yol açtığı ayaklanmalar üzerine yazıyordu. Her "Ekonomik Panorama" için 20 Mark alıyordu ve bu paraya çok ihtiyacı vardı.

Panorama'ya katkılarını gazete Cumartesi günleri çıkacak şekilde yolluyor ve malzemeyi; Leo Jogiches'e anlattığı gibi gazete ve dergilerden topluyordu: "Her Pazartesiden itibaren kütüphaneye gidiyor ve amaca uygun gözüken bütün dergileri (bunlardan gerçekten çok sayıda mevcut) okuyorum. *Leipzig Halk Gazetesi*'nde çıkan Amerika ile ilgili yazımda bunu görebilirsin. Fakat çoğu zaman bunların hiçbirisinde bir şey bulamıyorum. Yeni sayıları düzensiz bir şekilde sergiliyorlar ve iki hafta boyunca hep aynı makalelerle karşılaşıyorum."[98]

Kautsky ve Bebel sürekli kısa ve uzun vadeli planlarını öğrenmek istemesine rağmen, Karl Kautsky Rosa Luxemburg'u şimdilik *Yeni Zaman*'da birlikte çalışmaya davet etmiyordu. Rosa Luxemburg çalışmalarını yeniden organize etmeye başladı, yeni gazetelere abone oldu ve kütüphanedeki araştırmalarına devam etti. Fikirlerini ve başından geçenleri Leo ile yazışarak paylaşıyordu. Bruno Schoenlank ondan *Leipzig Halk Gazetesi* için, Adam Mickiewicz de dâhil olmak üzere çok değişik konularda yazı istiyordu. Bu konuya hemen büyük bir coşkuyla atıldı, fakat Jogiches'den anlayış rica etmek durumundaydı. Leo Jogiches, Leipzig ile olan yakın bağlantısı ve sık makale yazmasının dikkatini dağıtacağı nedeniyle endişeleniyordu.

Rosa Luxemburg, kendisinin de belirttiği üzere son derece düzenli bir hayat sürdürüyordu. Her başarılı makale moralini yükseltiyor ve maddi durumunu düzeltiyordu. 30 Aralık 1898'de Leo'ya gururla *Saksonya İşçi Gazetesi*'nden 80 Mark ve *Leipzig Halk Gazetesi*'nden 60 Mark telif aldığını bildirdi. Ayrıntılı hesabına göre Ocak ayında kendisine 100 Mark kalıyordu. "Gördüğün gibi, bu miktar benim için fazla bile sayılır" diye yazdı.

"Tatil günleri için ekstra masraflar olmasaydı kenara 25 Mark koyabilirdim. Umarım bunu gelecek ay yaparım."[99] Jogiches, Mickiewicz makalesinden övgüyle bahsettiğinde çok sevindi ve rahatlamış bir şekilde şöyle cevap verdi: "Ama ne kadar garip! Schoenlank'dan dili ve üslubu kontrol etmesi ricasında bulundum. Beni '*üslupçu Rosa'yla gurur duyuyorum* ve biçimi çok beğendim' diye yanıtladı. Sen ise her zaman mırın kırın edersin. Ayrıca şunu da göz önünde bulundurmalısın ki, hepsini bir günde temize çektim ve yeniden okumaya hiç vaktim olmadı! Biliyor musun, artık her şeyi (Panorama, Amerika makalesi) hemen temize çekiyor ve hiç düzeltme yapmıyorum! Bu da bir ilerleme sayılır, öyle değil mi?"[100]

Bu arada Almanya'da sosyal demokratların maruz kaldığı eziyetlere de şahsen tanık oluyordu. Rosa Luxemburg Aralık 1898'de, gece gündüz kapıcı kulübesinde oturan iki ajan tarafından takip edildi ve bunun üzerine polise gidip, bu durum devam ederse bir skandal çıkaracağı tehdidinde bulundu. Ertesi gün iki beyefendi yok olmuştu. Rosa, kendisinin yanlışlıkla takip edildiğini tahmin etse de, bazı güvenlik önlemleri aldı ve mektuplarını yakıp belgelerini gözden geçirdi.[101]

Heyecan dolu bir yıl sona eriyordu, Rosa Luxemburg'un düşünceleri Zürih'teki Leo'ya doğru yola çıktı: "Eski yılın son gününde işte sana en azından kısacık bir mektup. Yılbaşını elbette senin gibi yapayalnız geçireceğim. Ama bu durum beni pek fazla etkilemiyor; tüm bu 'bayram günlerini' ve 'eğlenceleri' hiç umursamıyorum. Yurtdışında yıllarca süren avare hayat beni herhalde paganlaştırdı ve yabanileştirdi. [...] Bir tanem, sana o kadar çok şey yazmak istiyorum ki. Ama bugün etrafı toparlamak ve dün de yeni yıl mektupları (sekiz!) için çok zaman harcadım. Çalışmam lazım. Seni kucaklıyor, burnundan ve dudaklarından yüz bin kere öpüyorum."[102] Fakat yılbaşı günü Warski'lerden gelen birkaç kelime hariç hiç kimseden kutlama mesajı gelmeyince hüzünlendi ve morali bozuldu.[103]

**Bugünlerde tüm işlerin üzerime yığılması ne korkunç**

Yeni yıl Rosa Luxemburg için pek de iyi başlamadı. Ayağı iltihaplandı ve ağrılara neden oldu, bunun üstüne bir de öbür ayağını burktu. Günlerce odasından dışarıya çıkamadı. Sonunda ateşi yükseldiğinde, her şey dayanılmaz olmuştu. Leo Jogiches'in yanında olmamasına seviniyordu, orada olsaydı tartışıp dururlardı. 1899 ilkbaharı için o kadar çok şey yapmayı planlamıştı ki, sağlık durumundan dolayı duyduğu öfkeyi bastıramıyordu. Gelecek kongrede Bernstein ve taraftarlarına karşı sol kanat tarafından sürdürülen polemiğin önemli bir figürü olduğunu kanıtlaması için, basında ve toplantılarda kendisini göstermesi ve etki sahibi parti üyeleriyle daha yakın ilişkiler kurması gerekiyordu.

Bruno Schoenlank parlamento oturumları için Berlin'e geldiğinde Rosa Luxemburg'u artık daha sık ziyaret ediyordu, hem de yalnızca makale ve eleştiri yazıları istemek için değil, aynı zamanda Rosa'yla vakit geçirmek ve onun parlamento faaliyetleriyle ilgili fikirlerini almak için de. Bu adam Rosa Luxemburg'dan, Leo Jogiches'in hoşnutsuzluğuna neden olacak kadar hoşlanıyordu. Şık ve neşeli Schoenlank ile örneğin tiyatroda görüldüğünde dedikoduların hemen yayılması Rosa'nın hoşuna gidiyordu. Kadınsı olan hiçbir şey ona yabancı gelmiyordu. Bu parti dedikodularını severek dinliyor ve anında Jogiches'e aktarıyordu. Örneğin etrafta konuşulan en yeni olay Franz Mehring ile Bruno Schoenlank'ın bir kez daha tartışmış ve Kautsky ve Bebel'in kendisinden Mehring'i *Leipzig Halk Gazetesi*'ne geri döndürmek için yardım istemiş olmasıydı. Bu can sıkıcı durum göz önünde bulundurulduğunda "şu an için radikalizmin Leipzig Halk Gazetesi'ndeki tek direği"[104] olmakla övünüyordu. Rosa Luxemburg, sosyal reformist çabalara karşı hedefe kilitlenmiş ve mücadeleci bir muhalefet politikası yürüten, sağ kanat tarafından gerçeklerden kopuk bir radikalizm sergilemekle suçlanan sol kanada mensup devrimci bir sosyal demokrat olduğunu vurgularken abartmayı seviyordu. Rosa Luxemburg gibi sosyal demokratlar kendilerini zaman zaman radikal olarak tanımlarken, bunu parti programı ve kararlarını kararlılık ve yaratıcılıkla savunmak anlamında yapıyordu.

Rosa Luxemburg, kendisi ve Schoenlank ile fazladan birkaç saat geçirmek üzere bir gün daha Berlin'de kalan Clara Zetkin'le tanışmasını özel bir kazanç olarak değerlendiriyordu. "Bu arada 'ihtiyarlara' bolca sövülüp sayıldı. Klara öteden beri hep radikal. Daha fazla dedikodu da yapıldı (örneğin Klara Gruben'i alt eden Lilly Braun hakkında vs.). Dedikodu kısmına tabii pasif bir şekilde katıldım, politik kısma ise aktif. Clara ile yazışmaya başlayacağız, buna çok seviniyorum. O kadar dürüst ve cana yakın ki. Her zaman yaptığı gibi, Schoenlank'ın radikalizmini, ona övgüler yağdırarak güçlendirmeye ve sağlamlaştırmaya çalıştı. Schoenlank ise okşanan bir kedi gibi gözlerini kırpıştırdı. Sonuçta bu tanışmaya çok seviniyorum."[105]

Çok farklı yapılara sahip Rosa Luxemburg ve Clara Zetkin arasında yakın bir arkadaşlık gelişti. İlk buluşmaların sonrasında Rosa Luxemburg, Clara Zetkin'in birçok yönünü eleştiriyordu. Bir kere çok fazla konuşuyordu ve bir yandan son derece radikal fikirler savunurken, öbür yandan da kendisine ait bir fikri yok gibiydi.[106] Fakat kısa bir süre içerisinde, on dört yıl daha yaşlı olan kadının gazetecilik yetenekleri, dil kabiliyeti ve dur durak bilmez çalışma temposundan etkilenmeye başladı. Clara Zetkin 1891 yılında Stuttgart'ta sosyal demokrat kadın dergisi *Die Gleichheit*'ı (Eşitlik) kurmuştu ve o zamandan beri yönetiyordu. Ayrıca Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin denetim komisyonu üyesiydi ve kadınların eşit haklara

sahip olması için yılmadan mücadele ediyor, hem Almanya'da hem de II. Enternasyonal kapsamında proleter kadın hareketini kararlılıkla savunurken, seçim hakkı konusunda burjuva kadın hakları savunucularıyla birlikte çalışmaktan da çekinmiyordu. Politikada olduğu gibi özel hayatta da tecrübelerle donanmış olan Clara Zetkin, Rosa Luxemburg'u parti olayları üzerine bilgilendiren ve hayatın karmaşık durumlarında güvenilir tavsiyeleriyle destekleyen bir arkadaş oldu.

Rosa Luxemburg milletvekili Max Schippel'e karşı polemiğiyle partide sansasyon yarattı. *Sosyalizm Defterleri*'nde görevli olan Schippel geleneksel anti-militarist mücadeleyi sorgulayarak partiyi en hassas yerinden vurmuştu. Kasım 1898'de yayınlanan "Friedrich Engels milis gücüne mi inanıyordu?" başlıklı makalesi "günümüzün ordu sisteminin temellerinin genişletilmesi ve geliştirilmesini"[107] savunuyordu.

Karl Kautsky *Yeni Zaman*'da Schippel'in iddialarını çürüttü ve Ocak 1899'da onun yanıtını yayınladı. Parlamento grubu da Schippel olayını ele almıştı. Rosa Luxemburg, tartışmanın somut başlıklarla ve çok sayıda sosyal demokratın katılımıyla sürdürülmesini sağlamak üzere grup toplantısı protokollerinin yayınlanmasını teklif etti. Schippel'e karşı seslerin parti içinden hemen yükselmemiş olması, onu derinden endişelendiriyordu. Leo Jogiches'e "Schippel ile ilgili genel imaların, benim yapmak istediğimle kelimesi kelimesine örtüşüyor" diye yazdı. "İlk düşüncem, Schippel'in militarizmiyle genel oportünizm arasındaki bağlantıyı kurmak ve bunun sonuçlarını göstermek oldu. Bunu ne ölçüde başarabildiğimi kendin değerlendireceksin, çünkü yazdıklarımı yorumlayamayacak kadar yorgunum."[108]

Rosa Luxemburg *Leipzig Halk Gazetesi*'nde 20, 21, 22, 25 ve 26 Şubat 1899'da "Milis ve Militarizm" başlığıyla yayınlanan makale dizisinde, Schippel'in sosyal ve ekonomik gerekçelerle orduları vazgeçilmez ve milis talebini saçma olarak nitelendirmesini eleştirdi. Schippel'in, toplumun militarizm sayesinde ekonomik olarak sözümona rahatlatıldığı görüşü sosyal demokrat konumun altını oyuyor ve iktidardaki sınıflara ve hükümete göz kırpıyordu. Militarizm, günün kapitalist sınıfı için "üç açıdan vazgeçilmez bir olguydu: birincisi başka ulusal gruplara karşı rekabet içinde olan 'ulusal' çıkarların şiddet aracı olarak, ikincisi finans ve sanayi sermayesinin en önemli yatırım alanı olarak ve üçüncüsü de emekçi halka karşı ülke içindeki sınıf iktidarının aracı olarak."[109]

Bu noktada, Bernstein ile Schippel arasında bir karşılaştırma yapma gereği doğuyordu: "Nasıl Bernstein'da kapitalist ekonomi kendiliğinden ve sıçramalar olmaksızın adım adım sosyalist ekonomiye 'geçiyorsa', Schippel'de de bugünün militarizminden kendi kendine halk ordusu oluşuyor. Nasıl Bernstein kapitalizmin nesnel gelişiminin, bir üst toplumsal basamağın yalnız-

ca *koşullarını* sağladığını ve bizlerin *hedef gözeten müdahalesi*, işçi sınıfının sosyalist dönüşüm için verdiği *politik mücadele* olmaksızın hiçbir şeyin gerçekleşmeyeceğini anlamıyorsa, Schippel de militarizm ile ilgili olarak bunlar olmaksızın milisin kuruluşunun imkânsızlığını anlamıyor. Ve zahmetsiz 'geçiş' yalnızca bir yanılsama ve devrimci mücadeleden kaçmanın oportünist bir bahanesi olduğu için, *bu* yolla ulaşılabilecek sosyal ve politik dönüşüm sefil bir burjuva yamalı bohçasından başka bir şey olmuyor."[110]

Mevcut devlete karşı anti-militarizm konusunda sergilenecek bir kararsızlık, sosyal demokrasinin mücadelesinin yadsınmasıyla sonuçlanırdı. Rosa Luxemburg parti basınında ve parti toplantılarında karşı eyleme geçilmesini talep etti. Schippel olayı gelecek parti kongresinde de görüşülmeliydi. Yalnızca en geniş parti çevresinde yapılacak tartışmalar Schippelci görüşlerin yaygınlaşmasını önleyebilirdi. Söz konusu kişinin bir vekil olması ve konunun sosyal demokrasinin parlamento muhalefetini ilgilendirmesi nedeniyle, son sözü sosyal demokrat parlamento grubu söylemeliydi.[111]

Rosa Luxemburg'un yazı dizisi milletvekilleri arasında ve partide takdir ve kabul gördü. *Leipzig Halk Gazetesi* birdenbire Berlin parti lokallerinde görülmeye başladı. *Saksonya İşçi Gazetesi* ve diğer sosyal demokrat yayın organları makaleden alıntılar yayınladı. Burjuva basını da "partinin ünlü yaygaracısı"nı dikkatle izliyordu.[112] Karl Kautsky Rosa Luxemburg'a, mükemmel makalelerinin kendisini sevindirdiğini belirtip, Rosa'nın onu ve ailesini daha sık ziyaret etmesini istediğinde, Rosa keyifli bir şaşkınlık yaşadı. Kautsky'nin kendisine 3 Mart 1899'da yazdığı mektupta şu sözlere yer vermesi Rosa Luxemburg için bir onurlandırılma anlamına geliyordu: "Biz Almanya Marksistlerinin sayısı, maalesef, içinde bulunduğumuz krizde birbirimize daha yakın bağlarla bağlanmamak için bir gerekçe oluşturacak kadar fazla değildir."[113]

Rosa Luxemburg böylece parti yönetiminin görüşlerine saygı duyduğu muhatapları arasına kabul edilmiş oluyordu. Aslında Karl Kautsky'ye elinde hiçbir şey olmadan gitmek istemiyordu. Fakat günler boyunca yeni bir makale kaleme alamadı ve umutsuz bir şekilde, Schippel'e karşı yazdığı makaleler nedeniyle "hiç beklemediği(m) kadar yorgun"[114] olduğunu belirtti. Ancak şu anda Jogiches'in arzu ettiği gibi tatil hayallerine dalamazdı, savaş alanında bulunması ve Karl Kautsky ile August Bebel'in uzattığı eli sıkması gerekiyordu. Demir yalnızca tavında dövülebilirdi. Bu sayede tüm "sol"u daha yakından tanıyabilirdi[115] ve bu ayrıca Polonya sorunu için de uygun ve anlamlı olurdu. Karl Kautsky şimdi kendisine kur yaptığına göre, PPS'nin içindeki sosyal yurtseverliğe karşı polemiklerinde onu eskisi gibi azarlayamazdı.[116] Bu konuma ulaşmak için haftalarca çalışmıştı. Örneğin 9 Şubat 1899'da Berlin-Charlottenburg'da hükümetin güncel po-

litikası ve sosyal demokrasi konusunda, birçok Rus ve Polonyalının da dinlediği bir konferansa Wilhelm Liebknecht yerine katılmış olmasını "büyük bir diplomasi örneği"[117] olarak tanımlıyordu.

Alman partisindeki çalışmalar zaman zaman daha ağırlıklı olmasına rağmen, Rosa Luxemburg'un Rus ve Polonyalılarla olan bağlantısı hiç kesilmedi, sosyalist hareketin bu ülkelerde de ilerlemesi gerekiyordu. Rusya'daki her yeni yayını hevesle edinip okuyor, çeşitli yayınlara abone oluyor ve kitaplar buluyor, Alman hareketinde olduğu gibi Rus ve Polonya hareketlerinde de bazı grup ve kişilerden hoşnutsuzluğuna rağmen, Rus sosyal demokratlar arasında adının Bernstein tartışmasıyla anılmasına özen gösteriyor ve Rus hareketiyle ilgili bilgi topluyordu. Bir şeyi eleştirmeden önce, daha iyisini yapmanın gerekli olduğunu düşünüyordu.[118]

Rosa Luxemburg'un yaptığı birçok iş hem hareketin gelişmesi, hem de aynı zamanda şahsi olarak parlama amacını taşısa da, makalelerinin neden olduğu büyük yankı onu bazen şaşırtıyordu. "Benim gibi bir falsocu ve çaylak, partinin içinde böyle bir rol oynayabiliyorsa, bu parti çok zavallı bir durumda olsa gerek."[119] Kautsky'ye yaptığı ilk ziyaretten sonra, Kautsky'nin makalelerine düzdüğü övgülerin tadını çıkardı. Bu övgüler, Kautsky'nin Schippel'e karşı *Yeni Zaman*'daki saldırılarını *Leipzig Halk Gazetesi*'nde yeni yazılarla desteklemek için ona güç veriyordu. Ayrıca Leo Jogiches'e aktardığı kadarıyla, Kautsky'ye göre Bebel, revizyonistlere karşı konum almakta "hevessiz [...], kendine güveni yok ve coşkusuz [...] Onu yeniden '*Neden siz ona cesaret, heves ve enerji vermiyorsunuz?!*' diye sıkıştırdığımda, yanıtı '*Bunu siz yapın* (yani beni kastediyor), *gidip onunla konuşun*' oldu."[120]

Rosa Luxemburg birkaç gün sonra, 11 Mart 1899'da August Bebel'i ziyaret etti. Bebel de Rosa'nın makalelerini göz kamaştırıcı buluyor ve taleplerini destekliyordu. Fakat Bebel'in ürkek tavrı Rosa Luxemburg'un hoşuna gitmedi ve ona üç öneride bulundu: "1. *İleri*'de bir makale, 2. Parlamento grubunun resmi bir çıkış yapması, 3. bir toplantı. Bir yılan balığı gibi kıvrılıp durdu ve en sonunda gerçek nedeni ağzından almayı başardım: '*Parlamento mücadelelerinin tam da ortasındayım, şimdi toplantılara başlamak olmaz, gürültü patırtı kopar ve bizi nereye götüreceği belli değil, buna vakit de yok vs.*' Lehçeye tercüme edilmiş şekli: Tanrı aşkına, benim gibi yaşlı bir dedeyi lütfen rahat bırakın."[121]

Karl Kautsky ve August Bebel ile olan görüşmeleri, artık kısmen dostça ve ailevi bir samimiyet kazanmıştı. Rosa Luxemburg buna seviniyor, fakat moralinin bozuk olduğu veya bir şeye kızdığı zaman sivri yargılarda bulunmaktan kendisini alamıyordu: "Parti çetesine ne zaman biraz fazla yaklaşsam, her seferinde içimden, suların alçalmasını bekleyip denize doğru

üç deniz mili yürümek geliyor. Onlarla her buluşmamda o kadar çok pislik, karakter zayıflığı ve sefalet kokusu alıyorum ki, hemen kendi fare deliğime sığınıyorum."[122]

Rosa Luxemburg iki adamla kurduğu yakın ilişki sayesinde tanıdık çevresini önemli ölçüde genişletti ve başkalarının yanı sıra Franz Mehring, Arthur Stadthagen, Fritz Zubeil, Hugo Heimann, Eugen Dietzgen, Paul Singer, Georg Ledebour, Heinrich Dietz, Natalie Liebknecht, Alice Geiser, Heinrich ve Lily Braun ve Heinrich Cunow ile tanıştı.

Rosa Luxemburg 5 Mart 1899'da yaş gününü büyük bir sevinç sarhoşluğu içerisinde geçirdi. Pek çok tebrik ve hediye aldı; kendisini nihayet yapayalnız ve yabancı hissetmiyordu. "Bu sene neler oluyor böyle, üstüme bereket yağıyor? Düşünebiliyor musun Schoenlank'lardan hediye olarak on dört cilt Goethe aldım, hem de *lüks baskı*! Senin gönderdiklerinle birlikte neredeyse tam bir kütüphane... Ev sahibim iki kitaplığıma ilaveten yeni bir kitaplık vermek zorunda kalacak." Jogiches'in hediyesine özellikle sevinmişti. "Sanki bir kitap değil de, bir ev veya arsa gibi bir mülk edinmiş gibiyim. Biliyor musun, hepsini birleştirdiğimiz zaman gayet güzel bir kütüphane sahibi olacağız ve hayatımızı birlikte geçirmeye karar verirsek kitaplar için camlı bir kitaplık almak zorundayız."[123]

Yaş gününün en büyük mutluluğunu böylece Leo Jogiches vermiş oldu. Rosa'ya, üçüncü cildi 1899'da daha yeni çıkmış olan, burjuva ekonomisti Karl Rodbertus-Jagetzow'un *Schrifte*'sini (Yazılar) ve bir sözlük hediye etti. Leo son zamanlarda, mektuplarında şahsi konularda yazmadığı ve soruları yanıtlamadığı için Rosa tarafından sıkça eleştirilmişti. "Benimle bir Yahudi gibi pazarlık ediyor ve kendiliğinden bir mektup bile yazmıyorsun."[124] Fakat yaş günü mektubu Rosa'nın tüm beklentilerinin ötesindeydi. "İnci tanem, biricik sevgilim, mektubunun beni nasıl sevindirdiğini bilemezsin. Baştan sona tam altı kez okudum. Demek benimle olmaktan gerçekten memnunsun! Oralarda bir yerde Dyodyo diye birisinin yaşadığını ve bu kişinin bana ait olduğunu içten içe bildiğimi yazıyorsun! Yaptığım her şeyi senin için ve seni düşünerek yaptığımı hissetmiyor musun? Bir makale yazarken ilk düşüncem sana memnuniyet vermek. Gücümden kuşku duyduğum ve çalışamadığım günlerde, senin beklentilerini karşılayamamak, seni hayal kırıklığına uğratmak düşüncesi beni perişan ediyor. K.K'nın [Karl Kautsky] mektubu gibi başarıları, sana ödediğim bir *borç* olarak görüyorum. [...] İç huzurum için tek eksik olan şey, senin hayatının ve ilişkimizin düzeni. Benim buradaki konumumun daha uzun bir süre biz ikimizin bir erkek ve bir kadın olarak açıkça birlikte yaşamamıza izin vermeyeceğinin farkındasındır ve bunu mutlaka anlayışla karşılarsın. Vatandaşlığınla ilgili sorunun nihayet sona yaklaşmasından ve doktorluk onuruna

çok yakında kavuşacak olmandan dolayı büyük bir mutluluk duyuyorum. Son mektuplarından çok iyi bir çalışma havası yakaladığını hissediyorum. Hiç abartmadan söyleyebilirim ki, mektupların Schippel kampanyası sırasında her gün zihnimi uyardı ve son mektubunda bana makalemin en ihtişamlı bölümünü hediye ettin (işçilerin *yükünün hafifletilmesinin* sonuçları ile ilgili bölümü kelimesi kelimesine senin mektubundan tercüme ettim).

'Savaş borusu' her çaldığında hemen benim yardımıma koşup tüm 'ihmalkârlıklarımı' unutarak beni çalışmaya teşvik ettiğini görmediğimi ve bunun değerini bilmediğimi mi sanıyorsun? Her mektubunu ne denli büyük bir mutluluk ve hasretle beklediğimi tahmin edemezsin. Mektuplarının bana güç ve neşe, destek ve cesaret getireceğini biliyorum.

Fakat mektubunda en çok, ikimizin de henüz çok genç olduğunu ve özel hayatımızı düzene sokmayı başaracağımızı belirttiğin bölüme sevindim. Ah, Dyodyo, bir tanem, bu sözünü yerine getirebilmeni o kadar isterim ki!"[125]

Rosa Luxemburg kendisine ait mobilyalarla donatılmış küçük bir evin, huzurlu ve düzenli bir işin, küçük bir dost topluluğuyla arada sırada gerçekleşen buluşmaların, ortak gezintilerin, operaya gidilen akşamların ve yaz tatillerinin hasretini çekiyor ve nihayet bir çocuk da istiyordu. "Bu hiçbir zaman gerçekleşmeyecek mi? Hiçbir zaman mı?"[126]

"Dyodyo, 1. vatandaşlık sorununu hallettikten, 2. doktora çalışmanı bitirdikten ve 3. ikimiz birlikte bir eve taşınıp çalışmaya başladıktan sonra her şey yoluna girecek!! Dünyada hiçbir çift mutlu olmak için bizden daha elverişli koşullara sahip olamaz. Buna biraz da iyi niyet ilave edersek mutlu oluruz, mutlu olmak zorundayız. Uzun süre birlikte olup çalıştığımız zamanlar mutlu olmadık mı? Weggis'i, Melide'yi, Bougy'yi ve Blonay'ı (İsviçre'de köy isimleri -*çev.*) hatırlıyor musun? Birbirimizin içinde eriyip dünyaya ihtiyacımızın olmadığı o günleri hatırlıyor musun?"[127]

Rosa ona en güzel ortak anıları hatırlatıp iç çekiyordu: "Ah, Dyodyo, Dyodyo! İki küçücük odada tüm dünyadan gizlenebilsek. Çalışıp kendi yemeğimizi pişirir ve çok mutlu olurduk, çok mutlu!"[128]

### Anlaşılan büyük bir eser yazması gereken biri gibi gözüküyorum

Rosa Luxemburg için bir süre sonra tekrar çalışmaları ön plana geçti ve sevgilisiyle mektuplaşmasında Bernstein konusu ağırlık kazandı. Rosa, Jogiches'e Blankizm veya kartel ekonomisiyle ilgili malzeme göndermesini ve "dâhiyane bir önsöz" hazırlamasına yardımcı olmasını rica etti. "Bu birkaç gün içinde zayıflayıp kürdan gibi oldum. Ama bu önemli değil; önemli olan kıyıya ulaşabilmek ve savaştan onurla çıkabilmek."[129] Şimdi birarayа gelmeleri söz konusu olamazdı. Bruno Schoenlank Eylül 1898'de Rosa

Luxemburg'a, Bernstein'a karşı yazdığı makale dizisini genişletilmiş ve elden geçirilmiş şekilde broşür olarak yayınlamak istediğini söylemiş, Franz Mehring ve Karl Kautsky defalarca daha büyük bir çalışma yapıp yapmadığını öğrenmek istemişti. 12 Aralık 1898'de Leo Jogiches'i "yazmak zorunda olduğum büyük eser, Bernstein konusunda olmalı"[130] diyordu. Bunu Bebel ve Kautsky'nin Bernstein'dan talep ettiği broşürün çıkmasından sonra yapacaktı. Partide Bernstein teorilerine karşı hüküm süren "durgunluk ve bekleyiş"[131] Rosa Luxemburg'un hoşuna gitmiyor, bu nedenle *Leipzig Halk Gazetesi*'ndeki makale dizisinin ikincisini hazırlıyordu. Jogiches'in, şu anda *Yeni Zaman*'da bir yazı yayınlamanın belki daha faydalı olabileceği şeklindeki itirazını birkaç gerekçeyle geri çevirdi. Bernstein'ın Mart 1899'da çıkacak olan *Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* (Sosyalizmin Önkoşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri) isimli kitabını Schoenlank kendisine hemen ve hatta belki de tashih kopyası olarak gönderecekti. *Yeni Zaman*'da Rosa'nın makalelerinin yayınlanmasını ertelemek için muhtemelen Karl Kautsky'nin kendisi "bir şeyler karalayacak"tı. Oysa *Leipzig Halk Gazetesi*'nde ilk diziye devam niteliğinde hızla tepki gösterip "polemiklerde gerekli olduğu üzere yaylım ateşine başlayabilirdi."[132] Ayrıca Leipzig'de tüm makalelerin hemen broşür olarak basılması da mümkündü.

Rosa Luxemburg elbette Bernstein ve revizyonizme karşı ne tür yazılar yazılabileceğini de hesaba katıyordu. Bu konudaki kanaati, oldukça karamsar ve eleştireldi. Kautsky'nin Eduard David'in tarımsal revizyonizmine karşı öne sürülen kitabının, Kautsky'nin tipik çalışmalarından biri olmasını bekliyordu: Takdir düşkünü, verilerle tıka basa dolu ve ortaya atılan sorulara ikna edici yanıtlardan yoksun bir çalışma.[133] Fakat "tarım sorunu" üzerine yazılan kapsamlı eseri okuduğunda kendi görüşleriyle kesişmeler tespit etti ve eseri, kendisinin de değinmek istediği bazı noktalarda önceden davranan "esaslı bir çalışma" olarak değerlendirdi.[134] Buna karşın Heinrich Cunow *Yeni Zaman*'da çıkan "Çöküş Teorisi Üzerine" başlıklı makalesiyle, tabağından en iyi lokmaları alamamıştı.[135]

Rosa Luxemburg en baştan beri sansasyon ve heyecan uyandıracak bir polemik yazısı planlıyordu. Yanında, Bruno Schoenlank gibi onu enerjik ve akıllı bir kadın olarak takdir eden, ailesiyle tanıştırmış olan ve doktora çalışmasını büyük bir coşkuyla "en iyi zamanındaki Marx gibi" şeklinde değerlendiren bir destekçisi bulunuyordu.[136] Rosa Luxemburg "mutlaka 'büyük bir şey dile getirmek', [...] insanları beyinlerinden yakalayarak bir şimşek tesiri yaratacak şekilde, heybetli ve abartılı sözlerle değil, uzak görüşlülüğü, ikna kabiliyeti ve ifade gücüyle kendi kendisini anlatan bir eser yazmak"[137] ihtiyacını hissediyordu.

Rosa Luxemburg'un Eduard Bernstein'ın görüşlerine karşı sürdürdüğü mücadele kapsamında ikinci makale dizisi, 4 ile 8 Nisan tarihleri arasında, *Leipzig Halk Gazetesi*'nde "Sosyal Reform mu, Devrim mi?" [*Sosyal Reform mu, Devrim mi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1993] başlığıyla yayınlandı. Bu dizi de birincisi gibi geniş bir kesimde kabul gördü ve başka parti gazetelerinde yeniden yayınlandı. August Bebel, Clara Zetkin ve Julius Motteler makalelerin mücadeleci havasını ve pratik yararlılığını vurguladı. Bernstein ile ilgili tüm makalelerini içeren bir broşürün basılması istendiğinde, Rosa Luxemburg bunu hemen kabul etti. Schippel, makalelerinin broşürün eki olarak çıkmasına karar verdi, böylece "oportünizmin ilmihali"[138] tamamlanmış olacaktı. Kısa bir süre sonra "Sosyal Reform mu, Devrim mi" broşürü "Milis ve Militarizm" ekiyle birlikte 3000 adet olarak piyasaya çıktı ve 2400 adedi birkaç hafta içinde satıldı.

Rosa Luxemburg makale dizisinin başlığını bilinçli bir şekilde "Sosyal Reform mu, Devrim mi?" olarak saptamıştı, her iki kavramın da popüler ve ilgi çekici olduğunu düşünüyordu. Jogiches'in "oportünizm" sözcüğünü kullanarak bir başlık oluşturma fikrini reddetti, onun kanısına göre bu kavram kitlelere yabancı gelmekteydi. Leo'nun tüm eleştirel yaklaşımlarını artık benimsememekteydi. Çalışmanın sonucu Rosa'yı kesinlikle coşkulandırmadı. "Yazı biçimi beni tatmin etmiyor. Tabii şimdilik yalnızca bir inanç ve kanaat olmakla birlikte, içimin derinliklerinde yeni ve özgün bir biçimin olgunlaşmaya başladığını hissediyorum, formül ve şablonları umursamayan, onları delip geçen bir biçim. [...] Fakat nasıl, ne, nerede? Bunu henüz bilmiyorum."[139]

Yayıncının satışın düşük olacağından endişelenmesi nedeniyle Rosa Luxemburg ilk baskı için ödeme almadı. Fakat Bernstein tartışmasına yeni bir dinamizm kazandırdığına seviniyordu.

Rosa Luxemburg broşürün önsözünde çatışmanın odak noktasını dile getiriyordu: "Elinizde tuttuğunuz çalışmanın başlığı ilk bakışta şaşırtabilir. Sosyal reform mu *yoksa* devrim mi? Sosyal demokrasi, sosyal reforma *karşı* olabilir mi? Veya sosyal devrimi, nihai hedefi oluşturan mevcut düzenin dönüşümünü, sosyal reformla karşı karşıya getirebilir mi? Elbette bunu yapamaz. Sosyal reformlar, emekçi halkın mevcut düzen içerisindeki konumunun iyileştirilmesi ve demokratik kurumların geliştirilmesi için sürdürülen pratik mücadele, sosyal demokrasinin proleter sınıf savaşını yönetmek ve politik iktidarı ele geçirip ücret sistemine son vermek şeklindeki nihai hedefine ulaşmasının tek yoludur. Sosyal demokrasi için sosyal reformlar ile sosyal devrim birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir bütündür ve sosyal reformlar mücadelesi *araç*, sosyal dönüşüm ise *amaçtır*."[140]

Eduard Bernstein bu iki olguyu karşı karşıya getiriyor ve teorisi, sosyal

demokrasinin nihai hedefi olan sosyal dönüşümden vazgeçmek ve sosyal reformu sınıf savaşının bir aracı konumundan amaç konumuna yükseltmek çabası anlamına geliyordu.

Rosa Luxemburg, tüm 20. yüzyıl boyunca zihinleri meşgul eden ve sosyal koşulların değişmesini hedefleyen insanların, bunun gerçekleştirilebilmesi için en fazla başarı vaat eden yollar ve büyük bozgunlardan elde edilen tecrübeler üzerine düşünmesine neden olan temel bir sorunun yanıtına cesaretle yaklaştı. Reform ve devrimin diyalektiğinin göz önünde bulundurulmaması, sosyalizmin kuruluşunda bugüne değin süreklileşmiş bir başarının sağlanamamasına yol açtı. Rosa Luxemburg'un tezleri bu nedenle düşündürücü itkiler olarak değerini koruyor.

Rosa Luxemburg'un yazısı çıktığında birçok sosyal demokrat ve sosyaliste yol gösteren, Marksizmin işçi sınıfına yüklediği tarihsel misyondu: kapitalizmi bir devrimle yıkıp politik iktidarı ele geçirme ve sosyalist toplumu kurma misyonu. Ve bunun gerçekleştirilmesi mümkündü. Tartışılan noktaysa, kapitalizmin büyük krizinin ne zaman ve nasıl sahne alacağı, sermayenin dünya üzerinde sömürgeci işgal ve savaşlar vasıtasıyla süren iktidarının ne zaman ve nasıl yıkılıp yerini yepyeni bir düzenin alacağıydı.

Rosa Luxemburg Bernstein'ın revizyon çabasını, işe yaramaz bir sosyal reformist girişim olarak kayıtsız şartsız mahkum etti. Bu girişimde saygı duyulacak tek şey, sosyalizmi bir hedef olarak koruduğunu açıklamasıydı –bunu çok uzak bir geleceğe ertelese de. Eleştirel yaratıcılığına rağmen, Bernstein tarafından başlatılan tartışmayı, nesnel gerçekliğe en uygun düşen reformist ya da devrimci bir yenilenme için Marksistler arasında yapılması gereken bir tartışma olarak görmeyip, parti içinde sol ve sağ kanadın, devrimcilerin ve reformistlerin haklılık yarışına çevirdi. Kendisini Marksist olarak tanımlayan pek çok çağdaşı gibi o da, kapitalizmin yeni koşullara uyum sağlayıp yapısal bir dönüşüme uğrayabileceğine, yani çöküş sürecinin sanılandan çok daha uzun sürebileceğine ihtimal vermiyordu.

Bernstein özellikle kriz teorisini ve dolayısıyla da Marx'ın kapitalist toplumun gelişimi hakkındaki öngörülerini sorguluyor; kapitalist ekonominin modern kredi sisteminin esnekliği, dolaşımın mükemmelleştirilmesi ve işveren örgütlerinin yayılması sayesinde üretimi, kriz olasılığını giderek zayıflatacak şekilde piyasa koşullarına uyarlayabileceğini iddia ediyordu. Rosa Luxemburg bu iddiayı, kapitalizm koşullarında krizin "üretici güçlerin sınırsız gelişme yeteneğiyle, değerlenmenin dar kalıpları arasındaki"[141] çelişkinin periyodik çözümü için tek yol olduğunu belirterek yanıtladı. Ne kredi, ne de işveren örgütleri üretimin genişleme yeteneği ile pazarın sınır-

lı tüketim imkânı arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırabilirdi. Olsa olsa hareketini değiştirebilir ve kapitalist devletler arasında dünya pazarının sermayeye açılması ve paylaşılması için verilen rekabet savaşının bir üst basamağında yeniden patlak vermek üzere, yalnızca kısmen çözümleyebilirdi. Kapitalist ekonomik yapıda ortaya çıkan ve Bernstein'ın haklı olarak işaret ettiği yeni olgulara rağmen, kapitalist toplumdaki üretim anarşisinin ifade biçimi olan kriz yok olmamıştı ve önceden olduğu gibi bugün de kapitalizmin aşılması zorunluluğunu gösteriyordu. Marksist kriz teorisi de böylece geçerliliğini sürdürmekteydi.

Rosa Luxemburg, Karl Marx'ın *Kapital*'inin üçüncü cildine Engels'in yapmış olduğu ilavelerde, kapitalizmin yeni yapısal görüngüleri ve gelişme eğilimleri ile ilgili işaret ettiği verileri değerlendirdi. Friedrich Engels anonim şirketlerin tekel oluşumuna yol açan üretim yoğunlaşmasının artışında, finans oligarşisinin ortaya çıkışında, sermaye ihracında, rant sahiplerinin sayısının fazlalaşmasında ve kapitalist gelişmenin eşitsizliğinde yeni gelişme eğilimleri tespit etmişti. Rosa Luxemburg özellikle kartellerin, anonim şirketlerin ve işveren kuruluşlarının altını çizdi; fakat bunların gelişmesini sermaye ile emek arasındaki çelişkinin zayıflaması olarak değerlendirmediğini belirtti; tam tersine, bunlar "işçilerin karşısına sermayenin örgütlü gücünü koyarak ve böylece sermaye ile emek karşıtlığını en keskin biçime yükselterek"[142] çelişkiyi olgunlaştırıyordu.

Karl Marx'ın vülger ekonomi hakkındaki, "burjuva üretim ilişkileri içerisinde esir olan aktörlerin bu üretim üzerine olan görüşlerini doktriner bir şekilde tercüme etmekten, sistematikleştirmekten ve haklı göstermekten"[143] başka bir şey yapmadığı görüşüne gönderme yaparak, Bernstein'ın kapitalizmin kimi ekonomik görüngülerine dair yorumlarının "*tek tek* kapitalistlerin konumunu"[144] yansıttığını gösterdi. Bernstein aynı vülger ekonomistler gibi, bazı ekonomik görüngüleri kapitalist ekonomik sistem içerisindeki bağından kopartarak ele aldığında, mevcut durumu haklı çıkarma konumuna düşmekten kendisini kurtaramazdı. Bernstein keskinleşen çelişkileri sınıf savaşıyla aşmak istemiyor, "kapitalist şerrin panzehirini, kapitalist görüngülerin kendisinde"[145] arıyordu. Ve dolayısıyla ekonomik görüşleri, onu, kapitalizmin yok edilmesi için sürdürülen politik mücadeleyi terk etmeye götürüyordu. Bernstein'ın ilan ettiği sosyalizm, kapitalizmi ortadan kaldırmayı hedefleyen bir devrim hareketi değil, sermayenin iktidarının kötü yanlarını düzeltmeye yönelik bir küçük burjuva reform hareketiydi. Bu, burjuva devleti ve burjuva demokrasisiyle kurulacak ilişkiyi de gündeme getiriyordu.

Bernstein sosyalist dönüşümü burjuva-parlamenter demokrasi kapsamında, sonsuz bir sosyal reformlar süreci olarak yorumluyor ve böylece sı-

nıf çelişkileri ve sınıf savaşımından koparılan sosyalizm, kanunlar çerçevesinde bir faaliyet konumuna düşüyordu.

Buna karşın Rosa Luxemburg burjuva devletinin sınıfsal karakterini saptayan Marksist tezi savunuyordu. "Sosyal Reform mu, Devrim mi?" başlıklı yazısında bu tezi, mali sermaye ve başta ağır sanayi olmak üzere saldırgan burjuva çevrelerin yayılmacı amaçları doğrultusunda halk düşmanı bir politika yürüten, yarı-mutlakıyetçi Prusya-Alman askeri devleti örneğiyle kanıtladı. Bu "*weltpolitik*", yeni yüzyılın eşiğinde kendini özellikle gümrük ve sömürge politikasında ve Tirpitz'in* donanma planlarında belli etmekteydi. Hohenlohe hükümeti Sosyalistler Kanunu'nun başarısızlığa uğramasından birkaç yıl sonra 1894'de, ceza ve basın kanununa ek olarak "hükümeti yıkma çabaları"na karşı yeni bir yasa tasarısı hazırlamış, Yıkıcılık Tasarısı adı verilen bu girişim 1895'de parlamento tarafından reddedilmişti. 1897 yılında eski Genelkurmay Başkanı von Waldersee öncülüğünde, işçi hareketini polisiye önlemlerle bastırma amaçlı "küçük Sosyalistler Kanunu" adı verilen yeni bir girişimde bulunulmuş, fakat polise "kamu güvenliği"nin tehdit edildiği durumlarda tüm toplantıları yasaklama ve dernekleri kapatma hakkı veren bu tasarı Prusya meclisinde muhafazakârların oylarına karşı önlenebilmişti. Hükümet 1898/99 yılındaki grevleri bahane ederek 20 Haziran 1899'da, işçilerin grev ve örgütlenme haklarını kaldırmak üzere parlamentoya "Çalışma koşullarının güvenliği" adı altında bir yasa tasarısı daha getirmişti. "Hapis tasarısı" olarak tanımlanan bu kanun, sosyal demokrasinin kayda değer bir etkiye sahip olduğu emekçi kitlelerin direnci sayesinde savuşturuldu.

Hükümet ve egemen kesimler cephesinde işçi hareketinin güçlenmesine karşı gösterilen bu tepkileri gözlemleyen Rosa Luxemburg, burjuva demokrasisinin yükseliş çizgisini terk edip inişe geçtiği sonucunu çıkardı.[146] Burjuva demokrasisi "işçi sınıfın özgürlük savaşından vazgeçtiği ölçüde değil, tam tersine sosyalist hareket *Weltpolitik*'in gerici sonuçlarına ve burjuvazinin dönekliğine karşı koyabilecek güce sahip olduğu ölçüde"[147] ayakta kalabilirdi. Sendika ve kooperatifler üzerinden "toplumsal bir kontrol" sağlamak isteyenler, içinde bulunulan durum ve burjuva devletinin sınıfsal özüyle ilgili olarak büyük bir yanılgı içerisindeydi. Demokrasiden vazgeçmek elbette mümkün değildi, "çünkü proletarya yalnızca demokrasi koşullarında ve demokrasi için verilen mücadele içerisinde sınıf çıkarlarının ve tarihsel görevlerinin bilincine varabilir"di.[148] Fakat ne demokrasi kendinde bir amaç olabilirdi, ne de burjuva parlamentarizmi sosyalizme barışçıl bir geçişin giriş kapısı olarak görülebilirdi. Demokratik hak ve öz-

* II. Wilhelm döneminde Alman donanmasının kuran amiral -*çev.*

gürlükler ve burjuva demokrasisinin savunulup genişletilmesi için verilen mücadele Rosa Luxemburg için, aynı Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımları* başlıklı makalesine Engels'in yazdığı önsözde belirttiği gibi, olsa olsa proletaryanın kurtuluş mücadelesinin bir zemini olabilirdi. Rosa Luxemburg sosyal reform ve devrimi, sınıflı toplumun gelişimi çerçevesinde, birbirinden kesin hatlarla ayrılması mümkün olmayan iki moment olarak görüyordu. Bu ikisi hem birbirinin önkoşulu ve tamamlayıcısıydı, hem de birbirlerini "güney ve kuzey kutbu, burjuvazi ve proletarya"[149] gibi dışlıyorlardı. Rosa Luxemburg makalesinde, devrimin yeni bir toplumsal düzenin inşasının politik eylemi olduğunu, sosyal reformun ise bu eylemi hazırladığını yazıyordu.[150] Bernstein reformu mutlaklaştırarak mevcut iktidar koşullarının sürdürülmesinden yana tutum alıyordu. Rosa Luxemburg analiz ve eleştirilerini şu sözlerle bitirdi: "Bernstein, kitabını partiye yaptığı bir tavsiyeyle sonlandırıyor: parti, olduğu gibi, yani demokratik-sosyalist bir reform partisi olarak ortaya çıkmaya cesaret etmeliymiş. Bize göre parti, en yüksek organı olan parti kongresi aracılığıyla, bu tavsiyenin biletini kesmeli ve Bernstein'ı olduğu gibi görünmeye davet etmelidir: küçük burjuva-demokrat bir ilerlemeci."[151] Hannover parti kongresinin, sosyal demokrat hareket açısından can alıcı bir konuda karar vermesi gerekiyordu.

### Olumlu etkide bulunma arzusu ve gayretindeyim

Rosa Luxemburg'un "Sosyal Reform mu, yoksa Devrim mi?" başlıklı yazısı Alman sosyal demokrasisi ve uluslararası işçi hareketinde büyük bir yankı ve ilgi uyandırdı. Bazı konferanslarda konuşmacılar doğrudan makaleyi temel aldı ve Clara Zetkin "Berlinli yoldaşlar Bernstein'ın kitabına nasıl bakıyor?" konulu konferansında Rosa Luxemburg'un yazısından alıntılar yaptı.[152]

Rosa Luxemburg ve Clara Zetkin partinin içinde bulunduğu durum ve yeni görevlerle ilgili olarak tamamıyla aynı görüşteydi ve ilişkileri giderek dostluğa evriliyordu. Clara Zetkin Berlin'de bulunduğu zamanlarda Rosa Luxemburg'un evinde kalıyor, sonbaharda yapılacak olan parti kongresinde Bernstein'ın görüşlerine karşı mücadelenin nasıl sürdürüleceği konusunda düşünüyorlardı. August Bebel kongrenin ana raporunu sunmak istiyordu. Leo Jogiches, Rosa Luxemburg'a bir kongre raporu için çaba göstermesi tavsiyesinde bulundu. Fakat Rosa böyle bir görevin kendisine verilmeyeceğini biliyordu. Önüne zekâsını, gücünü ve konumunu kanıtlayabilecek daha binlerce fırsat çıkacaktı. Rosa Luxemburg "olumlu etkide bulunmak, şahısları değil hareketin bütününü, tüm olumlu çalışmalarımızı gözden geçirmek, ajitasyon ve pratikte (varlığından kuşku duymadığım üzere) yeni yollar göstermek, umursamazlığı alt etmek, tek kelimeyle söylemek

gerekirse hareketin daimi bir tahrik kolu olmak"[153] amacındaydı. Ruhu her şeyi farklı ve daha iyi yapmak, alışılagelmişe tutunmamak, Ortodoksluk içinde donup kalmamak arzusuyla doluydu.

Rosa Luxemburg öncelikle biraz dinlenmek istiyordu, fakat ev sahibiyle arasında çıkan çirkin bir tartışma sonucu oturduğu evi terk etmek zorunda kaldı. Geçici olarak Lützow-Str. 51 adresinde bir oda buldu ve Küçük Paskalya Yortusu'nda Leipzig'deki Schoenlank'ların yanına sığındı. Orada uzun gezintilerde teselli buldu ve tiyatro ve müzelere gitti. Haziran'da tatil yapmak üzere Leo Jogiches'in yanına gitti ve Temmuz ortasında Stuttgart'ta Zetkin'lerin yanında kaldı. Bundan sonraki dört haftayı, annesinin ölümünden sonra ruhsal ve fiziksel açıdan çok zayıflamış olan babasıyla birlikte kaplıcalarda geçirdi. Babasıyla 23 Temmuz 1899'da Breslau'da buluştuktan sonra, Ağustos ortasına kadar birlikte ilk önce Yukarı Silezya'nın Karlsruhe şehrine, bunu takiben de Avusturya'nın Freiwaldau bölgesinde Gräfenberg şehrine gittiler. Rosa Luxemburg bu süre boyunca babasının çok kötüleşen sağlık durumundan, sürekli bakımdan ve parasızlıktan o kadar yoruldu ve bunaldı ki, kendisini çok bitkin hissediyordu. Yıllar sonra Hans Diefenbach'a hasta babasını ziyaret etmesini tavsiye ederken şöyle diyordu: "İnsan yardım edemese ve elinden bir şey gelmese bile onun yakınında olmak rahatlık veriyor; sizin orada olmanız zavallı için bir nimet, insan yaşlılardan esirgediği tek bir saat için sonradan vicdan azabı çekiyor."[154]

1899 Ağustos'unun başında sevgilisine babasının yıpratıcı bakımından yakındı. Babası, kendisine yazdığı mektuplarda bunca özverisine karşın "tek bir şefkatli kelime" etmemişti.[155]

Rosa Luxemburg 15 Ağustos 1899'da yeniden Berlin'e geldiğinde derin bir nefes aldı. Friedenau semtinde Hauffstr. 4 adresinde yeni bir oda tuttu ve parti kongresinin hazırlıklarına atıldı; çalışmalarını yönetim kurulundaki "ihtiyarlar" biraz kuşkuyla izliyordu. Örneğin Ignatz Auer, Eduard Bernstein'a, Bruno Schoenlank'ın sırtını yalnızca Luxemburg'a dayadığını bildirdi. "Bu cingöz cadaloz Hannover'e de gelecek. Kendisine saygı duyuyor ve Parvus'tan daha fazla değer veriyorum. Ama o benden tüm kalbiyle nefret ediyor. Stuttgart'tan beri [...] partideki tüm kadınlar gibi. Sorun etmeye değmez."[156] Rosa Luxemburg 29 Ağustos 1899'da Leipzig tiyatrosunun kürsüsünden yaklaşık 1200 dinleyiciye, sık sık alkışlarla kesilen bir buçuk saatlik o kadar etkileyici bir konuşma yaptı ki, şu karar oy birliğiyle alındı: "12. ve 13. Saksonya seçim bölgesinin parti toplantısı, konuşmacı Dr. Rosa Luxemburg yoldaşın görüşlerini onaylar ve Hannover parti kongresine oportünizmin teori ve pratiğiyle köklü bir hesaplaşma çağrısında bulunur. Toplantı, kongrenin oportünist taktik ve görüşlere set çeken

kararlı bir konum almasını beklemekte; işçi sınıfının ilerlemesinin ve nihai hedefi politik iktidarı ele geçirmek ve ücretli kölelik düzenini yıkmak olan nihai zaferin tek yolunu proleter-devrimci taktikte görmektedir."[157]

Rosa Luxemburg 5 Eylül'de Berlin'in Arnim salonunda benzeri bir konuşmayla kürsüye çıktığında hararetli tartışmalara neden oldu. Aynı toplantıda konuşan Heine, Rosa Luxemburg'un "bataklık", "uzlaşmacılık", "top-tüfek" ve "oportünizm" edebiyatıyla "kavramsal bir ip cambazlığı" yaptığını ve duruma hâkim olduğunu sanarak şişindiğini söyledi.[158] Ignatz Auer, Bernstein'a, Rosa Luxemburg'un III. Berlin bölgesinde çok kötü bir performans gösterdiğini bildirdi: "Aslında Katolik kilisesinin karanlığına bile dönebilirdi. Rosa'nın bunları savunacak kadar beceriksiz olduğunu sanmazdım. Leipzig'deki konuşması da pek becerikli sayılmaz. Hannover'de düşüş eğilimi devam edecek [...]. Karşıtlarımız teorik açıdan üstün olsa bile –herkes kilisenin patronu olamaz– boş laflara ve işe yaramaz lakırdılara karnımız tok. 'Temiz bir ayrılma' söz konusu olduğu takdirde –ki bunu kimse ciddi olarak düşünmüyor– Clara ve Rosa yalnız kalır. (Sevgilileri?) bile onlara katılmaz, ne eskiler, ne de şimdikiler."[159]

Rosa Luxemburg *İleri*'nin taraflı haberlerine, *Leipzig Halk Gazetesi*'nde de yayınlanan bir düzeltme yazısıyla yanıt verdi ve eleştiri özgürlüğünün *en geniş ölçüde sağlanması gerektiğini, fakat sosyal demokrasinin* bir tartışma kulübü değil, bir mücadele partisi olduğunu söyledi. Partinin, "üyelerine 'başka bir zemine basmak istiyorsanız, o halde gidin, Tanrı aşkına gidin ve fikirlerini paylaştığınız kişilere katılın; *ancak bizimle aynı saflarda savaşmak istiyorsanız, bizim üzerinde durduğumuz zemine basın*' çağrısını yapma hakkına sahip olduğunu"[160] savundu.

Luxemburg *Leipzig Halk Gazetesi*'nde saldırgan üslubuyla yazmaya devam etti. Eylül ayının bu günlerinde Kautsky ailesiyle bağları pekişti. Odası artık Kautsky'lerin evinin yakınında olduğu için birbirlerini neredeyse her gün ziyaret ediyor ve birçok konuyu aralarında görüşüyorlardı.

Rosa Luxemburg kongreye Ratibor ve Reuß şehirlerini temsilen katıldı. Leo Jogiches'in onu Berlin'den alacağına ve Hannover'e birlikte gideceklerine seviniyordu. Kendisini kongreye iyi hazırlanmış hissediyordu. *Leipzig Halk Gazetesi*'nde çıkan "Kongreye Doğru" başlıklı makale serisinde Bernstein tartışmasındaki konumunu bir kez daha ortaya koymuş ve Erfurt programının temel ilkelerini savunmuştu. "Bugünün devlet ve toplumunun sosyal demokrasinin can düşmanı olduğu"[161] söylerken, August Bebel'e gönderme yaptı ve talebini dile getirdi: "Parti kongresinin sloganı, sözü edilen sloganlara karşın şu olmalı: Eleştiri özgürlüğüne kimsenin bir diyeceği yok ve 'bilimsel çalışmaların' kutsallığına dokunmak aklımızın ucundan bile geçmez; fakat Bernstein grubunun eleştirisi, karakterini

ve eğilimlerini belli edecek kadar uzun bir süre dinlendikten sonra, partinin bir bütün olarak bu eleştiriye karşı tavır almasının ve bu tutumun saflarımızda yeri olmayan bir bataklık teorisi olduğunu açıklamasının zamanı gelmiştir."[162]

Rosa Luxemburg, eleştiri özgürlüğünün partinin temel programatik ilkelerinin dokunulmazlığıyla sınırlandırılması gerektiği söyleyerek, revizyonizmin varlık zeminine saldırmıştı. Auer, David, Fendrich, Woltmann, Richard Fischer, Heine ve Schippel buna karşın "uzlaşma ve ifade özgürlüğü"[163] taktiğini benimsedi. Auer, Bebel'e, partinin temel görüşleri ve taktiği konulu kongre kararına eleştiri özgürlüğüyle ilgili bir bölüm eklenmesi tavsiyesinde bulundu. Fakat Bebel bu konuyu kendi raporunda savunmak ve Rosa Luxemburg'a kesin bir yanıt vermek istediği için bu tavsiyeyi geri çevirdi.

Hannover parti kongresi 9 Ekim'den 17 Ekim 1899'a kadar sürdü. Kongreye Eduard Bernstein ve Max Schippel'in görüşlerine karşı çıkan 10'dan fazla önerge ve karar tasarısı sunuldu. August Bebel altı saatlik konuşmasına özgür eleştiri hakkının partinin olmazsa olmaz bir ilkesi olduğu düşüncesini ifade ederek başladı. Çünkü Bebel'e göre parti, Lasalle'cılığın Marksizm tarafından çürütülmesinin programa yansımasında görüldüğü gibi, kapitalist toplum üzerine olan temel görüşlerini sürekli bir eleştiriye tabi tutuyordu. Yani Bebel "eleştiri özgürlüğü" sloganının, eski fikirlerin yerini yeni fikirlerin alması olarak algılanmasını istiyordu. Önemli olan, işçi sınıfını ileriye taşımaktı. Bebel "eleştiri özgürlüğünü partinin yaşamsal bir ilkesi"[164] olarak görüyordu. Konuşmasının sonunda "materyalist tarih anlayışı, diyalektik ve değer teorisi gibi temel bilimsel alanlardaki özgür araştırmanın" bilinçli bir şekilde kongre tartışmalarının dışında tutulduğunu vurguladı. Özgür bilimsel araştırmanın, taktiksel konumla bir bağlantısı yoktu.[165]

Rosa Luxemburg, Bernstein'ın materyalist diyalektiği eleştirisi ve bu eleştirinin yeni-Kantçılığa yönelişiyle ilgili olarak Bebel ile aynı fikri paylaşmıyordu. "Sosyal Reform mu, Devrim mi?" başlıklı yazısında, işçi sınıfı siyaseti ile Marksist felsefe ve ekonominin birbirinin önkoşulu olduğuna işaret etmiş, Alman sosyal demokrasisindeki ideolojik çoğulculuğa karşı çıkmıştı. Rosa Luxemburg'a göre Bernstein "parti bilimi" veya daha doğrusu "sınıf bilimi"nden bahsedilmesini istemiyor; hümanist bir bilimi, soyut liberalizmi, soyut ahlâkı savunuyordu. "Fakat gerçek toplum, birbirine karşıt çıkarlar, gayeler ve görüşlere sahip olan sınıflardan meydana geldiği için, sosyal sorunlarda hümanist bir bilim, soyut bir liberalizm ve soyut bir ahlâk şimdilik bir fantezi ve yanılsamadır. Bernstein'ın kendi hümanist bilimi, demokrasisi ve ahlâkı sandığı olgu, hâkim olan olgudur; yani burjuva bilimi, burjuva demokrasisi ve burjuva ahlâkıdır."[166] Bernstein'ın sosya-

lizme barışçıl geçiş görüşü, işçi sınıfını tarafsızlık görüntüsü altında burjuvazinin kendiliğindenciliğine hapsetmek anlamına gelen, Marksizm karşıtı bir evrim teorisine dayanıyordu.

Rosa Luxemburg materyalist diyalektiği, "sınıf bilincine sahip, gelişen proletaryaya özgü düşünce biçimi" ve işçi sınıfının "fikirsel silahı"[167] olarak nitelendiriyordu. Materyalist diyalektik, yaşamla kurulan devrimci bağın temelini oluşturuyordu. Marx ekonomik koşulların içindeki çelişkilerden hareket ederken, proletaryaya tarihsel misyonunu bir ütopya olarak değil, toplumun maddi gelişmesinin tarihsel açıdan zorunlu bir sonucu olarak sunmuştu. Materyalist diyalektik bu nedenle sınıflar karşısında kayıtsız duran "bağımsız araştırma"nın bir konusu değildi; yalnızca proletaryanın sınıf konumu açısından algılanabilir, savunulabilir ve uygulanabilirdi. Rosa Luxemburg tüm bunlardan şu sonucu çıkardı: "Bernstein diyalektiğe hoşçakal deyip, düşünceleriyle birlikte bir yandan-öte yandan, gerçi-fakat, her ne kadar-buna rağmen, az-veya-çok tahterevallisine binerken, kaçınılmaz bir şekilde, çöküş içerisindeki burjuvazinin tarihsel açıdan zorunlu olan ve toplumsal varlığının ve politik eyleminin tıpatıp kopyasını oluşturan düşünce şekline kapılmıştır."[168] Onun gibi revizyonistler için tek bir özgürlük söz konusu olabilir, "*partimizin içinde durma veya durmama özgürlüğü*"[169].

Karl Kautsky bundan farklı olarak *Yeni Zaman*'da kongreden bir gün önce şu görüşü dile getirmişti: "Kural olarak her parti üyesi, hâlâ parti zemininde durup durmadığına kendisi karar verebilmeli. İhraç kararı yalnızca partiye zarar veren unsurlara karşı söz konusu olabilir ve somut eleştiri, tartışma özgürlüğüne daima en yüksek değeri biçmiş olan sosyal demokrasiden dışlanmak için hiçbir zaman gerekçe teşkil etmez. Bernstein'ın davamıza bu denli büyük katkıları olmasaydı ve parti faaliyetleri nedeniyle sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmasaydı bile, ihraç edilmesi düşünülemezdi."[170]

Kongrenin üçüncü günü olan 11 Ekim'de Rosa Luxemburg sosyal demokrasinin temel görüşleri üzerine sürdürülen tartışmalara ilk kez katıldı ve Bebel'in konuşmasının arkasında durduğunu açıkladı. Yalnızca bazı noktalarda Bebel'in görüşlerine ilavelerde bulundu ve şöyle dedi: "Toplumun sükûnet içerisinde ve büyük çalkantılar meydana gelmeksizin sosyalizme geçebileceğini düşünen yoldaşlar, tarihsel bir temele dayanmıyor. Devrimden elbette kırıp dökmeyi ve kan akıtmayı anlamıyoruz. Devrim medeni biçimlerde de gerçekleşebilir ve bunu başarabilecek bir güç varsa, o da proletaryadır; çünkü bizler şiddete başvurmak isteyen ve vahşi bir devrim arzulayan en son kişileriz. Ama bu, bize değil, düşmanlarımıza bağlıdır ('Çok doğru!') ve iktidara geliş biçimimizi burada ele almamız söz konusu olamaz; bunlar bugünden öngörülmesi mümkün olmayan konular."[171]

Parti kongresinde militarizm konusu da tartışmaya açıldı ve Schippel

görüşlerini bir kez daha dile getirdi. Rosa Luxemburg konuyla ilgili görüşlerini açıkladı ve *Leipzig Halk Gazetesi*'nde daha önce sergilemiş olduğu konumunu tekrarladı. Rosa Luxemburg kongre boyunca toplam altı kez kürsüye çıktı.

Bebel tarafından önerilen karar taslağı Erfurt programına dayanıyor ve Bernstein, Schippel ve taraftarlarının revizyon taleplerini reddediyordu. Taslak kabul edildi ve tüm tanınmış revizyonistler de taslağın lehinde oy kullandı. Bernstein bile Auer'e "bu gibi durumlarda alışılageldiği üzere" taslağa katıldığını bildirdi.[172]

Reform ve devrim ilişkisi hakkındaki farklı görüşler, politik iktidarın ele geçirilmesi başlığı altında ortak bir noktada buluşmuştu ve ayrıca kimse bu formülasyona karşı çıkmadı. Rosa Luxemburg, Bernstein tartışmasının başlangıcında proletarya iktidarında devlet örgütlenmesinin şekil ve yöntemlerini ayrıntılarıyla somutlaştırmamışken, 1899 yılında proletarya diktatörlüğünü "kapitalizmin aşılması için iktidara devrim yoluyla el koyma hedefi" olarak niteledi. Bernstein, Marx'ın eğer "tüm çete satın alınabilseydi"[173] işin içinden kolayca çıkmanın mümkün olabileceği sözüne işaret ettiğinde, Rosa Luxemburg ona şu yanıtı verdi: "Marx'ın burada mümkün gördüğü şey, diktatörlüğün yerine kapitalist sosyal reformların geçmesi değil, *proletarya diktatörlüğünün barışçıl uygulamasıdır.*"[174]

Rosa Luxemburg bu görüşüyle, Alman sosyal demokrasisinde politik iktidarın ele geçirilmesi hakkında öne sürülen yaygın görüşlerden ayrışıyordu. Wilhelm Liebknecht proletarya diktatörlüğünün nesnel bir tarihsel yasa olduğunu açıkça reddetmiş ve en fazla bir savaş zamanı önlemi olarak geçerli olabileceğini öne sürmüştü.[175] Karl Kautsky 1898/99'da proletarya diktatörlüğü hakkındaki kararı geleceğe bırakmayı önerdi.[176]

Kongrede örgütsel önlemler alınmadı. Kongreden önce Bernstein ve Schippel'in muhtemel ihracını tartışmaya açmış olan Rosa Luxemburg, kongreden sonra delegelerin çoğunluğu gibi, Bernsteincı akıma haddini bildirmenin yeterli olduğunu, çünkü bu akımın Almanya'da hiçbir zaman "işçi hareketini kendi teorilerine göre şekillendirip, eğilimlerini eyleme dönüştürebilecek"[177] bir konuma gelemeyeceğini belirtti. Karl Kautsky gibi o da, politik koşulların ve partinin teorik bütünlüğünün Bernstein'cılığı pratikte imkânsız kılacağını düşünüyordu. İlerleyen yıllarda Fransız sosyal demokrasinin içinde bulunduğu durumdan bahsederken, "hareketi bölücü olguların şimdiye değin yalnızca basın-yayında ifade bulduğunu, fakat parti pratiğinde kesinlikle söz konusu olmadığını"[178] vurguladı ve Hannover'de verdiği kararı şu şekilde gerekçelendirdi: "Ciddi ve büyük bir partiyi gazete makaleleri veya tek tük politik kaçamaklar bölemez. Fakat partinin bir bölümünün sosyalist temel ilkelere ihaneti sistemleştiği tak-

dirde, her ciddi parti Marx'ın otuz yıl önce Enternasyonal'de söylediği sözü kendisine ilke edinir: Açık bir savaş, çürük bir barıştan daha iyidir!"[179]

Bernstein ve taraftarlarıyla ilgili beyanları nedeniyle Alman sosyal demokrasisi içindeki polemiğin merkezine oturmuş olan Rosa Luxemburg, şahsi hakaretlere uğradı. Örneğin Ignatz Auer, Bernstein taraftarlarına ve Schippel'e karşı yöneltilen başlıca saldırıların "Alman yoldaşlar tarafından yapılmamasında ve bunların Alman hareketinden çıkmamasında" teselli buldu. "Bazılarının, adıyla belirtmek gerekirse Bayan Rosa Luxemburg'un davranışı sadakatsizceydi ve böylesi davranışlar 'yoldaşlar arasında' çirkindi."[180] Burjuva basını bu seslere büyük bir zevkle sarıldı. *Simplicissimus* adlı haftalık politik hiciv dergisinde Rosa Luxemburg hakkında bayağı bir alay şiiri yayınlandı:

> Tek bir şey var, gerçekten nefret ettiğim:
> Hedefe koşan bilinçli sınıfın,
> Kadın konuşmacılarıdır halk toplantılarının, kastettiğim.
> Bunların hepsi hasta.
> Ne evde işe yararlar, ne de yatakta.
> Bayan Luxemburg kıvırsın burnunu kıvırabildiği kadar,
> Onun da yün çorapları –bahse girerim,
> Bir sürü delikle dolar.[181]

Rosa Luxemburg bu saldırıları umursamıyor, aksine bunları 22 Kasım 1899'da Magdeburg şehrinin Luisen parkında 2000 dinleyici önünde ve Aralık ayının ikinci yarısındaki Yukarı Silezya gezisinde olduğu gibi, Alman İmparatorluğunda yükselen gericilik eğilimlerine karşı sürdürdüğü ajitasyonda espri niyetine kullanıyordu.

Karl Kautsky ve August Bebel için Rosa Luxemburg esas şimdi tartışmak ve birlikte çalışmak istedikleri bir partner haline gelmişti; onu Kurt Eisner ve Georg Gradnauer'e karşı bir denge olarak *İleri*'nin üçüncü siyasi sorumlusu olarak görevlendirmek istiyorlardı. Fakat iki taraf da bunun için yeterince istekli değildi. Rosa Luxemburg, paraya ihtiyacı olmasına rağmen *İleri*'deki görevi, aynı kısa bir süre önce *Leipzig Halk Gazetesi*'nde teklif edilen görev gibi geri çevirdi ve *İleri* için kendisinin yerine Heinrich Ströbel'i önerdi.

Rosa Luxemburg muhtemelen yeteneğini ve arzusunu yeterince kanıtladığını ve her teklifi kabul etmesinin artık gerekli olmadığını düşünüyordu. *Saksonya İşçi Gazetesi*'nde edindiği acı tecrübeler, bir yayın kurulunda kalıcı olma arzusunun azalmasına neden olmuştu ve muhtemelen böylesi bir konumun Alman partisinde kendisine sağlayacağı etki olanaklarını küçümsemekteydi.

Henüz 1899 ilkbaharında Leo Jogiches'e açıkça şöyle yazmıştı: "Düzinelerce gazete ve yüzlerce insanın (yetişkinin) bir tartışmaya katıldığı yerde türdeş bir 'çizgi' izlemek mümkün değil. Esasen, Çuçya,* yedi buçuk kişinin, daha doğrusu eşeğin faaliyette bulunduğu Polonya-Rus kukla oyunumuzda uyguladığın metotları milyonluk bir partiye aktarmaya çalıştığını öteden beri yazmak istiyordum. Sana göre her şey *ileri itmek*ten ibaret, bazılarını ikna etmek, bazılarını dürtmek, bazılarını ise cesaretlendirmek istiyorsun. K.K. [Karl Kautsky] ve Bebel'e yaptığım son ziyaretlere kadar, ben de hep buna uydum. Şimdi bunun *safsata* olduğunu görüyorum. Suni olarak bir şeylere ulaşmak mümkün değil. İnsan kendi işini yapmalı, *esas olan bu*; sahne arkasında ipleri oynatarak hiçbir şey yapılamaz! *Bırak konuşsunlar*, Çuçya, sonuç iyi olacak."[182] Rosa Luxemburg Berlin'e gelme ve Alman sosyal demokrasisine katılma kararının, seçim mücadelesi ve teori tartışmasına müdahale biçiminin doğru olduğundan emindi.

### Benim de inatçı olduğumu bilirsin

Rosa Luxemburg parti kongresinden sonra Friedenau semtinde Wielandstraße 23 adresinde, Kautsky'lerin çok yakınındaki yeni bir odaya taşındı. Odası 2. kattaydı, pelüş mobilyalı bir salondan oluşuyordu, büyük bir balkonu vardı ve kirası 80 Mark'tı. Özellikle büyük yazı masası muhteşemdi. Ev sahiplerinin cana yakın insanlar olduğu ortaya çıktı. Ancak Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches Noel günlerini ve yeni yılın gelişini yine birlikte geçiremedi. Ne zaman birlikte yaşayıp, bir çift olarak ortaya çıkacakları hâlâ belirsizdi. Sevgi bağları kopmamıştı ve Leo Jogiches, Rosa Luxemburg'un başına gelen her şeyi, onu sarsan olayları ve hâkim olduğunu düşündüğü konuları anlattığı tek insandı. İnsanlar, olaylar, kitaplar ve eleştiri yazıları üzerine fikir alışverişinde bulunuyorlar ve Rosa Leo'nun değerlendirmelerine değer veriyordu. Rosa'ya göre dünyada kimse Leo gibi eleştiri yapamazdı. Onun maddi desteğini minnettarlıkla kabul ediyordu. Geride kalan zaman içerisinde Bernstein, Schippel ve Heine'ye karşı sürdürdüğü tartışmalarda Leo fikirleriyle, teorik açıklamalarıyla, taktik mülahazalarıyla, değerlendirmeleriyle ve sorunları doğrudan ele alışıyla ona yardım etmişti. Fakat Berlin'e gelme konusunda gösterdiği tereddüt giderek dayanılmaz oluyor, Rosa sürekli Leo'nun yanında bulunmak istiyordu. Kendisinin aslında "okşanmak ve okşamak isteyen sıradan bir kedi"[183] olduğunu yazdı. Başlangıçta 1899 Mayısına kadar, Jogiches'in Zürih'te kalmasını gerektiren ana neden, elde edilemeyen Alman vatandaşlığıydı; sonraları ise henüz doğru dürüst başlamadığı doktora çalışması engel oldu. Rosa'nın Leo'yu daha

* Rosa'nın Leo Jogiches için kullandığı takma adlardan biri –*çev.*

hızlı çalışması için sıkıştırmadığı hiçbir mektup yoktu. 1899 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Zürichberg/Schlößli'de birlikte zevkini çıkardıkları ve birbirlerini şefkatle sarıp sarmalarken tartışmadan da duramadıkları yaz tatilinde Leo Jogiches nihayet, Berlin'e gelmeye can atmadığını söyledi. Zürih ile Münih, Hamburg veya Heidelberg gibi bir şehir arasında altı aylık aralıklarla gidip gelmeyi daha akıllıca buluyordu. Rosa Luxemburg çok endişelenmişti ve içinde bulundukları keşmekeşten nasıl kurtulacaklarını, mantıklı insanlar olarak yalnızca bilimin ve parti politikasının peşinde koşmayıp nasıl aynı zamanda geçimlerini sağlayabileceklerini, huzurlu bir yuvayı ne şekilde kurabileceklerini ve bir çocuk yapabilmeleri için gerekli olan maddi imkânları ne şekilde yaratacaklarını artık karara bağlamak istiyordu. 17 Aralık 1899'da Leo'ya "Biliyor musun, çocukların olmadığı bir yerde aslında tatil günü ve aile yaşantısı da olmaz"[184] dedi.

Başka bir ruh halindeyken, en büyük özlemini bu kez farklı bir yerde arıyor ve Mathilde ve Robert Seidel'e 30 Aralık 1899'da şunları yazıyordu: "Korkarım insanlarla birlikte olmaktan giderek uzaklaşıyor ve kendi kabuğuma çekiliyorum. Bunun normal olmadığını biliyorum, fakat öte yandan içimde düşünüp yaşayabileceğim o kadar çok malzeme var ki, hiçbir boşluk hissetmiyorum."[185]

Rosa Luxemburg Alman sosyal demokrasisinde dikkatlerin odağına yerleşmeye başladığından ve çeşitli alanlarda kendisini tanıttıktan beri özgüveni, kendini gösterme arzusu artmıştı. İddialı hedefleri, kendi başına vakit geçirmeye ve şahsi ilgi alanlarına sahip olmaya duyduğu gereksinimle zaman zaman çatışıyordu. Her şeyin hakkını vermek gayreti içerisinde fiziksel sınırlarına dayandığı ve ruhsal dengesini kaybettiği durumlarda, hoşnutsuzluğunu özellikle en yakınında olan insanlara hissettiriyordu.

Rosa Luxemburg Leo Jogiches'e karşı giderek daha ölçüsüz ve kaba bir tavır takınıyor; onun kupkuru, kısa ve az sayıdaki mektuplarını hor görüyor, aralarındaki zekâ farkının giderek kendisinin lehine açıldığını ima ediyor, Berlin'deki atmosferi yeterince hissedememekle suçluyor, pratik olmayan tavsiyeleri nedeniyle azarlıyor ve yazdığı mektuplarda büyük bir isteksizlik algıladığını belirtiyordu. Mektuplarının tek içeriği, genelde öğretmenler ile öğrenciler arasında rastlanan sıkıcı bir akıl hocalığıydı ve artık fikrini almak üzere kendi çalışmalarını göstermiyor ve hiçbir önerisini dikkate almıyordu.[186]

Rosa Luxemburg Hannover parti kongresinden sonra Leo Jogiches'in önerileri karşısında çoğu kez kontrolünü kaybetti. Bunlar yanıtlanamayacak kadar aptalcaydı. "Hepsi o denli aşırı kuramcı [...] ve mübalağalı ki, okurken neredeyse midem bulanıyor."[187] Leo mektuplarında "kelimelerin altını inatçı bir şekilde çizmekten" vazgeçmeliydi, sinirleri bunları kaldırmıyordu. "Dün-

yanın, yazılanları yalnızca kelimelerin altı çizilip başlarına kakılınca anlayabilen gerizekâlılarla dolu olduğunu sanma."[188] Leo maddi durum, giyim kuşam, ev veya çalışmalarındaki "düzensizlik" üzerine söylendiğinde, Rosa öfkeyle karşı atağa geçiyor ve "Yemin ederim ki, hayatımda yalnızca birlikte olduğumuz zaman düzensizlik var" diye başlayarak karşılık veriyordu. "Çünkü yalnızca istisnai koşullarda ve çılgınca durumlarda biraraya gelebiliyoruz. Bunun haricinde eşyalarımda ve işimde örnek bir düzen hâkim."[189]

Dahası, her ikisi de ayrı ayrı ağır yükler altındaydılar. Tüm 1899 yılı boyunca Rosa Luxemburg'un babasına nişanlı olduklarını nasıl ve nerede açıklayacaklarını kara kara düşünüp durdular. Nihayet 24 Ekim 1899'da Rosa Luxemburg Leo Jogiches'e, babasına bir mektupla ilkbaharda belki evleneceklerini yazdığını bildirdi. "Meselenin bir yanıyla ilgili olarak daha hiç konuşmadık, fakat bunu göz ardı edemeyiz. Düğün gibi bir şey yapmamız ve babamla erkek kardeşini davet etmemiz gerektiğinden bahsediyorum. Bunu babamdan esirgeyemem. Bu, ömrünün geriye kalanında mutlaka görmek istediği tek şey. Fakat tüm bunlar için çok para lazım!! Parayı nereden bulacağız?!"[190] Rosa Luxemburg bu sözlere rağmen babasına mektup göndermekte ve kararlarını bildirmekte hep gecikiyordu. Babası 25 Ocak 1900'de "Sevgili Ruzinya" diye başlayan bir mektup yazdı. "Mektuplarıma ve ...tarihli [tarih yazılmamış] posta kartıma uzun zamandır cevap alamadığım için çok endişeliyim. Üç haftadır yataktan kalkamıyorum. Lütfen merhamet et ve rica ettiğim her şeyi bana hemen yaz. Seni seven baban EL."[191]

Rosa Luxemburg ile Leo Jogiches'in evlenebilmesi için, Rosa'nın Gustav Lübeck ile süren anlaşmalı evliliğinin sona ermesi gerekiyordu. Rosa Luxemburg 18 Şubat'ta boşanma sürecini hızlandırmak üzere Zürih'e gitti, fakat bir sonuç elde edemedi. Zürih mahkemeleri kendilerini Alman vatandaşlarının boşanma davaları için yetkili görmüyordu. 15 Mart 1900'de Berlin'e geri döndüğünde bir doğum günü kutlamasının yanı sıra babasından gelen endişeli bir mektupla karşılaştı. Babası Rosa'nın artık nispeten yerleşik bir hayat sürdürmesinden dolayı memnuniyetini belirtiyor ve şöyle devam ediyordu: "Bulunduğun yerde sürekli bir işinin olması ve kendini tehlikeye atmaman iyi; fakat kendinden daha fazla haber vermemeni garipsiyorum. Birkaç ay önce Bay Leon'un erkek kardeşinin malvarlıklarını bir düzene koymak ve kardeşler arasında paylaştırmakla uğraştığını yazmıştın. Leo'nun payına ne kadar düştüğünü merak ediyorum. Daha önce de yazdığım gibi, evlilik planlarınızın mutlulukla hızlanacağını umuyorum."[192]

Rosa Luxemburg kendisini akrabalarının sorularına karşı yeniden kapattı. Şahsi konularda ne gibi gelişmeler olacağını kendisi de bilmiyordu. Bilinçaltında, Leo Jogiches'in gerçekten de sürekli birlikte yaşamak istedi-

ği erkek olup olmadığıyla ilgili kuşkular belirmeye başladı. Acaba Leo'nun duyguları neydi? Rosa 24 Nisan 1900 tarihli mektubunda, son zamanlarda yaşadıklarından bazı sonuçlar çıkardı. "Beni artık sevmediğini düşünüyorum, hatta belki de ilgini çeken başka birisi var. Eğer mutluluk diye bir şey mümkünse, beni artık sana mutluluğu verebilecek birisi olarak görmüyorsun. [...] Kendi içinde nelerin cereyan ettiğini biliyor musun?"[193] Rosa Luxemburg her şeye rağmen ilişkilerinin sürmesini umuyordu.

Neredeyse otuz yaşına gelmiş olan bu kadının özsaygısı Berlin'de çok artmıştı. Alman sosyal demokrasisindeki yeni arkadaşları üstün meziyetlerini övüp etrafında pervane oldukça, karar aşamalarında kendine olan güveni pekişti. Yeteneklerinden emin bir şekilde, Alman partisinde zeki ve karakterli kişilerin bulunmadığını ve kendisinin bir yıl içinde parti yayınlarında hâkim duruma geleceğini belirtti.[194]

1898-99 yıllarında başarı uğruna pek çok şahsi rahatlıktan feragat ettikten ve sevgilisi ve ailesiyle çatışmayı göze aldıktan sonra, sosyal demokrasideki hızlı başlangıcıyla birlikte çok yönlü bir mutluluk vadeden bir yaşam tarzı sürdürme arzusu kabarmıştı. Çok şey yaşamak, kafasına koyduğu her şeye ulaşmak istiyordu ve kimsenin hayatına karışmasına izin vermeyecekti. Sevgilisinden sürekli ayrı kalmayı ve oradan oraya dolaşmayı giderek daha çekilmez buluyor; başka ailelerle, ev sahipleriyle veya yayın kurulu ve parti örgütlerindeki yoldaşlarla resmi ilişki merasimlerinden nefret ediyordu. Rosa Luxemburg yaşamında hep, önüne geçemediği bir bağlanma ihtiyacıyla sınırsız bağımsızlık ve başına buyruk olma arzusu arasında gidip geldi. Belirgin bireyselliğinin hoş olmayan bazı yanları, diğer insanların onu eleştirmesine ve onunla çekişmesine neden oldu. Babası Rosa'ya bir seferinde "Bu bana, eskiden gördüğüm bir şeyi hatırlatıyor" diye yazmıştı. "Kartal çok yükseklere çıkar ve aşağıda olup bitenleri görmez." Sonra biraz öfkeyle karışık bir şekilde kaderine boyun eğdi: "Sosyal meselelerle ilgileniyorsun ve ailevi konular ise ikinci sıradan bile aşağılara düştü. Ne yapalım, buna da razı olmam gerekiyor, yapacak bir şey yok. Mektuplarımla sana yük olmak istemiyorum. Sağlığına dikkat et. Seni seven baban EL."[195] Babasının hayata küskün mektubuna Rosa Luxemburg'un tepki gösterip göstermediği veya gösterdiyse ne dediği bilinmiyor.

Leo Jogiches'in insanlarla temas hakkında bir tavsiyesi üzerine Rosa Luxemburg, etrafında olan bitenleri bir kenardan, tepkisizce izlemediğini temin ediyordu: "Başlıca ilke olarak, çevremi ve diğer insanları dikkate almaksızın her zaman kendim olmayı hedefliyorum. Ben bir idealistim ve hem Alman, hem de Polonya hareketinde böyle kalmak istiyorum. Bu elbette, başkaları için çalışan bir eşek rolünü oynamak amacında olduğum anlamına gelmiyor. Tabii ki hedefim hareket içerisinde etkili bir konum

elde etmek, fakat bu durum savunduğum idealizmle en ufak bir şekilde çelişmiyor ve beni –eğer varsa– kendi 'yeteneklerim' dışında başka araçlar kullanmaya zorlamayacak."[196]

Buna karşın Leo Jogiches ise Rosa Luxemburg'a göre ne istediğini bazen kendisi bile bilmiyor ve ona çelişkili 'buyruklar' veriyordu. Ayrıca ıslah olmaz bir diplomat, ebedi bir komplocu ve zaman zaman da çekilmez bir ukalaydı. Yerleşmek üzere Berlin'e geldiğinde, aralarındaki anlaşmazlıkların önüne büyük ölçüde geçebileceklerdi. Yapılması gereken çalışmalar, daha birkaç ay öncesine kadar çok arzu ettiği kendilerine ait bir düzen kurma planına göre hep öncelik taşımak zorunda olmasına rağmen, birçok şey kolaylaşacaktı. Leo Jogiches'e "Sen buraya gelir gelmez birlikte oturabiliriz" diye güvence verdi. "Ev sahibimin öteden beri kiraya vermek istediği ikinci bir (küçük) odası var, orayı tutabilirsin. Seni kuzenim olarak tanıştırırım. Tüm binada ve ev sahiplerim nezdinde dedikoduya ve faraziyeye meydan vermeyecek kadar yüksek bir itibara sahibim."[197] Fakat bunun için daha çok zaman vardı, zira Leo Jogiches ancak Ağustos 1900 başlarında Berlin'e taşınabildi.

**Nihayet Polonya'yla ilgili bir şey!**

Rosa Luxemburg 1899 yılının sonunda yalnızlık ve ayrılıktan kaçarak, Alman ve Polonya sosyal demokrasisi için Yukarı Silezya'da bir ajitasyon turuna çıktı. 24 Aralık'ta önce birkaç saatliğine Kautsky ailesiyle, daha sonra da ev sahipleriyle yaptığı Noel kutlamasının ardından 25 Aralık'tan yılbaşına kadar yollardaydı. Esasında yılın bu günlerinde pek bir iş kotarılamayacağını bilmesi gerekirdi. Bir şaşkınlıktan diğerinin içine düştü. Treni Beuthen'e gecikmeli vardı ve kimse onu istasyondan almadı. 1898 yılının sonunda Yukarı Silezya İşçi Sekreteryası'nı kuran ve Almanya Sendikaları Genel Komisyonu temsilcisi ve Sosyal Demokrat Parti'nin Yukarı Silezya'da ajitasyon ve örgütlenmeden sorumlu yönetim kurulu üyesi olan August Winter'e vardığında, yalnızca hizmetçisiyle karşılaştı. Ertesi gün Katowice'den irtibat kurması beklenen kişi gelmedi ve en sonunda Rosa Luxemburg'u uzak bir yerdeki toplantıya götürecek olan yoldaş da yolu şaşırdı. Soğukta karın içine saplanıp kaldılar. Çok gecikmiş olarak arazinin ortasındaki kulübeye vardıklarında hava kararmaya başlamıştı ve aydınlatma olmadığı için sorumlu parti görevlisi toplantıyı iptal etti. Toplantıya gelenler de Rosa Luxemburg kadar öfkeliydi. Rosa Luxemburg öfkeden için için kaynıyordu; fakat zahmetli bir dönüşten sonra ertesi günü, daha küçük bir toplantı kapsamında bilgilendirici bir görüşme yaparak değerlendirdi.

Rosa Luxemburg aksiliklere rağmen vazgeçmedi. "İleriki günlerde bir kez Katowice'de, sonra da Zabrze ve Laurahütte'de, aynı zamanda PPS tem-

silcisi olan sendikacılarla toplandık. Arkadaşlar benim orada bulunmamdan dolayı çok seviniyorlardı ve içlerini döktüler. Bana büyük bir güven duyuyorlardı ve PPS ile olan ilişkimi sordular. Onları kısaca bilgilendirdim, bu meseleyi PPS'nin Paskalya'daki gelecek parti kongresinde mutlaka açmak istiyorlar. Beni delege yapmak istiyorlar ve Berlin'dekiler buna karşı çıkarsa, tüm Yukarı Silezya'nın ayaklanacağını söylediler. Polonya sorunuyla ilgili olarak tamamıyla bizim konumumuzdalar. Adresimi de aldılar, haberleşeceğiz. Yukarı Silezya kongre delegeleri beni burada ziyaret edecekler.

Bu samimi görüşmeler bana ve davaya genel toplantılardan daha yararlı oldu, çünkü birbirimizle şahsi olarak yakınlaştık. [...] (Beni kafalarında farklı canlandırdıklarını belirttiler: 'şişman ve uzun boylu'.)

Berlin'deki PPS'nin de çok uzlaştırıcı bir tavır takındığı ortaya çıktı. *Gazeta Robotnicza*'da toplantımı iki kez haberleştirmekle kalmayıp, ayrıca Winter'e benim Yukarı Silezya'da ajitasyon turuna çıktığıma çok sevindiklerini yazdılar [...].

Son toplantım Pazar günü oldu [Bielschowitz'de]. [...] Toplantıya hiç olmadığı kadar çok insan katıldı: tamı tamına yüz elli kişi -oradaki koşullar göz önüne alındığında çok büyük bir sayı (gerçekten!), çünkü çevre kasabalardan ve iki saat yürümeyi göze alarak geliyorlar. İlk önce Winter, geldiğim için birkaç kelimeyle teşekkür etti, sonra konuşmamı yaptım, tam bir saat konuştum. Her şey gayet güzeldi, konuşmam birkaç kez alkışlarla kesildi. Konuşmamın sonunda 'gökgürültüsü' gibi bir alkış yağdı ve 'bravo' diye bağırıldı. Toplantıdan sonra yaşlı bir madenci yanıma geldi, yüzümü okşadı ve 'Aferin sana' dedi..."[198]

Rosa Luxemburg yorulmak bilmiyordu ve sosyal demokrat harekete ve bu hareketin içinde kendi etkisinin güçlenmesine hizmet edeceğine inanırsa, en zahmetli durumların bile üstesinden gelebiliyordu. Polonya kökenlilerin yoğun olduğu bölgelerde sosyal demokrat ajitasyonun Lehçe yapılmasının önemini bir kez daha görmüştü. "Lehçe söylenen bir söz, buraya yabancı gelen Almancadan çok daha fazla etkili oluyor."[199] Rosa Luxemburg, Ignatz Auer'in yanı sıra parti yönetim kurulunun iki sekreterinden biri olan Wilhelm Pfannkuch ile henüz Kasım ayında Polonyalılar arasında ajitasyon çalışmalarının nasıl desteklenmesi gerektiği konusunda görüşmüştü.

1900 yılının Prusya'sında yaklaşık üç milyon Polonyalı yaşamaktaydı. Halka açık tüm toplantılarda, okullarda olduğu gibi, yalnızca Almanca konuşulmasına izin verildiği için sosyal demokrat bilinçlendirme ve örgütlenme çalışmaları çok zor olmakla birlikte yine de mümkündü. Alman sosyal demokrasisinin girişimi sonucunda Aralık 1890'da Berlin'de Polonyalı Sosyalistler Birliği kurulmuş, bu birlik Eylül 1893'te diğer Polonyalı sosyalist gruplarla birlikte Polonya'nın Prusya'ya ait olan bölgesinde Polon-

ya Sosyalist Partisi'ni (PPS) oluşturmuştu. PPS 1903 yılına kadar Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin özerk bir parçası olarak kaldı. Yine Alman partisinin desteğiyle 1891 yılından beri haftalık Lehçe gazete *Gazeta Robotnicza* çıkartılıyordu. Yayımcılardan birisi, 1892'den beri Berlin'deki Polonyalı Sosyalistler Birliği'nin genel sekreteri olan Stanislaw Berfus'du. Berfus 1893 ile 1905 arasında Prusya'daki PPS'nin başkanlığını yaptı. *Gazeta Robotnicza*'nın redaktörü Franciczek Morawsski'ydi. Rosa Luxemburg, ağırlığı Yukarı Silezya'ya vermenin sorunlara yol açacağı kanısındaydı. *Gazeta Robotnicza* bundan böyle Katowice'de çıkacaktı. August Winter yayın organını yerel bir gazeteye dönüştürmek istiyordu.

Joseph Gogowski ve Marcin Kasprzak'ın büyük ölçüde yalnız kaldığı Poznanya eyaletinde ağır sanayinin yokluğu, küçük zanaatın yaygınlığı ve Katolik ruhban sınıfının nüfuzu, parti çalışmalarını çok zorlaştırıyordu.

Sendikal ajitasyon ve örgütlenmeye buradan başlamak, bir sendika ve sendika gazetesi kurmak Rosa Luxemburg'a mantıklı geliyordu. Sosyal mücadelelerle sıkı bağlar kurarak, ulusal dışlanmaya ve Katolik baskılara karşı koymak gerekiyordu. Rosa Luxemburg Poznanya eyaletindeki yoldaşları aktif olarak destekledi. 24 Mart ile 27 Mart 1900 arasında Poznanya'da düzenlenen toplantılarda konuştu ve Mart sonunda, PPS kongresi için hazırlık yapılan bir konferansa katıldı. Bu konferansta, PPS'nin tasfiye edilmesini ve PPS üyelerinin yerel Alman sosyal demokrat parti örgütlerine geçmesini talep eden bir karar tasarısının geri çekilmesini sağladı ve bunun yerine aşağıdaki tasarıyı getirdi: "Poznanya sosyal demokrasisi hem hareketin nihai hedefleri, hem de politik mücadelenin yakın vadeli görevleri açısından Alman sosyal demokrasisiyle aynı zeminde durduğunu oybirliğiyle ilan eder ve baskı altında bulunan Polonya ulusunun korunması için verilen mücadelenin yalnızca bu zeminde mümkün olduğu görüşündedir.

Bu görüşlerden hareketle Poznanya sosyal demokrasisi, Polonya Sosyalist Partisi yönetim kurulunu milliyetçi söylemlerden uzak durmaya ve tüm gücünü Almanya'nın Polonya eyaletlerinde, yani Poznanya ve Yukarı Silezya'da giderek güçlenen işçi hareketine sevk etmeye çağırır."[200]

Prusya işgal bölgesindeki Polonya sosyal demokrasisi tarafından, 15/16 Nisan 1900'de düzenlenen ve yukarıdaki karar tasarısının onaylandığı V. Parti kongresinde Rosa Luxemburg *Gazeta Robotnicza*'nın basın komisyonuna seçildi. Kongrenin tamamına hâkim olmak ve hatta mağlup rakiplerini bile kendi tarafına çekebilmekten dolayı mutluydu.[201] Başarıyı, bağımsızlık sorununda sert polemiklere yer vermediği temkinli taktiğinin sonucu olarak değerlendirdi. Polemiklere girmiş olsaydı, kendisini Poznanya işçilerinden koparmaktan başka bir şey düşünmeyen sosyal yurtsever Przedświtçi'lerin ekmeğine yağ sürmüş ve oltalarına takılmış olurdu.[202]

*Leipzig Halk Gazetesi*'nde ve *Gazeta Robotnicza*'da yazdığı makalelerde Rosa Luxemburg, Prusya işgal bölgesindeki sosyal demokrat hareketin çıkarlarını ve Alman ve Polonyalı örgütlerin işbirliğini savundu. Bunu, ulusal sorunla ilgili karşıt konumlar üzerine atışmaktan daha yararlı buluyordu.

Rosa'nın Poznanya'daki faaliyetleriyle ilgili olarak tavsiyelerine başvurmadığı Leo Jogiches, 21 Nisan 1900 tarihli *Gazeta Robotnicza*'da PPS'nin parti kongresi hakkında çıkan ve Rosa Luxemburg'un partiye katıldığını açıklayan haberi okuyunca dehşete kapıldı. Haberde intikamcı bir üslupla, SDKP'nin kurucularından biri olarak, Rus Polonya'sındaki PPS'nin sosyal yurtseverliğine sürekli saldırmış olan Rosa Luxemburg'un Poznanya bölgesinde "Polonyalı sosyalist kimliğini" benimsediği ve böylece kendi görüşlerine ters düşerek, PPS programında yer aldığı üzere Polonya'nın bağımsızlığını desteklediği belirtiliyordu. Konumunun bu yanlış yorumlanışı hem bir basın savaşına, hem de sevgilisiyle tartışmasına yol açtı.

Bu deneyim bir mektubunda belirttiği gibi Rosa Luxemburg'u, Polonya sorunu üzerine daha kapsamlı bir programatik çalışma hazırlamaya itti. 1900 yılında Poznanya'daki Gogowski yayınevinden *Zur Verteidigung der Nationalität* (Milliyetin Korunması Üzerine) başlıklı bir Lehçe broşür yayınladı.[203] Bu çalışma Rosa Luxemburg'u, PPS'nin Poznanya bölgesindeki adamları Morawski ve Trusiewicz ile birlikte attığı "pratik" taklalardan bin kez daha fazla tatmin etmişti.[204]

Rosa söz konusu broşürde Almanya imparatorluğundaki Polonyalıların durumunu analiz etti ve Prusya eğitim, kültür ve yerleşim politikasını, Polonyalılığın köklerinden koparılmasına ve tüm Polonyalıların Almanlaştırılmasına yönelik aşağılık bir şiddet eylemi olarak ifşa etti. Polonyalıların yapması gereken şey; Almanlara karşı değil, bu medeniyet ayıbının suçlularına, yani Prusya hükümeti ve Alman toplumunun egemen kesimlerine, Polonya düşmanlarına, aristokrat çevrelerin muhafazakâr, liberal parti ve örgütlerinin "Almanlaştırma" yanlısı politikacılarına, sanayi milyonerlerine, kömür baronlarına ve Katolik merkez partisinin milletvekillerini etki altında tutan büyük toprak ve çiftlik sahiplerine karşı ayaklanmaktı. Sosyal demokrasi Almanya'da, ulusal azınlıkların Almanlaştırılmasına ve her türlü hukuksuzluğa karşı savaşan tek partiydi. "Alman emekçi halkıyla ittifak içerisinde, Alman ve Polonyalı egemen sınıfların sömürüsüne ve hükümetin baskılarına karşı mücadele –bizim sloganımız işte budur!"[205]

Rosa Luxemburg'un Poznanya ve çevresinde yürüttüğü faaliyetler, Alman sosyal demokrasisinin Mainz kentinde düzenlenecek olan parti kongresine ve Paris'teki Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne bu bölgeden delege seçilmesi için yeterliydi. Yalnızca parti değil, şahsen Rosa'nın kendisi de,

PPS temsilcilerinin *İleri*'deki çarpık değerlendirmelerine karşı sorunu sosyal/sınıfsal bir eleştiriyle ele alarak, yeni bir bölgeyi fethetmişti.[206]

Rosa Luxemburg Mainz parti kongresinde Polonya sorunu üzerine olan görüşlerini açıkladı ve Joseph Gogowski ile birlikte bir önerge verdi, önerge kabul edildi. Önerge, parlamento grubuna, Poznanya eyaleti okullarında din derslerinde bile Lehçenin yasaklanmasını ifşa etme ve Polonyalılara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmasına karşı mücadele etme görevini yükledi. Rosa Luxemburg kongre konuşmalarında içi boş ulusalcı gevezeliklere karşı çıktı, Poznanya ve Yukarı Silezya'da Alman ve Polonyalı işçilerin sendika ve parti örgütlerinde neden birlikte çalışması gerektiğini açıkladı. Berlin'deki Polonyalı grup ile Poznanya'daki Polonya sosyal demokrasisi arasındaki çatışmaları provoke ettiği şeklindeki suçlamaları yalanladı ve şöyle dedi: "Polonyalı işçilere ulusalcı ütopyalarından vazgeçmelerini ve ulusal çıkarlarını bir Polonyalı kimliğiyle milliyetçi partilere katılarak değil, sosyal demokrasi saflarında daha iyi koruyabileceğini öğretmemiz gerekiyor."[207] Rosa Luxemburg ulusal sorunla ilgili olarak temel tezinde ısrar etmiş olsa da, Mainz parti kongresini kendisine hayran bırakacak ve Ignatz Auer'in "Rosa'cım" diye hitap etmesine neden olacak kadar esnek davrandı.

## Notlar

1 Leo Jogiches'e, [17 Mayıs 1898]. GB 1, s. 115.
2 Bkz. a.g.y.
3 Bkz. a.g.y.
4 Leo Jogiches'e, [14 Mayıs 1898]. GB 1, s. 111.
5 Leo Jogiches'e, [17 Mayıs 1898]. GB 1, s. 113.
6 19 Ağustos 1898. GB 6, s. 40.
7 Bkz. 23 Haziran ve 11 Ağustos 1898. GB 1, s. 152 ve 182.
8 Leo Jogiches'e, 20 Mayıs 1898. GB 1, s. 118.
9 Erfurt 1891 Parti Kongresi tutanakları, s. 4.
10 Bkz. Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstags, IX. Legislaturperiode, V. Session, 1897/98. Üçüncü Cilt. Berlin 1898, s. 1987.
11 Stenographische Berichte..., s. 1985.
12 Leo Jogiches'e, [22 Mayıs 1898]. GB 1, s. 124.
13 Leo Jogiches'e, [22 Mayıs 1898]. GB 1, s. 125.
14 Leo Jogiches'e, [22 Mayıs 1898]. GB 1, s. 124.
15 Leo Jogiches'e, 25 Mayıs 1898. GB 1, s. 125.
16 Leo Jogiches'e, 25 Mayıs 1898. GB 1, s. 126.
17 Volkswacht (Breslau), 6 Haziran 1898, No. 129.
18 Leo Jogiches'e, 9 Haziran 1898. GB 1, s. 143.
19 Leo Jogiches'e, 27 Haziran 1898. GB 1, s. 163.
20 Leo Jogiches'e, 15 Haziran 1898. GB 1, s. 147.
21 Die Wahlen in Oberschlesien. GW 1/1, s. 218.
22 Leo Jogiches'e, [18 Haziran 1898]. GB 1, s. 148.
23 Die Wahlen in Oberschlesien. GW 1/1, s. 218.
24 Leo Jogiches'e, [24 Haziran 1898]. GB 1, s. 158.
25 24 Haziran [1898]. GB 1, s. 155.
26 GW 1/1, s. 218.
27 Robert Seidel'e, 23 Haziran 1898. GB 1, s. 153.
28 [24 Haziran 1898]. GB 1, s. 158.
29 Leo Jogiches'e, [24 Haziran 1898]. GB 1, s. 159.
30 Bkz. a.g.y.
31 Leo Jogiches'e, 27 Haziran 1898. GB 1, s. 163.
32 GB 1, s. 171.
33 Alıntı: Stadler-Labhart, Verena, Rosa Luxemburg an der Universität Zürich, s. 30.
34 Bkz. [15 Ağustos 1898]. GB 1, s. 184.
35 Die Neue Zeit, 17 – Stuttgart – 1898/99, Cilt 1, s. 440-442.
36 Bkz. Kapitalismus und nationale Frage in Polen. Sozialistische Monatshefte, 3 – Berlin – Şubat 1899 No. 2.
37 Archiv für Soziale Gesetzgebung und Statistik. Yayınlayan: Heinrich Braun. Cilt 13. Berlin 1899, s. 240.
38 Leo Jogiches'e, [12 ile 20 Temmuz 1898 arasında]. GB 1, s. 173.
39 GB 1, s. 175.
40 Leo Jogiches'e, 2 Temmuz 1898 ve Mathilde ve Robert Seidel'e, 11 Ağustos 1898. GB 1, s. 165 ve 182.

41 Die Neue Zeit, 15 – Stuttgart – 1896/97, Cilt 1, s. 165.
42 Die Neue Zeit, 15 – Stuttgart – 1896/97, Cilt 1, s. 166.
43 Die Neue Zeit, 16 – Stuttgart – 1897/98, Cilt 1, s. 556.
44 Bkz. Ed. Bernstein als "Armer Toms". 26 Mart 1898 tarihli Sächsische Arbeiter-Zeitung, No 70.
45 19 Ağustos 1898. GB 6, s. 40.
46 Leo Jogiches'e, 3 Ağustos 1898. GB 1, s. 178.
47 Leo Jogiches'e, 27 Temmuz 1898. GB 1, s. 177.
48 [3 Eylül 1898]. GB 1, s. 194.
49 Leo Jogiches'e, [4 veya 5 Temmuz 1898]. GB 1, s. 169.
50 Leo Jogiches'e, 2 Temmuz 1898. GB 1, s. 166.
51 GB 1, s. 188.
52 Bkz. Leo Jogiches'e, 10 Temmuz 1898. GB 1, s. 170.
53 GB 1, s 194.
54 Leo Jogiches'e, [24 Eylül 1898]. GB 1, s. 204.
55 Sozialreform oder Revolution? GW 1/1, s. 404.
56 Sozialreform oder Revolution? GW 1/1, s. 405.
57 GB 1, s. 208.
58 Bkz. Leo Jogiches'e, [24 Kasım 1898]. GB 1, s. 216.
59 Leo Jogiches'e, [24 Eylül 1898]. GB 1, s. 205.
60 Bkz. Leo Jogiches'e, [24 Eylül 1898]. GB 1, s. 207.
61 Bkz. Leo Jogiches'e, [24 Eylül 1898]. GB 1, s. 205.
62 Leo Jogiches'e, [24 Eylül 1898]. GB 1, s. 206.
63 Leo Jogiches'e, [24 Eylül 1898]. GB 1, s. 207.
64 Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 252.
65 Robert Seidel'den Rosa Luxemburg'a, 16 Ekim 1898. Zürih Merkez Kütüphanesi, Seidel arşivi, mektup suretleri, Cilt 14, s. 190.
66 GW 1/1, s. 232 ve 234.
67 1898 Stuttgart parti kongresi tutanakları, s. 89.
68 Possibilismus, Opportunismus. GW 1/1, s. 230.
69 1898 Stuttgart parti kongresi tutanakları, s. 91.
70 A.g.y., s. 93.
71 A.g.y., s. 94.
72 A.g.y., s. 95.
73 A.g.y., s.96.
74 GLA Karlsruhe, 69 N Adolf Geck (aile mensupları). No. 259.
75 GW 1/1, s. 236.
76 GW 1/1, s. 241.
77 1898 Stuttgart parti kongresi tutanakları, s. 120.
78 A.g.y., s. 120.
79 GW 1/1, s. 238.
80 Bkz. August Bebel'den Eduard Bernstein'a, 16 Ekim 1898. Bebel, Ausgewählte Reden und Schriften. Cilt 5: Mektuplar 1890-1899, s. 100.
81 Karl Kautsky'den Eduard Bernstein'a, 27 Ekim 1898. IISG, Amsterdam, Kautsky arşivi C 209.
82 Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 268.
83 Neue Preußische Zeitung, 9 Ekim 1898 (sabah baskısı).
84 GW 1/1, s. 245.
85 [24 Eylül 1898]. GB 1, s. 206.
86 19 Ağustos 1898. GB 6, s.40.
87 29 Ekim 1898. IISG, Amsterdam, Kautsky kalıtı, C 210.
88 Erörterungen über die Taktik. GW 1/1, s. 263.
89 August Bebel'e, 31 Ekim 1898. GB 1, s. 210.
90 August Bebel'e, 31 Ekim 1898. GB 1, s. 211.
91 SAPMO-BArch., NY 4034/109.
92 Emil Eichhorn'a, 5 Kasım 1898. SAPMO-BArch., NY 4131/9.
93 Leo Jogiches'e, 3 Aralık [1898]. GB 1, s. 220.
94 7 Kasım 1898. GB 1, s. 212.
95 Vorwärts'te parti sorunları üzerine. 24 Eylül 1898 tarihli Vorwärts, No. 224.
96 Vorwärts'te parti sorunları üzerine. GW 1/1, s. 565.
97 [24 Kasım 1898]. GB 1, s. 217.
98 27 Aralık 1898. GB 1, s. 234.
99 GB 1, s. 237.
100 30 Aralık 1898, GB 1, s. 238.
101 Bkz. Leo Jogiches'e, 3 Aralık [1898]. GB 1, s. 221.
102 31 Aralık 1898. GB 1, s. 241.
103 Bkz. Leo Jogiches'e, 2 Ocak 1899. GB 1, s. 243.
104 Leo Jogiches'e, [2 Şubat 1899]. GB 1, s. 264.
105 Leo Jogiches'e, [2 Şubat 1899]. GB 1, s. 264/265.
106 Bkz. Leo Jogiches'e, [23 Temmuz 1899]. GB 1, s. 349.
107 Isegrim (Schippel), IV. War Friedrich Engels milizgläubig? Sozialistische Monatshefte, 2 – Berlin – Kasım 1898, s. 496.
108 [19 Şubat 1899]. GB 1, s. 272.
109 Sozialreform oder Revolution? GW 1/1, s. 397.
110 Miliz und Militarismus. GW 1/1, s. 454.
111 Bkz. a.g.y., GW 1/1, s. 459.
112 Leo Jogiches'e, [2 Mart 1899]. GB 1, s. 277.
113 Karl Kautsky'den Rosa Luxemburg'a, 3 Mart 1899. GB 1, s. 281.
114 Leo Jogiches'e, [2 Mart 1899]. GB 1, s. 275.
115 Leo Jogiches'e, [4 Mart 1899]. GB 1, s. 282.
116 Bkz. Leo Jogiches'e, [4 Mart 1899]. GB 1, s. 282.
117 Leo Jogiches'e, [4 Şubat 1899]. GB 1, s. 266.
118 Bkz. Leo Jogiches'e, [22 Ocak 1899]. GB 1, s. 256.
119 Leo Jogiches'e, [4 Mart 1899]. GB 1, s. 283.
120 Leo Jogiches'e, [11 Mart 1899]. GB 1, s. 288.
121 Leo Jogiches'e, [11 Mart 1899]. GB 1, s. 289.
122 Leo Jogiches'e, [27 Nisan 1899]. GB 1, s. 316.
123 Leo Jogiches'e, [6 Mart 1899]. GB 1, s. 284.

124 25 [26] Ocak [1899]. GB 1, s. 259.
125 Leo Jogiches'e, 6 Mart [1899]. GB 1, s. 284.
126 GB 1, s. 285.
127 GB 1, s. 285.
128 GB 1, s. 286.
129 Leo Jogiches'e, [28 Mart 1899]. GB 1, s. 295.
130 Leo Jogiches'e, [12 Aralık 1898]. GB 1, s. 227.
131 GB 1, s. 227.
132 Leo Jogiches'e, 31 Aralık [1898]. GB 1, s. 242.
133 Bkz. GB 1, s. 242.
134 Bkz. Leo Jogiches'e, 3 ve 9 Ocak 1899. GB 1, s. 245 ve 249.
135 Bkz. Leo Jogiches'e, 31 Aralık [1898]. GB 1, s. 242.
136 Leo Jogiches'e, [24 Eylül 1898]. GB 1, s. 206.
137 Leo Jogiches'e, [19 Nisan 1899]. GB 1, s. 307.
138 Leo Jogiches'e, [11 Nisan 1899]. GB 1, s. 303.
139 Leo Jogiches'e, [19 Nisan 1899]. GB 1, s. 307.
140 Sozialreform oder Revolution? GW 1/1, s. 369.
141 GW 1/1, s. 406.
142 GW 1/1, s. 382.
143 Marx, Karl, Kapital, Üçüncü Cilt. Marx, Karl/Engels, Friedrich, Werke. Cilt 25, s. 825.
144 GW 1/1, s. 407.
145 GW 1/1, s. 408.
146 Bkz. GW 1/1, s. 425.
147 GW 1/1, s. 426.
148 GW 1/1, s. 432.
149 GW 1/1, s. 428.
150 Bkz. GW 1/1, s. 428.
151 GW 1/1, s. 445.
152 Bkz. Leo Jogiches'e, [25 Nisan 1899]. GB 1, s. 315.
153 Leo Jogiches'e, 1 Mayıs 1899, GB 1, s. 323.
154 Hans Diefenbach'a, 27 Ağustos 1917, GB 5, s. 297.
155 Leo Jogiches'e, [2 Ağustos 1899]. GB 1, s. 354.
156 13 Temmuz 1899. SAPMO-BArch., NY 4023/6.
157 Leipziger Volkszeitung, 30 Ağustos 1899.
158 Wolfgang Heine'den Georg von Vollmar'a, 10 Eylül 1899. IISG, Amsterdam, Vollmar kalıtı, No. 873.
159 7 Eylül 1899. SAPMO-BArch., NY 4023/6.
160 Eine Richtigstellung. GW 1/1, s. 511.
161 Zum kommenden Parteitag. GW 1/1, s. 524.
162 GW 1/1, s. 530.
163 Ignatz Auer'den Eduard Bernstein'a, 13 Temmuz 1899. RZBSDNG, Moskova, Fonds 204, op. 1, No. 144.
164 1899 Hannover Parti Kongresi tutanakları, s. 94.
165 A.g.y., s. 239.
166 Sozialreform oder Revolution? GW 1/1, s. 438.
167 GW 1/1, s. 439.
168 A.g.y.
169 Zum kommenden Parteitag. GW 1/1, s. 528.
170 Zum Parteitag in Hannover. Die Neue Zeit, 18 – Stuttgart – 1899/1900, Cilt 1, s. 12.
171 GW 1/1, s. 571.
172 1899 Hannover Parti Kongresi tutanakları, s. 211.
173 Engels, Friedrich, Die Bauernfrage in Frankreich und Deutschland. Marx, Karl/Engels, Friedrich, Werke. Cilt 22, s. 504.
174 Sozialreform oder Revolution? GW 1/1, s. 433.
175 Bkz. Liebknecht, Wilhelm, Zukunftstaatliches. Cosmopolis, Berlin, 1898, s. 218.
176 Bkz. Kautsky, Karl, Bernstein und das Sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik. Stuttgart 1899, s. 172.
177 Die sozialistische Krise in Frankreich. GW 1/2, s. 73.
178 Zum französischen Einigungskongreß. GW 1/2, s. 93.
179 A.g.y.
180 Sächsische Arbeiter-Zeitung, 29 Kasım 1899.
181 Simplicissimus, Yıl 4, No. 33, 1899/1900, s. 263.
182 [22 Nisan 1899]. GB 1, s. 310.
183 Leo Jogiches'e, [17 Mayıs 1898]. GB 1, s. 116.
184 GB 1, s. 425.
185 Mathilde ve Robert Seidel'e, 30 Aralık [1899]. GB 1, s. 433.
186 Bkz. Leo Jogiches'e, [3 Ocak 1900]. GB 1, s. 440.
187 Leo Jogiches'e, [3 Aralık 1899]. GB 1, s. 416.
188 Leo Jogiches'e, [7 Aralık 1899]. GB 1, s. 420.
189 Leo Jogiches'e, [1 Kasım 1899]. GB 1, s. 394.
190 GB 1, s.387.
191 25 Ocak 1900. Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 347.
192 22 Şubat 1900. Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 347.
193 GB 1, s 456.
194 Bkz. Leo Jogiches'e, [24 Eylül 1899]. GB 1, s. 384.
195 20 Nisan 1900. Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg. Ekler, s. 350.
196 Leo Jogiches'e, 1 Mayıs 1899, GB 1, s. 323.
197 Leo Jogiches'e, [18 Mayıs 1899]. GB 1, s. 473.
198 Leo Jogiches'e, [4] Ocak 1900. GB 1, s. 435.
199 Luise ve Karl Kautsky'ye, 30 Aralık 1899. GB 1, s. 432.
200 Vorwärts, Berlin, 3 Nisan 1900.
201 Bkz. Leo Jogiches'e, 24 Nisan 1900, GB 1, s. 457.
202 Bkz. Leo Jogiches'e, [30 Nisan 1900]. GB 1, s. 460.
203 Bkz. GW 1/1, s. 810-828.
204 Bkz. Leo Jogiches'e, [25 Mayıs 1900]. GB 1, s. 477.
205 Zur Verteidigung der Nationalität. GW 1/1, s. 828.
206 Bkz. Der Sozialismus in Russisch-Polen. GW 1/1, s. 764.
207 GW 1/1, s. 797.

# Meydan Okuma
## 1900–1904



**Her birkaç haftada bir kendimi kötü durumlara düşmekten korumak ne tatsız bir fikir!**

Rosa Luxemburg'un bir özelliği de, dünyadaki çok sayıda politik olgu arasından önemli olanları ayırıp yeni gelişme eğilimlerini analiz etmesiydi. Bruno Schoenlank ve Adolf Braun gibi sosyal demokratların daha önceden üzerinde araştırmalar yaptığı, giderek artan kartel ve tröst oluşumlarını özel bir dikkatle takip ediyordu. 1894 yılındaki Frankfurt Parti Kongresi, Max Schippel'in sunduğu bir rapor temelinde bu konuya eğilmişti. Ancak Rosa Luxemburg "kartellerin modern gelişmenin bütünü içerisindeki iç doğasının, toplumsal etkilerinin ve tarihsel öneminin" henüz çok belirsiz olduğunu saptadı.[1] Ampirik bir durum saptaması için kendisi de malzeme toplamaktaydı. 3 Kasım 1899 tarihinde "Kartel Ekonomisinin Bir Sonucu" başlığıyla yayınlanan yazısında, Kuzey Amerika'nın ekonomik yapısında "tekel iktidarının serbest rekabetin yerini alacağı"[2] öngörüsünde bulundu. Avrupa ülkeleri için, Fransız iktisatçı Paul de Rousiers gibi o da kartellerin yaygınlaşmasını henüz mümkün görmüyordu.[3] Ancak dokuz ay sonra, Kasım 1899'da "kartellerin kıtamızda genel olarak yaygın bir kurum olup olmayacağı"[4] sorusunun yanıtını açık bıraktı. Daha önce imkânsız gözüken, Rosa Luxemburg için artık en azından tasavvur edilebilir olmuştu; çünkü ekonomideki ve mali piyasalardaki yoğunlaşma süreçleri değişim gösteriyor, devletin işlevlerini etkiliyordu: Üretim süreci giderek daha fazla toplumsallaştırılıyor ve devlet buna daha yoğun düzeyde müdahil oluyordu. Aynı zamanda kapitalist özel mülkiyet giderek daha ortaklaşa hareket ediyor ve devlet kontrolü giderek artan ölçüde sınıf çıkarları doğrultusunda işlev görüyordu. Bunun sonuçları Rosa için açıkça ortadaydı: "Amerikan kartel ekonomisi uluslararası bir hastalığa dönüştüğü takdirde, bu sosyalizm için bir engel değil, sermayenin muzaffer ilerlemesinin kurbanlarını sosyalizmin kollarına atacak ve kapitalist toplum içindeki çelişkile-

ri en üst seviyeye çıkartarak sosyalist devrimin, sermaye iktidarının yarattığı acılardan kurtulmanın tek yolu olduğunu gösterecek bir kamçı teşkil edecektir."[5]

Rosa Luxemburg bir başka gelişmeyi de aynı büyük dikkatle takip etmekteydi: Almanya'da artan yayılmacı emeller ve hızlandırılan donanma inşası. Mart 1898'de kabul edilen Birinci Tirpitz Donanma Kanunuyla birlikte, Büyük Britanya'yla yarış halinde, denizde silahlanma kararı verilmişti. İkinci Donanma Kanun Tasarısı yakında, Mart 1900'de gelecekti. Henüz Aralık 1897'de, Alman deniz birliklerinin Kiautschou körfezini işgalinden kısa bir süre sonra, geleceğin İmparatorluk Şansölyesi Bülow şu açıklamayı yapmıştı: "Almanların, komşularından birine toprakları, diğerine denizleri ve kendilerine de saf öğretinin hüküm sürdüğü gökleri rezerve ettiği zamanlar geride kalmıştır... Kimseyi gölgede bırakmak istemiyoruz, ama güneşin altında kendimiz için de bir yer talep ediyoruz."[6] Nisan 1898 sonunda, bir sömürge toprağının yeniden paylaşımı için verilen ilk savaş olarak İspanyol–Amerikan savaşı başladığında, Alman İmparatorluğu bir donanma filosunu Manila'ya göndererek İspanyol sömürge topraklarının Pasifik'teki ve Uzak Doğu'daki bazı parçaları üzerinde hak iddia etti. 1898 sonunda yayılmacı emelleri ayrıca ve tekrar Ön Asya'ya yöneldi. Bunun dış politikadaki göstergesi, İmparator II. Wilhelm'in Doğu ziyaretiydi. Osmanlı sultanı II. Abdülhamit'in Deutsche Bank'a İzmit–Ankara demiryolu inşaatının imtiyazını vermesinden on yıl sonra 1899 yılında, imtiyazı takiben kurulan Anadolu Demiryolu Şirketi, Haydarpaşa'da bir limanın ve Konya–Bağdat–Basra demiryolu hattının inşaat iznini aldı. Almanya hiçbir zaman tamamlanamayacak olan Bağdat hattıyla, İngilizlerin Mezopotamya'daki ulaşım tekelini kırmak, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki nüfuzunu sağlamlaştırmak ve Ön Asya topraklarına girmek istiyordu. Aralık 1899'da Bülow mecliste, Almanya için politik güçsüzlük ve ekonomik tevazu zamanlarının geride kaldığını açıkladı ve açıkça dünyanın yeniden paylaşımı savaşı için aktif askeri hazırlık talebinde bulundu.[7]

Bu gelişmeler Rosa Luxemburg tarafından Şubat 1900'de silahlanma yarışına karşı başlatılan bir toplantılar dizisi çerçevesinde (yalnızca 7 Şubat 1900 tarihinde Berlin'de 19 adet kitlesel gösteri yapıldı) alaylı bir biçimde yorumlandı: "Almanya'da belli çevrelerin tutulduğu dünya gücü olma hastalığı, Almanya'nın ilk sömürge ve deniz gücü İngiltere'ye denk bir güç olacağı veya hatta onun yıkıntıları üzerine kurulacağı gibi çılgın gelecek fantezileriyle artık yetinmiyor. Almanya'nın bakışı şimdi geçmişe yöneliyor ve bu geçmişe, sömürgecilik ihtirası açısından büyük bir *ihmalkârlık günahı* olarak bakılıyor. Buna göre bugünkü Donanma Kanun Tasarısı'nda eksik bulunabilecek tek nokta, on, on beş hatta yirmi sene önce meclise getiril-

memiş olmasıdır."[8] "*Weltpolitik*'in Bir Sonucu" başlıklı yazısında şu sonucu çıkarıyordu: "*Weltpolitik*, her durumda ve her yoldan aynı noktaya varıyor: *Militarizmin güçlendirilmesi.*"[9] Karada çoktandır birinci sınıf bir askeri güç olan Almanya'nın emperyalist arzuları, onu şimdi de güçlü bir donanma kurmaya yöneltiyordu. Tüm emperyalist büyük devletler arasındaki çılgın silahlanma yarışı, halklara tarif edilemez acılara mal oluyordu. "Öyleyse sosyal mücadelelerin zayıflamasını ve yumuşamasını değil, aksine modern toplumun içinde ve dışında çelişkilerin artmasını ve mücadelelerin sertleşmesini göze almalıyız."[10]

Rosa Luxemburg için iki soru öne çıkıyordu: Bu gelişmeye karşı etkili bir mücadele nasıl verilebilirdi ve sosyal demokrat partilerin bununla ilgili eylemleri uluslararası düzeyde nasıl daha iyi koordine edilebilirdi?

Ancak Rosa Luxemburg 1900 yılının Mayıs ile Temmuz ayları arasında kendisini bir yaratıcılık krizinin içinde buldu. *Yeni Zaman* gazetesi için, yakında Paris'te yapılacak olan uluslararası Sosyalistler Kongresi üzerine planlanan yazı dizisini hazırlamayı bir türlü başaramıyor, kendisini ruhsal olarak boşalmış ve güçsüz hissediyordu. Leo Jogisches'e yazdığı bir mektupta "elle tutulur bir şey ortaya çıkmıyor" diye yakınıyor ve "soyutlama ve spekülasyon bulutu içinde, öylesine bir keşif gezisi. Zaten konunun kendisi (bu kahrolası "enternasyonalizm" meselesi) de soyut" diyordu. Aslında bu yıl süresince "ne kadar çok ve farklı şeyler okumuştu".[11] Alman ve Polonya partileri için yaptığı çeşitli ufak tefek işler, sandığından daha fazla zaman ve güç kaybına yol açıyordu. Üstelik *Leipzig Halk Gazetesi* yayın kurulu, Bruno Schoenlank ile şahsi ilişkisinin kopmasından sonra, ortak çalışmalarına geçici olarak ara vermiş ve önceden hazırladığı bir Çin yazısını geri çevirmişti. Hırslı politikacı, maddi kaybı bir yana, bundan bir hayli etkilenmişti. Buna rağmen sevgilisine, insanın kendisini kaybetmemesi gerektiğini yazdı. Hayatta ve politik çalışmada daha büyük talihsizlikler yaşanabilirdi.[12]

Yeni huzursuzluğunun başlıca nedeni büyük bir ihtimalle, en çok sevdiği ve ihtiyacı olduğu insanın Berlin'de yanında olmamasının yarattığı memnuniyetsizlikti. Burada sırayla her şeyi denemiş ve hepsinden kısa bir süre sonra bıkmıştı: Alman parti çevreleriyle ilişkiler, çocuklu aile hayatının sihri, Polonyalı arkadaş çevresi, ara sıra yaşanan flörtler... Rosa Luxemburg iş ve aşkta huzurlu bir hayatın hasretini her zamankinden daha çok çekiyordu. Hayalindeki ideal ilişkinin resmini çizdi: "Gerçekten, bizim haricimizde hiçbir çiftin, bizim gibi hayatta karşılıklı olarak bir İnsan yaratma gibi bir ödevi yok. Bunu her attığım adımda hissediyor ve ayrılığımızı bir kat daha fazla acıyla duyumsuyorum. İkimiz de sürekli içsel olarak 'yaşıyoruz', yani değişiyor ve büyüyoruz. Bu nedenle sürekli içsel bir

parçalanma, ruhun parçalarında bir dengesizlik ve uyumsuzluk oluşuyor ve insan yeniden bir iç yenilenme gerçekleştirmek, düzen ve uyumu tekrar sağlamak zorunda kalıyor. Yani insan sürekli kendisiyle meşgul oluyor, ama aynı zamanda olayların genel ölçüsünü gözden kaçırmaması gerekiyor. Genel ölçü ise benim kanımca, olumlu eylem ve yaratıcı faaliyet. Kısacası, ruhsal tükeniş ve parçalanma içinde kaybolmamak için, her şeyi anlayan ama uyumu arayan 'Ben'in dışında duran, başka ve yakın bir insanın kontrolü gerekli. Tüm bunları anlayabildiğinden şüpheliyim, çünkü bir cebir sembolleri dizisine benziyor."[13]

Jogisches'in doğum günü olan 18 Temmuz yaklaşıyordu. Rosa Luxemburg en son ana kadar bu günü onunla Berlin'de kutlamayı umdu. "Küçük ve neşeli bir kafa çekmeyle veya *eğlenceli bir birliktelikle*."[14] Jogisches, Zürih'te bir raporu yetiştiremediği için, bu gerçekleşmedi. Ancak birbiri ardına gelen iç ve dış politik olaylar, Rosa Luxemburg'un kişisel sorunlarının önüne geçti.

### Biraz daha yükseklerde gözükmemizi istiyorum

II. Wilhelm 27 Temmuz 1900'de meşhur "Hun konuşması"nda Alman askeri birliklerini, Çin'in Shantung eyaletinde giderek artan sömürgeci baskılar nedeniyle çıkan ayaklanmayı bastırmak üzere, aynı bin yıl önce Atilla'nın komutası altında insanları katleden Hunlar gibi davranmaya çağırdığında, Rosa Luxemburg parti yönetim kurulunun hemen protesto toplantıları örgütlemesini bekledi; fakat bu konuda başvurduğu Wilhelm Liebknecht ve Paul Singer'in yaz sıcaklarının ortasında Çin ile ilgili bir ajitasyonu mantıklı bulmaması üzerine hayal kırıklığına uğradı ve acizliğini tüm benliğinde hissetti.

Bu arada 7 Ağustos 1900'de Alman sosyal demokrasisi, o güne kadar yaşına göre son derece güçlü kuvvetli gözüken Wilhelm Liebknecht'in ani ve beklenmeyen ölümüyle ağır bir darbe aldı. Rosa Luxemburg Baltık sahilinde tatilde bulunan Kautsky ailesine sarsılmış bir ruh haliyle "Ah, çocuklar, ufalanmaya başlıyoruz!" diye yazdı. "Liebknecht'in ölümü ilk anda sanıldığından çok daha büyük bir *moral* kaybı." Rosa Luxemburg, Wilhelm Liebknecht ile birlikte değerli bir şahsi desteğini de kaybetmişti. Daha kısa bir süre önce *İleri* yayın kurulunun bir toplantısında Liebknecht Rosa'nın kulağına, onu yazı işleri sorumluluğuna önermek istediğini fısıldamış ve çok "muhteşem" bir makale yazarsa makaleyi *Leipzig Halk Gazetesi* yerine, kendisi tarafından yönetilen merkezi parti organında yayınlamayı tavsiye etmişti. Rosa bunu yapacağına söz verdikten sonra Liebknecht şu teminatta bulundu: "'Sizin için her zaman elimden geleni yapacağım.' [...] Toplantının sonunda kendisini ziyaret etmemi rica edip, karısıyla birlikte çok se-

vineceklerini söyledi. Belki yalnızca bir teferruat, ama onunla barış içinde vedalaştığım için kendimi iyi hissediyorum. [...] Zavallı ihtiyar, şanını koruması açısından belki de doğru zamanda öldü..."[15]

Kautsky'ler cenaze töreni için Berlin'e döndü ve nihayet Leo Jogiches de gelerek, 12 Ağustos 1900'de Rosa Luxemburg'un adresine kayıt yaptırdı. Aynı gün yüz binlerce Berlinli Wilhelm Liebknecht'i Friedrichsfelde mezarlığına son yolculuğuna uğurladı.

17 Eylül 1900'de Paul Singer, vefat etmiş olan Wilhelm Liebknecht ve hastalanan August Bebel'e vekaleten Mainz şehir salonundaki parti kongresini açtı. Rosa Luxemburg, yönetim kurulu çalışma raporunun tartışmaya sunulmasıyla birlikte hemen söz aldı ve Çin savaşına karşı ajitasyonu güçlendirmek için gerekli olan tüm adımların atılmamasını eleştirdi. Bu durum bir muhalefet partisi açısından, tüm kapitalist Avrupa'nın tarihinde bir dönüm noktasına işaret eden bir işgal savaşının önemi göz önünde bulundurulduğunda, sorumsuzca bir davranıştı. Tartışma, partinin emperyalist dünya politikası karşısındaki tutumu başlıklı özel gündem maddesi kapsamında sürdürülürken, Rosa Luxemburg eleştirisini somutlaştırdı. Parti yönetim kurulunun konuyu bir manifestoyla aydınlatması ve tüm parti örgütlerine yönelik direktifler vermesi gerekiyordu. Çin savaşının dünya siyaset sahnesinde uluslararası gericiliğin tüm kültür devletlerini içine alan ilk saldırısı olması nedeniyle, Avrupa işçi partilerinin birleşik ve kararlı bir protestosu gündeme gelmeliydi. Rosa Luxemburg bu bağlamda ilk planda uluslararası kongrenin alacağı bir protesto kararını değil, halk kitlelerini harekete geçirecek motifleri kastediyordu ve Çin savaşında Almanya öne çıkmaya çalıştığı için, bununla ilgili girişimin Alman sosyal demokrasisi tarafından başlatılması gerekiyordu. "Halkın geniş bir kesiminde gülünç duruma düştük" diye öfkelendi. "Her gün *Weltpolitik* karşısında ateş püskürüyor ve barış zamanında militarizmi yerden yere vuruyoruz. Ama gerçekten savaş başladığında gereğini yapmaktan ve yıllardır uyardığımız tehlikenin gerçeğe dönüşmeye başladığını göstermekten kaçınıyoruz. Çin savaşının en önemli olaylarının, Kayser'in konuşmalarının, savaş gemilerinin doğuya gönderilmesinin tatil zamanına rastladığı doğru. Fakat Almanya'nın sonuçları vahim olması beklenen bir savaşı sürdürdüğü sırada tatil yapmak için, en azından imparatorluk şansölyesi olmak lazım; biz ise bir muhalefet partisiyiz ve bu kimliğimizle her zaman göreve hazır olmalıyız."[16] Rosa Luxemburg, Wilhelm Pfannkuch'un hatip konusunda sıkıntı çekildiği şeklindeki argümanını, üzerinde durmaya değer bulmadı. Düzinelerce Bebel'imizin olmadığını söylemek, artık temcit pilavına dönmüştü.

Birçok delege Rosa Luxemburg'a hak verdi, fakat Paul Singer konuyu

hafife almaya çalıştı. Kapanış konuşmasında Bayan Luxemburg'un önerilerine teşekkür edilmesi gerektiğini, ancak durumun o kadar da vahim olmayıp, partinin suskun kalmadığını belirtti.[17]

Ele avuca sığmayan bu kadının hitabet yeteneği yoldaşlarını etkiliyordu. Rosa Luxemburg Berlin, Bochum, Fürth, Frankfurt, Mainz ve Nürnberg delegeleri tarafından yerel derneklere konuşmacı olarak davet edildi. Hermann Molkenbuhr, Hugo Haase, Adolf Geck ve Kurt Eisner ile birlikte, bir mektubunda belirttiği gibi, partide yeni dostlar kazanmıştı. Sevgilisine gururlu bir edayla şöyle yazdı: "Eisner bugün öğle yemeğinde, *benim Almancaya mükemmel derecede hakim olduğumu* (aynısını Herzfeld de belirtti) ve üslup açısından *kongrenin* en iyi konuşmacısı kabul edilmem gerektiğini söyledi!! Onun ağzından bunu duymak büyük bir övgü."[18] Rosa kongrede kendisine gösterilen genel sempatiye seviniyordu. Rosa'ya göre Clara Zetkin her zaman olduğu gibi iyiydi, fakat "kadın sorunlarına çok fazla dalıyor ve genel meselelerde ortaya çıkmıyor"du.[19] Bu etkileyici, kararlı ve güçlü kadınla izlenim ve çıkarımlarını paylaşmaktan hoşlanıyordu. Julius Bruhns ve Hermann Molkenbuhr'un onu çok eğlendirdiği, Ignatz Auer'in "tatlı" bir adam olduğu ve birkaç kez ziyaretine geldiği, Richard Fischer'in de talipleri arasında bulunduğu ve hatta aşağılayıcı davrandığı halde Adolf Braun'un bile gözüne girmeye çalıştığı gibi, Clara'nın anlattığı detaylar ise Rosa Luxemburg'un şaşırmasına neden oluyordu.[20]

Kongrenin bir bilançosunu çıkartan Rosa Luxemburg, kendisinin "görüşlerimizi kararlı bir şekilde temsil eden"[21] tek kişi olduğunu saptadı ve özellikle gümrük politikası üzerine yapılan tartışmaları öne çıkardı. "Calwer'in konuşması tam anlamıyla bir skandaldı! Onun konuşmasının ardından hemen ve hiç hazırlanmaksızın konuşmak zorunda kaldım, fakat kızgınlığımdan dolayı çok iyi bir konuşma yaptım. Bana saldırmaktan kaçınan Vollmar'dan sonra bir kez daha konuştum. Sonunda Vollmar'ın *önergesi* (en önemlisi) reddedildi ve benim önergelerimin hepsi kabul gördü..."[22] Rosa Luxemburg gümrük vergilerinin ve bundaki artışların reddedilmesini talep etmiş, "açık kapı" prensibini savunmuş ve böylece yalnızca Çin ile ilgili değil, Avrupa dışındaki tüm bölgeler ile ilgili olarak koruma gümrüğü ve "çıkar alanları" politikasına karşı tavır almıştı. August Bebel ve diğer delegelerin ona anlattığına göre Georg von Vollmar bu duruma özellikle öfkelenmişti.

Rosa Luxemburg yerel seçimler tartışmasında oyunu Singer, Ledebour ve Berlinli yoldaşlarla birlikte aynı doğrultuda kullandı. "Parti kongresinden memnuniyet duyabiliriz" diyordu: "1. Weltpolitik tartışmasında açık bir galibiyet elde ettik, bizzat Singer de bunu teslim etmek zorunda kaldı. 2. Elbette gümrük tartışmasında da aynısı oldu. 3. Berlinli iki yoldaşın [Wil-

helm Eberhardt ve Eugen Ernst] yönetim kuruluna üye olarak girmesini sağladık! Bunun bana şahsi açıdan çok yararı oldu. Birçok delege Calwer'i bitirdiğim için bana teşekkür etti, aynı şekilde Weltpolitik meselesi için de [...] Yarın sabah hep birlikte Paris'e gidiyoruz."[23]

Alman sosyal demokrasisi ve bağımsız sendikalardan 57 delege, 23 ile 27 Eylül 1900 tarihleri arasında Paris'te toplanacak olan ve 21 ülkeden 791 delegenin katılacağı Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne doğru yola çıktı. Rosa Luxemburg yıllarca yaşadığı ve çok iyi tanıdığı şehirde Clara Zetkin ile birlikte Otel Moderne'e, (3 rue de l'Étoile, chambre 2) yerleşti. Birisi Poznanya eyaleti ajitasyon komitesinden 360 imzalı, diğeri de Yukarı Silezya seçim bölgesi Beuthen-Tarnowitz ve Katowice-Zabrze'nden olmak üzere iki yerden delegeydi ve bu sefer Alman delegasyonunun içinde yer almaktaydı. PPS'nin içindeki malum rakipleri aynı 1893 ve 1896'da olduğu gibi delegeliğinin iptali için başvuruda bulundu, fakat başarılı olamadı. Rosa Luxemburg Leo'ya, Daszyński'ye karşı parlak bir Fransızca konuşma yaptığını ve alkışlandığını bildirdi.[24] Kongre bürosu Rosa Luxemburg'un delegeliğini onayladı. Ancak illegal SDKP'nin delegasyonuna mensup dört mülteci öğrencinin PPS'nin kendisine karşı verdiği önergeyi imzalamış olması Rosa Luxemburg'un "moraline sarsıcı bir etkide" bulunmuştu. Bu "dört ahbap-çavuşun darbesinin" kongre protokolüne doğru yansımasını talep etti.[25]

Rosa Luxemburg'a kongrenin "Halkların barışı, militarizm, düzenli orduların tasfiyesi" başlıklı gündem maddesi için bir rapor hazırlama görevi verilmişti. 21 Eylül'de Jogiches'e, henüz hiçbir hazırlık yapmadığını ve Pazar tatilinde hemen işe koyulmak istediğini[26] yazarken, büyük ihtimalle yalnızca konuşmasının somut biçimini kastediyordu. Bu konuyla fikirsel olarak uzun bir süreden beri ilgilenmekteydi.

Görüşmelere hazırlık yapmak üzere gündem maddeleri için komisyonlar oluşturuldu. Alman delegasyonu halkların barışı başlıklı 4. madde ve sömürgeci politika başlıklı 5. madde için Paul Singer ve Rosa Luxemburg'u atadı. Konuların birbirinden ayrı ele alınamaması nedeniyle iki komisyon birlikte toplandı ve iki karar tasarısı hazırladı.

Rosa Luxemburg 27 Eylül'de kongrenin öğleden sonraki oturumunda "Halkların barışı" başlıklı gündem maddesi için hazırlanan karar tasarısının açıklamasını sundu. Sözlerine "Uluslararası kongrelerde militarizme karşı protestoların yükselmesi yeni bir olgu değildir" diye başladı ve devam etti: "Proletarya öteden beri, doğru içgüdüsü sayesinde militarizmin tüm kültürlerin can düşmanı olduğunu bilmiştir. Eski Enternasyonal de pek çok kez buna benzer protestolar dile getirdi. Fakat burada bizim için söz konusu olan, eski kararların yalnızca basit bir tekrarı değil, dünya politikasının yeni görüntüleri karşısında yeni bir şey ortaya koymaktır."[27] Sos-

yalistler kendilerini platonik deklarasyonlarla sınırlamamalı ve yalnızca ekonomik alanda uluslararası eylemler organize etmekle yetinmemeliydi. Proletarya, emperyalist gericiliğin ittifakına karşı uluslararası bir muhalefet ortaya koymak zorundaydı.[28] Kongre gençlik içinde anti-militarist propagandanın örgütlenmesini ve tüm parlamentolardaki sosyalist temsilcilerin her türlü askeri harcamalara karşı oy kullanmasını kararlaştırdı. Daimi Uluslararası Sosyalist Komisyon, uluslararası önem taşıyan olaylarda tüm ülkelerde protesto hareketleri düzenlemekle görevlendirildi.[29] Bu tavsiyeler öncesinde, Enternasyonal'in 1889, 1893 ve 1896 kongrelerinde militarizme karşı mücadele, düzenli orduların tasfiyesi, uluslararası uzlaşma mahkemelerinin kurulması ve savaş veya barış kararının halk tarafından verilmesinin sağlanması ile ilgili kararlarına işaret edildi. Son kongreden bu yana gelişen olaylar açığa çıkarmıştı ki; proletaryanın o güne değin elde ettiği politik kazanımlar ve insan toplumunun tüm gelişmesi, militarizmin yeni "dünya politikası" tarafından yoğun bir şekilde tehdit ediliyor ve "bu yayılma ve sömürge yağmacılığı politikası, Çin'e karşı sürdürülen haçlı seferinde görüldüğü üzere, savaşı süreklileştirmeye ve bunun neden olduğu ekonomik, politik ve ahlâki sonuçların maliyetini proletaryaya yüklemeyi hedefleyen uluslararası çekişme ve sürtüşmelere yol açıyor"du[30].

II. Enternasyonal'in, 20. yüzyılın eşiğinde barışın korunmasına yönelik daha kararlı bir mücadele için yeni bakış açıları ve prensipler geliştirmesinde Rosa Luxemburg'un önemli katkıları olmuştu. Uluslararası işçi hareketinin en üst tartışma platformunda somut görevlerin saptanması ve yerine getirilmesi söz konusu olduğunda bundan böyle önemli bir söz hakkına sahip olacaktı.

Rosa Luxemburg birkaç gün daha Paris'te kaldı ve sonradan anlattığı gibi Jaurès, Millerand, Daszyński, Bebel ve "daha pek çok kişiyle beraber, ortalık toz duman oluncaya kadar" oradan oraya dolaştı.[31] Luise Kautsky'ye kabına sığmayan neşeli selamlar yolladı: "Burada hepimiz mutluluk içerisinde yüzüyoruz. Yoldaş Swienty, Gradnauer, Haase çifti ve ben. Duval'de oturmuş *potage aux choux** bekliyoruz. Gradnauer'in aklına ilk önce siz geldiniz."[32]

Eve döndüğünde babasının ölüm haberiyle karşılaştı. Günlerce ağladı ve acısına gömüldü. Ruhsal dengesini yeniden bulması uzun bir zaman aldı. "İçim ölmüş gibiydi. 'Canlı bir insanın' günlük yükümlülüklerini mekanik bir şekilde yerine getiriyor, hiçbir şeyi umursamıyordum."[33]

Aylar sonra, 30 Aralık 1900'de Minna Kautsky'ye, işten, insanlarla beraber olmaktan ve dostluklardan yeniden zevk alabildiğini söyledi. Franz

* Bir tür lahanalı et çorbası –*çev.*

ve Eva Mehring'in kendisine gösterdiği sevgiyi bir hediye olarak algılıyor, aynı kendisi gibi Beethoven ve Chopin'e düşkün olan Eva Mehring'in piyano çalmasını keyifle dinliyordu. Ayrıca şimdiye kadar hakkında hiçbir şey bilmediği Hebbel'i okumaya ve tadını çıkarmaya başlamıştı.[34]

**Demek ki ona da haddini bildirmek gerekiyor**

Rosa Luxemburg 19 Ocak 1901'de, aylar önce babasının ölümü üzerine içini döktüğü Cezaryna Voynarovska'ya rahatlamış bir şekilde şöyle yazdı: "[...] boğazıma kadar işin içindeyim [...]. Guesde'ye *Yeni Zaman*'ın gelecek sayısında Fransa üzerine ilk makalemin çıkacağını söyleyin –Vollmar'a bir cevap."[35] Georg von Vollmar, Millerandizm'in en ateşli taraftarlarındandı. Alexandre-Étienne Millerand 22 Haziran 1899'da sosyalist partinin üyesi olarak Fransa'nın burjuva hükümetine, Paris Komünü'nün cellâdı Galliffet'nin de yer aldığı Waldeck-Rousseau kabinesine katılmış, Rosa Luxemburg henüz 6 Temmuz 1899'da *Leipzig Halk Gazetesi*'nde buna karşı tavır alarak şu görüşü savunmuştu: Sosyal reformları hükümetin üyesi olarak, yani aynı zamanda burjuva devletini aktif olarak destekleyerek gerçekleştirmeyi hedefleyen bir sosyal demokrat, sosyalizmi en iyi ihtimalle burjuva demokrasisine veya burjuva işçi politikasına indirgemiş oluyordu. Bunun da sosyal demokrasi saflarındaki sonucu kargaşa ve rüşvetçilikti. Ülkenin özgürlüğü veya cumhuriyet gibi demokratik kazanımların korunması söz konusu olduğunda, istisnai durumlardan söz edilebilirdi. Fakat böylesi durumlarda da hükümete katılımın amacı açıkça belirtilmeliydi. Fransa'da istisnai bir durum mevcut değildi. Rosa Luxemburg bu konuda netti: "Burjuva toplumunda sosyal demokrasiye karakteri gereği bir muhalefet partisi rolü düşer, bir iktidar partisi olarak ancak burjuva devletinin yıkıntıları üzerine kurulabilir."[36]

Paris Sosyalistler Kongresi'nde "Devlet erkinin ele geçirilmesi ve burjuva partileriyle ittifaklar" başlıklı gündem maddesi kapsamında, Millerand'ın hükümete katılımı üzerine öne sürülen ihtilaflı görüşleri ve tartışmaları izlemişti. Bazıları bu adımı bir nebze de olsa politik güç kazanımı olarak methediyor, diğerleri ise proleter sınıf çıkarlarına ihanet olarak yargılıyordu.

Karl Kautsky kendi karar tasarısında Millerand'ın hükümete katılımı konusunda, böylesi bir adımın proletaryanın politik iktidarı ele geçirmesine yönelik normal bir yol olmadığını, fakat geçici çözüm olarak pekâlâ kabul edilebileceğini belirtti. "Böyle bir çıkmaz durumun söz konusu olup olmadığı, ilkesel değil, taktiksel bir konudur. Kongre bu konuda karar veremez."[37] Ignatz Auer gibi bu konulara "geniş bakanların" da işine geldiği için, Kautsky'nin tasarısı büyük bir oy çoğunluğuyla kabul

edildi. Jean Jaurès ve Eduard Bernstein da durumdan memnundu; Georg von Vollmar ise bunu, Millerand'ın zaferi olarak görüyordu. Öbür yandan Kautsky'nin tasarısı özellikle her yana çekilebilir olması nedeniyle pek çok kişi tarafından reddedildi. Fransız sosyalist Jules Guesde "bir sosyalistin hükümete girmesinin proletarya saflarında, sınıf bilincini zayıflatması nedeniyle örgütsüzleştirici ve kafa karıştırıcı bir etki yarattığı" görüşünde Kautsky ile hemfikir olduğunu, fakat "ilk cümlelerde mahkûm edilen görüşü sonunda yeniden ihya ettiği için" tasarıya karşı olduğunu belirtti.[38] İtalyan sosyalist Ferri şöyle dedi: "Tasarı Millerand olayına kapıyı kapatıp pencereyi açıyor. İlke bir pankarta yazılıp kurtarılıyor, fakat pratikte her şeye izin var."[39]

Millerandizm ile ilgili tartışma kongreden sonra da devam etti. Georg von Vollmar, Millerand'ı hiç durmaksızın savunuyordu.[40] Kautsky *Yeni Zaman*'da bu konuda aslında kendisi yazmak istemişti. Fakat Rosa Luxemburg'un Fransa'da son zamanlarda gelişen olaylarla ilgili olarak pek çok kez tutarlı bir şekilde tavrını ortaya koyduğu, 1893'ten bu yana sık sık Paris'te bulunduğu ve Jules Guesde, Marie-Édouard Vaillant ve Jean Jaurès gibi etkili Fransız sosyalistleriyle şahsi ilişkilerini hâlâ sürdürdüğünü göz önünde bulunduran Kautsky, Rosa'dan bir yazı dizisi istedi ve ona *Yeni Zaman*'da yaklaşık 50 sayfa ayırdı. Rosa Luxemburg bu cömert teklifi hemen kabul etti.

Rosa Luxemburg, Georg von Vollmer'in *Sosyalizm Defterleri*'nde yayınlanan bir yazısı üzerine onu "Alman *possibilist*lerin lideri" olarak tanımlamıştı.[41] Vollmar bu yazıda, Millerand'ın hükümete katılımının Fransız sosyalistleriyle fikir birliği içerisinde gerçekleştiği, Kautsky'nin Paris Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ndeki tasarısıyla onaylandığı ve Alman sosyal demokrasisi tarafından uygun görüldüğü izlenimini yaratmıştı. Rosa Luxemburg 16 Ocak ile 17 Şubat arasında *Yeni Zaman*'da yayınlanan "Fransa'da Sosyalizmin Krizi" başlıklı yazı dizisinin girişinde Vollmar'ı bir kez daha hararetle eleştirdi; bunu yaparken Karl Kautsky ve Marie-Édouard Vaillants'ın açık onayına dayanıyordu. Hatta Vaillant, Millerand'ın burjuva hükümetine girişinin keyfi bir davranış olduğunu belgeleyen 4 Aralık 1900 tarihli bir mektubun yazıda yer almasına izin vermişti. Rosa Luxemburg, Vollmar'ı yalnızca Wilhelm Liebknecht, August Bebel, Paul Singer ve Karl Kautsky'nin *La Petite République* gazetesinde yer alan ve bu kararı yanlış bulduklarını gösteren açıklamalarını görmezden gelmekle ve kendi görüşünü Alman sosyal demokrasisinin görüşü olarak yansıtmakla eleştirmiyordu. Aynı zamanda Jaurès'in argümanlarını tekrarlamasının ve olayların gelişimi hakkında yanlış bilgiler vermesinin de eleştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle yazısında, cumhuriyeti sosyalizm yolunda burjuvazi ve

proletaryanın ortak iktidarı olarak nitelendiren Jaurès'in tezlerini de özellikle polemik konusu yapmaktaydı.

Yazı dizisi aslında fiilen, Bernstein ve taraftarlarına karşı yazdığı yazıların bir devamıydı. "Oportünist bir taktiğin gösterişli bir deneyinin" incelenmesi vasıtasıyla "tüm uluslararası sosyal demokrasisinin oportünist deneylere eğiliminin" önü alınmış olacaktı.[42] Ancak doğrudan Jaurès'e karşı saldırıya geçmek Rosa için hiç kolay olmadı. Jaurès, Dreyfus'a iade-i itibar için verdiği inatçı mücadelesiyle büyük saygı kazanmıştı[43] ve sosyalizme inancından kuşku duyulamazdı. Rosa Luxemburg Jaurès'in yeni fikirler öne sürmesini ve ikna gücünü takdir ediyor, fakat "sosyalist-radikal bir hükümetin olanaklılığı teorisinin" Fransız hareketindeki bölünmeyi derinleştireceğinden endişe duyuyordu.[44]

Rosa'ya göre Jaurès'in "yeni yöntemi", sosyalistlerin burjuva radikallerinin rolünü üstlenmesi anlamına gelmekteydi. Bu ise, militarizm ve antisemitizme karşı mücadelede Jaurès'in de şimdiye değin doğal olarak başvurduğu devrimci sosyalist muhalefet politikasının terk edilmesi ve basit bir sosyal reformculuğa saplanılması tehlikesini beraberinde getiriyordu.

Rosa Luxemburg tutarlı fikir yürütebilmek ve polemik yapabilmek için Fransa tarihini, sınıflarını, partilerini ve 1789'dan beri meydana gelen üç cumhuriyetin hükümet bileşimlerini inceledi. Fransız cumhuriyetinin tehdit altında bulunduğunu belirtirken Jaurès'in özel tarihsel deneyimleri göz önünde bulundurduğunu biliyordu. Fakat son 30 yıl içerisinde görülen sosyal yapısal değişiklikler, bir zamanlar devrimci darbelerin korkulan hayaleti olan Fransa cumhuriyetinin burjuva toplumu için bugün artık herhangi bir tehlike oluşturmadığını ve hatta "çıkarları doğrultusunda dünyadaki hiçbir monarşinin başaramayacağı kadar uyumlu olduğunu"[45] kanıtlamaktaydı. Ve son olarak Dreyfus vakasının sonucu da, darbe korkusunun temelsiz olduğunu göstermişti. Rosa'ya göre sosyalist proletarya da "cumhuriyetin sağlam ve saygın muhafızlarından"[46] biriydi. Üstelik bu, mülk sahibi sınıfların maddi imtiyazlarının tüm yükünü omuzlarında taşımasına rağmen böyleydi.

Rosa Luxemburg Fransız halkının devletine olan bağlılığını dikkate alıyordu; fakat sosyalist muhalefet bilincinin terk edilmemesi, tüm bağımsız politika imkânlarının kullanılması ve burjuva/küçük burjuva cumhuriyetçiliğinin sultasına girilmemesi gerekiyordu.

Rosa Luxemburg Almanya gibi monarşilerde sosyal demokrasinin cumhuriyet sloganını daha kolay sahiplenebileceğini anlamıştı. Burada "cumhuriyet, yalnızca sosyalist işçi sınıfına ait olan bir talepti ve bu nedenle de sosyalizme çok yakın bağlarla bağlıydı"[47]. Burjuva-demokratik cumhuriyet her ne kadar sosyalist parti ve başka demokratik örgütlerin fa-

aliyeti için, monarşi ve despotizme kıyasla daha iyi koşullar sunsa da, sonuçta her zaman mülk sahibi sınıf ve tabakaların iktidar aracı olmaya devam etmekteydi.

Jaurès, Millerand'ın hükümete katılımından sosyal reformların gerçekleştirilmesi yönünde gelişmeler ummuştu. Rosa Luxemburg o zamana değin parlamentoya getirilen kanun tekliflerinin sonuçlarını detaylı bir analize tabi tuttu, fakat öngörülen gelişmeler ortada yoktu: "Koşulların kişilerden daha güçlü olduğu kanıtlandı ve bir burjuva hükümetine giren sosyalist, hükümetin sosyal politikasını sosyalist amaçların aracı haline dönüştüremediği gibi, tam tersine kendi sosyal politikasıyla burjuva hükümetinin aracı haline geldi."[48]

Ancak Rosa Luxemburg için Fransa'nın 3. cumhuriyetinin en büyük ve temel çelişkisi, burjuva parlamentosunun iktidarına dayanan bir cumhuriyet ile sömürgeciliğe ve yayılmacılığa uygun tasarlanmış büyük ordu arasındaki karşıtlıktı. Bu çelişki yalnızca "ordunun sivil toplum içerisinde eritilmesi ve sivil toplumun ordu şeklinde örgütlenmesi"[49] ile ortadan kaldırılabilirdi. Bu ise düzenli ordunun yerini milisin alması, askeri yargının feshi, eğitimin kiliseden, kilisenin devletten ayrışması, rüşvetçiliğin teşhir edilmesi ve suçların ifşası anlamına geliyordu. "Cumhuriyeti koruma hükümeti" olarak göreve gelen Waldeck-Rousseau kabinesinin icraatları, bu talepler göz önüne alındığında hiçbir sonuç elde edememişti. Rosa Luxemburg bu sonucun her açıdan ve tümüyle tutarlı olduğunu, çünkü sosyalist bir bakanın bir burjuva hükümetinde *per definitionem* (tanım gereği *-çev.*) hiçbir şey başaramayacağını düşünüyordu. Tam tersine, hükümetin sistematik ve ilkesel eleştirisinden kaçınılması ve hâkim politikanın hata ve eksiklerinin kamuoyundan gizlenmesi, burjuva hükümetinin güçlenmesine önemli bir katkıda bulunmuş ve bunun da ötesinde burjuva sosyal reformlarını sosyalist kazanımlar olarak allayıp pullamıştı. Hükümetin sosyalist bakanının parlamentodaki yoldaşlarının sosyalist eleştirileri ise, kaçınılmaz olarak, "*hükümetin yürürlükteki politikasına hiçbir etkisi bulunmayan* ve yalnızca sosyalizmin 'geniş ufkunu' sergileyen içi boş gösteriler"[50] durumuna düşmüştü. "Bu tam bir müflislik, parlamentonun anlık dengelerine göre yönlendirilen bir günü kurtarma politikası, başarı uğruna her şeyin kurban edildiği ve buna karşılık baş ağrısından başka hiçbir şeyin elde edilemediği bir sürgün avı, sorumluluktan kaçma yolunda dur durak bilmeyen bir patinaj, 'sosyalist bakanın' paçalarına yapışmaktan başka bir çarenin olmadığı bir tahterevalli oyunu."[51] Sosyalistler yalnızca ilkesel muhalefet yoluyla emekçiler lehine elle tutulur başarılar kazanabilirlerdi ve bunun için başlıca üç yol vardı: "burjuva partilerini en ileri taleplerle köşeye sıkıştırmak ve seçmen kitlelerinin baskısıyla bu partileri ileri adımlara

zorlamak; hükümet politikalarını kamuoyu önünde gözler önüne sermek ve hükümeti kamuoyuyla etkilemek ve son olarak da, parlamento içi ve dışında sürdürülen eleştiriler sayesinde halk kitlelerini etrafında toplamak ve böylece hükümet ve burjuvazinin hesaba katmak zorunda olduğu bir güce ulaşmak."[52] Sosyalist parlamenterlerin yalnızca bu doğrultudaki kararlı eylemleri, devrimci reel politika olarak algılanabilirdi.

Belediye meclislerine katılım Rosa Luxemburg'a göre bambaşka bir sorundu. Bunlar da idari fonksiyonlara sahipti ve burjuva kanunlarını uygulamakla yükümlüydü. Fakat belediyecilik özerk yerel yönetimlerin içinden doğmuştu ve bu anlamda merkezi hükümet ile yerel yönetim iki karşıt kutup oluşturmaktaydı. Burada sosyalist taktik açısından tamamen farklı bir davranış söz konusuydu: "Bugünkü devletin merkezi hükümeti, burjuva sınıfının hâkimiyetinin vücut bulmuş şeklidir ve yok edilmesi sosyalizmin zaferinin vazgeçilmez bir önkoşuludur; yerel yönetim ise, sosyalist devinimin geleceğe yönelik dayanak noktası yapacağı bir unsurdur."[53] Sosyalistler bu noktadan hareketle yerel yönetimlerin eğitim, sağlık, fakirlere yardım, şehir ışıklandırması, su tedariki alanlarında ve ayrıca tiyatro çalışmalarıyla ilgili ve sanatsal konularda yapıcı faaliyetlerle faydalı bir çalışma ortaya koyabilirlerdi. Rosa Luxemburg'a göre devrimci reel politika alanı hem çok genişti, hem de birbirinden farklı konulara ayrılmıştı. Bu alan kazanılmak isteniyorsa, "işçi temsilcilerinin" burjuva politikacılarından tek farkı, diğer işlerin yanında arada sırada sosyalizm üzerine gevezelik etmek olmamalıydı.[54]

Rosa Luxemburg konuya göre farklılık gösteren bir politik strateji ve taktiğin kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu, çünkü "her ülkede işçi sınıfının politik mücadelesi gelişip kapsam, derinlik ve çeşitlilik kazandığı ölçüde, yeni sorunlar ortaya çıkar"dı.[55] İşçi hareketinin politik mücadelesine ilişkin farklı görüşlerin birbiriyle rekabet halinde olması ve birleşik solun bile kendisini hiçbir zaman bütünlüklü bir grup olarak görmemesi, Fransız sosyalistlerinin gelişimini karakterize etmekteydi.[56]

Mayıs 1901'de Lyon'da elle tutulur sonuçlar vermeyen yeni bir kongre düzenlendi, görüş birliği sağlanamadı. Rosa Luxemburg Guesdistler, Blankistler, Jaurèsciler, Almancılar ve komünist ittifakçılar başta olmak üzere sosyalist parti içindeki grupların ve sendikaların sosyalizmi ortak nihai hedef olarak saptamasının yeterli olmadığına işaret etti. Önemli olan, bu hedef için verilecek mücadelede görüş birliğinin sağlanmasıydı. Basında ve kâğıt üzerinde birbirinden çok farklı görüşlere yer olabilirdi, fakat pratikte birlik içinde sosyalist ilkelere göre davranılmalıydı. "Somut, çerçeveli ve net ifade edilmiş bir görüşle, ne kadar sapkın olursa olsun, şu veya bu şekilde bir görüş birliğine varmak mümkün olabilir"di[57], buna karşın Viviani

ve Jaurès tarafından temsil edilen Fransa'nın sağ kanadıyla biraraya gelmek kaosla, ilkesizlik ve disiplinsizlikle evlenmek anlamına gelirdi.

Rosa Luxemburg sağlam bir örgütü ve açık formüle edilmiş bir programı savunuyor, ancak aynı zamanda derin görüş ayrılıklarının kararlarla ortadan kaldırılamayacağına işaret ediyordu. Tarihin not düştüğü bir bölünme "bugünden yarına tümüyle yok edilemez ve bölünmenin yerine kaynaşma koyulamazdı"[58].

Rosa Luxemburg'un 1902 yılında *Yeni Zaman*'da "Fransa'da sosyalizmin krizinin sonu" başlığıyla yayınlanan yazı dizisi, parti içindeki gelişmelerle ilgili olarak yaptığı çalışmalar hakkında bilgi veriyordu. Yazı dizisinde şöyle deniliyordu: "Sosyalist işçi hareketinde grup ve kanat çeşitliliği, sadece ortaya çıkış anıyla sınırlı kalmaz; her ülkenin birleşik sosyal demokrat partisi sonraki süreçlerde de farklılaşmaları, yani desantralizasyon eğilimlerini bünyesinde taşımaya mahkûmdur. Dolayısıyla sosyalist birlik, işçi hareketinin tek seferlik ve geçici bir sorunu değil; çözümü işçi partisinin ilkesel ve taktiksel varlığı açısından, aynı bununla yakından bağlantılı olan pratik çalışmalar ile nihai hedef arasındaki denge gibi, hep yeni baştan gözden geçirilmesi gereken daimi bir sorundur."[59]

"Sosyal Reform mu, Devrim mi?" yazısı gibi, Rosa Luxemburg'un Millerand'ın hükümete katılımı hakkında yazdığı yazılar da uluslararası işçi hareketinde büyük yankı uyandırdı. Plehanov Rosa'ya, Rus sosyal demokratlarının bu yazılardan oluşan bir broşür yayınlamak istediğini söyledi.[60] Vaillant da ateşli bir ilgi gösteriyor ve Rosa'yla yoğun bir şekilde mektuplaşıyordu.[61]

Rosa Luxemburg bir daha böyle yoğun çalışmak istemediğini ima edecek şekilde, "Ne işti ama!" diyerek yaş gününde derin bir nefes aldı.[62] Alman sosyal demokrasisinin sonbahardaki Lübeck parti kongresinde bu oyunun yeni bir perdesinin sahneleneceğini henüz bilemezdi. Kongrede Wolfgang Heine ve başkaları tarafından desteklenen Richard Fischer, kongreden ayrılmış olan Rosa Luxemburg'u çığırtkanlıkla ve gerçekleri saptırmakla suçladı. Bernstein revizyonizminin bu temsilcisinin saldırısı, aynı zamanda, *Yeni Zaman*'ın Marksist konumuna topyekûn bir saldırıydı.

Kautsky yanıtını yayınlamayı reddettiğinde Rosa Luxemburg isyan etti ve Kautsky'ye, eğer onu düşündüğü için ve dostlukları nedeniyle böyle davranıyorsa bir yanılgı içinde olduğunu açıklamaya çalıştı. Kautsky, tam tersine, genç ve karşıt fikirli bir yazar olarak ona destek vermeli ve konumunu açıklamasını tavsiye etmeliydi. "Fakat arkadaş, *Yeni Zaman* yayın kuruluna teslim olmuş durumda ve yayın kurulu da kongreden bu yana tek bir şey istiyor: Rahat bırakılmak ve *Yeni Zaman*'ın yediği dayaktan sonra uslandığını ve çenesini kapattığını herkese göstermek. Anlaşılan o ki, *Yeni Zaman*

yazarının en önemli çıkarları ve alenen yapılan iftiralara karşı kendisini koruma hakkı buna kurban edilebilirmiş. Varsın tüm zirvelerde sükûnetin hâkim olabilmesi için, *Yeni Zaman*'a az emeği geçmemiş birisi sahtekârlık suçlamasını yutkunmak zorunda kalsın. İşte durum böyle, arkadaş!"[63]

Rosa Luxemburg hak ettiği tatili 1901 yazında Kuzey Denizi sahil kasabası Wenningstedt'te yaptı. Ancak tatil yeriyle ilgili tercihi –özellikle İtalya ve İsviçre'yle karşılaştırdığında– pek iyi sayılmazdı. Luise Kautsky'ye "Kim Sylt'e gidiyorsa, tüm koku ve renklere önceden hoşçakal demeli" diye yazdı. "Bir uçtan öbür uca kadar en ufak bir yüksekliğin hemen göze çarptığı bir ada tahayyül edebiliyor musunuz? Burası o kadar çıplak, ağaçsız ve bitkisiz ki, insan kendisini bir çay tepsisinin üstündeymiş gibi hissediyor. Hiçbir tepe, hiçbir çiçek, hiçbir şey yok, her yerde yalnızca denizin hışırtısı [...] İnsanın karşısına burada kum bitlerinden başka hiçbir şey çıkmıyor."[64]

Fakat "sosyal kum bitleri" Rosa Luxemburg'u çok daha fazla rahatsız ediyordu. Oturduğu masada kendisini "politik rakipler" üzerine uzun bir tartışmaya çekmek isteyen Bloch çiftini bu sözlerle tanımladı ve ayrıca Joseph Bloch'un "seçkin bir çirkinlik örneği" sergileyen karısını öne sürmesini çok kaba buldu. Bu gibi durumlarda çok ters bir tavır takınabiliyordu.[65]

Otuz yaşındaki kadın 15 Ağustos'u 16 Ağustos'a bağlayan gece Berlin'e geri döndü. Luise Kautsky, Rosa'nın iyice dinlenmiş olduğunu ve mükemmel göründüğünü belirtti. Karl Kautsky kaplıcalara gidince, iki kadın ilk kez birbirini daha yakından tanıma fırsatı buldu. Rosa Luxemburg daha bir yıl önce Luise Kautsky hakkında oldukça ihtiyatlı sözler sarf etmiş, onda bir kadında olması gereken asaleti bulamadığını belirtmişti.[66] Yüzeysel bir tanışıklık, birçok örnekte sağlamlığını ispat edecek bir dostluğa yeni yeni dönüşüyordu. İki kadın günlük politikayı bir yana bırakarak eğlenceli sohbetlere zaman ayırdı, evle ilgili konulara daldı ve hatta kimi gönül meselelerinde bile birbirine akıl hocalığı yaptı. İkisinin de, nadir gerçekleşen buluşmalarda yaşam coşkuları, mizah duyguları ve sanat anlayışlarıyla ortamı renklendiren Hans Kautsky, Hugo Faisst ve Eduard Fuchs gibi erkeklerden hoşlandığı ortaya çıktı.

Luise Kautsky, daha sonra ailesine yazdığı bir mektupta Rosa Luxemburg ile yaşadıklarını "Bu yerinde duramayan, akıl dolu ve fiziksel olarak göze çarpmamasına rağmen zarif kadının gençler üzerinde bıraktığı etkiyi bir görseniz!" sözleriyle belirtti. "Yanakları kızararak ve hiç yorulmadan onlarla birlikte oynuyor ve onlarla birlikte çocuklaşıyor; en küçüğünden daha olgun gençlere varıncaya kadar hepsi, fareli köyün kavalcısı misali onun peşinden koşuyordu. Herkesi kendisine bağlıyor, zekice meşgul ediyor ve onlarla birlikte ne yaparsa yapsın, kendisi de tüm kalbiyle işin içinde oluyordu. En küçüklerin mekanik oyuncaklarını çalıştırırken, daha bü-

yükler için şehirler inşa edip hikâyeler anlatırken, onlarla birlikte resim çizerken veya çayırlarda bitkiler toplayıp bunlar hakkında bilgi verirken ve en büyüklere eğlenceli bir tarih veya tabiat dersi verirken, hepsi onun iki dudağının arasına bakıyor ve söylediklerini canı gönülden yerine getiriyordu."[67] Luise Kautsky 1901 yılının yazında Rosa Luxemburg'dan çok etkilenmişti: "[...] Rosa o kadar tatlı ve neşeli ki, onunla vakit geçirmek büyük bir zevk.[68] Bu arada Rosa Luxemburg yeni bir eve taşınmak düşüncesindeydi. Luise Kautsky kocasına "Rosa yeni bir ev arıyor" diye bildirdi. "Neufeld'ler gitmek zorunda ve pansiyonu bırakıyor; Rosa da bıkmış görünüyor ve yeni evini bir hizmetçiyle birlikte çekip çevirmek üzere bir maceraya atılmak niyetinde. Onunla konuştum, fakat bunu denemek istiyor."[69] Ev arayışının ne kadar sürdüğü bilinmiyor. Rosa Luxemburg en geç Kasım veya Aralık 1901'de Leo Jogiches ile birlikte Friedenau semtinde Cranachstraße 58 adresindeki eve taşındı ve burada yaklaşık on yıl, 1911 yazına değin oturdu.

**Parmağını kapı aralığına sokma!**

Rosa Luxemburg 23 Eylül 1901'de Lübeck parti kongresinde "Güzel bir Polonya tartışmasıyla yeniden karşı karşıyayız"[70] diyerek, Georg Ledebour tarafından verilen, delegelerin Almanya'daki Polonyalı sosyal demokratları Alman sosyal demokrasisiyle daha uyumlu bir işbirliğine girmeleri yönünde ikaz etmesini isteyen karar tasarısına karşı çıktı. Tepkisi sert olmuştu, çünkü Prusya'da PPS için ve Yukarı Silezya ve Poznanya'daki Polonyalılar arasında Alman sosyal demokrasisi için ajitasyon yapmak üzere çok enerji harcamış ve somut çalışmalar yapmıştı. Kanısına göre Georg Ledebour, Georg Haase ve daha pek çok yoldaş yeterli bilgiye sahip değildi ve çok hatalı değerlendirmelerde bulunmaya eğilimliydi.

Buna karşılık Rosa Luxemburg'un Polonya sorununa özellikle vakıf olduğu yadsınamazdı. Doğduğu ülkenin tarihini ve Polonya'nın üç işgal bölgesindeki ekonomik gelişmişlik durumunu ayrıntılarıyla biliyordu, Rus Polonyası'ndaki sosyalist hareketin tarihi hakkında sağlam bilgilere sahipti ve Poznanya, Yukarı Silezya ve diğer göç ülkelerindeki politik aktörlerle ortak faaliyetlerde bulunmuştu.[71]

Rosa Luxemburg'a göre örgütlerin içinde ve arasında defalarca meydana gelen anlaşmazlıkların nedeni, Alman ve Polonyalılar arasındaki çatışmalar değildi; bunlar "enternasyonalist temel üzerinde duran Polonyalı sosyal demokratlarla ulusalcı Polonyalı sosyal demokratlar arasındaki"[72] gizli karşıtlıklardan kaynaklanıyordu. Ulusalcılar PPS'nin 27 Mayıs 1901 tarihli kongresinde Alman sosyal demokrasisiyle bağları koparmıştı ve şimdilerde "bir avuç yaygaracı" olarak etrafa yalan dolan saçmaktaydı. *Milliye-*

*tin Korunması Üzerine* başlıklı broşüründe açık ve kesin bir şekilde Polonya ulusunun -elbette enternasyonalist bir anlamda- korunmasından yana tavır almasına rağmen, kendisi de Polonyalı sosyalistlere baskı uygulamakla suçlanıyordu. Rosa Luxemburg, Ledebour'un önergesinin dikkate alınmamasını başardı.

Kongrede ağırlıklı olarak bütçenin onaylanmasıyla ilgili sorunlar ve gümrük politikası görüşüldü. Doktor unvanlı siyaset bilimci ve ekonomist Rosa Luxemburg bu konularda da hünerli bir tartışmacıydı ve kapsamlı bir görüşe sahipti; sosyal demokrat muhalefetin yerel meclislerde de hükümet bütçesini ilkesel olarak onaylamamasını önerdi.

Rosa Luxemburg kongreyi erken terk etmek zorunda kaldı. *Milliyetin Korunması* başlıklı broşüründe Prusya Kültür Bakanı Studt'a hakaret ettiği gerekçesiyle Poznanya'da bir duruşma günü koyulmuştu. Fakat ne Kraliyet Eyalet Mahkemesi'nin verdiği 100 Mark para cezası, ne de Poznanya Kraliyet Polisi'nin peşine ajan takması Rosa Luxemburg'u etkiledi. Öteden beri, düşmanlarının saldırıları ona vız geliyordu.

Polonyalı sosyalistler arasındaki karmaşa ve kendisinin bu konudaki geçmiş ve gelecek kararlarıyla ilgili kuşkuları şu anda çok daha önemliydi. Özellikle 1900'da gerçekleşen PPS üyeliği, her ne kadar bu adımı Poznanya'da Polonyalı ve Alman işçiler arasında daha iyi çalışmalar yapabilmek ve Prusya'nın Almanlaştırma politikasının yol açtığı baskıya karşı örgütlü ve ortak bir duruşu kolaylaştırmak üzere atmış olsa da, canını sıkıyordu. *Gazeta Robotnicza*'daki çalışmalar da umduğu gibi yürümüyordu. Rosa Luxemburg, kendi görüşleri paralelinde bir şeyler yapabilmek için sürekli bu bölgede bulunması gerektiğini anladı. Yalnızca bu takdirde belki bir yıl içerisinde duruma hâkim olunabilirdi ve bunun dışında her şey boşunaydı. Harekete büyük bir şevkle katılmıştı, ama hareket hâlâ eskisi gibi kör topal yürümeye devam ediyordu.[73]

Çok önceleri, 12 Mayıs 1900'de Leo Jogiches'e şöyle yazmıştı: "Polonya meselesine gelince, durumu bir kez daha inceden inceye gözden geçirdim ve PPS'ye katılmamın, hem hayattaki en önemli adımlardan birisi, ama hem de en aptalcası olduğu sonucuna vardım. Zaman geçtikçe bu aptallığımdan dolayı daha fazla pişman oluyorum. 'Buzağı bir seferinde, ben ne kadar büyük bir eşeğim diye sızlanmış...'"[74] Polonya sosyalistleri veya parti gruplarının "yurtseverlik", "Polonya'nın yeniden inşası" ya da gelecekteki devrimle ilgili konumlarında tutarsız ve çelişkili düşünceler söz konusuydu. Rosa her gece "Canlı bir şekilde ortalıkta dolaşan ve her tarafa kokular saçan bu pislik yığınına burnumu sokmakla ne büyük bir budalalık yaptım"[75] diye içini çekerek yatmaya gidiyordu. Bir özel mektubunda böylesine sert bir üslupla tarif ettiği anlık hoşnutsuzlu-

ğu, farklı politik kanatlar arasındaki "Polonya-Rus hırgürü" ve "Morawski ve Trusiewicz ile birlikte attığı 'pratik' taklalarla"[76] ilgiliydi. Rosa Luxemburg, Prusya işgal bölgesinde PPS'nin kurucularından olan, yönetim kurulu üyesi ve *Gazeta Robotnicza*'nın yazı işleri sorumlusu Franciszek Morawski ve 1900 yılında SDKP ile Litvanya sosyal demokrasisinin illegal SDKP'de birleşmesine katılan ve yönetiminde yer alan Stanislaw Trusiewicz (Zalewski) ile Poznanya ve çevresinde birlikte çalışmak zorundaydı. Özellikle illegal SDKP'nin, ulusal sorun konusunda SDKP'de benimsenen ve kendisinin de savunduğu konumu terk etmiş olmasına öfkeleniyordu. Leo Jogiches'e karamsar bir havayla, her ikisinin de bu partiye beş yılını verdiğini ve şimdi illegal SDKP içerisinde bile herkesin teker teker milliyetçi bir çizgiye geçtiğini ve "yurtseverlikten bahsetmeye"[77] başladığını belirtti. O kadar öfkeliydi ki, bir süre için illegal SDKP'nin üyesi olarak görülmek istemiyordu. Bu duygularla 17 Mayıs 1901'de Cezaryna Voynarovska'ya şöyle yazdı: "Adımın hiçbir konuşma veya mektupta örgüt üyesi ve faaliyetlerinizin katılımcısı olarak geçmeyeceğine dair bana söz vermenizi bekliyorum. Şu veya bu hareketle hiçbir ortak yanım bulunmadığını elbette açıklamayacağım, böyle bir davranış bir sürü spekülasyona yol açar ve partiye zarar verebilir."[78]

Rosa Luxemburg zaman zaman çaresiz kalıyor ve ne yapacağını bilemiyordu. Fakat Polonya ile ilgili çalışmalardan çekilmeyi hiç düşünmedi, daha içeriksel/politik çalışmalara yoğunlaştı ve illegal SDKP'ye pratik destek verdi. Yoldaşlarla istişare toplantıları yapıyor, özel kuryeleri destekliyor, makale ve mektuplar yazıyordu. 1902- 1904 yılları arasında Poznanya'da çıkan haftalık gazete *Gazeta Ludowa*'nın işlerini bir süreliğine devraldı ve Cezaryna Voynarovska'ya, 30 Aralık 1901'de Brüksel'de yapılan Uluslararası Sosyalist Büro toplantısında Paul Singer tarafından sunulan Almanlaştırma politikası karşıtı önergenin lehine oy kullanması tavsiyesinde bulundu. Poznanya bölgesindeki ajitasyon için Almanların "hakim ulus" olarak kendi hükümetlerini protesto etmeleri daha uygun olurdu.

Leo Jogiches'in ağır verem hastası olan erkek kardeşi Ossip ile birlikte Eylül 1901'den Mart 1902'ye kadar Cezayir'e gitmesinin ardından, Brüksel'de her şeyin planlandığı gibi gittiğini bildirdi. "Singer ve Kautsky benim önergemi kendilerininki olarak sundu ve önerge hiç değiştirilmeden oybirliğiyle kabul edildi. 'Polonyalılardan' yalnızca Voynarovska oradaydı, Plehanov ve Kriçevskiy ile birlikte birkaç önergeye imza attı ve hatta bana yazdığı üzere, galiba şahsına yazılı bir senedi bozdurarak borç aldığı 100 Frank'ı fraksiyonumuz adına yatırdı. Dahası da var: Voynarovska şimdi bana Kautsky üzerinden, beni Uluslararası Sosyalistler Bürosu'na Polonya sosyal demokrasisini temsilen 'fahri üye' olarak kay-

dettirdiğini ve bunun onaylandığını bildirdi."[79] 1903 yılında Cezaryna Voynarovska görevinden ayrıldıktan sonra, fahri üye Rosa Luxemburg nizami üye konumunu aldı.

Rosa Luxemburg kendisini bu göreve adamadan önce, Alman sosyal demokrasisinin 1902 Münih ve 1903 Dresden kongrelerinde Lübeck'tekilere benzer Polonya tartışmaları yaşandı. Tartışma, PPS'nin parlamento seçimlerinde o güne değin olduğu gibi Alman partisiyle ortak adaylar bildirmeyip kendi adaylarını çıkarmayı kararlaştırması üzerine patlak verdi. Rosa Luxemburg bu karara karşı çıktı ve Münih parti kongresi ona hak verdi. Rosa Luxemburg ve 22 yoldaşı tarafından hazırlanan önerge, August Bebel'in bazı değişiklik önerileriyle birlikte kabul edildi.

19 Ekim 1902'de Berlin'de Almanya Sosyal Demokrat Partisi Yönetim Kurulu, Alman sosyal demokrasisi ile PPS arasındaki fikir ayrılıklarının giderilmesini hedefleyen bir konferans düzenledi. Konferansa iki partinin yönetim kurulları, Rosa Luxemburg ve Ignacy Daszynski'nin yanı sıra Poznanya, Silezya ve Yukarı Silezya'dan temsilciler katıldı. Bu konferansta olduğu gibi, 19 Ocak 1903'de düzenlenen başka bir toplantıda da anlaşma sağlanamadı. PPS, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nden kesin bir şekilde ayrıldı ve Rosa Luxemburg'u üyelikten çıkardı.

Alman sosyal demokrasisinin Münih ve Dresden kongrelerinde Polonya sorunu ile ilgili olarak yaşanan polemikte özellikle Rosa Luxemburg ile Georg Ledebour çok sert bir şekilde karşı karşıya geldi. Bunun sonunda Rosa Luxemburg 27 Ekim 1903 tarihli *İleri*'de yayınlanan yazısında polemiğin şiddetini artırmayı uygun gördü: "Ledebour, bana ve Poznanya ve Yukarı Silezya'da faaliyet gösteren başka yoldaşlara karşı neden salyalar saçarak bağırıp çağırdığını pekâlâ bilen fanatik bir grubun aşağılık amaçlarının bilinçsiz piyonu durumuna düşmüştür. Bizim bu konudaki tek suçumuz Polonyalılar ve Almanların işçiler olarak *birlik içinde* olması gerektiğini, partide kalmak isteyen Polonyalı sosyalistlerin hiçbir ek koşul öne sürmeksizin parti programına ve örgüt tüzüğüne dayanmak zorunda olduğunu ve içi boş sosyalist söylemlerle milliyetçi kışkırtmaların üstünün örtülemeyeceğini savunmak olmuştur."[80] Rosa Luxemburg, Polonya tartışmasında kopardığı anlamsız yaygarayla bir "parti görevi" ifa ediyormuş havasına bürünen Georg Ledebour'u anlayamıyordu; başkalarının çok zor koşullarda ve zehirli oklar altında çalıştığı bölgeyi büyük bir ihtimalle iki kapılı arabasının penceresinden bile görmemişti.

### Şimdiye kadar hiçbir dayak yeme fırsatını kaçırmadım

Rosa Luxemburg yeni yüzyılın ilk yıllarında, Polonya sorununun yanı sıra uluslararası işçi hareketinin başka pek çok sorunuyla da ilgileniyordu.

22 Mayıs 1902'de Clara Zetkin'e "Düşünebiliyor musunuz, yaygaracı Victor [Adler] Belçika sorununda bana saldırıyor"[81] diye yazdı.

14 Nisan 1902'de Belçika'nın kömür havzaları ve limanlarında 300.000 işçi genel oy hakkı için genel greve çıkmıştı. 16 Nisan'da bunlara Brüksel işçileri de eklendi. Asker ve polisin müdahalesi ölüm ve yaralanmalara neden oluyor; fakat liberal parti, itidal ve düzeni bozmama çağrılarını şiddeti uygulayan tarafa değil, göstericilere yöneltiyordu. *Almanya Sendikaları Genel Komisyonu Haber Bülteni* telaşla, Alman işçilerinin genel greve gitmesinin çok yanlış olacağını duyurdu.[82]

Uluslararası Sosyalist Büro Belçika'daki politik kitlesel grevi destekleme çağrısında bulundu; bu çağrıya Alman parti yönetim kurulu da katıldı ve ilk dayanışma girişimi olarak 10.000 Mark bağış yaptı. Belçikalı işçilerin genel grevi 20 Nisan 1902'ye kadar devam etti. 20 Nisan günü Belçika Emek Partisi, başta maden havzalarında olmak üzere pek çok grevcinin direnişine karşın işbaşı yapılmasını istedi. Belçika parlamentosu kitlesel gösterilere rağmen genel oy hakkını yürürlüğe koymayı reddetmişti.

Bu büyük eylemin birdenbire çökmesi, tüm ülkelerin işçi hareketi için ağır bir darbe olmuştu. Rosa Luxemburg yenilginin nedenlerini sorgulayan ilk kişilerden biriydi. Nesnel gelişmenin tüm yenilgilere rağmen sosyal demokrat hareketin lehine çalıştığı kanaatiyle yetinmek istemiyordu. Onun için öznel faktörler, "mücadele içindeki işçi sınıfının ve liderlerinin, zaferi *en kısa yoldan* güvence altına almayı amaçlayan bilinçli davranışı"[83] önemliydi.

Belçika greviyle ilgili çekişmeler ağırlıklı olarak parlamento dışı eylemlerin anlamı ve parlamenter mücadeleyle ilişkisi etrafında sürdürülmekte, sonunda şiddetin rolüyle ilgili bir tartışmada tepe noktasına ulaşmaktaydı.

Belçika Emek Partisi'nin 30 ve 31 Mart 1902 tarihli Brüksel kongresi bu bağlamda Rosa Luxemburg'un ilk kez dikkatini çekti. Delegeler "bir erkek-bir oy" ilkesi temelinde genel ve eşit oy hakkının kabulünü ve nispi seçim sisteminin Anayasa'ya koyulmasını talep etmişti. Belçika sosyal demokrasisi dincilerin hâkimiyetine karşı liberallerle uzlaşma sağlayabilmek üzere, kadınlar için oy hakkı talebinden ve seçim kanunu mücadelesinde devrimci araçlar kullanmaktan vazgeçti. Oysa dinci güçlerin, liberallerle sosyal demokratların "ittifakına" çomak sokmak ve sosyal demokratları grev ve gösteri araçlarını kullanmaktan alıkoymak amacıyla kadınlar için oy hakkı talep edeceği en başından belliydi. On beş yıldan beri demokratik bir seçim sistemi için mücadele etmesine rağmen kadınların oy hakkını savunmaya cesaret edemeyen Belçika Emek Partisi'nin oportünist tutumu Rosa Luxemburg'u çileden çıkardı ve görüşlerini Nisan başında yazılı olarak dile getirmesine neden oldu.[84] Rosa Luxemburg'a göre kadınların az gelişmiş politik olgun-

luğu dincilere muhtemelen yeni oylar kazandırabilir, fakat olgunluk yalnızca hakların kullanılmasıyla elde edilebilirdi. Bu durum bir yana bırakılacak olsa bile, sosyal demokratlar kadınlar arasında ajitasyona başlamakla çok önemli yeni bir faaliyet alanı kazanmış olurdu. "Kadınların politik özgürlüğü, sosyal demokrasinin politik ve düşünce hayatına da taze bir esinti getirir ve parti üyeleri, işçiler ve liderleri gözle görülür bir şekilde biçimlendiren günümüzün zevksiz aile yaşantısı üzerindeki boğucu havayı dağıtır."[85]

Rosa Luxemburg programatik ilkelerden vazgeçmenin "pratik avantajlar" sağlayacağı yanılsamasına karşı uyarıda bulundu ve bunun sonucunun *Leipzig Halk Gazetesi*'nde çıkan bir sonraki makalesine başlık olarak seçtiği gibi "taktiksel taklalar" olacağını belirtti.[86]

Ancak katı bir ilkeciliğe de düşülmemeli ve akla yakın pragmatik kararlar soyut bir program biçimciliğine kurban edilmemeliydi. Rosa Luxemburg grevin başlangıcı olan 14 Nisan'da "Üçüncü Perde" başlıklı yazısıyla yeniden söz aldığında, Belçika'nın son yüzyıldaki tarihinin bilgece işlenmiş bir özetini ortaya koydu.[87] Genel oy hakkı sloganı, 1885 yılında kurulmuş olan Belçika Emek Partisi'nin "parlamento sadece papaz elbisesiyle burjuva redingotu ve toprak rantıyla sermaye kârı arasında denge kurmaya hizmet ettiği sürece, 'kapitalizmin cennetinde' canından bezdirilen halkın yararına değişim umudunun" hayalden öteye gitmeyeceğini anlaması sonucunda yükselttiği mücadelenin sloganıydı.[88] Oy hakkı mücadelesinin 1886 yılında meydana gelen ilk perdesinde anarşizm önemli bir rol oynayabilmişti; 90'lı yılların başlarında, 1891 yılında, akıllıca hazırlanan ve yönetilen kitlesel bir grevle ikinci perde sahneye koyulmuş ve bunun sonucunda seçim kanununda ilk reform dayatılarak sosyalistlerin 28 sandalyeyle parlamentoya girmesi sağlanmıştı. Fakat çoğunlukçu seçim sistemi, sermaye patronlarının mutlak hâkimiyetini garanti ediyordu. Bu haksızlığı ortadan kaldırmak üzere girişilen 14 Nisan 1902'deki yeni seçim kanunu greviyle üçüncü perde başlamıştı.

Belçika "tüm Avrupa ülkeleri içinde sınıf farklılığının en klasik fotoğrafını" sunuyordu.[89] Elde edilebilecek bir zafer "sosyalist partiyi sol-liberal grupla ittifak içinde parlamentoda hâkim bir konuma, yani *resmi* olarak hükümet kurmakla görevlendirilen bir parti konumuna getirebilirdi -hem de tesadüfen, kurnaz bir başbakanın insafıyla değil, politik koşulların tarihsel gücü sayesinde"[90]. Bu durum, son derece nazik kararların alınmasını gerektiren bir durumdu.

Belçika Emek Partisi'nin Brüksel'de çıkan merkezi yayın organı *People* (Halk) 20 Nisan'ın erken saatlerine kadar genel greve katılma çağrısında bulunmuş ve parlamentonun feshini talep etmişti. Parlamentonun aynı gün içinde Anayasa değişikliğini reddetmesinden sonra, 300.000 grevci eve

gönderildi. Böylece Émile Vandervelde'nin eylemi daha başlamadan durdurulmuş oldu ve Kral'a, parlamentoyu feshetme çağrısı yapıldı. Kısa bir süre öncesine kadar parlamento dışı şiddet gücünü ellerinde tuttuğundan emin olmalarına rağmen Belçikalı liderler neden bu denli çabuk geri çekilmişti?

Rosa Luxemburg 22 Nisan 1902'de yenilginin nedenleriyle ilgili görüşlerini belirtti.[91] Yenilginin nihai iktidar mücadelesinden önce meydana gelmesini ve Vandervelde'nin grevcileri, her şeyi belirleyecek olan savaştan önce mağlup ilan etmesini özellikle kuşku uyandırıcı buluyordu. Rosa Luxemburg'a göre yenilginin nedeni Belçikalı liderlerin yetersiz taktiksel netlik ve kararlılığından kaynaklanmaktaydı. Bu yetersizlik, liberallere karşı büyük bir müsamahaya yol açmıştı. Çelişki ve belirsizliklerin tek açıklaması, liberallerin mücadelenin program ve araçlarını belirleyen etkisi olabilirdi; sosyalist liderlere ise yalnızca "müttefiklerinin sloganını işçilere aktarma ve liberal güfteye uygun bir ajitasyon müziği çalma görevi" düşmüştü.[92] Yani gerçek liderler liberallerken, sosyalistler yalnızca onların arzularını yerine getiriyordu ve işçiler ise edilgen bir kitleydi. Genel grevin gümbürtüsü, havaya atılan cılız bir kurşuna dönüşmüştü. "Kendisini *en baştan beri* yasallığın sınırlarına hapseden bir genel grev, mermileri düşmanın gözünün önünde suya atılan toplarla yapılan bir savaş ilanına benzer."[93] Oysa bir grevin ekonomik ve politik, dolaylı ve doğrudan bir anlamı olduğuna, sorumsuzca yönetilemeyeceğine ve pekâlâ bir ayaklanmaya dönüşebileceğine ilişkin yeterince kanıt mevcuttu. Grevin yönetimi sosyalist liderlerin elinde kalmalı ve grevle birlikte "halk hareketinin bağımsız gelişimi ve devrim hayaleti öne çıkarılarak"[94] gözdağı verilmeliydi. Parlamento dışı eylemin parlamenter çalışma için kurban edilmesi, sonuçta her ikisini de başarısızlığa mahkum etmekteydi ve "birkaç yıldan beri ülkede esen ılık oportünizm rüzgârının etkisinden"[95] başka bir şey değildi. Bu yolda işçi kitlelerinin güvenini kaybetmek, sosyalist hareketi bir hiç olmaya götürecek önemli bir tehlike teşkil etmekteydi.

Émile Vandervelde karşı görüşünü *Yeni Zaman*'da yayınladı.[96] Rosa Luxemburg'u "herkesçe bilinen yanıltıcı iddialarda"[97] bulunmakla suçladı ve sosyalist liderlerin kesinlikle her zaman liberallerden bağımsız davrandığını vurguladı. Tezini, Kral'ın "Cumhuriyetçi düşüncenin yararına" olacak şekilde parlamentoyu feshetmesinden sonra grevin işlevsizleştiğini belirterek savundu; Vandervelde'ye göre yenilginin cesareti zayıflatması söz konusu değildi.[98]

Victor Adler Avusturya'dan Karl Kautsky'ye "Rosa ve Franz'ın (Mehring) Belçikalılara karşı iğrenç faaliyeti"[99] hakkında yazdı. Victor Adler'e göre August Bebel ve Karl Kautsky'nin, *Leipzig Halk Gazetesi*'nde Belçi-

kalıların ensesinde boza pişirilmesine karşı çoktan tavır alması gerekiyordu. Tarihin akışını ciddiye alan hiç kimse böylesi kalem savaşlarına izin veremezdi. Karl Kautsky hemen cevap verdi: "Rosa ve Franz'a çok öfkelenmişsin, ben ise Belçikalı liderlere öfkelendim. Rosa ve Franz'ın Leipzig gazetesinde yazdıklarının hepsini bilmiyorum [...]. Fakat Y.Z.'da yazdıklarının tümü benim görüşlerimle uyuşuyor. Ben olsam bazı şeyleri daha yumuşak ifade eder, ama içerik açısından aynısını söylerdim."[100] Victor Adler çileden çıkmış bir şekilde, "tüm bu saçmalıkların" son derece terbiyesizce olduğunu bildirdi ve bu tavırda olanları, dayanılması güç bir kibir sergilemekle suçladı. "Onun [Vandervelde -*çev.*] 'revizyonizm' zemininde durduğu şeklindeki, belki yanlış olmayan ama çarpıtılmış bir varsayıma kanarak"[101] Belçikalılar ve özellikle de Vandervelde hakkında yanılıyorlardı.

Karl Kautsky 23 Mayıs 1902'de "Sevgili Victor!" diye başlayarak yanıtladı: "Rosa adının seni, yazdığı makaleleri önyargısız okuyabilmene engel olacak ölçüde huysuzlaştırdığını düşünmeye başladım. Unutma ki, bir makaleyi yalnızca keskin yazmak değil, aynı zamanda keskin okumak da mümkündür. Nereye bakarsam bakayım, burada Belçika konusunda -en berbat oportünistler hariç- *tek bir ses* hâkim. Zararsız burjuvalar bile Belçika tarihiyle ilgili olarak, gazetelerimizi hiç okumaksızın bizim dediğimize geldi; örneğin kısa bir süre önce görüldüğü üzere, senin kuduzlardan biri saymayacağın Staudinger gibi. Rosa'nın yazılarına öfkelenen tek kişi sensin. En son yazısını ele alacak olursak, daha dün bana birisi, Rosa'nın Vandervelde'yi bu sefer ne kadar *zayıf* yanıtladığını belirtti. Bunu maalesef Rosa'nın gücenmesine neden olarak, onun da bulunduğu bir ortamda yaptı; fakat makaleyi ben yumuşattığım için kendisini aynı zamanda haklı hissetmesine de yol açtı. Sende bıraktığı etki ise tam zıt bir yönde oluyor. Açıkçası bunu anlayamıyorum ve itiraz etmeyeceğini umarak mektubunu gösterdiğim August da seni anlayamıyor."[10] Rosa Luxemburg "Üçüncü Kez Belçika Deneyi"[103] başlıklı son yazısında devrimci araçların genel grev kapsamında işlevselliğini ve şiddet ve yasallık konusunu daha ayrıntılı ele aldı. Belçika ve Alman basınında devrimci taktiği çağdışı olarak niteleyen ve genel grevi kullanışsız veya lüzumsuz gören sesler yükselmişti. Rosa Luxemburg lider veya partilerin, bir polis veya resmi burjuva tarihçisi gibi, kendiliğinden ve tesadüfî devrim anlayışlarına prim vermelerine karşı tavır aldı. Devrim veya sosyalizme yasal geçiş bir taktik sorunu değil, tarihsel koşullar ve somut durumla ilgili bir sorundu. Belçika yenilgisi bir kez daha göstermişti ki, "sosyalist yasalcılar burjuva demokrasisini sosyalizme yumuşak geçişin doğal biçimi olarak gördüğü durumda, gerçek dünyadaki sıkıcı ve gelgitli somut demokrasi ve parlamentarizm deneyimlerine değil, sü-

rekli ilerleyen ve gelişen ve yalnızca onların hayalinde mevcut olan, sınıflar üstü soyut bir demokrasiye sarılıyorlar."[104] Yasalcılığın mutlak kudretine duyulan akıl almaz saygı, düşmanın faaliyetlerine karşı bu kişileri körleştiriyordu.

Rosa Luxemburg makalesinin ilk bölümünü genel grev üzerine öne sürülen görüşlere, zaman içindeki gelişimine, değişik açılardan getirilen yorumlara ve farklı biçim ve önkoşullarına ayırdı; her türlü şablonlaştırmanın ve kesin ret veya göklere çıkarmanın dar kafalılığı kanıtladığını vurguladı. Her şeyden önce, kapitalizmi veya kapitalist savaşları topluca yok etmeyi hedefleyen ama uygulanamaz olduğu için ütopik olan ve bu nedenle kendisinin de katıldığı üzere uluslararası kongre kararlarında reddedilen anarşist genel grevle, somut koşul ve güç dengelerine bağlı olan, "günlük politik hayatın derin anlamlı ve heyecan verici anlarıyla bağlantı kuran" ve "sosyalist ajitasyonun etkili bir aracını" oluşturan "kitlesel politik grev" arasında ayrım yapılmalıydı.[105] Bu sonuncusu, sosyal demokrat hareketten dışlanması mümkün olmayan bir mücadele aracıydı ve günlük politik çalışmalar, parlamentarizm ve kitlesel politik grev arasında bir çelişki yaratmaya çalışmak, havanda su dövmek anlamına gelirdi. "Çünkü parlamenter ve diğer çalışmaların yerine geçmek bir yana, politik genel grev, zincirin bir halkası olarak diğer ajitasyon ve mücadele araçlarına eklemleniyor ve bundan da öte, bir araç niteliğiyle parlamentarizmin hizmetine giriyor."[106]

Anarşizm tartışmasından beri, Alman sosyal demokrasisinde tarihte şiddetin rolü üzerine pek konuşulmuyordu. Rosa Luxemburg bu duruma aldırmadı ve bu tavrıyla "sınanmış" taktiğe karşı eleştirel bir yaklaşım benimsemiş oldu. Rosa Luxemburg'a göre şiddet, modern tarihten ayrı düşünülmesi mümkün olmayan bir faktördü ve kapitalist devlet bir bütün olarak şiddete dayanıyordu. Burjuva yasallığı, egemen sınıfın bağlayıcı kural haline getirilmiş şiddetinden başka bir şey değildi.[107] Rosa Luxemburg bu düşünceleriyle Marx ve Engels'in bulgularını yeniden hatırlatmış oldu.

Rosa Luxemburg'a göre Alman sosyal demokrasisi "on yıllar önce sosyalist taktikte son derece önemli bir revizyon" gerçekleştirip, "şiddet temeline dayalı devrimin sınıf savaşının *yegâne* yöntemi ve sosyalist düzene geçişin *her zaman* uygulanabilir aracı" olduğu şeklindeki eski inancı terk ederek büyük bir hizmette bulunmuştu.[108] Fakat parlamentarizm böylece sınıf savaşının yegâne yöntemi konumuna yükseltilmiş olmuyordu.

Proletarya tarihsel açıdan şiddet kullanma hakkına sahipti ve şiddet işçi sınıfı için *ultima ratio* (son çare) anlamına gelmekteydi. "Fakat sosyalist partiler, zorbalıktan hoşlandığı veya gayretlerimizin er veya geç egemen sınıfların yaşamsal çıkarlarıyla çatışacağı için değil, acı bir tarihsel zorunlu-

gelmeye hazırlıklı olmalıdır. Aynı genel grev veya barikat savaşında olduğu gibi parlamentarizmi de işçi sınıfını mutlu sona ulaştıracak yegâne mücadele aracı olarak tanımlamak bir fantezidir ve son tahlilde gericidir. Şiddet yoluyla devrim, günümüz koşullarında uygulanması elbette son derece zor olan, iki tarafı keskin bir bıçaktır. Proletaryanın bu aracı, önünde ilerleyebileceği yalnızca tek bir yol kaldığı zaman ve politik durum ve güç dengelerinin başarıyı az veya çok mümkün kıldığı koşullarda kullanacağını varsayabiliriz."[109]

Kadınların seçme ve seçilme hakkı bulunmaması nedeniyle parlamenter faaliyet gösteremeyen ve Alman sosyal demokrasisinin parlamenter faaliyet için verdiği mücadelenin kahramanlık zamanlarını yaşamamış olan Rosa Luxemburg, parlamenter mücadele ile parlamento dışı mücadelenin ilişkisine daha önyargısız yaklaşıyor ve yaşam öyküleri parlamenter olanakların keşfi ve geliştirilmesiyle dolu sosyal demokrat vekillere kıyasla daha keskin vurgular yapıyordu.

Victor Adler Karl Kautsky'ye bir kez daha "Rosa'nın 'şiddet' hakkındaki gevezeliklerinin bazıları tarafından zekice bulunmasına şaşıyorum" diyerek yakındı. "Bu kadar münasebetsiz bir şey hiç okumadım, [...] tam bir devrimci dedikodu. Sen de revizyonistlere karşı sürüklendiğin gülünç ve abartılı korku nedeniyle bunlara alet oluyorsun." Adler şiddet konusunda şöyle düşünüyordu: "İlk önce şiddet gücüne sahip olmak gerekir, sonra uygular veya uygulamazsın, ikisi de mantıklı olabilir. Fakat her koşulda şiddetten bahsetmek, yapılabilecek en aptalca iştir."[110]

Victor Adler'in sözleri Rosa Luxemburg'un kulağına gelmişti ve basında bir tartışma başlatmak için yanıp tutuşuyordu. Fakat Karl Kautsky'nin 9 Haziran 1902 tarihli bir mektubu üzerine, Victor Adler Rosa Luxemburg'a karşı bir polemik yazmaktan vazgeçti. Karl Kautsky mektubunda şöyle diyordu: "Rosa'ya gelince, bu konuda seni bir türlü anlayamıyorum. Rosa'nın mutlaka sevimsiz yönleri var, onu çok iyi tanıyorum, fakat Belçika konusunda hepimizin düşündüğünden başka bir şey yazmadı. Genel grev hakkında yazdıkları çok iyiydi, şiddetle ilgili makalesi pek öyle değil. Şiddetin tarifini yapmadı ve yazının içinde farklı anlamlarda kullandı. Ancak eğer şiddetten vazgeçmediği için onu hor görüyorsan, başkalarının şiddetten tümüyle vazgeçtiğini unutmamalısın. En azından Rosa'nınki çok daha mazur görülebilir. Rosa'nın makalesinde bir tehlike görmüyorum. Zaten kim hemen şiddete başvurmak ister ki, ayrıca böylesi bir durum gazete makalelerinden kaynaklanmaz. [...] Fakat şiddetten vazgeçenlere, davamızı zafere ulaştırmak için kapitalist toplumu 'çaktırmadan' sosyalizme taşımak isteyen diplomatik cinliklerden, yani Vollmar-David metotlarından başka ne kalır?"[111]

**Bu oyuna gelmem!**

Rosa Luxemburg politik açıdan tecrübeli bir polemikçi kimliğiyle Avrupa işçi hareketinin toplantılarında boy göstermeye başladıktan sonra da, özel ilgi alanlarını geri plana itmedi. Politik faaliyet özel yaşamda değişiklikleri de beraberinde getiriyor, ajitasyon gezilerinde yeni insanlarla tanışıyor, yeni yerler görüyor, kültürel anıtları ziyaret ediyor ve bu arada hep yaptığı gibi sürekli okuyordu. Rosa okunacak bir şeyler bulma konusunda hiç sıkıntı çekmedi. Arkadaşlarını evine davet etmek, esprili konuşmasıyla dikkatleri üzerine çekmek ve hatta ziyaretçilerini lezzetli yemeklerle şaşırtmaktan da giderek daha fazla zevk alıyordu.

Leo Jogiches Rosa Luxemburg'un çalışmalarının katı eleştirmeni ve destekleyicisi olarak içine kapanık bir tarzda yaşamaktaydı. Rosa Luxemburg onu, Kautsky'ler gibi yakın arkadaşlarıyla yaptığı sohbetlere katılmaya çok nadiren ikna edebiliyordu. Jogiches halka açık toplantılardan kaçınıyordu, böylesi toplantılarda ön planda yer alması söz konusu bile olamazdı. Onunla konsere ve tiyatroya gitmek neredeyse imkânsızdı ve en fazla ortak yürüyüşlere razı oluyordu. "Gölgede 'perdenin' arkasında kalmakta ve (Polonya) partisinin resmi yöneticisi ve lideri olarak ortaya çıkmamakta"[112] inatla ısrar ediyordu. Ayrıca bu arada, Jogiches'in de Rosa Luxemburg gibi temel hedef olarak görmediği Polonya'nın bağımsızlık mücadelesi ile ilgili sert tartışmalar meydana geldi ve farklı fikirleri savunan Polonyalı yoldaşlarla sürtüşmeler kaçınılmaz oldu. Jogiches'in Lehçe tınılı takma adı Jan Tyszka, bir Rus ve Yahudi olarak Polonya hareketinde daha çok kabul görmesi amacıyla koyulmuştu. Yeni yol arkadaşlarından Vladislav Feinstein'a göre Tyszka olarak o kadar "efsanevi bir figür oluşturuyordu ki, genç sosyal demokratların çoğu bunu Rosa Luxemburg'un yeni bir takma adı sanıyordu"[113].

Çok farklı çalışma ve yaşam tarzları ve Rosa işten başını kaldıramazken, Leo'nun zaman zaman yapacak işinin olmaması sürtüşmelere yol açtı; Leo bunalımlı bir süreçten geçti. 1902 yılında faaliyetlerini gözle görülür bir şekilde hızlandıran illegal SDKP'nin Ağustos 1902'den itibaren Leo Jogiches'i yurtdışı çalışmalarıyla görevlendirmesi, durumu değiştirdi. Jogiches 1902'den 1904'e kadar *Przegląd Socjaldemokratyczny* dergisini ve yine 1902'den itibaren illegal SDKP'nin merkez yayın organı *Czerwony Sztandar*'ı çıkardı ve bunların Polonya bölgelerine illegal yollardan sokulup dağıtılmasını sağladı.

1903 yılında nihayet Rosa Luxemburg'un anlaşmalı evlilik sorununun çözümü olasılığı ufukta belirdi. Gustav Lübeck ile olan anlaşmalı evliliğin, Rosa Luxemburg'u temsilen sosyal demokrat avukat Hugo Haase tarafından bir İsviçre mahkemesi önünde 4 Nisan 1903'de sonlandırılana kadar,

resmi dairelerde ve Lübeck ailesinde pek çok sorunun halledilmesi gerekmişti. Bu konuda Mathilde ve Robert Seidel'in de desteğini gören Rosa Luxemburg, her şey bittikten sonra onlara teşekkür etti.

Karl Marx'ın ölümünün 20. yıldönümü olan 1903 yılı için Rosa Luxemburg'un yine birçok hedefi vardı. 14 Mart 1903 tarihli *İleri*'de aynı anda iki makalesi yayınlandı. "Marksizm'de Duraksama ve İlerleme" başlıklı makalede Marx'ın toplum analizi ve araştırma yönteminin ele alınışını eleştirel bir yaklaşımla inceledi ve görüşlerini Alman sosyal demokrasisinde *Kapital*'in birinci ve üçüncü üzerine yapılan farklı yorumlarla örneklendirdi.[114]

"Karl Marx" başlıklı ikinci çalışması teorik ve tarihsel bir övgü içermekteydi. Büyük düşünürün en önemli bulgularını özetledi ve bunları sosyalist işçi hareketiyle şu şekilde bağlantılandırdı: "*Sosyalist işçi politikası* gerçek anlamıyla Marx'tan beri ve Marx sayesinde vardır ve bu politika aynı zamanda kelimenin tam anlamıyla *devrimci reel politikadır.*"[115] Marx'ı teori veya pratikte "aşmaya" çalışmak anlamsız ve umutsuz bir çabaydı. Ancak felsefe, tarih ve ekonomi alanlarında işçi sınıfının tarihsel konumu Marx tarafından ortaya koyulduktan sonra, bu alanlardaki burjuva araştırmalarının sonunun geldiğini söylerken yanılıyordu ve burjuva üretkenliğinin sayısız ürününün hiçbir özgür düşünce, cesaret ve esinlendirici tahlil[116] içermediği şeklindeki saptaması peşin hükümlüydü. Rosa Luxemburg Marx'ın öğretisinin tarihselliğini ve ancak sosyalizmin kuruluşuna kadar sınırlı bir süre için geçerli olabileceğini belirterek, Marksizmi yalnızca tek bir açıdan göreceleştirdi. Buna karşın *Kapital*'in yanı sıra büyüleyici bulduğu ve sıkça başvurduğu araştırma yöntemi, yani diyalektik-materyalist tarih anlayışı başlıca hatlarıyla ölümsüzdü.

Rosa Luxemburg Karl Marx'ın geride bıraktığı yazılı notları düzenlemeye pek hevesli değildi. Karl Kautsky Mayıs 1900'de Marx'ın bazı el yazmalarını *Theorien über den Mehrwert* (Artı-Değer Teorileri) başlığıyla *Kapital*'in dördüncü cildi olarak düzenlemek üzere yardımını istediğinde bunu hemen reddetmişti. Bu görüşmeyi Leo Jogiches'e yazdığı bir mektupta ironik bir şekilde dile getirdi: "Söz konusu 'çalışma' anladığım kadarıyla (tamamıyla okunaksız) el yazılarının kendisi tarafından temize çekilmesinden oluşuyor, düzenlemeye bundan sonra sıra gelecek. Benim 'yardımım' muhtemelen temize çekme işine katılmak veya onun dikte ettiğini yazmak şeklinde olabilir. Bu işi çok önemsiyor, çünkü belirttiğine göre kendisi, Engels'in ölümünden sonra (Bernstein haricinde) Marx'ın yazısını okuyabilen tek insanmış. Yani beni istemesinin nedeni, kendisi dördüncü cilt üzerinde çalışırken ölürse, benim Marx'ın el yazısını tanımış olup çalışmayı devam ettirmem (!...). Tüm bunları hesaplayarak hareket ettiğini ve

bana bakınca temize çekme işini üstlenecek bir aptal gördüğünü sanmıyorum, bu tür bir düşünce için fazla dürüst ve sade birisi. Fakat bu naif 'ölme ihtimali' hikâyesinin bilinçaltında, başka bir amaç yatmıyor. Marksizm'e yapacağım bu sessiz katkıdan ne bugün yaşayanların, ne de gelecektekilerin hiçbir bilgisi olmayacağını anladığım için ona hemen 'Bu oyuna gelmem!' dedim. Tabii bunu daha şık sözlerle ifade ettim, yani onun ölüm korkusuyla dalga geçerek ve bana Marx'ın el yazısını öğretmesinin anlamsız olduğunu, çünkü birdenbire ölmek söz konusuysa, benim de kendisiyle eşit şansa sahip olduğumu belirterek. Ayrıca ona bir Remington yazı makinesi satın alması ve karısına daktiloda yazmayı öğretmesi tavsiyesinde bulundum."[117] Rosa Luxemburg'a bir şey tahammül edilemez gelirse nezaketsiz bir tavır takınabilirdi. Başkalarının yazılarını çözmek veya temize çekmek değil, kendisi okunmak ve dinlenmek istiyordu. Bağımsız teorik çalışma mesaisinin sınırlandırılmasına, Kautsky'nin denediği gibi komplimanlarla ya da sempati ve saygı göstererek olsa bile izin veremezdi.

*Artı-Değer Teorileri*'nin birinci cildinin çıkışından hemen sonra Luxemburg'un *İleri*'de, daha sonra Ağustos 1905'de *Pravda*'da* (Gerçek) da tıpkıbasımı yapılan bir eleştiri yazısı yayınladı. Yazı, Karl Kautsky'nin editoryal çalışmasını büyük bir başarı olarak takdir etti, çalışmanın olağanüstü titizliğini ve Marx'ın burjuva iktisadı tarihi üzerine bıraktığı elyazmalarının etkileyici bir önseziyle ele alınmış olmasını övgüye değer buldu. Merkezinde "kristalize edilmiş artı-değer teorisini" barındıran bu eser "yüksek bir biçimsel olgunluğa sahip, organik bir bütün" olarak sunulmuştu.[118] Rosa Luxemburg klasik burjuva ekonomistleri hakkında sahip olduğu geniş bilgi hazinesinden yararlandı ve Marx'ın artı-değer veya üretken emek gibi kategoriler ile ilgili görüşlerinin öneminden hiçbir şey kaybetmediğini ve işçi hareketini etkilemeye bundan böyle de devam edeceğini savundu. Ancak bunun önkoşulu, Marx'ın eserlerini "dürüst bir gayretle incelemek ve kitleleri fikirsel ıssızlık ve sığlık tehlikesinden çekip almak için, onun bilimsel teorileriyle bu teoriler üzerinde yükselen sosyal demokrat pratik arasındaki köprüyü adım adım inşa etmek"ti.[119]

Rosa Luxemburg'un yayıncı, gazeteci ve parlamenterlere bilgi düzeylerini geliştirmeleri yönünde çağrı yapmaya hakkı vardı; çünkü kendisi de gerek kendi alanı olan ulusal ekonomi konusunda, gerekse başka alanlarda teorik bilgilerini sürekli geliştiriyor, en yeni literatüre ulaşamadığı zamanlarda, geniş bir yelpaze sunan Berlin kütüphanelerine başvuruyordu. Kitaplara olan eleştirel yakınlığı, aynı zamanda başkalarının da merakını uyandırmaktaydı.

---

* Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin yayın organı -*çev*

1901 ve 1902'de *İleri*'de, Franz Mehring'in *Aus dem literatischen Nachlaß von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle* (Karl Marx, Friedrich Engels ve Ferdinand Lassalle'in Yazınsal Mirasından) üst başlığıyla yayınlanan dört ciltlik eserini yorumladı. Yayın kurulundaki ve pratik faaliyetlerle ilgili küçük sürtüşme ve fikir ayrılıklarını olgun bir tavırla görmezden gelerek, Franz Mehring'in yazarlık kalitesini vurguladı. Franz Mehring toplu yazılara giriş bölümünde Karl Marx'ı okuyuculara "elle tutulur somut bir figür"[120] olarak sunmuş, akraba, öğretmen, arkadaş ve yoldaşlarını unutulmuşluğun içinden canlı bir şekilde çekip çıkarmış ve çalkantılı tarihsel olayları tüm çıplaklığıyla karakterize etmişti. Marx'ın kendi çağı ve mücadelesi içinde nasıl büyüyüp olgunlaştığı anlaşılabiliyordu. Franz Mehring, Marx'ı Marksist yöntemle yeniden inşa etmişti, yani "insanı koşullardan, koşulları tarihten ve politik tarihi ekonomik tarihten"[121] hareketle açıklamıştı.

Rosa Luxemburg okuyucunun dikkatini kitabın 1. cildinde yer alan, Marx ve Engels'in ilginç çalışmalarının içeriğine ve iç bağlantılarına çekmekle kalmayıp, farklı Marx eleştirileri üzerine düşünüyordu. Bu bağlamda, sosyal demokrat hareket saflarındaki bilimsel sosyalizm eleştirilerinin ana eksenini bulmaya çalışıyordu: "Eleştiri" teori ve pratikte "Marksist öğreti yapısını sarsmayı hedefliyor ve özellikle de öğretinin temel direkleri sayılabilecek öğelerin, yani nesnel zorunluluğa dayanan tarihsel açıklamanın ve ekonomik analize dayanan bilimsel açıklamanın içini boşaltmaya"[122] çalışıyordu. Eleştirmenler birdenbire yeniden, Marx açısından sosyalizmin bilimsel olarak temellendirilmesi için kesinlikle yeterli olmayan ampirik gözlemlere sarılıyor, işçi hareketinin tarihsel meşruiyetini "haksızlıklar"a karşı oluşan çıplak bilinçle temellendiriyorlardı. Mehring'in şu sözlerinin altını çiziyordu: "Marksizm'in tarihsel köklerini açığa çıkarmak, onun 'aşılması'nın köksüzlüğünü ifşa etmektir."[123]

Rosa Luxemburg, 2. ve 3. ciltten önce yayınlanan 4. cilt üzerine yazdığı değerlendirme yazısının merkezine Ferdinand Lassalle'ı yerleştirdi, çünkü bu ciltte Lassalle'ın 1849 ile 1862 yılları arasında Karl Marx ve Friedrich Engels'e yazdığı mektuplar yer almaktaydı. Rosa Luxemburg'a göre Mehring'in eseri Lassalle'ı sosyalist proletaryaya bir sosyalist, düşünür, devrimci ve insan olarak tanıtıyor; böylece Bernstein'ın 1892 yılında Lassalle için çizdiği, sapkın özelliklerin abartılmasıyla çarpıtılmış psikopolitik portreyi bertaraf ediyordu. Burjuva yayımcıların mektup derlemelerine dayanan ve bu adamın romanesk yaşantısını hayal ürünleriyle süsleyen sansasyon düşkünü çevrelerin amacına ulaşmasına izin verilemezdi. Mehring sayesinde nihayet "yüce gönüllü, kristal berraklığında, dostluk arayışında olduğu kadar bilgi arayışında da kendi ıstıraplarını soğuk-

kanlılıkla göz ardı edip başkalarının kaderine derin bir ilgi gösteren, gerçek anlamda antik bir karakterin yaşam portresi"[124] oluşmuştu. Rosa Luxemburg bu cildin incelemesiyle Marx ve Engels'in yol arkadaşının yaşam ve keşif hikâyesine eşlik ederken, aralarındaki tartışmalara da değindi. Lassalle'ın devrimci tutkusundan, ekonomik konulardaki keskin kavrayışından, kararlarındaki cesaretinden ve ajitasyonunun tartışmalı olmakla birlikte ateşleyici gücünden etkilenmişti. Bu devrimci adamın uzlaşma politikasıyla, yeni yüzyılla geçişte ortaya çıkan oportünizm arasında paralellikler kurulmasına karşı çıktı. Fakat çeşitli ülkelerin sosyalist partilerinin teorik yetersizliklerine rağmen, Marksist öğretinin sosyalist hareket ve militan proleter kitleler içinde hâkim ve belirleyici bir teorik pusula haline geldiğini vurgularken yine abartılı bir saptamada bulunuyordu.

*Yazınsal Miras*'ın 2. ve 3. ciltleri bir yıl sonra, Kasım 1902'de Rosa Luxemburg tarafından bu kez *İleri*'de ele alındı. Rosa Luxemburg bu yazısında Marx ve Engels'in düşünsel gelişimine odaklandı ve dikkatini hareketin pratik gelişmesi sırasında fikir mücadelelerinde gösterilmesi gereken sabra, gerçek işçi örgütlerinin desteklenmesi söz konusu olduğunda doktriner katılığın veya dogmatik inatçılığın yersizliğine, tarihsel fırsatların hissedilmesine ve düşünsel kargaşaya karşı bilimsel teorinin tavizsizce savunulmasına çevirdi. Marx ve Engels'in bilim tarihindeki yerinin vurgulanması, Rosa Luxemburg açısından "sosyalizmi tüm geniş bakış açılarından koparma eğilimine, sosyalist teoriyi birkaç sıkıcı ve basit gerçeğe indirgemeye, [...] ilke konumuna yükseltilen sığ düşüncelere ve ampirik yoklamaların ürkekliğinin yöntem olarak sunulmasına karşı"[125] akılcı düşünme ve davranma gayretini yansıtıyordu.

Marx ve Engels'in 1848 devriminde oynadığı rol de Rosa Luxemburg'u en az diğerleri kadar heyecanlandırıyordu. Marx ve Engels'in kendi dönemlerinin güncel sorunlarına yaklaşımlarının eleştirel bir gözle değerlendirilmesine dönük ilgisi, Polonya sorunu söz konusu olduğunda daha da artıyordu. Franz Mehring, *Neue Rheinische Zeitung* (Yeni Ren Gazetesi, Marx'ın redaktörlüğünü yaptığı gazete -*çev.*) günlerinden bu yana Polonya sorununun değiştiğini vurguluyor; Marx'ın Polonya'nın kuruluşuna öncelik verilmesi gerektiği ve Rusya'nın gericiliğin kalesi olduğu şeklindeki sözlerinin dogmalaştırılmasına karşı uyarıda bulunuyordu. Rosa Luxemburg yazısında, Mehring'ten uzunca bir alıntı yaparak, kendi görüşleriyle uyumlu olan bu yaklaşımı onaylıyordu: "Bir burjuva devriminin özgür bir Polonya yaratabileceği zamanlar geride kaldı; Polonya'nın yeniden kuruluşu bugün yalnızca, modern proletaryayı zincirlerinden koparan sosyal bir devrimle mümkün olabilir."[126] Henüz başlayan 20. yüzyılda sosyal demokrasinin burjuva demokrasisi içerisinde, *Yeni Ren Gazetesi*'nin 1848 Mart dev-

riminde yaptığı gibi, sol kanat rolünü üstlenmesi Rosa Luxemburg'a makul gelmiyordu. Jaurès'e karşı yürütmüş olduğu polemiğe geri döndü ve Marx'ın *Yeni Ren Gazetesi*'ndeki taktiğinin bugün uygulandığı takdirde bir karikatüre dönüşeceğini, işçi sınıfının birincil derecede öneme sahip bir politik güç olarak göz ardı edilmiş ve dahası burjuva demokrasisinin çöküş eğiliminin gözden kaçırılmış olacağını belirtti. Birincisi, Marx zamanında mümkün olan, proletaryanın burjuvaziyle barikatlarda top ateşi altında eylem birliği, bugün sosyal demokrasinin liberalizmle bayağı bir pazarlığına dönüşür ve Millerand tipi bir hükümet ortaklığıyla sonuçlanırdı. İkincisi ise, burjuvazinin zaferinden sonra işçi sınıfının proletarya diktatörlüğünü kurmak üzere burjuvaziye karşı harekete geçeceği şeklindeki Marksist öngörü, yerini sosyalist-demokratik bir kartelin parlamenter reformlar vasıtasıyla "sosyalizmi kademeli olarak kurmasına" bırakarak yozlaşmış olurdu.[127]

Rosa Luxemburg Marx, Engels ve Lassalle'ın yazınsal mirasını içeren dört cilt ile *Artı-Değer Teorileri*'nin birinci cildini incelerken kelimenin tam anlamıyla kendi dünyasındaydı ve günlük sıkıntıları unuttu. Bu tutkulu sosyal demokrat kendini, diğer işlerinin yanı sıra, bir yıldan daha uzun bir süre fikri atalarının mektup ve yazılarının incelemesine verdi. Bu arada, daha önce defalarca okumuş olduğu *Kapital*, *Komünist Manifesto* veya *Anti-Dühring* gibi temel eserlere sürekli geri dönüyordu.

14 Mart 1903 tarihli *İleri*'de yayınlanan, ideal olan ile gerçeklik arasındaki çelişkinin çözümü için verilen mücadele hakkındaki "Marksizm'de Duraksama ve İlerleme" başlıklı yazısında şöyle diyordu: "Yalnızca hareketimiz daha ileri safhalara ulaştığı ve yeni sorunlara el attığı ölçüde, Marksist fikir definesine uzanıp öğretinin yeni parçalarını işlemeye ve değerlendirmeye çalışıyoruz. Fakat her pratik mücadele gibi hareketimiz de, geçerliliğini yitirdikten sonra bile eski fikirlerle uzun bir süre idare edebildiği için, Marksist öngörülerin teorik değerlendirilmesi son derece yavaş ilerliyor.

Böylece şu anda hareket içerisinde teorik bir duraksama hissediyorsak, bunun nedeni, şimdiye kadar beslendiğimiz Marksist teorinin gelişmeye uygun olmaması veya 'köhneleşmesi' değil, tam tersine, mücadelenin bugünkü safhası için gereksinim duyduğumuz fikirsel silahları Marx'ın silah deposundan almamıza rağmen sonuna kadar kullanmamış olmamızdır. Günlük mücadelede Marx'ı 'geride bırakmış' olmamız değil, tam tersine, Marx'ın bilimsel yaratıcılığının bizim pratik mücadelemizin en baştan beri hep önünde olmasıdır. Marx'ın gereksinimlerimize artık cevap verememesi değil, tam tersine, gereksinimlerimizin Marksist fikirlerin değerlendirilmesi için henüz yeterli olmamasıdır."[128]

Rosa Luxemburg birkaç hafta sonra parlamento seçim kampanyası kapsamında Glauchau-Meerane seçim bölgesinde, hastalanmış olan Ignatz Auer'in yerini aldı ve Plauen-Oelsnitz seçim bölgesi milletvekili adayı Alwin Gerisch'i destekledi. Bu haftaların çalışma ve başarıları onu heyecanlandırıyor ve bunları, hâlâ kendisiyle ya da yalnız başına ortalıkta gözükmeyen Leo'ya coşkuyla aktarıyordu. Coşkusu, konferanslarda veya kişisel temaslarında sosyal haksızlıklara ve politik zorbalığa karşı direnişe davet ettiği yeni insanlarla tanışmaktan ve onlar tarafından kabul görmekten kaynaklanmaktaydı. Alman sosyal demokrasisinin geleneksel seçim kampanyasına katkı koyduğu ve faydalı olduğu için mutluluk duyuyor, fakat işçi hareketinin oylarını ve vekil sayısını artırarak İmparatorluktaki koşulları kökten değiştirebileceği doğrultusunda pek çok parlamenterin kapıldığı hayalden uzak duruyordu.

### Düşündüğümü söylemekten kaçınmaya alışkın değilim

Rosa Luxemburg Alman parlamento seçimlerinde edindiği deneyimi ve teorik bilgileri, Polonya ve Rus sosyal demokrasisi arasındaki örgütsel ve politik ilişkilerin düzenlenmesi için değerlendirmek istiyordu.

Leo Jogiches'in Berlin'de çıkarttığı illegal SDKP'nin teorik dergisi *Przegląd Socjaldemokratyczny*'nin 1903 tarihli 1. ve 2. sayısında, Polonya sosyalist hareketlerinin tarihi, perspektifi ve hedefleriyle ilgili başlıca yazılarından birisini yazdı. Yazısında 1880'li yıllarda faaliyet gösteren I. ve II. Proletarya partilerinin önderlerini, başta da Kunicki, Bardowski, Ostrowski ve Pietrusinski gibi Varşova kalesinin duvarları arkasında şehit olan kahramanları andı. Başka Polonyalı partilere üye "yurtseverlerin" bu insanlarla ilgili çarpıtmalarına karşı kaleme aldığı polemik, aynı zamanda böylesi şahsiyetlerin küçük hesaplarla bir partinin tekeline alınmaması gerektiğini gösteriyordu. "Bizler her yıl düzenli bir şekilde yapılan ve tek başına mekanik havasıyla bile sıradanlaşan bu devrimci anma günlerinin taraftarı değiliz."[129] Rosa Luxemburg bu görüşten hareketle yazısında Polonya'da sosyalist düşüncenin ve ilk örgütlerin doğuşunu hatırlatarak, kendi "anma törenini" yaptı. Partilerin köken ve programları hakkında bilgi verdi, Ludwik Waryński gibi kurucularını tanıttı, popülist ideoloji, komplo taktiği, terörizm ve milliyetçiliğin ortaya çıkış koşullarını dile getirdi ve bunların artık aşılmış olduğunu belirterek sosyalist hareket için tehlike teşkil ettiklerini vurguladı. Yalnızca Polonyalı ve Rus sosyal demokratlar birlikte mücadele ettikleri takdirde burjuva-demokratik kurumlar ve haklar elde edilebilir, sosyal ve ulusal kurtuluşu hedefleyen bir kitle hareketi oluşturulabilir ve Çarlık yıkılabilirdi. Rosa Luxemburg böylesi bir dayanışmacı stratejinin ilk nüvelerini,

popülist hareketin çöküşünde, Blankizmin giderek kaybolmasında, sosyal demokrasinin 1893'ten beri Polonya Krallığı'nda örgütlenmesinde ve sanayi proletaryasının 1890'larda Rus metropollerinde kalkıştığı grevlerde görüyordu. Polonya sosyalist hareketinin başlangıç evresinden çıkardığı sonuçlar açık ve netti: "Polonya sosyalizmi, Krallıktaki sosyal/sınıfsal ilişkilere tekabül eden kendi iç gelişme dinamiklerine tutunarak hareket özgürlüğünü geri kazanmak için, sosyal demokrat konuma geri dönmek zorundadır. Aksi takdirde Krallık içindeki sosyal demokrat hareketin gelişmesi, uzun vadede, ancak Rus sosyalizminin de sosyal demokrat konuma gelmesiyle mümkün olabilir."[130]

Henüz kuruluş aşamasında olan Rusya sosyal demokrasisi, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) 30 Temmuz ile 23 Ağustos 1903 tarihleri arasında Brüksel ve Londra'da düzenlenecek olan II. kongresine hazırlanıyordu. İllegal SDKP adına kongreye *Czerwony Sztandar* gazetesi ve *Przegląd Socjaldemokratyczny* dergisinin sorumlusu Adolf Warski ile 1903 yılından itibaren yönetim kurulu üyesi olan Jakub Hanecki katılıyordu. Kongrede karara bağlanacak olan program ve tüzük taslağı Vladimir İlyiç Lenin tarafından hazırlanmıştı.[131]

Rosa Luxemburg o zamanlar otuz yaşında olan Lenin'i ilk kez Mayıs 1901'de Münih'te Parvus'un yanında görmüştü. Lenin *İskra** (Kıvılcım) ve *Sarja* gazeteleri ile *Ne Yapmalı* çalışmasını yayınlamak amacıyla, gizlilik koşullarında oraya gelmiş ve 12 Nisan 1902'de Londra'ya gitmişti. İki akranın karşılaşması hakkında ayrıntılı bir bilgi mevcut değil. Rosa Luxemburg'un mektuplarında o sıralar Lenin ismi birkaç kez laf arasında geçiyordu. Fakat bu durum kongreyle birlikte değişti.

Parti programının 7. maddesinde (daha sonra 9. madde) yer alacak olan ulusların kendi kaderini tayin hakkı sorunu, Rosa Luxemburg ile Lenin arasındaki ilk çatışmaya yol açtı. Rosa Luxemburg Adolf Warski'ye, ulusların kendi kaderini tayin hakkının programa alınmasına karşı oy kullanması ve "devlet birliğine dâhil olan tüm ulusların kültürel gelişimini güvence altına alan kurumlar" formülasyonunda ısrar etmesi talimatını vermişti.[132] Polonya ve Litvanya için özerklik talebinde bulunmak ve milliyetçiliğe karşı tavır göstermek gerekiyordu.[133] Lenin'in Temmuz 1903'te *İskra*'da çıkan "Programımızda Ulusal Sorun" başlıklı yazısında ulusların kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili olarak öne sürdüğü argümanlar ve Karl Kautsky'yi ve PPS içerisindeki tartışmaları ele alış biçimi[134] Rosa Luxemburg'u hayal kırıklığına uğratmıştı. Rosa Luxemburg'a göre illegal SDKP'nin RSDİP'ye katılımının önemi sınırlıydı ve bundan başka bir ödünde bulunamazlar-

* Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne bağlı bir yayın organı –*çev.*

dı.[135] Bu noktaların önemini iki ayrı telgrafla Warski ve Hanecki'ye bildirdi ve Polonya'ya uygulanan ulusal baskıya karşı mücadeleden ve özerklik talebinden vazgeçilemeyeceğini açıklarken, aynı zamanda "sınıflı bir Polonya devletinin yeniden kurulması doğrultusunda verilecek bir mücadelenin, mutlakıyetçiliğe karşı sürdürülen savaştan vazgeçilmesi anlamına geldiğini ve böylesi bir talebin programa ve ajitasyona dâhil olmasının Polonya işçi sınıfını, önünde duran yakın ve uzak görevleri yerine getirmekten alıkoyacağını" vurguladı.[136]

Bu görüşün kongrede kabul görmemesi üzerine Warski ve Hanecki toplantıyı terk etti. Sonuçta illegal SDKP 1903 yılında RSDİP'ye katılmamış oldu ve Lenin ile Luxemburg arasındaki sert polemik devam etti. Lenin'in konumu ve böylece ulusların kendi kaderini tayin hakkına ilişkin önerge, kongre çoğunluğu tarafından kabul edildi. Bundan böyle Lenin taraftarları Bolşevik (çoğunluk), diğer grup ise Menşevik (azınlık) olarak adlandırılacaktı.

Aynı öneme sahip başka bir tartışma konusu da parti yapısı, parti içi normlar ve parti ile proleter yığınlar arasındaki ilişkiydi. Rosa Luxemburg henüz ulusal sorun bağlamında konuşurken Warski'ye, birçok parti ve gruptan oluşan parti birliği içerisinde, örgütsel-politik açıdan nelere önem verilmesi gerektiğini açıklamıştı: RSDİP içindeki partilerin tamamıyla bağımsız olması, politik eylem birliği, kurullarda görevlendirilenlerin seçiminde parti tabanı ile merkez komitesinin makul bir işbirliği içerisinde bulunması. Aceleci birleşmelerden ve özellikle de Rusların katılan partiler üzerinde kontrol hakkına sahip olmasından kesinlikle kaçınılmalıydı.

Lenin parti kongresinde program konusunda galip gelirken, tüzük sorununu kendi görüşleri doğrultusunda çözüme kavuşturmayı başaramadı.

Alman sosyal demokratları, Rus sosyal demokratlarının bir parti kongresi gerçekleştirdiğini resmen ancak 9 Aralık 1903 tarihli *Leipzig Halk Gazetesi* ve 20 Aralık 1903 tarihli *İleri*'den öğrendi. "Gizemin büyüsüyle örtülü" ve "Çar babanın kan kokusu almış köpeklerinin her yere burunlarını soktuğu ve bir sosyalisti Sibirya tatiline gönderme fırsatı ellerine geçtiğinde zevkle ulumaya başladığı koşullarda" yapılan kongre, Rus imparatorluğunun uçsuz bucaksız topraklarında bir yerlerde, Archangelsk'ten Odesa'ya, Petersburg'dan Orenburg'a kadar tüm bölgelerden delegelerin katılımıyla gerçekleşmişti. "Parti kongresinin temel görevi, dağınık grup ve birimlerin bütünlüklü tek bir örgüt çatısı altında birleşmesini sağlamak üzere bir parti programı ve tüzüğünü oluşturmaktı" diye başlayan *Leipzig Halk Gazetesi* haberinde şöyle devam ediliyordu: "Parti programına tamamıyla Marksizm'in ruhu hâkim ve ana hatlarıyla bizim Erfurt programı-

mıza benziyor. Parti örgütü, merkeziyetçi bir yapıda. En tepede, genel işlerden sorumlu Merkez Komite'nin yanı sıra, teorik işlerden sorumlu yönetim organı olarak Cenevre'de çıkarılan merkez yayın organı *İskra*'nın yayın kurulu yer alıyor. Bu iki organın uyumunu sağlamak üzere, en yüksek merci olan Parti Konseyi oluşturulmuş. [...] Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi en yakın hedefini, doğal olarak Çarlık mutlakıyetçiliğinin yıkılması ve demokratik bir cumhuriyetin kurulması olarak görüyor. Kahrolsun Çar ve mutlakıyetçi maiyeti!" Gazetenin okuyucuları, bir sosyal demokrat parti programında ilk kez vurgulanan "proletarya diktatörlüğü" tanımından, ulusların kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili görüş ayrılıklarından, tüzüğün 1. maddesi hakkında yapılan tartışmalardan veya Bolşevik ve Menşeviklerin oylamalarda karşı karşıya gelmesinden haberdar edilmiyordu.

Lenin, partideki kriz üzerine ayrıntılı görüşlerini açıkladığı *Bir Adım İleri, İki Adım Geri* başlıklı broşürünü II. parti kongresini takiben Mayıs 1904'te Cenevre'de yayınladı.[137] Birçok Menşevik, broşürü öfkeyle karşıladı. Plehanov merkez komitesini, broşürle görüş birliği içerisinde olmadığını açıklamaya çağırdı. Eserin Almancası ilk defa 1907 yılında *12 Jahre* (12 Yıl) derlemesi içinde yayınlandı.

Tüzüğün RSDİP üyeliği ile ilgili olan ve Lenin ısrarı doğrultusunda, her üyenin parti programının hayata geçirilmesi doğrultusunda aktif çalışma sorumluluğunu içeren, fakat Martov ve Menşeviklerin muhalefeti nedeniyle kabul edilmeyen 1. maddesinin formülasyonu, sert ideolojik tartışmalara yol açtı. Sosyal sömürü, ulusal baskı ve politik köleliğe karşı sosyal demokrat kitle hareketlerini geliştirmek üzere, bir işçi sınıfı partisinin örgütsel yapısı ve çalışma tarzında merkeziyetçilik ve demokrasi birbiriyle nasıl uyumlulaştırılabilirdi? Tartışmaların merkezinde bu soru yer alıyordu; fakat ayrıntılardan öteye geçmeyen polemik, suçlama ve ithamlarla üstü örtüldü. Tartışmanın dışında duranlar için, bir fikir oluşturmak zordu. Alman sosyal demokrasisinin etkili yayın organları ilkin çekingen davrandı. Ljadow *İleri*'nin yazı işleri sorumlusuna Rusya işçi hareketi hakkında bir inceleme yazısı teklif ettiğinde, Kurt Eisner yazının yayınlanmasını, "yabancı ve özellikle de Rus hareketi gibi genç olan ve olgun Alman hareketine katkıda bulunması pek mümkün gözükmeyen bir harekete gazetede yer ayırmasının söz konusu olamayacağı" gerekçesiyle reddetti.[138] Rus sosyal demokrasisinin görüş ayrılıklarını kendi içinde giderebileceği umuduyla, Karl Kautsky de *Yeni Zaman*'da herhangi bir makale yazmak istemiyordu. Fakat 15 Mayıs 1904 tarihli *İskra*'da konuya ayrıntılı bir şekilde eğildi ve Rus hareketi içinde meydana gelen olayları, Alman sosyal demokrasisinin 1878-1890 Bismarck döneminde yaşadığı Sosyalist Tevkifat Kanunları deneyimi ışığında yorumlayarak tavrını şu sözlerle açığa vur-

du: "Parti kongrenizde Martov ile Lenin arasında seçim yapmam gerekseydi, Almanya'daki faaliyetimizden elde ettiğimiz tüm tecrübeler temelinde, oyumu kesinlikle Martov'dan yana kullanırdım."[139]

Menşevik Potressov, Kautsky'den bir mektup aldıktan sonra 14 Mayıs 1904'te arkadaşı Akselrod'a "ilk bombanın atıldığını ve Tanrı'nın yardımıyla Lenin'i havaya uçuracağını" yazdı. "Lenin'e karşı kampanyada genel bir planın hazırlanması kanımca çok önemli. Eğer havaya uçurulacaksa, en ufak parçasına kadar, yöntemli ve planlı bir şekilde uçurulmalı [...]. Lenin'i nasıl yeneceğiz? Esas soru bu. Sanırım, özellikle otoriteleri onun üzerine salmalıyız. Kautsky (zaten gerçekleşti), Rosa Luxemburg ve Parvus."[140]

Yaklaşık dört hafta sonra 9 Haziran 1904'te aynı yazarın Rosa Luxemburg'a yazdığı bir mektupta şöyle deniliyordu: "Sevgili yoldaş! [...] Şimdiye değin parti içi tartışmalarımızın dışında durmanız [ve ayrıca] Batı Avrupalı revizyonistler tarafından Blankist olarak görülmeniz nedeniyle, bu broşürü özellikle sizin yorumlamanızı çok önemli buluyoruz. Lenin'in broşürüyle bağlantılı olarak belki komploculuğu ve sosyal demokratik örgütlenme sorununu ele alabilirsiniz. Yazacaklarınız her halükarda bizim için son derece değerli olacaktır. Lütfen ricamızı geri çevirmeyin."[141]

Rosa Luxemburg 1904 Haziran ortasında "bir şeyler karalamasının" herhangi bir faydası olacaksa, buna sevineceğini belirtti. "Geçenlerde bir 'MK görevlisinin' ziyareti ve onunla yaptığım görüşme vesilesiyle, bu konu üzerine düşünme fırsatı buldum"[142] diye yazdı. 3 Temmuz 1904'te Rosa Luxemburg'un inceleme yazısı –Rusçasından "pek emin olmadığı" için Almanca olarak– hazırdı. Makale hem *Yeni Zaman*'da, hem de *İskra*'da yayınlanacak ve *İskra*'da makalenin Almanca yazıldığı ayrıca belirtilecekti; "çünkü Rusçaya *İskra*'da çıkan tercüme düzeyinde hâkim olduğu"[143] gibi yanlış bir izlenim yaratmak istemiyordu. "*Belirleyici olmayan görüşünü*" ayrıntılı bir şekilde betimlemeye çalışmış, bu yüzden de makale oldukça uzun olmuştu.

7 Temmuz'da tatile çıkmadan kısa bir süre önce, Rus sosyal demokrasisinin önemli bir tartışma konusu üzerine "karaladığı" için memnuniyet duyduğunu yazdı ve "bu konu elbette bundan böyle de tartışma konusu olmaya devam edecek"[144] diye ekledi. Bu makalenin Lenin ile kendisi arasında parti kavramıyla ilgili uzun tartışmalara neden olacağını ve Luxemburg külliyatında önemli bir yer alacağını henüz tahmin edemezdi.

"Rus Sosyal Demokrasisinin Örgütsel Sorunları" gibi sade bir başlık taşıyan makale, Lenin'in Mayıs 1904 tarihli *Bir Adım İleri, İki Adım Geri* broşürüne doğrudan bir yanıt niteliği taşımaktaydı. Rosa Luxemburg'un hareket noktası "az gelişmiş ülkelerdeki sosyal demokrat hareketlerin ge-

lişmiş ülkelerdeki hareketten öğrenmesi" gerektiğiydi. Yazısına şu sözlerle devam etti: "Daha eski ve ilerlemiş sosyal demokrat partiler de aynı şekilde, genç kardeş partilerle bulundukları temastan öğrenebilirler. [...] Sosyal demokrasinin ana hatlarını farklı sosyal koşulların çeşitliliği içinde algıladığımız ölçüde, sosyal demokrat hareket için asıl, temel ve *ilkesel* olan bilincimize yerleşir ve yerelciliğin beraberinde getirdiği bağnaz bakış açısı geriye itilir."[145]

Rosa Luxemburg en başından beri Rusya'daki parti meselelerine büyük bir ilgi göstermişti. "Her ne kadar Rus yoldaşlarımızın parti taktiğinin *ayrıntılarını* Almanya'dan değerlendirmek mümkün olmasa bile" diye vurgulayarak, "Çarlık imparatorluğunda uyanan devrimci hareketin yönelimlerini dikkatle izlemeyi ve görüşlerini algılamayı kendimize görev biliyoruz"[146] diyordu. Bunu yapmak için yeterli neden mevcuttu. Daha 1902 yılında terörist bir grubun Çarkov valisine düzenlediği suikast ve terörist çevrelere ait belgelerin *Leipzig Halk Gazetesi*'nde yayınlanması heyecan yaratmıştı.

Rosa Luxemburg terörist suikastların birer çaresizlik eylemi, özgürlük savaşçılarının kendini feda etmesi veya halkın dizginlenemeyen öfkesinin patlaması olarak görülebileceğini kabul etti; fakat politik şiddetin gücüne duyulan sınırsız bir inanç her zaman toplumsal gerçeklikle çelişeceğinden, terörizmi Blankizm'e çok yakın bir taktik olarak ilkesel açıdan reddetti.[147] Terörist şiddet eylemleri vasıtasıyla bir devinim yaratma düşüncesi, toplumsal gelişmenin olgunluk derecesinden bağımsız olarak, sonuçta bir azınlığın darbesini mazur göstermeye yol açar ve Çar gibi despotlara karşı mücadele de tek bir kişinin diktatörlüğüyle sonuçlanırdı. Marksizm'in devrim, sosyalizm ve demokrasi ile ilgili görüşlerinin terörizm veya komploculukla bağdaştırılmaması ve şiddetin keyfi uygulanmasından kaçınılması gerekliliği, Rosa Luxemburg'a göre toplumsal koşullardan kaynaklanmaktaydı.

Marx ve Engels'in fikirlerini izlemek gayretinde olan tüm sosyalistler gibi Rus devrimcileri için de, halk yığınlarının Çarlığa dönük öfkesine bilinç kazandırmak ve bunu günlük politik mücadeleler içerisinde desteklemek yaşamsal bir sorundu ve demokratik özgürlükler için verilen mücadelede kitlelerin ajitasyonu ve örgütlenmesi en ön planda yer almaktaydı.[148] Komploculuktan, terörizmden veya disiplin uğruna kendini dar bir örgütle sınırlamaktan kaçınılmalıydı.

Rosa Luxemburg Lenin'in parti yapısı ve tüzüğüyle ilgili önerilerine hararetle karşı çıktı.[149] Lenin'in "bilinçli bir müdahaleyle" merkezi yönetim organlarına sahip bir proleter örgüt yaratma ve yerel örgütlerin birbirinden kopuk hücre çalışmalarını bütünleştirme amacına saygı duyuyor ve

Rusya'da örgütlenme sorunlarının çözümünde, burjuva demokrasisinin resmi olanaklarının olmaması nedeniyle ortaya çıkan büyük zorlukları kabul ediyordu. Ancak bu durum, profesyonel devrimci bir azınlıktan oluşan, katı merkezi ve insafsızca disiplinli, dışarıya tümüyle kapalı bir parti düşüncesini haklı çıkarmazdı. Rosa Luxemburg tüzükle düzenlenmiş bir tecrit tehlikesine karşı uyarıyor ve Rusya'da da kitlesel bir partinin geliştirilmesine odaklanılması gerektiğini belirtiyordu. Tüm faaliyetlerde örgüt ve "kitlelerin bağımsız doğrudan eylemi"[150] temel alınmalı ve parti ile yığınlar arasına bir duvar örülmemeliydi.

Rosa Luxemburg, iddia edildiği gibi parti yapısında merkeziyetçiliğe karşı değildi, fakat Lenin'in örgütlenme planını kesinlikle abartılı buluyordu. Böylesi bir "ultra merkeziyetçiliğin verimsiz bir gece bekçiliği ruhuyla" ayakta tutulabileceği, bürokratik bir merkeziyetçiliğe doğru yozlaşacağı ve dinamik bir partiye izin vermeyeceği görüşündeydi.[151] Parti üyelerinin merkez komitesinin itaatkâr aparatçıklarına dönüşmesini engellemek istediği için[152], "parti örgütlerinin faaliyetlerinin en ince ayrıntısına kadar, herkes adına düşünen, yaratan ve karar veren merkezi bir gücün emrine girmesine" ve "partinin örgütlü çekirdeğinin kendisini devrimci yığınlardan soyutlamasına"[153] karşı çıktı. Yapılması gereken şey tam tersine, aynı görüşe sahip, bilinçli ve karar vermeye muktedir insanların bağımsız kanaat ve eylemlerinin gelişmesinde merkezi, federatif ve özerk araçların etkili bir bileşimini aramaktı. Rosa Luxemburg da parti üyelerinin ortak eylemlerinin merkezi bir şekilde koordine edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Fakat mutlak iktidar kesinlikle engellenmeli; en olumsuz koşullarda bile, sınırsız güce sahip merkezi bir otorite, çoğunluğun iradesine hâkim olmamalıydı. Mevcut olmayan bir "halk iradesi" adına davranan bir komitacılıktan çekinmek gerekiyordu.[154] Partinin birlikteliği gönüllü bir disipline dayanmalı ve bu da fabrika, kışla ve bürokrasinin kamçıyla sağlanan "disiplininden" farklı olmalıydı.

Rosa Luxemburg hem parti yapısının, hem de mücadele taktiğinin somut koşullardan yola çıkarak geliştirilmesi gerektiği ve teorik temelde oluşturulamayacağı görüşündeydi. Üyelere ezberletilen ve önceden ayrıntılarıyla saptanan bir mücadele taktiği, sosyal demokrasinin etki alanlarının sürekli değişmesi nedeniyle başarısızlığa mahkûmdu. Lenin'in profesyonel devrimcilerden oluşan, içine kapalı, öncü kadro partisine karşın Rosa Luxemburg demokratik yapıda bir kitle partisinden yanaydı.

Lenin ile tartışmalarının başka bir ağırlık noktasını oportünizm sorunu oluşturmaktaydı. Oportünizm nereden kaynaklanıyor ve hangi biçimde ortaya çıkıyordu? İnsan kendisini oportünizme karşı nasıl koruyabilirdi? Rosa Luxemburg Lenin'in, proleter olmayan kesimlerin parti üzerindeki entelektüel ve burjuva etkilerine yoğunlaşmasını eleştirdi ve oportü-

nizmin kaynaklarının, tarihsel koşullarda ve özgün sosyal, düşünsel ve örgütsel politik gelişmelerde aranması gerektiğini savundu. Nitekim oportünizm sıkça parti içinden doğmaktaydı ve Rosa Luxemburg'un tecrübelerine göre oportünist sapmalardan yalnızca tüzük vasıtasıyla korunmak mümkün değildi.[155]

Lenin'in önerileri, partinin tüzükle düzenlenen bir disiplin sayesinde oportünist aktör ve etkilere karşı korunmasını içeriyor; rakibi ise ağırlığı, tartışmalar içerisinde elde edilecek demokratik fikir oluşumlarına ve gönüllü disipline veriyordu. Demokratik yöntemlerle ve öncülük niteliğiyle parti politikasını belirlemeye muktedir, güçlü ve eğitimli bir proleter çekirdek kadro, oportünist yayılmanın önlenmesi için belirleyici bir önkoşuldu. Bu önkoşul geçerli olduğu takdirde, belirtilen şekilde düzenlenmiş bir tüzük de işe yarardı. Rosa Luxemburg oportünizmin yalnızca kararnamelerle dışlanabileceği düşüncesini bir yanılsama olarak değerlendiriyordu. Örgütlenme sorunlarına ilişkin oportünizm, ilkesizlik ilkesiyle karakterize edilebilirdi[156] ve bu olguya karşı mücadele tüzük maddeleriyle yapılamazdı.

Rosa Luxemburg partiden ne anladığını özlü bir şekilde ifade etti. Makalesinin sonunda yer alan bir cümlede şöyle diyordu: "Gerçekten devrimci bir işçi hareketinin yanılgıları, tarihsel açıdan en iyi 'merkez komitesinin' kusursuzluğundan çok daha verimli ve değerlidir."[157] Bir sonraki pasaj da düşüncesini yansıtmaktaydı: "Geniş halk kitlelerinin mevcut düzenin ötesine geçen bir hedefle, yani günlük mücadelenin devrimci bir devinimle birleştirilmesi, işte sosyal demokrat hareketin içinde bulunduğu diyalektik çelişki budur. Ve sosyal demokrasi gelişme süreci içerisinde bu iki uç arasında, yani kitlesel karakterin bir yana bırakılması ile nihai hedeften vazgeçilmesi, hizipçiliğe geri dönülmesi ile bir burjuva reform hareketine dönüşülmesi uçları arasında kendi yolunu bulmak zorundadır."[158]

Rosa Luxemburg görüşlerini tek oturuşta yazdı ve polemiğinde daha önce de sıkça yaptığı gibi sert ve etkili bir ifade tarzına başvurdu.

Lenin kendisini tümüyle yanlış anlaşılmış hissediyordu ve Rosa Luxemburg'a ve onu kendisine karşı tavır almaya zorlayanlara son derece öfkeliydi. Eylül 1904'te yeniden *Bir Adım İleri, İki Adım Geri* başlığı ve "N. Lenin'in Rosa Luxemburg'a yanıtı" ekiyle öfkeli bir yanıt yazdı.[159] Almancasının Karl Kautsky'ye gönderildiği yanıt, Karl Kautsky tarafından *Yeni Zaman*'da yayınlanmadı.

Lenin yanıt yazısında, Rosa Luxemburg'un Mayıs 1904'te çıkan kitabındaki tez ve uslamlamaları doğru yansıtmamasını ve ayrıca RSDİP'nin II. parti kongresini tümüyle görmezden gelmesini eleştirdi. Parti kongresi Lenin'e göre bir yandan resmi birleşmeyle, öbür yandan ise "çoğunluk"

ve "azınlığa" bölünmeyle sona ermişti.[160] Lenin, özel bir örgütlenme sistemi oluşturduğu suçlamasını reddetti ve tam tersine "her sistemin ve akla gelebilecek her parti örgütlenmesinin temel ilkelerini"[161] savunduğunu belirtti.

Rosa Luxemburg yazısında tek taraflı bilgilerden ve çarpıtılmış gerçeklerden hareket etmiş, Lenin'in taslaklarını tüzük komisyonunun önergeleriyle karıştırmış ve böylece görüşlerini rakiplerinin görüşleriyle harmanlamıştı. Eğer Rosa Luxemburg pek çok yerel komitenin kararlarına göz atmış olsaydı, "bizdeki tartışmanın temelde merkez komitesi ve merkez yayın organının, parti çoğunluğunun görüşünü temsil edip etmeyeceği konusunda sürdüğünü"[162] anlardı. Kendisi de körü körüne itaatten yana değildi, fakat azınlığın merkezi organları birdenbire ele geçirdiği bir durumda, çoğunluğun azınlığa neden itaat etmesi gerektiğini de anlamıyordu. Hiçbir zaman ve hiçbir yerde "parti tüzüğünün 'kendi başına' bir silah olduğu gibi bir saçmalığı" dile getirmemişti.[163]

Lenin daha sonra, partinin entelektüel-oportünist kanadıyla proleter-devrimci kanadı arasında 1898 yılının ilkbaharından beri süregelen ve ona göre Rosa Luxemburg tarafından yanlış yorumlanan mücadelenin ana hatlarını çizdi. Avrupa'nın hiçbir yerinde Bernsteinci görüş bu denli çabuk doğal sonucuna ulaşamamış, yani liberal bir hizbin oluşumuna yol açmamıştı. Rosa Luxemburg maalesef aynı Menşevikler gibi II. parti kongresinin ve bunu takip eden çatışmaların analizini yapmaktan kaçınıyor ve yetersiz bir algılama sergiliyordu.[164] Lenin yanıtını şu sözlerle özetledi: "Parti mücadelemizin kaynak belgelerini okuma zahmetine katlanan herkes, Rosa Luxemburg yoldaşın ultra-merkeziyetçilik ve merkezileşmenin adım adım ele alınması gerekliliği ile ilgili ifadelerinin somutta ve pratikte parti kongremizle dalga geçmek, soyutta ve teoride ise (eğer bu bağlamda teoriden bahsedilebilirse) Marksizm'i bayağılaştırmak ve gerçek Marksist diyalektiği kötüye kullanmak anlamına geldiğini görecektir."[165]

Lenin ve Rosa Luxemburg'un karşı karşıya gelmesi, savundukları parti modeli birbirinden tamamıyla farklı olan, ama benzer şekilde kendine güvenen ve tutkulu iki şahsiyetin karşı karşıya gelişiydi. Pek çok kez yeniden alevlenen ve içinde abartı, şahsi önyargı ve kendini beğenmişliğin eksik olmadığı tartışma hiçbir zaman kati bir sonuca ulaşmadı. Tartışmanın içeriği ve etkisi, sonraki yılların lider-parti-kitle ilişkisi ile ilgili parti içi her çatışmada ve sosyal demokrat veya komünist hareketlerin bölünmelerinde ifadesini buldu. Sonuçta Rosa Luxemburg kurucuları arasında bulunduğu veya etkilediği partilerde kendi görüşünü kabul ettiremedi. Leninist parti modelinin sosyalizmin kuruluşu için elverişsiz olduğu şeklindeki öngörüsü, vahim bir şekilde doğrulandı.

Lenin'in 24 Temmuz 1905'te Uluslararası Sosyalist Büro'nun sekreterli-

ğine yazdığı şu sözlerle, 1904 yılında yaşanan polemik yeniden hatırlanıyordu: "Uluslararası Büro'nun gereksinim duyduğu bilgileri 'bazı Alman gazetelerinden' edinmeyi uygun görmesi nedeniyle, hemen hemen tüm Alman sosyalist gazetelerin, ama özellikle de *Yeni Zaman* ve *Leipzig Halk Gazetesi*'nin 'azınlıktan' yana olduğunu ve bizimle ilgili meselelere son derece tek taraflı ve gerçeklere aykırı yaklaştıklarını belirtmek zorundayım. Örneğin Kautsky kendisini tarafsız olarak tanımlamakla birlikte, partinin örgütsüzleştirilmesinin savunulduğu bir Rosa Luxemburg makalesine vermek istediğimiz yanıtın *Yeni Zaman*'da yayınlanmasını reddedecek kadar ileriye gitmiş ve hatta *Leipzig Halk Gazetesi*'nde, III. Parti kongresi kararlarının Almanca tercümesinin yer aldığı broşürün fazla yayılmamasını tavsiye etmiştir!! Tüm bu yaşananlardan sonra, Rusya'daki pek çok yoldaşın Alman sosyal demokrasisini, Rus sosyal demokrasisindeki bölünmeyle ilgili konularda son derece önyargılı ve taraflı görmesini anlayışla karşılamak gerekir."[166]

Rosa Luxemburg birkaç gün sonra bu sözleri "Ulyanov'un zırvalamaları" olarak nitelendirdi. Karl Kautsky'ye "Büro'ya iletilmek üzere Huysmans'a birkaç düzeltme notu yazman iyi olur görüşündeyim" diye yazdı. "Bu arada makalemin *pour la désorganisation* (örgütsüzleşme yanlısı –*çev.*) olmadığını da ekleyebilirsin, ama bu, o kadar da önemli değil."[167]

### Gerçeği görmek ve dile getirmekten daha devrimci bir şey yoktur

Rosa Luxemburg 8 Temmuz 1904 ile 10 Ağustos 1904 tarihleri arasında, "kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun kum kutusu" şeklinde alaycı bir dille tarif ettiği Berlin yakınlarındaki Mark Brandenburg/Hessenwinkel'de tatil yaptı.[168] Luise Kautsky'ye yazdığı mektupta çevrenin doğal güzelliğini anlatıyordu: "[...] Burası gerçekten muhteşem: Saatler boyunca orman, nereye tükürseniz bir göl (Pardon, öyle demek istemedim) ve cennet benzeri bir sakinlik. Çevrenin güzellikleri giderek ruhuma da işliyor. İlk geldiğimde ruhen o denli gergindim ki, duyularım ile harikulade 'obje' arasında sanki yerden göğe kadar bir perde asılı gibiydi ve gözümün önündeki güzellikleri hissedemiyor, tatil rehberinin sayfalarını umursamazlık içerisinde not etmekle yetiniyordum."[169] Saatlerce süren orman gezintileri, Lump (haydut –*çev.*) adını taşıyan oralı bir köpeğin sevgi gösterileri, adım başı önüne çıkan ve hiçbir hayvanat bahçesinde böyle güzelini göremeyeceği tavşan, karaca ve sincaplar Rosa Luxemburg'un neşesini yerine getirdi. "Sınıf bilincinin en ufak gölgesine millerce uzaklıkta, biraz sonra birkaç leopar, gergedan ve yaban öküzü görmeyi umuyorum" diye şakalaşıyordu.[170] Berlin'den gelmiş olup "bir sürü sınıfsal içerikli yeni haberle" karşısına çıkan kibirli bir yoldaş biraz keyfini bozsa da, sonunda bu "Pazartesi

Gazetesi"nin tatil başlangıcından itibaren "Pazartesi Bıkkınlığı" halini aldığı şeklinde bir şaka yapmasını bildi.[171]

Rosa Luxemburg, Rusya'ya devrimci yayın soktukları için mahkeme önüne çıkartılan ve Hugo Haase ve Karl Liebknecht tarafından ustalıkla savunulan sosyal demokratların içinde bulunduğu Königsberg davası gibi olayları tatilde de ilgiyle izledi ve sanıkların beraatından büyük bir memnuniyet duydu. Fakat dinlenmeye ve yalnız kalmaya öncelik veriyor, yalnızca öğlen yemeklerinde Adolf Warski veya diğer Polonyalı arkadaşlarıyla biraraya geliyordu. 13 Ağustos'taki Uluslararası Sosyalist Büro'nun toplantısına ve 14 Ağustos ile 20 Ağustos 1904 arasında Amsterdam'da yapılacak olan Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne kadar dinlenmek ve toplantılarda dinç görünmek amacındaydı.

Rosa Luxemburg 31 Temmuz ve 1 Ağustos'ta, Almanya ve Avrupa'daki politik koşullar üzerine konferans vermek üzere Poznanya ve Bromberg'e gitti. Rusya konulu üç toplantı davetini, gücünü Amsterdam kongresinden sonra yatmak zorunda olduğu üç aylık hapis cezasına saklamak için geri çevirdi.

Rosa Luxemburg 12 Ağustos'ta Karl Kautsky ile birlikte Berlin'den, daha önce görmediği Amsterdam'a doğru yola çıktı. Fiziksel ve ruhsal sağlığı dengelenmiş gözüküyordu. Henriette Roland Holst-van der Schalk o günleri şu sözlerle hatırlıyor: "O günlerde Rosa Luxemburg'u Amsterdam'ın güneşli sokaklarında, saatlerce konuştuktan veya tercüme yaptıktan sonra rahatlamış bir yüz ifadesiyle ve coşkulu bir gülümsemeyle kalçalarını oynatarak yürürken gören herkes, onun olağanüstü sevimliliğini sonsuza değin hatırlayacaktır. Onu ilk defa görenler mutlaka 'Burjuva gazetecilerinin kana susamış Rosa veya yoldaşlarından bazılarının cadaloz dedikleri kadın bu mu?' diye düşünmüştür."[172]

Kongrenin ilk gününde Limäuspark'ta açık havada yapılan ve August Bebel'in yanı sıra İngiliz Hyndman, Avusturyalı Adler ve Pernerstorfer, Rus Plehanov ve Belçikalı Vandervelde'nin konuşmacı olarak kürsüye çıktığı uluslararası mitingde, imza avcıları gülüp oynayan insanların arasına karıştı. Ludwig Frank "Özellikle Rosa Luxemburg'a hiç rahat vermediler" diye aktardı, "ama o, beni şaşırtan bir sabırla onlarca kartpostalı imzaladı"[173].

24 ülkeden 476 delege gelmişti. Rosa Luxemburg'un da içinde yer aldığı Alman delegasyonu, 40 parti ve 28 sendika delegesinden oluşmaktaydı. İllegal SDKP 6 temsilcisiyle hazır bulunuyordu. Rosa Luxemburg, konuşmacı olduğu 1900 Paris Kongresi'nden farklı olarak, Amsterdam'da konuşmaları çoğunlukla dinlemekle yetindi. Senelerden beri ilgilendiği bir konu olan "Tröstler ve İşsizlik" komisyonuna seçilmişti. Komisyonun

karar taslağı Belçikalı Wibeaut tarafından sunuldu. Taslağın kabulü bazı sorunlarla karşılaştı. Tartışmaya kapalı bir görüntüdeydi ve pek çok sorunun cevabını açık bırakıyordu. Komisyon ayrıca tek ve marjinal bir konuyu işlemişti. Kongrenin odak noktasında Rus-Japon savaşı ve dolayısıyla da Ruslarla dayanışma ve ilk kez katılan Japon Katayama'ya gösterilen ilgi duruyordu. Millerand'ın hükümete katılmasından beri basında yapıldığı gibi, burjuva devletine karşı takınılacak tavırla ilgili taktik sorunlar ve sosyal demokrat ve sosyalist partilerin yakın ve uzak hedefleri arasındaki ilişki hararetle tartışıldı.

Bu bağlamda, Rus sosyal demokrasisi, Polonya sosyal demokrasisi, İspanyol işçi partisi, Bulgar işçi partisi ve Japonya sosyal demokrat partisi adına kongreye sunulan ve "büyük partilerin, kongre delegelerini aktif ve pasif diye bölerek, uluslararası sosyalizmin tüm temel konularında tek başına karar verme hakkına sahip bir Avrupa orkestrası oluşturma" çabalarının yerildiği bir protesto önergesini Plehanov, İglesias, Katayama ve Rakowski ile birlikte Rosa da imzaladı.[174] İmzacılar bu önergeyle Belçikalı Anseele'nin, küçük partilerin büyük Avrupalı partilere dönük bir nevi sıkıştırma taktiği uyguladığı eleştirisine tepki göstermiş oldu.

Rosa Luxemburg; Jaurès, Bebel, Anseele, Adler ve uluslararası sosyalizmin diğer temsilcileri arasında meydana gelen ve kongrenin gidişatına damgasını vuran tartışmayı özel bir heyecanla izledi. Tartışmacılar burjuva demokrasisi ve burjuva partileriyle ilişkiler, cumhuriyet, monarşi, parlamentarizm ve genel grev gibi konularda tartışmalarla birbirini alt etmeye çalıştı.

Rosa Luxemburg 1898 yılından beri yazılı ve sözlü olarak bu uluslararası tartışmaya katılmış, parlamenter muhalefet olanağı olan demokratik bir cumhuriyeti savunmuş, erkek ve kadınlar için genel, eşit, gizli ve doğrudan seçme ve seçilme hakkı başta olmak üzere reformların gerçekleştirilmesini talep etmiş ve bunun sağlanabilmesi için kitlesel politik grev de dâhil reel politik araçlardan yana olmuştu. Sosyalizm hedefinde ve sosyal bir devrimin gerekliliğinde ısrar ediyor; hem kapitalist toplum düzeniyle mücadele konusunda her türlü oportünizmi, hem de parlamenter çoğunluk veya kabinelerde görev alma yoluyla sosyalizme barışçıl geçişi öngören sosyal reformist yanılsamaları kesin bir dille mahkûm ediyordu.

Rosa Luxemburg tartışmayı büyük bir ilgiyle izledi ve Jaurès'in konuşmasını tercüme etti. Jaurès konuşmasında şöyle dedi: "Cumhuriyetin, proletaryanın onu savunmak için bir saatini harcamasına bile değmeyecek bir şey olduğunu iddia eden garip teorisyenlere karşı mücadele etmekten biz burada, Fransa'da çekinmiyoruz."[175] Söz konusu teorisyenler Jaurès'e göre Belçika'yı da küçümsüyorlardı. Bu ve benzeri ifadeler Rosa Luxemburg'un

sabrını taşırdı. Dresden parti kongresinin revizyonizm ile ilgili kararının kongre tarafından aynen kabul edilip edilmeyeceği hakkında tartışmalar sürerken, Rosa Luxemburg nihayet söz aldı ve August Bebel ve arkadaşlarının konumunu destekleyerek kararın sosyalizm davasının bir sembolü olarak kabul edilmesini istedi. Kongre kararlarının yalnızca çağrı niteliği taşıdığını ve pratik politika için kurallar koyulmaması gerektiğini biliyordu. Jaurès ve Renaudel'e "sınıf savaşı ve enternasyonal dayanışmayı içi boş bir laf" haline getirmemeleri uyarısında bulundu. "Eğer sosyalist bir bakan bir burjuva hükümetinin içerisinde temel ilkelerini hayata geçiremiyorsa, hükümeti terk etmek bir namus meselesidir; eğer bir devrimci ılımlı bir parti içerisinde temel ilkelerini yadsımak zorunda kalıyorsa, namusu ona partiden çıkmasını emreder. Renaudel'in sözünü ettiği birliği istemiyorum. Bölünmüşlük üzücü olabilir, ama aynı zamanda bir gerçekliktir de. Gerçeği görmek ve dile getirmekten daha devrimci bir şey yoktur. Kusursuz kararlar şimdiye değin hiçbir zaman alınmadı."[176] Jaurès hemen karşı koymuş olmasına rağmen, önerge oy çokluğuyla kabul edildi. Henriette Roland Holst sonraları kongrede "ateşli bir mücadele arzusunun, Rus sosyalizmine ve uluslararası sosyalizme derin bir sevginin ve güçlü bir zafer inancının" hâkim olduğunu hatırlayacaktı. "Amstel kıyısındaki eski şehrin 'konser salonunu' çevreleyen yeni semtlerinde akşam çökünce tüm dünya dillerinden sesler bir araya geliyor. Kongre delegelerini serbest bir öğle ertesinde, yaz sularının üzerinde taşıyan geniş ve şenlik havasında süslenmiş vapurların güvertesinde Fransız delegeler Carmagnol dansı* yapıyor. Nehirlerinden bile daha basık bu ülke, delegelere gerçek değilmiş gibi görünüyor."[177] Rosa Luxemburg, genel grev konulu bir konuşma yapan ve Rusya proletaryasıyla bir dayanışma önergesi veren bu Hollandalı kadınla kongre sırasında kurduğu ilişkiyi büyük bir kazanç olarak görüyordu. Daha sonra onunla kongre günleri üzerine fikir alışverişinde bulundu ve yakın dostluk bağları kurdu.

### Ruhsal dünyamın "Polonyalı yanını" düzene koyuyorum

Rosa Luxemburg kongrenin sona ermesinden birkaç gün sonra 24 Ağustos 1904'te Zwickau Sulh Mahkemesi hapishanesine teslim oldu. Mülsen-St. Jakob'da 8 Haziran 1903'te düzenlenmiş olan halka açık bir toplantıda "majestelerine hakaret ettiği" gerekçesiyle Ocak 1904'te Zwickau Ağır Ceza Mahkemesi tarafından üç ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Hapis yattığı süre içerisinde, kongre izlenimlerini değerlendirmek için bolca vakti oldu. Alman sosyal demokrasisinin ileriki günlerde yapılacak olan Bre-

* Fransız devriminde revaçta olan bir dans –*çev.*

men parti kongresine ilişkin polemiklerde cesaretlendirmek istediği Karl Kautsky'ye 9 Eylül 1904'te şöyle yazdı: "Biliyor musun, Amsterdam üzerine çok düşündüm, uluslararası hareketin genel durumu ve bizim savunduğumuz Marksizm'in Enternasyonal'deki geleceği üzerine de. Seninle konuşmam gereken çok şey var ama bunların beklemesi gerekiyor. Benim için moral, çok işimizin olması ve çok araştırmamız anlamına geliyor, bununla çeşitli ülkelerdeki hareketleri kastediyorum. Bir yandan bizim (Almanların) diğer ülkelerdeki gerçek hareketleri yalnızca tanıyarak bile üstünlük ve etki kazandığımızı hissediyorum, öte taraftan sadece Enternasyonal'e yakınlaşarak Alman hareketi içerisinde kendi (dar anlamda) konumumuzu güçlendirdiğimizi düşünüyorum."[178]

Rosa Luxemburg tarzı olduğu üzere hapiste geçirdiği süreyi en başta yıpratıcı günlük politikadan uzaklaşmak için kullandı. Luise Kautsky'ye, kendisini iyi hissettiğini söyledi. "Taze hava, güneş, kitaplar ve sevecenlikle sarıldım" diye yazdı.[179] Tek sorunu, ayda yalnızca tek bir mektup yazmasına izin verilmesiydi. Fakat göründüğü kadarıyla bu kuraldan kurtulmayı başarmıştı, çünkü kısa bir süre sonra Luise Kautsky'ye yeni bir mektup yazdı ve hücresinin yedi adıma dört adım "büyüklüğünde" olduğunu ve küçücük pencereden içeriye sızan "hafif esintinin" lambayı salladığını ve açık duran Schiller'in sayfalarını çevirdiğini söyledi. "Şu anda akşam saatleri [...]. Dışarıda bir at hapishanenin önünden yavaşça eve götürülüyor ve toynakları gecenin sessizliğinde sakin ve ritmik bir şekilde kaldırım taşlarını dövüyor. Uzaktan ayakkabı tamircisi bir oğlanın aylakça dolaşırken mızıkasında 'tutturduğu' vals melodisinin nazlı sesleri geliyor. Kafamın içinde geçenlerde bir yerde okuduğum bir dörtlük uğulduyor: 'Zirvelerin arasına gömülmüş/yatıyor küçük sakin bahçen/gül ve karanfillerin epeydir sevgilini beklediği yerde/zirvelerin arasına gömülmüş/yatıyor küçük bahçen...' Bu kelimelerin anlamını çözemiyorum, bir anlamı olup olmadığını da bilmiyorum, fakat saçımı okşayarak geçen esintiyle birlikte beni garip bir ruh haline taşıyorlar. Bu esinti, bu vefasız esinti beni alıp uzaklara götürmek istiyor, nereye götürmek istediğini kendim bile bilmiyorum. Hayat benimle hep köşe kapmaca oynuyor. Aradığım şeyin orada, içimde, benim bulunduğum yerde değil, çok uzaklarda olduğunu hissediyorum."[180] Kalbi, Amsterdam kongresi sırasında yakından tanıdığı ve mektuplaştığı Henriette Roland Holst, Herman Gorter, Pieter Jelles Troelstra ve Henri van Kol ile birlikteydi. Luise Kautsky'ye şöyle yazdı: "Nezarette müzik düşündüğüme belki şaşırıyorsundur. Her şeyi düşünüyorum, özellikle neşe ile ilgili olanları. En çok neyi hayal ettiğim zaman dinleniyorum, biliyor musun? Amsterdam'da aylak aylak nasıl dolaşacağımızı! Bu, muhteşem bir 'hovardalık' olacak. Oradaki çete bizi mutlaka operaya davet etmeli..."[181]

Felemenkçe okumaya ve öğrenmeye çabalıyordu. Henriette Roland Holst ve kocasına sonraları "İyi ki varsınız!" diye yazdı. "Hayatım yalnızca parti çalışmalarından ibaret kaldığı ve ruhum kararıp solduğu zamanlarda Amsterdam'ı düşünüyorum ve hemen her şey aydınlanıyor. Hollanda'ya 'pembe' gözlüklerle baktığımı söylüyorsunuz. Bırakın bu hayal benim olsun –en azından birkaç iyi insana ilişkin. Saf ve yumuşak bir anıyı yedekte bulundurmak o kadar iyi geliyor ki."[182]

Rosa Luxemburg ağabeyi Józef tarafından hapishanede ziyaret bile edildi. Mide rahatsızlığı nedeniyle bizzat temin ettiği yiyecek ve içeceklerin masrafı, aynı zamanda *Yeni Zaman* ve Clara Zetkin'in *Eşitlik* dergilerini de yayınlayan Stuttgartlı yayıncı ve August Bebel'in arkadaşı Heinrich Dietz tarafından karşılanıyordu. Sürekli haber bekleyen ve her şeyi öğrenmek isteyen Leo Jogiches'e şunları yazdı: "Toparlayayım: Saat 6'da kalkıyorum, 7'de kahve veriliyor, 8'den 9'a kadar yürüyüş, 12'de öğle yemeği var. 1'den 2'ye kadar yürüyüş, 3'te kahve, 6'da akşam yemeği, 7'den 9'a kadar lamba, 9'da yatak. Berliner Tageblatt (Berlin Postası –*çev.*) gazetesini alıyorum. Çok okuyor ve çok düşünüyorum."[183] Rosa Leo'dan, her gün bir kitap okuma sözünü tutmasını istedi. Her gün ciddi konularda okumak ruh ve sinirlerin gıdasıydı ve mektuplarında basmakalıp sözler okumak istemiyordu. Leo bir mektubunda, Rosa'ya aldığı bir bluzu "titiz bir yaşlı bakire gibi" uzun uzun anlattığı ve sürekli mide rahatsızlığının ne durumda olduğunu sorduğu için aynı derecede sert bir tepki gösterdi. Leo'nun yapayalnız yaşaması delilikti ve normal değildi, böylesi bir "çilecilikten" nefret ediyordu. Kendisi hücresinde dolu dolu yaşamak için en ufak bir hayat belirtisine dört elle sarılırken, o, dışarıda hayatın ortasında oturuyor ve "çöldeki Aziz Antonius gibi yaban balı ve çekirgelerle" besleniyordu.[184]

Rosa Luxemburg hapiste bulunmasına rağmen politik hayata katılıyor; Parvus, Warski ve Zetkin'den mektup yazmasını istiyordu. Terörizme karşı bir makalesini yayınlatmak üzere yeterince çaba göstermediği için Karl Kautsky'ye kızdı. *İleri*'nin yayın kurulu makaleyi, kendi gazetelerinde çıkan yanlış bir haberi hedef aldığı için reddetmişti. Rosa Luxemburg'a göre Kautsky, Amsterdam ve Dresden parti kongresinden sonra kendisine ve özellikle de *Yeni Zaman*'a karşı başlatılan saldırılardan fazlasıyla etkilenmiş ve "dizlerinin bağı" çözülmüştü. Burada daha önce alıntılanan 9 Eylül tarihli mektubu Karl Kautsky'ye bu nedenle yazmıştı. Amacı onu bir şeye zorlamak değil, kendisinin maalesef katılamayacağı Bremen parti kongresinde başvurulması zorunlu olan polemiklerden yeniden zevk almasını sağlamaktı.[185] Bremen tartışmalarının "*Berlin Postası*'nın çarpıtılmış deli saçmalığında bile" mükemmel bir izlenim bıraktığını memnuniyetle kayda geçirdi.[186]

Rosa Luxemburg öngörülenden bir ay önce, 25 Ekim'de serbest bırakıldı. Kral Friedrich August von Sachsen'in 15 Ekim 1904 tarihinde tahta çıkması üzerine resmileşen bir aftan yararlanmıştı. Bu "lütfu" kabul etmeye gönlü razı olmuyordu, fakat yapacak bir şey yoktu, hapisten düpedüz "dışarı atıldı". Başından geçenler hakkında Kautsky ailesiyle sohbet ettikten ve Leo'suna kavuştuktan sonra, Hollandalı arkadaşı Henriette Roland Holst'a 27 Ekim 1904'te ayrıntılı bir mektup yazdı. Arkadaşına bisikletten düştüğü için geçmiş olsun dileklerini iletirken, bisiklete binmeyi ne denli iğrenç bulduğunu ifade etmekten de kendisini alamadı. "Nadiren estetik göründüğü için, kadınların bisiklete binmesinden" hoşlanmıyordu: "Ne kadar eski kafalı, hatta 'yobaz' olduğumu görüyorsunuz. Umarım neşeniz daim olur ve bir an önce iyileşirsiniz. Ben kendimi çok iyi hissediyorum, bazı alçaklar şişmanladığımı bile iddia ediyor (yemeğin iğrenç olması nedeniyle iki ay boyunca aç kalmama rağmen!). İç dünyamı yeniden toparlayabilmeme vesile olan bu sükûnet ve yalnızlığa canı gönülden şükrediyorum. İtiraf etmem gerekir ki, başka insanlarla her temas bende iç çalkantılara yol açıyor; her yeni izlenim beni başka bir yere savuruyor ve hep yaşadığım anın kölesi oluyorum. Yalnızlıkta tekrar kendimi buluyor ve ruhsal hayatımın 'Polonyalı yanını' biraz olsun düzene koyuyorum. İki ay boyunca çok iyi okudum ve çalıştım. Kendi dalım olan ekonominin yanı sıra, biraz da edebiyat ve felsefenin tadına baktım. Af haberi beni, Leibniz'in dağlık bölgelerine yapmakta olduğum çok güzel bir gezintiden koparıp aldı."[187]

Dünya politikasında gelişen olaylar ve Almanya, Fransa, Belçika, Polonya ve Rusya sosyal demokrat/sosyalist partilerinde meydana gelen süreçler karşısında Rosa Luxemburg'un Paris ve Amsterdam'daki II. Enternasyonal kongrelerinden çıkardığı sonuç, daha canlı bir uluslararası işbirliğine yönelmek ve başarı vaat eden yeni politik olanaklar üzerine düşünmek oldu. Hollanda, İtalya, Danimarka, İsveç ve Norveç'e bundan böyle daha yoğun ilgi göstermek niyetindeydi.

Ortodoks "radikalizmin" oynadığı rolü pek sevindirici bulmuyordu. "Oportünist aptallıkların peşine düşüp eleştirel lafazanlık yapmak beni tatmin etmiyor; tam tersine, bu görev öylesine bıktırdı ki, böylesi durumlarda sessiz kalmayı yeğliyorum. Bazı radikal arkadaşlarımızın, yolunu şaşıran koyunu, yani partiyi 'ilkeselliğin' güvenli limanına geri taşımayı savunurken sergilediği güvene hayranlık duyuyorum, fakat bu arada tek bir adım bile ilerleyemediğimiz ne yazık ki fark edilmiyor. Devrimci bir hareket için ilerleyememek, geri gitmek anlamına gelir. Oportünizme karşı en etkili mücadele şekli ilerlemek, taktiği geliştirmek ve hareketin devrimci yanını güçlendirmektir. Oportünizm durgun suda çabuk büyüyen bir bataklık bitkisidir, güçlü akıntıda kendiliğinden yok olur. Burada, Almanya'da iler-

lemek, acil ve can alıcı bir ihtiyaç."[188] Fakat Rosa'ya göre bu durum çok az insan tarafından bu şekilde algılanmaktaydı. Kitleler üzerindeki etkisi açısından böylesine güçlenmiş olan bir parti o güne kadar sergilediği otomatik reflekslerle devam edemezdi. Birdenbire "sokağa dökülerek" maceralara girişmek değildi Rosa Luxemburg'un aklından geçen. Çalışmalar daha derinlikli yürütülmeli, partinin öz gücü konusundaki farkındalığı –üstelik uluslararası alanda da- güçlendirilmeliydi: "Fakat Alman sosyal demokrasisi işaret fişeğini atmalı ve yönü belirlemeli."[189]

## Notlar

1 Wirtschaftliche und sozialpolitische Rundschau. GW 1/1, s. 336.
2 GW 1/1, s. 583.
3 Bkz. Wirtschaftliche und sozialpolitische Rundschau. GW 1/1, s. 339.
4 Ein Ergebnis der Kartellwirtschaft. GW 1/1, s. 585.
5 A.g.y., s. 586.
6 Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichtags, IX. Legislaturperiode, V. Session 1897/98. Birinci Cilt. Berlin 1898, s. 60.
7 Bkz. Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichtags, X. Legislaturperiode, I. Session 1898/1900. Dördüncü Cilt. Berlin 1900, s. 60.
8 Bismarcks Sünden. GW 1/1, s. 682.
9 GW 1/1, s. 677.
10 GW 1/1, s. 678.
11 Leo Jogiches'e, [25 Mayıs 1900]. GB 1, s. 476.
12 Bkz. Leo Jogiches'e, [3 Temmuz 1900 civarında]. GB 1, s. 490.
13 Leo Jogiches'e, [3 Temmuz 1900 civarında]. GB 1, s. 490.
14 Leo Jogiches'e, 17 Temmuz 1900. GB 1, s. 495.
15 [9 Ağustos 1900 civarında]. GB 1, s. 501.
16 Rede uaf dem Parteitag in Mainz. GW 1/1, s. 801.
17 1900 Mainz Parti Kongresi tutanakları, s. 169.
18 Leo Jogiches'e, [21 Eylül 1900]. GB 1, s. 505.
19 Leo Jogiches'e, [18 Eylül 1900]. GB 1, s. 503.
20 Bkz. Leo Jogiches'e, [18 Eylül 1900]. GB 1, s. 503.
21 Leo Jogiches'e, [21 Eylül 1900]. GB 1, s. 504.
22 Leo Jogiches'e, [21 Eylül 1900]. GB 1, s. 504.
23 Leo Jogiches'e, [21 Eylül 1900]. GB 1, s. 504.
24 Leo Jogiches'e, [25 Eylül 1900]. GB 1, s. 506.
25 Bkz. Cezaryna Voynarovska'ya, [Kasım 1900]. GB 6, s. 51.
26 Bkz. Leo Jogiches'e, [21 Eylül 1900]. GB 1, s. 505.
27 Rede über den Völkerfrieden, den Militarismus und die stehenden Heere. GW 1/1, s. 807.
28 Bkz. GW 1/1, s. 807.
29 Bkz. Internationaler Sozialisten-Kongreß zu Paris, 23-27 Eylül 1900. Berlin 1900, s. 27.
30 Bkz. a.g.y.
31 Hans Diefenbach'a, 27 Ağustos 1917. GB 5, s. 297.
32 [29 Eylül 1900]. GB 1, s. 506.
33 Minna Kautsky'ye, 30 Aralık 1900. GB 1, s. 510.
34 Bkz. GB 1, s. 510.
35 GB 6, s. 55.
36 Eine taktische Frage. GW 1/1, s. 486.
37 Internationaler Sozialisten-Kongreß zu Paris, s. 17.
38 A.g.y., s. 22.
39 A.g.y., s. 19.
40 Bkz. örneğin Zum Fall Millerand. Sozialistische Monatshefte, 4 – Berlin – 1900, s. 767-783.
41 Bkz. Cezaryna Voynarovska'ya, [Kasım 1900]. GB 6, s. 54.
42 Die sozialistische Krise in Frankreich. GW 1/2, s. 72.
43 Bkz. Boris N. Kritschewski'ye, 19 Ağustos 1898, GB 6, s. 39.
44 Zum französischen Einigungskongreß. GW 1/2, s. 89.
45 Die sozialistische Krise in Frankreich. GW 1/2, s. 15.
46 GW 1/2, s. 17.
47 GW 1/2, s. 69.
48 GW 1/2, s. 54.

49 GW 1/2, s. 19.
50 GW 1/2, s. 34.
51 Zum französischen Einigungskongreß. GW 1/2, s. 94.
52 Die sozialistische Krise in Frankreich. GW 1/2, s. 33.
53 A.g.y., s. 62.
54 Bkz. Zum französischen Einigungskongreß. GW 1/2, s. 96.
55 A.g.y., s. 93.
56 Bkz. Die sozialistische Krise in Frankreich. GW 1/2, s. 39.
57 Zum französischen Einigungskongreß. GW 1/2, s. 93.
58 A.g.y., s. 96.
59 GW 1/2, s. 172.
60 Clara Zetkin'e, 16 Mayıs 1901. GB 1, s. 521.
61 A.g.y.
62 Clara Zetkin'e, 5 Mart 1901. GB 1, s. 515.
63 3 Ekim 1901. GB 1, s. 539.
64 8 Ağustos 1901. GB 1, s. 534.
65 Luise Kautsky'ye, 8 Ağustos 1901. GB 1, s. 535.
66 Bkz. Leo Jogiches'e, [25 Mayıs 1900]. GB 1, s. 476.
67 Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch, s. 73.
68 Karl Kautsky'ye, 23 Ağustos 1901. IISG, Amsterdam, Kautsky aile arşivi, Kautsky 3, No. 58, 1686.
69 Karl Kautsky'ye, 23 Ağustos 1901. IISG, Amsterdam, Kautsky aile arşivi, Kautsky 3, No. 58, 1668.
70 GW 1/2, s. 144.
71 Bkz. Dem Andenken des "Proletariat". GW 1/2, s. 306-362.
72 GW 1/2, s. 144.
73 Bkz. Leo Jogiches'e, [17 Mayıs 1900]. GB 1, s. 472.
74 GB 1, s. 469.
75 Leo Jogiches'e, [25 Mayıs 1900]. GB 1, s. 477.
76 A.g.y.
77 Bkz. Leo Jogiches'e, [15 Mayıs 1900 civarında]. GB 1, s. 471.
78 GB 6, s. 61.
79 Leo Jogiches'e, 3 Ocak 1902. GB 1, s. 552.
80 Nachträgliches zur Polendebatte. GW 1/2, s. 408.
81 GB 1, s. 637.
82 Correspondenzblatt der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands, Hamburg, 12. Yıllık 1902, s. 287.
83 Das belgische Experiment. GW 1/2, s. 212.
84 Bkz. Eine taktische Frage. GW 1/2, s. 181-185.
85 A.g.y., s. 185.
86 Bkz. GW 1/2, s. 192-194.
87 Bkz. GW 1/2, s. 195-203.
88 Der dritte Akt. GW 1/2, s. 198.
89 A.g.y., s. 203.
90 A.g.y.
91 Bkz. GW 1/2, s. 208-211.
92 Das belgische Experiment. GW 1/2, s. 215.
93 A.g.y., s. 217.
94 A.g.y., s. 218.
95 A.g.y.
96 Bkz. Nochmals Das belgische Experiment, Brüksel, 30 Nisan 1902. Die Neue Zeit, 20 – Stuttgart – 1901/02, Cilt 2, s. 166-168.
97 A.g.y., s. 166.
98 Bkz. A.g.y., s. 168.
99 17 Mayıs 1902. Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 395.
100 19 Mayıs 1902. Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 396.
101 21 Mayıs 1902. Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 398.
102 Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 399.
103 Bkz. GW 1/2, s. 229-248.
104 Und zum dritten Mal das belgische Experiment. GW 1/2, s. 245
105 A.g.y., s. 237.
106 A.g.y.
107 Bkz. A.g.y., s. 241.
108 A.g.y., s. 246.
109 A.g.y., s. 247.
110 6 Haziran 1902. Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 403.
111 Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 404.
112 Leder, Zdzislaw (Wladyslaw Feinstein), Leon Jogiches-Tyszka. Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 146.
113 A.g.y.
114 Bkz. GW 1/2, s. 363-358.
115 GW 1/2, s. 373.
116 Bkz. Karl Marx, GW 1/2, s. 375.
117 [25 Mayıs 1900]. GB 1, s. 476.
118 Aus dem literarischen Nachlaß unserer Meister. GW 1/2, s. 464.
119 A.g.y., s. 476.
120 A.g.y., s. 131.
121 A.g.y., s. 134.
122 A.g.y., s. 137.
123 A.g.y., s. 141.
124 A.g.y., s. 150.
125 A.g.y., s. 295.
126 A.g.y., s. 300.
127 Bkz. A.g.y., s. 302.
128 GW 1/2, s. 368.
129 Dem Andenken des "Proletariat". GW 1/2, s. 307.
130 A.g.y., s. 362.
131 Bkz. Lenin, W. I., Werke, Cilt 6, s. 428 ve 475.
132 Adolf Warski'ye, [6 Ağustos 1903]. GB 6, s. 79 (dipnot 29).
133 Bkz. GB 6, s. 81.

134 Bkz. Lenin, W. I., Werke, Cilt 6, s. 452-461.
135 Bkz. Adolf Warski'ye, [6 Ağustos 1903]. GB 6, s. 79.
136 Adolf Warski ve Jacub Hanecki'ye, [6 Ağustos 1903'den önce]. GB 6, s. 83.
137 Bkz. Lenin, W. I., Werke, Cilt 7, s. 197-430.
138 Alıntı: Geschichte der Kommunistischen Partei der Sowjetunion. Cilt I: Die Gründung der Bolschewistischen Partei 1883-1903. Moskova, yayın yılı bilinmiyor, s. 611.
139 Alıntı: a.g.y., s. 612.
140 Alıntı: a.g.y., s. 613.
141 Sozial-demokratitscheskoje dwishenije w Rossii. Materialy. Tom perwy, Moskova/Leningrad 1928, s. 127.
142 Alexander N. Potressov'a, [Haziran 1904 ortası civarında]. GB 6, s. 92.
143 Alexander N. Potressov'a, 3 Temmuz 1904. GB 6, s. 93.
144 GB 2, s. 58.
145 Organisationsfragen der russischen Sozialdemokratie. GW 1/2, s. 242.
146 Die Frage des Terrorismus in Rußland. GW 1/2, s. 275.
147 Bkz. Dem Andenken des "Proletariat". GW 1/2, s. 328 ve 360.
148 Bkz. A.g.y., s. 332.
149 Bkz. Organisationsfragen der russischen Sozialdemokratie. GW 1/2, s. 428.
150 A.g.y., s. 427.
151 Bkz. Organisationsfragen der russischen Sozialdemokratie. GW 1/2, s. 433.
152 Bkz. A.g.y., s. 428.
153 A.g.y., s. 429.
154 A.g.y., s. 443.
155 Bkz. A.g.y., s. 440 ve 443.
156 Bkz. A.g.y., s. 439.
157 A.g.y., s. 444.
158 A.g.y., s. 442.
159 Bkz. Lenin, W. I., Werke, Cilt 7, s. 480.
160 Lenin, W. I., Ein Schritt vorwärts, zwei Schritte zurück. Eine Antwort N. Lenins an Rosa Luxemburg. Werke. Cilt 7, s. 486.
161 Lenin, Werke. Cilt 7, s. 480.
162 Lenin, Werke. Cilt 7, s. 482.
163 Lenin, Werke. Cilt 7, s. 485.
164 Bkz. Lenin, Werke. Cilt 7, s. 485.
165 Lenin, Werke. Cilt 7, s. 490.
166 Lenin, Werke. Cilt 9, s. 136.
167 [30 Temmuz ile 10 Ağustos 1905 arasında]. GB 2, s. 157.
168 [1904 Temmuz sonu]. GB 2, s. 59.
169 GB 2, s. 60.
170 GB 2, s. 60.
171 GB 2, s. 60.
172 Roland Holst-van der Schalk, Henriette, Rosa Luxemburg, s. 84.
173 Frank, Ludwig, Briefe aus Amsterdam. Offenburg 1904, s. 35.
174 GW 1/2, s. 445.
175 Internationaler Sozialisten-Kongreß zu Amsterdam, s. 35.
176 GW 1/2, s. 446.
177 Roland Holst-van der Schalk, Henriette, Rosa Luxemburg, s. 84.
178 GB 2, s. 66.
179 1 Eylül 1904. GB 2, s. 63.
180 Eylül 1904. GB 2, s. 68.
181 [20 Eylül 1904'den sonra]. GB 2, s. 71.
182 17 Aralık 1904. GB 6, s. 101.
183 [9 Eylül 1904]. GB 2, s. 64.
184 Leo Jogiches'e, 23 Eylül 1904. GB 2, s. 72.
185 Leo Jogiches'e, [9 Eylül 1904]. GB 2, s. 64.
186 Luise Kautsky'ye, [20 Eylül 1904'den sonra]. GB 2, s. 70.
187 GB 6, s. 99.
188 Henriette Roland Holst'a, 17 Aralık 1904. GB 6, s. 102.
189 Henriette Roland Holst'a, 17 Aralık 1904. GB 6, s. 103.

# Gelişme
# 1905-1909



## Her şeyimle Rus devrimiyim

*Rosa Luxemburg* 15 Ocak 1905'te Uluslararası Sosyalist Büro'nun Brüksel'deki bir toplantısına katıldı ve August Bebel, Georgi Plehanov ve Victor Adler ile birlikte, Amsterdam Kongresi'nde sosyalist hareketin birliği üzerine alınan kararın Rusya'da nasıl hayata geçirilebileceği konusunda görüşmelerde bulundu. Birkaç gün sonra uluslararası işçi hareketine 1905 yılının en önemli haberinin ulaşmasıyla birlikte, RSDİP içerisinde Lenin etrafındaki Bolşevikler, Akselrod ve Plehanov etrafındaki Menşevikler, Yahudi İşçi Birliği, Sosyal Devrimciler (SR'lar), PPS ve illegal SDKP arasında süren tartışmalar arka plana itildi.

9 (22) Ocak günü Petersburg'da 140.000 işçi, papaz Gapon'un önderliğinde, yaşam koşullarının iyileştirilmesini talep eden bir dilekçeyle Kışlık Saray'a doğru barışçıl bir yürüyüş yapmıştı. Çar topluluğun üstüne acımasızca ateş açtırdı, yaklaşık 1000 kişi kurşun yağmuru altında öldü, sayısız insan yaralandı. Petersburg'daki bu "Kanlı Pazar" tüm ülkede protesto grevlerine ve köylü ayaklanmalarına yol açtı. Petersburg Putilov fabrikasındaki 12.600 işçinin 3 (16) Ocak'ta başlattığı grevle birlikte yüz binlerce insan Çarlığa karşı harekete geçti. Rosa Luxemburg'un yıllardan beri umutla beklediği ve şimdi coşkuyla karşıladığı devrim başlamıştı. Rosa hararetle işe koyuldu.

25 Ocak'ta *Yeni Zaman*'da "Rusya'daki Devrim" başlığıyla, dikkatleri devrimin belirleyici gücüne odakladığı ilk makalesini yazdı. Etkili bir politikanın yalnızca yığınların desteğiyle mümkün olduğu inancının haklı çıktığını düşünüyordu. "Rusya dünya devrim sahnesine en geri kalmış ülke olarak çıkıyor; burjuvazinin, sınıfsal gelişmişlik açısından, Mart öncesi Almanya ile karşılaştırılması söz konusu bile olamaz. Yaygın kanaate rağmen, tam da bu nedenle, şu andaki Rus devrimi bugüne değin meydana

gelen devrimlerin içerisinde en proleter karaktere sahip olanı. Rusya'daki ayaklanmanın en yakın hedefi elbette burjuva-demokratik bir anayasanın ötesine geçmiyor ve belki de, hatta büyük bir ihtimalle senelerce med-cezir gelgiti şeklinde sürecek krizin sonucu cılız bir meşrutiyetçi anayasadan başka bir şey olmayacak. Tarihsel açıdan bir burjuva yumurcağın doğumuyla lanetlenmiş olan bu devrim, buna rağmen, şimdiye değin hiç gerçekleşmemiş ölçüde proleter bir devrimdir."[1]

Rosa Luxemburg uluslararası sosyal demokrasiyi "Rus proletaryasının kapitalizm aracılığıyla ve sosyal demokrat ajitasyon çalışmaları sayesinde, mutlakıyetin kurşundan örtüsü altında bile kültürel ve fikri açıdan nasıl geliştiğini ve dünün mujik'inin* akıllı, bilgiye aç, idealist, mücadeleye hazır ve tutkulu bir kent proleterine nasıl dönüştüğünü" algılamaya çağırdı.[2] Rusya'dan, "en çağdaş fırtınaların kasıp kavurduğu bu ülkeden" tüm burjuva dünyasına muazzam bir ateş topunun ışığı yansıyacaktı. Rosa Luxemburg bunun gerçekleşeceğinden emindi. Böyle bir duruma suni olarak ulaşmak mümkün olmazdı ve sosyal demokrasinin görevi şimdi "ilk çarpışmadan sonra eğiterek, motive ederek ve cesaretlendirerek kitlelerin yanında olmaktı". Sosyal demokrasi bunu, "tüm anların ötesinde nihai bir hedefe sahip olduğu" ve "politik özgürlüğü işçi sınıfının özgürlüğü yolunda bir araç olarak gördüğü" için yapabilirdi ve yapmalıydı.[3] Rosa Luxemburg buna tüm gücüyle katkıda bulunmaya kararlıydı.

Tam da 1905 yılında birkaç kez hastalanması Rosa'yı kederlendirdi. Sinirsel yorgunluğun ağırlaştırdığı mide ve karaciğer rahatsızlıkları ve geçmek bilmeyen bir akciğer zarı iltihabına rağmen, devrimin başarıya ulaşması için kendi payına düşeni yerine getirmek istiyordu. Jakub Fürstenberg (Hanecki) ve Feliks Cerjinski Varşova'da, Leo Jogiches ise Krakov'da çalışıyordu. Leo Jogiches illegal SDKP'nin tüm yayınlarını organize ediyor ve Adolf Warski, Julian Marchlewski ve 1903 yılında Polonya sosyal demokrasisine katılmış olan genç Vladislav Feinstein'ın (Leder/Witold) desteğiyle 7 Şubat 1906'dan beri *Czerwony Sztandar* dergisini çıkarıyordu. Rosa Luxemburg illegal SDKP'nin Alman partisiyle ve Uluslararası Sosyalist Büro'yla ilişkilerinden sorumluydu ve en fazla bilgi ve görevi Leo Jogiches'den alıyordu. Fakat Rosa Luxemburg Varşova ve Łódź bölgesindeki dava mensuplarıyla ve Berlin, Münih veya Paris'te devrim için faaliyet gösteren Polonyalı sosyal demokratlarla da temas halindeydi. Alman arkadaşlarının özellikle rağbet gösterdiği bir muhatap olmuştu ve Kautsky ile neredeyse her gün görüşmekteydi.

Rosa Luxemburg'un Berlin-Friedenau, Cranachstraße 58 adresindeki

* Serf niteliği taşıyan Rus köylüsü –*çev.*

evi, Polonya ve Rusya'dan haber veya baskı taslağı getiren, illegal ajitasyon malzemesi, yayın ve mektup ulaştıran pek çok devrimci için toplanma yeri olmuştu. Rosa Luxemburg politik mültecilere yardım ediyor, onlara iş ve yatacak yer buluyor ve gerektiğinde uluslararası dayanışma bağışlarından maddi destek sağlıyordu.

İllegal SDKP'nin Berlin'deki bir banka hesabında tutulan parasını yöneten Rosa Luxemburg, broşür, dergi ve bildiriler için gerekli olan ödemeleri ayarlıyor ve Polonyalı sosyal demokratların, Uluslararası Sosyalist Büro ve Alman parti yönetim kurulu tarafından Rusya'nın devrimci partilerine yapılan ödemelerden paylarına düşeni almasını sağlıyordu. Kendisi de tanınmış sosyal demokratlardan bağış topluyor ve her para girişini Leo Jogiches'e coşkuyla bildiriyordu. Tüm bağışlar itinayla muhafaza ediliyor ve kasa tutanaklarla kayıt altına alınıyordu.

Ancak Rosa Luxemburg, ülkedeki sosyal demokratları taktiksel konularda görüşleriyle destekleyerek devrimin gidişatının değerlendirilmesini kendisi için daha önemli bir görev olarak görüyordu.[4] Jakub Hanecki şunları hatırlıyor: "Bizi haftada birkaç kez, devrimin analizini içeren, proletarya partisinin devrime nasıl bir yön vermesi gerektiği ve başta Polonya burjuvazisi olmak üzere, burjuvazinin devrimde nasıl bir rol oynadığı konularına değinen makale ve çağrılarını ulaştırmak üzere, illegal yoldan Varşova'ya gönderiyordu."[5] Rosa Luxemburg olayların gidişatının, özellikle Polonya partisi tarafından temsil edilen görüşlerini kanıtladığı kanısındaydı. Nisan 1905'te *Czerwony Sztandar*'da çıkan "Politik Hesaplaşma" başlıklı yazısı, Polonya bölgesinde yalnızca Ocak ayında yaklaşık 350.000 işçinin greve çıktığı devrimi, PPS'nin sosyal yurtseverliğine ve entelektüel anarşistlerin milliyetçiliğine verilen sınıfsal bir yanıt olarak tanımladı. Sloganlarının odak noktasında bir Polonya devletinin kurulması değil, Çarlığın alaşağı edilmesi ve sekiz saatlik işgünü talebi vardı. Rosa Luxemburg aynı gazetede 26 Mayıs'ta çıkan "İki Kamp" başlıklı yazısında, Polonyalı burjuvaların "can çekişen mutlakıyetle" ittifakını mahkûm etti: Aristokrasi, burjuvazi ve küçük burjuvazi çoğunlukla sessizliğe bürünmüştü. "Ulusal Demokrasi" ve diğer entelektüel gruplar Lehçe eğitim veren okullar, mezhepsel hoşgörü, yerel yönetim hakları gibi gülünç ödünlerle kendilerinden geçiyor ve tüm Rus İmparatorluğu'nda demokratik bir cumhuriyetin inşasından yana bir tavır ortaya koymaksızın "Varşova'da bir Sejm" (Polonya parlamentosu –*çev.*) talebinde bulunuyordu. Rosa Luxemburg 27 Mayıs tarihli *Z pola walki* gazetesinde çıkan "Devrim Yılı" başlıklı makalesinde, militan 1 Mayıs gösterisine ve Çarlık birliklerinin 20.000 barışçıl 1 Mayıs göstericisine karşı giriştiği toplu kıyımın kurbanları anısına 4 Mayıs'ta Varşova'da başlatılan genel greve dikkat çekti.[6]

Fransa, Büyük Britanya, Avusturya, İsveç ve başka Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Alman İmparatorluğu'nda da Sosyal Demokrat Parti tarafından organize edilen yüzlerce dayanışma gösterisi yapılmaktaydı. Bu gösterilerin ana düşüncesini August Bebel *Yeni Zaman*'da şöyle formüle etti: "Batı Avrupa proletaryası Rus proletaryasına zafer diliyor. Rus proletaryasının zaferini kıskanmayacak, çünkü büyük bir ülkenin proletaryasının kazanımlarının tüm diğer ülkelerin yararına olduğunu biliyor. Bu sefer özgürlük güneşinin doğudan doğması ve batının verici yerine alıcı konumuna geçmesi mümkün."[7]

August Bebel 1905 Nisan başında yaptığı bir açıklamada Rus Polonya'sı ve Litvanya'daki işçileri, ulusal ve dinsel farklılıkları görmezden gelerek illegal SDKP saflarında, sosyal dönüşümler için "politik haklarını ve iktidarı ele geçirmeye" ve "tüm Rus İmparatorluğu'nda özgür bir halk cumhuriyetinin kurulması" uğruna savaşmaya çağırdı.[8] Rosa Luxemburg Franz Mehring'e, August Bebel'in "Rus Polonya'sında partimize nasıl arka çıktığını" coşkuyla bildirdi. Bebel'in Łódź'da bildiri olarak dağıtılan açıklaması "çok etkili" olmuştu.[9]

Kendisine ulaşan haberler sayesinde Rosa Luxemburg, Almanya'daki sosyal demokrat kesimleri *İleri* veya *Saksonya İşçi Gazetesi*, uluslararası sosyal demokrat çevreleri ise *Yeni Zaman* aracılığıyla, devrim ve Çarlığın şiddet eylemleri hakkında bilgilendirebiliyordu. Birçok haber yerel basında yeniden basılıyor, daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşıyor ve böylece dayanışma hareketinin güçlenmesine katkı sağlıyordu.

Ancak Rosa Luxemburg, özellikle gelen haberlerin seyrekleştiği bazı günlerde Berlin'deki durumundan ve devrimle bağlantısının dolaylı oluşundan şikâyet ediyor ve "Beni nasıl böyle habersiz bırakabilirler, bu neredeyse insafsızlık" diye yakınıyordu.[10]

25 Nisan ile 10 Mayıs 1905 tarihleri arasında Londra'da RSDİP'nin III. Parti Kongresi yapıldı. Kongre tartışmalarının merkezinde devrimin strateji ve taktiği bulunmaktaydı ve Bolşeviklerle Menşevikler farklı görüşleriyle bir kez daha karşı karşıya geldi. Lenin yalnızca kendisinin ve Bolşeviklerin muhatap alınmasını talep etti. Kongre kararlarıyla ilgili görüşlerini *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* yazısında dile getirdi ve yazı II. Enternasyonal'de pek anlayışla karşılanmadı. Bu noktada, Plehanov'un artık Uluslararası Sosyalist Büro'da RSDİP temsilcisi olarak bulunmadığının da göz önünde bulundurulması gerekir. Rosa Luxemburg, devrimin en ön saflarında yer almasına rağmen illegal SDKP'nin parti kongresine davet edilmemesine özellikle öfkelenmişti.[11]

Yeni durumun analizi, Rosa Luxemburg'un broşür olarak yayınlanan "Devrim Saati Çaldı. Şimdi Ne Olacak?" ve "Kurucu Meclis ve Geçici Hü-

kümet" çalışmalarında[12] ve Rosa Luxemburg'un yanı sıra Karl Kautsky, Franz Mehring, Parvus ve başkalarının makaleleriyle oluşturulan "Polonya Sorunu ve Sosyalist Hareket" başlıklı bir derlemede ifadesini buldu. Bu derlemede Rosa Luxemburg, Leo Jogiches ile yakın bir fikir alışverişi içerisinde, Polonyalıların ulusal sorunuyla ilgili 1896 yılından beri süregelen uluslararası tartışmaları inceledi.[13]

Mayıs 1905'te yayınlanan "Devrim Saati Çaldı. Şimdi Ne Olacak?" çalışmasında devrimin karakteri ve hedefleri ile işçi sınıfının bunlara ilişkin görevlerini açıklıyordu: "Ülkemizde ve Çarlığın tüm topraklarında süren devrim, çift yanlı bir karaktere sahip. Doğrudan hedeflerine bakıldığında bu devrim, bir burjuva devrimi. Söz konusu olan, Çarlık devletine politik özgürlük, cumhuriyet ve parlamenter bir düzen getirmek; bu ise sermayenin ve ücretli emek sömürüsünün iktidarında, burjuva devletinin ilerici bir biçiminden, burjuvazinin proletarya üzerindeki sınıfsal iktidarının değişik bir biçiminden başka bir şey değil.

Fakat Rusya ve Polonya'da bu burjuva devrimi, daha önce Almanya ve Fransa'da olduğu gibi burjuvazi tarafından değil, işçi sınıfı tarafından gerçekleştiriliyor, hem de kendi çıkarlarının büyük ölçüde bilincinde olan ve politik özgürlükleri burjuvazi için değil, burjuvaziye karşı kendi sınıf savaşını kolaylaştırmak, sosyalizmin zaferini hızlandırmak için isteyen bir işçi sınıfı tarafından. Şu andaki devrim bu nedenle aynı zamanda bir işçi devrimidir ve mutlakıyete karşı verilen mücadele, sermayeye ve sömürüye karşı verilen mücadeleyle el ele yürütülmelidir. Bu devrimin içinde yer alan ekonomik grevler, politik grevlerle ayrılmaz bir bütün teşkil eder."[14]

Karl Kautsky için de Rus devriminin öncü gücü proletaryaydı. Kautsky devrimi "burjuva toplumu ile sosyalist toplumun sınır noktasında gerçekleşen ve birisinin çözülüşünü talep ederken diğerinin kuruluşunu hazırlayan ve her halükarda kapitalist medeniyete dâhil tüm insanlığı, gelişiminde dev bir adım ileriye götüren garip bir süreç"[15] olarak tanımlıyordu. Devrimin kaderini etkileyecek olan tarım sorunu yalnızca demokratik koşullarda çözüme ulaşabilirdi. Aynı şekilde Lenin de Rusya'daki devrimin özelliğini "sosyal içeriği açısından burjuva-demokratik, mücadele araçları açısından ise proleter"[16] olarak nitelendiriyordu".

20-25 Haziran günleri Łódź'da, 70.000 işçinin 48 saat süren bir barikat savaşının ardından korkunç şekilde katledilmesiyle sonuçlanan ayaklanmanın[17] ve Odesa limanında demir atmış bulunan Potemkin zırhlısında görev yapan bahriyelilerin isyanının bıraktığı izlenimlerle, Rosa Luxemburg devrimin karakteri ve öncü güçleri ile ilgili görüşünü daha ayrıntılı ortaya koydu. Polonya gazetelerinde ve broşürlerde yayınlanan makalelerinde halk yığınlarını bağımsız eylemlerde bulunan ve yeri doldurulamaz, bilinçli insanlar olarak karakterize etti. Yığınların bilincinde ve kitlesel ha-

reketlerde gerçek bir devrimin belirleyici önkoşulunu ve gücünü görüyordu. Bu saptamayla Bolşevik partisinin ve PPS'nin içindeki, küçük grupların eylemlerini kitlesel eylem olarak göstermek isteyen ve devrim lafazanlığı ve komploculuk yapan bir eğilime karşı tavır almış oldu. Ayrıca aynı zamanda Batı Avrupa partilerinde, özellikle de Alman sosyal demokrasisinde ağırlıkta olan ve parlamento seçimleri, parlamenter faaliyet ve politik aydınlatmaya öncelik tanınmasını savunan görüşle de arasına mesafe koydu.[18] Böylece, işçi sınıfının yeteneklerine güvensizlik içerisinde "burjuva öğeleri ve burjuva-devrimci görüşleri" Rusya'daki devrimin öncü gücü olarak değerlendiren ve "burjuvazinin gelecekteki devletini" kendi hedefleri sayan oportünist çevrelere karşı cephe aldı.[19]

Rosa Luxemburg'un üzerine zaman zaman o kadar fazla iş yığılıyordu ki, Leo Jogiches'den yardım istemek zorunda kalıyor, ama aynı zamanda kendisini "sihirli bir hâle içinde"[20] hissettiği için çalışmaya devam etmek istiyordu. Devrimin ilk safhasından sonra 1905 yazında dinlenmek üzere bir ara verdi. Leo Jogiches çok endişeliydi. Rosa ondan sağlık durumuyla ilgili hiçbir şey gizlemiyor, ama onu sürekli yatıştırmaya çabalıyordu. 27 Haziran 1905 tarihli bir mektubunda Leo Jogiches'e şöyle yazdı: "Sana birkaç gündür yazamıyorum, çünkü işle boğuşup durdum ve şu anda yazı yazmamın mümkün olmadığı (basit fiziksel nedenlerle) bir duruma gelmek üzereyim. *Z pola walki*'nin baş makalesini de büyük bir güçlükle çıkartabildim, ayrıca burada Afrika'daki gibi bir sıcaklık var [...].

Tatilimi soracak olursan, elimden geldiğince zevkini çıkartıyorum. Her gün saat yedi buçukta kalkıyorum (bir aydan beri), Anna sırtımı ovuyor, sonra hemen şahane çayırlarda uzun bir gezintiye çıkıyorum. Sonra çalışıyor ve genelde saat 10-11 civarında yatıyorum. Bu düzenli hayat, sükûnet ve yalnızlık bana çok iyi geldi, mükemmel görünüyorum ve hatta kilo bile aldım. Hessenwinkel'de yiyecek bir şey bulamazdım (kendime çok daha kötü kahvaltı ve akşam yemekleri hazırlardım) ve ormanda yalnız başıma yürüyüşe de çıkamazdım. Bunun yerine hatunlarla birlikte 'evin önünde' otururdum, meyve için teşekkür ediyorum. Klara'ya [Zetkin] gitmek için 50 Mark harcamam gerekirdi ama orada dinlenemezdim, o lakırdıyı bütün gün çekemem. Kautsky'ler de beni nezaketle St. Gilgen'e davet etti, Hollandalılar ise Hollanda'ya. Fakat St. Gilgen'e gitmek istemedim, çünkü onlara borçlu kalmak istemiyorum. Ayrıca orada her yaz tam bir aile toplantısı yapılıyor. Hollanda'da ise sürekli uyanık olmam ve Henriette ile [Roland-Holst] ırk teorisi üzerine dâhice konuşmalar yapmam gerekirdi. Kısacası, her yer güzel, ama en güzeli kendi evin. Burada bir düzenim, güzel yemekler, temiz çamaşırlar ve sükûnet var. İlk fırsatta kendime iki hafta ayırıp bütün gün gezmeye çıkacağım."[21]

Ancak Rosa Luxemburg birkaç hafta sonra, tekrar Leo Jogiches ile birlikte olmak istediği için bir yer değişikliğine sıcak bakmaya başladı. Adolf Warski'nin karısı Jadwiga'nın da orada olması nedeniyle Krakov yakınlarındaki Pszczyna'yı düşünüyordu. Sonunda 7 Ağustos'tan 19 Ağustos 1905'e kadar Krakov'da Weichsel nehrinin kıyısında kalacak bir yer buldu ve hem Polonya-Rus meselelerinde en önemli politik ortağı, hem de sevgilisi olan adamla en azından birkaç gün boyunca düzenli bir şekilde görüşmek fırsatına kavuştu. Luise Kautsky'ye, Polonyalı sosyalistlerin kendisine anavatanı tanıtmak için ne kadar büyük bir çaba harcadığını anlattı: "İnsanlar bana burada Kosciuszko'nun höyüğünü, Leh kralların kabirlerini, eski Krakov okulunu ve anavatanın benzer yerlerini gösteriyor."[22] Fakat son derece dünyevi aksilikler nedeniyle tüm bunlardan aldığı haz önemli ölçüde azalıyordu. Bir arkadaşına yazdığı mektupta, birkaç gecedir gözüne uyku girmediğini ve tahtakurusuz bir geceye on anavatan feda edeceğini dile getirdikten sonra "çareyi 'can sıkıcı yabancı' olarak, 'yatak kabrinin' yerleşik sakinlerinden kaçmakta buldum" diyordu.[23]

### On kez daha dinç geri döndüm

Rosa Luxemburg 19 Ağustos 1905'te tekrar Berlin'deydi ve onu 25 Ağustos'ta Bromberg'e, 27 Ağustos'ta Thorn'a, 29 Ağustos'ta Poznanya'ya, 31 Ağustos'ta Hamburg'a ve 5 Eylül'de Leipzig'e götürecek bir ajitasyon turuna hazırlanmaya başladı. Geçmişte ve o dönemde yaşanan özgürlük mücadeleleri üzerine fikirleri, dinleyicilerin ilgisini çekti. Alman sosyal demokrasisinin 17-24 Eylül'de Jena'da toplanacak olan parti kongresi için Bromberg ve Poznanya bölgeleri tarafından delege olarak seçildi.

Rosa Luxemburg, Jena parti kongresinin tüm oturumlarını dikkatle izledi, hiç boş vakti olmadı. Bir toplantı için Riga'da bulunan Leo'ya "kulislerde çok şey konuşuldu, ayrıca 'kavga-dövüşün' merkezi olarak sürekli tetikte olmak zorundaydım"[24] diye yazdı. 1 Mayıs kutlaması ile ilgili yapılan tartışmada, o esnada bir komisyon toplantısında bulunan yazı işleri sorumlusu Karl Kautsky'ye vekâleten *Yeni Zaman*'ı savundu. Robert Schmidt gibi sendika liderleri, yayın kurulunu sendika ve parlamento karşıtı ve fazlasıyla teorik olmakla suçluyordu. Rosa Luxemburg hararetle ve keskin bir üslupla, Almanya'da politik kitlesel grevin gündeme getirilmesine karşı tavır alan ve sendikalar ile parti arasında karşıtlık yaratmaya çalışan bu adamlara karşı çıktı. "Gerçekte bu anlaşmazlık parti ile sendikalar arasında değil, sendikaların içinde ve bir ölçüde de parti içinde mevcut. Söz konusu anlaşmazlık, azınlıkta bulunan bazı liderlerin 'revizyona uğramış' görüşüyle işçi yığınlarının tutarlı devrimci görüşü arasındaki anlaşmazlık."[25]

Rosa Luxemburg, Otto Hue'nun *Alman Maden İşçileri Gazetesi*'nde, Polonya ve Rusya kökenli "genel grev propagandacıları" için Rusya'ya çekip gitsinler demesini utanmazlık olarak nitelendirmişti. Düşmanlarının saldırılarından farkı olmayan bu yoldaşça "cana yakınlık"a, acı bir olaya gönderme yaparak, teşekkür etti: 7 Eylül 1905'te Polonyalı yoldaşı Marcin Kasprzak Varşova'da idam edilmişti.[26] Bu kayıp Rosa'ya çok acı vermişti. O kadar sarsılmıştı ki, bir anma yazısı yazmak çok zor oldu. Yazı 30 Eylül 1905 tarihli *Z pola walki*'de "Yaşasın Devrim!" başlığı ve Kasprzak'ın resmiyle birlikte yayınlandı.[27]

Rosa Luxemburg Alman işçi hareketinin Rus devrimiyle ilgili tutumunu ateşli bir konuşmayla ifade etti: "Politik kitlesel grev tartışmasında burada şimdiye kadar yapılan konuşmalara bakıldığında, insan kafasını iki elinin arasına alıp kendi kendine şu soruyu sormak zorunda kalıyor: Gerçekten de şanlı Rus devriminin senesinde mi, yoksa ondan on yıl öncesinde mi yaşıyoruz? ('Çok doğru!') [...] Schmidt diyor ki, yılların deneyiminden gelen taktiğimizi genel grev uğruna neden feda edelim, neden birdenbire bu politik intihara kalkışalım? Robert Schmidt, ustalarımız Marx ve Engels'in öngördüğü anın geldiğini, evrimin devrime dönüştüğünü gerçekten de görmüyor mu? Rus devrimini gözlemliyoruz; bu devrimden hiçbir şey öğrenmemek için tam bir eşek olmamız gerekir. Oradan Heine kalkıyor ve Bebel'e, genel grev durumunda örgütlü gücümüzün yanı sıra örgütlenmemiş yığınların da ortaya çıkacağını belirtip, bu yığınların kontrol edilip edilemeyeceğini soruyor. Bu kelimeler Heine'nin burjuva görüşünü açığa vuruyor ve bu, bir sosyal demokrat için utanç verici bir durum. (Gürültüler) Bugüne kadarki devrimler, özellikle de 1848 devrimi, devrimci durumlarda göz kulak olunması gerekenin yığınlar değil, yığınlara ve devrime ihanet edebilecek parlamentarizm avukatları olduğunu kanıtlamıştır [...]. Şu anda ne devrimi, ne de genel grevi ilan etmek söz konusu. Heine, Schmidt ve Frohme bizden yığınları örgütlememizi ve eğitmemizi talep ediyorsa, onlara şu cevabı veririz: Evet, bunu yapacağız, ama sizin düşündüğünüz şekilde değil!"[28]

Rosa Luxemburg parti kongresinin sonuçlarından memnundu. Kendisiyle aynı görüşte olanlarla birlikte Bebel'in politik genel grevle ilgili, başlangıçta tam onaylamadığı karar taslağını oylamada kararsızlara ve rakiplere karşı savunmuştu. Bebel Rosa'ya "alçakça iyi" konuştuğunu söyledi, başkaları performansını "enfes" olarak tanımladı. Rosa Jogiches'e, devrimci kanadın yine kendisi tarafından yönlendirildiğini yazdı. "Aslında tüm kongre benim yanımdaydı. Bebel sürekli sesli bir şekilde onayını bildirdi ve yakınında oturan Vollmar kafasına balyoz inmiş gibiydi."[29] Victor Adler, Jena'da çok öfkelendi. Bu durum Rosa'yı şaşırtmadı. "PPS'nin hamisi"

olan ve uluslararası konularda oportünist bir tavır takınan bu adama uzun bir süreden beri saygı duymuyordu.[30]

Rosa Luxemburg, arkadaşı Henriette Roland Holst'a Jena parti kongresindeki konumunu ayrıntılarıyla açıkladı: "Bebel'in karar taslağının genel grev sorununu son derece tek taraflı ve yüzeysel ele aldığı konusunda seninle tamamıyla hemfikirim. Jena'da taslağın içeriğini öğrenince içimizden bazıları, kitlesel grevi mekanik bir politik savunma reçetesi olarak algılanmaktan kurtarıp elementer bir devrim biçimi olarak sunmak amacıyla harekete geçti. Bebel'in konuşması ve özellikle de oportünistlerin (Heine vs.) tutumu meselenin yönünü değiştirdi. Daha önce de pek çok kez olduğu gibi biz -'en sol kanat'- Bebel ile aramızda olan önemli ayrılıklara rağmen ona karşı değil, onunla birlikte oportünistlere karşı koymak zorunda kaldık. Bebel'in tasarısı üzerine yapılan tartışmada, tasarıya karşı ortaya çıkmak taktiksel bir hata olurdu ve tam tersine Bebel ile dayanışma içerisinde, tartışmalar sırasında tasarıya devrimci bir renk katmak gerekiyordu. Gazeteler tam olarak yansıtmasa da, bunu büyük ölçüde başardık. Kitlesel grev, tartışmalarda -kendisi tam anlamıyla farkında olmasa da Bebel tarafından bile- devrimci kitlesel mücadelenin bir biçimi olarak ele alındı ve devrim hayaleti tüm tartışmalara ve kongreye egemen oldu."[31] Ayrıca Henriette, kongre kararlarının hiçbir zaman bir sorunu teorik açıdan doyurucu bir şekilde açıklamak amacıyla alınmadığını, asıl meselenin parti çalışmalarına politik sloganlar kazandırmak olduğunu göz önünde bulundurmalıydı.

Rosa Luxemburg 25 Eylül'de yeniden yola çıktı ve parti yönetim kurulunun bir talebini yerine getirmek ve boşalan bir Reichstag üyeliğinin seçim çalışmalarına katılmak üzere Essen'e gitti. Üç gün boyunca altı seçim toplantısına katıldı ve Leo Jogiches'e yazdığı bir mektupta şöyle dedi: "Hastalanan Bebel'in yerine üç, kendi adıma üç. Her şey iyi gitti, fakat ne kadar sıkışık olduğumu herhalde tahmin edebilir ve sana neden yazamadığımı anlayabilirsin." Yaptığı toplantılardan üçü, 2-3 bin kişinin katıldığı büyük toplantılardı. "Tüm bunları nasıl başardığımı kendim de bilmiyorum. İlk önce, ölmüş bir halde Jena'ya gittim ve orada oturumu bir an bile terk etmeksizin bir hafta boyunca ayaktaydım. Üç kez konuştum (bir kez şahsen söz aldım), sonra dosdoğru Berlin'e döndüm ve Pazar günü 'dinlendim'. Gerçekte ise mutlaka yazmam gereken yedi adet mektubu yazdım ve elbiselerimi değiştirdim. Pazartesi sabahı saat 8'de Essen'e yola çıktım (9 saat yol), aynı akşam iki toplantı yapıldı (bir toplantıdan diğerine faytonla gittim, istasyonda ve tüm şehirde duvarlara ekteki ilanlar yapıştırılmıştı). Aynısı Salı ve Çarşamba günü tekrarlandı. Gündüzleri biraz hazırlanmak zorundaydım, çünkü Merkezcilerin yeni saldırılarının püskürtülmesi ge-

rekiyordu (Çarşamba günü bir buçukta yattım). Perşembe sabahı saat 7'de kalktım ve yeniden dokuz saatlik Berlin yoluna koyuldum. Her şeye rağmen gayet iyi dayandım ve Jena'ya giderken olduğumdan on kez daha dinç geri döndüm (Ajitasyon turu ihtiyarların [Auer, Bebel, Singer vs.] bana bakışı açısından çok faydalı oldu)."[32]

Rosa Luxemburg bunu takip eden haftalarda da pek çok davet aldı ve Polonya ve Alman basınına yazdığı yazılar nedeniyle bu davetlerin bazılarını geri çevirmek zorunda kaldı. Onun katılımı hep büyük beklentiler uyandırıyordu. Örneğin Hamburg'da yapılacak olan bir toplantının anonsunda şöyle denilmekteydi: "Kitlesel grevin teorisine tamamıyla vakıf olmakla kalmayıp, grevin doğudaki komşumuzda yarattığı etkiler üzerine de geniş bir bilgiye sahip olan konuşmacı, konunun önemine yakışır bir şekilde ele alınacağının başlıca teminatıdır."[33] Rosa Luxemburg kendisine duyulan güveni haklı çıkardı. 14 Kasım 1905'te Hamburg'da 2.000'den fazla sosyal demokratın önünde politik kitlesel grev üzerine bir konuşma yaptıktan sonra, görüşlerinden etkilenen yoldaşlar politik kitlesel grev konulu yazılı bir çalışma hazırlamasını rica etti. Rosa Luxemburg bu çalışmayı 1906 yılında kaleme aldı.

Hamburg'da da, Rosa Luxemburg'u *Hamburger Echo* (Hamburg Yankısı) gazetesinde karalamaya kalkışan sendika liderleri meydana çıktı. Burjuva gazeteleri kelimenin tam anlamıyla bir sürek avı başlattı. Adli makamlar August Bebel ve Rosa Luxemburg'un Jena parti kongresinde politik kitlesel grev üzerine yaptığı konuşmalarda, onları uzunca bir süre susturmaya yarayacak bir suç unsuru aramaktaydı. İmparatorluk Adli Dairesi'nin Şansölye'ye hitaben 17 Ekim 1905 tarihli yazısında, ceza yasasının milletvekili August Bebel'e karşı bir hareket imkânı sağlamadığı belirtiliyordu. Fakat Weimar savcılığı Rosa Luxemburg'a karşı dava açtı ve onu "farklı sınıfları, kamu huzurunu tehdit edecek şekilde şiddete tahrik etmekle" suçladı. Rosa Luxemburg 12 Aralık 1906'da iki ay hapis cezasına mahkûm edildi.[34]

### Öfkeliyim

Alman sosyal demokrasisinde, *İleri*'nin Rus devrimiyle ilgili belirsiz tutumu nedeniyle aylardan beri hoşnutsuzluk hâkimdi. Henüz Temmuz sonunda Rosa Luxemburg bir mektupta, Karl Kautsky'nin gazetenin politik kitlesel greve ilişkin olumsuz tutumuna itiraz etmesi nedeniyle *İleri* ile Kautsky arasında bir tartışma çıktığını belirtmiş, Kurt Eisner'in başında olduğu yayın kurulu Jena parti kongresinde de eleştirilmişti.

3 Ekim 1905'te Rosa Luxemburg Leo'yu parti yönetim kurulunun *İleri* ile ilgili "reform" planları hakkında bilgilendirdi: August Bebel'in isteği üzerine Rosa Luxemburg gazetenin politik yönetimini devralacaktı. Sır-

daşına "Bu, oldukça ağır bir iş. Sen ne diyorsun?"[35] diye sordu. 5 Ekim'de Bebel'in resmi mektubunu elinde tutuyordu: "*Yetkili kurulların sizi göreve davet etmesi durumunda, İleri'de düzenli olarak haftada iki baş makale yazmaya sıcak bakıp bakmadığınızı bilmek isterim. Bu bağlamda ne belli bir güne, ne de belli bir konuya bağlı kalacağınız varsayımından hareket ediyorum. Makaleler somut duruma göre ekonomik veya politik konuları ele alabilir. Konuyu ya siz kendiniz seçersiniz, ya da yayın kurulu sizden belli bir konuda yazı isteyebilir. Basın yasasıyla ilgili kaygılar söz konusu olmadığı takdirde, yayın kurulu makaleleri kabul etmek durumundadır. Makalelerin içeriğiyle ilgili tereddütler varsa, yayın kurulu hemen yönetim kurulunu ve basın komisyonunu bilgilendirmek zorundadır. Makalelerin altına kendi imzanızı atmayı tercih etmediğiniz takdirde, makaleler yayın kurulu adına yayınlanır. Makaleler karşılığında elbette belli bir ücret ödenmesi söz konusudur. Yazı kapsamının mümkünse iki sütundan fazla olmaması gerekir, istisnai olarak önemli konularda 2 makale arka arkaya yayınlanabilir. Konuyla ilgili görüşünüzü en kısa zamanda bana bildirmenizi rica ediyorum.*"[36]

Rosa Luxemburg Leo'ya "Gördüğün gibi, usulüne uygun bir izdivaç teklifi" diye yazdı. Yazı işleri sorumlusunun değiştirilmesi sayesinde, sol kanatın çoğunluğu garantiye alınmak isteniyordu ve makale başına 25 Mark ödeme yapılacaktı. Rosa Luxemburg'un önünde yine zor bir karar durmaktaydı. Aslında Leh partisi ve Rus devrimi için yaptığı çalışmalarla ve bunların Almanya'da duyurulmasıyla işi başından aşkındı. Öbür taraftan teklifi reddetmesi "*Görüyor musunuz! Bunlar yalnızca dırdır yapmasını bilir. Haydi gelin ve daha iyisini yapın dediğinizde de sıvışıp kaçarlar!*"[37] eleştirilerine neden olacaktı. Clara Zetkin iki yıl önce de Bebel'e, Rosa Luxemburg'un *İleri*'ye kazanılmasını önermişti.[38] Şimdi verilecek olumsuz bir yanıt Bebel'in hesaplarını altüst etmek ve meydanı Eisner ve yandaşlarına bırakmak anlamına gelirdi.

Rosa Luxemburg korkaklık yapmak istemiyor, fakat bir günden öbürüne karar vermekte zorlanıyordu. Karl Kautsky, yedi yıldır *Yeni Zaman*'ın ikinci politik sorumlusu olan Heinrich Cunow ve 1900 yılından beri *İleri* yayın kurulunda olan Heinrich Ströbel ile birlikte, Rosa Luxemburg'un bir makalesi nedeniyle yönetim kurulu veya yayın kuruluyla bir anlaşmazlık çıktığı takdirde "tüm solun" *İleri*'den hemen çıkmasına karar verdi.[39] Rosa Luxemburg bu şartla teklifi kabul etti. Eisner, Gradnauer ve Wetzker yayın kurulunda kaldığı müddetçe hiçbir şeyin değişmeyeceğini biliyor, fakat parti içindeki devrimci güçlere iyi niyetini göstermek istiyordu.

Jogiches'e, haberi duyunca yüzünün ekşiyeceğini, fakat bu durumda başka bir yol bulunmadığını kabul etmesi gerektiğini yazdı. Bu iş kendisi-

ne partinin merkezinde çok etkili bir konum sağlıyordu. Herkesin on adım uzaktan tanıyacağı kadar iyi yazmak en büyük arzusuydu. "Çok iyi yazacağımı sanıyorum. Yalnız, sabır göstermem lazım, umarım bunu başarırım! Kendime hâkim olmam konusunda bana yardımcı olmanı bekliyorum."[40] İki hafta boyunca hiçbir gelişme olmadı; belli ki yönetim kurulu ve basın komisyonu arasında, yayın kuruluna kimin girip kimin çıkacağı konusunda anlaşma sağlanamamıştı.[41]

20 Ekim 1905'te, 1885 doğumlu Karl Radek (Karol Sobelson) Rosa Luxemburg'u ilk kez ziyaret etti. Rosa ilkin ondan pek etkilenmemiş olmasına rağmen, 1904'ten beri illegal SDKP'nin üyesi olan genç adamdan sonraları Leo Jogiches'e çok olumlu sözlerle bahsetti: "Eminim onu beğeneceksin, çok eksantrik görünüyor. Bukleleriyle bana biraz Troçki'yi anımsatıyor."[42] Karl Radek kısa bir süreden beri Berlin-Tegel'de oturuyordu. Rosa Jogiches'ten, Radek'e *en canaille* (aşağılayıcı -*çev.*) davranmamasını rica etti. "Zavallı benim tarafımdan oldukça soğuk ve ihtiyatlı karşılandığı için kendini zaten toparlayamamıştır ve ıssız bir adaya ayak atmış gibi hissediyordur."[43]

Bu arada *İleri*'de cepheler belirginleşmişti. 22 Ekim'de, oportünist çoğunluğu oluşturan Kurt Eisner ve altı yayın kurulu üyesinin istifa ettiği haberi yayıldı. Bebel ve Kautsky Rosa Luxemburg'u, hemen işleri eline alması için sıkıştırmaya başladı. Rosa Luxemburg, Polonya ve Litvanya Krallığı sosyal demokrasisinin programı üzerine yazdığı yorumun ikinci kısmını *Przegląd Robotniczy* gazetesi için en kısa zamanda yetiştirmeye çalışıyordu. Yorumun birinci kısmı daha önceden 1904 yılında "Ne İstiyoruz?" başlığıyla yayınlanmıştı.[44]

Rosa Luxemburg'un 1 Kasım'dan itibaren gazete işlerine el atacağını hesaba katması gerekiyordu, çünkü partinin yetkili kurulları *İleri* yayın kurulu üyelerinin istifasını kabul etmiş ve bu kararı 25 Ekim'de resmen açıklamıştı. Rosa hayat arkadaşına "Korkma" diye yazdı, "*İleri* yazılarının içinde boğulup kalmayacağım, fakat bu iki baş makaleyi elimde tutmam gerekiyor; bu, çok önemli bir konum -ve ayrıca mangır- demek! Maddi açıdan rahatlayabilir, borçlardan kurtulabilir ve ihtiyaç duyduğumuz şeyleri yavaş yavaş temin edebiliriz. Yayın kurulu el mahkûm berbat (ama 'temiz') kalemlerden oluşacağı için, gazetede yönlendirici olma ve birinci kemanı çalma görevi bana düşüyor. Unutma ki, bu, *dünya var olduğundan bu yana İleri'de radikallerin ilk denemesi olacak ve solun 'yönetmeye muktedir olduğunu' göstermek söz konusu!* Eğer redaksiyona girmem teklif edilirse (ki bu olanak dışı değil, August adımı listesine yazdı) reddetmekte kararlıyım. Gazetenin tekniğiyle ilgili bir sürü ıvır zıvır, onca sorumluluk ve gece çalışmalarından bana ne? Benim için en kolayı evde baş makaleleri yazmak

ve böylece etkili bir konumda bulunmak. Tüm bunlar hakkında ne düşünüyorsun? Hemen yaz."[45]

Ancak işlerine son verilen yayın kurulu üyeleri, Kurt Eisner öncülüğünde, parti yönetim kurulunun davranışını ve Rosa Luxemburg'un atanmasını protesto etti. *İleri* çatışması keskinleşti. Kautsky'ler Rosa Luxemburg'a sürekli yeni haber taşıyordu. Karl Kautsky 27 Ekim akşamında Rosa Luxemburg'dan kendileriyle birlikte Bebel'lere gelmesini rica etti. Ziyaret için belli bir neden olmamasına rağmen, Rosa reddetmek istemedi ve ziyareti sonradan Leo'ya "Oturduk ve sohbet ettik, daha doğrusu onu dinledik; her zaman olduğu gibi saat 11'e kadar 'tek başına' konuşup durdu" sözleriyle aktardı. "Tüm burjuva basın konuya balıklama atladı -üstelik Voss* bir baş makaleyle! *'Devrimci Rosa' her tarafta korkunç bir hayalet olarak gösterilmiş. Aujust* [Bebel] (Berlin şivesi *-çev.*) *ise çelik gibi kararlı.* Haklarım ve yapılacak ödemelerle ilgili tavsiyelerine gelince, kusura bakma ama bu sefer de farklı davranmak niyetindeyim -önsezilerim ve mizacım doğrultusunda. *Şövalye* rolü oynamayacağım, kesinlikle! Fakat koşullar öne sürüp pazarlık da yapmayacağım. Şimdi önemli olan, diğerlerini dışarıya atmak ve 'evin içinde temizlik yapmak'. Şu anda ortaya çıkan şey, *geçici bir durum.* Bu nedenle de şimdi, neler yapabileceğimi göstermem önemli. *Dar kafalılığın ve çıkarcılığın* zamanı değil. Ayrıca bu konularla ilgili hiçbir kuşkum da yok [...]. Tek kelimeyle söylemek gerekirse, *her şey yoluna girecek; önemli olan, sükûneti muhafaza etmek, düzgün davranmak ve ilk atışta iyi bir iş ortaya çıkarmak. Beni yanlış anlama, 'geçici bir süre'* derken aylarca devam edecek bir süreyi kastetmiyorum, en fazla birkaç hafta."[46] 28 Ekim'de Rosa Luxemburg'un masasının üzerinde Karl Kautsky'nin kartvizitine iliştirilmiş bir yazı duruyordu: "Sevgili Roza, interregnum (fetret dönemi *-çev.*) yarın sona eriyor ve gazete çalışanı olarak yayın kuruluna resmen davetlisin. İlk görevin yarın, Pazar günü, öğleden önce tam saat 10'da yayın kurulu toplantısına katılmak, gerisi kurulun işi. Salı gününe senden bir makale bekleniyor. Diğer konuları Menşinstvo'larla** kendin konuş. Yaşasın her köşe ve bucakta devrim! Sevgiler, K.K."[47]

Rosa Luxemburg'un keyfi yerindeydi. Durumu bir zafer olarak değerlendiriyor ve hayalinde Vollmar, Heine ve David'in sinirle diş bilemesini canlandırıyordu. 29 Ekim'de yayın kurulunda varılan uzlaşma sonucunda, bir işbölümü yapıldı: 1893'den beri *İleri*'de çalışan ve Rosa Luxemburg'un yakından tanıdığı Arthur Stadthagen işçilerin sosyal güvenliği ve yerel haberlerden, 1905'de gazeteye yeni katılan Georg Davidsohn dış haberlerden,

* Vossische Zeitung: Dönemin önemli liberal gazetelerinden biridir ve 1934 yılında Naziler tarafından kapatılmıştır *-çev.*

** Menşevikler: Rusçada azınlık *-çev.*

o güne değin *Dortmund İşçi Gazetesi*'nin redaktörlüğünü yapan Wilhelm Düwell ise parti haberleri ve kadın hareketinden sorumlu olacaktı. Julian Marchlewski daha önce bu iş için düşünülen Heinrich Cunow'un yerine "Ekonomik Panorama" sütununu üstlendi.

Yeni görev sanılandan çok daha yoğun bir çalışmayı gerektirdi. Rosa Luxemburg 31 Ekim öğleden sonra saat 4'den itibaren yayın kurulunda çalışmaya başladı. "*Arabanın çamura saplandığı ortada*, var gücümle yardım etmem gerekiyor. Dün baş makaleyi yazdım ve Rusya'yla ilgili telgraflar üzerine çalıştım. Bugün yine baş makaleyi ve Rusya'yı yazmaya gidiyorum. [...] Makalem bugün genelde beğenildi. Aujust da her akşam yayın kurulunda koşturup duruyor, sinirli ve bizim öküzlerden memnun değil. Elimden geldiğince yardım etmek zorundayım."[48]

Kasım ayında "Parti Haberleri" sütununu da üstlendikten sonra, Rosa Luxemburg'un iş yoğunluğu arttı. Ayrıca yayın kurulu, gazetenin görüşünü etkili bir şekilde temsil edemiyordu. Üç gün sonra sırdaşına yazdığı durum raporu, hayal kırıklığının izlerini taşımaktaydı: "Çok doğru işaret ettiğin gibi, *İleri* hızla *Saksonya İşçi Gazetesi*'nin düzeyine düşüyor. En kötüsü de, bunun yalnızca ben ve kısmen K.K. [Karl Kautsky] tarafından fark edilmesi. Yayın kurulu öküzlerden oluşuyor, hem de kendini beğenmiş öküzlerden. İçlerinden hiçbirisi '*gazeteci*' değil. Üstelik Eisner ve yandaşları tüm revizyonist sürüyü arkalarına almış bir şekilde, basında bize karşı sert bir polemik sürdürmekle meşgul. Ne August (Bebel), ne Cunow, ne de başka birisi (!!) bu saldırıları yanıtlayabiliyor. Ben ise *Rusya* konusunu işlemek, *arada sırada* baş makaleler yazmak ve uygulanması beni çıldırmanın eşiğine getiren önerilerde bulunmakla yetinmek zorundayım. [...] *Gerçekten ağlanacak bir durum*! Bir de yazı üsluplarını bir görsen! *Zıvanadan çıkmak üzereyim*! Bizi (yani radikalleri) inanılmaz kötü bir rezalet bekliyor. Herhangi bir çıkış yolu göremiyorum, çünkü etrafta doğru dürüst adam yok. Üstelik köpek gibi yorgunum ve sürünüyorum. Her gün saat 4'te yayın kuruluna gitmek, oradaki takımla saatlerce dırdır yapmak ve akşam saat 9 civarında geri dönmek beni perişan ediyor. Her sabah (hizmetçi geldiğinden beri)[49] saat tam 8'de kalkıyor ve bütün gün uykulu gözlerle dolaşıyorum, çünkü akşamları ıstıraptan gözüme uyku girmiyor. Tek kelimeyle, *her şey harika*!"[50]

Sosyalizm düşmanı basın *İleri*'deki çatışmayı garezle izliyordu. *Konservative Korrespondenz* (Muhafazakâr Haber) ve *Post* (Posta) gazeteleri Aralık başında Rosa Luxemburg'a karşı açık bir saldırıya geçti: "Galiçyalı Yahudi Rosa Luxemburg şimdilerde sosyal demokratların merkez organı *İleri*'de söz sahibi. *İleri* bu Yahudi'nin etkisi altında en aşırı devrimci çizgiye oturdu. Her gün isyan vaazı veriliyor. Rosa Luxemburg ayrıca tüm

Almanya'yı dolaşıp kargaşa yaratıcı konuşmalar yapıyor. Kısa bir süre önce Hamburg'u tedirgin etti. Sonra da bu yetmiyormuş gibi, İmparatorluk başkentinde büyük bir toplantıda konuşup, toplananların kudurmuş alkışları altında Rus devrimcilerin yaptığının aynısını burada da yapmaya çağırdı. Bunu söylerken Rus devrimcilerin Alman sosyal demokrasisiyle yakın bağlantı içinde hareket ettiğini itiraf etmiş oldu. Devletine sahip çıkan halk arasında, ayaklanmaya teşvik edici böylesi konuşmalar kabul görmüyor ve endişeler artıyor. Eğer yürürlükteki yasalar bu faaliyetlere dur demek için yeterli değilse, yetecek yasaları çıkarmak gerekir. Ama her şeyden önce bir sorunun yanıtlanması lazım: İsyana çağıran bu Galiçyalı Yahudi'nin ülkede kalmasına neden hâlâ izin veriliyor? Onu nereden geldiyse oraya, 'özgürlük' içinde sefa süren Rusya'ya gönderelim!"[51] Rosa Luxemburg buna benzer saldırıları serinkanlılıkla ve küçümseyerek karşılıyordu.

**Fırtınalarda çok neşeliyim**

Ağustos 1905'te Rusya'da Buligin anayasa taslağı yasalaştı. Taslak yalnızca danışma fonksiyonu olan bir Duma'nın açılmasını ve anti-demokratik, dolaylı bir seçim sistemini öngörüyordu. 20-22 Eylül 1905'te Bolşeviklerin girişimiyle Rus, Leh, Letonyalı ve Ukraynalı sosyal demokratların yanı sıra Yahudi İşçi Birliği'nin de katıldığı ve Buligin Duma'sını boykot etme kararının alındığı bir konferans düzenlendi. Gruplar konferansta bundan sonra izlenecek taktik konusunda uzlaşma isteklerini dile getirdiler. İllegal SDKP konferansta Leo Jogiches ve Adolf Warski tarafından temsil edildi. Rosa Luxemburg 18 Ekim tarihli *Z pola walki* gazetesinde çıkan "Haydi Zorbalık 'Anayasası'na Karşı Savaşa" başlıklı yazısında boykotu destekliyor, bu "Anayasa komedisi"ne karşı kitlelerin bilgilendirilmesini gerekli görüyor, fakat "halkın silahlı ayaklanmaya hazırlanması" kararını eleştiriyordu. "Halkın silahlandırılması ve silahlı grupların örgütlenmesi gibi gevezeliklerden" hoşlanmıyor, halk devriminin *per definitionem* (tanım gereği -*çev.*) bir kitle eylemi olduğunu ve buna teknik hazırlıkların değil, kitlelerin karar vereceğini düşünüyordu.[52] Bu konumunu Leo Jogiches'e şöyle açıkladı: "Silahlı bir ayaklanma hazırlığının ne anlama geldiğini belirttiğim bölümü, bunu Duma'ya katılmanın karşısına koyan ve basitçe bir silahlanma olarak algılayan Lenin'in *yamakları* gibi görünmememiz için bilhassa yazdım. Bu nedenle bu pasajı karara eklemen iyi olmadı, çünkü karar böylece biraz 'Bolşevizm' rengine bürünmüş gibi gözüktü."[53] Birkaç yıl sonra 1905'i yeniden değerlendirirken, Lenin'in taraftarları ve silahlı ayaklanma yanlıları üzerine, az kalsın "üçlü-beşli silahlı gruplar oluşturup 'çatışma' talimleri yapacaklardı" diye yazdı.[54]

Rosa Luxemburg Buligin Duma'sının boykot edilmesi hakkında,

Petersburg'a doğru yola çıkan ve Rusya'da birdenbire her şeyi "yasallaştırmak" isteyen Parvus'la da tartışmaya girişti. Aynı şekilde Karl Kautsky'nin yaş günü kutlamasında Bebel ve Kautsky ile sert bir atışma yaşandı. Rosa Luxemburg 17 Ekim'de Leo'ya "Bunların ne mal olduğunu bilirim" diye başlayan bir mektup yazdı. "Dün akşam August, Duma seçimlerine katılma taraftarı olduğunu itiraf etti (kesinlikle Adler tarafından sıkıştırılmış) ve benimle tartışmaya başladı. Karolus (Karl için alaycı bir takma ad -*çev.*) hiç durur mu? Biraz utangaçça da olsa, August'a hak verdi. Buna epey sinirlendim. August beni (çok dostane bir tavırla) sol radikalizmle suçladı ve herkese yönelik '*Bakın, Almanya'da devrim olunca Rosa solda, ben ise sağda duracağım*' diye seslenip şaka yollu '*Ama onu asacağız, ortalığı karıştırmasına izin veremeyiz*' diye ekledi. Bunun üzerine çok sakin bir şekilde '*Kimin kimi asacağını göreceğiz*' dedim. Oldukça manidar..."[55] Devrim Ekim 1905'te, Rusya'nın tüm sanayi merkezlerinde alevlenen grevler ve hiç görülmemiş yaygınlıkta köylü ayaklanmalarıyla yeni bir doruğa ulaştı. Çar bir açıklamayla Buligin projesinden vazgeçildiği, bazı burjuva-demokratik hakların tanınacağı ve yasama hakkı bulunan bir Duma'nın oluşturulacağı sözünü vermek zorunda kaldı. Böylece devrimi boğabileceğini umuyordu. Rosa Luxemburg 1 ve 2 Kasım 1905 tarihli *İleri*'de "Son Nikola'nın Yeni Anayasa Manifestosu" ve "Barutumuz Kuru, Kılıcımız Keskin" başlıklı makaleleriyle, politik tutuklular için af çıkartarak kitlelerin gözünü boyamak isteyen karşı-devrimin sinsi amaçlarını açığa vurdu.

Rusya'daki mücadeleye aktif olarak katılmak üzere İsviçre, Fransa ve İngiltere'den giderek daha fazla mülteci memleketine geri dönüyor, bunların büyük bir kısmı dönüş yolunda Berlin'e uğruyordu. Parvus gibi Rus arkadaşlarının çoğu, bu arada Martov, Potresov ve Vera Zasuliç, Rosa Luxemburg'u ziyaret ettikten sonra Rusya seyahatine devam etti. Bu ziyaretlerin her biri sırasında Rosa'nın Varşova'ya ve sevgilisine duyduğu özlem arttı. Leo Jogiches Ekim sonunda Berlin'e kısa bir süreliğine uğramak istiyordu ve hatta biletini bile almıştı. Rosa Luxemburg sevinç dolu bir bekleyiş içerisinde Leo'yu rahat ettirmek için odasını hazırlattı, fakat bekleyişi boşunaydı. Varşova ve Krakov'da yapılması gereken işler seyahati engellemişti. Rosa eve dönen devrimcileri şimdi daha çok kıskanıyor, "*İleri*'nin sefalet ve dedikoduları" içerisinde körelmektense, dönüşün zorluklarını ve tehlikelerini göze almayı tasarlıyordu.[56]

Rosa Luxemburg Berlin'le ve Alman sosyal demokrasisiyle fazlasıyla meşgul olmasına rağmen, Polonya işçi hareketinde olan bitenler onu o sıralar çok daha fazla ilgilendiriyor ve ikisinin faaliyet alanını bir süreden beri birbirinden ayırmaya çalışan Leo Jogiches'e karşı çıkıyordu. Leo Jogiches'den şu istekte bulundu: "Beni hiçbir konuda bilgilendirmeyerek

Polonya çalışmalarından zorla uzaklaştırmaya kalkışacak kadar çocuklaşma."[57] Leo Jogiches onu sevdiği ve sağlığını düşündüğü için onu sakınıyor, onun *İleri*'deki ciddi ve yorucu işine ve Leh basınındaki yazılarına yoğunlaşmasına olanak sağlamak istiyordu. Fakat Rosa Luxemburg başkalarının kendisi adına karar vermesinden nefret ederdi ve alıngan bir tepki gösterdi: "Galiba sana iyi bir uyarı gerekiyor. [...] Hiç durmadan yazmaya yarıyorum, ama nelerin olup bittiğini öğrenmek bana göre değil. Eski bir hikâye."[58] Hoşnutsuzluğu giderek arttı ve nihayet ülkesine dönüşü bizzat organize etmeye karar verdi. Polonyalı arkadaşları ilkin çok tereddütlü olmalarına rağmen, olaylar Jakub Hanecki'nin yazdığı gibi gelişti: "Biz Polonyalı ve Alman sosyal demokratlar Rosa Luxemburg'un 'kısa bir süreliğine' Polonya'ya gitmesine sonunda razı olduk. August Bebel'in yolculuktan önce nasıl heyecanlı olduğunu hatırlıyorum. Rosa'ya türlü talimat ve tavsiyelerde bulunuyordu. Polonya merkez komitesine 'sevgili Rosamızı' mümkün olduğunca korumak ve jandarmanın eline düşmemesi için her türlü önlemi almak üzere direktifler verdi."[59]

28 Aralık 1905 geldi çattı. Rosa Luxemburg, Berlin Friedrichstraße istasyonundan Kautsky ailesince uğurlandı. Yalnızca en yakın arkadaş çevresi seyahatin maksadını biliyordu. Rosa pasaportu, Emniyet Müdürlüğü tarafından 8 Aralık'ta çıkartılmış olan ve hemen birkaç gün sonra da Rusya Başkonsolosluğu'ndan giriş vizesini alan Berlinli sosyal demokrat Anna Matschke'nin nüfus cüzdanı ve *İleri* muhabiri kimliğiyle yola çıkmıştı. Dolambaçlı ve yorucu bir seyahat sonrasında Alexandrov, Thorn, Doğu Prusya'daki İllovo ve Mlava üzerinden 29 Aralık'ta Varşova'ya vardı. Seyahatin nasıl devam edeceğinin henüz belli olmadığı İllovo'dan Kautsky'lere kısa bir ara rapor yazdı. 30 Aralık'ta ise, bir gün önce, askeriyeye ait ışıksız ve ısıtılmayan bir trenle hedefine ulaştığını bildirdi. "Şehir ölü gibi, genel grev var, her yerde askerler. İşler iyi gidiyor, bugün başlıyorum."[60]

Rosa Luxemburg Kontes Valevska'nın Jasnaja'daki pansiyonunda bir oda tuttu. Kısa bir süre sonra Leo Jogiches de *Leipzig Halk Gazetesi* muhabiri Otto Engelmann kimliğiyle oraya taşındı. Jogiches tarafından yönetilen *Czerwony Sztandar* artık Varşova'da çıkartılıyor, Jogiches makale ve bilgi notlarından gazeteci, dizgici, baskıcı ve teknisyenlerin özverili çalışmalarına kadar gazetenin her şeyiyle dikkat ve titizlikle ilgileniyordu. Baskıda çoğu zaman büyük sorunlar yaşanıyor, ama gazete buna rağmen nispeten düzenli bir şekilde yayınlanıyor ve cesur yoldaşlar tarafından dağıtılıyordu. Leo Jogiches yayın işlerinin yanı sıra, devrim esnasında daha önce görülmeyen biçim ve boyutlara ulaşan örgüt işlerine de sorumlulukla eğiliyordu. Daha 1904 yılında birkaç yüz kişilik bir grup olan illegal SDKP'nin şimdi neredeyse 30.000 üyesi bulunmaktaydı. İllegalliği süren partinin yö-

neticileri Varşova veya Krakov'da faaliyet gösterirken, yurtdışı yönetimi önemini yitirmişti.

Rosa Luxemburg'un arkadaşları, daha iyi koruma sağlayabilmek üzere Rosa'ya toplantı ve gösterilere katılmayı yasaklamıştı. Tiyatro ve konserlere de izin yoktu. Ancak parti yönetiminin görüşmelerine ve *Czerwony Sztandar*'ın yayın kurulu toplantılarına katılıyordu. Yeraltı çalışmalarında kendisiyle temasta bulunanların hafızasına kazınmıştı. Karl Radek anılarında bunu şu sözlerle vurguladı: "Onun çalışmaları o zamanlar gencecik delikanlı olan bizler için hayatımız boyunca esin kaynağı oldu, çalışmaların sonuçlarıyla bazen hemfikir olmasak bile. Sendikalar ve partinin 1905/06 devrimindeki rolü gibi, uluslararası sosyalizmin öteden beri gündeminde olan ve Rosa'nın güncel devrimci durumda farklı yönlerini ön plana çıkardığı konular olsun, devrimde kitlesel grevin önemi gibi yeni sorunlar olsun, Rosa Luxemburg tüm bu tartışmalara ortodoks Marksizm'in suçlandığı her türlü dogmatizmden uzak ve gerçek hayatın öğrencisi olarak yaklaşıyordu. Marksizm, Rosa Luxemburg için hiçbir zaman donmuş bir sonuç değil, yaşayan bir araştırma yöntemiydi."[61]

Rosa Luxemburg Varşova'da da ağırlıklı olarak basın yayın alanında faaliyet gösteriyor; makale, çağrı ve bildiriler yazıyordu. Varşova'da yaşayan kardeşlerini çok nadiren görebildi. Devrimci kadın, özel ziyaretlerine pek az vakit ayırabiliyor ve ayrıca yakınlarını Rus gizli polisinin ithamlarına maruz bırakmak istemiyordu.

Berlin'deki arkadaşları ve *İleri*'nin yayın kurulundaki meslektaşlarıyla bağlantısını kesmedi. *Saksonya İşçi Gazetesi*'nin deneyimli bir gazetecisi olan Hans Block'un 1906'da *İleri*'nin yazı işleri sorumluluğuna getirilmesi onu rahatlatmıştı. Alman gazetelerinin eline nadiren geçmesine üzülüyor, buna karşın Almanya'ya kapsamlı raporlar gönderiyor, başından geçen olayları, Rus ve Leh işçi hareketindeki durum üzerine görüşlerini aktarıyor ve devrimin gidişatı hakkında bilgiler veriyordu. Varşova'ya geldikten hemen sonra Kautsky'ye –"laf aramızda" diye vurgulayarak– Aralık'taki genel grevin oldukça başarısız geçtiğini ve dalgalı ve temkinli bir bekleyişin hâkim olduğunu bildirdi. Rosa Luxemburg'a göre genel grevin Rus devrimindeki rolü zayıflamıştı ve artık yalnızca doğrudan sokak çatışmaları hedefe götürebilirdi. Grevin neden "sonuçsuz" kaldığı kitlelere anlatılmalıydı. Şehirde savaş hali hâkimdi ve acımasız bir soğuk vardı. Varşova'da her gün birkaç kişi askerler tarafından hançerleniyor, tutuklamalar yapılıyor ve baskınlar vasıtasıyla özellikle matbaalar bezdiriliyordu.

Genel durum ve partinin mücadele tarzıyla ilgili olarak Moskova ve Petersburg arasında büyük farklılıklar vardı. Rosa Luxemburg, savaş halini ve dört sınıflı seçim sistemini göz önünde bulundurarak Duma seçimlerine

katılmayı reddeden Moskovalı devrimcilere sempati beslemekteydi. Tüm bu curcunanın ortasında yazdığı bir mektupta Kautsky, Mehring, Bebel ve Wurm'ları, Paul Singer'i, Arthur Stadthagen'i ve *İleri* çalışanlarını sık sık düşündüğünü yazdı.[62]

Rosa Luxemburg bu arada sürekli RSDİP'nin 23 Nisan'dan 8 Mayıs 1906'ya kadar Stockholm'de yapılması planlanan parti kongresini hatırlatıyor, devrimin gidişatı ve illegal SDKP ile RSDİP arasındaki ilişkiler açısından önem taşıyan bu kongreye katılmak istiyordu. Kautsky'ye karşı aralarında kalması koşuluyla belirttiği üzere, RSDİP içindeki tarifi imkânsız "örgütsel kargaşa, uzlaşmaya rağmen sürüp giden hizip çatışmaları ve genel bunalım" hakkında görüşünü dile getirmek ve tartışmalara katılmak zorundaydı.[63] Rosa Luxemburg'a göre parti içi tartışmalar devrim sırasında arka planda kalmalıydı. Çok daha önemli bir konu, inanılmaz bir sefalete yol açan ve devrimin kanayan yarası olan işsizlikti. "Bununla baş etmenin hiçbir yolu yok! Oysa kitleler içinde sevgili Almanlara göstermek istediğim sessiz bir kahramanlık ve sınıf bilinci oluşuyor. İşçiler her yerde kendi başlarına düzenlemeler yapıyor; örneğin çalışan işçiler her hafta bir günlük ücretini kendi rızasıyla işsizlere devrediyor."[64] Parti çalışmalarının tümüyle "yeraltına" geçtiği ve hareketin duraksadığı Petersburg'daki durumu ise çok farklı bir şekilde değerlendiriyordu.

Buna rağmen Rosa Luxemburg, kısmen Alman yoldaşların ilgisini sürekli kılmak amacıyla, Rus devrimine ilişkin olumlu bir tablo çizmekteydi. "Tüm fabrikalarda kendiliğinden, işçilerin seçtiği komiteler oluştu; bunlar çalışma koşulları, kimin işe alınıp işten çıkarılacağı ve benzeri konularda karar veriyor. Patron artık gerçekten de 'evin efendisi' değil. [...] Devrimden ve 'normal koşulların' geri gelmesinden sonra tüm bunlar muhtemelen değişecek. Ama mutlaka bir iz de bırakacak. [...] Bunları yurtdışında kimse görmüyor. Mücadele daha derinlerde sürdüğü için, mücadelenin bittiği sanılıyor. Oysa örgütlenme dur durak bilmeden devam ediyor. Sendikalar savaş haline rağmen canla başla geliştiriliyor, hem de usulüne uygun bir şekilde üyelik defterleri, pullar, tüzük ve düzenli toplantılarla. Çalışmalar, sanki politik özgürlük kazanılmış gibi sürdürülüyor. Polis ise bu kitle hareketi karşısında, tahmin edileceği gibi çaresiz."[65]

Rosa Luxemburg, Alman işçi hareketinin özellikle parti ile sendikalar arasındaki ilişkilerle ilgili tecrübelerinden Polonya'daki genç işçi örgütlerinin faydalanabilmesini sağlamak üzere Karl Kautsky, Franz Mehring ve başkalarından Polonya yayın organları için makale yazmalarını istiyordu. Ayrıca tehlike yaratmayacak bir şekilde, Polonya gazetelerinin adreslerine *İleri*, *Leipzig Halk Gazetesi*, *Sendikalar Birliği Bülteni* ve *Sosyal Pratik*'in sayılarının zarf içinde gönderilmesi gerekiyordu. Luise Kautsky'den, evine

giderek 116 sayfalık "Karşılıklı İlişkiler Açısından Leh ve Rus Sosyalizmi" başlıklı çalışmayı almasını ve kendisine iletmesini rica etti. Yazışma, illegal SDKP'den Stanislaw Turski takma adıyla Wierzbowa 9 adresinde oturan Dr. Jakub Goldenberg üzerinden yapılacaktı.

Fakat tüm güvenlik önlemlerine rağmen Rosa Luxemburg, 35. yaş gününden bir önceki günün akşamında Leo Jogiches ile birlikte Kontes Valevska'nın pansiyonunda tutuklandı ve tüm evraklarının, yazılarının ve birçok mektubun yanı sıra pasaportlarına da el koyuldu. Varşova Kamu Güvenliği ve Asayiş Başkanlığı'nın Mart 1906 tarihli gizli raporunda Rosa ve Leo, illegal sosyal demokrat partinin üyesi olmak, Weichsel bölgesinde köylü ayaklanmalarını kışkırtmak ve illegal SDKP'nin gizli matbaasını yönetmekle suçlanıp Tiyatro Meydanı'nda belediyenin nezarethanesine koyuldu.

Rosa Luxemburg açısından tutuklama, faaliyetlerinin makamlardan gizli tutulamaması nedeniyle Varşova'dan ayrılmayı organize ettiği bir sırada gerçekleştiği için özellikle yıkıcı olmuştu. Karl ve Luise Kautsky'ye 5 Şubat 1906'da yazdığı bir mektupta, gelecek günlerde alacağı bir karardan bahsediyordu: "Buradan ya kısa bir süre için Petersburg'a gidecek ya da *ad penates* [sizlerin yanına] geleceğim."[66] Leo Jogiches'i bir daha ancak 1907 ilkbaharında görecekti.

### Moralinizi yüksek tutun ve gerisini boş verin

Rosa Luxemburg'un tutuklandıktan sonra yazdığı ilk mektup 13 Mart 1906'da Kautsky'lerin eline geçti. "Çok sevgili arkadaşlarım! Pazar günü, ayın 4'ünün akşamı kaderime razı oldum ve tutuklandım. (...) Umarım çok fazla üzülmezsiniz. Yaşasın dev...! ve beraberinde getirdiği her şey. Bir açıdan burada bulunmayı Peus* ile tartışmaya tercih ediyorum. Kötü durumda yakalandım, ama boşver. Burada belediye binasında 'siyasiler', adi suçlular ve ruh hastaları aynı yere tıkılmış durumdayız. Bu koşullarda adeta bir inci tanesi olan benim hücremin (normal zamanlarda tek kişilik bir hücre) şu anda on dört misafiri var, neyse ki hepsi siyasi. Yan tarafta ikişer kişilik iki hücre daha var, onlarda da otuzar kişi kalıyor. Bana anlatıldığına göre benimkisi cennetlik bir durummuş. Eskiden tek bir hücreye altmış kişi dolduruluyor ve bunlardan bazıları geceleri vardiya usulü birkaç saatliğine uyurken, diğerleri 'geziniyormuş'. Şimdi hepimiz krallar misali tahta döşemenin üzerinde uyuyoruz, sardalye balıkları gibi istiflenmiş bir şekilde. Ama yine de gayet iyi sayılır [...]. Avluda yürümek gibi bir şey burada bilinmiyor. Bunun yerine hücrelerin kapıları bütün gün açık ve insan koridorda fahişeler arasında yürüyüp onların güzel şarkılarını ve laflarını din-

* Heinrich Peus; sosyal reformist görüşlü Reichstag ve yerel meclis üyesi *-çev.*

leyebiliyor. Aynı zamanda kapısı ağzına kadar açık tuvaletten gelen güzel kokuların tadını çıkarmak da mümkün. Tüm bunlar buradaki koşullarla ilgili, benim ruhsal durumum ise her zamanki gibi mükemmel. Kim olduğum şimdilik bilinmiyor, fakat bu durum muhtemelen fazla uzun sürmeyecek, kimse bana inanmıyor. Durum genel olarak ciddi, ancak zaten hareketli bir zamanda yaşıyoruz ve var olan her şey bir anda yok olabilir. Bu nedenle uzun süreli konum veya yükümlülüklere inanmıyorum. Yani moralinizi yüksek tutun ve gerisini boş verin."[67]

Rosa Luxemburg hemen serbest kalamayacağını bildiği için arkadaşlarına, kirasının ve baskı masraflarının ödenmesi ve illegal SDKP'nin paralarına göz kulak olunması gibi acil konuları düzene koymaları ricasında bulundu. Leh partisini Uluslararası Sosyalist Büro'da bu arada Karl Kautsky temsil etmeliydi. Kimliği belirlenemediği sürece tutukluluk hali basında yer almamalıydı. "Ama buradakilerin biraz korkması için, sonra [...] gürültü yapın."[68] *İleri*, buna rağmen 15 Mart'ta tutuklama haberini verdi. Rus gizli polisinin yanı sıra *Berlin Postası* gibi muhafazakâr gazeteler habere dört elle sarılıp Rosa Luxemburg'a karşı cadı avına girişti. "Sorgulama boyunca Matschke, bunun kesinlikle gerçek adı olduğunu açıkladı. Fakat Selnaja 9 adresinde oturan Hannah Luxemburg'un evi arandıktan, aramada arkasında Hannah Luxemburg'un kendi el yazısı bulunan, kız kardeşi Rosa Luxemburg olduğu belirtilen bir fotoğraf bulunduktan ve Hannah Luxemburg gizli polisin binasına getirilip şahitler önünde Matschke'nin kız kardeşi olduğu şeklinde ifade verdikten sonra, tutuklu gerçek adını söylemek zorunda kaldı ve bu durum protokole alındı."[69] 11 Nisan'da yapılan ikinci sorgulamada Rosa Luxemburg gerçek adıyla ifade verdi.[70]

Polonyalı yoldaşlar uzun bir hapis cezası verileceği endişesi içerisinde oldukları için, Rosa Luxemburg'un kaçışını organize etmek üzere hemen harekete geçti. Jakub Hanecki, Feliks Cerjinski ile konuştuktan ve ortak bir karar vardıktan sonra, devrimden korkan gardiyanlar ikna edilerek 5 Mart gecesi belediye binasında Rosa Luxemburg ile illegal bir görüşme ayarladı.[71]

Rosa Luxemburg Mart ayı içerisinde Varşova, Dzielnastraße adresindeki Pawiak kadın hapishanesine nakledildi. İlk kaçış planı böylece başarısızlığa uğramıştı. Burada da "dışarıdaki" çalışmaların gidişatı hakkında bilgiler ve "durumu trajikleştirip" yoldaşlara "zahmet veren" ailesinden haberler alıyordu. Son derece sakindi ve arkadaşlarının isteklerine boyun eğip Rus Başbakan Witte'ye veya Alman konsolosa yardım için başvurmayı aklının ucundan dahi geçirmiyordu. "Bu baylar bir sosyal demokratın kendilerinden koruma ve hak hukuk rica etmesini daha çok bekler. Yaşasın Devrim!"[72] "İçerde" olan bir insan aciz gösterilmeye karşı kendisi-

ni maalesef her bakımdan korumalıydı. Rosa Luxemburg kesinlikle af dileyerek "özgürleştirilmek" ve İmparatorluk Şansölyesi von Bülow gibi hükümet üyelerine teşekkür borçlu olmak istemiyordu. Alman sosyal demokratların, serbest bırakılıp ülkesine iade edilmesini sağlamak üzere Alman Şansölyesi'ne başvurmayı düşündüğünü öğrenince, "bu yapılırsa, ona ve hükümete karşı gerekli olduğu gibi özgürce ajitasyon yapamam"[73] diye yazdı. Zaten böylesi çabalar da büyük bir ihtimalle başarısızlıkla sonuçlanırdı.

Rosa Luxemburg Pawiak'ta sabahın saat 4'ünden itibaren cehennem azabı çekmekteydi. "Adi" suçlu kader arkadaşları sürekli kavga edip cıyaklıyor ve "kaçıklar" kadın milletinde adet olduğu üzere özellikle dillerine vuran öfke nöbetleri geçiriyordu. Rosa kısmen "dompteuse des folles" (deli terbiyecisi) görevine soyunmak zorunda kalıyordu. İhtiyacı olduğundan fazla yemek veriliyor, günlük gezintilerini yapabiliyor ve dış dünyayla ilişki kurabiliyordu. Akşam saat 9'dan gece 2'ye kadar kafasını toplayıp çalışabilmekteydi. Broşür ve makaleler yazıyor; Kautsky'nin kısa bir süre önce yayınlanmış olan *Ethik und materialistische Geschichtsauffassung* (Etik ve Materyalist Tarih Görüşü) isimli kitabını okuyor; Kautsky'lerden, Henriette Roland Holst'tan ve diğer arkadaşlarından aldığı sayısız mektuba, Almanya'dan gelen haberlere ve her gün hücresine getirilen çiçeklere seviniyordu.[74] Arkadaşları hapishane müdürünü sürekli baskı altında tutarak, Rosa Luxemburg'un kaçış planları yapan ve ona çalışmalar hakkında bilgi veren yoldaşlarla onun odasında düzenli bir şekilde görüşebilmesini sağlamıştı.[75] Tam bir keşmekeş içinde bulunan, kararlılık ve cesaretin eksik kaldığı Petersburg'a gitmek için sabırsızlanıyordu: "Allah belasını versin, orada olsaydım, oradakileri herhalde ilk önce güzel bir silkelerdim!"[76] Basından veya kendisini defalarca ziyaret eden Jakub Hanecki ile yaptığı görüşmelerden "kuzey kutbu", yani Petersburg hakkında haberler aldığında böyle tepki veriyordu.

Leh ve Rus sosyal demokratlar arasında tartışılan önemli bir konu da Duma seçimlerinin boykotuydu. Bu konuda Rosa Luxemburg devrimci işçilerin "liderleri"yle karşılaştırıldığında çok daha isabetli bir analiz yetisine sahip olduğunu düşünüyordu. "Kederli çehresiyle şövalye 'Georges', partinin rezil bir duruma düşmesine önemli katkıda bulundu"[77]* Onun gibi İsviçre'den Rusya'ya dönüp "bambaşka bir çevrede" ve "politik açıdan bir yerini sakatlamadan" doğru kararlar vermek kolay değildi. "Uluslararası Marksizm'in ışık saçan yıldızları arasında yer alan ve yurtdışında öfkeli bir Bernstein karşıtı olarak tanınan Plehanov, kendi ülkesinde devrimin tam ortasında en berbat oportünizme düştü. Ve Vasilyev [N.W. Vasilyev, 1905 yılında Bern'den döndü, Plehanov taraftarı] tüm muhalefet partilerinden

---

* Don Kişot'a atıfla yapılan bir Plehanov benzetmesi -*çev.*

oluşan bir bulamaç hazırlamak çabasındayken, Plehanov burjuva basınında, sosyal demokrasiyle liberalizmin ortak asgari program temelinde bir ittifak kurmasının borazanlığını yapıyor -elbette devrimin sosyal demokrat taleplerinden, yani cumhuriyet ve kurucu meclisten vazgeçerek... Zamanlar ve insanlar böyle değişiyor."[78]

1903'ten beri tartışılan, illegal SDKP'nin RSDİP'ye katılımının gerçekleşeceği RSDİP IV. Kongresi yaklaştıkça Rosa Luxemburg'un sabırsızlığı artıyordu. Jakub Hanecki bu durumu şöyle hatırlıyor: "Bir açıklamayla beraber, birleşmenin koşulları hazırlandı. Tüm bunlar üzerine Rosa'yla uzun uzun konuştuk. Parti kongresine yönelik koşullarımızı Rosa'yla görüştük, birkaç kez değişiklikler yaptık ve onun düzeltmelerini dikkate aldık. Metnin üzerinde anlaşmaya varılan son şekli, onun onayından geçti."[79]

Nisan sonunda Rosa Luxemburg'a, siyasi sanık olarak askeri mahkeme önüne çıkarılacağı haberi ulaştı. Kendisi bunu kabul etmese bile, durumu giderek daha fazla endişe verici bir hal alıyordu. Varşova parti örgütünün en yetkili yöneticilerinden biri "Alman yoldaşlar da en az bizim kadar endişeleniyordu" demişti. "Özellikle Rosa'nın Varşova Kalesinin X. suruna nakledileceği haberinden sonra kaygılar arttı. En fazla yaşlı Bebel kaygılanıyor, bizden sürekli para ya da çabalarımızı esirgemeden Rosa'nın özgürlüğü için her türlü aracı kullanmamızı istiyordu. 'Rosa'nın ağır hapse mahkûm olmasını öylece seyredemeyiz. Partimiz hiçbir masraftan kaçınmayacak. Çabuk ve kararlılıkla davranın!' diye yazdı."[80]

August Bebel 5 Nisan 1906'da Rosa Luxemburg'un durumunu Alman parlamentosunda dile getirdi. "Vekil Liebermann von Sonnenberg herhalde benim Sayın Şansölye'den, yoldaşım Rosa Luxemburg lehine müdahalede bulunmasını talep edeceğimi sandı. Bilindiği gibi Varşova'da tutuklu bulunan yoldaşıma insanca ve edepli davranıldığı ve henüz nedenlerini bilmediğim suçlama prosedürü yasal sınırlar içerisinde yürütüldüğü sürece müdahale talep etmeyeceğiz. Fakat Rusya söz konusu olduğunda haklı nedenlere dayanan kuşkular nedeniyle, bu kadına karşı yasadışı, zalim ve keyfi uygulamaların başlatıldığı anda, Alman hükümetinin Alman bir sosyal demokrat lehine müdahalede bulunmasını isteyeceğiz. Bunu yapmamız son derece doğal, çünkü hak ve yasalar yalnızca anti-semitik beyler veya ulusalcı partiler için değil, kayıtsız şartsız her Alman için geçerli."[81]

Rosa Luxemburg Varşova Kalesinin meşhur X. suruna nakledilip dış dünyayla ilişkileri kesildikten sonra kaçışı imkânsız hale geldi ve tutukluluk koşulları önemli ölçüde kötüleşti. Bu mekânı ve kardeşleriyle görüşmesini daha sonra dehşetle hatırlayacaktı: "Orada insan tel örgülü bir çifte kafes içine koyuluyor, yani küçük kafes daha büyük bir kafesin içinde ve zayıf ışıkta parlayan tellerin arasından konuşuluyor. Ayrıca altı günlük bir açlık

grevinden sonra kendimi o denli zayıf hissediyordum ki, Yüzbaşı (kale komutanımız) beni görüşme odasına neredeyse taşımak zorunda kaldı ve kafesin içinde her iki elimle tellere tutundum. Bu görüntüm herhalde vahşi bir hayvanın hayvanat bahçesindeki durumuna benziyordu. Kafes odanın karanlık bir köşesindeydi ve ağabeyim bir yandan yüzünü tellere bastırıp 'Burası da ne?' diye sorarken, diğer yandan sapsız gözlüğünün camına bulaşan ve görmesini zorlaştıran gözyaşlarını siliyordu."[82]

Devrime karşı savaş ilan edilmiş olması nedeniyle otuz beş yaşındaki kadın gerçekten de askeri mahkeme önüne çıkartılmakla tehdit edilmekteydi. Leh yoldaşları suçlamaların yumuşatılması ve olası bir affın dışında tutulmaması için ellerinden geleni yaptı ve çabalar parayla hızlandırıldı. Rosa Luxemburg'u 27 Mayıs'ta X. surda muayene eden doktorlar "Luxemburg'un kansızlık, isterik ve nörastenik belirti, mide ve bağırsak iltihabı ve karaciğer büyümesinden muzdarip olduğunu ve gerekli hijyen ve perhiz koşullarında bir kaplıca ve banyo kürüne ihtiyacı olduğu"[83] sonucuna vardı. Bu raporun ve 2000 Ruble tutarında bir rüşvetin yardımıyla, Jandarma Yüzbaşısı Suşkov, Rosa Luxemburg'u 3000 Ruble kefalet karşılığında serbest bırakmaya ikna edildi. Bu girişime Rosa'nın Varşova'da yaşayan ağabeyleri Józef ve Maksimilyan da katıldı.

Rosa Luxemburg 28 Haziran 1906'da, soruşturma bitene dek Varşova'yı terk etmemesi koşuluyla, zindandan serbest bırakıldı. Haber Alman sosyal demokratlara 3 Temmuz tarihli *İleri*'de duyuruldu. Zaten zayıf düşmüş olan Rosa Luxemburg, serbest kaldıktan sonra jandarma komutanlığı, savcılık gibi birçok kurumun kapısını aşındırmak zorunda kaldığı için daha da yoruldu. 8 Temmuz'da Luise ve Karl Kautsky'ye, durumun genelde mükemmel olduğunu ve yalnızca Plehanov ve yandaşlarının beceriksizlik örneği sergilediğini yazdı. "Bunlarla hesaplaşmaya can atıyorum. (Bu arada çok kırlaşan) Başımı daha güvenli bir çatının altına sokar sokmaz ses getirecek çalışmalar yapacak ve özellikle *Yeni Zaman*'ı makale bombardımanına tutacağım..."[84]

Alman arkadaşlarıyla yeniden daha yoğun mektuplaşabiliyor; Kautsky'lere, Emanuel Wurm, Franz Mehring ve Arthur Stadthagen'e sıkça mektup gönderiyordu. Politik kitlesel grevle ilgili tartışmaları acı bir ironiyle yorumladı. "Harikulade bir zamanda yaşıyoruz, yani ben bugünleri harikulade olarak tanımlıyorum. Bir sürü devasa sorun ortaya atan, düşünceleri kanatlandıran, 'eleştiri, ironi ve derin anlamları' tahrik eden, tutkuları kırbaçlayan ve özellikle de verimli ve doğurgan bir zaman. Saat başı yeni bir doğum meydana geliyor ve zaman, her doğumda daha da 'gebeleşiyor'. Berlin'deki gibi ölü fareler veya kuyruğu titreten sinekler değil, büyük şeyler doğuyor: büyük suçlar (hükümet), büyük rezaletler (Duma), büyük

aptallıklar (Plehanov ve yandaşları) vs... Bu büyük şeylerin güzel bir resmini çizmeye can atıyorum, elbette özellikle *Yeni Zaman*'da."[85]

Fakat Rosa Luxemburg'un Leh ve Alman arkadaşları, ona her şeyden önce iyice dinlenmesi tavsiyesinde bulundu. Yeni bir doktor raporu göz önünde bulundurularak, Temmuz sonunda bir kür için yurtdışına çıkmasına izin verildi.

Rosa Luxemburg, yurtdışına çıkmak yerine 1 Ağustos'ta hemen Petersburg'a gitti ve burada, Stockholm parti kongresinden beri illegal SDKP'nin yönetim kurulu temsilcisi olarak RSDİP Merkez Komitesi'nde bulunan ve Petersburg'da Lenin ile birlikte çalışan Feliks Cerjinski'yle karşılaştı. Tüm tehlikelere rağmen (Rus arkadaşlarıyla daha ilk buluşmasında neredeyse yeniden tutuklanıyordu) politik olarak aktifti. Başka bir isim kullanarak zindandaki devrimcilerle ve Alexander Parvus ve Leo Deutsch ile görüştü. Menşeviklerle buluştuktan sonra sert bir değerlendirme yaptı: "Genel başıbozukluk, örgütlenmedeki dağınıklık ve özellikle de taktik ve kavram kargaşası beni çok öfkelendirdi."[86]

Rosa Luxemburg nihayet 10 Ağustos 1906'da Petersburg'a bir saatlik mesafede Fin toprağında bulunan mesire yeri Kuokkala'ya vardı ve kadın ressam Jekatarina Sarudnaja-Cavos'un Datscha Sandgot, Terschnigo No:4 adresindeki evine yerleşti. Peşindeki polis ve ajanlardan korunmak için kendisini burada Felicia Budilowitsch olarak tanıtıyor, fakat genelde "böylesi koruyucu meleklere"[87] itibar etmiyordu. Lenin'le ve Bogdanov ya da Grigori Zinovyev gibi diğer Bolşeviklerle, son aylarda gelişen olaylar ve *Ne Yapmalı?* üzerine görüş alışverişinde bulundu ve Kuokkala yakınlarında gizlenen eski arkadaşları Pavel Akselrod ve Vera Zasuliç ile karşılaştı. Bu görüşmeler sonucunda, bildiri ve broşürlerde yazılı olandan çok farklı bir izlenim edindi: "Tanrı aşkına, sosyal demokrasi tarafından mahvedilmediği takdirde, devrim çok büyük ve güçlü!"[88]

### Çalışma, yani yazma arzusuyla yanıp tutuşuyorum

Aynı zamanda Hamburg Sosyal Demokrasi Derneği'nin yönetim kurulu üyesi olan, *Hamburg Yankısı* yazı işleri sorumlusu Gustav Stengele, 1906 yazında Rosa Luxemburg'a bir mektup yazarak, kapsamlı bir çalışma yayınlamak isteğini hatırlattı. Rosa Luxemburg Kuokkala'da geçirdiği zamanı, Hamburg'da Eylül sonunda yayınlanan *Massenstreik, Partei und Gewerkschaften* (Kitlesel Grev, Parti ve Sendikalar) başlıklı 64 sayfalık bir broşür yazmakla değerlendirdi. Bu konu devrimin başlangıcından beri düşüncelerinin odak noktasındaydı ve daha önce 1902 yılında Belçika'daki oy hakkı grevi vesilesiyle de konuya ilişkin görüşlerini dile getirme fırsatı bulmuştu. Şimdi daha kapsamlı bir çalışma için

güncel nedenler ortaya çıkmıştı. Rosa Luxemburg hapisten çıktıktan sonra Emanuel Wurm tarafından Almanya'da son aylarda meydana gelen olaylar üzerine etraflı bir şekilde bilgilendirilmiş ve parti yönetim kurulu ile sendikalar genel komisyonunun 16 Şubat 1906'da gizli bir anlaşma çerçevesinde, politik kitlesel grevin mücadele aracı olarak kabulüne ve Jena kongre kararına karşı tavır takındığını öğrenmişti. Birçok sosyal demokrat ve sendikacı bunu öfkeyle karşılamıştı. Rosa Luxemburg Almanya'dan gelecek olan basın yorumlarını ve kitlesel grev tartışmasıyla ilgili diğer malzemeleri sabırsızlıkla bekledi ve sonra çalışmanın içine gömüldü. Franz Mehring'e "Ne kadar çok şeyi telafi etmek zorunda olduğumu tahmin edebilirsiniz" diye yazdı. "Rusçada tüm Duma süreci (broşür, gazete ve raporlar), Almancada yeni 'parti krizimiz', *İleri*, *Yeni Zaman* vs. [...] Sendikal infaz mahkemesi hakkındaki raporu Wurm sayesinde edinip okudum. Bu darkafalılığın havasızlığında boğulmamak için, okurken derin nefes almak gerekiyor." Buna rağmen parti içi tartışmaları faydalı bir kriz olarak tanımlıyor ve bunların "iyi değerlendirildiği takdirde" Mannheim'daki gelecek parti kongresinde "havanın esaslı bir şekilde temizlenmesine" katkı sağlayacağını düşünüyordu.[89]

Rosa Luxemburg Kuokkala'da kaleme aldığı broşürde, kitlesel bir hareket olarak gördüğü proletaryanın özgürlük savaşı üzerine görüşlerini etraflıca ortaya koydu ve politik kitlesel grevi bir yandan gündelik taleplerin kabulünü, diğer yandan da temel toplumsal değişimleri sağlamak için bir araç olarak ele aldı. En yeni deneyimler, sosyal devrimin başarısının kitlelerin kendiliğinden ve kararlı katılımına ne denli bağlı olduğunu göstermişti ve kitlesel greve tarihin ilk devrim deneyinden sonra daha fazla değer biçilmeliydi. Uluslararası sosyal demokrasi şimdiye değin anarşistlerin "tamamıyla 'saldırı' ve 'doğrudan eylem' içerikli ve kaba 'devrimcilik' yönelimli"[90] genel grev teorisine daha meyilli olmuş; fakat anarşizmin doğum yeri Rusya, şimdiki devrimin gösterdiği üzere aynı zamanda onun mezarı haline gelmişti.[91] Politik mücadele ve parlamentarizmin etrafından dolanarak ve sarsıcı bir darbeyle sosyal devrime atlamak gerçekten de mümkün değildi.

Rosa Luxemburg'a göre Alman sosyal demokrasisinde süren tartışmaların zihinleri karıştıran yanı, hem Eduard Bernstein ve Kurt Eisner gibi "kitlesel grev deneyi"nin yeni taraftarlarının, hem de Theodor Bömelburg veya Robert Schmidt gibi sendika çevrelerinde politik kitlesel greve karşı çıkanların anarşizan bir görüşten hareket etmesiydi. Ancak insanlığı kapitalist sefaletten kurtarmak üzere gösterilen iyi niyet ve cesaret artık kesinlikle yeterli değildi, hatta buna köhnemiş ve tehlikeli bile denilebilirdi. Kitlesel bir grevin "imal edilebileceği" veya "yasaklanabileceği" görü-

şünün arkasında önemli oranda anarşist düşünceler yatıyordu. Kapitalist polis devletinin, işçi hareketinin bir avuç vicdansız "fesatçı ve tahrikçi"nin ürünü olarak meydana geldiği ve bu "arızi" tabloya hâkim olmak için bunları tutuklamanın yeterli olduğu şeklindeki yanılgısı da benzer bir yanlış görüşe dayanmaktaydı. "Alman işçilerini bazı 'romantik devrimcilere' ve bunların 'kitlesel grev propagandası'na karşı uyarmak üzere gönüllü bir bekçi birliği oluşturan uslu yoldaşlar"[92] kitlesel grevlerin Rus devrimi sırasındaki gelişimini incelediklerinde, tarihin ve çağın ne denli dışında kaldıklarını mutlaka idrak edeceklerdi.

Kitlesel grevlerin analizi, milyonlarca insanda sınıf ruhu, sınıf bilinci ve devrimci enerjinin nasıl oluştuğunu, ama aynı zamanda da nasıl eriyip gidebileceğini aydınlatıyordu. Rosa Luxemburg 1890'lı yıllardan devrim yıllarına kadar geçen süre boyunca Rusya'daki kitlesel grevlerin tarihini özetledi. Kendi deneyimlerine ve toplum eleştirisi kabiliyetine dayanarak, 1905 yılının ilk yarısı için bazı sonuçlar çıkardı: "Burada söz konusu olan, emeğin sermayeyle genel bir çatışmasının dev ve rengârenk bir resmi. Sosyal ayrışmayı ve her bir tabakada ve dört bir yandaki politik bilinç çeşitliliğini yansıtan, deneyimli sanayi proletaryasının sendikal mücadelesinden başlayıp, bir avuç toprak proleterinin biçimsiz infiallerine ve hoşnutsuz bir ordu garnizonunun ilk kaba homurdanmasına, bir bankanın kol düğmeli ve beyaz yakalı memurların zarif başkaldırısından başlayıp, dumanlı, karanlık ve pis bir polis karakolundaki küskün polislerin ürkek ama cüretkâr mırıldanmasına varıncaya değin tüm aşamalardan geçen bir resim..."[93]

Rusya mutlakıyetçiliği gibi köklü iktidar yapılarının yıkılabilmesi için, yüksek derecede politik eğitim, sınıf bilinci ve örgütlenme gerekliydi. Bu sayılanlar broşür ve bildirilerden ziyade "dinamik bir politik eğitim, mücadele ve devrimin ilerleyen seyri"[94] aracılığıyla kitlelere çok daha yoğun bir şekilde aktarılabilirdi. Grevin başlangıcı ile sosyal demokrat ajitasyonun birbirinin önkoşulu olduğu, her tarihsel örnekte görülmekteydi. Fakat yine de köklü bir rejim, ancak burjuva toplumundaki sınıfsal ayrışma ve olgunluk keskinleştikten sonra alaşağı edilebilirdi.

Rosa Luxemburg tüm önemli sanayi merkezlerindeki en önemli fabrikalarda işçi komitelerinin ortaya çıkması ve yaratıcı örgütlenme çalışmaları üzerine yaptığı gözlemlere dayanarak, kitlesel grev karşıtı sendika liderlerine karşı alaycı bir yaklaşımla şu sonuca varıyordu: "Bay Tarih, Alman sendikal huzurunun kapıları önünde asık bir suratla bekçilik yapan bürokratik şablonculara uzaktan gülümseyerek nanik yapıyor. Olası bir Alman kitlesel grevi için önkoşul olarak görülen ve daha grev öncesinde zapt edilmesi imkânsız kaleler haline dönüştürülmek istenen örgütler, Rusya'da tam tersine kitlesel grevin içinden doğuyor!"[95] Rosa Luxemburg Ekim ve

Kasım grevlerinden ve kısa "Anayasal dönem"den sonra sendikal çalışmanın hem yasal, hem de yasadışı olduğu garip koşullarda bile, işçilerin örgütlenmenin önemini ve değerini kavrayarak kurdukları sendikalar üzerine birçok örnek verdi.

Rosa Luxemburg genel grevlerin ayaklanmalara dönüşebileceği gibi, politik kitlesel grevlerin, aynı 1906'da genel bir halk isyanına geçişin koşulları henüz olgunlaşmamasına rağmen Duma seçimleriyle başlayan liberal dönemin sona erişinde yaşandığı gibi, tıkanabileceğini de kabul etti.

Rosa Luxemburg kültürel gelişme ve devrimin insancıl hedefleri sayesinde, sınıf savaşlarının yumuşayıp medenileştiğini vurguladı. Barikat çarpışmalarına sahne olan eski devrimlerden farklı olarak, artık devrimin seyrini kitlelerin kansız eylemleri belirliyordu ve barikat çarpışmaları yalnızca kışkırtmaların sonucunda meydana gelmekteydi. Rus devriminde ilk kez görülen bu eğilimler, bu nedenle yalnızca hayranlık ve dayanışmayı hak etmekle kalmayıp, uluslararası işçi sınıfı ve diğer halk hareketlerinin sosyal ve politik tarihinde özel bir dönem olarak algılanmalıydı.

Çalışmasının ilk bölümlerinde Rosa Luxemburg "devrim saati"nin tiktaklarını ve işçi kitlelerinin eylemiyle gerçekleşecek bir devrimin zamansal koşullarını ne denli iyi anladığını kanıtladı. Rosa Luxemburg'un politik felsefesinin temelini 1905 ile 1907 yılları arasında edindiği devrim deneyimlerinin oluşturduğunu savunan Feliks Tych son derece haklıdır.[96] Rosa Luxemburg sosyalist bir devrimin kesinlikle bir azınlık devrimi olamayacağı ve olmaması gerektiği kanısındaydı. 1905/06'da Lenin'den farklı olarak, bu burjuva-demokratik devrimin sosyalist bir devrime dönüştürülebileceğine en ufak bir ihtimal vermiyordu. 1906 yılında Lehçe yayınlanan "Kurucu Meclis ve Geçici Hükümet" başlıklı broşüründe işçilere, Çarlık iktidarına karşı bir zafer elde edilmesi durumunda devletin tümüyle demokratikleştirilmesi talebinin öne sürülmesi, ama sonra iktidarın demokratik bir şekilde seçilen hükümete devredilmesi tavsiyesinde bulundu. Bu devrimin sonucunda kapitalist sistemin yok edilmesini Rosa Luxemburg iki nedenle mümkün görmüyordu: "Birincisi, proletarya demokratik yöntemlerle iktidarda kalmayı başaramazdı ve ikincisi, "burjuvazinin politik kariyeri [...] daha yeni başlamıştı."[97]

Kitlesel grevle ilgili çalışmanın orta bölümü, teorik genellemeler içeriyor. Rosa Luxemburg kitlesel grevin "politik ve ekonomik mücadelenin tüm evrelerini, devrimin tüm safha ve uğraklarını yansıttığı" görüşündeydi. "Kitlesel grev, devrimin atan nabzı ve aynı zamanda en heybetli dişlisi. Tek bir cümleyle söylemek gerekirse: Rus devriminin bize gösterdiği gibi, kitlesel grev proleter mücadelenin etkisini güçlendirmek üzere tasarlanmış bir araç değil; *proleter yığınların hareketlenme tarzı, devrim esnasında orta-*

*ya çıkan proleter mücadelenin görünüş biçimidir.*"[98] Rosa Luxemburg'a göre kitlesel grev, devrimi meydana getirmiyor; tam tersine devrim, kitlesel grevi üretiyordu.

Kitlesel grevin bir şeması yoktu ve ekonomik grevi politik grevden net bir şekilde ayırmak kesinlikle mümkün değildi. İkisi arasında karşılıklı etkileşimler bulunmaktaydı ve ikisinin birlikteliği, kendisini tam anlamıyla devrim anında gösteren kitlesel grevi meydana getirmekteydi. Kitlesel grevler ne imal, ne de komuta edilebilirdi. Bu yalnızca, örneğin 17 Ocak 1906'da Hamburg'da olduğu gibi, kısa süreli gösteri grevlerinde mümkündü.

"Disiplin ve coşkudan doğan bir kitlesel grev, en fazla tali bir olay, işçilerin mücadele havasının bir göstergesi olarak görülebilir; ama sonra koşullar, sakin günlük hayata geri döner."[99] Grevin başlatılması ve yönetimi elbette proletaryanın örgütlü ve bilinçli sosyal demokrat çekirdeğinde olmalıydı, fakat bu güçlerin hareket alanı nesnel koşullara ve kitlelerin öznel ruh haline bağlıydı. Rosa Luxemburg için önemli olan, gelecek mücadelelerde kitlelerin oynayacağı rol ve görevlerinin anlaşılmasıydı; çünkü sosyal demokrasi tüm gelişme ve yeni koşullara uyum sağlama yeteneğine rağmen, tarihin akışı içerisinde, önemli olmakla birlikte faktörlerden *yalnızca biri*ydi.[100] Devrimler maalesef okulda öğrenilemiyordu.

Kitlesel grev ve mücadeleler, gerçek halk hareketleri oluşturmalıydı. Kendiliğinden eylemler büyük bir rol oynuyordu ve kitlesel grevlerin başarısı için kendiliğinden meydana gelenle bilinçli meydana gelen, örgütlü olanla örgütlü olmayan arasındaki karşılıklı etkileşim belirleyiciydi.[101] En bilgili ve sınıf bilincine sahip öncü güç olan sosyal demokrasiye düşen, politik yönlendiriciliği kazanmak, "*taktik ve amaçları*" belirlemekti.[102] "Mücadeleye sloganını ve yönünü kazandırmak; mücadelenin her evre ve anında proletaryanın mevcut ve yaydan çıkmış gücünü tam anlamıyla hayata geçirecek ve partinin mücadelesinde karşılığını bulacak şekilde, politik mücadelenin *taktiğini* belirlemek; sosyal demokrasinin taktiğini kararlılık ve keskinlik açısından asla gerçek güç dengelerinin *gerisine* değil, tam tersine önüne yerleştirmek, kitlesel grevin 'yönetimi' sırasında ortaya çıkan en önemli görevlerdir."[103] Sosyal demokrat "yönetim"in kitlesel eylemleri yararlı bir yönde mi, yoksa bunları aksatan bir yönde mi etkilediği, kitlelerin ruh hali hakkındaki eksiksiz bilgi ve taleplerin gerçekçilik derecesine olduğu kadar, müdahalenin zamanlaması ve biçimine de bağlıydı. Gerçek güç hiçbir zaman insan sayısıyla eşanlamlı değildi ve tüm işçilerin örgütlenmesini hedeflemek, yalnızca bir hayal ya da bilinçli bir saptırma manevrası olabilirdi.[104]

Örgütün ve kendiliğinden eyleme geçen kitlelerin olgunluk düzeyi ve oy-

nadıkları rol ne abartılmalı, ne de küçümsenmeliydi. Rosa Luxemburg'un parti, örgüt ve elementer veya kendiliğinden hareketler gibi birçok faktörün karşılıklı etkileşimi ve partinin işlevi üzerine görüşleri kadar, sosyalist partilerin kuruluş ve gelişmesine koyduğu kişisel katkı da, Luxemburg incelemelerinde sürekli rastlanan ve onun kendiliğindenciliği yüceltip partinin rolünü hafife aldığını içeren suçlamayı geniş ölçüde çürütüyor.

Kitlelerin ruh halinin ve kararlılığının derinliğine inmek, Rosa Luxemburg için de oldukça zordu. Sosyalizm yönünde bir ilerlemenin yalnızca milyonlarca ilgili ve katılımcı insanla birlikte mümkün olabileceği görüşüyle uyum içerisinde, kitlelere güvenmeyi esas aldı. Ancak özellikle devrim sırasında kitlesel taleplerin somut analizini yaparak genel varsayım ve umutlarını yeterince sağlamlaştırmayı her zaman başaramadı. Böylece Çarlık Rusya'sının kapitalist gelişmişlik düzeyini abartarak[105], sanayi proletaryasının 1905/06 devriminin ruhu olduğu şeklindeki görüşü, karşılığı olmayan ve devrimin seyrindeki gelgitlerle olduğu kadar çalışmasında öne sürdüğü kendi saptamalarıyla da çelişen beklentilere yol açtı.[106]

Rosa Luxemburg, Rusya'nın çok geri bir ülke ve Rus işçi hareketinin de Almanya ve Batı Avrupa'daki örgütlü ve deneyimli harekete bir şey öğretebilmek için son derece azgelişmiş olduğu görüşüne karşı polemik yürütürken haklıydı. Rus devrimi, altı aylık devrimci bir evrenin, kitlelerin eğitimi ve örgütlenmesi açısından on hatta otuz yıllık parlamenter ve sendikal mücadeleler içindeki toplantı ve bildiri dağıtımlarından daha etkili olduğunu yeniden kanıtlamıştı. Alman sosyal demokrasisi yalnızca bu deneyimleri göz önünde bulundurduğu takdirde gelecekteki görevlerin altından kalkabilirdi.

Kitlesel grevi sadece Rus devriminin tali bir görüntüsü ve "Reichstag'a seçilme hakkının elde edilebilmesi için yedekte tutulan bir önlem" olarak algılayan herkes, onu tüm aksi deneyimlere rağmen "parlamenter savunmanın pasif bir aracı haline getirmek üzere iğdiş etmiş" olurdu.[107]

Alman sosyal demokrasisi, politik kitlesel grevlerin doğacağı tarihsel koşulları kongre kararlarıyla iradi olarak yaratacak güce elbette sahip değildi. "Fakat bu mücadeleler başladıktan sonra politik ilkeleri saptayıp, bunları kararlı ve tutarlı bir taktik kapsamında formüle edebilir ve etmelidir. Tarihsel olaylar, kurallarla kontrol edilemez; bunların muhtemel sonuçları önceden hesaba katılmalı ve davranış tarzı ona göre ayarlanmalıdır."[108] Almanya'daki insanları yalnızca genel, eşit ve gizli oy hakkının olası bir tasfiyesi değil, aynı zamanda ekmek üzerinden yapılan vurgunculuk, et fiyatlarının suni artışı, kara ve denizdeki militarizmin sınır tanımazlığı, sömürge politikalarındaki rüşvetçilik, sosyal reformların durması, demiryolu, posta ve toprak işçilerinin haklarının ayak-

lar altına alınması, vahşi lokavt sistemi, yabancılara karşı aşağılık tavırlar ve daha pek çok haksızlık da bunaltmaktaydı. Tüm bunların kaynağı "Doğu Elbe'nin büyük toprak sahiplerinin kartelleşmiş büyük sermayeyle ittifakı'ydı"[109]. Rusya'dan farklı olarak Almanya'da çoktan beri, sıvası yeniden dökülmeye başlasa bile bir burjuva hukuk düzeninin hüküm sürmesi nedeniyle, "açık politik halk savaşının sürdüğü bir dönemde, tarihsel olarak gerekli nihai hedef yalnızca *proletarya diktatörlüğü*" olabilirdi. "Fakat Almanya'nın verili koşullarının bu hedefe uzaklığı, burjuva hukuk düzeninin şark despotizmine olan uzaklığından çok daha fazladır [...]."[110] Rosa Luxemburg sosyal demokrat hareketin yakın ve uzak hedefleri arasındaki çelişki ve çatışmaların da, Alman işçi sınıfının eşitsiz gelişiminin de pekâlâ bilincindeydi. Hareketin güç ve olgunluğunu yalnızca kasadaki para, üye istatistikleri ve seçmen oylarıyla ölçmeyi tercih eden sendika yöneticisi ve sosyal demokratlardan farklı olarak, politikanın "gelişmenin en geri evrelerine göre değil, en ileri evrelerine göre yönlendirilmesini" savunuyordu.[111] Bu bağlamda Rosa Luxemburg, giderek zorlaşan görevlere hazırlıklı olmak için Almanya'da sosyal demokrat ve sendika örgütlerinin birlik içinde davranması gerektiğini açıkladı; proleter özgürlük mücadelesinin ekonomik ve politik yönlerini bütünleştirmek ve işçi örgütlerinin eylem yetkinliğini artırmak üzere parti ve sendika yönetimlerinin ittifakını savundu. Kitlesel grev üzerine yapılan tartışmaların gösterdiği gibi, gerçek birliğin teminatı öncelikli olarak örgütlü proleter kitlelerdi. Rosa Luxemburg fazlaca idealleştirilmiş bir genellemeyle, yaklaşık bir milyon sendika üyesinin bilincinde parti ve sendikanın zaten aynı şey olduğunu öne sürdü.[112] Sosyal demokrasi ve sendikalar arasındaki sözde karşıtlık, daha yakından bakıldığı takdirde, aslında sendika ve partinin üst tabaka ve yöneticileriyle sendika üyeleri arasındaki bir karşıtlıktan ibaretti.[113] Öte yandan Rosa Luxemburg'un gerçeklik duygusu, işçilerin çifte örgütlenmeden hoşlanmadığı, sendikayı tercih ettiği ve parti yaşamıyla ilgilenmediği veya pek az ilgilendiği görüşüyle kanıtlanmış olmaktaydı -kaldı ki parti yaşamının her zaman çok içerikli ve çekici olduğu da söylenemezdi.[114] Sendika üyeleri çoğu zaman parti üyesi olmadan da kendilerini bir sosyal demokrat olarak örgütlü hissediyordu. Parti politikasının tarafsızlığı üzerine yapılan gevezelikler bu nedenle anlamsızdı.

Rosa Luxemburg sendikaların sosyal demokrasiyle "eşit haklara sahip olması"nı kesin bir dille reddetti ve sendikaların etkili yöneticilerinin bu talebini yaygınlaşan oportünizme bağlayarak, sendikal mücadeleyi yalnızca burjuva toplum düzeni temeline oturtup, güncel ekonomik reform çalışmalarıyla sınırladı.[115] İki örgüt biçimi, üyeleri ve faaliyet alanları arasında-

ki reel farkların hiçe sayılması, politik kısıtlamaların ve sendikal çalışmanın küçümsenmesi olarak yorumlandı ve Rosa Luxemburg'un sendikalar içindeki oportünist eğilimlere karşı mücadele çabalarını engelledi.

Rosa Luxemburg dargörüşlülüğe, dalkavukluğa ve sendika üyelerinin karar vermekten aciz bir yığına indirgenmesine karşı uyardı. Sendikaların muazzam ölçülere varan büyüme ve uzmanlaşmasının beraberinde getirdiği böylesi olumsuz sonuçlar, sosyal demokrat parti ile bağımsız sendikalar arasına çomak sokmak ve sendikaları burjuva cephesine çekmek isteyen işçi hareketi düşmanlarına yarar sağlayabilirdi. Rosa Luxemburg parti ve sendika üyelerinin ve genel olarak halk yığınlarının sağduyusuna ve muhalefet yeteneğine güveniyordu.

*Kitlesel Grev, Parti ve Sendikalar* çalışması, Rosa Luxemburg'un 1899 tarihli *Sosyal Reform mu, yoksa Devrim mi?* çalışması ile 1918 tarihli *Zur russischen Revolution* [Rus Devrimi, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2009] başlıklı eleştirel-öngörüsel çalışması arasında bir ara bağ oluşturuyordu. İşçi hareketinin parti ve sendikal örgütlerinin deneyimleri örneklerle açıklanarak –fakat kesinlikle yalnızca örneklere bağlı kalınmaksızın– reform ve devrimler uğruna süregelen parlamento içi ve dışı mücadelelerde kitlesel hareketlerin her zaman karşı karşıya kalacağı görev, imkân ve sınırlar ele alınıyordu.

Giderek karmaşıklaşan kendiliğindencilik-bilinç, birey-kitle, parti-sendika-kitleler arası ilişkilerle ilgili sorulara, farklı ve çoğu zaman öngörülemeyen faktörlerin etkileşimiyle verilen yanıtların çelişki ve yanılsamalardan tamamen arındırılmış olduğu söylenemez. Bu "hiciv çalışması", kitlelerin toplumsal karar süreçlerinde oynadığı rolün bir analize tabi tutulması açısından –yeni-muhafazakâr ve diğer gerici eğilimleri önlemek, diktatörlükleri devirmek, barışı sağlamak, demokratik ve sosyal hakları kazanmak ve korumak, yeni toplumsal koşulları yaratmak veya çevre tahribatını engellemek gibi konularda– bugün bile tahrik edici ve zengin fikirlerle dolu bir kaynak olmayı sürdürüyor. Çünkü Rosa Luxemburg insanların kendi hayat koşullarını biçimlendirmeye yönelik eylemleri hakkında yapıcı görüşler geliştirip; kayıtsızlık, örgüt fetişizmi, görev ve mevkilerin kötüye kullanılmasına karşı uyarırken bir konuyu özellikle vurguladı: Halk kitlelerinin iradesi olmaksızın ve bu iradeye rağmen toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirilemez ve gerçekleştirilmemesi gerekir.

### Öylesine yollara düşmek istiyorum

Rosa Luxemburg Rus devriminin Alman işçi hareketine öğrettikleri üzerine düşündükçe, Almanya'ya bir an önce geri dönmek için sabırsızlanıyordu. Ona göre dönüşü konusundaki tüm kaygılar, manasız bir tem-

kinlilikten kaynaklanıyordu. 11 Ağustos 1906'da Luise ve Karl Kautsky'yi şu sözlerle sıkıştırdı: "Tevkif kararıyla aranıp aranmadığımı veya görüldüğüm yerde tutuklanıp tutuklanmayacağımı kimse sorup öğrenemez mi? Eve doğru yola çıkmamı önleyen tek şey, son anda aldığım şöyle bir haber oldu: Bu konuyla doğrudan ilgilenen çok yüksek dereceli bir Rus memur, özel bir arkadaşına, valinin Rosa konusunda Prusya makamlarıyla görüş birliğinde olduğunu ve Prusya'dan kendisine Rosa'yı serbest bırakması ve aynı zamanda yeni Reichstag döneminden önce sınıra sevk etmesi yönünde bir talep geldiğini ağzından kaçırmış."[116] Kautsky Bebel'e, gizli kalması koşuluyla bu ikazın ciddiye alınıp alınmaması gerektiğini sormalıydı. Rosa bu bağlamda Arthur Stadthagen'a de bir mektup yazdı; çünkü bilindiği gibi Weimar'da da, 1905 Jena parti kongresinde kitlesel grev üzerine yaptığı bir konuşma nedeniyle bir ceza davası açılması söz konusuydu.[117] 23-29 Eylül tarihlerinde Mannheim'da yapılacak olan parti kongresine kesinlikle katılmak istediği için sabırsızlanıyordu.

Öte yandan ise Franz Mehring'e, buranın devrimci ortamına alıştığını itiraf etti: "Almanya'nın sakin tekdüzeliği aklıma gelince içime korku düşüyor."[118] Fakat "ses getirecek" bir çalışma yapma isteği ve Berlin'deki arkadaşlarını, özellikle de kendisinin yokluğunda eviyle ve diğer işleriyle ilgilenmiş olan Kautsky ailesini yeniden görme ihtiyacı büyüktü. Bir bisiklet kazasında bacağı üç yerinden kırılan Luise'ye, kendi dertlerini unutacak kadar çok üzülmüştü. Kendine has ironisiyle şöyle yazdı: "Şunu bilesin ki, senin tarafından gelebilecek her türlü rekabete severek katlanırım, yalnızca topallamada rekabet kabul edemem! 'Kıvırtmayı' tamamıyla bana bırakmalısın."[119]

Maalesef 1906/07 yıllarında Rosa Luxemburg'un Leo Jogiches'e yazdığı mektuplardan hiçbiri günümüze kalmamış. Bu nedenle iki sevgilinin 4 Mart 1906 tarihindeki tutuklamayla başlayan ayrılıkla nasıl baş ettikleri konusunda bir şey söylemek mümkün değil. Leo Jogiches Mart 1907'deki kaçışına kadar sürekli zindandaydı ve bu sürenin en uzun bölümünü Varşova Kalesi'nin meşhur X. surunda geçirdi. Rosa Luxemburg'un 1906 yılında kardeşleriyle kurduğu temasa ilişkin olarak da hiçbir kaynak bulunmuyor.

Rosa Luxemburg'un 15 Eylül 1906'da Kuokkala'yı terk edip, 18 Eylül'de Hamburg'a ayak basmak üzere Åbo'dan Stockholm aktarmalı gemiye binmesi birkaç hafta daha sürdü. Yolculuk yorucu ve uzun oldu. Stockholm'den Kautsky'lere şu satırları yazdı: "Biraz önce, on altı saat gemi yolculuğundan sonra, treni beklediğim istasyon tatlı bir beşiğe dönüştü ve beni, üzerinde yazdığım masayla birlikte bir aşağı bir yukarı sallamaya başladı."[120] 21 Eylül 1906 tarihli *Hamburg Yankısı*, tutukluluk nedeniyle halsiz düşen, ama mücadele azmi hiç kırılmamış olan Rosa Luxemburg'un geldiğini haber verdi.

Rosa Luxemburg birkaç gün Hamburg'da kaldı ve *Kitlesel Grev, Parti ve Sendikalar* başlıklı çalışmasını, parti kongresinden önce hazırlanıp delegelere dağıtılabilmesi için baskıya verdi. Leh arkadaşlarına, Almanların geldiğinden beri kendisini sarıp sarmalayarak nefes aldırmadığını yazdı. Oradan oraya sürükleniyordu. "Benden ne beklediklerini yalnızca Tanrı bilir." Leh arkadaşlarına sağlıklarının yerinde olup olmadığını soruyor ve yeni haberleri öğrenmek istiyordu. Özellikle Leo için endişelenmekteydi.[121]

Rosa Luxemburg Friedenau semtindeki evine kısa bir süre için uğradıktan sonra, Mannheim kongresine ucu ucuna yetişti. Tartışmaların odak noktasında "onun" konusu vardı: politik kitlesel grev ve sosyal demokrat parti ile sendikalar arasındaki ilişki. Rosa Luxemburg çalışmasında dile getirdiği argümanlarla iki kez tartışmalara müdahale etti ve özellikle Sendikalar Genel Komisyonu Başkanı Carl Legien'e karşı çıktı. Legien kitlesel grev hareketini sendikal hareketin varlığı için büyük bir tehlike olarak tanımlamıştı. Rosa Luxemburg onu, eğer genel grevi hâlâ "genel saçmalık" olarak mahkûm ediyorsa, Rus devriminden hiçbir şey öğrenmemiş olmakla suçladı. August Bebel'in konuşmasından da memnun değildi. Kendisi solda yer almasına karşın, Bebel "hep sağ meyilli konuşmuştu".[122] Ve Karl Kautsky'nin, August Bebel ve Carl Legien tarafından sunulan karar tasarısına bir ek önerge sunarak geri çekilmesini, daha sonra Clara Zetkin'e acınası bir kararsızlık olarak tanımladı. Kautsky giderek ürkütücüleşiyordu.

Rosa Luxemburg'un görüşü kongrede dinlendi ve bazı delegeler tarafından açıkça desteklendi, fakat tartışmaların odak noktasını oluşturmadı. Bebel ve Legien tarafından sunulan ve 1905 Jena parti kongresi kararını resmen onaylayan önerge kabul edildi. Politik kitlesel grevin uygulanması fiilen sendikaların onayına tabi kılındı ve sendika yöneticilerinin koyduğu rezervler nedeniyle şüpheyle bakılan bir konu haline geldi. August Bebel, eski arkadaşı ve Rosa'nın karşıtı Victor Adler'e açıkça şu açıklamada bulundu: "Pek istemesek de, zorlamalar karşısında kitlesel grev konusunu ikinci kez ele almak zorunda kaldık, fakat bunun kötü olmadığını düşünüyor ve senin, bu konunun bir parti kongresinde konuşulmaması doğrultusundaki görüşüne hâlâ katılmıyorum. Bu, belki sizin orada mümkün; fakat makale ve tartışmalar için konu arayan düzinelerce tahsillinin bulunduğu bizim burada imkânsız."[123]

Rosa Luxemburg Alman sosyal demokrasisi içerisinde giderek, tartışmalarda konuşmasına izin verilen, fakat eleştiri dozunu yükselttikçe parti kararlarına etkisi daha fazla sınırlanan huysuz bir kuramcı olarak görülmeye başlanıyordu. Rosa Luxemburg'un parti çalışmaları üzerine Aralık 1906'da Clara Zetkin ile paylaştığı görüşleri, özellikle bu suçlamalardan kaynaklanıyordu. Her ikisi de parti yönetim kurulunun Reichstag se-

çimleriyle ilgili çağrısının korkaklığı ve darkafalılığından dolayı hayal kırıklığına uğramıştı. "August [Bebel] ve hele diğerleri parlamentarizm uğruna ve parlamentarizm içinde kendilerinden geçtiler. Parlamentarizmin sınırlarının dışına taşan herhangi bir değişiklikte tümüyle çuvallıyor, her şeyi parlamenter zemine geri çekmeye çabalıyor ve bunun dışına çıkmayı isteyen herkese ve her şeye 'halk düşmanı' muamelesi yapıyorlar. Kitleler ve özellikle de yoldaşların büyük bir bölümü parlamentarizm defterini kapattı, içimde böyle bir his var. Taktikte taze bir rüzgârı mutluluktan uçarak karşılarlardı; fakat köhnemiş otoritelerin, özellikle de oportünist yazı işleri sorumluları, vekiller ve sendika yöneticilerinin yükü hâlâ omuzlarında. Şu anda bizim görevimiz, bu otoritelerin köhneliğine sert protestolarla karşı koymak [...] August ve yandaşları, Bernstein ve yandaşlarına karşı savunmadayken bize ve yardımımıza severek katlandı, zaten pantolonlarını ilk dolduran da onlar olmuştu. Fakat oportünizme karşı saldırıya geçmek söz konusu olduğunda, bizim ihtiyarlar, Ede [Bernstein], Vollmar ve David ile birlikte bize karşı yerini alıyor. Benim görüşüme göre durum bu, şimdi asıl konuya gelelim: İyileş ve sinirlenme! Bunlar, uzun yıllar gerektiren görevler!"[124]

Rosa Luxemburg, Mannheim parti kongresindeki ikinci konuşmasında, anarşist eğilimli yerel sendika örgütlerinin partiden dışlanmasını talep eden bir önergeye karşı çıktı ve anarşizmi benimsemediğini vurgulayarak, partinin sağa bakan kapıları ardına kadar açıp sola karşı kendini kapamasını ve sağ sapmanın "bir anlamda bazı sendikacılara karşı terbiye kamçısı olarak kullanılmasını" eleştirdi. Sınanmış ve doğruluğu kanıtlanmış ilkeye sadık kalınmalıydı: "Hiç kimse görüşleri nedeniyle dışlanamaz." Ayrıca "anarşist kaçamakları besleyen esas toprağın oportünizm olduğu" da unutulmamalı ve öncelikle oportünizme karşı mücadele edilmeliydi.[125]

Rosa Luxemburg kendisini kongre süresince iyi hissetmemesine ve güçten düşmesine rağmen, 25 Eylül'de Rosengarten Kongre Merkezi'nin Nibelungen salonunda yapılacak olan büyük bir toplantıya konuşmacı olarak katılmayı kabul etti. Toplantıda Rusya deneyimlerini anlatması isteniyordu ve onun haricinde Adolf Geck gümrük, vergi ve fiyat artışları üzerine ve Georg Ledebour sömürge politikası üzerine konuşacaktı. Binlerce kişilik yoğun kalabalık –yüzlerce insan salon dolduğu için içeri girememişti– Rosa'yı hararetli alkışlarla karşıladı. Rosa Luxemburg konuşmasına, kendisini mağdur gibi gösteren bir önceki konuşmacıyı protesto ederek başladı ve Rusya'da geçen ayları hiç abartısız hayatının en mutlu ayları olarak tanımlayabileceğini belirtti. Birçok kişi, yüzyıllarca korkunç acılara katlanmış olan bir halkın gerçekleştirdiği bu devrim hakkında, burjuva haber ajanslarının sansasyon düşkünlüğü nedeniyle yanlış bir izlenime sa-

hipti. 1848 Almanya Mart Devrimi ve 1789 Büyük Fransız Devrimi'yle kıyaslandığında gecikmiş bir devrim olsa bile, Rus devrimi farklı simgeler ve sınıfsal koşullar altında meydana gelmişti. "Rus proletaryası 1848 proletaryasının hayallerine kapılmıyor. Sosyalist iktidarın bugünden yarına kurulmasının imkânsız olduğunu, şu anda bir burjuva hukuk devletinden başka bir şey elde edilemeyeceğini biliyor."[126] Proletarya, burjuva özgürlüklerini burjuvaziye karşı mücadelede bir araç olarak kullanmasını öğrenecekti. Bu nedenle ön plandaki kişiliklerden ziyade, son derece büyük fedakârlıklar gösteren geniş kitlelerin kahramanlığına hayranlık duyulmalıydı. Alman sosyal demokratlar da, kitlelerin belirleyici olacağı mücadelelere hazırlanmalıydı. Bu hazırlıkta Rus devrimi iyi bir öğretmen olabilirdi.

Rosa Luxemburg Berlin'e döndükten sonra dinlenmek için kendisine zaman ayırdı, Luise Kautsky ve Kautsky kardeşlerden çok daha hayat dolu olan Hans Kautsky ile eğlenceli sohbetlerin, yerinde duramayan "şişko" Parvus ile buluşmaların tadını çıkardı. Ancak hemen akabinde *Kitlesel Grev, Parti ve Sendikalar* başlıklı çalışmasının 1906'da Kiev'de Rusça olarak yayınlanan baskısına bir önsöz yazmak zorundaydı.

Rosa Luxemburg'un sağlık durumu hâlâ düzelmemişti. Bu nedenle 24 Kasım'da Luise Kautsky ile birlikte, sürekli ziyaret edilip rahat bulamadığı Berlin'den ayrılarak, dinlemek üzere Garda Gölü'nün yakınlarındaki Maderno'a geçti. İki kadın Hans Kautsky'nin tavsiyesine uyarak, köyün uzağında ve hemen göl kenarında bulunan Liquet adlı şirin pansiyona yerleşti. Rosa Luxemburg, bu arada onun yokluğunda Berlin'deki evinde kalan Kostja Zetkin'e, bulundukları yerin ne kadar sakin ve güzel olduğunu yazdı. Sıcak ve yumuşak havalarda gezintiye çıkıyor, içlerinden geldiği gibi tembellik yapıyor ve suyun şırıltısının –"dalganın tekdüze gevezeliği"– ruhlarını esir almasına izin veriyorlardı.[127] Bu mektup, Rosa'nın Clara Zetkin'in küçük oğluna yazdığı ilk ve "Siz" diye hitap ettiği tek mektuptu. Rosa Luxemburg Kostja'yı 13-14 yaşından beri tanıyordu. 1906 yılının sonlarına doğru ikisi arasında bir aşk ilişkisi doğmaya başlamıştı.

Minna ve Hans Kautsky –herhalde bu nedenle– taşkın ve neşeli Rosa Luxemburg'dan "güneş, sükûnet ve özgürlüğü" hayattaki en güzel şeyler olarak betimleyen bir mektup aldı.[128] Rosa coşkun bir ifadeyle hayatın çok güzel olduğundan bahsediyordu. "Dışarıda güller, defne ağaçları, hanımelileri ve güneş çiçekleri açıyor, etrafımızdaki dağlar zeytinlikler ve selvi ağaçlarıyla dolu."[129] Karl ve Luise'nin on iki yaşındaki oğlu Benedikt'e, kadınların göl kıyısında nasıl çamaşır yıkayıp kurumaya bıraktığını, ama yabancıların gölü ve dağları hayranlıkla izleyebilmesi için çamaşırları aralıklarla astıklarını anlattı.[130]

Fakat Rosa Luxemburg Kasım ayının ilk haftasında, "şiddet eylemlerine

kışkırtma" suçlamasıyla açılan bir davada Weimar Ceza Mahkemesi önüne çıkmak üzere İtalya'dan ve Luise Kautsky'den ayrılmak zorunda kaldı. Savunma avukatı, Berlin'den Dr. Kurt Rosenfeld'di. Rosa Luxemburg'un Jena parti kongresinde yaptığı konuşmada işlendiği iddia edilen suçun söz konusu olmadığı kanıtlanmasına rağmen, savcı dört ay hapis cezası talebinde bulundu. Talep edilen cezanın yüksekliği, savcının ifadesine göre, "sanığın sosyal demokrat partide önde gelen bir rol oynamasından" kaynaklanıyordu.[131] Rosa Luxemburg, Ceza Mahkemesi tarafından Ceza Kanunu'nun 130. maddesi gereğince suçlu bulundu ve gelecek yıl infaz edilmek üzere iki ay hapis cezasına çarptırıldı.

Rosa Luxemburg, Leo Jogiches ile birlikte Polonya sosyal demokrasisine dâhil olmakla suçlandığı askeri mahkemenin 10 Ocak 1907 tarihli duruşmasına çıkmadı. "Sağlık nedenleriyle" duruşmaya gitmediği ve ne Rus polisi, ne de gizli polis tarafından ele geçirilebildiği için duruşma ve mahkûmiyet ertelendi.

Leo Jogiches ise sekiz yıl hapis cezasına çarptırıldı ve vatandaşlık hakları elinden alındı. Rosa Luxemburg 12 Ocak 1907'de Zürih'teki Mathilde ve Robert Seidel'e yazdığı bir mektupta "Kendimi nasıl hissettiğimi ve söyleyecek söz bulamadığımı tahmin edersiniz"[132] diyordu. Jogiches'in *mahkûmiyeti* ağır bir darbeydi. Kendisini ve arkadaşları Zofia ve Jakub Goldenberg'i, Jogiches'den gelen ve Jogiches'in "umutlu ve güçlü" olduğunu bildirdiği bir mektupla teselli etti. "Görgü tanıkları Leo'nun tüm gün süren duruşma boyunca ve karardan sonra tam bir kahraman gibi davrandığını aktardı."[133] Rosa Luxemburg 20 Mart 1907'de Kostja Zetkin'e, Leo Jogiches'in gardiyanıyla birlikte hapisten kaçmayı başardığını bildirdi ve ekledi: "Muhtemelen yakında Berlin'e ulaşır."[134] Çok rahatlamıştı, fakat aynı zamanda Leo'nun yakında gelecek olmasından endişeleniyordu. Çünkü bu arada Kostja Zetkin ile sevgili olmuşlardı.

### Burası bambaşka bir dünya

14 Ocak 1907'de Rosa Luxemburg, 25 Ocak'ta yapılacak olan Reichstag seçimlerine yönelik ajitasyon turuna başladı. Reichstag II. Wilhelm tarafından, Güneybatı Afrika'daki sömürge savaşı için ek bütçeyi reddetmesi nedeniyle dağıtılmıştı. Rosa Luxemburg Magdeburg Thale, Kiel-Gaarden ve başka yerlerde yaptığı toplantılarda, sosyal demokrasinin Hotanto* seçimleri adı verilen bu seçimlerde zor duruma düştüğünü fark etti. Diğer tüm partiler işçi partisine karşı birleşmişti ve sermaye kuruluşlarının maddi desteğiyle, Herero ve Hotantolara karşı sömürge savaşının devamı yö-

---

* Güney Afrika'da bir halk *~çev.*

nünde aşırı milliyetçi propagandaya dayalı saldırgan bir seçim kampanyası sürdürüyordu. Şansölye von Bülow'un, Sosyal Demokrasiye Karşı İmparatorluk Birliği Başkanı E. Von Liebert'e yazdığı Yılbaşı Mektubu denilen mektupla birlikte, bu "Yalan Dolan Örgütü" hükümetin resmi seçim temsilciliğine getirilmişti. Bülow mektupta tehlikenin sağdan değil soldan geldiğini iddia ediyor ve "Almanya'nın herhangi bir yerinde mevcut olan her türlü gerici düşüncenin; otorite, mülkiyet, din ve vatan kavramlarının içini boşaltan sosyalistlerden güç aldığını"[135] söylüyordu. Buna rağmen sosyal demokrasinin adayları 1903 seçimlerinden yaklaşık 250.000 daha fazla oy topladı ve böylece Merkezcileri, Ulusal Liberal Parti'yi ve Alman Muhafazakâr Partisi'ni çok geride bıraktı. Fakat değişen nüfus yapısı ve yerleşim yoğunluğuna uygun olmayan seçim bölgeleri ve bazı seçim ittifakları nedeniyle, sosyal demokrasi meclis sandalyelerinin yarısından fazlasını kaybetti ve yalnızca 43 milletvekilliği kazanabildi.

Bu kayıp, göz ardı edilemeyen bir darbe oldu. Rosa Luxemburg 6 Mart 1907'de son Reichstag seçimlerinin öğrettikleri üzerine Berlin'de yaptığı bir konuşmada şöyle dedi: "Sandalyelerimizin yaklaşık yarısını yitirdik. Fakat politik gücümüzün azaldığını sanan herkes, parlamentarizmin önemini abartmış olur. Biz devrimci bir kitle partisiyiz ve bizim gücümüz Reichstag sandalyelerinden değil, halkın içindeki taraftarlarımızın sayısından kaynaklanıyor. Parlamenter çalışmayı küçümsemiyoruz, ancak parlamenter bir azınlık partisi olarak yasamayı pek az etkileyebildiğimizin bilincinde olmamız gerekir. İşçiler lehine çıkartabildiğimiz kanunları vekillerimizin sayısına değil, vekillerin arkasında olan halkın basıncına borçluyuz. Vekillerimiz meclis kürsüsünü her şeyden önce ilkesel görüşlerimizi temsil etmek ve yaygınlaştırmak üzere kullanmalıdır. Bu açıdan bakıldığında mecliste 80 veya 40 temsilcimizin bulunması hiçbir önem taşımıyor. Ayrıca meclis kürsüsünün ajitasyon açısından kullanılması, küçük ve tanınmayan bir partinin hedeflerinin halka duyurulduğu zamanlar kadar önemli değil." Ona göre, seçmen kitleleri içindeki kaymaların nedenlerini araştırmak çok daha can alıcı bir sorundu. Yerleşik partilerin sömürge politikalarını sürdürmek üzere kışkırttığı milliyetçilik ve Rus devriminin yayılmasından duyulan korku, orta sınıfları ve küçük burjuvaziyi sosyal demokrasi karşıtı bir konuma sürüklemişti. "Burjuvazi, proletaryanın yeni silahını -kitlesel grevi- nasıl başarıyla kullandığını korku içinde seyrediyor." Geleceğin politik gelişmelerini *Weltpolitik* belirleyecekti. "*Weltpolitik*, karada ve denizde militarizm ve sömürgecilik anlamına geliyor. Kapitalizmin girdabına kapıldığı ve topuyla tüfeğiyle denizin dibine gömülmeye mahkûm olduğu gelişme işte bu. Orta sınıfların çark etmesi, burjuvazi içerisinde *Weltpolitik*'e karşı son direncin de yok olduğunu gösteriyor. Almanya'nın bu tehlike-

li girdaba sürükleneceği artık kuşku götürmez."[136] Seçim kampanyalarının seyri, sonuçları ve çıkarımları; Rosa Luxemburg'un Alman süper güç politikalarına karşı olduğu kadar, Alman sosyal demokrasisinin liberalizm veya kayda değer bir burjuva/küçük burjuva partisi tarafından desteklenme hayallerine karşı da uyarıda bulunmasına neden oldu. Partinin içindeki sosyal reformist güçler böylesi umutlar besliyor ve bu nedenle de yenilginin nedeni olarak Marksist söylem ve anti-kapitalist politikaları görüyordu. Richard Calwer *Sosyalizm Defterleri*'nde emperyalist sömürge politikasını savundu; Gustav Noske Reichstag'ta yapılan askeri durum tartışmasında Savaş Bakanı'nın alkışları eşliğinde, Almanya'ya saldırılması durumunda anavatanın korunacağını belirtti. Rosa Luxemburg'u bu beyanlardan ziyade, hareketin içinde bulunduğu "boğucu hava" endişelendirmekteydi. Partinin durumu bir kâbusu veya daha ziyade rüyasız ve ağır bir uykuyu andırıyordu.[137] 1 Mayıs 1907 bu nedenle sekiz saatlik çalışma günü ve dünya barışı için verilen mücadelenin kararlı ve kitlesel bir enternasyonalist şölenine, bir proleter devrim gösterisine dönüştürülmeliydi. Benzer fikirleri Paris'in *Le Socialiste* dergisi için yazdığı "Yenileniş" başlıklı makalesinde de dile getirdi.[138]

Rosa Luxemburg ajitasyon turundan beri, çoğu zaman şefkatle "oğlum" diye hitap ettiği Kostja Zetkin ile giderek daha yoğun bir şekilde mektuplaşıyordu. Aklından geçen her şeyi artık Leo Jogiches'e değil, ona yazmaktaydı. Örneğin bir tren garında kalkış saatini beklerken, küçük ayrıntılardan hareketle, çevredeki insanların ruh hallerini fantezi dolu betimlemelerle resmediyordu: "Birkaç dakikada bir tıknaz, sakallı, büyük Yahudi burunlu ve kalın dudaklı bir adam gelip orta yere dikiliyor ve elindeki çanı büyük bir gürültüyle çıngırdattıktan sonra kalın sesiyle her kelimeyi vurgulayarak saymaya başlıyor: Braunschweig, Goslar, Halle, Hildesheim, Hannover, Jerxheim...Peron III! Bunu yaparken de, orada bulunan tüm günahkârları lanetlermişçesine, gözlerini hareketsiz yüzünün içerisinde fıldır fıldır döndürüyor. Tüm bu korkunç istasyon isimleri bana insan hayatının ıstırap durakları gibi geliyor ... Dünyada neden bu kadar çok şehir var, bunu bana açıklayabilir misin, oğlum? Üstelik benim bulunduğum masaya bir de, dört-beş yaşlarında iki çocuğu olan mutlu bir aile yerleşti; Tanrım, çocukların mutluluğu için nasıl bir itina gösterildiğine insan inanamıyor! İnsanların neden bu kadar çok çocuk yaptığını bana açıklayabilir misin, oğlum? Salonun öbür köşesinde bir papaz oturuyor ve elimde olmadan cinsiyetsiz yüzüne bakıyorum. Bu benim hasta ruhumun bir kuruntusu mu, yoksa bir Tanrıya hizmet ettiğini düşünen, bu sevgiden dolayı kendisini hadım ettiren, şişko parmaklarının arasında altın kenarlı küçük bir kitapçık tutan ve ağzının içine gülünç şeyler mırıldanan karşı köşedeki papaz gibi bir insan

türü gerçekten de var mı? Tüm bunlardan bana ne? [...] Sana bütün bunları neden yazdığımı da bilmiyorum. Yok, yok! Şimdi hatırladım: Esasında sana yalnızca Pazar günü temiz havlu vermeyi unuttuğumu yazmak istiyordum; Helene'ye [1906'dan itibaren Rosa'nın evinde çalışan yardımcı] söyle, sana hemen dolaptan çıkarıp temiz havlu versin, yoksa vicdanım rahat etmeyecek. Bilirsin, rahat bir vicdan, insan mutluluğunun temel sebebidir. Biliyorsun, değil mi, oğlum?"[139]

Kostja Zetkin mesleki geleceğiyle ilgili kararsız kaldığı için, Rosa Luxemburg genç adama 1907 ilkbaharında Berlin'de bulunduğu sırada temel eğitim olarak ulusal ekonomi okumasını tavsiye etti. Tekrar Stuttgart'a döndükten sonra, Hans Kautsky veya Parvus ile tüm buluşmalarından ona da bahsetti ve sıkça gittiği tiyatro ve konserlerden izlenimlerini aktardı. Maksim Gorki'nin "Ana" isimli romanını okuduktan sonra, kitabı çekiştirmeye başladı. Roman Rosa'ya göre en cafcaflı türünden bir moda ve "ajitasyon romanı"ydı ve arkadaşlarının "sanatta devrim" umduğu Gorki'nin anlaşılan "lümpen" sanat ipliği tükenmişti.[140]

İmparatorluk Ceza Mahkemesi beklendiği üzere 12 Nisan 1907'de, Aralık 1906 tarihli Weimar kararına karşı savunma makamı tarafından yapılan itirazı reddetti. Fakat hapis cezasını ne zaman çekeceği Rosa Luxemburg'a henüz bildirilmemişti. 13 Mayıs'tan 1 Haziran 1907'ye kadar Londra'da yapılacak olan Rus parti kongresine gitmek istediği için, bu durum onu endişelendirdi. Bu belirsizliğe rağmen 12 Mayıs'ta Vlissingen/Hollanda ve Queensborough üzerinden yola çıktı. Leo Jogiches de parti kongresine katılacaktı, fakat Rosa Luxemburg ondan ayrılmak istediğini daha önce açıkladığı için birlikte gitmediler.

Rosa Luxemburg Londra'yı bilmesine rağmen, oraya vardığında kendisini büyük bir hiçlik duygusu içinde buldu: "Çok kötü bir ruh hali içerisinde, karanlık metronun bana sonu yokmuş gibi gelen istasyonlarını teker teker geçtim ve hiç tanımadığım bir semtte [Whitechapel] halimden bezgin bir şekilde indim. Burası kapkaranlık ve pis, sokak lambalarının solgun ışığı titriyor ve sokağın çamurlu gölcüklerinde (bütün gün yağmur yağdı) yansıyor. Karanlığın içinde sağda ve solda, renkli restoran ve barların ışıkları hayalet gibi yanıp sönüyor. Sarhoşlar bağıra çağıra sokaklarda yalpalıyor, gazete satan çocuklar çığlıklar atıyor, Pascin tarafından resmedilmişçesine korkunç çirkinlikteki çiçekçi kızlar sokak köşelerinde cıyaklıyor, otobüsler gıcırdıyor ve arabacılar kırbaçlarını şaklatıyor. Burada vahşi bir kaos hakim ve her şey tamamen yabancı. Lanet olası oteli uzun süre bulamadım ve kalbim acıyla düğümlenir gibi oldu."[141] Bu şekilde paramparça olması, genç dostu Kostja Zetkin ve eski hayat arkadaşı Leo Jogiches ile ilişkilerinde yaşayacağı çatışmaların herhalde bir önsezisiydi.

16 Nisan 1907'de Rosa Luxemburg kongrenin 8. oturumunun başkanı Lenin tarafından, delegelerin yoğun alkışları arasında Alman sosyal demokrasisinin temsilcisi olarak selamlandı. 1906 yılında Kuokkala'da gerçekleşen görüşmelerinden sonra Lenin ve Rosa Luxemburg, Lenin'in RSDİP V. Parti Kongresi'ne giderken Berlin'e uğradığı sırada bir kez daha buluşmuş, bu buluşmaya Maksim Gorki de katılmıştı. Bu fikir alışverişinin detayları bilinmiyor. Fakat Rosa Luxemburg'un *Kitlesel Grev, Parti ve Sendikalar* başlıklı çalışmasının Lenin tarafından, Batı Avrupa'daki mücadele koşulları bağlamında kitlesel grevin anlamı üzerine Almancada yazılmış en iyi inceleme olarak tanımlanması ilginç sayılabilir.[142]

Rosa Luxemburg ilk kongre konuşmasında Rus devriminin uluslararası ve özellikle de Alman işçi hareketi açısından önemini bir kez daha vurguladı; liberalizmin burjuva demokrasisinin değerlerine ihaneti Rus partisi açısından da özel bir önem taşıdığından, kitlesel grev tartışması ve Reichstag seçim sonuçlarına ayrıntılı bir şekilde eğildi. Burjuva devletinin demokratik biçimlerinin tek savunucusu olmak,[143] Almanya ve Rusya proletaryasını birleştiriyordu. Rosa Luxemburg daha önce broşür ve makalelerde açıkladığı, Rus sosyal demokrasisinin uluslararası harekette proleter taktiklerin geliştirilip derinleştirilmesinde öncü olması ve parti birliğini "iç bütünlük" ve "içsel güç" temeline dayandırması gerektiği şeklindeki görüşlerini tekrarladı.[144] Ve nihayet konuşmasının sonunda Alman parti yönetim kurulunun Wilhelm Pfannkuch imzalı mektubunu okudu. Mektupta Rus sosyal demokrasisi birlik ve bütünlüğe çağrılıyor ve "Rus halkının özgürlük mücadelesindeki öncü rolünü ilerleyen süreçte de üstlenmeye devam etmesi"[145] için dayanışma içerisinde cesaretlendiriliyordu.

Rosa Luxemburg izlenimlerini hemen coşkuyla Kostja'ya aktardı: "Burada olmaman çok yazık! Tüm bu akıl ve karakter dolu çehreler, bu tutkulu tartışmalar, bunları yakın bir gelecekte yeniden yaşamak mümkün değil. Burada uzun sarı atkuyruklu en fazla on sekiz yaşında genç bir kız da var, tartışmalarda gözleri alev alev parıldıyor ve heyecandan kafasını sallıyor. Bembeyaz uzun saçlı ve sakallı, zeki bakan gözlere sahip yaşlı bir adam dün yanıma gelip kendisini tanıttı. Adı Aaron Sundelewitsch, Narodnaya Volya'nın başı ve meşhur birinci Yönetim Kurulu'nun üyesi, Sibirya'da yirmi beş yıl angaryaya mahkûm edilmiş, bir delikanlı olarak gidip ihtiyar bir adam olarak geri dönmüş, muhteşem bir insan. Tüm bunları yalnızca görmekle bile büyük bir estetik ve ruhsal haz elde ederdin. Burası bambaşka bir dünya, sinirler geriliyor, nabız atışı hızlanıyor; insan ot gibi bitmeyip, yaşadığını hissediyor. Ot gibi yaşamaktan o denli nefret ediyorum ki, her an buna ve Friedenau'ya isyan ediyorum."[146]

Rosa Luxemburg birkaç gün sonra, Leo Jogiches ve Julian Marchlews-

ki ile birlikte yönettiği 40 kişilik illegal SDKP delegasyonun bir üyesi olarak kürsüye çıktı ve kongrenin merkezi bir konusu olan burjuva partileriyle ilişkiler konusunda söz aldı. Bolşevikler ve Lenin ile uyum içerisinde, proletaryanın devrimdeki öncü rolünü vurguladı ve liberal burjuvazinin karşı-devrimci konumunu mahkûm etti. Marx ve Engels'in 50 yıl önceki görüşlerinin dogmatik bir şekilde günün tümüyle değişmiş koşullarına uygulanmasına karşı çıkan Rosa Luxemburg, eleştirel ve yaratıcı bir Marx yorumundan yana tavır koydu. Rusya tarihi gösteriyordu ki; devrimci bir iktidar değişimini hedefleyen bir Rus liberalizmi, yalnızca bağımsız proleter taktikten vazgeçen ve liberalizmin emrine girmek isteyenlerin fantezisinde yaşıyordu.[147] Yarım yıllık devrimci hareket ve grevler, bir avuç Rus sosyal demokratından -gerçekten de yalnızca küçük bir hizip- dev bir kitle partisinin doğmasına yetmişti. Kendisi ve Leh arkadaşları kongrenin liberalizm ve parlamentarizm değerlendirmesine katılmaktayken, silahlı ayaklanma konusunda görüş ayrılıkları mevcuttu. Rosa Luxemburg "komplo hesapları ve kaba devrimci maceraperestliğe karşı" uyardı. Halk yığınlarını illegal yoldan silahlandırmayı, aynı "silahlı ayaklanmayı iradi olarak hazırlamak ve örgütlemek" kadar ütopik görüyordu. Sosyal demokrasinin ağırlık vermesi gereken konu, kitlesel mücadelelerin teknik değil, politik hazırlığı olmalıydı.[148]

Rosa Luxemburg kısaca, işçi sınıfını devrimci özne olarak gören Marksizm'e yaklaşımını açıkladı.[149] Ona göre Marksist öğreti hem esneklik hem keskinlikle karakterize olmaktaydı ve Marx'a dayandığını söyleyen Menşeviklerin yaptığı gibi, taktiksel gelgitlerle bir kargaşaya dönüştürülmemeliydi. Fakat Rosa Luxemburg Bolşeviklerin dargörüşlülüğünü, hoşgörüsüzlüğünü ve belli bir mekanikliğe sıkışıp kalmasını da eleştirdi. Parti içinde Menşeviklerin oportünizmine karşı bir mücadele verildiğini anlıyor, ama bunu mazeret olarak kabul etmiyordu.

Alman sosyal demokrasisi "taktiğin özüyle ilgili olarak kesin ve katı, taktiğin biçimiyle ilgili olarak ise esnek ve hoşgörülü" olma lüksüne sahipti. Çünkü partinin ezici bir çoğunluğu bağımsız devrimci sınıf politikası ilkesini savunmaktaydı. Bir avuç oportünist, tehlike yaratmaktan çok uzak bir konumdaydı, "tam tersine tartışma özgürlüğü ve fikir ayrılıkları, hareketin genişliği göz önünde bulundurulduğunda gerekli bile sayılabilirdi."[150] Rosa Luxemburg Bolşeviklerin devrimde temsil ettiği bağımsız proleter sınıf politikasının zaferini şiddetle destekliyordu, "fakat bunun özel olarak Bolşevik biçimini değil, Alman sosyal demokrasisine ve gerçek Marksizm'in ruhuna en yakın düşecek şekilde, Leh sosyal demokrasisi tarafından algılanıp uygulandığı biçimini"[151].

Rus delege Gandurin hatırladıklarını şu sözlerle aktarıyordu: "Çok par-

lak bir konuşma yaptı. Konuşması coşkulu karşılaştırma ve örneklerle doluydu ve bizi derinden etkiledi. Rosa'nın sesi boğuk ve alçak çıkıyordu, fakat bizi sarıp sarmalayan coşkulu anlatımı oldu. Son derece ikna edici, doğal ve samimiydi. Konuşmasının içinden Plehanov ve yandaşlarına karşı saygılı ama keskin bir ironi yükseliyordu. Hiç isim vermedi, fakat Plehanov saldırı oklarının kime yöneldiğini kavramış olmalıydı ve meydan okumayı kabul etti. Rosa kürsüden inip, sıraların arasından kendi oturduğu yere giderken, Bolşevik kanat onu çılgınca bir alkış yağmuruna tuttu."[152]

Plehanov'un Rosa Luxemburg'un konuşmasını yumuşatma çabasına, diğer Bolşeviklerin yanı sıra, Luxemburg'u konuşmasından dolayı sıcak bir şekilde kutlayan Lenin de çok sert karşı çıktı.[153]

Rosa Luxemburg bu kongredeki üçüncü ve son konuşmasında, daha önceki konuşması hakkında yapılan yanlış değerlendirmeleri ele aldı ve küçük burjuva tabakaların ve köylülüğün konumuyla ile ilgili görüşlerini dile getirdi. Köylülük ve küçük burjuvaziyi toplumun gerici unsurları olarak tanımlayan Plehanov'a karşı çıktı. Almanya'da yalnızca tarım proletaryasının geniş kesimleri değil, küçük ölçekli köylüler de giderek sosyal demokrasiye yaklaşıyor ve böylece "köylülükten bir bütün halinde gerici küçük burjuvazi olarak bahsedilmesinin bir ölçüye kadar kuru ve cansız bir şemacılık olduğunu" kanıtlıyordu. "Devrimin harekete geçirdiği, henüz tam anlamıyla ayrışmamış Rus köylü yığınlarının içinde de, hem geçici ittifaklar kurabileceğimiz tabakalar, hem de geleceğin doğal yoldaşları bulunuyor."[154] Bu nedenle sekterlikten kaçınılmalıydı. Toprak mülkiyeti koşullarındaki en muazzam dönüşüm, devrimle birlikte gündeme gelmişti; bu nedenle köylülük, devrimci bir dinamik oluşturmaktaydı. Toprak sorunu, çözümsüz kaldığı sürece, devrimi mayalamaya ve kendiliğinden halk hareketlerine geniş bir dinamizm kazandırmaya devam edecekti. Bu ise, Rusya'daki köylü hareketlerine Sosyal Devrimcilerde ifadesini bulan ütopik-sosyalist rengini kazandırmaktaydı.[155] "Plehanov yoldaş bana karşı, benim bir anlamda buharlaşan ve bulutlar üstünde uçan Marksizm'i temsil ettiğim suçlamasında bulundu. İstemediği durumlarda bile nazik olan Plehanov yoldaş, bana gerçekten bir kompliman yaptı. Marksistler olayların akışı içinde yönlerini bulmak için genel bir bakışa sahip olmalıdır, bunu ise günlük ve saatlik konjonktürün derinliklerinden değil, belli bir teorik yükseklikten yapabilirler. Ve Rus devriminin seyrinin gözlemleneceği kule, burjuva toplumunun uluslararası gelişimi ve ulaştığı olgunluk derecesidir."[156] Rosa Luxemburg, devrimi adeta ayartıcı bir davete çevirdiği suçlamasını reddetti. Yalnızca zaferden emin olunca savaşa giren lider ve ordular zavallı sayılırdı. Rus işçi sınıfı yürekliydi; öncü olacak ve Fransız proletaryasının 19. yüzyılda oynadığı rolü oynayacaktı.

Rosa Luxemburg üç ateşli konuşma sonrasında tümüyle bitkin düştü. Leo Jogisches'in, Kostja Zetkin'in bir mektubunu ele geçirip okuması, sinirlerini daha da gerdi. Uluorta konuşulacak bir skandaldan çekindiği için Jogiches'den hesap sormaya cesaret edemedi ve Kostja'ya bundan böyle Londra'ya mektup yollamamasını rica etti.[157] Clara Zetkin'e "Sonunda o denli yorgun düştüm ve kendimi o kadar kötü hissediyordum ki, intihar etmeyi düşündüm. Bu ruh halini kendi tecrübelerinden tanırsın"[158] diye yazdı.

Parti kongresi Rosa Luxemburg'da bunaltıcı bir etki yaratmıştı: "Plehanov bitmiş durumda ve en yalaka taraftarlarını bile hayal kırıklığına uğrattı. Artık yalnızca fıkra anlatabiliyor, ondan yirmi yıldır dinlemeye alıştığımız eski fıkralar. Bernstein ve Jaurès, Plehanov'un Rusya politikasını anlayabilselerdi onu göklere çıkarırlardı. Güzelce kavga edip bir sürü yeni düşman edindim. Plehanov ve Akselrod (bunlarla birlikte Gurwitsch, Martov ve diğerleri) Rus devriminin şu andaki en sefil figürleri. Parti kongresi olumlu bir çalışma olarak ortaya pek bir şey çıkarmadı, ama durumun gözler önüne serilmesine şüphesiz katkıda bulundu. İlkesel politika açısından çoğunluğu, Rusların yarısı (Bolşevikler), Lehler ve Letonyalılar oluşturuyor. İşçi Birliği'nin Yahudileri, bir sürü oyun ve radikal gevezelikten sonra Plehanov oportünizmine omuz vererek, en aşağılık bezirgânlar olduklarını kanıtladılar. Benden işittikleri laflarla kıpırdayamaz duruma geldiler ve fena halde kızdılar."[159]

Rosa Luxemburg kongre konuşmalarında özellikle Avrupa'nın 1789 sonrası devrimler tarihinden yaptığı karşılaştırmalarla göz kamaştırdı. Rus devriminin önemli taktiksel konularında Lenin ile aynı görüşteydi. 1903/04 yıllarında parti kavramına ilişkin olarak yaşanan polemikte su yüzüne çıkan keskin karşıtlıklar arka plana düşmüştü. Kostja Zetkin, Rosa Luxemburg'un kendisine Londra'dan gönderdiği birçok mektup nedeniyle Londra'da yaşananlar hakkında bilgi sahibiydi ve Rosa Luxemburg'un isteği doğrultusunda onu 1 Haziran saat 6.30'da Zoologischer Garten* istasyonunda karşıladı.

Rosa Luxemburg 12 Haziran 1907'de Weimar'da verilen hapis cezasını çekmek üzere teslim oldu ve 12 Ağustos'a kadar Barnim Sokağı 10 adresindeki kadın hapishanesine yattı. Burada kendisine saygılı davranılıyordu ve durumundan memnundu. Clara Zetkin'e şöyle yazdı: "Fakat düşünebiliyor musun, iki ay boyunca ortalıktan çekilmiş durumdayım!"[160]

Ayda yalnızca bir kez ve akrabalarına yazmasına izin veriliyordu. Fakat kuralların etrafından dolanabilecek kadar tecrübe sahibiydi. Kostja ve Clara Zetkin için Rosa teyze oldu ve hapishane müdürü, kontrol etmesi ge-

* Hayvanat Bahçesi –*çev.*

reken mektupların sıklığı ve uzunluğuyla ilgili olarak bir kez bile şikâyette bulunmak zorunda kalmadı.

Rosa Luxemburg erkenden kalkıyor ve aklını dağıtmak için işe gömülüyordu. Alaycı bir ifadeyle, yeşil çalışma lambasını ve mavi sabahlığını kullanmasına izin verildiği için kendisini evinde gibi hissettiğini belirtti. Kautsky'ler kitap ihtiyacını gideriyor, 1907'den beri kendisine evde yardım eden Gertrud Zlottko temiz çamaşır getiriyordu. Clara ve Kostja Zetkin ile Luise Kautsky birkaç kez ziyaretine geldiler. Clara Zetkin "Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Sorunu Üzerine" başlıklı ve Stuttgart Kadın Konferansı için hazırlanan bir çalışmanın son kopyasını getirdi. Rosa bu çalışmayı büyük bir zevkle okudu ve kendisi için büyük bir kazanım olarak değerlendirdi, çünkü "kadınlar âleminin bir yığın gerçeği hakkında hiçbir şey bilmiyordu"[161]. Clara Zetkin'in kadın hakları ve kadın hareketi için gösterdiği çabalara ilk kez bu denli büyük bir saygı hissediyordu.

**Bana belki bir kadın hareketi delegeliği ayarlayabilirsin?**

Rosa Luxemburg'un aslında hiç ilgi göstermediği "kadın sorunu", onu Clara Zetkin'e bir süreliğine daha da yakınlaştırdı. 11 Temmuz 1907'de Leipzig'te kadınlarla ilgili olarak düzenlenen bir toplantıda Clara Zetkin, Rosa Luxemburg'un Saksonya delegesi olarak Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı ve 18 Ağustos ile 24 Ağustos 1907 tarihleri arasında Stuttgart'ın Liederhalle salonunda yapılacak olan Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne seçilmesini sağladı. Almanya'da düzenlenen bu ilk uluslararası kongreyi Émile Vandervelde açtı ve August Bebel 25 ülkeden gelen 884 delegenin önünde açılış konuşmasını yaptı.

Rosa Luxemburg, 1907'den itibaren Lenin'in de seçildiği Uluslararası Sosyalist Büro'nun hazırlık toplantısına katılmak üzere 15 Ağustos'ta Stuttgart'a gitmişti. Burada Clara Zetkin'e şöyle dedi: "Şuradaki adama iyi bak! Bu, Lenin. Kararlı ve inatçı kafasını görüyor musun? Hafif Asyatik yüz çizgileriyle gerçek bir Rus köylü kafası. Bu kafayla duvarları yıkmak niyetinde. Belki bunu yaparken kafası kırılabilir, ama kesinlikle pes etmeyecek."[162] Rosa Luxemburg Clara Zetkin'in yanında kalıyordu ve böylece arada sırada sevgili Kostja'sıyla gizlice birkaç saat geçirebilmekteydi.

17 Ağustos'ta kadın konferansında, uluslararası kadın hareketinin de katılması planlanan Brüksel'deki Uluslararası Sosyalist Büro'yla ilgili deneyimleri üzerine konuştu. Bu hareketin henüz kendi ayakları üzerinde durabilen uluslararası bir merkezi bulunmaması nedeniyle böylesi bir katılımı onaylamadı; fakat *Eşitlik*'in yayın organı olacağı ve Clara Zetkin'in yönetici olarak görev yapacağı Stuttgart merkezli uluslararası bir kadın sekreterliği kurulması önerisini destekledi.

Saksonya sosyal demokratlarının tüzüğüne göre kadın ve erkeklerin birlikte örgütlenmesi ve delegelerin birlikte seçilmesi öngörüldüğü için, Georg von Vollmar'ın girişimleri sonucunda 289 kişilik Alman delegasyonu Rosa Luxemburg'un Uluslararası Sosyalistler Kongresi delegeliğini iptal etti. Bunun üzerine Rosa Luxemburg kongreye Uluslararası Sosyalist Büro'nun üyesi ve illegal SDKP'nin delegesi olarak katıldı.

Bu durum, uluslararası kongrelere katılımla ilgili delegelik tartışmalarına öteden beri alışık olan Rosa Luxemburg'un coşkusunu etkilemedi; görüşmelerin odak noktası olan militarizm ve uluslararası çatışmalar tartışmasına Rus devriminin ruhunu taşımak, onun için çok önemliydi. Bu doğrultuda uluslararası işçi hareketinin Rus devriminden dersler çıkarması gerektiğinin altını çizdi.

Politik görüşleri fazlasıyla tartışmalı olsa bile, Doğu Avrupa sorunlarıyla ilgili özel yetenekleri herkes tarafından kabul edilmekteydi. "Militarizm ve uluslararası çatışmalar" konulu gündem maddesi üzerine çalışan komisyon fikir birliğine varamayıp bir alt komisyonun kurulmasına karar verilince, Vaillant Rosa Luxemburg'un Polonya temsilcisi olarak komisyona dâhil edilmesini önerdi. Vaillant, Varşova'daki devrimci mücadelenin tanığı olan Rosa Luxemburg'un yeni mücadele biçimlerinin uygulanmasıyla ilgili pek çok deneyim edindiği görüşündeydi. Komisyonun Alman temsilcileri, özellikle de partinin sağ kanadı buna karşı oy kullandığı için, Lenin Rosa Luxemburg'u Rus sosyal demokrasisi adına delege yaptı. Militarizm ve savaş karşıtlığı tartışmalarının odak noktasında, August Bebel'in sunduğu bir önerge bulunuyordu. Önerge genel hatlarıyla Guesde'nin taslağıyla örtüşürken, emperyalist savaş tehlikesi karşısında savaşı çok daha muğlâk ifadelerle tarif ediyor ve geleneksel parlamenter faaliyeti öne çıkarıyordu.

Delegelerin içindeki devrimci güçler Bebel'in önergesini, koyduğu görevler açısından somutlaştırmaya çalıştı ve 19/20 Ağustos'ta farklı delegasyonların Georg Ledebour, Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches gibi sol eğilimli üyeleri, Lenin'in girişimiyle biraraya gelerek önergelerle ilgili değişiklik isteklerini ve nasıl hareket edeceklerini görüştü.[163] Vaillant ve Jaurès çevresindeki Fransız sosyalistler de, Rus devriminin deneyimleri dikkate alınarak parlamento içi ve dışı eylemlerin birarada sürdürülmesini talep ediyordu.

Lenin, Rosa Luxemburg ve Martov birlikte verdikleri ek önergede, devrimci kitlesel eylemin yalnızca emperyalist savaşın önlenmesiyle sınırlandırılmayıp, sınıflı kapitalist toplumun yıkılmasını hızlandırmak açısından da ele alınması gerektiğini belirtti. Tarihsel analiz, Rus-Japon savaşıyla patlak veren devrim, savaş ile devrim arasındaki bağlantıyı göstermiş ve

böylece barış ve demokrasi için verilen mücadeleyle sosyal sorunların çözümü arasında yakın bağlar olduğunu kanıtlamıştı. Her ülkenin kendine özgü somut koşulları göz önünde bulundurulmalıydı. Savaş ilanını genel bir grevle yanıtlamak isteyen Hervé, bunu görmezden gelmekteydi. Delegelerin büyük bir çoğunluğu anti-militarist ajitasyonu gençlik içinde yaygınlaştırma konusunda aynı görüşteydi.

Karar tasarısının Lenin, Luxemburg ve Martov tarafından önerilen taslağı üzerine yapılan yoğun görüşmelere, danışman olarak avukat Hugo Haase de dâhil edildi. Lenin daha sonra şunları yazdı: "İlk taslak, devrimci ajitasyon ve eylemlerden çok daha doğrudan bahsediyordu. Bunu Bebel'e gösterdik. Bunu kabul etmem mümkün değil, savcılık parti örgütümüzü hemen kapatır, önemli bir neden olmaksızın bunun olmasını istemeyiz diye cevap verdi. Aynı görüşü yasal sınırlar içinde ifade etmek için hukukçularla birlikte metnin üzerinde yapılan yoğun görüşmelerden sonra, Bebel'in de onayladığı nihai formülasyon bulundu."[164]

Kararın en önemli paragrafı, sonuçta şu şekli almıştı: "Bir savaş tehlikesi durumunda söz konusu ülkelerin emekçi sınıfları ve parlamenter temsilcileri Uluslararası Büro'nun desteğiyle, kendilerine en etkili gözüken ve sınıf savaşının ve genel politik durumun keskinliğine göre doğal olarak değişen araçları kullanarak, savaşın çıkmasını önlemekle yükümlüdür. Savaşın buna rağmen patlak vermesi durumunda gündeme gelen görev, savaşın hemen sona erdirilmesini savunmak ve savaşın yol açtığı ekonomik ve politik krizi halkın ayağa kaldırılması için kullanmak ve böylece kapitalist sınıf iktidarının yıkılışını hızlandırmaktır."[165]

Bu karar II. Enternasyonal'in barış çabalarını güçlendirdi. Sol kanatın metne eklediği vurgular, kararı somut koşullara göre yorumlamaya ve genişletmeye yönelik bir hareket özgürlüğü sağladı. Lenin, dünya savaşı esnasında geliştirdiği "emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi" sloganını bu kararla bağlantılandırdı; Rosa Luxemburg ya sosyalizm ya barbarlık derken bu karara dayandı.

August Bebel, savaş onun devrimci kararlılığını ölçemeden öldü. Noske'nin Nisan 1907'de "vatanın savunulması" üzerine yaptığı konuşma iyiye alâmet olmasa da, Stuttgart kongresinin savaş karşıtı kararı antimilitarist güçlerin bir başarısıydı. Bu başarıda Rosa Luxemburg'un büyük bir katkısı olmuştu.

### İnsan sürünmeyip yaşadığını hissediyor

1907 yılının yaz sonunda Rosa Luxemburg kaderinden hoşnutsuzdu ve hayatının üzerinde kara bulutlar dolanıyordu. Essen parti kongresine git-

medi. Söyleyeceklerini daha önceden basında ve Stuttgart ve Londra'da dile getirmişti. Bilimsel çalışmaya ve Berlin Akşam Okulu kapsamında vereceği bir ekonomi dersinin hazırlıklarına sığındı. Taban çalışmasını vazgeçilmez gördüğü için, altı farklı konuda seminer vermeyi kabul etmişti. Hapisteyken istediği kitaplar –Lassalle'in *Kapital und Arbeit* (Sermaye ve Emek) isimli çalışması, *Anti-Dühring*, *On Sekizinci Brumaire* ve Blanqui'nin *Geschichte der Nationalökonomie* (Ulusal Ekonomi Tarihi) kitabı– hâlâ yanı başında duruyordu. Çalışmalarından tatmin olmasına rağmen, kişisel durumunu giderek daha da çekilmez bulduğu için, başka düşüncelere dalıp duruyordu. Kostja'ya hapishaneden anlattığı gündüz düşlerine teslim oldu: "Bütün gün elimde olmadan sakin, geçen kış gibi her şeyden uzak bir hayatı hayal edip durdum. Çok okuduğumu, çalıştığımı, gezintiler yaptığımı (buzda kaydığımı...). Ne harika olurdu! Daha güzel bir şey tahayyül edemiyorum. Fakat bu yalnızca bir düş. Gerçekleri ve yakın geleceği düşündüğümde, büyük bir acı hissediyorum."[166]

Kabul etse de etmese de Leo Jogiches'in, Kostja tarafından yeri doldurulamayan içten ve zeki dostluğunun eksikliğini hissetmekteydi. Rosa ve Leo 1906/07'deki uzun ayrılıktan sonra yeniden biraraya gelememiş ve Leo'nun Varşova'dan dönüşünün akabinde ilişkilerine son vermişti. Birbirlerini anlayışsızlık ve sadakatsizlikle suçladıkları dramatik olayların ardından, mantıkları ayrılmalarının en doğru yol olacağını söylemişti. Derinden yaralanmış bir ruh haliyle, bu karar üzerine nasıl yaşayacaklarını uzun süre bilemediler. Önüne geçilemeyen karşılaşmalar bu durumu daha da zorlaştırdı. Neredeyse her gün karşılaşıyorlardı –ortak evlerinde, kütüphanede, politik toplantılarda veya arkadaş çevrelerinde.

Son on beş yıl içerisinde Rosa Luxemburg ile Leo Jogiches arasındaki ilişki, dikbaşlı mizaçları ve politik faaliyetlerinin beraberinde getirdiği güvensiz koşullar nedeniyle pek çok kez sınanmış ve her şeye rağmen sevgi ve saygıya dayanan bir birliktelik ruhu gelişmişti; bu his şimdi özellikle Leo'da öfke ve çaresizliğe dönüşmekteydi. Leo, Rosa Luxemburg'u bırakmak istemiyor, onun başka bir erkeğin kolları arasında olmasını kabullenemiyordu. Acizlik içinde ölüm tehditleri savurmaktan da geri durmadı. Rosa Luxemburg Leo'nun ani bir tepkisinden duyduğu korkuyla delirecek gibi oluyor ve Kostja'nın hayatından da endişeleniyordu.[167] Sevgilisine belki her şeyin acı bir şekilde biteceğini, ama elinden hiçbir şey gelmediğini yazdı.[168] Devrim mücadelelerinde bile sarsılmayan kadın, korkusundan bir tabanca edindi.

Rosa Luxemburg birkaç seneden beri bir çocuk istiyordu. Leo Jogiches

bu arzuyu, Rosa'nın düzensiz ve bazen zorunlu olarak gizlilik koşullarında sürdürdüğü hayatı gerekçe göstererek yerine getirmek istemedi. Yetişkin bir erkekten ziyade çocuk olarak gördüğü Kostja'yı muhtemelen zaten çocuğunun babası olarak düşünmüyordu. İçten içe beslenen bu arzu, hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti.

Rosa Luxemburg Zürih'teki öğrencilik yıllarından sonra ailesinden giderek uzaklaşmıştı, farklı dünyalarda yaşıyorlardı. Ablalarının uzun bir aradan sonra yaptığı bir ziyarette kendini rahatsız hissetti ve Eylül 1907'de Clara Zetkin'e şöyle dert yandı: "Maalesef sizin oradaki cennetten cehenneme düşmüş oldum. Evim akrabalarla dolu (çocuklu!), kafamı dinleyip sükûnet bulabileceğim ufacık bir yer bile yok. Kendimi nasıl hissettiğimi tahmin edebilirsin."[169] Ruhu tozlanıyordu, yorgundu, ruhsal bir bunalım içerisindeydi ve Mayıs ayından beri hiç dinlenmemişti. 17 Eylül'de son misafirler gittikten ve Leo Jogiches de uzun bir süreliğine Berlin dışına çıktıktan sonra nihayet rahatlayarak derin bir nefes aldı. Bunu hemen Kostja'ya bildirdi: "Yeniden yalnızım. Ev düzgün ve temiz, etraf sakin ve yeşil lamba masanın üstünde yanıyor. Çalışarak, sinirlerimin yakında yatışacağını umuyorum."[170] Fakat bu umut, şefkatli bir birliktelik özleminin karşı konulmaz bir duygu halini almasını önlemek için başvurulan bir tedbirden başka bir şey değildi.

Kostja Rosa Luxemburg ile defalarca karşılaşmış ve erkekliğe adım attığı günlerde annesinin arkadaşını çekici bir yol arkadaşı olarak görmeye başlamıştı. Muhtemelen ailesinin kendisini anlamadığını düşünüyor, güvende hissetmiyordu. Hayatın anlamını, doğru mesleği ve net bir bakış açısını ararken Rosa Luxemburg'dan yardım ummaktaydı. Rosa Luxemburg, Leo Jogiches'in ayrılığından duyduğu acıyı uyuşturmak ve içinde bulunduğu bunalımı aşmak için kendisini Kostja'ya verdi. Ona "Kostik, oğlum benim" ve "sevgili küçük çocuk" diyor, onda "yüzünden sükûnet ve metanet akan, fakat ruhunda oluşan sabah sislerinin, görkemli dağlarda güneş doğmadan önce olduğu gibi bir o yana bir bu yana dalgalandığı" küçük bir çocuk görüyor ve aynı anda neredeyse kırıcı kelimelerle tüm söylediklerini geri alıyordu: "Hepsi zırva, oğlum, haydi yatmaya git veya biraz gezin".[171] Kostja'ya yazdığı mektuplarda hülyalı bir şefkat ve cinsel arzu içeren mahrem itiraflar yerini birdenbire günlük olaylara, talimatlara, iç çekişlere, az mektup almasıyla ilgili suçlamalara, fiziksel ve ruhsal durumuna yönelik iyi niyet dileklerine bırakıyordu. Genç adamı kâh ulusal ekonomi için heyecanlandırmaya, kâh aynı şevkle yazarlık yeteneğini teşvik etmeye çalışıyordu. Rusya'daki yaşam çok dinamik olduğu ve en görkemli devrim tartışmaları burada yaşandığı için Rusça öğrenmesini tavsiye ediyordu. Ulusal ve uluslararası parti kongrelerinde yaşananla-

rı, kitaplar ve insanlar hakkında düşündüklerini büyük bir açıklıkla anlatıyor ve Kostja'ya kendi kuşkularını açıyordu: "İçimde ahenk özleminin gözyaşları akmasına rağmen, neden hayatta sürekli her yanıma batan ve her yerimi kesen izlenimler edinmek zorunda kalıyorum, neden? Neden her seferinde, dış dünyaya karşı koyamadığı için kaybolup giden benliğimi, yeni durumların tehlike ve dehşetine sürükleyip duruyorum?"[172]

Rosa Luxemburg içten içe, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir düşün peşinden koştuğunu biliyordu.

Zaman içerisinde yorgunluk, huzursuzluk ve korkularının üstesinden gelmeyi başardı ve yeniden işine yoğunlaşabildi. Kostja'ya 24 Eylül 1907'de sakin, düzenli bir hayat ve iyi bir yoğunlaşmayla ulusal ekonomi çalışmasında düzgün bir yola girdiğini belirtti. "Düşünme yöntemimi kaybetmiştim ve bu durum beni çok endişelendiriyordu."[173]

Rosa Luxemburg kendisini aniden heyecanlandıran yeni bir meydan okumayla karşı karşıya kaldı. Kendisi gibi Marksist olan Avusturyalı Rudolf Hilferding ve Hollandalı Anton Pannekoek gibi yabancı uyrukluların parti okulunda ders vermesinin resmi makamlarca yasaklanması üzerine, parti yönetim kurulunun tercihi Rosa Luxemburg'tan yana oldu. Başlangıçta bu görev için düşünülen, ama teklifi reddeden Karl Kautsky 24 Eylül 1907'de Rosa Luxemburg'a August Bebel'in teklifini iletti. Rosa Luxemburg ertesi güne kadar yanıt vermeliydi.

Rosa Luxemburg birkaç saatliğine bocaladı ve sevgilisine "İlk düşüncem ve duygularım hayır demekten yanaydı" diye yazdı. "Okul beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor ve öğretmen olarak doğmadım. Yakışıklı Rudolf'ün yerine geçmenin şanı da pek bir şey ifade etmiyor. Fakat lehte olan başka nedenler var. Aklıma birdenbire, bunun benim için maddi bir güvence oluşturacağı geldi. Haftada dört dersten yarım yıllık bir kursa (Ekim – Mart) 3.000 Mark ödeniyor. Bunlar mükemmel şartlar ve altı ayda hem bir yıllık para kazanmış olurum, hem de öğleden sonraları ders olmadığı için yılın yarısı bana kalır. Belki kabul etmem en iyisi olur, yoksa bu şekilde düzensiz yazarak tesadüflere bağlı yaşamaya devam edeceğim. Kabul etmem durumunda bilimsel çalışmalarım için gerekli olan sükûneti de bulabilirim. Ayrıca önceden Berlin'deki kurs için hazırlanmış olmam da işime geliyor, biraz daha ayrıntılandırarak aynı ders planını kullanabilirim."[174] "Olimpos" olarak adlandırdığı ve başkanlar August Bebel ve Paul Singer'in yanı sıra W. Eberhardt, F. Ebert, A. Gerisch, H. Molkenbuhr, H. Müller, W. Pfannkuch, R. Wengels ve Luise Zietz'den oluşan yönetim kurulu toplantısına katıldıktan sonra teklifi kabul etti. Rosa Luxemburg yeniden iyimser bir havadaydı. İktisat tarihi ve ulusal ekonomi derslerini kabul ederek, maddi sorunlarının üstesinden gelmesini sağlayacak bir gelir elde etmişti. Önün-

de duran işleri, her Cuma vermesi gereken dersleri ve özellikle Leh hareketi ve basınla ilgili olan diğer yükümlülüklerini düşündükçe, Garda Gölü'nde Kostja'yla birlikte artık parasının yeteceği bir Noel tatili hayal etmekten kendini alamıyordu.

Kostja'ya duyduğu özlem arttı. Onunla birlikte sorunsuz ve uyumlu bir ömür geçirme düşüncesi yok denecek kadar azdı. Buluşmak üzere sürekli gizli bir yer arayışında olmaları, aralarındaki gerilimi artırıyor gibiydi. Başkalarının ilişkilerine anlayış göstereceğini düşünmüyorlardı. Rosa Luxemburg ile Kostja'nın mektuplaşmaları fazlasıyla yoğunlaştı. Bu mektuplarda Rosa'nın rolü, şefkatli bir anne ve hükmeden bir akıl hocası ile tutkulu bir sevgili arasında gidip gelmekteydi. Kostja'ya sadakat ve aşk yemini için yalvarırken, hemen ardından hayatın kurallarını öğretmeye başlıyordu. Rosa Luxemburg hayatının günlük akışını Kostja'ya dakikası dakikasına anlatıyor, ona düşünce ve duygularını açıyordu. Kostja'dan defalarca sağlığına dikkat etmesini, sistematik bir şekilde çalışmasını, eleştirel bir gözle okumasını, cesur davranmasını ve ulusal ekonomi öğrenimini üç yıl içinde kendi kürsüsünü devralacak kadar geliştirmek üzere zekice planlar yapmasını istedi.

Bazı günler Kostja'dan mektup gelip gelmediğini öğrenmek için birkaç kez Nied Sokağı'ndaki postaneye gidiyor, gelen mektupları defalarca okuyor, sürekli yanında taşıyor, bunları Kostja'nın isteği doğrultusunda yakmadan önce yatakta bile yanına koyuyordu.[175]

Sevgilisinin mektuplarında dalgınlık veya dikkatsizlik yakaladığı hissine kapılırsa, biraz önce tapınırcasına göklere çıkardığı genç adama suçlamalarda bulunuyordu. Parti okulundaki ilk gününde sevgilisine şunları yazdı: "Okul konusunda görüşlerini yazacağını umuyordum ama sen buna kısaca değinmişsin. Her neyse, fark etmez."[176] Kostja'nın yorumları kısa olduğunda aksileşebiliyor veya hüzünleniyor, kıskançlık veya vesveseye kapılıyordu. 1 Ekim 1907'de Kostja'nın inanılmaz dalgınlığından şikâyet ettikten ve bunun bir "dış etkiden kaynaklandığı" tahmininde bulunduktan sonra, 4 Ekim'de şöyle yazdı: "Küçük sevgili, ikimiz de birbirimizi korkuyla hayatından bezdirme sanatına sahibiz. Senden birkaç gün mektup gelmezse, hemen senden şüphelenmeye ve seninle ilgili nahoş şeyler düşünmeye başlıyorum." Kostja geleceğini bildirince mutluluktan havalara uçtu: "Demek yakında geleceksin! Bunu düşünmeye bile cesaret edemedim! [...] En sevdiğim ve en güzel adam, yanı başımda."[177]

### Okuldan büyük bir zevk alıyorum

Rosa Luxemburg Alman sosyal demokrasisinin Berlin parti okulundaki iktisat tarihi ve ulusal ekonomi derslerine 1 Ekim 1907'de başladı ve hayatı

o zamana değin aşina olmadığı bir yükümlülük nedeniyle daha sıkı bir düzen ve yepyeni bir ritim kazandı. Hafta içi dört gün saat 10 ile 12 arasında ders vermek üzere Friedenau'dan şehir merkezine gidiyordu. Sabah 6.30'da kalkıyor, 8'e doğru yürüyüşe çıkıyor, sonra da okula gidiyordu. Öğlenin erken saatlerinde biraz dinleniyor, bunun ardından da ertesi günün dersini hazırlıyor veya diğer işlerini hallediyor, saat 21.30'da ise yatıyordu. O zamana kadar serbest gazeteci ve bilim insanı olarak faaliyet göstermiş olan Rosa Luxemburg yarım yıl boyunca "parti okuluna zincirlerle bağlı" olmaya alışmalıydı.[178]

Zaman zaman hâlâ yazılarının yayınlandığı *İleri*, Rosa Luxemburg'un yeni işi kabulünden sonra bayram etmişti. Yalnızca Hilferding ve Pannekoek'un yerini almış olmasının değil, yerini alma tarzının da yüksek makamlarda olumlu karşılanmayacağı konuşulmaktaydı. Çünkü "Franz Mehring Alman tarihi derslerinin sayısını ikiye katlayacak, Rosa Luxemburg ekonomi kuramını, Heinrich Cunow toplumsal gelişmelerin tarihini, Hermann Duncker de sosyalizm tarihini öğretecek"ti.[179]

Sosyal demokrat parti okulu 15 Kasım 1906'da *İleri*'nin Linden Sokağı 3, 2. avlu, Kat:4 adresindeki merkez bürosunda açılmış ve görevi August Bebel tarafından yapılan açılış konuşmasında "fikirsel açıdan kendisini geliştirmek isteyen yoldaşlara, bu denli genişleyen parti çalışmaları için gerekli sosyal ve politik bilgileri aktarmak"[180] olarak açıklanmıştı. Heinrich Schulz öğretmenler heyeti adına şu güvencede bulundu: "Enstitü sistemsiz bir bilgi yığılmasına değil, öğrencilerin işçi sınıfının özgürlük mücadelesine girişi için ilk planda söz konusu olan bilgi birikiminin sağlanmasına hizmet edecektir."[181] Uzman öğretmenler sayesinde bu amaca hizmet edecek pek çok imkân mevcuttu. Ders programında ulusal ekonominin ve tarihsel materyalizmin sorunları, iktisat ve partiler tarihi üzerine seminerler olduğu gibi, hukuksal konular, sendika ve kooperatifler, yerel politika, sözlü ve yazılı fikir alışverişi ve gazetecilik teknikleri ile ilgili tartışmalar da yer almaktaydı. Dersler ve derslerde kullanılan araçlar katılımcılar için ücretsizdi. Altı aylık kursa parti örgütleri tarafından seçilen 30 katılımcı eğitim süresince işlerine ara vermek zorunda olduğu için, ayrıca parti tarafından maddi destek görüyordu. İki öğretmen tam kadrolu, 6-8 öğretmen ise yarım kadrolu istihdam ediliyor, okulun yönetimi öğretmenler kurulu tarafından yürütülüyordu. Parti yönetim kurulunun ve kurs katılımcılarının birer temsilcisi de tavsiye üzerine öğretmenler kurulunun toplantılarında yer alıyordu. Özellikle parayla ilgili önemli kararlarda parti yönetim kurulunun onayının alınması gerekliydi.

Tam kadrolu iki öğretmen Kasım 1906'dan beri Franz Mehring ve Heinrich Schulz'du. Heinrich Schulz Bremenliydi ve aynı zamanda 1906 Mann-

heim Parti Kongresi kararıyla kurulmuş olan Merkezi Eğitim Kurulu'nun başkanıydı. İlk kurslar ücret karşılığında şu sosyal demokratlar tarafından verildi: Hugo Heinemann (ceza hukuku sorunları), Rudolf Hilferding (iktisat tarihi/ulusal ekonomi), Simon Katzenstein (sendika ve kooperatifçilik, yerel yönetimler), Kurt Rosenfeld (burjuva hukuku), Anton Pannekoek (tarihsel materyalizm) ve Arthur Stadthagen (iş hukuku ve sosyal kanunlar). Dersler saat 8 ile 13 arasında veriliyordu. Öğleden sonraları ise, bazı pratik alıştırmalar ve görüşmeler haricinde kendi kendine öğrenmeye ayrılmıştı. Parti yönetim kurulu tarafından öğretmenler arasından bir sözcü atanıyor ve bu sözcüye ilaveten 400 Mark ödeme yapılıyordu. Sözcü büro işlerini sürdürmekle yükümlüydü. Bu görevi Heinrich Schulz üstlenmişti. "Prusya Krallık Emniyet Müdürlüğü'nün 1906-1910 sosyal demokrat parti okulu dosyaları"nda görüldüğü üzere okulun öğretmen ve öğrencileri baştan itibaren Prusya gizli polisi tarafından izlendi.[182]

Okul, içinde birçok farklı şirketin ve çalışanlarının bulunduğu, büyük bir iş merkezinin avlusunda yer almaktaydı. Büyük ders odası Clara Hacker-Törber'in hatırladığı kadarıyla aydınlık ve sıcaktı. "Antrede günlük sosyalist gazetelerin sergilendiği bir masa duruyordu. Ayrıca sabahları her öğrenci kendi şehrinin gazetesini masasının üzerinde buluyordu. [...] Öğrencilere ayda 125 Mark ve eğer evliyse ilaveten bir aile desteği ödeniyordu. [...]. Verilen aralarda [katılımcılar arasındaki kadınlar] dönüşümlü olarak kahve, çay veya kakao pişiriyorduk [...] Her yoldaş ekmek ve pastasını kendisi getiriyordu. Öğle yemeğini herhangi bir lokalde yiyorduk."[183]

Rosa Luxemburg 1 Ekim 1907'deki ilk ders günü hakkında övgü dolu laflar etmedi. Stuttgart'a şöyle yazmıştı: "Sevgili Clara'cık! Şarap gibi neşeli kartınız beni çok eğlendirdi. Sakin çalışmamın tam ortasında bir tuğla gibi kafama düşen yeni profesörlük şanım beni çok daha az neşelendiriyor. Bugün önce Bebel'in konuştuğu ve sonra da yönetim kurulu toplantısının yapıldığı açılış vardı; eve böylesi durumlarda hep olduğu gibi iğrenç bir baş ağrısıyla ve korkunç bir hoşnutsuzlukla gittim."[184] Daha sonraları Kostja'ya, ilk derste ağzını nasıl açacağını bilemediğini söyleyecek ve şöyle toparlayacaktı: "Bazı durumların içine hep böyle tepetaklak düştüm: Zürih'te Polonya parti gazetesinin yazı işleri sorumluluğuna, sonra Saksonyalı'nın [*Saksonya İşçi Gazetesi*] 'şef'liğine, *İleri*'nin içine ve son olarak da parti okuluna. Ama hepsi iyi gitti."[185]

Birkaç gün geçmeden heyecanlanmaya başladı: "Dün ve bugün iki dersim vardı ve her şey mükemmeldi. Bugünkü iki derste tekrar ve tartışma yaptım; ders hayat doluydu ve herkes mutluydu."[186] "Öğrenciler çok memnun ve en çok benden hoşlandıklarını söylüyorlar. İçlerinden bazıları çok yetenekli görünüyor."[187]

18 Ekim 1907'de, tam öngörüldüğü tarihte Rosa Luxemburg'un Hermann Molkenbuhr ile dönüşümlü olarak verdiği Berlin kursları başladı. Hermann Molkenbuhr da altı derslik bir sunum yapmaktaydı. Kurs, çok başarılı oldu. Leopold Liepmann, teorik eğitimin masraflarının ve parti için anlamının tartışıldığı 1908 Nürnberg Parti Kongresi'nde 2.500 katılımcı adına, Rosa Luxemburg ve Hermann Molkenbuhr'un ders verdiği Berlin kurslarını savundu.

*İleri*'de çıkan habere göre Rosa Luxemburg sunumunun başında ulusal ekonomi kavramını açıkladı. "Ulusal ekonomiyi neden ayrı bir bilim dalı olarak öğrenmemiz gerekiyor? Ekonomik koşullar basit olduğu ve insanlar arasındaki ekonomik ilişkiler sorunsuzca düzenlenebildiği sürece, bunların bilimsel açıdan ele alınması gerekmiyordu. Kapitalist üretim biçiminin başlamasıyla birlikte bu durum değişti. Bu üretim biçiminin beraberinde getirdiği bir yan etki olarak, krizler meydana gelmekte. İşsizlik de günümüz toplumunun sürekli bir görüngüsü -tıpkı bazılarının parmağını bile kıpırdatmadan kısa sürede milyoner, diğerlerinin ise dilenci olduğu fiyat dalgalanmaları gibi. Bu görüngüler doğa kanunu veya değiştirilemez nitelikte değil. Bunlar insanın eliyle oluştu, insanın ürünü. Fakat burjuva toplumu, sanki doğal bir güçle karşı karşıyaymışçasına tümüyle çaresiz. Günümüz toplumunun başa çıkamadığı anarşik bir ekonomik sistemin sonuçları karşımızda duruyor. İşte bu nedenle ekonomik hayatın koşullarını bilimsel bir incelemeye tabi tutmak zorundayız. [...] Marx, idealimiz olan sosyalizm nihai hedefini bilimsel bir temele yerleştirdi ve aynı zamanda güncel koşullardaki ekonomik ve politik mücadelenin her adımında bize doğru yönü gösteren bir araç verdi. Ulusal ekonominin incelenmesi bu nedenle yalnızca idealimizin temellerini değil, bugünün koşullarını anlamak için de gerekli. Ulusal ekonomi tüm bilimlerin bilimidir ve geleceğin ülkesine doğru ileri atılacağımız yolu hazırlar."[188]

Parti okulundaki dersler yapı ve içerik açısından Rosa Luxemburg'un akşam seminerlerine benziyordu. Fakat Rosa parti okulunda elbette daha ayrıntılı argümanlarla çalışabilmekte ve tezlerini tartışmaya açabilmekteydi.

Öğrenciler Rosa Luxemburg'un gelişkin pedagojik yeteneklerini sürekli övüyordu. Rosi Wolfstein şunları hatırlıyor: "Kendisinin de şakayla söylediği gibi ilk dersten itibaren bizi 'canımızdan bezdirmeye' başladı. Ulusal ekonomi nedir? İktisat bilimi! İktisat bilimi diye bir şey var mı? Evet mi? İçeriği ne? Açıklama yapılamaması üzerine: Pekâlâ, o halde ne var? Dünya ekonomisi! Ulusal ekonomi, dünya ekonomisi mi? Bir dünya ekonomisi hep var mıydı? Daha önce ne vardı? Bu, böylece, bizi hiçbir şeyi inceleme-

den kabul etmememiz için uyararak, tartışmakta serbest bıraktığı son derse kadar devam etti..."[189]

Rosa Luxemburg hiçbir zaman saf iktisat tarihi okutmadı; farklı coğrafyalar ve gelişim süreçlerindeki politik olayları, etnolojik ve sosyo-politik bakış açılarını, sanat ve edebiyatı da işin içine dâhil etti. Bunu yaparken, daha sonraları Kostja'ya anlatacağı üzere kendi adına da yeni keşifler yaptı: "Ed[uard] Meyer'i okuyup, okuduklarım üzerine düşünürken, gözlerimin önünde birdenbire tüm çıplaklığıyla yeni bir olgu belirdi: Antik tarih ve kültürün olağanüstü önemi; burada kastettiğim Yunan-Roma tarih ve kültürü değil, Babil-Asur tarih ve kültürü. Orada, kaybolmuş olsa bile, tüm insanlık için doğrudan belirleyici olan bir dünya ve kültürün varlığını hissediyorum. [...] Bizler küçük ve cilası yeni atılmış Avrupa kültürümüzle basit yeniyetmeleriz ve bir zamanlar kültürün gerçek aristokratları olan atalarımızı hiç tanımıyoruz."[190]

Rosa Luxemburg özellikle Yunan ve Roma olmak üzere antik çağ, Hindistan ve Cezayir ve elbette Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda ve Rusya tarihini özel bir dikkatle inceledi ve öğrencilerini ancak bundan sonra *Kapital*'in üç cildiyle tanıştırdı. Becerilerinin ve ikna gücünün yardımıyla, ekonomi politiğin Marx tarafından incelenen sorunlarını ele aldı ve bunu takiben Belçika, Almanya, Avusturya ve ABD'deki kartelleşme ve tröstleşme sürecine odaklandı. Kapitalist ekonomide görülen kartelleşme-kriz ilişkisi ayrıntılarıyla işlendi.

Kendi bilgisinin dayandığı sınırları da bilen Rosa Luxemburg örneğin şu gözlemini tartışmaya açtı: "Karteller vasıtasıyla yok edilmek istenen anarşi, tam da bunlar tarafından daha üst bir düzeyde ve çok daha dev bir boyutta yeniden meydana geliyor. Uluslararasılaşma eğilimine gelirsek... Böyle bir eğilim kuşkusuz mevcut, fakat her eğilim gibi bu da karşı bir eğilim yaratıyor. Bugüne kadar hiçbir uluslararası tröst kurulmadı. Bu oluşumu, kapitalist toplumun içinde yatan çıkar çatışmaları engelliyor."[191]

Rosa Luxemburg, iktisadın oluşumu üzerine yazdığı kitabını her seferinde yirmi sayfa okuyup bir kenara koymuş olduğu Leipzigli Profesör Karl Bücher gibi klasik burjuva iktisatçılarının ayrıntılı ve eleştirel bir şekilde ele alınmasını çok önemsiyor ve artık bu kitabı daha çok ve daha derinlemesine okuyordu. "Bu adi pislik bana bir sürü ilham verdi [...]. Yapacak o kadar çok iş var ki, fakat kimse bir şey yapmıyor! Bu sefillik, demirden bir süpürgeyle çoktan temizlenmiş olmalıydı."[192] Gerekli gördüğü her konuda, Marksist olmayan yazarların iddialarını ortaya koyuyor ve ülkelerin ekonomik gelişim tarihinden bulup çıkardığı olgular ve istatistikî veriler temelinde bu iddiaların nasıl çürütüleceğini gösteriyordu.

Sürekli bir şekilde öğrencilerin kendi başlarına çalışmasını istemekte-

di. Öğleden sonraları ders olmaması, öğleden önceki dersin gözden geçirilip alınan notların çalışılması ve gerekli broşür ve kitapların okunulabilmesi açısından çok önemliydi. Bu beklentileri nedeniyle Rosa Luxemburg hem sevilen, hem de korkulan bir öğretmendi. Yüzeysel çalışan katılımcılara rahat vermiyor, tartışmalarda onlara kaçacak bir yer bırakmıyordu. Rosi Wolfstein "Sürekli sorduğu soruları ve üstelemeleriyle öğrencilerdeki son bilgi kırıntılarını bile çekip çıkartıyordu. Bizi cevap vermeye zorluyor ve bazen cevabın ne kadar boş olduğunu hissettirerek yeni argümanlar ortaya atmamızı ve hatalar üzerinden kesin çözümü bulmamızı sağlıyordu" demişti.[193]

Rosa Luxemburg derslerde ve danışma toplantılarında karşısındakilerin düşünmesini ve bilgiye kendi gayretiyle varmasını istiyordu. Kostja Zetkin'e de aynı şekilde yaklaştı: "*Kapital*'i tröst tartışmaları ekseninde ele aldığını ve okumak istediğini yazman beni çok mutlu etti. Dudu, canım, içsel gelişmenin düğüm noktasının burada olduğunu hissediyor ve *Kapital*'e gerçek bir ilgi gösterdiğin, ne istediğini ve yeteneklerini anladığın zaman çalışmaya başlayabileceğini düşünüyorum. Çünkü üç önemli konu birlikte çalışmamızı bekliyor: 1. İktisat tarihi, 2. Sömürgecilik tarihi, 3. Kartel-ler. Sana hep, Marx'ı kendi başına bulman gerektiğini söyledim, sen o yolu bulacaksın."[194]

Rosa Luxemburg tamamen doğaçlama konuşuyor ve ders sırasında not almalarını istemediği dinleyicilerle yakın bir temas sağlıyordu. Öğrencilerden tüm dikkatlerini sunuma vermelerini ve dinlediklerini dersten sonra özet halinde yazıp kendi başlarına değerlendirmelerini istiyordu. Fikirlere, sorulara, önerilere önem veriyor, tek yanlı bilgilendirmelerden kaçınıyor, ortaya konulan konunun eleştirel bir şekilde ele alınması ve tartışılması için kışkırtıcı davranabiliyordu. Bir öğrencinin duyduklarını yalnızca tekrarlaması onu çok üzmekteydi. "Anlattıklarımın öğrencilerin notlarına ne kadar solgun ve dümdüz yansıdığını ve yeni edindikleri bilgileri ne denli duygusuzca kullanmayı düşündüklerini gördüğümde kendimi çok kötü hissettim."[195] Başına gelen böylesi olaylar öğretmekten aldığı zevki hemen azaltıyordu.

Dersler haricinde Berlin parti örgütleri ve Berlin'deki yaşam pek çok eğitim fırsatı ve değişiklikler sunmakta, okul yönetimi ayrıca etkinlikler düzenlemekteydi. Clara Hacker-Törber "Hugo Heinemann'ın aracılığıyla Moabit'te bir mahkeme duruşmasını izledik"[196] diye aktarıyor ve ayrıca Berlin'deki konutların perişan durumu üzerine bir fotoğraf gösterimini, Berlin metro inşaatı ziyaretini, Berlin İşçi Korosu'nun Beethoven'in Dokuzuncu Senfonisi'ni seslendirdiği bir konseri ve Max Reinhardt tarafından Schumann sirkinde sahneye koyulan Sofokles'in "Kral Ödipus" oyununu

anlatıyordu. Öğrencilerden birisi Rosa Luxemburg'u evinde ziyaret ettiğinde ise karşısında kibar bir ev sahibi ve hiçbir soruyu sakıncalı veya önemsiz görmeyen hayat dolu bir sohbet arkadaşı buluyordu.

Alman sosyal demokrasisinde parti okulu konusunda görüş birliği yoktu. 1906 yılındaki *İleri* çatışmasından beri Rosa Luxemburg'la kavgalı olan Kurt Eisner'in, getirdiği maddi yüklere oranla başarının sınırlı olduğunu belirtmesi, bazı okul mezunlarını da tedirgin etti. Eisner okulun desantralize edilmesini önerdi, öğretmenler ülkeye dağılmalı ve "seçkin eğitimi"nin yerine kitlesel eğitim geçmeliydi.[197]

Başlangıçta okulu kurmak ve yönetmek isteyen, fakat göreve atanmadıktan sonra 1908'de Kuzey Bavyera'da öğretmen olarak çalışan Max Maurenbrecher *Fränkische Tagespost* (Frankonya Günlük Postası) gazetesi ve *Die Hilfe* (Yardım) dergisinde Kurt Eisner'e destek çıktı. Maurenbrecher'e göre parti okullarında işçilere teori değil, kararlılık ve irade kazandırılmalı; bunun için de onlara büyük eylemler ve Lassalle, Napolyon, II. Friedrich ve Bismarck gibi adamların yaşam öyküleri anlatılmalıydı. Kitlesel eğitim, en zor konularla başlayamazdı.

*Sosyalizm Defterleri* dergisinin yayımcısı ve redaktörü Joseph Bloch, öğretmen tercihi ve "köhnemiş olanın muhafaza edilmesi" (bununla herhalde Marx'ın mirasını kastediyordu) konusundaki kuşkularını dile getirdi ve parti okulunun bir "zihin talimhanesi" haline getirilmesine karşı çıktı.[198]

Bunun üzerine okulun eski öğrencisi Richard Schiller 1 Eylül 1908 tarihli *İleri*'de şunları yazdı: "Keşke sağ kanadın bazı asabilerine, bu 'Marksist rahiplerin' kendi 'Marksist kiliselerinde' gösterdikleri tavır gösterilseydi [...] Fakat onlar [parti okulu eğitmenleri –*çev.*] gerçekten de söylendiği gibi inatçı dogmacılar olsalardı, altı aylık iktidarlarını kullanıp canlı bilgi yerine kuru kurallar öğretir, dersi biz erlerin revizyonizm 'öcüsüne' karşı talim edildiği bir fırsat olarak görebilirlerdi. Bundan eser yok; bu akıma karşı ne en ufak bir huzursuzluk, ne de başka bir maksat hissediliyordu. Elbette birkaç hafta boyunca *Kapital*'in birinci cildinin ruhu işlendi, ama bu son derece sosyalistçe ve tam da bu nedenle gerekli değil mi..."[199]

Başka mezunlar da söz aldı ve bunların görüşleri Eylül 1908'de *İleri*'de iki kez "Parti Öğrencileriyle Parti Okulu Üzerine" başlığıyla yayınlandı. Tartışma alevlenir alevlenmez muhafazakâr güçler de devreye girdi. *Schlesische Zeitung* (Silezya Gazetesi) okulu "bilimsel zehirleme"yle suçladı: "Rosa Luxemburg yoldaşın ulusal ekonomi öğretmeni olduğu ve Mehring yoldaşın tarihi hırpaladığı göz önünde bulundurulursa, bunların programı zaten öğretmen kadrosundan belli oluyor. Bunlara ek olarak da hukuk ve siyaset bilimlerinin Bay Stadthagen'in sorumluluğuna verilmesi, Güney Almanyalı 'yoldaşların' bu bilim fabrikası karşısında neden dehşete kapıl-

dığını açıklıyor; alternatif bir kurumun hayata geçirilmesi, Berlin kliğinin zorbalığı nedeniyle henüz başarılamadı."[200]

Alman sosyal demokrasisinin 1908 Nürnberg Parti Kongresi, parti okuluna gereken ilgiyi gösterdi. Yönetim kurulu raporunda parti okulunun hedeflenen amaca şimdiye değin tam anlamıyla ulaştığı belirtildi. Rapora göre bu sonuca yönetim kurulunun öğretmen ve öğrencilerle yaptığı görüşmelerle varılmış; bu görüşmelerde ayrıca ulusal ekonomi, tarih ve sosyoloji teorik derslerinin haftalık sayısının artırılması istenmişti. Bu istek, 777 ders saatinin neredeyse üçte birini üstlenmiş olan Rosa Luxemburg'un yaptıklarının takdiri anlamına gelmekteydi.

August Bebel Rosa Luxemburg'a parti kongresine gelmesi için şahsen ricada bulunmuş ve ona bir delegelik ayarlamıştı. Yönetim kurulunun raporu üzerine açılan tartışmada Hermann Müller ve diğer delegeler Max Grunwald, Peter Berten, Wilhelm Pieck, Clara Zetkin, Paul Lensch, Leopold Liepmann ve Heinrich Brandler parti okulunu destekledi. Rosa Luxemburg tartışmalarda şöyle dedi: "Parti okulu, her açıdan değerlendirilmesi ve eleştirilmesi gereken yeni ve çok önemli bir kurum. İtiraf etmem gerekir ki, ben kendim başlangıçta parti okulunun kuruluşunu kuşkuyla karşıladım. Bunun ilk nedeni doğuştan muhafazakârlık (gülüşmeler), öbür yandan ise, kalbimin derinliklerinde sosyal demokrat bir partinin ajitasyonunu doğrudan kitlesel bir etkiye yönlendirmesinin gerekli olduğu şeklindeki düşünce. Parti okulundaki çalışmalarım bu kuşkularımı büyük ölçüde giderdi. [...] Sonuçlarını henüz göremediğimiz yeni bir şey yarattığımızı, fakat bu yeniliğin iyi sonuçlar vereceğini ve partiye yararlı olacağını hissediyorum."[201] Parti okulu üzerine konuşan diğer konuşmacılar gibi Rosa Luxemburg da somut eleştirilerin önemini vurguladı, çünkü okul çalışmaları daha da geliştirilmeliydi. Bu amaçla 14 Eylül'de şu noktaların altını çizdi: "Ders planının en başında uluslararası sosyalizmin tarihi olmalı. ('Çok doğru') Eğitim kurulunun gezici öğretmenleri de, kendilerini ulusal ekonomi öğretileriyle sınırlamak yerine bu konuya daha fazla eğilmeli. Sosyalizmin tarihi, özlü bir biçimde ve konunun içeriğine zarar vermeksizin, ulusal ekonomiden çok daha kolay anlatılabilir. Sosyalizmin tarihi, mücadele partisi olan partimiz için bir hayat okuludur. Bizler bu tarihten sürekli yeni ilhamlar alırız. ('Çok doğru!')"[202] Tarih öğreten Franz Mehring buna soğuk bir tepki gösterdi. Rosa Luxemburg ayrıca pek çok yerde parti örgütlerinin öğrencilerle doğru bir ilişki içerisinde olmamasını eleştirdi. Bazı öğrenciler çöle terk edilen kurban gibi okula gönderiliyor, bazılarına ise geri döndüklerinde taşıyamayacakları kadar fazla görev yükleniyordu.

Fakat tüm bunların ötesinde Rosa Luxemburg'un esas niyeti Kurt Eisner ve Max Maurenbrecher'in saldırılarını geri püskürtmekti. Kurt

Eisner'in bilime duyduğu saygıyla karışık korkunun kendisini kaygılandırdığını söyledi. Eisner genelde bilim, özelde de sosyalist bilimle ilgili olarak, Lessing'in şu sözlerle tarif ettiği zavallı Klopstock'a benziyordu: Kim Klopstock'un bir kitabından övgüyle bahsetmez ki? Fakat onu herkes okur mu? -Hayır. Biz daha az asil olmak, ama daha fazla okunmak istiyoruz.[203] Rosa Luxemburg'un, Max Maurenbrecher'in Bavyera'daki eğitim çalışmalarını Nürnberg Hunisi'yle* karşılaştırması delegeleri özellikle neşelendirdi. Kitlelerin ihtiyaç duyduğu şey, gündelik hayattan alınan ve kendi hayatlarından zaten yeterince aşina oldukları binbir çeşit malzeme değildi. İnsanların en acil ihtiyacı, parçalı deneyimlerini zihinlerinde bir bütünlüğe kavuşturacak ve eylemlerinin sonuçlarını kestirebilmelerine yardımcı olacak bir aydınlanma ve teoriydi. Kurt Eisner'in yanıtı gecikmedi. Yanıtında "Burada söz konusu olan, Marksist olup olmadığımız değil" diyordu. "Burada söz konusu olan ders metodu ve bazı yoldaşların yarım yamalak bir eğitime dayanarak, eski okuldaki yoldaşların hiçbir zaman tenezzül etmediği bir iddia üretmeleridir." Rosa Luxemburg'u bir kez de kendisini dinlemeye çağırıyor, "Karl Marx üzerine dört konferans vermek" istediğini belirtiyordu.[204]

İleriki yıllarda Eduard Bernstein ve bazı sendika liderlerinin katılımıyla süren bu tartışmalar, parti okulunun varlığını sarsmadı. Rosa Luxemburg da hedefinden şaşmadı ve 1909 yılında Kostja Zetkin'e yazdığı bir mektupta modern sosyalizmin öncüllerinden başlayarak, ütopik sosyalistler üzerinden *Komünist Manifesto*'ya, Enternasyonal'in ve Paris Komünü'nün tarihine ve sosyalizmin değişik ülkelerde parti ve düşünce olarak gelişimine varan 24 derslik bir öğretim planı hazırladı.[205] Bunun sonucunda 1911 yılında Wilhelm Dittmann'a şöyle yazıyordu: "Benim fikrimi öğrenmek isterseniz, parti okulundaki ders organizasyonunun, geliştirilmesi gereken müfredatı bir yana bırakacak olursak, kendisini pekâlâ kanıtladığını düşünüyorum. Schulz yoldaş ile birlikte uluslararası sosyalizmin tarihini programa nihayet dâhil etmeyi başarmamız beni çok memnun etti. Şu anda ayrı bir konu olarak sendikal hareketi, tarihini ve farklı ülkelerde vardığı aşamayı ders programına katabilmeye çalışıyorum (son öğretmen ve yönetim kurulu toplantısında bununla ilgili dilekçeyi verdim). Bunun çok önemli ve aynı sosyalizmin tarihi gibi gerekli olduğu kanısındayım. Önerim Bebel tarafından desteklendi, bu planı ne zaman hayata geçirebileceğimiz pratikteki imkânlara bağlı. Öğrencilerin zamanı ve çalışma yeteneği de göz önünde bulundurulmalı. Doğrusunu söylemek gerekirse, derslerin şu andaki organizasyonu pedagojinin tüm gerekliliklerini yerine getiriyor. [...] Öğret-

* Nürnberg Hunisi: Öğretme ve öğrenmenin mekanik ve kaba bir yöntemini ifade eden, alaylı bir söz *-çev.*

menlerin politik yönü bir kanaat meselesi, fakat derslerin organizasyonu rasyonel bir pedagoji sorunu. Sendika okulları bu bağlamda benim için bir muamma. Aslında 'doktrinciler' ve 'teoriciler' tüm bu 'pratikçiler'den çok daha pratik değil mi? Fakat bizde de parti okulunun daha da iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gerekiyor. Her kursta, kursun süresinin uzatılması veya ileri düzey için ayrı bir kursun devreye sokulması talebiyle karşılaşıyoruz. Ben ikinci seçeneği tercih ediyorum, parti için daha fazla yük oluşturmadan bunu yapabiliriz."[206]

Rosa Luxemburg okulun ruhu haline geldi. August Bebel onu partinin bu önemli görevine kazanmış olmanın ne denli doğru bir karar olduğunu görüyordu. Victor Adler'in kuşkusunu, parti içindeki tüm zehirli faaliyetlerine rağmen bu kadından vazgeçmek istemediğini belirterek yanıtladı. Parti okulunda en iyi öğretmen olarak tüm radikaller, revizyonistler ve sendikacılar tarafından saygı görüyor ve "en ileri nesnelliği" temsil ediyordu.[207]

Rosa Luxemburg okuldaki işe başlayınca sendikaya girdi. Clara Zetkin ile birlikte *Eşitlik*'in yazı işlerinde çalışan Emma Ihrer'i, kadın işçilerin sendikal örgütlenmesi ve haklarının temsilinde desteklemek istiyordu. Clara Zetkin'e "Aldığım ilk ücreti aidatlar için harcayacağıma Bebel'in sakalı üzerine yemin ederim" dedi.[208]

Öğretmenliği sırasında Rosa Luxemburg'un parti yönetim kurulu ve özellikle de August Bebel ile politik teması yoğunlaştı. Öğretmenler kurulunda, redaktörler Heinrich Cunow ve Gustav Eckstein, milletvekilleri Arthur Stadthagen ve Emanuel Wurm, avukatlar Hugo Heinemann ve Kurt Rosenfeld, yerel politikacı Simon Katzenstein ve okul müdürü Heinrich Schulz gibi farklı meslek ve ilgi alanlarından sosyal demokratlarla fikir alışverişinde bulunmak üzere, o ana değin olduğundan çok daha sık biraraya gelmekteydi. Farklı eyalet ve seçim bölgesi örgütlerinden ve sendikalardan gelen öğrencilerle çalışmak Rosa Luxemburg'a bölgesel ve yerel düzeyde deneyimler ve yeni politik dostluklar kazandırıyor, öğrencilerinin birçoğuyla kurs haricinde de temasını sürdürüyordu. Öğretmek, şimdiye kadar güvenden ziyade kuşku duyduğu yeteneklerini keşfetmesine yol açıyordu. Bu yıllar, Rosa Luxemburg'un parti okulundaki çalışmalarına yalnızca kısaca değinen Peter Nettl[209] veya başka yaşam öykücülerin ima ettiği gibi kayıp yıllar değildi.[210] Rosa Luxemburg öğretim faaliyetinden ulusal ekonomi, ulusal sorun ve emperyalizm gibi konularda gerçekleştirdiği büyük bilimsel çalışmaları için önemli ilhamlar aldı.

### Kendimi rüzgârda savrulan bir yaprak gibi hissediyorum

Kautsky ve Zetkin aileleri, eskiden olduğu gibi Rosa Luxemburg'un yakın arkadaş çevresine dâhildi. Kautsky ailesinden arkadaşları Karl ve

Luise Kautsky, Karl'ın annesi Minna (Nine), oğullar Benedikt, Felix ve Karl ile Viyana'da krallık tiyatrosunda ressamlık yapan erkek kardeş Profesör Hans'dan oluşmaktaydı. Kautsky'lerin evinde biraraya gelen topluluğa sık sık Eva ve Franz Mehring, Julie ve August Bebel, Paul Singer, Minna ve Georg Ledebour, Mathilde ve Emanuel Wurm ve bazen de Otto Bauer, Gustav Eckstein, Rudolf Hilferding, Aleksander Parvus ve D. B. Riazanov katılıyordu. Bu toplantılarda "gazete seansları, Bendel'in Yahudi fıkraları ve diğerlerinin midelerini doldurmasıyla" Rosa Luxemburg gevşeme fırsatı buluyor, bazen de odaya çöken "kurşun gibi ağırlık" Rosa'nın ağzından "tek bir kelime bile çıkmasını" engelliyordu.[211] Fakat Luise Kautsky'nin de çok sevdiği, hayat dolu Hans aralarına katıldığında topluluk neşeleniyor; bu şamatacı gruptan çoğu zaman ilk ayrılan, çalışma odasına geçen Karl Kautsky oluyordu.

Rosa Luxemburg Zetkin'lerin Stuttgart/Wilhelmshöhe'deki Sillenbuch adı verilen bahçeli evinde de ailenin bir üyesi sayılmaktaydı. Clara Zetkin'in ikinci kocası ressam Friedrich Zundel Rosa Luxemburg'un ziyaretlerine, aynı oğulları Maxim ve Kostja gibi seviniyordu. Rosa burada Kostja'nın, Hugo Wolf şarkılarını mükemmel şekilde yorumlayan arkadaşı Hugo Faisst ile tanıştı ve bu vesileyle Hugo Wolf'e hayranlık duymaya başladı. Yine burada üniversite öğrencisi Hans Diefenbach, *Schwäbische Tagwacht* (Suabiya Gündüz Bekçisi) gazetesinden Friedrich Westmeyer ve 1909'dan beri *Göppinger Volkszeitung*'da (Göppingen Halk Gazetesi) çalışan August Thalheimer gibi sosyal demokrat yayıncılarla karşılaşan Rosa Luxemburg, Thalheimer'in kız kardeşi Berta ile de haberleşiyordu. Fakat Sillenbuch'da ona özellikle cazip gelen, Kostja'nın yakınlarında bulunmaktı. 1 Temmuz 1908'de Kostja'ya şu sözleri yazdı: "Seni başka birisiyle karşılaştırmaya bile katlanamıyorum. Seni sevmeye başladığımdan beri aileni ve yakınlarını orada görmemin ve bu arada dünyadaki herkesten ve her şeyden ayrı seni seviyor olmamın verdiği bu gizli acı, sizin orada Wilhelmshöhe'de bulunmayı dayanılmaz kılıyor. Beni anlıyor musun? Sen dünyada hep tek başına olacaksın ve ben seni hep seveceğim, küçük çocuk, tatlı oğlan."[212]

Nisan 1908'de parti okulu kursları bittikten sonra uzun zamandan beri ilk kez zamanına özgürce hükmedebilir duruma gelince, başta ne yapacağını pek bilemedi. Yazması gereken mektuplar, tamamlaması gereken makaleler ve telafi etmesi gereken görüşmeler vardı. Öbür yandan acil dinlenme ihtiyacı hissediyordu. Kautsky'ler bir tatil yapması için ısrar etti ve planlar hazırladı. Rosa Luxemburg özellikle sükûnet özlemi içerisindeydi ve bunu Kostja'yla birlikte gözlerden uzak bir yerde bulabileceğine inanıyordu. Fakat Kostja'yla yalnız başına rahatsız edilmeksi-

zin seyahat etme fırsatı bulamadı. Sonunda 12 Nisan'da Karl Kautsky ile birlikte Cenevre Gölü'nde bulunan Baugy sur Clarens'e doğru yola çıktı. Kautsky'nin arzusu üzerine Stuttgart'a uğramaksızın Frankfurt ve Basel üzerinden gidiyorlardı. Annesi Minna, Rosa Luxemburg ile yalnız başına İsviçre'ye gittiği duyulursa aptalca dedikoduların ortalıkta dolaşacağından endişelenmişti. Tüm bunlara bir de, Leo Jogiches'in tatil planlarına karışması eklendi. Leo Jogiches Rosa Luxemburg'u, peşinden gelmek ve intikam almakla tehdit etti.

Rosa Luxemburg Cenevre Gölü'nden de, Kostja'yla sürdürdüğü yoğun mektuplaşmalara devam etti. Kostja'nın mektuplarındaki ürkek soğukluğu eleştiriyor, sadakatsizliği üzerine gördüğü rüyaları anlatarak onu kışkırtıyor ve yalnızlığından dert yanıyordu. Hoşnutsuzluğu içerisinde her şeyi alaya almaktaydı; havayı, pansiyondaki misafirleri ve hatta iyi bir arkadaş olan, ama kesinlikle gezintiye çıkmak istemeyip balkonda veya çimlerin üzerinde yatmak isteyen Karl Kautsky'yi. 16 Nisan 1908 tarihli bir mektupta şöyle yazdı: "Onun bu kadar dinlenmeye ihtiyacı olduğunu bilmiyor ve çok daha genç olduğunu sanıyordum. Benimle birlikte tek bir gezintiye çıkmadan burada kalacağı on günü düşündükçe dehşete kapılıyorum. Oysa civardaki dağların cazibesine karşı koymak imkânsız. Bu sabahın erken saatlerinde yukarda oturmuş aşağıdaki göle ve karşı kıyıdaki karlı dağlara bakıyor, güneşin beni yakmasına izin veriyor ve yaban arılarının vızıldamasını dinliyordum. Köyde bir yerde bir tavuk ısrarla gıdakladı ve arkamdan, köylülerin üzüm bağlarının toprağını karıştırırken çıkardığı kürek sesleri geldi. Burada öylesine bir huzur hâkim ki, beni takip ve tehdit eden vahşi ve ölümcül tutkuyu kafamda artık canlandıramıyorum. Aynı zamanda beynimin derinliklerinde kendi kendime diyorum ki: Bu huzurun seni sarıp sarmalamasına izin ver, hayalet arkanda duruyor ve senin onu unutmanı bekliyor... Benim sevgili küçüğüm, sen de burada benim yanımda bağın kenarında oturuyor olsaydın, her şey ne güzel olurdu. K[autsky] her şeye benden farklı bakıyor. Soğukluğu, bilgiçliği ve kuramcılığı hayallerimi yerle bir ediyor."[213] Tüm bunlar nedeniyle Kostja'nın sevgi dolu sözcüklerini daha da fazla özlüyordu. Son mektubu çok ürkek ve çekingendi ve biraz sarsılmasına yol açmıştı. Keşke buradaki günler çabuk geçseydi ve nihayet birbirlerini görebilselerdi.

Buna rağmen Rosa Luxemburg dinlendi ve bir makaleye devam edip, Fritz Westmeyer'in ricası üzerine Stuttgart'ta bir konuşma yapacağı gelecek 1 Mayıs üzerine kafa yormaya başladı. Bu konuşma yükümlülüğü kendisini huzursuz hissetmesine yol açmıştı ve binlerce kişi önünde yeterince coşkulu konuşamamaktan endişeleniyordu. Günlerce öncesinden arkadaşı Clara'ya şunları yazmıştı: "İnan bana, laf olsun diye söylemiyorum. Kafamda hiç-

bir şey, hiçbir fikir yok. Kendimi bildim bileli Mart ve Mayıs konuşmaları bana dehşet verir. İnekler ne kadar dans edebilirse, ben de ancak o kadar kutlama konuşması yapabilirim.[214] Dönüşte Stuttgart'a uğrayıp Kostja'yla buluşmak istediği için bir çıkmazdaydı. Sonunda Westmeyer'i reddetmeye ve yine de Stuttgart'a uğramaya karar verdi. Bu arada Karl Kautsky'yi birlikte yürüyüşlere çıkmaya ikna edebilmişti ve Kautsky de gözle görülür bir şekilde yorgunluğunu atmaktaydı. Rosa Luxemburg Kostja'ya Kautsky ile birlikte yaptığı yürüyüşleri coşkuyla anlattı: "Bugün kar fırtınasında yukarıya çıktık; yukarıya vardığımızda güneş bulutların arasından sıyrıldı ve karlı dağların çizdiği beyaz çerçevenin içinde öylece duran harikulade mavi gölün üzerine vurdu. O kadar güzeldi ki."[215]

Stuttgart üzerinden Berlin'e varır varmaz bunalım ve migren krizleri Rosa'yı canından bezdirmeye başladı. Kostja'yı kaybetme korkusu uykularını kaçırıyordu. Böyle zamanlarda hep yaptığı gibi çalışmaya sığındı. Leo Jogiches ile karşılaşmamaya çabalasa bile, aynı ev içinde bu pek mümkün olmuyordu. Ayrıca Polonya partisi içindeki faaliyetler de görüşülmeli ve düzenlenmeliydi. Her ikisi de bu yeni koşullarda bile bu görevi asla savsaklamak istemiyordu.

Rosa Luxemburg bu günlerde yabancı arkadaşlarından, dört yıl aradan sonra Mart 1908'den beri Krakov'da yeniden düzenli bir şekilde yayınlanmaya başlayan *Przegląd Socjaldemokratyczny* dergisi için ısrarla makale almaya çalışıyordu. Yazı işleri sorumlusu Leo Jogiches, Warski, Malecki, Cerjinski ve Marchlewski'nin yanı sıra yayın kuruluna dâhil olan Rosa Luxemburg da dergi için ulusal sorun üzerine geniş bir makale dizisi hazırlamaktaydı. Ayrıca *Einführung in die Nationalökonomie* [Ulusal Ekonomiye Giriş, Belge Yayınları, İstanbul, 1995] başlıklı kitap üzerine çalışmaya devam ediyor, başka makale ve eleştiriler yazıyor, toplantılarda konuşuyordu. Arada sırada ise, 1907 sonbaharından beri Berlin'de yaşayan ve okuyan Hans Diefenbach ile tiyatro veya konserlere gidiyor veya Hans Kautsky ile araba gezintileri yapıyordu. Bu gibi hava değişikliklerinden duyduğu coşku genelde fazla uzun sürmez, arabayla Berlin'de birkaç tur atmak gevşemesi için yeterli olurdu.

Rosa Luxemburg 12 Haziran ile 10 Temmuz arasında ablası Anna'yla ilk kez bir seyahate çıktı, birlikte Baltık Denizi kasabası Kolberg'e gittiler. Park ve plajın yanında bir otel bulduktan sonra Rosa, hava şartlarından hoşnutsuzluğunu belli eden bir ifadeyle "Baltık Denizi bir yalak ve Kolberg de bir pislik yuvası"[216] diye yorumladı. Nemli havaya nevraljik bir tepki göstermişti. Seyahat ilk planda ablasının dinlenmesi için düşünülmüştü. Kostja'ya ablası ve kendisi ile ilgili ayrıntılı bir mektup yazdı: "Ablam benden çok daha hareketli, canlı, hayat dolu ve çocuksu. Çayırda gördüğü

her çiçeğin başında duruyor ve neredeyse hiç yürüyememesine rağmen çiçeği koparmak üzere diz çöküyor, yoncalara ve en küçük ve basit bitkilere bayılıyor. Bu şekilde sayısız duraklamalarla oturduğumuz banka doğru yürüyoruz, sabrımı kaybetmek üzereyim. Canlı bir salyangozu bavuluna koyup Varşova'ya götürmek istiyor ve ben bunun delilik olduğunu söyleyince, benim acımasız olduğumu iddia ediyor. En fazla tabiatın renklerini seviyor ve bazen dikkatimi arka arkaya yirmi kez yeşilin farklı tonlarının bulunduğu herhangi bir ağaç grubuna çekiyor. Bilimsel sosyalizm üzerine bildikleri çok az, fakat kendisinin sosyalizme benim kadar inandığını, ağabeylerimin ise korkak olduğunu ve devrime olan inançlarını yitirdiğini söylüyor. Bu arada o denli deli ki, masamın üzerinde yakaladığı bir parti yayınını 'çantasının içinde' Varşova'ya götürmek istiyor ve benim buna neden izin vermediğimi anlayamıyor. Nihayetinde ablam o kadar hoş sohbet ve güleç ki, restoranda masaya oturup birbirimize baktığımız anda gülmeye başlıyoruz. Hayatımda ilk kez onun hak ettiği şekilde onunla birlikteyim, eskiden sinirli, sabırsız ve çekilmezdim. Şimdi böyle olmamın nedeni, L[eo Jogiches]den özgür kaldıktan beri yeniden kendimi bulabilmem. Ablam, birisinin onunla ilgilenmesine ve onun mutluluğunu istemesine akıl erdiremiyor."[217]

Rosa Luxemburg saat 6.30'da kalkıyor ve kalkıp giyinmesine yardım etmek üzere hemen ablasının odasına gidiyordu. Saat 7.30'da birlikte kahve içiyor ve sonra da plaja gidiyorlardı. Öğleden sonraları birbirine benzemekteydi. Işık olmadığı için akşamları saat 9.30'da yatmaya gidiyorlardı. Rosa Luxemburg her zaman plajda oturmak istemiyor, arada sırada okuyup yazıyordu. Kür ablasına çok iyi gelmişti ve Rosa Luxemburg da giderek üzerindeki gerginliği atmaktaydı. "Dün akşam güneş battıktan sonra deniz muhteşemdi, kurşuni bir grilikte... Denizin üstünde ufukta geniş bir buhar duvarı gözüküyor, içinden tam dikey doğrultuda batıdan gelen büyük eflatun-grimsi bir bulut kümesi yükseliyordu; bulutun kenarları altın-pembe renklerde parıldıyordu. Kumsalda ise kurşuni dalgalar boğuk bir hışırtıyla kıvrılıyor, dalgaların arasında, açık renkli arka plana simsiyah gölgeleri yansıyan çocuklar oynuyordu. Ben suya, dalgaların ayakkabılarımı ıslatacağı kadar yakındım ve sevgilimi düşünüyordum. Senin burada olmanı istiyordum, hiç konuşmadan, yalnızca koluna yaslanıp etrafı seyrederek. Dudu, sevgilim benim!"[218] Tatilin bitiminden üç gün önce Rosa Luxemburg ilk defa denize girdi.

Aklı sürekli Kostja'ya gidiyor ve gelecek haftalar için gizli ve cazip tatil planları yapıyordu. Anna eve dönmeden önce iki kadın alışveriş yapmak üzere birkaç gün Berlin'de kaldı. Rosa Luxemburg tüm masrafları karşılayabilmek ve parti okulundan bir sonraki dönem ücretini alıncaya kadar

geçinebilmek için Hugo Faisst ve Hans Dieffenbach'tan büyük bir mahcubiyetle 1000'er Mark borç almak zorunda kaldı. 13 Temmuz'da ablasını Thorn'a kadar geçirdi ve 14 Temmuz'da hemen Stuttgart'a gitmek amacıyla Berlin'e döndü.

Fakat 14 Temmuz'da yıkılmış bir şekilde Kostja'ya, Leo Jogiches'in kendisiyle birlikte gelmek istediğini bildirdi. "Eğer seninle buluşursam, seni ve kendisini vurmak için gelmek istiyor. Bu koşullarda yola çıkabilir miyim? Ondan burada kurtulamam, bir hırsız gibi sıvışmak da istemiyorum. Artık şakaya gelmiyor. O kadar tükenmiş bir durumda ki, normal değil ve bunu bir saplantı haline getirdi. Ne yapacağımı yine bilemiyorum. Buradan gizlice kaçmayı başarsam bile, mutlaka peşimden gelecektir. Herhangi bir kimsenin onu, kafasına koyduğu bir şeyden vazgeçirebileceğini sakın düşünme. Hayatını mı tehlikeye atayım?"[219]

Büyük tatil planları ufalıp, sonunda Stuttgart'ta birkaç günlük kısa bir ziyarete dönüştü. Leo Jogiches Ağustos ortalarında birkaç haftalığına İsviçre'ye gitti. Yola çıkmadan önce Rosa Luxemburg ile Polonya dergisinin maddi konuları üzerine görüşürken, onu incitmemek için özel çaba göstermekteydi.[220]

1908 yazında Rosa Luxemburg'a sağlık sorunları da sıkıntı verdi. Kostja *Zetkin kalp yetmezliğinden şikâyetçiydi* ve askerlik hizmeti için çürük raporu aldı; kendi kalbinde ise bir kapakçık sorunu tespit edildi. Kostja'dan doktora gitmesini ve tavsiyelere uymasını rica etti ve ayrıca askeri makamlardan kesin karar alması konusunda ısrarda bulundu. Rosa Luxemburg ağrılardan şikâyet ediyor, çabuk yoruluyor ve geceleri kalbindeki batma ve sıkışmalarla uğraşıyordu. 22 Ağustos'ta "Sinirlerim çok gergin, geceleri çarpıntıdan dolayı yalnızca birkaç saat uyuyabiliyorum. Gündüzleri ise umut ve umutsuzluk arasında, gökteki bulutlar gibi gidip geliyorum."[221]

### Sevinçten çıldırmış gibiydim ve hemen resim yapmaya başladım

Rosa Luxemburg fiziksel ve ruhsal durumunun gelgitlerinden kaçarak yeni bir tutkuya sığındı: Resim yapmak. Bu fikir kafasında, Temmuz 1908'de Stuttgart'tan Berlin'e seyahatinde yol arkadaşlarının resmini yaparken belirmişti. 4 Ağustos 1908'de Kostja'ya yazdığı bir mektupta "Neler yaşadığımı bir bilsen!" diye heyecanla anlattı. "Pazar günü H[ans] K[autsky]'ye yağlıboya istediğimi söyledim ve bugün Wertheim'dan* hepsi geldi: Sehpa, fırçalar ve boyalar. Sevinçten çıldırmış gibiydim ve hemen resim yapmaya başladım, tek başıma ve hiçbir eğitim almadan. Saat 1'den şimdiye kadar (saat 4) hiç ara vermeden resim yaptım. Yatak odasında ası-

* Berlin'de büyük bir mağaza –*çev.*

lı olan Volkmann'ın Dalgalanan Buğday Tarlası'nı yapıyorum. İlk önce yalnızca boyaları karıştırmayı deniyorum. Ama oluyor! İhtiyacım olan renkleri hiç zorlanmadan elde edebiliyorum. Rengini tam tutturduğum (dört rengin karışımından) solgun gri gökle gurur duyuyorum. Resim neredeyse bitti ve iyi bir perspektifi var."[222]

Rosa Luxemburg'un buğday tarlası 9 Ağustos'ta "dalgalanmaya" başladı. Mutluydu ve övünüyordu. Kostja'nın gözlerini kamaştırdı: "Bu çılgınlık için cesareti bana sen veriyorsun."[223] İki gün sonra resim bittiğinde kendi kendini baştan savma iş yapmakla suçluyordu: "[...] Resimde o kadar çok hava var ki, çiçeklerim yerde değil havada duruyor. Ayrıca benim kopyamın duvardaki resmin yarısı büyüklüğünde olmasına rağmen çiçeklerimin aynı boyda olduğunu daha yeni fark ettim, bu durum perspektifi bozuyor."[224] Kostja Zetkin hayatının ilk fırça darbelerini alaya almamalı, resme yakından veya ışıkta bakmamalı ve kimseye göstermemeliydi, çünkü berbat görünüyordu. 22 Ağustos 1908'de Schlachtensee gölüne gitti ve ilk defa açık havada resim yapmayı denedi. Kostja'ya yine her şeyi ayrıntılarıyla aktarıyordu: "[...] Tanrım, ne kadar zor! Yanıma yalnızca bir çizim defteri alabildim, yani havada kâğıdın üstüne resim yapmak zorundaydım [...] Ayrıca çok küçük bir ölçekte çalışıyordum, oysa çok büyük resimler yapmak istiyorum, yoksa fırçanın basıncı olmuyor. Üstelik yalnızca bir saat resim yapabildim, sonra insanlar çoğaldı ve oradan uzaklaşmak zorunda kaldım. Umutsuzluğa kapılmam için yeter de artar bile, hele bir de gölün ve gökyüzünün an be an değiştiğini düşünecek olursan (bugün bir fırtına geliyor). Eve geldiğimde ağlamak üzereydim. Ama yine de yeni bir şeyler öğrendim. [...] Ah, Dudu, keşke iki yıl boyunca hep resim yapabilsem, bu beni alıp başka dünyalara götürürdü. [...] Fakat bunlar çılgınca rüyalar, çünkü resimlerime bir köpeğin bile ihtiyacı yok, makalelerimi ise insanlar bekliyor."[225]

Fırçayı veya çizim kalemini eline almadığı günlerde Rosa Luxemburg'un yüzü asılıyordu. Böylece zamanla karakalem ve yağlıboya resimler, akvareller ortaya çıktı. Yeterince zaman ayırmadığı için, bazen her şeyi berbat ediyordu. Portre denemeleri de oldu, hatta kendi portresini bile. Her insanı bir model olarak görmeye başlamıştı.

Parti okulunda dersler yeniden başladığında en fazla Pazar günleri biraz gevşemek üzere resim yapabiliyor, bazen bir kediyi, bazen de Hans Dieffenbach'ı resmediyordu. Resimlerine geçici olarak ara vermek zorundaydı. Kursun Mart 1909'da bitmesinden sonra nihayet Kostja'nın da farklı pozlarda resmini ve portresini yapabildi.

**Enerjimi yitirdiğimi düşünme**

1909 Nisan ortasında Rosa Luxemburg güneye doğru birkaç aylığına bir seyahate çıktı. Clara Zetkin ve Friedrich Zundel'in evi ve bahçesi ilk durağıydı. Berlin'in curcunasından sonra burada başını dinlemek, huzur içinde çalışmak ve Kostja'nın yanında olmak istiyordu. Onun için üst katta büyük bahçeye bakan bir oda ayrıldı, kendisini rahat hissetmesi için her şey yapılıyordu. Çok geçmeden odaya iki komik yavrusu olan bir kedi yerleşti; Rosa kedileri besliyor, kendisiyle birlikte uyutuyor ve uyandırıyordu. Hugo Faisst ve Hans Dieffenbach gibi misafirlerden, Kautsky'lerden ve başka tanıdıklardan gelen mektuplar arada sırada değişiklik sağlıyordu.

Kaprisli Nisan, yine yapacağını yapmıştı. Rosa Luxemburg, konferanslar vermek üzere Londra'da bulunan Clara Zetkin'e günlerce fırtına, soğuk ve yağmurun hâkim olduğunu yazdı.[226] Bahçede buna rağmen ağaçların çiçeklenmesi tüm azametiyle devam ediyor, guguk kuşu sürekli ötüyor ve kurbağaların akşam konseri sona ermiyordu.

Rosa Luxemburg doğaya pek az zaman ayırabilmekteydi. Masasından kafasını kaldırmadan önce *Przegląd Socjaldemokratyczny* dergisine karşı olan yükümlülüğünü yerine getirmek istediği için, sabah 6.30'da kalkıyor ve saat 19'daki akşam yemeğine kadar odasında tek başına çalışıyordu. Luise Kautsky'ye iki buçuk hafta boyunca hapishanedeymiş gibi yaşadığını itiraf etti. Kostja onun yüzünü yalnızca akşamları görmekle yetinmek zorundaydı ve gelecek günlere yönelik tatil vaatleriyle avutuldu.

Leo Jogiches makale talebinde bulununca, Rosa Luxemburg başkalarının yanı sıra Fritz Austerlitz, Antonin Němec, Luis B. Boudin gibi arkadaşlarından ülkelerindeki parti ve sendika hareketleriyle ilgili bilgilendirici raporlar istedi. Yayın kurulu Rosa Luxemburg'dan bir dizi konuyla ilgili makale bekliyordu; fakat o, *Przegląd Socjaldemokratyczny*'de Ağustos-Aralık 1908'de yayınlanan "Ulusal Sorun ve Özerklik" başlıklı yazı dizisinin devamına yoğunlaşmak niyetindeydi. 1 Mayıs 1909'da Leo Jogiches'e 106 sayfanın hazır olduğunu belirtti ve aynı gün Julian Marchlewski'ye 30'ar sayfadan 3 makale gönderdi. Ön hazırlıklar henüz tamamlanmadığı için, çalışmanın son bölümü gecikecekti.

"Ulusal Sorun ve Özerklik" [*Ulusal Sorun*, Belge Yayınları, İstanbul, 2010] yazı dizisi Rosa Luxemburg'un, proletaryanın anti-kapitalist özgürlük mücadelesinde yakın ve uzak vadeli hedefleri bağlamında ulusal sorun üzerine en kapsamlı ve köklü görüşlerini içerir. Rosa Luxemburg bu çalışmada, 1908 tarihli ulusların kendi kaderini tayin hakkı kararını irdelediği ilkeler bölümünden sonra şu konuları ele alır: Ulus Devlet ve Proletarya, Federasyon, Merkezileşme ve Bölgecilik, Merkezileşme ve Özyönetim,

Ulusal Sorun ve Özerklik, Polonya Krallığı'nın Özerkliği. Gariptir ki, Lehçe yapılan bu çalışma çok nadiren dikkate değer bulundu ve tamamı başka dillerde yayınlanmadı.[227]

Rosa Luxemburg bir önceki yüzyılın doksanlı yıllarından itibaren Polonya'nın ulusal dirilişinin nasıl ve ne zaman gerçekleşebileceği, sosyal demokrasi açısından ulus ve enternasyonalizm ilişkisinin nasıl değerlendirilip çözülmesi gerektiği, sosyalizmde ulusu ve ve ulus devletleri nelerin beklediği ve milliyetçiliğin halkların özgürlüğüne ve barışa verdiği zararlar hakkında fikir yürütüyordu.

1905 yılında *Die Polnische Frage und die Sozialistische Bewegung* (Polonya Sorunu ve Sosyalist Hareket) adını taşıyan broşürde şöyle dedi: "Marksist sosyalizm diğer tüm 'sosyalizmler'den, tarihsel gelişmenin meydana getirdiği bütün delikleri tıkama iddiasında olmayışıyla ayrılır."[228] Rosa Luxemburg'a göre, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi, programında, devlet birliğine dâhil olan tüm uluslara anayasal olarak kendi kaderini tayin hakkı tanıyan demokratik bir cumhuriyet hedefliyordu. "Ulusal Sorun ve Özerklik" yazı dizisinde, ulusların kendi kaderini tayin hakkı ile sosyal hedefler arasındaki yakın bağı tarihsel örnekler ve karşılaştırmalarla temellendirerek ortaya koymaya çalıştı.

Rosa Luxemburg milliyetçiler tarafından kullanılan ve ulusun sosyopolitik bir birlik olduğunu içeren yaygın teze ve ulus devletin ulusların kendi kaderini tayin hakkının en ideal çözümü olarak yüceltilmesine karşı çıktı. Onun için hem zamanın koşullarından ve sınıflardan bağımsız ulusal hedefler, hem de ulusal sorunların sınıfları dikkate almayan çözümleri gerçekçilikten uzaktı.

Bölünmüş ve ulusal baskı altında tutulan bir ülkede büyümüş bir politikacı olarak bağımsız köklere, her halkın dil ve yaşam biçimine, yani ulusal tarih, kültür, gelenek ve ulusal duyguları belirleyen tüm faktörlere büyük bir değer veriyordu. "*Maddi* çıkarlara yönelik en insanlık dışı baskının bile, ruhsal hayata yönelik dinsel veya ulusal bir baskı kadar fanatik ve ateşli bir isyan ve nefret" uyandıramayacağını biliyordu, bunu bizzat kendisi yaşamıştı.[229] Fakat "bu haksızlığın, tüm toplumsal sıkıntılar denizi içerisinde yalnızca bir damla olduğu gerçeği karşısında" ulusların kendi kaderini tayin hakkı formülü, işçi sınıfı politikasıyla ve sosyalizm hedefinin ruhuyla somutlaştırılmalıydı: "Yaşamın ve ulusal-kültürel gelişmenin özgürlüğü, vatandaşların eşit haklara sahip olması ve her türlü ulusal baskının yok edilmesi"[230]. Tüm vatandaşların eşit haklara sahip olması, kendi dilini kullanabilme hakkı ve sosyal demokrat bir ilke olarak özerk yerel yönetimler de ulusal sorunun çözümü açısından Rosa Luxemburg için özel bir önem taşımaktaydı.

II. Enternasyonal'in 1896 Londra kararı, ancak sosyalist ilke ve hedef-

lerin hayata geçirildiği esnada ulusların kendi kaderini tayin hakkını garanti altına alabilirdi. Kapitalizm koşullarında ulusların kendi kaderini tayin hakkının pratik politikalar açısından bir anlamı yoktu, olsa olsa olumsuz bir anlamdan bahsedilebilirdi. Örneğin Polonyalı işçilerin ulusal bağımsızlığı kapitalist sömürüden kurtulmaktan daha fazla arzulayabileceğini Rosa Luxemburg kabul etmek istemiyordu. Ona göre proletarya "sınıf çıkarlarının ulusal geleneklerle örtülmesine karşı"[231] yeterince donanımlıydı ve kendisini milliyetçi eğilimlerden uzak tutabilirdi. 350.000 Polonyalının Petersburg'daki Kanlı Pazar karşısında ortaya koyduğu dayanışma eylemi bu görüşü kanıtlıyordu. Fakat tüm bunlara rağmen Rosa Luxemburg küçük burjuva, toprak sahibi ve burjuva çevrelerin ulusal yönelimini tümüyle milliyetçi ve hatta gerici olarak niteleyip bağımsız bir Polonya devleti talebini görmezden gelirken, temel bir yanılgıya düşmekteydi.

1907 yılında Avusturyalı Otto Bauer'in *Nationale Frage und Sozialdemokratie* (Ulusal Sorun ve Sosyal Demokrasi) başlıklı kitabının yayınlamasıyla birlikte, Avusturya-Macaristan, Polonya ve Rus sosyal demokrasisinde yıllardır ulusların kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili süren tartışma yeniden alevlendi. Alman sosyal demokrasisi için Lehler, Danimarkalılar ve Alsaslılar ile olan ilişkilerin yanı sıra, Gustav Noske'nin Reichstag'ta yaptığı konuşmadan sonra "vatan savunması" meselesi de ateşli bir tartışma konusuydu. Clara Zetkin ve Karl Kautsky sosyal demokrasi, sömürgecilik ve yurtseverlik üzerine konuşma ve yazılarında, enternasyonalist ilkenin ihlâl edilmesine şiddetle karşı çıktı.

1908/09 yıllarında Rosa, "ebediyen geçerli" formüllerin olmadığı argümanından hareket etmekteydi. "Demokrasi", "burjuva özgürlükler" ve "eşitlik" gibi kategorilerin maddi içeriği ve politik değeri, aynı toplumsal koşullar gibi sürekli değişim gösterirdi. Aynı şekilde "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" da ya hiçbir şey ifade etmiyor, ya da sosyalistlerin tüm milliyetçi girişimleri kayıtsız şartsız destekleme zorunluluğunu içeriyordu -ki bu tümüyle yanlış ve ütopikti.[232]

Yeni çağın büyük devletleri, küçük ulusları politik iktidarsızlığa mahkûm ediyordu. Kapitalist emperyalizm Hollanda ve İngiltere'nin "ulus devlet" aşamasını atlayıp sömürge devletler oluşturmasına olanak sağlamıştı. Dünyanın tüm bölgelerinde "modern kapitalist gelişmenin, uluslaın gerçek bağımsızlık çabalarıyla ne denli uyuşmaz olduğu"[233] açıkça görülmekteydi. Sömürgeci ilhak, Eduard David ve van Kol'ün yaptığı gibi Avrupalı halkların medeniyet misyonu olarak değerlendirilmemeli ve ulusal sorundan kopartılarak ele alınmamalıydı. Rosa Luxemburg sömürge halklarının da bir ulusa sahip olduğunu ve ulusların kendi kaderini tayin hakkının dünya çapında tanınması gerektiğini vurguladı.[234]

Bir kez daha ana fikrine geri döndü: Ulusların kendi kaderini tayin hakkı formülü, sınıflı toplum olgusunu göz önünde bulundurmaması nedeniyle yeterli değildi. Ulusal hareketler normalde, halkın tüm katmanlarının çıkarlarını yalnızca belli bir ölçüye kadar temsil edebilen sınıfsal hareketlerdi; çünkü bir ulusun içinde karşı karşıya duran farklı sınıfsal çıkarlar söz konusuydu.

"Özerklik" Rosa Luxemburg için ulusal sorunun çözümü için bir önkoşuldu. Anadil hakkı ve politik özyönetim de dâhil olmak üzere manevi kültürün korunmasını, çok uluslu bir devletin içinde ulusal özerkliğinin başlıca unsurları olarak görüyordu. Bu özerklik haklarını 1908/09'da, ulusların eşitliğini yasalarla güvence altına alan burjuva-demokratik bir cumhuriyet kapsamında pekâlâ mümkün görüyordu. Fakat "en yüksek insani idealler"in gerçekleştirildiği koşullar yalnızca sınıflı toplumun aşılmasıyla sağlanabilirdi: "Tek cümleyle ifade etmek gerekirse toplum, ulusal kaderinin özgür tayinini, ancak ekonomik kaderinin ve üretim koşullarının bilinçli bir seçimini yaparak gerçekleştirebilir ve 'uluslar' tarihsel kaderlerine, toplumsal süreçleri etkileyebildikleri ölçüde hükmedebilirler."[235]

Rosa Luxemburg'a göre, sıkça kullanılan "halk" kavramı da eleştirel bir gözle yeniden gözden geçirilmeliydi. "Peki, kim bu 'halk', kim bu 'halk'ın ve 'halk iradesi'nin temsilcisi olmaya hak kazanmış muktedir? 'Halk'ın gerçekten ne istediği nasıl anlaşılır? Yalnızca kendisinin gerçek 'halk iradesi'ni temsil ettiğini, diğerlerinin ise çarpıtılmış ve saptırılmış halk iradesi olduğunu iddia etmeyen tek bir politik parti var mıdır?"[236] Halkın veya halk çoğunluğunun iradesi sosyal demokrasi için bir saplantı değildi, tam tersine, sosyal demokrasi "halk iradesi"ni devrime uğratmak istiyor ve bunu yaparken burjuva toplumundaki bilincin geleneksel biçimlerine karşı mücadele etmesi gerektiğini biliyordu. Bu nedenle halk ile işçi sınıfının veya örgütlü proletaryanın bilinçli kesiminin özdeş olduğunu söylemek, ulusların kendi kaderini tayin hakkının anayasal bir düzenlemeyle elde edilebileceğini düşünmek kadar aldatıcı ve hayalciydi. PPS ve liberallerin 1905 yılında Varşova ve Rusya'da eşzamanlı olarak bir kurucu meclisin toplanmasını öngören başarısız girişimleri, bunun olamayacağını göstermişti.[237]

RSDİP'nin programına "proletaryanın ve tek tek ulusların çıkarlarıyla uyumlu, ulusal sorunun çözümüne izin veren, somut ama genel bir formül"[238] eklenmeliydi. Bu ise reel koşullardan, kapitalist gelişmenin genel eğilimlerinin bilimsel bir analizinden ve proleter sınıf savaşının temel çıkarlarından hareket etmeyi gerekli kılıyordu.

Rosa Luxemburg ulusların kendi kaderini tayin hakkının kapitalist koşullarda gerçekleştirilmesini öteden beri mümkün görmediği için, ne par-

tilerin programlarında ya da politikalarında ulusal sloganlara yer vermesini anlayışla karşılıyor, ne de ulusal talepler doğrultusunda ittifaklara girilmesine müsamaha gösteriyordu. Öte yandan Henriette Roland Holst'un 1937 yılında yazdığı Luxemburg biyografisinde belirttiği gibi haklı olarak "ulusal hislerin kabarması anlamına gelen milliyetçi yükselişin, ardında tehlikeli gerici eğilimleri gizleyen bir sis bulutu yaratabileceğini"[239] kesin bir ifadeyle belirtiyordu.

**Güneşe ve sıcağa öyle hasretim ki!**

Rosa Luxemburg 1 Mayıs 1909'da Luise Kautsky, Hans Kautsky ve Leo Jogiches'e işini bitirdiğini, tekdüze yaşam tarzına rağmen çok dinlendiğini ve rahatladığını bildirdi. Stuttgart'ta kar yağıyordu ve ertesi gün güneye doğru yola çıkacaktı.

İlkin Zürih'e gitti ve yaklaşık bir haftalığına Post oteline yerleşti. Bir sonraki hedefi, geniş Lehçe kütüphanesini de kullanma fırsatı bulduğu, yakınlarda bulunan Rapperswil köşkü oldu. Burada, hayata gözlerini açtığı ülkenin tarihi ve *Ulusal Ekonomiye Giriş* üzerine çalışmak istiyordu.

Esas hedefi ise İtalya'ydı. Rosa Luxemburg'un ülke ve insanları ne kadar ayrıntılı gözlemlediği, 14 Mayıs'ta Cenevre'den Luise Kautsky'ye yazdığı bir mektupta ortaya çıkıyor. Edebi üslubu nedeniyle, burada mektuptan geniş bir alıntı yer alacak. "Şehrin konumu harika; büyük bir körfezin içinde ve dar bir sahilin üzerinde bulunan bir amfi tiyatro gibi. Şehrin arka tarafını, her biri bir hisarla taçlandırılmış olan ve keskin -ve elbette İtalyan- çizgilerinin gökyüzüyle kontrast yaptığı güzel tepeler koruyor. Aşağıdaki limanda gemi, barka, vinç, pislik, duman, darlık ve hengamenin oluşturduğu bilindik kargaşa hâkim. Sokaklar dar, iki veya dört pencere genişliğinde göğe doğru dikilen ve nalları dikmiş gibi gözüken evlerde boydan boya rengârenk çamaşırlar asılı ve her meltem esintisinde gömlek, çarşaf, delikli çorap ve tüm ilkbahar giysileri dalgalanıp öteye beriye çarpıyor. Daha yükseklerde bulunan sokaklara doğru yürürken her birkaç adımda bir, çok sayıda şirin vicoli veya scalite'ler var, yani yoldan geçenlere arkasını dönüp hafifçe sallanarak işini gören bir cittadino (yurttaş) tarafından geçişe kapatılmış ve havanın kurumasını önlemek için yerlerin sürekli sulandığı karanlık ve bol kokulu geçitler. Biraz daha geniş yollarda insan, önüne iki katır ve bir atın uzunlamasına (yani arka arkaya) koşulmuş olduğu iki tekerlekli arabalarla çarpışmak zorunda kalıyor. Bunlar yolun sağından değil solundan gitmeyi tercih ediyor; disiplinli ve kültürlü bir Alman İmparatorluğu yurttaşı birdenbire kafasının arkasında veya üstünde bir hayvanın ağzından çıkan sevgi dolu nefesi veya şaklayan bir kırbacın ucunu hissedebilir. Çünkü yolun kaldırımdan ayrılması burada anti-demokratik ve

ayıp sayılıyor; her türlü yaratık kendisine dirsekleriyle yer açarak hayatın içinden ve geçitlerden geçmek zorunda. Cenevrelilerin en sevdiği üç faaliyeti keşfetmiş bulunuyorum: başka birisini, örneğin bir liman veya inşaat işçisini sükunet dolu bir sempatiyle saatlerce seyretmek için, eller pantolon ceplerinin içinde ve ağızda bir pipoyla ayakta dikilmek; ayrıca her on beş dakikada bir tükürmek, ama bizde olduğu gibi basit ve laubali bir şekilde değil, kafayı hiç oynatmadan, ıslığa benzer bir ses eşliğinde, özenle ve ağzın kenarından fışkıran uzun ve ince bir kavis şeklinde; ve nihayet sakal tıraşı olmak, ancak sabahları değil akşamları. Her akşam saat 7 ile 10 veya 11 arasında, sokaklarda sağlı sollu yer alan açık parrucchieri (berber *-çev.*) dükkânlarında (her üç Cenevreliden biri parrucchiere olup, diğer iki sahtekâr ise adı tam olarak konulamayan bir işle uğraşır) beyaz pelerinlere sarılmış adamlar filozof edasıyla pis tavana bakarken, esmer gözlü ve atik bir gencin pek de temiz olmayan parmaklarıyla pelerinlilerin suratında dans ettiğini hayranlıkla izleyebilirsiniz. Başka garipliklerin yanı sıra, tuzun devlet tekelinde bulunması nedeniyle lüks tüketim malı olduğu ve bu nedenle tuzsuz ve mayasız pişirilen ekmeğin tadının aşağı yukarı bizde kuzeyde yaşayan insanların kışları pencerelerini macunladığı karışıma benzediği söylenebilir. Şekerin yarım kilosunun fiyatı burada -nedendir bilinmez- 85 centesimo ve yarım kilo da -üzücü deneyimlerle saptadığım üzere- yalnızca 350 gram geliyor. Bu nedenle kafelerde cameriere (garson *-çev.*) çay servisini yaparken düzenli olarak şeker kavanozunu unutuyor ve bu ufak eksiklik hatırlatılıncaya kadar çay soğuyor. Ve nihayet trenler bir-iki saatlik normal bir gecikmeyle kalkıyor. Kuzey Avrupa kökenli her şeye çabucak inanan bir İndo-Cermen, orario'ya (tarifeye *-çev.*) inanıp ter içinde son anda kompartımana atlarsa, terini kurutmak ve sakinleşmek için bolca vakti var. Yarım saat geçtikten sonra kondüktör tınlayan bir sesle 'partenza' (kalkış *-çev.*) diye seslenip makinistle birlikte büfenin içinde kayboluyor. İkisinin gözle görülür bir şekilde ferahlamış ve keyiflenmiş olarak geri dönmeleri bir yarım saat daha sürüyor ve tren ancak ondan sonra yavaşça yola koyuluyor. (Dün Levante Riviera'sına bir gezi yaptım ve gecikmeli kalkışlar nedeniyle gece saat 2.30'da eve vardım.) Tüm bunların üzerine, her zaman masmavi bir gökyüzü var ve bu gökyüzünün neden güldüğünü artık biliyorum. Bu arada gökyüzü, yalnızca yağmursuz havalarda gülüyor. Ecco izlenimlerimin una breve macchietta'sı. (İşte izlenimlerimin kısa bir karikatürü *-çev.*)."[240]

Rosa Luxemburg mektuba "Cenova superba" (Mağrur Cenevre *-çev.*) diye başlamış, yeni edindiği İtalyancasından örnekler vermiş ve kısa bir sürede hâkim olduğu günlük terimlerle oynayıp durmuştu.

Rosa Luxemburg şehrin tepesinde harikulade deniz manzarası olan bir

odaya yerleşti. Hans Kautsky'ye "Berlin ve Almanya'nın yokluğu bana çok iyi geliyor, ayrıca bu yeni lisan da çok eğlenceli"[241] diye yazdı; ama aynı zamanda sıcaktan, Riviera'da sakin bir plaj olmadığından, her yerde dik kayalar bulunmasından ve körfezlerin iğrenç kür merkezleri ve gürültülü şehirlerle dolup taşmasından şikâyetçiydi.

25 Mayıs 1909'da Levanto'dan şöyle yazdı: "Buradaki yuvam küçük ve şirin bir körfezde bulunuyor, neyse ki burada bir liman yok ve balıkçı tekneleri ve yelkenliler Sestri Levante'de olduğu gibi manzarayı berbat edemiyor. (Secolo gazetesinden öğrendiğim kadarıyla Gerhart Hauptmann sta lavorando nella tranquillità lucida et fragranta.)* Burası Ponente ve Levante gibi, otomobillerin vızır vızır geçtiği ve her yeri kokuttuğu turist güzergâhının üzerinde de bulunmuyor. Şehircik Apenin dağlarının, yeşilin tüm tonlarını sergileyen zeytin ve çam ağaçlarıyla dolu tepeleriyle çevrilmiş. Etraf çok sakin, arada sırada bir katırın takırtısı ve katırcıların telaşlı bağırtıları duyuluyor. Bunun haricinde birkaç kişi 'anayol'daki dükkânların önünde uykulu gözlerle duruyor, çocuklar toprakta oynuyor veya turuncu-beyaz kediler bir bahçe çitinden diğerine geziniyor. Şehrin merkezinde, galerilerle donatılmış bir ana binayı barındıran dört köşeli Piazza Municipale (Belediye Meydanı) yer alıyor. Otoriteyi, rütbeyi ve devleti temsil eden her şey bu binanın içinde: postane, garnizon (muhtemelen altı asker ve iki subay), Podestà (mahkeme), gümrük dairesi ve elbette iki pervazın üstünde duran mermerden bir 'anı levhası'. Bu 'levha'nın önünde her zaman sırtı meydana dönük birisi duruyor, güneşin ışığa boğduğu boş meydanın tam ortasında ise Cavour'un (parlamentonun seçtiği ilk başbakan –*çev.*) heykeli yer alıyor, heykelin altındaki yazının bize nüktedan bir üslupla açıkladığı üzere 'XIX. Yüzyılın En Büyük Devlet Adamı'nın heykeli. (Al più grande statisto.) Bunun haricinde etrafta yalnızca üç büyük selvi ağacının altından akan incecik derede diz çökmüş çamaşır yıkayan kadınlar ve birbirleriyle gevezeliğe dalmış adamlar gözüküyor. Benim kaldığım Albergo'nun (pansiyon) önünde de birtakım şehir sakinleri bir bina çıkıntısının üstüne oturup büyük bir keyifle saatlerce sohbet ediyor, ben ise içten içe çılgına dönüyor, hiç durmadan akıp giden sesler nedeniyle düşüncelerime yoğunlaşamadığım için, üzerinde çalıştığım işi fırlatıp atmayı ve kendim de dışarıya fırlayıp güneşin altında bir yerde oturmayı aklımdan geçiriyorum. Akşamları hava serinlediğinde, yaşayan her şey 'anayol'da gezmeye çıkıyor, sayısız çocuk oyun oynayarak oradan oraya koşturuyor ve 'dondurmacı' küçük arabasıyla çok iyi iş yapıyor. Etrafını saran çocukların arasından geçebilirsem,

* "Alman yazar Gerhart Hauptmann, bu şehirde huzurlu bir ortamda çalışıyormuş" –*çev.*

ben de minik bir külahın içinde 10 centesimo'luk dondurma alıyorum. Toplumun içinde düşünceleriyle sivrilen iki kişi var: bunlardan birisi beyaz ayakkabıları ve kafasına oturttuğu heybetli Garibaldi şapkasıyla buralı gençliğin idolü olan şişman, yuvarlak ve esmer genç posta memuru; akşamları etrafını saran arkadaşlarına benim anlamadığım fıkralar anlatıyor ve çevreye neşe ve korkarım biraz da boşvermişlik ve karamsarlık saçıyor. Eczacı ondan çok farklı, gerçi o da en güzel yaşta, ama soluk ve asık suratlı; dükkânında Bay Abate de dâhil olmak üzere sürekli şapkaları kafalarında oturup politika konuşan ciddi çehreli birileri var. Bunlar eczacı orada bulunmasa bile oturup sohbet ediyor ve gazete okuyorlar. Dükkâna iki kez girip diş tozu satın aldım ve her seferinde bu ruhani partinin politikacı beylerinden birisi eczacıyı çağırmak zorunda kaldı. Her Pazar çocuklar, kadınlar ve siyahlara bürünmüş yaşlı adamların katıldığı dinsel bir geçit töreni yapılıyor, ağır ağır ilerleyen törende söylenen şarkı sürekli kesiliyor ve insanlar gülüyor. Uzun bir tahtanın ucunda taşınan 'İsa Efendi', güneş gözlerine vurduğu ve burnunu gıdıkladığı için yüzünü buruşturuyor. [...] Güneş kaybolduğu anda, başka hiçbir ülkede şahit olmadığım kurbağa konserleri başlıyor. Riviera'da aradığım son şey olan bu şaşkınlığı Cenevre'de de yaşamıştım. Kurbağalara bir itirazım yok. Ama sanki en ön sırada yer alan ve en önemli canlılar onlarmışçasına kendini beğenmiş ve kibirli bir şekilde büyük bir ses çıkartarak zırıldayan böylesi kurbağalar!... İkincisi de çanlar. Kilise çanlarını severim. Fakat her on beş dakikada bir aptalca ve çocukça çalan çanlar insanı deli edebilir. [...] Üçüncüsü ise, Karl, İtalya'ya gelirsen bir kutu sinek ilacı almayı unutma. Bunun dışında her şey harikulade."[242] Hava öngördüğünden çok daha serindi.

Peter Nettl, Rosa'nın bu ve benzeri anlatımlarını eleştiriden yoksun, eski moda ve olsa olsa eğlendirici buluyor.[243] Rosa Luxemburg arkadaşlarını çalışmalarının gidişatı hakkında bilgilendiriyor, onlardan kitap ve başka alıntılar istiyor, rapor ve makalelerle uğraşıyordu. Mayıs sonunda Leo Jogiches'e "Ulusal Sorun ve Özerklik" yazı dizisi için on altı sayfa daha gönderdi. Jogiches, Marchlewski ve Karl Radek'ten eksik alıntıları eklemeleri ve bazı konuları kontrol etmeleri ricasında bulunmalıydı. Clara Zetkin'e ekonomi çalışmasının yakında nihayet basılabileceği haberini verdi: "Çalışmam senin sandığın gibi iktisat tarihi üzerine değil, Clara'cık, ulusal ekonominin, yani kapitalist üretimin kısa bir analizi. İktisat tarihini senin ufaklık [Kostja Zetkin] yazmalı, onu uzun bir süredir dürtükleyip duruyorum. Okuduğu sömürgeler tarihi ve karteller de bu bağlamda işine yarar. Bunu yapıp yapmayacağını tanrılar ve kendi keyfi bilir."[244]

Rosa Luxemburg Haziran'ın ikinci yarısında kendisini çok kötü hissediyordu ve dönüş hazırlıklarına başladı. Kostja Zetkin ile Zürih ve Levanto'da buluşup buluşmadıkları ve eğer buluştularsa kaç gün birlikte oldukları bilinmiyor. Buralardan Kostja'ya yazdığı hiçbir mektup yok. Rosa Luxemburg o haftalar süresince, uzun zamandır yalnız olmayı ve çalışmayı muhtemelen artık çekilmez bulduğu için keyifsizdi, hem de sevgili İtalya'sının sıcağında bulunduğu düşünülecek olursa.

### Herkes kendi "ben"ine göre davranıyor

Bu sıralar kendisi de İtalya'da bulunan Hans Kautsky kadınlardan "dert" yanınca, Rosa Luxemburg kendi tecrübelerinden hareketle ona şöyle yazdı: "Herkes kendi 'ben'ine göre davranıyor."[245] Hans Kautsky tatilini oğulları Fritz, Karl ve kardeşinin ailesiyle, önceden de pek çok kez yaptığı gibi İsviçre'de "köylülerin arasında, aile hengâmesinin tam ortasında, bit, pire ve kokuların içinde"[246] geçirdiği için, Rosa Luxemburg onlarla Temmuz başında Gersau'da buluştu. Luise ve Hans arasındaki ilişkinin her geçen gün nasıl derinleştiğini anlayışlı bir saygıyla gözlemleyebiliyor, Luise ile Karl Kautsky arasında bundan kaynaklanan ailevi çatışmaları neredeyse her gün birlikte yaşıyordu. Rosa Luxemburg, giderek çekilmez hale gelen ve içten içe kuruyan Karl Kautsky'nin kendisine kızdığını sanıyordu. "L(uise)'nin Hans ile olan ilişkisinin arkasında benim olduğumu sanıyor. Bu beni çok yaralıyor, fakat gururumdan dolayı bir şey söyleyemiyorum."[247]

Rosa Luxemburg İsviçre'de son iki buçuk aydır çalıştığından daha az çalışıyordu. Sabahları zevkle yürüyüşe çıkıyor, okuyor ve yazıyor, fakat kendisini huzursuz hissediyordu. 21 Temmuz'da Terzen yolundan, 1000 metre yükseklikteki karlı tepelerin altında bulunan Engelberg'den yazdı. 22 Temmuz'da Quarten'dan (St. Gallen) posta geldi. Kırsal bölgelerden daha çok hoşlanıyordu. Quarten 600 metre yükseklikte, gölün 150 metre kadar üstündeydi ve dağlara uzanan çayırların tam ortasında bulunuyordu. Havası da Gersau'nunkinden çok daha iyiydi.

Sürekli Gens Kautsky ile birlikte oturmak istemediği için kendisini çalışmaya zorladığı birkaç yağmurlu günün akabinde, 6 Ağustos'ta Kostja Zetkin'e şöyle yazdı: "Dün gece saat 2'de şiddetli bir kalp ağrısıyla uyandım ve balkona çıktım. Her şeyin üstünde derin bir sessizlik vardı, dağlar görünmeyen ayın kurşuni güzelliğinde esrarengiz bir şekilde öylece duruyor ve yukarıda sayısız yıldız sessizce parıldıyordu. Aşağıdaki göl sanki donmuş gibi hareketsizdi. Her şey çok güzel ve çok yalnızdı ... Seni öpüyorum."[248]

9 Ağustos'ta Kautsky'ler evlerine doğru yola çıktı ve son kür misafirleri de birbiri ardına ayrıldı. Sükûnet Rosa Luxemburg'a iyi geldi. Saman

kokusunun ve Churfirst dağının keyfini çıkarıyor, fakat içindeki huzursuzluğu yok edemiyordu. Kostja Zetkin ile ilişkisinden kaynaklanan sıkıntılar acı veren yaralar açıyor, "oğlan" istediği gibi biçimlendirilemiyordu. Sevgili duygusuzlaşmaya başlamıştı. İster İtalya günlerinden, ister bülbül konserlerinden, son yaptıkları harikulade gezintilerden veya ikisinin de çok sevdiği Mozart müziğinden bahsetsin, Kostja umduğu yanıtı vermiyor, son zamanlarda "iki günde bir, çok soğuk ve mekanik"[249] mektuplar yazıyordu. Rosa bir öfke patlamasından endişelendiği için, bir süreliğine onun tarzına ayak uydurdu. Gelen her mektup kalbini derinden yaralıyordu. 13 Ağustos 1909'da "Ninu ne yapıyor? [...] Beni artık sevmiyor mu?"[250] diye sordu ve aynı gün yazdığı ikinci bir mektupta üsteledi: "Beni artık sevmiyorsan, bunu bana açıkça ve iki kelimeyle söyle."[251] Eninde sonunda böyle olması gerekiyordu. Değerli, tatlı sevgilisini son kez öptü.

15 Ağustos Pazar günü Kostja'nın aşkının sona erdiğini öğrendi. Veda mektuplarıyla derdini hafifletmeye çalıştı ve ona, o istediği sürece arkadaş kalacaklarını temin etti.[252] 17 Ağustos tarihli mektubunda şöyle diyordu: "Sevgili Costia, sana yazabilmek için kendimi zorluyorum, fakat ayrılırken aynı benim senin içini gördüğüm gibi, senin de benim içimi görmeni istiyorum. Her şeyin üstesinden geldim ve son derece sakinim. Pazardan bu yana bir yıl geçmiş gibi geliyor. Zaten işin en zor kısmını, sahte mektupların geldiğinde geride bırakmıştım. Dürüst olan en sonuncusunu okurken içim buz gibi oldu ve kalbime bir acı saplandı, ama aynı zamanda büyük bir huzur da buldum. Her şey sana başlangıçta söylediğim gibi oldu: Sen beni aşkınla, seni sevmeye zorladın ve senin aşkın hiçlik içinde eridiğinde, benimki de yok oldu. Seni bu yükten daha önce kurtarmadığım için acı duyuyorum, hapis bir kuşun kızgın ve acı çeken bakışlarını hatırlamak bana acı veriyor. Fakat seni özgürlüğüne kavuşturacak kelimeyi söylemeye cesaret edemedim, çünkü ilişkimizi kutsal ve ciddi bir mesele olarak görüyordum. Zavallı çocuk, kendini hapsedilmiş hissediyordun, oysa şimdi gördüğün gibi, sessizce söylenen bir sözcük seni o an özgürleştirebilirdi. Gerçekte ise, hapiste olan bendim. Küçük odada bana 'Lütfen bana sadık kal, bana sadık kal' diye kekelemeni ve mektubunda 'Beni terk etme, beni terk etme!' diye yalvarmanı hatırlamam, beni sana demirden zincirlerle bağlıyor, şirin bir çocuğun kekelemesi kalbimi esir alıyordu. Mutsuz görüntün bana tarifi imkânsız acılar verirken ve Cenevre'nin uykusuz gecelerinde senin bana olan tutumunun belirsizliği nefesimi keserken de bu böylece devam etti. Fakat küçük oğlanın arzusunu yerine getirmiş olmam, benim için tatlı bir teselli: Ona sonuna kadar sadık kaldım, hiçbir bakışım ve gizli de olsa kafamdan geçen hiçbir

düşünce ona pusu kurmadı ve onu yaralamaya yeltenmedi. Şimdi artık her şey geride kaldı. Severek ve zevkle çalışıyorum ve hayatımı daha fazla disiplin, dürüstlük ve saflıkla doldurmaya kararlıyım. Bu hayat görüşü içimde seninle birlikte, seninle olan ilişkimde olgunlaştı ve bu nedenle bu sözcükler sana ait. Artık bir kuş kadar özgürsün, mutlu ol. Principuccia (küçük prenses –*çev.*) yolunda dikilmeyecek. Hoşçakal, Apeninlerin bülbülleri senin için şarkı söylüyor ve Kafkasların kocaman boynuzlu boğaları sana selam veriyor."[253]

Rosa Luxemburg ve Kostja Zetkin'in aşkı, birbirlerinden yaşam biçimi, ruh ve yetenek açısından çok farklı oldukları için söndü. Kostja Zetkin çoğu zaman içine kapalı ve asık suratlıydı. Arkadaşı Hugo Faisst da, Kostja'nın kendisini doyuran ve bağımsız kılan bir meslek edinmediği takdirde tatminsiz ve mutsuz kalacağını belirtti. Rosa Luxemburg Kostja'yı, kendisine Heinrich Schulz tarafından teklif edilen Berlin parti okulu öğretmenliğini kabul etmesi için etkilemeye çalıştı. Kostja'yı neşelendirmek, ona özgüven ve cesaret vermek, edebi ve bilimsel ilgilerini desteklemek istiyordu. 28 Eylül 1909'da şunları yazdı: "Lütfen bana artık 'Sevgili' deme, bu hakkını sigara içip satranç oynarken kaybettin. Arkadaşlığımı istedin, alacaksın, fakat bunun içine kulağa yalan gelen sesler ekleme."[254]

Rosa Luxemburg Berlin'e döndükten sonra ilk olarak kendisini dış dünyaya kapadı, tüm temaslardan uzak durdu ve hatta ihtiyacı olmadığı ve sürekli konuşması sinirini bozduğu gerekçesiyle ev işlerine bakan Gertrud Zlottko'yu bile yanından uzaklaştırdı. Ne Capri adasındaki Rus parti okulu için Gorki, Bogdanov ve Lunaçarski tarafından iletilen teklifi kabul etti, ne de Leipzig parti kongresine gitti. Yeni bir makale için de aklına bir şey gelmiyordu. Kostja Zetkin'e "İçime dönmem neden sana acı veriyor?" diye sordu. "Dış izlenimler çoğu zaman yaralayıcı; huzur ve güç bulmak için yapılabilecek olan tek şey bu değil mi? Artık yalnızca evde tek başıma oturup çalışabildiğim zamanlar kendimi mutlu hissediyorum."[255] "İnsanlarla karşılaşmak dehşet verici. Yalnızca hayvanlar arasında oturmak istiyorum."[256]

Rosa Luxemburg 1909 yılı Ekim ayı başında yeni kurs dönemi dolayısıyla parti okulu öğrencilerinin önüne çıkınca depresyonlarını bir yana bıraktı. Ayrıca yeniden resim de yapabiliyordu. Resim çabalarının sonuçlarıyla Kostja'yı şaşırttı ve 5 Ekim 1909'da "Çizimimi beğendiğine sevindim. Daha yaparken senin için olduğunu düşünmüştüm" diye yazdı. "Enerjimin tükendiğini sanma. Çizerken içinde bulunduğum üzgün ruh halini şimdi aştım ve çizim bittiğinde kendimi yeniden toparladım. Kalbimdeki tüm zayıflıklar yok oldu ve sana bunu gönderebiliyorum. Şunu bilmen ge-

rekir ki, ne olursa olsun beni hesaba katabilirsin. Artık beni hiçbir şey korkutamaz ve sarsamaz. Seni hep neşeli ve mutlu görmek istiyorum –ne olursa olsun. Zavallı küçük çocuk. Hastalığını kendime şöyle açıklıyorum: Nasıl bir çiçeğin güneşe ihtiyacı varsa, senin de mutluluğa ihtiyacın var. Oysa sen mutluluğa sahip değilsin ve mutluluğu nasıl yakalayacağını bilmediğin için de her hücrenle eziyet çekiyorsun. Tanrıdan mutluluğu bulmanı istiyorum."[257]

### Tutkuyla çalışıyorum... Mükemmel gidiyor

Rosa Luxemburg aradan geçen aylar boyunca hep, *İleri* kitaplığı için Bernhard Bruns'ta baskıya hazırladığı *Ulusal Ekonomiye Giriş* başlıklı çalışmasıyla uğraşmış; Zürih, Cenevre, Levanto, Gersau, Quarten ve gittiği her yerden ekonomik incelemelerinin gelişimiyle ilgili bilgi vermiş, kitap ve eleştiri siparişinde bulunmuş, Rusça ve Lehçeye çevirileri organize etmeye çabalamıştı. 50'den fazla yazarın birkaç ciltlik eserini kısmen okumuş, alıntılamış ve eleştirel bir açıdan işlemişti. Kaynak araştırmaları Eskiçağ'ın klasiklerine, klasik burjuva ekonomisi otoritelerine, ilk ütopik sosyalistlerden başlayarak Marx, Engels ve bu alanda yetkin sosyal demokratlara varıncaya değin tüm sosyalist teorisyenlere ve alanında otorite sahibi sosyolog, etnograf ve kültür tarihçilerini kapsıyordu. Elyazmaları, her biri 16 sayfalık 30 tabakaya ulaşmıştı. Özellikle savaş sırasında olmak üzere sonraki senelerde eklemeler ve değişiklikler yapmış olsa da, müsveddenin o zamanki içeriği ile ölümünden sonra gerçekleşen baskı muhtemelen büyük ölçüde örtüşmekteydi.

Rosa Luxemburg 1909-1910 yıllarında *Ulusal Ekonomiye Giriş*'i sekiz broşür ve kitap halinde yayınlamak istiyordu. 1897 yılında çıkan "Ekonomi Biliminin Kısa Öğretisi"nde aynı kendisi gibi ders ve toplantı notlarını derlemiş olan Alexander Bogdanov-Malinovski'yi, konuya çok farklı açıdan yaklaştığını söyleyerek yatıştırdı.[258] Çalışmasını Julian Borchardt'ın "Ulusal Ekonomiye Giriş İlkeleri"nden ve Hermann Duncker'in "İktisadın Temel Kavramları İçin Ders Kitabı"ndan üstün görüyordu ve Duncker'in yüzüne karşı açıkça, kitabının başarısız olduğunu söyledi.[259] "Bernstein'ın pisliği" ise "polemik yapmaya bile değmeyecek kadar boş, sıradan ve sulu bir çerçöp"tü.[260] Ulusal ekonomiyi sosyal demokrat yazında kendi alanı olarak görmesine ve yalnızca burjuva otoritelerle çatışmaya girmek istemesine rağmen, çalışmasının birinci bölümünü yayınevine gönderme aşamasında tereddüte düştü. Nihayet Şubat 1910'da broşürlerin ikisinin baskıya hazır olduğu kanaatine vardı. Diğerleri işlenmeli ve genişletilmeliydi, fakat Haziran'a kadar tamamlanacak ve birbiri ardına yayınlanacaktı.[261]

*Ulusal Ekonomiye Giriş* ders kitabı niteliğinde olup, konuyla ilgili literatürün kapsamlı bir eleştirisini içeriyordu. Rosa Luxemburg "geniş işçi kitlesinin kolayca anlayabileceği bir dille"[262] yazdığını belirtiyordu. Öğretme, yazma ve gözden geçirme işlemi neredeyse birbirinin içine geçiyordu. Kitabın 1925 yılındaki ilk basımında Paul Levi'nin işaret ettiği gibi "burada, yazıya dökülen bir konuşma söz konusu"ydu[263].

Rosa Luxemburg zaman zaman eleştirel gözle okuyacak birinin yokluğundan şikâyet etti ve Kostja Zetkin'e şöyle yazdı: "Çalışmamı basılmadan önce okuman benim için çok değerli olurdu, çünkü burada değerlendirmesine güvenebileceğim kimse yok ve bu durum beni deli ediyor."[264] Çaresiz kalırsa metinleri Karl Kautsky'ye gösterebilirdi, fakat Kautsky biçim ve düzenlemeden anlamazdı. En azından düzeltmeler sırasında Kostja Zetkin'e danışmak istiyordu. Kostja'nın "sen çok kavgacısın, bu ise çalışmanın popülaritesini önleyebilir" şeklindeki suçlamasını reddetti: "Ama sevdiceğim, tam tersine." Polemik kuru malzemenin canlanmasına hizmet ediyor, konuya hayat veriyordu. Eleştirel gözle incelediği tüm çalışmalarda "iktisat tarihi için bir izlek olan ulusal ekonomi eğitiminde eksiklikler" keşfediyordu. Kostja'nın kendisi de "iktisat tarihinin ulusal ekonomi olmaksızın anlaşılamayacağını" pek çok kez hissetmemiş miydi? "Bilginlerin çoğunda, aynı taş kafalı Eduard Meyer'de olduğu gibi özellikle eksik olan, işte bu."[265]

Rosa Luxemburg ortaya koyduğu görüşleri gelecekte iktisat ve sömürgeler tarihi ile karteller üzerine yapılacak çalışmaların temeli olarak görüyordu. Broşürlerin alt başlıkları, hangi ağırlık noktalarını koyduğunu gösteriyor: 1. Ulusal ekonomi nedir? 2. Toplumsal emek. 3. İktisat tarihi üzerine (İlkel komünizm, köleci ekonomi, angarya ekonomisi, lonca zanaatı). 4. Takas. 5. Ücret işçiliği. 6. Sermaye egemenliği (Kâr oranı). 7. Krizler. 8. Kapitalist ekonominin eğilimleri.

Ortalama kâr oranı ve krizlerle ilgili bölümler elyazmasında yoktu; sayısız kenar notu ve bölümlerin dağınık numaralandırılışı, çalışmanın kopukluğunu gösteriyordu. Muhtemelen bu nedenle bu çalışmaya, Rosa Luxemburg üzerine yazılan birçok biyografi ve metinde bir tür küçümsemeyle bakıldı. Paul Levi eserin tamamlanmamış olduğunu yazdı. "Değer, artı-değer, kâr ile ilgili teorik bölümler, yani Karl Marx'ın *Kapital*'inde kapitalist sistemin üzerine bina edildiği konular eksik. Bu eksiklerin nereden kaynaklandığı –yazarın ani ölümünün, çalışmanın tasarlandığı üzere tamamlanmasını engellemesinden mi, yoksa evini basan 'düzen' muhafızı haydutların başka şeylerin yanı sıra elyazmasının bu bölümlerini de çaldığından mı– elde kalanlardan hareket ederek saptanamıyor. Kesin olan

şu ki, bu kişiler çalınanlardan çok, çalmanın dostuydular." Levi'ye göre, Rosa Luxemburg'un elyazmasına bitmiş gözüyle bakmadığı kesin bir şekilde söylenebilir.[266]

"Tüm plansızlığı ve her türlü organizasyondan yoksunluğu nedeniyle ilk bakışta imkânsız ve çözülmesi olanaksız bir bilmece gibi gözüken, ama buna rağmen bir bütün oluşturup varlığını sürdürebilen"[267] kapitalist ekonomi hangi temele dayanıyor ve nereye doğru gidiyordu? İşte Rosa Luxemburg'un temel sorusu buydu. Bu soruya verdiği yanıtlar pek çok çelişkili eğilimi göz önünde bulundurduğu gibi, ilerleme, duraklama ve gerileme dönemlerini de hesaba katıyor. Kapitalist ekonomi hâlâ genişleyebilir, değişen koşullara uyum sağlayabilir ve insan emeğinin verimliliğindeki artışı kültürel ilerlemeye çevirebilirdi. Rosa Luxemburg bunu şöyle açıkladı: Kapitalist ekonomi, birincisi "tüm üreticileri ve dünyanın birbirinden uzak tüm bölgelerini birbirine bağlayan ve böylece bütün dünyada işbölümünü hâkim kılan mal değişimi ve para ekonomisiyle", ikincisi "teknik ilerlemeyi mümkün kılıp aynı zamanda küçük üreticileri sürekli olarak proleterleştiren ve böylece sermayeye satın alınabilir emek gücü sunan özgür rekabetle", üçüncüsü "bir yandan ücretli işçileri mekanik bir şekilde proleterleştirir ve sermayenin emrinde çalışmaya bağlarken, diğer yandan karşılığı ödenmemiş emeğin sermaye olarak birikmesini ve böylece üretim araçlarının büyüyüp gelişmesini sağlayan kapitalist ücret yasasıyla", dördüncüsü "kapitalist üretimin, toplumun ihtiyaçlarına göre esneme ve uyum kabiliyetini arttıran yedek sanayi ordusuyla", beşincisi "sermayenin bir üretim alanından diğerine hareket etmesinin önkoşulu olan ve böylece işbölümünü dengeleyen kâr oranının eşitlenmesi yasasıyla" ve nihayet altıncısı "kısmen günlük ve kısmen de dönemsel olarak, kör ve kaotik üretim ile toplumun ihtiyaçları arasındaki dengeyi oluşturan fiyat dalgalanmaları ve krizlerle" varlığını sürdürmekteydi.[268]

Kapitalist ekonominin çöküşünü hazırlayacak olan faktörler de Rosa Luxemburg'u aynı derecede ilgilendiriyordu. Dünya ticareti, artan uluslararası işbölümü ve sömürge politikaları aracılığıyla kapitalizmin tüm dünyaya yayılması, her türlü eski toplumsal düzenin yok olmasına ve tüm ülkelerin "tek bir kapitalist dünya ekonomisine"[269] eklemlenmesine yol açıyordu. Madalyonun öbür yüzünde ise, insanlığın giderek daha geniş kesimlerinin sefalete sürüklenmesi vardı. Brezilya, Hindistan, Çin, Orta Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki pek çok halk topluluğunun acımasızca yok edilmesi, can güvensizliğinin ulaştığı boyutları açıkça gösteriyordu.

Ön Asya, Güney Asya, Kuzey Afrika, Güney Amerika ve Avustralya'daki gelişmelerin göz önünde bulundurulması da, Rosa Luxemburg'un çalış-

masının üstünlükleri arasında yer alıyordu. Avrupa dışını da kapsayan bu bakış açısı, 20. yüzyılda daha geniş kesimlerin ilgi odağı haline geldi.

Rosa Luxemburg'un mali sermaye değerlendirmesi, bugün bile milyonlarca insanın kaderi olan ekonomik kaos ve yapısal krizler tarafından doğrulanıyor. Rosa Luxemburg'a göre sermaye, yabancı "ekonomiler"in "bazı açıklar"ını kapatmaya değil, "tam tersine eskiden kalma 'ekonomiler'in duvarlarında açıklar, çatlaklar ve yarıklar oluşturmaya, içeri sızıp barut etkisi göstererek bunları eninde sonunda bir harabeye dönüştürmeye hizmet ediyor. Sermaye 'metası' sayesinde, yola erken çıkmış birkaç ülkeden tüm dünyaya çok daha önemli 'metalar' taşınıyor: modern nakliye araçları ve tüm yerli halk topluluklarının kökünün kazınması, para ekonomisi ve köylülüğün borçlandırılması, zenginlik ve yoksulluk, proletarya ve sömürü, can güvensizliği ve krizler, anarşi ve devrimler. Avrupa 'ekonomileri' kollarını bir ahtapot gibi dünyanın tüm ülke ve halklarına uzatıyor ve onları kapitalist sömürünün devasa ağında boğuyor."[270]

Rosa Luxemburg kapitalizmin tüm ülke ve insanlar üzerindeki hâkimiyetini, kendi çöküşünü de hazırlayan bir eğilim olarak tanımladı; fakat çöküşle ilgili olarak zamansal bir öngörüde bulunmadı. Tüm faktörleri değerlendirdikten sonra, kapitalist gelişmenin sonunun teorik açıdan belirlenebileceğini, ancak tarihsel olarak somutlaştırılamayacağını belirtti.[271] Rosa Luxemburg'u gerçeklerden kopuk bir "çöküş teorisi" yanlısı saymak, yalnızca *Ulusal Ekonomiye Giriş*'te ileri sürdüğü ekonomi ve tarih yorumlarıyla değil, teori ve pratiğin birliğiyle de çelişkilidir.

Bu çalışmanın satırlarında kısmen bağımsız bir konu olarak yer alan dünya tarihi gezintisi, ekonomik yapıların gelişme süreçlerinde tarihsel yaklaşıma nasıl bir değer biçtiğini kanıtlıyor. "Ancak ilkel komünal toplum, antik köle ekonomisi ve Ortaçağ angarya ekonomisinin kendine has özelliklerini tüm çıplaklığıyla açıklayabilenler, neden ilk kez sınıflı kapitalist toplumla beraber sosyalizmin inşası için tarihsel bir fırsat doğduğunu ve geleceğin sosyalist dünya ekonomisi ile İlkçağ'ın ilkel komünal topluluğu arasındaki temel farkları algılayabilir."[272]

Rosa Luxemburg Cermen bölgesel kooperatifçiliği, Rusya'daki köy komünizmi, Hindistan'daki köy toplulukları, Afrika'daki hayvan yetiştiricisi göçebelerin cinsiyete dayalı toprak mülkiyeti, Peru'nun eski tarım komünizmi ve Amerika, Avustralya ve Afrika yerlilerinin yaşam koşullarının ayrıntılı bir incelemesini yaparak, insanlık tarihinin gelişme aşamalarının ortak noktalarını ve farklı yanlarını aydınlatmaya çalıştı. Paul Levi bu çalışmayı haklı olarak "Marksist kültür ve iktisat tarihinin ilk kapsamlı taslağı"[273] olarak tanımladı.

Rosa Luxemburg *Ulusal Ekonomiye Giriş* ile kapitalizmin yerini yeni

ve adil bir toplumsal düzene bırakmasının tarihsel bir zorunluluk olduğunu bilinçlere kazımak istiyordu. İşçi hareketi zorunlulukların, gerçeklerin ve derindeki bağlantıların nedenlerini ve kapsamını bilirse, kapitalizme karşı daha etkili mücadele edebilir ve klasik burjuva iktisadının bilgiçlik taslamalarına körü körüne bir güven beslemezdi. Karl Bücher'in kapitalist ekonomiyi mitleştirmesine karşı verilebilecek en iyi örnek, 140 yıllık tarihi bulunan ve "beş kıtayı sarıp milyonlarca insanın hayatını ziyan eden, bir yerde kriz, başka bir yerde açlık olarak baş gösteren, savaş ve devrim olarak alevlenen, geride zenginlik dağları ile sefalet uçurumları bırakan, insan emeğinin kana bulanmış ter nehri" pamuk endüstrisiydi. "Tüm bunlar hayatın çırpınışları, halkların iç organlarına vurulan darbelerdir; fakat uluslararası ticaret istatistikleri bunlardan tek satır bahsetmez."[274]

Rosa Luxemburg işsizliği "ekonomik sistemin sürekli ve olağan bir yan etkisi" olarak şiddetle lânetledi. Toplum "işçi sınıfının mahkûm edildiği bu korkunç ceza" karşısında aciz kalıyor, bu musibeti yalnızca hafifletebiliyor, ama tümüyle ortadan kaldıramıyordu. Ancak işsizlik "bir doğa olayı, insanüstü bir güç değil, insanlar tarafından yaratılan ekonomik koşulların bir ürünü"ydü.[275] Malthus'un alçakça kinizmini ve sosyal reformistlerin riyakârlığını keskin bir polemikle yanıtladı: "19. yüzyılın başında İngiliz burjuvazisinin büyük kâhini papaz Malthus, kendisine has gaddarlığıyla bir ilke ilan etmişti: 'Kim ki sahipli bir dünyaya gelmiş, talepte bulunmaya hakkı olduğu akrabaları ona yaşamı için gerekli araçları sunamamış ve toplum da onun emeğine ihtiyaç duymuyorsa, bir lokma yemek hakkı yoktur ve bu dünyada yeri olamaz. Tabiatın büyük masasında onun için bir yer ayrılmamıştır ve tabiat bu kararını süratle uygulamaya koyacaktır'. Günümüzün resmi toplumu kendine özgü 'sosyal reformist' ikiyüzlülüğüyle, böylesi dobralıkları ayıplıyor; fakat gerçekte ise 'emeğine ihtiyaç duymadığı' işsiz proleteri şu veya bu şekilde, süratle veya yavaşça, büyük kriz sırasında artan hastalık, bebek ölümleri ve mülkiyet hırsızlıkları oranlarında görüldüğü gibi, bu dünyadan 'yolcu' ediyor."[276]

Rosa Luxemburg böylece kapitalizmin, Marx'ın da *Kapital*'de işaret ettiği, fakat pratikte çelişkili ve üstü örtülü bir şekilde ortaya çıkan, bu nedenle de somut ve eleştirel bir açıdan analiz edilmesi gereken başlıca görüngü ve yasalarını ortaya seriyordu.[277]

Rosa Luxemburg ders kitabında, sendikalar başta olmak üzere işçi örgütlenmelerinin kapitalist ekonomik düzene karşı işlev ve görevlerini de ele aldı. Ücret ve mesai konusundaki değişiklikler, bir güç sorunu olarak değerlendirilmeliydi. Burjuvazi bunu, işçi sınıfı içindeki çok sayıda katmana bölünmüş farklı meslek grupları arasında çıkar çatışmaları yaratıp birbir-

lerine karşı bilinçli bir şekilde kullanarak kanıtlamakta; ayrıca ılımlı, kendisine boyun eğen ve sosyalist görüşe direnen sendikaların varlığından fayda sağlamaktaydı.[278]

En güçlü sendikalar bile, kapitalist ekonomiyi devrim yoluyla yıkma hedefini benimsemedikleri, sosyalist hareketin bir parçası haline gelmedikleri ve kendilerini bu hareketin hedefleriyle özdeşleştirmedikleri sürece; emeğin metalaşmasına, ücretin sömürülen sınıf ve tabakalardan elde edilen kâra ve sermayenin mülkiyetine oranla göreli olarak süratle düşmesine karşı bir şey yapamazlardı. Fakat bu, sendikaların ultima ratio'su (son çaresi *-çev.*) değildi. "Sendikaların temel işlevi, işçi sınıfının maddi ihtiyaçlarını ve manevi değerlerini yükselterek, asgari fiziksel yeniden üretim sınırının yerine, asgari kültürel-toplumsal yeniden üretim sınırını oluşturmak ve çatışma çıkmaksızın düşürülemeyecek bir ücret düzeyini sabitlemektir. Sosyal demokrasinin ekonomik mücadeledeki büyük önemi, geniş işçi kitlelerini fikirsel ve politik açıdan aydınlatarak, kültürel düzeylerini ve böylece maddi ihtiyaçlarını artırma yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin bir gazeteye abone olmak veya bir broşür almak işçinin yaşam alışkanlığı haline gelirse, maddi hayat standardı ve böylece ücretler de yükselir. Bir ülkenin sendikaları o ülkenin sosyal demokrasisiyle açık bir ittifak sürdürmekteyse, sosyal demokrasinin yukarıda belirtilen etkisi iki yönlü bir önem taşır: Bu durumda sosyal demokrasi karşıtları, burjuva kesimleri rakip sendikalar kurmaya teşvik eder ve bu sayede örgütlenmenin eğitici etkisi ve kültür düzeyindeki artış, proletaryanın daha geniş kesimlerine taşınır."[279] Yani sendikalar modern ücret sisteminde vazgeçilmez bir rol oynamaktaydı. "Emek bir meta olarak değerine satılma olanağına sendikalar sayesinde ulaşır."[280]

Rosa Luxemburg'un *Ulusal Ekonomiye Giriş* başlıklı çalışması, hâlâ ilgi gören ilham verici bölümleriyle, onun şu ilkesini ne kadar canlı, yaratıcı ve eleştirel bir şekilde hayata geçirdiğini gösteriyor: "En iyi ve en çabuk öğrenme yolu, başkalarına öğretmektir."[281]

# Notlar

1 Die Revolution in Rußland. GW 1/2, s. 479.
2 Nach dem ersten Akt. GW 1/2, s. 488.
3 A.g.y., s. 488 ve 490.
4 Bkz. Leo Jogiches'e, [20 Mayıs 1905]. GB 2, s. 103.
5 Hanecki, Jacub, Die Verhaftung Rosa Luxemburgs. Krasnaja now, 1929, No. 2, s. 123.
6 Bkz. SAPMO-BArch., NY 4002/8 (Lehçeden çeviri).
7 Bebel, August, Ein Buch über die Revolution in Rußland. Die Neue Zeit, 23 – Stuttgart 1904/05, Cilt 2, s. 286.
8 Dokumente und Materialien. Cilt IV, s. 143.
9 [2 Mayıs 1905]. GB 2, s. 84.
10 Leo Jogiches'e, [6 Mayıs 1905]. GB 2, s. 90.
11 Bkz. Leo Jogiches'e, [7 Haziran 1905]. GB 2, s. 131.
12 Bkz. SAPMO-BArch., NY 4002/10, Bl. 112-118 (Lehçeden çeviri).
13 Bkz. Luxemburg, Rosa, Internationalismus und Klassenkampf, s. 179-219
14 In revolutionärer Stunde: Was weiter? GW 1/2, s. 556.
15 Kautsky, Karl, Triebkräfte und Aussichten der russischen Revolution. Die Neue Zeit, 25 – 1906/07, Cilt 1, s. 333.
16 Lenin, W. I., Ein Vortrag über die Revolution von 1905. Werke. Cilt 23, s. 246.
17 Bkz. "Junitage" ve "Auf dem Vulkan". Z pola walki, 30 Temmuz 1905 tarihli No. 10 ve 28 Ağustos 1905 tarihli No. 11 – Lehçeden çeviriler. SAPMO-BArch., NY 4002/9, Bl. 7-13 ve 36a-40.
18 Bkz. Tych, Feliks, Die Revolution von 1905-1907 und die Entwicklung der politischen Philosophie von Rosa Luxemburg. 1-3 Kasım 1994 Beijing Uluslararası Rosa Luxemburg Konferansı, Konferans konuşmaları kitapçığı, s. 12.
19 Bkz. Die Neue Gesellschaft, 1905 yıllığı, Berlin, s. 145.
20 Leo Jogiches'e, [25 Mayıs 1905]. GB 2, s. 111; Bkz. Leo Jogiches'e, [31 Temmuz 1905]. GB 2, s. 156.
21 GB 2, s. 141-143.
22 10 Ağustos 1905. GB 2, s. 165.
23 GB 2, s. 164.
24 Leo Jogiches'e, 24 [Eylül 1905]. GB 2, s. 174.
25 GW 1/2, s. 600.
26 Bkz. GW 1/2, s. 598.
27 Bkz. Leo Jogiches'e, [15, 17 ve 30 Eylül 1905]. GB 2, s. 171 ve 177.
28 GW 1/2, s. 600-603.
29 Leo Jogiches'e, [30 Eylül 1905]. GB 2, s. 178.
30 Bkz. Leo Jogiches'e, [14 Ekim 1905]. GB 2, s. 200.
31 2 Ekim 1905. GB 6, s. 132.
32 29 [Eylül 1905]. GB 2, s. 175.
33 Hamburger Echo, No. 266, 12 Kasım 1905.
34 Bkz. Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Cilt II/2. Berlin 1956, s. 140/141, 142; 1915 Rayş Adalet Dairesi ceza sicilinden özet. SAPMO-BArch., NY 4002/78, Bl. 132.
35 Leo Jogiches'e. GB 2, s. 180.
36 Alıntı: Leo Jogiches'e, 6 [Ekim 1905]. GB 2, s. 183.
37 A.g.y., s. 184.
38 Bkz. Clara Zetkin'den August Bebel'e, 6 Ekim 1903. IISG, Amsterdam, Bebel kalıtı, B 183.
39 Bkz. Leo Jogiches'e, 6 [Ekim 1905]. GB 2, s. 183.
40 Leo Jogiches'e, [9 Ekim 1905]. GB 2, s. 208.
41 Bkz. Leo Jogiches'e, [19 Ekim 1905]. GB 2, s. 208.
42 [20 Ekim 1905]. GB 2, s. 210.
43 [27 Ekim 1905]. GB 2, s. 224.
44 Bkz. GW 2, s. 37-89.
45 [24/25 Ekim 1905]. GB 2, s. 215.
46 [26/27 Ekim 1905]. GB 2, s. 222.
47 Alıntı: GB 2, s. 225, FN 643.
48 Leo Jogiches'e, [1 Kasım 1905]. GB 2, s. 228.
49 1903'den beri yanında çalışan Anna, burada yemek yapmayı öğrenemediği gerekçesiyle işten ayrıldıktan sonra August Bebel aracılığıyla 7 Ekim 1905'ten itibaren Rosa Luxemburg'un yanında çalışmaya başladı.
50 [3 Kasım 1905]. GB 2, s. 230.
51 Alıntı: 13 Kasım 1905 tarihli Vorwärts, No. 21.
52 Alıntı: Tych, Feliks, Die Revolution von 1905-1907 und die Entwicklung der politischen Philosophie von Rosa Luxemburg…s. 12.
53 18 [Ekim 1905]. GB 2, s. 205.
54 Luxemburg, Rosa, Zur Lage in der russischen Sozialdemokratie, 1.X.[1911]. IWK, 27 – Berlin – Eylül 1991, 3, s. 350.
55 [17 Ekim 1905]. GB 2, s. 204.
56 Leo Jogiches'e, [4 Kasım 1905]. GB 2, s. 231.
57 6 [Ekim 1905]. GB 2, s. 185.
58 Leo Jogiches'e, [23 Ekim 1905]. GB 2, s. 213.
59 Hanecki, Jacub, Die Verhaftung Rosa Luxemburgs, s. 124.
60 Luise ve Karl Kautsky'ye, [30 Aralık 1905]. GB 2, s. 239.
61 Radek, Karl, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leo Jogiches. Hamburg 1921, s. 15.
62 Bkz. Luise ve Karl Kautsky'ye, 2 Ocak 1906. GB 2, s. 240-242.
63 Luise ve Karl Kautsky'ye, 5 Şubat [1906]. GB 2, s. 240-247.
64 GB 2, s. 248.

65 GB 2, s. 248.
66 GB 2, s. 248.
67 GB 2, s. 249.
68 Luise ve Karl Kautsky'ye, [13 Mart 1906]. GB 2, s. 251.
69 Bystrjanski, W., Rosa Luxemburg und Leo Tyszko vor der zaristischen Themis. Die Kommunistische Internationale, 2 (1921) – Moskova/Leningrad – 14, s. 183 (Almanca baskı).
70 Tych, Feliks, Rosa Luxemburgs letzter Aufenthalt in Warschau, s. 243.
71 Bkz. A.g.y., s. 244.
72 Karl Kautsky'ye, [15 Mart1906]. GB 2, s. 251.
73 Luise ve Karl Kautsky'ye, [23 Nisan 1906'dan önce]. GB 2, s. 254.
74 Luise ve Karl Kautsky'ye, 7 Nisan 1906. GB 2, s. 252.
75 Bkz. Tych, Feliks, Rosa Luxemburgs letzter Aufenthalt in Warschau, s. 244.
76 Luise ve Karl Kautsky'ye, 7 Nisan 1906. GB 2, s. 253.
77 Luise ve Karl Kautsky'ye, [23 Nisan 1906'dan önce]. GB 2, s. 255.
78 Waldeck Manasse'a, 12 Ocak 1907. GB 6, s. 227.
79 Hanecki, Jacub, Die Verhaftung Rosa Luxemburgs, s. 138.
80 A.g.y., s. 139.
81 *Stenographische Berichte über die Verhandlungen* des Reichstages. XI. Legislaturperiode, II. Session, 1905/1906. Üçüncü Cilt. Berlin 1906, s. 2646.
82 Sophie Liebknecht'e, 18 Şubat 1917. GB 5, s. 179.
83 Alıntı:Bystrjanski, W., Rosa Luxemburg und Leo Tyszko vor der zaristischen Themis...s. 186.
84 GB 2, s. 256.
85 Mathilde ve Emanuel Wurm'a, 18 Temmuz [1906]. GB 2, s. 259.
86 Luise ve Karl Kautsky'ye, 11 Ağustos 1906. GB 2, s. 261.
87 Franz Mehring'e, 12 Ağustos 1906. GB 2, s. 263.
88 Luise ve Karl Kautsky'ye, 11 Ağustos 1906. GB 2, s. 261.
89 12 Ağustos 1906. GB 2, s. 263.
90 Massenstreik, Partei und Gewerkschaften. GW 2, s. 95.
91 Bkz. GW 2, s. 95.
92 GW 2, s. 99.
93 GW 2, s. 111.
94 GW 2, s. 113.
95 GW 2, s. 117.
96 Bkz. Tych, Feliks, Die Revolution von 1905-1907 und die Entwicklung der politischen Philosophie von Rosa Luxemburg, s. 16.
97 Alıntı: A.g.y., s. 17; Lehçeden çeviri. SAPMO-BArch., NY 4002/10, Bl. 112-168.
98 Massenstreik, Partei und Gewerkschaften. GW 2, s. 124.
99 GW 2, s. 131.
100 Bkz. GW 2, s. 102.
101 Bkz. GW 2, s. 132.
102 Bkz. GW 2, s. 146.
103 GW 2, s. 133.
104 Bkz. GW 2, s. 143.
105 Bkz. GW 2, s. 147.
106 Bkz. GW 2, s. 124.
107 GW 2, s. 150.
108 GW 2, s. 151.
109 GW 2, s. 152.
110 GW 2, s. 153.
111 GW 2, s. 154.
112 Bkz. GW 2, s. 160.
113 Bkz. GW 2, s. 162.
114 Bkz. GW 2, s. 159.
115 Bkz. GW 2, s. 156.
116 GB 2, s. 261.
117 [19 Ağustos 1906]. GB 2, s. 265.
118 12 Ağustos 1906. GB 2, s. 264.
119 22 Ağustos 1906. GB 2, s. 266.
120 [17 Eylül 1906]. GB 2, s. 271.
121 [Ülkedeki yoldaşlara], 22 Eylül 1906. GB 6, s. 136.
122 Rede zur Frage des Massenstreiks. GW 2, s. 173.
123 *4 Ekim 1906. Adler, Victor, Briefwechsel mit* August Bebel und Karl Kautsky, s. 142.
124 GB 2, s. 278.
125 Rede zum Verhältnis von Partei und Gewerkschaften. GW 2, s. 174-176.
126 Die russische Revolution. Konuşma. GW 2, s. 178.
127 Bkz. 29 Kasım 1906. GB 2, s. 275.
128 Luise Kautsky'ye, [6 veya 7 Aralık 1906'da]. GB 2, s. 277.
129 Minna Kautsky'ye, [30 Kasım 1906]. GB 2, s. 276.
130 Bkz. 5 Aralık 1906. GB 2, s. 276.
131 Bkz. 13 Aralık 1906 tarihli Leipziger Volkszeitung, No. 288.
132 GB 2, s. 279.
133 12 Ocak 1907. GB 6, s. 142.
134 GB 2, s. 283.
135 Bülow, B. Fürst v., Denkwürdigkeiten. İkinci Cilt. Berlin 1930, s. 198.
136 Die Lehren der letzten Reichstagswahl. Konuşma. GW 2, s. 193-195.
137 Bkz. Kostja Zetkin'e, 20 Mart 1907. GB 2, s. 282.
138 Bkz. Die Maifeier. GW 2, s. 201-204; 28 Nisan-5 Mayıs 1907 tarihli Le Socialiste, No. 104, Almancaya çevirisi: GB 6, s. 146, FN 19.
139 GB 2, s. 280.
140 26 Mart 1907. GB 2, s. 283.
141 Kostja Zetkin'e, [13 Mayıs 1907]. GB 2, s. 218.

142 Bkz. Lenin, W. I., Tüm Eserleri. 5. Baskı. Cilt 54. Moskova 1965, s. 481.
143 Begrüßungsrede. GW 2, s. 208.
144 Begrüßungsrede. GW 2, s. 213.
145 GW 2, s. 214.
146 [17 Mayıs 1907]. GB 2, s. 292.
147 Bkz. Rede über die Rolle der Bourgeoisie in der Revolution 1905/1906 in Rußland. GW 2, s. 218.
148 Bkz. GW 2, s. 222.
149 Bkz. GW 2, s. 224.
150 GW 2, s. 224.
151 GW 2, s. 226.
152 Bolschewiki im zaristischen Rußland. Eski Bolşeviklerin anılarından Z. Bobrowskaja tarafından bir derleme. Hamburg/Berlin (1932), s. 212.
153 Bkz. Reisberg, Arnold, Lenins Beziehungen zur deutschen Arbeiterbewegung. Berlin 1970, s. 95.
154 Abschließende Worte. GW 2, s. 228.
155 Bkz. GW 2, s. 229.
156 GW 2, s. 231.
157 Bkz. [22 Mayıs 1907]. GB 2, s. 293.
158 4 Haziran 1907. GB 2, s. 294.
159 GB 2, s. 294.
160 [21 Haziran ile 7 Temmuz 1907 arasında]. GB 2, s. 297.
161 [ 1 Ağustos 1907 civarında]. GB 2, s. 302.
162 Zetkin, Clara, Erinnerungen an Lenin. Berlin 1961, s. 8.
163 Bkz. Reisberg, Arnold, Lenins Beziehungen..., s. 97.
164 Lenin, W. I., Über das Amendement zur Resolution Bebel sauf dem Stuttgarter Kongreß. Werke. Cilt 36, s. 402.
165 1907 Stuttgart Uluslararası Sosyalistler Kongresi, s. 66.
166 14 [Temmuz 1907]. GB 2, s. 293.
167 Bkz. Kostja Zetkin'e, 14 Nisan [1908]. GB 6, s. 264.
168 Bkz. 23 Mayıs 1907, GB 6, s. 254.
169 [5 ile 15 Eylül 1907 arasında]. GB 2, s. 303.
170 17 Eylül [1907]. GB 2, s. 304.
171 [13 Mayıs 1907]. GB 2, s. 290.
172 Kostja Zetkin'e, 7 [13 Mayıs 1907]. GB 2, s. 290.
173 GB 2, s. 306.
174 24 [Eylül 1907]. GB 2, s. 306.
175 Bkz. Kostja Zetkin'e, 19 [Eylül 1907]. GB 2, s. 305.
176 GB 2, s. 310.
177 GB 6, s. 257.
178 Mathilde Seidel'e, 3 Şubat 1908. GB 2, s. 323.
179 Vorwärts, 26 Eylül 1907.
180 Vorwärts, 16 Kasım 1906.
181 A.g.y.
182 Bkz. Berlin Emniyet Müdürlüğü dosyaları, Siyasi Kısım, Bölüm 7, Berlin sosyal demokrat parti okulu. BA, Potsdam Bölümü, Bölüm III, Pr. Br. Rep. 30, Berlin C, Tit. 94, Lit. P., No. 12421
183 Hacker-Törber, Clara, Erinnerungen. Mecklenburg LHA, Schwerin, Sosyalist Birlik Partisi eski bölge arşivi.
184 GB 2, s. 310.
185 [2 Eylül 1909]. GB 3, s. 77.
186 Kostja Zetkin'e, [4 Ekim 1907]. GB 6, s. 257.
187 Kostja Zetkin'e, 7 [Ekim 1907]. GB 6, s. 259.
188 Vorwärts, 20 Ekim 1907.
189 Wolfstein, Rosi, Erinnerungen. Die Junge Garde, 10 Ocak 1920, s. 75
190 Kostja Zetkin'e, [17 Temmuz 1909]. GB 3, s. 50.
191 Walcher, Jacob, VI. Defter – Rosa Luxemburg dersleri, Ekim 1910. SAPMO-BArch., NY 4087/15, Bl. 280/280a.
192 Kostja Zetkin'e, 1 Temmuz [1909]. GB 3, s. 42.
193 Wolfstein, Rosi, Erinnerungen, s. 75.
194 [17 Temmuz 1909]. GB 3, s. 50.
195 Clara Zetkin'e, 22 Haziran 1908. GB 2, s. 353.
196 Hacker-Törber, Clara, Erinnerungen. Karl und Rosa, s. 112.
197 Bkz. Vorwärts, 19 ve 22 Ağustos 1908.
198 Bkz. A.g.y.
199 Vorwärts, 1 Eylül 1908.
200 Alıntı: Vorwärts, 30 Ağustos 1908.
201 Rede zur Frage der Parteischule. GW 2, s. 254.
202 GW 2, s. 254.
203 Bkz. Rede zur Frage der Parteischule. GW 2, s. 255. [Friedrich Gottlieb Klopstock: Alman edebiyatında irrasyonalizmin temsilcisi. Kendisinden sonra gelen birçok yazarı etkilemiş, fakat genel kanıya göre hak ettiği değeri görememiştir –*çev.*]
204 1908 Nürnberg parti kongresi tutanakları, s. 235.
205 Bkz. Kostja Zetkin'e, [8 Ekim 1909]. GB 3, s. 95.
206 [23 Mayıs 1911]. GB 4, s. 63 ve 65.
207 Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 513.
208 Clara Zetkin'e, 1 Ekim 1907. GB 2, s. 311.
209 Bkz. Nettl, Peter, Rosa Luxemburg, s. 353.
210 Bkz. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 223; 1907 ile 1912 arasındaki mektuplar burada "Kostja Zetkin" başlığıyla ele alınıyor; Gallo, Max, Rosa Luxemburg, s. 197.
211 Kostja Zetkin'e, [12 Ağustos 1908]. GB 2, s. 372.
212 GB 6, s. 277.
213 GB 2, s. 330.
214 [1908 Nisan başı]. GB 2, s. 327.
215 Kostja Zetkin'e, 21 [Nisan 1908]. GB 2, s. 334.
216 Luise ve Karl Kautsky'ye, [12 Haziran 1908]. GB 2, s. 348.
217 [27 Haziran 1908]. GB 2, s. 357.
218 19 [Haziran 1908]. GB 2, s. 350.

219 GB 6, s. 277.
220 Bkz. Kostja Zetkin'e, [14 Ağustos 1908]. GB 6, s. 280.
221 Kostja Zetkin'e. GB 2. s. 376.
222 Kostja Zetkin'e. GB 2. s. 365.
223 [21 Ağustos 1908]. GB 2, s. 375.
224 Kostja Zetkin'e, [12 Ağustos 1908]. GB 2, s. 371.
225 Kostja Zetkin'e, 21 [Ağustos 1908]. GB 2, s. 375.
226 27 Nisan [1909], GB 3, s. 16.
227 Bkz. Luxemburg, Rosa, Internationalismus und Klassenkampf. Die polnischen Schriften. Yayınlayan Jürgen Hentze, Neuwied ve Berlin 1971; The National Question, Selected Writings by Rosa Luxemburg. Edited and with an Introduction by Horace B. Davis. New York and London 1976; tüm yazı dizisinin Lehçeden Almancaya çevirisi: SAPMO-BArch., NY 4012/111, Bl. 1-367.
228 Luxemburg, Rosa, Internationalismus und Klassenkampf. Die polnischen Schriften, s. 243.
229 "Die polnische Frage und die sozialistische Bewegung" derlemesine önsöz. Luxemburg, Rosa, Internationalismus und Klassenkampf, s. 217.
230 "Die polnische Frage und die sozialistische Bewegung" derlemesine önsöz. Luxemburg, Rosa, Internationalismus und Klassenkampf, s. 206.
231 "Die polnische Frage und die sozialistische Bewegung" derlemesine önsöz. Luxemburg, Rosa, Internationalismus und Klassenkampf, s. 217.
232 Bkz. Luxemburg, Rosa, Internationalismus und Klassenkampf. Die polnischen Schriften, s. 245.
233 A.g.y., s. 223.
234 Bkz. a.g.y., s. 251.
235 A.g.y., s. 225.
236 A.g.y., s. 226.
237 Bkz. Luxemburg, Rosa, Über die Konstituante und über die provisorische Regierung. Varşova 1906; Lehçeden çeviri: SAPMO-BArch., NY 4002/10, Bl. 167.
238 Luxemburg, Rosa, Internationalismus und Klassenkampf. Die polnischen Schriften, s. 227.
239 Roland Holst-van der Schalk, Henriette, Rosa Luxemburg, s. 162.
240 GB 3, s. 21.
241 17 Mayıs [1909]. GB 3, s. 24.
242 13 [Haziran] 1909. GB 3, s. 33-35.
243 Bkz. Nettl, Peter, Rosa Luxemburg, s. 398.
244 GB 3, s. 39.
245 [13 ile 18 Haziran 1909 arasında]. GB 3, s. 35.
246 Kostja Zetkin'e, 22 [Temmuz 1909]. GB 3, s. 51.
247 Kostja Zetkin'e, 4 [Ağustos 1909]. GB 3, s. 59.
248 GB 3, s. 62.
249 Kostja Zetkin'e, [13 Ağustos 1909]. GB 6, s. 299.
250 GB 3, s. 69.
251 GB 6, s. 299.
252 Bkz. [17 Ağustos ile 1 Eylül 1909 arasında]. GB 3, s. 71.
253 GB 6, s. 299.
254 GB 3, s. 88.
255 [12 Eylül 1909]. GB 3, s. 81.
256 Kostja Zetkin'e, [23 Eylül 1909]. GB 3, s. 85.
257 GB 3, s. 93.
258 Bkz. 29 Haziran 1909. GB 6, s. 163.
259 Bkz. Kostja Zetkin'e, [2 Eylül 1909'dan sonra]. GB 3, s. 76.
260 Kostja Zetkin'e, [17 Temmuz 1909]. GB 3, s. 49.
261 Leo Jogiches'e, [7 Şubat 1910'dan sonra]. GB 3, s. 115 ve 117.
262 Leo Jogiches'e, [7 Şubat 1910'dan sonra]. GB 3, s. 115.
263 Levi, Paul, Luxemburg, Rosa, Einführung in die Nationalökonomie için önsöz. Berlin 1925, s. V.
264 [Ekim 1909]. GB 3, s. 103.
265 [17 Temmuz 1909]. GB 3, s. 49.
266 Levi, Paul, Önsöz, s. V.
267 Einführung in die Nationalökonomie. GW 5, s. 770.
268 GW 5, s. 770.
269 GW 5, s. 773.
270 GW 5, s. 557.
271 Bkz. GW 5, s. 778.
272 GW 5, s. 652.
273 Levi, Paul, Önsöz, s. VIII.
274 Einführung in die Nationalökonomie. GW 5, s. 561.
275 GW 5, s. 573 ve 575.
276 GW 5, s. 574.
277 Bkz. Ito, Narihiko, Rosa Luxemburg und Karl Marx. Eine Betrachtung über die Nachfolge und Entwicklung des Gedankens. 1994 Beijing Uluslararası Rosa Luxemburg Konferansı, s. 100-108.
278 Einführung in die Nationalökonomie. GW 5, s. 762 ve 768.
279 GW 5, s. 763.
280 GW 5, s. 764.
281 Kostja Zetkin'e, [2 Eylül 1909]. GB 3, s. 77.

# Hiddet
## 1910-1913



**Bize taarruz yakışır!**

1909 yılının sonbaharında Rosa Luxemburg yine oldukça hoşnutsuzdu ve karamsar düşüncelere daldı. *Ulusal Ekonomiye Giriş*'i planladığı gibi tamamlayamamıştı ve 1909 sonunda, öngörülen sekizin yerine yalnızca iki broşür baskıya hazırdı. Bu durum hiç hoşuna gitmiyordu, çünkü parti okulundaki ders "başka bir iş için güç bırakmıyor"du.[1] İllegal SDKPİL yayınlarının iş yükü de artmış; teorik dergi *Przegląd Socjaldemokratyczny* ve *Czerwony Sztandar*'ın yanına yeni legal gazete *Trybuna* de eklenmişti.

Ocak 1908'de Berlin'e döndüğünden beri K. Krzystalowicz adıyla Steglitz semtindeki Schloßpark otelinde kalan Leo Jogiches, Cranach Sokağı'ndaki kaydını iptal etmemiş ve böylece Rosa Luxemburg'un evi illegal SDKPİL'nin ve Polonya'dan yayın kuryelerinin, yardım arayanların ve çeşitli misafirlerin ilk uğrak yeri olarak kalmıştı. Sürekli curcunadan bıkıp usanan ve "o yana bu yana çekiştirilmeye artık katlanamayan" Rosa Luxemburg, Leo Jogiches'e iş ile ilgili bundan böyle yalnızca yazılı olarak haberleşme ricasında bulundu. Polonya yayınları için gazete ve diğer malzemelerin alınmasıyla artık başkaları ilgilenmeliydi. "Otelde değil, evde olduğunu" hissetmek istiyordu ve gerekirse başka bir yerde möbleli bir oda tutacaktı.[2]

Rosa Luxemburg Leipzig parti kongresini, parti içindeki devrimci güçler adına "büyük bir yenilgi"[3] olarak değerlendirdi. *İleri* ve *Leipzig Halk Gazetesi* için baş makalelerini isteksizce yazıyor ve makalelerinin polemik içeren bölümlerinin çıkartılmasına kızıyordu. Arkadaşı Clara Zetkin'i "partinin bu sefaletine teslim olmaması" için desteklerken, muhtemelen kendisini de cesaretlendirmeye çalışıyordu. Hayat, 1908/09 dönemi parti okulu öğrencisi Elfriede Gewehr'i *Eşitlik*'in yayın kuruluna alması nedeniyle çatıştığı "Zietz ve yandaşları gibi güruhlar"dan ve parti yönetim kurulundan ibaret değildi; bunların ötesinde "güzellikler ve masumluklar" vardı. Ge-

nel perişanlık hali ve "liderliğin" dehşet verici fikirsel düzeysizliği acı veriyordu, fakat "tam da bu nedenle dayanmalıyız. Başka zamanlar gelecek ve umarım bu kokmuş yosunu, köpüren bir dalgayla silip süpürecek."[4]

Rosa Luxemburg tüm bu konularda içini "içini dökebilmek" için Noel'i Sillenbuch'da, Zetkin'lerin yanında geçirmek istiyordu, fakat olmadı. Berlin'de kaldı, Clara Zetkin'e bir paket yolladı ve ona Kostja'nın "parti içi mücadeleye ve yoldaşlarla çatışmalara katlanabilecek"[5] bir yapıda olmadığını yazdı. Kendisi de Clara gibi, Kostja'nın tıp okuma isteğini memnuniyetle karşılıyordu. Böylece bağımsız bir birey olarak özgür iradesiyle parti için çalışabilirdi. Partinin genç insanlara ihtiyacı vardı ve "partide köklü bir dönüşümün gerçekleşeceği, yeni ve büyük görevler üstleneceğimiz, Zietz ve yönetimin bütün pisliklerinin yok olup, kitlelere korkak liderler karşısında cesaret verecek insanlara gerek duyulacağı"[6] zamanlar mutlaka gelecekti.

1910 yılının başında silahlanma, 1907-1909 ekonomik krizi, İmparatorluk maliye reformu ve II. Wilhelm'in "sürüsü" nedeniyle öfkeye kapılan yurttaşların katılımıyla, Prusya'daki demokratik seçim kanunu hareketinin büyük bir ivme kazanmasıyla, Rosa'nın bahsettiği zamanlar geldi. Parti yönetim kurulu, Prusya eyalet komisyonu yönetim kurulu ve sosyal demokratların parlamento grubu 14 Ocak 1910 günü bir karar alarak, 16 Ocak'ta üç sınıflı seçim sistemine karşı eylem çağrısında bulundu. 16 Ocak eylemi, demokratik seçim kanunu mücadelesinin görkemli bir başlangıcı oldu. *İleri*, yeni bir dönemin başladığını, gösterilerin yalnızca hazırlık niteliği taşıdığını yazıyordu. İşçiler Prusya'da demokratik seçim kanunu mücadelesini en keskin biçimde sürdürecek ve hiçbir proleter mücadele aracını kullanmaktan çekinmeyecekti, parti yönetimi bu konuda kitlelerle aynı görüşü paylaşıyordu.[7] Fakat hükümetin 4 Şubat 1910 tarihli seçim sistemi reform taslağında demokratik bir seçim kanunu için öne sürülen taleplerin hiçbirine yer vermemesine rağmen, sosyal demokrat Prusya eyalet komisyonu 7 Şubat tarihli gizli bir kararla toplantılar düzenleme, bildiriler yazma ve parlamentoya dilekçe sunmaya devam etme tavsiyesinde bulundu. Grev çağrıları, parti yönetim kurulu ve sendikalar genel komisyonunun inisiyatifine bırakılmalıydı.[8] Rosa Luxemburg olayları dikkatle takip ediyordu, parlamento dışı baskının yaratacağı fırsatlar kaçırılmamalıydı.

10 Şubat'ta Prusya meclisinde hükümetin taslağı üzerine görüşmeler başladı. Taslakta üç sınıflı sistem, eski seçim bölgeleri ve açık oy ilkesi korunuyor; bunlara yalnızca doğrudan seçim hakkı ile Reichstag vekilleri, üniversite mezunları, eski subaylar gibi "seçkinlerin" bir üst seçmen sınıfına alınması ekleniyordu. Taslak, mecliste yapılan ikinci görüşmeden sonra 16 Mart'ta muhafazakârların ve Merkezcilerin oylarıyla onaylandı ve 15

Nisan'da Asiller Meclisine gönderildi. Asiller Meclisi taslakta o kadar çok değişiklik yaptı ki, İmparatorluk Şansölyesi Bethmann Hollweg, bir yandan değişiklik istemeyen muhafazakârların baskısı, öbür yandan ise daha ileri haklar talep eden kamuoyunun kızgınlığı karşısında, 27 Mayıs'ta meclisteki üçüncü görüşme sırasında taslağı geri çekmek zorunda kaldı. Rosa Luxemburg bu ikilemi hükümetin iflası[9] ve "isyan eden kitlelerin suratının ortasına indirilmiş bir yumruk"[10] olarak tanımladı. Bu nedenle hiçbir şey, iktidar çevrelerini güçlü eylemlerle baskı altında tutmaktan daha acil olamazdı; bu çevreler işçi hareketinin cesur bir kararlılıktan yoksun olmadığını hissetmeliydi. "Eğer mücadelenin keskinleşmesi karşısında geri çekilmek ve koca bir yıl boyunca parlamento seçimlerinin rutin hazırlıklarıyla yetinmek, talimat üzerine ve dostlar alışverişte görsün misali, tören alayına benzer birkaç eylem düzenlemekse akıllardan geçen, o halde 'büyük bir halk hareketi'nden bahsedilmemeli, parti kongresinde 'elde bulunan tüm araçların' kullanılacağı ilan edilmemeli, Ocak ayında *İleri*'de olduğu gibi kulakları sağır eden bir gürültüyle kılıçlar şakırdatılmamalı ve parlamentoda kitlesel grev tehdidi savrulmamalıdır. [...] Aksi takdirde Marx'ın *On Sekizinci Brumaire*'de Fransız demokrasisini tarif ederken anlattığı gibi, gözdağı veren küçük burjuvaların durumuna düşeriz. Ne demişti Marx? 'Savaşı ilan eden güçlü uvertür, savaşın başlayacağı anda utangaç bir guruldama içinde kaybolup gidiyor [...] ve tüm hareketlilik, iğne batırılmış bir balon gibi sönüp kendi içine çöküyor.'"[11]

İmparatorluğun birçok büyük şehrinde protestolar güçlenirken, parti yönetim kurulu perde arkasında sendikalar genel komisyonuyla, hareketin nasıl durdurulabileceği üzerine görüşmeler yapmaktaydı. Sendikalar genel komisyonu Mart başında sanayideki kötü durumu ve sendikalardaki üye gerilemesini gerekçe göstererek kitlesel greve gidilmemesini kararlaştırdı.

Rosa Luxemburg sesini büyük zorluklar altında duyurabiliyordu. 1910 Mart başında "kitlesel grev ve cumhuriyet üzerine yazdığı sert makale"nin kaderi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Clara Zetkin'e "Makaleyi önce *İleri*'ye verdim" diye anlattı: "Makale *İleri* tarafından, parti yönetimi ve eylem kurulunun yayın kurulundan kitlesel grevle ilgili hiçbir şey yayınlamamasını istediği gerekçe gösterilerek reddedildi ve aynı zamanda bana yönetim kurulunun şu anda sendika komisyonuyla kitlesel grev üzerine görüşme yaptığı bildirildi. Bunun üzerine makaleyi *Yeni Zaman*'a verdim. Burada ise bizim Karl [Kautsky] fena halde korkuya kapıldı ve özellikle cumhuriyetle ilgili bölümü yazıdan çıkarmam için yalvardı..."[12] Karl Kautsky'ye göre makale çok iyi ve önemliydi, fakat makaleyi eleştirme hakkını saklı tutuyordu. Makaleyi yayınlayacaktı, ancak makalenin son kısmını kesinlikle basamazdı. Parti programında, ince mülahazalar doğrultu-

sunda, cumhuriyet hakkında tek bir kelime bile yer almıyordu. Kautsky devamında şöyle yazdı: "Yeter, senin istediğin, şimdiye değin hep reddedilmiş olan tümüyle yeni bir ajitasyon [...] Bu şekilde hareket edemeyiz ve etmememiz gerekir. Kim olursa olsun, tek bir kişi kendi başına bir *fait accompli* (emrivaki -*çev.*) durumu yaratamaz; bu, parti için önceden kestirilemeyecek sonuçlara yol açabilir."[13]

Rosa Luxemburg tabuları yıkıyordu; Karl Kautsky, Rosa Luxemburg tarafından ortaya atılan soruların sert tartışmalar yaratacağından endişelenmekte ve "partinin birliği" ve parlamento seçimlerinde "huzur" açısından parti disiplininin uygulanmasını gerekli görmekteydi. Rosa Luxemburg en azından kitlesel grevin tartışılmasını sağlamak üzere, cumhuriyet ile ilgili fikirlerin makaleden çıkartılmasını kabul etti. Fakat Kautsky, yazının bizzat önerdiği halini bile yayınlamayı reddetti ve Rosa Luxemburg'un önünde tek seçenek olarak, makaleyi arkadaşları üzerinden yerel basında yayınlatmak kaldı.

Makalenin birinci bölümü 14 ve 15 Mart 1910'da "Şimdi Ne Olacak?" başlığıyla Dortmund'daki *İşçi Gazetesi*'nde, ikinci bölümü ise yeni bir giriş ve sonuç ekiyle beraber 25 Mart 1910'da "Ekim Zamanı" başlığıyla Breslau'daki *Halk Bekçisi*'nde yayınlandı. Makaleler birçok yerel yayın organında yeniden basıldı (örneğin "Ekim Zamanı" Dortmund, Bremen, Halle, Elberfeld, Königsberg ve bazı Türenj gazetelerinde yayınlandı).

15 Mart 1910 için Berlin'de 48 toplantı öngörülmüş ve konuşmacı olarak öncelikle sendika görevlileri tayin edilmişti. Böylece 18 Mart'taki olası eylemlere karşı önlem alınmak isteniyordu, çünkü Berlin Emniyet Müdürü'nün oyuna getirildiği 6 Mart "Seçim kanunu yürüyüşü" Berlinli sosyal demokrat ve sendikacıların kararlılığına ilişkin hiçbir şüpheye yer bırakmamaktaydı. *İleri*, daha en baştan 15 Mart toplantılarının sokak gösterisine dönüştürülmesini yasakladı. Rosa Luxemburg 12 Mart'ta parti okulunda, bir konuşmacıya ihtiyaç olduğunu öğrendi, hemen buna talip oldu ve IV. Seçim Bölgesi'nde yanında Kostja Zetkin, Hans Dieffenbach, Dieffenbach'ın arkadaşı Gerlach ve Gustav Eckstein olmak üzere kürsüye çıktı. Toplantıyı "Her taraf tıklım tıklım doluydu (yaklaşık bin beş yüz kişi) ve atmosfer mükemmeldi; tabii ki havayı iyice kızıştırdım ve coşkulu bir onay aldım"[14] sözleriyle aktardı.

"Şimdi Ne Olacak?" başlıklı makale üzerine, Carl Legien'in ısrarıyla, Prusya eyalet komisyonu 22 Mart'ta "şu anda gösteri grevi yapılamayacağı"nı yeniden vurguladı. Yoldaşlar "kitlesel grev üzerine yapılan tartışmaların arka plana atılmasını"[15] sağlamalıydı. Öfke büyüktü; Aşağı Ren ajitasyon bölgesinin yerel örgütleri ve basını bu sözlere kararlılıkla karşı çıktı. Fakat *Yeni Zaman*'ın yazı işleri sorumlusu, Rosa Luxemburg'un politik kitle-

sel grevin tartışılması yasağına karşı bir protesto kararından alıntı yapmasını yine engelledi.[16]

Rosa Luxemburg demokratik bir seçim sistemini savunan kitlesel hareketin nasıl boğulduğunu dehşetle izliyordu. Karl Kautsky'nin hareketi frenlemek üzere "yalnızca teorik müziği bestelediğini" yazdı. "Eğer sendika liderleri [...] kitlesel grev sloganına karşı yalnız başlarına kalsaydı, durum açıklığa kavuşur, kitlelerin eleştirisi keskinleşirdi. Fakat parti aygıtının yardımıyla sosyal demokrasinin tüm otoritesini kitlesel eylemi frenlemek doğrultusunda kullanabilmeleri, seçim kanunu hareketinin durdurulmasını sağladı."[17]

Rosa Luxemburg'a göre uzun süren tereddütler ve mücadele araçları ve taktiğinin seçiminde gösterilen kararsızlık nedeniyle kavga kaybedilmişti. Bu durum daha önce Belçika, Avusturya-Macaristan ve Rusya'da yaşanmış ve son haftalarda Almanya'da açıkça ortaya çıkmıştı. Alman sosyal demokrasisi II. Enternasyonal'e yalnızca parlamenter mücadelenin örneklerini sunmakla yetinemezdi. Artık Almanya'da kitle eylemlerinin yeni biçimlerinin koşulları olgunlaşmıştı ve Alman partisinin örgütlülük ve disiplini bu yönde kullanılmalıydı.[18] Kitlesel girişimler tesadüflere ve kendi kaderlerine terk edilemezdi.[19]

Rosa Luxemburg şunu vurguladı: "Kitlesel grev için yapılan ajitasyon Almanya'nın politik durumunu, sınıf ve partilerin gruplaşmasını en keskin biçimde aydınlatmaya, kitlelerin politik olgunluğunu artırmaya, onların mücadele ruhunu ve şevkini uyandırmaya, yığınların idealizmine çağrıda bulunmaya ve proletarya için yeni ufuklar açmaya olanak sağlıyor. Kitlesel grevin tartışılması böylece proletaryanın kayıtsız kesimlerini ataletten çıkarmak, burjuva partilerin ve özellikle de merkezcilerin işçi sınıfı içindeki taraftarlarını yanımıza çekmek, yığınları her türlü olasılığa karşı hazır tutmak ve nihayet parlamento seçimlerine yönelik ön çalışmalar yapmak için mükemmel bir araç teşkil eder."[20]

### Nisan boyunca Almanya'da dolanıp durdum

Rosa Luxemburg Mart ayı içinde birçok şehre konuşmacı olarak davet edildi. Hemen bir ajitasyon turuna çıkmayı tercih ederdi, fakat ilk önce parti okulundaki kurs bitirilmeliydi. Karteller, bankalar, borsa sistemi ve para birimi sorunları ile ilgili yeni derslere hazırlanmak için çok çalışmıştı.

Yola çıkmadan önce Kostja Zetkin'e özenle bir paket hazırlayıp gönderdi ve Clara Zetkin'e, Kostja'nın yaş günü olan 14 Nisan'da en sevdiği çiçeklerden bir demet ve ufak tefek hoş şeyler ayarlaması için ricada bulundu. Yaş günü tebrik kartını yoldan –Dortmund'dan– postaladı.

Rosa Luxemburg 2 Nisan ile 18 Nisan 1910 arasında yollardaydı. 3

Nisan'da Gottesberg'de, 4 Nisan'da Liegnitz'de, 5 Nisan'da Breslau'da, 6 Nisan'da Bremen'de, 7 Nisan'da Kiel'de, 10 Nisan'da Dortmund ve Kamen'de, 11 Nisan'da Essen'de, 11 ve 12 Nisan'da Remscheid ve Düsseldorf'ta, 13 Nisan'da Solingen'de, 15 ve 16 Nisan'da Barmen ve Elberfeld'de, 17 Nisan'da Frankfurt'ta ve 18 Nisan'da Hanau'da "Seçim kampanyası ve bize öğrettikleri" konulu konferanslar verdi. Bunlara Nisan sonu-Mayıs başında Küstrin ve Köln de eklendi.

Gün boyu süren tren seyahatleri, akşamları toplantılarda konuşmalar, çeşitli lokal ve otellerde görüşmeler... Günler birbiri ardına bu ritimde geçmekteydi ve Rosa Luxemburg sürekli yeni dinleyici kitlelerine ve mekânlara uyum sağlamak zorundaydı. "Ben iyiyim" diye yazdı. "Seyahat için kendime yeni bir siyah elbise ve açık yakalı bir bluz diktirdim, ayrıca küçük bir hasır şapka ve yeni eldivenler de aldım."[21] Tren seyahatleri sırasında ilkbahar manzaralarını seyrediyor, "yeni sürülmüş topraklar kahverengi-lila rengiyle" onu esir alıyordu. "Trenden inip her şeyi, evet her şeyi unutmak ve resim yapmak istiyordum."[22] Toplantılar arasında kadın ve erkek yoldaşlar tarafından çevrelendiği, mektup yazmak için hiç zaman bulamadığı ve kendisini "kovalanan zavallı bir köpek gibi"[23] hissettiği düşünülürse, makul bir arzu...

Breslau'dan Bremen'e ulaşmak için tüm Almanya'yı boydan boya geçmek zorundaydı ve yanlış bir bağlantı seçen Hans Kautsky'yi azarladı. "Size ne diyeyim bilmiyorum. Berlin'den Bremen'e aktarma yaparken iki saatten fazla zamanım olacağını ve çok güzel bir trenle yola devam edebileceğimi söyleyip beni yine aldattınız!"[24]

Bremen'de bu sıralar özellikle Alfred Henke, Wilhelm Pieck, Anton Pannekoek ve Johann Knief demokratik seçim kanunu hareketini canlandırmaya çalışıyordu. *Bremer Bürger-Zeitung* (Bremen Yurttaş Gazetesi) 16, 17 ve 18 Mart 1910'da Rosa Luxemburg'un "Şimdi Ne Olacak?" başlıklı makalesini ve 4 Nisan'da "Ekim Zamanı"nı yayınlamış ve bir yorumunda Rosa Luxemburg'un kitlesel grev tartışmasıyla ilgili girişimini desteklemişti. "Seçim Sistemi Üzerine Taktiksel Yorumlar" başlığı altında, şöyle devam ediliyordu: "Fakat Rosa Luxemburg yoldaş bu durumdan, yalnızca yoldaşların her yerde kitlesel grevle ilgili tavır takınmaları gerektiği sonucunu çıkartıyorsa yanılıyor. Sönmeye yüz tutan hiçbir hareket taktiksel tartışmalarla hayatta tutulamaz. [...] Bu nedenle 'Şimdi Ne Olacak?' sorusuna şu cevabı vermeliyiz: tüm Prusya'da kitlesel grev ajitasyonu ve kitlesel grevin mümkün olan her yerde ve her anda gerçekleştirilmesi."[25]

Binlerce Bremenlinin 1910 yılı Mart ayında ve 3 Nisan Pazar günü yaptığı protesto gösterilerinden sonra polis kaygıya kapılmıştı ve Bremen Emniyet Müdürlüğü 6 Nisan sabahında afişlerle gösteri kanununun ihlâl edil-

memesi için uyarıda bulundu. Wilhelm Pieck saat 17'de, gazino salonu saat 19'da büyük ihtimalle dolacağından toplantının saat 19.30'da başlatılabilmesi için Emniyet Müdürlüğü'nden izin istedi. Pieck ve Henke, Rosa Luxemburg'u Siedenburg otelinden aldı; toplantı salonuna ancak saat 20'de varabildiler.

*Bremen Yurttaş Gazetesi*, yüzlerce katılımcının yanlarında şarkı kitapları getirdiğini ve konuşma başlayıncaya kadar şarkı söylediğini yazdı. "Rosa Luxemburg yoldaş bir alkış yağmuruyla karşılandı. İşçilerin sınırsız güven beslediği kişilere böyle davrandığı hissediliyordu. Konuşmacı daha konuşmasının ilk kelimeleriyle tüm kalpleri fethetmişti."[26]

Rosa Luxemburg konuşmasına "Bugün istasyondan şehre giderken, gözüme tesadüfen bir ilan sütunu çarptı" diye başladı. "İlan sütununda beni çok neşelendiren sarı bir kâğıt parçası gördüm (Gülüşmeler). Bu kâğıt parçasını görmemle birlikte, kendimi sevgili Berlin'imdeymiş gibi hissettim (Gülüşmeler). Bu büyük ilan sütununda Emniyet Müdürü V. Jagow'un cumhuriyetçi Bremen Almancasıyla kaleme aldığı güzel devrim konuşması yazılıydı. Burada geçmişe dönerek bir hatırlatma yapmak zorundayım. Demokrat Ludwig Börne 1820'de yazdığı Paris mektuplarında alaycı bir dille, iliklerine kadar kralcı olan eski gerici Alman Birliği'nin Hansa şehirlerindeki cumhuriyetçi anayasalara neden dokunmadığı sorusunu ortaya atmış ve yanıt olarak da, eski birliğin bunu, cumhuriyetçi anayasayı Hansa şehirleri örneğinde tüm dünyanın gözünde gülünç duruma düşürmek ve aşağılamak için yaptığını belirtmişti. Börne'nin söylediklerinin gerçekliğinden ve tazeliğinden 90 yıl sonra bile hiçbir şey kaybetmediği ortada. Sosyal demokrat davaya en çok yardımda bulunanların en azgın düşmanlarımız olduğu şeklindeki eski deneyim böylece bir kez daha kanıtlanmış durumda."[27] Rosa Luxemburg en fazla alkışı, proletaryanın en önemli mücadele aracı olan politik kitlesel greve değinirken aldı. Polemiğini yalnızca muhafazakârlara karşı değil, etrafına yaydığı çürüme Almanya'da apaçık gözüken liberalizme de yöneltti. Bu söylem, Prusya'dan farklı olarak liberaller tarafından yönetilen Bremen'de elbette çalkantılara neden oldu ve ayrıca Rosa Luxemburg'un, tüm Almanya'yı kapsayan bir cumhuriyet talebi de cumhuriyetçi Hansa şehrinde yankı buldu.

Başlangıçta 3.500 kişilik izleyici sayısı, Rosa Luxemburg'un konuşmasının sonunda 4.000 kişiye ulaşmıştı. Polis raporuna göre dinleyiciler genelde sakindi. Yerel parti örgütü, dağıtılan bir bildiriyle gösterilerden uzak durulmasını tavsiye etmişti. Buna rağmen katılımcılar saat 22.30'dan sonra "Yaşasın!", "Seçim kanunu istiyoruz!" sloganlarıyla gazino salonundan Pazar Meydanı'na doğru yürüdü. Trafik tamamen durdu. Polis ekiplerinin Pazar Meydanı'nın boşaltılmasını istemesi üzerine topluluk "yuh çeke-

rek ve 'kan emiciler' diye bağırarak ıslık sesleri altında büyük Weser köprüsü üzerinden şehrin yeni semtlerine doğru" uzaklaştı. Bu durum birkaç kez tekrarlandı. Polis raporuna göre, "dağıtılması gereken topluluk, polisler yaklaşırken aceleyle" uzaklaşmıştı ve göstericiler "çoğunlukla 20'li yaşlarındaki gençlerden" oluşuyordu. Gece yarısına doğru polis ekiplerinin mesaisi biterken geriye yalnızca birkaç meraklı kalmıştı. Polis raporunda "Tüm akşam boyunca silah kullanılmadı ve polis memurları saldırıya uğramadı" denilirken, sosyal demokratlar "polisin zorbalığı"ndan yakınmaktaydı.[28]

On gün sonra, 17 Nisan 1910'da, daha önce 18 Şubat'ta polisle kanlı çatışmaların yaşandığı Frankfurt'ta o zamana kadarki en büyük gösterilerden biri yapıldı. Sesinin dayanmayacağından endişelenen Rosa Luxemburg merkez istasyonun yakınında bulunan Schumann sirki salonunda yaklaşık 7.000 kişiye konuştu. Aynı anda düzenlenen yürüyüşe 20.000 kadın ve erkek katıldı. Rosa Luxemburg yapılması gerekenleri tok bir sesle dile getirdi: "Bugün hiç yılmadan proletaryanın en geniş kesimlerine konuyu tüm çıplaklığıyla anlatmalı, yığınların kendi gücüne olan inancını uyandırmalı, mücadele enerjisini güçlendirmeli ve sosyalizmin tohumlarını yaymalıyız. Gerisini tarihin bizimle beraber akışına ve sosyalizm yürüyüşümüzün her aşamasında var olan zafer tutkumuza bırakabiliriz –hem de önümüze hangi engel çıkarsa çıksın! (Coşkulu alkış.)"[29]

Frankfurt am Main'de yayınlanan *Halkın Sesi* gazetesi, bildiri şeklinde de dağıtılan konuşmanın stenografik tutanağını bastı. Rosa Luxemburg Kostja Zetkin'e toplantının çok görkemli olduğunu, fakat yorgunluktan perişan bir durumda bulunduğunu yazdı. Clara Zetkin'e ise şunları bildiriyordu: "Genel havanın tüm ülkede ne kadar iyi olduğunu tahmin edemezsin. Kimsenin yönetim kurulunu umursadığı yok. Herkes kesin bir fikre sahip ve Berlin söz konusu olduğunda omuz silkip geçiyor (...) Umarım bugünlerde dışarıya çıkarsın ve kitlelerle temas, her türlü pisliği aşıp teselli bulmanı sağlar."[30]

Rosa Luxemburg 18 Nisan'da Hanau'daki bir toplantıda konuştuktan sonra, ertesi sabah Berlin'e doğru yola koyuldu. Aynı günün akşamı Clara Zetkin ile birlikte August Bebel'in 70. yaş gününün gecikmiş bir kutlamasına katıldı ve şarap içerek eğlendi.

Fakat ruh hali bunu takiben birdenbire değişti. Geride bıraktığı haftalar boyunca binlerce insanın önünde konuşmuş, beğenilmiş ve onaylanmışken, şimdi kendisini büyük bir boşluk içerisinde hissediyordu. "Zaman zaman insanların arasına çıktıktan sonra, yıkılmış bir vaziyette eve dönüyorum ve odamın yapayalnız sessizliği bana, etrafa nefis kokular saçan bir bahçe gibi geliyor. İnsanlar iyi ve hoş olabilir, fakat onlarla her te-

mas beni yaralıyor."[31] Böylesi zamanlarda çoğu arkadaşına bile uzak duruyordu. Karl Kautsky'nin "Ya Şimdi?" başlıklı makalesi canının daha da sıkılmasına neden oldu ve eskiden sıklıkla ziyaret ettiği Kautsky ailesiyle arasına geçici olarak mesafe koydu. "Kautsky'leri artık hiç görmüyorum. Kendileriyle, patene ve bisiklete binmekle ve tiyatro ziyaretleriyle o denli meşguller ki. Aslında onları görmediğime seviniyorum, çünkü orada hüküm süren o basmakalıp düşüncesizlik moralimi derinden bozuyor."[32] Rosa Luxemburg, partide ön plana çıkınca kaçınılması mümkün olmayan çirkinliklerden ve ağır yüklerden tümüyle farklı şeylere duyduğu özlemin altında ezilmekteydi.[33] Balzac onu hiç ferahlatmamasına rağmen *Eugenie Grandet*'i okumaya başladı ve parti okulundan evine getirip, arkadaşlarının söylediğine göre "ustalıkla" eğittiği kedisi Mimi'ye sarıldı. Resimlere bakıyor, özellikle Turner'in eserlerine hayranlık besliyor, yeniden resim yapıyor ve yazmanın yanı sıra, Kostja'ya da tavsiye ettiği üzere, modelli resim çizmeyi hayal ediyordu. "Çok az sözle hayatın ve doğanın tüm sırlarını dile getirmek"[34] muhteşem bir şeydi ve Kostja gibi "Rönesans'ın içinden gelen bir insan" için mutlaka zahmete değerdi. Kafkaslarda seyahat ettiğini hayal ediyor, "Olağanüstü; daha güzel bir doğayı yaşamak mümkün değil"[35] diye yazıyordu. Kanepenin üzerinde yatarken atlasları inceliyor, düşüncelerinde sırt çantasını hazırlayıp Buhara ve Semerkant'a kadar gidiyordu. Çok parası olsaydı, hemen uzaklara göçerdi.

Rosa Luxemburg, içinde bulunduğu moral bozukluğu, hoşnutsuzluk ve kendine acıma duygularından kurtulma çabasıyla silkindi ve gazete çalışmalarına hız verdi. Alman ve Leh yayın organları için yazdığı birçok makalenin yanı sıra, sonraki haftalarda *Yeni Zaman*'da yayınlanan ve özellikle Karl Kautsky'yi eleştiren "Yormak mı, Mücadele mi?" ve "Teori ve Pratik" başlıklı yaklaşık yüz sayfalık iki yazı dizisi kaleme aldı.

### Şimdi basının içinde boğuşup duruyorum

Karl Kautsky *Yeni Zaman*'da 8 Nisan-15 Nisan arası yayınlanan "Ya Şimdi?" başlıklı yazı dizisinde Rosa Luxemburg'un politik kitlesel grev ve demokratik cumhuriyet taleplerine karşı bir polemik sürdürmüştü. Karl Kautsky'ye göre şartlar henüz olgunlaşmamıştı. Karl Kautsky seçim kanunu hareketinin kaderinin bu taleplere bağlı olduğunu ve bunun Belçika, Avusturya veya Rusya gibi ülkelerde edinilen tecrübelerle kanıtlandığını kabul etmiyordu. Düşmanı ani bir taarruzla devirme stratejisi artık geride kalmıştı ve Rosa Luxemburg'un arzuladığı kitlesel grevler, mağlubiyetle sonuçlanması pek muhtemel fevri mücadeleleri kışkırtırdı. Düşman, uzun süreli yorma stratejileriyle alt edilmeliydi ve bu nedenle de şu anda ilk planda gerekli olan, sağlam bir seçim kampanyasıydı.[36]

Rosa Luxemburg Mayıs ayında yazdığı mektuplarda sıklıkla, Karl Kautsky'ye yanıt verilmesi gerektiğini ve bunun üzerinde çalıştığını dile getirdi. Gündemdeki soru "Yormak mı, Mücadele mi?" idi ve makalesinin başlığına da bu nedenle bu soruyu yerleştirmişti. Rosa Luxemburg sivri bir üslupla bir yandan Karl Kautsky'nin cumhuriyetçi bir ajitasyonun seçim kampanyasını olumsuz etkileyebileceği endişesini eleştirirken, diğer yandan da bir "oy pusulası" zaferinin mevcut rejimi krize sürükleyeceği ve bu durumda da partinin her şeyi göze alabileceği bir ortamın oluşacağı şeklindeki "ham hayalini" çürüttü.

Rosa Luxemburg talebinin haklılığına kanıt olarak Nisan ayında yaptığı ajitasyon turunda karşılaştığı onaya işaret etti. Yalnızca *İleri*, parti içinde süren kitlesel grev tartışmasını göz ardı etmiş ve 17 Nisan'da Frankfurt'ta gerçekleştirilen gösteri hakkında yazılan haberden kitlesel grev ile ilgili pasajı çıkarmıştı.

Görüşlerinin Karl Kautsky tarafından tek taraflı yorumlandığını belirten Rosa Luxemburg, Karl Kautsky'yi "Kitlesel Grev, Parti ve Sendikalar" başlıklı yazısından alıntılar yaparak eleştirdi ve Mart ayında yazdığı makalelerdeki argümanlarını tekrarladı. Amacı, itham edildiği gibi, somut durumu göz önünde bulundurmaksızın bir kitlesel grev "imal etmek", barikat çarpışmaları sahnelemek veya bir anda sosyalizmi getirmek değildi.[37]

Kitlesel grev parlamenter çalışmanın yerine geçmeyecek, onu yalnızca tamamlayıp etkisini artıracaktı. Gelecek parlamento seçimlerinde hedeflenen başarıyı "gözetmek" adına, kullanılacak araçları sınırlamak tümüyle yersizdi, hele bir de güncel politik ve ekonomik taleplerin söz konusu olduğu düşünülürse. Rosa Luxemburg bu durumu Heinrich Heine'nin kelimeleriyle nükteli bir tarzda ifade etti: "Yığınlar her türlü politik olasılığa hazır olmalı, eylemlerini kendileri belirlemelidir; parti tabanına 'çeneyi kapatmak' düşerken, 'sadakatle ve yüksek bir bilgelikle devleti koruyan belediye meclisinin' yukarıdan gelecek işaretini beklememelidir.[38]

Hayat özellikle fırtınalı zamanlarda her şeyi alt üst ettiği için, Karl Kautsky'nin çeşitli grev biçimleri hakkındaki kılı kırk yaran ayrımlarıyla dalga geçiyordu. "Eğer 'büyük bir halk hareketi' yaratmak, 'Prusya'ya huzur yok' sloganını gerçekleştirmek ve eylemleri giderek güçlendirmek istiyorsanız, o halde konuya kararlılıkla yaklaşmalı, sonuna kadar gitmeli, oluşabilecek sertliklerden kaçmamalı ve tüm büyük ekonomik çatışmaları politik hareket doğrultusunda kullanmalısınız. Bu durumda kitlesel grev sloganı da gündeme getirilmeli ve yığınlara benimsetilmelidir, çünkü ancak bu şekilde yığınların güvenini, mücadele şevkini ve cesaretini ayakta tutabiliriz."[39] Rosa Luxemburg Alman sosyal demokrasisinin ve II. Enternasyonal'in kuramcısının icat ettiği "yorma stratejisini" Friedrich

Engels'in "politik vasiyeti" olarak sunmasını sert bir dille eleştirdi. Kautsky gerçekte, yalnızca parlamenter araçların kullanılmasını istemesinin ardında büyük çatışmalardan duyduğu korkunun yattığını gizlemek istiyordu.[40] Rosa Luxemburg şu sonucu çıkardı: Karl Kautsky'nin tutumunun esas etkisi "kitlesel hareketi dizginlemek ve parlamenter ve sendikal çalışmadaki rahat konumlarına geri dönmek isteyen partili ve sendikalı unsurlara teorik bir liman sunmak oldu. [...] Kautsky yoldaş, frene basmak için size ihtiyacımız yok."[41]

Rosa Luxemburg makalesini Mayıs ortasında *Yeni Zaman*'a ilettikten sonra, makalenin "doğruluğundan"[42] emin olamadı ve Kostja Zetkin'in eleştirmen olarak yanında bulunmamasına hayıflandı. Kostja ile bir süreden beri yeniden yoğun bir şekilde ve dostça mektuplaşmaktaydı. 1909 yazında vedalaşırken ona söz verdiği üzere ilgisini üzerinden eksik etmeyecek ve "sevgili oğlunu", "güzel küçük çocuğu", ne denli özgür olmak isterse istesin yalnız bırakmayacaktı. Karşılığında kendisi için şefkat umutları beslemeksizin Kostja'nın yanında oldu.

Fakat Rosa Luxemburg tam da kendisi karışık duygular içerisindeyken ihtiyaç duyduğu desteği bulamadı. Kautsky'ye karşı polemiği, arkadaşlarını bir karar vermeye zorladı. Emanuel Wurm tam bir uşak gibi Kautsky'nin yanına geçti. Kautsky'nin *İleri*'deki destekçisi Rudolf Hilferding'di; Eduard Bernstein ise *Sosyalizm Defterleri*'nde zaten benzer görüşleri savunuyordu.[43] Bunun yanı sıra Julian Marchlewski de cumhuriyet talebinin yararlılığından şüphe duymaktaydı ve parlamenter hayallerin güçlenmesinden endişeleniyordu.[44] Franz Mehring Kautsky'nin şartların olgunlaşmadığı yönündeki görüşünü paylaşmaktaydı.[45] Hans Dieffenbach, Karl Kautsky'ye yazdığı özel bir mektupta tartışmayla ilgili şu görüşlerini dile getirdi:

"Rosa'yı en eski arkadaşlarımı tanıdığım kadar tanıdığımı sanıyorum, fakat tüm bunlarla neyi amaçladığını gerçekten bilemiyorum. Mehring'lerle konuşulduğu takdirde, R.'nın sizin üstün konumunuzu ve parti içindeki etkinizi kıskandığını söyleyeceklerinden şüphe duymuyorum, çünkü M.'ler kanımca her yerde entrika seziyor. Sizin de böyle bir kuşkuya kapılmış olabileceğiniz tahmininde bulunursam, size hakaret etmiş olurum. Bence R.'nın makalesi, kısmen de olsa tarafsız bakan her okuyucuda şu izlenimi yaratır: polemik söz konusu olduğunda sizin de yabancısı olmadığınız acıtıcı zalimliklerle sivriltilmiş, aşırı bir keskinlik ve mümkün mertebe objektiflik."[46]

Rosa Luxemburg makale çalışmalarından dinlenmek ve yayınlanıncaya kadar dikkatini dağıtmak üzere, kendisini yeniden severek yaptığı meşgalelere verdi. Resim yapıyor, Hans Kautsky'nin kızı Gretel ve Triyeste'den gelen kız arkadaşının yağlıboya portresini çiziyor, tek başı-

na veya başkalarıyla birlikte Berlin göllerine gezilere çıkıyor, sergileri ziyaret ediyor, "falsolarını" sanatçıların eserleriyle karşılaştırıyor, Stendhal, Tolstoy ve Küçük Asya ve Çin üzerine seyahat kitapları okuyor, "küçük bir şeytan gibi etrafında zıplayan" çok sevdiği kedisi Mimi'yle oynuyordu.[47]

Rosa Luxemburg Kautsky'ye yanıtının "çok sert" olduğundan endişeleniyordu. 27 Mayıs'ta "Herhalde içine oturmuş" diye yazdı, çünkü Kautsky kızgındı.[48] Leo Jogiches'e, Luise Kautsky ile olan ilişkisinin bu durumdan etkilenmediğini ve arada sırada bir aile içerisinde olmak için onu sıklıkla ziyaret ettiğini anlattı. Kostja Zetkin'e ise şunları yazdı: "Dün H[ans] K[autsky] Beethoven çaldı, en sevdiği sonat olan Patetik'i; Hans da havasındaydı. Bir parça beni nadiren böylesine derinden etkilemiştir, ikinci bölümü gerçekten muazzam. Bu adam dünyalar büyüklüğünde, fakat ne yazık ki dünyası tekdüze, karanlık, acıklı ve düşünceli. Oysa Mozart, güneş vuran dağların üstünde bir tanrı gibi. H[ans] K[autsky] ikinci bölümü benim için iki kez çalmak zorunda kaldı. Müzik beni çok etkiledi ve bu etkiyi gevezelik yaparak yok etmemek için hemen eve gittim. Kendi kendime Beethoven'e bundan böyle daha fazla saygı göstereceğime dair söz verdim.."[49]

Makalesinin yarattığı olumlu yankıların büyüklüğünü öğrenince, Rosa Luxemburg'un kendisine güveni ve neşesi yeniden yerine geldi ve Leo Jogiches'e coşkuyla şöyle yazdı: "Makalemi şimdiye değin *Leipzig Halk Gazetesi*, Essen'deki [*İşçi Gazetesi*], Solingen'deki [*İşçinin Sesi*], Braunschweig'daki [*Halkın Dostu*], Frankfurt'taki [*Halkın Sesi*] gazeteler özet halinde yayınladı. Braunschweig'da taktik tartışmaların yapıldığı büyük bir toplantı düzenlendi, konuşmacı ve tüm diğer konuşanlar benden yana tavır takındı. Makale şimdi Dortmund'da [*İşçi Gazetesi*] basılacak, yayın kurulu bir mektupla makaleden duyduğu memnuniyeti dile getirdi."[50]

Rosa Luxemburg'un Leo Jogiches ile ilişkisi yeniden canlanmış, onun tavsiyesini almak, Polonya, Alman ve Rus işçi hareketlerinin güncel sorunlarıyla ilgili görüşlerini öğrenmek ve izlenim ve yaşananlar üzerine mektuplaşmak eskiden olduğu gibi doğal bir hale gelmişti. Yalnızca aralarındaki aşk yeniden canlanamazdı. Leo Jogiches belli ki hayatını başka bir kadınla birleştirmişti.[51]

Karl Kautsky Rosa Luxemburg'a yine polemikli bir yazıyla cevap verdi ve 10 Haziran'dan itibaren *Yeni Zaman*'da yayınlanmaya başlanan yanıt dizine "Yeni Bir Strateji" başlığını koydu. Yazıda politik kitlesel grev ve partinin cumhuriyetçi konumuna asla karşı olmadığını kanıtlamaya çalışıyor, fakat güncel durumu çok farklı değerlendirdiğini ve Rosa

Luxemburg'un görüşlerinde pek çok çelişki tespit ettiğini belirtiyordu. Rosa Luxemburg'un amacının kitlesel grevi yalnızca tartışmak mı, yoksa uygulamak mı olduğunu bilmediğini dile getirdi. Ayrıca partiye fren mi, yoksa kamçı mı olduğu da umurunda değildi. Fakat eğer kitlesel hareketler Rosa Luxemburg tarafından iddia edildiği gibi liderleri alaşağı edebiliyorsa, kendisinin tek başına bir kuramcı olarak bu hareketin önünü kesmeyi nasıl başarabildiğini sormadan edemiyordu. Tüm bunlardan çıkardığı sonuç, Rosa Luxemburg'un yeni stratejisinin bir yığın soru işaretinden başka bir şey ifade etmediğiydi.[52]

Rosa Luxemburg Kostja Zetkin'e Karl Kautsky'ye kızmadığını, onun kendisini gülünç duruma düşürmesinden sorumlu olmadığını yazdı.[53] Kautsky'ye kısa ve öz bir yanıt verecekti. Konrad Haenisch'e "acımasız bir açıklıkla davranmayı"[54] parti görevi olarak gördüğünü vurguladı ve Leo Jogiches ile göstereceği tepkinin ayrıntılarını görüştü.[55]

Günlerce süren tereddütten sonra Rosa Luxemburg, Karl Kautsky'nin kendisine ilkbaharda yazdığı ve cumhuriyet sloganından vazgeçmesini istediği mektuptan alıntı yapmaya karar verdi. Kitlesel grev tartışmalarını resmen yasaklanmasına ve taktik konusunda dile getirdiği önerilere dair belgeleri de yazıya eklemek istiyordu. Ona göre demokratik cumhuriyeti demokratik kitle hareketinin hedefi olarak ilan etmenin tam sırasıydı. "Cumhuriyet sloganı bugün Almanya'da demokratik bir 'halk devleti' hayalinden veya bulutların üstünde uçan politik bir doktrincilikten çok daha fazla bir şey ifade ediyor. Bu slogan militarizme, denizaşırı silahlanmaya, sömürgecilik ve *Weltpolitik*'e, büyük toprak sahiplerinin egemenliğine, Almanya'nın Prusyalaştırılmasına karşı bir savaş ilanı, iktidardaki gericiliğin tüm bu kısmi görüntülerine karşı verdiğimiz gündelik mücadelenin bir sonucu ve güçlü bir özetidir."[56]

Rosa Luxemburg'un cüretli atılımı partide korku, tereddüt ve direnç yarattı. Alman sosyal demokratları, Rosa Luxemburg'un demokratik-cumhuriyetçi görüşünün ifadesi olan anti-monarşist tavrı hakkında çok nadiren konuşuyor ve yazıyordu. Krala karşı hakaret nedeniyle açılan çok fazla dava bulunuyordu. Demokratik cumhuriyet talebi, Alman İmparatorluğu'nun tehditkâr tavrı karşısında taktiksel olarak geri çekilmiş, Friedrich Engels'in Erfurt programı eleştirisinde kaygılandığı gibi teoride ve pratikte giderek ihmal edilmişti.

Rosa Luxemburg görüşlerini, sosyal demokrasinin görevini "işçi sınıfı mücadelesinin birlik içerisinde, nihai hedefe doğru yöneltilmesi" olarak belirleyen Erfurt programına dayandırıyor ve cumhuriyeti aynı Marx ve Engels gibi bir ara hedef olarak görüyordu. Hatta cumhuriyet ancak proletarya diktatörlüğünün bir formu olabilirdi. Burjuvazi ne devrimde, ne

de İmparatorluğun kuruluş sürecinde tarihsel görevlerini yerine getirmişti, dolayısıyla demokratik bir cumhuriyetin kurulması görevi işçi sınıfına kalmıştı.

Rosa Luxemburg görüşlerini gerekçelendirirken *Komünist Parti Manifestosu*'nu, "Almanya Komünist Partisi'nin Talepleri" broşürünü, *Louis Bonaparte'ın On Sekizinci Brumaire*'ini, "Alman İşçi Partisi Hakkında Ek Değerlendirmeler"i, "1891 Sosyal Demokrasi Program Taslağı"nı ve *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'ni (Engels'in 1895 tarihli önsözü bulunan) temel aldı. Kendisini özellikle Friedrich Engels'in vasiyetiyle özdeşleştirdi ve Kautsky'yi onu tek yanlı yorumlamakla suçladı. İki teorisyen arasında tam bir alıntı ve yorum atışması başladı.

Rosa Luxemburg uluslararası işçi hareketinde bu konularda süren tartışmalara on yıldan beri katılmaktaydı. Yüzyılın başlangıcında meydana gelen Millerandizm tartışmasında özellikle cumhuriyet ile monarşi arasındaki farklara değinmiş, 1904'te revizyonizme karşı alınan Dresden kararıyla ilgili tartışmada sosyal demokrasi ile parlamentarizm ilişkisi üzerine yazılar yazmıştı. 1910'da ise demokratik cumhuriyet sloganının, sosyal demokratların seçim kanunu hareketi içindeki pozisyon ve eylemlerini netleştirmek için çok işlevsel olduğu kanısındaydı.

Rosa Luxemburg, demokrasi mücadelesinde burjuva-liberal ve küçük burjuva-demokrat çevrelerle ittifak arayışını ve temasa geçmeyi öngörmüyordu. Karl Liebknecht ise, partinin taktiği genişletilerek orta sınıflar arasında faaliyet gösterilemediği takdirde, seçim kanunu hareketinin er veya geç karaya oturacağını görüyordu. Prusya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1910 Ocak başında yaptığı kongrede Prusya idari makamlarının reformuyla ilgili olarak sunduğu ayrıntılı öneriler, Almanya'da gericiliğin kalesi olan Prusya monarşisinin yok edilmesini hedeflemesine rağmen, Karl Liebknecht demokratik cumhuriyet sloganını doğrudan bir talep olarak ortaya atmamıştı.[57] İki devrimci henüz birlikte çalışmıyordu.

Rosa Luxemburg şöyle yazdı: "Politik demokrasi ve eşitlik talepleri bugün doğal olarak mücadelemizin ön saflarında yer alıyor ve milyonlarca kalpte yankı buluyor. (...) Toplantı ve yürüyüşlerimize koşup gelen hoşnutsuz, sömürülen ve köleleştirilen yığınlar bizim ağzımızdan yalnızca Prusya Almanya'sında iktidarda olan gericiliğe karşı eleştirileri değil, sosyalist bir geleceğin, yeni ve sosyalist bir dünyanın ilkelerini de duymak istiyor."[58] Rosa Luxemburg için gerçek halk iktidarı anlamındaki demokrasi, monarşi ve sermayeye karşı verilen mücadelenin vazgeçilmez hedefleri arasında yer almaktaydı.

Fakat Karl Kautsky onunla demokrasi ve demokratik cumhuriyetin özüne ilişkin bir tartışmaya girmiyordu. Saygın teorisyen ağırlıklı olarak,

cumhuriyet sloganını öne sürmenin o anda uygun olup olmadığıyla ilgili görüş bildiriyordu.

Karl Kautsky'nin Merkezcilik adıyla literatüre giren "Marksist merkez" ideolojisi, Rosa Luxemburg'un beynine "kan hücum etmesine"[59] neden oluyordu. Kautsky'nin çekingenliği ve vesayetinin ne denli dogmatik olduğunu ve savunduğu teori ve pratiğin birbiriyle ne kadar çeliştiğini hiç çekinmeden ortaya koydu. Bunun yalnızca tek bir tanımlaması olabilirdi: "Semavi bir teori ve 'yorgun' bir pratik. Tek perspektifin, bulutlarda dolanan devrimci görüşler ve meclis sandalyesi olduğu ortada."[60] Rosa Luxemburg'a göre, Kautsky tarafından "Marksist merkez"in görüşünün ete kemiğe bürünmesi olarak ilan edilen politik kitlesel grev ve demokratik cumhuriyet sloganlarının yine Kautsky tarafından reddedilmesi, ne Karl Marx ve Friedrich Engels'in vasiyetine, ne de sosyal demokrasinin programına uyuyordu. Aksine yalnızca parlamentarizmin ve sosyal reformizmin haklı çıkartılmasına ve kitle hareketinin uyuşturulmasına hizmet ediyordu. "En iyilerimizin bile, Rus devriminden öğrendiklerini gerçekte hiç hazmedememesi"[61] ve o zamana kadarki arkadaş ve mücadele yoldaşı Kautsky'nin böylesine "pisliğe batması" Rosa Luxemburg'a göre "radikalizm için utanç verici"ydi. Bu durumun olumlu yanı, "bizimkilerin daha bağımsız düşünmeyi ve otoritelerin peşine takılmamayı"[62] öğrenmeleri olabilirdi.

Karl Kautsky, Rosa Luxemburg'un "Teori ve Pratik" başlıklı makalesini ilkin, alıntı yapılan ve kullanılan belgelerin "parti içi" olduğu gerekçesiyle kabul etmek istemedi.[63] Rosa Luxemburg 15 Temmuz'da yazısını postadan üçüncü kez iade almak zorunda kaldı. Bad Eyalet Meclisi'nde bütçenin sosyal demokrat vekillerin çoğunluğu tarafından 14 Temmuz 1910'da onaylanması, dikkatleri Rosa Luxemburg ile sürdürdüğü tartışmadan uzaklaştırmak isteyen Kautsky'nin işine geldi. Rosa Luxemburg da pek çok sosyal demokrat gibi parti kararlarının bu yeni ihlâli karşısında öfkelenmesine rağmen, makalesinin yayınlanmasının bu nedenle ertelenmesine razı olmadı. Kautsky'nin davranışı "gerçek bir skandal"dı[64] ve Kautsky "yediği dayak yüzünden öfkeli[ydi] ve intikam alıyor"du.[65]

Eski yoldaşı nihayet yola geldi ve 16 Temmuz'da Franz Mehring'e şöyle yazdı: "Sevgili dostum, utanç verici bir yenilgi aldık. Rosa öyle bir skandal çıkarmakla tehdit ediyor ki, yeni tartışma konuları yaratmamanın daha akıllıca olacağı görüşüne vardık. Rosa'nın makalesi gelecek sayıda çıkıyor. Şimdi elbette benim de saldırıya geçmem gerekiyor. Habeat sibi. (Bence hava hoş -*çev.*) [...] Duyduğuma göre Rosa öfkeden kudurmuş."[66]

Rosa Luxemburg'u öğrenci arkadaşı Gerlach ile birlikte sık sık ziyaret eden Hans Dieffenbach, Karl Kautsky'yi yatıştırmak istedi ve bunun için Rosa Luxemburg tarafından vazifelendirilmediğini özellikle vurgulayarak

"aksine beceriksizliği yüzünden haşlanacağını" belirtti. "Arkadaşlar arası polemiklerde de bazen ve birkaç makale süresince mermilerin vızıldayabileceği" kanısındaydı. Uzun mektubunda bazı yanlış anlamaları ortadan kaldırmaya ve "Teori ve Pratik" başlıklı makalenin 2. bölümünün neden yayınlanması gerektiğini açıklamaya çalıştı. "Ben şöyle düşünüyorum: Rosa'nın coşkusu ve tutkusunu, 'ya hep, ya hiç'çiliğini, büyük konularda, yani Rus devriminin verdiği dersler gibi onun için büyük olan ama belki sizin için olmayan konularda gösterdiği tavizsizliği, 'boyun eğdirme stratejisi'ndeki 'ölçüsüzlüğü'nü mutlaka biliyordunuz ve bu konularda bazen ona hayranlık da beslediniz. Bu nedenle sizin deyiminizle bu 'ruhsal yüceliği', sadece somut bir konudaki görüş farklılıkları yüzünden bir arkadaşına karşı geldiği için, şimdi birdenbire bir yüz karası ve ihanet olarak görmemelisiniz. Ayrıca bugüne değin onun kalbinin pek çok halini yaşadınız ve R. için keskin, müsamahasız ve İspanyol sineği gibi tehlikeli bir nüktedanlık taşıyan polemiklerin son derece doğal olduğunu biliyorsunuz." Yakında doktor olacak olan tıp öğrencisi, Kautsky'nin uygun olmayan karşılaştırmasına karşı çıktı: "Benim de takdir ettiğim Pannekoek'u polemik tarzı açısından Rosa'ya örnek olarak gösteriyorsunuz. Bu bence, kuzey Almanyalı bir beygire boynuzlarıyla size saldırmaması veya bir solucana sizi sokmaması için telkinde bulunmaya benziyor. P. toprağı düzenli bir şekilde sürer, sağlam ve tutkusuz. R. ise kıvılcımların çakmasına ve bazen de parmakların yanmasına yol açacak şekilde, infilaklarla ve dehâyla çalışır. Bu Pegasus'u (mitolojide kanatlı at –*çev.*) bizim Pannekoek ile nasıl olur da aynı arabaya koşmak istersiniz!?"[67]

Sinirleri bozulan Karl Kautsky hastalandı ve evine çekildi. "Bad ve Luxemburg Arasında" başlığını taşıyan 5 Ağustos tarihli yazısında "Marksist merkez"e göre, sosyal demokrasinin Bad ile Luxemburg'un ortasından yürüyerek zafere yürüyeceğini vurgulamıştı. "Haritada Bad ve Luxemburg grandükalıklarına baktığımızda, bunların ortasında Trier'in bulunduğunu görürüz, Marx'ın doğduğu şehrin. Trier'den sola doğru gidilip sınır geçilirse Luxemburg'a gelinir. Tam sağ yapılıp Ren geçilirse Bad'a varılır. Haritadaki durum, Alman sosyal demokrasisinin bugün içinde bulunduğu durumun bir sembolüdür."[68]

Tartışmalar bitmek bilmiyor, sürekli yeni şeyler söyleniyordu. Erfurt'ta çıkan sosyal demokrat *Tribün* gazetesi Temmuz sonunda şöyle yazdı: "Cumhuriyet için, 'Republique sans phrase' (kayıtsız şartsız cumhuriyet – *çev.*) için, açık ajitasyonun yeniden canlandırılması gerekiyor. Cumhuriyet bilinci her işçide ve proletaryanın her parlamenter temsilcisinde, nerede ve ne zaman olursa olsun, tüm monarşist gösterilere soğukkanlı bir tebessümle karşı koyacak kadar tetikte olmalıdır. Sosyal demokrasi, gelece-

ğin devlet biçimini gayrı-meşru bir çocuk gibi eteğinin altında saklayamaz. Sosyal demokrasi tepeden tırnağa kadar cumhuriyetçidir ve kendisini olduğu gibi ortaya koymak zorundadır!" *Deutsche Tageszeitung*'un yorumu ise "Rosa Luxemburg'un üslubu, dili ve 'ruhu' işte budur" oldu.[69]

Rosa Luxemburg ile Karl Kautsky arasındaki polemik somut bir meseleye dayanıyor, fakat iki taraf da birbirini çok iyi tanıdığı için kişiselleşiyordu. On yılı aşkın bir süredir devam eden dostluk, bu polemik nedeniyle bozuldu. Victor Adler 5 Ağustos 1910'da August Bebel'e şöyle yazdı: "Şu sevgili Rosa'ya bak. Aslında kız arkadaşının Karl'ın başına açtıklarına sevinecek kadar alçaklık bende var, fakat durum gerçekten berbat. Bu fesat acuze çok daha fazla zarar verecek, özellikle de içinde hiç sorumluluk duygusu bulunmamasına ve tek hareket dürtüsünün neredeyse sapıkça bir inatçılıktan kaynaklanmasına rağmen, çok zeki olduğu için. Klara ve Rosa'nın birlikte mecliste olduğunu düşün! Başınıza geleceklerle karşılaştırdığınızda, Bad eyaletinde olanları keyifli bulurdunuz..."[70] August Bebel 16 Ağustos'ta Zürih'ten cevap verdi: "Rosa'yla uğraşmak sandığın kadar kötü değil. Tüm zehir zemberekliğine rağmen partiyi bu kadından mahrum bırakmak istemem [...] Tabii ki tüm dünya, bir tür Siyam ikizleri sanılan Rosa ve Karl'ın kavgasına gülüyor. Fakat Karl bana bu kanaatin yıkılmasından dolayı memnun olduğunu yazdı. Rosa'nın 'imkânsızı zorlama'cılığıyla bir tutulmak ona uzun zamandır rahatsızlık veriyormuş."[71]

Herkes tatile çıkmıştı veya çıkmak üzereydi. Rosa Luxemburg da bavullarını hazırladı ve 23 Temmuz 1910'dan 14 Ağustos'a kadar kalacağı İsviçre'nin Thun Gölü kıyısındaki Aeschi'ye doğru yola çıktı. Kısa bir süre önce Kostja Zetkin'e şunları yazmıştı: "Hayattan tek istediğim, çok uzakta bulunan ülkelere seyahat etmek, Kafkaslara, Güney Afrika'ya, Orta Asya'ya. Bunun için para biriktirip, bu umutla çalışacağım. Çünkü buradaki hayata karşı tamamıyla kayıtsızım."[72] Rosa Luxemburg abartmaktaydı, çünkü basını elbette takip ediyor ve Almanya, Polonya ve Rusya partilerine ilgi gösteriyordu. "Yanıma hiç resim malzemesi almadım. O kadar bitkin ve moralsiz bir şekilde yola çıktım ki, resim yapmayı düşünmeye bile cesaret edemedim. Ayrıca yalnızca üç haftacık 'tatilim' var ve bu üç hafta içerisinde (Bad'lılar ile Mehring'e karşı ve Polonya ile ilgili) bir sürü makale yazmam gerekiyor."[73] Bu arada bir hayal kırıklığı da, *İleri* ve *Yeni Zaman*'ın "Kutsal Emanetlere Karşı Mücadele" ve "Bad Bütçe Onayı" başlıklı makalelerini kabul etmemesi oldu. Bu durumu "Beni susturmak istiyorlar!" şeklinde yorumladı ve Kostja Zetkin'e "Boşver, her zaman olduğu gibi kendi başımın çaresine bakmam lazım"[74] diye yazdı. Hararetle Clara Zetkin ve Konrad Haenisch'in yardımını istedikten birkaç gün sonra, *Leipzig Halk Gazetesi* ve *Bremen Yurttaş Gazetesi* makaleleri yayınladı.[75] Rosa

Luxemburg'un bu meseleden çıkardığı acı sonuç şu oldu: "İnsan bizim partide çok muzaffer olmamalı, çünkü bu affedilmiyor. Zaten benden alınan intikam 'vae victoribus' (vay haline kazananların–*çev.*) diyen Alman deyişiyle ilgili. K.K.'nın silinmesinin ne partiyi, ne de radikalizmi memnun ettiği göz önünde bulundurulursa, bu daha da geçerli."[76] Rosa Luxemburg "radikalizm" derken, parti içinde sosyal reformist bir uzlaşma politikasını benimsemeyen ve sosyalist hedefi terk etmek istemeyen tüm devrimci güçleri kastetmekteydi. 9 Ağustos 1910'da Aeschli'de, uzun zamandır haber alamadığı Luise Kautsky'den gelen bir mektup onu çok sevindirdi. Yanıtında, Luise'nin neşesini hiç kaybetmemesini diliyor ve hep onun yanında olacağını bildiriyordu.[77]

**Sinirimi, kalbimi ve tüm depresyonları unuttum**

Rosa Luxemburg 14 Ağustos'ta yine Berlin'deydi. Tatilinin son günlerinde, Bad eyaletindeki bütçe onaycılarının yalnızca uzaktan eleştirilmesi onu endişelendirmişti ve bunlara kendi topraklarında karşı çıkılması gerektiği düşüncesiyle, Bad'da saygı gören bir sosyal demokrat parti yöneticisi olan Bebel kuşağından Adolf Geck'in davetini kabul etti. 21 Ağustos'ta Bad sosyal demokrasisinin parti kongresinin sonuna doğru Offenburg'a ulaştı ve Marie ve Adolf Geck'in yanına yerleşti. 24 Ağustos'a kadar Offenburg, Lahr, Durlach ve Pforzheim'da düzenlenen toplantılarda "Sosyal demokrasi, bütçe ve monarşi" konulu konferanslar verdi. Organizasyon iyi sonuçlar verdi ve birkaç hafta sonra tekrarlanan gezide Rosa Luxemburg 10 ile 12 Eylül tarihleri arasında Schopfheim, Karlsruhe, Lörrach ve Mannheim'da konuştu. Geck'lerin yanında kendisini iyi hissediyordu ve ailenin oğlu Brandel ile arkadaş olmuştu. "Toplantı bitişinden sonra her gün Adolf Geck bana 'Wer ein Liebchen hat gefunden'* parçasını söylüyordu. Son derece ince bir jest. Orada, biraz romanesk de olsa, herkes müzik yapıyor. Geck'in kızlarından biri, kusursuz bir güzelliğe sahip ve hep gözümün önüne geliyor."[78] Bu arada Rosa Luxemburg Kopenhag'da düzenlenecek olan Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nin, "insanlar ve curcuna"nın kendisini ne kadar ürküttüğünü açıkça itiraf ediyordu. Yorucu toplantı gezilerinden sonra her zaman olduğu gibi, "yabancı insan yığınlarıyla temasta bulunmak korkutucu"ydu.[79] Bu kelimelerde içini dökmenin yanı sıra, farklı bir hoşnutsuzluk da ifade bulmaktaydı. Son aylarda sürüp giden tartışmalar Rosa Luxemburg'un sinirlerini endişe verici ölçüde bozmuştu ve partide büyük değişiklikler yaşanabileceğine artık kuşkuyla bakıyordu. Henüz ilkbaharda sonbahar toplantılarını sevinçle beklerken, şimdi partinin sağ

* Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma operasından çok tanınmış bir arya –*çev.*

ve sol kanatlarının tekil gündemler üzerinden çekişmesini ve solcuların zemin kaybetmesini izliyor ve karanlık önsezilere kapılıyordu. Partide revizyonist ve reformistler giderek sağ, devrimci ve radikaller ise sol olarak tanımlanıyor; Kautsky gibi Marksistler kendilerini merkez olarak görüp bu iki "aşırı kanat" arasında arabuluculuk etmeye çalışıyordu.

Bütçeyi onaylayarak burjuva devletine "eşit haklar" için yaltaklanan ve aynı zamanda Prusya'ya karşı mücadelede kendisiyle aynı görüşte olduğunu ifade eden yoldaşlarla tartışmasında Rosa Luxemburg bazı konuların altını çizdi. Kim sosyal demokrat olmak ve mevcut kapitalist toplum düzenine karşı mücadele etmek istiyorsa, bir yandan Güney Almanya'nın küçük devletlerinin perspektifinden bakarak "eldeki tüm araçlarla" Prusya'ya karşı savaşıp, öbür yandan kendi eyaletinin monarşisi önünde saygıyla eğilemezdi. İktidardaki rejimin tüm kurumlarına karşı gelinmeli; burjuva yasalarından yararlanılması ve eyaletler arasındaki farklılıklar, sosyal demokrasinin temel pozisyonu olan anti-monarşizm, anti-militarizm ve anti-kapitalizmin terk edilmesine yol açmamalıydı. Muhalefet yaparken parti programının bütünlüğü göz önünde bulundurulmalıydı.[80]

Rosa Luxemburg Bad eyaletinde Magdeburg Parti Kongresi'nin küçük bir genel provasını yaptı. Bir yandan eyalet meclisi üyesi Ludwig Frank gibi bütçe onayı taraftarlarının önemli temsilcileriyle yüz yüze tartışmalar sürdürürken, diğer yandan da bütçe onayı karşıtlarıyla birlikte devrimci muhalefet ilkelerinin korunması için eyleme geçti ve revizyonizme karşı örgütlü mücadelenin ilk adımlarını attı.

Adolf Geck ve Hermann Merkel, Rosa Luxemburg'un Mannheim, Karlsruhe, Durlach, Pforzheim ve Offenburg'da "Bad eyaletindeki parti politikasının ilkesel ve taktik yönelimleriyle aynı görüşte olmayan yoldaşları toparlamak ve bilimsel sosyalizm temelinde verilen konferanslar aracılığıyla teorik konularda eğitmek" amaçlı Marksizm Kulüpleri'yle temasını sağladı. Bu çatı altında bulunanlar, parti toplantılarında daha güçlü ve örgütlü olarak boy göstermek istiyordu ve tecrübelerine dayanarak şu konuda hemfikirlerdi: "Revizyonizm, yoldaşların eğitilmesine tahammül edemez ve yalnızca kapitalizmin özünü algılayamayan bir taraftar kitlesinin içinde yaşayabilir."[81] Bad eyaletinin Marksizm Kulüpleri Rosa Luxemburg'un desteğine güvenebilirdi; fakat öte yandan Ludwig Frank, parti yönetim kurulundan Friedrich Ebert ile birlikte, kulüp üyelerini "partiye zarar veren bölücüler" ve "disiplin kırıcılar" olarak karalamak ve kulüplerin dağıtılmasını sağlamak üzere elinden gelen her şeyi yapıyordu ve sonunda 1911 yılında amacına ulaştı.[82]

Parti çalışmalarını Mannheim'da sürdüren Ludwig Frank, Güney Almanya Grubu'nun temsilcisi sıfatıyla Magdeburg Parti Kongresi için Au-

gust Bebel'in yanı sıra ana konuşmacı olarak önerilmişti. 1908 Nürnberg Kongresi'nde, parti kongrelerinin eyalet politikalarına karışma hakkına son verilmesini isteyen 66'lar açıklamasının öncülerindendi.

Yakın arkadaşları Wilhelm Dittmann ve Clara Zetkin, Rosa Luxemburg'u bu kesime karşı uyardı. Bunlar parti kongrelerinde delegelerin tartışmalı konularda kendi görüşlerine uygun olarak gruplaşmasını sağlamıştı ve Nürnberg'de "yalnızca Bavyera, Württemberg ve Bad bütçelerini onaylamış olan Güney Almanya'nın eyalet meclis üyeleri değil, David, Ulrich, Südekum, Hug-Bant, Böhle ve Eisner gibi İmparatorluk Almanya'sının tüm revizyonist liderleri hep birlikte oturuyordu [...] Münihli Auer yoldaş bunların hepsinin örgütçüsü ve sözcüsüydü." Öğlen ve akşamları bazı lokallerde buluşup taktiklerini saptıyorlardı.[83] *Sosyalizm Defterleri*'nde sevinç nidaları atılmaktaydı: "Sendikaların öteden beri izlediği güncel taktiğin yararının teslim edilmesi, daha önceki hiçbir kongrede Leipzig'de olduğu kadar belirginleşmemişti. Partideki tüm yoldaşlar henüz bu algı düzeyine ulaşmadı; fakat bu algının göreli yaygınlığı, hedeflerin daha da yaygınlaştırılması için verilen mücadeleye geniş bir hareket alanı sağlıyor. Bu hareket alanı, revizyonizmin geleneksel radikal görüşün yanında fiilen elde ettiği eşit söz hakkının parti içi tartışmalardaki kindarlığı da azaltacağı anlamına gelir. Leipzig Parti Kongresi'nin tüm Alman sosyal demokrasisi için politik iktidara katılım ve iktidarı ele geçirme yolunda bir adım olmasını umut edelim."[84]

Revizyonist bloğun temsilcileri, Alman sosyal demokrasisini "güncel taktiklerle" sınırlayarak burjuva partileriyle koalisyona hazırlamak ve "iktidara katılım yolunda" ilerletmek istiyordu. 1910 yılının yazında Frank bu hedefi daha da somutlaştırdı ve Bad ve Bavyera delegelerinin katılımı, Bernstein ile Südekum'un desteğiyle 8 Ağustos'ta Münih'te bir toplantı düzenleyerek Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nin hazırlıklarını etki altına almaya çalıştı. Amaç, Bad bütçe onayını Kopenhag'ta bir sosyal demokrat taktik olarak kabul ettirmek ve böylece Alman sosyal demokrasisini Magdeburg Parti Kongresi öncesinde bir fiili durumla karşı karşıya bırakmaktı.[85]

### Oysa kendimi buraya sürüklemeye bile gücüm yoktu

Rosa Luxemburg Bad eyaletindeki ilk ajitasyon turunun hemen ardından 28 Ağustos 1910'da, Kopenhag'da düzenlenen Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne gitti. Daha önce yapılan Uluslararası Sosyalist Büro toplantısı için mazeret bildirmişti. Tanımadığı bir yere geldiğinde her zaman yaptığı gibi, ilk izlenimler için vakit ayırdı ve Kostja Zetkin'e 30 Ağustos'ta "Kopenhag güzel bir şehir, ilk fırsatta gelmelisin" diye yazdı. "Evler genellikle

iki katlı ve yalnızca birkaç pencere genişliğinde. Her şey asil koyu gri renklerde, gözler bu şehirde dinlenebiliyor ve her şeyin üzerinde saygı uyandıran, soylu bir ruh örtülü. İnsan lonca zamanlarına geri döndüğünü sanıyor. Tam suyun yanında liman ve deniz manzaralı muhteşem bir park var. Parkın içinde, fışkıran suların arasında dört yaban öküzüyle toprağı süren bir kadın figürünü gösteren, tümüyle koyu gri güzel büyük bir bronz heykel yer alıyor. Kopenhag'ın üstünde bulunduğu Seeland adasının denizden çıkarılışını sembolize eden mit. Heykel grubunun içinde o denli büyük bir güç ve hareket var ki, seyretmeye doyamadım. Kongre görüşmeleri önemsiz ve amaçsız. İçimde büyük bir boşluk ve anlamsızlık hâkim."[86]

1910 yılında II. Enternasyonal'e Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika, Avustralya, Japonya ve Güney Afrika'dan toplam sekiz milyon üyeyi temsil eden 33 ulusal parti ve örgüt dâhildi. Kongreye 23 ülkeden 896 delege gelmişti ve katılımcılar şu konuları ele alıyordu: kooperatifler ile politik partiler arasındaki ilişkiler, işsizlik sorunu ve işçi koruma yasası, militarizme ve savaşa karşı mücadele, uluslararası dayanışmanın örgütlenmesi, partilerin ve sendikal hareketin birliği.

Rosa Luxemburg üç belge hazırladı:

- Kongreye Jean Longuet ile birlikte sunduğu ve oybirliğiyle kabul edilen 1909 Barselona genel grevinin bastırılmasına ve Francisco Ferrer'in adli makamlarca katline karşı karar tasarısı[87],

- Sunumu Alman delegasyonu adına Clara Zetkin tarafından yapılan, ölüm cezasına karşı karar tasarısı[88],

-Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) yönetim kurulunun Rus partisinin içişlerine müdahalesine karşı protesto yazısı. Lenin, Plehanov ve Adolf Warski tarafından imzalanan bu metin, özellikle Leo Troçki'nin 28 Ağustos 1910'da *İleri*'de yayınlanan bir makalesini hedef almaktaydı. Leo Troçki'nin RSDİP' deki sorunları çarpıtarak sunduğu belirtiliyor ve devamında şöyle deniliyordu: "Rusya Sosyal Demokrat Partisi'nin birliğini sağlamak, Rusya'daki yoldaşların ve özellikle de partinin merkezi kurullarının önünde duran en zor ve önemli görevdir. Birliği sağlamak açısından, iç tartışmaları alevlendirecek her hareketten kaçınmak gerektiği açıkça ortadadır. Rus hizip mücadelelerinin Alman basınına taşınması yangına körükle gitmek, anlaşmazlıkları keskinleştirmek ve sertleştirmek anlamına gelir."[89]

Bu açıklama Lenin tarafından teklif edilen ve Rosa Luxemburg'un da katıldığı bir görüşmenin sonucuydu. Rosa Luxemburg, Lenin ile 1907 Stuttgart Kongresi'nden beri birkaç kez biraraya gelmişti. Lenin, Ernst Mach hakkında yaptıkları görüşmeyi hatırlatarak, Rosa Luxemburg'a 17 Mayıs 1909'da *Materyalizm ve Ampiriyokritisizm* [Sol Yayınları, Anka-

ra, 1993] başlıklı kitabının ilk kopyalarından birini gönderip, kitabın *Yeni Zaman*'da tanıtılması ricasında bulunmuştu. Rosa Luxemburg bir eleştirmen bulamayınca, kitabın tanıtımı 8 Ekim'de "Sosyalizm Kitaplığı" sütununda yapıldı. Rosa Luxemburg'a göre 1909 yılında RSDİP içerisinde süren çatışmalar, Lenin ve Bolşeviklere karşı açık bir savaş ilanına yol açmamalıydı. Bolşeviklerden kopuş, parti içindeki kaosun büyümesine neden olur ve bu durumdan en büyük faydayı Menşevikler sağlardı. "Menşevikler partide, özellikle de PPS'yi korumaları ve bize karşı kin dolu olmaları nedeniyle, bizim için en büyük baş belasıdır. Bolşeviklere savaş açma eğiliminin, Tatar Marksizm'inin *sinirlere dokunmasından* ve kibirlerine gem vurmak gibi bir psikolojik ihtiyaçtan kaynaklandığını kabul ediyorum."[90] Fakat politik değerlendirmeler, akılcı ilişkileri gerektiriyordu. Lenin'in kendisine gösterdiği ilgi de bu tavrını pekiştiriyordu; örneğin Rosa'nın 1910 yılında Karl Kautsky'ye karşı sürdürdüğü polemik üzerine Lenin, ilgili yazıları hemen kendisine de göndermesini rica etmişti.

Solun Kopenhag toplantısına Lenin ve Rosa Luxemburg haricinde Emanuel Wurm (Almanya), Jules Guesde, Charles Rappoport (Fransa), Adolf Braun (Avusturya), Louis de Brouckère (Belçika), Pablo İglesias Posse (İspanya) ve G. W. Plehanov ile D. B. Riazanov (Rusya) da katıldı.[91] Öncesinde bu çerçevede herhangi bir karar alınmasa da, solun birbiriyle senkronize tavrı, kongrenin seyri ve sonuçlarında kendini belli ediyordu. Örneğin Silahsızlanma ve Barış Komisyonunun savaşa karşı mücadelenin görevlerine ilişkin oybirliğiyle kabul edilen karar tasarısı, Stuttgart Kongresi'nin Lenin, Luxemburg ve Martov tarafından biçimlendirilen kararını onaylıyor ve tüm ülkelerin sosyalist proletaryasının dünya barışının en güvenilir garantörü olduğunu ilan ediyordu.

Rosa Luxemburg, Kopenhag'da geçirdiği günler hakkında çelişkili duygular içindeydi. Bir yandan olan biteni çok kişisel algılıyor, öte yandan da bazı girişimlere olan katkısını tam değerlendiremiyordu. İllegal SDKPİL'nin 24 kişilik delegasyonunun içinde İrena İzwolska, Julian Marchlewski, Adolf Warski, Karl Radek ve Rosa Luxemburg kendi grubunu oluşturmuştu. Radek'in Askeri Komisyon'da söylediği sözlere gösterilen tepkiler, Rosa Luxemburg'un Radek için 1 Eylül 1910'da Silahsızlanma ve Barış Komisyonu'nda okunan bir açıklama hazırlamasına neden oldu. Metinde burjuva basınında yer alan ve Radek'in, barışın korunmasına yönelik sosyal demokrat çabaları silahsızlanma talebine mesafeli durarak baltalamak istediği şeklindeki iddialar reddediliyor ve tam tersine Radek'in en yaygın silahsızlanma çabalarından yana olduğu, fakat aynı zamanda pasifist hayalleri eleştirerek yalnızca devrimci sınıf mücadelesinin savaşa engel olabileceğini savunduğu belirtiliyordu. Rosa Lu-

xemburg Leo Jogiches'e, bu düzeltmeden fazlasını yapamamaktan dolayı yakındı. Bu tür hataların ve başkalarının hassasiyetlerine özen gösterme çabasının kendisini yorduğunu ve sersemlettiğini saklamıyordu. "Julek [Marchlewski] diğer komisyonda [Çeklere karşı] oldukça aptalca konuşmuşa benziyor ve özellikle de Horwitz'e '*sendikal hareketin bölünmesi*' konusunda cevap vermemiş. Onun adına da bugün protokole geçen bir açıklama yazdım. Şimdiye kadar en çok zamanı, bizimkilerin yaptığı aptallıkları keşfetmek ve düzeltmek için harcadım. Ben kendim 'Fraki'lere [PPS – Devrimci Fraksiyon] göz kulak olabilmek için şu ahmakça ölüm cezası komisyonuna tıkılıp kaldım ve ciddi başka hiçbir iş yapamadım. [...] Bu kargaşada Fraki'lere karşı eyleme girişmek, gürültüde küçük bir köpek gibi masanın altında havlamak anlamına geliyor. Bir daha hiçbir şey beni böyle 'eylemlere' *zorlayamaz*. Enternasyonal Büro'nun bir sonraki olağan oturumunda bu sorunu sakin ama kesin bir şekilde ortaya koyacağım. Daszyński de buradaydı, saçlarına bir anda aklar düştü. K.K. [Karl Kautsky] aniden ayrıldı, '*sinirleri çok bozulmuş*'. Bazıları, bunun benim suçum olduğunu ima etti."[92]

Rosa Luxemburg Alman sosyal demokrasisi delegasyonuna dâhil değildi ve bu nedenle Alman sosyal demokratlarının ilk "özel konferans"ına da katılmadı. Konferans, Wilhelm Dittmann tarafından, Bad eyaletinin bütçe onaycılarına birlik içerisinde karşı koyabilmek üzere çağrılmıştı: "Sürekli [...] biraraya gelmeli ve revizyonist bloğun karşısına radikal bir blok çıkarmalıyız." Devrimci güçler, bütçe sorununun nasıl değerlendirilmesi gerektiğini açığa kavuşturmalıydı: "1. Yalnızca disiplin ihlali (Nürnberg kararı, bütçe) veya 2. eyalet meclisinde büyük blok politikası. Parlamenter revizyonizm. Dresden kararına muhalefet. 3. Kınamayla yetinmek ve çoğunluk kararlarının kabulünün talep edilmesi? 4. Vekillikten istifa. 5. Partiden ihraç."[93] Parti kongresine sunulması düşünülen farklı önergeler, 18 katılımcıya (Dißmann, Haase, Haenisch, Henke, Ledebour, Lipinski, Wurm gibi isimler) kendi aralarında fikir birliğine ulaşmanın ne denli acil olduğunu gösterdi. Dittmann'a Magdeburg'da yeni toplantılar örgütleme görevi verildi. Rosa Luxemburg muhtemelen Dittmann'ın planından haberdardı, çünkü Magdeburg Parti Kongresi için delegeliğini Dittmann'ın seçim bölgesi olan Lennep-Remscheid-Mettmann'dan almıştı. Rosa Luxemburg'un 1910 ilkbaharındaki girişimi sayesinde pek çok önerge, Bad bütçe onayını yalnızca "Bu sisteme ne tek bir adam, ne tek bir kuruş!" ilkesinin değil, partinin cumhuriyetçi ilkesinin de ihlâli olarak mahkûm etti.

**Magdeburg'a şimdiden seviniyorum, orada [...] ortalığı adamakıllı kızıştıracağım**

Rosa Luxemburg Berlin'e geri dönerken, çevresindeki delegelerin konuşmaları arasında Kleist'ın *Penthesilea*'sını okuyordu. "Eski klasik biçimin ağırlığının, yabancı ve cansız" gelmesine rağmen, "çok uzaklarda bulunan lirik bir dünyanın içine girmek" ona iyi gelmişti. Felsefe ve felsefenin gerçekliğe etkisi üzerine düşüncelere daldı ve Kostja Zetkin'e bu konularla sistematik olarak ilgilenmesi tavsiyesinde bulundu. "Kendim mücadelenin içine dalıp onun içinde kayboldukça, senin bundan uzak tutulman gerektiği sonucuna varıyorum. Parti mücadelesi senin tabiatına uygun değil; bu hayat, insanın içindeki narin ve zarif yanlara karşı sürekli hakaretlerle dolu."[94] Rosa Luxemburg kendisinin bunun için yeterince güçlü olduğunu düşünüyordu.

18 Eylül-24 Eylül tarihleri arasında Alman sosyal demokrasisinin kongresinin yapılacağı Magdeburg'a, Rosa Luxemburg 17 Eylül 1910'da ulaştı. 720.038 parti üyesini temsilen yaklaşık 400 delege hazır bulunmaktaydı. Rosa Luxemburg özlem içinde, yan odada kalacak olan Clara Zetkin'i bekledi. "Her şeyin birbirine girdiği", "hilekârlık ve entrikaların cirit attığı" ve "her an yeni sürprizlerle karşılaşılan"[95] sonraki günlerde iki kadın ittifak halindeydi. Rosa Luxemburg "berbat baş ağrısıyla" birinci oturum günü hakkında şu notları tuttu: "Bugün gündemin yarısı aradan çıktı, ama konuşulanları hiç kimse dinlemedi. Herkes 'büyük günü' bekliyor, yarını. Hazırladığım karar tasarısına çok sayıda imza atılıyor. Delegeliğim hakkında bugün büyük bir kavga çıktı. Bütün radikaller itirazlara karşı koydu ve sonunda delegeliğim dokuz oya karşı kabul edildi. Dikkat ve coşku uyandıran ilk konu bu oldu."[96]

Rosa Luxemburg parti kongresinde, 1910 yılının seçim mücadeleleri ve grevlerinden sonra Almanya'da değişen durum hakkında fikir birliğine varmayı ve bundan yeni mücadele biçimleri ve içerikleriyle ilgili sonuçlar çıkarmayı en önemli konu olarak görmekteydi. Fakat bütçe onaycılarıyla çekişmeler ve dolayısıyla mücadelede sınanmış âdetlerin korunması ön plana çıktı. Burjuva devletine karşı parti karar ve ilkelerinin ihlâline duyulan öfke, kongreye sunulan 26 kınama dilekçesinde ifade buldu. Bu dilekçelerin 10'u Berlin-I, Bremen, Breslau, Elberfeld-Barmen, Halle, Hanau-Gelnhausen, Kassel, Leipzig-Şehir ve Taşra, Wilhelmshaven-Sande parti örgütleri ve Fritz Zubeil ile yoldaşları tarafından verilmişti ve adı geçen vekillerin dolaylı veya dolaysız olarak partiden ihracı talep edilmekteydi. İhraç gerçekleşmedi.

Kopenhag'da karara varıldığı üzere, "Magdeburg Yedilisi" adı verilen Wilhelm Dittmann, Hugo Haase, Wilhelm Haupt, Richard Lipinski, Kurt Rosenfeld, Max Süßheim ve Heinrich Stubbe yaklaşık 200 delegenin

katıldığı ayrı bir toplantı örgütledi. Katılımcıların bir isim listesi bulunmuyor. Fakat bütçe onayına karşı Parti Yönetim Kurulu Karar Taslağı'na Fritz Zubeil ve yoldaşlarının verdiği ek öneriye imza koyanlarla aynı kişiler olması gerekiyor. Bu ek öneride parti kararları ihlâllerinin en sert şekilde mahkûm edilmesi ve bu karar tasarısına aykırı davranışta bulunanların parti dışına çıktıklarının açıkça ilan edilmesi talep ediliyordu. August Bebel de bütçe onaycılarını, bu davranışın tekrarlanması durumunda partiden ihraçla tehdit etti. Bebel konuşmasında "Güney Almanya asileri"ni sert sözlerle eleştirdi ve oportünist parti bürokratlarının iktidarına karşı uyardı. Parti liderlerinin bir kısmının, yığınların neler çektiğini anlamadığı ve yığınlara yabancılaştığı kanısında olduğunu belirtti: "[...] Biz sosyal demokratlardan oluşan bir partiyiz ve eğer aramızda ulusal liberaller varsa dışarıya çıkmalı. [...] Kokuşmuş uzlaşmaları kabul edemeyeceğimiz bir zamanda yaşıyoruz. Sınıf karşıtlıkları yumuşamıyor, tersine keskinleşiyor. Çok ciddi günlere doğru yol alıyoruz. Gelecek seçimlerden sonra ne olacak? Bekleyip göreceğiz. Eğer Avrupa'da 1912 yılında bir savaş fırtınası koparsa, nelerin yaşanacağını ve nerede duracağımızı hep birlikte görürüz. Fakat kesinlikle Bad'dakilerden farklı bir yerde. [...] Şu anda önemli olan, birlik içinde ileriye yönelmek."[97] Bebel partinin yasallığını tehlikeye atmamak için, gelecekteki mücadeleyle ilgili bu imalarla yetindi.

Rosa Luxemburg kendi çizgisine sadık kalabilmek için Bebel'in eleştirilerini aşmak zorundaydı. Fakat bütçe onaycıları, azınlıkta olmalarına rağmen, solun sözcüsünün konuşmasını yarıda kesmeyi başardı. Salonda "Süreniz bitti, Luxemburg yoldaş!", "Kürsüyü terk edin!"[98] sesleri duyuldu; kongre bu seslere karşı koyamadı. Rosa Luxemburg konuşma kürsüsünden inerken çoğunluk tarafından yoğun bir şekilde alkışlandı.

Sağcılar, solculara karşı eylem planlarını Erhard Auer'in yönetiminde ve Richard Fischer, Ludwig Frank, Karl Hildenbrand, Simon Katzenstein, Wilhelm Keil, Wilhelm Kolb, Ludwig Quessel, Albert Südekum, Johannes Timm ve Carl Ulrich gibi sözcülerin katılımıyla gerçekleştirdikleri bir toplantıda konuşmuşlar ve "Marksist merkez"in çevresinde bulunan çekimserlere yoğunlaşmışlardı. Merkezin lideri Karl Kautsky ise hâlâ hastaydı. Kongre öncesinde birçok vekili etki altına almayı başarması nedeniyle stratejisi tuttu. Rosa Luxemburg'un açmaya çalıştığı tartışma, bütçe onayının nispeten birlik içerisinde mahkûm edilmesi sayesinde arka plana itildi.

Rosa Luxemburg ne yönetim kurulunu, ne Karl Kautsky'yi, ne de *İleri*'yi veya delegeleri daha önceden planladığı gibi sıkıştırabildi. Tam tersine, bir yenilgiyle karşı karşıya kaldı. Politik kitlesel grev ile ilgili önergesi Ro-

bert Dißmann, Karl Liebknecht ve Clara Zetkin'in konuşmalarıyla destek buldu; fakat önerge için yalnızca 61 imza toplanabildi. Eugen Ernst, Rosa Luxemburg'u somut durumu hiçe saymak, Prusya Eyalet Komisyonu'nun tavrını yanlış değerlendirmek, örgüt meselelerini anlamamak ve sendikalara hakaret etmekle suçladı ve 1906 Mannheim Kongresi'nin politik kitlesel grev ile ilgili kararının yeterli olduğu şeklindeki bilindik argümanı tekrarlayarak, buna en fazla Rosa Luxemburg'un önergesinden bir ekleme yapılabileceğini belirtti.[99] Bunun gibi itirazlarla önerge sahipleri yalnız bırakıldı. Clara Zetkin, demokratik seçim kanunu mücadelesinin sürdürüleceğine dair ılımlı bir ifadeye, önerge sahipleri adına onay vermek zorunda kaldı. Prusya Eyalet Meclisi Üyesi Robert Leinert bu durumu coşkuyla "Kitlesel grevin ne zaman yapılacağına örgütlerin yöneticileri karar verir ve bunu Parti Yönetim Kurulu ve Genel Komisyon bilir, Luxemburg yoldaş değil"[100] diye yorumladı. Leinert'e göre şu anda tek gündem, gelecek genel seçimlerin nasıl kazanılacağıydı.

Hedef ve taktiklerde derinleşen karşıtlıklar nedeniyle Alman sosyal demokrasisinde belirmeye başlayan kriz, Clara Zetkin'in öfkeyle şu soruyu sormasına yol açtı: "Ne pahasına ve hangi temelde birlik istiyoruz? Birliği sağa doğru bir adım atarak, tavizkâr ve konjonktürel politikaların ayağımızın altından kayan temelinde mi istiyoruz, yoksa sosyal demokrasinin bugüne değin ve bugün durduğu ve eğer savaşan devrimci işçi sınıfının politik ifadesi ve örgütü olarak kalmak istiyorsa durmak zorunda olduğu, granit gibi sert ilkeler temelinde mi?"[101]

Magdeburg Parti Kongresi'nin çelişkili bilançosu, bütçe onayına ama aynı zamanda kitlesel greve görece birlik içinde karşı koyarak, Rosa Luxemburg'u da düşündüren bu soruya kesin bir yanıt vermedi. Parti politikasına ilişkin mücadelelerde sağ, sol ve merkez arasındaki görüş ayrılıklarının açıklığa kavuşmaması ve bölünme korkusu, partinin yerinde saymasına neden oldu. Kongre teorik görüşlerle pratik eylem kabiliyeti arasında uyum için yeni yollara başvurmadığı gibi, yeni görevler ve yeni mücadele yöntemleri de belirlemedi. Partiyi son yirmi yılın sınanmış taktiğinde sabitlemek ve hem sağ hem de sol aşırılıklardan korumak çabasında olan yönetim kurulu ve *Yeni Zaman*'ın yazı işleri sorumlusu, "Marksist merkez" ideolojisiyle kolayca üstünlük sağladı. Çünkü yeniliklerden yana tavır koyup, dogmatizm ve biçimcilik tehlikelerine karşı uyaranlar, toparlanmaya ve kendi aralarında ortaklaşmaya daha yeni yeni başlamışlardı. Wilhelm Dittmann'ın girişimiyle "Magdeburg Yedilisi" yönetiminde sürdürülen tartışmalar, yalnızca büyük görüş ayrılıklarının ortaya serilmesiyle kalmamıştı; bunun haricinde teorik yaratıcılığı örgütçü yeteneklerle birleştirebilen bir şahsiyetin eksikliği de kendisini fazlasıyla hissettirmekte-

di. Wilhelm Dittmann'ın güçlü yanı teori değildi, Rosa Luxemburg'un zayıf yanı ise örgüttü. Alınacak kararlara, bilinçli bir şekilde örgütlenmiş ve çok yönlü uyarlanmış etkilerde bulunmak Rosa Luxemburg'un politik yetenekleri arasında yer almıyordu. Magdeburg Kongresi'nin arifesinde, çoğu işin rutin bir çalışmayla aradan çıkartıldığı bu büyük parti içerisinde karşı karşıya kaldığı kişisel çaresizliği hissetti. Yaşadıklarıyla arasına mesafe koyması gerekiyordu. 23 Eylül'de Magdeburg'dan Leo Jogiches'e "Bu *kongre* gücümü ve sağlığımı iki ay için yiyip bitirdi" diye yazdı. Tüm ayrıntıları yazamazdı, *İleri*'de çıkan haberi okuyup ertesi gün Friedenau'daki evine gelmeliydi. Leo'nun bu konuyla ilgili izlenimlerini merak ediyordu ve her şeyi anlatacaktı. "Kendimi *dayak yemiş bir köpek* gibi hissediyorum ve görünen o ki, *büyük bir yenilgi* aldım. [...] *Fiziksel olarak bitmiş durumdayım.* Çalışmak, önümüzdeki 3-4 gün için söz konusu bile olamaz. Ne düşünebiliyor, ne uyuyabiliyor, ne de bir şeyler yiyebiliyorum."[102]

### Polemik yapmak için insanın gününde olması lazım

Leo Jogiches Rosa Luxemburg'u birkaç gün içinde bunalımdan çekip çıkarttı. İki devrimciyi 1910 yılında politik açıdan Alman sosyal demokrasisinin sorunlarından çok daha fazlası birbirine bağlamaktaydı. Her şeyden önce Julian Marchlewski ve Adolf Warski ile birlikte illegal SDKPİL'nin legal haftalık gazetesi için mücadele etmek ve kendilerini Varşova'daki antisemitik bir karalama kampanyasına karşı savunmak zorunda kaldılar. Leo Jogiches tarafından çıkartılan gazete, 2 Nisan'dan 30 Temmuz 1910'a kadar *Trybuna* (Tribün) ve 6 Ağustos'tan yasaklandığı 14 Aralık'a kadar *Młot* (Çekiç) adıyla yayınlandı.

Polonya basınında, Kautsky ve Bad bütçe onaycıları polemiği sırasında karalandığından çok daha fazla karalandığı için, *Çekiç*'e yazı yazmak ve çeviri ve düzeltmeler yapmak Rosa Luxemburg'a yeni bir heyecan verdi. Leo Jogiches'in anlayışına güvenerek Ekim başında bir itirafta bulundu: "Dünkü mektup, 'Myśl Niepodległa' ile birlikte benim için öylesine büyük bir sürpriz oldu ki, depresyonlar yüzünden gece 1'e kadar uyuyamadım. Polonya çalışmalarımda sürekli söylenme, kusur bulma ve suçlamalarla idare etmek zorunda mıyım? Bu durum işi iğrenç bir hale getiriyor ve *Çekiç*'i düşünürken keyif yerine korku hissediyorum. Başlangıçta önemli bir konuda güya özel bir yardım söz konusuydu, şimdi ise gelecek sayı için bir sürü yazı siparişi yağıyor, ayrıca da kesin hatlarıyla belirlenmiş bir sipariş yerine bir hafta önceden ne yazılabileceğini 'düşünmem' isteniyor. *Tribün* ve *Çekiç*'in sekiz sayısı ben olmaksızın gayet iyi gidiyordu, ama şimdi birdenbire yeri doldurulamaz oldum! Bu aceleyle, yazıların kötü olması konusunda elimden bir şey gelmiyor, şu andaki bitkinliğim nedeniyle daha iyisini

yapamıyorum. Dün yine yarım saat boyunca kalbim sıkıştı ve yatmak zorunda kaldım."[103]

Birkaç gün sonra "İşçiler ve Ulusal Kültür" üzerine kapsamlı bir yazı hazırladığı sırada, yol arkadaşına yeni bir mektup yazdı: "Niem[ojewski]'nin çarpıtmalarını daha sert ele almayı çok isterdim, fakat 1. bugün bunu yapmaya ne gücüm, ne de aklım yeter ve 2. fazla kaba olan bazı ifadeleri kendim çıkarttım, sürekli küfür etmekten artık bıktım usandım. Biraz ölçülü olmak gerekiyor, çünkü bu küfürler işçileri tiksindirecek ve böylece etkileri de kalmayacak."[104]

Neydi bu polemik?[105] Varşova'da 1906 yılından beri, özgür düşünceyi ve Leh entelektüelleri arasında yaygın bir tür radikal ulusalcılığı savunan *Myśl Niepodległa* (Düşünce Özgürlüğü) adlı bir politika-edebiyat dergisi çıkmaktaydı. Dergi illegal SDKPİL'nin amansız bir düşmanı olan yazar ve gazeteci Andrzej Niemojewski tarafından yayına hazırlanıp çıkartılıyordu. Eylül 1910'da çıkan 146. sayısında illegal SDKPİL'nin provokatör Yahudilerden oluştuğu ve "ırk ve aile bağlarıyla tüm Yahudilere bağlı olduğu" iddia edildi. "Bu katıksız antropolojik bağlar o denli güçlü ki, bir Yahudi'ye saldıran herkes, karşısında hemen Talmud (Yahudilerin kanun kitabı –*çev.*) Yahudi'si, sosyalist Yahudi ve liberal Yahudi'den oluşan bir ittifakı bulur."[106] Niemojewski'ye göre Yahudiler 1905 yılında Leh işçilerinin kanını dökmek için grev kışkırtıcılığı yapmışlardı.

Rosa Luxemburg'a bazı makalelerde en iğrenç şekilde saldırıldı ve bedensel engeli, Yahudi dejenerasyonuna örnek olarak gösterildi. Makalede şöyle denilmekteydi: "Bu bayanın ataları, çapsızlar, Leh halkını votkayla beslediler. Rosa Luxemburg artık içki dağıtmıyor, fakat halka makale ve broşür biçiminde verdiği şeyler, yazınsal alkolün tüm özelliklerine sahip... Polonya ve Leh işçilerinin, bizi semitik isterilerle ve anavatana karşı atalarından miras kalan kinle boğmaya çalışan ... ustalara ihtiyacı yok." Rosa Luxemburg milliyetçi duygulara yabancıydı, bunlarla yalnızca alay ederdi. Niemojewski kışkırtmalarına devam etti: "Polonya, Rosa Luxemburg için ne ifade edebilir? Luxemburg aldatmacasının sonunu."[107]

Böylesine tiksindirici küfürlere maruz kalan Rosa Luxemburg, o zamana değin ırkçı iftiraları hep görmezden gelmişti. 1911 yılında geriye bakarak "Yapabileceğim tek şey tüm bunları küçümsemek ve susmak" diye yazdı. "Kişisel gururu bir yana bırakacak olursak, politik açıdan tüm bu küfürlerin politik çatışmaları saptırmak için bir manevra olduğunu düşünüyorum."[108] Kışkırtmaların artık yalnızca şahsıyla alakalı olmaması nedeniyle, bundan böyle susamazdı ve karşı saldırıya geçti.

Julian Marchlewski aracılığıyla Vandervelde'ye ilettiği 8 Ekim 1910 tarihli mektubunda Rosa Luxemburg *Çekiç*'e karşı saldıranların neyi amaç-

ladıklarının altını çizdi: "Bu kadar açık bir devrimci ve sosyalist haftalık derginin varlığı, burjuvazimizin nefretini uyandırdı ve dolayısıyla kılıcını bize karşı çekmiş olan burjuva basınıyla haftalardan beri savaşıyoruz. Bu arada -ki bu, çok dikkat çekici- en yoğun saldırılar sözümona 'ilerici' basından geliyor, düşmanlarımızın en öfkeli liderlerinden birisi olan Niemojewski'nin 'Düşünce Özgürlüğü' ('Libre Pensée') isimli dergisinden. Bu 'Düşünce Özgürlüğü'nün 'Kahrolsun Yahudiler!' sloganıyla ve tüm liberal, ilerici basının anti-semitizm sarhoşluğuna kapılmasıyla iş zıvanadan çıktı. Tüm sosyalistler 'Yahudi', bizim *Çekiç* 'Yahudi kartelinin' bir organı ve hepimiz 'Yahudiliğin' ajanlarıymışız. 'İlerici' basın şahsi karalamalar ve küstah alçaklıklarla dolup taşıyor. Gördüğünüz gibi, burada olup biten, Dreyfus olayının bir minyatürü. İlericisi, liberali, özgür düşüncelisi safkan gericilerle ve kiliseyle yarış halinde; tüm Polonya burjuvazisi sınıf savaşında bize karşı bir cephe oluşturdu. Burjuva basınının çok iyi bildiğimiz bir yöntemle Fransız, Alman ve diğer sosyalistleri 'iyi sosyalistler', buna karşın bizi ise 'sahte ve vatansız sosyalistler' olarak gösterdiği göz önünde bulundurulursa, şu anda moral desteğine, yardıma ve Enternasyonal'in dayanışmasına her zaman olduğundan daha fazla ihtiyacımız var."[109] Rosa Luxemburg Vandervelde'den kamuoyuna yönelik bir yazıyla "'Düşünce Özgürlüğü'nün anti-semitizmle bağlantılarını ve sosyalizmde 'Yahudiliğin ne anlama geldiğini" açıklamasını rica etti. Polonya'da mücadele eden işçilerin cesaretlendirilmeye ihtiyacı vardı.

II. Enternasyonal'in başka otoriteleri de sesini yükseltti. August Bebel'in bir yazısı 15 Kasım'da yayınlandı. Otto Bauer 1 Kasım'da Viyana dergisi *Der Kampf*'ta (Mücadele) "Sosyalizm ve Anti-Semitizm" başlıklı bir yazı yazdı. Rosa Luxemburg, Duma üyesi G. A. Alexinski'nin kamuoyuna seslenişini "Bay Niemojewski'ye Veda" başlıklı kendi makalesiyle birlikte 3 Aralık 1910'da yayınladı.

Jean Jaures, Dreyfus olayı örneğinde sahte yurtseverlik, anti-semitik barbarlık ve milliyetçi çılgınlık arasındaki bağlantıları sergiledi ve 22 Ekim'de *Çekiç*'te yayınlanan açıklamasında, bir vahşete dönüşmeden önce Polonya'daki anti-semitik kampanyanın önünün alınmasını istedi.

Rosa Luxemburg Şubat 1911'de *Czerwony Sztandar*'da çıkan makalesine "Anti-Semitizm ve Eşkıyalık Kol Kola" başlığını attı.

Karl Kautsky, James Keir Hardie ve Georg Ledebour da illegal SDKPİL'nin sevilmeyen yayın organını destekledi.

*Çekiç*'in Varşova'da yasaklandığı 14 Aralık 1910 günü, Rosa Luxemburg'un *İleri*'de "Garip Mücadele Yöntemleri" başlıklı yazısı yayınlandı. Yazı, bu polemikteki diğer yazıları gibi kendi imzasını taşımıyordu. Saldırıları bir kez daha geri çevirip, ayak oyunlarını eleştirdi. "Karski, Rosa Luxemburg, Pe-

tersburg işçilerinin ikinci Duma'daki vekili Alexinski, Rappoport ve Oda Olberg'in sürekli yazdığı bir gazeteyi 'karşı-devrimci' olarak suçlamak o denli tuhaf bir görüş ki, Marksist Varşova gazetesine karşı duyulan en büyük düşmanlık bile böylesine kaba mücadele yöntemlerini mazur gösteremez. 'Karşı-devrimci' ifadesiyle Varşova gazetesinin milliyetçi kaçamakları ve terörist maceraları mahkûm ettiği kastediliyorsa, tüm ülkelerin sosyal demokratlarının ve adlı adınca Alman sosyal demokrasisinin de aynı görüşü paylaştığı bilinmeli." Gazetenin kaderi, suçlamaların saçmalığını gözler önüne sermekteydi: İki işçi gazetesi "*Tribün* ve *Çekiç*, 35 hafta içerisinde beş kez 1700 Mark'ın üzerinde para cezası ödedi, 6 kez toplatıldı, 4 basın davasıyla karşı karşıya kaldı ve birisi yasaklanırken, öbürünün yazı işleri sorumlusu şu anda hapiste yatıyor." Julian Marchlewski *Çekiç*'in yasaklandığını 20 Aralık 1910'da *İleri*'de yayınlanan bir yazıyla kamuoyuna bildirdi.

Fakat Rosa Luxemburg bu polemiği daha fazla sürdürmek istemiyordu ve hep aynı şeylerin söylenip durmasına ve aşırı "vurgu"ya karşı uyardı.[110] Okuyucular kazanılmalı ama ürkütülmemeliydi. Rosa Luxemburg Kasım başında Leo Jogiches ile aynı görüşü paylaşıyordu: "Niemojewski konusu daha fazla uzatılmamalı (üç sayı daha!), ama öte yandan da bakiye kapatılmamalı, çünkü ilerde bir saldırı imkânı ve gerekliliği mutlaka doğacak."[111]

1910 yılı Rosa Luxemburg için yıpratıcı ve yaralayıcı tartışmalarla dolu olmuştu ve bu durum gelecek için iyi şeyler vaat etmiyordu.

Birkaç gün veya saatliğine politikadan kurtulmayı başarabilirse dünya edebiyatından romanlar okuyor, konser veya tiyatroya gidiyor; Hans Dieffenbach ve arkadaşı Gerlach, Hans ve Luise Kautsky, Clara ve Kostja Zetkin ile Berta ve August Thalheimer kardeşlerin ziyaretine seviniyordu. 18 Ekim'den Kasım ayının ilk haftasına kadar Kostja Zetkin ile birlikte Korsika adasındaki Bastia'da kaldı ve daha sonra Sophie Liebknecht'e "İnsan orada Avrupa'yı unutuyor, en azından modern Avrupa'yı" diye yazdı. "Gözünüzün önüne, dağ ve vadilerin sert konturlara sahip olduğu geniş ve cüretkâr bir yeri getirin. Tepelerde asil gri renkli çıplak kayalardan başka hiçbir şey yok, aşağısı bereketli zeytin, kiraz ve asırlık kestane ağaçlarıyla dolu. Her şeyin üstünde dünya-öncesi bir sessizlik hâkim –hiçbir insan veya kuş sesi duyulmuyor, yalnızca taşların arasından akan bir dere veya sarp kayalıkların arasından homurdanan rüzgâr, vaktiyle Odise'nin yelkenlerini doldurmuş olan rüzgârın aynısı. Karşılaştığınız insanlar bu manzaraya tam tamına uyuyor. [...] Her seferinde öylesine duygulanıyordum ki; farkında olmadan, mutlak güzellik karşısında kendimi her zaman mecbur hissettiğim gibi, dizlerimin üstüne çökmek istiyordum. Burada İncil ve Antik hâlâ yaşıyor."[112] Kostja'ya yazdığı mektuplarda kullandığı sohbet tarzı Rosa'nın yeniden hoşuna gidiyordu.

Kostja Zetkin *Eşitlik*'in çıkartılmasında annesine destek olmaya başladığından beri aralarında sohbete, resmin yanı sıra, gazete ve dergilerin gözden geçirilmesi de eklenmişti. Rosa Luxemburg Tolstoy'un ölümünden birkaç gün sonra 29 Kasım 1910'da "dâhi yazar ve takdire değer sosyal düşünür"[113] üzerine parti okulunda bir konferans vermişti. "Dudu, sevgili [...] Bir tartışma yapıldı ve tartışma 12'ye kadar devam etti. Saat 1'de eve vardım, bugün ise harap vaziyetteyim. Hannes [Dieffenbach] de oradaydı. Bugün tesadüfen, okuldan sonra Korn ile konuştum ve ona *İşçi Gençlik*'te Tolstoy ile ilgili bir şey basıp basamayacağını sordum. Hayır dedi ve böyle 'törensel ve özel' konulardan hoşlanmadığını belirtti. Bunun 'özel' bir konu olmadığını ve gençlere Tolstoy'u tanıtmanın bir görev olduğunu söyledim. Bunun mümkün olmadığını, 'gençlere *Anna Karenina*'nın tavsiye edilemeyeceğini', içinde 'çok fazla aşk' bulunduğunu dile getirdi." Rosa Luxemburg Korn ile yaptığı konuşmayı aktarırken sert kelimeler kullandı. "Masanın üstüne vurdum ve cahillerin böyle görüşlere sahip olmasına şaşırmam, ama kendisini 'kültür' ve 'sanat' uzmanı sayanlara (pekâlâ) şaşarım dedim. Verdiği yanıt, Tolstoy'un kültür ve sanatla bir alakası olmadığını söylemek oldu. Delirmemek mümkün mü? Kısa mantosu ve kıpkırmızı suratıyla sokağın ortasında seyyar lazımlıkçı gibi duran bu adamı görünce fena oluyorum. Lanet olası cahiller, 'klasik felsefenin mirasyedileri'! Wendel, *Frankfurt Halkın Sesi*'nde T[olstoy] üzerine bir makale yazmış, vardığı sonuç: genç fahişe – yaşlı rahibe! [...] Ah, bazen kendimi burada çok kötü hissediyor ve Almanya'dan hemen çekip gitmek istiyorum. Herhangi bir Sibirya köyünde bile Alman sosyal demokrasisinde olduğundan daha fazla insaniyet vardır."[114]

### Çok şey öğrendim ve gördüm

Aşağı Ren, Ruhr Havzası, Saksonya, Yukarı Silezya, Bremen ve Hamburg gibi Alman işçi hareketinin bazı merkezlerinde Rosa Luxemburg sağlam bir desteğe sahipti. 1 Ekim 1910'da Hagen'de Alman Metal İşçileri Birliği'nin olağanüstü bir üye toplantısında politik kitlesel grev ve sendikalar üzerine bir konuşma yapmıştı. *Leipzig Halk Gazetesi*'nin haberinde "Luxemburg yoldaş sokakta bile coşkuyla alkışlandı ve otele giden yol tam bir zafer alayına dönüştü" deniliyordu. "Toplantının seyri ve katılımcıların ruh hali, Hagenli işçilerin kitlesel grev konusunu bazı sendika yöneticilerinden farklı değerlendirdiğini gösterdi. Ayrıca Metal İşçileri Birliği'nin bir toplantısının, işçilerin gürleyen bir sesle söylediği Marseyez ile kapanması da her gün rastlanan bir olay değil."[115] Bu haber *İleri*'de, burada alıntılanan cümleler çıkartılarak yayınlandı.

Rosa Luxemburg Magdeburg Parti Kongresi'nden sonra da sosyal de-

mokrasinin birçok bölge örgütü tarafından konuşmacı olarak davet ediliyor, fakat bu davetlerin hepsini kabul edemiyordu.

Rosa, aşağı Ren seçim bölgesi Lennep-Remscheid-Mettmann parti sekreteri Albert Faure'den kongre vekâletini alırken, uzun bir ajitasyon kampanyası için geleceğine dair söz vermişti. 5 Mayıs 1911'de Berlin'den Solingen'e "Bugün saat 6'da geliyorum – Rosa"[116] diye bir telgraf çekti. *Bergische Arbeiterstimme* (Berg İşçinin Sesi) yazı işleri sorumlusu Wilhelm Dittmann hemen gerekli hazırlıkları yaptı. Ertesi gün Rosa Luxemburg'un ajitasyon turu başlayabilirdi. Sonraki on gün boyunca Rosa Luxemburg "hatırı sayılır bir iş"[117] çıkarmak zorunda kaldı. Öğleden önceleri olağan işlere ayrılmıştı: günlük gazetelerin incelenmesi, mektuplar, makaleler. Rosa Luxemburg Solingen'de geçirdiği süre içerisinde *Leipzig Halk Gazetesi* için, sosyal demokrat Hugo Lindemann'ın Stuttgart Belediye Başkanlığı adaylığını eleştirdiği "Tehlikeli Yenilikler" başlıklı makaleyi yazdı.[118] Öğlenin geç saatlerinde trenle toplantı yerine gidiyordu. Wilhelm Dittmann ona refakat ediyor, tartışmalarda yanında oluyor ve kendisini seçmenlere Reichstag adayı olarak tanıtıyordu.

İki saat süren konuşmalara genelde 800-1000 kişi katılıyor ve konuşmayı coşkuyla alkışlıyordu. Burjuva basınının kışkırtmaları, toplantı yerlerinin dolup taşmasına ve burjuva partilerinin taraftarlarının ve tarafsızların da "radikal sosyal demokrat yazar ve Berlin parti okulu öğretmeni"ni görmek üzere toplantılara gelmesine yarıyordu.

Rosa Luxemburg tek serbest günü olan 10 Mayıs'ta "harikulâde" dinlendi. Kostja Zetkin'e "Bu dinlenme gerekliydi" diye yazdı; çünkü *Berg İşçinin Sesi* binasının yakınlarında bulunan Monhoff otelinde kaldığı Solingen'e çoğu zaman gece yarısından sonra varıyordu. "Bu gezi genel olarak bana iyi geliyor. Biraz kendime geldim ve eve dönünce eskiye nazaran daha iyi çalışabileceğimi umuyorum."[119]

Burjuva cephesi, Rosa Luxemburg'un 11 Nisan 1910'da Solingen'in Kayser Salonu'nda seçim kanunu hakkındaki konuşmasını bir kışkırtma olarak nitelendirmiş ve Rosa Luxemburg'a bu bölgeden verilen kongre delegeliğini eleştirmişti. Albert Faure, İlerici Halk Partisi Dusseldorf İl Başkanı Profesör Schloßmann'ı "Bayan Dr. Luxemburg'un seçimiyle ilgili eleştirilerini herkesin önünde yüzüne karşı söylemesi için" nezaketle davet etti. "[...] Elbette en geniş konuşma özgürlüğüne sahip olacaksınız."[120]

Schloßmann nihayet son günden bir gün önce yirmi kadar taraftarıyla birlikte Langenberg'deki toplantıda gözüktü.[121] Konuşması kaba hakaretlerle doluydu. Schloßmann'a göre Rosa Luxemburg politik açıdan sevimsizdi, boş konuşuyordu ve bir "radikal" olarak bu seçim bölgesinin temsilciliği için uygun değildi. Kendisi de silahlanmanın sınırlandırılmasına taraf-

tardı, fakat tüm silahlanmanın mantıksız olduğu söylenemezdi, gemi yapımı işçilere ücret ve ekmek sağlıyordu.[122] Wilhelm Dittmann "Schloßmann'ı katılımcıların coşkulu bir protestosuyla geriye püskürttüm" diye yazdı ve yoldaşının kapanış konuşmasına vurgu yaptı. "Rosa Luxemburg'un berrak sesi ve mantıklı ve keskin argümanlarıyla, salondan dışarıya taşan katılımcılar arasında sürekli coşku dolu tezahüratlar yükseliyordu."[123] Rosa Luxemburg, Schloßmann'ın statükoyu savunmasını ve burjuva-liberal ilericiliğini, alışılagelmiş alaycı üslubuyla eleştirildi: "Herkes sosyalist olmak istiyor, hem de tamamen; herkes demokrat olmak istiyor, hem de tamamen; fakat kimse sosyal demokrat olmak istemiyor!"[124]

Dittmann mücadele arkadaşının yalnızca hitabetine hayran kalmamıştı. "Onunla her alanda ve konuda konuşmaya fırsat buldum; her seferinde olağanüstü birikimi, okumuşluğu ve aynı zamanda sanatsal sorunlara ve doğal güzelliklere ilgisi karşısında şaşkınlığa düştüm. Ne zaman birlikte trene gitsek, coşkuyla Solingen istasyonunun yakınlarındaki Gotik kilisenin zarafetinden bahsediyor ve arada sırada öğleden sonraları işimiz olmadığında, benimle ve karımla doğa gezintileri yaparken kalçasındaki engele rağmen yolların kenarında sıçrayıp duruyor ve her gördüğü çiçeğe bir çocuk gibi seviniyordu."[125]

Schloßmann tartışması altı saat sürmüştü ve Rosa Luxemburg Renli liberal lider ile giriştiği büyük mücadeleden dolayı ertesi gün hâlâ heyecan doluydu. Kostja Zetkin'e yazdığı bir mektupta "Toplantılar etkili oldu ve bizimkilere cesaret ve heves verdi"[126] deniliyor. Eve döndükten iki hafta sonra bir kez daha vurguladı: "Özellikle halk toplantılarında bir şeyler harekete geçirilebiliyor, kitleler orada."[127] Danzig, Königsberg/Ludwigshof ve Elbing'de yeni toplantılar onu bekliyordu. Danzig'ten 14 Haziran'da "Hareket burada hızla ilerliyor. Berlin'dekilerin diğer illerle biraz daha teması olsaydı, başka türlü davranırlardı"[128] diye yazdı ve Kostja Zetkin'e, Weichsel nehrine bakarken "kalbinin titrediğini" itiraf etti. "Çocukluğum bu nehrin kıyısında geçti. Burası bana Polonya'yı hatırlatıyor -dümdüz geniş ufuklar, buğday tarlaları ve ormanlar, tarlalarda rengârenk elbiseleri ve yüzlerine indirdiği başörtüleriyle kadınlar, bir sürü kaz ve siyah-beyaz inek. İstasyonlarda köylü çocukları küçük bahçelerde yetişen basit çiçeklerden yaptıkları demetleri satıyorlardı. Tabii hemen bir demet satın alıp yanımda taşıdım."[129]

Bu izlenimler "bol ağaçlı sakin bir sokakta, sıcak suyun ayrıca tedarik edildiği (merkezi ısıtmasız) yeni bir binada" bir daire kiralama kararını pekiştirmiş olabilir mi? Rosa Luxemburg'un adresi 1 Eylül 1911'den itibaren Berlin/Südende, Linden Sokağı 2, II 1 olarak değişmişti. "İstasyona (Postdam Meydanı'na on dakika uzaklıkta) ve Steglitz ve Lichterfelde'ye giden

tramvaya beş dakika mesafede."[130] Mutfak haricindeki beş oda, büyük bir hareket serbestliği sağlıyordu ve kütüphanenin yanı sıra kedisi Mimi için bile ayrı bir oda vardı. 1-12 Aralık 1911 tarihleri arasında büyük Saksonya seçim gezisine çıkmadan önce Kostja Zetkin'e şöyle yazdı: "Kendimi bu evde çok iyi hissediyorum. [...] Etraf çok sakin, bakışlar çoğu zaman mavimsi ve sisli gözüken bina ve fabrika siluetlerinin bulunduğu geniş ve düz bir alana kilitleniyor. Evdeki aşırı temizlik de bana iyi geliyor. Serçeler günde iki kez sürü halinde yemlenmeye geliyor, zamanlarını tam olarak biliyor ve açık gaga ve kanatlarıyla itişip kakışıyorlar. Mimi heyecandan her gün çenesini titretiyor."[131] Fakat Rosa Luxemburg yeni evinin tadını tam anlamıyla çıkarmadan önce, bir dizi parti içi itiş kakıştan geçmek zorundaydı.

### Kendime hareket alanı açmam gerekiyor

Kopenhag Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nde silahsızlanma ve barış komisyonu adına Georg Ledebour tarafından sunulan önerge, fikir ayrılıklarına rağmen oybirliğiyle kabul edilmişti. Önergede şu noktalar saptanmaktaydı: "Son yıllarda askeri silahlanma, barış kongrelerine ve hükümetlerin barış vaatlerine rağmen korkutucu bir artış göstermiştir. Özellikle denizlerde görülen ve son adımı zırhlı gemi inşası olan silahlanma yarışı, yalnızca kamu kaynaklarının verimsiz kaynaklar için ziyan edilmesi ve dolayısıyla sosyal politikalar ve işçi hakları doğrultusunda kullanılabilecek kaynakların heba edilmesi anlamına gelmemektedir. Ayrıca tüm ulusları katlanılması mümkün olmayan dolaylı vergiler vasıtasıyla maddi tükenmişliğe sürüklemekte ve devletleri maddi iflas tehdidiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu silahlanma, dünya barışını ciddi bir şekilde tehlikeye atmaktadır."[132] Parlamento üyeleri, silahlanmaya var güçleriyle karşı koymaya ve buna ayrılan bütçeleri reddetmeye çağrıldı. Kongre parlamenterlerden bunun dışında, devletler arası anlaşmazlıkların uzlaşma mahkemesi yoluyla giderilmesini talep etmelerini, sürekli genel silahsızlanma önergeleri vermelerini, gizli diplomasinin sona erdirilip hükümetler arası mevcut ve planlanan tüm sözleşmelerin açıklanmasını istemelerini ve nihayet halkların kendi kaderinin tayin hakkını ve bunun saldırılara ve zorba yönetimlere karşı korunmasını gündemde tutmalarını bekliyordu. Savaş tehlikesi durumunda Uluslararası Sosyalist Büro herkesi harekete geçirmek için kolları sıvayacaktı.

Rosa Luxemburg bu barış kararının önlerine koyduğu görevleri son derece ciddiye almaktaydı, fakat bunlar ilkin Alman sosyal demokrasisinde ele alınmadı. Bütçe onayı tartışmaları, dış politika konularını arka plana itmişti. Rosa Luxemburg'un 1910-11 yıllarında yazı işleri sorumlusu Paul Lensch ile birlikte çalıştığı *Leipzig Halk Gazetesi*, 15-16 Eylül 1910'da, bazı

solcuların "uzlaşma mahkemesi ve silahsızlanma talebinin güncellikten uzak ve zararlı olduğu" şeklindeki görüşüne tek taraflı olarak yer verdi.

İngiliz Avam Kamarası 13 Mart 1911'de, 1911/12 dönemi donanma bütçesini görüştü. Dev boyutlarda bir donanmanın planlanması, kıta basınını ve parlamentolarını dehşete düşürdü. İngiltere'nin 1913 yılında, Üçlü İttifak ve Fransa'nın sahip olduğundan daha fazla savaşa hazır zırhlı gemiye sahip olması planlanmaktaydı. Avrupalı büyük devletlerin silahlanma yarışına duyulan öfke, bir dönüm noktası umuduyla birleşti; çünkü İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey aynı zamanda İngiltere ile Almanya arasında silahlanma harcamalarının kısıtlanmasını sağlamak üzere bir sözleşme imzalanmasını ve anlaşmazlıkların giderilmesi için uluslararası uzlaşma mahkemelerinin kurulmasını önermekteydi. Grey açıklamasında Alman Şansölyesi Bethmann Hollweg ve ABD Başkanı William H. Taft'a atıfta bulunuyordu. Bethmann Hollweg 1910 yılında Reichstag'da, Almanya'nın İngiltere ile girdiği silahlanma yarışının önüne geçmeye ve karşılıklı güvensizliği gidermeye çabaladığını belirtmiş; Taft ise bir barış komisyonunun kurulmasını teşvik ederek silahlanma harcamalarının dünya çapında dondurulmasını talep etmişti. Tüm büyük devletlerin silahlanma çarkının hâlâ dönmesine, sürekli yeni yerel çatışmaların çıkmasına ve kışkırtılmasına ve bir dünya savaşı tehlikesinin giderek artmasına rağmen, herkesi bir silahsızlanma heyecanı kapladı. Birçok parlamentoda buna yönelik girişimler başlatıldı ve onaylandı. II. Enternasyonal'in tanınmış temsilcileri ve burjuva pasifistler, silahlanmanın kısıtlanmasını ve barışın güvence altına alınmasını talep ediyordu.

Alman hükümeti de 15 Mart 1911 tarihli *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*'da (Kuzey Almanya Ulusal Gazetesi) Grey'in çabasının selamlanması gerektiğini açıkladı. Bu girişim olası anlaşmaların önünü açıyordu, fakat bir uzlaşma kurumuna dayalı ideal bir dünya barışına varana kadar atılması gereken çok adım vardı.[133]

Sosyal demokrat parlamento grubu aynı gün Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesine bir önerge sunarak, karada ve denizde silahsızlanma talebinde bulunmayı kararlaştırdı. Ludwig Frank, Georg Ledebour ve Philipp Scheidemann tarafından hazırlanan belgede, Fransız Meclisi ve İngiliz Avam Kamarası'nın silahlanma kısıtlamalarına razı olduğu hatırlatılarak, İmparatorluk Şansölyesi tarafından silahlanmanın kısıtlanması ve denizlerde ganimet hukukuna son verilmesi için uluslararası bir uzlaşma girişimi başlatılması talep ediliyordu.[134] Bu önerge birkaç gün tartışıldıktan sonra reddedildi ve onun yerine Hür Düşünceli Halk Partisi'nin hükümeti hiçbir konuda bağlamayan bir önergesi kabul edildi. Şansölye Bethmann Hollweg çekimserliğini "tek tek ulusların hangi ağırlığa" sahip olduğunun bilinme-

mesiyle gerekçelendirmişti. Şansölyeye göre rekabette güçlü olan, sonunda konumunu kabul ettirirdi. Açıkça şunu söyledi: "Bir dünya kongresi tarafından dayatılan, dünya ölçeğinde uluslararası uzlaşma mahkemelerini, aynı uluslararası genel bir silahsızlanma gibi, mümkün görmüyorum."[135]

Georg Ledebour etkili bir polemikle meseleyi üç noktada toparladı: Birinci olarak, sosyal demokrasi savaş tehlikesinin resmi silahsızlanma anlaşmaları, uzlaşma mahkemeleri veya hükümet temsilcilerinin şaşalı konuşmalarıyla tümüyle yok edilebileceği hayalinde değildi. Çünkü "savaş kışkırtıcılığı ve silahlanma çabalarını el altından sürdüren"[136] ekonomik güçler hâlâ iş başındaydı. İkinci olarak, ekonomi politikasıyla bağlantılı süreci hızlandırmak üzere kapitalist serbest ticareti, ileri düzeyde bir kültür politikasını ve devletlerin ve devletler arası ilişkilerin demokratikleşmesine yönelik cumhuriyetçi fikirleri savundu. Üçüncü olarak da "Avrupa Birleşik Devletleri" düşüncesinin genel hatlarını çizdi. Ledebour'a göre böylesi bir birlik herhalde ancak sosyalizm koşullarında gerçekleştirilebilirdi, fakat devlet adamları "eğer Avrupa'yı dünya rekabetinde tamamen devre dışı bırakmak istemiyorsa" bunun hazırlığını yapmalıydı. "[...] Bu, sizin için elbette bir Almanya Cumhuriyeti kadar korkunç bir düşünce. Çünkü Avrupa Birleşik Devletleri'nin küçük monarşilerden oluşması tabii ki mümkün olmayacak ve bu da, gelişmenin beraberinde getirdiği bir gereklilik."[137]

Karl Kautsky *Yeni Zaman*'da "Avrupa Birleşik Devletleri" üzerine bir yazı yazdığında[138], Rosa Luxemburg Kostja Zetkin'e yazdığı bir mektupta yazıyı küçümseyerek "Ne kadar acı, adam artık ne yaptığını bilmeden saçmalayıp duruyor. Hele şu anlamsız Avrupa Birleşik Devletler fikri yok mu!"[139] dedi. Sosyal demokrat Reichstag grubunun girişimini ise daha tarafsız bir gözle değerlendirdi. "Barış Ütopyaları" başlıklı makalesinde "militarizm üzerine özgür bir tartışma başlatmak ve egemen sınıfların temsilcilerini tavır almaya zorlamanın" elbette son derece övgüye değer olduğunu belirtti. Fakat "Partimizin kesinlikle barış taraftarı ve ateşli bir askeri silahlanma düşmanı olduğunu, silahlanma yarışı suçunun ise hükümette olduğunu her fırsatta bütün dünyaya ilan etmek" yeterli değildi. "Bizim başlıca görevimiz [...] halk yığınlarını militarizmin özüyle ilgili olarak aydınlatmak ve sosyal demokrasinin konumu ile burjuva barış sevdalıları arasındaki farkı kesin ve açık bir şekilde ortaya koymaktır. [...] Kendisine ve başkalarına karşı dürüst olmak, devrimci proletaryanın partisinin her zaman en iyi 'pratik politikası' olmuştur. Başlayacak olan Reichstag seçim ajitasyonunda yalnızca yatayına değil, dikeyine de gücümüzü ve etkimizi artırmak istiyorsak, bu görev daha da önem kazanmaktadır."[140]

Rosa Luxemburg'un yükselen barış hayallerine karşı bu uyarısı "militarizmin sömürgecilikle, gümrük ve dünya politikasıyla sıkı sıkıya bağlantı-

lı olduğu" görüşüne dayanmaktaydı. Devletler gerçekten silahlanma yarışının önüne geçmek istiyorsa "ticaret politikasından vazgeçmeye, sömürgeci haydutluklardan ve dünyanın dört bir köşesinde nüfuz alanları paylaşımı politikasından vazgeçmeye, tek kelimeyle söylemek gerekirse, kapitalist sınıf devletinin bugünkü politikasının özünü oluşturan her şeyin hem dış, hem de iç politikada tam tersini yapmaya"[141] başlamalıydı. Rosa Luxemburg teorik genellemeleriyle, bir yandan silahlanmanın kısıtlanması ve uzlaşma mahkemelerinin kurulması talebiyle silahlanma yarışının ve askeri çatışmaların sorumlularını deşifre etme imkânını küçümsüyor; öbür yandan da burjuvazi içindeki barış yanlılarıyla bir ittifakın gerekliliğini reddediyordu. Rosa Luxemburg'a göre bunlar boş hayaller uyandırıyordu ve kitleler üzerindeki etkileri çok küçüktü.

Paul Lensch, Anton Pannekoek ve Karl Radek gibi diğer solcular, silahsızlanma tartışmalarında her türlü ittifakı çok daha hararetli bir şekilde reddediyorlardı. Barış ikiyüzlülüğünün silahlanma çılgınlığını örtbas ettiği ve milyonlarca insanın ölüme sürüklenmesine geniş kitlelerin göz yummayacağı düşüncesiyle, solu ayrı tutmanın en doğru yol olduğunu düşünüyorlardı. Ayrıca partide, sınıflar arası çelişkilerin yumuşadığını ve kapitalizmin özünün dış politika açısından da reformlar aracılığıyla ilkesel olarak değişebileceğini savunan güçlere karşı konum almak gerekiyordu.

Rosa Luxemburg, Ledebour'un Reichstag'da ve Kautsky'nin *Yeni Zaman*'da Amerika Birleşik Devletleri'ni örnek göstererek Avrupa için çizdikleri barış ve birlik yolunu gerçekleştirilebilir bulmuyordu. Emperyalist devletler ve bunların kurduğu ittifaklar arasındaki karşıtlıklar Avrupa'da sürekli keskinleşiyor ve ufukta gerçek bir silahlanma kısıtlaması gözükmüyordu. "Avrupa Birleşik Devletleri"ni talep edenler, uluslararası işçi hareketinin anti-militarist mücadelesinden ve burjuva çevrelerinin pasifist öngörülerinin başına gelenlerden hiçbir ders çıkarmamıştı.[142] Clara Zetkin Rosa Luxemburg'u kararlılıkla destekledi: "Can düşmanını silahsızlanmaya zorlamak için yalnızca tek bir yol var: Uzlaşmaz sınıf savaşı için inatla silahlanmak. Haydi silahlanalım!"[143]

### Sen yolunda yürü, bırak insanlar konuşsun

"Panter" ve "Berlin" isimli savaş gemilerinin 1 Temmuz 1911'de provokasyon amacıyla Agadir kıyılarına gönderilmesi, Almanya ve Fransa'nın yanı sıra İngiltere ve İspanya'nın da doğrudan karıştığı ikinci Fas krizini başlattı. Silahsızlanma ve uzlaşma mahkemesi talepleri, kaşla göz arasında birçok sosyal demokrat için geri plana düştü. Sermaye iktidarı ile emperyal arzular arasındaki bağlantıların bilincinde olan Rosa Luxemburg şu soruyu ortaya attı: "Fırtına yüklü bulutlardan iki kıtanın üzerine ölümcül bir

savaşın şimşeği mi çakacak; yoksa tehditkâr canavar, ardında Avrupa militarizminin çelik silahlarını dünyanın başka bir yerine taşıyan 'barışçıl' tüccarı bırakarak çekip gidecek mi?"[144]

2 Temmuz 1911'de "Fas macerası"nı Berlin'de düzenlenen bir açık hava toplantısında 3000 genç önünde eleştirdi. "Kısa ama çok keskin konuştum, gençler çok memnundu."[145] Sosyal demokratların demokratik seçim kanunu talebinin reddedilmesini protesto eden birçok toplantıda barıştan yana tavır alındı. 4 Mayıs'ta yalnızca Berlin'de 31 toplantı yapıldı.

6 Temmuz'da Uluslararası Sosyalist Büro'nun sekretaryası Fas krizine karşı yapılacak eylemleri görüşmek üzere tüm sosyalist partilerin toplanmasını kararlaştırdı. İki gün sonra Hermann Molkenbuhr Alman sosyal demokrasisinin yönetim kurulu adına Uluslararası Sosyalist Büro'ya yazdığı bir mektupta, Reichstag seçimlerini gerekçe göstererek uluslararası proletaryanın kitlesel eylemlerine karşı çıktı.[146] Buna karşın Alman sosyal demokrasisi içerisindeki devrimci güçler savaş karşıtı gösteriler düzenlemeye devam ediyordu. August Bebel de sonradan, Hermann Molkenbuhr'un muhalif tavrını başlarda desteklemediğini açıkladı.[147] Bebel 13 Temmuz'da yönetim kurulunun Fransız sosyalistlerinin Paris'te yaptığı bir protesto toplantısına gönderdiği dayanışma telgrafını imzaladı.

İngiliz Maliye Bakanı 21 Temmuz'da İngiliz hükümetinin Alman-Fransız anlaşmazlığında Fransa'nın yanında olduğunu açıklayınca, Almanya'da her iki ülkeye karşı şoven kışkırtmalar hız kazandı. Bu arada Fransız Büyükelçi Jules Cambon ile Müsteşar Alfred von Kiderlen-Waechter kapalı kapılar ardında sömürge nüfuz alanları için pazarlık yapmaya devam etmekteydi. Alman sosyal demokrat partisinin yönetimi pasif kalmayı sürdürüyordu; ne bir bildiri yayınlandı, ne de barış eylemleri için bir çağrıda bulunuldu. Rosa Luxemburg öfkeliydi. Camille Huysmann'ın 14 Temmuz tarihli bir yazısından, August Bebel ve Hermann Molkenbuhr'un Uluslararası Sosyalist Büro çerçevesinde biraraya gelme teklifini reddettiğini öğrendikten sonra, 24 Temmuz tarihli *Leipzig Halk Gazetesi*'nde yönetim kurulunun ihmalkârlığını teşhir etti. "Fas İçin" başlıklı makalesi ardından (Luise Kautsky'ye yazdığı gibi "yönetim kurulunda bana duyulan sevgiyi artıracak olan küçük bir ok") *İleri*, konuyu iki gün sonra yayınladığı "Fas Meselesi: Yeni Fırtına Bulutları" başlıklı bir yazıyla değerlendirdi, "elbette arka planına değinmeksizin".[148] Leo Jogiches'e 27 Temmuz'da iğneleyici bir dille şöyle dedi: "Bugün bir toplantıda Bebel ile karşılaştım, *şeker gibiydi.*"[149] 28 Temmuz'da bir Fransız sendika delegasyonunun ziyareti vesilesiyle Berlin-Hasenheide'de yapılan iki kitlesel toplantı, etkileyici bir barış gösterisine dönüştü. Rosa Luxemburg 31 Temmuz'da "Barış Gösterileri"[150] başlıklı bir yazıyla bunları haber yapmadan önce, Kostja Zetkin'e yazdığı

bir mektupta şöyle diyordu: "Fransız işçi sınıfının sosyal demokratlar tarafından değil de anarşistler tarafından temsil edilmesinin yönetim kurulundan kaynaklanması, bir skandal. Fakat toplantıdaki coşku muhteşemdi, genel grevden bahsedildiğinde kopan ateşli alkış da. Rob[ert] Schmidt berbat konuştu, korkakça; Molkenbuhr ise 'somut' ve sıkıcı. En sonunda alışılageldiği üzere, her türlü yürüyüşe karşı uyarı yapıldı. Daha sonra Fransızlarla saat 1'e kadar kafede oturduk ve Heinemann beni arabayla eve bıraktı."[151]

Bir gün önce 30 Temmuz'da, Scheveningen'de, August Bebel Camille Huysmans'a Uluslararası Sosyalist Büro'nun bir şey yapmasına gerek olmadığını, kendisine gelen bilgilere göre şu anda savaş tehlikesi bulunmadığını ve 4 Ağustos'taki Alman-Fransız ortak Paris eyleminin şimdilik yeterli olacağını bir kez daha açıklamıştı.[152] Bebel Almanya'daki iktidar çevrelerinin yayılma ve silahlanma girişimlerini mahkûm ediyor, fakat Büyük Britanya'nın artan askeri üstünlüğünün onları bir savaşa kalkışmaktan alıkoyacağını düşünüyordu.

Rosa Luxemburg'un "Barış Gösterileri" başlıklı yazısına karşı 4 Ağustos tarihli *İleri*'de yayınlanan yanıt, yazısında parti yönetimine karşı yönelttiği eleştirilerin gelecek aylarda partinin yönetici kurullarında nasıl ele alınacağını gösteriyordu. Rosa Luxemburg'un saptamaları çarpıtılmış, gerçekleri yansıtmadığı belirtilmiş ve yakışık almayan bir boşboğazlık olarak kınanmıştı. Fakat Rosa Luxemburg parti içi demokrasi ve kitlesel eylemlerle ilgili görüşlerini korudu. 5 Ağustos'ta *Leipzig Halk Gazetesi*'nde verdiği yanıtta, 4 Ağustos Paris gösterisinin bile partilerin değil sendikaların girişimiyle kararlaştırıldığını yazdı. "Fas Krizi ve Parti Yönetim Kurulu" başlıklı yorum şöyle devam ediyor: "Parti yönetim kurulu sosyal demokrasinin yalnızca seçilmiş bir yürütme organıdır. Uluslararası Sosyalist Büro ile savaş kışkırtıcılığına karşı yapılacak eylemler konusunda sürdürdüğü görüş alışverişi, doğası gereği, yönetim kurulu üyelerinin partiden bağımsız özel bir meselesi değil, parti adına ve parti çıkarları doğrultusunda atılan bir adımdır. Partinin tümünün, yani yoldaşların geniş kitlesi ve parti basınının bu gibi adımlara ilgi göstermeye ve eleştirel bir şekilde gözle yaklaşmaya hakkı olduğu gibi, bu, aynı zamanda lânet olası bir görev ve yükümlülüktür. Merkezi yayın organı yazı kurulu tarafından açıklanan görüşün, yalnızca burjuva diplomatları ile burjuva kamuoyu ilişkilerinde bir yeri olabilir. Böylesi görüşler sosyal demokrat çevrelerde bugüne değin olağan değildi, umarız bundan sonra da olmaz."[153]

Yönetim kurulunun temkinli tutumu, milliyetçi düşüncelere hiç de küçük olmayan bir hareket alanı bırakmaktaydı. Rosa Luxemburg'un 1899 yılında anti-militarizmin içeriksel ve taktiksel sorunlarıyla ilgili bir polemik çerçevesinde karşı karşıya geldiği Max Schippel, savaş öngörüle-

rinin fasa fiso olduğunu ve yalnızca İngiltere'nin barış atmosferini bozduğunu öne sürerek, Almanya-Avusturya'nın Balkanlar'da şiddet yanlısı bir kabadayı diplomasisi izlediği görüşüne karşı çıktı.[154] Timm, Hue ve diğer bazı parlamenterler Almanya'nın engellerle karşılaşmaksızın serbestçe ticaret yapabilmesini, endüstriyel gelişmesini ve Fas'ta "eşit haklara" sahip olmasını savundu.[155] Eduard Bernstein iktidarların aklına ve vicdanına seslenerek, Fas krizinin nedenlerinin temeline inmeksizin, dolaylı olarak işçi sınıfının barış mücadelesindeki görevlerini saptırdı.[156] Max Schippel tartışmanın orta yerinde, solcuların görüşünü aşağılayarak "Devlet sanatının gizemlerini kavrama yeteneğimiz, sahte gürültüler koparmaktan çok daha fazla aksamıyor mu?"[157] diye soruyordu. Rosa Luxemburg, *Sosyalizm Defterleri* çevresi tarafından partiden atılmakla tehdit edilmekteydi.[158]

Sütunları Avrupa'nın gizli kabinelerinden çelişkili haber, rivayet ve spekülasyonlarla dolu olan burjuva basını, Schippel, Bernstein ve "devlet adamı" gibi düşünen diğer sosyal demokratlar sayesinde "vatansızlar"ın partisinde burjuva-parlamenter ve pasifist görüşlerin yaygınlaşmasına deliler gibi seviniyordu. Bu arada Fas krizinin, daha birkaç ay önce sahneye koyulan silahsızlanma maskaralığının acımasız bir hicvi olduğunu da belirtmek gerekir. Rosa Luxemburg bu konuyla ilgili olarak *Eşitlik* dergisinde şöyle yazdı: "Bugün aynı devlet adamları ve aynı parlamentolar, halkları dünya savaşının eşiğine getiren sömürgeci bir maceranın coşkusuna kapılıyor ve Almanya'nın özgür düşünceci korosu, savaşa gebe olan bu macerayı aynı birkaç ay önce barış açıklamalarını karşıladığı gibi coşkuyla karşılıyor. Sahnenin bu ani değişimi, kapitalist dünyanın silahsızlanma önerilerinin ve barış gösterilerinin oynanan politik komediye uygun bir göz boyamadan başka bir şey olmadığını ve olamayacağını ve işler ciddileşince alaycı bir tavırla bir kenara koyulacağını gözler önüne sermiştir. Bu kapitalist toplumdan barış eğilimi beklemek ve bunlara güvenmek, proletaryanın içine düşebileceği en büyük yanılgı olur."[159] Rosa Luxemburg aynı yazıda, yetki sahibi bazı sosyal demokratların, hükümetlerin diplomatik pazarlıklarını parlamento bünyesinde izlemekle yetinmesini ve barışa bağlılıklarının burjuva barış havarilerinin ütopik vaatlerinden öteye geçmemesini endişe verici buluyordu.[160]

Parti yönetim kurulunu eleştirir ve yaygınlaşan barış hayalperestliğine işaret ederken, bunu, suçlandığı gibi "radikal bir isteri" veya "şahsi bir hırçınlık" içinde değil, parti yönetiminin felç edici itidal çağrılarından duyduğu endişeyle yapıyordu. İşçilerin partisinin görevi, kamuoyuna itidal çağrısında bulunmak değil, insanları savaş tehlikesine karşı uyarmaktı.

Barış mücadelesindeki sınıfsal mesele, "Küçük burjuva bir dünya politi-

kası mı, yoksa proleter bir dünya politikası mı?" sorusuydu.[161] Kimse iktidar çevrelerinin böylesi maceraları tam da parlamento tatili sırasında sahneye koyduğunun farkına varmıyor muydu?[162] Bu, iktidardakilerin kâr avına çıktıklarında ve eşkıyalığa kalkıştıklarında demokrasiyi devre dışı bıraktıklarının bir kanıtı değil miydi? Almanya'da birkaç kapitalist ve militarist klik 64 milyon erkek ve kadını yönettiği sürece, savaş ve barışa halk karar veremezdi.[163]

Parti yönetim kurulu ancak 8 Ağustos'ta eldeki tüm imkânlarla barışı koruma çağrısında bulundu. Nihayet *Weltpolitik, Weltkrieg und Sozialdemokratie* (Dünya Politikası, Dünya Savaşı ve Sosyal Demokrasi) başlıklı bir bildiri de yayınlandı. Bildiri "büyük sorunların sosyal demokrat gözle bir analizinden ziyade, bomboş bir gevezelik" izlenimi uyandırdığı için Rosa Luxemburg'un eleştirilerine hedef oldu. Rosa Luxemburg'a göre metin "her cümlesiyle dünya ve sömürge politikasının mülk sahibi sınıflar için yarar değil, yük getirdiğini" kanıtlamaya çabalıyordu. "Böylece Almanya gibi diğer ülkelerin mülk sahibi sınıflarının da sömürgeci-yurtsever, militarizm bağımlısı ve milliyetçi olduğu gerçeğiyle tuhaf bir çelişkiye düşen parti, burjuva sınıfların menfaatlerini bu sınıfların kendisinden daha iyi anlayabilmek gibi komik bir iddia üretmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda *kapitalist* dünya politikasına ve militarizme proleter sınıf mücadelesi açısından değil, proletarya ile 'mülk sahibi sınıfların kitlesi' arasındaki sözde bir çıkar uyumu açısından karşı koyma görevini de üstlenmiştir."[164] Rosa Luxemburg ile Alman sosyal demokrasisinin kararsız liderleri arasındaki görüş farklılıklarının özü bu noktadan kaynaklanmaktaydı. Bildiriye göre sosyal demokrasinin sömürge politikasına karşı mücadele etmesinin nedeni, sömürge politikasının faydasız olmasıydı. Her yerde sürekli bir şekilde "parlak İngiliz sömürge politikası"ndan bahsedilirken, hiçbir yerde Hintlilerin açlığından, Avustralya yerlilerinin kökünün kazınmasından, Mısır Fellahlarının sırtındaki kamçıdan ve Almanya'daki iç politik koşullardan söz edilmemekteydi.

Bildirinin Karl Kautsky tarafından yazıldığını öğrenince Rosa Luxemburg dehşete kapıldı. "Fas Bildirimiz" başlıklı makalesinin 26 Ağustos'ta *Leipzig Halk Gazetesi*'nde yayınlanması ve Karl Kautsky'nin *İleri*'de bu makaleye karşı sert bir tepki göstermesi üzerine 29 Ağustos'ta Leo Jogiches'e "korkunç bir çuvallama" itirafında bulundu. Gerçekten de "*al başına belayı*".[165] Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches için Karl Kautsky'nin yeniden kızdırılmaması çok önemliydi, çünkü Rusya'nın farklı sosyalist parti ve grupları tam bir anlaşmaya varıncaya kadar, Rus partisinin kasası Franz Mehring ve Clara Zetkin'in yanı sıra Karl Kautsky tarafından yönetilmekteydi. Eğer Rosa Luxemburg bildiriyi Karl Kautsky'nin kaleme aldığını bilseydi,

"ne kadar somut olursa olsun, keskin bir eleştiriyi alınganlık, sertlik, burukluk ve ithamlarla yanıtlayan ve her kelimenin arkasında kötü niyetler sezen bir yoldaşla polemiğe girmekten"[166] herhalde kaçınırdı.

Rosa Luxemburg'a göre Karl Kautsky kendisini yaralanmış, "dayak yemiş" gibi hissediyordu[167] ve karşı bir eleştiriyle kendisinin ve Rosa'nın arkadaşları önünde temize çıkmaya çabalıyordu. Henriette Roland Holst'a şöyle yazdı: "Bu arada gördüğünüz gibi, ben de sizin düştüğünüz duruma düştüm. Rosa Luxemburg aynı Ravesteyn ve Wijnkop gibi Marksistleri bölmeyi başarıyor. Yalnız bu bizde örgütün bölünmesine yol açmıyor. [...] Uluslararası sosyalizmde yeni bir gruplaşmanın gerçekleştiği kanısındayım. Marksizm ile reformizm arasındaki karşıtlık keskinliğini kaybediyor. Çünkü koşullar bu karşıtlığı giderek daha imkânsız bir hale getiriyor [...]. Tam bir teori olmayan ve akıntılara kapılıp giden reformizm, ekonomik çıkar karşıtlıkları sivrilirken (pahalılaşma vs.) pratikte sürekli sola doğru savrulmakta. Teorik alanda bir ürün vermekten ise zaten çoktan vazgeçti. [...] Fakat aynı zamanda Marksist blok içinde, atılan adımları benimseyenlerle, hücuma yani nihai atağa geçilmemesini partiye ihanet olarak niteleyenler arasında bir karşıtlık oluşuyor. Aramızda ikinci görüşü savunanların sayısı çok az. Almanya'da bunların çoğu yabancı, Polonyalı veya Hollandalı."[168]

*August Bebel de Rosa Luxemburg'a* kızgındı, fakat davranışı yüzünden tartışmanın büyümesine neden olan olan Karl Kautsky'yi de azarladı. "Bildiriyi neden derhal yönetim kuruluna paslamadın? Senin yazdığını bilmiyordum. Şimdi Rosa'nın saldırılarına tam bir sütunla cevap veriyorsun, yani bildirinin kendisinden daha fazla. Tahmin ettiğim gibi Rosa sana yeni bir cevap verirse yeniden harekete mi geçeceksin? Sakın bu aptallığı yapma. Luxemburg yönetim kuruluna karşı kendini bilmez bir durumda; gözü kapalı biçimde, yönetim kurulundan gelen veya gelmeyen her şeye saldırıyor."[169]

Böylece Rosa Luxemburg'un en eski ve etkin iki arkadaşı kendisine karşı konum almıştı. Çünkü farklı neden ve vurgularla olsa bile her ikisi de, Rosa'nın teori ve pratik arasındaki çelişkilere ve yönetim ile bazı gazete yayın kurulları ve üyeler arasındaki görüş ayrılıklarına bu kadar açık bir şekilde işaret etmesini ve parti tabanındaki çatışmaları kışkırtmasını yadırgıyordu. Partinin Ağustos başında yaptığı açıklamaların savaş karşıtı hareketin yükselmesine yol açması, Rosa Luxemburg'u haklı çıkartır gibiydi. 3 Eylül 1911'de Treptow Parkı'nda 300.000'den fazla Berlin'linin "Savaş Kışkırtıcılığına Hayır! Halkların Barışı İçin!" sloganıyla biraraya geldiği ve 10 tribünden 20 konuşmacının konuşma yaptığı gösteri, kitlesel protestoların doruk noktasını oluşturdu. Parti artık birliğe kavuşmuş muydu?

Alman sosyal demokrasisinin içinde bulunduğu krizden yalnızca par-

ti yönetim kurulunun ve şu veya bu revizyonist ve reformistin değil, aynı zamanda üyelerdeki gözle görülür miskinliğin, yukarıdan gelen talimatlara uyma alışkanlığının verdiği rahatlığın ve yerel örgütlerdeki inisiyatifsizliğin de sorumlu olduğunu, Rosa Luxemburg çoğu yoldaşından daha fazla hissetmekteydi. Onun görüşüne göre liderlik ve üyelerin birbirini aktif bir şekilde tamamladığı bir parti çalışması, iç ve dış politikada kararlı ve gerçekçi eylemlerin belirleyici önkoşuluydu. Düşüncelerini Jena Parti Kongresi'nden 14 gün önce "Yeniden Kitleler ve Liderlik" başlığıyla tartışmaya açtı: "Sosyal demokrat parti gibi bir partinin ideal yönetim kurulunun, tüm partinin iradesini en büyük sadakatle, anında ve tam olarak yerine getiren bir araç olması gerekir. Fakat en ideal yönetim kurulu bile, gücünün doğal kaynağı, yani partinin iradesi olmadan varlığını göstermez, parti kitlelerinin inisiyatifi uykuya dalmış olursa hiçbir şey yapamaz ve bürokratik kayıtsızlığa gömülür gider. Bundan da öte. Parti kitlelerinin enerjisi ve bağımsız düşünme yeteneği yeterince dinamik değilse, merkezi kurulların yalnızca bürokratik küflenme değil, kendi resmi otorite ve iktidar konumlarını partiye karşı kullanma eğiliminde olması da söz konusudur. (...) İşçi hareketinin merkezi kurullarının bürokratik kayıtsızlığına ve sınırsız iktidar hayallerine karşı, geniş parti kitlelerinin inisiyatif zenginliği, düşünsel üretimi ve canlı politik eyleminden başka bir çözüm yolu yoktur."[170]

Yönetim kurulu kongre öncesinde Fas çatışması hakkında, Rosa Luxemburg'un görüşlerinin ağır şekilde eleştirildiği bir broşür yayınladı. Yapılan suçlamalar "boşboğazlık", "yanıltma" ve "sadakatsizlik"ti. Rosa Luxemburg Kostja Zetkin'e "Tüm bu havlamaları pek umursamıyorum" diye yazdı. "Bunlara gülüp geçiyorum, bir militan bunların hepsini kaldırabilmeli."[171]

Karşıtlarının barıştan yana olduklarını ve herhangi bir ihmal olmadığını iddia etmesi nedeniyle, Rosa Luxemburg Fas meselesindeki konumunu savunmakta güçlük çekmekteydi. Ayrıca Rosa Luxemburg'un parti okulundaki çalışmalarına büyük bir değer biçen August Bebel de yönetim kurulunun tutumunu onaylıyor ve eleştirel makalelerini gerçeklerin saptırılması olarak görüyordu. İncinmiş ve kızgındı, fakat yine de Rosa Luxemburg'a gizli bir bilgi iletti ve bazı delegelerin kendisini ve başka sol kanat mensuplarını parti yönetim kuruluna karşı komplo kurmakla suçlayacağını bildirdi.[172] Fas krizinin geçici olarak gündemden düşmesi, yönetim kurulundaki kararsızları haklı çıkartır gibiydi.

Tartışmalar sürdü; herkes merakla 10-16 Eylül 1911 tarihleri arasında düzenlenecek olan Jena Parti Kongresi'nde tartışmaların nasıl seyredeceğini bekliyordu. Gündemde birçok tartışma konusu vardı: Sendikal sorunlar, vefat etmiş olan Paul Singer'in yerine yeni bir parti başkanının seçimi, ör-

gütlenme tüzüğü ve özellikle de Reichstag seçim kampanyasının planlanması. Rosa Luxemburg'un birçok arkadaşı ile mektuplaşmış ve görüşmüş olmasına ve "Magdeburg Yedilisi"nin aktif hazırlığına rağmen, sol kanat kendisini birlik içerisinde ifade edemedi.

Rosa Luxemburg yönetim kurulunun raporuyla ilgili olarak söz alan ilk konuşmacıydı ve konuşmasında Kongre Başkanı Heinrich Dietz'in, August Bebel tarafından ertesi gün yapılacak Fas açıklamasından önce bu konuya girilmemesi tavsiyesine rağmen, Fas sorununa değindi. Rosa Luxemburg ile birlikte özellikle Robert Dißmann, Wilhelm Dittmann, Alfred Henke, Gustav Hoch, Georg Ledebour, Paul Lensch, Karl Liebknecht, Heinrich Laufenberg ve Clara Zetkin partinin daha girişken bir barış politikası yürütmesini ve yönetim kurulunun daha aktif olmasını talep etmekteydi. Yönetim kurulunun karar önergesine ek olarak verilen bir önergeyle Rosa Luxemburg, Gustav Hoch ve Clara Zetkin 1907 Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nin kararı temelinde savaş kışkırtıcılığına, silahlanma yarışına ve sömürge politikasına karşı daha sert ifadeler kullanılmasını ve savaşa karşı mücadelede kitlesel eylemlere başvurulmasını istedi. Ek önergeye göre parti sömürge topraklarının "barışçıl" yöntemlerle genişletilmesine karşı gelmeli, yalnızca uygar ve büyük Avrupa devletleri arasındaki askeri çatışmaları değil, bir bütün olarak emperyalist savaşı mahkûm etmeli ve başka kıtalardaki yerli halkların menfaatlerini göz ardı etmemeliydi.[173]

Reichstag vekili Eduard David yönetim kurulu karar taslağının her şeyi içerdiğini ve basılı olmayan bir düzeltme önergesinin görüşülemeyeceğini belirterek, tüm tartışmayı daha başlamadan boğdu.[174] Karl Liebknecht'in itirazı da sağ kanat engelini aşamadı ve tartışma çoğunluk kararıyla sonlandırılıp Bebel'in karar taslağı oybirliğiyle kabul edildi.[175] Demokrasinin kuralları yerine getirilmişti. Franz Pfemfert, kendisi tarafından çıkartılan anti-militarist *Die Aktion* (Eylem) dergisinde 18 Eylül 1911'de şu isabetli saptamalarda bulundu: "Yapılan her konuşmada parlamentarizmin baştan çıkarıcı etkileri hissediliyordu. Fakat Alman sosyal demokrasisi bu taktiğin sonuçlarına aldanmamalı! Jena'da dürüstler, Luxemburg ve Liebknechtler kargaşacı ve anarko-sendikalist suçlamasıyla karşı karşıya kalmamak için vazgeçmek zorunda kaldı. Fakat zaman onların haklı olduğunu gösterecek. Samimi olmayan bir sosyalist parti yok olmaya mahkûmdur. Dürüstlüğün Jena'sı, Alman sosyal demokrasisinin Jena'sı olacaktır."[176]

Rosa Luxemburg bu yenilgiye rağmen umutsuz değildi. "Suni olarak icat edilen Luxemburg meselesi"[177] eleştirilerinin haklılığını karartamamıştı; Kostja Zetkin de faydalı bir iş yapıldığını bilmeli ve karamsar olmamalıydı. Rosa Luxemburg yönetim kuruluna yönelik eleştirisinin etkisini abartmaktaydı ve neredeyse tüm delegeler gibi o da, yaklaşık bir mil-

yon üyesi olan partinin içindeki farklı akımların oluşturduğu güç dengeleri hakkında gerçekçi bir düşünceye sahip değildi. Ne başta Reichstag grubu olmak üzere kurulların giderek bağımsızlaşmasını, az sayıdaki profesyonel parti yöneticisinin liderlik tarzının ve partideki yeni kuşağın neden olduğu krizin boyutlarını algılayabiliyor, ne de uluslararası sosyalist harekete buradan yönelen tehlikeleri görebiliyordu.

Rosa Luxemburg sınıf mücadelesinin keskinleşmesi, yığınların sağduyusu, üyelerin çoğunluğunun kararlılığı ve solcuların teorik üstünlüğü sayesinde sosyal demokrasinin sağa kaymaktan korunacağını ve parti programına ve önemli kongre kararlarına uymayanların dışlanacağını umuyordu. Jena Parti Kongresi'nden birkaç gün sonra düzenlenen Uluslararası Sosyalist Büro'nun oturumu sırasında yaşanan olaylar, bu kanaatini güçlendirdi.

### Politik meseleleri, kişisel-duygusal meselelere Dönüştürmemek lazım

Rosa Luxemburg 21 Eylül 1911'de Camille Huysmans'tan bir telgraf aldı: "Büro toplantısı, Zürih Halkevi, saat 2, Cumartesi, ayın 23'ü." Reichstag seçimleri nedeniyle parti okulunun 1911-12 dönem kursu iptal edildiği için en önemli gelir kaynağını yitiren Rosa Luxemburg Leo Jogiches'ten, Uluslararası Büro Toplantısı yol masraflarının SDKPİL tarafından karşılanmasını rica etmek zorunda kaldı. Ayrıca "mutlaka orada bulunması için"[178] Lenin haberdar edilmeliydi. Kendisiyle birlikte 14 ulusun vekilleri biraraya geldi. Bunların arasında Vaillant, Longuet, Bebel, Molkenbuhr, Adler, Quelch, Vandervelde, Huysmans, Anseele, Plehanov, Lenin, Němec, Troelstra ve Moor bulunuyordu.[179] Fas çatışmasıyla ilgili tüm ülkeler, İspanya hariç, temsil edilmekteydi. Lenin'in, Alman delegasyonunun Rosa Luxemburg'a karşı bir güven oylaması girişimine ve başka saldırılarına karşı Rosa'ya yardımda bulunduğu tartışmalar, dört buçuk saat sürdü.[180]

Bir yazısında Uluslararası Sosyalist Büro'nun belgelerini kullanan Rosa Luxemburg'a Bebel'in yaptığı eleştiriler Büro sekretaryası tarafından desteklenecek miydi, Rosa açısından önemli olan buydu. Huysmans, Rosa Luxemburg'un II. Enternasyonal'in bu organının mektuplarını izinsiz bir şekilde yayınladığı izleniminin yalnızca bir tercüme hatasından kaynaklandığı konusunda güvence verdi.[181] August Bebel ve Hermann Molkenbuhr, Luxemburg'un Jena'da reddedilen değişiklik önergesinin belli başlı noktalarda Uluslararası Sosyalist Büro kararıyla örtüştüğünü kabul etmek zorunda kaldı. Rosa Luxemburg'un Zürih toplantısı için hazırladığı önerge, başlangıçta şu şekildeydi: "USB [Uluslararası Sosyalist Büro –*çev.*], sosyalist partileri, Avrupa devletlerinin halklardan ve parlamentolardan giz-

li bir şekilde uluslararası gerilimleri kızıştırma ve gelecekte yeni savaş nedenleri teşkil edecek şekilde sömürgelerini diplomatik pazarlık yoluyla genişletme çabalarına karşı bir protesto hareketi oluşturmaya çağırır."[182] Yalnızca, barışın korunması mücadelesinde gerçekleştirilecek somut eylemler konusunda anlaşmaya varılamamıştı. Fransızların ısrarı üzerine, savaş çıkması durumunda kitlesel grevin nasıl ele alınacağı üzerine yeni bir tartışma başladı. Troelstra'nın hatırladıklarına göre "en uç araçların kullanılması taraftarı olan Rosa Luxemburg ve daha sonra kanıtlanacağı üzere, kitlelerin savaş durumunda akıntıya kapılıp gideceği ve sosyalistlerin aciz bir şekilde ortada kalacağı öngörüsünde bulunan Bebel ve Molkenbuhr arasında çok sert bir tartışma yaşandı. Victor Adler de bu görüşe katıldı..."[183]

Rosa Luxemburg Zürih'te temel ilkelerin onaylanmasını bir başarı olarak değerlendirdi. Alınan karar, sömürgeci maceralara ve giderek artan dünya savaşı tehlikesine karşı mücadelede daha kararlı bir eylem birliği için iyi bir hareket noktası olacaktı.

Daha sonra ulusal ekonomi ve emperyalizm üzerine bilimsel çalışmalarına devam etmeyi yeğlese de, seçim ajitasyonundan bıkkınlık duymasına rağmen Reichstag seçim kampanyasına aktif bir şekilde katılmayı doğal bir görev bildi. Kostja Zetkin'e şu itirafta bulunmuştu: "İnsan mümkün olduğunca çok sayıda salağın Reichstag'a girmesi ve orada sosyalizmi alay konusu yapması için sesi kısılana kadar konuşmak zorunda kalıyor."[184]

1-12 Aralık 1911 tarihleri arasında Leipzig, Markranstädt, Halle (Saale), Eisenberg, Meuselwitz, Altenburg, Schmölln, Plauen, Netzschkau, Ellefeld, Dresden-Pieschen ve Sebnitz'de "Politik Durum ve Sosyal Demokrasi" konulu konuşmalar yaptı. Sonra birkaç kez Berlin ve çevresindeki toplantılara katıldı. Ocak 1912'de Arnstadt, Weimar, Eisenach, Erfurt, Jena, İlmenau, Frankfurt am Main ve Hagen'i kapsayan bir geziye daha çıktı.

Rosa Luxemburg ajitasyon yaptığı zamanlar çekincelerini unutuyor; akıcı ve ateşli konuşabilmek için birkaç adet aspirin ve dört-beş bardak çayla kendisini uyararak[185], yorgunluğunun fark edilmesine izin vermiyordu.

Kostja Zetkin'e bir atlı arabayla aylı bir gecede bir buçuk saatte Meuselwitz'den Altenburg'a gidişini anlattı. Parti, Alman İmparatorluğu ve dünyadaki durum ile ilgili görüşlerini açıklarken nasıl büyük bir onayla karşılaştığını arkadaşlarına coşkuyla aktarıyordu. 9 Aralık 1911'de Plauen'den, daha bir yıl öncesine kadar Kautsky'nin görüşünü paylaşan Franz Mehring'e, *Yeni Zaman*'da çıkan ve Reichstag'daki sosyal demokrat parti grubunun Fas anlaşmasıyla ilgili uysal tutumunu eleştiren "Veliaht Karşıtlığı" başlıklı yazısına ne kadar sevindiğini bildirdi. Parlamento grubunun tutumunu kınadığı ve askeri itaatsizliği savunduğu her toplantıda karşılaştığı coşkulu onay "kitlelerin, kendisini onların lideri sanan

parlamenter ahmaklardan çok daha tutarlı olduğunu" gösteriyordu. "Gelecek hafta Berlin'de aynı şekilde davranıp 'Olimpos'un şimşeklerini üzerime çekeceğim. Bu, benim için büyük bir zevk olacak."[186] "İnsanları açık bir tartışma için kabuğundan çıkarmayı"[187] eninde sonunda başaracaktı. Rosa Luxemburg haklı olduğunu düşündüğünde gerçekten de kimseden çekinmiyordu. Otoritelere karşı dalkavukluk ve yaltaklanma ona çok yabancıydı. "En kötü oportünistlerin seçim bölgelerinde" bile toplantılara katılmaktan çekinmiyor, öncesinde tartıştığı bir kişi için "sırf garezi nedeniyle" ajitasyon yapmayacağı şüphelerine öfke duyuyordu.[188]

Rosa Luxemburg'un seçim kampanyasına bu denli yoğun katılmasının bir nedeni de, sosyal demokrasinin gelecekteki faaliyetleri açısından, seçim sonuçları ve bunların değerlendirilmesi ile ilgili olarak söz sahibi olmak istemesiydi. "Ya Şimdi?" ve "Balotaj Seçimi Taktiğimiz"[189] başlıklı makaleleri, 1 Mart 1912 Bremen ve 31 Mart 1912 Berlin konuşmalarıyla[190] seçim zaferini ayrıntısıyla yorumladı. Alman sosyal demokrasisi 4.250.399 oy, yani % 29,4 oy oranı ile Alman İmparatorluğu'nun en yüksek oy oranına sahip partisi olmuştu ve 110 milletvekiliyle başkanlığına August Bebel, Hugo Haase ve Hermann Molkenbuhr'un getirildiği en güçlü parlamento grubunu oluşturmaktaydı.

Burjuva sosyal reformisti Gustav Schmoller, sosyal demokrasinin "devlet idaresinde ortak çalışmayla geçen her yıl, zehirli devrimci dişlerinden bir veya ikisini kaybedeceğini" düşünüyordu.[191] Aynı şekilde Rosa Luxemburg da sosyal reformizmin yaygınlaşmasından endişelendiği için, zaferin devrimci parlamento faaliyetleri geleneğine uygun bir şekilde kullanılmasını istedi. Önemli olan bazılarının yanıp tutuştuğu üzere "devlet adamlığı sanatını" kanıtlamak değil, "Prusya seçim kanunu mücadelesi, emperyalizme karşı mücadele, ucuz ekmek mücadelesi ve sosyal politika da dâhil olmak üzere tüm cephelerde taarruza geçmek! Aynı seçim zaferimiz gibi, parlamento içi ve dışı eylemlerimizin kararlılığı ve keskinliği de benzersiz olmalı."[192] Rosa Luxemburg yönetim kurulunu, İlerici Halk Partisi'yle yaptığı gizli bir anlaşma çerçevesinde 16 seçim bölgesindeki balotaj seçimi için kampanyasını yumuşatma vaadinde bulunması nedeniyle yine sert bir şekilde eleştirdi. Yalnızca parlamento koltuklarına göz diken bu seçim pazarlığını olduğu gibi, yönetim kurulu ve birçok yayın organı tarafından şişirilen parlamenter hayalleri de kayıtsız şartsız mahkûm etti.

Mart ayı başında *İleri*'de Rosa Luxemburg'a karşı yeni bir karalama kampanyası başladı. Rosa Luxemburg Berlin ve Çevresi Seçim Dernekleri'nin 31 Mart'taki genel kurulunda alkış yağmuru altında "Buraya kadar!" diye haykırdı ve sosyal demokratları "kitlelere gerçeği söylemeye ve seçim zaferimizle ilgili olası tüm yanılsamaları bertaraf etmeye" çağırdı.[193] Kapita-

lizm ekonomi ve politikaya hâkim olduğu sürece, 110 milletvekili Alman İmparatorluğu'nun toplum ve iktidar yapısında hiçbir şey değiştiremezdi. Nihayetinde parlamento da burjuva devletinin bir aracıydı.

**Biraz soğukkanlılıktan zarar gelmez**

Rosa Luxemburg Noel ve yılbaşını Sillenbuch'da Zetkin ailesinin yanında geçirdi. Kostja ile sanat ve edebiyat üzerine olan mektuplaşmalarını nihayet sözlü olarak sürdürebilme imkânına kavuştular. İkisi de birbirine birçok kitap hediye ediyor veya yeni çıkanları değiş tokuş ediyordu. Çok okuyorlardı: çağdaş ve tarihsel romanlar, biyografi ve seyahat kitapları, İspanya veya 1911'de başlayan devrim nedeniyle meraklarını uyandıran Çin tarihiyle ilgili kitaplar...

Joachim Nettelbeck ve Ludwig Rellstab'ın *Aus meinem Leben* (Hayatımdan) başlıklı "edebi olmayan" otobiyografisi Rosa Luxemburg'un hoşuna gidiyordu. Aynı yazarların *1812* adlı kitabının da zevkini çıkardı ve hiç çekinmeden "Bunun gibi iddiasız bir zırvayı, Zola'nın 'fikirler'le dolu kendini beğenmiş zırvasına tercih ederim"[194] itirafında bulundu. Max Eyth, Henry Maine, George Meredith ve Edgar Allan Poe'nun kitaplarına sarıldı. Kostja Rosa Luxemburg'u, Danimarkalı Johannes Wilhelm Jensen'in yeni çıkan romanı *Madam d'Ora* ve August Strindberg'in "bazı hoş bölümlerine" rağmen kaçık bulduğu en yeni kitabıyla şaşırttı.[195] Neredeyse her kitap çerçöp ve sanat ayrımı üzerine düşünmesine ve yazarlar arasında karşılaştırmalar yapmasına yol açıyordu.

Kostja'ya, yalnızca Rusların –Dostoyevski, Tolstoy, Gorki– "bir roman sanatına" sahip olduğunu, diğerlerini "eğlence edebiyatı" olarak gördüğünü yazdı. Stendhal ve *Madam Bovary*'yi ayrı tutuyor, Daudet'nin *Sapho*'sunu ise eğlence edebiyatı kategorisine dâhil ediyordu.[196] *Kraliçe Pedaque Kebapçısı*'nı okuduktan sonra Anatole France hakkındaki kararını değiştirdi: "Başrahip figürü çok iyi tasvir edilmiş ve tüm hasisliğine rağmen belli bir azamete sahip. Diğer şahıslar da oldukça canlı. Alşimist hariç, onu nereye koyacağımı bilemedim. Cathérine'deki içki âlemini çok beğendim. Almanca bir kitapta böyle bir durum ne kadar hantal ve adi durur-du, oysa zarif Fransız ruhu sayesinde ne denli vakur gözüküyor. Bir de yaralı başrahibin köye taşındığı sahne gerçekten şiirsel."[197]

Rosa Luxemburg'un nasıl zaman zaman edebiyat ile gerçek dünya arasında doğrudan bir ilişki, bir denklik kurduğunu şu sözler yansıtıyor: "Dün ve geçen akşam çok yetenekli bir 'gencin' yeni bir Lehçe romanını okudum. Büyük bir sanat eseri, fakat o kadar ıstıraplı bir konusu var ki, bunun yanında Dostoyevski bile pastoral kalır. İki gündür pestil gibiyim ve geceleri korku içinde uyanıyorum. Cansız bir kitaptan bu denli etkilenmek aptalca

değil mi? Sakinleşmek için bugün Nohl'un kitabını okuyacağım. Bu kitap bana Mozart'ın müziğinin hüznüyle karışık bir güneş ve neşe veriyor."[198] Rosa Luxemburg Ludwig Nohl'un Mozart biyografisine büyük bir hayranlık besliyordu. Buradaki pastoral aile mutluluğu tablosu onu "çok mutlu" ediyordu: "[...] Küçük 'Wolfgang'cık' yatmaya giderken babası tarafından her akşam bir sandalyenin üstüne çıkartılıyor ve ikisi birlikte, oğlanın anlamsız sözler için bestelediği melodiyi söylüyordu: Oragniafiage ta tam... Kulakta İtalyanca tınlıyor olsa gerek. Sonra küçük Wolfgang babasını burnunun ucundan öpüyor ve büyüyünce onu cam kapaklı bir fanus içinde hep yanında taşıyacağına söz veriyordu. [...] Mozart'ı tanısaydık, onu kesinlikle insan olarak da severdik."[199]

Edebiyat ve resmin yanı sıra opera, konser ve tiyatro gösterileri de Rosa Luxemburg'un ilgisini çekmekteydi: Örneğin *Sihirli Flüt*, *Figaro'nun Düğünü*, *Don Juan*, *Yarasa*, Bach, Beethoven, Chopin, Mozart, Bruckner ve Hugo Wolf şarkıları... Wagner'in eserleri ve *Gül Şövalyesi*'ne ise fazla ilgi duymuyordu. Kostja kendisine hiç eşlik edemediği için, onu en azından etkileyici betimlemelerle olaya dâhil etmek istiyordu. Bach'ın *Mateo passionu* korolarını, h-mol ayinindekilerden daha "dramatik ve şiddetli" bulmaktaydı: "Tam bir çığlık, her kelimenin on kez haykırıldığı karmakarışık ve tutkulu bir gürültü. İnsanın gözlerinin önünde el kol hareketleri yaparak uçan sakallı Yahudiler beliriyor; bu, şarkıdan ziyade bir haykırış ve insan istemdışı gülmek zorunda kalıyor. Hiç böyle şahane bir koro dinlemedim. Halk korosunun nasıl ele alınması gerektiğinin ilk defa burada gösterildiği kanısındayım. Halk 'şarkı söylemez', bağırır ve köpürür. Orkestranın da güzel bir biçim ortaya koyma iddiası yok, sade ve güçlü. Bu tutkuyu tanıyor musun?"[200]

Rosa Luxemburg Clara Zetkin ile görüşmelerinden başka türlü bir haz almaktaydı. İki kadın doğal güzelliklere olan düşkünlüklerinde ortaklaşıyor ve bunun tadını mevsimine göre Clara'nın büyük bahçesinde çıkarıyordu. Çiçeklerin renk ve biçimlerindeki ihtişam, aynı dev bulut kümeleri gibi büyüleyiciydi. İkisi de birbirine zaman zaman şakayla karışık kendileri sayesinde "partide hâlâ erkeklerin bulunduğunu"[201] söylüyor, ama sonra hemen ciddi politik konulara dönüyorlardı.

1911/12'de iki kadının canı farklı nedenlerle aynı soruna sıkılmaktaydı: Clara Zetkin, Karl Kautsky ve Franz Mehring'in emanetçi sıfatıyla mevduat sahibi olarak yönettiği RSDİP paralarıyla ilgili meydana gelen tartışma. 1910 yılının Ocak ayında Paris'te yapılan RSDİP Merkez Komitesi toplantısında hizipleri dağıtma, hiziplerin yayın organlarını durdurma ve likidatörlere ve Otsovistlere* karşı birlikte mücadele etme kararı

---

* Rus sosyal demokrasisinde, Duma'dan çekilme yanlısı "aşırı sol" grup -*çev.*

alınmıştı. Bolşeviklerin Schmit'in mirasını merkezi parti kasasına devretmesi gerekiyordu. Fakat "barış anlaşmasına" güvenmeyen Lenin fonun bir süreliğine Alman sosyal demokrasisinin üç temsilcisi tarafından kontrol edilmesini sağladı. Bu durumda Menşevikler ortak alınan kararlara uymazsa, Bolşevikler paranın kendilerine iade edilmesini isteyebilirdi. Lenin diğer parti ve hiziplerin emrine girmektense, tamamıyla bağımsız bir Bolşevik örgüt yaratmak amacındaydı. Aralık 1910'da tebliğ edildiği üzere Bolşevikler 1911'de parayı geri istedi. RSDİP içindeki koşullara yabancı olan emanetçiler, emanet hesabının tüm partiye ait olduğu görüşündeydiler; fakat farklı parti hiziplerinin talep, protesto ve dilekçeleri karşısında ne yapacaklarını bilemediler.

1905 devrimini yaşadıktan sonra 1907'de ölen Moskovalı mobilya üreticisi ve Bolşevik yanlısı N. P. Schmit'in RSDİP'ye bıraktığı mirasla ilgili nazik atışmada Lenin baş figürlerden birisiydi. Rosa Luxemburg bu bağlamda Lenin'i, hizipler arası çatışmayı her şeyin üstünde tutan bir dövüş horozu olarak tanımlıyordu.[202]

Buna rağmen, kendisine duyduğu saygıyı gizlemeyen Lenin'den sempatisini esirgemedi. Bir mektubunda "Onunla konuşmayı seviyorum" diye yazdı. "Akıllı ve kültürlü; ayrıca görmekten hoşlandığım çok çirkin bir suratı var."[203] Üstelik Lenin'in, kedisi Mimi'nin büyük bir hayranı olması da gururunu okşuyordu. 1911 yılında Rosa Luxemburg'u birkaç kez ziyaret eden Lenin, yalnızca Sibirya'da böyle gösterişli hayvanlar gördüğünü, Mimi'nin soylu bir kedi olduğunu söylemişti. "Mimi onunla flört ediyor, sırtüstü yatıp yuvarlanıyor, yanına gelmesini bekliyordu. Fakat yanına gelirse küçücük pençesiyle vuruyor ve bir kaplan gibi tıslıyordu."[204] Rosa Luxemburg Lenin'in Mimi'yle oyununu neşeyle seyrediyor ve övgülerinin tadını çıkarıyordu.

Tüm bunlara karşın Haziran 1911'de, Lenin tarafından Longjumeau'da kurulan parti okulunda ders vermeyi, Paris'e yalnızca 15 km uzaklıkta olmasına rağmen, reddetmekten çekinmedi. RSDİP içinde süren mücadeleye alet olmak istemiyordu.[205]

Rosa Luxemburg ve Lenin kararlı anti-militaristler olarak barışı koruma mücadelesinde birleşiyor, fakat RSDİP içindeki krizin çözümüyle ilgili tavırda ayrışıyorlardı. Polonya sosyal demokrasisi, II. Enternasyonal'in bir ülkede tek bir sosyalist parti olması gerektiği görüşüne katılmaktaydı. RSDİP'nin Nisan 1905'de Stockholm'de yapılan VI. Kongresi'nde, 1902 yılındaki II. Kongre'den beri ayrı olan Bolşevik ve Menşevikler yeniden birleşince, Polonya ve Letonya sosyal demokratları ve Yahudi İşçi Birliği Rus sosyal demokrasisine katıldı. 1902/03'ten beri SDKPİL'nin eylemlerini yöneten Leo Jogiches bu adımı şu sözlerle açıkladı: "Bir yanda Bolşe-

viklerin dar hizipçi girişimleri, diğer yanda da Menşeviklerin oportünist ve örgüt karşıtı görüşleri arasında bir denge unsuru oluşturuyor ve böylece partinin birliğine katkıda bulunuyoruz. Merkez Komitesi'nin (MK) hiziplerden oluştuğu ve parti konferanslarındaki oy dengeleri dikkate alındığında, Polonya oylarının çok önemli bir etkisi var. Eylemlerimizin çıkış noktası, [...] parti faaliyetlerinin birliğini bozan örgütlü hizipleri saf dışı bırakma, bunların yerini örgütlü olmayan ideolojik tartışmaların almasını sağlama ve Bolşeviklerle Menşevikleri Merkez Komitesi'nin tüm eylem ve organlarında birleştirme amacıdır." RSDİP'nin Kasım 1907 konferansında, SDKPİL tarafından sunulan ve MK'yla rekabet halindeki tüm örgütlü hizipleri ve hizip merkezlerini yasaklayan karar tasarısı kabul edildi. "Bolşeviklerin Menşevikleri farklı ortak komisyonlardan ve özellikle de merkezi yayın organının yayın kurulundan dışlama çabalarına karşı [...] Menşeviklerle aynı doğrultuda kullandığımız oylarla, onların merkezi kurullarda ve genelde de Bolşeviklerle aynı oranda temsil edilmesini sağladık."[206]

RSDİP içinde politik doğrultu ve güç tartışması sürekli yeniden alevleniyor; yönetim ve yayın organlarında Bolşevikler, Menşevikler ve SDKPİL arası güç dengeleri sürekli değişiyordu.

Jogiches ve Warski RSDİP MK'sının Ocak 1910'da Paris'teki toplantısında, IV. Duma için yapılması gereken seçim kampanyasını gerekçe göstererek, Lenin etrafındaki grubun görüşüne karşı Rus sosyal demokrasisinin örgütsel birliğini savunmuştu. Lenin taraftarları ile partinin yeniden bölünmesini önlemek isteyen Bolşevikler arasında süren tartışmada Jogiches "uzlaştırma yanlıları"nın tarafındaydı.

MK'nın Ocak toplantısında alınan karar gereğince parti kongresinin toplanması gerekiyor, fakat yetkili kurullar bu kararı dikkate almıyordu. Bolşeviklerin girişimi ve SDKPİL'nin onayı sonucunda 10-17 Haziran 1911 tarihleri arasında yeni bir MK toplantısı düzenlendi. Toplantıya yurtdışında yaşayan 15 üyenin 8'i katıldı. SDKPİL adına Leo Jogiches ve Feliks Cerjinski, Bolşevikler adına Lenin, Rikov ve Zinovyev hazır bulundu; Yahudi Birliği ve Letonya sosyal demokrasisi birer üyeyle temsil edilirken, Troçki ve taraftarları, Menşevikler ve likidatörler toplantıya katılmamıştı. Ana konu, yeni bir parti konferansının düzenlenmesiydi. Bu amaçla bir organizasyon komisyonu ve bir teknik komisyon kuruldu, sert tartışmalar yaşandı. Taraflar birbirine el ilanı, bildiri ve broşürlerle saldırıyor; tüm hizipler planlanan parti konferansında çoğunluğa sahip olmak ve Alman emanetçilerin gözüne girmek istiyordu. Franz Mehring ve Clara Zetkin gibi RSDİP konusunda ayrıntılı bir görüşe sahip olmayan Karl Kautsky de tarafları uzlaştırmaya çalıştı ve Temmuz ayında tüm grupla-

rın katılacağı bir konferans yapılmasını önerdi. Ancak bu konferans da gerçekleştirilemedi.

Rosa Luxemburg'un Leo Jogiches ile olan teması yeniden parti meseleleriyle sınırlanmıştı. Kostja Zetkin'e bu adamın yakınında olmasının kendisi için dayanılması zor bir işkence anlamına geldiğini yazdı.[207] Lenin'in öfke, infial ve taktiklerinin özellikle Jogiches'e karşı yöneldiğini hissettiği için, onu abartılı davranışlarda bulunmaması konusunda uyardı. Jogiches'e karşı Kautsky'nin çekincelerini de biliyordu. Kautsky'ye göre Jogiches "bir komplocunun tüm özelliklerini kişiliğinde toplamasının" yanı sıra, "hilede hünerli ve soğukkanlıydı ve çelik gibi bir iradeye sahipti", ayrıca Lenin'in partiyle ilgili planlarını engellemek için her şeyi göze almaya hazırdı.[208]

Leo Jogiches'in parti çalışmalarını teorisyen ve yazar yetenekleri ışığında hep eleştirel bir gözle izlemiş olan Rosa Luxemburg "Rus savaşı"yla[209] ilgili olarak elbette farklı bir görüşe sahipti. 25 Temmuz civarında Kautsky ailesini bu konuda kendi bildiği kadarıyla bilgilendirdi: "Emanetçilerin kararlı tutumu Lenin ve şürekâsını yola getirdi ve boyun eğip yeni kurulların havaya uçurulmasından vazgeçtiler. Menşevikler ise tam bir hezeyan içerisinde. Bir buçuk yıldan beri bunun imkânsız olduğunu savunduktan sonra, şimdi merkez komitesi toplantısını veya parti konferansını -tabii yalnızca bölünmeyi sağlamak için- kendi başlarına yapmak istiyor ve Bolşeviklere, Polonyalılara ve uzlaşma komisyonuna inanılmaz hakaretler yağdırıyorlar. Troçki, ne işe yaramaz biri olduğunu giderek daha fazla gösteriyor. Teknik komisyon *Pravda*'ya parasını vermek için Lenin'den mali özgürlüğünü henüz kazanmamışken, Troçki *Pravda*'da bu komisyona ve tüm Paris konferansına karşı çok kaba bir saldırıya geçti. Bolşeviklere ve Polonyalılara 'bölücü' diye küfür ederken, Martov'un Lenin'e karşı yazdığı, adilikte eşi benzeri olmayan ve açıkça partinin bölünmesini amaçlayan broşürle ilgili olarak ağzından tek bir kelime çıkmıyor. Tek kelimeyle söylemek gerekirse, durum harika. Keşke konferans bir an önce olsa! İki taraf konferansı birlikte toplamaya zorlanabilirse, her şeye rağmen partinin birliği kurtarılabilir."[210]

Taşınmayı planları nedeniyle, tenhalaşan Berlin'de kalan Rosa Luxemburg 1911 Ağustos'unun ortalarında tatildeki Luise Kautsky'ye yine uzun bir mektup gönderdi. Mektupta hizipler tarafından bir açıklamada bulunması için sıkıştırıldığını, fakat "masum bir kuzu" misali hiçbir şeyden haberi olmadığını belirtti. Şimdi en azından "planlanan konferans için 'tüm akımlarla' istişarede bulunma" gereğini hissediyordu. Orada "tabii ki yalnızca gurbetteki bir avuç dövüş horozu, Alman emanetçileri kendi taraflarına çekmek için yarışacak; bu horozlardan bir anlaşma ummak delilik olur. [...] Birliği kurtarmanın tek yolu, Rusya'dakilerin düzenleyeceği bir

konferans toplayabilmek, çünkü Rusya'daki insanların hepsi barışı ve birliği istiyor ve onlar bu yabancı dövüş horozlarını yola getirebilecek tek güç." Rosa Luxemburg'a göre Troçki "gizli mektuplarında, her şeyi yoluna koyabilecek tek adam" olmakla övünmekteydi. "Onunla birlikte hareket eden Menşevikler cesaretlendi ve genel parti konferansını boykot ediyor. Bolşevikler ise, Polonyalılarla birlikte, bu dedikodular nedeniyle dağınık bir durumda."[211]

Rosa Luxemburg Paris Konferansı'nın "meşru olmadığı" suçlamasını daha tutarlı bir şekilde çürütebilmek için, organizasyon komisyonunun 1 Ağustos 1911 tarihli ikinci bildirisinden birkaç sayfalık bir alıntı hazırladı. Burada RSDİP içindeki ağır krizin nedenleri belirtiliyordu: bir buçuk yıldan beri fiilen bir MK'nın olmaması, Rusya'daki yerel örgütler arası gevşek bağlar ve hizip mücadelelerinin keskinleşmesi. Kurulların olağan işleyişiyle çıkmaz sokaktan kurtulmak mümkün değildi ve parti konferansına karşı gelmek, parti içindeki kaosun ve bölünmüşlüğün ebedileştirilmesi anlamına gelmekteydi. Rosa Luxemburg alıntıda yer alan, ilkesel birlik konulu tüm pasajlarla hemfikirdi; çünkü hazırladığı özette bunların yanı sıra şöyle deniliyor: "Kim her türlü legal imkânı kararlılıkla kullanan ve bu arada Marksist programına, taktiğine ve devrimci sloganlarına inatla sarılan eski illegal Rus sosyal demokrasisinden yana? Ve kim her ne olursa olsun legal bir partiye sarılıp, taktiğini ve Rus sosyal demokrasisinin geleneklerini feda ediyor? Partinin ezici bir çoğunluğu birinci seçenekte birleşecektir. Geçici görüş ayrılıkları bizi, eski partimizi yok etmek isteyenlere karşı birleşmekten alıkoyamaz."[212]

Rosa Luxemburg Ağustos 1911'de arkadaşı Henriette Roland Holst'u Hollanda sosyal demokrasisinden ayrılmaması için uyarırken, bu son deneyimlerine dayanmaktaydı. "O zamanlar [1909] diğerleri giderken, senin partide kalmana ne kadar karşı olduğumu biliyorsun. O zaman da aynı şimdiki gibi hepinizin birarada kalması gerektiğini düşünüyorum –dışarıda veya içeride; Marksistlerin bölünmesi (görüş ayrılıklarıyla karıştırma) ölümcül bir durum. Fakat şu anda partiden ayrılmanı tüm gücümle önlemek niyetindeyim. [...] Bunu yapmamalısın, bunu içimizden hiç kimse yapmamalı! Örgütün dışında, yığınlardan kopuk olmamalıyız. En kötü işçi partisi, olmayan bir partiden daha iyidir. Zamanla koşullar değişebilir. Birkaç yıl içinde fırtınalı bir dönem Hollanda'da ve tüm Avrupa'da oportünist pisliği silip süpürebilir. Fakat bu dönem dışarıda beklenemez. Ne denli çorak da gözükse, mücadeleye devam etmek gerekiyor –sonuna kadar. Eğer dışarıda durursan, politik hareket için bitmiş ve ölmüş sayılırsın. Bunu yapma! Ayrıca Enternasyonal'e karşı da sorumlulukların var."[213]

Feliks Tych 1991'de, Rosa Luxemburg'un Leo Jogiches ile 1911 yılındaki

mektuplaşmalarında "temel metin" olarak değinilen 37 sayfalık bir elyazmasını buldu, deşifre etti ve yayınladı. Muhtemelen Eylül sonu-Ekim başı civarı Leo Jogiches'in isteğiyle SDKPİL yönetim kurulu için hazırlanan metin, Rus sosyal demokrasisinin bölünmesini önlemeyi amaçlıyordu. Metin 11 Ekim'de Adolf Warski'ye iletildi ve Adolf Warski, Feliks Cerjinski'ye metin hakkında bilgi verdi. Elyazması, Leo Jogiches'e ait düzeltmeler içeriyor. Ayrıca çalışmanın yayınlanması düşünüldüğü için yazı makinesinde yazılmış bir kopyası da mevcut.

Ancak uzlaşma olmadı; tam tersine, Lenin tarafından 1912 yılında düzenlenen RSDİP Prag Genel Rusya Konferansı bölünmeyi perçinledi. Bunun üzerine Rosa Luxemburg Temmuz 1912'de *Czerwony Sztandar*'da, aynı 1911 çalışmasındaki kesinlilikle, Lenin'in örgütlenme konusundaki politikalarını ve Rus sosyal demokrasisinde neden olduğu bölünmeyi mahkûm ettiği imzasız bir yazı yayınladı. Bu yazıya göre Bolşeviklerin lideri "Merkez Komitesinin her şey, esas partinin ise Merkez Komitesinin yalnızca bir eklentisi ve liderin bir işaretiyle geçit alanında talim yapan bir ordu misali mekanik bir tarzda harekete geçen veya orkestra şefinin değneğine göre şarkı söyleyen ruhsuz bir yığın olduğu şeklindeki görüşlerini kabul ettirmek için"[214] henüz 1905 devriminden önce partinin birliğini yok etmişti.

"Temel metin", "Rus Sosyal Demokrasisinde Örgütlenme Sorunları" başlıklı makale (1904) ve *Rus Devrimi* başlıklı çalışmanın (1918) yanı sıra, Rosa Luxemburg'un Lenin'in politikaları hakkında yaptığı en önemli çalışmalardan birisidir ve iki devrimcinin parti birliği ve parti içi demokrasi ile ilgili görüş farklılıklarını netleştirir. Rosa Luxemburg MK'nın 1910 Ocak toplantısı kararlarını ve son bir buçuk yıllık gelişmeyi bir kez daha özetleyerek Rus sosyal demokrasisinin birliğini savunduğu çalışmasında, parti politikasına ve etkinliğine zarar veren, bitmek bilmez tiksindirici hizip didişmelerine karşı çıktı. Hem Martov'un alçakça davranışını, hem Troçki'nin ikiyüzlü simsarlığını, hem de Lenin ve arkadaşlarının örgütsel merkeziyetçiliğini mahkûm etti. Rosa Luxemburg'a göre Lenin ve arkadaşları "partiyi, merkezi yönetimin düşünsel diktası ile kundaklamak suretiyle"[215] proletaryanın devrimciliğini güvence altına almak istiyordu. Menşeviklerin politik değerlendirmesi ve Troçki'nin hareket tarzıyla ilgili olarak, SDKPiL ve Lenin grubu geniş ölçüde aynı görüşü paylaşmaktaydı; fakat bunlara nasıl davranılacağı konusunda ciddi görüş ayrılıkları bulunuyordu. Rosa Luxemburg "toptan hizipsel hesaplaşmalara" karşıydı. Lenin farklı grup ve kişileri aynı kefeye koyarak ve gözü kara fanatizmiyle partiye, likidasyon yanlısı Menşevikler kadar zarar vermişti.

Rosa Luxemburg'a göre partinin ülke genelindeki birincil görevleri "örgütlerin seçim kampanyası için biraraya getirilip güçlendirilmesi, kitlesel

hareketler ve grev dalgası göz önünde bulundurularak sendikal mücadelenin düzenlenmesi ve güçlendirilmesi, legal faaliyetler sorununun çözülmesi ve illegal faaliyet merkezlerinin yeniden etkinleştirilmesi"ydi. Bir kez daha "kendisini partinin bir parçası sayan tüm örgüt ve hiziplerin davet edildiği"[216] bir konferans toplanmasını talep etti; Haziran 1911 Paris toplantısını ve SDKPİL temsilcilerinin taktiğini savundu. Sonunda ise şu sonucu çıkardı: "Şimdi tüm yoldaşların görevi, tüm güçleriyle parti genelini kapsayan bir konferans toplanmasını desteklemektir. Sosyal demokrasi içten içe erimenin üstesinden gelmeli, hizipçilik belasının vahşi içgüdülerini ve oportünist likidatörlüğün içimizi kemiren yaralarını kararlılıkla söküp atmalıdır."[217] Fakat RSDİP'nin bölünmesi artık kaçınılmazdı; 1912 yılında SDKPİL'de de büyük bir kriz yaşandı.

### Yüreklendirilmem gerekmiyor

Rosa Luxemburg SDKPiL Yönetim Kurulu üyesi olmamakla birlikte makaleler, dayanışma/bağış organizasyonları ve Alman ve uluslararası işçi hareketinin temsilcileriyle temaslar kurma suretiyle partiyi sürekli bir şekilde destekliyordu. 30 Mart 1912'de *İleri*'de yayınlanan şu açıklamayı yaptı: "Biz hem soldan hem de sağdan gelen bölme çabalarına karşıyız, hem güya radikalizmin çıkarına olan anlamsız dışlama politikasına hem de güya daha fazla hoşgörü adına harekete geçen oportünist likidasyon unsurlarına karşıyız. Her iki bakış açısına eşit uzaklıkta durmayan bir parti konferansı toplanmadığı sürece, Rus hareketinde barış ve birlik hâkim olamayacaktır."[218]

SDKPİL'nin davet edilmediği Ocak 1912 Prag Parti Konferansı'ndan sonra Rosa Luxemburg Lenin'e ve "parti ve hareketin bu bölücüsünün" yanında duran veya ona hak veren herkese şiddetle karşı çıktı. Varşova'da Józef Unszlicht'in etrafında toplanan bir grup muhalif sosyal demokrat, Berlin'de Jogiches'in liderliğini yaptığı yönetim kuruluyla görüş ayrılığına düştü. Muhalifler 10 Aralık 1911'de Varşova'da yönetim kurulunun haberi olmaksızın, çeşitli yerel parti örgütlerinden gelen 13 temsilcinin yanı sıra iki sendika yöneticisinin de katıldığı bir konferans düzenledi ve ülkedeki parti çalışmalarının canlandırılmasına yönelik yöntemleri, sendikalar ve PPS içindeki solcularla olan ilişkilerin yetersizliğini ve *Czerwony Sztandar*'ın düzenli yayınlanmamasını eleştirdi. Bu grupla yönetim kurulu arasındaki görüş ayrılıkları 1912 yılında derinleşti. Şahsi hakaret ve suçlamalar gecikmedi. Rosa Luxemburg Leo Jogiches'i muhaliflere ve yoldaşlara yönelik davranışında ölçülü olması, hatalı yanları bulunmasına rağmen örneğin Warski ile karısına ve Marchlewski'ye karşı kaba davranmaması konusunda uyardı.[219] Rosa Luxemburg, Jogisches'in RSDİP konusundaki yak-

laşımının kabul görmemesinden uğradığı hayal kırıklığı nedeniyle Polonya, Rusya ve Almanya'daki parti içi gelişmeleri kavrayamadığını fark edememiş gibi gözüküyor. Jogiches SDKPiL içerisindeki bölünmeyi hızlandırdığında Rosa Luxemburg, parti içi muhalefete karşı davranışının da açıkça kanıtladığı üzere, onun bu adımını kayıtsız şartsız destekledi.

1911 sonu, 1912 başlarında Varşova'da pek çok parti üyesi tutuklanınca, yönetim kurulu Unszlicht grubunu Rus gizli polisiyle işbirliği yapmakla suçladı. Cerjinski, ikinci bir il komitesi kurmak ve yeni bir yayın organı örgütlemek üzere Varşova'ya gönderildi. Yönetim kurulu Temmuz 1912'de muhalif komitenin ve tüm "bölücü" örgütün dağıtıldığını ve liderlerinin partiden uzaklaştırıldığını açıklayana kadar, farklı kurul ve yönetimler karşılıklı olarak faaliyetini sürdürdü. Bu adımdan sonra taraflar birbirlerini "bölücülükle" suçlamaya ve sosyalist hareketin uluslararası kurullarında birbirlerine iftiralar yağdırmaya başladı. Uluslararası Sosyalist Büro'da bu işi Rosa Luxemburg üstlenmişti. Julian Marchlewski ve Adolf Warski gibi çok yakın mücadele arkadaşlarının güven duygusu bile zaman zaman sarsıldı. Camille Huysmans, SDKPiL Yönetim Kurulu'nun 8 Temmuz 1912 tarihli açıklamasını diğer partilerin delegelerine iletti: Açıklamaya göre, "bölücüler" ile meşru yönetim kurulu arasında gerçek anlamda bir politik görüş ayrılığı bulunmamasına rağmen, küçük bir grup hoşnutsuz üye disiplin, tüzük ve partinin birliğini ağır bir şekilde ihlâl ederek partiyi bölmüştü. Jogiches açıklamayı basına verdi ve Alman sosyal demokrasisini, bu "önemsiz" Varşovalı "bölücü" örgüt hakkında bilgilendirdi. Lenin Uluslararası Sosyalist Büro'ya gönderdiği 31 Ağustos 1912 tarihli bir yazıyla muhaliflerden yana tavır aldı.[220]

Ne "bölücüler" ne de Leo Jogiches ve Rosa Luxemburg yenilgiyi kabul etti. 24-25 Kasım 1912'de Basel'de düzenlenen Olağanüstü Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne Polonya'dan iki sosyal demokrat delegasyon katıldı. Rosa Luxemburg ve Julian Marchlewski'nin Uluslararası Sosyalist Büro Sekretaryası'na ilettiği protesto başarılı oldu ve Varşova komitesi temsilcilerinin isimleri Basel Kongresi raporunda yer almadı. Rus delegasyonu bunun üzerine dışlananları kendi delegasyonuna dâhil edince, Rosa Luxemburg yeniden protesto etti.[221]

Rosa Luxemburg'un parti içi muhalefete karşı inatçı hoşgörüsüzlüğü uzun bir süre devam etti. Bu hoşgörüsüzlük, Kopenhag'da yayınlanan *Sosyal Demokrat* gazetesinin yayın kuruluna, "dışlanmış bölücüler" tarafından başlatılan tekstil işçileri grevine yardım topladığı için gönderdiği protestoda da görülüyordu. Kullandığı üslup bu örnekte çok sertti: "Kopenhag'daki bağış listelerini hazırlayan grup, geçen yıl Polonya ve Litvanya sosyal demokrasisinden ayrıldı ve parti yönetim kurulu ve par-

ti konferansı tarafından parti faaliyetine engel olma ve disiplinsizlik nedeniyle dağıtıldı, yani artık partiye dâhil değil. [...] Eğer artık parti içinde yer almayan bu grup hâlâ parti adı altında ortaya çıkmaya ve hatta yabancı yoldaşlar arasında bağış toplamaya cesaret ediyorsa, bu durum her sosyal demokrat tarafından en sert şekilde mahkûm edilmeli ve tüm kamuoyu önünde deşifre edilmelidir." Rosa Luxemburg'un Varşova grubuna karşı büyük nefreti "Rusya'da yıllardan beri hizip mücadeleleriyle sistematik bir şekilde işçi partisinin bölünmesini hedefleyen, hiç kimse tarafından tanınmayan hayali bir 'Merkez Komitesi' oluşturmuş olan, tüm birleşme çabalarını inatla boşa çıkaran ve böylece Rus partisini felaketin eşiğine getiren" Lenin ve hizbinin parti anlayışına muhalefetinden kaynaklanmaktaydı. Bu kişiler tek kelime bile Lehçe bilmiyorlardı ve bu nedenle Polonya'nın iç koşullarıyla ilgili hiçbir yorumda bulunamazlardı. "Fakat bunlar, Rus sosyal demokrasisinde uzmanlık alanları olan bölücülüğü planlı bir şekilde Polonya sosyal demokrasisinde de geliştirmeye çabalıyor ve bu amaçla, Polonya sosyal demokrasisinden ayrılmış olan kargaşa ve dağınıklık yanlılarını, parti içinde sorun çıkarmak ve Rusya'daki bölücülüğe karşı mücadele ettiği için Polonya sosyal demokrasisinden intikam almak üzere körü körüne destekliyor."[222]

Tüm bunların üzerine, bir yandan Varşova, Bremen ve Berlin, diğer yandan da SDKPiL Yönetim Kurulu ile Alman sosyal demokrasisinin yönetimi arasında, "Radek vakası" denilen ve şahsi çatışmalara yol açan ateşli bir tartışma meydana geldi. Rosa Luxemburg'un 1905 yılından beri ara ara temasta bulunduğu Karl Radek *Leipzig Halk Gazetesi, Bremen Yurttaş Gazetesi* ve Polonya yayın organları için makaleler ve politik analizler yazmaktaydı. 1912 Mart'ı sonunda Rosa Luxemburg'a "Alman Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı" başlıklı bir incelemesini hediye etti.

SDKPİL Yönetim Kurulu'nun Varşova muhalefetiyle olan çatışmasında Radek, Varşovalıların yanında yer alıyordu. O zamandan beri Rosa Luxemburg Radek'i güvenilmez bir kişi olarak görüyor ve arkadaşlarına, her şeye burnunu soktuğu ve işgüzarlık yaptığı için Radek'ten uzak durmalarını öğütlüyordu. Bu nedenle yönetim kurulunun Karl Radek'i geçmiş yıllarda sendika paralarını zimmetine geçirmekle suçlaması ve partiden ihraç etmesinin ardından Bremen sosyal demokratlarının onu Alman partisine üye yapmasına öfkelenmesi şaşırtıcı değildi.

Rosa Luxemburg *Bremen Yurttaş Gazetesi* tarafından reddedildikten sonra 14 Eylül 1912'de *İleri*'de yayınlanan makalesine "Körü Körüne Çaba" başlığını verdi: "Radek'in kendisini haksız bir iftiranın kurbanı olarak göstermek için ortalığı birbirine katması, insani açıdan anlaşılabilir. Yurtdışındaki Polonyalı öğrenciler ve mülteciler arasındaki bir sürü küskünün ve

Polonya partisi yönetimince bir şekilde nasırına basılmış tüm unsurların Radek'ten cesaret alarak, Polonyalı sosyal demokrat liderlerin içinin fesat olduğu şeklindeki 'derin kanaatlerini' ifade etme fırsatını tepe tepe kullanmaları hiç de şaşırtıcı değildir. İşin aslını bilen biri, bu durumu ancak tiksindirici veya gülünç olarak nitelendirebilir."[223]

"Radek vakası", tartışmaya katılan herkesin sosyal demokrat hareketin sol'unu koruma iddiası ürettiği, şahsi bir polemiğe dönüştü. Rosa Luxemburg Karl Radek'e yakıştırılan politik kurban rolüne karşı acımasızca saldırıya geçti: "Birincisi, istisnasız bütün Polonyalı liderlerin bizatihi kendileri radikal akımın temsilcisidir ve her biri Rus-Polonya hareketi içerisindeki 20 yıllık faaliyetlerinde devrimci Marksizm davasına iki düzine Radek'ten daha fazla katkıda bulunmuştur. İkincisi ise, Radek hiçbir zaman Polonya hareketinde herhangi bir özel akımın temsilcisi sıfatıyla en küçük bir rol oynamamış, bu partinin konumunun belirlenmesine ilkesel veya taktiksel açıdan en küçük bir katkı koymamış ve teori ve taktiğin can alıcı konularında bildiğim kadarıyla tek bir makale yayınlamamıştır."[224] Polonya partisi Radek ile uğraşma zevkini Alman partisine seve seve devrederdi, fakat bu önerisi karşılık bulmamıştı.

Rosa Luxemburg sert yazısının yayınlanmasının akabinde bir böbrek rahatsızlığıyla Groß-Lichterfelde hastanesine kaldırıldı ve orada 14 gün kaldı. Hasta yatağında bu vakaya daha da sinirli bir tepki gösteriyordu. 15 Eylül'de Alfred Henke'ye, Radek isimli "şahsın" çıkarları doğrultusunda Polonya partisine karşı küfürlere göz yumulduğunu ve Radek yayın kurulunda bulunduğu sürece *Bremen Yurttaş Gazetesi* için makale yazmayı ilkesel olarak reddettiğini söyledi. "Ben bunu radikalizme yakışır ciddi bir politika olarak değil, radikalizmin özüne yabancı bir hizipçilik olarak adlandırıyorum."[225]

1913 Jena Parti Kongresi'nde Rosa Luxemburg "Radek vakası"nın araştırılmasını talep etti.[226] Önergesi reddedildi. Radek, Rosa Luxemburg'un 1912/13 yıllarında kendisine gösterdiği acımasız tavır karşısında büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı. Bolşevik ve Menşeviklerin, Litvanya, Polonya ve Rusya Yahudi İşçi Birliği'nin ve Litvanya sosyal demokrasisinin temsilcilerinden oluşan bir komisyon, Eylül 1913'te Radek'in bir parti mahkemesi önüne çıkarılıp partiden ihraç edilmiş olmasının herhangi bir haklı nedene dayanmadığı sonucuna vardı. Käte Duncker, Radek tartışmaları sırasında Rosa Luxemburg'a "sen korkunç bir insansın"[227] derken herhalde haklıydı. Tahminen bu sözler Rosa Luxemburg'u dehşete düşürdü, aksi takdirde arkadaşı Clara Zetkin'e bundan bahsetmezdi.

## Gerçekten coşku içindeydim

Rosa Luxemburg 1911 Ağustos'unun ortalarında ailesiyle birlikte tatile çıkmış olan Luise Kautsky'ye "Biraz hava sıcaklığından bahsedelim mi?" diye sormuştu. Şakasına "Burada herhalde, sana Cranach Sokağı'ndaki solgun arkadaşının hatlarını anımsatan kömürleşmiş bir ceset, sıska bir kemik yığını bulmayı bekliyorsun?" diyerek devam etti. "Kıskançlıktan çatla. Katolik değilim ama çok neşeliyim ve halimden memnunum. Sabahları saat 6'da kalkıyor ve her gün iki kez soğuk suyla yıkanıyorum (küvet). Kendimi çok zinde hissediyor ve öylesine yoğun çalışıyorum ki, havada tozlar uçuşuyor."[228] Saat 8'i bulmadan ekonomi araştırmalarına yoğunlaşıyor ve *Ulusal Ekonomiye Giriş*'in kimi bölümlerini düzeltiyor veya genişletiyordu. Kapitalist üretim ve "emperyalizm" olgularının tüm süreçlerini açıklayabilmek için sürekli *Kapital*'e başvuruyor, yakın dönem ekonomik gelişmeleri analiz ediyor, diğer çağdaş araştırmacıların çalışmalarını eleştirel bir gözle inceliyor ve karşı tezler üzerinde çalışıyordu. Kasım 1911'de "emperyalizm ve çelişkilerini" yeni ve doğru bir şekilde temellendirmek için doğru yolda olduğunu hissetti.[229] "Ekonomik akıl yürütmelerim beni *Kapital*'in II. cildinin sonundaki Marksist formülasyonlara götürüyor. Bunlar benim için uzun süre bir sır olarak kalmıştı; şimdi diğer her şey bana zevzeklik gibi geliyor. Bunların hakkını ayrıntılı bir şekilde vermem lazım, yoksa görüşümü ortaya koyamam. Bu zihinsel faaliyet beni mutlu ediyor; fakat her şey çok zaman alıyor."[230] Haftalar birbirini takip etti ve sonunda Ocak 1912'de emperyalizmi ayrı bir kitapta ele alma kararı olgunlaştı: *Die Akkumulation des Kapitals* [Sermaye Birikimi, Belge Yayınları, İstanbul, 2004].

Rosa Luxemburg 31 Temmuz 1912'de, rahatlamış bir ruh haliyle, şu sözleri kaleme aldı: "Dün gece saat 1'de çalışmamı sonlandırdım. Şimdi yalnızca bazı ekler yapmam ve hepsini gözden geçirmem gerekiyor."[231] Bu günü uzun zamandan beri beklemişti. Mektuplarının açığa vurduğu üzere, bazen güveni sarsılmış, fakat kendi kendisini sürekli teşvik etmişti. 10 Mayıs 1912'de Kostja Zetkin'e şunları yazdı: "Şu anda bir resim yapar gibiyim: Yaptığım iş gözüme kâh mükemmel, kâh çok kötü gözüküyor. Ama iyi olduğunu umuyorum. Büyük bir enerjiyle devam etmem gerekiyor. Keşke bunun yanı sıra başka işlerim olmasaydı (Polonya meseleleri, Mehring vs.). Hiç bu kadar sistematik ve sürekli çalışmamıştım. Fakat bu sefer son satır yazılana kadar işin ucunu bırakmayacağım."[232] Çok düşünüyor ve günde on-on iki sayfa yazıyordu.

Sonradan geçmişe dönüp baktığında *Sermaye Birikimi*'nin ortaya çıktığı süreci hayatının en mutlu günleri olarak değerlendirdi. "Gerçekten coşku içindeydim. Günler ve geceler boyunca önümde, bana kendisini

açan bu sorundan başka hiçbir şey görmüyordum. Bana neyin daha fazla mutluluk verdiğini bilemiyorum; karmaşık bir soruyu odanın içinde bir ileri bir geri dolaşarak kafamdan geçirmem mi [...] yoksa kalem elimde kafamdakilere kâğıdın üstünde şekil vermem mi..."[233] Evin içindeki atmosfer de ona mutluluk vermekteydi: "Karşımdaki pelüş koltukta Mimi yatmış uyuyor veya bana bakarak mırlıyordu. Bazen de balkondaki serçeleri seyrediyordu. Küçük masanın üzerinde çiçekleri açmış bir sümbül saksısı duruyordu ve güneş vuran masaya, kâğıtlar uçuşmasın diye üzerlerine koyduğum kristal prizmayı yerleştirmiştim. Prizmadan tüm duvarlara ve tavana gökkuşağı serpintileri yansıyordu ve odanın içi o kadar rengârenk ve neşe doluydu ki."[234]

*Sermaye Birikimi* kitabı, Ocak 1913'te İleri Yayınevi tarafından 2000 nüsha olarak yayınlandı.

Yazar yıllar boyunca üretici güçlerin gelişmesiyle ilgili istatistiksel malzeme toplamış, kartel ve tröstler gibi yeni şirket biçimleri üzerine bilgileri analiz etmiş ve yeni hammadde kaynakları, satış pazarları ve yatırım alanlarının devreye girmesinden kaynaklanan çatışmaları gözlemlemişti. "Burjuva toplumda yaşanan ekonomik olaylar -toplumun girift yüzeyi ve birbirinden bağımsız tesadüflerin görünürdeki hâkimiyetine rağmen- temelde doğa yasaları gibi kesin yasalara tabi ilişkilerin sonucudur" diyordu.[235]

Rosa Luxemburg'a göre kapitalist devletler arasında sömürge, çıkar alanları ve yatırım olanakları için yapılan rekabet savaşı, uluslararası kredi sistemi, militarizm, koruyucu gümrükler ve banka sermayesi ile kartel endüstrisinin dünya politikası üzerindeki hâkimiyeti, emperyalizmin birer karakteristiğiydi.[236]

Rosa Luxemburg, Marx'ın ekonomi öğretisi çerçevesinde, piyasa rekabetinin anarşi ve karmaşası ardındaki gizli yasaları ortaya çıkarmak istiyordu. Ona göre "emperyalizmin görüngülerinin oluşturduğu geniş, renkli ve karmaşık yapının esas kökeni" sermaye birikiminin analiziyle "keşfedilebilirdi".[237] Marx'ın şeması, kapitalist üretim biçiminin tüm diğer üretim biçimlerini tasfiye ederek tek başına hâkimiyetini ve sınıf olarak sadece burjuvazi ile proletaryanın varlığını veri kabul ettiği için, sermayenin yeniden üretim sürecini yeterince açıklayamazdı. Hızla artan ulusal zenginlik ile halkın çok daha yavaş gelişen tüketimi arasındaki çelişkiden yola çıkarak "kapitalist birikimin gelişebilmek için farklı ve kapitalist olmayan sosyal formasyonlara ihtiyacı olduğu, bunlarla yakın bağlantı içerisinde geliştiği ve yalnızca böylesi bir ortam içinde varlığını sürdürebileceği" sonucuna vardı.[238] Bu nedenle Rosa Luxemburg için emperyalizmin temel özelliği "sermaye iktidarının eski kapitalist ülkelerden yeni alan ara yayılması ve söz konusu ülkeler arasında bu yeni alanlar için verilen ekonomik ve poli-

tik rekabet mücadelesiydi."[239] Ve nihayet bu saptamadan hareketle *Sermaye Birikimi* çalışmasında emperyalizmi "sermaye birikim sürecinin, henüz hâkimiyet altına alınmamış kapitalist olmayan bölgeler için sürdürdüğü rekabet mücadelesinin politik ifadesi"[240] olarak tanımladı.

Rosa Luxemburg güncel gelişmeler ile Marx'ın kapitalist yeniden üretim şemaları arasında çelişkiler saptadığı durumlarda, Marx'a eleştirel yaklaşma gereğini duydu. Bu bağlamda dış ticaret ve dış pazarlar soyutlamasını, realizasyon teorisinin önkoşulu olarak görmüyor; genişletilmiş yeniden üretim amaçlı artı-değer realizasyonunu, kapitalist olmayan ekonomik formasyonları da içeren sermaye dolaşımı alanına kaydırıyordu. Rosa Luxemburg, kendi dönemindeki emperyalist yayılmanın ağırlıklı olarak o güne değin kapitalist ekonomik sistem tarafından henüz sınırlı düzeyde kapsanmış olan Asya, Afrika, Avustralya ve Amerika bölgelerinde yoğunlaşmasını, sistemin çöküşüne yol açacak nesnel bir yasallık olarak yorumladı. Dünya çapında tüm pazarlar işgal edilince, kapitalizm bir çıkmaz sokağa girecek ve kaçınılmaz olarak çökecekti.

Rosa Luxemburg *Sermaye Birikimi* kitabının III. bölümünde sermayenin dünya ölçeğindeki rekabetinden örneklerle tezlerini kanıtlamaya çalıştı.

Rosa Luxemburg zengin bir tarihsel malzeme kullanarak, Avrupalı büyük devletlerin Asya, Afrika, Amerika ve Avustralya'ya yönelik yayılma ve sömürge politikalarını ifşa etti ve emperyalist dünya politikasıyla militarizm ve savaş arasındaki bağlantıları gözler önüne serdi. Avrupalı büyük güçlerin kredi sistemi, başka ülkelerin yanı sıra Mısır'ı da iflasa sürüklemiş, Mısır tarımı Avrupa sermayesi tarafından büyük ölçüde yok edilmişti. "Muazzam miktarda toprak ve arazi, sayısız işgücü ve vergi olarak devlete devredilen bir yığın ürün son tahlilde Avrupa sermayesine aktarıldı ve biriktirildi. Tarihsel gelişimin yüzyıllara yayılan normal seyrini yirmi-otuz yıla sıkıştıran bu ekonomik işlemin ancak Nil aygırı kamçısıyla yapılabildiği ve bu emsalsiz sermaye birikiminin Mısır'ın sosyal koşullarının ilkelliği sayesinde oluştuğu apaçık ortada."[241] Rosa Luxemburg barbar sömürü uygulamalarının maskesini düşürdü: "Kaliub'daki Nil barajında, Süveyş kanalında, demiryolu ve baraj inşaatlarında, pamuk tarlalarında ve şeker fabrikalarında serf yığınları çalışıyordu. İhtiyaç durumunda bir işten diğerine sürülüyor ve sınırsızca sömürülüyorlardı. Angarya işçilerinin modern sermaye açısından teknik yetersizlikleri her adımlarında belli olsa bile, zapturapt altındaki işçi sayısının sınırsızlığı, sömürünün sürekliliği ve işçilerin yaşam ve çalışma koşulları bunu fazlasıyla telafi ediyordu."[242]

Rosa Luxemburg 9 Ocak 1913'te Luise Kautsky'ye, bu kadar çok ulusal ekonomi çalışmasından sonra, klasik edebiyata "tarifi mümkün olmayan

bir açlık" duyduğunu itiraf etti ve devamında şöyle dedi: "Şu anda kitap okuduktan sonra Polonya meseleleriyle dinleniyorum (örneğin dün gece 12'ye kadar). Gerçekten takatsizim, okulun yanı sıra düzelti çalışmaları da beni çok yordu. Fakat benim Polonyalılar özür kabul etmiyor, bu nedenle memleket meselelerine dalmak zorundayım. Bu arada kitabın konusu benim için ruhen kapanmış durumda, aynı bitirilmiş bir resim gibi. Birkaç gün sevinç ve hepsi bu; artık üzerinde durmuyorum."[243]

Kitap hakkında kısa bir süre içerisinde bir kısmı eleştirel pek çok değerlendirmenin çıkması nedeniyle, bu söylediği elbette söz konusu olamazdı. Toplam yaklaşık 100 sosyal demokrat yayın organının neredeyse hepsi Şubat ve Mart aylarında şu veya bu şekilde kitaba değindi. 25 gazete, Franz Mehring'in 10 Şubat 1913'te üç makale halinde partinin yayın bürosuna ilettiği olumlu değerlendirmeyi yayınladı. Mehring bunun üzerine bu organı "istismar ettiği" gerekçesiyle parti yönetim kurulu tarafından kınanmıştı.[244]

Yazar, Clara Zetkin'e "Kitabıma karşı üst makamlarca girişilen operasyona ne diyorsun?" diye sordu. "Bunun arkasında Hilferding var. İlk işaret fişeği, herhalde August'un (Bebel) kendisinden geldi. İçimden gülmek geliyor. Sakın kızma!"[245] Karl Korn Rosa Luxemburg'a, Rudolf Hilferding'in yayınlandığı 1910 yılında dikkatleri üzerine çeken *Das Finanzkapital: Eine Studie über die jüngste Entwicklung des Kapitalismus* [Finans Kapital, Belge Yayınları, İstanbul, 1995] isimli kitabından en az bir alıntı yapmasının daha doğru olacağını belirtmiş; Rosa Luxemburg ise Hilferding'in sorunları Marksist bir tarzda betimlediğini fakat çözümlemediğini düşündüğünden, bundan kaçınmıştı.[246]

Hugo Haase ve Karl Kautsky de Rosa Luxemburg'un *Birikim*'ini kuşkuyla değerlendirdi. Rosa Luxemburg, Franz Mehring'e verdiği destek için teşekkür ederken soğukkanlılıkla şu saptamada bulundu: "Kitabın ilk başta genelde dirençle karşılaşacağının elbette bilincindeydim; egemen 'Marksizm' her fikir esintisinden maalesef mafsalları kireçlenmiş bir ihtiyar gibi korkuyor ve daha uzun süre tartışmam gerektiğini sanıyorum. Tartışmaları iple çekiyorum..."[247] Mehring'in hemen her eleştiriyi yaylım ateşine tutmayıp, konunun tümünü bir kez daha bir broşür kapsamında dile getirmesi şeklindeki tavsiyesini Rosa Luxemburg da benimsedi, fakat "Sermaye Birikimi veya Halefleri Marx'ın Teorisini Ne Hale Getirdi: Bir Karşı-Eleştiri" başlıklı polemik çalışmasını ancak savaş sırasında hapiste tamamlayabildi.

Hemen başlayan ateşli tartışma, *Birikim*'e gösterilen uzun süreli ilgi ve ardı ardına gelen baskı ve çeviriler, Rosa Luxemburg'un 20. yüzyılın başında iktisatçıları ve siyasetçileri uğraştıran temel bir soruna parmak bastığını gösteriyor. Karşıt görüşlerin dile getirildiği tartışmaya başkalarının

yanı sıra Rudolf Hilferding, Karl Radek, Julian Marchlewski, Karl Liebknecht, Anton Pannekoek, Heinrich Cunow, Eduard Bernstein, Karl Kautsky ve Lenin gibi uluslararası işçi hareketinin pek çok temsilcisi katıldı. Rosa Luxemburg'un hastalık nedeniyle katılamadığı 1912 Chemnitz Parti Kongresi'nde Alman sosyal demokratları emperyalizm sorunsalını tartışmış; fakat kongre raporlarında balotaj taktikleri, partinin yeniden örgütlenmesi, devrimci sosyal demokratların ayrı Eisenach konferansı ve Hildebrand'ın ihracı ön plana çıkmıştı. Rudolf Hilferding *Yeni Zaman*'da, emperyalizm tartışmasının, en yeni kapitalist gelişmeler karşısında partinin ne büyük bir birlik ve mücadele azmi içerisinde bulunduğunu gösterdiğini memnuniyetle belirtti.[248] Bu bir yanılgıydı; çünkü yoldaşlar arasında emperyalist devletler arasındaki çatışma alanlarının genişlediğini görmezden gelme eğilimi ve emperyalist çatışmaların barışçıl çözümlerle giderilebileceği hayalleri yaygınlaşıyordu. Örneğin Hugo Haase konuşmasında ve kongre tarafından kabul edilen önergesinde, bir yandan sürekli yeni savaşların çıktığını tespit ederken, öbür yandan emperyalist şiddet politikası ve silahlanma yarışının kapitalist gelişmenin doğal bir sonucu olmadığını ve burjuvazinin iradesine bağlı bulunduğunu kanıtlamaya çalıştı. Ona göre "barışçıl bir yayılma", yani dünyanın paylaşımı konusunda barışçıl bir uzlaşma da imkân dâhilindeydi.[249]

*Sermaye Birikimi*, bu tartışmayı yeniden alevlendirmişti. Otto Bauer Rosa Luxemburg'un kitabını değerlendirirken, kapitalizmin yayılma olmaksızın da mevcudiyetini sürdürebileceğini belirtti. Bu görüş II. Enternasyonal tarafından sıkça dile getirilen, dünya kapitalizminin çıkarlarının Avrupa'da bir savaş tehlikesini azalttığı doğrultusundaki görüşle örtüşmekteydi.[250] Karl Kautsky, Gustav Eckstein ve Max Schippel'de de rastlanan bu tür Marx yorumlarını Rosa Luxemburg "Karşı-Eleştiri"sinde şöyle eleştirdi: "Bu 'uzmanların' görüşünü kabul edecek olursak, sosyalizm bir nihai hedef ve emperyalizm de onu hazırlayan bir süreç ve tarihsel bir zorunluluk olmaktan çıkıyor. Sosyalizm işçi sınıfının takdire şayan bir kararı ve emperyalizm de yalnızca burjuvazinin sakilliği ve gafleti haline geliyor."[251] Eleştiri, şu sözlerle devam ediyor: "Günümüzün emperyalizmi Bauer'in şemasında gösterildiği gibi sermayenin yayılmasının ilk adımı değil, tam tersine tarihsel bir yayılma sürecinin son aşamasıdır: [...] Nasıl ki Amerika'nın ve Hindistan'a deniz yolunun keşfi, liberal efsanelerde gösterildiği üzere insan ruhu ve kültürünün üstün bir başarısı olmayıp, Yeni Dünya'nın ilkel halklarının katledilmesi ve Afrika ve Asya halklarına uygulanan köle ticaretiyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıysa; aynı şekilde emperyalizmin son aşamasında sermayenin ekonomik yayılması da yaşadığımız sömürge işgallerinden ve dünya savaşlarından ayrı düşünüle-

mez. Kapitalist dünyanın liderliği için verilen nihai kavga olarak emperyalizmin özelliği, yalnızca yayılmanın olağanüstü enerjisi ve çeşitliliği değildir; aynı zamanda, gelişim devridaiminin kapanmaya başladığının bir göstergesi olarak, bu yayılma mücadelesinin yayılmanın nesnesi olan ülkelerden köken ülkelere geri yansımasıdır. Emperyalizm böylece varlığının temsil ettiği felaketi, kapitalist gelişmenin periferisinden kendi çıkış noktasına geri taşıyor. Sermayenin yayılması dört yüzyıl boyunca Asya, Afrika, Amerika ve Avustralya'daki tüm kapitalist olmayan ülkelerin varlığını ve kültürünü bitmek bilmeyen sarsıntılara maruz bıraktıktan sonra, şimdi de Avrupa'nın uygar halklarını, ya uygarlığın yıkımı ya da sosyalist üretim biçimine geçişle sonuçlanacak bir felaketler silsilesine sürüklüyor. Bu görüş ışığında bakılırsa, proletaryanın emperyalizm karşıtlığı, sermaye iktidarıyla genel bir hesaplaşmaya dönüşüyor. Proletaryanın tutumunun taktiksel ilkesi, bu tarihsel alternatif tarafından belirlenmekte."[252]

Rosa Luxemburg Alman sosyal demokrasisinin çoğu kuramcısı gibi görüşlerini "çöküş" varsayımına dayandırıyordu; fakat hâkim kadercilik eğilimlerinden farklı olarak ne ekonomik determinizme ne de öznel eylemi dışlayan veya hafife alan bir nesnelciliğe itibar etti. Tüm kapitalizm öncesi ve kapitalizm dışı üretim biçimlerinin çökmesi ve asimilasyonundan sonra birikimin mümkün olmayacağı görüşü, ona göre yalnızca bir indirgemeydi; çünkü bunun öncesinde işçi sınıfı, koşulların devrimci dönüşümü için mücadele etmek zorundaydı ve mücadele edecekti. Eleştirmenlerin itirazlarına yanıt olarak "Kuram bize gelişmenin *eğilimini*, nesnel olarak yöneldiği nihai noktayı göstererek tüm görevini yerine getirmiş oluyor" diye yazdı. "Bu nihai noktaya, aynı tarihsel gelişmenin daha önceki süreçlerinin kendi sonlarına ulaştıkları gibi ulaşmak mümkün değildir. Bu kez sosyalist proletaryada ifadesini bulan toplumsal bilinç çeşitli güçlerin kör oyununa aktif bir unsur olarak müdahil olduğu ölçüde, nihai noktanın tüm sonuçlarına ulaşmak *gerekli* de değildir. Marx'ın kuramının doğru yorumu, bu somut durumda da böylesi bir bilinç için en verimli ilhamı ve en güçlü dürtüyü sağlamaktadır."[253] Rosa Luxemburg'a göre sosyal demokrat partilerin en birincil görevi, yığınlarda bu bilinci yerleştirmekti. Nesnel koşulların eksikliğinde partiler elbette iradi olarak devrimci durumlar yaratamazdı, fakat sınıfsal mücadelenin keskinleştirilmesine ilişkin fırsatları kaçırabilir ve kitlelerin uzun süreler boyunca kayıtsız kalmasına neden olabilirlerdi.[254] Rosa Luxemburg'un işçi sınıfı partilerine biçtiği bu etkin rol ve kendi politik eylemleri göz önünde bulundurulduğunda, onun dile getirdiği görüşün kapitalizmin kendiliğinden çöküşünü varsaydığını iddia etmek haksızlık olur.

Rosa Luxemburg devamında şöyle yazıyordu: "Taktik ve mücadele için-

deki pratik tutum, elbette *Kapital*'in ikinci cildinin tamamlanmış bir eser olarak görülüp görülemeyeceğine, 'yalıtılmış' bir kapitalist toplumda sermaye birikiminin mümkün olup olmadığına ve Marx'ın yeniden üretim şemalarının şu veya bu şekilde değerlendirilmesine doğrudan bağlantılı değil. Binlerce proleter bu teorik sorunlar hakkında hiçbir şey bilmeksizin sosyalizmin hedefleri doğrultusunda, sınıf savaşının ilkesel bilinci, sahici bir sınıfsal içgüdü ve hareketin devrimci gelenekleri temelinde büyük bir cesaret ve güçle savaşıyor. Fakat teorik sorunların algılanması ve ele alınması ile politik partilerin pratik çalışmaları arasında uzun vadede her zaman çok yakın bir bağlantı söz konusu."[255]

Solcular da Rosa Luxemburg'un kitabının kuramsal içeriğini ve yöntemsel sorunsallarını farklı şekillerde değerlendiriyordu. Franz Mehring ve Julian Marchlewski, yazarı *Leipzig Halk Gazetesi*'nde Marksizm'in yetkin bir yorumcusu olarak takdir edip kitabını Marx ve Engels'in ekonomik teorisine gerçek bir katkı olarak görürken,[256] Anton Pannekoek *Bremen Yurttaş Gazetesi*'nde Rosa Luxemburg'un kitabını eleştirdi. Pannekoek Rosa Luxemburg'un kapitalist yayılma politikasını mahkûm eden tarihsel örneklerini onaylıyordu, fakat artı-değerin realizasyonu için kapitalizm dışı üretim biçimlerinin gerekli olduğu şeklindeki tezini yanlış buluyordu. Pannekoek daha önceden Chemnitz Parti Kongresi'nde Bernstein ile giriştiği polemikte, emperyalizmin burjuvazinin bir "akli dengesizliği" olmadığını vurgulamıştı. Bu nedenle emperyalizm, kapitalizmin daha eski biçimlerine geri dönülerek alt edilemezdi. Emperyalizmi aşarak sosyalizme ulaşmak, mümkün olan tek yoldu ve bu yol kitlelerin pahalılığa, gericiliğe ve silahlanma ve savaş politikasına karşı kararlı mücadelesiyle açılmalıydı.[257]

"Sorunun bu denli bir kalın kafalılıkla anlamsızlaştırılması" Rosa Luxemburg'u şaşkınlığa uğratmıştı.[258] Buna karşın Lenin Pannekoek'un eleştirisine hak verdi; kendisi de 14 yıl önce Tugan-Baranowski'ye ve Narodniklere karşı, artı-değer realizasyonunun "saf" kapitalist toplumda da mümkün olduğu tezini savunmuştu.[259] Rosa Luxemburg bu konuda tümüyle farklı bir görüşteydi ve şu saptamada bulundu: "90'lı yıllarda Rus Marksistleri kuşkucu anlayışların kökünü kuruttu ve bugün hâlâ zafer çığlıkları atıyor. Oysa o zamanki rakipleri gerçeğe çok daha yakındı ve Marksizm'i bizim 'muzaffer kiliseden' çok daha derin algılamıştı. Konuyu tam anlamıyla ele aldıktan sonra bunu açıkça dile getireceğim."[260] Lenin 1913 yılında kitabı okuduktan sonra bir makale taslağı hazırladı. Taslakta Rosa Luxemburg'un "korkunç yanılgıları"ndan, diyalektik yerine eklektiğin hâkimiyetinden, Marx'ın teorisine "başarısız bir ilave"den ve "yanlış bir yorum"dan bahsedilmekteydi.[261] Rosa Luxemburg'un emperyalizm te-

orisi üzerine yapılan tartışmaların bugüne değin sürekli yeniden gündeme gelen ana başlıkları, *Sermaye Birikimi* hakkında 1913 yılında yayınlanmış olan yorum ve tartışmalarda da yer alıyordu. Eleştirmenlerin haklı itirazları da çoğunlukla aşırı kuramsal formüle edilmişti. Rosa Luxemburg'un büyük teorik yanılgılarının ortaya saçılması, dikkatleri üç önemli noktadan saptırdı: Birincisi, kapitalizmin son dönem gelişme eğilimlerinin analiz edilmesi ve daha önceki uygulama ve perspektiflerle karşılaştırılması; ikincisi, Marksistlerin dikkatini dünyanın diğer bölgelerindeki ekonomik gelişme aşamasına ve Avrupalı büyük devletlerin dünya çapındaki müdahalesine yöneltmesi ve nihayet üçüncüsü, "emperyalizm" olgusunun yeni bir değerlendirmeye tabi tutulması. Marx'ın, ebediyen geçerli öğretisinde kapitalizmin gelecekteki gelişimini de açıkladığını ve emperyalizmin çoktan incelendiğini iddia etmek saçmalıktı. Hakikat arayışı, yanılgılardan tümüyle azade olamazdı.

Rosa Luxemburg "tepeden tırnağa silahlanmış bir şekilde halkları katleden emperyalizmin kanlı hezeyan ve çırpınışlarının tam ortasında", Marx'ın *Kapital*'deki "Mülksüzleştirenler mülksüzleştirilecek" öngörüsünün, ölümünden 30 yıl sonra giderek yaklaşmakta olduğu görüşüne bir yandan katılıyor, bir yandan da onu eleştiriyordu: "Marx'ın 60'lı yıllarda İngiltere örneğinde irdeleyip açıkladığı kapitalist olgunluk dönemi, sermayenin bugün dünyaya hükmeden iktidarı ve son emperyalist sürecinin her şeyi göze alan çılgınlığıyla karşılaştırıldığında, acemi ve kekeleyen bir çocukluk dönemi gibi gözüküyor."[262]

Marx için olduğu gibi Rosa Luxemburg için de "eğer tüm uygarlık bir yok oluşa sürüklenmeyecekse"[263] sosyalizmin gerçekleşmesi kaçınılmazdı.

Emperyalizmin yakında kapitalizmin kaçınılmaz çöküşüne yol açacağı şeklindeki katı tez, Rosa Luxemburg'un Marx eleştirisine katılanlarca da kusurlu bulunuyordu. Ancak Rosa Luxemburg için Marksizm "sürekli yeni anlayışlara ulaşmaya çalışan, belli biçimlerde sabitlenmekten nefret eden ve özeleştirinin ruhsal çekişmelerinde, tarihsel fırtınalarda yaşam gücünü koruyabilen"[264] devrimci bir dünya görüşüydü. Bu bağlamda yanılgı ve hatalar meydana gelebilirdi, fakat sürekli değişen bir dünyada dogmatizme savrulmamak için böylesi bir yaklaşım mutlaka korunmalıydı.

### Hep beni esir alan bir şeylere ihtiyacım var

Cenevre Gölü'nde Clarens'de geçirdiği ilkbahar tatilinden hemen sonra Rosa Luxemburg yeni bir tutkuya kapıldı ve 10 Mayıs 1913'te kurutulmuş bitki koleksiyonunun ilk dosyasını tamamladı. Koleksiyon 20 Mayıs'ta yirmi sayfadan fazlaydı. Daha sonraları hatırladığına göre 1908 yılında coşkuyla resim yapmaya başlamıştı, şimdi ise "başka bir kaçıklık" peşindey-

di. "Südende'de (Berlin'in ormanlık bir bölge –*çev.*) bitki tutkusu beni esir aldı ve toplamaya, preslemeye ve incelemeye başladım. Dört ay boyunca kırlarda dolaşmaktan veya keşif gezilerinden eve getirdiklerimi düzenlemekten başka hiçbir şey yapmadım. [...] Ciddi bir şahsiyetten –talihsizlik bu ya– her zaman mantıklı bir şey yapması beklenir; oysa benim hep, beni esir alan bir şeylere ihtiyacım var."[265] Ağustos 1913'te koleksiyonu 10 dosyaya genişlemişti ve hepsinin üzerinde bitkilerin hangi süre içerisinde toplandığı yazılıydı. Rosa Luxemburg savaş sırasında hapiste de bitki dosyaları hazırlamaya devam etti, toplamda 20'şer sayfalık 18 dosya günümüze kaldı. Bu dosyalar Rosa Luxemburg'un ne denli büyük bir tutkuyla bu hobiye bağlandığını ve bitkileri belirlemek ve gruplara ayırmak için ne çok botanik kitabı incelediğini kanıtlıyor. Dosyaların üzerindeki yazılarda, preslenen bitkinin Almanca ve Latince adı yer alıyor. Bitkinin eksik veya ufalanmış bölümleri çoğu zaman bir çizimle tamamlanmış. Sayfaların bazılarında sap, yaprak veya çiçeğin nereden olduğu yazılı. Rosa Luxemburg sıkça hediye gelen demetlerin çiçeklerini de presliyordu. Örneğin 1913 yazında Kurt Rosenfeld ona Innsbruck yakınlarındaki Schönberg'den Alman centiyane, çan çiçeği ve benekli orkide gönderdi.

Doğanın türlü türlü ve gizemli yapıları ve renkli detay zenginliği Rosa Luxemburg'u mutlu ediyordu. Tüm duyuları yeni tutkusu için harekete geçmişti. Hiçbir çayır, kır veya ormandan yeni bir keşif yapmadan, eve götürmek üzere ot, çiçek veya dallar toplamadan dönmüyordu. Geniş bir bitki coğrafyasında incelemeler yapıyor ve koleksiyon coşkusunu çevresine de aktarıyordu; aynı zamanda resim yapmaktan da hoşlanan, evdeki yardımcısı Gertrud Zlottko'ya bile.

3 Ağustos 1913'te Zetkin'lerin Stuttgart/Degerloch'daki evine varır varmaz Gertrud Zlottko'ya bir paket gönderdi, daha ilk gezintilerinde yeni bitkiler keşfetmişti. 4 Ağustos'ta Zlottko'ya paketin gelip gelmediğini ve içindekilerin sıcaktan etkilenip etkilenmediğini sordu.

Arkadaşlarından çiçek hediye aldığında uzman bir tavırla bunların ne denli büyük bir hazine olduğunu açıklıyordu. Hapiste de keşif ve gözlemlerini not aldı, bunların birçoğu mektuplarına yansıdı. Örneğin 1913 yılından beri kendisinin kırtasiye işlerini üstlenen ve kısa zamanda en yakın arkadaşlarından birisi olan Mathilde Jakob'a şöyle yazdı: "Ortası ipeksi kahverengi olan küçük sarılar andizotu (İnula Helenium), ayçiçeği benzeri büyük sarılar yıldızkökü (Helianthus tuberosus) ve nihayet nefis kokan salkım salkım minik sarılar Kanada papatyası (Solidaco Virgaurea), her üçü de bileşikgiller familyasından. Şahane sarımsı kırmızı yapraklar tabii üvez ağacı yaprağı, kan kırmızısı dal Prunus veya 'Türk kirazı', gülgiller familyasından. Altı kurşuni, üstü koyu yeşil yapraklı dal ise bir keçisöğüdü. Yıl-

dız çiçeklerinin rengi tarif edilemez güzellikte, tüm buket tam anlamıyla bir sonbahar manzarası."[266]

Mathilde Jakobs'un botaniğe duyduğu ilgiyi koruması Rosa Luxemburg'u çok sevindiriyordu. 1915 yılında Jakobs'a şunları yazdı: "Yeni botanik atlaslarının neredeyse hepsini tanıyorum, hiçbiri işe yaramaz. Bitkiler üzerine en iyi kitap, 25 Marka bir sahaftan aldığım eski ve hiçbir yerde bulunmayan bir çalışma (onsuz yapamadığım için burada hücremde duruyor). Bu kitap ikimize de yeter, onun tadını aynı Mimi gibi birlikte çıkaracağız."[267] Rosa Luxemburg'un bitki koleksiyonunda 1880 yılında Berlin'de yayınlanan "A. W. Eichler'in Doğa Sistemi, Özel ve Tıbbi-Ecza Botaniği Derslerinin Özeti" adlı kitaptan birçok alıntı yer alıyor. Rosa Luxemburg 1917 yılında Sophie Liebknecht'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Akçakavağın olgun çiçekleri dağılıyor ve tohum bulutları kar taneleri gibi havaya yayılıp toprağı ve tüm avluyu dolduruyordu. Kurşuni bulutun havada uçuşması ne kadar hayaletimsiydi! Akçakavak çok geç çiçek açıyor ve bu yoğun tohum dağılımı sayesinde çok geniş bir alana yayılıyor; küçücük fidanları yabani ot gibi duvar yarıklarından ve taşların arasından fışkırıyor."[268]

**Önce tartmalı, ama sonra cesaret etmeli!**

9 Ağustos 1913'te Rosa Luxemburg yine Berlin'deydi; ayın 10'unda Berlin-Rummelsburg'da Niederbarnim Sosyal Demokrat Seçim Bölgesi Derneği'nin genel kurulunda ve ayın 13'ünde Berlin-Mariendorf'ta "politik kitlesel grev" üzerine konuşmalar yaptı. Burada İsviçre/Passug'dan August Bebel'in acı ölüm haberini aldı ve bir kez daha güneye doğru yola çıktı. Hüzünle, "Bebel'in tabutunun önünde uzun bir süre durdum, çok güzel görünüyordu, hayattayken olduğundan çok daha güzel" diye yazdı.[269] Gelecek kongrede Bebel'e solcuların da güven duyacağı bir halef bulunabilecek miydi?

14 Eylül ile 20 Eylül 1913 tarihleri arasında toplanacak olan Jena Parti Kongresi'nin gündem ve karar listesi giderek uzuyor, aynı görüşte olanların toplantı ve "buluşma"ları sıklaşıyordu. Ancak Rosa Luxemburg kendini güçsüz hissediyordu. Henüz Temmuz sonunda Leo Jogiches'e kederli bir şekilde şunları aktarmıştı: "Bana gelince, yapılabilecek en aptalca şeyi yapıyorum: Hastayım, kalbime giren kramplar çalışmamı engelliyor ve bu durum beni, bu olağanüstü zamanda deli ediyor. Dün yataktaydım ve doktoru çağırdım. Kalbimde 'küçük bir hata' teşhis etti ve üstüne buz koymamı istedi. Yağmur gibi yağan işler arasında sabrım tükendi, sonunda bugün ayağa kalktım. K. K'nın [Karl Kautsky] ikinci makalesi baştan sona beni hedef alıyor, hatta içinde benim makalemden alıntılarla. Herhalde birinci makaleden sonra saldırısının çok vahim bir izle-

nim yarattığını ona söylemiş olmalılar ki, bu sefer yazının altına imzasını koymamış. Kautsky'nin makalelerini harika buluyorum, onu bir seferde silip süpürebilirim. Bir de gücüm olsa! Gücüm!..."[270] Rosa Luxemburg Karl Kautsky'nin "Düşünceli Gözlemler Üzerine Düşünceler"[271] başlıklı makalesini kastetmekteydi. Kitlesel grev üzerine yeniden sert bir tartışma meydana geldi. Tartışma 1910 yılına göndermeler içeriyordu, fakat toplumsal arka plan değişikliğe uğramıştı.

Sosyal demokrat parti bu arada milyonlarca üye ve taraftara kazanmıştı ve iç ve dış politikada yeni meydan okumalarla karşı karşıyaydı. 1913 yazında bir aşırı üretim krizi başlamıştı ve işsizlik artmaktaydı. Sosyal demokrat Reichstag grubunun bir işsizlik sigortası veya desteği sağlama çabalarının önü kesildi. Hükümetin görüşüne göre silahlanmanın hızlanması, sosyal reformist ödünlere izin vermiyordu. İşveren kuruluşları, işçi sınıfına karşı daha sert şekilde harekete geçme konusunda görüş birliğine vardı. Yeni gerici örgütler kuruldu ve halk milliyetçi sloganlar ve şoven kışkırtmalarla yönlendirilmeye başladı. Tüm Almanlar Birliği'nin başkanı Heinrich Claß savaşı açıkça halkın tüm iyi, sağlıklı ve güçlü unsurlarının kaynağı olarak tanımladı. "Almanya ve Gelecek Savaş", "Uyan Almanya", "Barış Hareketi ve Alman Halkı İçin Arz Ettiği Tehlikeler" ve "Dünya Barışının Öncüsü Olarak Önümüzdeki Dünya Savaşı ve Almanlık İçin Mücadele" gibi sloganlar, kitlesel olarak dağıtılan militarist ve şoven broşürlerin başlıklarıydı. Rosa Luxemburg şu saptamada bulundu: "Sendikal mücadele, parlamento, militarizmin hamleleri, artan savaş tehlikesi, sendikal örgütlenme hakkının tehdidi, sosyal reformların durması ve burjuva muhalefet partilerinin gericiliğe savrulması gibi tüm alanlarda kendisini gösteren *sınıf çelişkilerinin keskinleşmesi*, işçi sınıfının geniş kesimlerinde derin kaygılara yol açmış ve daha keskin mücadele araçlarının kullanılmasını gündeme taşımıştır."[272]

Rosa Luxemburg ile birlikte Peter Berten, Heinrich Laufenberg, Georg Ledebour, Karl Liebknecht, Anton Pannekoek, Friedrich Westmeyer ve Clara Zetkin gibi etkin solcu ve devrimci sosyal demokratlar da kitlelerle liderleri arasındaki ilişkinin yeniden gözden geçirilmesini ve kitlelerin bilinçlendirilmesine ve harekete geçirilmesine özel bir önem verilmesini talep etti. Parti olayların peşinden sürüklenmemeli, yurttaşların çıkarlarını daha aktif temsil etmeliydi. 1913 yılında politik kitlesel grevle ilgili olarak lehte veya aleyhte görüş belirten neredeyse tüm sosyal demokratlar, kitlelerin taleplerine dayandıklarını iddia ediyorlardı. Eduard Bernstein, Ludwig Frank ve Philipp Scheidemann politik kitlesel greve yalnızca Prusya seçim kanunu hareketi için başvurulabileceğini savundu. Kitlesel grev ayrıca sendika liderlerinin onayına bağlı olmalıydı. Şimdilik

herkes örgütün ve disiplinin güçlendirilmesine yoğunlaşmalıydı. Buna karşı Rosa Luxemburg, görüşlerini bir sapma olarak aşağılayan sağ kanat temsilcileriyle süren tartışmada, partinin atak bir taktik gütmesini savunuyor; Karl Liebknecht, Anton Pannekoek ve Clara Zetkin gibi, makaleleri ve konuşmalarıyla lider, örgüt ve kitleler arasındaki ilişkinin ilkelerini geliştiriyordu. Yalnızca somut hedef güden devrimci bir politika kitlelerin cesaretini güçlendirebilir ve bilincini derinleştirebilirdi. Parti elbette ilk planda işçi sınıfının bilinçli azınlığının ifadesiydi. Fakat kararlı bir şekilde halkın gerçek çıkarları için mücadele ettiği ölçüde, bir azınlık, nesnel açıdan çoğunluğu temsil ederdi. Parti, gelecekteki kitlesel hareketlerin düşünen ve yöneten beyni ve örgütsel omurgasıydı. Sınıf düşmanının olası tepkilerini göz önünde bulundurmak, parti politikasında duraksama ve gerilemelere yol açmamalı; tam tersine düşman kitlesel eylemler aracılığıyla ödünlere zorlanmalı ve yenilgiye uğratılmalıydı. Rosa Luxemburg August Bebel'e atıfta bulunarak diyordu ki, "İnanıyorum ki, gerçek politik liderlerin, bizimki gibi milyonlarca üyesi olan bir kitle partisinin liderlerinin bu sıfatı hak etmeleri için ilk önkoşul, kitlelerin ruhunda yükselen duygulara kulak verebilmeleridir."[273]

Rosa Luxemburg, Karl Kautsky'nin kitlesel grev tartışmasını yatıştırma çabalarını ve "macera", "komplo" ve "kargaşalara" karşı uyarılarını şu sözlerle eleştirdi: "Kautsky anarko-sendikalizm, Blankizm ve 'devrimci jimnastik' kokusu alıyor, [...] 'Ruslarımızı' her türlü örgüte düşman olmakla ve yığınları parlamenter haklardan tiksindirmeye çalışmakla itham ediyor. [...] Kautsky'nin savaş açtığı tehlikeler, kendi hayal gücünün yel değirmenlerinden başka hiçbir şey değil."[274] Ona göre taktik hamleleri ve dolayısıyla politik kitlesel grevi tartışmaya açan "alçakların" sayısı "korkutucu" boyutlardaydı. "O halde Stuttgart, Essen, Solingen, Aşağı Ren Bölgesi, Berlin, Gotha Dukalığı örgütleri, *Eşitlik* gazetesi ya da Braunschweig, Elberfeld, Erfurt, Nordhaus, Bochum, Dortmund ve daha birçok parti yayın organının kurulları maceracı ve anarşist sendikacılardan oluşuyor, Alman sosyal demokrasisi 'Rus'tan geçilmiyor."[275]

Karl Kautsky polemiğinde, Rosa Luxemburg'un Mayıs 1913'te yayınlanan "Belçika Deneyi" başlıklı makalesine atıfta bulunuyordu. Rosa Luxemburg bu makalesinde, aynı on yıl önceki gibi destekleyici bir tavırla, Belçika işçi hareketinin genel ve demokratik bir seçim sistemi için giriştiği on günlük genel grevden bahsediyordu. Dokuz ay boyunca hazırlığı yapılan bu eylem, grevcilerin mücadeleci enerjisine rağmen, liderlerin liberalizm ile ittifakta ısrar etmesi ve parlamenter hayalleri beslemesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı. Rosa Luxemburg şu sonucu çıkardı: "Her kitlesel hareket-te belirleyici olan, yığınların devrimci enerjisi ve liderlerinin buna uyum-

lu kararlılığı ve hedefliliğidir. Bu iki moment biraraya gelirse, işçi sınıfının maruz kaldığı en ağır maddi mahrumiyetler bile hissedilmez ve en güçlü eylemler başarılabilir. Kasaların dolu olması ise, bu iki momentin yerini alamaz."[276] Belçikalılara hayranlık beslemenin bir anlamı yoktu. Tam tersine Almanya'da da önemli olan, işin diğer yanıydı: "Dudakları büzüştürmek yetmez, ıslık çalmak lazım!"[277]

Rosa Luxemburg, daha birkaç yıl önce sağ kanat tarafından Rus hayranı ve devrimci romantik olmakla suçlanan Karl Kautsky'ye, şimdi "Rus yöntemlerine" karşı çıkmayı ve onu eylemde örgütsüzlüğün, ilkelliğin, kaotikliğin ve vahşiliğin ifadesi olarak itham etmeyi vicdanıyla nasıl bağdaştırabildiğini sordu.[278]

Eylemlere örgütsüz birçok işçinin katılmasına rağmen, Kautsky'nin proletaryayı örgütlü öncü güç ve diğer yığınlar olarak ikiye ayırması ve bu ikilikte ısrar etmesi de Rosa Luxemburg tarafından sert bir şekilde eleştirildi: "Örgütsüzleri korkak ayaktakımı olarak görmek, hem proleter eylemin canlı tarihsel koşullarını, hem de örgütlülüğü ve gelişimini kavrayamamak anlamına geliyor."[279] Kitleleri Prusya'daki gerici üç sınıflı seçim sistemine karşı parlamento dışı mücadelelere kazanmadan önce, onlara parlamento çalışmalarının "olumlu" sonuçlarını göstererek genel oy hakkının önemini kavratmak gerektiği görüşü, sosyal demokrasi için kabul edilemezdi. Rosa Luxemburg "aklıselim düşünme odasında" icat edilen planı, "Reichstag'ın sosyal reformist pastırma yazına ve kitlelerin 'olumlu' parlamenter çalışma aracılığıyla yemlenmesine dönük oportünist bir spekülasyon"[280] olarak adlandırdı.

Kautsky'nin Marksizm kavrayışı onu daha az öfkelendirmiyordu: "Marksizm'in ruhunda teorik kavrayış, eylemin kuyruğuna takılmaya ve sosyal demokrasinin 'en üst kurullarının' yaptığı ve kararlaştırdığı her şeyi aklayıcı bir teskin çorbası pişirmeye hizmet etmez. Tam tersine, parti eylemine öncülük yapmak, partiyi sürekli bir şekilde özeleştiriye yönlendirmek, hareketin hatalı ve zayıf yanlarını açığa çıkarmak ve küçük işlerin düzlüklerinde gizlenen yeni yolları ve ufukları göstermek zorundadır."[281] Böylesine ilkesel bir eleştirinin hedefi olan şahıs, yine de Rosa Luxemburg'un kendisiyle yaptığı polemiğin *Yeni Zaman*'da basılacağını bildirdi. Bunun üzerine Rosa, Leo Jogiches'e memnun bir edayla "Kautsky havlıyor, fakat sonunda davetime icabet etmeyi kabul etti"[282] diye bildirdi.

Parti yönetim kurulunun karar tasarısında esas meseleden, yani atak bir taktikten bahsedilmediği için, Rosa Luxemburg kendi başına bir kitlesel grev önergesi sunmaya karar verdi. 4 Eylül 1913'te parti komisyonunda kitlesel grevin özel bir konu olarak kongre gündemine alınmaması ve yönetim kurulu karar taslağında hiçbir önerinin kabul edilmemesi üzerine yeni ve bü-

yük çaplı bir karşı kampanyaya hazırlandı. İlk saldırı 15 Eylül'de, sırtını August Bebel'in otoritesine dayayan Philipp Scheidemann tarafından başlatıldı: "Biz kitleleri, devrimci makaleler yazan, fakat kitlesel hareketleri örgütleyemeyecek olanlardan daha iyi tanıyoruz."[283] Ertesi gün Rosa Luxemburg'un politik kitlesel grev ile ilgili konumunu yarım saatlik bir konuşmayla dile getirmesine izin verildi. Leo Jogiches'e "Göründüğü kadarıyla çok iyi konuştum"[284] diye bildirdi. Karar taslağı Magdeburg Parti Kongresi'ne kıyasla 80 oy daha fazla topladı, fakat 142'ye karşı 333 oyla açık bir şekilde reddedildi. Kongre ayrıca Reichstag grubunun silahlanmanın finanse edilmesi konusundaki oportünist tutumunu onayladı. Sosyal demokrasinin bu resmi sağa kayışı, vefat eden August Bebel'in yerine, Hugo Haase'nin yanında Friedrich Ebert'in başkanlığa seçilmesiyle perçinlenmiş oldu.

Rosa Luxemburg karşıtlarına boyun eğmeyerek Jena'da beş kez konuşma kürsüsüne çıktı. Ona göre parti kongreleri "kurulların arzu ve görüşlerine hurra çekmek için değil, kurullara yığınların taleplerini bildirmek için" yapılmalıydı.[285]

### Alçaklıklara boşverin

Paul Lensch 1913 Temmuz'unda hakaretlerle yayın kurulundan kovulduğundan beri, Rosa Luxemburg *Leipzig Halk Gazetesi*'yle kan davası içindeydi. Leipzig parti yönetimi Lensch'in yazı işleri sorumlusu olarak yükümlülüklerini ağır bir şekilde ihlâl ettiği iddiasında bulunmaktaydı. Julian Marchlewski gibi uzun süredir gazetede çalışanların ve Franz Mehring ve kendisi gibi yazarların kanaati, karar aşamasında dikkate alınmamıştı. Bu "demokratik" yöntem sonucu yetkinin, makamını doğrudan Rosa Luxemburg'a karşı kullanan Hans Block'un eline geçmesi nedeniyle, sol kanat gazeteyi kaybetmiş görünüyordu.

Rosa Luxemburg henüz Jena Parti Kongresi'nde, militarist harcamaları onaylamış olan Reichstag grubunu ilkesel olarak eleştirmişti. Altı yazıdan oluşan "Reichstag Grubu ve Askeri Tasarı" başlıklı yazı dizisinde, savunma bütçesine katkıya ve Mülk Artışı Vergi Kanunu'na verilen onayı Enternasyonal manifestolarının ve parti kararlarının ihlâli olarak mahkûm etti. 37 vekilin vetosuna rağmen gerçekleştirilen ve pek çok üyenin büyük önem verdiği anti-militarist ilkelerin terk edilmesi anlamına gelen bu adımın, "sosyal demokrasinin 'ilk büyük başarısı', 'Almanya'nın eski maliye politikasının aşılması' ve sosyal demokrat programın ilk uygulaması"[286] olarak övülmesi onu daha da öfkelendiriyordu.

Rosa Luxemburg "bugünlerde Alman meseleleriyle ilgili görüşmelerden"[287] başını alamıyor, tedirgin parti üyeleriyle konuşuyor ve toplantılarda kürsüye çıkıyordu. Łódź'da 40.000 tekstil işçisine karşı lokavt uygulan-

ması, omzuna yeni görevler yükledi. SDKPiL gazeteleri için yazılar yazıyor, dayanışma bağışları örgütlüyor ve grev alanında farklı örgütler arasındaki rekabeti önlemek amacıyla Sendikalar Genel Komisyonu ve Tekstil İşçileri Birliği'yle görüşmeler yürütüyordu.

Yine her şey üst üste geldiği için, Rosa Luxemburg birkaç günlüğüne Stuttgart'a kaçtı, fakat orada da huzur bulamadı. "Reichstag Grubu ve Askeri Tasarı" makalesine yanıt olarak 4 Ağustos'ta *Leipzig Halk Gazetesi*'nde "Kökten Ret mi?" başlığıyla çıkan yazı onu zıvanadan çıkardı ve "Block'a derhal *çok kaba* bir mektup"[288] yazmasına neden oldu: "*Leipzig Halk Gazetesi*'ne katkı koymaya başladığımdan bu yana, yani 15 seneden beri, yayın kurulu hiçbir zaman gazetede yayınlanan makalelerime karşı bir yorum yapmadı. [...] Üstelik de, reddin kökten olup olmadığı şeklindeki biçimsel ayrımı tam şu anda, yani grup içerisindeki oportünistler için tartışmayı somut politik durumdan genel ilkeler sisine kaydırmaktan iyisinin olamayacağı bir zamanda ön plana koyuyorsunuz. Ben tam altı makaleyle, parlamento grubu çoğunluğunun yarattığı zihin bulanıklığına karşı kitlelerin eline somut bir argüman vermek ve tüm elle tutulur, pratik bakış açılarını toplamak üzere elimden geleni yapmaya çalışırken, siz beni böylesine uygunsuz bir taktikle arkadan vuruyor ve bu 'kökten sorunun' verimli bir tartışma için önkoşul olduğunu ileri sürüyor, yani bana dolaylı bir ihtar veriyorsunuz."[289] Hans Block'un "editoryal pisliğinin" konuyu aydınlatmak yerine daha da karartmaya hizmet etmesi, Rosa Luxemburg'u çileden çıkarmıştı.

Rosa Luxemburg 6 Ağustos 1913 tarihli bu mektupla *Leipzig Halk Gazetesi*'ndeki çalışmalarına son verdi. Block'un Rosa Luxemburg'un "mükemmel makalesine" karşı yazdığı yazıyı okuyan Franz Mehring de aynı adımı atmayı düşünüyordu. Rosa Luxemburg yayın kurulunda bulunan Julian Marchlewski'ye "Mehring ile birlikte Leipziglileri sıkıştırma"[290] talimatı verdi. Fakat yayın kurulu çoğunluğu, Erfurt programı doğrultusundaki bu muhalefeti boşa çıkardı.

Alman sosyal demokrasisinin neden geleneklerinden ve programından sapmaya başladığını ve önde gelen kuramcıların neden yalnızca bunu meşrulaştırıcı bir ideoloji ürettiğini tartışan "Parti Kongresi'nin Ardından" başlıklı makale dizisi, benzer bir duruma yol açtı. Rosa Luxemburg bir yandan güçlükle bu makaleleri yazmaya çalışırken, diğer yandan da 24 Eylül'den itibaren Frankfurt/Main havzasında yeni bir toplantı gezisine çıkmış bulunuyordu.

"Kafamın içi bitkinlikten bomboş" diyen Rosa Luxemburg, Leo Jogiches'e solcuları "bozgundan" sonra yeniden nasıl cesaretlendirebileceğini sordu.[291] Sonunda yönetim kurulu üyeleri ve "Marksist merkez" temsil-

ci ve taraftarlarının parlamento grubu politikasını aklayan ve Rosa Luxemburg, Franz Mehring, Karl Liebknecht ve Clara Zetkin çevresindeki solcuları "radikalist" olarak tecrit etmeye çalışan tehlikeli oportünizminin foyasını meydana çıkarmaya yoğunlaşma kararı aldı. *Leipzig Halk Gazetesi*'nin bu makaleleri yazı işleri sorumlusu Marchlewski'ye rağmen geri çevirmesi nedeniyle, bunlar ancak 1927 yılında basılabildi.[292] Rosa Luxemburg hiçbir hayale kapılmadan *Leipzig Halk Gazetesi* skandalının "sol kanadı korkunç bir şekilde" küçük düşürdüğünü ve "zayıflığını su yüzüne"[293] çıkardığını itiraf etti.

Son kanat, 1913 yılında artık gerçekten de partide az sayıda önemli pozisyonu elinde tutmaktaydı: Clara Zetkin denetleme komisyonunun üyesi ve *Eşitlik*'in yazı işleri sorumlusu, Karl Liebknecht Reichstag grubu üyesiydi; Rosa Luxemburg ve Franz Mehring ise parti okulunda ders veriyordu.

Ülke çapında dağıtılan gazetelerde makale yayınlama olanaklarının zorlaşması nedeniyle, Rosa Luxemburg, Julian Marchlewski ve Franz Mehring makalelerini tüm Almanya'ya ulaştırabilecekleri *Sozialdemokratische Korrespondenz* (Sosyal Demokrat Haber) projesini hayata geçirmeye karar verdi. 27 Aralık 1913'ten 21 Aralık 1914'e kadar, 60 gazete redaksiyonu, *Eşitlik* gazetesi ve 14 şahıs tarafından yayınlanmış 150 teksir sayısı çıktı. Ocak 1915 ile 13 Mayıs 1915 arasında Julian Marchlewski'nin "Ekonomik Panorama"sı hâlâ bu yöntemle dağıtılmaktaydı.

*Sosyal Demokrat Haber*'in temize çekme, teksir ve adreslere gönderme işlerinde Mathilde Jacob paha biçilmez yardımlarda bulunuyordu. 8 Mart 1873 doğumlu Berlinli babasının ölümünden sonra, annesinin ve kız kardeşinin geçimini sağlamak için 1907 yılından beri Moabit semtinde bir satış elemanı ve bir çırağın çalıştığı küçük bir yazı ve tercüme bürosu işletmekteydi. İşçi hareketiyle muhtemelen, sendikal faaliyet yürüten ve bazen siparişler alan erkek kardeşi Harry aracılığıyla tanışmıştı.

Mathilde Jacob o günleri şöyle hatırlıyor: "Karski [Marchlewski] ve Mehring makalelerini bana dikte ediyordu. Rosa Luxemburg'un yola ve zahmete katlanmasını önlemek için, onun makaleleri de bu ikisi tarafından dikte edilmeye başlandı. Bu arada bazı küçük hatalar meydana geldi ve yazılarındaki baskı hatalarından nefret eden Rosa Luxemburg bana uğramak zorunda kaldı. İlk ziyaretinde kısa bir süre birlikte çalıştıktan sonra 'Makinenizde tam bir ustasınız' dedi. Aramızda hemen bir bağ oluştu ve dikteden sonra teksire de yardım etmek istedi. [...] Kendisi tarafından yapılan düzeltmelerin teksirde tam çıkmaması üzerine 'Hay Allah, bu işte bile beceriksizim!' dedi."[294] Daha iyi bir eğitim hayalleri kuran Mathilde Jacob, Rosa Luxemburg'a hayran kalmıştı. "Rosa Luxemburg daha ilk geldiğinde [...] ondan hemen çok etkilendim. Her şeyi anlıyor gözüken büyük

parlak gözleri, mütevazılığı, iyi kalpliliği ve her türlü güzellik karşısında duyduğu çocuksu sevinç kalbimin daha hızlı atmasına neden oldu. Neredeyse fakir sayılabilecek giysiler içinde olan bu yaratıcı ve zeki kadına hayranlık duydum."[295]

Rosa Luxemburg bu güvenilir, alçakgönüllü, her zaman yardıma hazır ve sıcak kalpli kadınla beraber, kısa bir süre içerisinde birçok derdine ortak olan ateşli bir hayran, dost ve arkadaş kazandı.

Alman sosyal demokrasisine adım attıktan ve yayıncı, ajitatör ve eğitmen olarak birçok yerel örgütte büyük bir saygı elde ettikten 15 yıl sonra, parti yönetim mercilerinde ve yayın organlarında Rosa Luxemburg'un eleştirel-yapıcı görüşlerini çarpıtma ve etkisini sınırlama eğilimleri artmaktaydı.

Rosa Luxemburg buna karşın Stuttgart, Mülhausen (Alsas), Chemnitz, Elberfeld-Barmen ve Gotha Dukalığı'nın sosyal demokrat seçim bölgesi derneklerinde kendi görüşlerinin etkili olduğunu görüyor, bundan memnuniyet duyuyordu. Stuttgart'ta faaliyet gösteren Jacob Walcher veya iş arayan Rosi Wolfstein gibi eski öğrencilerini cesaretlendirmeye çalıştı. "Her şeyi neşe ve sevinçle karşılayın –haklı olan sonunda galip gelir."[296]

Dogmacılar, 1907 yılından itibaren parti okulundaki derslerine ya da toplantı ve kurslarına katılan parti üyeleri sayesinde Alman sosyal demokrasisi içerisinde sürekli genişleyen sağlam bir arkadaş çevresine sahip bu eleştirel Marksist'ten korkuyor ve nefret ediyordu. Karşıtları onu tecrit etmeyi başaramıyordu; fakat öte yandan Rosa Luxemburg da 1913 yılının Sosyal Demokrat Partisi'nin, 1898'de çekim gücüne kapıldığı August Bebel, Wilhelm Liebknecht ve Karl Kautsky'lerin partisi olmadığını biliyordu. Parti Hugo Haase ve Friedrich Ebert'in başkanlığında ve sosyal reformist parlamenterlerin çoğunluğu oluşturduğu 110 kişilik etkin Reichstag grubuyla geleneklerinden, programından ve kapitalizme ve militarizme karşı kararlı bir duruştan düşündürücü bir şekilde uzaklaşıyordu. Rosa Luxemburg 1913 Jena Parti Kongresi'nde partinin önlenemez bir şekilde yokuş aşağı yuvarlandığını öne sürdü. Korkusu oydu ki; "eğer savaş çıkarsa ve biz bunu engelleyemezsek, savaş harcamalarının dolaylı veya doğrudan vergilerle karşılanması konusu önümüze gelecek. Siz de, elbette tavrınızla tutarlı olarak, savaş harcamalarından dem vuracak, onaylayacaksınız."[297]

# Notlar

1 Leo Jogiches'e, [7 Şubat 1910'dan sonra]. GB 3, s. 115.
2 Leo Jogiches'e, [Eylül 1909]. GB 3, s. 90.
3 Kostja Zetkin'e, [17 Eylül 1909]. GB 3, s. 82.
4 Clara Zetkin'e, [29 Eylül 1909'dan sonra]. GB 3, s. 89.
5 Clara Zetkin'e, [20 ile 24 Aralık 1909 arasında]. GB 3, s. 108.
6 Clara Zetkin'e, [1909 sonbaharında]. GB 3, s. 104.
7 Bkz. 18 Ocak 1910 tarihli Vorwärts, No. 14.
8 Bkz. RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 5.
9 Bkz. Ermattung oder Kampf? GW 2, s. 374.
10 Bkz. Was weiter? GW 2, s. 291.
11 Ermattung oder Kampf? GW 2, s. 371.
12 [7 Mart 1910]. GB 3, s. 120.
13 Alıntı: Luxemburg, Rosa, Die Theorie und Praxis. GW 2, s. 380.
14 Luise Kautsky'ye, 17 Mart [1910]. GB 3, s. 125.
15 Wilhelm Gewehr'den Rosa Luxemburg'a, tarihsiz. RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 7; Adolf Geck'den Rosa Luxemburg'a, 17 ve 20 Eylül 1910. SAPMO-BArch., NY 4002/61, Bl. 20-23.
16 Bkz. Kostja Zetkin'e, 7 Temmuz 1910. GB 3, s. 189.
17 Die Theorie und Praxis. GW 2, s. 420.
18 Bkz. Was weiter? GW 2, s. 295 ve 299.
19 Bkz. Die Theorie und Praxis. GW 2, s. 387.
20 Ermattung oder Kampf? GW 2, s. 373.
21 Kostja Zetkin'e, [12 Nisan 1910]. GB 3, s. 137.
22 Kostja Zetkin'e, [22 Nisan 1910]. GB 3, s. 140.
23 Kostja Zetkin'e, [18 Nisan 1910]. GB 3, s. 139.
24 Hans Kautsky'ye, [4 Nisan 1910]. GB 3, s. 133.
25 Bremer Bürger-Zeitung, 24 Mart 1910.
26 Alıntı: Nishikawa, Masao, Rosa Luxemburg in Bremen. Eine Dokumentation. IWK, 26 – Berlin – Aralık 1990, 4, s. 514.
27 Bremer Bürger-Zeitung, 7 Nisan 1910. Alıntı: Nishikawa, Masao, Rosa Luxemburg in Bremen, s. 515.
28 Bkz. Nishikawa, Masao, Rosa Luxemburg in Bremen, s. 513.
29 Der preußische Wahlrechtskampf. GW 2, s. 333; Bkz. Beier, Gerhard, Arbeiterbewegung in Hessen. Frankfurt/Main 1984, s. 221.
30 Clara Zetkin'e, [muhtemelen 9 Nisan 1910'da]. GB 3, s. 135.
31 Kostja Zetkin'e, 15 Mayıs 1910. GB 3, s. 150.
32 Kostja Zetkin'e, [7 Mayıs 1910]. GB 3, s. 147.
33 Bkz. Kostja Zetkin'e, [8 Mayıs 1910]. GB 3, s. 149.
34 Kostja Zetkin'e, 15 Mayıs 1910. GB 3, s. 150.
35 Kostja Zetkin'e, [26 Mayıs 1910]. GB 3, s. 158.
36 Bkz. Die Neue Zeit, 28 – Stuttgart – 1910, Cilt 2, s. 33 ve 68.
37 Bkz. Ermattung oder Kampf? GW 2, s. 360.
38 A.g.y., s. 352.
39 A.g.y., s. 371.
40 Bkz. a.g.y., s. 358.
41 A.g.y., s. 374 ve 377.
42 Kostja Zetkin'e, [18 Mayıs 1910]. GB 3, s. 154.
43 Bkz. Kostja Zetkin'e, [9 Haziran 1910] ve Leo Jogiches'e, [10 Haziran 1910]. GB 3, s. 168.
44 Bkz. Schumacher, Horst, Sie nannten ihn Karski. Das revolutionäre Wirken Julian Marchlewskis in der deutschen Arbeiterbewegung 1896 bis 1919. Berlin 1964, s. 88.
45 Bkz. Schleifstein, Josef, Franz Mehring. Sein marxistisches Schaffen 1891-1919. Berlin 1959, s. 287.
46 Hans Diefenbach'dan Karl Kautsky'ye, tarihsiz [1910]. IISG, Amsterdam, Kautsky arşivi, imzasız.
47 Kostja Zetkin'e, [28 Mayıs 1910]. GB 3, s. 162.
48 Leo Jogiches'e, [27 Mayıs 1910]. GB 3, s. 159.
49 Kostja Zetkin'e, [24 Haziran 1910]. GB 3, s. 180.
50 Leo Jogiches'e, [1910 Haziran başında]. GB 3, s. 164.
51 Bkz. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 200; Cartarius, Ulrich, Leo Jogiches Tyszka als Mensch und Politiker in Deutschland. IWK, 27 – Berlin – Eylül 1991, 3, s. 321.
52 Bkz. Die Neue Zeit, 28 – Stuttgart – 1909/1910, Cilt 2..., s. 336, 418 ve 421.
53 Bkz. [13 Haziran 1910]. GB 3, s. 172.
54 18 Haziran 1910, GB 3, s. 176.
55 [8 Haziran 1910 civarında]. GB 3, s. 167.
56 Zeit der Aussaat. GW 2, s. 303.
57 Bkz. Liebknecht, Karl, Zur Verwaltungsreform in Preußen. Toplu konuşma ve yazılar. Cilt II. Berlin 1960, s. 342; Laschitza, Annelies, Deutsche Linke im Kampf für eine demokratische Republik. Berlin 1969, s. 166.
58 Zeit der Aussaat. GW 2, s. 303.
59 Bkz. [18 Temmuz 1910 civarında]. GB 3, s. 194.
60 Die Theorie und Praxis. GW 2, s. 414.
61 Konrad Haenisch'e, 18 Haziran 1910. GB 3, s. 177.

62 Konrad Haenisch'e, 18 Haziran 1910. GB 3, s. 176.
63 Bkz. Kostja Zetkin'e, [7 Temmuz 1910]. GB 3, s. 188.
64 Leo Jogiches'e, [15 Temmuz 1910]. GB 3, s. 192.
65 A.g.y.
66 Karl Kautsky'den Franz Mehring'e, 16 Temmuz 1910. RZBSDNG, Moskova, Fonds 201, No. 364.
67 Hans Diefenbach'dan Karl Kautsky'ye, tarihsiz [1910]. IISG, Amsterdam, Kautsky arşivi, imzasız.
68 Die Neue Zeit, 28 – Stuttgart – 1909/1910, Cilt 2, s. 667.
69 24 Temmuz 1910 tarihli Deutsche Tageszeitung (Berlin), No. 341.
70 Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 510
71 A.g.y., s. 513.
72 [26 Haziran 1910]. GB 3, s. 182.
73 Kostja Zetkin'e, [12 Ağustos 1910]. GB 3, s. 209.
74 [4 Ağustos 1910]. GB 3, s. 210.
75 Bkz. GW 2, s. 421.
76 Leo Jogiches'e, [8 Ağustos 1910 civarında]. GB 3, s. 213.
77 Bkz. Luise Kautsky'ye, [9 Ağustos 1910] ve [9 Eylül 1910]. GB 3, s. 214 ve 230.
78 Kostja Zetkin'e, [27 Ağustos 1910]. GB 3, s. 223.
79 Kostja Zetkin'e, [27 Ağustos 1910] ve [25 Ağustos 1910]. GB 3, s. 223 ve 222.
80 Die badische Budgetabstimmung. GW 2, s. 427.
81 "K. Marx Tartışma Klubü" ve Hermann Remmele'nin Wilhelm Dittmann'a itirazının gerekçelendirilmesi, 1 Eylül 1911. RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 24.
82 Bkz. Baden sosyal demokrat eyalet örgütünün 1 Temmuz 1910-30 Haziran 1911 dönemi hakkında 26/27 Ağustos 1911 Offenbach parti kongresine raporu. Mannheim 1911, s. 4 ve 14.
83 6 Eylül 1910 tarihli Bergische Arbeiterstimme (Solingen), No. 225. RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 52.
84 Schröder, Wilhelm, Die Partei nach dem Parteitag 1909. Sozialistische Monatshefte, 13 – Berlin – 1909, 19/20, s. 1231.
85 Bkz. Ludwig Frank. Ein Vorbild der deutschen Arbeiterjugend. Berlin, tarihi belirsiz, s. 39.
86 GB 3, s. 224.
87 Bkz. GW 2, s. 450.
88 Bkz. Leo Jogiches'e, [31 Ağustos 1910]. GB 3, s. 225.
89 Almanya Sosyal Demokrat Parti Yönetim Kuruluna, [Eylül 1910]. GB 3, s. 227.
90 Leo Jogiches'e, 10 [Ağustos 1910]. GB 3, s. 65.
91 Bkz. Reisberg, Arnold, Lenins Beziehungen zur deutschen Arbeiterbewegung, s. 113; Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi, altı cilt, Cilt II. Moskova, tarihi belirsiz, s. 348.
92 Leo Jogiches'e, [31 Ağustos 1910]. GB 3, s. 225.
93 Wilhelm Dittmann'ın elyazısıyla notları (Kopenhag'dan liste ve dispozisyon). RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 34.
94 Kostja Zetkin'e, 5 Eylül 1910. GB 3, s. 229.
95 Kostja Zetkin'e, 20 Eylül 1910. GB 3, s. 232.
96 Kostja Zetkin'e, 19 Eylül 1910. GB 3, s. 232.
97 1910 Magdeburg parti kongresi tutanakları, s. 251, 258.
98 GW 2, s. 456.
99 Bkz. 1910 Magdeburg parti kongresi tutanakları, s. 435.
100 1910 Magdeburg parti kongresi tutanakları, s. 441.
101 Zetkin, Clara, Budgetfrage – keine akademische Doktorfrage. Seçme konuşma ve yazılar. Cilt I. Berlin 1957, s. 489.
102 GB 3, s. 233.
103 Leo Jogiches'e, [7 Ekim 1910]. GB 3, s. 238.
104 Leo Jogiches'e, [11 Ekim 1910 civarında]. GB 3, s. 242.
105 Bundan sonraki açıklamalar Elżbieta Ettinger'in araştırmalarına dayanıyor, s. 220.
106 Alıntı: Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 220.
107 Alıntı: A.g.y., s. 221.
108 Konrad Haenisch'e, [12 Aralık 1911'den sonra]. GB 4, s. 142.
109 GB 6, s. 172.
110 Leo Jogiches'e, [7 Ekim 1910]. GB 3, s. 238.
111 Leo Jogiches'e, [Kasım 1910 başında]. GB 3, s. 252.
112 15 Ocak 1917. GB 5, s. 160.
113 Bkz. Tolstoi als Denker. GW 2, s. 246; GB 3, s. 259 ve 262.
114 [30 Kasım 1910]. GB 3, s. 268.
115 Alıntı: GB 3, s. 236.
116 Wilhelm Dittmann'a. RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 39.
117 [18 Mayıs 1911]. GB 4, s. 60.
118 Bkz. GW 2, s. 505.
119 [11 Mayıs 1911]. GB 4, s. 54.
120 RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 9.
121 Bkz. Dittmann, Wilhelm, Erinnerungen. Jürgen Rojahn'ın derlemesi ve önsözüyle. Frankfurt/New York 1995, Cilt I, s. 175.
122 Bkz. Rosa Luxemburg ile yapılan bu top-

lantı hakkında Wilhelm Dittmann tarafından el yazısıyla tutulan notlar. RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 39; Dittmann, Wilhelm, Erinnerungen. Cilt 3, dipnot 126, s. 1063.

123 Dittmann, Wilhelm, Erinnerungen. Cilt 1, s. 175 ve 176.

124 Wilhelm Dittmann tarafından el yazısıyla tutulan notlar. RZBSDNG, Moskova, Fonds 215, Liste 1, No. 39.

125 Dittmann, Wilhelm, Erinnerungen, s. 176.

126 Kostja Zetkin'e, [15 Mayıs 1911]. GB 4, s. 56.

127 Kostja Zetkin'e, [2 Haziran 1911]. GB 4, s. 68.

128 Kostja Zetkin'e, 14 [Haziran 1911]. GB 4, s. 73.

129 Kostja Zetkin'e, GB 4, s. 73.

130 Kostja Zetkin'e, [18 Mayıs 1911]. GB 4, s. 59.

131 Kostja Zetkin'e, [22 Kasım 1911]. GB 4, s. 127.

132 1910 Kopenhagen Uluslararası Sosyalistler Kongresi, s. 34.

133 Bkz. Sozialdemokratische Partei-Correspondenz, 5 Nisan 1911, s. 106

134 XXII. Dönem Reichstag toplantıları, II. Celse, Cilt 278. Steno rapor ekleri, Berlin 1911, No. 855, s. 4106.

135 XXII. Dönem Reichstag toplantıları..., Cilt 266, s. 6002.

136 XXII. Dönem Reichstag toplantıları..., Cilt 266, s. 6139.

137 XXII. Dönem Reichstag toplantıları..., Cilt 266, s. 6142.

138 Bkz. Krieg und Frieden. Betrachtungen zur Maifeier. Die Neue Zeit, 29 – Stuttgart – 1910/11, Cilt 2.

139 Kostja Zetkin'e, [28 Nisan 1911'den sonra]. GB 4, s. 47.

140 Friedensutopien. GW 2, s. 492 ve 498.

141 A.g.y., s. 494.

142 A.g.y., s. 498.

143 Zetkin, Clara, Rüsten wir! Seçilmiş konuşma ve yazılar. Cilt I, s. 528.

144 Marokko. GW 3, s. 21.

145 Kostja Zetkin'e, [4 Temmuz 1913]. GB 4, s. 81.

146 Bkz. Dokumente und Materialien. Cilt IV, s. 348.

147 1911 Jena parti kongresi tutanağı, s. 468.

148 [25 Temmuz 1911'den sonra]. GB 4, s. 89.

149 A.g.y.

150 Bkz. GW 3, s. 12.

151 [29 Temmuz 1911]. GB 4, s. 93.

152 Bkz. Haupt, Georges, Der Kongreß fand nicht statt, s. 40.

153 GW 3, s. 20.

154 Sozialistische Monatshefte, 15 – Berlin – 1911, 15, s. 978; 24, s. 1511.

155 Bkz. Timm, Johannes, Rückblick auf den sozialdemokratischen Parteitag 1911. Sozialistische Monatshefte, 15 – Berlin – 1911, 21, s. 1319; Hue, Otto, Marokko und der deutsche Erzbedarf. Die Neue Zeit, 30 – Stuttgart – 1911/12, Cilt 1, s. 49.

156 Bkz. Bernstein, Eduard, Die auswärtige Politik des Deutschen Reiches und die Sozialdemokratie. 13 ve 15 Ağustos 1911 tarihli Vorwärts, No. 188 ve 189.

157 Bkz. Schippel, Max, Die Marokkowirren und unser Scheinradikalismus. Sozialistische Monatshefte, 15 – Berlin – 1911, 22, s. 1392.

158 Bkz. 1 Eylül 1911 tarihli Leipziger Volkszeitung, No. 202.

159 GW 3, s. 22.

160 Bkz. Friedensutopien. GW 2, s. 491; Um Marokko. GW 3, s. 5.

161 Bkz. GW 3, s. 26.

162 Bkz. Die neue Armee. GW 2, s. 525; Um Marokko. GW 3, s. 5.

163 Bkz. Marokko. GW 3, s. 23.

164 Unser Marokkoflugblatt. GW 3, s. 33 ve 34.

165 GB 4, s. 108.

166 Zur Erwiderung. GW 3, s. 44.

167 Kostja Zetkin'e, [12 Eylül 1911]. GB 4, s. 110.

168 27 Ekim 1911. IISG, Amsterdam, Roland Holst arşivi, imzasız.

169 August Bebel'den Karl Kautsky'ye, 30 Ağustos 1911. August Bebels Briefwechsel mit Karl Kautsky. Yayınlayan Karl Kautsky jr., Assen 1971, s. 269.

170 GW 3, s. 40.

171 Kostja Zetkin'e, [4 Eylül 1911]. GB 4, s. 112.

172 Bkz. Adolf Geck'den Marie Geck'e, 12 Eylül 1911. GLA Karlsruhe, 69 N 1 Geck, No. 395.

173 Bkz. GW 3, s. 145.

174 Bkz. 1911 Jena parti kongresi tutanakları, s. 349.

175 Bkz. 1911 Jena parti kongresi tutanakları, s. 350; Liebknecht, Karl, Toplu Konuşma ve Yazıları. Cilt IV. Berlin 1961, s. 463.

176 Pfemfert, Franz, Bis August 1918. Berlin-Wilmersdorf 1918, s. 14.

177 Clara Zetkin'den Aleksandra Kollontay'a, 28 Eylül 1911. SAPMO-BArch., NY 4005/81, Bl. 31.

178 Leo Jogiches'e, [21 Eylül 1911]. GB 4, s. 116.

179 Bkz. 26 Eylül 1911 tarihli Leipziger Volkszeitung, No. 223; Haupt, Georges, La deuxième Internationale 1889-1914, Paris 1964, s. 268.

180 Bkz. Lenin, W. I., Bericht über die Arbeit des Internationalen Sozialistischen Büros. Eserler. Ek Cilt (1896-Ekim 1917). Berlin 1969, s. 246.

181 Bkz. 1911 Jena parti kongresi tutanakları, s. 215 ve 270.

182 Alıntı: Rojahn, Jürgen, Um die Erneuerung

der Internationale: Rosa Luxemburg contra Pieter Jelles Troelstra. Zur haltung der radikalen Linken in Deutschland nach dem 4. August 1914. International review of social history, XXX – Amsterdam – 1985 – Bölüm 1, s. 13.

183 Alıntı: Rojahn, Jürgen, Um die Erneuerung der Internationale, s. 14.

184 Kostja Zetkin'e, [22 Kasım 1911]. GB 4, s. 127.

185 Bkz. Kostja Zetkin'e, 9 [Aralık 1911]. GB 4, s. 138.

186 GB 4, s. 138.

187 Kostja Zetkin'e, 9 [Aralık 1911]. GB 4, s. 139.

188 Bkz. Konrad Haenisch'e, [12 Aralık 1911'den sonra]. GB 4, s. 142.

189 Bkz. GW 3, s. 91 ve 100.

190 Bkz. GW 3, s. 124 ve 152.

191 Schmoller, Gustav, Die einhundertzehn Sozialdemokraten im Deutschen Reichstage. Zwanzig Jahre deutscher Politik (1897-1917). Makale ve konuşmalar. Münih ve Leipzig 1920, s. 99.

192 Was nun? GW 3, s. 99.

193 GW 3, s. 158.

194 Kostja Zetkin'e, [19 Aralık 1911]. GB 4, s. 146.

195 Kostja Zetkin'e, [6 ile 14 Temmuz 1911 arasında]. GB 4, s. 85.

196 [27 Ağustos 1910]. GB 3, s. 223.

197 Kostja Zetkin'e, [8 Haziran 1911]. GB 4, s. 71.

198 Kostja Zetkin'e, [21 Mart 1911]. GB 4, s. 38.

199 [15 Mart 1911]. GB 4, s. 35.

200 [18 Mart 1912]. GB 4, s. 184.

201 Clara Zetkin'e, [25 ile 30 Kasım 1911 arasında]. GB 4, s. 132.

202 Kostja Zetkin'e, [27 Ağustos 1911]. GB 4, s. 107.

203 Kostja Zetkin'e, [2 Nisan 1912]. GB 4, s. 43.

204 A.g.y.

205 Bkz. GB 6, s. 175.

206 Alıntı: Tych, Feliks, Ein unveröffentlichtes Manuskript von Rosa Luxemburg zur Lage in der russischen Sozialdemokratie (1911). IWK, 27 – Berlin – Eylül 1991, 3, s. 340.

207 [29 Haziran 1911'den sonra]. GB 4, s. 79.

208 Kautsky, Karl, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leo Jogiches. Ihre Bedeutung für die deutsche Sozialdemokratie. [Berlin 1921], s. 9.

209 Luise Kautsky'ye, [25 Temmuz 1911'den sonra]. GB 4, s. 89.

210 Luise Kautsky'ye, [25 Temmuz 1911'den sonra]. GB 4, s. 90.

211 Luise Kautsky'ye, [15 Ağustos 1911 civarında]. GB 4, s. 103.

212 Organizasyon komisyonunun bildirisinden (1 Ağustos 1911 tarihli), el yazısıyla. SAPMO-BArch., NY 4002/18, Bl. 33.

213 GB 6, s. 177.

214 Bkz. Tych, Feliks, Ein unveröffentlichtes Manuskript von Rosa Luxemburg, s. 339; aşağıda yazılanlar bu araştırmanın sonuçlarına dayanıyor.

215 Alıntı: Tych, Feliks, Ein unveröffentlichtes Manuskript von Rosa Luxemburg, s. 350.

216 Alıntı: A.g.y., s. 352.

217 Alıntı: A.g.y., s. 357.

218 Alıntı: Strobel, Georg W., Die Partei Rosa Luxemburgs, Lenin und die SPD. Der polnische 'europäische' Internationalismus in der russischen Sozialdemokratie. Wiesbaden 1974, s. 412.

219 Bkz. [16 Mayıs] 1911'den sonra ve [Şubat 1912 ortası civarında]. GB 4, s. 57 ve 167.

220 Bkz. Strobel, Georg W., Die Partei Rosa Luxemburgs..., s. 422; GB 6, s. 181.

221 Bkz. Camille Huysmans'a, 2 ve 16 Aralık 1912 ve [6 Şubat 1913'den önce]. GB 6, s.181, 184 ve 189.

222 20 Ekim 1913, GB 6, s. 192.

223 GW 3, s. 174.

224 GW 3, s. 175.

225 Alfred Henke'ye, 15 Kasım 1912. GB 4, s. 258.

226 Bkz. GW 3, s. 341.

227 Clara Zetkin'e, [11 Haziran 1912]. GB 4, s. 223.

228 [15 Ağustos 1911 civarında]. GB 4, s. 102.

229 Kostja Zetkin'e, [17 Kasım 1911]. GB 4, s. 125.

230 Kostja Zetkin'e, [11 Kasım 1911]. GB 4, s. 124.

231 Kostja Zetkin'e. GB 4, s. 233.

232 GB 4, s. 210.

233 Hans Diefenbach'a, 12 Mayıs 1917. GB 5, s. 234.

234 Kostja Zetkin'e, [8 Şubat 1912]. GB 4, s. 165.

235 Die Akkumulation des Kapitals oder Was die Epigonen aus der Marxschen Theorie gemacht haben. Eine Antikritik von Rosa Luxemburg. GW 5, s. 417.

236 Bkz. Eine Antikritik. GW 5, s. 431.

237 A.g.y.

238 Die Akkumulation des Kapitals. GW 5, s. 315.

239 Eine Antikritik. GW 5, s. 432.

240 Die Akkumulation des Kapitals. GW 5, s. 391.

241 A.g.y., s. 384.

242 A.g.y., s. 381.

243 GB 4, s. 261.

244 Bkz. 12 ve 14 Şubat 1913 tarihli Vorwärts, No. 36 ve 38; 1913 Jena parti kongresi tutanakları, s. 242.

245 [21 Şubat 1913'den önce]. GB 4, s. 268.

246 Kostja Zetkin'e, [1911 Mart sonu]. GB 4, s. 41.
247 [10 Şubat 1913'den sonra]. GB 4, s. 264.
248 Bkz. Hilferding, Rudolf, Mit gesammelter Kraft. Die Neue Zeit, 30 – Stuttgart – 1911/12, Cilt 2, s. 1005.
249 Bkz. 1912 Chamnitz parti kongresi tutanakları, s. 403.
250 Bkz. Bauer, Otto, Die Akkumulation des Kapitals. Die Neue Zeit, 31 – Stuttgart – 1912/13, Cilt 1, s. 874; Haupt, Georges, Der Kongreß fand nicht stat, s. 127.
251 Eine Antikritik. GW 5, s. 447.
252 A.g.y., s. 520.
253 A.g.y., s. 520.
254 Unsere Aktion gegen die Militärvorlage. GW 3, s. 230.
255 Eine Antikritik. GW 5, s. 517.
256 Bkz. 21 Şubat 1913 tarihli Leipziger Volkszeitung, No. 42.
257 Bkz. 29 ve 30 Ocak 1913 tarihli Bremer Bürger-Zeitung; 1912 Chemnitz parti kongresi tutanakları, s. 421.
258 Franz Mehring'e, [10 Şubat 1913'den sonra]. GB 4, s. 264.
259 W. I. Lenin'den Bremer Bürger-Zeitung yayın kuruluna. Lenin, W. I., Mektuplar, Cilt III. Berlin 1967, s. 152.
260 Kostja Zetkin'e, [24 Kasım 1911]. GB 4, s. 128.
261 Bkz. W. I. Lenin'den Kamenew'e. Lenin, W. I., Mektuplar, Cilt III, s. 177; Bemerkungen zum Buch Rosa Luxemburgs "Die Akkumulation des Kapitals" und Plan für den Artikel "Eine mißglückte Ergänzung zur Theorie von Marx durch Rosa Luxemburg". Leninskije Sbornik. Cilt XXII. Moskova 1933, s. 337.
262 Karl Marx. GW 3, s. 183.
263 A.g.y., s. 181.
264 Eine Antikritik. GW 5, s. 523.
265 Luise Kautsky'ye, 18 Eylül 1915. GB 5, s. 74.
266 5 Ekim 1915. GB 5, s. 78.
267 Mathilde Jacob'a, 16 Ekim 1915. GB 5, s. 80.
268 [3 Haziran 1917]. GB 5, s. 250.
269 Gertrud Zlottko'ya, [17 Ağustos 1913]. GB 4, s. 297.
270 [18 Temmuz 1913'den sonra]. GB 4, s. 285.
271 Die Neue Zeit, 31 – Stuttgart – 1912/13, Cilt 2, s. 532 ve 558.
272 Die Massenstreikresolution des Parteivorstandes. GW 3, s. 323.
273 Rede über die Taktik der Sozialdemokratie auf dem Jenaer Parteitag 1913. GW 3, s. 330.
274 Das Offiziösentum der Theorie. GW 3, s. 300.
275 A.g.y., s. 301.
276 A.g.y., s. 203.
277 A.g.y., s. 207.
278 Bkz. Das Offiziösentum der Theorie. GW 3, s. 306.
279 A.g.y., s. 309.
280 A.g.y., s. 316.
281 A.g.y., s. 319.
282 [5 Ağustos 1913]. GB 4, s. 291.
283 1913 Jena parti kongresi tutanakları, s. 234.
284 [16 Eylül 1913]. GB 4, s. 305.
285 Rede über die Taktik der Sozialdemokratie auf dem Jenaer Parteitag 1913. GW 3, s. 337.
286 Die Reichstagsfraktion und die Militärvorlage. GW 3, s. 272.
287 Leo Jogiches'e, [muhtemelen 15 ile 20 Temmuz 1913 arasında]. GB 4, s. 286.
288 Leo Jogiches'e, 7 Ağustos 1913. GB 4, s. 294.
289 Hans Block'a, 6 Ağustos 1913. GB 4, s. 291.
290 [8 Ağustos 1913]. GB 4, s. 295.
291 [26 veya 27 Eylül 1913]. GB 4, s. 310.
292 Bkz. Nach dem Jenaer Parteitag. GW 3, s. 343.
293 Leo Jogiches'e, [13 Ekim 1913]. GB 4, s. 317.
294 Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden in Krieg und Revolution 1914-1919. Mathilde Jacob'dan. Yayınlayan ve önsöz Sibylle Quack ve Rüdiger Zimmermann. IWK, 24 – Berlin – Aralık 1988, 4, s. 441.
295 Alıntı: Knobloch, Heinz, Meine liebste Mathilde. Geschichte zum Berühren. Berlin 1985, s. 34.
296 Rosi Wolfstein'a, [1913 Ekim başı]. GB 4, s. 313.
297 Rede zur Steuerfrage auf dem Jenaer Parteitag 1913. GW 3, s. 341.

# Savunma
# 1914



## Beni yok etmek istiyorlar

Sosyal demokrat parlamento grubu 30 Haziran 1913'te askeri harcamalarla ilgili kanun taslağını onaylayınca, silah tekelleri, büyük bankalar ve ordu sevinç nidaları attı. Silahlanma, Alman halkına giderek daha da arsızlaşan yalanlarla yutturulmak isteniyordu: "Avrupa elbisesi bize artık dar geliyor. Kaderimizi ellerinde tutan insanlar, Almanya'ya, güneşin altında talep ettiği ve etmek zorunda olduğu yeri kazandıracaklar."[1] Karl Liebknecht Nisan 1913'te Reichstag'da askeri harcamalar kanun taslağı üzerine yapılan tartışmalarda, Alman silah tekellerinin kâr ve güç ihtiraslarını ifşa ederek uluslararası çapta sansasyon yaratmış; silah üreticileri, hükümet memurları, ordu ve savaş ideologları arasındaki gizli ortaklığı korkusuzca mahkûm etmişti. "Bunlar, halklar arasındaki ihtilafları ganimete dönüştürenlerle aynı çevreler. Bunlar, halklar arasına ekilen ve filizlenen nifak tohumlarına baktıklarında, paradan başka bir şey görmeyenlerle aynı insanlar..."[2]

Reichstag grubunun onayı Rosa Luxemburg'a göre, "emperyalizmin mevcut tarihsel evredeki eğilimlerinin"[3] parti saflarında artık yeterince kavranamadığını gösteriyordu. Askeri harcamaları kim karşılarsa karşılasın, militarizm "proletaryanın politik köleleştirilmesinin en büyük dayanağı"[4] olarak varlığını sürdürmekteydi ve bunun "monarşist yarımutlakıyetçilik, parlamentarizmin çöküşü, *Weltpolitik* ve emperyalist eğilimlerle"[5] bağlantılarına karşı kararlılıkla mücadele edilmeliydi. Militarizmin bu devasa büyüme hızında tüketim ve gümrük vergileri artık yeterli olmadığından, ordu harcamaları kısmen de doğrudan vergilerle karşılanmaktaydı. Bu kadar da değil, "militarizmin kazandığı her mevzi, önüne geçilmez bir şekilde, bu doymak bilmez ucubenin yeni taleplerine yol açıyor; son askeri tasarı uluslararası düşmanlıkları önemli ölçüde keskinleştiriyor, yani yakın bir gelecekte yeni vergilendirmeleri kaçınılmaz kılıyor"[6].

Rosa Luxemburg sosyal demokrasinin demokratik bir milis sistemi talebinin altını çizdi ve partiyi savaş karşıtı uluslararası kararlara uymaya çağırdı. "Gericiliğin kalesi"[7] Prusya Almanya'sı parlamenter yöntemlerle sarsılamazdı.[8] Sosyal demokrat politikanın kitlelere taşınması,[9] 1913'te alevlenen "yurtsever" savaş coşkusu göz önünde bulundurulduğunda, her zamankinden daha acildi. Er ya da geç militarizmin tüm emelleri ve rezillikleri, sahip olduğu gücü kullanmayı bilen bir işçi sınıfının direnci karşısında, camın granite çarptığında parçalanması gibi tuz buz olacaktı.[10] "Bugünün Almanya'sında en küçük politik ilerlemeler ve burjuva özgürlükler bile, burjuva parlamentosunda muhalefetin ikinci baharıyla değil, ancak *parlamento dışı baskılar ve halk yığınlarının güç gösterisiyle* mümkün olabilir –bu basit gerçeği her fırsatta yılmadan ilan etmek, en önde gelen aydınlatma görevimiz olmalıdır."[11]

Rosa Luxemburg, kendisini delege olarak görevlendirmiş olan sol eğilimli Hanau-Bockenheim-Gelnhausen-Orb seçim bölgesinde Jena Parti Kongresi üzerine bilgi verirken bu düşüncelerden hareket ediyordu. 24 Eylül'de Hanau'da ve 25 Eylül'de Frankfurt/Main'a bağlı Fechenheim'da konuşma yaptı: "Olası bir savaşta işçiler ilk önce, düşman ülkede kendileriyle aynı görüşleri savunan kardeşlerine ateş etmeyi vicdanlarıyla bağdaştırıp bağdaştıramayacağını düşünüp taşınmalıdır." Rosa Luxemburg'a göre, işçilerin genel birliğini tehlikeye atmamak için "savaş durumunda kararlı bir şekilde 'Hayır, kardeşlerimizin üstüne ateş etmeyeceğiz!' demek ve bunu uygulamak"[12] kesin bir zorunluluktu. Bu "enternasyonalist" sloganlar Protestan "ulusalcı" *Frankfurter Warte* (Frankfurt Gözcüsü) gazetesinin iki redaktörünün dikkatini, 26 Eylül'de Frankfurt-Bockenheim'da düzenlenen toplantıya çekti. Rosa Luxemburg'un iki saat süren ve coşkuyla alkışlanan konuşmasını ustaca milliyetçi bir süzgeçten geçiren redaktörler, bir karalama kampanyası başlattı.

*Frankfurt Gözcüsü* 27 Eylül tarihli başyazısında savcılığı, Rosa Luxemburg'a karşı vatana ihanet gerekçesiyle dava açmaya çağırdı. Gazetenin diğer bir makalesinde davaya temel teşkil eden cümle belirtilmişti: "Eğer bizden cinayet silahını Fransız veya başka bir halka mensup kardeşimize karşı doğrultmamız bekleniyorsa, 'Hayır, bunu yapmayacağız!' deriz."[13]

*Leipzig Halk Gazetesi* 1 Ekim 1913'te "Yardım Et, Savcı!" başlıklı makaleyle tepki gösterdi: "Luxemburg yoldaş, *Haç** tarafından yeniden basılan *Frankfurt Gözcüsü* makalesine göre, Frankfurt'taki bir toplantıda işçileri 'savaş durumunda silahlarını Fransız veya başka bir halka mensup kar-

---

* Gerici *Yeni Prusya Gazetesi*'nin kısaltılmış adı –*çev.*

deşlerine karşı doğrultmayı' reddetmeye çağırdığı için güya vatana ihanete teşvik etmiş. Frankfurt'un gazete müsveddesi 'İnsan ister istemez soruyor: Nasıl bir devlette yaşıyoruz? İmparatorluğun güvenliğini korumak ve kollamakla yükümlü kurumlarımız hâlâ ayakta mı?' diye yaygara koparırken, ağırbaşlı *Haç* gazetesi de buna arka çıkıyor."

*Frankfurt Gözcüsü*'nün 27 Eylül tarihli sayısı, kimliği belirsiz biri tarafından Frankfurt başsavcısına gönderilmişti. Başsavcı 30 Eylül'de derhal Rosa Luxemburg'a karşı Ceza Kanunu'nun 110. maddesinin ihlâli gerekçesiyle ön soruşturma başlattı.[14] 27 Kasım 1913'te iddianame hazırdı.

Rosa Luxemburg 30 Eylül'de Mainz kentinde düzenlenen tıklım tıklım dolu bir parti toplantısında, bazı konuşmacıların parlamentarizm ve kitlesel grev hakkındaki görüşlerine itiraz etmesinin ardından Berlin'e geri döndü ve hiç vakit kaybetmeden parti okulundaki derslerine koyulup, eğitim kurulu tarafından organize edilen "Emperyalizm ve Militarizm" başlıklı bir konferans dizisine başladı. Ayrıca Jena Parti Kongresi üzerine bilgilendirmelere de devam ediyordu. Fransız, Danimarkalı ve Çek sosyal demokratlarla irtibatını ve Polonya partisine karşı olan yükümlülüklerini ihmal etmedi.

Bir sonraki durağı, 13 ve 14 Aralık 1913'te SDKPiL delegesi olarak katıldığı Uluslararası Sosyalist Büro'nun Londra toplantısıydı. Dünya savaşının arifesinde burada bile parti içi sorunlar gündemdeydi: İngiltere sosyalist partilerinin birleşmesiyle ilgili görüşmelerin sürdürülmesi, Uluslararası Sosyalist Büro Sekretaryası'nın raporu, Viyana Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nin hazırlıkları ve RSDİP'deki birlik sorunları. Toplantıya Almanya'dan Hugo Haase, Friedrich Ebert, Hermann Molkenbuhr ve Karl Kautsky katılmaktaydı.

RSDİP'nin birliğinin sağlanmasına yönelik iki plan ortaya koyuldu: Karl Kautsky görüş ayrılıklarının, Rus Polonya'sı da dâhil olmak üzere Rusya işçi hareketi içerisinde yer alan ve kendisini sosyal demokrat olarak tanımlayıp Rusya sosyal demokrasisinin programını kabul eden tüm grupların katıldığı "ortak bir müzakere" çerçevesinde çözümlenmesini önerdi.

Rosa Luxemburg örgütsel birliğin yeniden sağlanması için bir "sosyal demokrat uzlaşma konferansının" toplanmasını tavsiye etti. Kautsky'nin önerisi kabul edildi. Rosa Luxemburg aynı akşam migren ağrılarıyla boğuşur bir halde Leo Jogiches'e yenilgiyi bildirdi. Ertesi gün yazdığı mektupta "esas bozgun, K.K.'nin önergesinde Rusya ve Polonya'da *'kendisini sosyal demokrat olarak gören'* (!) tüm gruplarla anlaşmaya varılmasının tavsiye edilmesi ve bu çerçeveye özellikle hem Rus likidatörlerinin, hem de PPS' nin dâhil edilmesi oldu" diyordu. Lenin'in "zevzek" M. M. Litvinov tarafından temsil edilmesi ve Plehanov'un IV. Duma'daki sosyal demokrat gru-

bun bölünmesini protesto ederek Uluslararası Sosyalist Büro'dan istifa etmesi nedeniyle, Rosa Luxemburg "mevcut parti programı ve tüzüğündeki birliğin savunulmasında" yalnız kalmıştı.

Karl Kautsky Rosa Luxemburg'u "artık eski parti yok, onu yeniden canlandıramayız, yenisini kurmamız gerek" sözleriyle yanıtladı. Rosa Luxemburg'a, birtakım ifadeler üzerinde mücadele etmekten başka bir yol kalmamıştı, bunda da pek başarılı olamadı: "Benim talebim üzerine *kendisini sosyal demokrat olarak gören herkes* denilen bölümü *'parti programını kabul eden herkes'* olarak değiştirdi (eski partinin mevcut programı anlamında). Fakat bunun üzerine solculardan [PPS] birisi (Lapiński) 'veya bununla eşdeğerde bir program' (kelimesi kelimesine artık hatırlamıyorum) şeklinde, Kautsky tarafından hemen onaylanan bir ek getirdi ve bu ek Rusların da desteğini aldı. Benim önerdiğim ek ise Vandervelde tarafından, yönetimin elbette özellikle Rus sosyal demokrasisinin Rus ve Polonyalı temsilcileriyle uzlaşma arayacağı söylenerek, kabul edildi. [...] Yani şu anda Leninciler ve Plehanov Büro'da fiilen *etkisiz hale getirilmiş* durumda, likidatörler ve PPS solu ise *iyice yerleşti*. Bunun işi nereye götüreceğini söylemek zor. Tabii bizi zorla kimseyle birleştiremezler, fakat saçma sapan bir durum meydana gelecek."[15] Lenin, Rosa Luxemburg'u ağır bir şekilde suçladı.

Rosa Luxemburg Noel'i Stuttgart'ta Zetkin'lerin yanında geçirdi. Yakında başlayacak olan mahkemede militarizm ve anti-militarizm konusunda tartışmayı kızıştırmak ve direnme gücünü göstermek, Alman sosyal demokrasisinin önde gelen yöneticilerinin onu karalama ve tecrit etme çabalarına karşın büyük bir taraftar çevresine sahip olduğunu kanıtlamak isteğinden, kendisini huzurlu hissetmiyordu.

**Bir sosyal demokrat kaçmaz!**

Frankfurt (Main) Asliye Mahkemesi 1. Ağır Ceza Dairesi'nde Rosa Luxemburg'a karşı açılan davanın ilk duruşması 20 Şubat 1914'te yapıldı. Rosa Luxemburg kanunlara ve devlet düzenine karşı itaatsizliğe teşvikle suçlanmaktaydı.

Duruşmanın hemen başlangıcında, suçlandığı sözleri söyleyip söylemediği sorulduğunda hâkimleri hayrete düşürecek bir cevap verdi: "Evet, bu sözleri söyledim, fakat bu sözlerin iddianamede yorumlandığı şekilde algılanmasına itiraz ediyor ve duruşmanın sonunda görüşümü bütünlük içerisinde dile getirme hakkımı saklı tutuyorum."[16] *Frankfurt Gözcüsü*'nün redaktörü Henrici duruşmada yalnızca gazetenin 27 Eylül 1913 tarihli sayısında alıntılanan cümleyi tekrarlayabildi. Söz konusu toplantıda görevli bulunan devriye polisi Sperzel de, Henrici ve iddianame tarafından "ko-

nuşmanın doruk noktası" olarak yorumlanan sözleri duymadığını söyleyince, kanıtlar oldukça yetersiz kaldı. Diğer üç şahidin dinlenmesi de yeni kanıtların elde edilmesine yol açmadı.

Savcı Dr. Hofmann kapanış konuşmasında Rosa Luxemburg'u, kitleleri ve ihtirasları ölçüsüzce kışkırtan 1 numaralı devlet düşmanı olarak tanımladı. "Rosa Luxemburg'un kişiliği yumuşak bir değerlendirme yapılmasına izin vermiyor. O, sosyal demokrasinin en radikal kanadının en aşırı ucuna mensup ve son derece keskin konuşmalarıyla tanınıyor. 'Kızıl Rosa' takma ismini boşuna taşımıyor. Frankfurt konuşmaları kafasının içinden nelerin geçtiğini, kalbinde neler hissettiğini açıkça göstermekte. Kitlesel grevle oyun oynuyor, cinayete cesaretlendiriyor, isyana teşvik ediyor. Bunlar sanığın mevcut devlet sistemine nasıl ölesiye bir düşmanlık beslediğini açığa vuruyor. Tanınmamış herhangi bir tahrikçi bu konuşmayı yapmış olsaydı, hafif bir cezayla kurtulurdu. Fakat sanık, verilecek cezanın kendi konumuna, geçmişine ve devlet düşmanı düşüncelerine göre belirlenmesine katlanmak zorunda. Cezanın temelini, şahsın tehlikeli olmasından ziyade eylemin tehlikeli olması oluşturuyor. [...] *Sanığın işlediği suç, devletimizin yaşam merkezine bir suikastta bulunmaktır.*"[17]

Rosa Luxemburg'un yanında, savunma avukatı olarak Berlinli Dr. Kurt Rosenfeld ve Frankfurtlu (Main) Dr. Paul Levi vardı. 1877 doğumlu Dr. Kurt Rosenfeld 19. yüzyılın sonundan beri Sosyal Demokrat Parti'nin üyesiydi, 1899 yılında Berlin'de avukatlığa başlamıştı ve 1910 yılından beri kent meclisi üyesiydi. Rosa Luxemburg ile arasında dostça bir ilişki vardı. Rosa Luxemburg Rosenfeld'i parti okulundan tanıyor ve anti-militarist konumunu takdir ediyordu. 1883 Hechingen doğumlu Dr. Paul Levi burjuva bir Yahudi aileden geliyordu, Stuttgart'ta okula gitmiş ve Berlin, Grenoble ve Heidelberg'de hukuk öğrenimi görmüştü. 1906 yılında Sosyal Demokrat Parti'ye giren Levi, 1909 yılından itibaren Frankfurt/Main'da avukatlık yapıyordu ve partinin sol kanadına mensuptu. Rosa Luxemburg Rosenfeld ile muhtemelen 1913 yılında tanıştı.[18]

"Yasak kavram" olan muhbir sözcüğünü kullandığı için mahkeme başkanı tarafından daha duruşmanın başında sözü kesilen Rosenfeld, sanığın sözlerinde bir suç unsuru aramanın abesle iştigal olduğunu kanıtladı; yeni Ceza Kanunu taslağı temelinde iddianameyi delik deşik etti ve ayrıca şahit Henrici'nin muhbir sıfatıyla Luxemburg'un konuşmasını nesnel bir gözle değerlendiremeyeceğini ustalıkla gözler önüne serdi. İçinde suç unsuru bulunan iki eylemin söz konusu olduğu iddiasına karşı, hukuk doktrin ve uygulamalarında genel kabul gören müteselsil eylem ilkesini koydu. Savunma avukatı, sosyal demokrasinin anti-militarizm ilkesinin mahkûm edilmesine kararlılıkla karşı çıktı ve savcılığın toplantı özgürlüğünü yasaklamaya

çabaladığını belirtti. Rosa Luxemburg'un çok tutkulu bir konuşma yaptığı suçlamasını, Rosenfeld müvekkiline sempatisini gösteren şu sözlerle yanıtladı: "Tarihte tutku olmaksızın taş üstüne hiçbir taş koyulmamıştır. Size Hegel'e ait olan şu sözleri hatırlatmak isterim: Dünyada hiçbir büyük şey, tutkusuz başarılamadı."[19]

Rosa Luxemburg'a karşı hazırlanan iddianameyi Paul Levi de ideolojik davalardan biri olarak nitelendirdi ve Gottfried Keller'den alıntı yaparak düşünce özgürlüğü savunusunu öne çıkardı: "Dinlerin dönüşmesi, dağların ortadan yarılmasına benzer. Oluşan uçurumlara binler, yüz binler atılır. Kötü ve aşağılık bir şey yaptıkları için değil, düşünceleri farklı ve yeni olduğu için."[20] Levi'ye göre ruhların bu davası şimdi tekrarlanmak isteniyordu. Rosa Luxemburg'un savcılık tarafından öne sürülen çift karakterliliğini –bir yandan makul ve sözlerini tartarak söyleyen bir konuşmacı, diğer yandan tehlikeli bir baştan çıkarıcı– alaya aldı. Rosa Luxemburg başka insanların iradesini esir almıyor, onları yeni düşünce ve ideallerle tanıştırıyordu. Bunu cezalandırmak isteyen her kimse, "insanlığın düşünsel gelişimini" yasaklamış olurdu. Sanık herhangi bir suç işlememişti ve ceza ölçütü "farklı fikirde olanların asıldığı ve işkence gördüğü Reform çağını hatırlatıyor"du.[21] Rosa Luxemburg kesinlikle kaçmayacaktı, çünkü Almanya'da bir partisi ve "onu seven, onun sevdiği ve bir yıl hapis cezası için yüzüstü bırakmayacağı yüz binlerce insan" vardı.[22]

Rosa Luxemburg'un görkemli savunma konuşması tarihe en meşhur konuşmalarından birisi olarak geçti. Peter Nettl yazdığı biyografiye bu konuşmanın tamamını aldı.[23] Konuşmanın kurgusu gerçekten de hayranlık uyandırıcıydı.

Rosa Luxemburg hâkimlere şöyle sesleniyordu: "... Emekçi halkın sıradan erkek ve kadınları, bir Prusya savcısının beynindeki çarpık aynada bir karikatür gibi yansıyan düşüncelerimizi algılamaya kesinlikle muktedir. [...] Sayın savcı, biz sosyal demokratlar kışkırtmayız! [...] Benim o Frankfurt toplantılarında yaptığım ve biz sosyal demokratların yazılı ve sözlü olarak her zaman yaptığımız şey aydınlatmak, emekçi kitlelerin bilincine sınıfsal çıkarlarını ve tarihsel görevlerini taşımak, onlara tarihsel gelişmenin ana çizgilerini ve günümüz toplumunun içerisinde meydana gelip, gelişmenin belli bir aşamasında kaçınılmaz olarak mevcut toplumsal düzeni yok edecek ve yerine daha ileri olan sosyalist düzeni koyacak ekonomik, politik ve sosyal devinimlerin eğilimlerini açıklamaktır. Biz kitleleri bu amaçla ajite eder ve temel aldığımız tarihsel perspektifin soylulaştırıcı etkisiyle, aynı zamanda onların ahlâki yaşamlarını üst seviyelere taşırız. Aynı geniş görüş açısından hareketle ve biz sosyal demokratlarda tüm görüşler uyumlu ve bütünlüklü bir bilimsel dünya görüşünde biraraya gel-

diği için, savaş ve militarizme karşı ajitasyonumuzu da sürdürürüz. [...] Eğer halkın çoğunluğu savaşların barbarlık dolu, ahlâktan yoksun, gerici ve halk düşmanı bir olgu olduğu görüşünü benimserse, askerler üstlerinin emirlerine uymaya devam etse bile savaşlar imkânsızlaşır. Savcının görüşüne göre savaşı ordu yapar, bize göre ise savaşı yapan halktır. Savaşların olup olmayacağına halk karar verir; bugünkü militarizmin kaderi, kralın eteği altında saklanan küçük azınlığın değil, emekçi erkek ve kadınlar, yaşlı ve gençlerden oluşan kitlelerin elindedir."[24]

Rosa Luxemburg son yarım yüzyılda alınan kararlara dayanarak, devrimci sosyal demokratların anti-militarist eylemden ne anladığını ve düzenli orduların feshinin ne anlama geldiğini açıkladı.

Her kitlesel toplantıda "devrimler gibi kitlesel grevlerin de 'imal edilemeyeceğini' ve günün koşullarının dönemsel bir ürünü olduğunu" başarıyla ortaya koyuyordu. "Kitlesel grevler bugünkü gelişmelerin kaçınılmaz olarak yol açtığı, sınıf mücadelesinin bir evresidir. Sosyal demokrasinin tüm rolü, işçi sınıfının gelişimindeki bu eğilimi bilince taşıyarak, bu görevin soyluluğu temelinde işçilerin eğitimli, disiplinli, kararlı ve zinde bir halk yığınına dönüşmesini sağlamaktır. Görüyorsunuz ki, savcılık makamı iddianamede kitlesel grev hayaletini kendi anladığı şekliyle öne sürerken, beni benim fikirlerimden dolayı değil, kendi fikirlerinden dolayı cezalandırmak istiyor. [...]

Sayın Savcı, şahsım adına tüm suçlamalarınıza cevap vermeyi reddediyorum. Fakat bir konuyu belirtmek isterim: Siz sosyal demokrasiyi tanımıyorsunuz! Meslektaşlarınız, yalnızca 1913 yılında yayın organlarımıza yönelik toplamda 60 ay hapis cezası verilmesine vesile oldu.

Mahkeme Başkanı *araya giriyor*: Büyük politik vaazlar dinlemeye vaktimiz yok. Burada davaya politik açıdan değil, hukuksal açıdan bakıyoruz.

Günahkârlardan bir tanesinin olsun cezadan korkarak kaçtığını hiç duydunuz mu? Verdiğiniz dünya kadar cezanın herhangi bir sosyal demokratın bocalamasına yol açtığına veya görev duygusunu sarstığına gerçekten inanıyor musunuz? Hayır, bizim eserimiz, sizin ceza maddelerinize gülüp geçer ve tüm savcıların inadına gelişip güçlenir! [...] Sayın Savcı, size inanıyorum, *siz* kaçardınız. Ama bir sosyal demokrat kaçmaz! Bir sosyal demokrat kendi eylemlerini yadsımaz ve sizin vereceğiniz cezayı gülerek karşılar. Haydi, şimdi beni cezalandırın!"[25]

Rosa Luxemburg bu konuşmayla davayı, kuru hukuksal maddeler üzerine didişmenin ötesine taşımıştı. Frankfurt (Main) Kraliyet Asliye Mahkemesi'nin 1. Ağır Ceza Dairesi iki saat süren bir müzakereden sonra 20 Şubat 1914'te Rosa Luxemburg'u Ceza Kanununun 110. maddesini iki ayrı eylemle ihlâl ettiği gerekçesiyle "Kral adına" bir yıl hapis cezasına

çarptırdı. Rosa Luxemburg ayrıca mahkeme masraflarını karşılamak zorundaydı.[26] Clara Zetkin bu politik davayı ve sonucunu "atıcıya felaket getirecek bir ok"[27] olarak tanımladı.

Savunma avukatları karara hemen itiraz etti; itiraz beklendiği gibi sekiz ay sonra 22 Ekim 1914'te Leipzig Yüksek Mahkemesi tarafından reddedildi.[28]

Barış arzusunu dile getiren bir cümle için verilen bu toplam 14 aylık olağanüstü ağır ceza (Fechenheim konuşması için altı ve Bockenheim toplantısı için sekiz ay) fiilen yalnızca anti-militarist "tahrik"ten veya iktidara ve askerlere karşı şiddet eylemlerine girişilmesi korkusundan kaynaklanmıyordu. Rosa Luxemburg'un yurtiçi ve yurtdışı kamuoyuyla bağları koparılmak isteniyordu.

Basın organlarında konuyla ilgili haberler arttı, burjuva gazetelerinde bile farklı görüşler dile getiriliyordu. 21 Şubat 1914 tarihli muhafazakâr *Posta* gazetesi "İşte bu kadar!" diye sevindi: "Meslekten kışkırtıcı Rosa Luxemburg'un bir yıl hapisle cezalandırılması, Alman halkının geniş kesimlerine memnuniyet verecektir. *İleri*'nin kararı 'emsalsiz bir hukuksuzluk' olarak tanımlaması ve karara politik bir maksat isnat etmesi, hâkimler kuruluna karşı utanmazca bir saldırı anlamına gelmekte olup, yalnızca sosyal demokrat kışkırtıcılığın aldığı yenilgiden fayda sağlama çabasından kaynaklanmaktadır."[29] Gazete Rosa Luxemburg'u en adi şekilde aşağılıyor, fakat hatip olarak büyük bir etki gücünün olduğunu kabul etmek zorunda kalıyordu. "Bu küçük fanatik şahsı kendi ortamında gören ve özellikle de hararetli konuşmalarının etkisine tanık olan biri, onun böyle bir akıbete daha önce uğramamış olmasına şaşırır."[30] Alman Muharipler Birliği'nin yayın organı *Slogan* da, 1 Mart 1914 tarihli sayısında Rosa Luxemburg'un kanunun ağlarına takılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmekteydi.

21 Şubat 1914 tarihli *Frankfurt Gazetesi* şu saptamada bulundu: "Suç duyurusunda bulunanların amacı elbette orduya karşı bir kışkırtmayı ifşa etmek değil, kendi savaş yanlısı görüşleriyle bağdaşmayan bir politik görüşün takibata uğramasını sağlamaktı. [...] Davanın tüm demagojik yöntemlere başvurularak sosyal demokrasiye karşı kullanılacağına dair hiç şüphe yoAyaktakımının zihniyeti, Chicago'da yaşayan bir Alman'ın 14 Nisan 1914'te Adalet Bakanı'na yazdığı satırlara yansıyordu: "Frankfurt'ta verilen karar gibi kararların ağır bir hata olduğunu belirtmeme müsaade buyurun. Aşırı heyecanlı savcıları biraz 'frenlemeniz' gerekiyor. [...] Sayın Adalet Bakanı, sizin yerinizde olsam beyin özürlü R.L. karısından bir kurban yaratılmasına kesinlikle müsaade etmezdim. Ne kadar aptalca olursa olsun basit sözler (kötü niyetli iftiralar hariç) bir yıl hapis cezasını haklı kılmaz.

Sosyal demokrat zırvalar, erkek ve dişi kızıl soytarıları hapse tıkacak kadar ciddiye alınamaz. Sayın Bakan, isterik, garip ve üşütük Rosa Luxemburg'u serbest bırakın!"[31]

Rosa Luxemburg, politik sahnenin önü ve arkasındaki konuşma konusuydu. Sosyal demokratların da onun kaçacağını düşündüğünü öğrenmesi onu neşelendirdi ve 11 Mart 1914'te Walter Stoecker'e şu satırları yazdı: "Sevgili genç dostum, sizi temin ederim ki, beni darağacı da beklese kaçmam. Bunun nedeni, fedakârlıkların sosyalist eylemin doğal bir parçası olduğuna partiyi alıştırmak gereğine inanmam. Haklısınız: 'Yaşasın mücadelemiz!'"[32]

**Sevgilim, bir düşünsene, ne harika!**

Parti okulundaki hocalığın yanı sıra, Frankfurt kararına karşı protesto gösterileri de gündemdeydi. Rosa Luxemburg geçmiş aylara kıyasla daha dostça ilişkiler kurduğu avukatlarıyla birlikte bu protesto gösterilerinin hazırlığını yapmaktaydı.

Parlak ceza hukuku uzmanı Paul Levi'ye özel bir sempati duyuyordu. Bu sempati Şubat 1914'te birdenbire aşka dönüştü. Rosa Luxemburg'un Paul Levi'ye yazdığı mektuplar 1983 yılında Sibylle Quack tarafından ortaya çıkarılıncaya kadar, bu aşktan kimsenin haberi olmadı.[33]

Davayı takip eden iki ay boyunca yazılan, diğerleri gibi hitapsız olan ilk mektup, ikisinin şahsi yakınlığını ve Rosa Luxemburg'un "bir eli pantolonunun cebinde, şapkasını alnına indirmiş ve üst dudağını isyankârca öne uzatmış uzun boylu adama, küçük afacan Carlé'ye"[34] duyduğu özlemi açığa vuruyor.

Rosa Luxemburg 23 veya 24 Şubat 1914'te şöyle yazdı: "Dün gece Berlin'in kaldırım taşlarına ayağım değer değmez, ruhsal yalnızlık ve bunalımın uğursuz akbabaları beni yine pençeleri arasında esir aldı ve sokağın ortasında ağlamamak için kendimi zor tuttum." Saatlerce ve günlerce gündemin odak noktasında olduğu mahkeme günlerinden günlük hayata dönerken, daha önce pek çok kez olduğu gibi kendisini "yapayalnız ve umutsuz" hissediyordu. "Üstelik daha sonra Rosenfeld telefonla Berlin parti yönetiminin protesto gösterisi düzenlemeyi reddettiğini, evet, reddettiğini bildirdi."[35] Bu haber daha sabahın erken saatlerinde bütün gününü karartmıştı. Kırlara kaçtı ve düşüncelerini serbest bırakıp, ne yazık ki çok uzaklarda bulunan Paul Levi'ye odaklandı. Yeniden eve döndüğünde Frankfurt kararına karşı Stuttgart'ta planlanan protesto gösterilerine bir davetiye bulunca neşesi yerine geldi ve hemen Paul Levi ile bir buluşma ayarladı.

Frankfurt kararı, kitlesel toplantılarda ve basında öngörülenin ötesinde bir infial dalgasına neden oldu. Rosa Luxemburg dava sonuçlanır sonuç-

lanmaz, 22 Şubat 1914'te avukatlarıyla birlikte Frankfurt ve Hanau'da boy gösterdi. 27 Şubat'ta Stuttgart'ta iki toplantıya katıldı. 2 Mart'ta Berlin'de Lukkauer Sokağı'ndaki "Deutscher Hof" (Alman Sarayı) toplantı salonunda Rosa Luxemburg ile birlikte Kurt Rosenfeld'in de bulunduğu bir halk toplantısı gerçekleştirildi. Rosa Luxemburg Mart ayı içerisinde Pforzheim, Freiburg, Karlsruhe, Münih ve Nürnberg'de binlerce insan önünde konuşma yapmak için birkaç kez Güney Almanya'ya gitti. Paul Levi çoğu zaman yanındaydı. Bu karşılaşmaların verdiği mutluluk, yalnızlık zamanlarında sevgiliye olan özlemin artmasına neden oldu. "Huzur ve sükûneti o kadar çok özlüyorum ki; fakat fırtınaların içinden bir türlü çıkamıyorum. Sana mektup yazmak istemiyorum, seni görmeyi arzuluyorum."[36] Mektuplarında sürekli sızlanıyordu: Neden gelmedin? Döndüğümde neden mektubunu bulmadım? Nasılsın? Ne yapıyorsun?

Sevgi dolu sözcükler giderek arttı, hitap ve veda satırlarında "sevgilim", "tatlım" veya "tavşancık" gibi kelimeler görünmeye başlandı. Rosa Luxemburg Levi'nin beslenmesi, düzeni ve sağlığı konusunda endişeleniyor, bu adama bile tavsiyelerde bulunuyordu. Nisan ayında, yirmi yıl önce Leo Jogiches ile birlikte saklanmış olduğu Chailly sur Clarens'e gitti. Burada –bir kısmı muhtemelen Paul Levi ile birlikte– hayatının son tatilini geçirdi.

Rosa Luxemburg, Paul Levi ile olan ilişkisinde de özel ve politik hayatını birbirinden ayırmadı. "Berbat bir Polonya meselesinden (Radek konusunda!) sonra yeniden güneşin ve yaşam zevkinin tadını almak üzere sana birkaç kelime yazmak zorundayım. Keşke bir anlığına yanımda olabilseydin! Dün akşam Kurtçuk [Rosenfeld] üç saat boyunca parti hakkında sızlanıp durdu –Belediye Meclisi sorunları, Berlin sorunları vesaire vesaire... Bu sabah ise Klara meşhur öfke patlamalarından birisini yaşadı ve partiden istifa edeceği tehdidini savurdu. Bunun üzerine harikulade bir duş aldım, giyindim ve kırlara koştum. Südende yeşil, beyaz ve pembelere bürünmüş. Güneş parlıyor ve ön bahçede ilk bülbül ötüyordu (sabah saat 10'da!). Bu arada, fazlaca meşhur tüm güzellikler gibi bülbülleri de pek tutmam. Ötüşlerinin sürekli değişmesi bende yapay bir oyuncak hissi yaratıyor. Tarlakuşunun tekdüzeliği bana çok daha samimi geliyor (bu sabah kırlarda onu da duydum). Ve hele benim sevgili sarıcığım gelip yumuşak ve ıslak günlerde kısa ve ışıl ışıl çığlığını atmaya görsün! O zaman kalbim aydınlık ve neşeyle doluyor –sanki sevgilim gözlerimin derinliklerine bakıyormuş gibi... Tatlım benim!"[37]

Rosa Luxemburg'u kendisinden on iki yaş küçük olan Paul Levi'ye ne bağlıyordu? İkisi de dışarıdan bakıldığında hep karışık dava meselelerini görüşen, aynı politik görüşlere sahip dostlara özgü tavırlar içerisinde oldukları için, bu onun sırrı olarak kalacak. Elżbieta Ettinger'e göre Rosa

Luxemburg'un Paul Levi'ye yazdığı mektuplar, en büyük mutluluk anlarında bile sek bir şarabın serinliği tadında.[38] Rosa Luxemburg'un bu yaşam öykücüsü, haklı olarak, olgun bir adamla olan olgun bir ilişkiden bahsetmekte. Üç yaş daha genç olan Kostja Zetkin ile karşılaştırıldığında Paul Levi, mesleki kariyerinin tam ortasındaydı. Rosa Luxemburg'a karşı açılan dava, o ana kadarki kariyerinin ötesinde tanınmasına yol açtı. Rosa Luxemburg'un anti-militarist tutumunu paylaşıyor, fakat onun gibi milis talebinde bulunmuyor, halkın içe ve dışa karşı özgürlük ve bağımsızlığını korumakla görevli ordu mensuplarının politik haklarını savunuyordu. Paul Levi bir teorisyen değildi. İleriyi gören bir stratejist ve taktikçiydi, çok yönlü bir eğitime sahipti ve köklerini ailesinin kültürel, sosyal-eleştirel ve cumhuriyetçi geleneklerinden almaktaydı. Sabırla dinleyebiliyor ve akıllı tavsiyelerde bulunup yardım edebiliyordu.

"Levi, Rosa'ya ateşli bir aşk ve hayranlıkla bağlıydı; tarzını onun etkisi altında geliştirdi ve tüm gücünü devrimci eylemin hizmetine sunmayı öğrendi."[39] Rosa Luxemburg için bir öğrenci, avukat, bir süreliğine sevgili ve hayatı boyunca dosttu.

Yeni bir davaya hazırlanmak zorunluluğu ortaya çıkınca, avukat ve dosta ihtiyaç duyuldu. Rosa Luxemburg Mayıs 1914 başında birkaç celpname aldı; bunlardan birisi 5 Mayıs'ta eline geçti ve temyizin görüşüleceği Yüksek Mahkemenin 1. Ağır Ceza Senatosundan geliyordu. 27 Haziran'da öngörülen duruşma, daha sonra 22 Ekim'e ertelendi. 13 Mayıs'ta ertesi gün için bir celpname gelince, Rosa Luxemburg derhal Paul Levi'yi bilgilendirdi: "Sevgilim, bir düşünsene, ne harika! Bu, 7 Mart'taki Freiburg toplantısında askerlere eziyet ediliyor ve 'vatanı savunanlar' ayaklar altında eziliyor dediğim için, Savaş Bakanı von Falkenhayn'ın subay ve astsubayların hakarete uğradığına dair yaptığı bir suç duyurusu. Bu sözlerle subayların görevlerini ihlâl ettiği suçlaması yapılıyormuş. Suçlama tam da şu anda, nasıl ama?! Davadan vazgeçmelerini önlemek için tabii hemen bu sözleri söylediğimi kabul ettim. Bu herifler aklını kaçırmış olmalı. Bu davadan Reichstag'daki eşeklerin sürekli ihmal ettiği, tonla malzeme çıkarabileceğimizi bir düşünsene! O denli neşeliyim ki, burada olsaydın boynuna sarılırdım. Kurtçuk da [Rosenfeld] kapımızı çalan çatışmaya çok seviniyor. Duruşmanın nerede olacağı henüz belli değil, fakat muhtemelen Berlin'de olur."[40] 14 Mayıs'ta Kurt Rosenfeld üçüncü bir davanın haberini verdi.

### Bu herifler aklını kaçırmış olmalı

Rosa Luxemburg 22 Mayıs 1914'te 2 no'lu iddianameyi alınca, bunu Paul Levi'ye hemen bildirdi: "Sevgilim, iddianame geldi: Berlin 2. Eyalet Mahkemesi, (R[osenfeld]'nin söylediği kadarıyla Berlin'in en berbat ağır ceza

mahkemesi), davacı Savaş Bakanı, dayanak maddeleri 186, 196, 200 ve 61. Demek oluyor ki, askeri işkenceleri ortaya çıkarmamız gerekiyor. Bugün Ros'a [Rosenfeld] parti yönetim kuruluyla savunma hakkında konuşmasını söyledim. Beni Ros [Rosenfeld] ile ikinizin savunmasını istiyorum."[41] Aynı gün İsviçre'de, Cenevre Gölü'nün yakınlarında bulunan Eva ve Franz Mehring'e ne kadar sevindiğini yazdı: "Hatipten kaynaklanan bir lapsus lingunae (dil sürçmesi –*çev.*), bir aptallık veya beceriksizlikle değil, politik aydınlatma çalışmalarımızın temel gerçekleri ve unsurlarını içeren yeni bir davayla karşı karşıyayız."[42]

Savaş Bakanı von Falkenhayn, Şansölye Bethmann Hollweg tarafından onaylanan suç duyurusunda Rosa Luxemburg'un 7 Mart 1914 tarihli Freiburg konuşmasına ve Alman ordusunda askerlere eziyet edildiği şeklindeki sözlerine işaret etmekteydi. Olası şahitlere yönelik çağrıların basında ve parti yönetim kurulunda yol açtığı tartışmalar sanığı öfkelendirdi. Rosa Luxemburg Paul Levi'den savunma için şahit bulma konusunu üstlenmesini istedi. "Bugün Schulz tarafından sorumsuz davranışımla ilgili uzunca bir süre azarlandım. Parti yönetim kurulunda ise bana ağır bir suç işlemişim gibi davranıldı. Kendimi o kadar kötü hissediyordum ki, Rosenfeld beni zorlukla yeniden ayağa kaldırabildi."[43] Rosenfeld'in sonradan hatırladığı kadarıyla, Rosa Luxemburg muhtemel cezayı hiç sormadı. "Rosa'yı yalnızca gerçeğin nasıl kanıtlanabileceği ilgilendiriyordu. Kelimenin tam anlamıyla her saat başı bir Alman askerinin kötü muameleye maruz kaldığını kanıtlamak niyetindeydi, yani seneler boyunca olmak üzere her gün 24 asker. Bunu başarabilmek için, son yıllarda askerlere yapılan eziyeti görmüş veya kendisi yaşamış olan binlerce insanı harekete geçirmek gerekiyordu ve bu kadar çok sayıda şahide yalnızca gazete ilanlarıyla ulaşılabilirdi. Bunun için başvurabileceğimiz tek yer, işçi basınıydı ve yolumuz bizi böylece 100'den fazla günlük gazeteyi kontrol eden sosyal demokrat partinin yönetim kuruluna götürdü. Yönetim kuruluyla yaptığımız toplantıyı hiç unutamam! Konuyu ben dile getirdim, fakat itirazlarla karşılaştım. Yönetim kurulu üyeleri birbiri ardına askerlerin maruz kaldığı eziyetlerin mahkeme önünde kanıtlanmasının elbette önemli olduğunu, fakat hiçbir mahkemenin böylesi bir kanıtlamaya izin vermeyeceğini belirtti. Üyelerin görüşüne göre gazete ilanlarına yeterli sayıda güvenilir şahidin yanıt vermemesi ve mahkemenin suçlamaların dayanaksızlığına hükmetmesi, bizi bekleyen büyük bir tehlikeydi ve fiziksel açıdan zayıf olan Rosa'nın uzun bir hapis cezasından korunması daha büyük önem taşımaktaydı. Bu konuşmalar sırasında müvekkilimin giderek sinirlendiğini gördüm. Heyecanla söz istedi ve konuşmaya başladı [...]. Yönetim kurulu üzerinde yarattığı büyük etki hâlâ gözlerimin önünden gitmiyor. Yoldaşlar birbiri ardına

talebimize daha olumlu yaklaşmaya başladı ve sonunda şahit arama ilanının yayınlanmasına oybirliğiyle karar verildi. Yayınların etkisi inanılmaz oldu. Kelimenin tam anlamıyla binlerce kişi ilanlara yanıt verdi ve birkaç gün sonra, savunmaya dâhil ettiğimiz Paul Levi ile birlikte, eziyet trajedilerini duyarlılıkla anlatan dağ gibi yığılmış mektup yığınlarının önünde oturuyorduk."[44]

Bu girişimin yoluna koyulmasından sonra Rosa Luxemburg Paul Levi'nin yolunu gözlemeye başladı. "Güzel başını ve derin gözlerini her düşündüğümde etrafım aydınlanıyor."[45]

Karl Liebknecht 14 Mayıs'ta Prusya parlamentosunda çoğunluğun alaycı kahkahaları arasında sesini Rosa Luxemburg için yükseltmişti: "Sayın Baylar, [...] böylece bir şehit yaratmış oldunuz (gülüşmeler ve güçlü seslenmeler). Frankfurt hâkimleri böylece, nereye giderse gitsin ve nerede bir toplantı yaparsa yapsın sözleriyle coşku alevlerini tutuşturan bir şehit yaratmış oldu. Bu şehit toplantılarda ve kendisine karşı açılan davada yalnızca sözcüklerin gücüyle militarizme ağır yaralar verdi; suçlandığı ve hüküm giydiği mahkemedeki sözleriyle açtığı yaraların başka türlü açılması mümkün değildi. Bu dava, kendi mezarınızı kazdığınız, Frankfurt hâkimlerinin burjuva toplumunun ve militarizmin mezarını kazdığı bir davadır. Bundan dolayı duyduğumuz memnuniyeti dile getirmek isteriz. Hukuk sistemi Rosa Luxemburg'u yok etmek istiyor. Kaba bir usul hatası nedeniyle Yüksek Mahkeme tarafından büyük bir olasılıkla iptal edilecek olan mahkeme kararından sonra, Rosa Luxemburg'a karşı iki dava daha açıldı. Eğer edindiğim bilgiler doğruysa, bunlardan birisi Rosa Luxemburg'un orduda askerlerin maruz kaldığı kötü muamelenin bugünkü askeri sistemin sıradan ve semptomatik bir görüntüsü olduğu şeklindeki iddiası nedeniyle subay kadrosunun hakarete uğramasıyla ilgili. Böyle bir davanın açılmış olmasına minnet duymalıyız, çünkü uzun zamandan beri bir dava çerçevesinde ordu içindeki eziyet sistemini gözler önüne sermek istiyorduk (sosyal demokratlardan 'çok doğru!' sesleri). Hukuk sistemimizin derin politik sağduyusu sayesinde, bu isteğimiz nihayet gerçekleşiyor."[46]

Karl Liebknecht'in dile getirdiği üçüncü davadan Rosa Luxemburg'un avukatları bile ancak 23 Haziran'dan sonra haberdar oldu. Burjuvazi yanlısı gazeteciler ve milletvekilleri, Rosa Luxemburg ve Adolph Hoffmann tarafından Berlin ve Çevresi Sosyal Demokrat Seçim Dernekleri'nin 14 Haziran'daki genel kurulunda sunulan karar tasarısını devrim hazırlığı, oluşturulan grev fonlarını ise devrim fonu olarak değerlendirmişti. Bunun üzerine İmparatorluk Şansölyesi, Rosa Luxemburg'a karşı yeni bir dava açmak için yeterli veri olup olmadığını tespit etmek üzere Adalet Bakanlığını görevlendirdi. Milletvekili Adolph Hoffmann dokunulmazlık zırhıy-

la korunuyordu. Adalet Bakanı 23 Haziran'da Şansölyeye, Berlin 1. Eyalet Mahkemesi Başsavcılığını Rosa Luxemburg'a karşı bir ön soruşturma başlatmakla görevlendirdiğini bildirdi.[47] Rosa Luxemburg ifade vermeye çağrıldı ve Clara Zetkin'e "Demek beni davalar içerisinde yok etmek istiyorlar, fakat keyfimi bozmalarına izin vermeyeceğim"[48] diye yazdı. Burjuva çevrelerde bile –örneğin *Frankfurt Gazetesi*'nde– Rosa Luxemburg'un kitlesel grev propagandası gerekçesiyle "vatana ihanetle" suçlanmasına karşı kuşkular dile getiriliyor; ceza yasalarının böylesi bir suçlama için yeterli bir temel teşkil etmediği düşünülüyordu.[49]

Rosa Luxemburg faaliyetlerini hiçbir şekilde sınırlamadı. Tam tersine, Alman sosyal demokrasisinin örgütlerindeki bürokrasi ve şekilciliğe şiddetle karşı çıkıyor, mücadele şeklinin zamanın koşullarına uygun olup olmadığının gözden geçirilmesini talep ediyordu. Teltow-Beeskow-Storkow bölgesinin yönetim kuruluyla Haziran 1914'ten itibaren yakın ilişkiler içerisindeydi. Teltow-Beeskow bölgesi Merkezi Seçim Derneği'nin 7 Haziran'da yapılan genel kuruluna şu karar tasarısını sunmuştu: "Berlin'deki parti hayatının düşünsel olarak canlandırılması ve en can alıcı sorunları ve kararları en geniş üye çevresine mal etmekle mükellef olan partinin demokratik karakterinin güçlendirilmesi için, çalışma raporları ve seçimler haricinde *en önemli güncel politik sorunlar* da uygun bir yöntemle her olağan genel kurulun gündemine alınmalıdır."[50] Bu tasarı genel kurul tarafından kabul edildi ve Rosa Luxemburg Viyana Uluslararası Sosyalistler Kongresi delegasyonuna aday gösterildi.

Rosa Luxemburg'un gündeminde, askerlerin kötü muameleye maruz kaldığını söylemesi üzerine açılan dava bulunmaktaydı. Duruşmalar 29 Haziran'da, Birinci Dünya Savaşı'na yol açan Saraybosna suikastından bir gün sonra başladığında, savunma avukatlarının elinde askerlere yapılan eziyetler hakkında 30.000 ifade toplanmıştı. Toplam 922 şahidin 100'ü ilk duruşmaya geldi.

*Leipzig Halk Gazetesi*, 30 Haziran tarihli haberine "Militarizm Sanık Sandalyesinde" başlığını attı. Rosa Luxemburg 2 Temmuz'da Leo Jogiches'e, kararın ertesi gün açıklanmasını beklediğini bildirdi.[51] Sürekli yeni şahitler ortaya çıkıyordu. Hükümet çevrelerinde korku ve kuşku egemen oldu. Savcılık, sanık ve avukatlarının protestolarına karşın 3 Temmuz 1914'te, şahit ifadelerini incelemesi için Savaş Bakanı'na zaman tanımak gerekçesiyle mahkemeyi belirsiz bir tarihe ertelemek zorunda kaldı.[52] Fakat dünya savaşının hemen öncesinde Savaş Bakanı'nın daha "önemli" işleri vardı.

Franz Mehring davayı Savaş Bakanı ve savcılık açısından "kaybedilmiş bir muharebe" olarak tanımladı.[53] Burjuva basınında da suçlamalar ortaya atılmaktaydı. *Frankfurt Gazetesi*'nin haberinde "Savaş Bakanı'nın büyük

beceriksizliğinden" bahsedilmekteydi. *Morgenpost* (Sabah Postası) şöyle diyordu: "Sayın v. Falkenhayn bir hakaret davası açarak orduyu eziyet suçlamalarından kurtarabileceğini mi sanıyordu? Son derece uygunsuz araçlarla girişilen bir çaba. Bugün Saksonya tahtında oturan Prens Georg ve Meiningen Dükü olan Veliaht Prens Bernhard da sosyal demokrasinin liderinden farklı bir iddiada bulunmamıştı. [...] Her ikisi de iddiasını kanıtlarla süsledi. Rosa Luxemburg'un ispatları da hazır ve nazır. Davanın belirsiz bir tarihe ertelenmesini isteyen ve bunu kabul ettiren taraf, Rosa Luxemburg ve avukatları değil, Savaş Bakanı ve savcısı oldu..."[54]

Rosa Luxemburg ve avukatları, parti ve halk toplantılarında davayı ve erteleme kararını ayrıntısıyla anlattı. Rosa Luxemburg Stuttgart, Hanau, Kiel, Chemnitz ve Frankfurt'ta halkın önüne çıkan Paul Levi'ye usta bir ajitatör olarak öğütte bulundu: "Halk toplantılarının zihinsel frekansı mahkeme salonlarındakinden farklıdır ve fazla titizlik bazen insanın başına bela açabilir."[55]

Berlin Sosyal Demokrasi Derneği'nin eylem komisyonu bir "bilirkişi raporu" ile Hugo Heinemann'ı davanın ertelenmesi ve toplantıların düzenlenmesi doğrultusunda tavır koymaya çağırdı. Hugo Heinemann "süren bir dava"ya müdahale edilemeyeceği gerekçesiyle buna yanaşmadı. Ayrıca Heinemann'a göre böylesi karmaşık hukuksal sorunların halk toplantılarında görüşülmesi uygun değildi. Bunun üzerine Wilhelm Pieck, Paul Levi'ye eylem komisyonunun ikinci Rosa Luxemburg davasıyla ilgili olarak toplantılar düzenlenmesini reddettiğini bildirdi.[56] Rosa Luxemburg "Bu saçmalığı düşündükçe içimde bir şeyler kaynıyor"[57] diyerek öfkesini dile getirdi. Şehrin batı banliyölerini içine alan Steglitz Seçim Derneği buna rağmen Steglitz-Lichterfelde, Schützen Sokağı'ndaki Birkenwäldchen'de Paul Lensch ve Paul Levi'nin "Sosyal demokrasi ve askerlere yapılan eziyetler" hakkında konuştuğu bir gösteri düzenledi. Savaş Bakanı'nın şahitleri askeri mahkeme önüne çıkarıp Rosa Luxemburg'a karşı açılmış olan sivil mahkemeyi etkileme çabaları başka yerlerde de protesto edildi.

Dava ertelendi ve Berlin 2. Eyalet Mahkemesi Başsavcılığı 17 Ağustos'ta Adalet Bakanı'na, Savaş Bakanı'nın 4 Ağustos'ta suç duyurusu dilekçesini geri çektiğini ve Ağır Ceza Mahkemesi'nin 8 Ağustos tarihli kararıyla davanın düştüğünü bildirdi.

Rosa Luxemburg davadan politik-ahlâki bir zaferle çıktı. Sosyal demokrat yayın organları konuya bu sefer geniş bir yer ayırmıştı. Rosa Luxemburg Haziran 1914'ten itibaren Berlin örgütü merkez yönetim kurulu üyeliğine getirilmiş; Clara Törber, Walter Stoecker, Rosi Wolfstein, Jacob Walther ve Christian Döhring gibi eski parti okulu öğrencileri ve bağlı oldukları parti örgütleriyle kurduğu ilişkiler sağlamlaşmıştı. Leo Jogiches ve Cla-

ra Zetkin, Julian Marchlewski ve Franz Mehring, Luise ve Hans Kautsky, Kostja Zetkin, Hugo Faisst, Hans Diefenbach ve arkadaşı Gerlach ile zaten uzun zamandan beri yakın bağları vardı. Paul Levi, Kurt Rosenfeld, Mathilde Jacob ve Karl Liebknecht ile yeni arkadaşlar kazanmış, kitlesel toplantı ve şahsi görüşmeler aracılığıyla tüm Almanya'da pek çok kişiyi idealleri doğrultusunda harekete geçirmiş ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde de II. Enternasyonal'de birlikte çalıştığı cesur yoldaşlar edinmişti.

**Sıcak ve nemli Berlin'de kalmam gerekiyor**

Tüm bunlara rağmen çok fazla beklenti ürettiği ve büyük zahmetlerle hazırlandığı davanın aniden düşmesi Rosa Luxemburg'un keyfini kaçırmıştı. Mahkeme duruşmaları, neredeyse 28 Haziran'daki Saraybosna suikastiyle beliren dünya savaşı tehlikesini görmesini engelleyecekti. Bu yılın "Afrika sıcaklarından" bezmiş bir halde, Berlin'e sırtını dönen tatilcileri için için kıskanmaktaydı. Diğer zamanlarda çok sevdiği yalnızlığa şimdi katlanamıyordu ve yapılacak işler yavaş ilerliyordu. Roma'da bulunan hasta Luise Kautsky'nin yanına gitmek için "iki önemsiz şeye" ihtiyacı vardı: "para ve zamana, özellikle de ikincisine"[58].

Rosa Luxemburg'un önünde duran seyahatler iş ve telaş doluydu. Uluslararası Sosyalist Büro onu, 1913 sonunda karara bağlandığı üzere 16-18 Temmuz tarihleri arasında Brüksel'de yapılacak olan Rus Konferansı'na davet etmekteydi ve gündemin tek maddesi RSDİP içerisindeki birliğin yeniden sağlanmasıydı. Tüm gruplar temsil ediliyordu: RSDİP Merkez Komitesi (Bolşevikler), Örgüt Komitesi (Menşevikler) ve bağlı örgütler (Kafkasya Bölge Komitesi ve "Borba" Grubu), Duma grubu, Plehanov'un grubu Jedinstvo, Wperjod (Rusça *İleri* gazetesi *–çev.*) grubu, Bundcular, Letonya sosyal demokrasisi, Litvanya sosyal demokrasisi, Polonya sosyal demokrasisinin merkez yönetim kurulu, Polonya sosyal demokrat muhalefeti (Rozlamowcy) ve PPS-Lewica (sol kanat). SDKPiL yönetimi Rosa Luxemburg'u son anda delege olarak atamıştı. Lenin Krakov'da kalmıştı ve yakın çalışma arkadaşı Inès Armand tarafından temsil edilmekteydi. Karl Kautsky tarafından hazırlanan ve konferansın sonunda kabul edilen önergede, Rus sosyal demokrasisinin birliğini engelleyen önemli bir görüş ayrılığının bulunmadığı belirtildi. Bolşeviklerin temsilcileri ve Letonya sosyal demokratları, görüşmelerin fikir alışverişleriyle sınırlı tutulması gerektiği gerekçesiyle oylamayı boykot etti. Diğer gruplar "Rusya'nın Tüm İşçilerine" başlıklı bir çağrı kaleme almaya karar verdi. Çağrıyı Plehanov, Martov ve Troçki'nin de yer aldığı bir komisyon kaleme aldı. Toplantı tutanaklarına göre Rosa Luxemburg Polonya sosyalist hareketinin bölünmesine yol açan gelişmeleri kısa bir şekilde özetledi ve özellikle Polonya'nın bağımsızlığı

ile ilgili farklı görüşleri ele alarak SDKPiL ile PPS arasındaki programatik ayrılıkları açıkladı. Rosa Luxemburg'a göre tarih, sonunda sosyal demokrat partiyi haklı çıkarmış ve 1906 yılından beri bağımsız bir parti olan PPS-Lewica'nın bu süreçte aynı sonuca varması nedeniyle birliğin önündeki tüm engeller ortadan kalkmıştı.[59]

Brüksel'den döndükten sonra Paul Levi'ye şu satırları yazdı: "Yoğun bir çalışmaydı, fakat her şey yolunda gitti, çok memnunum. K.K. [Karl Kautsky] yola geldi ve herhangi bir sorun çıkarmadı. Falkenhayn'ın etkisi burada da görüldü."[60] Ruslar ve Polonyalılar tarafından "sarıp sarmalandığı" ve konferansı eksiksiz bir şekilde aktarmak zorunda olduğu için, kendisini "bir değirmende öğütülüyor gibi" hissediyordu. Özellikle 21 Temmuz tarihli *İleri*'de alıntılanan Polonya önergesi büyük bir önem taşımaktaydı: "Uluslararası Büro'nun yürütme komitesi, Polonya ve Litvanya sosyal demokrasisi ile PPS (Lewica) arasındaki birliğin en kısa zamanda gerçekleştirilmesini bekler ve iki parti arasında karara bağlanan görüş alışverişinin ortak bir program ve taktikle sonuçlanmasını umar. Polonya ve Litvanya sosyal demokrasisi içi çatışmalarla ilgili olarak yürütme komitesi, bunun makul bir süre içerisinde sona ermesi gerektiği görüşündedir."

Uluslararası Sosyalist Büro'nun sekreteri Camille Huysmans konferansın sonuçlarından memnundu ve Sosyalist Enternasyonal'in Viyana'da toplanacak olan oturumunda Lenin ve taraftarlarının diğer parti ve örgütlerle görüş birliğine varacağını ve Polonya ve Litvanya sosyal demokratlarının iç çatışmalarına son vereceğini umuyordu.[61]

Uluslararası Sosyalist Büro ve Enternasyonal'e bağlı olan partilerde hâkim olan görece sakin hava, Avusturya'nın 23 Temmuz'da Sırbistan'a verdiği, savaş ilanı anlamına gelen ültimatomla sarsıntıya uğradı. Huysmans 24 Temmuz'da Uluslararası Sosyalist Büro'nun genel kurulunu Brüksel'de toplamaya karar verdi.

Sosyalist partilerin liderleri, diplomatik durumda saat başı yaşanan değişimleri ve hükümetlerin niyetini algılayamıyordu. Yaptıkları coşkulu açıklamalarla, halkı savaş kışkırtıcılarının haydutça oyunlarını protesto etmeye ve Avrupa proletaryasının ortak barış arzusunu daha güçlü ve birlik içerisinde dile getirmeye çağırdılar. Alman sosyal demokrasisi merkez yönetim kurulunun 25 Temmuz tarihli bir manifestosunda şöyle denilmekteydi: "Yıllardan beri en ciddi durumla karşı karşıyayız. Tehlike gözüktü. Genel bir savaş tehdidi söz konusu." Fakat hâlâ savaşın yerel kalacağına inanılmaktaydı.

Friedrich Ebert 27 Temmuz'da yönetim kuruluna şu görüşlerini bildirdi: "Başka önlemler planlanıyor mu? Basel'in tekrarlanması herhalde düşünülemez." Ebert'e göre parti içinde de zorluklar yaşanabilirdi: "Savaş

ve Rusya işçi hareketinin yeniden canlanması, 'Rosacıları' yeni planlara özendirecek."[62] Parti başkanı, devrimci sosyal demokratları haklı bir şekilde en kararlı savaş karşıtları olarak görüyordu; fakat onlar kamuoyunu yeterince etkilemeyi başaramadılar. Rosa Luxemburg'un yazıları parti basınında çıkan diğer çağrılardan pek farklı değildi. *Sosyal Demokrat Haber*'in 85. sayısında çıkan "Barış, Üçlü İttifak ve Biz" başlıklı makalesinde şu tespitte bulundu: "Bitmek bilmeyen silahlanma yarışı ve emperyalist kışkırtmalar bizi, sınıf bilincine sahip proletarya partisinin önemle ve ısrarla uyardığı üzere, kaçınılmaz olarak korkunç bir Avrupa savaşının eşiğine götürdü."[63] Bu duruma gelinmesinde Alman hükümetinin oynadığı rolü henüz görmüyordu. Rosa Luxemburg'a göre Üçlü İttifak, savaşa hevessiz olan Alman hükümetinden daha tehlikeliydi ve ilk planda Çarlık Rusya –tercihen devrimle– dizginlenmeliydi. Alman hükümetinden barışı korumak üzere Avusturya'ya baskı yapmasını ve savaşın önlenememesi durumunda askeri müdahaleden uzak durmasını talep ediyordu. Avusturya'nın ültimatomunun, önemli ölçüde Bethmann Hollweg hükümeti tarafından gizli diplomasi yoluyla şekillendirildiğini, o esnada diğer sosyalistler gibi o da bilemezdi. Fakat Prusya İçişleri Bakanı'nın Hugo Haase ve Otto Braun ile 26 Temmuz'da ve İmparatorluk Şansölyesi'nin Albert Südekum ile 28 Temmuz'da yaptığı görüşmeler, sosyal demokrasinin yurtsever desteğini ve sessizliğini garantiye almaya yönelik çabaların işareti değil miydi? Diğer zamanlarda sürekli suçlanan sosyal demokratlarla görüşmeler yapılmasının ardında ciddi savaş planları yatıyor olabilir miydi?

### Şimdi yeni bir cesarete ve serin bir kafaya ihtiyacımız var

Rosa Luxemburg 28 Temmuz 1914'te yine Brüksel treninde oturuyordu.

O gün savaş karşıtı gösteriler tepe noktasına ulaştı. Berlin'de toplam 30.000 kişinin katıldığı 27 kitlesel toplantı, Dresden'de 35.000 kişinin katıldığı 10 gösteri yapıldı; Hamburg ve banliyölerinde 19 toplantı gerçekleşti. Savaş karşıtı protestolara Bielefeld'de 7.000, Bremen'de 10.000, Bremerhaven'de 3.500, Elberfeld-Barmen'de 6.000, Jena'da 2.500, Kiel'de 6.000, Lübeck'de 3.000, Ludwigshafen'de 1.600, Minden'de 500 Rüstringen'de 3.500 kişi katıldı. Breslau, Halberstadt, Mühlhausen, Solingen ve başka birçok yerde yapılan gösterilere kaç kişinin katıldığı tam olarak bilinmiyor.

29 Temmuz 1914 gününün sabah saatlerinde İşçi Eğitimi Enstitüsü'nün Maison du Peuple (Halkevi) binasında Uluslararası Sosyalist Büro toplantısı başladı. Toplantıya katılanlar diğerleri gibi Rosa Luxemburg da

bunun, on yıldan beri üyesi bulunduğu bu kurulun son toplantısı olacağını bilmiyordu.

II. Enternasyonal'de biraraya gelen partilerin hemen hemen hepsi temsilci göndermişti. Tutanaklara göre şu isimler toplantıda hazır bulunmaktaydı: Büyük Britanya'dan James Keir Hardie, Bruce Glasier ve Dan Irving, Almanya'dan Hugo Haase ve Karl Kautsky, Avusturya'dan Victor Adler ve Friedrich Adler, Bohemya'dan Edmund Burian ve Anton Němec, Fransa'dan Jean Jaurès, Edouard Vaillant, Jules Guesde, Marcel Sembat ve Jean Longuet, İtalya'dan Angelica Balabanov ve Oddino Morgari, İspanya'dan Fabra Ribas ve Corales, Rusya'dan Ilya Rubanoviç ve Paul Akselrod, Letonya'dan Winter ve Otto Braun, Polonya'dan Rosa Luxemburg ve Walecki, Danimarka'dan Stauning, Hollanda'dan Troelstra, Belçika'dan Émile Vandervelde, Edouard Anseele, Louis Bertrand ve Camille Huysmans ve İsviçre'den Carl Moor ve Robert Grimm.[64] Rosa Luxemburg katılanların çoğunu senelerden beri tanıyor ve bazılarıyla şahsi ilişkiler içerisinde bulunuyordu. Sırbistan delegesi, Alman delegasyonundan Friedrich Ebert ve Bolşeviklerin temsilcisi M. M. Litvinov toplantıya gelememişti. Gündemde iki konu vardı: Uluslararası durum ve uluslararası kongre. Toplantının başkanlığını Vandervelde yapmaktaydı.

Angelica Balabanov daha sonraları "Orada bulunanların, Jaurès ve Rosa Luxemburg da dâhil olmak üzere çok azı, işçi sınıfını nelerin beklediğinin bilincindeydi"[65] diye hatırlayacaktı. Brüksel oturumuyla ilgili bir rapor çıkmadı. Ancak 60'lı yıllarda Georges Haupt, kısa tutulan protokolü yayınlayabildi. Rosa Luxemburg tartışmalarda iki kez söz aldı ve 29 Temmuz'da hızla ve kararlılıkla hareket edilmesi gerektiğini belirterek, savaşa karşı mücadeleyi gelecek Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nin en önemli konusu olarak tanımladı. Toplantının sonunda ise Rus proletaryasının devrimci tutumunun takdir edilip Çarlığa karşı mücadelesinin desteklendiğini belirten ve oybirliğiyle kabul edilen bir karar taslağı sundu.[66]

Victor Adler toplantının açılışında Sırbistan savaşı karşısındaki çaresizliği itiraf etti. Avusturya sosyal demokrasisi, kitlelerin milliyetçi çılgınlığının karşısına bir şey koyamıyordu ve bu koşullarda yapılabilecek tek iş, mevcut işçi örgütlerini ve partiyi kurtarmaktı.

O tarihlerde ağır hasta olan Adler, Bebel'in ölümünden sonra, Enternasyonal'in fikirsel ve ahlâki lideri olarak görülen bu politikacının artık yalnızca bir gölgesi gibiydi. Brüksel'de ona refakat eden oğlu Friedrich'in daha sonra anlattığına göre Brüksel'e gelirken "savaşa karşı hiçbir şey yapılamayacağı"[67] görüşündeydi. Bu abartılı ve tümüyle edilgen görüş Brüksel'de yalnızca Çek delege Němec tarafından paylaşıldı. Fakat Adler'in savaş karşısındaki teslimiyetçi tutumu, birkaç gün içerisinde tüm

sosyal demokrat partileri etkisi altına alacak bir gelişmeye işaret etmekteydi. Parti saflarına yayılan oportünizm ve milliyetçilik, partileri eylemsizleştiriyordu.

Rosa Luxemburg, orada bulunanların çoğunluğu gibi, bu kadar umutsuz bir bakış açısı karşısında sarsılmıştı. Fabra Ribas'ın belirttiğine göre, diğer katılımcıları Adler'in sözlerini "daha kararlı bir şekilde yanıtlamaya ve tavır göstermeye" davet etti. "Morgari ve Akselrod, İtalyan ve Rus yoldaşlarımızın savaşa karşı başlattığı kampanyaları anlatmalı. Siz de İspanya'da 1909 Temmuz'unda nelerin yaşandığını anlatın."[68] Rosa Luxemburg'a göre toplantıya böyle bir hava içerisinde devam edilemezdi. Fakat yalnızca Haase yılgınlık ve edilgenliğe karşı uyarma cesaretini gösterebildi. Haase ve Jaurès'in anlattıklarına bakılırsa, Fransız ve Alman sosyalistleri kendi ülkelerinin hükümet yetkilileriyle görüşmelerinden hareketle, bunların savaş istemediği kanısındaydı.

Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlığın, iki yıl önce Basel'de düzenlenen Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nde öngörüldüğü gibi bir dünya savaşına yol açması durumunda ne yapılacağı görüşülmedi. Oybirliğiyle alınan kararda ilgili ülkelerin proleterleri yalnızca "savaşa karşı ve barış için gösterileri yoğunlaştırmaya ve Avusturya-Sırbistan anlaşmazlığının barışçıl bir çözümü doğrultusunda [...] çaba göstermeye" çağrılıyordu.[69] Viyana'da yapılması planlanan Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ni 9 Ağustos 1914'te Paris'te toplamak üzere yalnızca tek bir somut karar alındı.

Birinci toplantı gününün akşamında Cirque Royal'de (Kraliyet Sirki), en önemli ülkelerin delegelerinin coşkulu konuşmalarla barışı savunduğu büyük bir uluslararası toplantı düzenlendi. Jean Jaurès'in, Enternasyonal tarafından temsil edilen proletaryanın kendi gücünün bilincinde olduğu ve Paris Kongresi'nde adalet ve barış talebini dile getireceği şeklindeki açıklaması özellikle etkileyici oldu. Rosa Luxemburg söz alamayacak kadar yorgun ve bitkindi. Jaurès, Rosa Luxemburg'u "fikirlerinin alevini Alman proletaryasının kalbine eken"[70] cesur kadın olarak selamlama fırsatını kaçırmadı ve Almanya'da son günlerde düzenlenen sayısız barış gösterisini vurguladı.

Kongrenin sonunda, çok coşkulu olmasa bile umutlu bir hava hâkimdi. Jaurès'in açıkladığı gibi elbette daha pek çok ilerleme ve gerileme yaşanacaktı. "Fakat bu kriz de diğerleri gibi çözüme kavuşacak."[71] Buna karşın Troelstra ise Rosa Luxemburg'a şöyle dedi: "Bizim burada ne yaptığımızı biliyor musunuz? Meseleyi, hep kötülenen diplomatların ellerine bıraktık."[72]

Sosyal demokrasinin liderleri Temmuz'un bu son günlerinde, yıllardan

beri uyardıkları dünya savaşı tehlikesinin çok ciddi olduğunu düşünmüyorlardı. Birkaç gün sonra korkulan gerçekleşince, Rosa Luxemburg dehşet içerisinde sosyalist hareketin çaresiz kaldığını ve kitlelerin gücüne olan inancın bir hayal olduğunu görmek zorunda kaldı.

Rosa Luxemburg Brüksel'den ayrılmadan önce Camille Huysmans'ın kendisine gösterdiği ilgiden keyif aldı. İzlenimleri o denli güçlüydü ki, bunları seneler sonra Hans Diefenbach'a şu sözlerle anlattı: "Kopenhag Kongresi'nde Camille Huysmans'ı mutlaka görmüş olmalısınız, koyu kıvırcık saçlı ve tipik Flaman yüzlü, uzun boylu oğlanı. [...] On yıl boyunca ikimiz de Uluslararası Büro üyesiydik ve on yıl boyunca birbirimizden nefret ettik, tabii 'güvercin kalbim' (bu tanım Heinrich Schulz'a ait, Reichstag üyesi!) böylesi bir duyguya elverdiği ölçüde. Nefretin nedeni konusunda bir şey söylemem mümkün değil. Sanırım Huysmans politik olarak faal kadınlardan hoşlanmıyor, benim ise küstah suratı sinirime gitmiş olabilir. Brüksel'deki son toplantıdan sonra tesadüfen [...] birkaç saatliğine bir aradaydık. Masanın üstünde dikkatimi çeken bir demet glayölün durduğu şık bir restorana oturmuştuk ve ben masada süren politik konuşmalara katılmıyordum. Sonra konu dönüp dolaşıp benim yolculuğuma geldi ve 'dünyevi konularda' sizin de pek çok kez gülümsemenize neden olan utanç verici çaresizliğim ortaya çıktı; yani biletimi alan, beni doğru trene yönlendiren, etrafa saçılmış çantalarımı toplayan bir koruyucuya duyduğum hiç bitmeyen ihtiyaç. Huysmans hiç konuşmaksızın sürekli bana bakıyordu ve sonrasında on yıllık nefret, bir saat içerisinde ateşli bir dostluğa dönüştü. Nihayet benim zayıflığımı keşfetmiş ve havaya girmişti. Hemen kaderimi ellerine aldı, beni ve sevimli Valon Anseele'yi akşam yemeği için evine sürükledi, bana küçük bir kedi getirdi ve Mozart ve Schubert'ten parçalar çalıp söyledi. Güzel bir piyanosu var ve hoş bir tenor sese sahip. Müzik kültürünün benim için hayat iksiri anlamına geldiğini öğrenmiş oldu. Schubert'in 'İnsanlığın Sınırları'nı özel bir güzellikte icra etti ve 'Bizimle oyun oynuyor bulutlar ve rüzgârlar' şeklindeki kapanış mısrasını gırtlağından çıkan ve 'Wouken'e benzeyen kalın L'li tuhaf Flaman aksanıyla derin bir duyarlılık içerisinde birkaç kez arka arkaya söyledi. Tabii sonra beni trene götürdü, bavulumu kendisi taşıdı ve kompartımanda otururken birdenbire 'Mais il est impossible de vous laisser voyager seule!' dedi. [Ama sizin yalnız başınıza seyahat etmenize izin veremeyiz.] Sanki gerçekten de küçük bir bebekmişim gibi. Bana Alman sınırına kadar refakat etmesinin gerekmediğine onu zorlukla ikna edebildim. Tren hareket ettikten sonra aşağıya atladı ve arkamdan 'Au revoir à Paris!' [Paris'te görüşmek üzere!] diye bağırdı. [...] Tüm bunlar 31 Temmuz'da oldu. Trenim Berlin'e vardığında seferberlik bütün hı-

zıyla sürmekteydi ve iki gün sonra zavallı Huysmans'ın sevgili Belçika'sı işgal edildi. Kendi kendime 'Bizimle oyun oynuyor bulutlar ve rüzgârlar' diye mırıldanmak zorunda kaldım..."[73]

Rosa Luxemburg 31 Temmuz 1914 gününün akşam saatlerinde, karmaşık izlenimler nedeniyle yorgun ve bezgin bir halde Berlin'e vardığında Paul Levi'den gelen çaresiz bir mektup ve üçüncü bir iddianameyle karşılaştı. Bu seferki iddianame 14 Haziran 1914 tarihli kitlesel grev karar tasarısıyla ilgiliydi. "Herhalde bana çok değer verdiklerinden dolayı, bu huzursuz zamanlarda güvenliğimden endişe duyarak bir an önce hapse tıkmak istiyorlar."[74] Kendisiyle birlikte Kurt Rosenfeld, Georg Ledebour ve Wilhelm Düwell de suçlanmaktaydı. Levi'ye Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nin toplanmasının büyük ihtimalle söz konusu olmayacağını yazdı. "Savaş kapının eşiğinde. Aslında Brüksel ile ilgili anlatacak çok şey var, fakat şu anda bunun zamanı değil. Şimdi en öncelikli mesele, neler yapabileceğimizi düşünmek."[75] Çok farklı yeni bir haber daha vardı: "Kendime ait bir telefonum var: Südring Posta İdaresi, 1153. İşte bu kadar!"[76] Levi onu hemen aramalıydı.

### Paramparça oldum

Henüz 31 Temmuz 1914'te Rosa Luxemburg Paul Levi'den umutsuz olmamasını, "canlı ve cesaretli şeyler" yazmasını istemişti –"her şeye rağmen!"[77] Ertesi gün ise Kostja Zetkin'e yazdığı mektupta, içten selamlarına yalnızca şu kelimeleri ekleyebildi: "Paramparça oldum."[78] Jean Jaurès'in 31 Temmuz'da Paris'te öldürüldüğü haberi onu, hiçbir zaman üstesinden gelemeyeceğini sandığı bir dehşetin içine itmişti.

Avrupa'nın güçlü devletleri 1 Ağustos'tan itibaren, halkları Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyen ölümcül adımları birbiri ardına atmaya başladı. Hükümetler II. Enternasyonal'e mensup partilerin önemli bir direnç gösteremeyeceğinden neredeyse emindi.

II. Wilhelm 1 Ağustos'ta Alman ordu ve donanması için seferberlik emrini verdi ve Rusya'ya savaş ilan etti. Alman birlikleri devletler hukukunu ihlâl ederek ve hiçbir savaş ilanında bulunmaksızın, tarafsız Lüksemburg'a girdi. Fransa'da da genel seferberlik emri uygulamaya koyuldu. Alman partisinin merkez yönetim kurulu üyesi Hermann Müller, Camille Huysmans ile birlikte Fransız sosyalistleriyle görüşmek üzere Paris'e gitti. Görüşme konusu savaşa karşı eylemler değil, savaş kredileri hakkında parlamentoda yapılacak oylamalarda takınılacak tavırdı. Alman sosyal demokrasisinin parti yönetim kurulu 1 Ağustos'ta, savaşa karşı sınıf mücadelesinin bir yana bırakılmasını isteyen ve işçileri ihtiyatlı davranmaya ve yararsız ve yanlış anlaşılabilecek adımlardan kaçınmaya çağıran bir bildiri yayınladı.

Parti ve sendikaların önde gelen yöneticileri, Almanya'nın bir savunma savaşı içerisinde olduğunu açıkladı.

Sosyal demokrat Reichstag grubu yönetimi 2 Ağustos'ta ikiye karşı dört oyla, vekillere savaş kredileri oylamasında olumlu bir tavır almalarını önermeyi kararlaştırdı. II. Enternasyonal'e mensup çoğu partinin yönetimi de benzer bir tavır içerisindeydi. Sendikalar Genel Komisyonu tarafından 2 Ağustos'ta toplanan Birlik Yönetim Kurulları Konferansı, hükümetin seferberlik önlemlerini desteklemeyi ve savaş sırasında ücret mücadelelerine ara vermeyi karara bağladı.

Rosa Luxemburg 2 Ağustos'ta Stuttgart'taki Kostja Zetkin'e, yollarda artık yalnızca bavulları elinde aceleyle koşturan yedek askerlerin ve gecenin geç saatlerine kadar topluluklar halinde duran kadın ve çocukların görüldüğünü yazdı. "Bütün dünya birdenbire bir tımarhaneye dönüştü. 'Partiden çıkmana' çok güldüm. İnsanlıktan da mı 'çıkmak' istiyorsun, koca çocuk? Bu ölçekteki tarihsel olaylar karşısında insanın her türlü öfkesi yok oluyor ve yalnızca serinkanlı düşünce ve inatçı eyleme yer kalıyor. Birkaç ay içerisinde açlık kapıya dayanınca, durum yavaş yavaş değişecek. Benim gibi canlı ve neşeli kal."[79] Mektuplarıyla Paul Levi'nin kötümser havasına da karşı koyuyordu. "O kadar büyük ve yeni bir şey yaşıyoruz ki, bilinen tüm eski ölçüleri çöplüğe atmak gerekiyor."[80] Böylesi önemli bir tarihsel dönüşüm, yere yıkılarak karşılanamazdı.

3 Ağustos'ta Almanya Fransa'ya savaş ilan etti. Sosyal demokrat Reichstag grubu Berlin'de ertesi gün yapılacak olan savaş kredileri oylamasında takınacağı tavrı tartışmaktaydı. Şansölye, tarihi oturum öncesi yapılan bir ön görüşmede tüm partilerin temsilcilerine ve hükümete birlik beraberlik ve 'vatan savunması' için gerekli olan kaynakları onaylama çağrısında bulundu. Toplantıda bulunan sosyal demokratlar Hugo Haase ve Philipp Scheidemann, grup kararını beklemeksizin, sosyal demokrat vekillerin kredileri onaylayacağı konusunda güvence verdi. Grupta bir kez daha sert tartışmalar yaşanmasına rağmen, sonunda çoğunluk galip geldi. Onaycıların etkili seslerinden birisi olan Eduard David "içinde yaşanılan anın, eskimiş görüşlerden kurtulmayı ve yeni boyutlarda düşünmeyi gerektirdiğini"[81] belirtti. Rosa Luxemburg yaşanacakları önceden tahmin etmiş olmasına rağmen, 3 Ağustos tarihli parlamento grubu kararıyla çileden çıktı. *İleri*'nin yayın kurulu toplantısına katılan Heinrich Ströbel durumu şu sözlerle anlattı: "Haberi yayın kurulundaki meslektaşlarıma aktardığımda beyinlerinden vurulmuşa döndüler. Diğerleri gibi haber bekleyen Rosa Luxemburg ağlama ve öfke nöbetlerine tutuldu."[82] Akşamüzeri Hugo Eberlein, Rosa Luxemburg ile birlikte Linden Sokağı'ndaki *İleri* binasından Südende'ye geçti. Teltow-Beeskow-Storkow-Charlottenburg

Sosyal Demokrat Seçim Derneği'nin genişletilmiş yönetim kurulu toplantısından çıkmışlar ve başkanın "boş sözlerini" dinlemişlerdi. "Rosa, bölgemizin Reichstag vekili yaşlı Zubeil'ı, grubun yarınki Reichstag oturumuyla ilgili karar ve görüşlerini anlatması için sıkıştırdı. Gündemde savaş kredileri bulunmaktaydı. Milletvekili Zubeil çaresiz bir yüz ifadesi takındı ve parlamento grubunda konuşulanların gizliliğini vurguladı. Kitlelerin harekete geçirilmesini, savaşa karşı kitlesel toplantı ve gösteriler düzenlenmesini ve savaş kredilerinin reddedilmesini talep ettik. Nafile. Yönetim, aptalca örgüt ve yetki sorunlarının arkasına saklanıyordu. Toplantıdan hiçbir sonuç çıkmadı. Dönerken Rosa şöyle dedi: 'En kötü ihtimalin gerçekleşmesinden korkalım. Reichstag grubu yarın bize ihanet edecek ve yalnızca çekimser kalmakla yetinecek!'"[83] Alman birlikleri 4 Ağustos'ta savaş ilanında bulunmaksızın tarafsız Belçika'ya girdi. İngiltere bu uluslararası hukuk ihlâli nedeniyle aynı gün Almanya'ya savaş ilan etti. Sosyal demokrat Reichstag grubu öğleden sonraki oylamada, grup oturumunda muhalefet eden 14 vekilin ortak karara uymasını sağlayarak "yurtseverlik görevinin yerine getirilmesi" sloganı temelinde bir tavır ortaya koydu. Artık savaşa karşı mücadeleden söz edilmiyordu. Milyonlarca proleter, askerlik çağrısına uydu. İlk askere alınanlar arasında birçok sosyal demokrat da bulunmaktaydı. Milliyetçi ve şoven bir atmosfer egemen oldu. Alfred Grotjahn "savaş coşkusunun, sosyal demokrat partinin sol kanadına bile yayıldığını" hatırlıyor. "En radikallerden Konrad Haenisch ve 'Jakoben' lakaplı Paul Lensch ateşli birer yurtsever kesildi. Parti basınını yıllardan beri devrimci Parvus makaleleriyle dolduran Rus bohem Helphand. Çarlık karşıtı savaşa özel bir tutkuyla bağlıydı: buğday ve başka mallarda fiyat spekülasyonları sayesinde savaşta multimilyoner oldu. Aslında eski yollarında yürüyen yalnızca üç kişi vardı: Karl Liebknecht ile iki radikal kadın, Luxemburg ve Zetkin, 'Rosa' ve 'Klara'."[84]

Hugo Eberlein Reichstag oturumundan sonra Rosa Luxemburg'u ziyaret ettiğinde, Rosa Luxemburg protesto amaçlı intihar planları yapmaktaydı. Arkadaşları onu bu düşünceden vazgeçirdi. Rosa Luxemburg planlarından Luise Kautsky'ye de bahsetmişti.[85]

Henüz 4 Ağustos gününün akşamında Hermann Duncker, Hugo Eberlein, Julian Marchlewski, Franz Mehring, Ernst Meyer ve Wilhelm Pieck, Rosa Luxemburg'un evinde biraraya geldi. Sosyalizmin ilkelerine ihanete karşı hangi adımların atılacağı konusunda fikir birliğine varılamadı. Protesto olarak partiden istifa edilmesi önerisi, Rosa Luxemburg'un da katılımıyla reddedildi. Hugo Eberlein şöyle hatırlıyor: "...Tanıdığımız ve Alman proletaryasına karşı girişilen ihanete katılmayacağından emin olduğumuz tüm yoldaşları bir toplantıya çağırmayı kararlaştırdık. Ertesi gün postane-

ye 300'den fazla telgraf götürdüm. Sonuç tam bir felaketti. Koşulsuz onayını derhal bildiren tek kişi Clara Zetkin oldu. Cevap veren az sayıda kişi aptalca ve boş mazeretler bildiriyordu. Savaş heyecanı herkesi tutsak almıştı. Partide kalmaya ve savaşa karşı mücadeleyi örgüt içerisinde sürdürmeye ve örgütlemeye karar verdik."[86]

Savaşın ilk günlerinde Rosa Luxemburg dünyanın sonu gelmiş gibi hissediyor, sansür nedeniyle mektuplarında tüm düşüncelerini belirtemediği ve Frankfurt'taki Paul Levi veya Stuttgart'taki Zetkin'ler gibi en yakın dostlarını göremediği için eziyet çekiyordu. Hans Diefenbach, Maksim Zetkin ve Kurt Rosenfeld gibi askere alınanlarla vedalaşma anlarında neredeyse nefes alamayacak gibi oluyordu. Sıra Kostja Zetkin'e, Paul Levi'ye ve diğer tanıdıklarına ne zaman gelecekti? Henüz askere alınmayanlardan gelen her habere seviniyordu. Hans Diefenbach'tan ilk kartpostal geldiğinde teşekkür etti ve cevabında hem onu teselli etmek üzere hem de endişelendiği için, Berlin'in giderek boşaldığını ve yollarda yalnızca yaşlı, çocuk ve "biz güzel cinsiyetlilerin"[87] kaldığını anlattı.

Luise Kautsky şunları aktarıyor: "Savaşın başlaması Rosa'yı çok kötü etkiledi; sosyal demokrasinin tutumu ise onu çıldırtacak gibi oldu, evet, hatta kendisinin de itiraf ettiği gibi intiharın eşiğine getirdi. Savaş kredilerinin Alman Reichstag'ındaki sosyal demokratlar tarafından onaylanması, zaten içten içe yabancılaştığı eski yoldaşlarından tamamen kopmasına ve bir avuç çok yakın yoldaşıyla birlikte işçi sınıfı içerisinde yeraltı çalışmalarına başlamasına neden oldu..."[88] Buna karşın Leo Jogiches çok önemli bir destekti ve yeraltı çalışmalarındaki becerileri, cesur serinkanlılığı ve iradesiyle sanki bu durum için yaratılmış gibiydi.

Ağustos sonunda Rosa Luxemburg her şeyden vazgeçilebileceğini, ama şerefin asla bir kenara bırakılamayacağını söyledi. 31 Ağustos'ta Troelstra'ya şu satırları yazdı: "Eğer her şeyin bizim için erken geldiğini, düşmanların henüz olgunlaşmadığımız bir anda harekete geçtiğini düşünüyorsanız, o halde ben de biliyorum ki, en kutsal şey için verilen mücadelenin olgunluğu yalnızca mücadele içerisinde kazanılabilir. İnsanların, politikacıların ve halkların aynı Fransızlar gibi düşünmek zorunda olduğu durum ve anlar vardır: Tout est perdu, sauf l'honneur! Şeref en yüksek idealdir ve ilelebet öyle kalacaktır. Şeref, insanların ve halkların geleceğinin yegâne güvenilir teminatıdır. Bu, benim en içten görüşüm."[89]

### Mümkün olan her şey denenmeli

Rosa Luxemburg aynı görüşe sahip yoldaşlar bulma çabasını, ilkin parlamento grubunda savaş kredilerini onaylamayan vekiller ile şahsen tanıyıp güvendiği sosyal demokratlar üzerinde yoğunlaştırdı. Karl Liebknecht

Berlin merkezi yönetim kurulunu protesto gösterileri düzenlemeye çağırdığı zaman, Rosa Luxemburg ve Liebknecht az sayıda muhalifi etkili ortak eylemlere ikna etmenin ne denli zor olduğunu anladı: "Protesto gösterilerinin reddedilmesi durumunda Ledebour, Lensch ve Rosa Luxemburg'u kazanıp, dördümüz yönetim kurulunu atlayarak, gösteriler düzenlemeyi planlıyordum. Yönetim kuruluna sunduğum dilekçe hakkında henüz karar verilmeden önce, *İleri*'de tesadüfen Lensch ile karşılaştım ve bir buluşma organize etmemizi önerdim. Lensch, Rosa Luxemburg'un kendisini ve Ledebour'u bu akşam evine çağırdığını ve benim de gelmemi söyledi. Rosa ile o ana kadar maalesef yakın bir temasım yoktu. Lensch'in önerisine uydum ve o akşam Rosa ile yalnız kaldık, ne Lensch ne de Ledebour toplantıya geldi. Lensch ve Ledebour'u ertesi gün (Pazar) bana çağırmaya karar verdik. Bu toplantıda Ledebour son derece çekingen ve asabiydi. Gösteri düzenleme önerimi sert bir şekilde reddetti ve Berlin yönetimine dilekçe vermeme kızdı. Lensch'in de eyleme mesafeli durması nedeniyle, herhangi bir sonuç alamadan ayrıldık. [...] Toplantının sonucu, Rosa ile birlikte yalnız başımıza harekete geçmemiz oldu..."[90]

Rosa Luxemburg Ağustos ayında devrimci güçler için daha geniş yayın olanakları yaratmayı planlıyordu, çünkü *Leipzig Halk Gazetesi* ile yeniden yakın bir bağlantı sağlama girişimleri başarısızlığa uğramıştı. Yeni gazete veya derginin görevi "içinde yaşanılan döneme özgü mücadelelerin algılanması"[91] ve aynı zamanda kendisini devrimci Marksist olarak tanımlayan tüm güçlerin biraraya getirilmesi olacaktı. Artık kesinlikle bir şeyler yapılmalıydı. Rosa Luxemburg bir süre sonra, savaşın başlangıcı hakkında şu durum değerlendirmesinde bulundu: "Almanya'dan başka hiçbir yerde proletaryanın örgütlenmesi bu denli emperyalizmin hizmetine koşulmuş değil, hiçbir yerde kuşatma bu denli dirençsiz sineye çekilmiyor, hiçbir yerde basının ağzı bu denli bağlanmamış, kamuoyu görüşü bu denli boğulmamış ve işçi sınıfının ekonomik ve politik sınıf savaşı bu denli terk edilmemiş."[92]

Rosa Luxemburg 8 Eylül'den 17 Eylül 1914'e kadar Sillenbuch'da Clara Zetkin'in yanında kaldı ve yabancı yoldaşlara görüşlerini açıklama kararı burada olgunlaştı. Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Franz Mehring ve Clara Zetkin tarafından hazırlanan ve Albert Südekum ile Richard Fischer'in sağ sosyal demokrat görüşlerine ve yurtdışını yanlış bilgilendirmelerine mesafe koyan bir açıklama 10 Eylül'de bazı İsveç, İtalyan ve İsviçre parti yayın organlarına gönderildi. Açıklama yayınlanıncaya kadar dört imzacı sabır göstermek ve yurtdışındaki arkadaşlarını devreye sokmak zorunda kaldı.

11 Eylül'de Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, Paul Levi, Edwin Hoern-

le, Fritz Westmeyer ve Artur Crispien ortamı yoklamak ve bağlantılar kurmak gerektiği sonucuna vardı. Artur Crispien'in günlüğündeki notlara göre, kendisi haricinde Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Paul Levi, Robert Dißmann (Frankfurt/Main), Schnellbacher ile Dr. Wagner (Hanau), Peter Berten (Düsseldorf) ve Carl Minster'in (Duisburg) katıldığı benzer bir görüşmede "Enternasyonal'in kurtarılması için kolları sıvama ve çöküşünün yarattığı utancı temizleme"[93] kararı alındı. Rosa Luxemburg'un *Hamburg Yankısı*'na karşı kaleme aldığı ve 17 Eylül'de *Sosyal Demokrat Haber*'de yayınlanan "Haydutlar Savaşına Karşı" başlıklı polemiği de bu doğrultudaydı.

Rosa Luxemburg savaşın neden olduğu korkunç maddi ve manevi yıkımları dile getiren ilk kişilerden birisiydi. 30 Eylül 1914'te "Enkaz" başlıklı bir yazısında şöyle diyordu: "Şu anki dünya savaşının ezici etkisi, geniş topraklarda ve denizlerde enkazdan başka hiçbir şey bırakmıyor. Şehir ve köy enkazları, yerle bir edilmiş istihkâmların enkazları, dev savaş gemisi ve torpido botlarının enkazları... Bunların arasında ise, paramparça edilmiş insan mutluluklarının enkazları... Parçalara ayrılmış insan bedenleri, korkunç bir şekilde ölmüş at ve köpek leşleri ve açlıktan veya yanarak can veren hayvanlar [...] Dünya savaşının yaydığı şiddet ve derin etki şimdiye değin yaşanan her şeyin ötesine geçiyor. Hiçbir zaman bu kadar çok halk, ülke ve bölge savaş alevleriyle sarılmamış, hiçbir zaman bu kadar dev boyutlarda teknik araçlar imhanın hizmetine sunulmamış, hiçbir zaman maddi kültürün böylesine zengin defineleri cehennem fırtınalarına maruz kalmamıştı. Modern kapitalizm, bu dünya kasırgasında şeytani zafer şarkısını çığırıyor: Yalnızca kapitalizm, birkaç on yılda muazzam zenginlikleri ve kültür eserlerini meydana getirip, bunları birkaç ay içerisinde alçakça araçlarla bir enkaza dönüştürme becerisine sahip. Yalnızca kapitalizm, insanı ülke, deniz ve havaların krallığına, gülümseyen yarı-tanrılığına, tüm doğa güçlerinin hükümdarlığına yükseltip, sonra ona kendi ihtişamının enkazı altında, kendisinin neden olduğu azaplar içerisinde bir dilenci gibi sefilce can çekiştirebilir [...] Fakat savaşlar yalnızca maddi metaları ve kültür değerlerini yok etmekle kalmaz, aynı zamanda alışılagelmiş tanımlara da saygısızca saldırır. Tüm kutsallıklar, saygı duyulan kurumlar ve inançla tekrarlanan formüller de çelik süpürge tarafından, tahrip edilen toplar, tüfekler, askeri sırt çantaları ve diğer savaş artıklarıyla birlikte aynı çöp yığınına süpürülür. Bu açıdan bakıldığında şu andaki savaşın etkisi, tüm seleflerinin insafsızlık ve şiddetini geride bırakmaktadır."[94] Rosa Luxemburg'a göre savaş rüzgârları yalnızca birkaç haftadır esmesine rağmen, devletlerarası sözleşmelerin, diplomatik ittifakların ve uluslararası hukuk normlarının yırtılmış sayfaları havalarda uçuşmaktaydı. Çok övülen "Avrupa den-

gesi" yıkılmış; iyilik ve kötülük, milliyetçilikle damgalanmış düşmanlık tanımlarında birbirinin yerini almıştı. Sosyalist işçiler "kutsal ideallerinin yerle bir olmamasına"[95] özen göstermeliydi.

Savaş lehindeki sansür ve savaş yanlılarına "ateşkes" ilan eden sosyal demokratların kendi kendilerine koydukları oto-sansür, belâgatli yazarın görüşlerini okuyuculara ulaştırmasını zorlaştırıyordu ve bu nedenle sözlü ajitasyon büyük bir öneme sahipti. Rosa Luxemburg'un bizzat belirttiğine göre, 23 Eylül'de parti yönetim kurulu ve sendika genel komisyonu toplantılarında "iki uzun" konuşma yaptı.[96] 24 Eylül'de basın komisyonunun parti yönetim kuruluyla toplantısını ve bir gün sonra da sosyal demokrat seçim dernekleri birliğinin merkez yönetim kurulu toplantısını ziyaret etti. Bunlardan önemli bir sonuç elde edemedi, fakat örneğin Rudolf Franz 27 Eylül'de günlüğüne şu notu düştü: "Rosa'nın bu mücadelelere katılımı çok önemli!"[97]

Bu girişimler karşıtlarının keyfini kaçırıyor, kuşkuları günlüklerine yansıyordu. Otto Braun 4 Ekim 1914'te şunları yazdı: "Berlin parti yönetimi Ekim başına yönelik üye toplantıları planlıyor [...] Toplantılarda savaşla ilgili tartışmalı konuların gündeme gelmemesi için [...] konuşmacılar çağrıldı ve [Eugen] Ernst tarafından tartışmaların provoke edilmemesi hakkında uyarıldı. Liebknecht ve Rosa [Luxemburg]fırsat bu fırsat deyip, sazı eline aldı. Liebknecht, biz kuş beyinlilere neyi ve nasıl konuşacağımızı öğrettiği 45 dakikalık bir konuşma yaptı. Liebknecht'in Rus Polonya'sı asıllı dişi kopyası, çekilmez bir öğretmen edasıyla onu tamamladı ve bize sınıfsal karşıtlıkların savaştan sonra yok olmayacağını ve sınıf savaşının süreceğini anlattı. Savaşların nedeni olarak emperyalizm hakkında da konuşulmalıymış ve daha bir sürü saçmalık. Bunları dinlemek tüm öğleden sonramızı aldı."[98]

Eduard David 25 Eylül'de savaş günlüğüne, Luxemburg ve Liebknecht'in özellikle savaşın nedenleri üzerine konuşmak gerektiği görüşünde olduklarını yazdı. "Ben buna karşıyım. Bu durumda tartışmaların çıkması kaçınılmaz olur. Ben gündeme, savaş sırasındaki görevlerimizin alınmasını öneriyorum [...] Çoğunluk önerimi alkışlıyor, fakat Liebknecht ve Luxemburg öneriye sert bir şekilde karşı çıkıyor. Bunların hepsi sabun köpüğüymüş, kandırmaca, dışarıda savaş sürerken arkayı sağlama almak için egemen sınıfların çıkarına eylemler [...] Berlin yönetim kurulu tartışmalar sonucunda, genel olarak gösteriler düzenleme tavsiyesinde bulunmamayı ve bu konuyu bölge yönetimlerine bırakmayı kararlaştırdı. L[iebknecht], L[uxemburg] ve L[edebour] şimdi tabii ki buralarda kendi hedefleri doğrultusunda harekete geçecek. İşyeri temsilcilerinin çoğunu yanlarına almışlar bile."[99]

Rosa Luxemburg durumu farklı değerlendiriyordu. İşçi kitlelerinin, onlara nelerin olup bittiğini açıklama fırsatı verildiği takdirde, kendilerinin yanında yer alacağı kanısındaydı. "Fakat bu arada kariyeristler, kuşatmayı bizi terörize etmek ve yığınların cesaretini kırmak için kullanıyor. Buna rağmen giderek daha fazla kişi tutumunu değiştiriyor."[100]

### Aklımı biraz olsun topladım

Rosa Luxemburg Ekim 1914'te Kostja Zetkin'e bunları yazarken; mektuplar ve *Sosyal Demokrat Haber* için makaleler yazmak, gazete kupürleri toplamak, toplantılar ve telefonlaşmalar gibi birçok günlük yükümlülüğün yanı sıra iki büyük işe zaman ayırmayı umuyordu: *Ulusal Ekonomiye Giriş* ve savaş üzerine bir kitap. Özellikle onu her yere beraberinde sürüklemek isteyen, tüm zamansal ve mekânsal planlarını darmadağın eden, "çok iyi niyetli olmakla birlikte hem kendisinin, hem de benim günlerimi boşa harcamaktan başka hiçbir şey elde edemeyen Karl Liebknecht'e karşı" kendisini korumak zorundaydı. "O, mükemmel bir insan, fakat sürekli böyle yaşayamam; evde Mimi'yle huzur içinde yalnız başıma kaldığımda mutlu oluyorum."[101]

1914 sonbaharında Rosa Luxemburg için aklını toplamak, savaşın başlangıcından sonra sosyalist hareketin içinde bulunduğu durumu daha net görebilmek ve "yol arkadaşları, yayın kurulları ve ne yapacağını bilemeyenlerle" daha sağlıklı bir fikir alışverişinde bulunabilmek anlamına geliyordu. Herkesin bir zamanlar saygı gören Georgi Plehanov, Jules Guesde, Edouard Vaillant veya Parvus gibi sosyalistlerin peşi sıra milliyetçiliğe savrulmayacağını ve hükümetlerin suçuna ortak olmayacağını umuyordu. İsviçreli sosyalist Carl Moor'a yazdığı 12 Ekim tarihli mektup, Alman sosyal demokrasisindeki "iç gelişmelere" ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme içeriyor. Moor, Uluslararası Sosyalist Büro'da faaliyet göstermiş ve Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Franz Mehring ve Clara Zetkin'in 10 Eylül 1914 tarihli açıklamasının *Berner Tagwacht* (Bern Gündüz Bekçisi) ve *Züricher Volksrecht* (Zürih Halkın Adaleti) gazetelerinde yayınlanması için çaba harcamıştı. 30 Eylül 1914 tarihli *Bern Gündüz Bekçisi*, Rosa Luxemburg'un *Sosyal Demokrat Haber*'de çıkan "Haydutlar Savaşına Karşı" başlıklı makalesini de yayınladı.

Rosa Luxemburg "her yerde giderek kabaran bir öfke" görüyordu. "Reichstag grubu, parti yönetim kurulu ve parti yayın sorumlularının resmi tutumu" kesinlikle partinin tamamının görüş ve düşüncelerini yansıtmıyordu. "Karşıtlarının sesini kesen ve yığınların politik faaliyetlerini tamamen baskı altına alan resmi parti taktiği nedeniyle, çoğunluğun hangi tarafta olduğu şu anda yaklaşık olarak bile belirlenemez [...] Kredilerin onaylanmasından yana olanların bazıları, bu arada meydana gelen gelişmeler

nedeniyle sağlıklı bir telaşa kapıldı ve şimdi bu politikanın karşıtı haline geldi veya gelecek. Öte yandan yoldaşların bir bölümü de her geçen gün biraz daha ulusal-yurtsever hükümet politikalarının dümen suyuna giriyor." Rosa Luxemburg "bir yanda esasında burjuva cephesine mensup olan ve ordu yanlısı güçlü milliyetçi eğilimler gösteren proleter bir reform partisi yandaşlarının, diğer yanda ise devrimci sınıf savaşının ve enternasyonalizmin özünü koruyan unsurların yer aldığı, önlenmesi imkânsız bir ayrışma süreci" gözlemliyordu. "Bu denli olumsuz koşullarda böylesi bir çatışmaya girmek istememize rağmen, bu sessiz parti içi mücadele başladı bile. Karşılıklı güvensizlik ve nefret artık saklanamıyor ve küçük kıvılcımlar şeklinde yüzeye yansıyor. Savaş ve kuşatma durumu sona erdiği anda, bu iç çatışmanın büyük bir gürültüyle patlayacağını herkes biliyor ve aynı zamanda kimse bu denli derin iç çelişkilere karşın partinin eski birliğini koruyabileceğine inanmıyor. Sahte birliğimiz şu anda yalnızca kuşatma durumu ve savaş tarafından suni bir şekilde sağlanmakta. Hiç şüphe yok ki, Alman sosyalizmi ve uluslararası sosyalizm tarihte hiçbir zaman rastlanmayan büyüklükte bir krizin içerisindedir ve kader sorusu önümüzde durmaktadır. Uluslararası sosyalizm savaş sonrasında militarizm ve emperyalizme, bu kez savaş durumu için de geçerli olmak üzere, kesin bir şekilde ve her türlü mazereti bir yana bırakarak hayır diyemezse mezara koyulacak, daha doğrusu kendi mezarını kendisi kazmış olacaktır. Savaş sonrası durum, sosyalizm için 'olmak ya da olmamak' meselesidir."[102] Bu süreç her ulusal partide sağduyuyla ele alınmalı ve parçalara ayrılmış olan Enternasyonal de aceleyle ve suni olarak "biraraya getirilmeye" çalışılmamalıydı, aksi takdirde her şey ikiyüzlülükle berbat edilirdi.

Rosa Luxemburg bu görüşünü, Uluslararası Sosyalist Büro Sekretaryasının "barış hazırlıklarından" ve Büro'nun bir süreliğine Hollanda'ya taşınmasından bahseden 2 Ekim 1914 tarihli bir genelgesine verdiği cevapta bir kez daha vurguladı ve uluslararası sosyalizmin özellikle "bu savaşın karşısında uğradığı kendi utanç verici yenilgisiyle dürüst ve açık bir hesaplaşmaya"[103] ihtiyaç duyduğunu belirtti. Bu tavrını Camille Huysmans'a 10 Kasım 1914'te yazdığı mektupta da bildirdi. "Enternasyonal'in çöküşü hem kesin hem de korkunç! Enternasyonal'in yerine bir maskaralık ve yanıltmaca koyma çabalarına direnmemiz gerekiyor. Yeniden kurulması, kanımca gerçekleşen ihanetin kesin ve açık bir eleştirisi yapıldıktan, yani savaştan sonra ele alınabilir."[104] Rosa Luxemburg'a göre Huysmans görevinde kalmalıydı.

Sosyalistler bu günlerde savaşın çok fazla uzayacağı görüşünde değildi, Rosa Luxemburg da aynı şekilde düşünüyordu. Ancak "özgürlüğe" sevinip sevinemeyeceği şüpheliydi, çünkü Yüksek Mahkeme Frankfurt Eyalet

Mahkemesi'nin 22 Ekim 1914 tarihli kararını onaylamış ve temyizi reddetmişti. Bir af dilekçesi sunmak, Rosa Luxemburg için söz konusu olamazdı. Teslim emri her an gelebilirdi. Kostja Zetkin'e yazdığı bir mektupta alaycı bir üslupla, belki iyice rahatsızlık vermeye başlayıncaya kadar içeriye almazlar dedi.[105]

Şu veya bu şekilde elini çabuk tutması ve kararlılık göstermesi gerekiyordu.

Rosa Luxemburg 25 Ekim'de Berlin-Neukölln İşçi Eğitim Merkezi'nde "Ulusal Ekonomi, Sermayenin Oluşumu ve Gelişmesi" konulu 8 derslik konferans dizisinin ilkini verdi. Sağ sosyal demokrat çevreler "Ledebour, Liebknecht ve Luxemburg'un yarattığı kargaşadan" endişelenmekteydi. Bu üçü "Berlin radikalizminin, bu savaşta anavatandan yana saf tutmuş Reichstag grubu ve tüm partili yoldaşlara karşı planlı bir eylemine" öncülük etmekle suçlanıyordu.[106]

Ne İmparatorluk hükümeti ne de sosyal demokrat yönetim mercileri, muhalefetin düşünsel önderliğinin Rosa Luxemburg tarafından yapıldığından en ufak bir şüphe duyuyordu.

Karl Kautsky Rosa Luxemburg'u özel bir şüpheyle izlemekteydi. Rosa Luxemburg kendisine sürekli bir şekilde karşı geliyordu ve bunun en son örneğini "Enternasyonal'in ağırlıklı olarak bir barış aracı" oluşturduğu şeklindeki görüşünü eleştirerek vermişti.[107] Rosa Luxemburg'un Marksistlerin teorik yayın organı olmak açısından "işi bitik" saydığı *Yeni Zaman*'ın yayıncısıyla Rosa Luxemburg ve çevresindeki sosyal demokratlar arasındaki uçurumun ne denli derin olduğunu, Kautsky'nin 1914 Kasım sonunda Victor Adler'e yazdığı mektup belgeliyor: "Aşırı sol grupla hiçbir şekilde temas halinde değilim. Fakat bazı ipuçlarından hareketle, Rosa'nın partiyi bölmek üzere hararetle çabaladığını düşünüyorum. Kendi köyünde birinci olmayı, Roma'da ikinci olmaya yeğliyor ve büyük partiyi yönetemediğini görünce, sözünü dinleyen küçük bir partiye sahip olmak istiyor. Yakında muhtemelen hapse girecek ve bölme işini daha önceden halletmek peşinde. Herhalde içeriye girince, şu andaki kritik savaş döneminin bölünme olmaksızın geçeceğinden ve tekrar dışarıya çıkınca karıştıramayacağı kadar birlik ve bütünlük içerisinde olan bir partiyle karşılaşacağından korkuyor."[108]

Rosa Luxemburg zorluklarla dolu durumlarda bile eğlenmekten vazgeçmiyordu. Ekim 1914'te *Eşitlik*'in çocuk eki için, Prosper Merimée'den "Mateo Falcone"yi (çok sevdiği bir Korsika hikâyesi) çevirdi. Stendhal'in *Parma Manastırı*'nı eline alınca canlanıverdi. Südende'nin çayırlarında gezintiye çıkıp rengârenk çiçekler topladığında huzur buluyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte konserlere bir süreliğine ara verildiği için konser müziğine geçici olarak uzak kalmak zorunda olsa da, Hans Kautsky'nin piyano seans-

larının tadını hâlâ büyük bir zevkle çıkarıyordu. Duygu dünyasındaki çekişmeler bazen ona korku vermekteydi: "Dün Filarmoni'de bir loca koltuğu buldum: Ochs'un orkestra şefliğinde Bach Kantatı ve Brahms'ın Alman Requiem'i. Bach güzel ve neşeliydi, fakat Brahms'ı ancak araya kadar çekebildim. Her türlü iç saygıdan yoksun ve basmakalıp buluşlarla dolu bomboş bir derleme –fakat insanlar nasıl da mest oldu. Canları cehenneme, sanki top yemi olmak için doğmuşlar! Savaştan sonra Almanya'da kalıp kalmayacağımı gerçekten bilmiyorum, bu atmosfer bende neredeyse nefret uyandırıyor. Geçimimi nasıl sağlayacağımı bir bilebilsem, hemen güneye gideceğim; fakat elbette sırada önce hesaplaşma var."[109]

2 Aralık 1914'te parlamentoda savaş kredilerinin ikinci oylaması yapılacaktı. Rosa Luxemburg özellikle Clara Zetkin ve Karl Liebknecht'in ilişkileri üzerinden, sosyal demokrat milletvekillerinin grup kararına bir kez daha toplu halde uymasını önlemeye çalıştı. Diğer tüm vekiller ayağa kalkarken, yerinde oturmaya devam eden tek kişi Karl Liebknecht oldu ve "Hayır" oyuyla "kutsal birliği" delerek, Rosa Luxemburg'un umduğu gibi dik duruşlu Alman sosyal demokratlarının şerefini korudu. Grup yönetiminin 3 Aralık'ta *İleri*'de yayınlanan "disiplin ihlâli" suçlamalarına karşı, Rosa Luxemburg "Parti Disiplini" başlıklı makalesiyle Liebknecht'i savundu. Rosa Luxemburg parti disiplininin, sınıf iradesini "tarihe yön veren eyleme" dönüştürmek için bir araç olduğunu vurguladı. Bu disiplin, program ve parti kararlarıyla şekillenirdi. Reichstag grubu, kuşatmanın koruması altında, keyfi olarak parti ve sınıfın toplam iradesine tecavüzde bulunmuş ve "tahayyül edilebilecek en çirkin" disiplin suçunu işlemişti. Yoldaşların büyük kısmı iradelerini yeniden kendi ellerine alıp hesap soracaktı. Liebknecht parti programı doğrultusunda davranmış, parlamento grubu ise programa ihanet etmişti.[110]

Karl Liebknecht'in "Hayır" oyu, Almanya sınırları ötesinde de bir sinyal etkisi yarattı ve Almanya içinde özellikle genç sosyal demokratları cesaretlendirdi. Edouard David Aralık 1914'te savaş günlüğüne korku içinde şu notları aldı: "14 Aralık Pazartesi, 18 Aralık Cuma, 21 Aralık Pazartesi. Charlottenburg Yönetim Toplantısı. Karl *Liebknecht* kredilerin onaylanması konusunda konuşmacı, ben ikinci konuşmacı. Tartışmada ayrıca *Rosa Luxemburg, Paul Hirsch, S. Katzenstein* ve başkaları var. İzlenimler tam bir felaket. Berlin'deki 'yöneticilerin' neredeyse hepsi, bildiri dağıtmanın zahmetlerine severek katlanabilen 20'li yaşlarda genç insanlar. Gençliğe özgü tecrübesizlik ve radikal büyüklerinin tek yanlı 'eğitimi' onları katılaştırmış. [...] Ne pahasına olursa olsun, özellikle barışı istiyorlar. [...] Rosa *Luxemburg* ince ve kaba demagoji ustalığıyla en coşkulu alkışı aldı."[111]

15 Aralık'ta Berlin Mariendorf'ta Rosa Luxemburg ile Robert Schmidt

arasında yaşanan bir tartışma sonrasında da, toplantıya katılanlar parlamento grubuna karşı konum aldı.

Rosa Luxemburg 1 Kasım'da Hans Diefenbach'a, başlardaki çaresizliğinin geçtiğini yazdı. Durum buna rağmen pek parlak değildi, iyimserliğe yer vermiyordu. "Parti ve Enternasyonal'in yerle bir olduğu şüphe götürmez; fakat tam da bu felaketin giderek artan boyutları, onu evrensel bir dram haline getirmekte; bu durum karşısında nesnel tarihsel değerlendirmeler önem kazanarak, şahsi yakınmaların arka plana düşmesine neden olmakta."[112] İleriki haftalarda Rosa Luxemburg'un iyimserliği arttı. Gerçeklerden ne denli uzaklaştığı, Aralık 1914'te *Labour Leader* gazetesine ("İşçi Önderi", İngiltere'de çıkan bir sosyalist gazete –*çev.*) yazdığı bir yazıda ortaya çıkıyordu. Enternasyonal'in çöküşü ve yeniden kurulması konusundaki görüşünü ortaya koyduktan sonra şu açıklamayı yaptı: "Savaşın ilk birkaç ayı geçtikten sonra daha şimdiden Almanya'da da, tarihsel bir anda liderleri tarafından yalnız bırakılan emekçiler arasındaki şoven coşku dağılmaya başladı. Herkesin aklı başına geliyor ve şu anda yaşananlar nedeniyle yüzleri utanç ve öfkeden kıpkırmızı olan proleterlerin sayısı her geçen gün biraz daha artıyor. Halk yığınları bu savaştan, Sosyalist Enternasyonal'in eski bayrağı altında daha büyük bir heyecanla çıkacak ve bu bayrağa bir sonraki emperyalist kargaşada yeniden ihanet etmeyip, onu tüm kapitalist dünyaya, haydutça dalaverelere, aşağılık yalanlara ve 'vatan' ve 'özgürlük' palavralarına karşı savunarak, emperyalizmin kanlı yıkıntılarının üzerine zaferle dikecek."[113] Milyonlarca insan, savaşa ortak olmayı sürdürüyordu.

Fakat Alman hükümeti, savaş halkta zayiatlara yol açmaya ve ek yükler getirmeye devam ettikçe bu durumun değişeceğinden endişeleniyordu. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht gibi kararlı savaş karşıtları tecrit edilmeliydi. Noel tatilinin ilk gününde Rosa Luxemburg, Frankfurt Eyalet Mahkemesi'nin ceza infaz emrini aldı; hapis cezasını Berlin'deki bir cezaevinde çekmesine izin verilmekteydi. Mahkemeden gelen yazıyı hasta haliyle ve Mimi ile yalnız başına teslim alırken, derin bir acı ve öfkeli bir nefretle doldu, fakat yıkılmadı. Daha birkaç hafta önce Hans Diefenbach'a yazdığı bir mektupta, politik ironi içeren şu satırlara yer vermişti: "Altı ay önce cezaya bir bayram gibi seviniyordum; bugün göğsümdeki bu onur, sizin göğsünüze takılacak Demir Haç Madalyası kadar ağır geliyor. Kendimi savaşın sonunda nefes almaya devam edecek olmakla avutuyorum. İkimiz de başkente muhtemelen aynı anda gireceğiz. Siz alnınıza dolanan bir defne yaprağıyla bir fatih edasında, ben ise sizin günahsız bakireniz olarak. Eyalet Meclisi tavan fiyatlarla ilgili olarak dün yaptığı toplantıda, savaşın 1915 hasadından sonraya sarkacağı tahmininde bulundu. İngiliz ve Rus basını da aynı görüşte. Ayıkla pirincin taşını!"[114]

# Notlar

1 Berliner Neueste Nachrichten, 1 Temmuz 1913.
2 Liebknecht, Karl, Die Internationale der Rüstungsindustrie. Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt VI. Berlin 1983, s. 267.
3 Die Reichstagsfraktion und die Militärvorlage. GW 3, s. 283.
4 Die zweite Lesung der Wehrvorlage. GW 3, s. 235.
5 Unsere Aktion gegen die Militärvorlage. GW 3, s. 230.
6 Die Reichstagsfraktion und die Militärvorlage. GW 3, s. 286.
7 Unsere Aktion gegen die Militärvorlage. GW 3, s. 231.
8 Bkz. Die zweite Lesung der Wehrvorlage. GW 3, s. 273.
9 Bkz. Die weltpolitische Lage. GW 3, s. 212-219.
10 Bkz. Rosa Luxemburg im Kampf gegen den deutschen Militarismus, s. 109.
11 Die Bilanz von Zabern. GW 3, s. 369.
12 26 Eylül 1913 tarihli Frankfurter Nachrichten. SAPMO-BArch, NY 4002/76, Bl. 2.
13 Militarismus, Krieg und Arbeiterklasse, s. 9.
14 Bkz. Başsavcının Adalet Bakanı'na 4 Ekim 1913 tarihli yazısı. BA, Potsdam bölümü, Bölüm III, St. 6/5, Cilt 1, Bl. 3.
15 GB 4, s. 327.
16 Militarismus, Krieg und Arbeiterklasse, s. 10.
17 Rosa Luxemburg im Kampf gegen den deutschen Militarismus, s. 42.
18 Bkz. Quack, Sibylle, Geistig frei und niemandes Knecht, s. 18 ve 74.
19 Militarismus, Krieg und Arbeiterklasse, s. 17.
20 Militarismus, Krieg und Arbeiterklasse, s. 19.
21 Militarismus, Krieg und Arbeiterklasse, s. 22.
22 Militarismus, Krieg und Arbeiterklasse, s. 22.
23 Bkz. Nettl, Peter, Rosa Luxemburg, s. 467.
24 Verteidigungsrede. GW 3, s. 396 ve 400.
25 Verteidigungsrede. GW 3, s. 400-406.
26 Bkz. Karar. SAPMO-BArch, NY 4002/76, Bl. 148.
27 Zetkin, Clara, Genossin Luxemburg verurteilt. Rosa Luxemburg im Kampf gegen den deutschen Militarismus, s. 78.
28 Bkz. SAPMO-BArch, NY 4002/76, Bl. 192.
29 BA, Potsdam bölümü, Bölüm III, St. 6/5, Cilt 2, Bl. 7.
30 BA, Potsdam bölümü, Bölüm III, St. 6/5, Cilt 2, Bl. 7.
31 BA, Potsdam bölümü, Bölüm III, St. 6/5, Cilt 2, Bl. 48.
32 GB 4, s. 339.
33 Bkz. Quack, Sibylle, Geistig frei und niemandes Knecht, s. 189.
34 Paul Levi'ye, [23 veya 24 Ocak 1914]. GB 5, s. 428; Paul Levi'ye, [1914]. GB 6, s. 240.
35 GB 5, s. 428.
36 [24 Mart 1914]. GB 5, s. 430.
37 Paul Levi'ye, [20 veya 21 Nisan 1914]. GB 5, s. 431.
38 Bkz. Ettinger, Elżbieta, Rosa Luxemburg, s. 231.
39 Quack, Sibylle, Geistig frei und niemandes Knecht, s. 23 ve 101.
40 GB 5, s. 435.
41 GB 5, s. 439.
42 22 Mayıs 1914. GB 4, s. 347.
43 Paul Levi'ye, [1914 Mayıs ortası]. GB 5, s. 437.
44 5 Haziran 1937 tarihli Deutsches Volksecho, No. 16, New York.
45 Paul Levi'ye, [Haziran 1914]. GB 6, s. 243.
46 Liebknecht, Karl, Reden im preußischen Abgeordnetenhaus zum Justizetat. Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt VII. Berlin 1985, s. 370.
47 Bkz. BA, Potsdam bölümü, Bölüm III, St. 8/1, Bl. 285.
48 [1914 Mayıs'ının ikinci yarısı]. GB 4, s. 348.
49 Bkz. 7 Temmuz 1914 tarihli Vorwärts, No. 182.
50 GW 3, s. 459.
51 Bkz. GB 4, s. 351.
52 Bkz. 3 Temmuz 1914 tarihli Leipziger Volkszeitung.
53 Bkz. 2 Temmuz 1914 tarihli Sozialdemokratische Korrespondenz, No. 74.
54 Alıntı: Rosa Luxemburg im Kampf gegen den deutschen Militarismus, s. 202.
55 13 Temmuz 1914. GB 5, s. 447.
56 Quack, Sibylle, Geistig frei und niemandes Knecht, s. 90; SAPMO-BArch, NY 4002/63, Bl. 111.
57 Paul Levi'ye, [21 Temmuz 1914]. GB 5, s. 448.
58 Paul Levi'ye, 11 Temmuz 1914. GB 5, s. 452.
59 Bkz. GB 6, s. 198, 9. ve 13. dipnotlar.
60 [21 Temmuz 1914]. GB 5, s. 448.
61 Bkz. Haupt, Georges, Der Kongreß fand nicht stat, s. 149.
62 Alıntı: A.g.y., s. 156 ve 172.
63 Der Friede, der Dreibund und wir. GW 3, s. 476.

64 Bkz. Haupt, Georges, Der Kongreß fand nicht stat, s. 176.
65 Alıntı: A.g.y., s. 164.
66 Bkz. A.g.y., s. 181, 185 ve 193.
67 Alıntı: A.g.y., s. 158.
68 Alıntı: A.g.y., s. 158.
69 Alıntı: A.g.y., s. 192.
70 Alıntı: Hirsch, Helmut, Rosa Luxemburg, s. 86.
71 Alıntı: Haupt, Georges, Der Kongreß fand nicht stat, s. 163.
72 Alıntı: Rojahn, Jürgen, Um die Erneuerung der Internationale, s. 15.
73 Hans Diefenbach'a, 23 Haziran 1917. GB 5, s. 263.
74 Paul Levi'ye, [31 Temmuz 1914]. GB 5, s. 451.
75 Paul Levi'ye, [31 Temmuz 1914]. GB 5, s. 451.
76 Paul Levi'ye, [31 Temmuz 1914]. GB 5, s. 451.
77 GB 5, s. 451.
78 GB 5, s. 7.
79 GB 5, s. 7.
80 GB 5, s. 451.
81 Alıntı: Liebknecht, Karl, Klassenkampf gegen den Krieg. Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt VIII. Berlin 1982, s. 20.
82 Alıntı: Rojahn, Jürgen, Um die Erneuerung der Internationale, s. 18.
83 Karl und Rosa. Erinnerungen. Berlin 1978, s. 49.
84 Grotjahn, Alfred, Erlebtes und Erstrebtes. Erinnerungen eines sozialistischen Arztes. Berlin 1932, s. 154.
85 Bkz. Rojahn, Jürgen, Um die Erneuerung der Internationale, s. 19.
86 Karl und Rosa. Erinnerungen, s. 51.
87 [8 Ağustos 1914]. GB 5, s. 8.
88 Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch, s. 40.
89 GB 6, s. 201.
90 Betrachtungen und Erinnerungen aus der "großen Zeit". Liebknecht, Karl, Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt IX, s. 277.
91 Die Internationale, 1 – Berlin – 1915, 1, 15 Nisan 1915, s. 1.
92 Die Krise der Sozialdemokratie. GW 4, s. 55.
93 Alıntı: Rojahn, Jürgen, Um die Erneuerung der Internationale, s. 59.
94 GW 4, s.9.
95 GW 4, s. 11.
96 Kostja Zetkin'e, [23 Eylül 1914]. GB 5, s. 11.
97 SAPMO-BArch, NY 4020/2.
98 Alıntı: Rojahn, Jürgen, Um die Erneuerung der Internationale, s. 61.
99 Das Kriegstagebuch des Reichstagsabgeordneten Eduard David 1914-1918. Derleyen Erich Matthias ve Susanne Miller. Düsseldorf 1966, s. 42.
100 Camille Huysmans'a, 10 Kasım 1914. GB 6, s. 203.
101 Kostja Zetkin'e, [1914 Ekim'inin ilk yarısı]. GB 5, s. 13.
102 GB 5, s. 14.
103 9 Kasım 1914. GB 6, s. 202.
104 GB 6, s. 203.
105 Bkz. 19 [Ekim 1914]. GB 5, s. 19.
106 BA, Potsdam bölümü, NL Heine, Dosya 2, Bl. 152.
107 Bkz. Die Neue Zeit, 33 – Stuttgart – 1914/15, Cilt 1, s. 248.
108 28 Kasım 1914. Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 606.
109 Kostja Zetkin'e, 19 [Ekim 1914]. GB 5, s. 18.
110 Bkz. Parteidisziplin. GW 4, s. 15-17.
111 Das Kriegstagebuch des Reichstagsabgeordneten Eduard David, s. 84.
112 GB 5, s. 19.
113 GW 4, s. 19
114 GB 5, s. 21.

# Başkaldırı
# 1915-1918



## Telaşa gerek yok

Rosa Luxemburg 27 Aralık'ta Kostja Zetkin'e "Herhalde sarılık veya benzeri bir hastalığa yakalandım; çünkü o kadar bitkinim ki, parmağımı kıpırdatacak halim yok ve şu anki halimle sizlere görünmek istemiyorum"[1] diye yazdı. Arkadaşları tatil günlerini neden onların yanında geçirmediğini bilmeliydi. Ciddi bir durum olmadığını iddia ediyordu, fakat 8 Ocak ile 24 Ocak 1915 tarihleri arasında Schöneberg semtindeki Auguste-Victoria Hastanesi'ne kaldırıldı ve burada mide ülseri ve kronik mide rahatsızlığı teşhisi koyuldu. Avukatlarının verdiği dilekçeyle infazın başlangıcı 31 Mart 1915'e kadar ertelendi.

İnfaz gününe kadar yapılacak çok iş vardı, her şeyden önce savaş karşıtı çalışmaların açık protestolara dönüşmesine katkıda bulunmak istiyordu. Ayrıca işçi hareketinin içinde bulunduğu yeni durumla ilgili görüşlerini yayınlamak istediği yeni dergi de gün ışığına çıkmalıydı. Ve nihayet maddi meseleleri ve beslenmesiyle kimin ilgileneceğini, kimin temiz çamaşır tedarik edeceğini ve hapisteyken evine ve kedisine kimin bakacağını ayarlamak zorundaydı. Hastanede yatarken Mimi'ye Leo Jogiches ve temizlikçi kadın bakıyordu. Rosa Luxemburg Leo Jogiches'ten kediyle evde her gün birkaç saat geçirmesini rica etmişti.

Rosa Luxemburg hastanede Leo Jogiches, Mathilde Jacob ve Mehring'ler tarafından o kadar sık ziyaret ediliyordu ki, buna bir sınırlama getirmek zorunda kaldı. "Dün altı ziyaretim olduğu ve buradaki tüm nezakete karşın artık yan gözle bakıldığım için, kötü bir geceden sonra tüm ziyaretlere dur demem gerekiyor."[2] Mathilde Jacob şimdilik yalnız gelmesi ricasını severek kabul etti. Rosa Luxemburg'un Neukölln'de 1914 sonbaharında verdiği "Kapitalizmin Doğuşu ve Gelişmesi" konulu pazar konferanslarına katıldığından beri, Rosa ile arasında *Sosyal Demokrat Haber*'deki çalışmaların ötesine geçen bir yakınlık oluşmuştu. Mathilde Jacob konferansçının

övgüsünü, ikisinin de saygı duyduğu Goethe'nin bir sözüne atıfta bulunarak yanıtlamıştı: "Sizinle, Bayan Doktor, gezintiye çıkmak şeref verir ve insana bir şeyler katar." Rosa Luxemburg'un "Beni, birincisi Mimi nedeniyle, ikincisi resimlerim nedeniyle, üçüncüsü ise beni sevindirmek için ziyaret etmelisiniz"[3] sözleri ise onu mutlu kılmıştı. Ocak 1915'ten itibaren bu arzuyu sıkça yerine getirmeye başladı ve kısa bir süre sonra Rosa Luxemburg'un gözünde her şeyi yoluna koyan "fedakâr ve olağanüstü bir insan"[4] oldu. Sadık kişiliği Leo Jogiches tarafından da takdir görüyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte Polonya bağlantısı kesilen ve SDKPiL içindeki çalışmalarını sürdüremeyen Leo Jogiches tüm gücünü Alman hareketine harcıyordu. Kendisi ön plana çıkmaksızın, Alman sosyal demokrasisi içerisindeki sol grubun illegal örgütlenişine büyük bir katkıda bulunmuştu. Rosa Luxemburg Jogiches'i Alman partisindeki tüm gelişmeler hakkında bilgilendiriyor ve onu şahsi temsilcisi olarak görüyordu.[5]

Rosa Luxemburg 24 Ocak'ta hastaneden taburcu edildi ve bazı sağlık şikâyetlerine rağmen yeniden çalışmaya başladı. Şu anda en önemli konu, Leo Jogiches ve Franz Mehring ile birlikte yeni dergiyi çıkarmaktı. Polis ve diğer makamlar tarafından henüz pek az tanınan Düsseldorf'lu genç sosyal demokrat Peter Berten, dergi sorumlusu olarak kazanılabildi. Rosa Luxemburg ilk sayı için Friedrich Westmeyer'e, asker aileleri, hamile kadınlar ve işsizlerle ilgili özel bir çalışma hazırlamasını rica etti. "Esas mesele, sahtekârlığın eleştirisi. Ve bunun çok acil ele alınması!"[6]

Rosa Luxemburg'un kendisi ise Carl Moor, P. J. Troelstra ve Camille Huysmans ile yaptığı mektuplaşmalarda ve Aralık 1914'te *İşçi Lideri*'ne gönderdiği yazıda, düşünsel hazırlığını tamamlamış olduğu "Enternasyonal'in Yeniden Kuruluşu" konulu bir makale üzerine yoğunlaştı.

4 Ağustos 1914 tarihinde Alman sosyal demokrasisinin politik olarak iflas ettiğini ve Sosyalist Enternasyonal'in çöktüğünü saptamak ona elbette zor geliyordu. Nihayetinde bu saflarda senelerce faaliyet göstermiş ve eleştirel bir kuramcı, militan bir gazeteci ve hünerli bir hatip olarak kendini adamıştı. "Sınıf mücadelesinin bir tarihi ve politik partileri var olduğundan beri, Alman sosyal demokrasisi gibi elli yıl kesintisiz büyüdükten, birinci derecede bir güç kazandıktan ve milyonlarca insanı etrafında topladıktan sonra, yirmi dört saat içerisinde politik bir faktör olarak tamamıyla buharlaşan bir parti olmamıştır" diye yazdı. "Tam da Alman sosyal demokrasisinin Enternasyonal'in içerisindeki en iyi örgütlenmiş, en disiplinli ve bilinçli öncü gücü oluşturması nedeniyle, onun çöküşü sosyalizmin bugünkü çöküşünün en somut kanıtıdır."[7] Rosa Luxemburg ayrıntılı bir incelemeyi özel bir yazıya bırakmakta, bu makale kapsamında savaş kredilerini onaylayanlara ve "kutsal birlik" politikacılarına karşı konum alarak

daha yoğun bir tartışma başlatmayı amaçlamaktaydı. Çünkü Alman sosyal demokrasisi savaş kredilerini onaylayarak "bu savaşta emperyalizmin seyisi"[8] durumuna düşmüştü. Parti ve parlamento grubu başkanlıkları, her kuşku ve eleştiriyi, "şimdi gerekli olan şey 'en hakiki Alman ulusal yurtseverliğinin'[9] konuşma, broşür ve makaleleridir" diyerek daha başlangıçta boğuyordu. Bu savaş gönüllüleri, Enternasyonal'in içerisinde sadece savaşın önlenmesiyle ilgili tartışmalar yürütülmüş olduğunu, savaş başladıktan sonra başka kuralların geçerli olduğunu ve her ulusun kendi varlığını koruması gerektiğini öne sürüyordu. Rosa Luxemburg'a göre Karl Kautsky de yıllardan beri "teoriyi 'parti mercilerinin' resmi uygulamalarının itaatkâr hizmetçisi konumuna indirgemiş" ve böylece "partinin çöküşüne açık bir katkıda bulunmuştu"[10]. Alman sosyal demokrasisi ve Alman sendikalarının anavatan emperyalizmine yaptığı hizmetlerle karşılaştırıldığında, bakanlık koltuklarını kabul eden ve "milliyetçiliğin ve savaş destekçiliğinin alışkın olmadıkları zanaatını yürüten" Fransız sosyalistleri son derece beceriksiz sayılırdı. Tüm bunların sonucu ise, şu cümlede somutlaşmaktaydı: "Bütün ülkelerin proleterleri, barış zamanında birleşin ve savaş zamanında birbirinizin boğazını kesin!"[11] Şu anda iki görüş hâkimdi: bir yanda zafere kadar bu duruma katlanma yanlısı "Scheidemann ve hempalarının" politikası, öbür yanda ise Kautsky ve Haase'nin, barış için uysal taleplere ve kurnazca tasarlanmış reçetelere bel bağlayan, savaşı derhal sona erdirme arayışları.

Rosa Luxemburg'a göre barışı ancak kitlelerin harekete geçirilmesi sağlayabilirdi ve bu girişim savaş içerisindeki ülkelerin sosyalist partilerinden gelmeliydi. Buna yönelik ilk adım "sosyal emperyalizm yolundan dönüş"[12] olmalıydı. Yalnızca tek bir seçenek vardı: "Ya sınıf savaşı ya da sınıf uzlaşması, ya Bethmann-Hollweg ya da Liebknecht, ya emperyalizm ya da Marx'ın anladığı sosyalizm."[13] Marx'ın anladığı sosyalizm, fikir ile eylemin, keskin tarihsel analiz ile cesur devrimci eylemin birliğini oluşturmak ve sosyalist hareketi çarpıtmalardan korumak anlamına geliyordu. Enternasyonal ancak kendi saflarında eleştiri ve özeleştiriyle, kendi gücünün bilincinde olmakla ve savaşa karşı sınıf savaşıyla yeniden ayağa kaldırılabilirdi.

Rosa Luxemburg savaş kredilerinin onaylanmasını ve savaşa karşı sessiz kalmayı haklı bir şekilde ihanet olarak mahkûm etti ve direnişe çağırdı. Tiksintiyle karşıladığı milliyetçilik daha savaşın ilk yılında, o zamana kadar işçi hareketi tarafından savunulan enternasyonalizmi neredeyse yok etmişti. İşçi örgütlerindeki neredeyse umutsuz tablo, Rosa Luxemburg'u sert değerlendirmelerde bulunmaya itti. Ancak "sosyal emperyalizm" tanımı –bilindiği gibi Lenin de "sosyal şovenizmden bahseder– ve "ya o, ya bu"

dayatması, yol arkadaşlarının geçici sapmalarını açıklamayı ve hem savaşa karşı hem de sosyal demokrasinin ve Enternasyonal'in yenilenmesi için anlayışla ve hoşgörüyle yeni yoldaşlar kazanmayı zorlaştırıyordu. "Sosyal emperyalizm" kavramı, doğru yola dönmeye hazır olan kimi sosyal demokratların, Rosa Luxemburg'un somut argümanlarına yönelmesini engellemekteydi. Sosyal emperyalizm ve sosyal şovenizm gibi adlandırmaların, fikir ve yön mücadelelerinde İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme değin şahsi açıdan yaralayıcı olduğu, bölünmeye ve işçi hareketinin esas düşmanlarıyla ilgili yanılgılara yol açtığı görülmüş oldu.

Rosa Luxemburg ayrıca yeni derginin ilk sayısı için, Karl Kautsky'nin "Ulus Devlet, Emperyalist Devlet ve Devletler Birliği" isimli son broşürünün bir eleştirisini hazırlıyordu. Eleştiri Mortimer mahlasıyla ve "Perspektif ve Projeler" başlığıyla çıkacaktı. Rosa Luxemburg, Kautsky ile parti politikası üzerine tartışmaya girdiğinden ve onunla politik teması kestiğinden beri, görüşlerini özel bir keskinlikle eleştiriyordu. Kautsky'nin ulus devletin kökeni ve geleceği konulu yeni çalışmasını, modern demokrasiye biçtiği ulus devlet yapısı üzerinden ele almaktaydı. Rosa Luxemburg'a göre çalışma, tarihsel olmayan bir bakış açısından hareket ediyor ve ekonomik temelden yoksun olduğu için materyalizmi çiğneyip geçiyordu. Kautsky sosyal demokrasinin geleceğe dönük çabalarında, burjuva parlamentarizminin ve "modern demokrasinin" önemini çarpıtıyordu. Rosa Luxemburg için, Enternasyonal'in bu yıllanmış kuramcısının, emperyalizmin neden olduğu bu savaş felaketinin tam ortasında nasıl olup da "kapitalizmin gelecek perspektifinde kendi öz çıkarları açısından 'silahsızlanma', 'ulusal devlet', 'demokratik gelişme' ve serbest ticaret'in olduğundan"[14] bahsedebildiğini ve emperyalizmin, bizzat sahneye koyduğu savaş oyunuyla son aşamasına girdiğini görememesini anlamak olanaksızdı. Sağ ve sol arasında gerçekleştirdiği manevralar ve uzlaştırma çabaları sürekli çelişkili durumlara yol açıyor, katkıda bulunmasını engelliyordu. Kautsky kuşkusuz sağa karşı harekete geçmek istiyordu. Fakat bunu yaparken sol kanada da darbeler indiriyor, solu parlamentoyu kitlesel grevle devre dışı bırakmak ve emperyalizmin yerine derhal sosyalizmi koymakla suçlayarak sol görüşleri çarpıtıyor, böylece sağın işini fiilen kolaylaştırarak emperyalizm ve militarizmi değil, sosyal demokrasiyi silahsızlandırıyordu.

Rosa Luxemburg ceza celbine ve kötü sağlık durumuna rağmen toplantılara katılmaya devam ediyordu. 10 Şubat 1915'te Berlin-Charlottenburg Sosyal Demokrat Seçim Derneği'nin genel kurulunda 600 kişi önünde SPD'nin durumu hakkında konuştu. Sosyal demokrat Reichstag grubunun 2 ve 4 Şubat tarihli oturumlarında, Karl Liebknecht'in 2 Aralık 1914'te savaş kredilerine karşı kullandığı "ret" oyunun mahkûm edilmesi ve Carl

Legien'in Karl Liebknecht'i parlamento grubundan ihraç etme talebine karşı tepkisi sert oldu. Bu inanılmaz talep sonradan geri çekildi, fakat bu arada resmi makamlar Rosa Luxemburg'un savaş karşıtı mücadelesindeki en önemli yol arkadaşının sesini kesmeye çabalıyordu. Karl Liebknecht 7 Şubat 1915'te askerlik celbiyle levazım askeri olarak kara kuvvetlerine alındı ve her türlü parlamento dışı politik faaliyeti yasaklandı. Deneyimli ve gözüpek Liebknecht parlamento oturumlarını en etkin şekilde kullanmaya devam etti ve Alman solunun uluslararası saygı gören birleştirici bir şahsiyeti oldu.

Rosa Luxemburg 1915 yılında Alexander Winkler'e planlanan dergiye sunduğu maddi destek için teşekkür ederken, Berlin'de eski sosyal demokrat söylemlere büyük bir açlık olduğunu saptadı ve bölge milletvekili Fritz Zubeil'ın parlamento grubunun tutumunu meşrulaştırmaya çabaladığı Charlottenburg toplantısından edindiği izlenimleri anlattı: "Tartışmada yaklaşık otuz sendika görevlisi, grubun tarafını tuttu, geri kalanların hepsi ise coşkuyla muhalefet etti. Bu durumu şimdiye kadarki tüm toplantılarda yaşıyoruz. Görülen o ki, sağcıların gayretli çalışması, broşürler ve Heine ve Scheidemannların makaleleri ters tepiyor: Kitlelerin gözü açılıyor ve herkes partili mücadelenin karşı karşıya olduğu tehlikeleri görüyor. Sert mücadeleler elbette kaçınılmaz olacak, fakat eski geleneğin 'yeni yola' baskın çıkacağını umuyorum."[15]

Rosa Luxemburg gözetleme ve ihbarları soğukkanlılıkla karşılamaktaydı. Karl Liebknecht 9 Mart'ta Prusya parlamentosunda, gizli polis, adli makamlar ve askeri diktatörlük arasındaki işbirliğini teşhir etti. "Bayan Luxemburg 10 Şubat'ta Charlottenburg'daki bir üye toplantısında konuştu. Bunun üzerine henüz 13 Şubat'ta Frankfurt/Main'dan hapis kararı çıktı. Yani topu topu üç günde, daha doğrusu iki günde bu haber [...] toplantıda bulunduğu anlaşılan ve burada şimdi bütçesini onaylayacağınız muhbir tarafından Emniyet Müdürlüğü'ne, Emniyet Müdürlüğü'nden Başkomutanlığa ve oradan da Frankfurt'a ulaştırılıp tutuklama kararı verildi."[16]

Bölgede görevli başkomutanlık, Frankfurt/Main 18. Kolordu müfettiş vekiline, Rosa Luxemburg'un 14 Şubat'ta Niederbarnim bölge konferansında yeni bir kışkırtıcı konuşma yaptığını bildirdi. Hastalıkla gerekçelendirilen infaz ertelemesi artık kesinlikle kabul edilemezdi ve iptal edilmeliydi.[17] Askeri makamlar, resmi bahane olarak, hapse girmeden önce Henriette Roland Holst'un yanında iki-üç hafta kadar dinlenmek isteyen Rosa Luxemburg adına Paul Levi tarafından verilen yurtdışı seyahat dilekçesini göstermekteydi. Partinin merkezi yönetim kurulu üyesi Otto Braun 20 Şubat'ta günlüğüne şu kindar notu düştü: "Bugün Haase, Rosa'nın nasıl tevkif edildiğini anlattı. Anlaşılan, benim tahmin ettiğimden de büyük bir

Leh-Galiçya arsızlığı söz konusu. Sivri zekâlı yoldaş polise gitmiş ve bir arkadaşını ziyaret etmek istediğini belirterek Hollanda için pasaport talebinde bulunmuş. Bunun üzerine kendisine bir yıl hapis cezası çekmesi gerektiği hatırlatılmış [...] ve Hollanda'ya seyahat etmek istediğine göre hapsedilmesinin önünde bir engel bulunmadığı söylenmiş. Sonra derhal Frankfurt savcısına başvurulmuş ve savcı da tutuklama kararını anında çıkarmış."[18]

Rosa Luxemburg tamamıyla yasalara uygun davranmıştı. Buna rağmen 18 Şubat 1915'te, daha önce kendisine tebligat yapılmaksızın ve "politik bir suçlunun" onuru çiğnenerek yasalara aykırı bir şekilde tutuklandı. "Bir telefon görüşmesinin tam ortasında kesilmesine benzer ani etkisizleştirilmeden'" şaşkına dönmüştü ve güldü.[19] 19 Şubat'ta *Deutsche Tageszeitung* (Alman Günlük Gazetesi) Rosa Luxemburg'un hapis cezasının başladığı haberini verdi. Karl Liebknecht "Fitneciler Hakkında" yazısıyla sosyal demokrat basını bilgilendirdi: "Rosa Luxemburg yoldaş Perşembe öğle üzeri iki polis memuru tarafından evinde aniden tutuklandı ve önce arabayla Emniyet Müdürlüğü'nün VII. Şubesine (siyasi polis), oradan da yeşil bir taşıtla Barnim Sokağı'ndaki kadınlar hapishanesine götürüldü. Luxemburg yoldaşın geçen yıl Frankfurt/Main'da verilen bir yıllık hapis cezasını çekmesi isteniyor; 31 Mart'a kadar tanınan infaz ertelemesi yüksek makamlarca iptal edildi ve infazın derhal yürürlüğe koyulması emredildi. Olay hakkında şaşılacak derecede çabuk ve detaylı bilgilendirilen ve kindar yorumuyla yoldaşımızı onurlandıran *Deutsche Tageszeitung*'un bir haberinden, makamların bu müdahalesinin Luxemburg yoldaşımızın bazı merciler nezdinde hiç itibar görmeyen politik faaliyetlerinden kaynaklandığını anlıyoruz. Tüm göstergeler, kirli muhbir ellerinin olaya karıştığına işaret ediyor."[20] Bu satırların sosyal demokrat basında yer aldığı, bugüne değin kanıtlanamadı; Braunschweig'da çıkan *Halkın Dostu* gazetesi ve diğer muhalif yayın organları kısa haberlerle yetindi.

Dr. Kurt Rosenfeld'in askere alınması nedeniyle Rosa Luxemburg tarafından 23 Şubat 1915'te dava vekilliğiyle görevlendirilen avukat Dr. Siegfried Weinberg[21] 23 Şubat'ta Berlin Kraliyet 2. Eyalet Mahkemesi Başsavcılığı nezdinde tutuklanmaya ve tutuklanış biçimine karşı itirazda bulundu. Karl Liebknecht, avukatının müdahalesine rağmen Rosa Luxemburg'un adi suçlularla birlikte yeşil taşıtta götürülmesini Prusya parlamentosunda protesto etti.[22]

Rosa Luxemburg Mathilde Jacob'un tutuklanmadan hemen sonra gönderdiği birkaç satıra çok sevindi ve bu satırları kendine özgü tarzıyla yanıtladı: "Benim için endişelenmeyin, sağlığım ve 'manevi' durumum iyi. 'Yeşil araba' içinde götürülmem de beni şoka uğratmadı, aynı yolculuğu Varşova'da da yapmıştım. Ah, bu arada, bu iki durum o kadar şaşırtıcı

bir şekilde birbirine benziyordu ki, aklıma bazı matrak fikirler geldi. Tabii arada önemli bir fark vardı: Rus jandarmaları bana 'siyasi' olarak büyük bir saygıyla refakat etmişti, buna karşın Berlinli polisler benim kim olduğumun onlara 'vız geldiğini' açıklayıp dokuz 'meslektaşımla' birlikte aynı arabanın içine tıkıverdiler. Olsun, bunların hepsi önemsiz, ayrıca her ne olursa olsun hayatın sükûnet ve neşeyle karşılanması gerektiğini hiçbir zaman unutmayın. Bu ikisine burada da yeterli ölçüde sahibim. Kahramanlığımı abartmamanız için vicdan azabı çekerek itiraf etmek isterim ki, aynı gün içerisinde ikinci kez çırılçıplak soyunup orama burama ellemelerine katlanmak zorunda kaldığımda gözyaşlarımı zorlukla tutabildim. Bu zayıflığımdan dolayı içten içe çok öfkelendim, hâlâ da öfkeleniyorum. İlk akşam dehşete düşmemin nedeni, hücrede bulunmam veya insanlardan aniden ayrılmam değildi. Tahmin edin neden! Geceliğim üstümde olmaksızın ve saçımı taramadan yatmak zorunda olduğum için. Bu bağlamda klasik bir alıntıdan yoksun kalmayalım: 'Maria Stuart'taki, mücevherlerin alındığı ilk sahneyi hatırlıyor musunuz? Maria'nın sütannesi Leydi Kennedy 'Hayatın küçük süslerinden yoksun kalmanın' büyük sınavlara katlanmaktan daha zor olduğunu söylüyordu. (Bir bakın bakalım, Schiller'in bunu benden biraz daha güzel söylemiş olması gerekiyor.) Fakat işi nereye vardırdım! Kendimi bir İngiliz kraliçesiyle kıyasladığım için Tanrı İngiltere'yi cezalandırsın ve beni affetsin. Bu arada gecelik, tarak ve sabun gibi 'hayatın küçük süslerine' Karl'ın [Liebknecht] melek gibi iyiliği ve sabrı sayesinde sahip oldum ve hayat artık düzenli akışına geçebilir. Erken kalktığıma (5.40) çok seviniyor ve bunun avantajlarını çıkarmak için Bayan Güneş'in beni izlemesini bekliyorum."[23]

**Kendimi genel olarak iyi hissediyorum ve umutluyum**

Rosa Luxemburg Barnim Sokağı 10 adresindeki Kraliyet Kadınlar Hapishanesi'nin 219 numaralı hücresinde günü gününe bir yıl geçirdi. Duvara monte edilmiş bir tahta yatakta uyudu. Neyse ki, bir havalandırma kapağının aralığından gökyüzünün bir parçasını olsun görebiliyordu. Mide rahatsızlığı nedeniyle dışarıdan beslenmesine izin verildi. Bunun için her ay gerekli olan 60 Mark tutarındaki masrafı parti yönetim kurulu üstlenmişti. Günde yedi küçük ekmek hakkı vardı. İyi geçindiği mutfak şefi Elsbeth Stein, Rosa Luxemburg'a itinayla bakıyordu. Rosa Luxemburg hapiste geçirdiği her gün için bir Mark ödeme yapmak zorundaydı. Diğer masraflarla birlikte toplamda 474,80 Mark ödedi. Mathilde Jacob'un yazdığı üzere, Südende'deki evin kirası ve diğer yükümlülükler için varlıklı bir yoldaş –muhtemelen daha önce adı geçen Alexander Winkler– katkıda bulundu.[24] Leo Jogiches de Rosa Luxemburg'un bazı faturalarını ödedi ve Hans

Diefenbach ve başka arkadaşları maddi desteklerini esirgemedi. Rosa Luxemburg "Zavallı bir kilise faresi olarak, burada, başkalarının lütufları sayesinde yaşıyorum"[25] diyerek, resmi makamların 1914 yılında maddi durumu hakkında yaptığı, parti okulu haricinde bir gelir kaynağı olmadığı tespitini vurguladı. Parti okulu ise savaş başladığından beri kapalıydı.

Rosa Luxemburg ayda bir kez ziyaretçi kabul edebiliyordu. Ayda bir mektup yazıp bir mektup alabilme kuralı, hapishane müdürü tarafından çok katı uygulanmıyordu. Tüm postanın sansüre tabi olması nedeniyle, birçok mektubun şifrelenmesi gerekiyordu. Şahıs adlarının yalnızca baş harflerinin yazılması yasaktı. Leo Jogiches Rosa Luxemburg tarafından çoğunlukla "Leo amca" veya "Mimi'nin vasisi" diye tanımlanmaktaydı.

Aslında çiçek gönderilmesi yasaklanmıştı. Fakat Rosa Luxemburg için çiçeksiz bir hayat bomboş ve renksiz olduğu için, başta Mathilde Jacob, Kostja ve Clara Zetkin olmak üzere arkadaşları bu yasağa uymuyordu. 5 Mart'taki yaş gününde gelen mektup ve buketler bu "düzenlemeyi" kati bir şekilde delmiş oldu. Mathilde Jacob haftada bir kez Rosa Luxemburg'un en acil ilaç, tuvalet malzemesi, temiz çamaşır ve elbise ihtiyaçlarını karşılıyordu. Rosa Luxemburg 29 Mayıs 1915'te şöyle yazdı: "Sevgili Bayan Jacob, harikulade güller, çam dalı ve diğerleri için çok teşekkürler. Fakat: Bu kadar sık çiçek ve bu kadar uzun mektup alma iznim yok. Beni bu satırları yazmaya kalbimin değil kuralların mecbur bıraktığını anlayacaksınız. Kendimizi sınırlamamız gerekiyor, yapacak bir şey yok."[26] Rosa Luxemburg mide şikâyetleri devam ettiği için sürekli yeni sıvı ve ilaçlar istiyor, Mathilde Jacob hem bunları tedarik ediyor, hem de ziyaretlerin tarih ve içerik planlamasını düzenliyordu. Ziyaretlerin sırası politik aciliyete göre saptanmaktaydı.

Karl Liebknecht tutuklamanın hemen akabinde ve Berlin'deki parlamento oturumlarına katılmak üzere izinli olduğu zamanlarda Rosa Luxemburg'u ziyaret etmenin bir yolunu buluyor, kendisini Rosa Luxemburg'un avukatlarından birisi olarak tanıtarak gazete ve önemli haberler getiriyor, mesajlar iletiyor ve hücreden belgeler kaçırıyordu. Karl Liebknecht'in giderek artan bitkinliği ve yılgınlığı Rosa Luxemburg'un gözünden kaçmıyor, kendinden 13 yaş genç olan karısı Sophie'nin endişelerini de hissediyordu.

Franz ve Eva Mehring de Rosa Luxemburg'un sağlığını düşünüyordu. Franz Mehring'in onunla *Enternasyonal* adlı dergi hakkında görüşmesi gereken çok konu vardı. Derginin ilk sayısı 15 Nisan 1915'te çıktı, fakat hemen yasaklandı. Organizasyonun iyi olması sayesinde 5000 nüsha satılabildi. Düsseldorf Eyalet Mahkemesi daha Mayıs ayında Peter Berten, Rosa Luxemburg, Franz Mehring ve Clara Zetkin'e karşı bir ceza davası açtı; fakat

hastalık durumları ve baş sanıkların başka davalar kapsamında tutuklanması nedeniyle savaş yılları süresince bu davaya bakılamadı.

Clara Zetkin Rosa Luxemburg'un tutuklandığını haber alır almaz Berlin'e gitti ve "Rosa Luxemburg'un evinde kalan belgeleri düzenleyip" kendisini mahkûmun görümcesi olarak tanıtarak "yanıma girme kurnazlığını gösterdi. Hapishane görevlilerinden birisi Clara Zetkin'i tanıdı ve ziyaretten sonra hapishane müdürüne 'görümcenin' kim olduğunu bildirdi. Yeni mahkûma sempati besleyen müdür, olayı görmezden gelecek kadar hoşgörülüydü."[27]

Rosa Luxemburg'a, işlerini yoluna koyması için 12 ve 13 Mart 1915'te ev izni verildi. Takvim yapraklarına bu iki günün çok mutlu geçtiği notunu düşmüş. Mathilde Jacob şunları yazıyor: "Onu karşılamak üzere Südende'deki evde bazı hazırlıklar yaptım. Bir araba sesi duyunca Rosa Luxemburg'u selamlamak için sokağa koştum. 'Beni bekleyeceğinizi tahmin etmiştim' dedi ve beni kucakladı. Kısa bir süre sonra Leo Jogiches ve Karl Liebknecht de bize katıldı. Rosa Luxemburg'un Frankfurt mahkemesinden yakın ilişkiler içerisinde olduğu avukatı Paul Levi, müvekkilini görme ve onunla konuşma fırsatını kaçırmak istememiş ve sabah trenine atlayıp Frankfurt'tan gelmişti. Biraz sonra Franz Mehring de ulaştı ve gün boyunca Rosa Luxemburg'un pek çok yoldaşı onu selamlamak için uğrayıp elini sıktı. Hepimiz birarada otururken, hapishane anıları anlatıldı. Karl Liebknecht Glatz kalesinin hapishanesinde geçirdiği zamanı ve babasının hapishane günlerini, Leo Jogiches ise Polonya ve Rusya zindanlarında kendisinin ve Rosa Luxemburg'un başına gelenleri anlattı. Paul Levi o zamanlar yalnızca öğrencilik zamanında yaşadığı bir disiplin cezasını aktarabildi, Franz Mehring ise henüz 'tamamıyla lekesizdi'. Arkadaşımızın veda zamanının gelmesiyle yerini acıya bırakan iki neşeli gün geçirdik. O ise gülerek bizi teselli ediyordu. Onu bizden alıp götüren arabaya balkondan el salladık. Rosa Luxemburg'un yanındaki hapishane görevlisinin içimizden birini arabaya alması yasaktı. Yasak olsun olmasın hiçbir şeyi umursamayan Karl Liebknecht hareket halindeki arabanın içine atladı ve iki gün boyunca onun sevimliliğine ve şövalye ruhuna hayran kalmış olan görevli, bu refakate göz yumdu."[28]

Rosa Luxemburg iki günlük "iznini" politik görüşmeler için kullandı. *Enternasyonal* isimli derginin çevresinde, daha sonra Spartakist hareketin çekirdeğini oluşturacak olan Enternasyonal grubu şekil almaya başlamıştı. Fanny Jezierska'nın yanı sıra sosyal demokrat Marta Rosenbaum da bir süredir Rosa Luxemburg'un yakın arkadaşları arasında yer alıyordu. Rosa Luxemburg'un uzun yıllardan beri arkadaşı olan Clara Zetkin, Luise Kautsky, Mathilde Wurm, Berta Thalheimer ve ev işlerindeki eski yardımcı-

sı Gertrud Zlottko haricinde, Dr. Kurt Rosenfeld'in kuzeni Marta, Fanny Jezierska ve Käte Duncker, Barnim Sokağı'ndaki kadınlar hapishanesinden en çok mektup alan isimlerdi. Bunlar kendi imkânları çerçevesinde Hugo Eberlein, Ernst Meyer ve Enternasyonal grubunun diğer üyelerini bilgilendiriyordu.

Rosa Luxemburg 12 Mart'ta geçici "özgürlük" saatlerinin verdiği neşeyle Marta Rosenbaum'a kitaplarına nihayet kavuştuğunu ve hapishanede çalışma izni aldığını yazdı. "Bunu onlara iki kez söylememe gerek kalmadığını tahmin edebilirsiniz. Sağlık durumum buradaki biraz garip perhize uyum sağlamak zorunda. Önemli olan, çalışmama engel olmaması. Düşünebiliyor musunuz, her sabah saat 5.40'ta kalkıyorum. Ancak akşamları saat 9'da da 'yatağa' gitmem gerekiyor. Tabii her sabah yukarıya, her akşam da aşağıya doğru katladığım ve gün boyunca bir tahta gibi duvara yapışık duran o araca 'yatak' denilebilirse. Dünya tarihiyle tek bağlantım olan gazetelerden görebildiğim kadarıyla, her şey şen şakrak devam ediyor. Herhalde Haase'ye bayılmışsınızdır, ona karşı büyük bir zaafınız var [...]"[29] Haase 10 Mart'ta Reichstag'da, tüm yurttaşların eşit haklara sahip olmasını talep etmiş ve savaş zamanında demokratik hakların kısıtlanmasını eleştirmişti. Mektubun sonunda Rosa Luxemburg kendinden emin bir şekilde temin ediyordu: "Kendimi genel olarak iyi hissediyorum ve umutluyum. Tarih gerçekten bizim lehimize çalışıyor."

Rosa Luxemburg *Berliner Tageblatt* (Berlin Günlüğü) gazetesini düzenli olarak alıyor ve Stuttgart Dietz Yayınevi'nin haftalık gönderdiği *Yeni Zaman*'ı da takip ediyordu. Ancak tüm Lehçe belgeleri eve göndertmek zorundaydı.

### Çalışkanım ve tüm "boş zamanımı" değerlendiriyorum

Mathilde Jacob Nisan'da Paskalya tatili için Thüringen'e gidince, Rosa Luxemburg'un ihtiyaçlarını ve sevdiği şeyleri Marta Rosenbaum tedarik etmeye başladı. Rosa Luxemburg bu kadına karşı dostça hisler besliyor ve onunla uzun zamandır yakından tanışıyormuş gibi sohbet edebiliyordu. Kendisini iyi hissediyor, sabah saat 5.40'tan akşam 9'a kadar tüm boş zamanını "okumak, düşünmek ve yazmakla"[30] değerlendiriyordu. Savaş ve parti üzerine kapsamlı bir çalışma hazırladığı takdirde faydalı olabileceği kanısındaydı.

Rosa Luxemburg 1914 Ekim'inden beri böylesi bir çalışma üzerine kafa yormaktaydı. Savaş düşüncesinin her şeye hâkim olduğunu, Noel sırasında dehşetle fark etmişti; pazarlarda ve mağazalarda bile "insanın midesini bulandıran savaşla ilgili kaba ve iğrenç mallardan başka hiçbir şey yoktu"[31]. Wertheim mağazasındaki satıcı, terk edilmiş bir köşede duran Fransız ve

İngiliz kitapların yerini nezaketten o denli uzak bir ses tonuyla tarif etmişti ki, Rosa Luxemburg'un "şeytani düşmanların" edebiyatına yönelik sorusunu bir tokatla yanıtlar gibiydi. Rosa Luxemburg Kostja Zetkin'e, içinde yaşamak zorunda olduğu "insan güruhu"na duyduğu nefreti anlattı. Bu korkunç savaşı coşkuyla karşılayan, cepheye koşan ve hızlı bir "zafer" için her şeyi harekete geçiren "ne erkek, ne de kadın hiç kimsenin, en yaşlıların bile eline almayacağı ve bu sürüye balyoz darbeleri indiren bir kitabın şimdi yazılması gerektiğini hissediyorum"[32].

Nisan 1915'te "Junius'dan Sosyal Demokrasinin Krizi Üzerine. Ek: Uluslararası Sosyal Demokrasinin Görevlerinin Temel İlkeleri" başlıklı yüz sayfanın üzerinde bir broşürü bir solukta hazırladı ve çalışma Şubat 1916'da Zürih Verlagsdruckerei Union tarafından basıldıktan sonra, Junius* broşürü adıyla illegal yollardan dağıtıldı. Hapse atılarak tecrit edilip etkisizleştirilmek istenen Rosa Luxemburg bu çalışmayla, medeniyetin yok edicileri karşısına davacı olarak dikildi. Rosa Luxemburg'a göre yalnızca tek bir seçenek vardı: "Ya emperyalizmin zaferi ve eski Roma'da olduğu gibi her türlü kültürün çöküşü, nüfusun imhası, harabeler, yozlaşma ve devasa bir mezarlık, ya da sosyalizmin utkusu, yani uluslararası proletaryanın emperyalizme ve onun yöntemi olan savaşa karşı bilinçli mücadelesi".[33] Savaş birkaç ay içerisinde tüm insanlık dışı gaddarlığını göstermeye başlamıştı. "Ağustos ve Eylül'de toplara yem olan 'yurtseverler' Belçika'da, Voj Dağlarında, Mazurya'da, mezarlıklarda çürürken, tekellerin kârları arttıkça artıyor. [...] Ticaret, harabelerin üzerinde serpiliyor. Şehirler moloz öbeğine, köyler mezarlığa, ülkeler çöle, halklar dilenci yığınına, kiliseler ahıra dönüşüyor; devletler hukuku, ülkeler arası anlaşmalar, ittifaklar, kutsal sözler ve en yüksek otoriteler paçavra gibi yırtılıp atılıyor; Tanrı adına hüküm süren her egemen, karşı cephedeki kuzenini ahmak ve sözünde durmayan bir alçak, her diplomat kendi meslektaşını sinsi bir cani, her hükümet bir diğerini kendi halkının felaketi olarak aşağılıyor; Venetien, Lizbon, Moskova ve Singapur'da açlık ayaklanmaları, Rusya'da veba, her yerde çaresizlik ve sefalet hâkim. Burjuva toplumu kirletilmiş, kepaze olmuş durumda, her yerinden kan ve pislik damlıyor. Kültür, felsefe, ahlâk, düzen, barış ve hukuk devleti olarak temiz ve iffetli yüzünü değil, gerçek ve çıplak yüzünü gösteriyor: kudurmuş bir canavar, anarşinin cadı kazanı, kültürün ve insanlığın baş belası."[34]

Junius broşürü dünya savaşının nedenlerini analiz eden ilk çalışmalar arasında yer alıyor. Rosa Luxemburg Alman emperyalizminin savaşın çıkmasında ve sürmesinde oynadığı haydutça rolü mahkûm etti ve aynı za-

* Yaygın kanıya göre burada Junius ile eski Roma'nın efsanevi cumhuriyetçi lideri Lucius Junius Brutus kastediliyor -*çev.*

manda Alman sosyal demokrasisinin krizini ve II. Enternasyonal'in çöküşünü gözler önüne serdi. 1914 yılındaki ilk açıklamalarında yaptığı gibi, savaş kredilerine onay verenleri ve bunların sözcüleri Ebert, David, Heine, Noske ve Scheidemann'ı eleştirdi. Haenisch ve Lensch gibi bazı eski yol arkadaşları, savaşla ilgili açıklamalarında "sefil döneklere" dönüşmüştü. Rosa Luxemburg Karl Kautsky ve taraftarlarıyla da yeniden çatışmaya girdi. Lenin, Junius broşürünü sert bir eleştiriye tabi tutup broşürde emperyalizm, oportünizm, Kautskycilik, ulusal sorun ve savaş karşıtı program üzerine dile getirilen görüşlerin eksikliklerine işaret ederken, "genel hatlarıyla mükemmel bir Marksist çalışma" olduğunu kabul etti.[35]

Rosa Luxemburg'un işçi hareketinin bölünmesinin neden ve sonuçları hakkındaki görüşleri üzerine süren tartışmalar hiç dinmedi. Komünistler tarafından seneler boyunca Rosa Luxemburg'un "büyük hataları"nın karşısına Lenin'in bilgelikleri koyuldu. Rosa Luxemburg'un SDP içerisindeki solun vakitlice ayrılıp Almanya Komünist Partisi'ni oluşturmasına yeterince katkıda bulunmadığı, partinin ve özellikle de yeni tip partinin rolünü algılayamadığı, kendiliğindenciliği abartıp oportünizmi ve oportünizmin emperyalizmle bağlantısını küçümsediği şeklindeki suçlamalar katı bir dogma halini aldı. Buna karşın sosyal demokratlar ise, sol kanadın birliği ve Spartakist hareketin oluşumu için kararlılıkla mücadele eden politikacının, bölünmede önemli bir suç payı bulunduğunu öne sürdü. Sağ sosyal demokrat lider ve parlamenterlerin devrimci Alman sosyal demokrasisine karşı ihanetini teşhir ettiği polemikteki keskinlik, sosyal demokratlar tarafından şahsi hakaret olarak kabul edildi ve derin bir hoşnutsuzlukla gerçeklerden kopma ve fanatik devrimcilik olarak yorumlandı. Böylesi politik-ideolojik varsayımlar Rosa Luxemburg'un fikirlerine önyargısız bir yaklaşımı zorlaştırdı ve hatta engelledi.

Rosa Luxemburg daha Bernstein tartışmaları sırasında, antimilitarizmin sosyal demokrasinin iç ve dış politikadaki demokrasi anlayışının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamış ve 1914 öncesi yapılan tartışmalarda, sosyal demokratların büyük bir çoğunluğunun Bebel ve Liebknecht'in izinde giderek, militarizme ve savaşa karşı kararlı bir tavır takınmayanları savaş karşıtı bir konuma zorlayacağına veya hareketin dışına iteceğine kesin bir şekilde güvenmişti. 1914'te bu beklentisinin tam tersi gerçekleştiğinde, neredeyse umutsuzluğa kapıldı. Önde gelen sosyal demokratların görüşünün tersine, savaşta takınılan yurtsever tutumun savaştan sonra daha geniş demokratik özgürlüklerle ödüllendirilmeyeceğinin bilincindeydi. "[...] tarihte hiçbir zaman ezilen sınıflara, egemen sınıfların hoşuna gidecek şekilde davrandıkları için politik haklar bahşedilmemiştir. Tarih tam tersine egemenlerin –savaş öncesi büyük törenlerle açık-

lanmış olsa bile– verdiği sözden alçakça dönme örnekleriyle doludur. Aslında sosyal demokrasi takındığı tavırla Almanya'daki politik özgürlüklerin gelecekteki genişlemesini güvence altına almamış, aksine savaş öncesi mevcut olan özgürlükleri tehlikeye atmıştır. Almanya'da olduğu gibi, kuşatmaya karşı sosyal demokrasi tarafından hiçbir direnç gösterilmeksizin ve hatta kısmen onay verilerek basın ve gösteri özgürlüğünün ve toplumsal yaşamın yok edilişinin modern toplum tarihinde başka hiçbir örneği yoktur."[36]

Rosa Luxemburg Marx, Engels ve Lassalle'ın Büyük Almanya Cumhuriyeti sloganına kadar giden ve son deneyimleri göz önünde bulunduran somut talepler dile getirdi. Buna yönelik kararlı bir mücadele sürdürmek üzere, sosyal demokrat hareket içerisinde yer alan devrimci güçler yeniden harekete geçirilmeliydi. Savaş, devasa ve örgütlü bir cinayet aygıtı olarak her zaman savaş sarhoşluğuna kapılmış insanlara gereksinim duyduğundan ve "uygulamadaki canavarlık" ancak "düşünce ve zihniyetteki canavarlıkla" birlikte var olabileceğinden, bu sarhoşluğun bilinçli bir şekilde yaratıldığı gayet açıktı. Sosyal demokratların bu savaşta zihinlerin uyuşturulmasına ortak olması onu çok öfkelendiriyordu.[37]

Rosa Luxemburg buna rağmen, baş sorumluların 4 Ağustos 1914 tarihli politikalarını düzeltmeleri ve parti üyelerinin çoğunluğunun savaş politikasını desteklemeyi bırakması halinde Sosyal Demokrat Parti'nin içinde bulunduğu krizi aşacağından ve yeniden savaş karşıtı etkin bir güce dönüşeceğinden emindi. Kitlesel şoven sarhoşluğun uçup gideceğini ve enternasyonalizm ve dayanışmanın geleneksel değerlerine geri dönüleceğini umuyordu. En geç savaştan sonra yoldaşların büyük çoğunluğu hesap soracaktı, fakat birlik ve bölünme konularında sosyal demokrasi ve sendikaların yönetici kurullarına karşı mücadele daha şimdiden başlatılmalıydı.

Rosa Luxemburg "Enternasyonal'in Yeniden Kuruluşu" başlıklı çalışmasında olduğu gibi, partinin başarısızlığının nedenlerini ayrıntılı bir şekilde açıkladı ve sürekli enternasyonalizme bağlılığın vurgulanmasına rağmen, milliyetçiliğin parti saflarında çeşitli varyantlarıyla yaygınlaştığını saptadı. Emperyalist yayılmacılık eğilimi ve savaş stratejileri koşulları altında, halkların ulusal sorun ve ulusal kimlik konusuna yaklaşımı ele alınmadığı ve karar tasarıları, çalışmalar ve makaleler aracılığıyla olası çözümler tartışılmadığı için, sosyal demokrasi Almanya'nın ulusal bir savunma savaşı içinde olduğu yalanını ve "vatan savunması" sloganını benimsemişti.

İmparatorluğun bir işgal savaşı için silahlandığı ve gizli diplomasi yoluyla savaş başlatmaya çabaladığı bir dönemde "vatan savunması"na gelen bu onay, sosyal demokrat politikada ilkeli bir muhalefetten ilkesiz bir

"mevcut duruma katlanma" politikasına geçişin başlıca nedeniydi. "Vatan savunması" ayrıca edepsizce ortaya atılan bir Avrupa özgürlük efsanesiyle süslenmekte ve sosyal demokrat çevrelerde Rus despotluğunun yenilgisinin Avrupa'nın özgürlüğü anlamına geldiği dillendirilmekteydi. Rus devriminin ve Marx'ın mirasının daha kaba bir aşağılanması düşünülemezdi.[38] "Almanya'nın özgürce gelişmesi"ne karşı tehditler Reichstag grubunun düşündüğü gibi Rusya'dan değil, kendi içinden kaynaklanmaktaydı -Alman anayasasının karşı-devrimci özünden, Doğu Elbe'nin büyük toprak sahiplerinden, büyük sanayinin kışkırtıcılıklarından, aşırı gerici Merkezcilerden, Alman liberalizminin alçaklığından ve Kayser'in özel birliklerinden.[39]

Rosa Luxemburg milliyetçiliğe karşı sürdürdüğü inatçı mücadelesinde enternasyonalist bir çözüm arayışında oldu ve ulusal seksiyonların Enternasyonal'in genel taktik kararlarına riayet etmesini savundu. Bu bilimsel çalışmanın sonunda açıklanan "Uluslararası sosyal demokrasinin görevlerinin temel ilkeleri" araştırmanın özünü oluşturuyor ve sosyalist hareketin yeniden canlandırılmasına yönelik bir ilkeler bütünü sunuyordu. 10. tezde şöyle deniliyordu: "Ana görevimiz tüm ülkelerin proletaryasını canlı ve devrimci bir güç halinde biraraya getirmek ve onu güçlü bir uluslararası örgüt aracılığıyla çıkarları ve görevleri üzerine ortak bir görüşle, barışta ve savaşta ortak bir eylem yeteneğiyle donatarak, kendi kaderi olduğu üzere, politik hayatın belirleyici faktörü yapmaktır."[40] Sözde ve eylemde uluslararası birlik ve buradan hareketle Enternasyonal'in kararlarına tüm diğer örgütsel yükümlülükler karşısında öncelik tanınması,[41] Rosa Luxemburg için en belirgin sonuçlardan birisiydi. Rosa Luxemburg böylece kalıcı bir tartışmaya neden oldu; çünkü sosyal demokratların çoğu, ulusal partilerin federatif ve gevşek bir birliğini savunuyor ve Rosa Luxemburg tarafından talep edilen örgütsel-politik bağlılığın anlamını Alman sosyal demokrasisinde hâkim olan örgüt fetişizmi nedeniyle abartıyordu. Fakat Rosa Luxemburg için Enternasyonal'in yeniden canlandırılması kesinlikle temelde örgütsel bir sorun değildi. Ülkelerin ekonomik ve politik olarak eşitsiz gelişimi ve buna bağlı olarak tek tek partilerin faaliyetleri açısından farklı hareket noktalarının varlığı göz önünde bulundurulduğunda, taktiksel ve örgütsel sorunlarda ortak bir görüşün oluşturulup oluşturulamayacağı tartışmalıydı ve II. Enternasyonal bunun fiilen mümkün olmadığını karara bağlamıştı. Sosyalistlerin gelecekteki uluslararası birlikteliği, ulusal farklılık ve ihtiyaçlara saygıyı gözeten, gerçekçi ve yapıcı bir yanıta bağlı olacaktı.

Rosa Luxemburg'un zincirlerinden boşalmış emperyalizm çağında ulusal karakterli savaşların artık olamayacağı ve ulusal çıkar yalanının "emek-

bir kitle hareketi arasında gidip gelmekteydi. Rosa Luxemburg Junius broşüründe, kitlelerin tarihsel olarak dinamik ve değerlendirilmesi zor durumlardaki rolünü sorguladı. Nihayetinde birçok sosyal demokrat da daha önceden işçi hareketinin savaş karşıtı sloganlarını sahiplenmiş olmasına rağmen, vatan için savaşmaya gitmişti. Parti yönetiminin, Reichstag grubunun ve basının takındığı "kutsal birlik" tutumunun ve her yönden kışkırtılan milliyetçiliğin demoralize edici etkisini gözlemledi. Sosyal demokrasinin hissedilir bir muhalefet politikası olmaksızın, yığınların özgüven, protesto ve direniş iradesinin yeterince hızlı bir şekilde geliştirilemeyeceğini biliyordu.

Rosa Luxemburg savaş kredisi onaycıları ve kutsal birlik politikacılarının çoğunluk iradesine tamamıyla ters düştüğü ve kendi konumlarını gerçeklere aykırı bir şekilde çoğunluk iradesi olarak yansıttığı varsayımından yola çıkıyor ve kitlelerin savaşa karşı ahlâkî direncini eninde sonunda göstereceğine güveniyordu.

Franz Mehring'e yazdığı bir mektupta, durumun gerçekçi bir değerlendirmesini yapabilmek için ne denli çaba gösterdiği görülüyor: "Durum şu anda kuşkusuz öylesine karmaşık ki, mücadeleden hoşnut olmak mümkün değil. Her şey yerinden oynama eğiliminde ve büyük toprak kaymasının sonu gelmeyecekmiş gibi. Bu kadar darmadağın ve sallantılı bir zeminde stratejiyi saptamak ve mücadeleyi düzene koymak kahrolası zor bir iş. Aslında şimdi artık hiçbir şeyden korkmuyorum. O zamanlar, 4 Ağustos'ta ilk anda dehşete kapılmış, neredeyse yıkılmıştım; aradan geçen zaman içinde sakinleştim. Felaket öyle boyutlara ulaştı ki, insani suç ve acıların olağan ölçüleri yetersiz kalıyor; köklü tahribatlar tam da büyüklükleri ve körlükleri nedeniyle bir yanıyla yatıştırıcı oluyor. Ve eğer durum zaten bu idiyse ve tüm barış ihtişamı, bataklığın içindeki bir yanılgıdan öteye hiçbir zaman geçmediyse, o halde her şeyin yerle bir olması daha iyi. Fakat şu anda geçiş sürecinin sıkıntı ve acılarını yaşıyoruz [...]. Şikâyet ettiğiniz bocalayan dostlarımızın zavallılığı da, barışta gururla parlayan ve şimdi kendi içine çöken genel çürümenin meyvesinden başka bir şey değil. Nereye elinizi atsanız çürümüş tahtayla karşılaşıyorsunuz. Sağlam ahşabın ortaya çıkabilmesi için, her şeyin daha fazla yerine oturması ve çözülmesi gerektiğini düşünüyorum."[46]

### Geleceğe ve tüm iyi ruhlara inanmak

Hapishane hayatına katlanmak Rosa Luxemburg için giderek zorlaşıyordu. Kendisinin de belirttiği gibi aylarca "dik" durdu, fakat sonra "sinirlerim birdenbire çöktü, geçirmek zorunda olduğum her gün, zahmetle alt edilebilen küçük bir dağa dönüştü ve her önemsiz konu kederle canımı



Rosa Luxemburg'un doğduğu ev



Zamość kent merkezi



Babası Eduard Luxemburg



Annesi Lina Luxemburg



Rosa Luxemburg, 1883



Zürih, Alte Universität, 1890



Leo Jogiches, 1890 civarı



Rosa Luxemburg, 1893 civarı




Rosa Luxemburg ve Gustav Lübeck'in düğün fotoğrafı, 1898



Uluslararası Sosyalistler Kongresi, Paris, 1900 (Rosa Luxemburg önde)



Rosa Luxemburg, sosyal demokratlarla konuşurken [ortadaki: Alexander Helphand (Parvus)]



Rosa Luxemburg, 1900 civarı



Rosa Luxemburg Amsterdam'daki Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nde (1904), August Bebel ile konuşurken



Rosa Luxemburg, Amsterdam Kongresi delegeleriyle birlikte; önde solda Sen Katayama, sağda Georgi Plehanov, arkada sağda Victor Adler



Jena Parti Kongresi'nde bir oturum arası esnasında, 1905



Rosa Luxemburg ve Luise Kautsky'den Minna Kautsky'ye gönderilmiş bir kartpostal, 19 Haziran 1905



Jena'da (1905)



Luise ve Karl Kautsky'ye gönderdiği bir kartpostal, 30 Aralık 1905




Varşova'da hapiste, 1906



Uluslar arası Sosyalistler Kongresi, Stuttgart, 1907; kürsüde Victor Adler, masada Rosa Luxemburg ve August Bebel.



Uluslararası Sosyalist Büro, Stuttgart'taki Uluslararası Sosyalistler Kongresi (1907) sırasında.



Rosa Luxemburg Stuttgart'taki bir gösteride, 1907



Uluslar arası Sosyalistler Kongresi (Stuttgart, 1907) esnasında; soldan sağa: Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, Emile Vandervelde, Pieter Troelstra



Rosa Luxemburg Berlin'deki evinde, 1907



Kostja Zetkin ile birlikte, evinin balkonunda, 1907/08



Rosa Luxemburg'un Kostja Zetkin kara kalem çizimi



Trende, Rosa Luxemburg'un çizimi, 1908



Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin Berlin parti okulu, ikinci kurs (1907/08); öğretmenler soldan sağa: Heinemann, Schulz, Rosenfeld, Luxemburg, Bebel, Stadthagen, Cunow,Mehring, Wurm



Clara Zetkin ve Rosa Luxemburg, Magdeburg'daki parti kongresine giderken, 1910



Kardeşi Anna (solda) ve erkek kardeşi Maksimilian'ın eşi Stephanie Augusta ile beraber, 1910 civarı



Oğul Karl Kautsky ve Rosa Luxemburg, 1907



Kendi portresi



Rosa Luxemburg, 1910



Karl Kautsky ve ailesi, 1913; soldan sağa: Wilhelm, Sophie, Vera, Karl ve Robert



Rosa Luxemburg, avukatları Paul Levi (solda) ve Kurt Rosenfeld ile birlikte, Berlin-Moabit'teki Berlin Eyalet Mahkemesi'nin önünde




Rosa Luxemburg'un bir kartpostalı (Aquarell)



Rosa Luxemburg'un bitki dosyasından bir sayfa



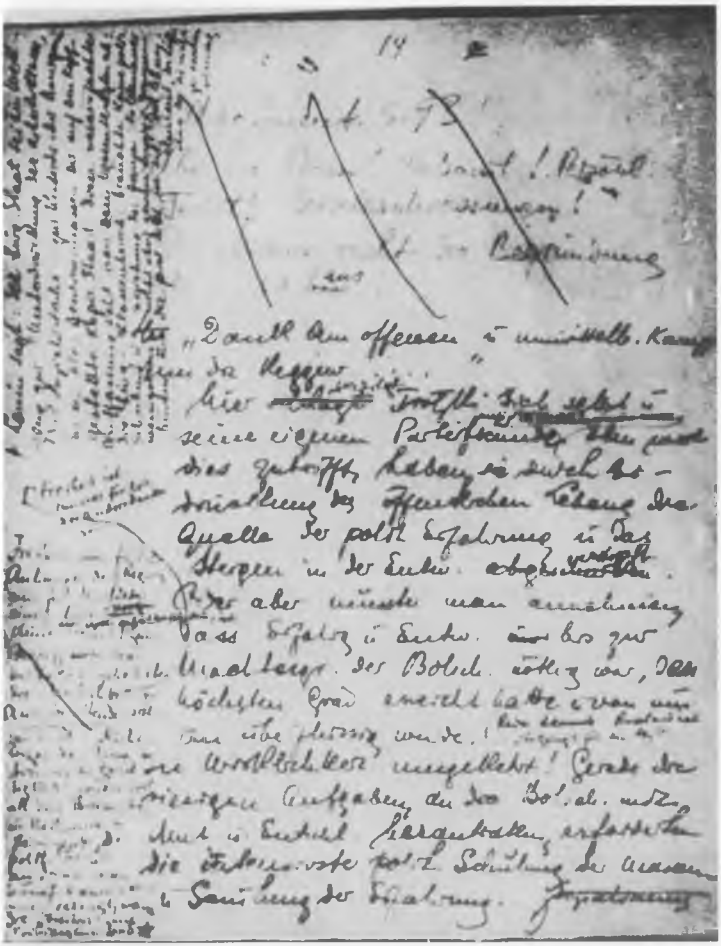
Hans Diefenbach



Rosa Luxemburg'un Wronke kalesinde kaldığı oda



Wronke



Rosa Luxemburg'un Rus Devrimi kitabının elyazmasında, "Özgürlük, her zaman farklı düşünenlerin özgürlüğüdür" cümlesinin yer aldığı 100. sayfa



Kasım devrimi esnasında Berlin'deki bir gösteri




Rosa Luxemburg'un 13 Haziran 1919 tarihli defin törenini gösteren bir kartpostal



Die Rote Fahne

# Der Mord und die Mörder

## Ein unveröffentlichter Brief Rosa Luxemburgs

15 Ocak 1920 tarihli *Kızıl Bayrak*

sıkmaya başladı"[47]. Arkadaşlarına yazdığı mektuplarda sergilediği ruh hali bir günden öbürüne değişiyordu. Kendisine sıkça iyimser düşünceler telkin ediyor, hapishane yalnızlığının içini karartan tersliklerine karşın iç huzurunu ve güvenini sağlam tutmaya çabalıyordu. Bazen de hücrenin darlığı ve monotonluğundan şikâyet etmek onu rahatlatmaktaydı. Sohbet ve izlenim eksikliği bir tutkal gibi duyularını sarıyordu; hâlbuki çalışma tutkusunu ayakta tutabilmek için zinde ve neşeli bir havaya ihtiyacı vardı.[48] Daha önceki tutuklamalarında olduğu gibi "seslere ve renklere açlık"[49] hissetmekteydi.

1 Temmuz 1915'te Clara Zetkin'e şöyle yazdı: "Kendim hakkında anlatabileceğim çok fazla bir şey yok. Bir gün diğerine, bir hafta bir sonrakine aynı iki yağmur damlası kadar benziyor; artık 4 ½ ay geride kaldı. Eğer gökyüzü sırrına erişilmez bir hükümle başka bir karar vermezse –ki buna yönelik bazı zayıf belirtiler mevcut– önümde henüz 7 ½ ay var. Sabah 6'dan akşam 9'a kadar okumak ve zaman zaman da yazmaktan başka hiçbir şey yapmıyorum, şu andaki 'hayat görüntüm' bundan ibaret."[50]

Rosa Luxemburg dünyanın büyük şairlerinin şiirleriyle yaşıyor, bilimsel yayınların içinde dolaşıyor ve politik makalelere derinleşiyordu. Franz Mehring'e yazdığı bir mektupta bunu "kendisini canlandırmak" için yaptığını ekledi. "Fakat tanrılar bana Bernstein'ın yorumlarını okuyunca zıvanadan çıkmamam için yardım etsin. Bernstein aptal bir sokak köpeği gibi sürekli Lassalle'ın ayaklarının arasında dolaşıp duruyor. Lassalle tam Schulze'ye güzel bir tokat patlatmak üzere gerilmişken, bu sığır elini tutuyor ve parmağını ileri geri sallayarak 'esasında' ve 'şu bakımdan' Schulze'nin 'pek de' haksız olmadığını vs. belirtiyor. Ve Lassalle şimşekler ve gök gürlemeleri içerisinde bir bölümü kapatır, ben de derin bir nefes almaya çalışırken, aşağıda birdenbire ipine tutunmuş bir örümcek gibi bir dipnot beliriyor ve kaçıp kurtulmanın mümkün olmadığı Ede [Bernstein] böyle bir açıklamanın 'aslında' daha 1846 yılında Molinari tarafından yapıldığını ve daha bir sürü saçmalıklar yumurtluyor. Yüzünü şeytan görsün! diye bağırmamak için kendimi zor tutuyorum. Bu adam Lassalle ile yalnız kalmama bir türlü izin vermiyor. Bir ölünün böylesine kirletilmesine nasıl izin verebildiniz? Neden buna karşı gelmediniz, tepki göstermediniz? Bugüne değin birçok şeyi itirazsız kabul ettik. Bayan Eva haklı: Fazlasıyla yumuşak olduk. Fakat yemin ediyorum, düzeleceğim. Kendimi daha şimdiden bir kirpi gibi hissediyor ve bunların arasına dalmak için yanıp tutuşuyorum."[51] Rosa Luxemburg Mehring'in *Lessing Legende*'sini (Lessing Efsanesi), ayakta kalma gücü ve güven aşıladığı için arkadaşlarına sıkça tavsiye ediyordu. Kendisinin de bir bölüm yazarak katkıda bulunduğu Mehring'in Marx biyografisinin [*Karl Marx: Yaşam Öyküsü* (2 Cilt), İlya Yayıncılık,

2010] ilk baskı tabakaları, mükemmel bir eserin oluşmakta olduğunun kanıtıydı.

Kostja Zetkin ile Engels ve Zimmermann'ın *Der deutsche Bauernkrieg* [Köylüler Savaşı, Sol Yayınları, Ankara, 1999] kitabı hakkında yazışmakta olan Rosa Luxemburg ona, Almanya'nın jeolojik tarihinde anlatılan ilkçağların kendisini ne kadar büyülediğini aktarıyordu. Yazdığı mektuplarda, daha önceleri yaptığı gibi, dünya edebiyatından hangi yazarları okuduğunu anlatıyordu: Bu mektuplara göre Goethe'yi elinden bırakmıyor, Charles de Costers'in *Tyll Ulenspiegel*'ine sürekli geri dönüyor, Hölderlin'i tanımaya çalışıyordu; Ricarda Huch'un yazdığı her şeyi okumuştu ve Mörike'nin eserleri hakkında da bilgili sayılırdı. *Anna Karenina*'nın kötü çevirileri öfkelenmesine neden oluyor, Anatole France, Boileau-Despréaux ve Cervantes'i büyük hevesle okuyordu. Şöyle yazdı: "Bir süre hapis veya kışla hayatı yaşayıp kötü olaylarla karşılaşınca, nasıl hemen sabrımızın tükendiğini ve mızmızlandığımızı düşündüm. Hâlbuki örneğin Cervantes senelerce gerçek köleliğe bile katlanmış. Eskiden insanlar daha dayanıklıydı, birey olarak demek istiyorum, kendi başlarına. İtaat etmek zorunda olan 'kahramanlar' olarak değil. Geçenlerde, kimin beni Cervantes'e yönlendirdiğini hatırlamıyorum, bir yerde Don Kişot'a duyulan sınırsız bir hayranlıktan bahsediliyordu. Goethe miydi, acaba?"[52]

Rosa Luxemburg dikkatini günlük hapishane hayatının tekdüzeliğinden başka bir şeye yönlendirdiği veya herhangi bir çalışmanın "kupkuru" içeriğinden kurtulup Turner'ın manzara suluboyalarına derinleştiği zamanları, kendi kendisine verdiği lüks hediyeler olarak tanımlıyordu. Resim yapmayı ve bitki toplamayı temizlik yapmaya tercih eden, ev işlerindeki eski yardımcısı Gertrud Zlottko, Rosa Luxemburg'a resimlerinden oluşan kapsamlı koleksiyonlar göndermekte ve bunların karşılığında teşekkür olarak, kesinlikle "dalga geçildiği" kanısına kapılmaması uyarısı eşliğinde uzmanca değerlendirmeler almaktaydı. Hatta 25 Mayıs'ta, Rosa Luxemburg'un kedisi Mimi'nin oturma odasında bir resmini yaptığı için 10 Mark ödüle hak kazandı. Sürprize sevinen Rosa Luxemburg'un övgüsü bazı çekinceleri de içermekteydi, çünkü deneme mükemmel olmakla birlikte, odanın derinliği Roma'daki Petri kilisesinin ölçülerini andırıyordu.[53] Rosa'nın çoktan arkadaşlık kurduğu, hapishanenin erkek kedisi, Mimi'nin yerini dolduramamıştı.

Rosa Luxemburg renk, koku ve sesinden hoşlandığı olay ve eşyaları hayatı boyunca aklında tuttuğunu ve mektuplarında yeterince kanıtladığı gibi, zaman zaman bunları hatırlayıp sevindiğini söylerdi.[54]

Ağustos 1915'te "hayallere dalmayı veya görev esaretine sabır gösteremeyip firar etmeyi en utanç verici zayıflığı"[55] olarak tanımladı. En güçlü yanları arasında tükenmek bilmeyen bir hazla yazarak, resim yaparak

ve hayvanlar ve bitkiler dünyasına yoğunlaşarak kendisini zorluklara karşı korumak yer almaktaydı. Başkalarına destek olabilmek için dünyanın bu zenginliklerinden güç topluyor ve onları da aynısını yapmaya teşvik ediyordu.

Örneğin Mathilde Jacob ve Gertrud Zlottko'da bitki koleksiyonculuğu tutkusunu uyandırdı ve her iki kadın da Rosa Luxemburg'un koleksiyonundaki eksikleri tamamlamaya soyundu. Bitki koleksiyonculuğu tutkusunun ilk kez alevlendiği 1913 yılının bütün dosyalarını hapishaneye beraberinde getirmişti. 12 Nisan 1915'te "Barnim Sokağı 10, Hücre 219, Dosya XI" nolu koleksiyon defterini açtı. Rosa Luxemburg, XI nolu dosyanın demetlerle veya hapishane bahçesinden alınan bitki, yaprak ve çiçeklerle daha 15 Mayıs'ta dolması üzerine iki yeni dosya tutmaya başladı. İlk çiçek Kostja Zetkin'den gelen bir kardelen oldu. Rosa Luxemburg Kostja Zetkin'e ayrıca bir defne yaprağı ve bir maviyıldız –bir tür yaban sümbülü– göndermesini rica etti. Pantkot Yortusu günü hapishane avlusunda yabani bir menekşe buldu ve menekşeyi dosyasına koyarak, olağandışı keşif yerini sayfaya not olarak düştü. Mathilde Jacob, Goethe hayranı olan Rosa Luxemburg'a Bayan von Stein'ın mezarından iki sarmaşık yaprağı gönderince, Rosa Luxemburg Bayan von Stein üzerine şu satırları yazdı: "Tanrı beni cezalandıracak, fakat o aptal bir inekti. Goethe ondan ayrıldığında çığırtkan bir çamaşırcı kadın gibi davrandı. Her zaman söylediğim gibi, bir kadının karakteri aşk başladığında değil, bittiğinde ortaya çıkar. Goethe'nin tüm Dulcinea'ları arasında yalnızca soylu ve çekingen Marianne von Willemer'den hoşlanıyorum. O, Doğu-Batı Divanı'nın Züleyha'sı."[56] Bitki koleksiyonculuğu Rosa Luxemburg'un hep bir tutkusu olarak kaldı ve "işten sonra en iyi dinlence"si oldu.[57] Mathilde Jacob'un kendisi de bu arada koleksiyonculukta çok başarılı olduğu ve harikulade çiçek demetleri getirdiği için özel bir övgüye layık görüldü. Körpe sarı çuhaçiçekleri, Rosa Luxemburg'un hücresini güneş gibi aydınlatıyordu; ona göre bunlara Fransızcada boşuna "chandelier" (avize) denilmiyordu.[58]

Rosa Luxemburg en yakın arkadaşlarına yazdığı mektuplarda, kendisini çevreleyen ve fantezisiyle yarattığı atmosferi aktarıyordu. Örneğin iki yıl sonra Hans Dieffenbach'a, Barnim Sokağı'nda dışarıdan gelen sesler sayesinde dışarıdaki ve çevre evlerdeki hayatı hayal edip, böylece nasıl birdenbire yalnızlığı yenmeyi başardığını anlattı. "Işık söndüğü için her zaman saat 9'da –istesem de, istemesem de– yatmaya gidiyor, fakat tabii ki uyuyamıyordum. Saat 9'dan hemen sonra gecenin sessizliğinde yakınlardaki kiralık blokların birisinde iki-üç yaşlarında bir çocuğun ağlaması başlıyor, çocuk uykudan yeni uyandığını belli eden birkaç kesik ve sessiz iniltiden sonra tam anlamıyla yakınan bir ağlama tutturuyordu. Belli bir isteği veya acıyı ifade eden sertlikte değil, annesi yakınlarda olmadığı için genel hoş-

nutsuzluğunu ve hayatın sorun ve güçlükleriyle baş edememeyi içeren bir ağlama. Bu çaresiz sızlanma tam tamına kırk beş dakika sürüyor ve sonra tam saat 10'da kapının enerjik bir şekilde açıldığını, küçük odada yankılanan hafif ve hızlı adımları ve sokakların havasını hâlâ içinde taşıyan genç ve güzel bir kadın sesini duyuyordum: 'Neden uyumuyorsun bakalım, neden uyumuyorsun?' Bu kelimelerin arkasından, söz konusu küçük bedenin tatlı yuvarlaklığını ve yatağın sıcaklığını belli eden üç dolgun şaplak geliyor ve bir mucize gerçekleşiyor, üç küçük şaplak varoluşun tüm zorluklarını ve karmaşık sorunlarını kolaylıkla çözümlüyordu. Sızlanma duruyor, küçük çocuk anında yeniden uykuya dalıyor ve avluya rahatlatıcı bir sessizlik hâkim oluyordu. Bu sahne her akşam o denli düzenli bir şekilde tekrarlanmaktaydı ki, kendi varlığımın bir parçası oldu. Saat 9'da heyecanla tüm kurnazlıklarını tanıdığım yabancı küçük komşumun uyanmasını ve sızlanmaya başlamasını bekliyor ve bu arada hayata karşı çaresiz kaldığım hissine kapılıyordum. Sonra sıra genç kadının eve dönüşüne, güzel sesiyle sorduğu soruya ve o rahatlatıcı üç şaplağa geliyordu. Sevgili Hans, inanın bana, hayatın sorunlarını çözen bu babadan kalma yöntem, küçük çocuğun poposu üzerinden benim ruhumun derinliklerinde de mucizeler yaratıyor ve sinirlerim onunkilerden hemen sonra gevşeyip neredeyse ufaklıkla aynı anda uyuyuveriyordum. Bu ağların hangi sardunyalarla süslenmiş pencereden, hangi çatı katından bana doğru örüldüğünü hiç öğrenemedim. Görebildiğim bütün evler gün ışığında aynı gözüküyordu; gri, ciddi ve dışarıya kapalı, sanki 'Bizim hiçbir şeyden haberimiz yok' dercesine bir yüz ifadesiyle. Birbirini hiç tanımayan ve görmeyen insanlar arasındaki gizemli ilişkiler gecenin karanlığında, yaz rüzgârının taşıdığı seslerle örülmekteydi."[59]

Bir tavuğun gıdaklaması da düşünce süreçlerine refakat ederek Rosa Luxemburg'un hoşuna gidiyordu. Yabani bir ördeğin çığlığı o denli büyük bir sevinç kaynağı oluyordu ki, bir seferinde mektup başlığına bu kuşların resmini çizdi ve şu satırları yazdı: "[...] Gerçekten, bu kaz çığlığını duyunca içimde her şey hasretle harekete geçiyor, neye hasret duyduğumu bilmiyorum, belki yalnızca uzaklara, dünyaya. Her şeye lanet olsun! Keşke yabani bir kaz gibi uzaklara, çok uzaklara uçabilseydim!"[60]

Luise Kautsky'ye "bu köşedeki mutluluğuyla" dalga geçmemesini rica etti. "Yalnızca bir yanlışlıktan ötürü dünya tarihinin girdabında dönüp durduğuna ve aslında bir kaz çobanı olmak üzere dünyaya geldiğine inanan"[61] birisi olmalıydı. Birlikte olunca o kadar çok konuşup gülüyorlardı ki, birer melek olmak istemedikleri kesin gibiydi. Luise keyfini hep korumalı ve sinirsel sarsıntılardan kaçınmalıydı. Sükûnet, öğrenilebilecek bir şeydi.

Clara Zetkin'in de 29 Temmuz-10 Ekim 1915 arasında öğrenmek zorunda kaldığı gibi, mizah hayatın en yaşamsal ve zekice unsurlarından birisiydi, hele bir de insan hapisteyse. Clara Zetkin Mart 1915'te Bern Uluslararası Kadınlar Konferansı'na ve bu konferansın Almanya'daki manifesto hazırlıklarına katıldığı için Karlsruhe'de tutuklu bulunuyordu. Rosa Luxemburg onu cesaretlendirdi ve espri yapmaktan da geri durmadı: "En büyük avantajımızın ne olduğunu biliyor musun: Parti kongresine katılmak zorunda değiliz. Hapisliğin bu tek olumlu sonucu için Tanrıya şükürler olsun."[62]

**Pekâlâ!**

Rosa Luxemburg 1915 sonbaharında, Eylül 1915 Zimmerwald Konferansı'nca* seçilen Uluslararası Sosyalist Komisyon'un, tüm bağlı örgütleri uluslararası işbirliği ilkelerini hazırlamak üzere çalışmaya çağırdığı haberini aldı ve konferans hakkında zamanında bilgilendirilmediği için hayıflandı.[63]

Ancak "Enternasyonal'in Yeniden Kuruluşu" ve "Sosyal Demokrasinin Krizi" başlıklı çalışmaları öneriler için sağlam bir temel oluşturmaktaydı. Kurula Junius broşürüyle bağlantılı olarak hazırladığı "Uluslararası Sosyal Demokrasinin Görevlerinin Temel İlkeleri" isimli çalışmasını sundu. Enternasyonal'in yeniden doğuşundan artık, "Enternasyonal'in Yeniden Kuruluşu" isimli çalışmasında olduğu gibi, eski örgütün yeniden canlandırılmasını anlamıyordu. Yeni bir Enternasyonal, emperyalizme karşı verilen devrimci sınıf mücadelesini tüm ülkelerde yönetmekle yükümlü olmalıydı. Yeni bir Enternasyonal'in temellerini şu noktalarda özetledi: içte egemen sınıflara karşı mücadele ve dışta tüm ülkelerin proleterlerinin uluslararası dayanışması, işçi sınıfının tarihsel özgürlük mücadelesinde birbirinin önkoşulu olan iki ilkeydi. Savaşta ve barışta ana hedef, emperyalizme karşı mücadele ve savaşın önlenmesiydi. Enternasyonal, sınıf örgütlenmesinin temel halkasını oluşturmalı ve taktiği saptamalıydı. Enternasyonal kararlarının yerine getirilmesi, diğer tüm örgütsel yükümlülüklerden önce gelmeliydi. Ulusal seksiyonların temel faaliyeti, geniş kitlelerin eylem yeteneğini geliştirmeye yöneltilmeliydi. Önde duran görev proletaryanın -milliyetçi ideolojinin etkisinde ifadesini bulan- burjuva vesayetinden kurtarılmasıydı.[64] Yeni Enternasyonal görkemli kongrelerde güzel konuşmaların yapılıp, şatafatlı kararların alındığı ve partilerin kendi taktiklerinde tamamıyla bağımsız olduğu gevşek bir federatif kurum olmamalıydı.[65]

Rosa Luxemburg için önemli olan, uluslararası proletaryanın gücünün

* II. Enternasyonal partilerinin savaş konusundaki tavrına tepki olarak, sol kanat, Emperyalist savaşa karşı konferanslar vb. düzenlemiş; bu grup Zimmerwald hareketi olarak adlandırılmışır -*çev.*

bilimsel sosyalizmin ruhuna uygun bir şekilde yoğunlaşmasıydı. Enternasyonalist anlayışın berraklığı ve saflığı ile kitlelerin cesur eylemleri belirleyici olmalıydı. Rosa Luxemburg yeni Enternasyonal'in örgütsel biçimiyle ilgili herhangi bir şey dile getirmedi. Clara Zetkin'e 18 Ekim 1915'te yazdığı bir mektupta, *Eşitlik*'te "Zimmerwald cümbüşünün aşırı övgü dolu sözlerle" aktarılmasını eleştirdi. "Fransızların söylediği gibi, n'ai ni tête ni queue, yani ne kafası ne de kuyruğu olan (özellikle kafası!) ve kimsenin kuyruğuna basmama güvencesiyle büyük Ledebour'un koruması altında gerçekleşen bu ezik ve zor doğum, bizi gerçekten ilgilendirmiyor."[66] Berta Thalheimer 4 Kasım 1915'te İsviçre'deki Robert Grimm'e şu satırları yazdı: "Rosa hücresinde Ledebour, Haase ve yandaşlarına haddini bildiremediği için kızgınlıktan kuduruyormuş."[67]

Lenin emperyalist savaşın her ülkede burjuvaziye karşı bir iç savaşa dönüştürülmesi sloganıyla, örgütlü uluslararası işçi hareketinin görevleri üzerine kendi görüşünü güçlendirmeye çabalıyor; fakat geniş destek bulamıyor ve çoğunluğu elde edemiyordu. 1 Kasım 1914'te İsviçre'deki Bolşevik gazete *Sosyal Demokrat*'ta yayınlanan ve bunu takiben Alman, İngiliz ve Fransız gazetelerine gönderilen "Savaş ve Rus Sosyal Demokrasisi" başlıklı RSDİP MK bildirisiyle görüşlerini yaygınlaştırmaya çalıştı. Savaşın her ülkede burjuvaziye karşı bir iç savaşa dönüştürülmesinin, Lenin ve Bolşevikler'e göre, önkoşulları şunlardı: "1. Savaş kredilerinin kesinlikle reddedilmesi ve burjuva hükümetiyle koalisyonlardan çıkılması; 2. 'Ulusal barış' politikasının tamamen terk edilmesi (ulusal blok, kutsal birlik); 3. Hükümet ve burjuvazinin sıkıyönetim uygulayarak anayasal özgürlükleri askıya alması halinde illegal örgütlerin kurulması; 4. Savaş halindeki ulusların askerlerinin siperlerde ve savaş alanlarında birbirlerini boğazlamayı reddetmesinin desteklenmesi; 5. Proletaryanın tüm kitlesel devrimci eylemlerinin desteklenmesi."[68] Lenin ve Bolşeviklere göre işçi hareketinin kendi ülkesindeki hükümete karşı verdiği mücadele, devrimci ajitasyon sonucu bu ülkenin bir yenilgiyle karşı karşıya kaldığı gerekçesiyle sona erdirilmemeliydi.[69]

Savaş kredilerinin ve kutsal birliğin reddedilmesi ve kitlesel eylemlere ağırlık verilmesi taleplerinde Rosa Luxemburg geniş ölçüde Lenin ile aynı fikirdeydi. Buna karşın illegal örgütlerin oluşturulması, oportünizmden hem politik hem de örgütsel olarak kopma gerekliliği ve emperyalist savaşın bir iç savaşa dönüştürülmesi konularında görüşleri çok farklıydı.

Enternasyonal'in çöktüğünü solla arasına mesafe koyan birçok sosyal demokrat da kabul etmekteydi. Fakat örneğin Wilhelm Kolb ve Wolfgang Heine çöküşün nedenini, eğer Enternasyonal yeniden ayağa kalkacaksa bir kenara bırakılması gereken "devrimci alışkanlıklar" ve "hayalci ruh"ta gö-

rüyordu.[70] Kautsky, Renaudel, Vandervelde ve başkaları Enternasyonal'in geçici olarak faaliyetlerine ara verdiği, fakat varlığını sürdürdüğü görüşündeydi. Kautsky Enternasyonal'in savaştan sonra bir "barış aracı" olarak faaliyetine devam edeceğini öne sürmekteydi.[71] 1915 başlarında yazdığı bir mektupta, *Yeni Zaman*'ın yazı işleri sorumlusu ve bir çalışanı olarak her zaman Enternasyonal'i ön planda tuttuğunu söylüyordu. Fakat okuyucular, söylediği her şeyi Almanya'nın koşullarından hareketle algılıyor; kendisi Vaillant ve Hyndman veya Guesde ve Vandervelde'nin sosyalistlikten vazgeçmediğini anlatmaya çalışırken, onlar Scheidemann'dan bahsettiğini sanıyordu. Kautsky'ye göre "savaş konusunda iki soru birbirine karıştırılıyordu: 1. Hangi tavır *doğru* olan tavırdır ve 2. Hangi tavır *ilkelerimizle uyumludur*. Elbette yalnızca *tek bir* görüş doğru olabilir, fakat buna karşın farklı görüşler ilkelerimize uyum gösterebilir [...] Savaşa ilişkin tutumunu, 'uluslararası proletaryanın çıkarları neyi gerektirir' sorusuna bağlı olarak saptayan herkes sosyalistçe davranmaktadır."[72] Kautsky'ye göre Alman yoldaşların "proletaryanın uluslararası çıkarları, Çarlığın alt edilmesini gerektirir" şeklindeki görüşü sosyalizm karşıtlığı, partiye ihanet veya enternasyonalist ilkelerden vazgeçmek anlamına gelmiyordu. Rosa Luxemburg, savaşa ve Enternasyonal'in çöküşüne ilişkin tutumlarını haklı çıkarmak çabasında olan Kautsky, David, Heine, Kolb ve Scheidemann'ın aksine, oportünizmin ve milliyetçiliğin yaygınlaşmasını devrimci antimilitarizmden ve savaşa karşı kararlı mücadeleden uzaklaşmanın nedeni olarak tanımlamaktaydı.

Rosa Luxemburg ilk Zimmerwald Konferansı'yla ilgili çekincelerini dile getirdiği sırada *Sermaye Birikimi veya Marx'ın Halefleri Marksizm'i Neye Benzetti? Bir Karşı Eleştiri* üzerinde çalışmaktaydı. Bu yazısında "hareketin her türlü pratiği için onayı aranan resmi Marksizm'in yanılmazlığı, hoşgörüsüz ve kibirli dogmatik katılığı, ardında güvensizliği ve eylemsizliği gizleyen cafcaflı bir sahne dekorundan ibarettir" diyordu. "Yalnızca 'eski ve denenmiş taktiğin', yani 'varsa yoksa parlamentarizm'in tekin yollarından gitmeyi bilen, bu haliyle de üstadın formüllerine sinmiş bir teorik mirasyediliğe denk düşen sıkıcı rutin, öğretinin yaşayan özünü inkâr ediyor."[73] Rosa Luxemburg çalışmasında, sosyalist işçi hareketinin geleneklerine ve muhalefet yeteneklerine sahip çıktığını iddia eden milyonluk bir partinin içindeki gelişmeleri ve eğilimleri ortaya koyup eleştirdi. Daha sonraki yıllarda da, farklı koşullarda ve başka boyutlarda olsa da, partilerde program ve pratik çelişkisinden kaynaklanan benzeri kriz ve yenilgilerin yaşandığı göz önünde bulundurulursa; Rosa Luxemburg'un düşünceleri genel bir geçerlik kazanmakta, keskin teorik zekâsı ve yüksek soyutlama yeteneği Rosa Luxemburg'un eleştirilerine kehanet anları katmaktadır.

Rosa Luxemburg yoldaşlarının gizli yardımı sayesinde özellikle Karl Liebknecht ve Julian Marchlewski ile "Temel İlkeler" hakkında haberleşebilmekteydi. Ledebour ve Haase çevresinde örgütlenmiş muhalefetle görüşmeleri sürdüren ve bunların eylemsel kararsızlığını bizzat görüp aşmaya çalışan Karl Liebknecht yazdığı bir mektupta, muhalefet temsilcilerinin savaşa ilişkin farklı konumlarının çok daha net bir şekilde tanımlanması gerektiğini belirtti.[74] Sosyal Demokrat Parti'nin savaş konusundaki tutumuna yönelik "temel eleştiri noktaları" ve "sosyalist politikanın ilkeleri" ile tümüyle hemfikir olduğunu vurguladı.[75] İki yoldaş savaş sırasında tüm engellere rağmen giderek daha yoğun bir dirsek teması içine girmekteydi. Rosa Luxemburg 1915 Aralık başında "Her konuda birbirimize destek vermemizi son derece doğal ve mutlaka gerekli görüyorum" diye yazdı. "Zaman zaman meydana gelebilecek küçük görüş ayrılıklarını, her politikacının karmaşık durumlarda kendi kendisiyle bile düşebileceği çelişkiler olarak algılamak gerekir. Tezlerin ortak platformumuz olması, en baştan beri en büyük arzum oldu. Şimdi artık tamamıyla hemfikir olduğumuza ilişkin teyidinizi bekliyorum. Sakın Georg [Ledebour] veya Ströbellerin tek bir kelimeyi bile değiştirmesine izin vermeyin!"[76]

Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht hâlâ Ledebour ve Haase çevresindeki muhalefetle birlikte çalışmak istiyor, fakat bunların tavırlarını netleştirmelerinde ısrar ediyorlardı. Rosa Luxemburg muhalefetin Berlin'de yapacağı konferans hakkında Leo Jogiches'e "tüm muhalefeti aynı şemsiye altında toplamaya çalışmaması, tam tersine bunların içinden platformumuz etrafında örgütleyebileceğimiz küçük, sağlam ve eyleme hazır çekirdek grubu ayıklaması" tavsiyesinde bulundu. "Örgütsel birlik konusunda son derece dikkatli davranmak lazım. Çünkü 'sol kanatın' oluşturduğu birlikler, acı parti deneyimlerime göre, eyleme hazır bir avuç insanın elini kolunu bağlamaktan başka bir sonuç vermiyor..."[77]

1916 yılının başlangıcında Liebknecht kardeşlerin Berlin Chaussee Sokağı 121 adresindeki avukatlık bürosunda Käte Duncker, Hugo Eberlein, Johann Knief, Karl Liebknecht, Rudolf Lindau, Franz Mehring, Ernst Meyer, Carl Minster, Wilhelm Pieck, Fritz Rück, Otto Rühle, Georg Schumann, August ve Berta Thalheimer ve diğer sol kanat mensupları birarada gelip "Temel İlkeler"i görüştü. Bremen, Hamburg ve Chemnitz delegelerinin, sosyal demokrasi içerisindeki sağ ve merkezcilerden kopma hedefinin dile getirilmediği eleştirisine rağmen, "Temel İlkeler" prensipte kabul edildi. Ayrıca "Temel İlkeler" bazılarına göre gündelik mücadele açısından pratik bir eylem programı değildi. Käte Duncker 3 Ocak 1916'da Hermann Duncker'e şunları yazdı: "Rosa teyzenin vasiyetnamesi üzerine fikir birliğine vardık ve böylece, bu vasiyetnameyi kesinlikle kabul etmeyecek olan

Georg [Ledebour] amcanın ailesiyle aramıza kalın bir ayrılık çizgisi çekmiş olduk."[78]

Käte Duncker, Karl Liebknecht, Julian Marchlewski, Franz Mehring ve Ernst Meyer'in katılımıyla oluşturulan bir komisyon "Temel İlkeler"e son şeklini verdi ve metin 3 Şubat 1916'da *Spartaküs Mektubu*'nun 2. sayfasında yayınladı. Berta Thalheimer bunları Lenin'in de katılacağı yeni bir konferans hazırlığında olan Zimmerwald hareketinin Uluslararası Sosyalist Komisyonu'nun 6 Şubat'ta Bern'de yapılan genişletilmiş toplantısında okudu. "Temel İlkeler" olumlu karşılandı ve 3 nolu *Uluslararası Bülten*'de yayınlanması kararlaştırıldı. Adolf Warski Nisan 1916'daki Kienthal Konferansı'nda, SDKPiL Yönetim Kurulu'nun "Temel İlkeler"i onayladığını ve Enternasyonal Grubu ile birlikte bunları takdim etmeyi kararlaştırdığını açıkladı. Bu karara temel oluşturan, Rosa Luxemburg'un ilk taslağıydı.[79] Kadınlar hapishanesindeki çalışmaları istediği gibi yararlı olmuştu.

Georg Ledebour ve Adolph Hoffmann'ın Berlin'deki taraftarları, beklenildiği gibi "Temel İlkeler"e karşı koydu ve 1916 Şubat ortasında Enternasyonal Grubu'nun üyeleri Käte Duncker, Karl Liebknecht, Franz Mehring, Ernst Meyer ve Fritz Ohlmann ile ortak faaliyetlerine son verdi. Bu adım, Rosa Luxemburg'un "Temel İlkeler"i hakkındaki eleştirel tavırlarıyla ve Berta Thalheimer'in Bern'de kamuoyu önüne çıkışının muhalefetin birlik görüntüsünü bozmasıyla gerekçelendirildi.

Rosa Luxemburg harekete geçmek için sabırsızlanıyor ve tahliyesini bekliyordu.

### Eve sağ salim vardım

18 Şubat'ta Rosa Luxemburg için hapishane kapıları açıldı. Berlin Emniyet Müdürü von Jagow Prusya İçişleri Bakanı'na, Rosa Luxemburg'un tahliyesinden sekiz gün önce, "Rosa Luxemburg'un küçümsenmemesi gereken sözlü ve yazılı ajitasyon gücünün"[80] sosyal demokrasinin en radikal kanadına destek olmasını önlemek gerektiğini ve onu başkomutanlık tarafından derhal gözaltına aldırmayı düşündüğünü bildirdi. Tahliye esnasındaki olası gösterilerin bir skandala yol açmasından çekinmekteydi.

Bu esnada Batı cephesinde 21 Şubat 1916'da Verdun muharebesini başlatmak üzere son hazırlıklar sürüyordu. Almanya'daki egemen güçlerin çılgın savaş hedeflerine yeni bir darbe vuran Verdun muharebesi, Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük kıyımlarından birine sahne oldu ve ardında 700.000 ölü, yaralı ve esir bıraktı. Bu muharebe, Rosa Luxemburg'un Junius broşüründe emperyalist savaş çılgınlığı üzerine yazdıklarını en acımasız bir şekilde gözler önüne serdi. Almanya'da ekonomik ve politik durum kötüye gidiyor, gıda ve tüketim maddelerinde kıtlık ve pahalılık gözleni-

yordu. Matem, yokluk ve açlık halkın geniş kesimlerini ezmekte, hoşnutsuzluk artmaktaydı.

Karl Liebknecht ve Georg Ledebour'un, Rosa Luxemburg'un güvenliğini tehlikeye atmamayı ve *Lichtstrahlen*'ın (Işık Demeti) yayıncısı Julian Borchardt ile Berlinli sosyal demokrat Joachim Klüß'ün kısa bir süre önce tutuklanmasını göz önüne alarak, planlanan gösterileri son anda iptal ettiğini öğrenen von Jagow, Rosa Luxemburg'un "gözaltına" alınmasından şimdilik vazgeçmişti. Böylesi bir önlem, Berlinli işçilerin savaşa ilişkin tavrında öngörülemez sonuçlara yol açabilirdi.[81]

Rosa Luxemburg'un çok sayıda arkadaşı ve sempatizanı vardı. Berlin Emniyet Müdürü, amirine, Luxemburg'un coşkuyla karşılanışı hakkında basında çıkan haberlerin doğru olmadığını, hatta kadın ve çocukların onun yüzüne bile pek bakmadığını ne kadar anlatırsa anlatsın[82], olayı yaşayanlar farklı şeyler söylüyordu.

Käte Duncker 18 Şubat 1916'da Hermann Duncker'e şunları anlattı: "Biraz önce Rosa'yı karşıladık, her şey programa uygun ilerledi. Söylenenden önce dışarıya çıkartılacağından endişeleniyorduk; fakat gariptir ki, zamanlamaya tam tamına uyuldu. Daha saat üçte Barnim Sokağı insanlarla, ağırlıklı olarak da kadınlarla dolmuştu. Vaktinden önce orada olmamak için Friedrichshain'e kadar gidip, oradan Barnim Sokağı'yla kesişen Wein Sokağı'ndan aşağı doğru yürüdüm. Aşağı yukarı 300 adımlık mesafe kaldığında, insanların hareketlendiğini ve bağırdığını görüp hızlandım. Fakat yalnızca Karl ve Jacob'u taşıyan araba gelmişti. İkisi ve Adolph [Hoffmann] kapının arkasında kayboldu, araba hareket etti. Bu durum bize, Rosa'nın başka bir kapıdan çıkacağına dair bir işaretmiş gibi geldi ve öne atılıp, araba tam kapıdan çıkarken oraya vardık. Rosa ve barış lehine sloganlar atıldı. Kalabalıktan bazıları arabanın kenarına zıplayıp içeriye çiçek attı ve bir süre arabayla birlikte gitti. Etrafta muhtelif söylentiler dolanıyordu. Bir kısım insan yeni açılan bir dükkânın tereyağı sattığından bahsediyor, başkaları ise Lüksemburg Grandüşesinin yoldan geçtiğini iddia ediyordu. Trenle Südende'ye gittim ve orada ilk önce Karl ve Adolph ile karşılaştım, sonra Rosenbaum ve bizim Hedwig de gözüktü. Hedwig özel olarak çağrılmıştı. Birdenbire kapı açıldı ve içeriye Wurm'un önderliğinde 60-75 kadın girdi, korkutucuydu. Çiçekler ve diğer hediyeler devrilme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Zaruretten doğan kısa bir konuşma yaptıktan sonra kadınlarla birlikte yola koyuldum. Rosa iyi görünüyor ve çok neşeli. İnsan 12 ay hapisten sonra kendisini acaba nasıl hisseder?"[83]

Rosa Luxemburg şaşkına dönmüştü. Günler boyunca bu içten karşılamanın etkisinde kaldı ve Clara Zetkin'e şu satırları yazdı: "Binden fazla insan beni karşılamaya geldi, sonra elimi sıkmak için kitleler halinde evi-

me akın ettiler. Ev hediyelerle doldu taştı, hâlâ da öyle. Çiçeklikler, pastalar, meyveli kekler, konserveler, çay torbacıkları, sabun, kakao, sardunya, türlü türlü sebze; ev leziz gıda maddelerinin satıldığı bir dükkân gibi; hepsini bu fakir ve candan kadınlar pişirip getirdi. Tüm bunları görünce neler hissettiğimi tahmin edersin. Utançtan ağlamak istiyor ve kendimi, benim aslında yalnızca mücadele azimlerinin bayrağını astıkları direk olduğum gerçeğiyle avutuyorum. Sonra bunları Mariendorf'taki okuma akşamı daveti izledi; masanın üstünde yine dev bir çiçek demeti. Hele o yüzler, ciddiyetle bakan parıl parıl gözler! Bu kadınları görsen çok severdin. Başkan, ayın on sekizindeki gösterinin Berlinli kadınlar tarafından 'parti yöneticileriyle sert bir dille konuştuğu için bir süredir aramızda olmayan ve parti yönetiminin hapisten çıkarken değil, hapse girerken görmek istediği' kişiye hoşgeldin demek için, kendiliğinden düzenlendiğini açıklayarak beni selamladı."[84]

Parti yönetim kurulunun Rosa Luxemburg'un tahliyesiyle ilgili tek açıklaması, Luise Zietz tarafından Almanya'nın tüm kadınları adına gönderilen bir telgraf oldu. Telgrafın abartılı dili ve Luise Zietz'in yakın arkadaşlarından biri olmaması nedeniyle, Rosa Luxemburg'un gösterdiği sevinç sınırlıydı.

Geride kalan yıl hakkında bilgi alışverişinde bulunmak ve arkadaşının yeniden yakınında olmak için Sillenbuch'daki Clara Zetkin'e gitmek istiyordu. Ağır bir kalp rahatsızlığıyla boğuşan Clara Zetkin'in desteğe ihtiyacı vardı ve iki oğlu ve kocası Friedrich Zundel'in de askere alındığı göz önünde bulundurulursa, savaş sinirlerini ve ruhsal durumunu fazlasıyla yıpratmıştı. Rosa Luxemburg arkadaşını daha ileriki bir tarihte avutmak zorunda kaldı; çünkü hapisten beraberinde "tümüyle bozulmuş bir mide ve ağır bir kalp yorgunluğu" getirdiği için, derhal doktor kontrolünde bir tedaviye başlamak zorundaydı.[85] Ayrıca ilk önce Mimi'yle birlikte birkaç günlüğüne kendi evinin tadını çıkarmak istiyordu. Mide ve kalp şikâyetlerine rağmen zinde ve hareketliydi ve çalışmaya hazırdı. Zorunlu istirahattan fazlasıyla bunalmıştı ve sinirlerinin şimdi özellikle faaliyete ihtiyacı vardı.

Rosa Luxemburg 1916 yılının paskalyasında Karl ve Sophie Liebknecht ile birlikte Garnizon Kilisesi'ne Mattheus Passion'u dinlemeye gitti. Daha sonraları yazdığına göre hayatında hiçbir ilkbaharı, bir yıl hapisten sonra 1916 yılının ilkbaharı kadar yoğun yaşamamış ve hiçbir ilkbaharın tadını böylesine çıkarmamıştı.[86] Karl Liebknecht'i arada sırada hoşça vakit geçirmeye ve Reichstag ile Eyalet Meclisi haricinde de bir dünyanın olduğunu hatırlamaya ikna etti. Karl Liebknecht, karısı Sophie ve Rosa Luxemburg ile birlikte birkaç kez Südende çayırlarında ve Botanik Bahçe'de gezintiye çıktı. "Zavallı adam eskiden beri ventre à terre (dörtnala koşar gibi –*çev.*) yaşı-

yor, hep telaş içinde, bir randevudan diğerine, toplantılara, komisyon oturumlarına; elleri kolları paket ve gazetelerle, cepleri not alınmış kâğıt parçalarıyla dolu; arabadan tramvaya, tramvaydan şehir hatları trenine koşturuyor; vücudu ve ruhu sokak tozuyla kaplı... Çok az insanda rastlanan şairane bir yanı olmasına ve gördüğü her çiçeğe bir çocuk gibi sevinebilmesine rağmen, tarzı hep böyleydi. Onu birkaç sefer benimle birlikte ilkbaharın tadını çıkarmaya ve gezintiler yapmaya zorladım. Nasıl da hemen canlanmıştı!"[87] Rosa Luxemburg Pantkot Yortusu'nda Sophie Liebknecht ve Mathilde Jacob ile birlikte, daha sonraları neşeyle hatırlayacağı bir Lichtenrade gezisine çıktı.

### Delikten çıkıp curcunanın içine dalıverdim

Rosa Luxemburg'un düşüncelerini toparlamak için çok fazla istirahat edecek zamanı yoktu. Coşku dolu selamlamalara teşekkür ettikten sonra, hapishanede tamamladığı *Karşı Eleştiri*'sini bir yayınevine kabul ettirmeye uğraştı ve 1913 tarihli *Sermaye Birikimi* kitabına yönelik eleştirilere yanıt niteliğindeki yeni çalışmasını Berlin'de bulunan Paul Singer & Co. İleri Yayınevi'nden Bernhard Bruns'a iletti. Clara Zetkin'e "Yazılanlar biber gibi acı ve Kautsky kliğiyle kökten hesaplaşıyor. Fakat Franz [Mehring], sen ve şairden [Friedrich Zundel] başka bunları kim okuyacak?!"[88] Rosa Luxemburg için bu tartışmada özellikle üç konu önem taşımaktaydı: Birincisi, kendi emperyalizm görüşünü savunmak; ikincisi, kapitalizmin yeni gelişme süreci üzerine süregelen anlaşmazlıklarda Marksist konumu korumak ve üçüncüsü, Marksist terminoloji kullanılarak, Marx'ın kapitalizmin özü ve çelişkileri hakkındaki görüşlerini ve sosyalist perspektifin bilimsel temellerini bir kenara atıp, klasik burjuva iktisat teorilerini Marksizm ile süsleyerek işçi hareketine sunma çabalarını teşhir etmek. Rosa Luxemburg kitabını Heinrich Dietz'e, sorunu matematik formülleri kullanılmaksızın ele alan, popüler bir çalışma olarak sundu. Çalışma bildiği kadarıyla "*Kapital*'in II. cildinin, emperyalizm sorunu bağlamında, herkesçe kolay anlaşılabilir bir tarzda yazılmış ilk yorumuydu".[89] İlk baskısı 1921'de, Rosa Luxemburg'un öldürülmesinden iki yıl sonra çıktı.

Rosa Luxemburg arkadaşları üzerinden halkın içinde bulunduğu ruh haliyle ilgili bilgiler alıyordu. Berlin muhalefeti içerisindeki gelişmeleri, August Bebel'in 1910 yılındaki 70. doğum gününden çok daha ciddi bir havada geçen Franz Mehring'in 70. doğum günü kutlamasında öğrendi.

Rosa Luxemburg'a göre partide 1915 yılının başlarına kıyasla "fikirlerin berraklaşması, güçlenmesi ve ayrışması açısından ileriye doğru dev bir adım" atılmıştı.[90] 27 Ocak 1916'dan itibaren "Spartaküs" ortak imzasıyla düzenli bir şekilde *Politische Briefe*'yi (Politik Mektuplar) yayın-

layan Enternasyonal grubunun başını Karl Liebknecht, Franz Mehring, Ernst Meyer, Leo Jogiches, Wilhelm Pieck, Käte Duncker ve Hugo Eberlein çekmekteydi. Rosa Luxemburg tahliyesinden sonra doğal olarak bu gruba yeniden katıldı. Kısa bir süre içerisinde grup, hazırlanışı ve dağıtımında Leo Jogiches'in özel bir çaba harcadığı Spartaküs mektuplarına atıfla, Spartaküs grubu olarak anılmaya başladı. Grubun Arnstadt, Braunschweig, Bremen, Breslau, Chemnitz, Dresden, Duisburg, Düsseldorf, Essen, Frankfurt (Main), Freiberg (Saksonya), Gera, Göppingen, Halle (Saale), Hamburg, Hanau, Hannover, Jena, Leipzig, Magdeburg, Mainz, Münih, Nordhausen, Pirna, Stuttgart ve Würzburg ile bağlantıları vardı. İllegal dağıtılan bildiri ve el ilanlarının sayısı Aralık 1915'te bir milyona ulaşmıştı. Şubat 1916'nın resmi raporlarında Kuzey ve Orta Almanya'nın tüm büyük şehirlerinde iki veya üç bildirinin dağıtılmadığı tek bir hafta olmamıştı.

Rosa Luxemburg, devrimci bir savaş karşıtı hareketin inşası için temel sloganın "birlik değil, netlik" olması gerektiği konusunda Karl Liebknecht ile hemfikirdi. Liebknecht 3 Şubat 1916 tarihli *Spartaküs Mektubu*'nda şöyle yazmıştı: "Uyum temelinde ortak çalışmaya evet, netlik ve uyum olmaksızın bir birliğe hayır!"[91] Karl Liebknecht bu ilke temelinde, Aralıkçılar* adı verilen ve Bernstein, Bock, Büchner, Cohn, Dittmann, Geyer, Haase, Henke, Herzfeld, Horn, Kunert, Ledebour, Schwartz, Stadthagen, Stolle, Vogtherr, Wurm ve Zubeil'ın da dâhil olduğu grupla haftalardır görüşmeler yapıyordu. Bunlar 21 Aralık 1915'te Karl Liebknecht ve Otto Rühle ile birlikte savaş kredilerine karşı oy kullanmış, fakat oylarının rengini ilkesel bir savaş karşıtlığıyla değil, Almanya'nın sınırlarının artık güvende olmasıyla gerekçelendirmişti. Rosa Luxemburg hemen tartışmalara müdahale etti, mümkün olduğunca çok kişiyi parti ve sendika yönetimine karşı muhalefet için kazanmak ve kitlesel eylemler içerisinde savaşa karşı yönlendirmek istiyordu.

25 Şubat'tan beri Berlin muhalefeti saflarında, Adolph Hoffmann ve Georg Ledebour tarafından Spartaküs Grubu'na karşı hazırlanan bir bildiri elden ele dolaşmaktaydı. Bildiri özellikle "Uluslararası Sosyal Demokrasinin Görevlerinin Temel İlkeleri"ne ve Sosyal Demokrat Parti'nin hatalarının eleştirel bir yaklaşımla tartışılmasına karşı çıkıyordu. Bu, Rosa Luxemburg'un pozisyonuna karşı açık bir saldırı anlamına gelmekteydi. Rosa Luxemburg sağcılarla ve özellikle de Kautsky'nin tezlerinden cesaret alan kararsız Merkezcilerle genel bir çatışma çıkacağından emindi. Böylesi bir süreç çoğu solcu için yeniydi, sabır istiyor ve olgunlaşması gerekiyor-

* 21 Aralık 1915 tarihli Reichstag oturumunda, savaş kredileri oylamasında ret oyu veren ve bu nedenle parlamento grubundan ihraç edilen 18 vekil –*çev.*

du; en yakın yoldaşların bile hata yapabileceği ve kararsızlığa düşebileceği hesaba katılmak zorundaydı.

Rosa Luxemburg, 1915 sonbaharındaki birkaç aylık bir aradan sonra Enternasyonal Grubu/Spartaküs'ün çalışmalarına yeniden aktif olarak katılan Leo Jogiches ile sürekli görüşüyor, polisin takibine hazırlıksız yakalanmamak için ondan tavsiyeler alıyordu. Rosa Luxemburg'un gözetim altında tutulduğu kesindi. 21 Mart 1916'da Berlin Posta Müdürlüğü, İmparatorluk Posta İdaresi'ne şu yazıyı gönderdi: "16 Mart'ta Emniyet Müdürlüğü'nün VII. Dairesi'nden Berlin-Südende Posta İdaresi'ne gelen bir polis memuru, Başkomutanlığın Bayan Dr. Rosa Luxemburg'a gelen postaların kendilerine teslim edilmesini talep eden bir yazısını sunmuştur. Gelen posta Emniyet Müdürlüğü'nde açılacak ve herhangi bir el koyma söz konusu olmadığı takdirde, göze çarpmayacak bir şekilde kapatılıp alıcıya verilmek üzere iade edilecek."[92]

Rosa Luxemburg Karl Liebknecht ile mümkün olduğu kadar sık görüşüyordu. Spartaküs Grubu'nun ve devrimci savaş karşıtı hareketin enerjik lideri, ister Reichstag veya Eyalet Meclisi'nde ister hastanede olsun, Berlin'de bulunduğu her dakikayı muhalefet çalışması için kullanıyordu. Rosa Luxemburg'un yeniden "özgürlüğüne" kavuşarak yanında bulunmasından çok memnundu. Mathilde Jacob'un sözlerine göre, Rosa Luxemburg'u Südende'de en sık ziyaret eden kişiler Karl Liebknecht ve Leo Jogiches idi. Şu satırları yazdı: "Karl Liebknecht seneler önce beni politik çalışmalarının içine çekmişti. Onun cesaret ve dayanıklılığına hayranlık duyuyor ve dengeli, cana yakın ve dostça tarzını takdir ediyordum. Rosa Luxemburg ile ortak çalışmaları giderek yoğunlaştı. Gizliden gizliye bu ikisinin daha az samimi olmasını diliyordum. Karl Liebknecht'in politik etkinliği kendisini de aştı, ismi hep Rosa Luxemburg ile birlikte anılıyordu. Politik davranışları giderek daha cüretkâr oldu, sıkça tehlikeleri hiçe sayan bir cüretkârlık ortaya koyuyordu ve kibirliydi. Arada sırada Rosa Luxemburg'a Karl Liebknecht hakkında eleştirel şeyler söylüyordum. Bu durumlarda bana şöyle diyordu: 'Onu sürekli yaptığınız gibi Leo Jogiches ile değil Alman yoldaşlarla karşılaştırın. O zaman onlardan ne denli üstün olduğunu göreceksiniz. Ayrıca Lassalle okumalısınız, ondan çok şey öğrenebilirsiniz, Lassalle de kibirliydi.'"[93]

Rosa Luxemburg ilk izlenimlerin etkisinde duygularını kontrol etmekte zorlanmasına rağmen, belki de tam bu nedenle, Karl Liebknecht'i ilke olarak "her şeyi bir anda yapmaya çalışmamaya, küçük, sakin ve hedefli adımlar atmaya" teşvik ediyordu, şu anda gerekli ve yeterli olan buydu.[94] Clara Zetkin'e karşı da soğukkanlıydı. "Kıvranmamıza, detaylar ve küçük meseleler üzerine heyecanlanmamıza hiç gerek yok, yeter ki her şey genel olarak

yolunda gitsin. Bu bağlamda en çok, tarihin dur durak bilmeden bilinçlendiren ve ayrıştıran nesnel mantığına güveniyorum. [...] Elbette kaderciliğin rehavetine kapılmış değilim; bu, söz konusu bile olamaz. Sana söylemek istediğim şey yalnızca, ana çizgi gözden kaçırılmadığı sürece yanlış yapılan, atlanan veya aceleye getirilen şu veya bu ayrıntının, duyduğum güveni hiçbir şekilde etkilemeyeceği."[95]

Ancak olaylar Rosa Luxemburg için bir kez daha çok çabuk gelişti ve pek çok toplantıda kararlar alınması gerekti. Bu durumlarda o da her zaman sabrını ve dengesini koruyamadı.

### Öğrenmeyi unutmamışsak, kazanacağız

Rosa Luxemburg hapisten tahliyesinin ardından ilk kez 19 Mart 1916'da Berlin'de Spartaküs Grubu'nun taraftarlarıyla biraraya geldi. Başka isimlerin yanı sıra kendisi, Karl Liebknecht, Franz Mehring ve Ernst Meyer tarafından toplanan bu illegal konferansa Berlin ve çevresindeki 8 seçim bölgesinden ve Almanya'nın başka 17 şehrinden 34 temsilci katıldı. Ernst Meyer Şubat 1916'da Berlin muhalefetinin bölünmesine yol açan olaylar hakkında bilgi verdi, başka konuşmacılar kendi bölgelerinde yapılan savaş karşıtı çalışmaları anlattı. Berta Thalheimer Uluslararası Sosyalist Komisyon'un 5-8 Şubat 1916'da Bern'de yapılan genişletilmiş toplantısının bir özetini sundu ve Karl Liebknecht Almanya'daki muhalefetin görevleri üzerine bir konuşma yaptı.

Karl Liebknecht'ten önce Rosa Luxemburg, Enternasyonal ve düzenlenmesi planlanan İkinci Zimmerwald Konferansı üzerine bir rapor sundu. Bu sunum, Spartaküs Grubu önünde "Uluslararası Sosyal Demokrasinin Görevlerinin Temel İlkeleri"nden bahsetmek ve bunlara karşı muhalefet saflarında oluşan tereddüt ve direnci tartmak için ilk fırsat oldu. Bir kez daha devrimci mücadele ruhunun ve kitlesel eylemlerin önemini vurguladı ve örgütsel biçim meselesinin nasıl olsa bir şekilde çözümleneceğini belirtti. Toplantıya getirdiği karar taslağı da aynı içeriği taşımaktaydı.[96]

Rosa Luxemburg'a göre Zimmerwald hareketi devrimci yönelimin bir tezahürü olarak selamlanmalı, ama gereğinden fazla büyütülmemeliydi. Spartaküs Grubu'nun delegasyonu bu uluslararası platforma, Almanya'da gerçek bir muhalefetin var olduğunu göstermeliydi. Konferans, çalışmaların bu doğrultuda devamına yönelik üç karar aldı. Rosa Luxemburg tarafından formüle edilen karar da bunların içinde yer almaktaydı. Savaşa karşı kitlesel eylemlerin örgütlenmesini içeren karar, Karl Liebknecht tarafından gerekçelendirilmiş ve sunulmuştu.

Rosa Luxemburg İkinci Zimmerwald Konferansı'nın hazırlığına doğrudan katıldı. Zimmerwald hareketinin örgütlenmesinde başrolü oynayan İs-

viçreli gazeteci ve sosyalist işçi çalışmaları sekreteri Robert Grimm ile yapmak istediği görüşme gerçekleşemedi.

Berta Thalheimer alınan kararları Bern'deki Uluslararası Sosyalist Komisyon'a iletti. Spartaküs Grubu'nu Berta Thalheimer ile birlikte İkinci Zimmerwald Konferansı'nda temsil eden Ernst Meyer, bu kararları 25 Nisan 1916'da Kienthal'de düzenlenen oturuma sundu ve Almanya'nın çeşitli yerlerinde yaklaşık 500 kişinin Spartaküs Grubu doğrultusunda hareket ettiğini bildirdi.[97] Kitlesel eylemlerle savaşa karşı koyan sol güçler, uluslararası alanda da giderek daha fazla etkinlik kazanıyordu; fakat Bolşeviklerin en önemli talepleri, yani emperyalist savaşın bir iç savaşa dönüştürülmesi, "kendi" hükümetinin yenilgisi için mücadele edilmesi ve III. Enternasyonal'in kurulması yine onaylanmadı.

Rosa Luxemburg sosyal demokrat muhalefet içerisindeki tartışmaların sürdürülmesini, Spartaküs Grubu için yaptığı çalışmaların merkezi bir meselesi olarak görmekteydi ve bu tartışmalarda "Ya Hep-Ya Hiç" broşür dizisi için planladığı, fakat savaş sırasında yayınlanması mümkün olmayan "Sosyal Demokrat Azınlığın Politikası" başlıklı taslaktan geniş ölçüde faydalanıyordu. Georg Ledebour, Hugo Haase veya Adolph Hoffmann'ın iyi niyetinden şüphe duymuyordu; fakat şimdi korkusuz ve tavizsiz savaşçılar gerekliydi, tahterevalli politikacıları, miskinler ve ürkek hesap adamları değil. 4 Ağustos 1914'teki felaketin tekrarlanmaması için tek bir yol vardı: "Proletaryanın uluslararası dayanışmasını güzel bir laf olmaktan çıkartarak gerçek, ciddi ve kutsal bir yaşam kuralı haline dönüştürmek ve Sosyalist Enternasyonal'i içi boş bir gösteriş örgütü niteliğinden kurtararak gerçek bir güç olarak biçimlendirip, kapitalist emperyalizmin dev dalgalarını kıracak sağlam bir baraj inşa etmek." Ancak Ledebour ve Hoffmann "savaştan sonra eski sefilliği yeniden diriltmek" niyetindeydi. "Her ulusal parti Enternasyonal'in kararlarını iğfal etmekte özgür olacak; birkaç senede bir gösterişli kongrelere, güzel konuşmalara, coşku patlamalarına, gürleyen manifestolara tanık olup cesur kararlar alacağız; fakat eyleme geçildiğinde Enternasyonal yine şuursuz bir şekilde kalakalacak ve 'vatan savunması' yalanı ve kanlı gerçekler karşısında sanki bir hayalet görmüş gibi kaçacak delik arayacak!"[98] Eğer Ledebour ve arkadaşları böylesi bir yolun Heine, David ve Scheidemann gibi sağcıların Enternasyonal'e ihanet politikalarının sürdürülmesi anlamına geldiğini algılayamıyorsa, birlikte hareket etmek mümkün görünmüyordu.

21 Aralık 1915 tarihli oylamada savaş kredilerine onay vermeyen 18 milletvekilinin 24 Mart 1916'da Reichstag grubundan ihraç edilmesiyle yeni bir durum ortaya çıktı. İhraç edilenler bunun üzerine 30 Mart 1916'da Sosyal Demokrat Çalışma Kolektifi'ni kurdu ve Wilhelm Dittmann, Hugo

Haase ve Georg Ledebour'u yönetim kuruluna seçti. Hugo Haase parti başkanlığından ayrıldı. Karl Kautsky durumu, eğer Sosyal Demokrat Çalışma Kolektifi kurulmasaydı "Berlin, Spartakistler tarafından ele geçirilir ve partinin dışında kalırdı" şeklinde yorumladı.[99]

Rosa Luxemburg muhalefet içerisindeki netleşme sürecinin yavaşlayacağından endişelenmekteydi. Ernst Meyer ile birlikte, illegal dağıtılan "24 Mart'ın Öğrettikleri" başlıklı bildiriyi hazırladı ve burada savaş bütçesi karşıtlarının ihracını "küçük hesapların ve kararlılıktan kaçınmanın, zaafların, üstünkörülüğün ve sağa ödün verme politikasının iflası"[100] olarak tanımladı. On sekizler "birlik" uğruna boyun eğdikleri yanlış bir disiplin anlayışıyla iki yıldan daha uzun bir süre çelişkilerle dolu bir gölge hayat sürdürmüş; Liebknecht'e sırt çevirmeleri ve kararsızlıkları onları ya sosyalizme ve Enternasyonal'e ihanet edenlerin suçuna ortak olmak, ya da barış talebini kararlılıkla savunarak çoğunluğun diktasına karşı gelmek ikileminden kurtaramamıştı.

Aralıkçıların hâlâ, savaşın başlangıçta ülke sınırlarını güvenceye almak üzere sürdürülen bir savunma savaşı olduğunu ve 1915 sonundaki "hayır" oylarına yeni askeri durumun yol açtığını ileri sürmeleri nedeniyle, Spartakistler şu çağrıda bulundu: "Yoldaşlar, bu utangaç azınlığın dik durmasını sağlayın, onları ileriye itin! Haase ve Ledebourlardan şunları talep edin: 1. Bundan böyle tüm savaş kredilerini, askeri duruma bakmaksızın ilkesel-sosyalist gerekçelerle reddetmeleri; 2. Sıkıyönetim ve dünya savaşı hükümetinin tüm vergilerine karşı koymaları; 3. Gensorular gibi, parlamenter çalışmanın tüm araçlarını emperyalist partilere karşı ve halk yığınlarının uyanması doğrultusunda kullanmaları."[101] Savaşa karşı parlamenter eylemde tutarlılık, parlamento dışı eylemde de tutarlılığı beraberinde getirmeliydi.

Spartaküs Grubu 1916 yılının ilkbaharında barış, özgürlük ve ekmek için kitlesel eylemlere geçmeyi, savaş karşıtı mücadelenin belirleyici görevi olarak görüyordu. Bu bağlamda sınıf mücadelesi ve halkların boğazlanmasına son verilmesi için parti geri kazanılmalı ve proleter Enternasyonal yeniden kurulmalıydı. Rosa Luxemburg partinin geri kazanılması sloganıyla, Aralıkçılardan farklı olarak, seçimden seçime kutlanan "parlak zaferler"in "eski sınanmış taktiğine" geri dönmeyi değil, yıllardan beri sürdürdüğü tartışma paralelinde yeni mücadele araç ve biçimlerini güçlendirmeyi amaçlıyordu.[102] Eskiden olduğu gibi şimdi de, "partiden ayrılmaya" karşıydı.[103]

Spartaküs Grubu, Liebknecht'in "Haydi 1 Mayıs'a!" bildirisiyle ilk büyük kitlesel eyleminin hazırlıkları içerisindeydi. Bildiride şöyle deniliyordu: "1 Mayıs'ta binlerce ağızdan şöyle haykıracağız: Halkların alçakça kat-

ledilmesine hayır! Kahrolsun bu katliamın sorumluları, kışkırtıcıları ve istismarcıları! Düşmanımız Fransız, Rus veya İngiliz halkı değil, büyük Alman toprak sahipleri, Alman kapitalistleri ve onların yönetici kurulu olan Alman hükümetidir! Haydi, tüm özgürlüklerin düşmanlarına karşı mücadeleye, işçilerin davasının, insanlığın ve uygarlığın geleceği yararına olan her şey için mücadeleye! Savaşa son! Barış istiyoruz!"[104] Yalnızca Berlin'de değil, Braunschweig, Bremen, Dresden, Duisburg, Jena, Kiel, Leipzig, Magdeburg, Pirna ve Stuttgart gibi Almanya'nın birçok kentinde barış için 1 Mayıs gösterileri düzenlendi. Berlin'de Haase ve Ledebour çevresindeki sosyal demokratlar, davet edilmelerine rağmen gösteriye gelmediler.

1 Mayıs'ta Berlin'de hava oldukça gergindi ve polis tam bir seferberlik halindeydi. Henüz saat 19.00'da Potsdam Meydanı ve meydanın girişleri polislerle doluydu. Saat tam 20.00'de gösterici işçiler toplandı ve kısa bir süre sonra polisle alışılagelmiş çatışmalar başladı. Toplam 10.000 gösterici gelmişti. Tam bu anda Potsdam Meydanı'nın ortasından Karl Liebknecht'in sesi yankılandı: "Kahrolsun savaş! Kahrolsun hükümet!" Sesin yankısı herkes için işitilebilir yükseklikteydi. Karl Liebknecht hemen tutuklandı ve Potsdam İstasyonu Polis Karakolu'na götürüldü. Rosa Luxemburg onunla birlikte gitti, sonra geri gelip gösteriye devam etti. Gösteriyi takiben Mathilde Jacob ile birlikte *İleri*'nin yayın kurulu da karakola uğradı. Yoldaşlarından Karl Liebknecht'i polisin elinden kurtarmak için yardım istemek niyetindeydiler, fakat yardım edebilecek kimseyi bulamadılar. Nihayet telefonla Hugo Haase'ye ulaşıp onunla birlikte Aleksander Meydanı hapishanesine vardıklarında herhangi bir bilgi alamadılar, çünkü bu arada geceyarısı olmuştu. Mathilde Jacob şunları hatırlıyor: "Yorgun argın eve geldik. Ertesi sabah erkenden Rosa Luxemburg, kocasının tutuklandığını haber vermek üzere Sonja Liebknecht'e gitti. Karl Liebknecht her zaman yaptığı gibi çalışma odasının kapısını kilitlemişti. İki kadın suç unsuru oluşturabilecek şeyleri oradan götürmek için odaya nasıl gireceğini düşünürken polis memurları geldi. Kapıyı zor kullanarak açıp, odada bulunan 1 Mayıs bildirilerine el koydular."[105] Käte Duncker kocasına heyecanla, Rosa Luxemburg'un da tutuklanmaktan kıl payı kurtulduğunu yazdı.[106]

Karl Liebknecht'in tutuklanması Spartaküs Grubu için ağır bir darbe oldu. 4 Haziran 1916'da yaklaşık 15 üyenin katıldığı ve polis tarafından izlenen bir toplantıda Otto Rühle haftalarca süren bir felç halinden bahsetti. Tüm bağlantıların Liebknecht üzerinden yürütülmesi büyük bir hata olmuştu. Şimdi herkes etrafta şaşkın şaşkın dolanıp duruyordu. Gruplarla yeniden bağlantı kurabilmek üzere, Käte Duncker, Franz Mehring, Ernst Meyer, Albert Regge ve Regina Ruben'den oluşan bir eylem komitesi kuruldu ve kurulun başına Otto Rühle getirildi. Gruplar arasındaki en önem-

li bağlantı halkası, hâlâ Leo Jogiches'in hazırlanışı, baskısı ve dağıtımında büyük bir emek harcadığı *Spartaküs Mektupları*'ydı.

Julian Marchlewski'nin 22 Mayıs'ta "gözaltına", Wilhelm Pieck ve Hugo Eberlein'ın ise askere alınması ve Käte Duncker'e konuşma yasağı getirilmesi, Spartaküs Grubu'nun çalışmalarını daha da zorlaştırdı. Paul Levi Mart 1916'da, sığınaktayken yanında iki el bombasının patlaması üzerine bir sinir şoku geçirerek askeri hastaneye kaldırılmıştı. Clara Zetkin'in de sağlığı iyi durumda değildi.

Rosa Luxemburg milletvekili dokunulmazlığına sahip, Reichstag ve Eyalet Meclisi üyesi Karl Liebknecht'in tutuklanmasına karşı derhal "Köpeklerin Politikası", "Liebknecht Ne Durumda?" ve "Liebknecht" başlıklı suçlayıcı ve aydınlatıcı bildiriler yazdı. Bu bildirilerde yeniden tutuklanma tehlikesine aldırmadan Karl Liebknecht'i savundu. "Liebknecht'in 'vatana ihaneti' barış için *savaşmasından* ibaret. Fakat Alman ve dünya sosyalizminin tüm kaderi, proletaryanın barışı *kazanmayı* ve dayatmayı başarıp başaramamasına bağlı."[107] Ancak bu, "Şansölye'ye rica ve minnette bulunarak parlamentoda dilekçe imzalatmak, izinli toplantılarda alkış tutmak, barış kararları için elleri yukarıya kaldırmak, ertesi gün ise tornada mermi yapmak ve aç karınla askeri diktatörlüğe sabır içinde katlanmak anlamına gelmez. Hayır! Barış için savaşmak demek, işçi sınıfının tüm mücadele araçlarını kullanmak demektir."

### Koşturmaktan ve toplantılardan rahat yok

Rosa Luxemburg politik faaliyetlerini sürdürürken, Sophie Liebknecht ile müşfikçe ilgilenmeyi de ihmal etmedi. Rostow/Don kökenli Ryss ailesinden genç, güzel ve yürekli Sophie başlangıçta ne yapacağını bilemez bir durumdaydı. Rosa Luxemburg evin aranması sırasında Sophie'nin yanında bulundu, Chaussee Sokağı 121 adresindeki avukatlık bürosuna onunla birlikte gitti, Karl Liebknecht'in ihtiyaçlarının hapishaneye götürülmesine yardım etti ve Sophie'nin kocasını ziyaret edebilmesine yardımcı oldu. Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht'in kardeşlerinden birisi olan Theodor Liebknecht ile hukuki önlemleri görüştü; dokunulmazlığın yoldaşını bir ceza davasında hüküm giymekten koruyacağını umuyordu.

Potsdam Meydanı'ndaki kader anından itibaren iki kadın arasında, Rosa Luxemburg'un daha sonraları hapisten yazdığı mektuplara da dokunaklı bir şekilde yansıyan derin bir arkadaşlık kurulmuştu. Sophie Liebknecht 1 Mayıs 1916'dan sonra birbirlerini neredeyse her gün gördüklerini hatırlıyor. "Moabit'te (Moabit hapishanesi *–çev.*) bulunan kocama gazete ve yemek götürmek üzere Potsdam Meydanı'na doğru bir araba yakalamak için yürürken, yolun bir kısmında bana eşlik ederdi. Sonra kocam-

dan aldığım gizli mektupları Potsdam Meydanı'ndaki 'Fürstenhof' kafesine getirir ve Rosa'ya verirdim. Çoğu zaman orada birlikte bir fincan kahve içer ve kendimizi ve çevremizi, aslında var olmayan bir neşeyle kandırmaya çalışırdık. Eve koşturmak zorunda değilsem Südende'ye Rosa'ya giderdik. Rosa aşçılık hünerlerini büyük bir zevkle ortaya döker, pişirdiği yemekleri afiyetle yerdik."[108]

Rosa Luxemburg 1916 yılı içerisinde Clara Zetkin'e de, onu harekete geçirmek ve Berlin'deki parti yaşamı hakkında bilgilendirmek üzere birçok uzun mektup yazdı. 1 Mayıs öncesinde sıkça düzenlenen ve "insanı yıpratıp perişan eden" uzun toplantılar ve küçük oturumlardan şikâyet etmişti. "Tüm bunlardan elle tutulur hiçbir şey çıkmıyor. Çeşitli kurullardaki bu boğuşmaya hiçbir önem vermiyorum, fakat kenara çekilip seyretmekle de yetinemem, bunu yaparsam işçiler bana kızar -malum, onlar kurullardaki bu itiş kakışı gözlerinde çok büyütüyor."[109] Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht'in tutuklanmasından sonra Clara Zetkin'e bir yandan iyi bir kitap okumasını veya güzel bahçesiyle ilgilenmesini tavsiye ediyor, öbür yandan da ona Haase-Ledebour yanlılarının utanmadan "barışmak" istediklerini anlatıyordu. "Hem de 1 Mayıs'ta ortaya koydukları rezaletten sonra [...] Tabii hak ettikleri tekmeyi yiyecekler."[110]

Berlin'in bölge kongrelerinin çoğunda belirgin bir sola kayış yaşanmakta, parti yönetim kurulu ve Berlin Seçim Bölgesi Dernekleri'nin merkezi yürütme kurulu ile görüş ayrılıkları derinleşmekteydi.

Clara Zetkin, nihayet arkadaşını Haziran başında birkaç günlüğüne Sillenbuch'a gelmeye ikna edebildi. Rosa Luxemburg Sillenbuch'dan dönerken, Taunus/Königstein'da bulunan Paul Levi'yi de ziyaret etti.

Rosa Luxemburg 18 Haziran'da Hugo Eberlein, Max Zirkel, Freigang, Käte Duncker ve Otto Franke ile birlikte Teltow-Beeskow-Storkow-Charlottenburg seçim bölgesinin bölge yönetim kuruluna seçildi ve Berlin ili parti komisyonuna önerildi. Yönetimdeki sağ eğilimli yönetim kurulu toplantıyı terk ettiği için görevden alınmıştı. Böylece bir büyükşehir (tüm Berlin) seçim bölgesinde ilk defa bir parti örgütü sağcılardan temizlenmiş oldu. Berlin Sosyal Demokratları Merkezi Yürütme Kurulu Başkanı Eugen Ernst'in çalışma raporunda muhalefeti parti içerisinde zararlı bir "girişim" olarak suçlamasına rağmen, Sosyal Demokrat Seçim Dernekleri Büyükşehir Birliği'nin 25 Haziran 1916'da yapılan genel kurulunda delegeler Teltow-Beeskow-Storkow-Charlottenburg'un yeni geçici bölge yönetim kurulunu tanıdı.

Rosa Luxemburg "kışkırtıcı bildiriler" yazdığı gerekçesiyle geçici olarak tutuklandığı için 18 Haziran'daki toplantıya katılamamıştı, fakat genel kurulda Spartaküs Grubu'nun sözcüsü olarak yer aldı. *İleri*'nin tutu-

munu ve kutsal birlik politikasını eleştirdi; genel kurula kendisiyle birlikte Ernst Meyer, Hugo Eberlein, Paul Frassek ve Bruno Peters tarafından imzalanan bir karar tasarısı sundu. Tasarıda parti yönetim kurulu "örgütün varlığı, partinin politik gücü ve sosyal demokrat ruh için bir tehlike" olarak tanımlanıyordu. Bu tehlikeye karşı "sistematik bir şekilde mücadele etmek, uluslararası sosyalizmin ilkelerini ve işçi hareketinin geleceğini" savunan tüm yoldaşların en önde gelen göreviydi. "Birlik Genel Kurulu, Büyükşehir Merkezi Yürütme Kurulu'nu, partinin kurtarılmasına yönelik örgütsel önlemler almak üzere, parti yönetim kurulunun yıkıcı politikaları altında ezilen diğer seçim bölgeleri ile görüşmeler yapmakla görevlendirir."[111]

Georg Ledebour Rosa Luxemburg'un konumunu prensipte onaylarken, Hugo Haase onu, aynı savaş öncesinde yaptığı gibi, kongre ve uluslararası konferans kararlarını tanımamakla suçluyordu.[112] Rosa Luxemburg'un parti yönetim kuruluna karşı başlattığı topyekûn saldırı reddedildi. Delegeler, uzlaşma eğilimli genel kararlar almakla yetindi. Ancak merkezi yürütme kurulunun yeni bileşiminde sağcılar açık bir yenilgi aldı ve ağırlıklı olarak muhalifler seçildi: Adolph Hoffmann başkan, Karl Leid başkan vekili, Hermann Weise sekreter ve Richard Herbst sayman oldu. Hermann Barenthin, Emil Basner, Justin Braun, Emilie Brühl, Paul Burghardt, Ernst Däumig, Martha Demmning, Hugo Eberlein, Emil Eichhorn, Otto Gallas, Otto Glöckner, Paul Hoffmann, L. Jackubowski, Gustav Laukant, Karl Petermann, Minna Reichert, Alfred Schwahn, Richard Weimann, Mathilde Wurm ve Max Zirkel de Eylem Komitesi'ne seçildi. 243 delegenin oyunu alan Rosa Luxemburg, 262 oyla Parti Divanı'na seçilen Arthur Stadthagen'in yedeği oldu. Rosa Luxemburg ayrıca Basın Komisyonu'na seçildi.[113]

28 Haziran'da Karl Liebknecht'e karşı açılan vatana ihanet davasının ilk duruşması yapılacaktı. O gün Berlin'in en önemli silah fabrikalarında çalışan 55.000 kişi ve Braunschweig, Bremen gibi başka şehirlerde daha pek çok işçi 1. Dünya Savaşı'nın ilk kitlesel grevini yaptı. Bir gün önce yaklaşık 25.000 kişi Potsdam Meydanı'nda Karl Liebknecht'in özgür bırakılması için bir gösteri düzenlemişti.

Savaş karşıtı hareketten duyulan korku ve öfke, askeri makamları Spartaküs Grubu'nun yönetimine karşı yeni darbelere yönlendirdi. "Tanınmış radikal-sosyalist provokatör" Rosa Luxemburg, 8 Temmuz 1916'da "genel güvenliğin sağlanması amacıyla askerler tarafından gözaltına alındı".[114] Başkomutanlık tarafından Şansölye müsteşarına gönderilen bir yazıya göre, Rosa Luxemburg bir dizi bildirinin fikrî hazırlayıcısıydı, grev çağrılarında bulunmuş ve Karl Liebknecht ile birlikte 1 Mayıs'ta Potsdam

Meydanı'nda gösteri yapmıştı; Emil Eichhorn, Franz Mehring ve Ernst Meyer gibi radikal unsurlarla temas içerisindeydi.

Rosa Luxemburg iki gün sonra sabah saatlerinde iki polis memuru tarafından evinde tutuklandı. Mathilde Jacob anılarında iki memurun daha önceden 9 Temmuz'da eve girmek istediğini, fakat Rosa Luxemburg'un bir parti toplantısı için Leipzig'de bulunması ve henüz dönmemiş olması nedeniyle memurların bir işlemde bulunamadan gitmek zorunda kaldıklarını not almış. "Adamlardan biri, arama yapmak üzere hemen yazı masasına gitti. Rosa Luxemburg'un giyinene kadar beklenilmesi ricası –memurlar onu uykudan uyandırmıştı– kasten duymazlıktan gelindi. Memur terbiyesizce davranıyordu, Rosa Luxemburg'un üstünde yalnızca bir gecelik olduğunu görmesine rağmen, yatak odası kapısını zorla açmaya çalıştı. Çabucak haberleşebilmek için ona su götürdüm ve başka ufak tefek işlerini gördüm. Çalan telefonu açmama izin verilmedi. Çayın yanına ekmek almaya diğer memurla birlikte gitmek zorunda kaldım. Kahvaltıdan sonra en gerekli eşyaları küçük bir çantanın içine yerleştirdim. Çanta Rosa Luxemburg'a ağır geldiği için, benim eşlik etmeme izin verildi. Tramvayla Potsdam Meydanı'na kadar gittik. Benden kurtulmak isteyen memurlar burada bir araba tuttu [...]."[115]

3 Ağustos 1916'da Ernst Meyer ve 15 Ağustos'ta Franz Mehring "gözaltına" alındı. Wilhelm Dittmann 28 Ekim 1916'da Reichstag'da şu açıklamada bulunuyordu: "Eğer bir hükümet ülkenin en aydın insanlarını, muhalefet etmelerini önlemek için hapse atıyorsa, çok zor bir durumda olsa gerek! (Sosyal Demokrat Çalışma Kolektifi sıralarından 'Çok doğru!' sesleri.) Sayın Baylar! Bu haber yurtiçi veya yurtdışında duyulur duyulmaz ilk akla gelen, bu olacaktır. Mehring'de olduğu gibi, Dr. Rosa Luxemburg'da da aynı durum söz konusudur. Rosa Luxemburg da aylardan beri herhangi bir suç isnat edilmeksizin tutuklu kalmaya devam etmektedir. Rosa Luxemburg düşünceleri nedeniyle sevilmemekte, kararlı sosyalist muhalefetinin işçi kitleleri üzerindeki etkisinden korkulmaktadır. Tutuklanmasının sebebi de bu etkiyi bertaraf etmektir."[116]

### Postalar bana New York'tan daha geç ulaşıyor

Rosa Luxemburg 10 Temmuz'dan 20 Temmuz 1916'ya kadar Aleksander Meydanı Polis Hapishanesi'nde tutuldu; 21 Temmuz 1916'da Barnim Sokağı'nda bulunan ve çok iyi tanıdığı kadınlar hapishanesine gönderildi. Wronke Kalesi'ne aktarılmadan önce, Palm ismindeki bir polis memurunun kötü muamelesine mukavemet ettiği için, 22 Eylül'den 26 Ekim'e kadar yeniden Aleksander Meydanı'ndaki Polis Hapishanesi'ne getirildi. Bu polis memuru, 22 Eylül'de Mathilde Jacob'un ziyareti sırasında birdenbire

ziyaret süresinin sona erdiğini açıklamış ve Rosa Luxemburg'un sözünü tamamlamasına izin vermemişti. Palm, daha önce 9-10 Temmuz'da da kötü muamelesiyle bu iki kadının aklında yer etmişti. Şiddetli bir tartışma yaşandı. Rosa Luxemburg memura hakaret edecek ve elindeki bir cismi ona atacak kadar öfkelendi ve aynı günün akşamı görevi başındaki memura hakaretten dolayı Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldü. Wilhelm Dittmann politikacının maruz kaldığı davranışı Reichstag'da sert sözlerle eleştirdi: "Sonra, genelde fahişelerin hâkim önüne çıkarılmadan önce koyulduğu daracık bir hücreye kapatıldı. (Sosyal demokratların sıralarından 'Duyun! Duyun!' ve 'Ayıp!' sesleri.) Hücrede normal standart olan 30-33 metreküp hava hacmi yerine, yalnızca bunun yarısı, yani 12-14 metreküp hava hacmi var. Bayan Luxemburg'a ziyaretler yasaklanmış durumda. Barnim Sokağı'na gelen gazeteleri de artık alamıyor ve hatta Barnim Sokağı'nda tedavi gördüğü doktorunun ziyaretleri bile Aleksander Meydanı Hapishanesi'nde yasaklandı. (Sosyal demokratların sıralarında 'Duyun! Duyun!' sesleri.) Yemek yenilemeyecek kadar kötü olduğu için çok para ödeyerek yemek getirtmek zorunda kalıyor ve son enerjisiyle ayakta durabiliyor. [...] Polis Hapishanesi'ndeki bu koşullar yaşamını doğrudan tehdit ediyor. (Sosyal demokratların sıralarında 'Duyun! Duyun!' sesleri.) Rosa Luxemburg, asla hastalığını öne sürmeyecektir. Duruma hemen müdahale edilmediği takdirde, büyük bir hayati tehlike söz konusudur."[117]

Hücre küçük ve pisti, tuvaletin suyu yoktu. Kadın tutuklular için bir avlu mevcut olmadığı için, alışılmış günlük gezintiler de yapılamıyordu. Işık da yoktu. Kapının üst camından içeriye biraz ışık düşüyordu ve Rosa Luxemburg okumak isterse ayakta durmak ve kitabı bu ışığa tutmak zorundaydı. Bu polis hapishanesinden muhtemelen hiç mektup yazmadı. 1917 yılında Hans Dieffenbach'a bu sarsıcı haftalardan şöyle bir anısını anlattı: "Orada kaldığım bir buçuk ay, başımda ak saçların çıkmasına ve sinirlerimin yok olmayacak bir iz bırakarak yıpranmasına neden oldu. Fakat her şeye rağmen hatıramda bir çiçek gibi başını kaldıran küçük bir anı mevcut. Sonbahar sonlarıydı -Ekim- ve ışıksız hücremde gece saat 5-6'da başlıyordu. On bir metreküplük hücrede, tarifi imkânsız mobilyalar arasında duran tahta yatağa uzanmaktan ve büyük bir gümbürtüyle birbiri ardına geçen trenlerin çıkardığı, hücreyi titreten ve şangırdayan camlarda kırmızı ışık huzmeleri bırakan cehennem müziğinin içine, Mörike'yi* yüksek sesle ezbere okumaktan başka hiçbir şey elimden gelmiyordu. Saat 10'dan itibaren şehir treninin şeytani konseri biraz yavaşlıyor ve bir süre sonra sokakta yaşanan bir olay duyuluyordu. İlkin uyarı içeren tok bir erkek sesi, akabin-

* Eduard Mörike: Romantik dönem Alman şairi -*çev.*

de de yanıt olarak yaklaşık sekiz yaşlarındaki bir kız çocuğunun kurşuni ve berrak bir kahkaha eşliğinde ve muhtemelen hoplayıp zıplayarak söylediği bir çocuk şarkısı. [...] Şarkının bu zıplayan ritminde ve köpüren kahkahada o kadar tasasız ve muzaffer bir yaşam coşkusu yatıyordu ki, Emniyet Müdürlüğü'nün karanlık ve küflü binası gümüşten bir sis mantosuyla kaplanmış gibi oldu ve kötü kokan hücremde birdenbire kan kırmızısı güllerin etrafa saçtığı koku hissedildi... İnsan her zaman sokakta bir parça mutluluk bulabiliyor ve bu vesileyle insana sürekli olarak hayatın güzel ve zengin olduğu hatırlatılıyor."[118]

Mathilde Jacob'un Rosa Luxemburg'u haftada bir kez bir saatliğine ziyaret etmesine izin verilmekteydi. Mathilde Jacob daha önceki tutukluluk süresinde olduğu gibi Rosa Luxemburg'un her açıdan en büyük desteğiydi. Avukatlarla temas kurdu ve başka avukatların yanı sıra Oskar Cohn, Hugo Haase ve Theodor Liebknecht'in de yardım önerdiğini aktardı. Rosa Luxemburg'un Barnim Sokağı'ndaki kadınlar hapishanesinde kaldığı süre içerisinde, Mathilde Jacob üzerinden Leo Jogiches ile temas halinde olduğu kanıtlanmış durumda. Leo Jogiches son tutuklama ve askere alınmaların sonrasında Spartaküs Grubu'nun yöneticileri içinde, tecrübesiyle önemli işleri yürütebilecek ve genç Spartaküs taraftarlarını yönetebilecek tek kişi olarak kalmıştı. Jogiches'in artık Steglitz'de değil Neukölln'de Schwarza Sokağı 9 adresinde, genç dul Doris Paulsen'in yanında kaldığını sadece Mathilde Jacob biliyordu. Sophie Liebknecht bu günlerde Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in çevresindeki grubun tek lideri olarak Jogiches'i görüyordu. Jogiches kimliğini o denli ustaca gizleyebiliyordu ki, aslında Spartaküs Grubu'nun görünmez ruhu sayılırdı. Sophie Liebknecht bu durumu hayranlıkla şöyle anlatıyor: "Kendini çok iyi kamufle etmişti, sakalsızdı ve iyi giyimliydi. Birkaç günde bir, her seferinde başka bir isim altında arayarak (buna hazırlıklıydık) evdeki durumları sorardı. O zamanlar risksiz göründüğü için akşamları bize gelir ve çocuklara ve bana iyi ve düşünceli bir arkadaş olurdu. Kendimi, ondan hiçbir derdimi veya korkumu gizlemek zorunda hissetmiyordum."[119]

"Gözaltındakilerin" hücrelerine gıda malzemeleri, kitap, çiçek ve şahsi eşyalar alınabiliyordu. Ancak Aleksander Meydanı'ndaki polis hapishanesinin koşulları buna uygun değildi. Mathilde Jacob'un annesi, doktorun talimatlarına uyarak Rosa Luxemburg'un öğlen yemeğini pişiriyor ve diğer öğünleri de hazırlıyordu. Yemekle birlikte pek çok mektup veya not gizlice hücreye sokuldu ve aynı yoldan bulaşıklarla birlikte çıkarıldı. Örneğin Franz Mehring 28 Temmuz'da Rosa Luxemburg'a eğlenceli bir altı dizelik şiir gönderdi; Rosa Luxemburg bu yolla özellikle Lene (Leo Jogiches) ve Lek (Karl Liebknecht) ile haberleşiyor ve selamlaşıyordu, çünkü kural olarak

ayda yalnızca iki mektup yazmasına izin verilmekteydi. Ayrıntılı bir şekilde kontrol edilen postanın eline çok gecikmeli ulaşmasından şikâyetçiydi. Fakat gecikmeli de olsa sonunda tüm gönderilenler eline geçiyordu.

Rosa Luxemburg Barnim Sokağı'ndaki kadınlar hapishanesindeyken *Özgür Gençlik* dergisi (Braunschweig) için "Kitleler Ne Yapar" başlıklı yazıyı, *Spartaküs Mektupları* için iki makale ve "Liebknecht Ne İçin Savaşıyordu ve Neden Hapis Cezasına Çarptırıldı?" başlıklı bildiriyi kaleme aldı.

Bu bildiride saldırgan bir üslupla egemen güçleri suçluyordu: "İnanılması güç olan gerçekleşti ve hükümet Liebknecht'e karşı verilen utanç kararını daha da sertleştirerek, kazanılmış haklarının, yani Reichstag ve Eyalet Meclisi üyeliğinin iptaline cesaret etti! İntikam tatlıdır, hele bir de böyle kolaysa, düşmanın elleri ayakları bağlıysa ve söz konusu düello, izleyicisi olmayan bir 'duruşma' komedisi adı altında yapılıyorsa. Kesin olan şudur: Bu korkunç karar, yalnızca Liebknecht 1 Mayıs gösterisine katıldığı için verilmemiştir. Bu karar Liebknecht'in Reichstag ve Eyalet Meclisi'ndeki tüm girişimlerine karşı bir misillemedir; tüm dünya önünde tek başına kutsal birliğin kanlı maskesini düşürmesine, gözaltı hücresinde ve mahkeme salonunda infazcılarına büyük bir kararlılıkla karşı koymasına ve devrimci inanç ve uluslararası sosyalizm temelinde bir meşe gibi dimdik durmasına karşı bir misilleme."[120]

"Gözaltı" kural olarak geçici bir önlemdi ve yasal olarak üç ayla sınırlı olmakla birlikte sürekli uzatılabilirdi. Rosa Luxemburg 1916 yılında, hapishane kapılarının açılması için devrime kadar beklemesi gerekeceğini bilemezdi.

### Yine bolca "mecburi boş zaman"ım var

Rosa Luxemburg'un hapishanede de en önemli amacı Spartaküs Grubu'nu desteklemek ve daha fazla insanı savaşa karşı harekete geçirmek oldu. Ayrıca Barnim Sokağı'nda kendi çalışmalarını tamamlayıp baskıya hazırlamak için çabalıyordu. *Karşı Eleştiri* kitabı ve *Ulusal Ekonomiye Giriş* başlıklı broşür dizisi için bir yayıncı arayışındaydı. Broşürlerden ikisi hazır, diğerleri ise taslak halindeydi. Bir zamanlar bu diziyi bastırmayı düşündüğü İleri Yayınevi, diziye artık ilgi göstermiyordu.

Heinrich Dietz ne *Karşı Eleştiri*'ye, ne de Korolenko'nun *Çağdaşımın Hikâyesi* başlıklı otobiyografisinin çevirisine sıcak bakıyordu. Rosa Luxemburg bu kapsamlı metni, II. Aleksander'in Büyük Reformlar dönemine ışık tutan ve eski feodal düzenden modern burjuva Rusya'sına geçiş çağını aktaran, birinci sınıf bir sanat eseri olarak görmekteydi. Rosa Luxemburg'a göre Korelenko sosyalist hareketle fikrî yakınlık içerisindeydi ve Rusya'daki ilk muhalif ve devrimci kalkışmaları yansıtıyordu. "Üç

milletin -Rus, Leh ve Ukraynalıların- garip bir şekilde birbiriyle karıştığı"[121] Çarlığın batı sınırlarında geçen eseri coşkuyla çevirdi. Kitaptan bazı bölümler 28 Ağustos ve 2 Eylül 1914'te, *Eşitlik*'in 24. ve 25. sayılarında yayınlanmıştı.

Dietz'in geri çevirmesinden sonra Rosa Luxemburg Luise Kautsky'ye, kendisine bir yayınevi bulmakta yardımcı olması ve daha önce kitabın ilk bölümlerini düzeltmiş olan Hans Dieffenbach'a "her seferinde zaferle sonuçlanan ilkbahar ve sonbahar hücum ve savunma hamleleri arasında bu şeyi okuyup en kısa zamanda iade etmeye vakti olup olmayacağını"[122] sorması ricasında bulundu.

Rosa Luxemburg kitaba önsöz olarak, Korelenko ve Rus edebiyatındaki yeri hakkında kısa bir tanıtım yazısı yazdı ve Luise Kautsky'nin girişimleri sayesinde kitabın 1919 yılında yayınlanması için Paul Cassirer Yayınevi'yle anlaştıktan sonra, 1918 Temmuz'unda çalışmayı tamamladı. Çeviri ve önsöz için 11 Ocak 1919'da 2.000 Mark alacaktı.

Edebiyat Rosa Luxemburg için bir hayat iksiriydi. Yeniden tutuklanmasından sonra hücresine ilk kitap gönderenlerden biri, Sophie Liebknecht oldu. Rosa Luxemburg, aynı zamanda Karl Liebknecht'in iki oğlu Wilhelm (Helmi) ve Robert'in selamı için de içtenlikle teşekkür etti ve kültürlü sanat tarihçisine, günlük küçük işlerin ve bitmek bilmez gerilimlerin üstesinden edebiyatın yardımıyla gelmesini tavsiye etti.[123] Birbirlerini daha yakından tanıdıkları kısa süre içerisinde aynı tür kitaplardan hoşlandıklarını keşfetmişlerdi. Sophie Liebknecht, Rosa Luxemburg'un hem edebiyat tarihi birikiminden, hem de ilham verici toplumsal-eleştirel değerlendirmelerinden etkilenmişti.

Rosa Luxemburg'un Korolenko'ya yazdığı önsöz, bu övgünün ne kadar yerinde olduğunu gösteriyordu. Korelenko'nun, ruhunda üç milliyetin damgasını taşıdığı, damarlarında Leh, Rus ve Ukrayna kanının dolaştığı ve anavatanını, yurdunu ve milletini edebiyatta bulduğu şeklindeki itirafı, önsözün en başında boşuna yer almamıştı. Rosa, Rus edebiyatının Napolyon Savaşları'ndan sonra gösterdiği gelişmeyi büyük bir ustalıkla anlattı: "Rus edebiyatı Avrupa edebiyatının bir parçası olarak bir anda beliriveriyor ve damarlarında Dante, Rabelais, Shakspeare, Byron, Lessing ve Goethe'nin kanı dolaşıyordu. Aslanlara özgü bir sıçrayışla geçmiş bin yılların ihmalini telafi etti ve dünya edebiyat ailesine eşit bir üye olarak adımını attı. Kendisine ait, ulusal bir sanat biçimi vardı. İtalyancanın şıklığını İngilizcenin erkeksi gücüyle ve Almancanın soyluluğu ve derinliğiyle birleştiren bir dil."[124] Çarlık rejiminin despotluğuna karşı muhalefet, Rus edebiyatına yaratıcı ve dönüştürücü bir toplumsal güç vermişti. Gogol, Dostoyevski, Tolstoy gibi Rus edebiyatının büyük isimlerinde Rosa Luxemburg'u

etkileyen şey, yetenek ve dehanın yanı sıra, farklı karakterlerin ruhlarına ve kişilerin içinde bulunduğu toplumsal çevreye dönük bakışı keskinleştiren, son derece ayrıksı bir toplumsal vicdandı.

Aşağıdaki yorumların gösterdiği gibi Rosa Luxemburg'un 19. yüzyıl Rus yazarları üzerine değerlendirmeleri, yazarların kendi değerlendirmelerinden beslenmekteydi. Rosa Luxemburg'a göre Korolenko'nun yaşam hikâyesi, "feodal psikoloji"nin çözülüşünü ve başat göstergesi "sosyal sorumluluğun yıpratıcı, eziyet verici ama yaratıcı ruhu olan" yeni bir zaman akımının başlangıcını simgeliyordu.[125] Turgenyev'in, tarlakuşunun şakımasının tadına ilk kez Berlin'de vardığı şeklindeki sözlerine ilişkin şu yorumda bulundu: "Tarlakuşları Rusya'da Almanya'dakinden daha kötü ötmüyor. Dev Rus diyarı, içinde o kadar çok ve farklı doğa güzellikleri barındırıyor ki, bunları algılamaya hazır her lirik ruh, adım başı doğal zenginliklerle karşı karşıya kalma imkânına sahip. Turgenyev'i kendi vatanında doğal güzelliklerin tadını almaktan alıkoyan şey, toplumsal koşulların eziyet veren ahenksizliği ve acı dolu çığlıklar atan sosyal ve politik koşulların omuzlara yüklediği, hiç eksilmeyen ve vicdanı içten içe deşerek bir an olsun rahat vermeyen sorumluluk duygusuydu. Bir Rus şairi ancak yurtdışında, vatanın binlerce bunaltıcı görüntüsünü geride bırakıp, düzenli dış görüntüsü ve maddi kültürü Rusları her zaman naifçe etkilemiş olan yabancı diyarlarla yüzleştiğinde, kendini canı gönülden doğa güzelliklerine adayabiliyordu."[126]

Korolenko'nun "İnsanın mutluluğu, gerçek insani mutluluk, ruhu iyileştirir ve yüceltir" cümlesi Rosa Luxemburg'u etkilemişti. Ona göre Korolenko'nun kolsuz doğan bir sakata, "Nasıl bir kuş uçmak için yaratılmışsa, insan da mutluluk için yaratılmıştır" cümlesini söyletmesinde bir parça toplumsal hijyen gizliydi: "Mutluluk, insanları ruhsal açıdan sağlıklı ve temiz kılıyor, aynı bir göle vuran güneş ışınlarının suyu en iyi şekilde dezenfekte etmesi gibi. Böylece anormal koşullarda –ki anormal koşullar aslında sosyal eşitsizlikten kaynaklanan tüm koşullardır– farklı ruhsal sakatlıkların bir genel durum haline gelmesinin kaçınılmaz olduğu da belirtilmiş oluyor. Süreğen kurumlar olarak baskı, zorbalık, haksızlık, yoksulluk, bağımlılık ve tek yönlü bir uzmanlaşmaya yol açan işbölümü, insanı ruhsal olarak belli bir şekilde biçimlendiriyor, hem de iki kutupta: Baskı yapan ve baskı gören, zorba ve dalkavuk, gösteriş budalası ve asalak, insafsız mevki düşkünü ve uyuşuk kalın derili, bilgiç ve budala, hepsi de içinde bulunduğu koşulların hem ürünü hem de kurbanı."[127]

Aynı Tolstoy'da olduğu gibi Korolenko'da da sonunda toplumsal mücadele militanı, şair karşısında galip gelmişti; çünkü kendisi tarafından çıkartılan *Rus Zenginliği* dergisinde 1906-1910 yılları arasında yayın-

lanan "Çağdaşımın Hikâyesi" yarı şiir, fakat tam gerçekti. Buna karşın Gorki ise, Rus proletaryasının mücadele okulundan geçerek, şaşılası derecede kısa bir zamanda nasıl tarihsel eylem yeteneği kazandığını sembolize etmekteydi. "Bu durum iyi bir sokak aydınlatmasını, trenlerin zamanında gelmesini ve temiz gömlek yakalarını kültür; parlamenter çarkların gürültü çıkartarak dönmesini ise politik özgürlük olarak gören kültür bağnazları için muhtemelen anlaşılması güç bir fenomen olacaktır."[128] Rosa Luxemburg bu vurguyu büyük bir ihtimalle Rus devriminin etkisi altında yaptı.

Rosa Luxemburg 1916 sonbaharında aniden başka bir hapishaneye aktarıldı. Mathilde Jacob şaşkına dönmüştü ve olayı şu şekilde hatırlıyordu: "Ekim ayının son günlerinden birinde hapishaneye çamaşır ve kitap getirdiğimde müdürün yanına çıkartıldım. Kendisi de oldukça korkmuş olarak, Rosa Luxemburg'un sabahın erken saatlerinde Wronke'ye götürüldüğünü söyledi. Yer isminin doğru olup olmadığından emin değildi. Posen bölgesinde bu ismi taşıyan küçük bir şehir bulunduğunu öğrendim. Sonra hemen komutanlığa, başkomutanlığa koşturdum, fakat herkes bir bilgisi olmadığını söylüyordu. Sabretmem söylendi, Bayan Dr. Luxemburg nasıl olsa yazıp isteklerini iletirdi."[129]

### Wronke kalesine koyuldum

Rosa Luxemburg 26 Ekim 1916'dan itibaren Wronke kalesinde tutulmaktaydı. "Karga köşesi" anlamına gelen yer, Posen'den bir saatlik tren mesafesinde, Prusya tarafından işgal edilip Alman İmparatorluğu'na bağlanmış olan Polonya bölgesinde bulunuyordu. Memur, öğretmen ve işadamlarının çoğu Alman, halkın büyük kısmı ise Alman okullarına gitmek ve resmi işlemlerde Almancayı kullanmak zorunda olan Polonyalılardı. Rosa Luxemburg büyük bir tabiat güzelliğine sahip olan bu bölgeyi eski ajitasyon gezilerinden tanıyordu. Wronke müstahkem mevki olarak geçiyor, fakat yapılar daha ziyade kent havası taşıyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında görevde bulunan hapishane müdürü, 1883 Magdeburg doğumlu Dr. Ernst Dossmann'dı ve 1913 yılından beri Wronke'de savcı olarak çalışıyordu. Sonraları şu satırları yazacaktı: "Rosa Luxemburg hapishaneye getirildiğinde kendisini tabii ki tanıyor ve karşımda kimin olduğunu biliyordum."[130] Ancak beklediğinden çok farklı bir izlenim edinmişti. Rosa Luxemburg Berlin'den büyük bir gizlilikle nakledilmişti. İki resmi refakatçinin bulunduğu nakliye için 40 Mark ödemek zorunda kaldı. Gardiyanlar bilgilendirilmemiş olmasına rağmen, yeni mahkûmun geliş haberi hemen yayıldı. Dossmann "gözaltı" için uygun bir hücre tahsis etti ve Rosa Luxemburg ile ilgili muamelelerde pek çok kuralı görmezden geldi, örneğin ziya-

retçiler için öngörülen 15 dakikalık sürenin çoğu zaman birkaç saate kadar uzamasına göz yumdu.

Rosa Luxemburg hâlâ başkomutanlığın nezareti altındaydı ve kitaplar da dâhil olmak üzere tüm postası başkomutanlık üzerinden iletiliyordu. İlkin yalnızca bir gazeteye abone olmasına izin verildi, fakat bu karara itiraz ederek birkaç gün sonra çok sayıda gazete ve dergi isteğinde bulundu. Bunların arasında *Yeni Zaman*, *Sosyalizm Defterleri*, *Eşitlik* ve Johann Knief tarafından Bremen'de çıkartılan haftalık *Arbeiterpolitik. Wochenschrift für wissenschaftlichen Sozialismus* (İşçi Politikası. Haftalık Bilimsel Sosyalist Dergi) de vardı.

Rosa Luxemburg'a her üç-dört haftada bir başkomutanlık tarafından onaylanan bir ziyaretçi geliyor; hapishane müdürü ziyaretçilere iyi davrandığını ve ihbarlara karşı koruduğunu tutanağa geçiriyordu. Hapishanede bunun haricinde, kaldığı yeri temizleyen ve konuşmasına izin verilen tek bir görevliyle temas halindeydi. Kadın, politik mahkûmlara tahsis edilmiş olan ve daha önceden hastane olarak kullanılan diğer binalardan ayrı bir yere yerleştirilmişti. "Mekân yalnızca tek bir kattan oluşuyordu: küçücük bir yatak odası ve arada bir kapı bulunmak üzere biraz daha büyük bir oturma odası. Bir koridor küçük bahçeye açılıyordu. Odalar rahat döşenmişti ve bahçe sadece kale mahkûmlarına ayrılmıştı."[131] Bu göreli lüks, kendi elbiselerini giyebilme izni gibi, politik mahkûmlara tanınan bir ayrıcalıktı. Sabahtan akşama kadar "serbestçe" hareket etmesine izin verilmeden önce, bahçesini askerlerin çalıştığı avludan ayırmak üzere bir çit inşa edilmesi gerekti. Diğer üç taraf duvarla çevriliydi ve meskeninin bahçeye bakan kapısı gün boyunca açık duruyordu.

Nihayet yine bir parça tabiata sahipti ve gökyüzüne "özgürce" bakabiliyordu. Kısa bir süre sonra cana yakın kuşlarla dostluk kurdu. Luise Kautsky'ye "Etrafımda nelerin olduğunu görsen şaşırırsın!" diye yazdı. "Büyük baştankaralar bana pencerenin önünde sadık bir şekilde eşlik ediyor ve görünen o ki, şarkı söylememden hoşlanıyor. [...] Sonra her gün seslenince iki karatavuk geliyor, bu kadar evcil olanlarını hiç görmedim. Pencerenin önündeki tenekeden yiyorlar. Buna karşılık 1 Nisan için görkemli bir kantat siparişi verdim. Hayvancıklar için bana ayçiçeği çekirdeği gönderemez misin? Kendi gagam için de daha önceden birkaç kez gönderdiğin türden bir savaş pastası. Pasta, hafif bir cennet tadı veriyor da..."[132]

Mahkûm, gününü kendine göre planlayabiliyordu. Genelde çok erken kalkıyordu. Öğlen ve akşamları Wronke'nin Pazar Meydanı'ndaki "Fremdenhof Gegenmantel" otelinden bir otel çalışanı yemek getiriyordu. Mathilde Jacob bunu çok iyi düzene koymuştu. Yemek oradaki koşullar için oldukça iyiydi, hapishane müdürü yemeği mükemmel olarak tanımlıyordu.

Rosa Luxemburg zaman zaman otel müdürüyle gezintiler yapıyordu; bu gezintilerde, iki tarafın da arzusuyla, politik konulara girilmemekteydi.

Rosa Luxemburg 31 Ekim'de ilk kez Wronke'den bir mektup yazdı. Arkadaşlarından birinin hemen yanına geleceğini ummuştu ve beş kuruş bile parası kalmamıştı. Yemek masrafları gün başına 4,20 Mark tutuyordu ve tahminen her ay 150 Mark'a ihtiyacı vardı. Bir kez daha arkadaşlarının maddi desteğine muhtaç kalmıştı, bu desteği Zetkin-Zundel'lerden ve Hans Dieffenbach'dan hemen aldı.

Mathilde Jacob tüm şahsi eşyalarının Barnim Sokağı'ndan Wronke'ye getirilmesini sağladı. Rosa Luxemburg ek istek listeleri gönderdi. Örneğin 7 Kasım 1916'da yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Bluzlarla birlikte mavi kostümü rica ediyorum, ayrıca banyo elbisesi, kimono, sıcak tutan pembe iç eteklik, geniş kenarlı üç çarşaf, kenarsız üç çarşaf, üç yastık kılıfı (hepsi monogramlı), dört kurulama havlusu, banyo havlusu, iç çamaşırı (yün çorap olmasın), altı peçete (yenilerden), altı mutfak bezi (yenilerden), yatak odası kilimi, ayak yastığı, ayakkabı çekeceği, yeşil saten yatak örtüsü, çiçekli beyaz örtü, çalar saat (tamir edilmesi lazım!), kahverengi el çantası, sanatçı dosyaları (Mikelanjelo, Turner, Feuerbach), tutacaklı seyahat örtüsü ve benim kaşem. Kitaplardan lütfen Homer, Öfkenin Çocukları ve Grillparzer (artık ihtiyacım yok) hariç Barnim Sokağı'ndakilerin hepsi. Bunlara ilaveten de 18. Brumaire, Fransa'da Sınıf Savaşları (Engels), Komünist Manifesto (yeni satın alınsın), Alman Sosyal Demokrasisinin Tarihi, Fransız İncili, Üç Duma'nın Öğrettikleri, Marx ve Engels'in Vasiyeti, Lassalle, Almanya'nın Jeolojisi, Albert Lange Materyalizmin Tarihi, Etnoloji, Macaulay, Lord Clive, Almancası (Üniversal Kütüphane), Kipling, benim kitaplığımdan 'Second Jungle Book' (Tauchnitz Yayınevi)."[133]

Rosa Luxemburg Noel için Clara Zetkin'den içinde lale, safran, zambak ve kardelenlerin bulunduğu iki küçük çiçek sepeti ve anason ve tarçınlı ev yapımı kurabiye istedi. Tatil günlerinden kısa bir süre önce Sophie Liebknecht ziyarete geldi ve tüm ailesinden selamların ve birçok hediyenin yanı sıra bir de Noel ağacı getirdi. Böyle bir ziyaretten sonra vedalaşmanın hüzünlü olacağını biliyordu, ama şöyle dedi: "Kuşkusuz ziyaretçilerin gelmesi ziyaret edilmemekten daha iyiydi ve bunun belgelerin gizli bir şekilde el değiştirmesi gibi pratik bir amacı da vardı. Ziyaretçi kamuflaj olanağı sağlayan bir pasta, üstünde güzel çiçekler bulunan bir saksı veya çift kapaklı bir kitap getiriyordu ve mahkumdan aldığını eve götürecek kadar becerikli olmak zorundaydı."[134] Sophie Liebknecht, Luckau hapishanesinde kocası Karl'ı ziyaret ederken bu konuyla ilgili tecrübe kazanmış, hatta o hapishanede bazen daha çok heyecanlanmıştı. Wronke hakkında şunları hatırlıyordu: "Wronke'dekiler çok sıkı değildi. Bir süreliğine yalnız bırakılıyor-

duk ve gözetmen kadın yan odada bir şeylerle uğraşır gibi yapıyordu. Sonra yanımıza gelip oturuyordu ve sohbet ediyorduk. Ne üzerine sohbet ettiğimizi şimdi hatırlamıyorum. Zaman istediğimizden daha çabuk geçerdi, gitmek zorunda kalırdım, fakat ertesi gün öğleden önce bir kere daha gelmeme izin verilirdi. Önümde uzun bir gün olurdu. Rosa Luxemburg'un kaldığı yerin kötü olmadığını gördüğüm için memnundum. Odalar aydınlık, sıcak ve temizdi, kitap ve fotoğrafları bu fena olmayan görüntüyü tamamlıyor, masanın üstünde bir sürü kâğıt kalem duruyordu. Demirli pencereler ve kilitli kapılara katlanmak zorundaydı. [...] Her neyse, sonra ertesi sabah ve Rosa'yı gözetmenli ya da gözetmensiz ziyaret, sakin ve ihtiyatlı konuşmalar, Rosa'nın bir sonraki ziyaretçiden bazı ricaları, alışılagelmiş selam ve dilekler, hızlı bir şekilde istasyona gidiş, arsız ve küfürbaz askerlerle dolu trenler... Yeniden Berlin, gelen pek çok telefon, Rosa'nın sağlık durumuyla ilgili sorular, raporumdan dolayı duyulan memnuniyet, bir sonraki ziyaretin ve ziyaretçinin görüşülmesi."[135]

En yakın arkadaşları Rosa Luxemburg'a mümkün olduğunca sık mektup, hediye ve çiçek gönderiyor; Rosa Luxemburg Wronke'de "Aleksander Meydanı batakhanesi"yle karşılaştırıldığında "cennetteymiş gibi" yaşıyordu.[136] Mizah ve ironi duygusu geri gelmişti ve kendisi gibi "gözaltında" tutulan Franz Mehring ve Ernst Meyer üzerine yazdığı bir şiiri, arkadaşlar arasında elden ele dolaştırıyordu. Şiirde şöyle denilmekteydi:

"Üstüne vazife olmayan bir kişinin dalkavukça bir nota kederli yanıtı:

Ah, insan hiç olmaz memnun,
yoksa ortada tek bir sorun!
İyi ki var iki iffetli kadın,
sabah akşam uğraşan
bulmak için yiyecek bir şeyler,
et ve yumurta, balık ve şeker.
Dürüst ve sakin, hiç hoşnut değilmiş,
tersine canı daha da çok çekmiş,
yine aynı terane, yer mi yer,
hem bizim Mehring, hem de Meyer!
Fakat bu değildi sebebi
faka basmamızın,
şehvete uzak durup,
konyaklı çikolataları ağzımıza atmamızın!
Böyle düşünür zamane çocukları,
kısmetleri şımartılmak olmayan,
mis gibi yağ ve ringa balığı yer,

hem bizim Mehring, hem de Meyer!
Konyağın önünde kaldı öyle bağlı,
gördüğünüz gibi ağzı tıkalı
kılıçlar ise gürültülü ve şakırtılı.
Bu kadar şeytani acıya karşın,
bilincinde olun alçak gönlün
ve aradaki farkın.
Çünkü şunu bilin ki: Asırlardan beri
konyaklı kirazlardan bahsedilir
ama hep konyaklı çikolata yenilir. R.L."[137]

**Ah, siz sefil zevzekler!**

Herkes Rosa Luxemburg'dan dostça mektuplar almıyordu. Mathilde Wurm'un aldığı yılbaşı mektubu Sosyal Demokrat Çalışma Kolektifi'ndeki pısırık ve korkaklara dönük öfkeyle doluydu. Rosa Luxemburg'a göre başkalarının yanı sıra Mathilde Wurm'un kocası Emanuel Wurm, Hugo Haase, Wilhelm Dittmann, Karl Kautsky ve Arthur Stadthagen, parti içindeki tartışmada ve savaşla ilgili konularda pek az "yiğitlik" gösteriyordu. Rosa Luxemburg bunları "bataklık kurbağaları" olarak tanımlıyor ve şöyle devam ediyordu: "[...] Mızmız, ekşi, ödlek ve yarım kişiliğinize kendimi hiçbir zaman bu denli yabancı hissetmedim ve ondan hiçbir zaman bu denli nefret etmedim. 'Yiğitlik' ile sorununuz olmadığını söylüyorsun, fakat bunun sonucu hapse tıkılmakmış ve 'pek faydası olmazmış'. [...] Tarihin sizin gibiler tarafından yapılmadığına şükredelim, eğer öyle olsaydı Reform dönemi yaşanmamış olur ve hâlâ antik çağda yaşıyor olurduk. Bana gelecek olursak, gerçi hiçbir zaman yumuşak değildim, ama son zamanlarda bilenmiş çelik gibi oldum ve bundan böyle ne şahsımdan ne de siyasetimden en ufak bir ödün vereceğim. [...] Size şimdiden söylüyorum, burnumu bu delikten çıkarır çıkarmaz kurbağalar topluluğunuzun peşine düşüp trompet çalarak, kırbaç şaklatarak ve kan kokusu almış av köpekleriyle izinizi süreceğim –Pentesilea gibi demek isterdim ama Tanrı biliyor ya, sizler Aşil değilsiniz."[138]

Rosa Luxemburg'un sert eleştirisinin nedeni neydi? Rosa Luxemburg, Sosyal Demokrat Çalışma Kolektifi'nin önde gelen temsilcilerine, parti yönetim kurulunun otoriter tutumuna ve sosyal demokrat çoğunluğun "diş sıkma" politikasına karşı daha kararlı bir şekilde tavır almadıkları ve 1916 yılının sonlarında, savaştaki ülkelerin hükümetleri sözde barış niyetleriyle ilgili aldatma politikalarını sürdürürken, savaşın uzlaşma mahkemeleri ve diplomatik anlaşmalar yoluyla sona erdirileceğine yönelik hayallerin yayılmasına katkıda bulundukları için kızgındı. Sol yayın organı *Mücadele*'de 6 Ocak 1917 tarihinde Gracchus imzasıyla yayınlanan "Yoldaşlara Açık Mek-

tuplar. Bölünme, Birlik ve İstifa Üzerine" başlıklı yazısında diyordu ki; "bataklığın liderleri Haase, Ledebour ve Dittmann'ın önce gömülmesine katkıda bulunup sonra da bir buçuk yıl boyunca mezarı başında dans ettiği eski şanlı sosyal demokrasiyi, bir dünya savaşının ortasında, sanki hiçbir şey olmamış gibi savaş öncesi dönemin 'eski, denenmiş taktikleriyle' ve Anno Tobak'ın Reichstag konuşmaları gibi bağırıp çağırarak diriltmeye çabalaması, miladı dolmuş bir muhalefet tarzı ve bir politik budalalıktır."[139]

Rosa Luxemburg'a göre partiden kaçmak çözüm değildi. Küçük hizip ve cemaatlerin birinden "çıkıp" diğerine gitmek mümkün olabilirdi, fakat savaşa karşı mücadelede önemli rol oynayan bir kitle hareketi terk edilemezdi. "Bugün kendisini Alman sosyal demokrasisi olarak tanımlayan 'örgütlü çürüme'nin likidasyonu"[140] için süren nihai kavgaya büyük bir kararlılıkla katılmak ve yanlış yönlendirilmek istenen kitlelerin özgürlük mücadelesini desteklemek gerekiyordu.

Mathilde Wurm'a yazılan mektup, daha gönül alıcı cümlelerle sona ermekteydi: "Sana yeterince yeni yıl selamı göndermiş oldum mu? O halde, insan kalmaya bak. Temel mesele, insan olmak. Bu ise kararlı, dürüst ve neşeli olmak demek, evet, herkese ve her şeye rağmen neşeli olmak, çünkü sızlanmak zayıfların işidir. İnsan olmak demek, gerektiğinde tüm hayatını seve seve 'kaderin büyük terazisine' koymak, fakat aynı anda her aydınlık güne ve her güzel buluta sevinmek demektir. Ah boşver, insanın nasıl insan olabileceğiyle ilgili herhangi bir reçete bilmiyorum, yalnızca insanın ne zaman insan olduğunu biliyorum. Birlikte birkaç saatliğine Südende çayırlarında gezinti yaparken ve buğdayların üstüne kızıl akşam güneşi düştüğünde, sen de bunu hep bilirdin. Tüm çirkinliklere rağmen dünya ne kadar güzel ve inan, zayıf karakterliler ve korkaklar olmasaydı, daha da güzel olurdu. Haydi gel, yanağına yine de bir öpücük kondurmak istiyorum, çünkü sen dürüst, küçük bir kadınsın. İyi seneler! R."[141]

Bu mektup Mathilde Wurm'u çok yaraladı. Rosa Luxemburg ile ilişkisini derhal kesmek ve onu sessizlikle cezalandırmak niyetindeydi. Fakat 20 Ocak 1917'de, kendinden üç yaş büyük arkadaşına görüşlerini sözünü esirgemeden açıklamaya karar verdi: "Biz senin 'bizi' gösterdiğin kadar kötü değiliz. 'Sizler' kendinizi kendi dört duvarınızın arasında kahramanlarca çevrelenmiş, hiçbir düşüncenin yeterince yüce ve hiçbir eylemin yeterince cesur olmadığı bir ortamda görüyorsunuz. Sen ve içinizden bazıları bu kahramanlara inanıyor. Fakat bu kahramanların çoğu, gösterilerde ilk polis katırının peşlerine düşmesiyle birlikte çareyi tüymekte buluyor, toplantılarda 'eylem konuşmaları' yapıp oylamalarda ortalıkta gözükmüyor ve ayrıntısıyla anlatmama gerek olmayan birçok başka şey karşısında hiç de kahramanca olmayan bir korku gösteriyor. Elbette her şeyi göze almış, ha-

yatını, mutluluğunu ve varlığını ortaya koyan birçok insan var, fakat bunlar bir azınlık ve hep öyle kalacak. [...] Senin istediğin ve umduğun şekilde, yani senin yapmaya her zaman hazır olduğun gibi, kendisini feda etmeye hazır çok az kişi var. [...] Ben önceden olduğu gibi hâlâ şundan eminim ki, senin ve Karl'ın ne sosyalizme, ne de barış davasına bir yararınız oldu. Katliamcı liderler cephe önlerinde duruyor da mı lider oluyor? [...] Eğer proletarya, liderlerinin büyüklüğünü yalnızca önlerine çıkan her tehlikeye atıldıklarında görebiliyor ve yalnızca o zaman onlara inanmaya devam ediyorsa, o halde proletaryaya bu ödünü vermemeniz ve çocuksu devi daha yüksek bir idrake sahip olması için eğitmeniz gerekir. Evet, tekrarlıyorum, en iyi, en cesur ve en bilgili insanlarımızın paralize edilmesi ve hedefe kilitlenmiş bir yönetimin yerini zayıf ve güvensiz bir yalpalamanın alması, kime ve neye yarar?"[142]

Rosa Luxemburg Mathilde Wurm'un cesur ve eleştirel yanıtına ayrıntılı bir şekilde cevaplarken, kendisine karşı "mücadele" edeceği kararına gülümsemekle yetindi. "Kızım, ben eyerde çok sağlam otururum ve şimdiye kadar hiç kimse beni toprağın üstüne uzatmayı başaramadı; bunu yapabilecek olanı beri gelsin."[143] Rosa Luxemburg'a göre, politik açıdan birbirlerine Mathilde'nin düşündüğünden çok daha yakınlardı ve her zaman onun pusulası olmaya devam edecekti.

Rosa Luxemburg bu tartışmayı, sol içerisinde yapılan çok nazik bir tartışma diyerek kapamaya çalıştı; ancak kendisi de kitlelerinin değişken psikolojisine bir açıklama bulamıyordu. Kitle tanımı onun için soyut bir tanımdı ve kitlelerin ihtiyacını kendi düşünce evreniyle özdeşleştirmek eğilimindeydi. Mathilde Wurm'un eleştirisine verdiği cevapta, tarihin örgülerine atıfta bulundu: "Tarihe ne kadar dar bakıyorsun, sevgili kuzucuk! İnsan psikolojisinden daha değişken bir şey yoktur. Ayrıca kitlelerin psikolojisi, aynı ebedi deniz Thalatta gibi, tüm gizil olasılıkları içinde taşır: ölüm sessizliği ve öfkeli fırtınalar, en alçakça korkaklık ve en çılgınca kahramanlıklar... Kitleler hep, zamanın koşullarında ne olması gerekiyorsa odur ve hep, göründüğünden tümüyle farklı bir şey olmak üzere sıçrama halindedir. Seyrini yalnızca su yüzeyinin o andaki görünüşüne göre belirleyen, gökyüzündeki ve derinliklerdeki işaretlerden geleceğin fırtınalarını öngöremeyen bir kaptan ne kadar da Allahlıktır! [...] Kitlelerin tutumundan 'hayal kırıklığına kapılmak' politik bir önder için en utanç verici karnedir. Büyük bir lider, taktiğini kitlelerin anlık havasına göre değil, gelişimin tunçtan yasalarına göre belirler ve tüm hayal kırıklıklarına karşın taktiğinde ısrar edip, tarihin eserini olgunlaştırmasını bekler."[144]

Rosa Luxemburg Mathilde Wurm'u tek yönlü bakmaya karşı uyardı ve ulusal, etnik ve dinsel öğelerin kapitalizme karşı mücadelede tali önemde

olduğu ilkesini kararlılıkla vurguladı. "Yahudilerin özel acıları" da ne demek oluyordu? "Putumayo'daki lastik ağacı çiftliklerinin kurbanları ve Avrupalıların bedenleriyle oyun oynadığı Afrikalılar bana aynı yakınlıktadır."[145]

Savaş uzayıp kurbanların sayısı arttıkça, halk içerisindeki hoşnutsuzluk da büyümekteydi. Egemen kesimler içerisinde topyekûn denizaltı savaşı üzerine süren tartışmalar, 1916 Ağustos sonunda başkomutanlığın İmparatorluğun en gerici subaylarından Hindenburg ve Ludendorff'a devredilmesi, silah üretiminin artırılmasına yönelik "Hindenburg" programıyla üretimin ve işgücü tedarikinin militaristleştirilmesi ve Aralık 1916 tarihli "Vatan İçin Çalışma Hakkında Kanun" gösteriyordu ki; halk kitlelerinin sadakati sona ermeden önce askeri diktatörlük güçlendirilerek "zafer barışı"na ulaşılmak isteniyordu.

Alman sosyal demokrasisinin farklı kanatları arasındaki ilişki, Eylül 1916 ile Nisan 1917 arasında daha da kutuplaştı. Sosyal Demokrat Parti'nin 21-23 Eylül 1916 tarihli Reich Konferansı'nda yönetim kurulu umduğu "toparlanmayı" ve "birliği" sağlayamadı. Muhalefetin etkisi artıyor; o zamana kadar kararsız ve ılımlı bir politika izlemiş olan Haase-Ledebour-Dittmann grubu, yönetim kurulunun politikasına karşı daha belirgin bir konum alıyor ve savaşın sona erdirilmesini talep etme basıncı hissediyordu. Sosyal Demokrat Çalışma Kolektifi'nin yönetimi, tüm muhalefeti 7 Ocak 1917'de Berlin'de düzenlenecek olan bir konferansa davet etti. Spartaküs Grubu'nun yönetimi ise, taraftarlarına yönelik 25 Aralık 1916 tarihli bir yazıda, sol görüşleri dile getirmek ve parti içerisindeki diğer muhalif gruplarla teması sürdürmek üzere konferansa katılma tavsiyesinde bulundu. Spartaküs Grubu ile örneğin Johann Knief çevresindeki Bremenli sol radikaller bu konuda farklı görüşte olduğu için, sol kanat birlik içerisinde hareket edemedi.

Sosyal demokrat muhalefetin 7 Ocak 1917'de yapılan Reich Konferansı'na, 72 seçim bölgesi örgütünden 157 temsilci katıldı, bunların 30'u Spartaküs Grubu delegesiydi. Hugo Haase ve Richard Lipinski parti yönetim kurulunun bölücü tutumuna birlik içerisinde karşı koyulmasını talep ederken, parti politikasına yönelik ilkesel bir eleştiride bulunmaktan ve örgütsel adımlar önermekten kaçındı. Konferans 111 oyla Sosyal Demokrat Çalışma Kolektifi Yönetimi'nin görüşünü onayladı. Ernst Meyer, yaptığı konuşmada aidat ödemelerinin kesilmesini, sağ sosyal demokrat parlamento üyelerinin geri çağrılmasını, parlamento kürsüsünden kitlelerin barış özleminin dile getirilmesini ve muhalefetin daha sıkı bir şekilde örgütlenmesini önerdikten sonra, Spartaküs Grubu'nun karar tasarısı 34 oy aldı. Ernst Meyer ağırlıklı olarak Rosa Luxemburg, Leo Jogiches,

Karl Liebknecht ve Franz Mehring tarafından da savunulan görüşleri dile getirmişti. Spartaküs Grubu'nun beyni, üye kitlelerinin desteğiyle partinin yeniden ele geçirilmesini ve hâlâ 4 Ağustos 1914 politikasını haklı göstererek savaşın sürdürülmesini destekleyenlerin partiden ihraç edilmesini istiyordu.

Sosyal Demokrat Parti Komisyonu 18 Ocak 1917'de 10'a karşı 29 oyla Sosyal Demokrat Çalışma Kolektifi'ni ve solcular etrafında örgütlenmiş olan muhalefeti partiden ihraç etti. Parti Yönetim Kurulu bu kararı 20 Ocak'ta duyurdu ve tüm parti örgütlerini muhalefeti ihraç etmeye çağırdı. Yani bölünme, yönetime hakim olan sağ oportünist güçler tarafından gerçekleştirildi. Böylece sosyal demokrasinin içinde bulunduğu krizden çıkış için verilen zorlu mücadelede yeni bir aşamaya gelindi. Nihayet muhalefetin 6-8 Nisan 1917'de Gotha'da düzenlediği konferanstan Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi (USPD) çıktı. Spartaküs Grubu politik-ideolojik bağımsızlığını ve örgütsel özerkliğini koruyarak USDP'ye katıldı. Bir tür ittifak niteliğindeki bu katılımın sloganı şuydu: "Ciddiyetle mücadele ettiğinizde, sizinleyiz. Sendelediğiniz anda, sizi beklemeden hareket edeceğiz. Görevlerinizi ihmal ettiğiniz zaman ise, size karşı olacağız."[146]

Yeni parti kuruluşunun baş aktörleri Wilhelm Dittmann, Hugo Haase, Karl Kautsky ve Georg Ledebour oldu. Rosa Luxemburg barışı samimi olarak istediklerinden ve burjuva-demokratik koşullardan yana olduklarından şüphe duymuyor; fakat kararsızlıkları ve kitlesel eylem çekinceleri nedeniyle muhalefet saflarındaki netleşmeyi olumsuz etkiledikleri için onları eleştiriyordu. Zira adı geçen bu yöneticiler, USDP'nin başkaldıran üyelerinin çoğunluğu üzerinde, Spartaküs Grubu'ndan çok daha fazla etki sahibiydi.

"Gözaltı" ve hapisle sistematik bir şekilde izole edilen Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un çevresindeki solcular, savaş karşıtı sosyalist hareketin canlandırılması ve yönlendirilmesi doğrultusunda kendi parti politikalarını geliştirmekte ve yeni yol arkadaşları bulmakta zorluk çekiyordu.

Lenin Alman sosyal demokrasisindeki bölünmeyi dikkatle izledi ve Ebert ve Scheidemann'ın sosyal şovenizmi ile Kautsky ve Haase'nin sosyal pasifizmini mahkûm ederek, solun oportünizmle yollarını kesin biçimde ayırıp kendi partisini kurmamasını eleştirdi. Görüşleri pek çok eleştirel noktada Rosa Luxemburg'un görüşleriyle örtüşüyor; fakat Rosa Luxemburg, Lenin tarafından yönetilen ve profesyonel devrimcilerin oluşturduğu illegal bir azınlık partisi olan Bolşeviklerde örnek alınacak bir model görmüyordu. Rosa Luxemburg savaşa karşı mücadele ve sağ ile çatışma içinde, Alman sosyal demokrasisinin üye kitleler tarafından yeniden diriltilmesi ve sınıf savaşı temeline oturtulması gerektiği görüşündeydi. Bunun

için, savaşı doğrudan destekleyenler partiden ihraç edilmeli ve kararsızlar tavır almaya zorlanmalıydı. Aynı anlayışı, "Marksist merkez"in hâkim olduğu, geçmişteki partinin ufak değişiklerle muhafaza edildiği ve geleceğin devrimci partisini biçimlendirmeye yönelik pek az kararlılığın bulunduğu USDP ile olan ilişkilere de taşıdı.[147] Bu duruma karşı pratikte ne yapılacağını henüz bilmiyor, fiilen USDP'nin yönetimindeki karar verici aktörlerin adımlarına bakarak yolunu çiziyordu.

Memnun değildi ve bazen, savaştan sonra da rahat vermeyeceğe benzeyen nahoş tartışmalardan korkuyordu. "Tanrı biliyor ki, yaklaşan dalaşa hiç hevesli değilim. Sürekli ve ebediyen aynı mübarek insanların, Berlin'li 'anne fıkraları'yla ve yıkılmakta olan Dor sütunlarına benzer ifadesizliğiyle (özür dilerim!) Adolph Hoffmann'ın ve hep aynı geniş kenarlı kahverengi pelüş şapkayı takan Pfannkuch babanın çevremde olması mı? Hayatımın sonuna kadar bunlarla sarmalandığımı düşündükçe dehşete kapılıyorum. 'Tahtlar yerle bir oluyor, imparatorluklar dağılıyor', dünya baş aşağı duruyor, ama ben hep aynı birkaç kişiden oluşan bu kısırdöngüden çıkamıyorum. Et plus ça change – plus ça reste tout à fait la même chose [ne kadar çok değişiklik olursa, her şey o kadar çok eskisi gibi kalıyor]. Demem o ki, her şeye hazırlıklı olun!"[148] Hemen ardından, kendisini ve başkalarını yeniden cesaretlendiriyordu: "Fakat ben diyorum ki, her şeyin tamamıyla umutsuz göründüğü şu anda bile kitlelere yönelik yapılan bu bilinçli müdahalenin başarısı, tarihin derinlere gömülü gizli sıçrama yaylarına bağlı. Rusya'da tarihin öğrettiklerinden ve şahsi tecrübelerimden biliyorum ki, her şeyin kayıp ve berbat göründüğü zamanlarda şiddetli dönüşümler alttan alta mayalanıyor. Şunu hiç unutmayın: Hepimiz tarihsel gelişme yasalarına bağlıyız ve bunlar bazen kafamızda oluşturduğumuz şemaya göre yürümese bile, hiçbir zaman başarısızlıkla sonuçlanmaz. Yani ne olursa olsun başınızı dik tutun ve cesaretinizi kaybetmeyin."[149]

### Bana sık sık yazmalısınız

Rosa Luxemburg Wronke kalesinde, devlet zoruyla dünya tarihinden "izne ayrıldığı" süre içerisinde özellikle kocası "vatana ihanet" suçuyla Luckau hapishanesinde yatan Sophie Liebknecht için endişeleniyordu. Arkadaşını, Karl nedeniyle karşı karşıya kaldığı trajik iç çatışma hakkında çekinmeden konuşması için cesaretlendirdi. Sophie ne öz saygısını, ne iradesini kaybetmeli, ne de Rusya'daki annesi, sevdiği adam Karl ve çocukları için duyduğu endişenin onu tamamıyla esir almasına izin vermeliydi.[150] Birlikte gittikleri konserleri, yaptıkları gezinti ve otomobil turlarını, çay ve kahve saatlerini ve pervasız kahkaha krizlerini hatırlatarak genç kadını neşelendirmeye çabaladı. Ona hayatı olduğu gibi kabul etmesi tavsiye-

sinde bulundu: "[...] içinde her şey var: Acı, ayrılık ve özlem. Her şeyi birlikte kabullenmek, güzel ve iyi bulmak gerekiyor. En azından ben öyle yapıyorum. Rafine bir bilgelik sayesinde değil, yalnızca doğal güdülerimden hareket ederek. İçgüdüsel olarak hayatı doğru yaşama şeklinin bu olduğunu hissediyorum ve bu nedenle her durumda mutluyum. Hayatımın hiçbir parçasından vazgeçmek veya bir parçasını olduğundan farklı yaşamak istemiyorum. Keşke sizi bu hayat görüşüne ikna edebilsem!"[151]

Rosa Luxemburg Luise Kautsky'ye yazdığı bir mektupta, herkesin kendisini bütünün bir parçası görerek ve iç dengesini koruyarak zor durumların üstesinden gelebileceğini açıkladı. Ancak arkadaşına daha önceden, uzun zamandır yazmamasının nedeninin insanın içine işleyen rüzgârlı ve buz gibi soğukta, keyifsiz bir hava içerisinde kendisinin de dostça ve sımsıcak bir mektup beklemesi olduğunu ve kısa ama sefil bir yüreksizlik döneminden geçtiğini itiraf etmişti.[152] Özellikle politik ilişkilerde katılığa meyilli olması nedeniyle, arkadaşlarının ona zaman zaman başkalarıyla ilişkilerde iyiliğin katılıktan çok daha önemli olduğunu hatırlatmasını istiyordu.[153] İnsanlar değişmesi mümkün olmayan şeyler üzerine sızlanarak, yaşamdan aldıkları tadı bozmaktan vazgeçmeliydi. "Fakat eğer meselelere öbür yanından bakar ve her çiçeğin balını ararsan, neşeli olmak için her zaman bir neden bulursun."[154]

Sophie Liebknecht ve Luise Kautsky'nin yanı sıra Mathilde Jacob, Marta Rosenbaum, Clara Zetkin ve Hans Diefenbach da Wronke'den yazılan ve günümüze kalan mektupların adresleri arasında yer alıyordu. Mathilde Jacob ve Marta Rosenbaum, Rosa Luxemburg'un her türden sorunuyla ilgileniyordu: konforu, hem arkadaşı hem avukatı olan Dr. Siegfried Weinberg ve Dr. Albert Pinner ile irtibatı, tıbbi bakımı, çalışma malzemeleri, kitap değiş tokuşu vs... Rosa Luxemburg ikisine de her zaman hal hatır soruyor; bitki toplama çalışmalarının gidişatını merak ediyor ve onlarla kitap değiş tokuşunda bulunuyordu.

Bu süre içerisinde Rosa Luxemburg en çok, sağlık durumu iyi olmayan, iki oğlundan dolayı endişelenen, *Enternasyonal* dergisi nedeniyle kendisi ve Franz Mehring ile birlikte Düsseldorf Eyalet Mahkemesi tarafından canından bezdirilen ve Mayıs 1917'de parti yönetim kurulu tarafından *Eşitlik*'in yayın sorumluluğu elinden alınan Clara Zetkin'e destek vermekte zorlandı. Clara Zetkin tüm bunlarla, evlilik ve aile krizinden daha iyi başa çıkar gibi gözüküyordu. Rosa Luxemburg Hans Diefenbach'a Sillenbuch'daki dramın kendisine çok sıkıntı verdiğini itiraf etti. Acıma duygusu ve arkadaşlığının bir sınırı vardı: "Bayağılığın başladığı yerde, bunlar biter. Arkadaşlarım hesaplarını da tertemiz bir düzende tutmak zorundadır, hem de yalnızca kamusal değil, özel ve en özel yaşamlarında da. Bir yandan 'bireyin özgür-

lüğü' diye nutuklar atmak ve öbür yandan özel hayatındaki bir insanı delicesine bir tutkuyla köleleştirmek... Böyle bir şeyi ne anlıyor, ne de bağışlayabiliyorum. Ayrıca tüm bunların içerisinde kadın tabiatının iki temel unsurunun yokluğunu hissediyorum: *iyilik* ve *gurur*. Ulu tanrım, birisinin benden hoşlanmadığını yalnızca tahmin etsem bile, düşüncelerim onun çevresinden ürkek bir kuş gibi hemen uzaklaşır ve ona bir bakış atmaktan bile çekinirim. İnsan kendisini nasıl, nasıl böylesine aşağılayabilir?"[155]

Hans Diefenbach ile Rosa Luxemburg arasındaki ilişki her mektupla derinleşiyordu. Rosa Luxemburg'un arkadaş çevresinde askere alınan ilk kişilerden birisi olan ve bu arada otuz yaşına gelen genç doktor, Rosa Luxemburg tarafından sevgililiğe seçilmişti. Hans Diefenbach annesini erken yaşlarda kaybetmişti ve edebiyat eğitimi almış babasının himayesinde yetişmişti. Çocukluğundan beri kitaplara âşıktı. Münih'te doktorluk yapan ve Ekim 1916'da vefat eden Hope Bridges Adams-Lehmann ona hem sevgililik hem annelik yapmıştı. Rosa Luxemburg yıllardan beri çok yakın bir arkadaşıydı ve onu "düşüncelerinde bile bayağılıktan uzak" ve "başkalarının mutluluğu ve huzuru için panter gibi saldıran"[156] bir insan olarak görüyordu. Onun "açık sarı mizacına" ve "hep serin ellerine" âşıktı, insancıllığına ve inceliğine hayranlık duyuyor ve kendisine gösterdiği yakınlıktan *ve edebiyat, sanat, tabiat ve toplum ile ilgili fikir alışverişinden* büyük bir haz alıyordu. Hans Diefenbach Poznan'da askeri doktor olarak görevliyken Rosa Luxemburg özlemle onun ziyaretini bekledi, fakat başkomutanlığın izni zamanında yetişmedi.

Rosa Luxemburg'un Hans Diefenbach'a yazdığı mektuplar ruhunun ve iç çatışmalarının bir aynası gibidir. Sevinç ve üzüntü kaynağı birçok deneyim bu mektuplarda dile getirilmekte, Rosa Luxemburg'un mücadeleci bir kadercilik ile derin depresyonlar arasındaki bölünmüşlüğü ortaya çıkmaktadır. Rosa Luxemburg Hans Diefenbach'a, Wronke'de gün boyu açık havada gezinebilme ve gökyüzünü görebilme "özgürlüğünü" nasıl kullandığını anlattıktan hemen sonra şu itirafta bulunuyordu: "Zorlukla kurabildiğim güzel dengenin tam orta yerinde dün akşam yatmadan önce, yine geceden çok daha karanlık olan bir çaresizliğe kapıldım. Bugün de gri bir gün, güneş yerine soğuk doğu rüzgârları hâkim... Kendimi donmuş bir yabanarısı gibi hissediyorum; hiç sonbaharın ilk soğuk sabahlarında ölü gibi kaskatı, incecik bacaklarını içine çekmiş ve kürkü kırağıyla kaplanmış bir şekilde çimenin üstünde sırtüstü yatan bir yabanarısı gördünüz mü? [...] Bu gibi durumlarda yaptığım ilk iş dizlerimin üstüne çökmek ve yabanarısını ağzımın sıcak soluğuyla hayata döndürmek olurdu. Keşke güneş de benim gibi bir zavallıyı ölüm soğukluğundan hayata döndürebilse! Bu arada içimdeki şeytanlara Luther gibi mürekkep hokkasıyla karşı koyuyorum. Bu

nedenle bir mektup bombardımanına katlanmanız gerekecek. Siz ağır topunuzu doldurana kadar, küçük çaplı tüfeğimle sizi bunaltacak, ürkmenize neden olacağım."[157]

Rosa Luxemburg Luise Kautsky'ye, kimsenin Hans Diefenbach'ı kendisinden daha iyi tanımadığını söyledi. "İç asaleti, iyiliği ve temizliği çevremizdeki tüm insanların üzerinde. Hiçbir zaman bir alçaklık yapamazdı, bir insanın yapılabileceği en iyi, en saf malzemeden yapılmıştı. Eğer bir zayıf yanı varsa, gaddar yaşam mücadelesi için yeterince donanımlı olmamasıydı; bu nedenle ona, hayatın korkunç gerçekleri karşısında duyduğu iç korkuyu yenebilmesi için hep yardım etmek istedim."[158]

Rosa Luxemburg tutukluluk yıllarında mektup yazmayı hem edebi bir tür, hem de kendisine ve başkalarına destek ve güven veren bir araç olarak geliştirdi.

Walter Jens Rosa Luxemburg'un mektuplar dünyasına özel bir ilgi gösterdi ve onu isabetli değerlendirmelerle yorumladı: "Başkalarının sessizliğe gömüldüğü yerde konuşabilmek; en gizli ruh çalkantıları, düşünce devinimleri, duyguların resimleştirilmesi ve insan, eşya ve hayvanlara sezgisel olarak duyulan sempatinin ancak erken ekspresyonist düzyazıda, genç Rilke'de ve Musil'in 'Törless'inde rastlanılabilecek tarzda büyük bir itinayla betimlenmesi [...] Dünya edebiyat tarihinde, Rosa Luxemburg'unkiler gibi, Benlik analizini yetkin bir dış dünya keşfiyle özdeşleştiren çok az mektup olduğunu düşünüyorum. Wronke kalesinin mahkûmuna göre, bu dış dünyada küçük bir azınlığın egemenliğinden kaynaklanan toplumsal sefaleti en iyi şu hikâye anlatıyordu: Elindeki kırbacın kalın ucuyla bir Romen mandasına eziyet eden bir askere bunu niçin yaptığı sorulduğunda 'Biz insanlara da kimse acımıyor' diye cevap vermişti."[159] Rosa Luxemburg tüm hayatını ve çalışmalarını, bu darbımeselin çürütülmesine adadı.

Rosa Luxemburg'a karşı sürdürülen bazı soruşturma ve davalar, Wronke'de zaman zaman heyecana yol açıyordu. Bunların başında, Mayıs 1915'ten beri *Enternasyonal* dergisinin yayıncısı olarak yargılandığı dava yer almaktaydı. İkinci olarak 6 Temmuz 1916'da Leipzig'de yapılan toplantının "nizami" bir şekilde makamlara duyurulmadığı gerekçesiyle, toplantının yöneticisi Johannes Scheib ile birlikte sıkıyönetim kanunu uyarınca altı hafta hapis cezasına çarptırılmış ve üçüncü olarak da 22 Eylül 1916'da Barnim Sokağı'ndaki ziyaretçi saati sırasında memura hakaret ettiği gerekçesiyle on gün hapis cezası almıştı. Bu bağlamda sürekli duruşma için tanınan sürelerin uzatılması, temyizde bulunulması, avukatlara talimatlar verilmesi ve bazı dostların bilgilendirilmesi ve sakinleştirilmesi gerekiyordu.

Rosa Luxemburg'un tutukluluk süresi uzadıkça yalnızlıktan ve politik olarak takip edilmekten daha çok acı çekiyor, giderek daha fazla içine ka-

pandığını fark ediyordu. Luise Kautsky'ye "Yoğun hassasiyetime anlayışla yaklaştığın için teşekkür ederim" diye yazdı. "Gerçekten de biraz derisi ince bir insan oldum: Üstüme düşen her gölgeden ürküyorum. Barnim Sokağı'nda geçen bir yıl, bunu takip eden dört aylık deli gibi çalışma ve şimdi yeniden yedi aydır süren yalnızlık iz bırakmadan geçip gitmedi."[160] Fakat buna rağmen düşüncelerini geleceğe, ilkbahara, bahçesinde serpilecek olan muhteşem tabiata ve bitki koleksiyonunu zenginleştirme planlarına yoğunlaştırdı. "Yaşadıkça ilkbaharın, sonra yazın ve sonra da sonbaharın mucizesini daha bilinçli ve daha derinden algılıyorum. Yaşadığım her gün muhteşem bir mucize ve tek üzüntüm, bunu seyretmeye yeterince zamanımın ve iç huzurumun olmaması. Aslında iki yıldır yeterince boş zamanım var, fakat bu sefer de tüm bu güzelliklerin çok azını görebiliyorum. Dışarıda çayırlarda özgürce gezebilsem veya yalnızca Nisan-Mayıs aylarında sokaklardaki bahçelerin önünde durup yeşeren çalıları, tomurcukların her birinin nasıl farklı yönlere çevrilmiş olduğunu, akçaağacın sarı-yeşil yıldızlarını nasıl etrafa saçtığını, ilk karanfil ve veronikanın çimenlerin içinden nasıl baktığını görebilsem –bu, benim için gerçekten de en büyük yaşam zevki olurdu ve her gün yalnızca tek bir saati bu şekilde geçirmekten daha fazla arzuladığım ve özlediğim hiçbir şey yok. Beni yanlış anlama! Kendimi yalnızca bununla sınırlamak, faal ve düşüncelerle dolu bir hayata karşı olduğumu söylemek istemiyorum. Söylemek istediğim yalnızca, kişisel mutluluğum için bunun yeterli olması ve bu sayede kendimi tüm yoksunluk ve mücadelelere hazır hissedecek olmam."[161]

### Olaylar orada muazzam bir gelişme gösterecektir

Rusya'da burjuva-demokratik devrimin başladığı haberini alınca, Rosa Luxemburg'un Wronke'deki dünyası birdenbire değişti. Petrograd işçilerinin günlerden beri süren grevi 10 Mart 1917'de bir genel greve dönüşmüştü. Grevciler 11 Mart'ta Bolşeviklerin sloganları doğrultusunda silahlı ayaklanma başlattı ve ayaklanma kısa bir süre içerisinde bütün ülkeyi sardı. İşçi ve köylüler Çarlığı yıkıp 12 Mart'ta Petrograd'da İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'ni kurdu. Bu esnada, Sovyetlerde çoğunluğa elinde tutan Sosyal Devrimciler (SR'lar) ve Menşeviklerin gizli desteğiyle bir geçici hükümet kuruldu ve böylece bir yanda geçici hükümet, diğer yanda Sovyetlerin olduğu bir ikili iktidar durumu ortaya çıktı. Lenin 16 Nisan'da İsviçre'den Rusya'ya döndü ve Bolşevik Parti'nin başına geçerek, kitleleri devrimi sürdürmeleri için harekete geçirmeye odaklandı. Bunu izleyen hafta ve aylarda tablo neredeyse her gün değişiyordu.

Rosa Luxemburg bu olayla ilgili ilk mektubunu Hans Diefenbach'a yazdı. 27 Mart 1917'de "Rusya'nın içimi nasıl coşturduğunu herhalde tahmin

edebilirsiniz" diyordu. "Moskova, Petersburg, Orel veya Riga'da zindanda çürüyen birçok eski arkadaş şimdi özgürce geziyor. Bu durumun, benim burada hapis yatmamı ne denli kolaylaştırdığını anlarsınız! Garip bir *change de places*, öyle değil mi? Fakat ben memnunum ve benim çıkma şansım böylece azalmış olsa bile, onların özgürlüğünü kıskanmıyorum..."[162] Rus devriminin, dünya savaşıyla ölü bir noktaya geldiği sanılan dünya tarihine getirdiği taze rüzgârın sevinci, kendi özgürlüğünün çok uzaklara ertelenmesinin beraberinde getirdiği hüzünle karışmıştı. Acaba zamanında Kurt Rosenfeld'in tavsiyesine uyup, kötü sağlık durumunu gerekçe göstererek "gözaltı hapsi"nden salıverilmeyi talep etmesi daha mı doğru olurdu? Franz Mehring bu iyi niyetli tavsiyeyi kendisine aktardığında, buna kesinlikle karşı çıkmıştı. Hastalık gerekçesiyle savaş karşıtı yoğun faaliyetlerinden vazgeçemezdi, ayrıca fiziksel yetersizliklerini gerekçe göstererek patırtı çıkarmak ona ters gelmişti. Dahası, bunun için gerekli raporların yalnızca hayati tehlike durumunda verildiği göz önünde bulundurulursa, tüm telaşı anlamsız bulmuştu.[163]

Rosa Luxemburg aşırı gerginliği nedeniyle 1917 Şubat'ından beri neredeyse hiç çalışamamıştı. 13 Nisan'da Clara Zetkin'e, yakında yine çalışabileceği haberini verdi. Rusya'dan gelen haberler ve ilkbahar, insanı canlandırmak için birebirdi. "Rusya'daki olaylar, sonucu kestirilmesi mümkün olmayan dev bir boyut taşıyor ve ben bugüne kadar yaşananları sadece küçük bir başlangıç olarak görüyorum. Olaylar orada muazzam bir gelişme gösterecektir; bu, işin doğasında var. Ayrıca tüm dünyayı sarsan bir yankı yaratması da önlenemez."[164] İki gün sonra Luise Kautsky'ye umut ve yaşama coşkusu aşılaması gerektiğini düşünüyordu: "Söylesene, Rusya'dan böylesine coşkulu bir toygar korosu duyulurken, sen nasıl olur da hüzünlü bir cırcır böceği gibi hâlâ matem şarkıları tutturursun? Orada kazanan ve zafere ulaşan şeyin kendi davamız olduğunu, dünya tarihinin çarpışmalar içerisinde yoğrulup zafer sarhoşluğuyla dans ettiğini anlamıyor musun? İnsan büyük davanın böylesine iyi gittiği bir dönemde, tüm özel sıkıntılarını unutmamalı mı? [...] Her yanımın nasıl pırpırlandığını ve oradan gelen her haberin bir elektrik çarpması gibi nasıl parmaklarımın ucuna kadar akın ettiğini tahmin edebilirsin. Doğrudan işin içinde olamamak beni zerre kadar hüzünlendirmiyor ve değiştiremeyeceğim bir durumdan dolayı yakınarak sevincimi köreltmek aklımın ucundan bile geçmiyor."[165]

Rosa Luxemburg'un hareket alanı gerçekten de *Spartaküs Mektupları*'nda Rus devrimi üzerine makaleler yazmak ve başkalarını cesaretlendirmekle sınırlıydı. "Neva kıyısındaki muazzam tarihsel dramı"[166] cılız gazete haberlerinden ve ziyaretçilerin anlattıklarından mümkün olduğunca takip etmeye çalışıyordu. Detayları birbirleriyle ilişkilendirmek ve devrimci olay-

ları keskin zekâsıyla analiz etmek konusunda tecrübeliydi. Nisan 1917'de yazdığı "Rusya'da Devrim" başlıklı makalesinde kişisel mektuplarının haricinde ilk kez bir yorumda bulundu ve mutlakıyetin yenilgiye uğratılmasının yalnızca ufak bir başlangıç olduğunu ve liberalizmin kararlılığını kaybedip pek yakında gerçek yüzünü göstereceğini vurguladı. Liberalizmden işçi ve köylüler lehine dönüşümler beklenemezdi. Rus proletaryası 1905 programını yeniden meydanlara taşımak ve dayatmak zorundaydı. Gündemin ilk maddeleri demokratik cumhuriyet, sekiz saatlik işgünü ve büyük toprak mülkiyetinin kamulaştırılması olmakla birlikte, emperyalist savaşın sonlandırılması en acil konuydu. "Barış eylemi Rusya'da veya başka bir yerde yalnızca tek bir bağlamda ele alınabilir: kendi burjuvazisine karşı, devrimci sınıf savaşı ve siyasi iktidar için verilen mücadele."[167]

Rosa Luxemburg'a göre devrimin bundan sonraki gelişimi, Alman proletaryasının tutumuna da bağlıydı. Alman proletaryası, doğu cephesinde savaşan birliklerin artık Çarlığa karşı değil devrime karşı bir cephe oluşturduğunu ne zaman anlayacaktı? Toplara yem olmak için beklemek, Rus kardeşlere devrimde ihanet etmek anlamına gelirdi.

Rosa Luxemburg Rusya'daki olayların gelişimi ve yankısı hakkında yazdığı diğer makalelerde, büyük Avrupa devletlerinin devrimle ilgili ortaya koyduğu ikiyüzlülüğü ve uluslararası işçi hareketinin bazı çevrelerinde devrimin kuşkuyla karşılanmasını keskin bir alaya almayı ihmal etmedi. Önceden olduğu gibi, Rus proletaryasının gücüne güveniyordu. Rus proletaryası yurtdışında yalnız bırakılmadığı ve gerçekten sağlam bir barış elde edebildiği takdirde, "mucizeler" yaratabilir ve hatta kendi örgütlerini kurabilirdi.

Rosa Luxemburg baştan beri durumun korkunç zorluklarının bilincindeydi. Avrupa'nın her iki emperyalist ittifak sistemi –İtilaf ve Üçlü İttifak– Rus devrimi için aynı ölçüde tehlikeliydi. Orta Avrupa imparatorlukları 5 Kasım 1916'da Polonya Krallığı'nı ilan etmişti; yani hanedanlık temelinde, eski Rus Polonya'sından "bağımsız" bir anayasal devlet oluşturulacak ve sıkı sıkıya Almanya ve Avusturya-Macaristan'a bağlanacaktı. Rosa Luxemburg uğursuz gelişmelerin işaretlerini şimdiden görmekteydi. "Talihsiz 'bağımsız Polonya'nın Almanlar tarafından işgali, daha şimdiden Rus devrimine karşı ağır bir darbe anlamına geliyor. Böylece devrimin operasyon alanı sınırlandırılıyor; her zaman devrimci hareketin ateşli bir kaynağını oluşturan ve 1905 yılında politik olarak Rus devriminin ön saflarında yürüyen bu ülke tümüyle devre dışı bırakılmış ve sosyal açıdan bir kilise avlusuna, politik açıdan ise bir Alman kışlasına dönüştürülmüş oluyor. Alman militarizminin yarın, barış anlaşmasından ve militarizminin pençelerini zincirden kurtarmasından sonra, Alman yarı-mutlakıyetçiliğinin sar-

sılmasına mani olmak için bu pençeleri Rus proletaryasının böğrüne geçirmeyeceğini kim edebilir?!"[168] Bir yıl sonraki Brest-Litovsk anlaşmasıyla çok daha tehditkâr bir hal alan tehlikeleri, Rosa Luxemburg Mayıs 1917'de böylesine açıkça kâğıda dökmekteydi.

Devrimin başladığı o günlerde, kendisini teorik açıklamalar ve öngörülerle sınırlamaktan son derece hoşnutsuzdu ve "dünya piyanosunda yine bütün parmaklarını kullanabileceği" günleri sabırsızlıkla bekliyordu. Kendisi olmaksızın da her şeyin yürüdüğünü sevinçle ve katıla katıla gülerek gözlemlediğini yazması, gerçeğin yalnızca bir yüzüydü.[169]

Leo Jogiches aylardan beri Rosa Luxemburg'u kurtarma olanaklarını zorluyor ve 1917'de hapishaneye gönderdiği gizli bir mektupta belirttiği gibi, farklı olasılıkları göz önünde bulunduruyordu: "a) Avukatı Groß'un [Leo Jogiches] kontrolünde tutmanız taraftarıyım. Groß'un düşüncesizce bir harekete izin vermeyeceğini ve sizi kepaze etmeyeceğini siz de pekâlâ biliyorsunuz. Bu gibi konularda onun için kişisel görüşler ve arkadaşlıklar bağlayıcı değildir ('tam bir Cato!')* b) Uluslararası Büro'ya (Stockholm Komitesi) SDKPiL adına çok sert bir mektup yazmak ve sizinle ilgili taleplerini derhal bildirmeleri üzere görevlerini hatırlatmak istiyorum. Komite bunu daha önceden Otto Bauer (Rusya'daki tutsaklığında) ve Pavloviç [Kaclerovič olmalı] için başarıyla yapabilmişti. Bu bağlamda mektuba elbette, komitenin şu andaki tüm faaliyetlerini (konferans vs.) kınadığınızı da ekleyeceğim. c) Aynı içerikte aynı büroya 'Enternasyonal' Grubu adına ihtiyarın [Franz Mehring] bir yazısı. d) Komitenin olası adımlarının, olayı duyurmak ve Alman makamlarının bunu hesaba katmalarını sağlamak için basında yayınlanması. e) Haziran'da yapılacak olan Rusya İşçi ve Asker Sovyetleri Kongresi'nde sizinle ilgili bir gösteri düzenlenmesini sağlamaya çalışacağım (bunun teknik açıdan mümkün olup olmadığını bilmiyorum)."[170] Teltow-Beeskow-Storkow-Charlottenburg parti örgütünün onu 5-12 Eylül 1917 tarihleri arasında Stockholm'de düzenlenecek olan Uluslararası Sosyalist Konferans'a delege seçmesi durumunda önlerine yeni bir olanak açılabilirdi. Resmi dairelerin baskılarını gözler önüne sermek ve ceza resmi olarak bitmeden önce serbest kalmasını sağlamak için gürültü çıkarmak gerekiyordu.

Otto Rühle 9 Temmuz 1917'de Rosa Luxemburg'un serbest bırakılması için bir soru önergesi verdi: "Sayın Şansölye, Bayan Dr. Luxemburg'un Gözaltı Kanunu'na aykırı tutukluluğunun sona erdirilmesi için ne yapmayı düşünüyor? Yurtiçi ve yurtdışında, bir hükümet muhalifi olarak Bayan Dr. Luxemburg'un Stockholm'deki barış yanlısı etkinliğe katılımının en-

* Romalı devlet adamı ve politikacı Marcus Porcius Cato kastediliyor –*çev.*

gellenmek istendiği izlenimine yol açmamak için, Hollanda-İskandinav Komitesi'nin başvurusunu ne şekilde yanıtlamak niyetinde?"[171] Bu soru önergesi tümüyle görmezden gelindi. Şansölye çok sonradan, 11 Ekim 1917'de Meclis Başkanı'na yazdığı bir yazıyla tepkisini gösterdi: "Bayan Rosa Luxemburg radikal-sosyalist hareket içerisinde son derece aktif ve kışkırtıcı bir faaliyette bulunduğu ve böylece İmparatorluğun güvenliğini tehdit ettiği için, tedbir amaçlı olarak gözaltına alındı. Tedbir amaçlı gözaltı için bir ceza davasının açılması gerekmiyor. Bayan Rosa Luxemburg kendisine yönelik tutuklama kararına karşı, 1 Aralık 1916 tarihli Tedbir Amaçlı Gözaltı Kanunu uyarınca İmparatorluk Askeri Mahkemesi'ne itiraz etti. Dava henüz sürüyor. Şansölye herhangi bir şekilde bu davaya müdahale ederek, tedbir amaçlı gözaltının kaldırılmasını sağlayamaz. Yürürlükte olan mevcut gözaltı nedeniyle, Bayan Rosa Luxemburg'un Stockholm Konferansı'na katılımıyla ilgili sorulara değinilmesini gerekli görmüyorum."[172]

### Göklerden birdenbire çukura düşüp duruyorum

Rosa Luxemburg Haziran 1917'de kendisini ne kadar kötü hissettiğini artık saklayamıyordu. Mathilde Jacob'a bazen delireceğini düşündüğü itirafında bulundu.[173] Buna rağmen ayakta kalmaya çabalıyor, Korolenko'nun *Çağdaşımın Hikâyesi* kitabını çevirmeye devam ediyordu.

Sonunda nihayet gelen yaz, sıcaklığı, çiçek çeşitliliğinin ihtişamı ve kuş sesleriyle fiziksel şikâyetlerin ve ruhsal sıkıntıların aşılmasına yardımcı oldu. Rosa Luxemburg, muhtemelen kendisi için de yazdığı detaylı ve gösterişli mektuplarda Sophie Liebknecht ve Hans Diefenbach'a bulutların oluşturduğu şekilleri ve renk nüanslarını tarif ediyor; kuş, kelebek ve böceklerden, çiçek ve çalıların bakımından bahsediyordu. "Ne güzel akşamlar ve ne güzel geceler! Dün her şey tarifi mümkün olmayan bir sihirle kaplıydı. Gökyüzü güneşin batışından çok sonra hâlâ opal rengindeydi ve sanki bir ressamın çalıştıktan sonra dinlenmeye çekilmeden önce fırçalarını sildiği bir palet gibi, rengi belirsiz şeritlerle bezenmişti. Havada bir miktar fırtına nemi asılıydı, kalbi daraltan hafif bir gerilim; çalılar hiç hareket etmeden duruyor, ortalıkta bülbül sesi duyulmuyordu, fakat yorulmak bilmeyen siyah kafalı bir çalıkuşu daldan dala sıçrayıp tiz sesler çıkarmaktaydı. Her şey bir beklenti içerisinde gibiydi. Pencerede durmuş, ben de bekliyordum –neyi beklediğimi bilmiyorum. Saat altıda 'kilitlendikten' sonra, yeryüzü ile gökyüzü arasında bekleyebileceğim hiçbir şey yok..."[174] İki gün sonra, 3 Haziran Pazar sabahı Sophie Liebknecht'e yeni bir mektup yazdı: "Her şey ne kadar güzel ve ne kadar mutluyum, insan neredeyse yazın başlangıcını hissediyor, yazın dolgun ve bereketli olgunluğunu ve yaşam sar-

hoşluğunu. Wagner'in Usta Şarkıcılar'ındaki halk sahnesini hatırlıyor musunuz, rengârenk bir kalabalığın alkış tutarak yaz başlangıcı diye bağırdığı ve sonra herkesin birdenbire vals yapmaya başladığı sahneyi? İnsan bugünlerde bu havaya girebilir."[175]

Bir yıldan daha uzun bir zamandan beri hapisteydi ve tutukluluğunun sonu ufukta görünmüyordu. Teltow-Beeskow-Storkow-Charlottenburg bölgesi Sosyal Demokrat Seçim Derneği'nin genel kurulu tarafından 18 Haziran'da en yüksek oyla Stockholm'deki Uluslararası Sosyalist Konferans'a delege olarak seçildiğini öğrenmişti. Fakat bunun ne faydası vardı? Kararsızlık içerisinde Mathilde Jacob'a, bir izin talep etmesinin mümkün olup olmadığını sordu.

Hans Diefenbach'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Benim için hayat ve mutluluk anlamına gelen şeyleri hep yalnızca uzaktan görüp işittiğim için bazen mutsuz olduğumu söylesem bana kızar mısınız?"[176] Kendisini kederli ve mutsuz yapan içindeki şeytanların sesini bundan böyle hiç dinlemeyeceğine yemin etti. Hükümetteki düşmanlarının yeni bir iğrençliğine katlanmak için ne kadar gücü kalmıştı ki?

Rosa Luxemburg 22 Temmuz Pazar günü hiç beklemediği bir anda Wronke kalesinden Breslau hapishanesine aktarıldı ve hemen ertesi gün Mathilde Jacob'a birkaç satır yazdı: "İnsanları ve curcunayı tamamıyla unutmuşum. Buradaki mekânımla ilgili ilk izlenimim o kadar kötüydü ki, gözyaşlarımı zar zor tutabildim. Wronke ile burası arasında çok fark var. Fakat burada bana hayatı kolaylaştırmak üzere mümkün olan her şey mutlaka yapılacaktır, bundan kuşkum yok. En kötüsü beslenme konusu, benim için en önemli konu!"[177]

Mathilde Jacob tam bu sıralar Wronke'de tatilini geçirmekteydi ve transfere şahit oldu. "Tatilim tasarladığımdan önce sona erdi; bir savcı, ziyaret saati sırasında yetkili makamlardan Rosa Luxemburg'un başka bir hapishaneye gönderileceği haberini aldığını söyledi. [...] Gidiş günü ve saati konusunda bilgi vermesi mümkün değildi. [...] Şimdi acilen eşyaları paketlemek gerekiyordu. Nöbetçi bir memur ve birkaç Rus'un yardımıyla, Rosa Luxemburg'un yanına almak istemediği eşyaları hapishaneden aldım; kitap, resimler ve tabak çanak için sandıklar temin ettim. Bunlara, çevrede stokladığım gıda malzemeleri de eklendi."[178] Mathilde Jacob hile yoluyla kalkış saatini öğrendi ve o gün için reyon bileti verilmesi yasak olmasına rağmen veda için perona geldi. Ertesi gün bir sürü bagaj eşliğinde Rosa Luxemburg'un peşinden gitmekteydi. Breslau'daki ilk işi komutanlığa gidip dört ziyaret saati ricasında bulunmak oldu. Rosa Luxemburg gözlerinde yaşlarla ziyaret odasına alındı. "Rosa, 'Ah, Mathilde, değişiklik çok kötü. Hücrem çırılçıplak, avluya inmeme izin verilmiyor ve kasabada beslenmemi

üstlenecek bir restoran yok. Burada mahvolacağım' dedi. Yardım edebileceğimi umuyordum ve bu yeni yer bana o denli berbat gelmiyordu. Rosa Luxemburg artık tamamıyla tecrit edilmiş değildi ve diğer mahkûmlarla birlikte aynı binaya yerleştirilmişti. Hayatın nabzı yine ona ulaşmış sayılırdı. Bir elbise dolabı, tabak çanak ve bazı başka eşyalar temin etmem konusunda fikir birliğine vardık. Wronke'den resimler, bir arkadaşın verdiği küçük bir halı, hasır koltuk ve özellikle de kitaplar gelince Rosa Luxemburg, yukarıdaki parmaklıklı gözetleme deliği yerine normal bir pencereye sahip olan hücreyi gayet güzel donatabilirdi."[179] Mathilde Jacob ayrıca sosyal demokrat Schlich ailesinin Rosa Luxemburg'un yemeklerini pişirmesini ve zor tedarik edilebilen gıda maddelerinin Breslau yakınlarından getirilmesini organize etti.

Ağustos 1917 başlarında Rosa Luxemburg yeni çevresine giderek alışmaya başlamıştı. Gözetim Wronke'den daha katı olmakla birlikte, doktor bakımı konusunda anlaşmaya varılabilmişti. Sophie Liebknecht'e, Berlin'den ulaşımın daha kötü ve ziyaretin daha zahmetli olmasına rağmen, transferi gözünde büyütmemesini yazdı. "Buraya artık gayet alıştım ve bugün Wronke'den kitap sandıklarım geldi. Çok yakında buradaki çift gözlü hücrem de kitaplar, resimler ve her yere yanımda taşıdığım mütevazı aksesuarla donatıldıktan sonra gözüme aynı Wronke'deki kadar keyifli ve rahat gözükecek ve büyük bir hevesle çalışmaya koyulacağım. Burada elbette göreli hareket özgürlüğümün eksikliğini hissediyorum [...] Yalnızca gezinti yapmaya yarayan büyük taşlı avluda 'keşfedilecek' hiçbir şey yok ve yürürken bakışlarımı, avluda çalışan mahkûmlarla göz göze gelmemek için büyük gri taşlardan ayırmamaya büyük bir gayret sarf ediyorum. Bu mahkûmlar suçlayıcı ifadeleriyle benim için bir eziyet. Aralarında yaş, cinsiyet ve bireysel çizgilerin en büyük insani alçalma damgasıyla silindiği birkaçı var ki, sanki acı veren bir cazibeye sahipmişçesine bakışlarımı sürekli üzerlerine çekiyor."[180]

Hans Diefenbach'ın 25 Ekim 1917'de cephede hayatını kaybetmesi, yeni ve büyük bir darbe oldu. Rosa Luxemburg ruhunun derinliklerinden haykırdı: "Bu nasıl olur? Hâlâ kulaklarımda duyduğum, cümlenin tam ortasında yarım bırakılan bir sözcük, birdenbire kesilen bir akort gibi. Savaş sonrası için binlerce planımız vardı. Hiç yapmadığımız gibi 'hayatın tadını çıkarmak', seyahat etmek, iyi kitaplar okumak, ilkbaharın güzelliğini seyretmek istiyorduk... Anlayamıyorum. Bu nasıl olur? Koparılmış ve çiğnenmiş bir çiçek gibi..." Ama buna rağmen "insan gururunu korumak ve hiçbir şey belli etmemek zorunda."[181] Rosa Luxemburg hâlâ acılarla dolu bir halde Hans Diefenbach'ın kız kardeşi Margarete Müller'e başsağlığı dileklerini iletti ve Hans Diefenbach'ın ölümüyle en değerli dostunu yitirdi-

ğini belirtti. Onun hiçbir iz bırakmadan yok olduğu düşüncesine alışamıyordu.[182] Luise Kautsky'nin bile, uğradığı büyük kaybı tam anlamıyla değerlendiremediği görüşündeydi. "En değerli dostumdu, başka kimsenin algılayamadığı ruhsal durumlarımı ve duygularımı algılar, onları benimle birlikte hissederdi. İkimiz için de içimize çektiğimiz hava gibi olan müzik, resim ve edebiyatta aynı Tanrılara sahiptik ve ortak keşiflerde bulunuyorduk..."[183]

Rosa Luxemburg muhtemelen 24 Kasım 1917'de hapishaneden gizlice belge çıkarma imkânına sahip oldu. Bu güne ait Luise Kautsky, Franz Mehring, Clara Zetkin, Sophie Liebknecht ve Wilhelm (Helmi) Liebknecht'e yazılmış beş adet kapsamlı ve hiç sansüre uğramamış mektup günümüze kalmış durumda.

Özellikle Sophie Liebknecht'e yazılan mektup, Rosa Luxemburg'u kadın-erkek ilişkisi ve aşk üzerine düşünmeye yönlendiren derin acısını gösteriyor: "Bana 'isterik taş bebekler'den bahsetmeyin, cancağızım. Sizin şikâyet ettiğiniz dertlerden en sağlam kadınların da muzdarip olduğunu anlamıyor musunuz, bunu görmüyor musunuz? Zavallı Marta'nın [Rosenbaum] gözlerine bakın. Gözlerinde o kadar çok tarifsiz ıstırap ve dile getirilemeyen korku yatıyor ki... Hayatın kapılarının artık kapandığı ve esas hayatın daha dokunulmadan ve tadı alınmadan sona erdiği korkusu... Luise'yi [Kautsky] alalım; onunla tanıştığımda şimdi olduğundan bambaşka bir insandı; sağlam, hoşnut, neredeyse kalın derili denilebilecek, tamamlanmış birisi. Bu arada ıstıraplar ve kocasının haricindeki insanlarla teması, onu duygusal ve yumuşak bir insana dönüştürdü. Gözlerine bakın, ne kadar çok hayret ifadesi, huzursuzluk, yoklayış, arayış ve acı dolu hayal kırıklığı göreceksiniz! Ve tüm bunlar, sizin de dert yandığınız şeyler... Tüm bunları, başkalarının da aynı dertlerden yakındığını ve bunun için dertlerinizi unutabileceğinizi anlatmak, size basmakalıp bir teselli sunmak için sıralamıyorum. Her insan, her yaratık için kendi hayatının tek ve en eşsiz değer olduğunu biliyorum. Dikkatsizlikle ezilen her küçücük sinek için dünya yok oluyor, onun gözünde bir kıyamet sanki tüm yaşamın sonunu getirmiş gibi. Hayır, diğer kadınları size anlatmamdaki maksat, acınızı küçümsememenizi, hor görmemenizi, kendi kendinizi yanlış anlamamanızı ve kendi gözünüzde resminizi çarpıtmamanızı sağlamak. Ah, bir bilseniz, her güzel melodi, her çiçek, her ilkbahar günü ve her mehtaplı gecenin içinizi hayatın güzelliklerine özlemle ve tuzaksı bir cazibeyle doldurduğunu o kadar iyi anlıyorum ki. Ve sizin 'aşka âşık' olduğunuzu da anlıyorum! Benim için de aşk, yöneldiği ve esinlendiği kişiden her zaman daha önemli ve kutsaldı. (Belki hâlâ öyle?) Çünkü aşk dünyayı pırıl pırıl bir masal gibi gösterip, insanın içindeki en

asil ve en güzel yanların dışavurulmasına neden oluyor, en sıradan ve kalitesiz şeyleri elmaslarla kaplayıp, sarhoşluk ve coşku içinde yaşamaya olanak sağlıyor..."[184]

Bu haftalarda Rosa Luxemburg kendi içine dönmüş bir durumdaydı ve zaman zaman kendi kendisine "çevremde aslında dünyanın sonu atmosferi hâkimken, normal bir hayat sürdürüyormuş gibi yaparak kendimi kandırıyor muyum"[185] sorusunu sormaktaydı. Fakat bu düşünceleri takiben hemen canlı bir ifadeyle şöyle yazıyordu: "Cesaret! Karşımıza nasıl gelirse gelsin, hayat kavgasını sürdürmeye devam edeceğiz."

**Ruslar için seviniyor musun?**

6 Kasım 1917'de Petrogradlı işçiler, askerler ve bahriyeliler, Bolşeviklerin öncülüğünde Kerenski'nin geçici hükümetini devirmek üzere silahlı ayaklanma başlattı ve kısa sürede en önemli stratejik noktaları işgal etti. 7 Kasım'da geçici hükümet görevden alındı. İktidar İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyetleri'ne geçti ve Lenin'in başkanlığında Halk Komiserleri Kurulu oluşturuldu.

12 Kasım'da "Dikkat! Dikkat!" diye başlayan telsiz haberiyle Sovyet hükümetinin kurulduğu ve toprak mülkiyeti ve barışla ilgili bildirinin II. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi tarafından kabul edildiği duyuruldu. USPD Merkez Komitesi aynı gün içerisinde yayınladığı "Almanya'nın Sosyalist Proletaryasına" başlıklı bir bildiriyle Rus Ekim Devrimi'ni tarihi öneme sahip bir olay olarak tanımladı ve işçileri genel bir ateşkes ve ilhaksız bir barış için gösteriler düzenlemeye çağırdı.

*İleri*, 15 Kasım sayısında dayanışma ve barış gösterilerinden bahsetti. Friedrich Ebert ve Friedrich Stampfer de devrimi selamladı ve savaşın doğu cephesinde sona ereceğini ve Almanya'nın yaklaşan askeri yenilgisinin önüne geçilebileceğini umduğunu belirtti.

Rosa Luxemburg sosyalist devrimin konsolide olup gelişmesini pek mümkün görmüyordu. 15 Kasım 1917'de Mathilde Wurm'a şöyle seslendi: "Kalbim Ruslar için endişeleniyor. Lenincilerin zaferi konusunda çok ümitli değilim, fakat yine de böylesi bir yenilgiyi 'vatan için sağ kalmaya' her zaman tercih ederim."[186] 24 Kasım'da Luise Kautsky'ye şu satırları yazdı: "Ruslar için seviniyor musun? Elbette bu cadı kazanı içerisinde fazla tutunamazlar. Fakat bunun nedeni, akıllı eşinin hesaplarla ortaya koyduğu üzere Rusya'nın istatistiksel olarak geri kalmış olması değil, o çok gelişkin Batı ülkelerindeki sosyal demokrasinin aşağılık korkaklardan meydana gelmesi ve Rusların kendi kanında boğulmasını sakin bir şekilde seyredecek olması. Böylesi bir yenilgi tabii ki 'vatan için sağ kalmaktan' daha iyi.

Bu yaşananlar tarihi bir eylem ve bunun izi asırlarca yok olmayacak. Önümüzdeki yıllarda çok büyük olaylar bekliyorum, ama dünya tarihini parmaklıklar arkasından seyretmekten artık bıktım..."[187]

Rosa Luxemburg'un düşünce, eylem ve umutları proleter dünya devrimine yönelikti. Proleter devrimin tek bir ülkede -hele hele Rusya'da- zafere ulaşabileceğini düşünmüyordu. 3 Mart 1918'de birkaç ay süren görüşmelerden sonra Sovyet hükümeti ile Orta Avrupa güçleri arasında imzalanan ve genç Sovyet iktidarına aşırı ağır koşullar dayatan Brest-Litovsk Anlaşması, Rosa Luxemburg'u fazlasıyla sarstı.

Bolşevikler şeytani bir çıkmaza girmişti. eski Dışişleri Bakanlığı'nın arşivlerinden oluşan dokuz dosya gizli belgeyi yayınlayarak Birinci Dünya Savaşı'nın emperyalist karakterini açıkça ortaya koymuş ve savaşın demokratik bir yöntemle, ilhak ve savaş tazminatları olmaksızın sona erdirilmesini talep etmişler, fakat bu talepleri yanıtsız kalmıştı.[188] Ülke ekonomik açıdan tükenmişti ve halk savaş yorgunuydu. Yeni iktidarın sağlamlaştırılması gerekiyordu. Lenin şöyle yazdı: "Koşulları ağır da olsa, ivedi bir barışa karşı olan herkes, Sovyet iktidarının yıkılmasına göz yummuş olur."[189] Devrimin bir nefes alma molasına ihtiyacı vardı ve Brest Barışı bu molayı sağlayacaktı.

Rosa Luxemburg bu barışı reddetti. "Bolşevikler şimdi dikenli yollarının son istasyonunda en büyük tehditle karşı karşıya: Almanya ile Bolşevikler arasında bir ittifak, dehşet verici bir hayalet olarak yavaşça yaklaşıyor! Bu durum, dünya savaşının Rus devriminin boğazına geçirdiği son halka olur: İlk önce geri çekilmek, sonra kapitülasyon ve nihayet Alman emperyalizmiyle ittifak."[190] İçinde bulunulan çıkmazı algılıyordu, fakat durumdan şu sonucu çıkardı: "Emperyalist dünya savaşı, yalnızca proleter dünya devrimiyle yok edilebilir."[191] Rosa Luxemburg'a göre Rus proletaryası için doğru bir taktik yoktu, "hangi adımı atmaya karar verirse versin, yanlış olacak"tı.[192] Kurtuluş yalnızca proleter dünya devrimiyle gelebilirdi. Lenin bu görüşlere kesin bir tavırla karşı çıktı. Brest Barışı, Sovyet iktidarının birçok kişi tarafından öngörülen çöküşüne yol açmad; fakat bu haydutça barışın halklarda ve Rus devriminde açtığı yaralar, sonraları pek çok kez kanadı.

Alman Genelkurmayı'nın 21 Mart 1918'de batı cephesinde başlattığı büyük taarruz, Temmuz'da çöküntüye uğradı. Almanya'nın yenilgisi giderek belirginleşmekteydi. Lenin'in saptadığı gibi, Alman askerlerine doğuda "Rus devriminin ruhu bulaşmaktaydı."[193] 1918 yılının ilkbaharında Baltıklar, Belarusya ve Ukrayna'daki Alman birlikleri içerisinde isyan ve ayaklanmalar meydana geldi. Letonya, Finlandiya ve Ukrayna devrimlerinin bastırılmasının bedelini Almanya, ordusunun erimesiyle ödemiş oldu.

Karl Liebknecht ilk aşamada aynı Rosa Luxemburg gibi Brest-Litovsk barış müzakerelerine eleştirel bir konum içerisindeydi ve emperyalist ülkelerde çelişkileri hızla keskinleştirip devrimin patlak vermesini hızlandıracak devrimci bir savaşı savunuyordu. Almanların devrimci Rusya'ya Şubat 1918'deki saldırısından sonra, Rus devriminin kurtuluşu için bu haydutça barış koşullarına boyun eğmekten başka bir yol olmadığını gördü. "Brest, Rus delegeleri tarafından, sesi geniş kesimlerde duyulabilen bir devrimci zemin haline getirildi. İttifak kuvvetlerinin, Alman açgözlülük, ikiyüzlülük, kurnazlık ve sahtekârlığının gerçek yüzü ortaya serildi [...] Bu sayede çeşitli ülkelerde hatırı sayılır kitlesel hareketler oluşturulabildi [...] Bugünün galip devletlerinin bu tohumlardan nasıl bir hasat kaldıracağını zaman gösterecek" diye yazdı ve şu öngörüde bulundu: "Faydasını göremeyecekler."[194]

Bu arada Rosa Luxemburg Brest barışının reddetmekte ısrarlıydı. Bunu, Eylül 1918'de 11 nolu *Spartaküs Mektupları*'nda yayınlanan "Rus Trajedisi" başlıklı makalesinde dile getirdi. Yayın kurulu, Rosa Luxemburg'un Brest barışına karşı eleştirel saldırılarını onaylamıyordu. Leo Jogiches'in 1918 ilkbaharında tutuklanmasından sonra *Mektuplar*'ı yayına hazırlayan Ernst Meyer, Rosa Luxemburg'un makalesini editoryal bir notla yayınladı. Notta, söz konusu kuşkuların öznel olarak Bolşeviklerden değil, nesnel durumun zorluklarından kaynaklandığı; makalenin asıl olarak, Alman devrimi olmaksızın Rus devriminin kurtarılamayacağını vurguladığı belirtilmişti.[195] Rosa Luxemburg bu davranışa öfkelendi ve Bolşeviklerin taktiğiyle ilgili daha da eleştirel ve Meyer'e göre yayınlanması son derece uygunsuz olan bir yazı yolladı. Meyer'in ricası üzerine, onunla aynı görüşü paylaşan Paul Levi, Rosa Luxemburg ile anlaşmaya varmak için Breslau'ya gitti. Bunun üzerine Rosa Luxemburg Bolşeviklerin iç ve dış politikası hakkındaki görüşlerini kapsamlı bir çalışmada toparlamaya karar verdi. Paul Levi sonradan şöyle yazdı: "Bana çalışmanın içeriğini yakın bir arkadaşı aracılığıyla kaba hatlarıyla hapishaneden bildirdi ve Rusya'daki olaylarla ilgili ayrıntılı bir eleştiri üzerinde yoğun bir çalışma yaptığını belirtti. Ayrıca şunu da ekledi: 'Bu broşürü sizin için yazıyorum ve yalnızca sizi ikna edebilsem bile, bu çalışmayı boş yere yapmamış olurum.' Malzeme olarak yalnızca Alman gazetelerini değil, o zamana kadar yayınlanmış olan ve Rusya Konsolosluğu üzerinden Almanya'ya girdikten sonra yakın arkadaşları tarafından gizlice hapishaneye sokulan tüm Rusça gazete ve broşürleri de kullanıyordu."[196]

Böylece *Rus Devrimi* başlıklı yarım kalmış, tartışmalı ve Rosa Luxemburg hayattayken Paul Levi haricinde kimsenin varlığından haberdar olmadığı çalışma taslağı meydana geldi. Çalışmadan, eleştirilerin hedefi olan

Lenin, Troçki ve Bolşevik Parti de bilgi sahibi değildi. Kitap ilk kez 1922 yılında, komünistlerin 1921-22'de ihanetle suçlayıp KPD (Almanya Komünist Partisi) ve Komünist Enternasyonal'den dışladığı Paul Levi tarafından yayınlandı. Kitabın 1963 yılında Ossip K. Flechtheim tarafından tanıtılıp başka baskılarının yapılmasından sonra, çalışma Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde de yayınlandı. Rusça olarak ilk kez 1990 yılında Moskova'da çıktı.[197]

Rosa Luxemburg *Rus Devrimi* başlıklı çalışmasını Eylül/Ekim 1918'de, Brest barışını takiben Sosyal Devrimcilerin Sovyet iktidarı tarafından likide edilmesinden dolayı çok sarsılmış bir durumdayken yazdı. Sol SR'lar, Almanya Büyükelçisi Wilhelm Graf von Mirbach-Harff'ı öldürerek 6 Temmuz 1918'de Moskova'da Sovyet iktidarını devirmek üzere bir darbe planlamıştı. Darbe girişimi bastırıldı ve yüzlerce SR tutuklanarak kurşuna dizildi. Rosa Luxemburg 25 Temmuz'da "dünyanın sonu gelmiş gibi bir atmosfer" ifadesini, bir bakıma kızıl terörün bu inanılması zor katliamı için de kullanmıştı. Luise Kautsky'ye sarsılmış bir şekilde "Belki de beni özellikle perişan eden şey, dün gazetelerde okuduğum, Moskova'daki şu 200 'kefaret infazı' oldu"[198] diye bildirdi.

Yaklaşık aynı günlerde Julian Marchlewski'ye son gelişmelerin kendisinde çok kötü bir izlenim bıraktığını yazdı. "İnsanın içinden Bolşeviklere ağır küfürler etmek geliyor, fakat tabii bazı *durumlar* buna elvermiyor... Belki bu konular sizde, oradaki o kargaşa içerisinde, burada olduğu kadar vahim bir izlenim bırakmıyor. Olan biten hakkında beni belki bilgilendirmeye devam edersiniz."[199] Bu mektup Berlin'deki Rus Büyükelçiliği üzerinden, Julian Marchlewski'nin Halk Komiseri olarak gıda tedarikinden sorumlu olduğu Moskova'ya iletildi.

Rosa Luxemburg'un en büyük isteği Marchlewski'nin, Moskova'da faaliyet gösteren Polonyalı devrimciler Stefan Bratman-Brodowski, Adolf Warski ve Feliks Cerjinski ile birlikte Leo Jogiches'in serbest bırakılması için harekete geçmesiydi. Jogiches Mart 1918'de tutuklanmıştı ve Rosa Luxemburg kızgınlıkla, bu olaydan beri Spartaküs Grubu'nun politik çalışmalarının neredeyse "yerlerde süründüğünü" saptadı.[200] Silah fabrikalarında Ocak 1918'de yapılan grevlerde oynadığı etkili rol nedeniyle ölüm cezası tehdidi altında bulunan Jogiches'e acilen ihtiyaç duyulmaktaydı. Aynı anda İsviçre ve Rus vatandaşlığına sahip olması, Almanya ve Sovyet Rusya arasında gerçekleştirilebilecek olası bir esir değiş tokuşunda fayda sağlayabilirdi; fakat böyle bir değiş tokuş yapılmadı.

Spartaküs Grubu'nun çalışmaları ancak Paul Levi'nin 1918 yazında Berlin'e gelmesiyle canlandı. Levi iyileştikten sonra uzun süre İsviçre'de yaşamış ve orada Lenin ve Karl Radek ile temas içerisinde bulunmuştu.

Rosa Luxemburg "tedbir amaçlı tutukluluk" haline rağmen güncel olaylar konusunda belirleyici yorumlar yapıyordu. Alman, Polonyalı ve Rus yoldaşlarıyla sürekli yoğun temas içerisinde bulunmak, tutukluluğuna ve hareketsizliğine katlanabilmek açısından yaşamsal bir önem taşımaktaydı. Stefan Bratman-Brodowski'ye 3 Eylül 1918'de, devrim için dikensiz bir yolun olmadığını ve tüm "ölümcül" durumların göz önünde bulundurulması gerektiğini açıkladı. Ancak tamamıyla susmak mümkün değildi. Julian Marchlewski kendisine, "gıda tedariki" içerisinde kaybolduğunu, bunun elbette –"kısa vadede"– yaşamsal önemde olduğunu yazmıştı. Genel politik doğrultuyu ne Marchlewski, "ne de oradaki adamlarımızdan herhangi birisi değiştirebilir; herkes başkalarının yön verdiği genel akıntı içerisinde yüzüyor, fakat aslında her şeye yön veren olgu, Brest ile girilen yolun alınlara yazdığı yazı."[201] Rosa Luxemburg eleştirel görüşlerini Julian Marchlewski'ye 30 Eylül 1918'de yazdığı mektupta özellikle sert sözlerle dile getirdi: "Tarif ettiğiniz durumunuz, bana da uzaktan aynı şekilde gözüküyor. Vahim bir durum. Bu koşullarda, yani her yandan emperyalistlerin kıskacında olarak, ne sosyalizmin ne de proletarya diktatörlüğünün gerçekleştirilebileceği, en fazla ikisinin de bir karikatürünün çizilebileceği açıkça ortada. Bu durumun siz, ben ve daha birkaç kişi için açıkça ortada olduğunu görüyorum. Fakat korkarım ki, eğer Feliks [Cerjinski] 'komploları' ortaya çıkarmaya ve 'komplocuları' yok etmeye harcanan enerjiyle ekonomik ve politik deliklerin yamanabileceğini sanıyorsa, çıkmaz bir yola girmiş demektir. Örneğin Radek'in 'burjuvaziyi katletmek' şeklindeki buluşu kelimenin tam anlamıyla bir ahmaklık, sosyalizmi küçük düşürmekten başka hiçbir işe yaramaz."[202]

Rosa Luxemburg, Brest-Litovsk barışından sonra yürürlüğe giren ve İngiliz-Fransız komplolarının açığa çıkartılıp geri püskürtülmesine ve İttifak kuvvetleriyle giderek daha sıkı bir işbirliğine eğilim gösteren tek yönlü dış politikayı da sürekli eleştirmekteydi. İç ve dış politik sorunların makyajlanarak sunulmasını anlamsız buluyor ve bu durumu mahkûm ediyordu. Budalalık ya da beceriksizlik, böylesi bir manipülasyonun mazereti olamazdı.[203]

Terör, demokrasinin ihlâli, "komplocu taktikler" ve dış politikadaki düşmanlarla kamuoyunu aldatan bir uzlaşma politikasının izlenmesi, Rosa Luxemburg'un Bolşeviklerde eleştirdiği ve hem mektuplarında hem de *Rus Devrimi* çalışmasında ortaya koyduğu temel noktalardı. Bu eleştirilerinin kaynağında, dünya tarihinin en büyük olayı olan Rus devrimine ikirciksiz ve tam bir destek sunması, emperyalizme ve savaşa karşı dünya devriminin ve kurtuluş sürecinin geleceğinden endişe duyması yatıyordu.[204] Ekim Devrimi "dünya tarihinin ilk işçi sınıfı diktatörlüğü deneyiydi, hem de ta-

savvur edilebilecek en zor koşullarda, halkların emperyalizm tarafından katledildiği bir dünya yangınının ve kaosun tam ortasında, Avrupa'nın en gerici askeri gücünün çelikten ilmiğinin içerisinde ve uluslararası proletaryanın tam bir çöküntü anında."[205] Bu nedenle genelgeçer bir model işe yaramazdı, tam aksine işleri berbat ederdi. Rosa Luxemburg çalışmasının sonunda, "körü körüne destekçiliğe"[206] karşı, başta dile getirdiği eleştiriyi tekrarladı: "Tehlike, olağanüstü bir durumdan yapay bir sonuç çıkarıldığı ve vahim koşullar nedeniyle zorunlu hale gelen bir taktiğin tüm parçalarıyla teorize edilip, uluslararası proletaryaya sosyalist taktiğin örnek alınması gereken prototipi olarak tavsiye edildiği noktada başlıyor."[207]

Rosa Luxemburg için önemli olan, Lenin-Troçki önderliğindeki partinin gerçekleştirdiği devrimin tarihsel öneminin kabul edilmesi ve Philipp Scheidemann gibi sosyal demokrat politikacıların ve Karl Kautsky gibi Marksist kuramcıların Rusya'daki kalkışmaya ilişkin ikircikli görüşlerinin ifşa edilmesiydi. Rosa Luxemburg, bu ikisinin dayanışma sözlerine rağmen yaydıkları tarihsel kuşkulara ve politik soğukluğa karşı koymak istiyordu. Alman işçileri ve örgütlerinin devrimci eylemler doğrultusunda teşvik edilmesi ve Rus devrimcilerinin de hareketi küçük düşürücü hatalar konusunda uyarılması gerekiyordu.

Rosa Luxemburg'un görüşüne göre bu konular özellikle demokrasinin inşası, tarım sorununun çözümü ve halkların kendi kaderini tayin hakkıyla ilgiliydi. Bu konuların hiçbirisinde kesin çözümler sunamazdı ve zaten böyle bir girişimde bulunmak da istemiyordu; fakat kendi ilkelerini tartışmaya açtı.

Politik iktidarın devrim yoluyla ele geçirilmesiyle birlikte esas mesele, tarihin ilk sosyalist inşa sürecine odaklanmaktı. Bolşeviklerin önderliğindeki Rus devrimi uluslararası proletaryanın önünden yürümüş ve sermaye ile emek arasında süregelen çatışmayı dünya çapında daha ileri bir boyuta taşımıştı. Devrim olayında esas olan, taktiğin şu veya bu ayrıntısı değil, kitlelerin devrimci eylem gücüydü.[208]

Rosa Luxemburg Bolşeviklerin taktik ve stratejisini çok ayrıntılı bir analize tabi tuttu: "Devrimin başlangıcında her taraftan lânetlenen, iftira atılan ve köşeye sıkıştırılmaya çalışılan bir azınlık" durumundaki partinin, halk kitlelerini yani "kent proletaryasını, orduyu, köylülüğü ve devrimci demokrat öğeler ile SR'ların sol kanadını kendi bayrağı altında toplayabilmesini" sağlayan şey, burjuva demokratik ve sosyalist devrim, yani burjuva ve sosyalist demokrasi arasında bir "altın orta" arayışında olmaması ve kararlılıkla "tüm iktidar proletaryaya ve köylülere!"[209] talebini yükseltmesiydi.[210] Bolşeviklerin demokrasi, barış, toprak ve ekmek taleplerini merkeze yerleştirmekte ortaya koyduğu tutarlılık, kısa bir süre içerisinde duruma hâkim olmalarını sağlamıştı.

Rosa Luxemburg, diktatörlük-demokrasi ilişkisiyle özel olarak ilgilendi. Sosyalizmin ancak tüm dünyanın devrimci silkinişi sayesinde ve halk kitlelerinin, "sınıf adına yöneten küçük bir azınlığın değil, *sınıfın*"[211] eseri olarak kurulabileceği görüşündeydi. Fermanlara dayalı bir korku iktidarı, diktatoryal güç ve zalim cezalar, hareketi demoralize eder ve ne kadar soylu amaçlara bağlı olursa olsun uçuruma sürüklerdi. "Genel seçimler, basın ve gösteri özgürlüğü, serbest fikir mücadelesi olmaksızın her kamusal kurumda hayat ölür ve bürokrasinin tek faal unsur olarak kaldığı bir göstermelik yaşama dönüşür. Toplum yaşamı giderek uykuya dalar ve bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjiye ve sınırsız bir idealizme sahip birkaç düzine parti yöneticisi, yönlendirilmeye ve yönetilmeye başlar. Gerçekte bir düzine mükemmel beyin her şeyi idare etmekte ve işçilerin içinden bir elit grup liderleri alkışlamak ve sunulan karar tasarılarını oybirliğiyle onaylamak üzere zaman zaman toplantılara çağrılmaktadır; yani aslında bir kliğin yönetimidir –diktatörlük olmasına diktatörlük, ama proletaryanın diktatörlüğü değil bir avuç politikacının diktatörlüğü, burjuva anlamda, Jakoben anlamda diktatörlük (Sovyet kongrelerinin üç aydan altı ay sonrasına ertelenmesi!). Dahası da var: Bu koşullarda toplumsal hayatın vahşileşmesi bir zorunluluk haline gelir: Suikastlar, rehinelerin öldürülmesi vs. Bu, hiçbir partinin kendisini soyutlayamayacağı baskın ve nesnel bir yasadır. Lenin-Troçki teorisinin temel hatası, aynı Kautsky gibi, diktatörlüğü demokrasinin karşısına koymasıdır. Hem Bolşeviklerde, hem de Kautsky'de temel ikilik 'diktatörlük veya demokrasi' şeklindedir. [...] Gerçek sosyalist politikadan eşit derecede uzak olan karşılıklı iki kutup."[212] Sosyalist politika, demokrasinin uygulanmasıyla şekillenmeliydi, yok edilmesiyle değil.[213]

Rosa Luxemburg keskin zekâsıyla algıladığı yozlaşma eğilimlerinin karşısına, kendi sosyalizm ve demokrasi görüşlerini koydu: "Sayıları ne kadar fazla olursa olsun, yalnızca hükümetin taraftarlarına ve partinin üyelerine tanınan özgürlük, özgürlük değildir. Özgürlük her zaman başka türlü düşünenin özgürlüğüdür. 'Adalet' fanatizminden değil; politik özgürlüğün canlandırıcı, iyileştirici ve temizleyici yanı bu öze bağlı olduğundan ve eğer 'özgürlük' ayrıcalığa dönüşürse etkisini kaybedeceğinden."[214]

Koşulların olgunluğuna ve Bolşeviklerin yeteneğine duydukları kuşku ile proleter devrimin zaferine inançsızlık tohumları eken ve Rusya'daki ayaklanmayı burjuva-demokratik talep ve kurumlarla sınırlamak isteyen Karl Kautsky ve Philipp Scheidemann'a karşı yönelttiği polemik daha az şiddetli değildi. Almanya'da olası bir devrimci ayaklanmaya ilişkin çekingen tutumlarıyla bu ikisinin anlayamadıkları bir şey vardı: Bir devrim ne uygun görüldüğü zaman başlatılabilir, ne de isteğe göre ertelenebilirdi. Şu

anda her yerde önemli olan, kitlelerle sıkı sıkıya temas kurarak cesaret göstermek ve kitlelerin inisiyatifinin belirleyiciliği için çaba göstermekti.

Rosa Luxemburg'a göre işçi sınıfı partisi, programıyla bir sosyalizm rehberine sahipti; fakat bu rehber mutlak geçerli kurallar veremezdi. "Sosyalist ilkeleri ekonomi, hukuk ve tüm toplumsal ilişkilerde geçerli kılmak için"[215] liderlerin ve kitlelerin hiçbir zaman zayıflamayan yaratıcılığına ihtiyaç vardı. Bu bağlamda doğal olarak yanlış kararlar alınabilirdi. Rosa Luxemburg bu bağlamda toprağın köylüler arasında paylaştırılmasını eleştirdi, çünkü böylece üretim araçları üzerinde yeni bir özel mülkiyet oluşmaktaydı. Büyük ve orta büyüklükteki toprak mülkiyeti devletleştirilmeksizin ve her sosyalist ekonomi reformunun iki temel direği olan sanayi ve tarım birleştirilmeksizin sosyalizm kurulamazdı. Ancak bu görüşler, Rusya'nın köylü nüfusunun çoğunluğu tarafından dile getirilen toprağın paylaştırılması talebiyle çelişmekteydi ve bugüne değin de, aynen Rosa Luxemburg'un bağımsız devlet dâhil olmak üzere halkların kendi kaderini tayin hakkına karşı ortaya koyduğu görüşleri gibi, kabul görmedi. Rosa Luxemburg bunun enternasyonalizme zarar verdiğini ve sosyalist devlet yapısının birliğini bozarak tehlikeye attığını düşünüyordu. Ulusal varoluş ve bağımsızlık sorunlarının, toplumsal kurtuluş mücadelesinin tarihsel perspektifi karşısında eskimiş ve ikincil sorunlar olarak göz ardı edilebileceğinden emindi. Bu yanlış değerlendirme, Rosa Luxemburg'u Polonya devletinin kuruluşuna karşı çıkmaya yönlendirdi.[216]

Ancak Rosa Luxemburg'un milliyetçi taşkınlıklar ve ulusalcı hülyalar konusundaki tespitleri, güncelliğinden hiçbir şey kaybetmedi. Örneğin "Savaş, Ulusal Sorun ve Devrim Üzerine" başlıklı çalışmasında şöyle yazıyordu: "Sınıf mücadelesi düşüncesi, burada ulusallık düşüncesine teslim oluyor. Her ulus içindeki sınıflar arası uyum, Milletler Cemiyeti'nden beklenen uluslararası uyumun önkoşulu ve tamamlayıcısı olarak ortaya çıkıyor. Milliyetçilik şu anda bir koz. Devlet kurma hakkıyla, her tarafta pıtrak gibi uluslar ve ulusçuklar beliriyor. Çürümüş cesetler ikinci bahar tutkusuyla yüz yıllık mezarlardan çıkıyor ve hiçbir zaman bağımsız bir devlet oluşturmamış 'tarihsiz' halklarda devlet kurmak için son derece yoğun bir arzu uyanıyor. Polonyalılar, Ukraynalılar, Beyaz Ruslar, Litvanyalılar, Çekler, Yugoslavlar, Kafkasya'nın on yeni ulusu. Siyonistler Filistin gettoları kurmak peşinde, ama şimdilik Filadelfiya'da. Milliyetçi cephede bugün Walpurgis* gecesi."[217] Rosa Luxemburg Kurucu Meclis'in dağıtılmasını, çalışmayanlara genel seçim hakkının tanınmamasını ve basın, gösteri ve dernekler kanununda yapılan kısıtlamaları sert bir dille eleştirdi. Demokrasi-

---

* Orta ve Kuzey Avrupa'da baharın gelişinin kutlandığı bir bayram –*çev.*

nin halk egemenliği olarak değerlendirildiği bu eleştirel görüşlerde, Alman sosyal demokrasisinde parti içi demokrasiye ilişkin edinilen deneyimler, Bernstein, Millerand, Jaurès, Vandervelde, Kautsky, Lenin ve başkalarıyla sosyal reformlar ve devrim üzerine yapılan tartışmalarda kazanılan bilgiler, Alman İmparatorluğu'nda demokrasi dışı koşullara karşı verilen mücadeleden ve 1905-1907 Rus devriminden çıkarılan sonuçlar ve İsviçre, Fransa, Belçika, Hollanda ve İngiltere'de burjuva demokratik hakların nasıl ele alındığına ilişkin gözlemler önemli ölçüde yer buldu. Rosa Luxemburg'a göre en önemli şey, kitlelerin ruhunun ve politik olgunluğunun seçilmiş kurullar üzerindeki canlandırıcı etkisini sürekli diri tutmaktı. "Halkın yaşam nabzı" hiçbir zaman kaybedilmemeliydi. "Kurumlar ne denli demokratikse, politik hayatın nabzı o denli canlı ve güçlü, etkisi o denli doğrudan ve kesin olur."[218] En geniş halk yığınlarının aktif, serbest ve enerjik politik faaliyeti, kurumların ağır mekanizmasına karşı en etkin faktör olur; fikirlerin özgürce mücadelesi, bürokrasinin oluşmasını engeller ve toplumsal denetim, deneyimlerin silinmesini önleyip rüşvetçiliğin önüne geçerdi.[219] Halk yığınlarının politik eğitimi, sosyalist demokrasi için "varlığını onsuz sürdüremeyeceği yaşamsal hava"[220] gibiydi. Proletarya diktatörlüğü ve sosyalist demokrasi kadükleşmeye, katılaşmaya ve yozlaşmaya karşı ancak bu şekilde korunabilirdi.

Rosa Luxemburg, sınırsız bir demokrasi için yükselttiği eleştirel sesin 20. yüzyıl sosyalizminde sürekli yenilenerek gündemde kalacağını ve yozlaşmanın, büyük umutlarla ilan edilen sosyalist dünya sistemini yeni yüzyıla girerken yok edecek kadar artacağını öngöremezdi.

## Notlar

1 GB 5, s. 30.
2 Mathilde Jacob'a, [24 Ocak 1915'den önce]. GB 5, s. 35.
3 Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 443.
4 Clara Zetkin'den Karl Liebknecht'e, 5 Mayıs 1915. SAPMO-BArch., NY 4001/44, Bl. 105.
5 Bkz. Cartarius, Ulrich, Leo Jogiches Tyszka als Mensch und Politiker in Deutschland. IWK, 27 – Berlin – 1991, 3, s. 317.
6 [2 Şubat 1915]. GB 5, s. 38.
7 Der Wiederaufbau der Internationale, GW 4, s. 21.
8 A.g.y., s. 22.
9 A.g.y., s. 23.
10 A.g.y., s. 21.
11 A.g.y., s. 25.
12 A.g.y., s. 30.
13 A.g.y., s. 27 ve 31.
14 Perspektiven und Projekte. GW 4, s. 39.
15 11 Şubat 1915. GB 5, s. 45.
16 Liebknecht, Karl, Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt VIII. Berlin 1982, s. 213.
17 Bkz. SAPMO-BArch., NY 4002/76, Bl. 360.
18 Alıntı: Rojahn, Jürgen, Um die Erneuerung der Internationale, s. 124.
19 Marta Rosenbaum'a, 12 Mart 1915. GB 5, s. 49.
20 Alıntı: Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 447.
21 Bkz. SAPMO-BArch., NY 4002/76, Bl. 234.
22 Bkz. SAPMO-BArch., NY 4002/76, Bl. 217; Liebknecht, Karl, Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt VIII, s. 211.
23 [muhtemelen 23 Şubat 1915]. GB 5, s. 47.
24 Bkz. Luban, Ottokar, Die "innere Notwen-

digkeit, mithelfen zu dürfen". Zur Rolle Mathilde Jacobs... IWK, 29 – Berlin – 1993, 4, s. 432.
25 Mathilde Jacob'a, 22 Mayıs [1915]. GB 5, s. 60.
26 GB 5, s. 63.
27 Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 448.
28 A.g.y., s. 449.
29 GB 5, s. 49.
30 6 Nisan 1915. GB 5, s. 51.
31 Kostja Zetkin'e, [24 Aralık 1914'den önce]. GB 5, s. 29.
32 [24 Aralık 1914'den önce]. GB 5, s. 28.
33 Die Krise der Sozialdemokratie. GW 4, s. 62.
34 A.g.y., s. 52.
35 Lenin, W. I., Über die Junius Broschüre. Eserler. Cilt 22, s. 311.
36 Die Krise der Sozialdemokratie. GW 4, s. 127.
37 Bkz. A.g.y., s. 64 ve 74.
38 A.g.y., s. 120.
39 Bkz. A.g.y., s. 128.
40 Leitsätze über die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie. GW 4, s. 45.
41 Bkz. A.g.y., s. 46.
42 A.g.y., s. 44.
43 Lenin, W. I., Über die Junius Broschüre. Eserler. Cilt 22, s. 313.
44 Der Wiederaufbau der Internationale, GW 4, s. 24.
45 Die Politik der sozialdemokratischen Minderheit. GW 4, s. 172.
46 31 Ağustos 1915. GB 5, s. 70.
47 Hans Diefenbach'a, 5 Mart 1917. GB 5, s. 183.
48 Bkz. Franz Mehring'e, 31 Ağustos 1915. GB 5, s. 72.
49 N. S. Sesjulinski'ye, [Mart 1909]. GB 6, s. 161.
50 GB 5, s. 65.
51 GB 5, s. 72.
52 Kostja Zetkin'e, 10 Nisan 1915. GB 5, s. 55.
53 Bkz. 25 Mayıs 1915. GB 5, s. 62.
54 Bkz. Marta Rosenbaum'a, 6 Nisan 1915. GB 5, s. 51.
55 Franz Mehring'e, 31 Ağustos 1915. GB 5, s. 70.
56 9 Nisan 1915. GB 5, s. 54.
57 Mathilde Jacob'a, 9 Nisan 1915. GB 5, s. 52.
58 Bkz. Mathilde Jacob'a, 13 Nisan 1915. GB 5, s. 56.
59 29 Haziran 1917. GB 5, s. 268.
60 Gertrud Zlottko'ya, 7 Ağustos 1915. GB 5, s. 69.
61 18 Eylül 1915. GB 5, s. 75.
62 18 Ağustos 1915. GB 5, s. 69/70.
63 Bkz. Leo Jogiches'e, [8 Aralık 1915'den önce]. GB 5, s. 92.
64 Bkz. Leitsätze über die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie. GW 4, s. 45.
65 Bkz. Die Politik der sozialdemokratischen Minderheit. GW 4, s. 178.
66 GB 5, s. 81.
67 Die Zimmerwalder Bewegung, Cilt II, s. 246.
68 Lenin, W. I., Die Konferenz der Auslandssektionen der SDAPR. Eserler. Cilt 21, s. 150.
69 Bkz. A.g.y., s. 152.
70 Bkz. Kolb, Wilhelm, Die Sozialdemokratie am Scheidewege. Ein Beitrag zum Thema: Neuorientierung der deutschen Politik. Yayın yılı belirsiz, s. 53 ve 55.
71 Bkz. Kautsky, Karl, Die Internationale und der Krieg. Berlin 1915.
72 Karl Kautsky'den bilinmeyen bir kişiye, 9 Şubat 1915. RZBSDNG, Moskova, Fonds 213, Liste 1, No. 6425.
73 Eine Antikritik. GW 5, s. 517/518.
74 Bkz. Liebknecht, Karl, Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt VIII, s. 302.
75 Bkz. A.g.y., s. 302.
76 GB 5, s. 91.
77 [8 Aralık 1915'den önce]. GB 5, s. 93.
78 SAPMO-BArch., NY 4045/132, No. 748.
79 Bkz. Wohlgemuth, Heinz, Die Entstehung der Kommunistischen Partei Deutschlands 1914-1918. Berlin 1978, s. 170.
80 Berlin Emniyet Müdürü'nden Prusya İçişleri Bakanı'na, 8 Şubat 1916. RZBSDNG, Moskova, Fonds 191, Liste 1, No. 628.
81 Berlin Emniyet Müdürü'nden Prusya İçişleri Bakanı'na, 22 Şubat 1916. A.g.y.
82 Berlin Emniyet Müdürü'nden Prusya İçişleri Bakanı'na, 22 Şubat 1916. A.g.y.
83 Käte Duncker'den Hermann Duncker'e, 18 Şubat 1916. SAPMO-BArch., NY 4045/132, No. 776.
84 9 Mart 1916. GB 5, s. 105.
85 Clara Zetkin'e, 25 Şubat 1916. GB 5, s. 101.
86 Hans Diefenbach'a, 27 Mart [1917]. GB 5, s. 192.
87 Luise Kautsky'ye, [Mart 1917]. GB 5, s. 199.
88 10 Mart 1916. GB 5, s. 109.
89 28 Temmuz 1916. GB 5, s. 130.
90 Clara Zetkin'e, 9 Mart 1916. GB 5, s. 106.
91 Liebknecht, Karl, Die Lebensfrage des Sozialismus. Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt VIII, s. 479.
92 Alıntı: BzG, 21 – Berlin – 1979, 6, s. 875.
93 Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 453.
94 Clara Zetkin'e, 9 Mart 1916. GB 5, s. 107.
95 9 Mart 1916. GB 5, s. 106.
96 Bkz. GW 4, s. 168.
97 Bkz. Die Zimmerwalder Bewegung, Cilt I, s. 290.
98 Die Politik der sozialdemokratischen Minderheit. GW 4, s. 178.
99 Karl Kautsky'den Victor Adler'e, 7 Ağustos

1916. Adler, Victor, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, s. 631.
100 Die Lehre des 24. März. GW 4, s. 183.
101 A.g.y., s. 184.
102 Bkz. A.g.y., s. 181.
103 Clara Zetkin'e, 12 Haziran 1916. GB 5, s. 124.
104 Liebknecht, Karl, Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt VIII, s. 615.
105 Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 455.
106 Käte Duncker'den Hermann Duncker'e, 30 Nisan/2 Mayıs 1916. SAPMO-BArch., NY 4045/132, No. 781.
107 GW 4, s. 216.
108 Karl und Rosa. Erinnerungen, s. 144.
109 30 Nisan [1916]. GB 5, s. 115.
110 16 Mayıs 1916. GB 5, s. 121.
111 Zur Richtigstellung. GW 4, s. 202.
112 Bkz. Generalversammlung von Groß-Berlin. Dokumente und Materialien, Seri II, Cilt 1, s. 413.
113 Bkz. Geschichte der revolutionären Berliner Arbeiterbewegung. Cilt I: Von den Anfängen bis 1917. Berlin 1987, s. 604.
114 BA, Potsdam bölümü, Kısım III, St. 8/3.
115 Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 460/461.
116 Verhandlungen des Reichstags, XIII. Legislaturperiode, II. Session, Cilt 308, Steno raporları, Berlin 1916, s. 1876.
117 Verhandlungen des Reichstags, XIII. Legislaturperiode, II. Session, Cilt 308, Steno raporları, Berlin 1916, s. 1877.
118 29 Haziran 1917. GB 5, s. 268.
119 Liebknecht, Sophie, Ein paar Worte über Leo Jogiches. SAPMO-BArch., NY 4001/58, Bl. 129.
120 Liebknecht. GW 4, s. 215.
121 28 Temmuz 1916. GB 5, s. 131.
122 Luise Kautsky'ye, 13 Eylül 1916. GB 5, s. 135.
123 Sophie Liebknecht'e, 2 Ağustos [1916]. GB 5, s. 132.
124 Bkz. Korolenko için önsöz. GW 4, s. 303.
125 A.g.y., s. 305.
126 A.g.y., s. 306.
127 A.g.y., s. 310.
128 A.g.y., s. 330.
129 Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 464.
130 Erinnerungen von Dr. Ernst Dossmann. SAPMO-BArch., NY 4002/67, Bl. 129.
131 Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 467.
132 26 Ocak 1917. GB 5, s. 164.
133 GB 5, s. 138/139.
134 Karl und Rosa. Erinnerungen, s. 146.
135 A.g.y., s. 149.
136 Mathilde Wurm'a, 28 Aralık 1916. GB 5, s. 151.
137 Mathilde Jacob'a, [22 Aralık 1916]. GB 5, s. 149.
138 28 Aralık 1916. GB 5, s. 150.
139 Offene Briefe an Gesinnungsfreunde. GW 4, s. 234.
140 A.g.y., s. 236.
141 GB 5, s. 151.
142 Polis sureti. Brandenburg Eyalet Arşivi. Pr. Br. Rep. 30 Berlin C., Emniyet Müdürlüğü. Başlık 95. Bölüm 7. 15851. Bl. 128/129.
143 16 Şubat 1917. GB 5, s. 175.
144 GB 5, s. 176.
145 GB 5, s. 177.
146 KPD 1918/1919 Parti Kongresi Tutanakları, s. 55.
147 Bkz. Rückblick auf die Gothaer Konferenz. GW 4, s. 270.
148 Hans Diefenbach'a, 7 Ocak 1917. GB 5, s. 156.
149 Marta Rosenbaum'a, [4 ile 9 Şubat 1917 arasında]. GB 5, s. 168.
150 Bkz. GB 5, s. 155 ve 160.
151 Sophie Liebknecht'e, 19 Nisan 1917. GB 5, s. 217.
152 Bkz. 26 Ocak 1917. GB 5, s. 161.
153 Bkz. Marta Rosenbaum'a, 10 Şubat 1917. GB 5, s. 174.
154 Luise Kautsky'ye, 15 Nisan 1917. GB 5, s. 208.
155 7 Ocak 1917. GB 5, s. 158.
156 GB 5, s. 158.
157 30 Mart 1917. GB 5, s. 195.
158 Kautsky, Luise, Rosa Luxemburg. Ein Gedenkbuch, s. 11.
159 Jens, Walter, Rosa Luxemburgs Briefe. Ders. Die Friedensfrau. Leipzig 1989, s. 290 ve 292.
160 Luise Kautsky'ye, [7 Şubat 1917]. GB 5, s. 169.
161 Luise Kautsky'ye, [Mart 1917]. GB 5, s. 199.
162 GB 5, s. 192.
163 Bkz. Marta Rosenbaum'a, 7 Şubat 1917. GB 5, s. 172.
164 GB 5, s. 205.
165 15 Nisan 1917. GB 5, s. 207.
166 Zwei Osterbotschaften. GW 4, s. 265.
167 Die Revolution in Rußland. GW 4, s. 244.
168 Der alte Maulwurf. GW 4, s. 262.
169 Luise Kautsky'ye, 15 Nisan 1917. GB 5, s. 208.
170 Leo Jogiches'den Rosa Luxemburg'a. Sozialistische Politik und Wirtschaft, 2 – Berlin – No. 41, 2 Temmuz 1924.
171 Verhandlungen des Reichstags, XIII. Legislaturperiode, II. Session, Cilt 321, Steno raporları, Berlin 1914/1918, s. 1736.
172 Verhandlungen des Reichstags, XIII. Legislaturperiode, II. Session, Cilt 322, Steno raporları, Berlin 1914/1918, s. 1922.
173 Bkz. Mathilde Jacob'a, 8 Haziran 1917. GB 5, s. 254.
174 Sophie Liebknecht'e, 1 Haziran 1917. GB 5, s. 248.

175 GB 5, s. 249.
176 6 Temmuz 1917. GB 5, s. 275.
177 GB 5, s. 281.
178 Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 472.
179 A.g.y., s. 473.
180 2 Ağustos 1917. GB 5, s. 284.
181 Luise Kautsky'ye, 15 Kasım 1917. GB 5, s. 320.
182 Bkz. [16 Kasım 1917'den sonra]. GB 5, s. 326.
183 GB 5, s. 326.
184 GB 5, s. 333.
185 Luise Kautsky'ye, 25 Temmuz 1918. GB 5, s. 404.
186 GB 5, s. 322.
187 GB 5, s. 329.
188 Bkz. Lenin, W. I., Eserler. Cilt 28, s. 137.
189 Lenin, W. I., Krieg oder Frieden? Eserler. Cilt 27, s. 24.
190 Die russische Tragödie. GW 4, s. 389.
191 Brennende Zeitfragen. GW 4, s. 278.
192 A.g.y., s. 277.
193 Lenin, W. I., Eserler. Cilt 28, s. 152.
194 Liebknecht, Karl, Das Fazit von Brest. Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt IX. Berlin 1982, s. 440.
195 Bkz. GW 4, s. 385.
196 Die Russische Revolution. Eine kritische Würdigung. Rosa Luxemburg kalıtından. Yayınlayan ve önsöz Paul Levi, yayın yeri belirsiz, 1922, s. III/IV.
197 Rosa Luksemburg: Rukopis o russkoi revoluzii (Vstupelnaya statya Ja. S. Drabkina). Voprossi istorii (Moskova), No. 2, Şubat 1919, s. 3-33.
198 25 Temmuz 1918. GB 5, s. 404.
199 [1918 Temmuz sonu veya Ağustos]. GB 6, s. 205.
200 Bkz. Julian Marchlewski'ye, 30 Eylül [1918]. GB 6, s. 210.
201 Stefan Bratman-Brodowski'ye, 3 Eylül [1918]. GB 6, s. 207.
202 GB 6, s. 209.
203 Bkz. GB 6, s. 209.
204 Bkz. Zur russischen Revolution. GW 4, s. 332.
205 A.g.y., s. 334.
206 Bkz. A.g.y., s. 334.
207 A.g.y., s. 364.
208 A.g.y., s. 365.
209 A.g.y., s. 338.
210 A.g.y., s. 341.
211 A.g.y., s. 363.
212 A.g.y., s. 362.
213 Bkz. A.g.y., s. 363.
214 A.g.y., s. 359.
215 A.g.y., s. 360.
216 Bkz. Rosa Luxemburg und die nationale Frage. Materialien einer Tagung. Potsdam 1993.
217 GW 4, s. 367.
218 A.g.y., s. 355.
219 Bkz. A.g.y., s. 359.
220 A.g.y., s. 359.

# Ayaklanma
## Kasım 1918 – Ocak 1919



### Artık çok sürmez

Rosa Luxemburg 12 Eylül 1918'de Sophie Liebknecht'e yazdığı bir mektupta "Doğu ve Batı hakkında herhalde aşağı yukarı aynı veya benzer şeyler düşünüyor ve hissediyoruz" diye yazdı. "Görünen o ki, insan mantığı hâkim olana değin, meselelerin karmaşıklığı en olanak dışı sınırları bile zorlamak niyetinde."[1] Kendisini oyalamak için botanik üzerine kitaplar ve 16. ve 17. yüzyıl Alman edebiyatından parçalar okuyor, fakat çoğunlukla *Rus Devrimi* ile *Savaş, Ulusal Sorun ve Devrim* başlıklı çalışmalarına ve başka metinlere yoğunlaşıyordu; çünkü özgür olur olmaz derhal faaliyete geçebilmek için sağlam bir temel yaratmak gayretindeydi. Ayrıca bu haftalar içerisinde I. ve II. Enternasyonal'in tarihi üzerine şimdiye değin yayınlanmamış ve sayısız karalama, ekleme, işaret ve kenar notları içeren bir taslak da oluştu. Kısmen kurşunkalemle, kısmen de mürekkeple üç ayrı türde kâğıda yazılmış olan metin, toplam 32 A5 sayfası uzunluğunda. İlk sayfanın üstünde şu tür notlar alınmış: "Entern. ve Tarihi 1. 1864. 2. 1889. 1 Mayıs kutlaması. Kurumlar... Barış. 'Savaştan sonra' Parti kongresi."[2]

Çalışmada Rosa Luxemburg'un zaman zaman üstü kapalı dile getirilmiş düşünceleri, her iki Enternasyonal'in yola koyuluşu ve çöküşü arasında yaşanan çatışmalara, savaş sonunda emperyalist güçlerin takındığı tavra, Rus devrimi ve olası bir Avrupa devrimine karşı gösterilen direncin çeşitli tezahürlerine duyduğu öfkeyi yansıtıyor. Bir çözüme ulaşmamış uluslararası sorunların en önemli üçünün ulusal sorun, sömürgelerin geleceği ve demokrasi yaklaşımları olduğunu belirtiyor; endişe içerisinde kapitalist toplumun savaştan sonraki kaosun üstesinden gelemeyeceği öngörüsünde bulunuyor ve felaketin bertaraf edilmesine yönelik önerilerini madde madde sıralıyordu: "1. Ekonomik sorun. Korkunç miktarda üretim aracı savaşta yok edildi: Demir ve çelik, her türlü hammadde, bakır, motor ve gemiler, dev bir ekim alanı ve çayırlar, hem de en verimli bölgelerde. Avrupa iş-

çilerinin vasıflı ve teknik eğitimli ana gövdesi, onlarca yıllık kültürün ürünü, katledildi –aynen yeni nesil, bir sonraki nesil gibi. Geriye kalanlar büyük ölçüde sakatlanmış durumda. Yani işgücü kökten çöküntüye uğradı. Köy işletmeleri her yerde bakımsız ve harap durumda. İlk önce şunlar yaşanacak: Eğitimli işgücü yokluğu, hammadde sıkıntısı ve aynı zamanda hem hammadde yokluğu hem de savaş endüstrisinin tasfiyesi nedeniyle, savaştan akın akın dönen kitleler için işsizlik. Korkunç bir genel ekonomik kriz ve dünya çapında açlık, doğrudan tehditler. Ayrıca: Halk sağlığının ürkütücü bir düzeyde bozulması, ölüm oranlarında artış, nüfusun hızla gerilemesi, fiziksel bozukluklar, salgın hastalıklar." Sayfanın sol tarafına şu not alınmış: "Eskiden her savaştan sonra ekonomik kalkınma başlardı. Bu kez durum farklı!" Metin şöyle devam ediyor: "Kapitalist anarşi bu durumla baş edemez. Kısa süre içerisinde anarşiye ve genel çöküşe götürür. 'Devlet ekonomisi' savaşta şu biçimlerde sahne aldı: 1. Olağanüstü halin süreklileştirilmesi. 2. Klasik olarak, karaborsa ve gıda vurgunculari için yeşerme ortamı. 3. Kitlelerin açlığa terk edilmesi. Toplumu ancak özel mülkiyetle, kâr hırsıyla ve 'ulusal' sınırlarla engellenmemiş, geniş kapsamlı ve radikal toplumsal önlemler kurtarabilir.

Şimdiye kadar kullanılmamış tarım arazilerinin değerlendirilmesi, büyük toprak mülkiyetine son verilerek tarımsal verimliliğin en üst aşamaya çıkartılması, çalışabilecek nüfustan üretimde yararlanılması, büyük özel ormanların, av alanlarının ve aile, kilise ve manastır topraklarının kamusal kullanıma devredilmesi. Uygun sağlık koşulları sağlanarak kadın işgücünden faydalanılması ve savaştan geriye kalan erkeklerin azalan çalışma kapasitesi göz önünde bulundurularak çalışma koşullarının derhal ve kapsamlı bir şekilde yeniden düzenlenmesi. Şehirlerin yeniden inşasını ve şehir ile tarımın birleştirilmesini gerektiren bir iskân reformu! Salgın tehdidi karşısında sağlığın devletleştirilmesi! Lüks üretime ve silah üretimine son verilmesi.

2. Mali sorun. Tüm devletler eşi benzeri görülmemiş bir borç yüküyle savaştan çıkıyor –hem galip hem mağluplar, hem savaşa katılanlar hem tarafsız kalanlar. Kapitalist devlet, mali sermaye ve silah sermayesinin, banka sermayesinin elinde. Almanya'da yerli, Fransa ve İngiltere'de yabancı sermayenin. Bu borç yükü ne olacak? Kitlelerin vergilendirilmesi? Yapamazlar. Sermayenin vergilendirilmesi? Kapitalist devlet buna hiçbir zaman kalkışamaz. İngiltere'de kısmen, fakat buna karşılık Hindistan'la vs. telafi edilir. Bu kamu borcu bugünden itibaren tüm gelirleri yiyip bitirecek. Peki, ekonominin yeniden inşası? Tam da en büyük sorumluluğun devlete düştüğü bir sırada. Ayrıca savaş kötürümlerinin, dul ve yetimlerin bakımı! Tazminatların iptal edilmesi, devletlerin varlığını sürdürebilmesi için birinci önkoşul, fakat özellikle bu çıkış yolu imkânsız.

3. Ulusal sorunlar. Hukukun yeniden tesis edilmesi hangi yıl başladı? 1871 ile mi? Fakat Polonya bu durumda 1772 yılına dayanıyor! İrlanda'da durum ne? Veya Hindistan? Filipinler? Çin'de kiralanan topraklar? Cezayir ve Tunus? Sömürgeler sorununun tümü? Ayrıca: Uluslar birbirleriyle nasıl barıştırılacak? Çin ve İran'a ne olacak, rahat bırakılacaklar mı? Ve Birleşik Devletler'deki siyahlar?

4. Barış sorunu, silahsızlanma. Silah sanayi sermayesi savaşta en büyük sermaye grubu oldu. Savaşta boşa harcanan tüm zenginlik orada birikti! İngiltere ve Amerika, militarizmlerini daha yeni oluşturdu. Japonya tedarikçi olarak çok büyüdü. Militarizmin tekniği 'küçük işletmeler'le bağdaşmıyor. Üretimde 'biraz anarşi' ne kadar mümkünse (mümkün değilse), 'biraz militarizm' de o kadar mümkün (mümkün değil). Aynı silah endüstrisi sermayesi şimdi (doğrudan ve bankalar aracılığıyla) devletin baş alacaklısı. Militarizm politik olarak da artık koz niteliğinde, özellikle Birleşik Devletler'de, Wilson'un evinde. Türkiye'nin paylaşımı. Alman sömürgelerinin paylaşımı. Japonya'nın tazmini. Güç dengelerinin önemli oranda kayması. Yeni rakipler: İngiltere ve Amerika. İngiltere, Amerika ve Japonya.

Tüm bunlardan tek bir çıkış yolu var: Sosyalizm!

Aynı bir toprak kayması gibi, durdurulması imkânsız; bir kaya parçası, peşinden diğerini sürüklüyor. Eski Avrupa temellerinden sarsılıp kendi içine çöküyor ve onunla birlikte eski burjuva dünyası da. Geriye enkazdan başka hiçbir şey kalamaz ve bu enkazın içinden sosyalist toplumdan başka hiçbir şey çıkamaz.

Doğu, batı ve kuzey sarsılıyor, imparatorluklar parçalanıyor, tahtlar un ufak oluyor..."

"Barış sorunu" üzerine yine aşağılayıcı ve alaycı bir tavırla şu notları alıyordu: "Yeni ulus devletler (K. K.'nın teorisine göre ulusal demokrasiler). Bu 'demokrasi'nin altındaki çapanoğlu, Ukrayna, Finlandiya, Baltık ülkeleri ve Polonya'da görüldü. Bu civcivlerin boyunları, daha tüyleri çıkmadan koparılmalı."[3]

Maddeler halindeki bu çalışma, Rosa Luxemburg'un dile getirilen tüm sorunlar üzerine temel tezlerini içeriyor. Savaş süresince birçok makale ve yazıda sosyal demokrasinin ve Enternasyonal'in krizi üzerine geliştirdiği düşünceler, burada savaş sonrası dünyada öngördüğü politik durumla bağlantılı olarak bir kez daha özetlenmiş durumda.[4]

Rosa Luxemburg 14 Eylül'de Adolf Geck'e "Oturuyor, çalışıyor, okuyor ve bekliyorum"[5] diye yazmıştı. 3 Ekim'de Prens Max von Baden yeni şansölye olarak atandı. SPD'nin iki başkanından birisi olan Philipp Scheidemann ve Alman Sendikaları Genel Komisyonu 2. Başkanı Gustav Bauer, bakanlık

müsteşarı olarak hükümete katıldı. Rosa Luxemburg hükümet değişikliğini takiben gündeme gelen aftan dolayı umutlandı ve yeni şansölyeye bir telgraf çekti. Yanıt yerine, muhtemelen "tedbir amaçlı tutuklama" sırasında verilen cezalardan birisiyle ilgili olarak, yeni bir tutuklama kararı[6] aldı. Avukatının yeni itirazlarından bir beklentisi yoktu. 1 Kasım'da avukatına yazdığı kısa cümledeki sabırsızlık ve hoşnutsuzluk kendisini hemen belli etmekteydi: "Yakında serbest kalacağım varsayımından hareketle kitaplarımı vs. paketledim, sandıkları kapattım ve şimdi oldukça rahatsız bir ortamda oturuyorum."[7]

Bu gerilimli ortamda Rosa Luxemburg mektup yazmakta zorlanıyordu. Görevli memurlar nedeniyle zaten açıkça konuşulamadığı için, ziyaretçi kabul etmeye de pek istekli değildi. Tek hedefi yeniden özgür olmaktı. Wilhelm Dittmann, Kurt Eisner ve Karl Liebknecht bu arada serbest bırakılmıştı. Hiçbir gelişme olmadığı için, avukatının yeni itirazlarından bir beklentisi kalmamıştı. 4 Kasım'da Mathilde Jacob'a kaderine boyun eğmiş bir ruh haliyle şunları yazdı: "Lütfen evimdeki temizlik için kendinizi yormayın. Acelesi olmadığını görüyorsunuz. Ağır kitap sandıklarını yavaş yavaş göndermek isterdim, fakat evde onları teslim alacak hiç kimse yok ki..."[8] Tüm bunların üstüne haksız bir kira artışına da sinirlenmişti ve "Südende'deki sevgili yuva"sını kaybetmek istemiyordu. 7 Kasım'da Mathilde'ye üzüntülerini bildirdi: "Zavallıcık, evim sizin için tam bir baş belası oldu!"[9] Aynı gün Mathilde Wurm'dan bir mektup aldı: "Sevgili Rosacığım, gazeteyi her gün senin serbest bırakıldığını okumak umuduyla açıyorum ve hevesim her gün kursağımda kalıyor. Şu andaki demokratik hükümetimiz o kadar şahane ki, hâlâ bir af yasamız bile yok ve senin tutukluluk durumun sürüyor. Özgürlüğünün gasp edilmesi sana çok acı veriyor olmalı!"[10]

### *C'est la révolution*

7 Kasım akşamı hapishane müdürü Rosa Luxemburg'a özgür olduğunu bildirdi ve ertesi gün Rosa Luxemburg nihayet zindandan çıkabildi.[11] Bahriyelilerin ayaklanmasıyla 3 Kasım'da Kiel'de başlayan devrim, bu esnada Almanya'nın pek çok bölgesine yayılmıştı. 8 Kasım'da Breslau'da da gösteriler düzenlendi ve Rosa Luxemburg bunlara katılmakta bir an olsun tereddüt etmedi. Nakliye işçilerinin Roß Meydanı 23 adresindeki bürosunda Breslau şehir ve eyalet parlamentosunun sosyal demokrat üyesi Paul Löbe'ye kendisine her zaman ulaşabileceğini bildiren bir mektup yazdı ve Dom Meydanı'nda göstericiler önünde konuşacağı için kısa bir görüşme talep etti.[12] Sendika binasının girişinde buluştuklarında, savaşın ve askeri diktatörlüğün sona ermesinden duydukları sevinçle kucaklaştılar.

Rosa Luxemburg geçici olarak, Breslau hapishanesinde kaldığı süre içerisinde yemeğini tedarik etmiş olan Schlich ailesinin yanına yerleşti. Siviller için tren olmadığından dolayı, Berlin'e nasıl ulaşacağı henüz belli değildi.

9 Kasım sabahının erken saatlerinde Württemberg monarşisinin işçi ve askerler tarafından devrildiği duyuldu. Clara Zetkin Stuttgart'ın Schloß Meydanı'nda coşkuyla karşılanmış ve göstericilere hitaben bir konuşma yapmıştı. Spartaküs Grubu ve USPD, buradaki İşçi ve Asker Sovyeti'nde* ve Edwin Hoernle, Fritz Rück, August Thalmeier ve Jacob Walcher gibi isimlerin de yer aldığı İcra Komitesi'nde şimdilik çoğunluktaydı. Böylesi haberler Rosa Luxemburg'un sabırsızlığını artırıyordu; bir an önce devrime dâhil olması ve bunun için de Berlin'e gitmesi gerekiyordu.

9 Kasım'da Berlin'deki Spartaküs Grubu ve devrimci sözcülerin İcra Komitesi mücadele çağrısı yaptı ve bildirilerle monarşinin yıkılması, sosyalist bir cumhuriyetin kurulması, hükümetin işçi ve asker sovyetlerinin temsilcileri tarafından devralınması ve Rus Sovyet Cumhuriyeti ile derhal temasa geçilmesi talebinde bulundu.[14] Yüz binlerce insan grev çağrısına uydu ve gösteriler düzenleyip polis ve subayların silahlarına el koydu, polis karakollarını işgal etti, garnizonlara saldırdı ve politik tutukluları kurtardı. Ekim affı kapsamına alınmamış olan Leo Jogiches, şimdi Paul Levi tarafından Moabit hapishanesinden çıkartılmıştı.

9 Kasım gününün öğlen saatlerinde Berlin, devrimci işçilerin elindeydi. Kayser II. Wilhelm tahttan çekildi ve Şansölye Prens Max von Baden, Kurucu Meclis seçimleri yapılacağını ilan etti. SPD'nin iki başkanından birisi olan Friedrich Ebert, Prens Max von Baden tarafından yeni şansölye ilan edildi ve "itidal ve düzen" çağrısında bulundu. Fakat eski rejimin son kırıntılarını kurtarma çabaları başarılı olmadı. Almanya'nın egemenleri, artık devrimi durduramıyordu.

Karl Liebknecht göstericilerin başında Saray'a yürümüş ve Saray'ın Berlin İşçi ve Asker Sovyeti'nin koruması altında olduğunu açıklamıştı. "Barışı elde ettik. Şu anda barış yapıldı. Eski olan artık yok. Yüzyıllardır burada yaşayan Hohenzollern hanedanının iktidarı geride kaldı. Bu saat itibarıyla özgür Almanya sosyalist cumhuriyetini ilan ediyor ve dört gün önce hakaretlerle buradan kovulan Rus kardeşlerimizi selamlıyoruz."[15] Alman hükümeti 5 Kasım'da Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkileri kesmişti.

Aynı gün Philipp Scheidemann, Reichstag binası önünde özgür Almanya cumhuriyetini ilan etti; orada toplanan kalabalık tarafından bu kara-

* Birinci Dünya Savaşı ertesinde Almanya'da devrimciler kimi şehir ve eyaletlerde geçici olarak iktidarı ele geçirmiş, bu süreçte kurulan devrimci taban örgütlenmelerine ve cumhuriyetlere, Rus devriminden esinle, konsey anlamına gelen sovyet adı verilmişti –*çev.*

ra zorlanmıştı ve devrimin bundan sonraki gidişatında SPD etkisini güvenceye almak istiyordu. İşçi ve askerlerin çoğu, monarşinin yıkılmasıyla ve Halk Temsilciler Kurulu'nun (USPD'den Emil Barth, Wilhelm Dittmann ve Hugo Haase, SPD'den ise Friedrich Ebert, Otto Landsberg ve Philipp Scheidemann) oluşturulmasıyla birlikte politik iktidarın ele geçirildiğini ve sosyalizm yolunun açıldığını sanmaktaydı. Ancak Halk Temsilciler Kurulu'nun 12 Kasım tarihli hükümet programı, kapitalist toplum düzeninin temellerine dokunmuyordu.

Rosa Luxemburg hâlâ Breslau'dan ayrılamıyordu. Mathilde Jacob'dan telefonla sürekli olarak olayların gidişatını öğreniyor ve "kurtulmak" için sabırsızlanıyordu. Leo Jogiches Rosa Luxemburg'un 10 Kasım'da, Breslau ile tren bağlantısı yeniden sağlanan Frankfurt/Oder'den arabayla alınmasına karar verdi. Fakat el koyulmuş eskortlu askeri araçlarla Frankfurt/Oder'e ulaşmak için girişilen iki deneme sonuçsuz kaldı. Berlin'in banliyölerinden öteye geçmek mümkün olmadı.

Bu arada Rosa Luxemburg şansını tıka basa dolu bir trende tek başına denedi ve Mathilde Jacob'un hatırladığına göre 10 Kasım'da saat 22 sularında Berlin'in Schlesischer Bahnhof istasyonuna ulaştı. Önce Mathilde'nin annesine gitti[16], sonra aynı Karl Liebknecht gibi Anhalter tren istasyonu karşısındaki 'Exzelsior' oteline yerleşti. Aynı günün geç saatlerinde Mathilde Jacob ile birlikte, Karl Liebknecht, Leo Jogiches, Wilhelm Pieck ve Spartaküs Grubu'nun diğer yöneticilerinin toplanmış olduğu *Berliner Lokal-Anzeiger*'in (Berlin'de çıkan yerel bir gazete –*çev.*) binasına vardılar.

Gazete binası ve matbaası 9 Kasım'da Spartakistler ve silahlı denizci ve askerler tarafından işgal edilmişti. Henüz işgal akşamında Hermann Duncker ve Ernst Meyer yönetiminde *Rote Fahne*'nin (Kızıl Bayrak) ilk sayısı çıkartıldı. Spartaküs Grubu'nun yayın organı *Kızıl Bayrak*, 10 Kasım'da işçi ve askerleri sovyet seçimlerine çağırdı. Çağrıda devrimin sürdürülmesi doğrultusunda şu görevler sıralanıyordu: Polis ve subayların silahsızlandırılması; halkın silahlandırılması; tüm resmi dairelerin ve askeri komuta merkezlerinin işçi ve asker sovyetlerinin sözcüleri tarafından devralınması; Reichstag ve tüm parlamentoların ve mevcut hükümetin feshedilmesi; tüm hanedanlıkların ve eyalet yönetimlerinin ortadan kaldırılması; cumhuriyetin birliğinin sağlanması; hükümetin seçilecek olan Berlin İşçi ve Asker Sovyeti tarafından devralınması; kardeş sosyalist partilerle ilişkilerin tesis edilmesi ve 5 Kasım 1918'de bir provokasyon nedeniyle sınır dışı edilen Sovyet Rusya Büyükelçiliği'nin geri çağrılması.[17]

Spartaküs Grubu tüm devrimci kitlesel toplantılarda bu taleplerin en önemlilerini içeren bir kararın onaylanması tavsiyesinde bulundu ve Rosa

Luxemburg'un Almanya Merkezi İşçi ve Asker Sovyeti'ne seçilmesini önerdi. Karar tasarısı şu sözlerle son buluyordu: "Rosa Luxemburg'un şahsında, Batı ve Doğu Avrupa'nın yüz binlerce erkek ve kadını uğruna emperyalizme karşı özgürlük mücadelesinin düşünsel silahlarını hazırlamaya katkı koyan ve bu nedenle egemen sınıfların can düşmanı olarak son ana kadar zindanlarda tutulan kadını selamlıyoruz."[18]

Hermann Duncker'in anlattığına göre, Rosa Luxemburg *Kızıl Bayrak*'ın hazırlandığı binaya geldiğinde, "orada başka bir hava esmeye başlamıştı". "Beyefendilerin ve tüm personelin daha bir gün önce proletaryanın devrimci iradesi karşısında gösterdiği itaat, yerini giderek artan bir direnç ve sabotaj eğilimine bırakmıştı." Burjuva basın baronlarının şikâyeti üzerine "devrim hükümeti" gazetenin eski sahiplerine geri verilmesine, yani karşıdevrimci zehrini serbestçe akıtmaya devam etmesine hükmetti. "Bunun üzerine Rosa Luxemburg tüm çalışanların önünde öylesine etkili ve coşkulu bir konuşma yaptı ki, çalışanlar cephesinden çıkan zorluklar son buldu ve *Kızıl Bayrak*'ın ikinci sayısı baskıya verilebildi."[19]

11 Kasım'da Exzelsior otelinde Spartaküs Birliği kuruldu. Wilhelm Pieck'in hatırladığına göre Leo Jogiches "o güne kadar Enternasyonal Grubu (Spartaküs Grubu) olan ismimizin 'Spartaküs Birliği' olarak değiştirilmesini" önerdi. "Fakat Birlik henüz bir parti değildi ve üyeleri örgütsel açıdan Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'ne dâhildi, yani bu parti içerisinde ayrı bir propaganda topluluğuydu. Taraftarlarımıza Spartaküs Birliği'ne aidiyetin somut bir sembolü olarak ajitasyon kartları bastırıldı ve 50 Fenik'e dağıtıldı, ancak sürekli aidat talep edilmedi. Bu durum elbette USPD içerisinde eninde sonunda çatışmalara yol açacaktı. Fakat Rosa Luxemburg Spartakist yoldaşların görüşlerini parti içinde yaygınlaştırmak ve derhal yeni bir parti kurmak zorunda kalmamak için USPD'de kalmalarını yararlı bulmaktaydı. [...] Spartaküs'ün merkezi yönetimi başta Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring ve Leo Jogiches olmak üzere on üç yoldaştan oluşmaktaydı. Merkezi yönetime yukarıdakilerin yanı sıra Ernst Meyer, Hermann ve Käte Duncker, Wilhelm Pieck, Hugo Eberlein, August Thalmeier, Paul Levi, Willi Budich ve Paul Lange de dâhildi."[20]

Rosa Luxemburg aynı Leo Jogiches ve Clara Zetkin gibi USPD içerisinde kalma yanlısıydı. Clara Zetkin, Rosa Luxemburg ile 16 Kasım'da yaptığı bir telefon görüşmesini şu şekilde özetledi: "Ayrılmanın kaçınılmaz hale gelmesi olasılık dâhilinde, hatta belki kuvvetle muhtemel. Fakat o halde bunu, yığınlar üzerindeki etkimizin en güçlü olduğu koşullarda gerçekleştirelim; yani ayrılmayı örgütlerin küçüklüğü veya büyüklüğü tartışması olmaktan çıkartıp, daha geniş proleter yığınlara ulaşabileceğimiz koşullarda. Şu anda bu koşullar mevcut değil. Ayrılma neredeyse hiç fark edilmeyen, anlaşıl-

mayan ve kitlelerde yankı bulmayan bir olay olur ve yönetici kadrolarımızın bilinen zayıflığı nedeniyle kitlelere ulaşmamız büyük ölçüde zorlaşır."[21]

Spartaküs Birliği'nin merkezi bürosu başta Wilhelm Sokağı 114 adresindeydi, fakat kısa süre sonra Rus telgraf acentesinin Friedrich Sokağı 217'deki eski bürosuna taşındı. *Kızıl Bayrak*'ın yayın kurulu Wilhelm Sokağı'nda kaldı. Örgüt, gönüllü bağışlarla finanse ediliyordu. Spartaküs Birliği Berlin'in dışında Bavyera, Braunschweig, Chemnitz, Dresden, Hessen, Frankfurt/Main, Leipzig, Magdeburg, Aşağı Ren, Kuzey Batı, Yukarı Silezya, Doğu Prusya, Ruhr Havzası, Stuttgart, Thüringen ve Wasserkante'de de etkiliydi.

Rosa Luxemburg 11 Kasım tarihli toplantıda en güncel görevler olarak günlük bir gazetenin, haftalık *Enternasyonal* dergisinin ve gençler, kadınlar ve askerler için gazetelerin çıkartılmasını ve bir basın-yayın dağıtımının kurulmasını sıraladı.[22] Ancak o an için en önemlisi, *Kızıl Bayrak*'ın yayınlanmasını sürdürebilmekti.

Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht 11 Kasım'da *Kızıl Bayrak* yayın kurulundaki faaliyetlerine başlamak istediklerinde, provoke edilmiş dizgi ve baskı çalışanları bir işletme toplantısında protestolara girişti. Bu olaylar sırasında ikisi de neredeyse yeniden tutuklanıyordu. Scherl Yayınevi, İcra Kurulu'nun "Bayan R. Luxemburg'un sorumluluğunda (vekili E. Meyer) çıkan günlük gazete *Kızıl Bayrak*'ın basılması ve baskı ve dağıtım için gerekli olan donanımın kullanıma sunulması"[23] doğrultusundaki kararnamesini yerine getirmedi. Rosa Luxemburg'un, yayıneviyle ticari bir sözleşme temelinde gazetenin baskısını garantiye alma çabaları da başarılı olmadı.[24] Hükümet işgal altındaki gazetelerin serbest kalmasını kararlaştırdı ve bunları askeri koruma altına aldı. Scherl Yayınevi'nin provoke edilmiş işçileri *Kızıl Bayrak*'ı basmayı reddettikleri için toplam 16.000 Mark ödeme aldılar. Bu redde karşı sesini yükselten herkes işten çıkartıldı.[25]

Spartaküs Birliği baskı imkânını büyük zorluklar sonucunda Königgrätzer Sokağı 40/41 adresindeki Arthur Lehmann matbaasında buldu ve *Kızıl Bayrak* bir hafta aradan sonra 18 Kasım'da yeniden çıkartılabildi. Matbaa sahibinin oğlu, savaş sonrasında çok kısıtlı olan ve Spartaküs Birliği tarafından temin edilen kâğıdın sarfiyatını denetliyordu. Kâğıdın ne şekilde kullanıldığını bizzat denetleyen Rosa Luxemburg ile her gün karşılaşmaktaydı. "Rosa Luxemburg'un omuzlarında ne kadar fazla yük taşıdığından o zamanlar pek fazla haberdar değildim, fakat oldukça gergin olduğunu pekâlâ fark edebiliyordum. Her karşılaştığımızda nasıl olduğumu sorması, hatta çoğu zaman cesaretlendirici birkaç kelime bulması bu nedenle beni etkiliyordu."[26]

Rosa Luxemburg 17 Kasım'da, ertesi gün *Kızıl Bayrak*'ta basılacak olan

"Başlangıç" ve "Eski Oyun" başlıklı makaleleri yazdı ve bu makalelerde, varılan noktadan dolayı hayallere kapılmaya karşı uyardı. Spartaküs Birliği'nin darbeci ve anarşist olduğu şeklindeki yaygın söylentileri en adi iftiralardan beslenen iğrenç bir provokasyon olarak mahkûm etti. Bilinçli kitlelerin öfkesi kraliyet ahırlarına, pastanelere ve korkak dar kafalılara değil, kamuoyunu arsız yalanlarıyla zehirleyen ve halkı Spartaküs Birliğine karşı kışkırtan "Scheidemann, Ebert, Otto Braun, Bauer, Legien ve Baumeister gibi uşak sosyal demokratlara" yönelecek ve bu da "burjuva gericiliğinin ve Prens Max'ın dostlarını, kapitalist sömürünün muhafız birliklerini, karşı-devrimin pusuya yatan ileri karakolunu, üstüne koyun postu geçirmiş kurtları silip süpürecekti!"[27]

Rosa Luxemburg *Kızıl Bayrak*'ın yine gazete piyasasında olmasından dolayı hoşnuttu ve geldiğinden beri yalnızca telefonla görüştüğü veya telgrafla haberleştiği Clara Zetkin'e 18 Kasım'da bir mektup yazdı. "Canım, aceleyle yalnızca birkaç satır. Trenden indiğimden beri ayağımı henüz evime atamadım. Düne kadar sürekli *Kızıl Bayrak*'ın peşinde koşturup durduk. Çıkacak mı, çıkmayacak mı? Nihayet çıktı. Ona sabır göstermen lazım, teknik açıdan henüz tam hazır değil, hepsi zamanla olacak. Fakat özellikle içerikle ilgili yorumunu öğrenmek istiyorum. Tamamıyla aynı fikirde olduğumuzu düşünüyor ve bundan dolayı mutluluk duyuyorum."[28] Sanatoryumda bulunan Franz Mehring'e yazdığı bir mektupta onun da *Kızıl Bayrak* hakkındaki görüşlerini sordu.[29]

Yeni gazete, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un ortaklaşa sorumluluğundaydı. Alfred Merges başka Spartaküs üyeleriyle birlikte ikisinin korumalığını üstlenmişti. "Fiziksel açıdan zayıf ve küçük Rosa'nın gücü bana insanüstü görünüyordu" diye yazdı. "Bu denli kırılgan görünmesine rağmen, üstlendiği tüm görevleri sağlam iradesiyle zamanında yerine getiriyordu. Karl bir toplantıdan gelir gelmez, oturup durumu görüşüyor ve toplantıya merkezdeki diğer yoldaşlarla devam ediyorlardı. Bir sonraki ana makalenin çatısı böyle belirleniyordu."[30]

Rosa Luxemburg 1918 yılının Kasım ayında kendisini tümüyle *Kızıl Bayrak* işlerine verdi. Clara Zetkin'e 29 Kasım'da şu satırları yazdı: "Sana anlatmak istediğim ne kadar çok şeyin olduğunu ve burada nasıl yaşadığımı bir bilseydin –cadı kazanında gibi! Dün gece saat 12'de ilk kez evime geldim. Bunun tek nedeni, ikimizin –Karl [Liebknecht] ve ben– çevredeki (Potsdam Meydanı ve Anhalter tren istasyonu çevresi) tüm otellerden çıkartılmamızdı!"[31] Fakat işler mükemmel ilerliyordu.

Rosa Luxemburg yapabileceğinin en fazlasını yapmak zorundaydı. Mizanpaj denetiminden sorumlu olması nedeniyle, her gün gece yarısına kadar *Kızıl Bayrak*'ın basıldığı matbaada kalıyordu. Bu işte ona Paul Levi, Au-

gust Thalmeier ve Fritz Rück yardım etmekteydi. Kâğıtla ilgili olarak sürekli sorun çıkıyordu. Daha güncel konulara değinebilmek için gazeteyi altı sayfaya genişletmek veya günde iki kez çıkarmak istiyordu. En yeni haberler çoğunlukla saat 22 veya 23 civarında geliyordu. Rosa Luxemburg'un okunaklı el yazısıyla yazdığı makaleleri temize çeken genç yoldaş Frieda Alice, saçları kırlaşmış ve gergin yüzlü kadını ilk kez görünce korkmuştu: "Ne! Bütün bu büyük düşünceler bu garip kadının kafasından mı çıkıyor?"

*Kızıl Bayrak* için harcanan tüm bu emek sonuçsuz kalmadı. Rosa Luxemburg yayının Bağımsız Sosyal Demokratlar'daki (USPD) yankısıyla ile ilgili olarak Clara Zetkin'e şunları yazdı: "*Kızıl Bayrak*, Berlin'in tek sosyalist gazetesi. *Özgürlük* [USPD'nin yayın organı] herkeste büyük bir hayal kırıklığı yaratıyor. Geçenlerde hem partinin Berlin Merkezi Yönetim Kurulu toplantısında, hem de Basın Komisyonu'nda *Özgürlük* sert bir şekilde eleştirilmiş ve *Kızıl Bayrak* örnek gösterilmiş. Yalnızca Haase ve Hilferding (gazetenin sorumlusu) *Özgürlük*'ü zayıf bir şekilde savunabildi. Däumig, Eichhorn vs. bizimle aynı zeminde olduklarını söylüyorlar, aynı Ledebour, Zietz, Kurt Rosenfeld ve kitleler gibi!"[32]

### İnsanın dişlerini gıcırdatası geliyor

*Kızıl Bayrak* 18 Kasım'dan itibaren kitlesel eylem çağrısında bulunmuştu. Spartaküs Birliği tarafından organize edilen toplantıların ilki 21 Kasım'da yapıldı. Karl Liebknecht, Paul Levi ve Wilhelm Pieck'in yanı sıra Rosa Luxemburg da konuşmacılar arasındaydı. Neukölln Pasajı Toplantı Salonu'nda konuşmasını yaparken o denli büyük bir kalabalık toplanmıştı ki, ikinci bir toplantı düzenlenmesi gerekti. Rosa Luxemburg coşkulu bir alkışla karşılandı ve konuşmasında, o güne değin elde edilen kazanımları, diğer partilerin tutumunu, karşı-devrim tehlikesini ve önlerinde duran görevleri değerlendirdi. Scheidemann'cılara yönelik eleştirisi tam destek buldu. Tartışmalarda Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'a karşı sürdürülen kışkırtmalar mahkûm edildi ve Spartaküs Birliği'nin pozisyonu vurgulandı. Rosa Luxemburg konuşmasının sonunda sosyalizmin yalnızca proletaryanın çoğunluğu tarafından kurulabileceğini açıkladı. Toplantı, sosyal devrim lehine atılan sloganlarla, iyimser bir havada sona erdi.[33]

Kasım Devrimi sırasında, bölünmüş işçi hareketi içinde süren tartışmaların ana konusu, kurucu meclis ile ilgili alınacak tavırdı. Kurucu meclis, Almanya'nın onlarca yıllık parlamento deneyimi temelinde, despotça yönetilen Rusya'ya kıyasla farklı bir konuma sahipti. Rosa Luxemburg 20 Kasım tarihli *Kızıl Bayrak*'ın baş makalesinde kurucu meclisin bir fırsat değil, prensip sorunu olduğunu, sosyalizmin kendisini gerçekleştirmesi anlamına geldiğini açıkladı. Ebert, Haase ve diğerlerinin, yeterince savaş ve şiddet

yaşandığı ve Almanya'nın bundan sonraki toplum düzeni hakkında kararı kurucu meclisin vermesi gerektiği görüşlerine karşı, egemen sınıf olan burjuvazinin tüm ekonomik ve toplumsal iktidar aygıtlarını elinde tuttuğunu ve sıradan bir parti gibi parlamento tarafından alaşağı edilemeyeceğini savundu. Aynı Fransız Devrimi'nde burjuvazinin kendi sınıf örgütü olarak kurucu meclisi yaratması gibi, proletarya da devrim sonrasında kendi politik iktidar aygıtını, "şehir ve tarım proletaryasının temsilcisi olarak işçi parlamentosunu" yaratmalıydı. Kurucu meclis, küçük burjuvazinin "milli birlik" ve burjuva devletinin "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" hayallerinin eskide kalmış bir aksesuarından başka bir şey değildi.

Rosa Luxemburg'a göre kurucu meclisten yana olan herkes devrimi "bilinçli veya bilinçsiz olarak burjuva devrimleri dönemine" geri götürüyordu ve "ya burjuvazinin maskeli bir ajanıydı, ya da küçük burjuva ideolojisinin bilinçsiz bir taraftarı".[34]

Rosa Luxemburg işçi ve asker sovyetleri yanlısı tavrıyla devrimin sürdürülmesini, aşamalı olarak toplumsal devrime geçilmesini ve sosyalist seçeneğe yönelmeyi savunmaktaydı.

Aynı sosyal demokrat çoğunluğun liderleri gibi USPD'nin sağ kanadı da kurucu meclisi bir an önce toplama eğilimindeydi. *Özgürlük*'te birbiri ardına, sovyetlerin er ya da geç kurucu meclisin gerisinde durması gerektiğini savunan makaleler yayınlanmaktaydı. Örneğin Rudolf Hilferding 18 Kasım'da Alman işçilerinin "sosyalizmin düşünce okulunda eğitim görmüş olduğunu" ve bu nedenle seçimlerde yenilgi almayacağını yazdı. Sınırsız bir sovyet diktatörlüğünün devam etmesi, iç savaşa yol açardı.[35] Karl Kautsky de "Kurucu Meclis ve Sovyet Meclisi" başlıklı makalesinde, sovyetlerin proletaryanın bir mücadele örgütü olduğu ve bu nedenle proleter devlet organı haline getirilmemeleri gerektiği görüşünü tekrarladı.[36] Bu tezi daha önceden 1918 yazında "Proletarya Diktatörlüğü" başlıklı yazısında Ekim Devrimi'ne karşı ortaya atmıştı.[37] Kautsky hızlı hareket edilmesi tavsiyesinde bulundu. Geçici kurumları ve belirsizlik sürecini geride bırakma zamanı gelmişti. Kurucu meclis için öngörülen seçim sistemi, sovyetlerin "karmaşık" sistemine kıyasla çok daha "şeffaf"tı ve bu nedenle "şüpheye yer bırakmayan bir otoriteye" sahipti.[38] Kautsky böylece devrimin temel sorunu olan iktidar sorununu, seçimlerin şekliyle ilgili hukuksal-biçimsel bir konuya dönüştürmekteydi.

Rosa Luxemburg 24 Kasım'da bu görüşleri, proletaryanın "kapitalist özel mülkiyete, ücretli köleliğe ve burjuva sınıf iktidarına kesin bir son vermek ve yeni sosyalist toplum düzenini kurmak için devletin tüm politik iktidarını elinde tutması gerektiğini"[39] söyleyerek yanıtladı. Sosyalizm, parlamentonun çoğunluk kararıyla kurulamazdı.

Rosa Luxemburg'un Kasım Devrimi sırasında söylediği ve yazdığı her şeyin merkezinde, her devrimin temel sorununun iktidar sorunu olduğu düşüncesi yer almaktaydı. *Rus Devrimi* başlıklı çalışmasında olduğu gibi, sürekli bir şekilde, halk yığınlarının kendi deneyimleri sonucunda, parti ve diğer işçi örgütleri aracılığıyla bilinçli ve hedefli eylemlere odaklanması gerektiğine işaret ediyor; okuyucu ve dinleyicilerine hiç durmaksızın, halkın iktidarı için kendiliğinden kitlesel eylemlerden nasıl yararlanılabileceği hakkında önerilerde bulunuyordu. Başlıca talepler şunlardı: "Kuruluş sürecinin ilk kaotik ve kendiliğindenci havasının devrimin bilinçli hedef ve görevleri tarafından dağıtılabilmesi için, yerel işçi ve asker sovyetlerinin geliştirilip yeniden seçilmesi; kitlelerin bu temsilcilerinin sürekli toplanması ve esas politik iktidarın dar kapsamlı yürütme komitesinden geniş tabanlı işçi ve asker sovyetlerine aktarılması; Almanya'nın tüm proleterlerinin sınıf birliğini sağlamak, onu politik bir güç haline getirmek ve devrimin kazanımlarının muhafızı ve vurucu gücü olarak örgütlemek üzere, işçi ve asker parlamentosunun derhal toplanması."[40] Rosa Luxemburg başkaları tarafından yüceltilen kurucu meclis seçimlerini, sovyetlerin iktidarı için en tehlikeli karşı ağırlık odağı olarak görmekteydi. Aylar önce Lenin'i kurucu meclisi kaldırdığı için sert bir dille eleştirip, parlamenter açıdan tecrübesiz Rusya için en iyi politik çözüm olarak kurucu meclis ve sovyetlerin birleştirilmesini tavsiye ederken, şimdi Alman devriminde sadece işçi ve asker sovyetlerinin iktidarını savunuyordu.

Rosa Luxemburg başarıya ancak sosyalist bir demokrasiyle ulaşılabileceğine inanıyordu: "Bugün önümüzde duran soru demokrasi mi, yoksa diktatörlük mü sorusu değildir. Tarihin gündeme koyduğu soru *burjuva* demokrasisi mi, yoksa *sosyalist* demokrasi mi sorusudur. Çünkü proletarya diktatörlüğü sosyalist anlamda demokrasi demektir. Proletarya diktatörlüğü kapitalizmin ajanlarının bilerek çarpıttığı gibi bombalar, darbeler, kargaşa ve 'anarşi' değil; tüm politik iktidar aygıtının, sosyalizmi gerçekleştirmek ve kapitalist sınıfı mülksüzleştirmek için proletaryanın devrimci çoğunluğunun iradesi aracılığıyla, yani sosyalist demokrasi ruhuyla kullanılmasıdır."[41]

Rosa Luxemburg'un söylemi henüz arayışta olanlara sabır, bocalayanlara mücadele, kararsızlara eleştiri, korkak pazarlıkçılara mesafe ve devrimin düşmanlarıyla tavizsiz bir hesaplaşma içermekteydi. Her bir işçi ve asker için inatla mücadele edilmesi gerektiğini biliyordu. "Uygar dünyanın gerici devleti, 24 saat içerisinde yerini devrimci bir halk devletine bırakmaz. Daha dün Finlandiya'da, Rusya'da, Ukrayna'da ve Baltıklarda gericiliğin jandarmaları olarak devrimci proleterleri katleden askerler ve buna

gönül rahatlığıyla göz yuman işçiler, 24 saat içerisinde sosyalizmin kararlı destekçilerine dönüşmedi."[42]

Rosa Luxemburg her şeye rağmen eskiden olduğu gibi kitlelerin devrimci kararlılığına ve kendisi gibi devrimci liderlerin ikna kabiliyetine güveniyordu. Fakat kitlelerle bağı, devrimin sürdürülebilmesi için doğru kararları vermeye yeterli miydi? Farklı politik aktörler arasındaki güç dengelerini gerçekçi bir şekilde değerlendirebiliyor muydu? Bundan kuşku duymak haklı gibi gözüküyor, çünkü Spartaküs Birliği taraftarları bir azınlık olarak kaldı. Az sayıdaki yönetici üye, taraftarları her gün devrimin gidişatı hakkında bilgilendirmekte yetersiz kalıyor, olayların çok hızlı gelişmesi nedeniyle kendi aralarında irtibatı sağlamakta bile zorlanıyordu. Takiplere ve iftira kampanyalarına karşı sürekli kendini savunma zorunluluğu, düşünce geliştirmeye zaman bırakmıyordu. Tüm liderlerinin ve pek çok sempatizanın fedakârca uğraşı da eylemlerin yoğunlaştırılmasına yetmedi; kaldı ki eylemler, bir partinin örgütsel desteğine sahip değildi. Buna rağmen bazı örgütlenme çalışmaları gerçekleştirilebildi: Berlin fabrikalarının devrimci sözcüleriyle irtibat kuruldu, gençler örgütlenmeye ve Spartaküs'e yakınlaşmaya başladı. Rosa Luxemburg'un Clara Zetkin'e yazdığı mektuplarda kadın ve eğitim çalışmalarından da bahsediliyor. Rosa Luxemburg Kasım sonunda arkadaşına, sol USPD üyelerinin Spartaküs Biriliği'nden, SPD-USPD hükümetine ilkesel bir eleştiri yöneltmesini beklediğini yazdı. "Anlaşıldığı kadarıyla Scheidemann'larla girilen uğursuz ilişkiden kurtulup bizimle birlikte yürümek arzusundalar."[43]

Ancak kitleleri etkileme arzusu ile gerçek etki arasında büyük bir uçurum vardı. Spartaküs Birliği, devrim rüzgârıyla oluşan Halk Temsilcileri Kurulu'na ve İşçi ve Asker Sovyetleri İcra Komitesi'ne karşı muhalefet ediyordu. Rosa Luxemburg devrimin yavaş ilerlemesinin temel suçunu, hükümetin işleyişinde devrimci kazanımların pekiştirilmesini savunmayan SPD ve USPD liderlerine yüklemekteydi. Rosa Luxemburg'a göre liderler kurucu meclisten yana tavır alıyor ve devrimin böylece en fazla burjuva-demokratik bir cumhuriyette donup kalacağını algılayamıyordu. İmparatorluğun bürokrasi ve adalet aygıtının olduğu gibi kalmasına nasıl izin verebilirlerdi? Rosa Luxemburg çok öfkeliydi. Ölüm cezasının derhal kaldırılmasını bile savunmamışlardı. Ayrıca Spartaküs'e karşı giriştikleri provokasyonlar, onları burjuva gericiliğiyle, devrim için zararlı olabilecek tehlikeli bir ortaklığa itiyordu.

Rosa Luxemburg'un 1918/19 devrim haftaları sırasında ortaya koyduğu düşünce ve eylemler, demokrasi ve parti anlayışı açısından kendi kendisiyle tartışma içerisinde olduğu sayısız sorun ve çelişkiyi gün ışığına çıkartıyor. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik taleplerinin değerinin farkında-

dı ve burjuva demokrasilerinde emek ile sermaye arasındaki uzlaşmaz çelişki nedeniyle, yurttaşların ne politik ne de sosyal açıdan eşit haklara sahip olamayacağını bizzat yaşamış; farklı düşünenlerin iftira, kovuşturma, yargılama veya "tedbir amaçlı tutuklama" yoluyla dışlandığını kendi deneyimiyle görmüştü. Sovyet Rusya'da da sınırsız özgürlük ve demokrasinin bir ütopya olarak kalması, ona büyük bir acı veriyordu. Rosa Luxemburg tüm bunlara rağmen Sovyet iktidarını kayıtsız şartsız savunmaktaydı. Ona göre devrim burjuva demokrasisinin ötesine geçmeli, fakat burjuva demokrasisinin nefret edilen baskı yöntemlerini kararlılıkla reddetmeliydi. Almanya, Rusya ile karşılaştırıldığında, bunu sağlayacak önkoşullara daha çok sahip olmakla birlikte, buradaki mücadele işçi hareketinin bölünmüşlüğünden olumsuz etkilenmekteydi. Devrim karşıtlarının burjuva demokratik kurumları kullanmakta gösterdiği ustalık, ek bir kafa karışıklığı nedeni olarak göz önünde bulundurulmalıydı.

Rosa Luxemburg 30 Eylül 1918'de Julian Marchlewski'ye Breslau hapishanesinden şu kızgın satırları yazmıştı: "Bu halkın yerinden kalkması için herhalde korkunç olayların meydana gelmesi gerekiyor. Fakat yavaş yavaş bunlar olacak gibi görünüyor. Barışın proletaryanın eylemleri sonucunda değil, toplarla –bu kez de Amerikan topları– dayatılması tam bir skandal olur."[44] Devrimin patlak vermesinden sonra daha iyimserdi ve Almanya'da, işçi hareketi içerisinde de geniş ölçüde yaygın olan parlamenter hayallere karşı mücadelenin özellikle belirleyici bir rol oynadığını düşünüyordu. 17 Aralık 1918 tarihli *Kızıl Bayrak*'ta "Burjuvazi tarafından yüzyıllardır istismar edilen kavramlar, tarihsel eylemin pratik eleştirisine tabi tutulmalıdır" diye yazdı. "1789 Fransa'sında burjuvazinin ilan ettiği 'Liberté, Egalité, Fraternité' (özgürlük, eşitlik, kardeşlik –*çev.*), burjuvazinin sınıf iktidarının yıkılması sayesinde ilk kez gerçek olacak. Ve bu kurtuluş eyleminin ilk sahnesi olarak, tüm dünyanın ve dünya tarihinin önünde şunları haykıralım: Bugüne değin eşitlik ve demokrasi olarak kabul edilenler, yani parlamento, kurucu meclis ve eşit oy hakkı, yalan dolandan başka bir şey değildi! Kapitalizmin alaşağı edilebilmesi için, devrimci bir silah olarak, tüm iktidarın emekçi kitlelerce ele geçirilmesi –işte gerçek eşitlik, gerçek demokrasi budur!"[45]

Rosa Luxemburg, yirmi yıl önce Bernstein'ın reform girişimlerini aşırı derece vurgulamasına karşı çıkmış, aynı zamanda toplumun demokratikleştirilmesi doğrultusundaki reformlar için verilen mücadeleyi yapıcı bir tutumla desteklemiş ve bu nedenle de etkili bir baskı aracı olarak politik kitlesel grevden yana tavır almıştı. Şimdi ise devrimin reformlar vasıtasıyla boğulmak istenmesine tanık oluyordu. Sosyalist demokrasiyi en üst hedef olarak koydu, fakat bunun için gerekli çoğunluğun ne zaman ve nasıl kazanılacağı sorusu onun için de yanıtsızdı.

Rosa Luxemburg devrimci güçlerin bölündüğünü ve pek çok işçi ve askerin eylem kabiliyetinin felce uğradığını görüyor, fakat buna rağmen kitlelerin politik olgunlaşma sürecine haftalar geçtikçe daha fazla umut bağlıyor ve yığınlara kayıtsız şartsız bir güven besleyerek kendisine ve yoldaşlarına eylem gücü aşılamaya çabalıyordu. 1 Aralık 1918'de, Spartaküs Birliği'nin düzenlediği altı toplantıdan birisinde, Öğretmenevi'nde "Spartaküs Birliği Ne İstiyor?" konulu bir konferans verdi. Konuşmasını takiben uzun bir tartışma yapıldı. Yaklaşık 3000 katılımcı, yalnızca üç karşı oyla Rosa Luxemburg'un görüşlerini onayladı ve karar tasarısında kurucu meclisin toplanmasını reddetti. Katılımcılar "tüm iktidarın İşçi ve Asker Sovyetlerine verilmesi ve işçi sınıfı ve sosyalizme ihanet eden Scheidemann, Ebert ve yandaşlarının hükümetten kovulması, emekçi halkın devrimi korumak için silahlandırılması ve toplumun sosyalizasyonu yönünde etkili önlemlerin alınması"[46] talebinde bulundu. Rosa Luxemburg böylesi tepkilerden aşırı iyimser sonuçlar çıkarıyor; geleneksel olarak SPD ve USPD yanında olan kitlelerin, kendisi ve Karl Liebknecht tarafından yönetilen Spartaküs Birliği saflarına geçeceğini ve böylece USPD'de de solun etkisinin güçleneceğini umuyordu. Bu zorlu mücadelede, programatik netliğin belirleyici etkisine ve dürüst liderlerin karizmasına güveniyordu. Ancak devrimin nesnel ve öznel koşullarını, kitlelerin sıkça değişen zihniyeti ile kendiliğindenciliği arasındaki gerilimli ilişkiyi, Halk Temsilcileri Kurulu, İşçi ve Asker Sovyetleri İcra Komitesi ve diğer işçi parti/örgütlerinin çelişkili tutumunu kişisel bağlılıklarla etkilemek mümkün değildi.

Kasım sonunda Almanya Sosyalist Gençliği'nin merkez yayın organı *Die junge Garde* (Genç Muhafızlar) Rosa Luxemburg'dan 4 Aralık sayısı için bir makale istedi. Rosa Luxemburg makalede, işçi gençliğe "insanlığın geleceğini inşa etme görevine hazır olduğunu herkese gösterme" çağrısında bulunmaya karar verdi ve şöyle yazdı: "Eski dünya tümüyle yıkılmayı ve yeni bir dünya tümüyle kurulmayı bekliyor." Devrimin her günü, toplumun dönüştürülmesinin işçi sınıfı için çok meşakkatli ve uzun süreli bir görev olduğunu ve bu görevde en tehlikeli direnişlerin hesaba katılması gerektiğini göstermekteydi. Kapitalist işletme yöntemleri olmaksızın ekonomiyi, tekniği ve yüksek verimliliği geliştirmek ve "tüm toplum adına düşünmek" devrimci ayaklanmadan daha zor konulardı. Rosa Luxemburg "Toplumun Sosyalizasyonu" başlığını koyduğu makalesinde, bunların birbirinin önkoşulu olduğunu vurguladı: "Tembel, dikkatsiz, bencil, düşüncesiz ve umursamaz insanlarla sosyalizm kurulamaz. Sosyalist toplumun, diğer insanlar için en zor görevleri aşk ve coşku, fedakârlık ve duygudaşlık, cesaret ve dayanıklılıkla başarmaya azmetmiş insanlara ihtiyacı vardır [...]

Bugünün devrimi için kazandığımız maharetli savaşçılardan, yarının yeni düzenini kuracak olan sosyalist işçileri yaratacağız."[47]

### Cadı kazanı gibi

1918 yılının Aralık ayı başında giderek daha çok sayıda monarşist ve militaristi gerici subaylar önderliğindeki gönüllü kıtalarda örgütlemeye başlayan karşı-devrim, devrimcilere en acımasız yöntemlerle saldırmakta ve ayaklanmayı kanla boğmakta tereddüt etmeyeceğini gösterdi. Sokak panolarında, sokakların ve evlerin duvarlarında milliyetçi ve anti-Bolşevik sloganlara giderek daha sık rastlanır oldu. Örneğin provokatif bir bildiride şöyle denilmekteydi: "Hayatlarında hiçbir zaman bir mengene veya çalışma tezgâhının arkasında durmamış olan Karl Liebknecht, Levi adında birisi ve çenebaz Rosa Luxemburg, bizim ve babalarımızın hayallerini yine yok etmek üzere. Burjuvazide, şişkin cüzdanlılarda ve nihayet yok edilen militarizm cephesinde hemen kıpırdanmalar başladı! Bu birinci sınıf otel müşterilerinin, Bay Karl Liebknecht ve gericiliğin onun gibi gönüllü veya gönülsüz maşalarının çenesi en kısa zamanda kapatılmazsa, açlıktan ölmesek bile en güzel ve haklı umutlarımızı mezara gömmemiz gerekecek. Çünkü Troçki, Radek, Joffe, Liebknecht, Levi ve Luxemburg'un Bolşevizm'i, barışın önünde bir engel teşkil ediyor..."[48]

Karşı-devrimci askeri birlikler ilk darbe denemesini 6 Aralık'ta gerçekleştirdi. Ebert cumhuriyetin başına getirilecek ve İşçi ve Asker Sovyetleri İcra Komitesi üyeleri tutuklanacaktı. Chaussee Sokağı'nda silahsız göstericilere ateş açıldı. *Kızıl Bayrak*'ın binası basıldığı sırada, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht Prusya İçişleri Bakanlığı'nda USPD yönetici kurullarının düzenlediği bir konferanstaydı. Spartaküs Birliği ertesi gün için derhal büyük bir protesto gösterisi planladı. Rosa Luxemburg dehşet içinde ve öfkeliydi. Endişe içerisinde, Chaussee Sokağı'ndaki olaylar sırasında ağır bir şekilde yaralanmış olan Spartaküs Birliği yöneticisi ve Kızıl Askerler Birliği Başkanı Willi Budich'in sağlık durumunu sordu ve yaşadığı haberini aldı. "Sonra heyecanla 'Çantam nerede?' diye bağırdı. Çanta yazı masasının üstündeki yerinde duruyordu. Rosa Luxemburg çantanın içinden son 20 Markını çıkardı, sevgiyle elime tutuşturdu ve hâlâ sevinç dolu bir heyecanla fısıldadı: 'Ona çiçek al!" Lotte Pulewka bundan sonrasını şu sözlerle anlatıyor: "Ben pratik biriyimdir ve o zamanlar kimsede fazla para yoktu. Bu nedenle paranın bir kısmını bir şişe kırmızı şarap veya benzer bir şey için harcayıp harcayamayacağımı sordum. Rosa Luxemburg 'Tabii, tabii, ne gerekiyorsa al ve onu ayağa kaldır, ona ihtiyacımız var' dedi. Rosa Luxemburg'un talimatını yerine getirdim."[49]

Darbe girişimi, hükümet içerisindeki USPD temsilcileri için tavır al-

mak zamanının geldiğini göstermişti. Artık yalnızca Spartaküs taraftarları değil, Georg Ledebour ve USPD'nin diğer sol kanat üyeleri de, Halk Temsilciler Kurulu'ndaki USPD'lilerin ihmalkârlığını eleştiriyor ve Ebert-Scheidemann hükümetinden çekilmelerini talep ediyordu. Rosa Luxemburg USPD'nin 15 Aralık tarihli Berlin Olağanüstü Genel Kurulu'nda şu açıklamayı yaptı: "6 Aralık darbesinde karşı-devrimin tüm ipleri Ebert ve Wels'in (Berlin Şehir Komutanı) elinde toplanıyordu. Tüm subay ve generaller, Lequis ve Hindenburg hükümetin yanında duruyor ve Haase bize bunun sosyalist bir hükümet olduğunu söylüyor. Proletaryanın kafasını, tam da hükümetin bu yöntemleri karıştırıyor. 6 Aralık'tan sonra Bağımsızlar (USDP -*çev*) hükümeti terk etmeli; kitleleri uyandırmak ve onlara devrimin tehlikede olduğunu anlatmak üzere bu olayların sorumluluğunu reddetmeliydi. Bunun yapılmaması, kitlelerin uyutulmasına yol açıyor. Bu uyutma politikasının devamı ise, Haase'nin bugünkü konuşması oldu."[50]

Rosa Luxemburg inatla gerek Spartaküs Birliği ve USPD içerisinde gerekse de okuyucu ve dinleyicileri arasında her şeyin doğru algılanması için mücadele ediyordu. "Spartaküs Birliği Ne İstiyor?" başlığıyla, Spartaküs Birliği için Karl Liebknecht'in 28 Kasım tarihli temel ilkeleriyle örtüşen bir program hazırladı.[51] Program 14 Aralık'ta *Kızıl Bayrak*'ta yayınlandı. Rosa Luxemburg'a göre birkaç devrim haftası, tarihin son sömürücü sınıfı olan emperyalist burjuvazinin kâr ve sömürü imtiyazı uğruna tüm seleflerinin vahşet ve alçaklığını gölgede bırakmasına yetmiş de artmıştı. Proletaryaya karşı cehennemin tüm olanaklarını harekete geçiriyordu. "Emperyalist burjuvazi köylülüğü kentlere karşı seferber edecek, gerici işçileri sosyalist öncü işçilere karşı provoke edecek, subayları katliam yapmaya kışkırtacak, her sosyalist önlemi pasif direncin binlerce aracıyla felç etmeye çalışacak, devrimin üstüne onlarca Vendee* salacak, Clemenceau, Lloyd George ve Wilson gibi dış düşmanları ülkeye çağıracak -emperyalist burjuvazi ücret köleliğinden vazgeçmektense, ülkeyi üstünde dumanlar tüten bir harabeye çevirecek."[53]

Son deneyimler Rosa Luxemburg'un şiddet hakkındaki düşüncelerini doğrudan ortaya koymasına yol açtı: "Kapitalistlerin iyi niyetle, parlamento veya kurucu meclisin sosyalist bir kararına boyun eğeceğini; mülkiyet, kâr ve sömürü imtiyazından vazgeçeceğini sanmak tam bir çılgınlık. Tüm egemen sınıflar, imtiyazları için hep sonuna kadar ve tüm güçleriyle savaştı [...] Tüm bu direncin demirden bir yumrukla ve tavizsiz bir enerjiyle, adım adım kırılması zorunludur. Burjuva karşı-devriminin şiddetine, proletaryanın şiddetiyle yanıt verilmelidir. Burjuvazinin suikast, entrika ve tertip-

* Fransız İhtilali'na karşı ülkenin Vendee bölgesinde Katolik Kilisesi tarafından çıkartılan ayaklanma -*çev.*

lerinin karşısına proleter yığınların boyun eğmez kararlılığı, dikkati ve her zaman hazır ve nazır eylem yeteneği çıkartılmalı; karşı-devrim tehlikesinin karşısına halkın silahlandırılması koyulmalı, egemen sınıflar silahsızlandırılmalıdır."[54] Ancak bu, Rosa Luxemburg'un birdenbire, öteden beri suçlandığı üzere "kızıl" terörü onayladığı anlamına gelmiyordu. Tam tersine linç adaleti, cinayet ve başka insanlık dışı yöntemleri ilkesel olarak reddediyordu. Rosa Luxemburg'a göre iyi bir amaç bile bu araçların kullanılmasını haklı kılmıyor, tersine sosyalist düşüncelere büyük bir zarar veriyordu. Proleter devrimin hedeflerini gerçekleştirmek için kan akıtmaya, teröre ve alçakça cinayetlere ihtiyacı yoktu.[55]

Fakat karşı-devrim işçi sınıfını, sınıf savaşının tüm biçimleri için silahlanmaya zorlamaktaydı. "İşte, emekçi halk yığınlarının devriminin hedefleri uğruna politik güçlerle donatılması, proletarya diktatörlüğü ve bu nedenle de gerçek demokrasidir. Halkın kandırılmadığı gerçek demokrasiye; ücret kölesinin kapitalist, toprak proleterinin büyük toprak sahibi yanına oturup, sahte bir eşitlik içerisinde hayat sorunları hakkında parlamenter tartışmalar yürüttüğü zaman değil, milyonlarca proleter devlet iktidarını nasırlı ellerinin içine alıp, savaş tanrısı Thor gibi çekicini egemen sınıfların beynine indirdiği zaman ulaşılır."[56]

Rosa Luxemburg Spartaküs Birliği'nin politik, sosyal, ekonomik ve uluslararası alanlarda devrimi korumak için öngördüğü acil önlemleri 25 ana noktada özetledi. Bunların en önemlileri şunlardı: Karşı-devrimin silahsızlandırılması ve halkın çekirdek birlikler halinde İşçi Milisi ve Kızıl Kıtalar'da silahlandırılması; savaşa neden olanları ve karşı-devrim komplocularını cezalandırmak üzere bir devrim mahkemesinin görevlendirilmesi; yekpare bir Alman Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması; tüm iktidarın sovyetlere devredilmesi; çalışma saatlerinin azaltılması ve gıda, konut ve eğitim sisteminin temelden dönüştürülmesine yönelik köklü sosyal reformların gerçekleştirilmesi; sosyalist devrimi uluslararası bir temele oturtmak ve barışın dünya proletaryası tarafından biçimlendirilmesini ve güvenceye alınmasını sağlamak üzere yurtdışındaki kardeş partilerle derhal irtibat kurulması.[57]

Rosa Luxemburg ekonomiyle ilgili olarak şu taleplerde bulundu: "1. Tüm hanedanlık servet ve gelirlerine toplum adına el koyulması; 2. İşçi ve Asker Sovyetleri Merkez Kurulu tarafından belirlenen bir miktarın üstündeki tüm devlet ve kamu borçlarının ve savaş kredilerinin yok sayılması; 3. Tüm orta ve büyük tarım işletmelerinin topraklarının kamulaştırılması; ülke çapında merkezi bir yönetim altında sosyalist tarım kooperatiflerin kurulması; küçük köylü işletmelerinin sosyalist kooperatiflere gönüllü katılımına kadar sahiplerinin elinde kalması; 4. Tüm banka, maden,

demir-çelik işletmeleri ile endüstri ve ticaretteki tüm büyük işletmelerin Sovyet Cumhuriyeti tarafından kamulaştırılması; 5. Merkez Kurulu tarafından saptanacak bir miktarın üzerindeki tüm servetlere el koyulması; 6. Tüm kamu ulaşım sisteminin Sovyet Cumhuriyeti tarafından devralınması; 7. İşçi Sovyetleriyle uyum içerisinde işletmelerin içişlerini düzenlemek, çalışma ilişkilerini düzene koymak, üretimi kontrol etmek ve nihayet işletme yönetimini üstlenmek üzere işçi temsilcilerinin seçilmesi; 8. Merkezi bir grev komisyonunun kurulması ve bu komisyonun işçi temsilcileriyle birlikte hareket ederek, tüm ülkede başlayan grev hareketine bütüncül bir yönetim ve sosyalist bir yön kazandırması ve İşçi ve Asker Sovyetleri'nin en geniş desteğini sağlaması."[58] Karl Radek, Spartaküs Birliği'nin önde gelen yöneticilerinin Rosa Luxemburg tarafından hazırlanan taslak üzerine tartışıp mutabakata vardıklarını belirtti.[59]

Rosa Luxemburg'un "Spartaküs Birliği Ne İstiyor?" başlıklı yazısının *Kızıl Bayrak* tarafından yayınlanmasından bir gün sonra, *Özgürlük* bu program taslağını "fantastik bir ütopya" ve "tehlikeli bir Blankizm eğilimi"[60] olarak değerlendirdi.

Rosa Luxemburg 15 Aralık'ta Pharus salonlarında düzenlenen USPD Berlin Olağanüstü Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, program taslağını açıklama fırsatı buldu ve genel kurula sunduğu karar tasarısında USPD temsilcilerinin Ebert-Scheidemann hükümetinden derhal çekilmesini, tüm iktidarın İşçi ve Asker Sovyetleri tarafından devralınmasını ve USPD Kongresi'nin derhal toplanmasını talep etti.[61] Ancak Rudolf Hilferding'in Ulusal Meclis seçimlerinde mümkün olan en büyük başarıya odaklanan önergesi 485 delege tarafından desteklenirken, Rosa Luxemburg'un karar tasarısı 195 oyda kaldı.

Ertesi gün 16 Aralık'ta Berlin'de 489 delegenin katıldığı I. Sovyet Kongresi başladı. Spartaküs Birliği'nin 10 delegesi arasında Fritz Heckert ve Eugen Levine de bulunmaktaydı. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht delege olamamıştı.

Rosa Luxemburg *Kızıl Bayrak*'taki kongre makalesine "Haydi Barikatlara" başlığını koydu ve bir kez daha karşı-devrim tehdidine karşı uyararak, Ebert-Scheidemann hükümetini kitlelerin devrimci enerjisini felce uğratmak ve böylece devrimin düşmanlarına destek vermekle suçladı. "Bu 'sosyalist' hükümet neler yapmadı ki! Eski resmi makamları yeniden oluşturmak için her gün bir kararname; kovulan kaymakam, emniyet müdürü ve belediye başkanlarını yerlerine geri getirmek için bir kararname daha; özel mülkiyetin dokunulmazlığı hakkında bir kararname; sınıf temelli adaletin organları olan mahkemelerin 'bağımsız' olduğunu ve sınıf adaletinin devam edeceğini ilan eden kararnameler; vergilerin şimdiye değin oldu-

ğu gibi ödeneceğini bildiren yeni bir kararname: sonuç *nulla dies sine linea*, yani kararnamesiz hiçbir gün yok ve kapitalist egemenliğin çürümüş binasından düşmek üzere olan her taş yeniden yerine koyuluyor."[62]

Kongreye Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'e en azından tavsiye oy hakkı verilmesi için iki dilekçe sunuldu, fakat her iki dilekçe de çoğunluğun oylarıyla reddedildi. I. Sovyet Kongresi'nin Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg ile ilgili tutumu, Spartaküs Birliği'ne, Sovyet Kongresi sırasında kitlesel gösteri çağrısında bulunmaktan başka bir yol bırakmadı. 250.000 işçi ve asker, kongrenin yapıldığı Prusya Meclisi'nin önüne yürüdü. Topluluk Karl Liebknecht'in konuşmasından sonra kongreye, devrimci güçlerin taleplerini bildiren bir heyet gönderdi.

Heyet salona girmeyi başarmıştı, fakat SPD'nin sağcı yönetimi kongrede sahip olduğu salt çoğunluk sayesinde politikasını kongreye onaylattı. Kongre 18 Aralık'ta SPD'nin "Ulusal Meclis tarafından açıklanacak yeni bir düzenlemeye kadar yasama ve yürütme yetkisinin Halk Temsilcileri Kurulu'na devredilmesini" öngören önergesini onayladı. "Alman ve Prusya kabinelerinin parlamenter denetimi" için İşçi ve Asker Sovyetleri Merkezi Kurulu görevlendirildi; kurul yalnızca hükümetin önemli yasa tasarılarında tavsiye hakkına sahip olacaktı.[63] Bu merkezi kurula sadece sosyal demokratlar seçildi. Böylece "Ulusal meclis mi, sovyet sistemi mi?" sorusu hakkındaki karar, ulusal meclis yani burjuva demokrasisi lehine verilmişti. Rosa Luxemburg Sovyet Kongresi üzerine *Kızıl Bayrak*'ta şöyle yazdı: "İşçi ve Asker Sovyetleri'nin politik iktidarının lağvedilmesi, Ulusal Meclis'in göreve çağrılması ve 6 Aralık kliğine diktatörlük yetkilerinin verilmesi... Burjuvazi bugünkü koşullarda daha fazla ne isteyebilirdi ki?"[64] Rosa Luxemburg'a göre devrim ilk ham dönemini henüz geride bırakmamıştı ve "kapitalizm mi, sosyalizm mi?" sorusu gerçek yanıtını buluncaya kadar uzun bir mücadele verilecekti.

### Devrimlerin açık görüş alanına ihtiyacı olur

Rosa Luxemburg ve Spartaküs Birliği'nin trajedisi, kitlelerin istekleri ve devrimci iradesi ile ilgili olarak yanılgı içerisinde bulunmasıydı. Dört yıl savaştan sonra insanların çoğu barış, huzur içinde çalışmak, güvenli bir evde oturmak ve makul bir şekilde beslenip giyinmek istiyordu. Çok ileri aşamalara zorlanmış bir devrimin yeni kanların akmasına, kaosa ve güvensizliğe yol açmasından endişeleniyorlardı. Karşı-devrim tarafından Rusya'daki Bolşevik iktidarı hakkında yayılan korku haberleri pek çok yurttaşın kaygılarını artırmaktaydı. Yalnızca halk iradesi temelinde gerçekleştirilen ve halkın çoğunluğu tarafından desteklenen bir devrimin başarıya ulaşabileceğini düşünen ve diktatoryal yöntemlerle girişilen bir azın-

lık ayaklanmasını kesinlikle reddeden Rosa Luxemburg, hayatının ülküsü için kitlesel bir taban bulamadı. Aralık ortasındaki Sovyet Kongresi'nde yaşanan olayların gösterdiği gibi, devrimin aktif katılımcılarının bulunduğu forumlarda bile fikirlerini açıklamasına olanak tanınmıyordu. Diğer Spartaküs yöneticileriyle birlikte çaresizlik içinde USPD yönetimini bir parti kongresi düzenlemek için harekete geçirmeye çabaladı. Wilhelm Pieck USPD Yönetim Kurulu'na yönelik bu talebi 22 Aralık'ta Spartaküs Birliği adına tekrarladı. Rosa Luxemburg 24 Aralık tarihli *Özgürlük*'te, USPD yönetiminin 19 Ocak 1919'daki Ulusal Meclis seçimleri öncesinde kesinlikle bir parti kongresinden yana olmadığını okuyunca sarsıldı. Ertesi gün Clara Zetkin'e, Berlin'deki durumun giderek sertleştiğini bildirirken, hem Ebert-Scheidemann hükümetiyle olan ilişkileri, hem de USPD içerisindeki ilişkileri kastediyordu. "Parti dağılma aşamasında" diye yazdı. "Ströbel, Haase, Bock (!) ve Özgürlük açıkça 'sola karşı sınırlama' talep ediyor, yani bize karşı. Öte taraftan taşrada USP ile Scheidemann'cılar arasındaki kaynaşma tüm hızıyla devam ediyor."[65] Ancak USPD'nin "dağılması" hiçbir şekilde söz konusu değildi; bu, Rosa Luxemburg'un yanlış bir yargısından ibaretti.

25 Aralık'ta, Breslau hapishanesinden çıktığından beri ilk defa Berlin-Südende'deki evinde yazı masasının arkasında oturuyordu. Clara Zetkin'e "Sana gelebilmeyi ne kadar çok isterdim!" diye yazdı. "Fakat bu söz konusu bile olamaz, çünkü gazete işlerine zincirlenmiş durumdayım [...]. Ayrıca neredeyse her gün sabahtan itibaren konferans ve görüşmeler, arada toplantılar ve birkaç günde bir değişiklik olarak 'resmi makamlar'dan gelen, Karl [Liebknecht] ve benim peşimde katil serserilerin olduğu ve evde gecelemeyip her gün başka bir barınak aramamız gerektiğini bildiren uyarılar. Sonunda tüm bu aptallıklardan sıkılıp Südende'ye geri dönüyor ve ilk andan itibaren bu curcuna ve koşturmaca içinde yaşayıp dururken kendimi bir türlü toparlayamıyorum."[66]

24 Aralık'ta karşı-devrimci birlikler Halk Bahriye Tümeni'ne saldırmış ve Marstall Sarayı'nda yeni bir kıyıma neden olmuştu. Bayramın ilk gününde yaklaşık 30.000 işçi ve asker bu kıyımı protesto etti. Öfkeli göstericiler kendiliğinden bir eylemle *İleri* binasını işgal etti. Rosa Luxemburg uzaktaki arkadaşına "Binada 18 adet makineli tüfek ve bir zırhlı araba bulundu"[67] diye yazdı. Hemen şehre dönmesi gerekiyordu. Her gün böyle geçiyordu ve kendisini düşünecek vakti yoktu. "C'est la révolution (Bu, devrimdir -*çev.*)"[68]

*Kızıl Bayrak*'ta 27 Aralık'ta Spartaküs Birliği'nin Reich Konferansı'na çağrı yapıldı. Konferansta Spartaküs Birliği'nin merkez yönetimi USPD içerisindeki krizi, Rosa Luxemburg'un program taslağını, Ulusal Meclisi ve

sosyal demokrat partilerin Bern'de yapılması planlanan konferansını görüşecekti.[69]

Rosa Luxemburg 29 Aralık tarihli *Kızıl Bayrak*'ta, Spartaküs Birliği ile Ebert-Scheidemann'cılar ve Bağımsızlar arasında bir uçurum olduğunu yazdı. "Bunlar, politik devrim ve proletarya için bitmiştir. [...] Devrimler yarım iş, uzlaşma, dalkavukluk ve sinme tanımaz. Devrimlerin açık görüş alanına, kesin ilkelere, kararlılığa ve adam gibi adamlara ihtiyacı vardır. Dev görüş açılarına ve alt etmesi gereken tarihsel sorunlara sahip olan, henüz başlangıç safhasındaki bugünün devrimi; her bir safhada, her zafer ve her yenilgide şaşmaz bir şekilde büyük hedefi, yani sosyalist dünya devrimini ve proletaryanın insanlığı sermayenin boyunduruğundan kurtarmak için verdiği tavizsiz iktidar mücadelesini gösteren bir pusulaya sahip olmalıdır. Yön gösteren bu pusula, bu delici kama, proleter-sosyalist devrimin bu mayası olmak –işte iki dünyanın şu anki çatışmasında Spartaküs Birliği'nin özel görevi budur."[70]

Berlin'deki Prusya Meclisi'nin Banket Salonu'nda o gün toplanan ve aralarında Kızıl Askerler Birliği ve gençlik örgütünden birer delegenin ve misafirlerin de bulunduğu konferans delegeleri, kapalı bir oturumda Werner Hirsch, Leo Jogiches ve Carl Minster'in üç oyuna karşı Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'den ayrılmaya ve kendi partilerini kurmaya karar verdi. Rosa Luxemburg son ana kadar bu adımı atmakta tereddüt gösterdi. Ancak USPD içerisinde devrimin gidişatı ile ilgili olarak eleştirel tartışmalar için herhangi bir imkânın kalmadığı belli olunca, ayrılma lehinde oy kullandı.

Spartaküs Birliği Reich Konferansı delegeleri 30 Aralık 1918'de Almanya Komünist Partisi'ni kurdu. Partinin adının ne olacağı hakında ve Rosa Luxemburg da daha bir gün önce "Sosyalist İşçi Partisi" adından yana tavır almıştı. Karl Liebknecht ve Hugo Eberlein'ın konuşmasından ve yapılan ek tartışmalardan sonra çoğunluk, Fritz Heckert tarafından önerilmiş olan "Almanya Komünist Partisi (Spartaküs Birliği)" adında karar kıldı.

Parti kongresinin divan başkanlığına Wilhelm Pieck ve Jacob Walcher seçildi. Gündemde altı madde vardı: USPD Krizi (Karl Liebknecht), Ulusal Meclis (Paul Levi), Programımız ve Politik Durum (Rosa Luxemburg), Örgütümüz (Hugo Eberlein), Ekonomik Mücadele (Paul Lange), Uluslararası Konferans (Hermann Duncker). Ernst Meyer delege ve misafirleri selamladı ve oturum başlamadan önce, sağlık sorunları nedeniyle konferansa katılamayan Franz Mehring ve Clara Zetkin'e birer telgraf gönderilmesi kararlaştırıldı.

Karl Liebknecht ilk oturum gününde, teori ve pratikteki ilkesizliği nedeniyle kitlesel devrimci eylemleri yönetmekte aciz kalan USPD'den örgütsel olarak ayrılmanın gerekliliğini ayrıntılı bir şekilde gerekçelen-

dirdi ve sert suçlamalarda bulundu: "Bunlar 9 Kasım'dan beri Ebert-Scheidemann ile birlikte yürüdü ve böylece iki şey yapmış oldu. Birincisi Ebert-Scheidemann'ın ayıplarını örten incir yaprağı oldular. Çoğunluk sosyalistleriyle işbirliği yaparak birlik izlenimi yaratıp birlik sloganlarını savundular. Kitlelerin gözünde USP'nin politikasıyla çoğunluk sosyalistlerinin politikası arasındaki farkların silinmesine neden oldular. Böylece yalnızca Ebert-Scheidemann için değil, yoldaşlarıyla birlikte gizli ajanı oldukları karşı-devrimin tümü için de incir yaprağı görevini gördüler."[71]

Hugo Eberlein parti kongresinin bir konuda karar vermesi gerektiğini açıkladı: "Şimdiye kadar olduğu gibi bir seçim derneği mi olacağız, yoksa hedef olarak önümüze koyduğumuz üzere gelecekte devrimci bir mücadele örgütü mü olmak istiyoruz? Eğer bu soruyu evet diye yanıtlıyorsak, şimdiye kadar örgütsel temel olarak kabul ettiğimiz her şeyi bir yana bırakmak ve partiyi yeniden kurmak zorundayız..."[72]

Partinin kuruluşundan sonra Rus Sovyet Cumhuriyeti'nin temsilcisi Karl Radek'e söz verildi. Radek Ekim Devrimi'nin deneyimlerini aktardı, Rusya ve Almanya proletaryası arasındaki mücadele ittifakının korunacağını temin etti ve ortak mücadele mirasını vurguladı: "Sizler Rus devriminin taklitçileri ve Sovyet Rusya'nın ajanları olarak gösteriliyorsunuz. Eğer taklit söz konusuysa, Rus devrimi emekçi Alman halkından çok şey öğrendi. Bizim şu anda Rusya'da gerçekleştirdiğimiz şey, Marx tarafından tüm dünya işçi sınıfının önünde savunulan Alman komünizminin büyük ve saf öğretisinden başka bir şey değil. Sovyet sistemi ile ilgili görüşlerimiz deneyimlerle gelişti; fakat Alman işçi dünyasını savaş öncesinde harekete geçiren geleceğin mücadele biçimleri ve bu konuda yapılan tartışmalar da düşüncelerimizi besledi. Rus Komünist Partisi, fikirsel lideriniz Rosa Luxemburg ile geçmişte yakın bir şekilde birlikte çalışmaktan dolayı büyük bir gurur duyuyor. Sizlere Bolşevik Rusya'nın ajanları olduğunuz suçlaması yapılıyorsa, şunu bilin ki, biz hepimiz çok daha büyük olan ve hepimizin tabi olduğu bir davanın, emekçi halkın kapitalist boyunduruktan kurtarılması davasının ajanlarıyız."[73] Karl Liebknecht Karl Radek'e duygulu kelimelerle teşekkür etti. Rosa Luxemburg 20 Aralık'ta Eduard Fuchs'a Lenin için bir mektup vermiş ve mektupta "ailemizin", yani Spartaküs Birliği'nin en içten selamlarını aktarmıştı: "Tanrının gelecek yıl tüm arzularımızı yerine getirmesi dileğiyle."[74]

Rosa Luxemburg parti kongresinde üç kez söz aldı: program konuşması için, Ulusal Meclis seçimlerine katılım üzerine yapılan tartışmalar sırasında, ekonomik mücadeleler ve sendikaların rolü tartışmasında.

Rosa Luxemburg'un program konuşması coşkuyla alkışlandı. Konuşmasına, delegelere proletaryanın ve partisinin güncel ve gelecekteki görev-

lerini daha iyi anlatmak için, Avrupa'nın büyük burjuva-demokratik devrimleri ve Alman sosyal demokrasisinin tarihine bir bakışla başladı. "Yeniden Marx ile birlikteyiz, yeniden onun bayrağı altında toplandık. Şimdi gerçek Marksizm sayesinde, Alman sosyal demokrasisinde bunca zamandır resmi Marksizm olarak yayılan bu yedek Marksizm'in ne olduğu görülecek. ('Bravo!') Bu Marksizm'in temsilcilerinin bugün nerede olduklarını sizler de görüyorsunuz; Ebert, David ve yandaşlarının yanında. Bize onlarca yıldır gerçek ve saf Marksizm olarak yutturulan bu öğretinin resmi temsilcileri şimdi orada. Fakat hayır, Marksizm asla kimseyi Scheidemann'larla birlikte karşı-devrimci politika yapmaya sürüklemez."[75]

Rosa Luxemburg 1918/19 yıl dönümündeki fiili güç dengelerine rağmen, proleter dünya devrimi vizyonundan vazgeçmedi. "Büyük kapitalist devletlerin 70 yıllık gelişimi, kapitalizmi dünyadan yok edecek bir aşamaya geldiğimizi gösteriyor. Hatta daha da fazlasını: Bugün yalnızca bu görevi yerine getirecek bir durumda olmakla kalmıyoruz; bu görev yalnızca proletaryaya karşı üstlenilen bir yükümlülük değil, aynı zamanda insan toplumunun kurtuluşu için de tek çözüm yolu. (Coşkulu onay.)"[76]

Rosa Luxemburg, Alman proletaryasının tarihsel misyonunu tek bir devrimci eylemle gerçekleştirmeyeceğini vurguladı. Partinin görevi, işçi sınıfına her adımda tarihsel misyonunu hatırlatmak, devrimin aşamalarında sosyalist hedefi gözden kaybetmemek ve tüm ulusal bölünmelere karşı proletarya enternasyonalizmini temsil etmekti.

İşçi ve asker sovyetlerinin kurulması, Rosa Luxemburg'a göre ulusal farklılıklardan bağımsız, genel bir yönelimdi. Konuşmasında şöyle dedi: "Almanya'dan sonra hangi ülkede proleter devrim patlak verirse versin, yapacağı ilk işin mutlaka işçi ve asker sovyetlerini kurmak olacağını söyleyebiliriz. ('Çok doğru!')"[77] İşçilerin güç dengeleri hakkında yanılmasını veya kasıtlı bir şekilde yanıltılmasını, devrim için bir tehlike olarak görmekteydi. Örneğin Ebert-Scheidemann hükümeti, egemenlik yapısını ve sosyo-ekonomik koşulları temelden değiştirmeksizin kendisini sosyalist bir hükümet olarak takdim etmekteydi. 1891 yılında yapılan Erfurt Kongresi'nden beri sosyal demokratların açık hedefi olduğu üzere güya "kamulaştırma" gerçekleştiriliyor, fakat gerçekte eski egemenlik koşullarını yeni yöntemlerle restore ediliyordu. Sovyet sisteminden yana tavır alan pek çok kişi, iktidarın sovyetler aracılığıyla geliştirilemediğini görüyor, kendi kendini aldatıyor ve yönetimi etkileme kanalları elinden alınıp önemli kararlarda hükümet organları tarafından saf dışı bırakıldığında aciz kalıyordu. Rosa Luxemburg şu noktaları vurguladı: "Kitleleri ilk önce şu konuda eğitmeliyiz: İşçi ve asker sovyetleri, devlet aygıtının manivelası olmalı ve her gücü soğurup sosyalist dönüşüm doğrultusunda harekete geçirmelidir. İşçi ve as-

ker sovyetlerinde örgütlü olan işçi kitleleri bile bu durumdan çok uzak; bunun tek istisnası, görevlerinin bilincinde olan küçük proleter azınlıklar."[78] Rosa Luxemburg ilk ayaklanmaların ve sovyet hareketinin kendiliğindenciliğini, politik devrim kavramıyla özetledi.

Partinin kitleleri şu anda Ebert-Scheidemann hükümetinin düşürülmesine ve doğrudan "tam anlamıyla bir sosyalist-proleter-devrimci hükümetin" kurulmasına yönlendiremeyeceğini kabul ediyordu, çünkü "maalesef henüz hükümeti düşürerek sosyalizmi güvenceye alacak durumda değiliz".[79] İşçi ve asker sovyetleri burjuva devletinin içini alttan alta boşaltmalı ve toplumsal iktidarı, yasamayı ve bürokrasiyi devralmalıydı. İşçi sovyetlerinin devlet içindeki tüm iktidarı ele geçirmesi için çalışılmalıydı.[80] Şu anda yapılması gereken şey, proletaryanın devrimci ekonomik mücadelesi aracılığıyla Ebert-Scheidemann hükümetinin etkinliğini adım adım dinamitlemekti.

Rosa Luxemburg'a göre, Almanya'da Kasım sonunda baş gösteren grev hareketi devrimi hızlandırmıştı ve bu grevler, Alman emperyalizminin çöküşü ve işçi ve askerlerin kısa süreli politik devrimi nedeniyle sermaye egemenliğinin uğradığı büyük sarsıntıya kitlelerin verdiği bir yanıttı. Almanya'da sermaye ile emek arasında başlayan bu nihai çatışmanın tek sonucu, ücretli sömürü ilişkilerinin ortadan kaldırılması ve sosyalist ekonominin inşası olabilirdi.

Fakat sosyalizmi tarım olmaksızın gerçekleştirmeye kalkışmak delilikti; çünkü sanayi, sosyalist temelde düzenlenmiş bir tarımla kaynaştırılmadan dönüştürülemezdi. Aksi durumda köylülük karşı-devrimci güçlerin yedek ordusu olarak varlığını sürdürürdü. Rosa Luxemburg bu nedenle partinin "yalnızca işçi ve asker sovyetlerini geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda tarım işçilerini ve küçük köylüleri de sovyet sistemine dâhil etmesi"[81] talebinde bulundu. Devrim sırasında Alman işçi sınıfının maruz bırakıldığı anti-Bolşevik provokasyon seline karşın, işçi sınıfı devrimin alfabesini Bolşeviklerden öğrendiğini unutmamalıydı: "İşçi ve Asker Sovyetlerini Ruslardan aldınız (Onaylama sözleri.)."[82]

Rosa Luxemburg'un program konuşmasından sonra sunduğu karar tasarısı oybirliğiyle kabul edildi. Parti kongresi karar tasarısında, Alman birliklerinin Rus devrimine karşı Baltık baronları ve İngiliz emperyalistleriyle birlikte örgütlediği saldırı nedeniyle, Ebert-Scheidemann hükümeti Alman proletaryasının baş düşmanı ilan ediliyordu.[83]

Rosa Luxemburg'un konuşmasından sonra ağırlıklı olarak partinin devrimci taktiği ve sosyalist toplumun inşası üzerine tartışıldı. Rosa Luxemburg, 1 Aralık 1918'de görüşülen bu gündem maddesi hakkında bir kapanış konuşması yaptı. Konuşması parti kongresinin ilkesel onayını aldı ve

tüm öneri ve eklemeler 25 kişinin seçildiği bir komisyona devredildi. Komisyon bir sonraki parti kongresine kadar parti programının tüm sorunlarını ve örgüt tüzüğü taslağını ele alacaktı.

Kongre, 16 delegenin önerisi üzerine Rosa Luxemburg'un konuşmasının ajitasyon broşürü olarak yayınlanmasını kararlaştırdı. Paul Frölich ve Otto Rühle "August Winnig'in ihaneti" ve Rus devriminin düşmanlarına uşaklık ile ilgili bölümlerin bildiri olarak dağıtılmasını önerdi. Kongre bu önergeyi de onayladı.

19 Ocak'ta düzenlenmesi planlanan Ulusal Meclis seçimlerine katılım konusunda yapılan tartışmalarda Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Paul Levi, Robert Gehrke, Käte Duncker, Fritz Heckert, Ulrich Rogg, Werner Hirsch ve Carl Minster, delegelerin çoğunluğunu KPD'nin (Spartaküs Birliği) seçimlere katılmasına ikna edemedi. 62 delege, Ulusal Meclisi aynı onlar gibi karşı-devrimin sancağı olarak kabul eden, fakat buna rağmen görüşleri yaygınlaştırmak ve kitleleri etkilemek için seçim kampanyasının ve parlamento kürsüsünün kullanılmasını gerekli gören merkeze karşı oy verdi. Rosa Luxemburg, devrim sayesinde oy hakkını elde eden erkek ve kadınların, özellikle de kadınların büyük çoğunluğunun seçim boykotunu anlayamayacağını öngörüyordu; fakat yeterli sayıda delegeyi ikna edemedi.

Spartaküs Birliği tarafından kurulan yeni partinin devrim hakkındaki görüşleri ile halkın iradesi arasındaki büyük uçurumu Rosa Luxemburg da dâhil olmak üzere hiç kimse algılayamadı. Rosa Luxemburg kendisinin hazırladığı parti programını fiilen devrimin programı olarak gördüğü ve o anki somut duruma uygun bir eylem programı mevcut olmadığı için, kitlesel etkisinin artırılmasına yönelik olanaklar son derece zayıftı. Birkaç hafta sonra yapılan Ulusal Meclis seçimlerinde yaklaşık 14 milyon yurttaş, yani Almanya'daki tüm oy hakkı sahiplerinin neredeyse yüzde 50'si oyunu SPD ve USPD'ye verdi. KPD (Spartaküs Birliği) seçimlere katılmadı.

Spartaküs Birliği merkez komite üyeleri Hermann Duncker, Käte Duncker, Hugo Eberlein, Leo Jogiches, Paul Lange, Paul Levi, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Ernst Meyer, Wilhelm Pieck ve August Thalmeier 31 Aralık'ta iki aleyhte oya karşı parti kongresinden güvenoyu aldı. Spartaküs Birliği içinde yer alan Uluslararası Almanya Komünistleri'nin temsilcisi Paul Frölich merkez komiteye seçildi.

Rosa Luxemburg sonuçlardan hoşnuttu. Ulusal Meclis seçimlerine katılmama kararının cesaretini kırmasına izin vermedi. Bu karar nedeniyle dehşete kapılan Clara Zetkin'e 11 Ocak'ta şöyle yazdı: "Bizim 'yenilgimiz' yalnızca biraz çocuksu, olgunlaşmamış ve düz bir radikalizmin zaferiydi. Fakat bu durum yalnızca konferansın başlangıcı için geçerli sayılır. Konferansın devamında bizimle (merkez) delegeler arasındaki iletişim yeniden

kuruldu ve konuşmam sırasında kısaca seçimlere katılım konusuna değinirken, başlangıçtakinden çok farklı bir rezonans hissettim. Spartakistlerin büyük çoğunluğuyla taze bir nesil olduğunu unutma, partinin 'eski sınanmış' aptallaştırıcı geleneklerinden özgürleşmiş bir nesil –bu durum artı ve eksileriyle birlikte kabul edilmeli. Olayı ölüm kalım meselesi yapmama ve trajikleştirmeme konusunda fikir birliğine vardık." Rosa Luxemburg hareketin genel olarak mükemmel bir şekilde geliştiğini ekledi.[84]

Rosa Luxemburg *Kızıl Bayrak*'ta yayınlanan kongre değerlendirmesinde, Almanya Komünist Partisi'nin nihayet kurulduğunu ve bunun "bir avuç radikal yöneticinin kamuoyundan gizli bir şekilde kendi kafasından 'icat ettiği' bir bölünme, bir 'mezhep meselesi' olmadığını" vurguladı. "KPD tarihsel gelişmenin doğal bir ürünü, Alman devriminin gelişmesinin bir parçası ve dolayısıyla proleter kitlelerin politik yaşamının bir dışavurumu olarak ortaya çıktı. Komünist Parti'nin kuruluşu, Alman devriminin birinci aşamasını sonlandırıp ikinci aşamasını başlatan kavşağa bağlanmaktadır."[85]

Yeni kurulan partiyle, devletin üst makamlarına yerleşen sosyal demokrasinin sağa yönelişine işçi ve asker saflarından enerjik ve kararlı bir sol karşı çıkışla kökten bir yanıt vermek isteniyordu.[86] Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in görüş ve hedeflerini daha fazla sayıda insana açıklamak için 14 günleri bile kalmamıştı. İşçi hareketinde üçüncü bir partinin kurulmasıyla artan bölünmeyle nasıl baş edeceklerdi?

### Size yardım etmek istiyorum

Rosa Luxemburg, parti ve insanlık için büyük bir beklenti içerisinde olduğu Brandel Geck'in ölüm haberini aldığında Marie ve Adolf Geck'e şu satırları yazmıştı: "Canlarım, acının sizi esir almasına izin vermeyin, evinizde hep parlayan güneşi bu felaketin arkasına gömmeyin. Hepimiz kör kaderin esiriyiz. Tek tesellim, belki de çok yakında, her yanda pusuda bekleyen karşı-devrimin bir kurşunuyla öbür dünyaya gönderilecek olmam."[87] 11 Ocak 1919'da Clara Zetkin'e, Berlin'de bir haftadan beri süren sokak savaşlarında birçok yoldaşın öldürüldüğünü bildirmek zorunda kaldı. Leo Jogiches, Georg Ledebour ve Ernst Meyer tutuklanmıştı.[88]

Karşı-devrimin kışkırtma ve takibatları, 1919 başlarından beri genel olarak Almanya Komünist Partisi'ni (Spartaküs Birliği) ve özel olarak da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'i hedef almaktaydı. *Deutsche Allgemeine Zeitung* henüz 30 Aralık 1918'de, "bunların başını ezmek için teorilerin yeterli olmayacağını", karşılarına "şiddetle dikilmek" gerektiğini yazdı. Basında cinayete açıkça çağrı yapılmaktaydı. Her yana asılan dev boyutta afişler nefreti körüklüyor ve artık devrimin kellesinin koparılması-

nı istiyordu. "Liderlerini öldürün! Liebknecht ve Luxemburg'u öldürün! O zaman barışa kavuşacak, iş ve ekmek sahibi olacaksınız." Sosyal demokrat *İleri* de nefret orkestrasına katılmaktaydı.

General Groener şöyle anlatıyordu: "1919 yılının ilk günleriyle birlikte Berlin'de kolları sıvamaya ve temizlik yapmaya hazırdık. O ana ve geleceğe yönelik tüm tedbirler Başkomutanlık ile uyum içerisinde alınıyordu; fakat hükümet ve halk önünde sorumluluk, kısa süre içerisinde Reich Savunma Bakanlığı'na atanacak olan ve Ebert'in izinde, subaylarla tam bir ittifak kuran Noske'ye aitti."[89] 1 Ocak 1919'da *İleri*, USPD'nin sol kanadına mensup olan ve karşı-devrimci entrikalara karşı sert bir tavır alan Berlin Emniyet Müdürü Emil Eichhorn'a karşı iftira dolu bir makaleyle, Berlin'li devrimcilere karşı provokasyonu başlattı. Kampanyanın sonucunda Eichhorn, 4 Ocak'ta Prusya'nın sosyal demokrat hükümeti tarafından görevinden alındı. 100.000'den fazla kadın ve erkek işçi, devrimci işyeri temsilcilerinin, USPD Berlin yönetiminin ve KPD genel merkezinin çağrısına uyarak gösteri yapmak üzere Tiergarten'e ve Aleksander Meydanı'nda bulunan Emniyet Müdürlüğü'ne yürüdü. Gösterinin yönetimi, 33 kişiden oluşan bir devrimci eylem komitesi oluşturuldu. Komiteye USPD, devrimci işyeri temsilcileri, Halk Bahriyeliler Tümeni ve Berlin Garnizonu temsilcilerinin yanı sıra Karl Liebknecht ve Wilhelm Pieck de dâhildi. Komite başkanları Karl Liebknecht, Georg Ledebour ve Paul Scholze oldu. Eylem komitesi görkemli kitle gösterisinin etkisi altında "Kahrolsun Ebert-Scheidemann Hükümeti!" ve "Hükümeti Devirin!" sloganlarının atılmasını kararlaştırdı. Bu, gerçekçi olmayan bir karardı. Kargaşa ve başıboşluk giderek ağırlık kazandı, ayrıca eylem komitesindeki USPD yöneticileri bir yandan kitleleri sokağa çağırırken, diğer yandan Ebert-Scheidemann hükümetiyle pazarlık yapmaktaydı. KPD merkezi, izlenmesi gereken taktik konusunda tereddütlüydü; Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches doğrudan iktidar mücadelesi için çağrıda bulunulmasını doğru bulmuyordu.[90] En sonunda 8 Ocak'ta KPD merkezi, eylemde hükümet düşürme sloganları atılmasına karşı çıktı, eylem komitesinin başında bulunan USPD yöneticilerinin teslimiyetçi tavrını mahkûm etti ve Karl Liebknecht ile Wilhelm Pieck'i eylem komitesinden geriye çekti. KPD tüm fikir ayrılıklarına karşın, "kararlı ve devrimci bir eylem her söz konusu olduğunda, devrimci işyeri temsilcileriyle birlikte omuz omuza mücadeleye devam etmek" istiyordu.[91]

Bu arada SPD yöneticileri, özellikle de Gustav Noske, eski İmparatorluk subaylarıyla birlikte Ocak ayaklanmasını kanlı bir şekilde bastırmak için hazırlık yapmaktaydı. 8 Ocak'ta saldırıya geçtiler. Politik genel grev yeni bir doruk noktasına ulaşmasına rağmen, Beyaz Muhafızların ezici saldırısına karşı koyamadı. Bunu takip eden günlerde kanlı mücadeleler içerisin-

de yüzlerce işçi öldürüldü, yaralandı ve tutuklandı. Hugo Haase dehşet içerisinde "Berlin'deki durumu tahayyül bile edemezsin" diye yazdı. "Beyaz terör yalnızca Çarlık rejimindekiyle karşılaştırılabilir bir kudurmuşlukla saldırıp duruyor [...] Kendilerini yasaların koruyucusu olarak sunan Landsberg, Ebert ve Scheidemann, eski subay ve astsubaylardan ve burjuva evlatlarından oluşturup kışkırttıkları asker çetelerini serbest bıraktı [...] Bolşevik teröre karşı en keskin çığlıkları atanlar, korkunç taşkınlıklara girişiyor veya göz yumuyor. Eğer bunların Petersburg veya Moskova'da yapıldığı haberi gelseydi, sözümona uygar dünyada büyük bir yaygara kopardı."[92]

Sürekli takip edilen ve bir illegal sığınaktan diğerine geçmek zorunda kalan Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg, yenilenlerin yanında saf tuttu ve tüm büyük devrimciler gibi tarihsel iyimserliğin ruhuna sadık kaldı. Peter Weiss *Die Ästhetik des Widerstands*'ta [Direnmenin Estetiği, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005] Rosa Luxemburg'un hayatındaki son haftaların dramını isabetli sözlerle betimliyor: "Sovyetlerin kurulması vakitsiz olmuştu ve işçi sınıfının yalnızca küçük bir bölümü Spartakist taleplerin arkasında durmaktaydı. Üretimin yeniden başlamasıyla birlikte gelişmenin sağlanacağını söyleyen sloganlar, çoğunluğun yanılmasına yol açtı. Aydınlatılmaları için zaman kalmamıştı [...] Bu, burjuvazinin işçi sınıfına karşı bir savaşıydı; azınlığın, aldatılan ve zayıf düşürülen çoğunluğun öncülerine karşı bir savaşı. Ve biz –böyle dedi babam– Rosa Luxemburg'un yaptığının aynısını yaptık. Biz bunu yarı şuursuz bir vaziyette yaptık, o ise ne yaptığını biliyordu. O anda yanlış bir yola sapmış olan, fakat adaletin yanında duranların safında kaldı [...] Başkalarına örnek olmak gibi bir hayalin esiri olmuştuk. Sonra bunun yanlış olduğunu kabullenmek zorunda kaldık. Dava olarak değil, zamanlama açısından yanlış. Çünkü tarihsel materyalist anlayış –dedi babam– doğru zamanlamada ifadesini bulur."[93]

*Kızıl Bayrak*'ın 7, 8, 11 ve 13 Ocak 1919 tarihli sayılarında Rosa Luxemburg'un "Liderler Ne Yapıyor?", "İhmal Edilen Görevler", "Liderlerin Başarısızlığı" ve "İskambil Kâğıdından Evler"[94] başlıklı makaleleri çıktı. Rosa Luxemburg bu makalelerde 9 Kasım'dan beri süregelen devrimin acı dersleri olarak, artık kaçınılmaz olan yenilgi bağlamında örgütlerin kararsızlığını ve yöneticilerin yetersizliğini ele alıyordu. 14 Ocak tarihli son makalesinde şöyle yazdı: "'Varşova'da düzen sağlandı!', 'Paris'te düzen sağlandı!', 'Berlin'de düzen sağlandı!' Her yarım yüzyılda bir 'düzen' korucularının haberleri, tarihsel mücadelenin merkezleri hakkında böyle diyor. Ve sevinç çığlıkları atan 'galipler', periyodik olarak kanlı katliamlarla ayakta tutulabilen bir 'düzen'in kaçınılmaz bir şekilde kendi tarihsel yazgısına, çöküşüne doğru koştuğunu fark etmiyor. [...] Devrimin kaybedecek zamanı yok. Henüz ka-

patılmamış mezarlar, 'zafer' ve 'yenilgiler' üzerinden büyük hedeflerine doğru koşmaya devam ediyor. Uluslararası sosyalizmin militanlarının ilk görevi, devrimin ilke ve yollarını büyük bir bilinçlilikle takip etmektir"[95]

Ocak 1919'da, dört yıllık bir savaşın ardından sosyal demokrat hükümetin yönettiği bir kapitalist toplumun 'düzeni', devrimci kitle eylemleriyle hâlâ köşeye sıkıştırılabilir ve telaşlandırılabilir, fakat iktidardan düşürülemez bir durumdaydı. Bunu başarabilmek için, daha ileri bir değişimden yana olanlar çok fazla bölünmüş, ulaşılan safhaya ilişkin hayaller çok büyük, içte ve dışta huzur ve barış arzusu çok güçlü, karşı-devrimci komplolar çok acımasızdı.

Devrim düşmanları 15 Ocak 1919'da son darbeyi indirdi. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht Berlin-Wilmersdorf semtinde Mannheimer Sokağı 43 adresinde Marcusson ailesinin evinde kıstırıldı ve oradaki milisler tarafından tutuklandı. Akşamüzeri Yüzbaşı Pabst komutanlığındaki Muhafız Süvari Tümeni'nin komuta merkezi Eden oteline götürüldüler. Pabst telefonla Noske'den fiili bir cinayet izni almıştı. Karl Liebknecht ağır işkencelerden sonra Tiergarten'de kalleşçe vurularak öldürüldü ve kimliği belirlenemeyen bir ölü olarak katilleri tarafından morga teslim edildi. Bundan hemen sonra Rosa Luxemburg, Moabit hapishanesine aktarılacağı bahanesiyle otelden dışarıya sürüklendi, hakarete uğradı, keskin nişancı Runge'nin dipçik darbesiyle yere düşürüldü, dövülerek bir arabaya koyuldu ve arabaya atlayan Denizci Teğmen Hermann W. Souchon tarafından vurularak öldürülüp Landwehr kanalına atıldı. *BZ am Mittag* (Berlin Öğlen Gazetesi) ertesi gün iğrenç bir yalanla, haberi şöyle verdi: "Liebknecht kaçarken vuruldu – Rosa Luxemburg kalabalık tarafından linç edildi."

Almanya Komünist Partisi'nin (Spartaküs Birliği) iki liderinin öldürülmesi acımasızca planlanmıştı ve plan en gaddar yöntemlerle yerine getirildi. Devrim, en seçkin beyinlerinden mahrum bırakıldı.

Almanya Komünist Partisi (Spartaküs Birliği) merkezi, Ocak ortasında Almanya'nın kadın ve erkek işçilerine ve devrimci askerlere yaptığı açıklamada şöyle diyordu: "Proleter devrimin büyük öncülerinin ölümü karşısında sizin ve bizim yüreğimizi dolduran, sizin ve bizim yüreğimizi parçalayan duyguları ifade etmek için kelimeler yetersiz kalıyor. Bu anda ne yakınmaya, ne de lânete ihtiyacımız var. Alman sosyal demokrasisi Alman işçilerini savaş kârı karşılığında satarken cesaretle proleter ayaklanma bayrağını yükselten, hapishane ve zindanlara aldırmadan insanlığı kapitalizmin pençelerinden kurtarmak için devrimci işçileri mücadeleye çağıran kişiler olarak, ebediyen Alman proletaryasının ve uluslararası proletaryanın yüreğinde yaşayacaklar. [...] Şimdi yakınmak ve öncülerimizin katlinin kişisel intikamını almak zamanı değil. Şimdi kanlı cesetlerin önünde, onların

başladığı eseri tamamlayacağımıza yemin etme zamanı [...] Önümüzde henüz uzun bir mücadele duruyor."[96]

Karl Liebknecht 25 Ocak'ta, sokak savaşlarında öldürülen 31 yol arkadaşıyla birlikte toprağa verildi. Leo Jogiches 12 Şubat 1919'da *Kızıl Bayrak*'ta "Liebknecht ve Luxemburg Cinayetleri" başlığıyla çıkan yazısında, ayrıntıları bilmemesine ve askerlerle hükümet temsilcileri arasındaki işbirliğini belgelerle kanıtlayamamasına rağmen, cinayetin içyüzüne çok yaklaştı.

Rosa Luxemburg'un cesedi 31 Mayıs 1919'da Berlin Landwehr kanalındaki Freiarchen Köprüsü'nün savağında bulundu. Mathilde Jacob ölünün kimliğini, elbisesinden geriye kalanlar, eldivenler ve bir madalyon sayesinde teşhis etmek zorunda kaldı. Rosa Luxemburg 13 Haziran 1919'da Berlin-Friedrichsfelde Mezarlığı'nda Karl Liebknecht'in yanı başına defnedildi. Mathilde Jacob hatırladıklarını şu sözlerle anlattı: "Friedrichshain'dan yola çıkan dev cenaze alayı, devrimci işçilerin görkemli bir gösterisine dönüştü. En önde bahriyeliler ve haki gömlekli askerler yürüyor, onların arkasından en yakın arkadaşları ve mücadele yoldaşları geliyor, en sonda da bölge ve fabrika işçileri onları izliyordu. Friedrichsfelde Mezarlığı önünde cenaze alayı dağıldı. Defin için sınırlı sayıda giriş kartı dağıtılmıştı. Öldürülen yoldaşlarının açık mezarı önünde ilk konuşan kişi Paul Levi oldu. Onu Clara Zetkin izledi. Parti okulunun eski bir öğrencisi, sevgili ve saygın hocasını andı. Gençlik temsilcisi, konuşmasına Heinrich Heine'nin sözlerini kattı: 'Ben kılıcım, ben alevim. Karanlıkta size ben ışık verdim ve savaş başladığında öne atıldım, en ön saflarda çarpıştım. Arkadaşlarımın cesetleri etrafımda yatıyor [...].' Ancak bizim ne sevinmeye, ne de yas tutmaya vaktimiz var. Trompetler yeniden çalıyor, yeni bir savaş başlıyor [...] Sonra Enternasyonal eşliğinde ölü kahramanın mezarı kızıl bayraklarla kapatıldı."[97]

Bu iğrenç cinayet, katillerin ve kışkırtıcıların gerçek yüzünü gösteriyordu. Ve Rosa Luxemburg'un basılan son söz sözleri, yine devrimden bahsediyordu: "Vardım, varım, var olacağım!"[98]

## Notlar

1 GB 5, s. 409.
2 SAPMO-BArch, NY 4002/75, Cilt 1.
3 SAPMO-BArch, NY 4002/75, Cilt 20-22.
4 Bkz. SAPMO-BArch, NY 4002/75, Bl. 24-26.
5 GB 5, s. 410.
6 Bkz. Avukata, 1 Kasım 1918. GB 6, s. 250.
7 A.g.y.
8 GB 5, s. 413.
9 GB 5, s. 414.
10 SAPMO-BArch, NY 4002/60, Bl. 128.
11 Bkz. 9 Kasım 1918 tarihli Volkswacht für Schlesien ve Liegnitzer Volkszeitung, No. 262; 15 Ocak 1929 tarihli Leipziger Volkszeitung, No. 12.
12 Bkz. GB 5, s. 414.
14 Bkz. Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Dizi II, Cilt 2, Berlin 1957, s. 324-326.
15 Liebknecht, Karl, Für die freie sozialistische Republik Deutschland. Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt IX, s. 594.
16 Bkz. Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 491.
17 Bkz. Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Dizi II, Cilt 2, s. 341.

18 Bkz. Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Dizi II, Cilt 2, s. 345.
19 Karl und Rosa. Erinnerungen, s. 34.
20 Pieck, Wilhelm, Erinnerungen an die Novemberrevolution in Berlin. Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt I, Berlin 1959, s. 437/438.
21 Clara Zetkin'den Rosa Luxemburg'a, 17 Kasım 1918. 1 Mayıs 1969 tarihli Vorwärts (Bonn), No. 18, s. 20.
22 Bkz. Pieck, Wilhelm, Erinnerungen an die Novemberrevolution in Berlin..., s. 457.
23 Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Dizi II, Cilt 2, s. 390.
24 Bkz. Der Ledebourprozeß. Berlin (1919), s. 513.
25 Bkz. 25 Aralık 1918 tarihli Die Rote Fahne, No. 10.
26 Der Morgen, 23 Kasım 1983.
27 Das alte Spiel. GW 4, s. 402.
28 GB 5, s. 416.
29 Bkz. 18 Kasım [1918]. GB 5, s. 417.
30 Karl und Rosa. Erinnerungen, s. 172.
31 GB 5, s. 421.
32 29 Kasım 1918. GB 5, s. 419.
33 Bkz. 23 Kasım 1918 tarihli Die Rote Fahne, No. 8.
34 Die Nationalversammlung. GW 4, s. 409.
35 Hilferding, Rudolf, Revolutionäres Vertrauen! 18 Kasım 1918 tarihli Die Freiheit, No. 6.
36 Bkz. 5 ve 6 Aralık 1918 tarihli Die Freiheit, No. 37 ve 39.
37 Bkz. Kautsky, Karl, Die Diktatur des Proletariats. Viyana 1919, s. 33.
38 Kautsky, Karl, Nationalversammlung und Räteversammlung. 5 ve 6 Aralık 1918 tarihli Die Freiheit, No. 37 ve 39.
39 Ein gewagtes Spiel. GW 4, s. 413.
40 Der Anfang. GW 4, s. 398.
41 Die Nationalversammlung. GW 4, s. 409.
42 Der Anfang. GW 4, s. 399.
43 Clara Zetkin'e, 29 Kasım 1918. GB 5, s. 420.
44 GB 6, s. 210.
45 Nationalversammlung oder Räteregierung? GW 4, s. 463.
46 2 Aralık 1918 tarihli Die Rote Fahne, No. 17.
47 Die Sozialisierung der Gesellschaft. GW 4, s. 434.
48 Alıntı: 4 Aralık 1918 tarihli Die Rote Fahne
49 Karl und Rosa. Erinnerungen, s. 206.
50 GW 4, s. 456.
51 Liebknecht, Karl, Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt IX, s. 630-635.
53 Was will der Spartakusbund? GW 4, s. 444.
54 A.g.y., s. 444.
55 A.g.y., s. 443.
56 A.g.y., s. 445.
57 Bkz. A.g.y., s. 445-447.
58 A.g.y., s. 447.
59 Bkz. Radek, Karl, November (1926). Sosyal Tarih Arşivi, Cilt II, 1962, s. 134.
60 Was uns trennt? 15 Aralık 1918 tarihli Die Freiheit, No. 56.
61 Bkz. GW 4, s. 457.
62 Auf die Schanzen. GW 4, s. 451.
63 Almanya İşçi ve Asker Sovyetlerinin Berlin meclisindeki 16-21 Aralık 1918 Genel Kongresi. Steno raporları. Berlin, yılı belirsiz, s. 88.
64 Ein Pyrrhussieg. GW 4, s. 468.
65 25 Aralık [1918]. GB 5, s. 422.
66 GB 5, s. 422.
67 GB 5, s. 423.
68 [Aralık 1918]. GB 5, s. 424.
69 Bkz. Pieck, Wilhelm, Erinnerungen an die Novemberrevolution in Berlin. Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt I, s. 451.
70 Die Reichskonferenz des Spartakusbundes. GW 4, s. 477.
71 Liebknecht, Karl, Toplu Konuşma ve Yazılar. Cilt IX, s. 668.
72 KPD 1918 parti kongresi tutanakları, s. 237.
73 KPD 1918 parti kongresi tutanakları, s. 99.
74 GB 6, s. 212.
75 Unser Programm und die politische Situation. GW 4, s. 492.
76 A.g.y., s. 493.
77 A.g.y., s. 496.
78 A.g.y., s. 509.
79 A.g.y., s. 507.
80 A.g.y., s. 509.
81 A.g.y., s. 508.
82 A.g.y., s. 496.
83 Bkz. GW 4, s. 511.
84 GB 5, s. 426.
85 Der erste Parteitag. GW 4, s. 512.
86 Erbande, s. 512
87 GB 5, s. 415.
88 Bkz. GB 5, s. 427.
89 Groener, Wilhelm, Lebenserinnerungen. Göttingen 1957, s. 477.
90 Bkz. Illustrierte Geschichte der Deutschen Revolution. Berlin 1929, s. 282.
91 Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Dizi II, Cilt 3, s. 42.
92 Haase, Ernst, Hugo Haase. Sein Leben und Wirken, s. 173 ve 174. Alıntı: Engelmann, Dieter/Naumann, Horst, Zwischen Spaltung und Vereinigung. Die Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands in den Jahren 1917-1922. Berlin 1993, s. 99.
93 Weiss, Peter, Die Ästhetik des Widerstands. Berlin 1983, Cilt 1, s. 113.
94 Bkz. GW 4, s. 516.
95 Die Ordnung herrscht in Berlin. GW 4, s. 532.
96 Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Dizi II, Cilt 3, s. 85.
97 Bkz. Jacob, Mathilde, Von Rosa Luxemburg und ihren Freunden, s. 505.
98 Mathilde Jacob'a, [7 Şubat 1917]. GB 5, s. 171.

# İsim Dizini


Adler, Victor 39, 50, 60, 73, 78, 82, 115, 136, 138, 139, 141, 158, 159, 165, 167, 174, 182, 200, 226, 251, 252, 270, 298, 299, 330, 352, 353, 364, 368, 442, 443
Akselrod, Pavel B. 29, 33, 34, 152, 167, 191, 210, 352, 353
Alexinski, G. A. 282, 283
Anseele, Edouard 159, 298, 352, 354
Auer, Ignatz 66-69, 85, 100-105, 111, 114, 116, 122, 125, 148, 176, 273, 278

Balabanov, Angelica 352
Bauer, Gustav 227, 235, 282, 316, 333, 428, 447, 453
Bauer, Otto 227, 235, 282, 316, 428
Bebel, August 30, 40, 60, 65-69, 78, 79, 82, 84, 90, 91, 95, 99, 101, 102, 105, 115, 121, 122, 126, 135, 138, 158, 160, 162, 165, 167, 170, 176, 183, 189, 200, 211-213, 216, 218, 224, 226, 227, 250-252, 261, 270, 272, 278, 282, 291, 292, 295-298, 300, 321, 323, 325, 328, 330, 331, 368, 396, 443
Bernstein, Eduard 73-79, 81-84, 87, 89, 91, 93-97, 99-106, 115, 116, 126, 127, 130, 143, 145, 188, 192, 201, 210, 225, 244, 264, 273, 293, 316, 318, 322, 331, 380, 385, 397, 441, 458
Berten, Peter 224, 322, 360, 370, 376
Bethmann Hollweg, Theobald von 256, 288, 345, 351, 371
Bismarck, Otto von 14, 23, 83, 151, 223
Blanqui, Auguste 214
Bloch, Joseph 54, 57, 131, 223
Block, Hans 184, 325, 326, 333
Bock, Wilhelm 397, 465
Bogdanov-Malinovski, Aleksander 191, 243, 244
Borchardt, Julian 244, 394
Börne, Ludwig 64, 70, 260
Bratman-Brodowski, Stefan 436, 437, 444
Braun, Adolf 117, 122, 275
Braun, Heinrich 114
Braun, Lily 88
Braun, Otto 351, 352, 361, 373, 453
Bruhns, Julius 68, 69, 75, 77, 79, 122
Bruns, Bernhard 244, 396
Bücher, Karl 221, 248
Bülow, Bernhard Fürst von 66, 118, 188, 204, 251

Calwer, Richard 122, 123, 205
Cerjinski, Feliks 168, 187, 191, 229, 304, 307, 309, 436, 437
Cohn, Oskar 397, 408
Conrad Ferdinand Meyer 28
Conrad Schmidt 78
Cunow, Heinrich 92, 94, 177, 180, 218, 226, 316

Daszynski , Ignacy 135
Daszynski , Zofia 29, 72
Däumig, Ernst 405, 454
David, Eduard 34, 78, 94, 102, 141, 179, 201, 235, 273, 297, 356, 361, 365, 368, 380, 391, 400,
Deutsch, Lew G. 34, 191
Diefenbach, Hans 12, 27, 59, 60, 100, 116, 164, 227, 229, 329, 330, 332, 349, 354, 358, 366, 368, 376, 422-425, 429, 430, 431, 442, 443
Dietz, Johann Heinrich Wilhelm 66, 92, 162, 297, 378, 396, 409, 410
Dißmann, Robert 276, 279, 297, 360
Dittmann, Wilhelm 225, 273, 276, 277, 279, 280, 285, 286, 297, 330, 331, 383, 397, 400, 406, 407, 416, 417, 419, 420, 448, 450
Dreyfus, Alfred 127, 282
Duncker, Hermann 218, 244, 357, 392, 394, 442, 443, 450, 451, 466, 470
Duncker, Käte 311, 378, 392-394, 397, 402-404, 442, 443, 451, 470

Eberhardt, Wilhelm 123, 216
Eberlein, Hugo 356, 357, 378, 392, 397, 403-405, 451, 466, 467, 470
Ebert, Friedrich 216, 272, 325, 328, 336, 350, 352, 380, 420, 433, 449, 450, 453, 454, 459, 460, 461, 463, 465-469, 472, 473
Eckstein, Gustav 226, 227, 257, 316
Eichhorn, Emil 84, 115, 405, 406, 454, 472
Eisner, Kurt 105, 122, 151, 176-180, 192, 223-225, 273, 448
Engels, Friedrich 31, 34, 40, 51, 59, 60, 73, 74, 79, 81, 89, 97, 99, 115, 116, 140, 143, 145-147, 153, 174, 208, 244, 264, 266-268, 318, 381, 386, 414
Ernst, Eugen 123, 274, 279, 357, 361, 378, 392, 393, 397, 399-402, 404-406, 412, 415, 419, 435, 443, 450, 451, 466, 470, 471, 476
Ettinger, Elzbieta 10, 12, 17, 18, 26, 27, 61, 116, 165, 252, 329, 330, 343, 367

Faisst, Hugo 131, 227, 231, 233, 243, 349
Falkenhayn, Erich von 344, 345, 348, 350
Faure, Albert 285
Feinstein, Wladystaw 142, 165, 168
Fischer, Richard 102, 122, 130, 278, 359
Flechtheim, Ossip K. 10, 436
Frank, Ludwig 42, 45, 46, 53, 134, 158, 166, 272, 273, 278, 288, 322, 330
Frölich, Paul 10, 28, 59, 60, 470
Fuchs, Eduard 131, 467

Geck, Adolf 115, 122, 201, 271, 272, 329, 331, 447, 471
Geck, Brandel 471
Geck, Marie 80, 331
Gerisch, Alwin 66, 148, 216
Gerlach, Arzt 257, 268, 283, 349
Gogowski, Joseph 112, 113, 114
Gorki, Maksim 206, 207, 243, 301, 412
Gradnauer, Georg 77, 84, 85, 105, 124, 177
Grey, Edvvard 288
Grimm, Robert 352, 390, 400
Guesde, Jules 43, 125, 126, 212, 275, 352, 362, 391

Haase, Georg 132
Haase, Hugo 122, 142, 158, 213, 277, 300, 315, 316, 325, 328, 336, 351, 352, 356, 383, 400, 401, 402, 405, 408, 416, 419, 420, 450, 473, 476
Haenisch, Konrad 77, 266, 270, 276, 329, 330, 332, 357, 380
Hanecki, Jakub 149, 150, 166, 168, 169, 183, 187, 188, 189, 250, 251
Hardie, James Keir 282, 352
Haupt, Georges 10, 277, 331, 333, 352, 367, 368
Heine, Heinrich 263, 475
Heine, Wolfgang 78, 79, 81, 116, 130, 390
Heinemann, Hugo 219, 222, 226, 292, 348
Heine, Schmidt 174
Helphand, Alexander (Parvus) 58, 72, 74, 76, 77, 80, 81, 83, 85, 100, 149, 152, 162, 171, 182, 191, 202, 206, 227, 357, 362
Henke, Alfred 259, 260, 276, 297, 311, 332, 397
Herzfeld, Joseph 122, 397
Hilferding, Rudolf 216, 218, 219, 227, 264, 315, 316, 333, 454, 455, 463, 476
Hirsch, Werner 10, 26, 61, 365, 368, 466, 470
Hoernle, Edwin 359, 449
Hoffmann, Adolph 346, 383, 393, 394, 397, 400, 405, 421
Huch, Ricarda 28, 35, 60, 386
Hue, Otto 174, 293, 331
Wolf, Hugo 227, 302
Huysmans, Camille 157, 292, 298, 309, 332, 350, 352, 354, 355, 363, 368, 370
Hyndman, Henry Mayers 158, 391

Jacob Mathilde 327, 333, 349, 369, 374-378, 387, 396, 398, 402, 406, 408, 412-414, 422, 429-431, 441, 442, 443, 448, 450, 475, 476
Jagow, Traugott von 260, 393, 394
Jaures, Jean 282
Jodko-Narkiewicz, Witold 39, 48, 49
Jogiches, Leo 27, 31, 32, 34-36, 38, 42, 44-46, 54, 55, 59-63, 67, 69-72, 74-77, 85-89, 91, 92, 94, 99, 100, 101, 106-110, 113-116, 121, 132-134, 142, 143, 148, 162, 164-166, 168, 169, 171, 172, 173, 175, 178, 181-183, 186, 199, 203, 205-207, 212, 214, 215, 228, 229, 231, 233, 237, 240, 250, 253, 254, 265, 266, 276, 280, 283, 291, 294, 298, 303-309, 321, 324-326, 329-333, 336, 343, 347, 348, 358, 369, 370, 375-377, 392, 397, 398, 403, 408, 419, 428, 435, 436, 441, 442, 443, 449, 450, 451, 466, 470-472, 475

Kautsky, Karl 31, 34, 40, 48, 49, 51, 54, 57, 60, 65, 74, 82, 86, 89-92, 94, 103-106, 115, 116, 125, 126, 131, 138, 139, 141, 143, 144, 149, 151, 155, 157, 158, 161, 162, 165, 171, 173, 176, 177, 179, 180, 182, 185, 187, 190, 198, 200, 216, 227-229, 235, 241, 245, 250-252, 256-258, 262-270, 275, 276, 278, 282, 289, 294, 295, 302, 304, 315, 316, 321-324, 328-331, 336, 337, 349, 350, 352, 364, 368, 371, 372, 380, 383, 401, 416, 420, 438, 439, 442, 443, 455
Kautsky, Hans 131, 202, 206, 229, 237, 239, 241, 259, 264, 329, 349, 364
Kautsky, Luise 10, 16, 20, 30, 39, 61, 83, 124, 131, 132, 157, 161, 165, 166, 173, 185, 186, 202, 203, 211, 227, 233, 237, 251, 265, 271, 283, 291, 305, 312, 314, 329, 330, 332, 333, 349, 357, 358, 377, 388, 410, 413, 422, 424, 426, 432, 433, 436, 442-444
Kautsky, Minna 124, 164, 251
Kasprzak, Marcin 25, 26, 28, 37, 112, 174
Katzenstein, Simon 219, 226, 278, 365
Keller, Gottfried 28, 64, 339
Kelles-Krauz, Kazimierz 45, 47, 60
Knief, Johann 259, 392, 413, 419
Kolb, Wilhelm 278, 390, 391, 442
Korolenko, Wladimir G. 12, 409, 410, 411, 429, 443
Kritschewski, Boris N. 33, 43, 59, 60, 64, 164
Kritschewski, Nadina 33, 43, 59, 60, 64

Landsberg, Otto 450, 473
Lassalle, Ferdinand 145, 146, 147, 214, 223, 381, 385, 398, 414
Laufenberg, Heinrich 297, 322
Ledebour, Georg 77, 86, 92, 122, 132, 133, 135, 201, 212, 227, 276, 282, 287-290, 297, 322, 355, 359, 364, 383, 390, 392-394, 397, 400-402, 404, 405, 417, 419, 420, 454, 461, 471, 472
Legien, Carl 200, 257, 373, 453

Lenin Vladimir İlyiç 10, 149-156, 165-167, 170, 171, 181, 191, 194, 207-213, 250, 252, 274, 275, 298, 303-310, 316, 318, 331-333, 336, 337, 349, 350, 371, 380, 383, 390, 393, 420, 425, 433-436, 438-442, 444, 456, 467
Lensch, Paul 224, 287, 290, 297, 325, 348, 357, 359, 380
Levi, Paul 245, 246, 247, 253, 338, 339, 342-346, 348-350, 355, 356, 358-360, 367, 368, 373, 377, 403, 404, 435, 436, 444, 449, 451, 453, 454, 460, 466, 470, 475
Liebknecht, Karl 60, 61, 158, 250, 267, 279, 297, 316, 322, 323, 327, 332, 334, 346, 349, 357-360, 362,

365, 366, 372-374, 376, 377, 392-395, 397-399, 402-405, 408, 410, 419, 420, 434, 441, 448-454, 459-461, 463, 464, 466, 467, 470-475
Liebknecht, Natalie 92
Liebknecht, Sophie 27, 251, 283, 321, 395, 396, 403, 408, 410, 414, 421, 422, 429, 431, 432, 443, 445
Liebknecht, Wilhelm 30, 39, 40, 58, 65, 66, 78, 84, 91, 104, 120, 121, 126, 328
Liebknecht, Theodor 403, 408
Liepmann, Leopold 220, 224
Lipinski, Richard 276, 277, 419
Lunaçarski, Anatoli 35, 39, 243
Luksenburg/Luxemburg, Anna (ablası) 15, 17, 27, 55, 56, 71, 75, 172, 229, 230
Luksenburg, Eliasch / Luxemburg Eduard (babası) 15-17, 19, 56, 100, 108, 109, 124
Luksenburg/Luxemburg, Józef (ağabeyi) 15, 17, 26, 55, 71 75, 162,190
Luksenburg/Luxemburg, Lina (annesi) 15,16, 20, 33, 55-56
Luksenburg/Luxemburg, Maksymilian (ağabeyi) 15,190
Luksenburg/Luxemburg, Natan (ağabeyi) 15
Lübeck, Carl 30
Lübeck, Gustav 58, 76, 108, 142
Lübeck, Olympia 29, 56, 58

Mach, Ernst 274
Maine, Henry 301
Marchlewski, Julian 17, 24-27, 35, 37-42, 52, 54, 58, 60, 74, 77, 168, 180, 207, 229, 233, 240, 264, 275, 276, 280, 281, 283, 308, 309, 316, 318, 325-327, 349, 357, 392, 393, 403, 436, 437, 444, 458
Martov, L. 151, 152, 182, 210-213, 275, 305, 307, 349
Marx, Karl 10, 27, 31, 34, 35, 40, 54, 57, 60, 73, 75, 76, 81, 94, 96, 97, 99, 103, 104, 105, 116, 140, 143-147, 153, 165, 174, 208, 220-223, 225, 244, 245, 248, 253, 256, 266, 268, 269, 313-319, 330, 333, 371, 381, 382, 385, 391, 396, 414, 467, 468
Marx-Aveling, Eleanor 40
Matschke, Anna 183, 187
Maurenbrecher, Max 223, 224, 225
Max, von Baden 447, 449, 453
Mehring, Eva 125, 376
Mehring, Franz 61, 74, 77, 83, 88, 92, 94, 145, 146, 170, 171, 185, 190, 192, 199, 218, 224, 227, 251, 264, 268, 294, 299, 302, 304, 315, 318, 325-327, 329, 330, 333, 345, 347, 349, 357, 359, 362, 370, 376, 377, 384, 385, 392, 393, 396, 397, 399, 402, 406, 408, 415, 419, 422, 426, 428, 432, 442, 451, 453, 466
Meister, Heinrich 66, 69, 165
Mendelson, Stanislavv 38, 39, 48
Metzner, Theodor 66
Meyer, Eduard 245
Meyer, Ernst 357, 378, 392, 393, 397, 399-402, 405, 406, 415, 419, 435, 450, 451, 466, 470, 471
Meyer, Conrad Ferdinand 28, 221, 245, 357, 378, 392, 393, 397, 399-402, 405, 406, 415, 419, 435, 450-452, 466, 470, 471
Mickiewicz, Adam Bernard 16, 22, 62, 64, 86, 87
Mill, Józef-Szloma (Mill, John) 20, 30
Millerand, Alexandre-Etienne 124, 125, 126, 128, 130, 147, 159, 164, 441
Minster, Carl 360, 392, 466, 470
Molkenbuhr, Hermann 122, 216, 220, 291, 292, 298, 299, 300, 336
Moor, Carl 298, 352, 362, 370
Morawski, Franciczek 113, 134
Morgari, Oddino 352, 353
Müller, Hermann 216, 224, 355, 431

Němec, Antonin 233
Nettl, Peter 10, 12, 59, 240, 252, 253, 339, 367
Noske, Gustav 205, 213, 235, 380, 472, 474

Pannekoek, Anton 216, 218, 219, 259, 269, 290, 316, 318, 322, 323
Peretz, Isaac Leib 15, 18
Peus, Heinrich 79, 186
Pfannkuch, Wilhelm 66, 69, 111, 121, 207, 216, 421
Pieck, Wilhelm 61, 224, 259, 260, 348, 357, 392, 397, 403, 450, 451, 454, 465, 466, 470, 472, 476
Plehanov, Georgi W. 29, 33, 34, 39, 59, 74, 83, 84, 130, 134, 151, 158, 159, 167, 170, 188-191, 209, 210, 274, 275, 298, 336, 337, 349, 362

Radek, Karl 178, 184, 240, 250, 275, 290, 310, 311, 316, 343, 436, 437, 460, 463, 467, 476
Ribas, Fabra A. 352, 353
Roland Holst-van der Schalk, Henriette 10, 59, 158, 166, 253
Rosenbaum, Marta 377, 378, 394, 422, 432, 441, 442, 443
Rosenfeld, Kurt 203, 219, 226, 277, 320, 338, 339, 342, 343, 344, 345, 349, 355, 358, 374, 378, 426, 454
Rück, Fritz 392, 449, 454
Rühle, Otto 392, 397, 402, 428, 470

Scheidemann, Philipp 79, 288, 322, 325, 356, 371, 380, 391, 400, 420, 438, 439, 447, 449, 450, 453, 454, 457, 459, 461, 463, 465-469, 472, 473
Schippel, Max 77, 78, 89-93, 95, 102-106, 115, 117, 292, 293, 316, 331
Schmidt, Conrad 78, 173, 174, 192, 292, 365
Schmidt, Robert 173, 174, 192, 365
Schmoller, Gustav 300, 332
Schoenlank, Bruno 69, 70, 75-77, 80, 86-88, 92, 93, 94, 100, 117, 119
Schulz, Heinrich 218, 219, 225, 226, 243, 345, 354
Schulze-Delitzsch, Franz Herrmann 385
Schumann, Georg 222, 261, 392

Schwahn, Alfred 405
Schwartz, Johann Carl Theodor 397
Seidel, Robert 29, 59, 64, 72, 78, 107, 114, 115, 116, 143, 203, 252
Sembat, Marcel 352
Singer, Paul 65-69, 78, 92, 120-123, 126, 134, 176, 185, 216, 227, 296, 396
Stadthagen, Arthur 77, 79, 80, 82, 92, 179, 185, 190, 199, 219, 223, 226, 397, 405, 416
Südekum, Albert 273, 278, 351, 359

Thalheimer, August 227, 283
Thalheimer, Berta 283, 377, 390, 392, 393, 399, 400
Thöny, Eduard 63
Timm, Johannes 278, 293, 331
Tirpitz, Alfredvon 98, 118
Troçki, Lev 178, 274, 304-307, 349, 435, 438, 439, 460
Troelstra, Pieter Jelles 161, 298, 299, 332, 352, 353, 358, 370
Trusiewicz, Stanislaw (Zalewski) 113, 134
Tugan-Baranowski, M. J. 318
Turner, William 262, 386, 414
Tych, Feliks 10, 27, 59, 60, 194, 250, 251, 306, 332

Ulrich, Carl Theodor 60, 79, 82, 273, 278, 329, 441, 470

Vaillant, Marie-Edouard 126, 130, 212, 298, 352, 362, 391
Vandervelde, Émile 39, 40, 138, 139, 158, 211, 281, 282, 298, 337, 352, 391, 441
Viviani, Rene 129
Vliegen, Willem Huber 39
Vogt, Gustav 28, 35, 55
Vogtherr, Ewald 397
Volkmann, Hans von 232
Vollmar, Georg von 81, 83, 116, 122, 125, 126, 141, 174, 179, 201, 212

Wagner, Dr. 360
Wagner, Richard 302, 360, 429
Walcher, Jacob 252, 328, 449, 466
Waldeck-Rousseau, Rene 125, 128, 251
Waldersee, Alfred Graf von 98
Walecki, Henryk 352
Wallfisch, Hermann 85
Walther, Jacob 348
Warska, Jadwiga 46
Warski, Adolf 25-27, 38, 42, 43, 47, 52, 58, 62, 87, 149, 150, 158, 162, 165, 166, 168, 173, 181, 229, 274, 275, 280, 304, 307-309, 393, 436
Warszawski, Morek 43
Webb, Sidney James 62
Weimann, Richard 405
Weinberg, Siegfried Dr. 422
Weise, Hermann 405
Weiss, Peter 473, 476
Wels, Otto 461
Wendel 284
Wengels, Robert 216
Westmeyer, Friedrich (Fritz) 227, 228, 229, 322, 360, 370
Wetzker, Heinrich 84, 177
Wibeaut, F. M. 159
Willemer, Marianne von 387
Winkler, Alexander 373, 375
Winnig, August 470
Winter, August 68, 69, 72, 110, 111, 112, 352
Witte, S.J. Graf 187
Wojnarowska, Cezaryna 60
Wolf, Hugo 35, 52-54, 60, 227, 302
Wolf, Julius 54
Wolfstein, Rosi 220, 222, 252, 328, 333, 348
Woltmann 102
Wurm, Mathilde 185, 190, 192, 226, 227, 251, 264, 275, 276, 377, 394, 397, 405, 416-418, 433, 443, 448

Zamoyski, Jan 15
Zasuliç, Vera 33, 34, 182, 191
Zetkin, Clara 40, 59, 61, 66, 74, 78-81, 88, 89, 95, 99, 122, 123, 136, 162, 165, 177, 200, 202, 210, 211, 215, 224, 226, 227, 233, 235, 240, 250, 252, 254-258, 261, 270, 273, 274, 277, 279, 290, 294, 297, 302, 304, 311, 315, 322, 323, 327, 329, 331, 332, 341, 347, 348, 358, 359, 362, 365, 376, 377, 385, 389, 390, 394, 395, 396, 398, 403, 404, 414, 422, 426, 432, 441, 442, 443, 449, 451, 453, 454, 457, 465, 466, 470, 471, 475, 476
Zetkin, Kostja 27, 202, 203, 205, 206, 210, 211, 222, 225, 231, 232, 240-243, 245, 251-253, 257, 258, 261, 264-266, 270, 273, 277, 283-287, 289, 291, 296, 297, 299, 305, 312, 329, 330-333, 344, 349, 355, 356, 358, 362, 364, 368, 369, 379, 386, 387, 442
Zietz, Luise 216, 254, 255, 395, 454
Zimmermann, Wilhelm 333, 386
Zirkel, Max 404, 405
Zlottko, Gertrud 211, 243, 320, 333, 378, 386, 387, 442
Zola, Emile 301
Zubeil, Fritz 79, 92, 277, 278, 357, 373, 397
Zundel, Friedrich 227, 233, 395, 396, 414

Bu kitap, henüz lisedeyken yazdığı bir şiirde "bütün dertleri tokların vicdanına yüklemek istiyorum" diyen bir devrimcinin, doktor unvanlı bir iktisatçının, bir botanik ve edebiyat düşkününün, bir yazar ve bir militanın yaşamöyküsüdür. Polonyalı bir Yahudi ailesinden gelen Rosa Luxemburg, Birinci Dünya Savaşı ertesi Almanya'yı sarsan devrimci ayaklanmanın önde gelen figürlerinden biri oldu. Polonya sosyal demokrasisindeki ulusalcı eğilimlere, Almanya sosyal demokrasisi içindeki sosyal reformizme karşı tavizsiz mücadelesiyle öne çıktı. Birinci Dünya Savaşı'ndaki II. Enternasyonal ihanetine ve "vatan savunması" yalanlarına karşı, işçi sınıfını emperyalist savaşa karşı örgütlemeye çalıştı. Bolşevik devrimini büyük bir coşkuyla karşıladı; parti-kitle ilişkisi, sosyalist demokrasi gibi konularda Bolşevikleri eleştirdi. Ardında yüzlerce makale, onlarca kitap ve broşür, iktisat teorisinden ulusların kendi kaderini tayin hakkı sorununa kadar pek çok önemli teorik/politik tartışma ve zaman zaman karşıtlarını çileden çıkartan sert polemikler bıraktı.

Rosa Luxemburg'un toplu eserlerini ve mektuplarını yayına hazırlamasıyla tanınan, aynı zamanda Margaret von Trotta'nın "Rosa Luxemburg" filmlerine de danışmanlık yapmış olan Prof. Annelies Laschitza'nın kaleme aldığı bu biyografi, yeni arşiv belgeleriyle zenginleşen en kapsamlı Rosa Luxemburg biyografisidir. Yazar kitabında, dünya ve devrim tarihinin bu gelgitli dönemine Rosa'nın penceresinden tanıklık ederken, okuyucuyu onun edebiyata, botaniğe, resme, müziğe derin ilgisi ve yeteneğiyle de tanıştırıyor. Kısacası, "hayat piyanosunda bütün parmaklarını kullanmak" isteyen bir devrimciyi anlatıyor.

30 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-605-5541-16-3
9 786055 541163
Yordam Kitap